הלכה · מחברי זמננו · קיצור ילקוט יוסף

קיצור שע ילקוט יוסף החדש - יורה דעה

הרב יצחק ב"ר עובדיה יוסף

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קיצור שע ילקוט יוסף החדש - יורה דעה

הרב יצחק ב"ר עובדיה יוסף

מקור הטקסט: אורייתא

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קיצור-שע-ילקוט-יוסף-החדש-יורה-דעה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הלכות שחיטה 4
הלכות טריפות 27
הלכות דם 43
הלכות ביצים 128
הלכות בשר בחלב 132
הלכות תערובות 179
הלכות מאכלי עובדי כוכבים 186
הלכות הכשר כלים 201
הלכות יין נסך 207
הלכות עבודת כוכבים 211
הלכות רבית 219
הלכות חוקי העובדי כוכבים 227
הלכות מעונן ומכשף 231
הלכות גילוח 231
הלכות לא ילבש גבר שמלת אשה 232
הלכות נדרים 235
הלכות כבוד אב ואם 244
הלכות כבוד רבו ות"ח 333
הלכות מלמדים 339
הלכות צדקה 357
הלכות מילה 360
הלכות מזוזה (ומעקה) 409
הלכות ערלה 437
הלכות כלאים 467
הלכות כלאי בגדים 482
הלכות פדיון בכור 493
הלכות חלה 512
הלכות תרומות (ושמיטה) 532
הלכות ביקור חולים 594
הלכות אבלות 610

מהדורת התשס"ז

מו"ר הרה"ג יצחק יוסף שליט"א

הלכות שחיטה

סימן א' - הלכות שחיטה ומי הראויים לשחוט

א

נאמר בתורה (דברים יב): וזבחת ואכלת וגו' כאשר צויתיך, ואמרו בגמרא (חולין כח.), תניא, רבי אומר, מלמד שנצטוה משה רבינו על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף, ועל רוב שנים בבהמה. והיינו, שנצטוה משה רבינו על השחיטה. ומצות השחיטה נוהגת בין בבהמה בין בחיה ובין בעוף. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד א. ושם בדין צער בעלי חיים בשחיטה]

ב

יש אומרים שאין מצות השחיטה ככל תרי"ג מצוות שיש מצוה לקיימן, אלא השחיטה היא רשות, שאם בא אדם לאכול צריך לשחוט קודם אכילתו, כדי לסלק את לאו דנבילה. ויש אומרים דאף שאין המצוה חיובית, מכל מקום אם שוחט מקיים מצוה מן התורה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' סימן א' הערה ב', עמוד ד. ושם נפ"מ אם יש מצוה בשחיטה או לא]

ג

הכל כשרים לשחוט אפילו נשים ואפילו עבדים. ומן הדין אשה כשרה לשחוט אפילו לכתחלה, ויש מקומות שנהגו שלא ליתן לאשה לשחוט, ואין חכם העיר נותן היתר שחיטה לנשים. ואף על פי כן אם אשה עברה ושחטה, בודקים אותה אם היא בקיאה בדיני שחיטה ושחטה כהוגן, שחיטתה כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד י'. ושם אם אפשר להעמיד אשה כמשגיח כשרות, ובדין עד אחד נאמן באיסורין גבי אשה. וע"ע ביביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סימן ד' אם סומכים באיסורים על אומדנא, וכן בדיני ממונות].

ד

קטן שאינו יודע לאמן את ידיו לשחוט, אין מוסרים לו לשחוט אפילו אם אחר עומד על גביו. אבל בדיעבד אם שחט שחיטתו כשרה, אם היה אחר עומד על גביו. ואם הקטן יודע לאמן את ידיו לשחוט, ושחט כמה פעמים ורואים שיש לו אומנות יד לשחוט, מותר לו לשחוט לכתחלה, אם אחר עומד על גביו, אבל לא יברך על השחיטה, אלא ישמע הברכה מאחר. ואם שחט בינו לבין עצמו, אף על פי שיודע הלכות שחיטה, שחיטתו פסולה. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד רנה. ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד יד בהערה]

ה

נער בן י"ג שנים ויום אחד, שאין ידוע אם הביא ב' שערות או לאו, ויודע לאמן את ידיו בשחיטה, יש אומרים שמותר לו לשחוט אף כשאין גדול עומד על גביו. שיש לסמוך על חזקה שמסתמא הביא ב' שערות גם בענינים של תורה. ויש חולקים. ואף שהעיקר כסברא ראשונה, מכל מקום יש להיוועץ ברב העיר בענין קבוע זה, שלא יבואו לידי מכשלה. [ילקו"י דיני חינוך קטן ובר מצוה עמוד רנו].

ו

תינוק שנמצא במקום שמחצה ישראל ומחצה עכו"ם, שדינו כספק ישראל, יש אומרים דאם שחט [אחר שגדל] שחיטתו כשרה, דחשיב כבר זביחה. ויש חולקים. [ילקו"י שם עמוד רנז]

ז

הדבר ברור דאף שוחט שאינו רואה בלי משקפיים, כשר לשחוט עם משקפיים, ואין בזה חשש. ובלבד שרואה היטב עם משקפיים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כ'. שו"ת יחוה דעת ח"ב ס"ס כח, ובחלק ד' עמוד קג, ובחלק ז' חאו"ח סימן יח, ובילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד שכ]

ח

מעיקר הדין שחיטה מיושב כשרה, ומכל מקום יש לחוש בזה לדרסה. ולכן יש אומרים שאפילו בדיעבד אם עברו ושחטו מיושב, אין להתיר את הבשר אלא בהפסד מרובה. ואם יודע בבירור שלא ידרוס אף כששוחט מיושב, מותר לו לשחוט לכתחלה מיושב. אבל אם אין השוחט יודע שיש לחוש לדרסה כשהוא שוחט מיושב, אין להניחו לשחוט מיושב, דכיון שאינו יודע לא יתבונן להרגיש בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כא]

ט

על הרבנים שומרי משמרת הקודש לעמוד על המשמר בכל הנוגע להמשך קיום השחיטה הספרדית בירושלים, ואין להתחשב בטענות של איחוד העדות במנהגי הלכה, כשם שאנו חלוקים במנהגינו בנוסח התפלה ושאר ההלכות, ואין בזה משום שתי תורות ואגודות אגודות. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד כא. יבי"א ח"ו או"ח ס"ס מג. וחאהע"ז סי' יד אות ו]

י

אסור להמם את הבהמה במכת חשמל קודם השחיטה, דיש לחוש בזה לאיסור נבילה. אך אם נותנים מכת חשמל קטנה [12 וולט] כדי לגרום לבהמה ללכת לשחיטה [אחר שהיא נעצרת מהליכתה מפחד], יש להקל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כב]

יא

שוחט שעשה סימן בראש הכבש השחוט, ואמר שהוא טריפה, ואחר כך אמר שהיה כשר ועשה הסימן כדי שישאר לו ליקח ממנו בשר, נאמן. ויש אומרים שכל זה לאחרים שמותר להם לאכול מהבשר, אבל לו עצמו אסור לאכול מהבשר. ויש מתירים הבשר גם לו עצמו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כג. יבי"א ח"ה אהע"ז ר"ס ג]

יב

יש מי שאומר שמותר לקצב המוכר בשר לחתום על ערבות בנקאית עבור שוחט, ואין לחוש בזה לא משום מתן שוחד [שעל ידי כך השוחט יכשיר בשבילו את הבהמות ששוחט אצלו], ולא משום לזות שפתים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כג]

יג

גאוני עולם בדורות הקודמים גדרו גדר שלא לקנות בשר משחוטי חוץ, כשישנה שחיטה כשרה ומתוקנת בקהלה. ולכן קהלות קודש שיש בהם שחיטה כשרה ומתוקנת, הרי קניית הבשר הכשר המובא לעיר מחוץ לעיר, פוגעת בהמשכת השחיטה הכשרה בעיר. ולכן כל מי שחרד לדבר ה' עליו להשפיע על כל שלומי אמוני ישראל לבל יקנו בשר חלק אלא אך ורק מן השחיטה המקומית, ולחזק בזה את המשך השחיטה המקומית, וישאו ברכה מאת ה'. אולם אם קניית שחוטי חוץ באה לטובת הקהלה, כגון שאין ביד התלמידי חכמים יכולת לקנות משחיטה מקומית, ולא תגרום להרס השחיטה המקומית, או באופן שאם יביאו משחוטי חוץ בשר חלק למהדרין ובמחיר מוזל, הרבה ימנעו מלקנות בשר כשר, ויקנו רק בשר חלק, או שרכישת שחוטי חוץ באה מסיבת הקפדות יתר על הכשרות, בכל אלה אפשר להביא בשר משחיטת חוץ. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד כד]

יד

שוחט היושב שבעה על בנו או על בתו, ואין לבני העיר שוחט נאמן בעיר אלא הוא, מותר לו להמשיך לשחוט בשבעת ימי האבלות. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד כד. ילקו"י על הלכות אבלות מהדורא קמא חלק ז' עמוד קכד]

טו

יש להתיר לשחוט בהמה או עוף, אחר ראש חודש אב, [אף על פי שהמנהג הוא שלא לאכול בשר אחר ראש חודש אב], כל שיש חשש שאם לא ישחטו בימים אלה יבואו אנשי העיר לאכול נבילות וטריפות ח"ו. ובפרט כשיש לתלות שקונים את הבשר לצורך שבת חזון, או לצורך סעודות מצוה שחל זמנם בימים אלה, או לצורך הימים שאחר תשעה באב [ושומרים את הבשר בתא ההקפאה כפי שמצוי היום]. [איסור והיתר כרך א' עמוד כד. יחו"ד ג' סי' לח]

טז

יש אומרים שאם שוחט בתשעת הימים שבין ראש חודש אב לתשעה באב, ואין אוכלים מהבשר כלל, אין לברך על השחיטה, אלא אם כן הבשר לא יסריח קודם השבת, או שישאר עד אחר תשעה באב. דכיון דכתיב וזבחת ואכלת ואם אינו אוכלו אינו מקיים מצות שחיטה, ממילא בתשעת הימים שאסור לאכול בשר, אין לו לברך על השחיטה. אולם אם שוחט על דעת לאכול, אף על פי שאחר כך נאנס ולא אכל מהבהמה או מהעוף, אין ברכתו ברכה לבטלה לכולי עלמא. ובלאו הכי דעת האחרונים שהשוחט כדי להאכיל פועלים גויים, או שצריך לדמו בלבד מברך על השחיטה. [איסור והיתר כרך א' עמוד כו]

יז

כל אדם מישראל הבא למלאת ידו במלאכת השחיטה, צריך שילמד תחלה כל הלכות שחיטה, ואחר שיהיה בקי היטב בהלכותיה, עדיין לא ישחוט בינו לבין עצמו שמא יתעלף, רק ישחוט בפני חכם כמה פעמים עד שיתחזק בשלשה פעמים רצופים שהוא אומן יד ואינו מתעלף. וכל שוחט צריך שיחזור לפרקים על הלכות שחיטה שיהיו שגורים בפיו ובלבו שלא ישכחם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כז]

יח

יש אומרים שגם מי שהוא זקן מופלג יכול לשחוט, כל שאין ידיו רותתות. ויש חולקים ואומרים שאין להתיר לו לשחוט, כי קרוב הדבר שנתקלקלו והם בעצמם אינם מרגישים שידיהם רועדות. ויש אומרים שהוא מבן שמונים שנה ומעלה. ולדינא, הכל לפי מה שהוא אדם, דאם הוא תש כוחו ויש לחוש שמא ידיו רותתות, לא ישחוט אפילו מבן חמשים שנה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד כט]

יט

סומא לא ישחוט לכתחלה, אלא אם כן אחרים רואים אותו. ויש אומרים שאף אם אחרים רואים אותו אין לו לשחוט, ובלא שעת הדחק נכון לחוש לדבריהם. ובכל אופן אם עבר ושחט שחיטתו כשרה, אך צריכים לבדוק הסימנים אם נשחטו כהוגן. וגם צריך שיהיה אדם שמרגיש הכל במשמוש היד כדרך הרבה סומים. ואין חילוק בכל זה בין סומא שלא ראה מאורות מימיו, לבין פיקח שנסתמא אחר כך. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמ' ל]

כ

ערום לא ישחוט לכתחלה, מפני שאינו יכול לברך. וכן אין לשחוט בגילוי ראש, שהרי אינו יכול לברך על השחיטה. ומכל מקום אם עבר ושחט [כשהוא ערום, או בגילוי ראש],

בין אם בירך על השחיטה בין כששחט בלא ברכה, שחיטתו כשרה. [איסור והיתר כרך א' עמ' לא].

כא

עז שהיה לה קרניים גדולות וקצת מהן היו שוכבים על הצואר, אבל בין קרן לקרן מקום שחיטת הסימנים, היה נראה וגלוי, יש מי שהורה דחשיב כדיעבד, ויש להכניס הסכין תחת הקרניים ולשחוט, ושאין לחתוך הקרן, משום צער בעלי חיים. ודעת רבינו יוסף חיים שיש לחתוך הקרן, ואין לחוש משום צער בעלי חיים. אבל נראה שהיותר נכון לנהוג כנזכר, ולחוש משום צער בעלי חיים. [יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חלק יו"ד סימן א].

סימן ב' - שחיטת מומר

א

שחיטת עובד כוכבים נבלה, אפי' אם אחרים רואים אותו שוחט כדין. [איסור והיתר א' עמו' לג]

ב

ישראל מומר האוכל נבילות לתיאבון, אין למנותו כשוחט ובודק. ומכל מקום כשאין מוצאים שוחט כשר, מעיקר הדין מותר ליתן לו סכין בדוק [שנבדק על ידי ישראל אחר], ולסמוך על שחיטתו. ובלבד שיהיה ידוע לנו שהוא יודע הלכות שחיטה, וגם שיהיה ידוע לנו שאוכל נבילות רק כאשר אינו מוצא בשר כשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד לד]

ג

מומר לתיאבון ששחט בלי שישראל אחר [כשר] בדק תחלה את הסכין, אפילו אם המומר נשבע ששחט בסכין יפה, אינו נאמן. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד לח]

ד

שוחט שעד אחד העיד עליו שהאכיל נבילות וטריפות לישראל, ואנשים רבים מעידים שלא בפניו על מעשיו המכוערים, הן בענין ניתוק הסירכות, והן בחילולי שבת ויום טוב, אך אינם רוצים להעיד בפניו, כי הוא גברא אלמא וחשוד על שפיכות דמים, חובה להעבירו ממשרתו, דאף על פי שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, במקום שיש רגלים לדבר, והוא מילתא דאיסורא, לדעת רבים מגדולי הפוסקים רשאים לקבל עדות שלא בפני השוחט ובודק, שכל ישראל בעלי דין לזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד לח]

ה

שוחט ובודק שאשתו הולכת בגילוי ראש ברשות הרבים, וטוען שאין אשתו שומעת לו לכסות את שער ראשה ברשות הרבים, אין להעבירו ממשרתו בשל כך, והשוחט ובודק זה עומד בחזקת כשרות, ואין להדיחו ממשרתו. ויותר יש להקפיד בזה על שוחט ובודק שמחנך את בניו ובנותיו בבתי ספר חילוניים, שיש חשש שבניו יצאו שורש פורה ראש ולענה, ומחללי שבת, ומזלזלים באיסורי תורה בעטיו של האב הזה, ולכן אם יתרו בו ולא יאבה שמוע, צריכים להעבירו ממשרתו, שנראה שהוא קל דעת ביראת שמים, וכל מצותיו ותורתו מן השפה ולחוץ. [ילקו"י איסור והיתר א' עמוד לח. יבי"א ח"ג אהע"ז סי' כא, וח"ד יו"ד סימן א]

ו

שוחט שהלך פעם אחת למבחן אצל קהלה קונסרבטיבית במטרה לקבל אצלם משרה, ולא התקבל אצלם, וכיום הוא מוחזק לשומר תורה וזהיר במצות, אם הרבנים מעידים עליו שכיום הוא שומר תורה ומצוות אפשר לסמוך על שחיטתו. [איסור והיתר כרך א' עמ' מג]

ז

שוחט ובודק שנעשה שותף לעוברי עבירה במכירת ובעשיית סחורה בדברים האסורים באכילה מן התורה, יש להזהירו שאם ימשיך בזה נאסור את שחיטתו. ואם גם לאחר שהוזהר על כך מהרב המקומי לא אבה שמוע, והוא ממשיך בדרכו, יש לאסור שחיטת השוחט ובודק הזה, וכל הירא את דבר ה' עליו להזהר שלא לאכול משחיטתו, כמבואר בפוסקים, שאפילו מי שנחשד על איסור קל בלבד, פסול להיות שוחט ובודק לרבים, פן יכשילם בהרבה מדיני שחיטה ובדיקה שהם מדברי סופרים או מחומרות הגאונים, ומכל שכן שבדיקת הסכין צריכה להיות ביראת ה' על פניו, וכל שעובר על איסור דרבנן, קים לן בגויה דלא רמי אנפשיה לבדוק הסכין כדת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מג]

ח

שוחט שנמצא בידו עון גזל, ובעקבות כך ביקש ממנו הרב המקומי שיתחייב בכתב ויקבל עליו באלה ובשבועה ובתקיעת כף שלא לשחוט אפילו לעצמו בלי רשות הרב של הקהלה, ואכן חתם על התחייבות כזו, וקיבל עליו באלה כנז', ואסר עליו שחיטתו אם ישחוט בלי רשות הרבנות. וחזר בו, אם ביטא בשפתיו כל הנוסח הכתוב, יש לאוסרו איסור עולם, ולהדפו ממשמרתו ולא תעשינה ידיו תושיה, אבל אם היה רק בכתב, רבו המקילים בזה. ובפרט שבא בטענה שלא אסר שחיטתו רק לאשכנזים ולא לספרדים. ומכל מקום יש להתחשב עם הנסיבות שהביאו לחתימתו הנז', וכגון שנמצא בידו עון

גזל, ולכן אסור לתת לו לשחוט לא עופות ולא בהמות גסות. והסומך עליו מכשיל את הרבים וחטא הרבים נשא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מד]

ט

שוחט עופות שהיה עומד ושוחט ביום טוב אחר חצות היום, ומקבל כסף בפרהסיא עבור שחיטתו, והוסיף חטא על פשע שנשבע בכינוי "השם" לשקר בבית דין, שלא היו דברים מעולם, ואף נבדקו כמה פעמים סכיני השוחט בשעת השחיטה ונמצאו פגומים, יש להעבירו משחיטתו, ואף שאין לפוסלו למפרע, יש להעבירו ממשרתו כשוחט, אלא אם כן יעשה תשובה, שילך למקום שאין מכירים אותו, ויוציא טריפה לעצמו בדבר חשוב, או יחזיר אבידה בדבר חשוב, שאז בודאי עשה תשובה בלי הערמה. [איסור והיתר כרך א' עמ' מה]

י

בעיר שיש בה קראים, על נציגי השלטון לדאוג שבשום אופן השחיטה שלהם לא תהיה באותם ימים שהשחיטה הסדירה שלנו מתנהלת, וכן יש להקפיד שהשחיטה לקראים לא תיעשה במיתקנים של בית המטבחיים, אלא במקום שחיטת אונס, ואם הקראים לא יעמדו בהסדר זה יש להפסיק מיד את השחיטה שלהם בכל תוקף. [איסור והיתר כרך א' עמוד מו]

יא

שוחט עופות הממונה לשחוט לצורך הצבור, שנמצאת סכינו פגומה בשעת שחיטה אפילו רק פעם אחת, מעבירים אותו לזמן מה, ואם היה שוחט אדם כשר וירא שמים ורק בשגגה יצא כן מתחת ידו, מחזירין אותו אחר שיקבל דברי חברות, והכל לפי ראות עיני הרב הדיין. [יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן א עמוד ער].

יב

נוהגים שהשוחטים מראים את סכיניהם לרב העיר בין כסה לעשור, ועומדים למבחן בפניו. וחובה קדושה על הרבנים די בכל אתר ואתר להשגיח בעין פקוחה על השוחטים, בפרט בליל ערב יום הכפורים, ולהסיר המכשולות עד כמה שאפשר, וכאשר יקרה חסרון הרגשה בפגימת סכין, יש להעביר את השוחט כשניכרים הדברים שהיתה רשלנות מצדו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מו. נהר מצרים. ילקו"י מועדים עמ' עז. חזו"ע הל' יוהכ"פ]

יג

השוחטים עופות בליל ערב יום הכפורים, עליהם להזהר שלא לשחוט אלא אצל שוחט מומחה וירא ה' מרבים, וזהיר היטב בבדיקת הסכין לפני ואחרי השחיטה כדת, וזה אפילו בשאר ימות השנה, ומכל שכן בליל ערב יום הכפורים. [איסור והיתר כרך א' עמוד מו]

סימן ג - כוונה בשחיטה

א

שחיטת חולין אינה צריכה כוונה, ואפילו מתעסק בעלמא לחתוך, ונמצא ששחט כהוגן, שחיטתו כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מז. טוש"ע יו"ד סי' ג ס"א]

ב

אם היתה הסכין מונחת בחיקו או בידו, ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה ושחט, שחיטתו פסולה. אבל אם הפיל הסכין מידו [ולא נפלה מאליה], אף שלא נתכוין לשחוט שחיטתו כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מז. ושם בדין אותו ואת בנו בשחיטת גרמא]

ג

שוחט שאמר בפירוש קודם השחיטה שמתכוין ששחיטה זו לא תהיה לשם מצוה, ולא תתיר את הבשר לאכילה, מכל מקום אם שחט כדין, עלתה לו השחיטה, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך. ומותר לאכול בשר זה בלי חשש, שמאחר והשחיטה היא הכשר מצוה, אין הכוונה בה לעיכובא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד מח. יבי"א ח"ב חיו"ד סי' יד אות יג]

סימן ו , י - במה שוחטין

א

סכין שצדו האחד מגל, וצדו השני יפה, לכתחלה לא ישחוט גם בצד היפה, גזירה שמא ישחוט בצד האחר. ואם שחט בצד היפה, שחיטתו כשרה. [איסור והיתר כרך א' עמוד נ]

ב

וכן סכין ארוכה שיש בה פגימה, ונשאר בה שיעור שחיטה בלא פגימה, לכתחלה אין לשחוט בה אפילו במקום היפה, ואף אם כרך מטלית על מקום הפגימה. ובדיעבד אם שחט בסכין זה, ואמר ברי לי שלא נגעתי במקום הפגימה שחיטתו כשרה. [שם עמוד נ]

ג

סכין ששחט בו כשרה, ואף על פי שהסכין מלוכלך בדם מותר לשחוט בו פעם אחרת. אבל אסור לחתוך בסכין דבר רותח. ואם רוצה לחתוך בו דבר צונן, צריך להדיח את הסכין קודם החיתוך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד נ]

ד

סכין ששחט בה, ואחר כך נמצאת הבהמה טריפה, אסור לשחוט בסכין עד שידיחנו במים היטב, או יקנחנו בדבר קשה. ויש נוהגים לקנחו יפה בשיער הבהמה בין שחיטה לשחיטה, ושפיר דמי. ואם שחט בו בלא הדחה, ידיח בית השחיטה. [איסור והיתר כרך א' עמ' נא]

סימן יא - באיזה זמן שוחטין

א

לעולם שוחטין בין ביום ובין בלילה. אבל אין שוחטין בלילה אלא לאור האבוקה, או אור חשמל. אבל אין לשחוט כנגד הלבנה. וכן אין לשחוט ביום במקום אפל. ואם שחט שחיטתו כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד נג]

ב

השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שאילו היה מזיד בשבת מתחייב בנפשו והיה לוקה ביום הכפורים, שחיטתו כשרה. ואמנם מצד מעשה שבת במזיד אסור לו לעולם לאכול מהבשר, ובשוגג מותר לכולם במוצאי שבת. [ילקו"י שם עמוד נד. שבת כרך ג' עמ' קיא]

ג

רבים נמנעים מלאכול לב של בהמה, שהוא גורם לשכחה, כמבואר בגמרא (הוריות יג:). והוא הדין לגבי לב של עוף. ולדברי המקובלים טוב להזהר גם מלאכול מוח או כבד של בהמה או עוף. [הליכות עולם חלק ו' עמוד קנו].

סימן יג - איזה בעלי חיים צריכים שחיטה

א

בהמה, חיה ועוף, טעונים שחיטה, אבל דגים וחגבים [כשרים] אינם טעונים שחיטה ומותר לאוכלם מתים. ומותר לחתוך מהם אבר ולאוכלו, ואין צריך להמתין עד שהדג או החגב ימותו. אולם אין לאוכלם חיים, משום בל תשקצו. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד נה]

ב

השוחט את הבהמה ונמצאת כשרה, ומצא בה עובר בן שמונה חדשים, בין חי בין מת, או בן תשעה חדשים מת, מותר באכילה, ואינו טעון שחיטה. ואם מצא בה בן ט' חודשים חי, אם הפריס על גבי קרקע טעון שחיטה, אבל שאר טריפות אינן אוסרים אותו. ואם לא הפריס על גבי קרקע, אינו טעון שחיטה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד נה]

סימן יד - דין עובר שנמצא במעי הבהמה

א

בהמה המקשה לילד בשעת שחיטה, והוציא העובר את ראשו, אף על פי שהחזירו הרי הוא כילוד, ואין לו דין של בן פקועה, וגם אם לא הפריס על גבי קרקע צריך לשוחטו. לפיכך אם הוא בן ח' חודשים חי או מת, או בן ט' מת, אסור. [ואם העובר חי אחר כך ח' ימים, מותר, שהוכח שאינו נפל]. ואם הוא בן ט' חי ניתר בשחיטת עצמו. [איסור והיתר א' עמ' נט]

סימן טו - שחיטה קודם יום השמיני

א

אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם אסור באכילה. ולאחר שיצא לאויר העולם מותר לשוחטו מיד. ואפילו לא גדלו הנוצות ולא נתפקחו עיניו, מותר. ומכל מקום לכתחלה יש להמתין שלא לשוחטו כל עוד לא נפתחו עיניו ויגדלו הנוצות שעל כנפיו. ובדיעבד שכבר שחטו, יש להתיר, כדעת רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך שהתירוהו מיד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד נט]. ומיהו יש אומרים דהיינו דוקא בנולד עם הכנפים, דהיינו נוצה גדולה שעל גופו, שיש לה קנים, דכל עוף שלא גדלו כנפיו יש לאסור. [ילקו"י שם. שוב יצא לאור הליכות עולם חלק ה', ושם (עמוד רנב) כתב כמבואר כאן].

ב

אין לשחוט גדיים וטלאים עד שיעברו עליהם שבעה ימים, ורק מיום שמיני והלאה כשר לשחיטה, שכל שלא שהה שמונה ימים בבהמה הרי זה כנפל. ואף אם עבר ושחט קודם ליל שמיני אסור באכילה. ואפילו אם יש סימנים שהגיעו לשבעה ימים, וכגון שצמחו להם שיניים או קרניים, אפילו הכי אין לסמוך להקל לשוחטם על פי סימנים בלבד. ואם ידוע שכלו לו חדשיו דהיינו תשעה חדשים לבהמה גסה, וחמשה חודשים לבהמה דקה, מותר מיד ביום שנולד. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד ס. יביע אומר חלק ז' דף קצז: יורה דעה סימן א'. הליכות עולם חלק ה' עמוד רנד].

ג

ולד של בהמה שצריך להמתין שלא לשחוט אותו עד שיעברו עליו שבעה ימים מיום שנולד, מכל מקום אין צריך שיהיו שבעה ימים שלמים "מעת לעת", אלא מקצת היום ככולו. ולכן אם נולד ביום ראשון שעה אחת קודם השקיעה, מותר לשחוט אותו בליל ראשון (במוצאי שבת) מיד לאחר ההבדלה. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רפד].

ד

אין סומכים על גוי בגדיים קטנים הנקחים ממנו, שאומר שהם בני שמונה ימים, ואין לשוחטם עד שיעברו עליהם שבעה ימים. [ואם יש סימנים ראה בסעיף הבא]. [איסור והיתר א' עמ' סא]

ה

גדיים וטלאים ועגלים קטנים שאין ידוע אם מלאו להם שבעה ימים או לאו, ויש בהם סימנים שהגיעו לכלל שבעה ימים, וכגון שצמחו להם שבעה שיניים, או יותר, והקרנים חזקים שאי אפשר לתחוב הצפורן בתוכן, במקום שנהגו להקל לשחוט על סמך סימנים אלו, יש להם על מה לסמוך, וכל שכן שאם יש גם כן גוי מסיח לפי תומו שאומר שכבר

עברו עליו שבעה ימים, שיש לסמוך עליו בזה לשחוט את הולד של הבהמה, בצירוף הסימנים הנ"ל, ואין צריך להמתין עד שיצא מכל ספק לפנינו, שיש כאן ספק ספיקא, שמא הוא בן שבעה ימים, ואם תמצא לומר שאינו בן שבעה ימים, שמא כלו לו חדשיו. ובצירוף סימנים ועדות הגוי מסיח לפי תומו, יש לסמוך על ספק ספיקא זה ולהתירם בשחיטה. אבל בלי סימנים אין לסמוך על אומד הדעת ומראית העין לקבוע שהוא בן שבעה ימים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סא. יביע אומר חלק ז' חיו"ד סי' א-ב]

ו

במה דברים אמורים בסתם עגלים [שיש להם סימנים], אבל כשידוע בבירור שאין להם שבעה ימים, אין הסימנים הנ"ל מועילים כלל להקל על פיהם, ושלא כדברי מי שמיקל בזה, באומרו שהסימנים מעידים שהוא בודאי בר קיימא וכבר כלו לו חדשיו. ואין דבריו נכונים, שבזה יש להחמיר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סב. יביע אומר שם]

סימן טז - דין אותו ואת בנו

א

אסור לשחוט את הבהמה, ואת בנה, ביום אחד, לא שנא אם שחט את האם תחלה ואחר כך רוצה לשחוט את בנה, או אם שחט את הבן תחלה, ואחר כך רוצה לשחוט את האם. ולא שנא בן או בת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סב. הליכות עולם ח"ה עמוד רפה]

ב

עבר ושחט את האם ואת בנה ביום אחד, מעיקר הדין הבשר מותר באכילה, כמו שסתם מרן בשלחן ערוך (סי' טז ס"ג), ואף לדעת האחרונים המחמירים לאסור את האחרון עד הלילה, משום קנס, זהו רק לשוחט עצמו, או לבעל הבהמה שנשחטה בשבילו, אבל לאחרים מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד סג, יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' ה'. הליכות עולם ה' עמוד רפה].

ג

איסור אותו ואת בנו נוהג דוקא בבהמה נקבה, שידוע שזה בנה ודאי, ולשחוט את האב (כשידוע שהבן ממנו הוא), ואחר כך הבן, יש ספק בדבר, אם דין זה נוהג אף בזכרים או לא, ולכן לא ישחט את שניהם ביום אחד, ואם עבר ושחט אינו לוקה, ומותר לאוכלם. [הליכות עולם ח"ה עמוד רפה]. ואחר שעבר זמן בין השמשות של רבי יהודה מיד, וכבר שחט את האב ביום, מותר לשחוט לכתחלה את הבן. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' סב. הליכו"ע פרשת תזריע אות ד']

ד
מותר לשחוט את המעוברת, כי עובר ירך אמו הוא. ואם יצא העובר חי אחר שחיטת אמו, והפריס ע"ג קרקע אין שוחטין אותו ביום אחד, ואם שחט אינו לוקה.

ה
יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה. כיצד הרי ששחט הראשון בתחלת ליל ד', לא ישחוט השני עד תחלת ליל ה'. ואם שחט הראשון בסוף יום ד' קודם בין השמשות, שוחט השני בתחלת ליל ה'. ואם שחט הראשון בבין השמשות של ליל ה', לא ישחוט השני עד ליל ו'. ואם שחט ביום ה' אינו לוקה. [איסור והיתר כרך א' עמוד סד]

ו
אם שחט את האם ונתנבלה בשחיטה, אין איסור לשחוט את בנה באותו יום, אבל אם השחיטה היתה כשרה, ונטרפה, אסור לשחוט את בנה ביום אחד. [איסור והיתר א' עמוד סד]

ז
היכא דאנו מחמירין ואוסרים הבהמה משום ספק נבלה, אין להקל לענין אותו ואת בנו, ואין לשחוט את בנו אחריו באותו יום. ובחיה ועוף יש להחמיר לכסות את דמו בלא ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סה]

ח
הלוקח בהמה, אינו צריך לחוש שמא נשחטה אמה או בנה היום, אבל על המוכר להזהיר הלוקח ולהודיעו אם שחט האם או הבן היום, או אם מכרה לאחר לשוחטה היום.

סימן יז - דין השוחט את המסוכנת

א
השוחט בהמה בריאה ולא פירכסה [נתנענעה], הרי זו מותרת. אבל השוחט את המסוכנת ולא פירכסה כלל, הרי זו נבלה ואם אכלו מבשרה לוקין על זה משום נבלה. ואם פירכסה הרי זו מותרת. וצריך שהפירכוס יהיה בסוף השחיטה, אבל אם פירכסה בתחלה ולא בסוף, הרי זו נבילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סה]

ב
איזו היא בהמה מסוכנת, כל שהבהמה שכבה לארץ, ומעמידים אותה ואינה עומדת, אף שהיא אוכלת מאכל בריאות, הרי היא בכלל מסוכנת ואין לשוחטה. ואם אינה עומדת אלא אם מעמידים אותה ביד, יש אומרים דאינה בכלל בהמה מסוכנת, דסוף סוף עמדה על רגליה. אך דעת רוב האחרונים להחמיר בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סו]

ג

גדולי החכמים לא היו אוכלים מבהמה שממהרים ושוחטים אותה כדי שלא תמות, ואף על פי שפירכסה בסוף השחיטה. ודבר זה אין בו איסור אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה הרי זה משובח. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סו]

ד

בהמה מסוכנת שגערו בה לעמוד ולא עמדה, והעמידוה בידים, והלכה ד' אמות, יש אומרים שעדיין היא בכלל מסוכנת ואסורה באכילה. ויש אומרים דכיון שהלכה ד' אמות כבר אינה בכלל מסוכנת, ויש להכשירה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סז]

ה

אם העמידו בהמה מסוכנת בגערה או במקל, ועמדה, אפילו אינה אוכלת כלל הרי זו בחזקת בריאה ומותרת אפילו לא פירכסה כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סז]

ו

בהמה מסוכנת שאינה יכולה לעמוד בגלל מאכל הגורם לה שלא לעמוד, הרי היא בכלל בהמה מסוכנת ואין לשוחטה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סז]

ז

עופות שמביאים אותם מן הדרך, וקושרים את כנפיהם ורגליהם, ולפעמים מחמת הקור אינם הולכים ברגליהם, וגם יש מהם המתים מחמת הקור, הרי אלו בחזקת מסוכנים וצריכים פירכוס. אולם בדיעבד אף אם נודע שעל ידי שהוליכוה בקור כשהיא קשורה נצטמקו איבריה ולא תעמוד מאליה זמן מה, ושחטוה אז ולא ראה שום פירכוס, כיון שלא ראה בה שום ריעותא אין לחוש בזה. אך בקשורה חזק דאיתחזק מיתה על ידי זה, הרי זו בכלל מסוכנת גמורה, אף אם לא היה שום ריעותא אחר שחיטה בדם קרוש, כל שלא נראה בה שום פירכוס. אך על ידי פירכוס הכל מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד סז]

ח

בהמה שהוחזקה למסוכנת על ידי ששכבה לגמרי ולא יכלה לעמוד מאליה, והעמידוה בידים, ואחר כך שוב שכבה לארץ ועמדה מאליה, יצאה מכלל מסוכנת. וזה דוקא כשהעמידה השניה באה לאחר ששכבה לארץ לגמרי, אבל אם עמדה לאחר כריעה לבד, לא יצאה מכלל מסוכנת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סח]

ט

השוחט את המסוכנת צריך שידע קודם השחיטה שהיא מסוכנת, כדי שיתן אל לבו את סימני המסוכנת להתירה. אבל אם לא ידע שהיא מסוכנת, אף על פי שיאמר אחר כך שראה כל הסימנים הצריכים למסוכנת אינו נאמן. ויש אומרים שאם נודע לו תיכף אחר השחיטה שזו היתה בהמה מסוכנת, יש להאמינו שראה אותה מפרכסת בסוף

השחיטה. אבל אם נודע לו הדבר אחר זמן מה אינו נאמן לומר שהבהמה פירכסה בסוף השחיטה. ויש חולקים ומחמירים גם אם נודע לו מיד אחר השחיטה שהיא מסוכנת. [או"ה שם עמו' סח]

י

אם שחט את המסוכנת בלי שידע שהיא מסוכנת, ובא עד אחד והעיד שראה אותה מפרכסת מיד בסוף השחיטה, נאמן. ואפי' אשה נאמנת על זה, ובהמה זו מותרת באכילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סט]

יא

השוחט את המסוכנת לא יברך על השחיטה, אלא ישחוט אחרת עמה, ויכוין בברכתו לפטור גם את המסוכנת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סט]

יב

בהמה ששחטו אחרת בפניה, וכן עוף ששחטו עוף אחר בפניו, עלולה הריאה שלהם להצטמק מרוב פחד, ולכן כשבאים אנשים רבים לשחוט העופות שבידיהם, כגון בערב יום הכפורים, יסתיר השוחט את העופות האחרים לבל יראו בשחיטת העופות שבידו. ומכל מקום אם עבר השוחט ושחט העוף בפני שאר העופות, אינו צריך לבדוק הריאה של העופות האחרים, אף כשנשחטו לאחר איזה ימים, ורק אם במקרה מצאו שצמקה ריאתם, ויודעים ששחטו עוף בפניהם, הרי הם טריפות. אבל אם צמקה הריאה של הבהמה והעוף מחמת פחדם ששמעו רעמים או קול שאגת אריה, כשרות. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רנא].

סימן יח - דיני בדיקת הסכין

א

צריך לבדוק הסכין קודם שחיטה, שאם שחט בסכין שיש בו פגימה, אפילו כל שהוא, הרי זו נבלה. ואם לא בדק לא ישחוט, ולא יסמוך על מה שיבדוק אחר השחיטה. אך בדיעבד אם עבר ולא בדק את הסכין בתחלה, ובדקה לאחר שחיטה ומצאה יפה, שחיטתו כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד סט]

ב

בתחלת השחיטה בודקים את הסכין בכל י"ב בדיקות, ונוהגים כיום לבדוק רק אטופרא, ולא על הבשרא, כי אין בקיאים בהרגשה כיום. [איסור והיתר כרך א' עמוד עא]

ג

השוחט הרבה בהמות בזו אחר זו, יש אומרים שחייב לבדוק בין כל בהמה ובהמה, אף אם יסכים בדעתו, שאם הסכין תמצא אחר כך פגומה, יאסור את כל מה ששחט מאז

בדיקתו האחרונה. ויש אומרים שאם מסכים לאסור כל מה ששחט, אינו צריך לבדוק בין כל שחיטה ושחיטה. והמנהג כיום בשחיטות המהודרות לבדוק אחר כל בהמה ובהמה. אלא שמסתפקים בבדיקה של הולכה והבאה, וגם מהצדדים. ויש שנותנים לשוחט השני, העומד בסמוך אליו, שגם הוא יבדוק את הסכין, ולא מסתפקים בבדיקת השוחט בלבד. וכל שכן שאם הרגיש השוחט שנגע בעת השחיטה במפרקת של הבהמה, שאז בודקים את הסכין מיד. ובשחיטת עופות, המנהג כיום בשחיטות המהודרות לבדוק את הסכין כל 5-7 דקות, אך בשחיטות הרגילות יש הבודקים את הסכין אף לאחר כ- 15 דקות, שהוא אחר כל קו יצור. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עב]

ד

אף על פי שבדק הסכין קודם השחיטה, צריך לחזור ולבדוק אחר השחיטה. והני מילי כשהסכין לפנינו, אבל אם הסכין נאבדה שחיטתו כשרה, הואיל ובדקה קודם שחיטה. ואפילו שחט בה הרבה זה אחר זה. ואם נגע בעצם המפרקת של אחת מהן, יש להחמיר ולחוש לכל אותן שנשחטו אחר כך. ואף אותה בהמה שנגע בה במפרקת אסורה. [שם עמ' עד]

ה

השוחט בסכין בדוקה כדת, ואחר שחיטה מצא בה פגימה, יש לחוש שמא בעור התרנגולת נפגמה, והסימנים נשחטו בסכין פגומה, הילכך התרנגולת "ספק נבלה", ואסורה. ואפילו אם הסכין נגע בעצם המפרקת, אין תולין לומר שהסכין נפגמה מהעצם, אלא חיישינן שמא כבר בעור נפגמה, ונמצא ששחט בסכין פגומה. והדין כן אפילו בעוף. ומכל מקום אם מצא בה ביצה, מותרת, מפני שאיסור ביצת נבלה הוא רק מדרבנן, וספקא דרבנן לקולא. [איסור והיתר כרך א' עמוד עה. שוב יצא לאור הליכות עולם ח"ו, ושם (עמוד רנב) כתב כדברינו]

ו

יש לאסור לבדוק סכין של שחיטה, על ידי ציפורן זרה העשויה מפלסטיק, המלבישים אותה על ציפורן היד, ובודקין בה את הסכין, ושוחט הבודק סכין על ידי ציפורן זרה יש להזהירו שהדבר אסור בהחלט, ואם יסרב לשמוע יש להדיחו ולסלקו ממשרתו כשוחט, אף שאין לו פרנסה אחרת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עו. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' א']

ז

יש אומרים שאין לשחוט בכפפות, מחשש שמא על ידי כך לא ישחט כדין. ובפרט בכפפות עבות, שקשה לעשות בהם מלאכה, ויש לחוש שלא ידע אם דרס במשהו. אולם

בכפפות דקות שהשוחט רגיל בהן, ויודע ששוחט בהן כהוגן, יש להקל לשחוט בהן, אם עושה כן מפני הלכלוך או הצינה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עו]

ח

סכין שחיטה שבדקנוהו ולא מצאנו בו שום פגם הנראה לעין חדה ובריאה, אבל על ידי מיקרוסקופ נראות פגימות רבות בסכין, אין לחוש לזה כלל, ומותר לשחוט לכתחלה בסכין כזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עז. יחוה דעת חלק ד' סוף סימן מז]

ט

השוחט עופות ביום טוב צריך לבדוק את הסכין קודם השחיטה ולאחריה, כדי להעמיד הדבר על בוריו בהכשרת השחיטה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עז]

י

סכין של שחיטה שנקנה מגוי, אין צריך להטבילו מעיקר הדין. והרמ"א כתב, דטוב לטובלו בלא ברכה. והמחמיר להטבילו תבוא עליו ברכה, אך אין זה אלא מצד חומרא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמ' עז. יביע אומר ח"ה חאו"ח סי' מב אות ד' דף קמו.]

יא

השוחט עופות ביום טוב צריך להשחיז הסכין ולהכינה לשחיטה מערב יום טוב, אבל ביום טוב אסור להשחיז את הסכין אף על פי שהוא לצורך אוכל נפש. [ילקו"י שם עמוד עח.]

יב

השוחט עוף ביום טוב יש אומרים שאסור לו לשפשף את הסכין ביום טוב על כף ידו או בגדו, כדי לחדדו ולחתוך בו ביום טו ב. ויש חולקים ומתירים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עח. יביע אומר חלק ו' חאו"ח סימן לח אות ה', דף קטז:]

סימן יט - דיני ברכת השחיטה

א

השוחט צריך שיברך קודם השחיטה: אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה. ואם שחט ולא בירך, שחיטתו כשרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד עט]

ב

צריך ליזהר מלדבר בין ברכה לשחיטה, ולכתחלה יזהר שלא ידבר גם בדבר שהוא מצרכי השחיטה, אך אם דיבר בצרכי השחיטה, לא חשיב הפסק. [איסור והיתר כרך א' עמוד פא]

ג

במקום שגזרו העכו"ם לומר לפני שחיטת בהמות דברי שבח לה' בשפה לועזית, אין להקל לעשות כן בין הברכה לשחיטה, משום הפסק, ולכן אם העכו"ם עומדים על כך

שיאמרו כן סמוך לשחיטה ממש, צריך השוחט לברך על עוף אחד, בתחלת היום, ויכוין לפטור את כל הבהמות שישחט באותו יום, וישחטם בלא ברכה. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' פד]

ד

מותר לשחוט במקום מטונף ומלוכלך, אלא שצריך לברך בחוץ במקום נקי, ומיד אחר הברכה יכנס למקום השחיטה ללא אומר ודברים, וישחט. ומה ששוחט ומכוין לקיים מצות "וזבחת" במקום מטונף, אין בזה חשש, שבהכשר מצוה לכולי עלמא אין צריך שיעשו במקום נקי. וכיום נוהגים בבתי המטבחיים להתרחק ד' אמות מהלכלוך והריח, ומברכים, וניגשים מיד למלאכת השחיטה. [ילקו"י שם עמוד פה. יבי"א ח"ו חיו"ד סי' כט אות ד]

ה

השוחט להאכיל פועלים גויים, או השוחט שחיטה כשרה לכלבים, יש מי שאומר שאין לו לברך. ויש אומרים שיברך על השחיטה, אף אם אין בדעתו לבודקה, שהרי בידו לאכול משחיטתו אם ירצה, ולכן יש לו לברך. והוא הדין בשוחט עוף ואינו צריך אלא לדמו. וכן השוחט את המסוכנת שאין דעתו לאכול ממנה, נחלקו הפוסקים אם מברך על השחיטה, וספק ברכות להקל. אבל על כיסוי הדם מברך בכל אופן. [וראה עוד להלן סימן לה סעיף יב, בדין שחיטה לצורך גויים]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד פה. יחו"ד ח"ו סי' נ' בהערה]

סימן כג - דיני שהייה בשחיטה

א

כל שוחט שאינו יודע הלכות שחיטה, אסור לאכול משחיטתו, ואלו הן, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה, ועיקור. וכן צריך השוחט לדעת בדיקת הסכין, ובדיקת הסימנים אחר השחיטה, בדיקת העצמות בגפיים ובצומת הגידין כשיש ריעותא. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' פז]

ב

שהייה כיצד, הרי שהתחיל לשחוט, והגביה ידו קודם שיגמור השחיטה ושהה בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון, ובא הוא או אחר וגמר השחיטה, אם שהה כדי שיגביה הבהמה וירביצנה וישחוט, שחיטתו פסולה. ושיעור שהייה בעוף, הוא כדי שיגביה בהמה דקה וירביצנה וישחוט. ויש אומרים דשיעור שהייה בעוף הוא כדי שחיטת רוב סימן אחד בעוף, ולדבריהם יש ליזהר כשהתחיל לשחוט בעוף וחתך מעט עד שהדם יוצא, והגביה סכינו מהצואר, שלא יגמור השחיטה, לפי שיש לחוש שמא שחט משהו

מהושט. ואפילו לא הגביה סכינו אלא מעט, יש לחוש מפני ששהיית העוף מועטת מאד, דכדי שחיטת רוב סימן אחד בעוף הוא נעשה מהר. ואפילו אמר השוחט ברי לי שלא חתכתי כי אם העור, אין סומכין עליו, כיון שיצא הדם. ולענין מעשה, יש להחמיר כסברא זו, אלא אם כן הוא שעת הדחק או הפסד גדול, שאז יש לסמוך על סברא ראשונה. והמנהג כיום להטריף כל שהייה אפילו משהו, בין בעוף ובין בבהמה, לפי שאי אפשר לצמצם בשיעור שהייה, וכן ראוי לנהוג. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמו' פז. ש"ע סי' כג סעיף ב'. ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' במבוא, קול תורה אב תשס"ג עמ' מג].

ג

אחר ששחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה, אין שהייה פוסלת, ולפי זה אין שהייה בקנה בעוף כלל. ויש מי שאומר שכל שלא נגמרה שחיטת כל שני הסימנים פוסלת שהייה. ולכתחלה יש ליזהר לחוש לדבריו. [ש"ע סי' כג ס"ה. ילקו"י איסור והיתר ב' שם, וקול תורה שם].

ד

צריך ליזהר כשאדם שוחט וחס על העור, שלא יעשה בו קרע גדול, ושוחט בראש הסכין ומתכסה מהעור, אמנם אם שוחט באמצע הסכין אין לחוש אם ראשו מתכסה בעור. ויש מי שמחמיר גם בזה, ויש לחוש לדבריו לכתחלה. [ש"ע שם ס"ט. ילקו"י וקול תורה שם].

ה

שוחט בהמה שחתך העור בלבד ולא יצא דם, ואחר שסילק ידו התעשת ומיד שחט וסיים שחיטתו כדת, מכיון שמתחלה לא חתך אלא את העור בלבד, ולא יצא דם, אע"פ שהמנהג להטריף שהייה כל שהוא בשעת שחיטה, מכל מקום כאן לא חשיב שהייה כל שהוא להטריף הבהמה, ויש להתירה אפי' בלא הפסד מרובה. [יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' ב' עמוד רעא].

ו

השוחט לחולה שיש בו סכנה בשבת, כפי הדין, ושהה כל שהוא, אין להטריף את הבהמה או העוף, שבזה אנו הולכים אחר עיקר הדין ולא אחר המנהג. [יביע אומר שם עמו' רעא].

דין תלישת נוצות קודם השחיטה

א

יש להזהר שלא יתלוש בידו נוצות העוף במקום שחיטה, כי יש לחוש שיצא דם מהעור ושמא ינקב הושט, אלא ילחלחם ויסלקם לצדדים. ובודאי שאין חילוק בזה בין ציפורים

ויונים, ובין תרנגולים רכים. אולם אם אי אפשר לשחוט בלא זה, יעשה כן בזהירות באופן שלא יוציא דם מהעור. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד פח]

ב

גם ביום טוב מותר למרוט את הנוצות של העוף קודם השחיטה, אם אי אפשר לשחוט בלא זה. [וכבר ביארנו שאם אפשר לשחוט בלא מריטת הנוצות, יש להמנע ממריטת הנוצות הן ביום טוב והן בחול]. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צ]

ג

יש נוהגים להרטיב את הנוצות בחומר כימי [הנקרא פוילטרי סקאלדינג חימי] כדי להקל את המריטה, ונכון להחמיר בזה מכמה חששות. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צא]

סימן כד - דיני דרסה חלדה הגרמה ועיקור

א

דרסה כיצד, כגון שהניח הסכין על הצואר ודחק וחתך למטה כחותך צנון או קישות, הרי זו פסולה. ואין צריך לומר שאם הכה בסכין על הצואר כדרך שמכין בסייף, וחתך הסימנים בבת אחת, דפסולה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צא]

ב

לכתחלה צריך לשחוט בהולכה והובאה, אף על פי שהסכין ארוך כמה צוארים. ואם שחט בהולכה או בהובאה בלבד, אם יש בסכין כמלא צואר וחוץ לצואר כמלוא צואר [העור והמפרקת], כשרה, ואם לאו פסולה, שכל שאין בו כשיעור הזה אי אפשר לשחוט בלא דרסה על ידי הולכה או הובאה לבד. ואם הוליך והביא אפילו שחט באיזמל כל שהוא כשרה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צב]

ג

חלדה כיצד, כגון שהכניס הסכין בין סימן לסימן, בין ששחט התחתון כהלכתו מלמעלה למטה, וחזר והוציאו ושחט העליון, בין ששחט העליון ממטה למעלה שלא כהלכתו, פסולה. ואסור לשחוט הכבש לבדו על ברכיו, בלי סיוע אחר, וכן אסור לרכב עליו ולשחוט הסימנים מלמטה למעלה, שהרי זה דרסה, שהצואר מכביד על הסכין, אם לא על ידי קשירת ראשו למעלה לדבר מה על ידי חבל. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צב].

ד

הגרמה כיצד, זה השוחט בקנה למעלה במקום שאינו ראוי לשחיטה, או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה, ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה למעלה וגמרה שם. אבל אם שחט רוב חלל הקנה במקום שחיטה, והטה הסכין חוץ למקום שחיטה למעלה וגמר שם חתיכת כל הקנה, כשרה. והוא הדין אם שחט רוב שנים בבהמה

במקום שחיטה, והשלים השחיטה בהגרמה או בדרסה כשרה. ויש מי שפוסל בדרסה, ויש לחוש לדבריו לכתחלה. וכתבו האחרונים, דהמנהג כיום להחמיר בין בדרסה בין בהגרמה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא, בין בקנה בין בושט. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צג].

ה

עיקור כיצד, כגון שנעקר הקנה או הושט מהלחי ומהבשר, ונשמט אחד מהם או שניהם קודם גמר שחיטה, אבל אם שחט אחד בעוף או רובו ואחר כך נשמט השני שחיטתו כשרה. נשמט אחד מהם ואחר כך שחט את השני, שחיטתו פסולה. וכתב הרמ"א, ואנו נוהגים להטריף כל עיקור, בין במיעוט בתרא בין במיעוט קמא. ודוקא לאחר שנשחט, אבל בחייו כשר, אלא שאין שחיטה מועלת בו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צג].

סימן כה - לבדוק הסימנים אחר השחיטה

א

השוחט צריך שיבדוק בסימנים אחר שחיטה, אם נשחטו רובן, או שיראה בשעת שחיטה שהם שחוטין רובן. ואם לא ראה שרובן שחוטין, אסור. ויש מי שאומר שצריך לראות שהם שחוטין במקום שחיטה בלא הגרמה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צד].

ב

נשחט כראוי ובא זאב ונטל בני מעיה, והחזירן כשהם נקובים, כשרה, ולא חיישינן שמא במקום נקב ניקב. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צד].

ג

חתך מבהמה לאחר שנשחטה כראוי, ועודה מפרכסת, אסור לאכול ממנה עד שתמות הבהמה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צד].

מתי השוחט נפסל לשחיטה

[ראה עוד לעיל עמוד תנג].

א

שוחט של העיר שמשתתף במשחק הגרלה האסור על פי הדין, אף על פי שאינו נפסל לעדות או לשחיטה משום כך, כיון שיש לו אומנות אחרת, מכל מקום כיון שהדבר מכוער ששוחט העיר עושה איסור זה של שחוק בקוביא בפומבי, יש כח ביד הקהל למחות בידו ולהעבירו מתפקידו אם רוצים, אם לא ימנע עצמו מכאן ולהבא מעסק זה לגמרי. כי יכולים לומר לא בעינן שיהיה שוחט העיר שלנו עוסק בעסק ביש זה, אף שאינו נפסל מדינא. [יביע אומר חלק י' דף שמו טור ב'].

ב

שוחט ובודק שטעה והתיר טרפות לישראל, ואחר כך נודע לו שטעה, ומבקש תיקון לנפשו על זה, יש אומרים שאיסור הטרפות הן מצד סירכא, והן מצד שאר מיני טרפות, הכל אסור מן התורה, וצריך תיקון כמי שעבר על איסורי תורה. ואמנם נראה דלאו מילתא פסיקתא היא, שיש אומרים שרוב בהמות כשרות, אלא שאנו לא בקיאים בבדיקה, ומצד החומרא אנו מחמירים בהרבה טרפות, ואינו איסור תורה. [יביע אומר ח"י חיו"ד דף שנט טור ב].

ג

שוחט שנמצאת סכינו פגומה בשעת שחיטה, וגם פעל על ידי גוים לאיים על הרב מרא דאתרא, אין ראוי שהרב ינדה אותו, אלא ראוי לרב למשוך ידו מלדונו, וימסרנו לבית דין שבעירו, שהם ידונו אותו כמעשיו. [יביע אומר חלק י' חלק חושן משפט סימן ב עמוד תנז. שי"ל שהשוחט נחשב לשונא שפסול לדונו, ולכן ימסור דינו לבית דין שבעירו].

סימן כח - דיני כיסוי הדם

א

השוחט חיה או עוף צריך לכסות את דמו בעפר. וזו מצות עשה מן התורה. ולפיכך קודם שישחט מצוה שיכין עפר תיחוח למצות כיסוי הדם מיד. ואין מצוה זו נוהגת בבהמה. ולכן השוחט בהמה אין צריך לכסות את הדם. [איסור והיתר כרך א' עמוד צה. ואם שור הבר דינו כבהמה לענין כיסוי הדם, ראה ביביע אומר ח"ד חיו"ד סימן כג אות ו', ובמאור ישראל עירובין מו:].

ב

קודם שמכסה את הדם מברך: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על כיסוי הדם בעפר". [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צו. יביע אומר חלק ב' יורה דעה סימן ב' אות ג' וחלק ו' חלק יורה דעה סימן ב']

ג

השוחט לראשונה בחייו, או המקיים מצות כיסוי הדם לראשונה בחייו, אינו מברך שהחיינו. ויש הלובשים בגד חדש ומברכים עליו שהחיינו ופוטרים את המצוה שעושים לראשונה בחייהם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד צט. שארית יוסף ח"א עמוד תנב]

ד

אם יש לו כמה עופות לשחוט, יכול השוחט ויתר בני ביתו לברך כל אחד על כיסוי דם על כל שחיטה בפני עצמה. ויש אומרים שצריך שיתן להם רשות לכסות הדם, שהרי זו מצוה השייכת לבעל העוף. ויש אומרים שזו מצוה על השוחט ולא על בעל העוף. [שם עמ' צט]

ה

צריך שיהיה למטה עפר. וצריך להזמין את העפר בפיו. ואם שחט ולא היה עפר למטה, צריך לגרור הדם וליתנו בעפר, ולכסות עפר תיחוח עליו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד ק]

ו

מכסה בידו, או בסכין, או בכלי אחר, אבל לא ברגלו, כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קא]

ז

מי ששחט הוא שיכסה, ואם השוחט לא כיסה וראהו אחר, חייב לכסות את הדם. [שם].

ח

שחט מאה עופות או מאה חיות, או ששחט עוף וחיה במקום אחד, כיסוי אחד מועיל לכולם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קב]

ט

יש לגעור בשוחטים שתיכף לאחר שחיטה מוסרים את העוף למורט הנוצות, או לבעלים, מבלי להטיף אפילו טיפת דם אחת לתוך העפר, כי על ידי זה מבטלים מצות כיסוי הדם, ובפרט שיש אומרים שהעוף אסור באכילה אם ביטל ממנו מצות כיסוי הדם. ואף שאין דבריהם עיקר להלכה, מכל מקום העוברים על זה במזיד יש לאיים עליהם שיעבירום ממשרתם אם ימשיכו במנהגם זה. [איסור והיתר א' עמוד קב. יבי"א ח"ב יו"ד סי' א']

י

לכתחלה ראוי ונכון לשוחטים לכסות את הדם בעפר תיכף לאחר שחיטת העוף, ועל כל פנים יהיה זה בתוך חצי שעה לשחיטת העוף הראשון, ולא לאחר מכן. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קג. יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סוף סימן א']

יא

טוב ליזהר לכתחלה שלא לדבר ולהפסיק בין השחיטה לכיסוי הדם. אבל מעיקר הדין מותר לדבר בין השחיטה לכיסוי, דהכיסוי הויא מצוה בפני עצמה. [איסור והיתר א' עמוד קג]

יב

דעת גדולי הפוסקים שמותר לאכול מבשר עוף שנשחט וטרם כיסה את דמו. [ואף אם ברור לו שלא כיסו את דמו], כי אין כיסוי הדם מעכב האכילה. ולפיכך במקומות שאין שוחטי העופות מכסים את העפר עד לעת ערב, מותר לאכול מן העוף לפני הכיסוי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קג, יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן א].

יג
לכתחלה ראוי ונכון לכסות את כל הדם בעפר, ורק דם שעל גבי הסכין, וכן דם הניתז, אין צריך לכסותו, שמאחר שיש בזה טירחה יתירה, לכולי עלמא פטור מלכסות. [ילקוט יוסף חלק ח' איסור והיתר כרך א' עמוד קד. יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן ב' אות ד-ה].

יד
אם נתכסה הדם על ידי הרוח וכדומה, אם נשאר דם שאינו מכוסה, יש לכסותו בברכה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קה. יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' ב' אות א]

טו
השוחט על גבי עפר תיחוח, אף על גב שהטיפות הראשונות נבלעים בתוך העפר ומתכסים, מכל מקום אם רוצה לברך על כיסוי בעפר, על שאר דם הגלוי, יש לו על מה שיסמוך, שעדיין נחשב עובר לעשייתן, כיון שמצוה מן המובחר לכסות את כל הדם. ופוק חזי מאי עמא דבר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קו. יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' ב' אות ד- ה]

טז
אם בשעה ששחט היה רוח, והיה עומד ומצפה שהרוח תכסה את הדם בעפר, אפילו חזר אחר כך ונתגלה, יש אומרים שפטור מעיקר הדין מלכסותו. [איסור והיתר כרך א' עמוד קו]

יז
צריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי, כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה. וכן השוחט חיה לא יכסה עד שיבדוק הריאה. והשוחט ונתנבלה בידו, או ששחט ונמצאת טריפה, פטור מלכסות. ואם נמצאת ספק טריפה מכסה בלא ברכה. והוא הדין לכל פיסול מחמת הספק. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קז].

יח
וכן חרש שוטה וקטן ששחטו ואין אחרים רואים אותם, חזקה ששחיטתן מקולקלת ופטורה מכיסוי. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קז].

יט
אם אין לו עפר לכסות, יכול לכסות בנסורת של עצים, או נסורת של חרשים וזהב שחוק, שנאמר בו: ועפרות זהב לו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קח].

כ
השוחט אף על פי שאינו צריך אלא לדם בלבד חייב לכסות, כיצד יעשה, נוחר או מעקר כדי שיפטר מכיסוי. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קט].

כא
השוחט לחולה [שיש בו סכנה] בשבת לא יכסה את הדם, אפילו אם יש לו דקר נעוץ מבעוד יום. ובמוצאי שבת אם רישומו ניכר יכסנו. ואפילו אם היה לו אפר מוכן לכסות

בו צואה, אין לכסות הדם בשבת. ולכן השוחט לחולה בשבת לכתחלה ישחט תוך כלי כדי שהדם לא יבלע בקרקע, ויתן בו מעט עפר מוכן מער"ש. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמו' קט].

כב

אין לשחוט עוף ביום טוב אלא אם כן הכין עפר מערב יום טוב, כדי שיוכל לכסות את דמו, וצריך להיות גם כן עפר מוכן למטה, על ידי שיזמינו בפיו לצורך כיסוי הדם. [שם].

כג

גדול ששחט אין לו לכבד את הקטן במצות כיסוי הדם, אלא יכסה בעצמו. אבל אם עבר הקטן וכיסה את הדם, יצא ידי חובת כיסוי, ואפילו אם חזר הדם ונתגלה על ידי הרוח, אינו חייב לכסותו. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רנז].

הלכות טריפות

סימן כט, לא - הלכות טריפות

א

בהמה שיש לה חלב שנטרפה בטרפות הניכרת לעין, אין לו למכרה לגוי, שיש לחוש שימכור מהחלב לישראל. ולכן אם רוצה למוכרה לגוי יש לו לשוחטה ואחר כך למכרה לעכו"ם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קי. יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן ג'].

ב

פרה חולבת שיצא ממנה דם עם החלב, יש מי שאומר שהדבר מוכיח על חולי של הפרה, ובהמות רבים מתות מחולי זה, ואפשר שהוא דם הנפש וחייבים עליו כרת, ואוסר תערובתו וצריך ששים כנגדו. [נחלת שבעה]. אולם לדינא נראה שאין הוא חולי שיש בו טרפות, ואין דין הפרה כטריפה. [ערוה"ש. הנצי"ב] אלא שאם נראה הדם מיד לאחר החליבה, קודם הרתיחה, יש להעמיד את החלב בצנצנת זכוכית כיום תמים מעת לעת עד שיצלול הדם למטה ויושקע בתחתית הצנצנת, ואז יערו את החלב לתוך כלי אחר, ויפרישוהו מן הדם. ואפילו לא יהיה ששים בחלב כנגד הדם, מותר. [הליכות עולם חלק ו' עמוד רטו. יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים, חלק יורה דעה, דף שנג טור א'].

ג

צאן או בקר שנחלבו, ואחר שהרתיחו את החלב, ראו בו כמה טיפות דם, אם יש ששים בחלב נגד הדם, בטל בששים, והחלב מותר. ואם אין ששים בחלב כנגד הדם, מותר להוסיף חלב טהור ולבטל את הדם בששים. שמכיון שדם שבישלו אינו אסור אלא

מדרבנן, מותר להוסיף עליו היתר ולבטלו. כדין כל איסורים דרבנן. כמבואר בש"ע (יו"ד סי' צט ס"ו). [הליכות עולם חלק ו' עמוד רטו. יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים, דף שנג טור א'].

ד

תרנגולת שנטרפה בטרפות הניכרת לעין, כל שיש חשש שתעלה לה ארוכה ומרפא, באופן שלא יהיה ניכר בה דבר, ואז ימכרנה לישראל, אסור למכרה לעכו"ם. ואם היא מטלת ביצים אסור למכרה לעכו"ם אף אם אין חשש לזה, משום דחיישינן שמא ימכור הביצים לישראל. אבל אם אין התרנגולת מטלת מותר למכרה לעכו"ם, כל שהטרפות ניכרת לעולם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קי. יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' ג'. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סימן ג, דף שיב טור א', בדין ספק דרוסה שאינה ניכרת, שאין לעוזבה לנפשה בשדה, שמא יצודנה ישראל ויכשל בה. היאך הדין אם המכה ניכרת בצואר, באופן שיש לחוש לנקיבת הושט, אם יש לחוש שמא תתרפא המכה, ויצודנה בר ישראל].

ה

תרנגולת שנמצא בה חיפושית על יד הושט, בין שהחיפושית בין הושט לעור הצוואר בלי הפסק, ובין שנמצאת בתוך העור עצמו וקרום העור נקי לגמרי, ורק על ידי שפתחוהו בסכין נמצאת שם החפושית, אם אחר בדיקה יפה בושט נמצא הושט טוב ויפה, בלי נקב כלל, יש להקל ולהתיר תרנגולת זו. [איסור והיתר א' עמוד קיא. יביע אומר ח"א חיו"ד סימן ב' אות ג']

ו

תרנגולים המסורסים על ידי גוים, מותרים באכילה, ואין לחוש שמא פגע המסרס בבני מעיים, כי מן הסתם המתעסק בזה הוא אומן ובקי במלאכה זו, וזהיר על ממונו. וקיימא לן אומן לא מרע אומנותיה, וגם אחזוקי איסורא לא מחזקינן. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רלט].

ז

עופות בני יומן שהחקלאים עושים להם זריקות חיסון נגד מחלות הפוקדות את העופות, והזריקה צריכה להיות באיזור הצואר, והיא נעשית על ידי החקלאים אשר עברו מקודם קורס מזורז מפי מומחים ממשרד הבריאות, למטרה זו, ועושים כן בצו של השלטונות, והרופאים מסבירים לחקלאים להזריק רק בעורף על ידי הגבהת העור, בריחוק מקום מהסימנים של העוף, באופן שאין לחוש כלל לשמא יתהפכו הסימנים לשם, העיקר לדינא שאין שום חשש באכילת העופות הללו, והם מותרים בלי שום פקפוק. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קיב, יביע אומר ח"ז חיו"ד סימן ז'. הליכות עולם ח"ה עמוד רלט].

ח

כבר נהגו להחמיר בעוף שנשברו אגפיו למדוד אם יש שיעור רוחב אגודל במקום השבר עד למקום חיבורו לגוף, שרק אז מכשירים העוף, והוא מנהג של חומרא שנהגו בזה שלא כדעת מרן. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קיב]

ט

שוחט עופות שבא אליו יהודי חילוני שאינו שומר תורה ומצוות, ובידו עוף לשחיטה, והשוחט הרגיש שיש שבר בגף העוף, שלפי הדין יש לזה דין טריפה מספק, אפילו הכי רשאי השוחט לשחוט את העוף, באופן שאם יסרב לשחוט ישחטנו בעל העוף בסכין מטבח פגומה, שמאחר וטרפות זו אינה אלא מספק, מותר לשחוט לו להצילו מאיסור נבילה ודאי. ואף אינו חייב להודיעו שהוא ספק טריפה, כל שיודע בבירור שלא ישמע לו שלא לאכול עוף זה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קיג. יביע אומר חלק ו' חיו"ד סי' ג' אות א]

י

בדבר האווזים המפוטמים, ראוי ונכון שלא לאכול מהם, כי המכשלה רבה מאד בשומן הזה. שאפילו אם אין שום ריעותא באווזות עצמם, יש חששות רבות בהם, ואין לאוכלם, שאם מפסיקים להלעיטם, אינם יכולים לאכול עוד מעצמם, ואי אפשר להם לחיות י"ב חודש. והויא טרפה. ולכן יש למנוע המנהג של הלעטת העופות. ובארצנו הקדושה מעולם לא היה מנהג הלעטת האווזות כלל, רק חדשים מקרוב באו והנהיגו מעצמם כן, ואין רוח חכמים נוחה מהם. וגם באשכנז שנהגו להקל בהם, היראים והחרדים לדברי ה' היו נזהרים שלא לאכול מהם. ולכן ראוי למנוע את המסעדות הכשרות לקבל מוצרי בשר מן האווזות אשר הלעיטו אותם, ושלא לעודד את אלה המתנהגים באכזריות כלפי בעלי חיים, למען בצוע בצע. וקיימא לן (שבת קכח:) שאיסור צער בעלי חיים מדאורייתא. ואמנם באחרונה נעשה שיפור בהלעטת האווזים, שהתחילו להלעיטם מאכלים רכים, שטוחנים את התירס המבושל עד שנעשה כמו דייסא, ומלעיטים את האווזים על ידי מכונה, ובמקום שהיו נותנים צנור ארוך בתוך הושט, נותנים צנור קטן, ועל ידי לחץ אויר נכנסת הדייסא לושט. ורבנים מומחים אומרים שעל ידי השינוי שחל בהלעטתם, לא רואים בושט קרעים ונקבים גדולים, כמו שהיה בזמן שהיו מלעיטים אותם בצנור הארוך. ומכל מקום מחמת חולי של פטריות שמצויים בהם יש בהם נקבים בושט. אלא דאכתי לא איפרק מחולשא, שעדיין לא יצאנו ידי כל הספיקות שבדבר. [יביע אומר ח"ז חיו"ד סימן ג].

סימן לה-מח - דין טרפות הריאה

א

פרות הרועות בשדה מרעה ואוכלות מן העשבים אכילה גסה, עד שמתנפחות מאד ומסתכנות מרוב האכילה, ונהוג שרופא בהמות דוקר אותם במחט העשוי לכך, בין הצלעות, סמוך לכרס, באופן שמוציא פרש, ואחר כך חוזרות לבריאותן, וממשיכות לחיות שנים רבות, והדבר הוא מעשים בכל יום, העיקר לדינא שאין לחוש משום נקיבת הכרס על ידי דקירת המחט, ויש לסמוך להורות להקל בזה בדיעבד, אחר שהייה של י"ב חודש אחר הדקירה, או אחר שתתעבר ותלד, שאז אין הבהמה נחשבת לטריפה. ולענין החלב של הפרות הללו, יש להקל לשתות את החלב על ידי שיבטל את החלב ברוב חלב אחר, שמכיון שרבים מהפוסקים מכשירים את הבהמה אף בתוך י"ב חודש, אין להחמיר בחלב ע"י תערובת רוב היתר, בהסתמך על דברי תרומת הדשן (סי' קעא) וסיעתו שבספק איסור לא שייך דין מבטל איסור לכתחלה. ובספק כזה, בתערובת מין במינו שמן התורה בטל ברוב, מה שצריך ששים הוא רק מדרבנן, בטל ברוב, דספיקא דרבנן לקולא. [איסור והיתר כרך א' עמוד קטו. יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן ב' עמוד רנ]

ב

בועה שנמצאת בריאה של בהמה, ונמצא בה ליחה עכורה שאינה סרוחה, יש להכשיר על פי ספק ספיקא. אולם אם היא סרוחה הרי זו טריפה. ובועה שנמצאת בריאת עוף, ניתן להכשיר על ידי שיאבדו הריאה, ואז לא יוכלו לבדוק אם המים עכורים או לא. [איסור והיתר א' עמ' קטז. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ב].

ג

תרנגולת שנמצא בכוליא בועה אחת שהיא סתומה וחתומה, ומראה שלה אדומה ושחורה, ומצאו בתוכה מים שחורים, אף על פי כן יש להכשיר את התרנגולת, שאין טרפות בכוליא של עוף. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קיז. יביע אומר ח"ה חיו"ד ס"ס ד]

ד

מנהג הספרדים ובני עדות המזרח שלא לאכול בשר מבהמה שיש בה סירכא, ואוכלים רק בחותמת "חלק", וכל החרד לדבר ה', צריך ליזהר מאד בדבר זה, לבל יכשל ח"ו בחשש איסור טריפה, לדעת מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו, ודעת גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, ואין להקל באכילת בשר שהוכשר על ידי מיעוך וקילוף הסירכות [החתום בחותמת כשר בלבד], כמו שיש נוהגים כעת מחמת חסרון ידיעה. וחובה מוטלת על הרבנים ותלמידי החכמים שבדור לעורר את העם בדרשותיהם ולהזהירם לבל יאכלו בשר שאין עליו חותמת גלאט, או חלק, בפרט לנו הספרדים, וידוע שהרבה מאד גם

מאחינו האשכנזים נזהרים בזה מאד. [איסור והיתר א' עמוד קיח. יבי"א ח"ה יו"ד סי' ג'. יחוה דעת ח"ג סי' נו]

ה

לדידן שאנו הולכים אחר הוראות מרן הש"ע, אין להתיר סירכא הניטלת בהגבהה, אלא כשאינו מגביה את האבר עמה, אבל בלאו הכי אין להכשיר, שמפני כובד האבר נפסקה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קיט. ואם אשכנזי יכול להקל בסירכא הנמצאת בדופן צר, ראה ביביע אומר חלק ה' חאו"ח סימן לז אות ד]

ו

הבא לאכול בסעודת מצוה שנערכת על ידי אחד מהמשפחה שאינו מדקדק באכילת בשר חלק, אבל מדקדק בכשרות המזון אך אין ידוע אם הזמין בשר חלק או בשר כשר, טוב להחמיר שלא לאכול שם בשר וכל דבר שנתבשל עם הבשר. אך מעיקר הדין מותר לאכול בסעודה זו, כשיש ספק אם הבשר הוא כשר או חלק, ואין צריך לחקור אחר הדבר. ומכל שכן שאין לאסור את הכלים שנתבשל בהם בשר כשר שאינו חלק [גלאט], כיון שיש ספק ספיקא להקל. והמחמיר תבוא עליו ברכה. [שם עמוד קיט. יבי"א ח"ה יו"ד סי' ג' אות ב]

ז

וכן מי שמתארח אצל חבירו שאינו מקפיד באכילת חלק דוקא, מותר לו לאכול את התבשילים שנתבשלו בכלים שבישלו בהם בשר כשר. אבל אם בישלו בתוך קדרה אחת בשר כשר עם אורז וכדומה, אין לאכול את האורז שנתבשל עם הבשר הכשר. שטעם כעיקר דאורייתא. [איסור והיתר כרך א' עמוד קכ. יביע אומר חלק ה חיו"ד סי' ג' אות ב'. עמוד קס. ועיין עוד ביביע אומר חלק ה' חאו"ח סימן לז אות ד']

ח

אף שהשוחט ובודק חייב לבדוק את הריאה לאחר השחיטה, מכל מקום השוחט עבור קיבוץ חילוני אוכלי טריפות שאף אם יטריף להם יאכלו את הבשר הטרף, מותר לו לשחוט עבורם כדי להצילם לכל הפחות שלא יבואו לאכול איסור נבילה. אך יודיעם בפרהסיא שעל פי ההלכה אין די בשחיטתו, אלא צריך בדיקה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קכ. שו"ת יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ג' אות ד. ואף דלעיל סי' כט סעיף ט' כתבנו בכיו"ב שא"צ להודיע, הכא שהוא בקביעות וגם לרבים וגם אינו ספק דאיתרע, צריך שיודיעם]

ט

שוחט ששחט עבור קיבוץ חילוני, ובדק הריאה ונמצאת טריפה, יש מי שאומר שאם הוא יודע שלא ישמעו בקולו, אינו חייב להודיעם שהבהמה נמצאת טריפה, שבדבר שאינו מפורש בתורה להדיא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ויש חולקים

ואומרים שחייב להודיעם שהבהמה טריפה. וכן עיקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קכא. יביע אומר ח"ו חלק יורה דעה סי' ג' אות ד. וראה עוד ביביע אומר חלק א' חאו"ח סימן מ' אות כ', ובמאור ישראל שבת נד:]

י

כבר פשט המנהג שאין מברכים על בדיקת הריאה, שאין בדיקה זו אלא להצלה מלאו. ואין בה תקנת בדיקה כמו בבדיקת חמץ. ואין לשנות. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד קכא]

יא

מותר לשחוט בהמות למכרם לעכו"ם ולהסתחר בהם בלי בדיקת הריאה, ולא החמירו חכמים לבדוק הריאה אלא לאכילה ולא לסחורה. ומכל מקום צריך למכור לעכו"ם באופן שאין כל חשש שמא ימכרנו לישראל. אבל במקום שיש חשש כזה, אפילו איסור דרבנן כגון ביצת נבילה וכיו"ב, אסור למכרה לעכו"ם. ואפילו נזדמנה לו. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד קכו. ובדברי מרן אאמו"ר בכף החיים יורה דעה כרך ב' סימן קיז אות פא. וע"ע ביביע אומר ח"א חיו"ד סי' ה']

יב

מי ששחט בהמה וקרע את בטנה וקודם שהריאה תיבדק בא כלב או עכו"ם ונטל הריאה והלך לו הרי זו מותרת, ואין אומרים שמא נקובה או סרוכה היתה, שאין מחזיקין איסור אלא הרי זו בחזקת מותרת עד שיוודע לך במה נטרפה. אבל אם בא העכו"ם או ישראל ונטל הריאה ואחר כך השליכה והיא קיימת לפנינו, נופחין אותה. [או"ה א' עמוד קכז]

יג

תרנגולת שנמצא מים רבים בחלל בטנה, ובדקו בבני מעיים ובריאה, ובשאר איברים פנימיים שהנקב מטריף בהם, ולא נמצא שם שום נקב ושום ריעותא, יש להכשיר תרנגולת זו, ובפרט כשיש הפסד מרובה. והמיקל אפילו בהפסד מועט על ידי בדיקה, לא הפסיד, שהרי לדעת מרן השלחן ערוך סמכינן שפיר אבדיקה. [שם עמוד קכח. יביע אומר א' יו"ד סי' ב'].

יד

תרנגולת שנמצא בחלל גופה חתיכת בשר מיותרת, ולא נמצא בה ריעותא אחרת, יש להכשירה. ואפילו אם נמצאת סמוך לריאה לא חיישינן שמא נתקלקלה הריאה ויש להכשיר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קכט. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ד]

טו

עוף שלא נמצאה בו מרה, קורעים הכבד שתי וערב וטועמים אותו בלשון, אם נמצא בו טעם מר, כשר. [ואף אם לא קרעו הכבד, אלא טעמו אותו מבחוץ, והרגישו טעם מר, יש להכשיר]. ואם לאו, יצלו את העוף על האש, ויטעום בלשונו את הכבד, ואם ימצא מר אחר צלייה

בידוע שהיה בו מרה, ויש להכשיר את העוף. ואם טעמו בו פעם אחת והיה מר, וחזרו וטעמו בו פעם שניה, ולא נמצא טעם מר, יש להכשיר, שיש לתלות שנתקנח בטעימה הראשונה. (מחב"ר סי' מב. טו). [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קכט. יביע אומר ח"ח סי' א' עמ' רנ].

טז

עוף שלא נמצא בו מרה, ונאבד הכבד קודם שיטעמוהו, יש להכשיר העוף מטעם ספק ספיקא, שמא הלכה כמי שאומר ניטלה מרה כשרה, ושמא אילו היה נמצא הכבד לפנינו היינו טועמים בו טעם מר. [איסור והיתר כרך א' עמוד קכט. יביע אומר חלק ח' סי' א' עמ' רנ]

יז

אם טעמו הכבד ולא היה מר כלל, וטעמו הקורקבן והיה מר, כשר. והוא הדין לבני מעיים שאם טעמו בהם טעם מר, יש להכשיר. ואם לא מצאו בהם טעם מר, יש לחפש אצל הטחול של העוף, או בתוך בני מעיים, ועל הרוב ימצאו שם מרה קטנה מאד, ואז יש להכשיר. והאשה נאמנת לומר שטעמה טעם מר בכבד, להכשיר את העוף. (מחב"ר סי' מב. ל-לא). [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קכט. יבי"א ח"ח סי' א' עמ' רמז. הליכות עולם ח"ה עמוד רכח]

יח

אם הפרידו את בני המעיים מהכבד והשליכו אותם, ואחר כך בדקו ולא מצאו את המרה, יש לתלות שהמרה היתה עם בני המעיים, ומכשירים את העוף, שרוב העופות אינם טריפות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קל. יביע אומר חלק ח חיו"ד סימן א' אות ה]

יט

אם לא נמצא קורקבן בעוף, יש אומרים שהעוף טרף, שאף שמסתמא היה אבר אחר שמילא את תפקיד הקורקבן, מכל מקום העוף טרף. ויש חולקים. ולמעשה, כל שיש לתלות שהחתול אכל את הקורקבן, יש להכשיר את העוף. [יביע אומר חלק י' דף שסח טור א].

כ

אשה שפתחה את בטן התרנגולת, ולא נמצא לב לתרנגולת, והתרנגולת היתה בחייה בריאה וטובה, יש אומרים שהעוף טרף, ואף על פי שאי אפשר לחיות בלא לב, וכדאיתא בזוהר, מכל מקום אין לתלות בחתול שאכל את הלב, כי י"ל שדלדול של אבר אחר החליף את משמרת הלב, וכן אפשר שתהיה שם חתיכת בשר שתהיה לה סגולת הלב בחללים ועורקים בזרימת הדם, והבעל חי יוכל לחיות את חייו כרגיל. ולכן אין להכשיר את העוף, כי אין לנו להכחיש את עדות האשה שאמרה שלא היה לב לעוף. וכיון שיש

כאן שינוי צורת הלב, העוף טרף. [כרתי ופלתי]. ואפילו אם היה לעוף לב, אלא שהיה דבוק בכבד ללא כיס, והיו לו כל חללי הלב כדמותו וצלמו, יש להטריף את העוף. [מהר"ד די בוטון]. ויש חולקים ואומרים שמאחר ומסתמא היה שם אבר אחר שהחליף את תפקיד הלב, שהרי אי אפשר לחיות אפילו רגע אחד בלא לב, לכן אין להטריף משום שינוי צורת הלב. [מהר"ל מפראג, חכם צבי, וחזון איש]. ולמעשה אם בשעת פתיחת התרנגולת היתה עומדת שם חתול, ויש מקום לתלות שהחתול אכלה את הלב, יש לתלות בזה, והתרנגולת כשרה. אך אם אי אפשר לתלות בחתול, כגון שהאשה אומרת ברי לי שלא נמצא לב לתרנגולת, ושיודעת זאת בבירור, טריפה. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רכו. יביע אומר ח"י חיו"ד דף שסח טור א'].

כא

הצבי יש לו מרה סמוך לזנב, ואם לא נמצאה לו מרה, וטעמו סמוך לזנב במקום המרה, והיה הטעם מר, יש להכשיר. ועופות שאין להם מרה כגון תורים ובני יונה, אין לאוסרם, כיון שכל מינם הוא כך, והיינו רביתייהו. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רלט]

כב

אם נכנסה נמיה לתוך לול של תרנגולים, ובתוך הלול היו שלושים אלף אפרוחים בני יומן, והספיקה להמית למעלה מאלף אפרוחים, על ידי מציצת הדם שלהם, וכשנכנסו האחראים לביקורת הבחינה הנמיה בהם, וברחה דרך פתח הלול שדרכו נכנסה לשם, ויש להסתפק על שאר האפרוחים שהם למעלה מעשרים ושמונה אלף אם פגעה בהם, ולדעת המומחים שהואיל והלול ארוך מאד למעלה מששים אמה, ניתן לראות בבירור שהנמיה לא פגעה אלא באפרוחים הסמוכים לפתח הלול, ויש להניח שלכל האפרוחים הנמצאים בפנים לא היה מגע עם הנמיה, יש להתיר כל שאר האפרוחים שנשארו בחיים, שיש כאן ספק ספיקא להקל, שמא לא דרסה הנמיה מן האפרוחים הקיימים, ואם תמצא לומר שהיא דרסה עוד אפרוחים, שמא לא דרסה כנגד החלל, ובכל אחד מן האפרוחים יש לומר שמא זה לא נדרס. ומכל מקום על הצד היותר טוב, יעשו באופן דנכבשינהו דניידי, דהיינו, לדוחקם לצד אחד כדי שיצאו מהלול ועל ידי זה הוי כל דפריש מרובא פריש, ומותרים. אך יעשו הפרישה על ידי גוי שלא בפני ישראל. [ילקו"י או"ה א' עמ' קלא. יבי"א ח' חיו"ד סי' ג' עמ' רס].

כג

אם נכנסה חולדה ללול תרנגולים ומצאנו אחר כך שהרגה אחד מהם, אין חוששין שדרסה אחרים, דמסתמא החולדה הוציאה את כעסה על אותו שהרגה. ואם הרגה כמה מהם, יש אומרים שיש לחוש שדרסה עוד אחרים, שהרי אנו רואים שעדיין לא נחה

מכעסה והרגה כמה מהם. ויש חולקים ואומרים שגם אם הרגה כמה מהם, כבר נח רוגזה, ואין חוששין לאחרים. ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על סברא זו להקל. [איסור והיתר כרך א' עמוד קלב. יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן ג' אות ג]

כד

אם ערכו ניתוח לבהמה והוציאו את הולד דרך דופן הבהמה, אם השגיחו וראו שהניתוח פגע רק בעור ובאם בלבד, במקום הפסד אין לבהמה דין טריפה, ויש להכשירה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלב]

כה

כל שלא נודע האיסור של ספק דרוסה עד לאחר שנתערב בבהמות אחרות, עבדינן ספק ספיקא, ומתירים כל הבהמות. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק א' חיו"ד סימן כב, דף שכ טור ב', ושם הביא מ"ש מרן הב"י (בס"ס נז) בשם מצאתי כתוב, ודלא כמו שהחמיר בזה הגרי"ח זיע"א].

סימן סב - דין אבר מן החי

א

נאמר בתורה: לא תאכל הנפש עם הבשר, ולמדו חז"ל (חולין קב.) שזה אבר מן החי. וממה שנאמר ובשר בשדה טרפה למדו חכמים לאסור בשר הפורש מן החי שאסור באכילה. ואין האיסור אלא בבהמה חיה ועוף, אבל בדגים וחגבים אין האיסור נוהג. ולכן אם חתכו מהם אבר, מותר לאוכלו ואין צריך להמתין עד שהדג ימות. ומכל מקום אסור לאכול דגים וחגבים חיים משום בל תשקצו. [איסור והיתר א' עמו' קלג. מאור ישראל ח"א עמוד צ' ורלט]

ב

איסור אבר מן החי הוא גם לבני נח, ולכן אסור לישראל להושיט אבר מן החי לגוי. ויש אומרים שאיסור הושטה לבני נח אינו אלא מדרבנן, ויש אומרים שהמכשילם עובר בלאו מן התורה של לפני עור לא תתן מכשול. ואם הבשר הוא ספק אם הוא אבר מן החי או לא, יש אומרים שגם בזה אסור להושיט לבני נח, דספק דאורייתא לחומרא מן התורה, ויש חולקים ומתירים, דכל ספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' א' עמו' קצ].

סימן סג - הלכות בשר שנתעלם מן העין

א

בשר שנמצא בשוק, במקום שרוב השוחטים והמוכרים הם ישראל [המוכרים בשר היתר], אף על פי שמן התורה הבשר מותר באכילה, דכל דפריש מרובא פריש, מכל מקום

חכמים אסרו בשר זה באכילה, מאחר שנתעלם מן העין, וחיישינן שמא עורבים הביאו נבילה ממקום אחר [לא מהרוב] והחליפוהו. ואפי' במקום שרוב הקצבים מוכרים כשר. ואפי' הלוקח בשר והניחו בביתו ונתעלם מעיניו, אסור. ואפילו אם הוא נכנס ויוצא מידי פעם בביתו, עדיין יש לחוש שבאותו זמן שנעדר מן הבית העופות החליפוהו. אבל אם החלון והדלת סגורים, או שהקדרה היתה מכוסה ומצאה עדיין מכוסה, אין לחוש שהעופות החליפו העוף או הבשר שבקדרה, [ובזה אפילו אם חלון המטבח פתוח הבשר מותר]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלד. מאור ישראל חלק ב' פסחים ט:]

ב

וכל זה שהניח את הבשר במקום שהעופות יכולים להחליפו, אבל אם תלה את הבשר במסמר באופן שאי אפשר לשרץ ליטלו משם, או אם הבעלים מכירים את הבשר, שיש להם בו סימן, או מכירים בו בטביעות עין שזה אותו בשר ולא החליפוהו, הבשר מותר באכילה. וכל אדם נאמן בזה, ואין צריך שיהיה תלמיד חכם, ובלבד שידקדק יפה בדבר, שפעמים שהעין טועה, וסבור שמכיר שזה הוא, ואינו אלא אחר. לפיכך אם ראהו היטב קודם שנתעלם מן העין ודקדק בראייתו, הבשר מותר באכילה. [ילקו"י שם כרך א' עמוד קלה]

ג

העורכים מסיבה בגנים צבוריים, וצולים בשר על האש, ופעמים שעוזבים את המקום לכמה רגעים ומיד חוזרים, והבשר נשאר בלא כל השגחה, אם הבעלים מכירים בטביעות עין את הבשר, וניכר שהעופות [או גוי] לא החליפו את הבשר, אין בו דין של בשר שנתעלם מן העין. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלז]

ד

המניח נכרי בביתו ויש בבית בשר או עופות, או יין, ושאר דברים שאם יחליפו אותם יש חשש לאיסור תורה, אם הישראל נכנס ויוצא, אין חשש שהגוי יחליף המוצרים, ואפילו אם הבעלים שוהים חוץ לביתם זמן ממושך, ואף יותר משיעור מהלך מיל, אם לא הודיעו לגוי שדעתם לשהות מותר, ולא חיישינן שמא החליף, אפילו הוא נהנה בחליפין. והוא שלא סגרו עליו את הבית, לפי שהוא מתיירא בכל שעה שמא עתה יבואו הבעלים ויראוהו. אבל אם הודיעו לגוי שדעתם לשהות זמן רב חוץ לבית, יש לחוש שהגוי יחליף את המוצרים בדברים שאינם כשרים, ולכן אסור לאכול את המוצרים שנשארו בבית ללא סימן. אולם אם אין הגוי נהנה בחליפין, מותר בכל גוונא, שמאחר ואין לו הנאה בדבר אין אנו חוששין שמא החליף את המוצרים כדי להכשילו. ואין חילוק בזה בין אם היה הגוי בביתו של ישראל דמירתת טפי, לבין אם היה בדרך או בביתו של הגוי, דכל

שאין לו הנאה בדבר אין לחוש שמא החליף את הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלז]

ה

מי שיש לו בביתו מוצרי מזון, והלך לישון ביום בחדרו והשאיר את הגוי משרתו לבדו בדירה, אין לחוש שהגוי יחליף את המוצרים במוצרים שאינם כשרים על מנת להכשילו, שהגוי חושש שמא בעלי הבית יתעוררו ויתפשהו בקלקלתו. אבל בשינת קבע בלילה אין להקל. אלא אם כן אין לגוי הנאה בחליפין. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלח]

ו

מה שנהגו בישיבות הקדושות שיש להם פועל גוי במטבח [לעזור לטבח], ופעמים והגוי נשאר במטבח לבדו עם הבשר וחתיכות העוף, וכן אם הגוי לן בישיבה בשבת ופעמים נמצא לבדו במטבח, אפילו הכי אין לאסור את הבשר והעופות מדין בשר שנתעלם מן העין, בין בשר חי בין בשר מבושל, שמאחר והמקום פתוח חושש להחליף הבשר שמא יראוהו, ויפטרוהו מעבודתו. והיינו באופן שיכולים לראותו. [ילקו"י איסור והיתר א' עמוד קלח]

ז

בשר שנתעלם מן העין, אין להתירו על ידי טביעות עין של קטן. [ילקו"י דיני חינוך עמ' רנח]

סימן סג, וקיח - לשלוח בשר ביד גוי

ח

מותר לשלוח ממוסד אחד למוסד אחר קדירה עם בשר מבושל, עבור התלמידים, על ידי שליח חילוני שיש לו רכב, ואין לחוש שמא יחליפו בבשר נבלה, כיון שהנהג חושש שיפטרו אותו מעבודתו אם יתפשוהו מחליף את הבשר. והקונה בשר מחנות, ושולחים לו את הבשר על ידי שליח ערבי, [שאינו עובד שם ואינו חושש שיפטרוהו], צריך ליתן את הבשר החתום בחותמת חלק בתוך שקית ניילון סגורה הרמטית. ואם הבשר חתום בחותמת חלק או גלאט בכמה מקומות בבשר, יש אומרים דאינו אלא כחותם אחד, ולכן לא מועיל לחתום על הבשר "חלק", אף כשחותם בכמה מקומות. ויש אומרים דהוי כב' חותמות. וכן עיקר. אולם כשיש חשש שהגויים או הרשעים יכולים לזייף את החותמת, יעשו גם פלומבה על הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלט, וקעז]

ט

ישראל ונכרי ששפתו ב' קדירות זו אצל זו, זה בשר שחוטה וזה בשר נבילה, יש להקל בזה, ואין לחוש שמא כשהחזיר הישראל פניו החליף הנכרי שחוטה בנבילה, אפילו אם של ישראל חשובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קלט]

י

יש אומרים שכל ההיתר הנ"ל, הוא דוקא כשהעכו"ם יודע שהדבר שמחליף הוא אסור לישראל, ומשום כך הוא חושש ואינו מחליף, אבל אם אינו יודע שדבר זה אסור לישראל, אינו חושש להחליף, ואסור. ויש חולקים ואינם מחלקים בזה. [או"ה א' עמוד קמ]

יא

יש אומרים שכל זה כשקדרת ההיתר מגולה, אבל אם קדרת הנבלה מגולה, חיישינן שמא יתזו ניצוצות ממנה על הכשרה, ומכיון שהקדרה רותחת יש לאסור אפילו היא מכוסה, ולכן צריך לכסות את קדרת הנבלה, שאז אין לחוש לניצוצות. ולדעת מרן (סימן קיח סי"א) אפילו שניהם מגולות מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמ]

יב

יש אומרים שכשם שמותר לתת על האש ב' קדרות של ישראל ושל גוי זה אצל זה, כך מותר ליתן קדרת בשר וקדרת חלב זו אצל זו, ואין לחוש לניצוצות שיתזו מקדרה זו לשניה. [ומצד חשש של בליעה מכלי לכלי, הנה ידוע שכלי מכלי אינו בולע אלא באמצעות רוטב]. ויש אומרים דמכל מקום יש להרחיק קצת זו מזו משום ניצוצות, וכן דעת הפרי חדש, שטוב ליזהר לכתחלה שלא ליתן כד של בשר וכד של חלב בתיבה אחת, [ומיהו אם אחד מהם מכוסה שפיר דמי]. וכל שכן שיש ליזהר שלא להניחן אצל האש זו אצל זו. [או"ה א עמ' קמ].

יג

יש אומרים שמותר להניח בתוך מקרר חשמלי חתיכות בשר סמוך קצת לבשר נבילה וטריפה, ואין לחוש לאחלופי. ויש חולקים. אולם כשיש חותם לכולי עלמא משרא שרי, ובלבד שמקפידים להרחיקם קצת זה מזה, או שיש ביניהם מחיצה, ובאופן שהישראל השומר עומד על משמרתו שלא יבואו לידי חשש מכשול ח"ו. [איסור והיתר כרך א' עמוד קמא]

יד

יש להחמיר שלא להניח הקדרות אצל השפחות הנכריות כשאין ישראל בבית, שיש לחוש שיתנו חלב [בצירי] בקדרה כדי להשביח חלקה. ויש אומרים שאם אינה אוכלת עמהם מהתבשיל אין לחוש בזה, ויש חולקים. והעיקר כסברא ראשונה. [איסור והיתר א' עמ' קמא]

טו

השולח לחבירו בשר או יין ביד שליח נוצרי, צריך שתי חותמות. ובאופן כזה יכול להקל אף לכתחלה לשלוח בשר או יין ביד שליח גוי. אבל אם שולח יין בידי שליח מוסלמי, יש אומרים שדי בחותם אחד. וכן בכל איסורי דרבנן די בחותם אחד. ויש חולקים,

ולכן לכתחלה גם בישמעאלי יש להצריך ב' חותמות. ונכון הדבר להודיע לחבירו צורת החותם כדי שיחזור אחריו לראות אם זייף או לא. [איסור והיתר כרך א' עמוד קמב]

טז

יש אומרים דמה שהצריכו חותם בתוך חותם בבשר, הוא גם במקומות שרוב הקצבים הם ישראל המוכרים כשר, שהרי הוא בשר שנתעלם מן העין שאסור. ויש אומרים דמשום חששא דבשר שנתעלם מן העין די בחותם אחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמג]

יז

השולח חתיכות דג לחבירו על ידי גוי, צריך שתי חותמות. [חותמת ופלומבה]. אבל אם שולח דג שלם או חציו, באופן שהסימנים ניכרים, אין צריך שום חותם. [שם עמ' קמג].

יח

השולח לחבירו בשר או יין ביד שליח נכרי, ויש בבשר או ביין חותם אחד, ועתיד אחר כך לראות את החותם ששלח לו, יש אומרים שבאופן כזה די בחותם אחד, שרק אם אינו עתיד אח"כ לראות את החותם צריך ב' חותמות. והעיקר לדינא שבבשר צריך ב' חותמות. אך במקום הפסד מרובה יש להקל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמד]

יט

השולח לחבירו בשר או יין ביד שליח נכרי, ויש שם חותם אחד בלבד, אך השולח הודיע לחבירו את צורת החותם, וגם אמר לנכרי שהודיע לחבירו, יש אומרים שדי בחותם אחד, ובמקום הפסד מרובה אף שהאמירה לנכרי מעכבת, אין האמירה לחבירו מעכבת. ויש חולקים ואומרים דגם בזה צריך ב' חותמות. וכן עיקר. אך במקום הפסד מרובה אפשר לסמוך על סברת הרוקח להקל ודי בחותם אחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד קמה]

כ

כל מקום שיש לחוש לאחלופי, אין חילוק בזה בין גוי עשיר לגוי עני, שכולם חשודים להחליף כשיש להם הנאה בדבר. ואין חילוק בזה בין יין שהוא חמור כשל תורה, לגבינות דהוו מדרבנן. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמו]

כא

השולח בשר לחבירו על ידי נהג מונית חילוני, החשוד שאוכל מאכלות אסורות, צריך חותם בתוך חותם. ואם שולח יין, אפי' אם אינו מבושל, די בחותם אחד. ואם הבשר חתום בחותמת "חלק" בכמה מקומות, הוי כב' חותמות. וכשיכולים לזייף החותמת, יעשו פלומבה, או שיסגרו השקית באופן הרמטי, שא"א לפותחו מבלי שירגישו. [שם עמוד קמו]

כב
יש אומרים דלא בעינן ב' חותמות [באופנים הנ"ל] אלא בישראל חשוד, אבל בגוי הכל שרי על ידי חותם אחד. אך לדידן אין לסמוך על זה להקל אף בדיעבד והפסד מרובה. ומכל מקום מצרפים סברא זו לסניף לספק נוסף. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמו]

כג
השולח לחבירו יין מבושל, די בחותם אחד, ויש להקל בזה אף לכתחלה. [שם עמוד קמז]

כד
יש אומרים שדין יין מבושל הוא רק כשנתבשל הרבה ונתמעטה מדתו על ידי הבישול. או נשתנה טעמו. ויש אומרים שאם היין הגיע לרתיחה מסתמא נתמעטה מדתו. ולכתחלה טוב לחוש לדעה הראשונה, ויש להצריך חותם בתוך חותם כל זמן שלא הגיע לשיעור שנשתנה טעמו, אך בדיעבד אין להחמיר. ואם היה חותם אחד בלבד, יש להקל. [שם].

כה
השולח לחבירו שכר על ידי שליח גוי, אפילו אם הוא נוצרי, די בחותם אחד, [דיש לחוש שיחליפנו בשכר העשוי מיין שרוף, או יערב בו יין לבן]. אבל אם היין שרוף הוא יותר ביוקר, באופן כזה אין חוששין לאחלופי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמח]

כו
השולח לחבירו יין שעירבו בו דבר אחר, כגון דבש, ונשתנה טעם היין מחמת אותה תערובת, די בחותם אחד, אבל אם לא נשתנה טעם היין מהתערובת צריך ב' חותמות. ומכל מקום בדיעבד ובמקום הפסד מרובה אפשר להקל גם כשהיה בחותם אחד, בצירוף סברת האומרים דבזמן הזה אין הגוים עובדי עבודה זרה. [שם עמ' קמח].

כז
יש אומרים דמה שהתירו לשלוח יין מבושל או יין שיש בו דבש וכדומה, הוא דוקא כשהגוי יודע שהיין מבושל או שעירבו בו דבש. אבל אם אינו יודע מזה, צריך ב' חותמות. ויש מקומות שנהגו להקל בחותם אחד גם כשאינו יודע שהיין מבושל או שעירבו בו דבש. ובדיעבד סגי בחותם אחד. [בצירוף דעת האומרים דבזמן הזה אין הגויים נחשבים לעובדי עבודה זרה]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמט]

כח
השולח לחבירו חומץ של יין על ידי שליח גוי, די בחותם אחד, [שלא יחליפנו בחומץ הנעשה מיין נסך], ויש אומרים שכל זה באופן שמבעבע כששופכים אותו על הארץ, דאז הוי חומץ גמור, ויש חולקים. ובדיעבד יש להקל בחותם אחד גם כשלא הגיע לשיעור מבעבע. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קמט]

כט
השולח חלב לחבירו ביד שליח נכרי, צריך לשלוח החלב עם חותם אחד, מאחר שיש לחוש שמא הגוי יערב בו מעט חלב טמא. ומכל מקום אין צריך שיהיו ב' חותמות. [שם].

ל
השולח לחבירו גבינה ביד שליח נכרי, צריך לשלוח עם חותם אחד, שיש לחוש שמא השליח יחליף את הגבינה בגבינת עכו"ם. ולכן אם שולח לו גבינה הסגורה בנייר מיוחד עם הכשר, אין בזה חשש. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קנב]

לא
השולח לחבירו פת ביד שליח נכרי, צריך שישלחנו עם חותם אחד, שמא יחליפנו בפת שלהם. ויש אומרים שבמקומות שאוכלים פת פלטר של עכו"ם, אין צריך שום חותם. ויש אומרים שאף במקומות שאוכלים פת פלטר של גויים צריך לשלוח הפת בחותם אחד, שמא יחליפנו בפת של בעל הבית גוי. ולכתחלה יש לחוש להחמיר לשלוח עם חותם אחד גם במקומות הנ"ל, אך בדיעבד מותר בלא חותם. ואם יש שינוי בפת בעל הבית בין אחד לחבירו זה עצמו חשוב חותם אחד. ובזמן הזה שרוב הפת בעיר הוא של פלטר, יש להתיר אף לכתחלה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קעג]

לב
השולח לחבירו ביד שליח גוי בשר וגבינה בתוך תיבה אחת, וחתומה בחותם אחד, יש אומרים שמאחר ולגבינה די בחותם אחד, גם הבשר ניתר בחותם אחד. ויש חולקים, שהרי הבשר והגבינה גופים מחולקים הם, וגם מחיר הבשר יקר יותר. [או"ה א' עמוד קעד]

לג
במקום שצריך חותם אחד, והוסיף עליו עוד חותם, ואחר כך נתקלקל חותם אחד, יש להתיר הדבר, כיון שמעיקר הדין היה די לו בחותם אחד. [ילקו"י איסור והיתר א' עמוד קעה]

לד
במקום שהצריכו חותם אחד בלבד, ונמצא אחר כך החותם מקולקל, אסור. וזה דוקא אם רואים שנסתר ונתקלקל בכוונה בידי אדם, אבל במקום שיכולים לתלות שנסתר ונתקלקל מעצמו, או על ידי בהמה, או על ידי תינוקות שלא בכוונה, מותר בדיעבד. [שם].

לה
ומיהו אין מתירים בנתקלקל החותם שלא בידי אדם, אלא אם כן אין אנו יודעים אם הגוי שנמצא ברשותו ידע מזה שהחותם נתקלקל, אבל אם אנו יודעים שהגוי ידע שנתקלקל החותם, הרי נשאר הדבר ברשותו של הגוי לעשות בו כחפצו, ואסור. ודוקא שנודע לנו בבירור שהגוי ידע מזה, הא לאו הכי תלינן לקולא. [איסור והיתר כרך א' עמוד קעה]

לו

ישראל ששלח לחבירו כמה שקים של גבינות ביד שליח גוי, וכתב מנין ומשקל של כל שק ושק בפרטות, וכתב שהשקים הם לבנים, וכשהגיעו השקים לחבירו נמצאו כל השקים כפי המדה והמשקל שכתב, אך היו שחורים ולא לבנים, אם יש לתלות שהיה כאן טעות סופר, ובמקום לכתוב שחורים כתב לבנים, יש להקל. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד קעו]

לז

אם כתב אות אחת על המוצר ששולח ביד גוי, חשיב כחותם אחד, ואם כתב שתי אותיות חשיב כשתי חותמות. [ואפילו בדברים שדי להם בחותם אחד, מועיל באות אחת]. [שם קעז]

לח

יש אומרים דבמקום שמצויים מומרים וכותים שיודעים לכתוב, אין כתב סימן אלא למי שמכיר בכתב יד השולח. ויש חולקים ואומרים דכתב הוי סימן גם כשמצויים מומרים היודעים לכתוב. והעיקר להחמיר כסברא ראשונה. ומיהו כל שכתוב שם כתב מיופה וישר תו לא חיישינן לזיופא כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קעח. ועיין בכנה"ג ובכה"ח]

לט

ישראל שהטמין תבשיל חמין בכירה שבחצר, ונמצא שם עכו"ם, ונכנס הישראל לביתו לישן על מטתו, אם הגוי נהנה בחליפין יש לאסור החמין, דחיישינן שמא יחליף ולא מירתת, כיון שהישראל ישן, ודמי לישראל שהלך לבית הכנסת. וכל זה כשהחמין בחצר והלך לישון על מטתו, אבל אם התבשיל במטבח והישראל ישן בחדר סמוך למטבח, אין להחמיר, שהגוי חושש שבכל רגע עלול הוא להתעורר ומירתת. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ג חיו"ד סימן י', דף שנז טור ב'].

סימן סד - מדיני חלֵב

א

חלֵב של שור כבש ועז אסור. אבל חלֵב של שאר מינים של חיות או של בהמות טמאות, אין בהם איסור חלֵב, אלא איסור של בהמה טמאה. [ואסור לעשות בהם סחורה]. וחלֵב של כוי חלבו אסור. [שלחן ערוך סימן סד ס"א. וראה שם בש"ך ובט"ז].

ב

חלֵב הדבוק לכרס שתחת הפריסה, אסור. וכן המנהג בכל מקום. ובני ריינוס נהגו להקל בזה, ואין מוחין בידם. אך אם ירצו לבטל מנהגם ולנהוג מכאן ולהבא לחומרא, רשאים לעשות כן, ואין בזה משום לעז וזלזול בראשונים. [כנה"ג. בית לחם יהודה]. ולדברי הכל

צריך להסיר הקרום שתחת המכסה, ולא נחלקו אלא בחלֵב שתחת אותו קרום. [רמ"א יו"ד סימן סד סעיף ט. יחוה דעת חלק ה' סימן לב עמוד קנב].

ג

אין מולחין חלבים עם הבשר ולא מדיחין אותם עמו, וכלי שמדיחין בו חלבים אין מדיחין בו בשר, וסכין שחותכים בו חלבים, אין חותכים בו בשר. ונהגו מנקרי הבשר לנקר בסכין אחת, מפני שנותנים בו בגד על ירכים, וכל שעה שהסכין נוגע בחלֵב, מקנחו בו. ונכון שאדם ילמד לבני ביתו, שישפשפו הבשר במים. [שלחן ערוך שם סעיף טז-יז].

סימן סה - דין גיד הנשה

א

גיד הנשה נוהג בהמה וחיה אפילו אם אין כף שלהם עגול. ונוהג בירך של ימין ובירך של שמאל, ואינו נוהג בעוף, מפני שאין כף שלו עגול. אבל אם נמצא לו כף עגול נוהג בו, ואין צריך לבדוק אחריו אם הוא עגול. [שלחן ערוך סימן סה סעיף ה]. ואיסור גיד הנשה נוהג בכוי, אבל אינו נוהג בשליל כל שאינו טעון שחיטה. ויש אומרים שנוהג בו אם שלמו לו חדשיו ומצאו חי.

ב

גיד הנשה אף על פי שאסור באכילה מן התורה, מותר בהנאה, למכור אותו לגוי, או להאכילו לבהמתו. ומותר לישראל לשלוח לגוי ירך שלמה וגיד הנשה בתוכה, ואף על פי שהזוהר אוסר את גיד הנשה אף בהנאה, כיון שהתלמוד שלנו חולק, ומתיר בהנאה, הלכה כהתלמוד שלנו להתיר, שבכל מקום שיש מחלוקת בין התלמוד והזוהר, הלכה כדברי התלמוד. ושומן הגיד שנהגו ישראל קדושים לאוסרו באכילה, לכל הדעות מותר בהנאה. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רמח].

הלכות דם

סימן סו - דברים האסורים משום דם

א

נאמר בתורה: "ואיש איש מבית ישראל וגו' אשר יאכל כל דם, ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם, והכרתי אותה מקרב עמה". ודם שאסרה תורה הוא דם בהמה, חיה ועוף, בין של טהורים בין של טמאים. ודם דגים וחגבים מן התורה מותר, ומדרבנן צריך שיתן בהם קשקשים, לסימן והיכר. [ילקו"י איסור והיתר מהדור' תשמ"ז עמו' א'. מהדו"ב עמוד קעט]

ב

דם שנמצא בביצים, אם נמצא בחלמון [הצהוב שבביצה] כל הביצה אסורה, ואם נמצא בחלבון, זורק את הדם ואוכל את השאר. ואם נמצא הדם מעל החלמון, וחושב שיתכן שבא הדם מצד החלבון ונדבק על החלמון, יוכל לנסות בזהירות להסיר את הדם על ידי צמר גפן בנחת, ואם הצליח להסירו ונשאר החלמון שלם, זה סימן שהדם הוא מהחלבון, וזורקו ואוכל את השאר. ויש שנהגו להחמיר בכל אופן ולאסור את כל הביצה, בין שנמצא הדם בחלבון ובין שנמצא בחלמון. וכל זה בביצים המגיעים ממקומות שיש בהם גם תרנגולים זכרים, אבל ביצת ספנא מארעא, שהתחממה התרנגולת מן הקרקע, ואין שם תרנגול זכר בתוך ששים בתים מן המקום שנמצאת התרנגולת, ונמצא דם בביצה, בין בחלמון בין בחלבון, זורק את הדם ואוכל את השאר. וכן ביצים המשווקות כיום על ידי "תנובה" ונמצא דם בביצים בחלמון, וכל שכן בחלבון, יש להתירם על ידי שיזרוק את הדם - משום מראית העין - ואוכל את השאר, שהואיל וביצים אלה באים מן הקיבוצים והמשקים שהתרנגולות שם מסוגרות בלול, ואין שם תרנגול זכר כלל, ואינן ראויות לגדל אפרוח, אין לחוש לדם שבהן משום ריקום אפרוח. ואף אם אפשר שישנם קצת ביצים של זכר מעורבים בביצים המשווקות, רובא דרובא הם מביצים של ספנא מארעא, וכל דפריש מרובא פריש, והביצה מותרת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קפ. יביע אומר חלק ג' חיו"ד סימן ב', וחלק י' חיו"ד דף שסח טור ב' אות ב. שו"ת יחוה דעת ח"ג סי' נז]

ג

ביצים המשווקות על ידי תנובה, אם נמצא בהם דם ולא זרקו, ושכח וטרף את הביצים עם הדם, מותר לאכלם אף שיש שם תערובת דם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קפב]

ד

ביצים (שאינן של תנובה) הטרופות בקערה, ונמצא דם על החלמון של אחד מהביצים, אף אם יזרוק את הדם שעליו כל הביצים אסורות. (כשאין ששים נגד ביצת האיסור). אבל ביצים שבורות יחד בקערה ועדיין לא טרפם ביחד, ונמצא דם בחלמון של אחד מהם, יקח החלמונים [הצהוב] כל אחד בפני עצמו, וישאיר את החלמון שבו הדם בקערה עם שאר החלבונים שבקערה ויזרקם. ובעת שמוציא מהקערה את החלמונים, אף על פי שעולה עמם מעט מהחלבון, אין לחוש לזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קפב]

ה

אשה שעשתה עיסה שנילושה בביצים, ואחר הלישה נמצאת טיפת דם בקליפה של אחד הביצים, והיו שם כמה ביצים בתערובת, יש להתיר לאכול עיסה זו גם במקומות שיש בלול של התרנגולים גם תרנגול זכר. ויש להקל בזה גם בהפסד מועט. [שם עמוד קפז]

ו

ביצה שנמצא בה דם, מותר למוכרה לגוי, ואין לחוש שיחזור וימכרנה לישראל. [שם]

ז

ביצה בת יומא, שנמצא בה דם על החלמון, אף על פי שאין לחוש שהדם הוא ריקום אפרוח, מכל מקום לא פלוג רבנן, והביצה כולה אסורה. [הליכות עולם חלק ו' עמוד ט].

ח

ביצה בת יומא, שנמצא בה דם בחלמון, ונתערבה עם ביצים הרבה, ויש הפסד מרובה או שעת הדחק בדבר, אפשר להתירם. [ע' ערוך השלחן אות טז].

ט

ביצה הנמצאת במעי התרנגולת לאחר שחיטה, ונמצא בה קורט דם, יש להתיר הביצה (אך יזרוק הדם שעליה), אפילו במשק שהתרנגולות מעורבות עם תרנגולים זכרים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קפח. יביע אומר חלק ג' חיו"ד סימן ב' אות ג-ז]

י

מותר לגמוע ביצה כשהיא בקליפתה, בין חיה בין שלוקה, ואין צורך לבדוק שמא יש בה דם, כי רוב הביצים אין בהם דם. וכן היה נוהג האר"י ז"ל. ומטעם זה נהגו לקנות מן הגוים פת הבאה בכסנין שנילושה עם ביצים, ולא חששו שמא יש בביצים דם, מפני שהולכים אחר רוב ביצים שאין בהם דם. [ומכיון שאילו היו קובעים סעודה עליהם, היה צריך לברך עליהם ברכת המוציא וברכת המזון, מוכח שיש להם דין פת, ובמקום שנהגו היתר בפת של גוים, גם זה מותר. תוס' ביצה טז:]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קצא. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ו' אות ה'. בן איש חי. כף החיים סימן סו. הליכות עולם ח"ו עמוד יז]

יא

ומיהו כשמטגנים ביצה במחבת נהגו לבדוק את הביצה אם יש בה קורט דם או לא.

יב

מי שגמע ביצה חיה ונישאר ממנה קצת, ונודע לו שהיה בביצה דם שהוא תחילת ריקום האפרוח (במקומות שיש תרנגול זכר עם התרנגולות), אין צריך תשובה וכפרה, בתעניות וסיגופים. אך ירבה בלימוד תורה לכפר על מה שבא לידו דבר זה. [ילקוט יוסף איסור והיתר עמוד קצב. שו"ת יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן יד].

יג

ביצים שלוקות בחמין מותר לאכלן אף על פי שאינן יכולות להיבדק. וכל שכן שאם הניחו ביצים על הכיסוי של קדרת החמין, ומצאו דם בביצה, שאין החמין נאסר. [ילקו"י שם].

יד
ביצים שהניחום על גבי הכיסוי של קדרת החמין, ומצאו באחד הביצים דם בחלמון, אפילו אם הביצים הם ממקומות שיש שם תרנגול זכר, יש להתיר את שאר הביצים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קצג]

טו
מותר לקנות ביצים בקופסאות שימורים סגורות, שנשברו ונפתחו על ידי הסוחרים, ואין לחשוש מפני תערובת דם, שהולכים אחר הרוב, ורוב הביצים אין בהם דם. ובפרט שהמוכרים מקפידים שלא לערב ביצה עם דם עם שאר ביצים, שלא יקלקלו את השאר. ויש להקל בזה גם במקומות שמצוי תערובת של תרנגול זכר עם התרנגולות. [שם עמוד קצג]

טז
ביצה שמצאו בתוכה שני חלמונים, הרי זו מותרת, ואין חוששין שמא ביצה זו באה מעוף טמא, שיש תרנגולות שמטילות ביצה בשני חלמונים, ומאותן ביצים יוצאים אפרוחים תאומים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קצג]

יז
כבר נתבאר שדם דגים וחגבים מותר, אך אם קיבצו לתוך כלי, אסור משום מראית העין שיאמרו שאוכל דם של בהמה או עוף. ואפילו אם אוכלו בחדרי חדרים גם כן אסור משום מראית העין. ואף כשאינו מכונס תוך כוס, אלא מכונס על גבי דף או שלחן, אסור. אולם אם יש היכר שדם זה הוא דם של דגים, כגון שמניח בו קשקשים, או שנתן שם חתיכת דג, מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קצד. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' ח' סק"א]

יח
אין דם דגים אוסר תערובתו, באופן דליכא משום מראית העין. [איסור והיתר א' עמוד קצה].

יט
דם האדם אם פירש ממנו, כגון, אם נשך בשיניו כיכר או פרי, ויוצא דם משיניו על הכיכר או הפרי, בכיכר צריך לגרדו, ובפרי יש להדיחו. אבל אם הדם לא פירש ממנו, או שניכר שהוא דם האדם, כגון שהדם נוטף מאצבעו, מותר. אבל אם הדם שעל גבי האצבע נתייבש, אסור למוצצו בפיו מפני מראית העין. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד קצה]

כ
דם שבין השינים מוצצו אם ירצה, ואפילו מצות פירוש אין בזה. [כתובות כא: שלחן ערוך סימן סו סעיף י'. ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד קצה].

כא

הקונים בשר מן האטליז שלא הוכשר על ידי מליחה, (והוא בלי עטיפה בניר או בניילון), ומניחים אותו בסל או בקופה שדרך להניח בהם לחם, לא יפה עושים, ויש למחות בהם שלא יעשו כן, כי הדם שעל הבשר נסרך ונדבק בסל ובקופה, ואחר כך יהיה נדבק בלחם. ואפילו אם יחשבו שאחר כך ידיחו את הלחם, כיון שאין דרך להדיחו, אין לעשות כן לכתחלה, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סי' צא ס"ב), שכל דבר שצריך הדחה, כגון להניח בשר מבושל צונן בכלי של איסור צונן, אסור לכתחלה, שמא יאכלנו בלא הדחה. אבל אם היה הבשר עטוף בניר או ביניילון מותר לכתחלה. ואם מניח הבשר עם הפירות והירקות, והדרך היא לשטוף את הפירות והירקות קודם האכילה, אין לחוש בזה, אבל בפירות שאין הדרך להדיחם קודם האכילה, אין להניח בשר עם הפירות, אפי' בשר המוכשר מדמו, שיש לחוש שמא יאכל פירות אלו עם חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמ' קצו. יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים, דף שלג טור ב']

כב

מאכל צונן שאין דרכו בהדחה, שהונח בכלי איסור שלא הודח, שאינו נאסר, אלא שצריך להדיחו קודם אכילה, דעת רבינו יוסף חיים להחמיר שלא ישהה אותו בכלי אפילו זמן מועט, אלא מיד שיזכור יסירנו, פן ישכח ויאכלנו בלא הדחה. אך חומרא בעלמא היא, שאם מניחו רק לזמן מועט, אין צריך לסלקו מיד, ואין לגזור שמא ישכח לאוכלו בלא הדחה. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים דף שלד טור א'].

סימן סז - מהלכות דם

א

בדם בהמה וחיה אין איסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמה יוצאת בו, אבל דם האיברים אינו אלא בלא תעשה. והני מילי בדם שפירש ויצא לחוץ, או שנצרר בחתיכה, או שפירש ממקומו מחיים, ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר, אבל אם לא פירש מחיים, ולא נצרר בחתיכה, מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד קצז. יביע אומר ח"ה או"ח סי' יח אות ב]

ב

לפיכך מי שדעתו יפה מותר לו לאכול בשר חי "באומצא", שדם האיברים שלא פירש לחוץ מותר. ובלבד שידיחנו מן הדם שעליו. והרמב"ם מצריך לו חליטה בחומץ, קודם שיאכל ממנו. ורוב הפוסקים חולקים עליו ומתירים, וכן דעת רב אחאי גאון, הראב"ד, והתוספות, והרא"ש, והרמב"ן, והרשב"א, והר"ן, והסמ"ג, והסמ"ק, ולכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי' סז סעיף ב) להתיר, וכן עיקר. ויזהר שלא יהיה בבשר מהחוטין שדם בהם, ודם האיברים שפירש, אסור לאוכלו. ולכן צריך למלוח הבשר קודם בישולו, כדי

שהמלח יוציא את כל הדם שבחתיכה, שאם לא כן יהיה בתבשיל דם האיברים שפירש. ואם הדם פירש ממקום למקום באותה חתיכה, מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רא]

ג

אף על פי שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה [אחר הדחה מדם שעל פניו], מכל מקום השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה, אסור לאכול מבשרה חי, אלא אם כן ימלח את הבשר יפה, ועל ידי מליחה מותר אפילו לבישול בקדרה. ולצלי מותר אפילו בלא מליחה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רז]

ד

אם נצרר הדם מחמת מכה, אסור לבשלו עד שיחתוך המקום וימלחנו יפה. אבל מותר לצלותו בין בשפוד בין על גבי גחלים, אפילו בלי חיתוך ומליחה. [איסור והיתר כרך א' עמ' ריב]

סימן סח - דיני מליגת העוף

א

אם צולה ראש בהמה על האש, צריך שיניח את בית השחיטה למטה, כדי שהדם יזוב דרך פתחי בית השחיטה. ואם הניחו על הצדדים, המוח והקרום אסורים, ושאר הראש מותר, ואפילו קליפה אין צריך. אלא אם כן נקב את עצם המוח והיה הנקב למטה, לפי שהדם זב דרך שם. [וגם במליחה כשהוא מולח את הראש, צריך לנקוב הראש קודם מליחה]. [שם עמ' ריג]

ב

יש מי שכתב דלהסיר את השער בלבד אפילו הניחו על הצדדים מותר. ויש מי שאוסר. [אך להבהב העוף באש בלי הראש, שרי]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד ריג]

ג

אם בישל הראש שלם, הכל אסור, אלא אם כן יש ששים כנגד המוח והקרום. [שם עמ' ריד]

ד

הבא למלוג הראש צריך לחתוך חוטין שבלחי קודם המליגה. וכן צריך להדיח בית השחיטה. וצריך לחתוך אף חוטי הגף. והדין כן גם בעוף, וכן אין הפרש בזה בין מליגה לצלייה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד ריז]

ה

הבא להבהב את התרנגולת באש, כדי להסיר ממנה שיירי נוצה שבה, [בדרך המבוארת לעיל, והיינו שמניח הראש ובית השחיטה למטה], צריך קודם ההבהוב להדיח את בית השחיטה, כדי שלא יתבשל דם בית השחיטה ויבלע בבשר. ואחר כך מעבירו באש, ולא

ישהה אותו הרבה באש כדי שלא יבלע דמו בבשרו, דמה שנבלע בחום האש מסתרך בו ואינו יוצא על ידי מליחה, ולכן יזהר להעביר התרנגולת על האש באופן שלא ישהה אותה על האש איזה זמן שיכול להבליע הדם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד ריח]

ו

מה שאמרנו שהבא להבהב תרנגולת באש, שצריך להדיח את בית השחיטה, הוא גם אם מהבהב באש היוצא מקש, או אש של ניירות, ולאו דוקא באש של עצים. [שם עמוד ריח].

ז

כשמולגין הרגלים אין צריך למולחם תחלה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד ריט]

ח

מותר להניח רגלי הבהמה על האש כדי להסיר שערן ולהסיר הטלפים, ואחר כך למולחם. ויש מחמירין וחותכין מעט את ראשי הטלפים, ומניחין החתך למטה כדי שיזוב הדם דרך שם אם יפרוש ממקומו. ומנהג יפה הוא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד ריט]

ט

רגלי בהמה שנחרכו ונתבשלו בלי מליחה, אין החריכה במקום מליחה, ויש לאסור הרגלים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רכ]

י

פרסות הרגל שנמלחו בקליפתן ולא חתך ראשן לא נאסרו. [איסור והיתר כרך א' עמוד רכ]

יא

אם רוצים למלוח התרנגולת על גבי נוצתה, כדי שיוכלו למלוג אותה אחר כך במים רותחים בכלי ראשון, אין לעשות כן לכתחלה, שיש לחוש שמא הנוצות מפסיקות בין המלח לבשר העוף, ולא תועיל המליחה הזאת לעוף. ומכל מקום בדיעבד שכבר נעשה כן, ומלגו התרנגולת אחר המליחה, אין לאוסרה, מכיון שיש לומר שכח המלח חודר גם דרך הנוצות להוציא הדם מן העוף. כמו שהדין הוא בעצם שיש בו מוח, שמליחת העצם מבחוץ מועילה למוח שבתוכו. [איסור והיתר שם עמ' רכ. יחו"ד ח"ה סי' נא. הליכות עולם ח"ו עמ' קמה].

יב

מותר לטבול את העוף לאחר שחיטתו [כריתת ראשו] במים חמים שלכל היותר יהיו בחום של 42 מעלות חום, כדי להקל על מריטת הנוצות, אם רק על ידי כך ניתן להשתמש במכונות המריטה. אלא שצריך להשגיח מאד במשך כל זמן הטבלת העופות שלא תעלה מדת החום על הנ"ל. ואם השתמשו במכונה במים רותחים שהיד סולדת בהם, יש

להכשיר את הכלים והמכונה, ורק לאחר מכן יש להשתמש באופן הנ"ל. [איסור והיתר עמ' רכא]

יג

מותר למלוג תרנגולת ברמץ, והוא שידיח בית השחיטה תחלה יפה יפה. [כמו שנתבאר לעיל גבי הבהוב בסעיף ה']. ואם צריך את הבשר עבור בישול בקדרה, יזהר שלא ישהנה כל כך באש כדי שיוכל הלב והכבד להתחמם או להפליט. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד רכב]

יד

אפילו בכלי שני יש אומרים שלא ימלוג התרנגולת, ואם מלג מותר. אולם לצורך אורחים מותר למלוג את התרנגולת לכתחלה בכלי שני. [איסור והיתר כרך א' עמוד רכב]

טו

אם השפחה [נכרית] מלגה את התרנגולת קודם המליחה ברותחין, ואין ידוע אם מלגה בכלי ראשון או בכלי שני, אם היא יודעת בטיב יהודים, ויש שם נער או נערה שיודעים בטיב הענין, התרנגולת מותרת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רכג]

טז

אין מולחין את הבשר ולא מדיחין אותו קודם שיבררו החוטין והקרומים האסורים וגיד הנשה, והחלב [בצירי]. ומי שטעה ומלח בשר בלא ניקור גיד הנשה, יסיר הגיד ומבשל הבשר. ואם מלח עם החלב, צריך ששים בבשר כנגד החלב. וכל זה דוקא בשהה שיעור מליחה, הא לאו הכי אין צריך ששים כנגד החלב, אלא מסיר החלב והגיד ומבשל. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד רכג].

יז

דעת מרן השלחן ערוך שגם עוף אין למולחו עד שישבור את עצם הגף, ועצם הלחיים. ויש מקילים בזה. ועל פי זה יש הכשרים הניתנים כיום הנוהגים כסברת המקילים. ויש אומרים שגם אנו מנהגינו להקל בזה, ולכן גם הספרדים יכולים לסמוך בעופות על הכשרים שאינם נזהרים בזה. ועל כל פנים על הרבנים נותני ההכשרים שלכתחלה לא יתנו הכשר אלא באופן שישברו את עצם הגף ועצם הלחיים קודם המליחה. כדי שההכשר יהיה גם לדעת מרן השלחן ערוך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רכה]

סימן סט - דיני מליחה

א

כבר נתבאר שאסור לבשל בשר בלא מליחה, מפני שהדם יוצא מהחתיכה על ידי הבישול וחוזר ונבלע בתוכו ובתבשיל, ואף על פי שההלכה היא שכל זמן שהדם בתוך

הבשר, ולא פירש לחוץ, אינו אסור, מכל מקום על ידי הבישול הדם יוצא מהבשר, וחוזר ונבלע בתבשיל ובבשר, ונחשב כדם האיברים שפירש. ולכן צריך למלוח את הבשר קודם הבישול, כי בטבע המלח למשוך לחוץ את כל הדם שבתוך הבשר. ואמרו בגמרא (חולין קיג.): אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רכה. וע"ש ו' חקירות בעיקר דין מליחה והנפקא מינה]

ב

העיקר להלכה דנקטינן לדינא דדם שבישלו או מלחו אינו אסור אלא מדרבנן, וכדעת רוב הפוסקים. ולכן בשר שנמלח ולא הודח הדחה אחרונה, ונתבשל עם המלח שעליו, ולא היה ששים בתבשיל כנגד המלח שבו, מותר לכתחילה להוסיף ולהרבות על התבשיל עד שיהיה ששים כנגד המלח שעליו. [איסור והיתר כרך א' עמוד רלב. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ג, ובחלק ה' חיו"ד סימן ה' אות ד', ובח"י בהערות לרב לפעלים ח"א חיו"ד דף שיט טור ב', וסי' כה, שהביא מ"ש הגרי"ח בפשיטות דקי"ל כמרן, שדם שבישלו אסור מן התורה, במחכ"ת ליתא, והרהמ"ח עצמו (סי' יז) כתב שאין שום הכרח שכן דעת מרן. וכן עיקר דמרן ס"ל דדם שבישלו מדרבנן. כמ"ש כן כמה פעמים בב"י, והכי סוגייאן דעלמא].

ג

בדם כבוש - נחלקו הפוסקים אם הוא כדם שבישלו, שאיסורו מדרבנן, או לא, והעיקר להלכה דנקטינן דדם כבוש הרי הוא כדם מבושל ואיסורו רק מדרבנן. ולפיכך אם יש ספק אם הבשר שהה במים זמן של מעת לעת או לא, יש להתירו גם לבישול על ידי מליחה והדחה כדת, [כדין ספק דרבנן]. ואף בספק כבוש בשאר איסורים אם שהה מעת לעת או לא, אזלינן לקולא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רמב]

הדחה שקודם המליחה

ד

צריך להדיח את הבשר היטב קודם המליחה. ומה שנוהגים הטבחים לרחוץ הצלעות כשהן שלימות בהעברה בעלמא כדי לנאותן, אינו נקרא הדחה. ובמקומותינו בימות הקיץ פעמים שהבשר שאצל הקצבים מתייבש הדם עליהם, בפרט במקום הצואר, ואינו יוצא בהדחה בעלמא, ולכן לכתחלה צריך להעביר את הדם שהוא בעין בידים, ומוליך ידו אנה ואנה על הבשר לשפשף היטב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רמה]

ה

יש אומרים שצריך להשהות את הבשר בתוך גיגית עם מים, במשך חצי שעה, כדי לרכך את הבשר קודם המליחה. ויש אומרים שדי בשטיפה היטב. וכבר פשט המנהג במקומותינו גם אצל הספרדים ועדות המזרח לשרות את הבשר במים כחצי שעה, אך

מנהג זה הוא מצד חומרא, אבל לא מעיקר ההלכה. ולכן בשעת הדחק או אם השעה דחוקה לו כגון בערב שבת, או לצורך אורחים או לצורך סעודת מצוה, די בהדחה היטב, וישפשף הבשר בידיו, עד שהיו מי הרחיצה לבנים, וגם יסיר את טיפות הדם הקרושות שעל הבשר, ולאחר מכן יוכל למלוח את הבשר כדין. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד רנח]

ו

אם בדיעבד עבר והדיח הבשר היטב בברז, ושפשף בידו, ולא שרה אותו חצי שעה במים, אפילו לכתחלה יכול למלוח על סמך הדחה זו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רס]

ז

מים שהם קרים מאד, כגון בימי החורף והקרה, או מים שהיו במקרר, אינם ראויים להדחת הבשר קודם המליחה, כי המים הקרים מקשים את הבשר, והרי יש אומרים שההדחה באה לרככו, ולכן יש להניח את המים איזה זמן על האש, או לערב בהם מעט מים חמים, עד שתפוג צינתן, ואחר כך ידיחו בהם הבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד רס]

ח

אם עברו והדיחו את הבשר במים קרים מאד, ועברו ומלחו את הבשר ובישלוהו, הבשר מותר גם שלא במקום הפסד מרובה. ואם טרם בישלוהו, טוב יותר לחזור ולהדיחו במים רגילים, ולחזור ולמולחו כדת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רסג]

ט

יש אומרים שמותר להדיח הדחה ראשונה במי פירות. ויש חולקים. והעיקר לדידן כדעה ראשונה, וכל שכן בדיעבד שאם הדיח את הבשר במי פירות, ועבר ומלח ובישל את הבשר, שהבשר מותר באכילה. ומיהו כשיש לו מים להדחה, לכתחלה לא ידיח במי פירות, ולא ישרה את הבשר במי פירות.. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רסג]

י

אם שרו את הבשר במים שבכלי, והוציאוהו משם, ומי ההדחה נשארו בכלי יותר מעשרים וארבע שעות, גם למי שסובר דיש כבישה בכלים כאן אין הכלי נאסר, מאחר שהדם מעורב במים. ומיהו אם אין ששים כנגד הדם יש אומרים שאין להתיר אלא דוקא בהפסד מרובה. ויש חולקים אחר שאין כבישה לכלים. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד רסד].

יא

מותר לשרות בשר בהמה יחד עם בשר עוף. אלא שיש שנהגו להמנע מכך מצד חומרא בעלמא, ומשרים אותם בנפרד, מפני שבשר העוף הוא רך וחוששים שמא ישכחו את הבשר במים הרבה זמן, ובשר העוף הרך יבלע מדם בשר הבהמה. אולם לענין מליחה

המנהג להקל למלוח בשר עוף ובשר בהמה יחדיו, הואיל ומולחן בכלי מנוקב שהדם פורש לחוץ. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רסה]

יב

לכתחלה יש להשרות את הבשר במים באופן שכל החתיכה תהיה בתוך המים, ולכן כששורים בשר דק עם בשר עבה ביחד, יש ליתן את הבשר הכבד על הבשר הקל, כדי שכל החתיכות יהיו בתוך המים. [דאחר שנהגו לכתחלה לחוש לטעמא דריכוך, יש להשרות את כל החתיכה במים]. ואמנם אם עברו ושרו את הבשר בכלי וחציו היה מחוץ למים, אין צריך לחזור ולהדיח את כל החתיכה, אלא די לחזור ולהדיח את חצי החתיכה שהיתה למעלה מן המים. וישפשף היטב בידיו בעת ההדחה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רסה]

יג

אחר ההדחה יש למלוח את הבשר כמות שהוא, בלי לחותכו קודם המליחה. שאם יחתכנו, על ידי דוחק החיתוך מפליט דם על פניו, ואם חתך החתיכה אחר ההדחה, צריך לחזור ולהדיח את ב' החתיכות, כדי להסיר את הדם שעל פני החתיכה, שבאופן כזה לא תועיל לו המליחה בלי שיחזור להדיח. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רסז]

יד

אם אחר שהדיח חתך כל נתח לשנים, ועבר ולא הדיח מקום החתך קודם המליחה, והבשר נתבשל, יש להתיר הבשר כדין בשר שנמלח מצד אחד, דשרי בדיעבד. [שם עמ' רסח]

טו

יש אומרים שכל הדין שאם חתך את הבשר, שצריך לחזור ולהדיח מקום החתך, הוא דוקא בחתך את הבשר בסכין, שאז על ידי דוחקא דסכינא הדם שבתוך הבשר פירש לחוץ, ויש דם על פני הבשר, ולכן צריך להדיח שנית. אבל אם חתך את הבשר בידיו, וליכא דוחקא דסכינא, אין צריך להדיח. ויש חולקים בזה. ולדינא גם כשחתך ביד יש ליזהר לחזור ולהדיח הבשר. ואמנם לכולי עלמא אין צריך לחזור ולשרותו במים חצי שעה, אחר שהבשר כבר נתרכך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רע]

טז

ההדחה מועילה לרגלי הבהמה אף שהם בתוך הטלפיים, שכולם חתיכה אחת הם. ולכן אין צריך להסיר הטלפיים לפני ההדחה, ואדרבה יש ליזהר שלא להסירם אחר ההדחה, שבהסרת הטלפיים בשר הרגל מפליט דם בעין, והרי עיקר ההדחה באה להעביר דם בעין. ואחר המליחה כשמסיר את הטלפיים, לדעת הרמ"א קולף מהרגל במקום הסמוך לטלפיים כדי קליפה, כדין בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב. אבל לדעת מרן השלחן

ערוך אין צריך קליפה. ויחזור וידיח וימלח. ואם חתך את הטלפיים קודם המליחה, יש להדיח מקום החתך, ולהניח מקום החתך כלפי מטה, כדי שיהיה מקום לדם לזוב. וברגלי עופות יש נוהגים לקצוץ את הצפורנים קודם המליחה. [איסור והיתר א' עמ' רעא]

יז

מים מלוחים כמו מי הים, או מים חריפים, אינם ראויים להדחה, פן על ידי מליחת המים יפלוט דמו ויחזור ויבלע ממנו. ולכן לכתחלה אין להשרות את הבשר במי ים מלוחים, אך בדיעבד אם עברו ושרו הבשר במי הים, אין הבשר נאסר אלא ידיחנו היטב וימלחנו ויכשירנו לקדרה. ואם היה במים רוב מלח, כמו ים המלח, והבשר שהה בהם שיעור כדי שירתיח, הבשר נאסר, שהרי נכבש במי מלח ודינו כבשר שנכבש בציר. [שם עמ' רעב]

יח

מקומות שמזריקים לתוך הבשר חומר המורכב ממים מלוחים, עם תרכיז אדום, ועושים זאת כדי להאדים את הבשר, אין חומר זה מועיל להוציא הדם במקום מליחת הבשר, וצריכים לחזור ולמולחו. ואמנם אם הזריקו לתוכו הרבה מים ושהו בבשר זמן של מעת לעת, הבשר נאסר לבישול, אחר שכבוש כמבושל, ומותר לצלי. [או"ה כרך א' עמוד רעה]

יט

מותר למלוח בשר להכשירו לקדרה בחדר האמבטיה, שאין שם בית כסא, ואין לחוש לרוח רעה, כיון שהאמבטיה בדרך כלל משתמשים בה גם תשמישים אחרים, וגם מניחים שם דברים מסוימים למשמרת, ואין בה זוהמא כמו בית המרחץ שהוא מקום רחיצה לרבים, שאין האמבטיה שלנו אלא ליחידים, ואחר רחיצה שוטפים אותה ונשארת טהורה ונקיה. אולם בחדר אמבטיה שיש שם שירותים, לכתחלה אין ראוי להקל בזה, אך בשעת הצורך אפשר להקל גם בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רעו]

כ

אם שרה את הבשר במים חצי שעה, והוציאו מהכלי, ולא היה לו פנאי למלוח את הבשר עד שעבר זמן למעלה משעה, היכא דאפשר טוב לשרותו שנית במים לפני המליחה. ואם עבר ומלח בלא לחזור ולהדיח, אפילו אם נתייבשה החתיכה, הבשר כשר. ואפילו אם אין הפסד מרובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רעז]

כא

מי שאין לו מים או שאר משקין, או מי פירות כדי להדיח בהם את הבשר קודם המליחה, אינו יכול למלוח בלי הדחה ראשונה, ויש אומרים שגם לא מועיל שיקנח החתיכה היטב. ולדבריהם אם יש לו מרק מבושל מקודם, והוא צונן, ורוצה לקנח את החתיכה

במרק מהדם שעל פניה, ולמולחה, ולבשלה במרק, אין להקל, ואין תקנה לבשר זה אלא בצלי. ויש מקילין על ידי קינוח. וראוי לחוש ולהחמיר בזה לכתחלה. [שם עמו' רעח]

כב

מי שאין לו מים או שאר משקין, או מי פירות, כדי להדיח את הבשר קודם המליחה, אם הוא סמוך לשחיטה באופן שהדם שעל החתיכה עדיין לא נקרש ולא נתייבש, יש אומרים דבזה סגי בקינוח יפה יפה, באופן שלא ישאר דם על פני החתיכה. ויש אומרים דבכל גוונא לא מהני קינוח במקום הדחה במים, ואין לו תקנה אלא בצלייה. [שם עמוד רעט]

סימן סט סעיף א' - להשתמש בכלי ששורין בו בשר

כג

נהגו לייחד כלי מיוחד לשריית הבשר, ואין שורין את הבשר בקדרה שמבשלים בה. ומכל מקום בשעת הדחק כשאין לו כלי מיוחד לשריית בשר, מותר לשרות בשר קודם המליחה באקראי בקדירה שמבשלים בה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפ]

כד

נהגו שלא להשתמש לדברים אחרים בכלי המיוחד לשריית בשר. וכל זה דוקא בדבר לח אף שהוא צונן, או דבר יבש רותח, אבל מותר להניח פירות וכל דבר יבש צונן, בתוך הכלי שרגילים לשרות בו את הבשר קודם המליחה. ויש שלא נהגו להקפיד בזה, מאחר שמדיחים היטב את הכלי אחר שריית הבשר. ולכן אם הוא דחוק לשרות את הבשר באופן עראי בקדרה של בישול, יכול לשרות בו את הבשר, אך אחר השרייה ידיח הכלי היטב, שלא ישאר בו שיירי דם כלל. [דמאחר שלא מייחד את הקדרה לשרות בה בשר תמיד, מותר להשתמש בכלי ששרו בו בשר]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפ]

כה

מותר לשרות בשר לצורך המליחה בכלי של גוים אפי' לכתחלה, ואפילו שלא בשעת הדחק, ובלבד שהקדרה תהיה נקייה ולא יהיה בה לכלוך משיירי מאכל אסורים. [שם עמ' רפא].

כו

כבר נתבאר לעיל [סימן סו סעיף יח] שיש ליזהר שלא ליתן בשר בלא עטיפה בתוך סל עם לחם, אחר שאין דרך להדיח הפת. ובפירות, אם הדרך להדיחם מותר. [איסור והיתר א' עמ' רפב]

כז

קדרת בשר ששרו בתוכה בשר פעם ושתים, אין הכלי נאסר, אלא ידיחנו היטב במים מבית ומבחוץ, ומותר אחר כך להשתמש בקדרה זו אפילו רותח, דמה שנהגו שלא

להשתמש ברותח בכלי ששרו בו בשר, הוא דוקא בכלי המיוחד לשרות בו בשר תמיד. [שם].

כח

יש שנהגו שבאותו כלי ששורין בו הבשר קודם המליחה, שורים בו הבשר אחר המליחה, אחר שמנפצים את המלח שעל הבשר, ואין צריך לייחד כלי גם להדחה שאחר המליחה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפב]

כט

יש ליזהר שלא למלוח בשר קפוא שהוצא מהפריז'ר, אלא ימתינו עד שהבשר יופשר לגמרי ואחר כך ידיחוהו וימלחוהו כדת. ולכתחלה יזהר שלא להניח הבשר בתוך מים חמים שהיד סולדת בהם, אף שהם בכלי שני. אך לצורך אורחים וערב שבת יש להקל בכלי שני. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפג]

ל

אם נמלח בשר ונקרש ולא ידענו אם שהה שיעור מליחה לפני שנקרש, גם אם הבשר טרם נתבשל מעיקר הדין אין צריך לחזור ולמולחו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפד]

לא

אם מלחו בשר וקודם שהוציא את כל דמו הקפיאו אותו בפריז'ר, [דהיינו שהקפיאוהו קודם ששהה שיעור מליחה], וחזרו אחר כך והפשירוהו, טוב לחזור ולפזר עליו מלח ולהשהותו במלחו שיעור מליחה. ואם לא מלחוהו פעם נוספת, ושהה כדי שיעור מליחה אחר שהופשר, [או שיש בזה ספק] ונתבשל, מותר בדיעבד. ויש אומרים דאף על פי שהבשר לא שהה במלחו אחר ההפשר שיעור מליחה, אף שנקרש בינתיים, השהייה במלח בתחלה עם השהייה שאחר ההפשרה, שניהם מצטרפים לשיעור מליחה אף לכתחלה. ולדינא, לכתחלה טוב להמתין שיעור מליחה, ואם לא המתין, יש לצרף שיעור מליחה שקודם ההקפאה ואחריה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפד]

לב

בשר שנמלח והניחוהו בתא ההקפאה קודם ששהה שיעור מליחה, ואחר כך הוציאוהו מהמקרר ובישלוהו מיד אחר שהופשר, דינו כבשר שלא שהה שיעור מליחה ואסור, אלא אם כן יש ששים בקדרה נגד אותה חתיכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד רפו]

לג

חתיכה שמקצתה קרושה ומקצתה אינה קרושה, לא ימלחנה עד שירככנה כולה. ובשר שנמלח ושהה שיעור מליחה, והודח, ואחר כך נמצא באמצעיתו קרח, לא מועיל לבשר זה שיחזור וימלחנו אחר שנפשר, כיון שהבשר סביביו היה נפשר בשעת מליחה ופלט

כל דמו, שוב המליחה לא תפלוט לדם שבפנים כמו בחלחולת (בסימן עה), ואין תקנה לבשר זה רק לצלותו. ויש אומרים שיש תקנה לבשר זה על ידי שיחתוך ממנה מקצתה הקרושה וירככנה וימלחנה בפני עצמה, והשאר מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד רפו]

לד

בשר שנמלח וקודם ששהה שיעור מליחה הכניסוהו לתא ההקפאה, ואחר זמן קצר הוציאוהו משם ובישלוהו, ואין ידוע אם נקרש או לא, ועד אחד מעיד שלא נקרש, נאמן להתיר את הבשר, אפילו אם הבשר שהה במקרר זמן שאפשר היה לו ליקרש. אולם אם לפי הזמן ששהה שם לא היה יכול הבשר להיקרש, סמכינן להקל גם בלא העד. ובספק הולכים להקל כמבואר בסעיף ל. [איסור והיתר א' עמוד רפז]

סימן סט סעיף א' - אופן המליחה

לה

לאחר שהוציאו את הבשר מן המים, יש להמתין מעט קודם שימלחנו, עד שינטפו ממנו כל טיפות המים, כדי שהמלח לא ימס מהמים שעל פני הבשר, וממילא לא יוכל להוציא את הדם שבחתיכה. אבל אין להמתין עד שהבשר יתייבש לגמרי. [איסור והיתר עמ' רפז]

לו

אם עבר ומלח בלי להמתין עד שהמים שעל הבשר ינטפו ממנו, אם מלח במלח דק כקמח, יש אומרים שהבשר אסור אף בדיעבד. ויש מתירים על כל פנים בדיעבד. [שם רפח].

לז

אם המתין שעה ארוכה עד שהבשר נתייבש מאד אחר ההדחה, ומלח את החתיכה, יש אומרים שצריך לחזור ולהדיח כדי ללחלח את הבשר קודם המליחה, ולחזור ולמלוח. ויש שמקילים בזה. ולמעשה, טוב לחזור ולהדיחה כדי לרככה שתוכל לקבל המלח כראוי, ואם לא עשה כן, ומלחה כך, יש לסמוך בדיעבד על הטעם שההדחה היא כדי להעביר הדם בעין שעל פני החתיכה, וכיון שהדיחה מקודם אין כאן דם בעין, ומותר. [ילקוט יוסף או"ה כרך א' עמוד רפח. הליכות עולם חלק ו' עמוד לג]

לח

בשר שנמלח בלי הדחה ראשונה כלל, אפילו שהה במלחו כשיעור זמן המליחה, ונזכרו בדבר קודם שנתבשל, יש לו תקנה לבישול לכתחלה על ידי שידיחנו וימלחנו שנית במשך שעה אחת כדת, ויכשירנו לקדרה, וכמו שכתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף ב') בסתם. ואפילו כשיש הפסד מועט, מורים לו לכתחלה להדיחו ולמלחו שנית, ומותר, אף אם במליחה הראשונה שהה במלחו שיעור מליחה, ולדעת הרמ"א אם מלחו בשר

בלא הדחה קמייתא, אין להתיר בשר זה לקדרה, אלא לצלי. זולת במקום הפסד מרובה שיש להתיר גם לקדרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רפט. יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ה']

לט

אולם אם נזכרו שלא הדיחו את הבשר קודם המליחה רק לאחר הבישול, התבשיל נאסר לכולי עלמא, שאין המליחה מועילה בלא הדחה ראשונה. [איסור והיתר כרך א' עמוד רצו]

מ

בשר שהיה חם שהיה סמוך לעת שחיטת הבהמה, ומקונח יפה, שנמלח ונתבשל בלא הדחה, יש אוסרים את הבשר, ויש מתירים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רצז]

מא

חתיכה שהודחה רק מעט קודם המליחה ועדיין לא מלחו, חייב לחזור ולהדיחו שנית כדינו. ואם עברו ומלחו את הבשר אחר הדחה מועטת, יש אומרים דצריך לחזור ולמולחו, ויש אומרים שאין צריך לחזור ולהדיחו ולמלחו שנית. וכן עיקר. [איסור והיתר כרך א' עמוד רצז]

מב

אם מלחו תרנגולת בלא הדחה ראשונה, ועורו עדיין עליו, ונתבשל כך, יש לצדד להתיר את התרנגולת באכילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רצח]

מג

נשים שמפרידות עור העוף מהבשר, שנופחין העור ונשאר מופרד מהבשר, ומולחין על גבי העור מבחוץ, אם לא מלחום מבפנים אסורין אפילו בדיעבד. ואמנם אם נמלח גם מהצד הפנימי, וגם על העור, יש להתיר הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רצט]

מד

חתיכה שנמלחה בלא הדחה ראשונה, ונתערבה חתיכה זו עם חתיכות אחרות שנמלחו אחר הדחה כדת, ואין מכירין את החתיכה, הרי היא בטלה ברוב כדין יבש ביבש, ואין צריך לחזור ולמלוח את כולם. ומכל מקום טוב ונכון לחזור ולמלחן שנית כהלכתן. אך ימלחו כל חתיכה לבדה ובפני עצמה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רצט]

מה

אם נמלחה חתיכה בלא הדחה קמייתא יחד עם שאר חתיכות, דעת הרמ"א דשאר החתיכות מותרות והיא אסורה. אך לדעת מרן השלחן ערוך יש היתר לחתיכה לחזור ולמלחה שנית, ואין לאוסרה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד רצט]

סימן סט סעיף ג' - באיזה מלח מולחין

מו

לכתחלה יש למלוח את הבשר במלח הנקרא כיום "מלח בישול". ולא ימלח במלח דק כקמח, כיון שהוא נבלע בבשר ולא מפליט יפה את הדם מהחתיכה. אך אם עבר ומלח במלח דק, אפילו דק ממש כקמח, המליחה מועילה בדיעבד. [ש"ך ס"ק יז]. ואף מי שיש לו מלח בינוני, ועבר ומלח במלח דק כקמח, אין צריך להטריחו ולמלוח שנית במלח בינוני, דחשיב כדיעבד דמהני בכל מלח. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שד].

מז

ולכן אם אין לו אלא מלח דק כקמח מותר למלוח בו. וכל שכן במלח הנקרא "מלח שולחני", שאינו דק כקמח ממש. וכשמולח במלח דק, ימתין קצת אחר הדחת הבשר, כדי שיטפטפו המים של ההדחה מן הבשר, שלא יתמחה המלח מהמים של ההדחה. וכן כשמולח במלח דק כקמח צריך שטיפה היטב אחר המליחה, ולשפשף הבשר היטב במים כדי להוציא ממנו המלח הדק, מפני שהמלח נדבק בבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד ש]

מח

לא ימלח במלח גס ביותר מפני שהוא נופל מעל הבשר. ואם אין לו אלא מלח גס ביותר, יכתשנו מעט קודם המליחה, ואם עבר ומלח במלח גס ביותר, בדיעבד המליחה מועילה. ולכן אם אינו יכול לכותשו, מפני שהוא קשה כאבן, יכול למלוח בו, דחשיב כדיעבד. ויתן הרבה מלח באופן שהמלח לא יפול מעל החתיכה או שלא ימס מחמת המים שעל פני החתיכה. [בית חדש. ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שה].

מט

מותר למלוח בשר במלח דיאטטי המיועד לחולי לב, הנקרא "אומניום כלוריד", לצורך חולה שהרופאים אוסרים עליו לאכול דבר שיש בו מליחות, וירבו על הבשר מלח יותר ממליחה רגילה. וגם יקפידו שלא לתת הבשר לקדרה אלא אחר שיהיו המים שבקדרה רותחים. וכן מלח הנקרא סודיום, שנועד לצורך חולים, שטעם המלח שבו חלש, מותר למלוח בו בשר להכשירו לקדרה, באופן שירבה מלח על כל צדדי הבשר, עד שלא יהיה נאכל מחמת מלחו, ואחר המליחה וההדחה כדת, יש להקפיד שלא לתת הבשר לקדרה אלא אחר שיהיו המים שבקדרה רותחים, שאז יש גם היתר חליטה בזה. ואם שכחו ונתנו הבשר לקדרה בעוד המים פושרים, בדיעבד התבשיל מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שג. הליכות עולם חלק ו' עמוד קיז].

נ

אין הבשר יוצא מידי דמו אלא באופן שימלח את הבשר במלח השואב את הדם מן הבשר ומפליטו ממנו, אבל אם מלחו את הבשר בסוכר ובישלוהו, אף בדיעבד יש לאסור אם אין ששים כנגד חתיכות הבשר שלא נמלחו, וכדין המבשל בשר בלי מליחה כלל. ואין להתיר בזה אפילו למי שהוא חולה שאסור לו להשתמש במלח. ולא עוד אלא שאפילו להחמיר אין לדון את הסוכר כמלח, כגון שטעו ומלחו את הבשר בסוכר ונתנוהו בכלי שאינו מנוקב, שאילו היה מלח, היה נאסר כל מה שיש בציר, מה שאין כן בנמלח בסוכר, דכמאן דליתיה דמי, וכאילו הניחו בשר צונן בכלי שאינו מנוקב שאינו נאסר כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שו. על פי המבואר יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן ב'. ובהליכות עולם חלק ו' עמוד קז, וביביע אומר חלק י' דף שלב טור ב]

נא

אם עבר ומלח הבשר בסוכר, אפילו בלא הדחה ראשונה, מותר לכולי עלמא לחזור ולמולחו במלח כדין, שמליחה בסוכר הוי כלא מלח כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמו' שה].

נב

אם עברו ומלחו בשר בסוכר, ובישלוהו, יש להשהות את הכלים, ולהתיר להשתמש בהם אחר מעת לעת, ואין צריכים הגעלה. וכדין בשר שנתבשל בלא מליחה, שהכלים אחר מעת לעת אין צריכים הגעלה, ומותר לבשל בהם ללא הכשר. ואם הכלים הם מחרסינה או פורצליין, יש להתירם על כל פנים בהגעלה. ואמנם פעמים שיש להורות ב"הוראת שעה", להצריך הכשר לכלים, כל שיש לחוש שאם יורו להם להקל, יראו את ההיתר כאילו יש איזה סמך כל דהו להכשיר בשר בסוכר, ובהיות והתבשיל כבר נאכל, ואין כל היכר להראות טעותו, נכון להחמיר להם. [יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן ג', חידושי דינים בעניני איסור והיתר מהדורת תשמ"ז, עמוד לט. ובילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שז. הליכות עולם ח"ו עמ' קיט. וראה עוד ביביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ב חיו"ד סי' ד', דף שלב טור ב', שהתיר את הכלים שנתבשל בהם בשר בלי מליחה, בלי שום הגעלה, מטעם ספק ספיקא להקל].

סימן סט סעיף ד' - כיצד מולחין

נג

יפזר עליו מלח בשיעור שלא יהיה ראוי לאכול מפני המלח, ואין צריך להרבות יותר מזה, דהיינו, לפזר עליו מלח שיהא עב, אלא יפזר המלח שלא יהיה מקום בלי מלח. אבל אין צריך לתת מלח יותר משכבה אחת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שח]

נד

לכתחילה צריך למלוח את הבשר מכל צדדיו, אולם בדיעבד, אם מלח רק מצד אחד, לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן, יש להתיר חתיכה זו, בין בחתיכה עבה בין בחתיכה דקה. ואם נמלח הבשר רק מצד אחד והודח, אבל עדיין לא נתבשל, נכון שיחזור וימלחנו שנית משני הצדדים, ויתן הצד שנמלח כבר בראשונה, למעלה, והצד שלא נמלח בראשונה, למטה. וכן יעשה אפילו אם עברו י"ב שעות או יותר. ואין לחוש לשמא יתהפך הבשר עליון למטה ותחתון למעלה, הואיל ובלאו הכי מעיקר הדין אליבא דמרן אין לחוש כלל. [ספר חידושי דיניף בעניני איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמ' כ', ובילקוט יוסף חלק ח' איסור והיתר כרך א' עמוד שי. יביע אומר ח"ה סימן ה' אות ה. הליכות עולם חלק ו' עמוד קמד].

נה

אף חתיכה עבה, אין צריך לחותכה לשנים קודם המליחה, דהמלח מוציא את כל הדם גם בחתיכה עבה, ואפילו עבה כירך של שור הגדול, כל שמלח אותה כהוגן אין צורך לחותכה לשתים, כי כח המלח חודר עמוק לתוך החתיכה ומפליט דמיה. וכן המנהג. [אבל אין לחבר שתי חתיכות בשר ולמולחם יחד, וכן אין למלא חתיכת בשר בבשר שלא נמלח, אלא יש למלוח כל חתיכת בשר בנפרד]. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד שיז].

מליחת עופות שלמים

נו

יש להקפיד במליחת העוף למולחו מבפנים ומבחוץ, ובכל פינה. כדי שהמלח יפעל היטב להוציא את כל הדם, ובדיעבד אם מלחו רק מבפנים או רק מבחוץ, מותר, וכדעת מרן שקבלנו הוראותיו בין להקל בין להחמיר. וכשמולחים אווזים ושאר עופות שרוצים למולחם, יש להוציא מהם האיברים הפנימיים קודם המליחה, ולא למולחם יחד עם האברים הפנימיים. וכן בהדחתם מבפנים יש ליזהר לשפשפם יפה כדי להסיר כל שאריות הדם המצוי בתוכם. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמ' שיח].

נז

בשר שנמלח מצד אחד, והצד שנמלח הניחו אותו למטה כל שעת המליחה, גם בזה יש להתיר את הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שיט]

נח

בשר שלא נמלח לקדרה, ונפרם דק דק על ידי סכין או מכונת בשר, יש להתירו על ידי צלייה, שהאש שואב הדם ומפליטו, ואף על פי שאם נפל דם בעין על הצלי שעל האש, אוסר כדי נטילה, כאן הדם שעל פני החתיכות הדקות אינו נחשב לדם בעין, והאש שואבו, וכבולעו כך פולטו. ומכל מקום יש להחמיר שלא להכשירו לקדרה (לבישול)

מפני שאי אפשר להדיחו היטב קודם מליחה, מדם שעל פניו, וגם קשה למלחו מכל צדדיו ומכל חלקיו. והמכונה שטחן בה בשר שלא נמלח כדין, אינה צריכה הכשר כלל, רק ידיחנה ויקנחנה היטב ודיו, שמאחר והבשר הוא צונן, לא שייך לומר בזה "אגב דוחקא דסכינא בלע". [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שיט. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ה'. וחלק ג' חאו"ח סימן כד אות ט. יחוה דעת חלק ה' סימן נב עמוד רלא]

סימן סט סעיף ה' -חתך הבשר אחר המליחה

נט

אם אחר שהדיח ומלח את החתיכה כראוי, ושהתה כשיעור מליחה, חתך כל נתח לשתים או יותר, אין צריך לחזור להדיח ולמלוח שנית את מקום החתך, הואיל וכבר יצאה מידי דמה. ויש להקל בזה גם בהפסד מועט, ואף שלא לצורך אורחים או בערב שבת. והסכין אין צריך להגעילו, אלא ידיחנו ודיו. [ילקו"י איסור והיתר א עמו' שכא. הליכו"ע ח"ו עמו' קפב]

סימן סט סעיף ו' - שיעור שהיית הבשר במלחו

ס

שיעור שהיית הבשר במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל. [שהוא שיעור של כ- 18 דקות]. ואמנם המנהג גם אצל הספרדים ובני עדות המזרח להשהות את הבשר עם המלח שעליו, שיעור של שעה אחת שלימה, ונהגו כן מצד חומרא, אבל לא מעיקר הדין. ולפיכך כשיש צורך למהר את בישול הבשר, כגון בערב שבת, או בשעת הדחק, או לצורך אורחים חשובים, או לסעודת מצוה, די בשהיית הבשר במלחו שיעור של מיל. אך נחלקו הפוסקים בשיעור מיל, שיש אומרים שהוא שמנה עשרה דקות, וכן דעת מרן השלחן ערוך, ויש אומרים שהוא כשיעור שני חומשי שעה, דהיינו עשרים וארבע דקות. ולכן לכתחלה ישהנו במלחו עשרים וארבע דקות, ובדיעבד אם השהה אותו במלחו שמונה עשרה דקות, והדיחו ובישלו, מותר. והוא הדין לחולה שצריכים לבשל לו בדחיפות בשר, אף שאין בו סכנה, שמותר לנהוג כפי עיקר הדין. אך אם אפשר טוב ונכון שלא לצמצם, וגם לצורך חולה או בערב שבת ימתינו כחצי שעה. [ילקוט יוסף איסור והיתר א עמ' שכב]

סא

שיעור שעה שמשהים בו את הבשר עם מלחו, הוא שעה לפי השעון שלנו, שהוא ששים דקות בין בקיץ ובין בחורף, ולא לפי שעות זמניות. [איסור והיתר כרך א' עמוד שכח]

סב

בשר שנמלח ושהה במלחו שיעור מהלך מיל, ואחר כך הודח הדחה אחרונה, אין צריך לחזור ולמלחו שנית [ולהשהותו שיעור שעה], אלא יכול לבשלו לכתחלה. ויש אומרים שאם הבשר עדיין לא נתבשל יחזור וימלחנו שנית, וישהה אותו במלחו שיעור שעה. ולדבריהם יש ליזהר שלא למלחו עם בשר אחר. והעיקר דאם שהה במלחו שיעור מיל, והודח, בדיעבד יש להקל לכתחלה לבשל את הבשר. והמחמיר לחזור ולמלוח תבוא עליו ברכה. ואם הדיח הבשר בתוך שיעור מיל, ומיד נזכר, רשאי לחזור ולמלוח הבשר שנית, להשלים שיעור מיל, בצירוף שהייתו הראשונה. ואם שהה במלחו יותר מחצי שעה והודח, מותר לכתחלה לבשלו. [דגול מרבבה, ואבני צדק. איסור והיתר כרך א' עמוד שכח. הליכות עולם ח"ו].

סג

אם נמלח הבשר כראוי, ולאחר שהודח באו לידי ספק אם שהה הבשר במלחו כשיעור מיל, או פחות משיעור זה, אם עדיין לא נתבשל הבשר, טוב לחזור ולמולחו, כדי שיצא מידי ספק, באופן שבצירוף השהיה הקודמת במלח, עם שהייתו במלח שלאחר ההדחה יש שיעור מיל, דהיינו עשרים וארבע דקות, ואח"כ ידיחנו ויבשלנו. אבל אם כבר נתבשל, ונסתפקו אם שהה במלחו כשיעור מיל, יש להתיר התבשיל, דשמא שהה במלחו כשיעור מיל, ושמא הלכה כהראב"ד וסיעתו דבמאי דנפק מניה משערינן, ומסתמא יש ששים כנגד הדם, הילכך יש להתיר התבשיל. ויש חולקים ואומרים דדוקא באופן שידוע לאשה מתי נמלח הבשר, כגון בשעה שש, והספק היה על שעת ההדחה, מתי הודח, אם בתוך השיעור או אחר כך, יש להתיר. אבל אם היה להיפך, שידוע לה שעת ההדחה, והספק שלה הוא על זמן מליחת הבשר, אם הבשר שהה במלחו כשיעור מליחה קודם ההדחה האחרונה או לא, בזה יש להחמיר, דאוקמה בחזקת דם והשתא הוא דנמלח. אולם לדינא יש להקל גם בזה אחר שנתבשל, דספק דרבנן לקולא אפילו היכא דאיתחזק איסורא. אבל קודם הבישול יחזור וימלח. [וראה בסעיף צט-ק]. [ילקו"י איסור והיתר א' עמוד שכט]

סד

בשר שלא נמלח ועברו ונתנוהו במים רותחים, בעת שמבעבעים ברתיחתן, מותר לאכול את הבשר. וכל שכן אם מלחוהו אבל שהה במלחו שיעור של כ- 10 דקות בלבד, ונתנוהו במים רותחים [חליטה], ובישלוהו, שיש להתיר את הבשר בדיעבד. [שם עמוד של]

סה

בשר שנמלח ושהה במלחו כעשר דקות, והודח הדחה אחרונה, ושוב נמלח, יש אומרים שצריך להשהותו שיעור מליחה שלם, ואין השיעור הקודם מצטרף לשיעור מליחה. ויש אומרים דאם סך הכל שהה במלחו שיעור מליחה, אף שהיתה הדחה באמצע, סגי בהכי. וכן עיקר לדינא, דהשהיות באמצע מצטרפות. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד של]

סו

בשר שנמלח ושהה במלחו שיעור מיל, או שיעור חצי שעה, ועשו כן לצורך אורחים או ערב שבת, אין צריך להודיע לאורחים שמלחו את הבשר בשיעור מיל בלבד. ואם בישלו לצורך האורחים [אחר ששהה במלחו שיעור מיל], ונשתייר מהבשר, אפילו הוא הפסד מועט יש להתיר הבשר באכילה לכל אדם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד של]

סז

בשר שנמלח ושהה במלחו כשיעור מיל, או שיעור חצי שעה, ועשו כן לצורך ערב שבת או לצורך אורחים, ולבסוף לא בישלו את הבשר, אין צריך במוצאי שבת לחזור ולמלוח את הבשר, כדי להשהותו במלחו שיעור שעה, אלא יכולים לבשלו על סמך המליחה שנעשתה בערב שבת. דהואיל ואישתרי אישתרי. ואמרינן כן גם מאדם לאדם, דהיינו הואיל והותר לאדם זה, הותר לכל אדם. והמחמיר לחזור ולמלוח תבוא עליו ברכה. [ילקו"י איסור והיתר א עמ' שלא. יבי"א ח"י חיו"ד בהערות לר"פ דף שנה טור ב. הליכות עולם ח"ו עמוד נו]

סח

מותר להשאיר את הבשר עם מלחו מספר שעות, ולכן אשה שמלחה בשר והוצרכה לילך לכמה שעות, אינה צריכה להמתין בביתה עד שיעבור שיעור שעה אחת, ולהדיח את הבשר, אלא יכולה לצאת ולחזור אחר כמה שעות, ואז תדיח את הבשר כדת. אך צריכה ליזהר שלא להשאיר את הבשר במלח יותר משתים עשרה שעות, לפי שחוזר ובולע מלחלוחית הדם שעל פניו ושבמלח. אך בדיעבד הבשר מותר בבישול [אחר הדחה היטב]. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד שלג].

סימן סט סעיף ז' - הדחה שאחר המליחה

סט

אחר שהבשר נמלח כראוי, ושהה במלחו כשיעור מליחה, קודם שיתן הבשר בכלי שמדיח בו, ינפץ בידו המלח שעליו, או ישטפנו במים בברז, או שישפוך עליו מים מכלי כשהבשר נמצא על כלי המליחה, או כשמחזיקו בידו ואחר שניפצו או שטפו יתן הבשר בכלי ששורין בו, וידיחנו פעמיים, האחת כדי להעביר מעליו את המלח והדם,

והשניה כדי להעביר את הלחלוחית שנשארה עליו. ודי בכך. וישטוף הכלי בין רחיצה לרחיצה. ויש אומרים שדעת הרמ"א שצריך להדיח הבשר ג' פעמים, מלבד הניפוץ. [או"ה עמוד שלד]

ע

יש שנהגו ליתן מים מרובים בכלי קודם שנותן הבשר בתוכו להדיחו, ואמנם כל זה בניפץ הבשר מהמלח שעליו ולא שטפו בברז, דאז יש מקום להחמיר ליתן בכלי מים מרובים, אבל אם שטפו היטב בברז, אין צריך להחמיר ליתן בכלי מים מרובים קודם שנותן הבשר בתוכו להדיחו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שלו]

עא

אם הדיח את הבשר פעם אחת, ועבר ובישל כך את הבשר, בדיעבד יש להתיר את הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שלז]

סימן סט סעיף ז' - הדחה אחרונה במי פירות

עב

יש אומרים שמותר להדיח הדחה אחרונה במי פירות. ועל כל פנים בדיעבד מיהא אם הדיח את הבשר במי פירות, ועבר ובישל את הבשר, הבשר מותר באכילה. [או"ה א' עמו' שלט].

סימן סט סעיף ח' - הדיח בלא ניפוץ ושטיפה

עג

אם לא ניפץ את המלח שעל הבשר וגם לא שטפו, אלא הניח הבשר עם המלח שעליו בכלי עם מים שמדיח בו הבשר, בדיעבד אין לאסור, כי המים שבכלי מבטלין כח המלח. [שם עמוד שלז].

סימן סט סעיף ט' - בישל בלא הדחה אחרונה

עד

בשר שנמלח ונתבשל עם המלח שעליו בלא הדחה אחרונה, מסתמא יש בחתיכה כשלשים פעם נגד הדם והמלח שעליה, ולפי זה אם יש בתבשיל רוטב וירקות כשיעור החתיכה עצמה, בודאי שיש ששים נגד האיסור, ומותר. [ובפרט שיש אומרים שהמלח שורף את הדם ואין הדם בתוכו]. ואם אין כשיעור האמור, בתבשיל, מותר להוסיף ולהרבות עד שיהיה כשיעור ששים, שכיון שדם שבישלו אינו אסור אלא מדרבנן, מותר לבטל האיסור, ויחזור התבשיל להיות מותר, וכנ"ל. [איסור והיתר כרך א' עמוד שמ. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ה' אות ד. וחלק י' דף שעא טור א'. הליכות עולם חלק ו' עמוד קד]

עה

אם מסופק אם הדיח הדחה אחרונה, או ספק אם יש שלושים כנגד הדם ולחלוחית הדם שעליו, או לא, יש להקל משום ספק ספיקא. ומכל מקום אם עדיין לא נתבשל ואינו יודע אם הודח כדין, לכתחלה חיישינן שמא לא הדיחו ויש להדיחו יפה. [ילקו"י שם עמוד שמב].

עו

מי שאין לו מים להדיח הדחה אחרונה, וגם לא מי פירות, מותר לו לקלוף הבשר מכל צדדיו במקום הדחה אחרונה, [כגון שיש לו מרק מוכן, ורוצה ליתן החתיכה לתוך המרק]. [שם עמו' שמג]

סימן סט סעיף ט' ברמ"א - מלח שניטל כוחו

עז

מלח שמלחו בו בשר להפליט דמו פעם אחת, אין למלוח בו בשר פעם שנית. וגם אם עברו ומלחו את הבשר במלח שמלחו בו פעם אחת, כל עוד שהבשר לא נתבשל יש לחזור ולמולחו שנית. וכשחוזר למלוח יזהר למולחו לבד ולא עם בשר אחר שצריך מליחה. וכל זה במלח שהיה על הבשר ושהה שיעור מליחה, והמלח ספג דם וציר, אבל אם בשעה שפיזר את המלח על הבשר נפל המלח על הארץ, מותר למלוח בו פעם שנית, אם לא נפל עליו דם וציר. [ילקוט יוסף איסור והיתר א עמ' שמג]

עח

אם עברו ומלחו במלח שכבר מלחו בו, ובישלו את הבשר, יש אומרים שהבשר נאסר כדין בשר שנתבשל בלא מליחה. ואם יש שיעור כנגד הבשר, הכל מותר. וכן אם יש ספק אם יש שיעור או לא, שרי. ויש אומרים דבדיעבד שכבר מלחו בו בשר פעם שניה, וכבר נתבשל הבשר, החתיכה מותרת. וכן עיקר לדינא. [הליכות עולם חלק ו' עמוד קו. ואף שילקוט יוסף באיסור והיתר כרך א' עמוד שמה כתבנו להחמיר בזה, הנה בהגלות נגלות דברי מרן אאמו"ר שליט"א (שנדפסו אחר שנים מהוצאתו לאור של ילקו"י הנז') בטלה דעתינו מפני דעתו הרחבה, ומי יזכה לכיון לדעתו הרמה]

עט

אין למלוח במלח שניטל ממנו כוחו, כגון שעבר תהליך עיבוד וזיקוק. [או"ה א' עמ' שמה]

פ

אין להכשיר בשר מדמו על ידי פעולה כימית, אף שלדברי חכמי הטבע פעולה כימית זו מוציאה מהבשר את כל הדם. ולכן אין להכשיר בשר בכל מיני חומרים שטבעם כמלח שמפליטים הדם מהבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שמז]

פא
מלח שמלחו בו את הבשר, אסור לאכול ממנו, מפני הדם שבמלח. [או"ה א עמ' שמז].

סימן סט סעיף י' - גוי המעיד שהבשר הודח

פב
לכתחלה טוב ליזהר שלא למלוח הבשר רק על ידי ישראלית, ולא על ידי שפחות נכריות, או גוי. וישראל שמלח את הבשר, וגוי המשמש בביתו נתן את הבשר בקדירה, ואין ידוע אם הדיח את הבשר מהמלח שהיה עליו [לאחר מליחתו להוציא את דמו], קודם נתינתו בקדרה, או לא, אם הגוי יודע מנהג ישראל שנוהגים להדיח את הבשר מהמלח שעל פניו, סומכין על דבריו שאומר שהדיח את הבשר קודם שנתנו בקדירה. וכל זה באופן שיש שם ישראל נכנס ויוצא, או איזה קטן בן דעת, שאז הגוי מפחד לשקר בדבר. ואמנם גוי האומר במסיח לפי תומו שהבשר הודח, ואינו בקי במנהגי ישראל, ואין שם ישראל נכנס ויוצא, אינו נאמן, אף שהבשר כבר נתבשל והוי מילתא דרבנן. ויש חולקים ומתירים, שכיון שהוא מסיח לפי תומו, ודם שבישלו אינו אסור אלא מדרבנן, סומכים עליו. ורבים חולקים על זה. ולדינא, כיון שעל כל פנים אין האיסור אלא מדרבנן, יש להתיר להוסיף מרק וירקות ובשר כשר אחר לתוך הקדרה, עד שיש לשער שיש ששים כנגד הדם והמלח שעל פני הבשר, ומותר, שכל איסור דרבנן שנתערב, מותר להוסיף עליו ולבטל את האיסור בששים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שמח. הליכות עולם ח"ו עמוד פה]

פג
קטן המעיד שהדיחו את הבשר מהמלח שעליו והניחוהו בקדרה אחר הדחה, יש להתיר את הבשר אף אם אין שיעור בקדרה נגד הבשר, כל שהדבר בידו להדיח את הבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שנד]

פד
מי שאמר על חתיכות בשר שנתבשלו שהוא יודע שלא נמלחו, ואחר כך חזר בו וטען שנתחלף לו בבשר אחר, הבשר מותר באכילה גם לו עצמו. [איסור והיתר כרך א' עמוד שנו]

סימן סט סעיף יא - בשר שנתבשל בלא מליחה

פה
בשר שנתבשל בלא מליחה, צריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד אותו בשר, ואז גם החתיכה עצמה מותרת. ואם אין שיעור בתבשיל כנגד אותה חתיכה, התבשיל והחתיכה אסורים, והקדרה יש להתירה אחר מעת לעת, אף בלי הגעלה, והוא הדין לשאר הכלים שנשתמשו בהם בתבשיל הזה, כיון שיש כאן ספק ספיקא, שמא הלכה כהראב"ד וסיעתו

הסוברים דמשערין במאי דנפיק מיניה, ובודאי שיש ששים כנגד הדם שיצא מהבשר, ואף להלכה דבכוליה משערינן, שמא לא יתן הכלי טעם בתבשיל ההיתר שיתבשל אחר כך בקדרה ההיא, שדבר זה לא יצא מידי ספק, וכמ"ש המהרש"ך ח"א (סימן עז), ויש לדבריו סיוע בראשונים. ומלבד זה יש חזקת היתר לכלים, ובצירוף דעת הסוברים שדם ובשר חשיבי מין במינו, דמדאורייתא בטל, ולכן יש להתיר את הכלים אף לכתחלה לאחר מעת לעת. [ילקו"י או"ה א' עמ' שנז. שו"ת יביע אומר ח"ד סי' ג' אות א', וח"ח חיו"ד סי' ח' עמ' רעט. ולא שייך לומר בזה שאין עושים ספק ספיקא בידים, וכמו שנתבאר בשו"ת יבי"א ח"ז חאו"ח סי' מב אות ב. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סי' יז, דף שיט. בדין דם הנפלט מהבשר ע"י מליחתו אם יש להחשיבו כמין במינו עם בשר, והעלה דחזי לאצטרופי לספק אחר, ובצירוף עוד ספק יש להקל].

פו

חתיכת בשר שלא נמלחה ונפלה לתבשיל של בשר, שצריך שיעור ביטול בקדרה לבטל את טעם אותה חתיכה, ואין שיעור בקדרה אלא אם כן נצרף את אותה חתיכה שלא נמלחה, יש להחמיר שלא לצרף את החתיכה עצמה לשיעור ששים כדי להתיר את התבשיל. שמשמע מלשון מרן, שאין החתיכה מצטרפת. ומכל מקום מותר להוסיף על מה שבקדרה מים וירקות ובשר אחר (שנמלח והוכשר), עד שיהיה ששים נגד החתיכה, וירתיח אותם יחד, וכל התבשיל מותר, כולל אותה חתיכה. שכיון שדם שבישלו אינו אלא מדרבנן, קיימא לן שבאיסור דרבנן מותר להוסיף עד שיעור ששים, ואין בזה איסור משום ביטול איסור לכתחלה. כדקי"ל בש"ע (ס"ס צט). ואם החתיכה נפלה לתבשיל שהמים שבו היו רותחים, ראה בסעיף הבא. [ילקו"י איסור והיתר שם עמ' שסא, ועמ' שסה. יביע אומר ח"ח סי' ח]

פז

בשר שנתבשל בלא מליחה, אף אם נזכרו בדבר קודם שהבשר נתבשל לגמרי, כל שהמים [שבכלי ראשון] הגיעו לחום שהיד סולדת בו, כבר חשיב בכלל בשר שנתבשל בלא מליחה, שצריך ששים כנגדו. ובשר שנתבשל בלא מליחה, אך בעת נתינת הבשר בקדרה היו המים רותחים, יש להתיר בדיעבד, מפני שעל ידי נתינת הבשר ברותחים, נעשית חליטה לבשר, ונצמת הדם בתוך החתיכה, ואינו נפלט. ואפילו אם אין הפסד מרובה יש להתיר בדיעבד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שסב. הליכות עולם חלק ו' עמוד קלה]

פח

חתיכת בשר שלא נמלחה ונפלה לקדרה של בשר שנמלח והוכשר כדת, ונשפך מהתבשיל באופן שאין ידוע אם היה ששים בתבשיל נגד החתיכה כולה או לא, תולין להקל, והחתיכה והתבשיל מותרים באכילה, דדם שבישלו הוא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. והרי זה דומה למה שפסק מרן בש"ע (סי' צח סעיף ב) בדין מין במינו ונשפך. אבל אם משער שאילו אם היתה הקדרה מלאה [קודם שנשפך] אין ששים בנפח כנגד החתיכה, יש לאסור את כל התבשיל, אלא אם כן ירבה עליהם חתיכות לבטלם בששים. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד שסב. שו"ת יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' ו' עמוד רעג].

פט

שיעור ששים משערין באופן כזה, שממלאים הקדרה מים, ומניחים כלי רחב מתחת לקדרה, ותוחבים לתוך הקדרה חתיכת בשר כמו אותה חתיכה שנפלה לתבשיל בלא מליחה, וכל המים היוצאים מחוץ לקדרה הרי הם הנפח של אותה חתיכה, ואם יש ששים כנגד אותם מים, התבשיל מותר. [ילקו"י או"ה א' עמו' שסב].

צ

קטן או נכרי שנתנו דם בקדרת בשר, וידוע שנתבטל ברוב, אבל יש ספק אם יש ששים בתבשיל כנגדו, נראה שכיון שדם שבישלו מדרבנן, הולכים להקל. [ילקו"י או"ה א' עמו' שסד].

צא

והוא הדין בחתיכות שלא נמלחו שנפלו לתבשיל שיש בו חתיכות בשר שנמלחו, ונאבדו חלק מהחתיכות, באופן שאין אנו יודעים אם היה ששים, תולין להקל. [שם עמו' שסה].

צב

בשר וחלב (החי"ת בצירי) שיש ספק אם נמלחו יחד, או לא, יש אוסרים את הבשר, דספק דאורייתא לחומרא. [ובמקום הפסד מרובה יש להקל]. אבל אם היה שומן וחלב לבד [מין במינו] שרי, דספק דרבנן לקולא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שסה]

בשר שיש ספק אם נמלח

צג

בשר שנתבשל, וספק אם נמלח מקודם, או לא נמלח כלל, יש להתיר את התבשיל והבשר, ללא כל חשש. שהרי נקטינן לדינא דדם שבישלו הוא מדרבנן, והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא. ואפילו אם אין שם הפסד מרובה יש להתיר. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' שסו. וע"ע בזה בשו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ה', וחלק ח' חיו"ד סימן ה' עמ' רסז. והליכות עולם חלק ו' עמוד פט. ושם דן באריכות במחלוקת הט"ז, והש"ך בנקה"כ, ושאר אחרונים, וכן במחלוקת הש"ך והפר"ח בספק דרבנן היכא דאתחזק איסורא. והביא דעת כמה ראשונים שסוברים דספיקא

דרבנן לקולא אפי' היכא דאתחזק איסורא, וכ"ד הרבה אחרונים. ושם אות ד הביא דברי הכתב סופר שלדעת האומרים ספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, ספקא דרבנן לקולא אף בדאתחזק איסורא. ושם באות ז' רוב התלוי במעשה, דלא אזלינן בתריה, אי הוי מדאורייתא או מדרבנן].

צד

וכל זה אם האשה עצמה עוררה את הספק אם מלחה את הבשר או לא, אבל אם האשה העמידה את הבשר בקדירה לבשל והלכה מכאן, אין לנו לעורר ספק אם הבשר נמלח או לא, ופשיטא שבודאי הבשר נמלח ומותר לאכול מהתבשיל. [או"ה כרך א' עמוד שפ]

צה

אשה ששלחה בשר לבעלה ממקום אחר בערב שבת אחר חצות, וכתבה לו שיקבל בשר לצורך שבת, ולא הזכירה לו בתוך הכתב אם נמלח או לא, והבעל בישל והטמין את הבשר לצורך שבת, ובשבת נסתפק אם נמלח או לא, יש אומרים שמותר לו לאכול מהבשר, דחזקה ששלחה לו בשר שנמלח. ויש אומרים שאם בשלו בלא מליחה אסור לאכול עד שיברר הדבר. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שפא]

צו

יש אומרים דכל מה שאנו מתירים בספק נמלח, הוא דוקא באשה הרגילה למלוח בשר בביתה, ואירע לה מקרה שנסתפקה אם מלחה הבשר או לא, דבזה אנו מקילין אחר שהבשר נתבשל. אבל אם אין האשה רגילה למלוח הבשר בביתה כלל, אלא דרכה לקנות בשר שהוא כבר מוכשר, ואירע מקרה שנסתפקה אם הבשר שבישלה הוא מהבשר שקנתה לצורך צלייה [שהוא אינו מוכשר], או שבישלה מהבשר שקנתה לצורך הבישול [שהוא בשר שנמלח כבר בחנות], וכן אם קנתה בשר ובישלה אותו, ונסתפקה אם קנתה בשר מוכשר כבר, או לא, יש להחמיר ולאסור החתיכה מספק. אולם העיקר לדינא שיש להקל גם בזה. [ילקוט יוסף או"ה שם עמוד שפב].

צז

אשה הרגילה למלוח בשר בביתה, וקנתה כמה חתיכות בשר והתחילה למלוח אותם, ואירע מקרה באמצע המליחה שהוצרכה להפסיק את פעולת המליחה, ואינה זוכרת אם מלחה כולם, וכאשר חזרה לאחר שעה הדיחה את כל החתיכות ובישלה אותם, יש אומרים דבזה אין להקל. ויש מתירים גם בזה משום ספק דרבנן. וכן עיקר. [או"ה א' עמ' שפב]

צח
אשה ששכחה אם מלחה בשר או לא, וזכרה שהדיחה את הדף שמולחין עליו את הבשר, כיון שעשתה מעשה יש לומר דלכולי עלמא יש להקל אפילו באין הפסד מרובה. אולם גם בזה אם אין מרגישים טעם מלח בבשר קודם הבישול, יחזור וימלח כדין. [שם שפג]

צט
אשה שבאה לבשל בשר, ויש לפניה חתיכה שיש ספק אם נמלחה או לא, אין להקל לבשל את הבשר בלי מליחה משום ספק דרבנן לקולא, אלא צריכה למלוח את הבשר מספק. ורק אם הספק נתעורר אחר הבישול, אמרינן ספק דרבנן לקולא. [או"ה א' עמוד שפד]

ק
והוא הדין באשה שמלחה בשר ויש לה ספק אם מלחה כהוגן או לא, או שנסתפקה אם הבשר שהה במלחו שיעור מליחה או לא, או שיש ספק אם הודח כהוגן אחר המליחה או לא, שאם הוא קודם הבישול טוב שתחזור ותמלח כדינו אם עדיין לא נתבשל. אבל אם נתנו את הבשר בקדרה, כבר נתבאר דגם בזה יש להקל בספיקו. [איסור והיתר כרך א' עמוד שפד]

קא
אשה שמלחה בשר ונסתפקה אם מלחה משני הצדדים או מצד אחד, לא מבעיא לדידן דנקטינן כדעת מרן שהבשר מותר, אלא אף לדעת הרמ"א יש להתיר בשר זה אפילו בלא הפסד מרובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שפו]

קב
אשה שמלחה בשר, ושהה שיעור מליחה, אך נסתפקה אם מלחה את הבשר בכלי מנוקב או בכלי שאינו מנוקב, יש להתיר את הבשר באכילה. [איסור והיתר כרך א' עמוד שפו]

קג
מי שקנה בשר ואין ידוע אם מלחוהו או לא, יש אומרים שמותר לו לטעום בלשון לראות אם יש בו טעם מלח או לא, וסומכים שפיר על טעימה זו. ויש אומרים שאין להתיר על ידי טעימה בלשון. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שפו]

קד
בשר שנתבשל ועקרת הבית אומרת שמלחה את הבשר, אך בתה הבוגרת אומרת שלא מלחה הבשר, יש להאמין יותר לבעלת הבית, דהוי מידי דרמיא עלה. [או"ה א' עמ' שפו].

סימן סט סעיף יב - בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה

קה

בשר ששהה שלשה ימים מעת לעת בלא מליחה, החמירו הגאונים בזה מספק לומר שדמו נתייבש בתוכו, ואינו יוצא על ידי מליחה והדחה לבשלו כשאר בשר, ואין לו תקנה כי אם לצלי. ואחר שצלאו לא יבשלנו, ואם עבר ובישלו אחר הצלייה, הבשר והתבשיל מותרים באכילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שפט].

קו

זמן זה של ג' ימים הוא מעת שהבהמה או העוף מתו לאחר שחיטה, אבל עוף שנשחט ושוהה מלמות אחר שחיטה הרבה זמן, ושהה אחר כך ג' ימים בלי מליחה מעת תחלת השחיטה, אבל טרם עברו ג' ימים מעת יציאת הנשמה, יש להתירו למליחה ובישול. דכל שיש בו חיות האיברים פועלים את פעולתם, ודמו עדיין ברתיחתו, ופועל פעולתו ואינו מתייבש. ואפילו הכבד ובני מעיים שלו יש להתיר, ולא חשבינן להו כמאן דמנחא בדיקולא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שצה]

קז

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, וצלאוהו, אף על פי שלכתחלה אין לבשלו אחר הצלייה, מכל מקום בערב שבת כשאינו מוצא בשר אחר לבשלו, יש מתירים לבשלו מפני כבוד השבת, ובלבד שתהיה חתיכה שאי אפשר לאכלה צלויה. ויש מקילים יותר, משום דבבישול יכול לעשות מטעמים רבים, מה שאין כן בצלי. ולדינא, היכא דאפשר לתקן על ידי שיעשה חליטה לאותה חתיכה אחר הצלייה, יש להקל לבשלו אחר הצלייה לצורך סעודת מצוה או הפסד מרובה. וכן אם הדיחו ומלחו תחלה כשאר בשר, ואחר כך צולהו, יכול לבשלו אחר כך לכבוד שבת. [וראה להלן סעיף קכג]. [ילקוט יוסף איסור והיתר א' עמוד שצא]

קח

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, וצלאוהו, יש אומרים שאף-על-פי שלכתחלה אין לבשלו אחר הצלייה, מכל מקום לצורך סעודת מצוה, או לצורך הפסד מרובה, מותר לבשלו אפילו לכתחלה, אם נצלה כל צרכו יפה יפה. ויש חולקים. ולדינא, היכא דאפשר לתקן על ידי שיעשה חליטה לאותה חתיכה אחר הצלייה, יש להקל לבשלו אחר הצלייה לצורך סעודת מצוה או הפסד מרובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד שצב]

קט

לכתחלה היכא דאפשר אין להשהות בשר יותר מג' ימים בלי מליחה או הדחה, שיש לחוש שמא יבואו לבשלו. ואפילו אם בדעתו לצלותו מיד, אין להשהות בשר יותר מג'

ימים בלי הדחה או מליחה. ולפיכך, קצבים שיש להם בשר משחיטה של יום א', צריכים לשרות הבשר ביום שלישי בערב בתוך גיגית מים, כדי שלא יעבור על הבשר ג' ימים בלי מליחה ושרייה. ואם התיזו מים על הבשר תוך ג' ימים לשחיטה, המקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו, אך אין זה למהדרין. ולענין כבד ראה להלן סעיף קלב. [איסור והיתר א' עמ' שצג]

קי

יש אומרים שבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה והדחה, אפשר להתירו לבישול על ידי חליטה. ויש חולקים. וכן נראה דעת מרן. ולכן נכון להחמיר בזה שלא להתירו לבישול גם על ידי חליטה. ואמנם מושב קטן ואנשים בו מועטים, וחלה אחד מאנשי המושב בחולי שאין בו סכנה, ונפל למשכב, ואמר לו הרופא שרפואתו לשתות מרק של בשר, ואין ברשותו אלא בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה, יש להקל בזה על ידי שריית הבשר במים פושרים, ואחר כך ימלחו אותו וידיחו אותו כדין, ואחר כך יעשו לו חליטה במים רותחים מאד, וישתה המרק ויתרפא. [איסור והיתר כרך א' עמ' שצה. יביע אומר ח"י חיו"ד סי' ב']

קיא

יש מי שאומר שזמן ג' ימים נמנה רק אחר הפשט עור הבהמה. ואין דבריו נראים להלכה, ומונים ג' ימים מיציאת הנשמה, גם קודם הפשט העור. [איסור והיתר כרך א' עמוד שצו]

קיב

שומן של בשר או של אווזים ששהה ג' ימים בלי מליחה, יש אומרים שאף על פי שהשומן הוא רך, גם בזה יש לאסור את השומן לבישול. וכל ההיתר הוא רק על ידי בישולו במים באופן שיהיה במים ששים כנגד השומן, ואחר כך ישפוך המים ויקלוט השומן הצף על גביו, ובתנאי שימלחנו תחלה. ויש חולקים ואומרים שבשומן יש להקל שלא להצריך לו צליה, כי אז יהיה נימוח בחום האש, וילך לאיבוד, ולכן יש להתיר בישולו על ידי שרייתו כשעה שלימה במים פושרים כדי שיתעורר דמו לצאת על ידי המליחה, ואחר כך ימלחוהו וידיחוהו כדת, ואחר כך יחלטו אותו כשיתנוהו לקדרה אחר שהמים יהיו רותחים, ומותר. ואף שאין אנו בקיאים בחליטה, בדיעבד וכן בשעת הדחק יש לסמוך להקל על חליטה ברותחים. וכן הסכימו האחרונים. [הליכות עולם חלק ו' עמוד רז. ומה שכתבנו באיסור והיתר כרך א' עמוד שצו, להתירו על ידי שיבטל השומן בששים, הנה להמבואר בהליכות עולם יש עוד אפשרות להקל בו על ידי חליטה, ומה שכתבנו שם להחמיר, אינו באופן שעושה על ידי חליטה. ועיין ביביע אומר חלק א' סימן ג' אות יא דבשר שנחלט ברותחין בלא מליחה מותר לאכלו בדיעבד].

קיג

בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה, יש אומרים דמה שנאסר לכתחלה לבשלו אחר הצלייה, הוא דוקא במים פושרים שמרככין אותו, אבל במים רותחין [דהיינו אחר חליטה] מותר לבשלו אחר הצלייה, דאין דם האיברים פורש, ומה שעל פני הבשר יצא על ידי צלייה. ויש אומרים שאין נראה כן מדברי מרן השלחן ערוך, אלא בכל אופן לכתחלה אין לבשלו אחר הצלייה, אפילו במים רותחין. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד שצז]

קיד

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, וחתכוהו דק דק ומלחוהו יותר מן הראוי, ושראוהו אחר כך במים, והיו המים אדומים כבשר דעלמא הנשרה, ואחר כך חזרו ומלחוהו ב' פעמים והדיחוהו, ואחר מליחה והדחה אחרונה אזיל סומקא ואתי חיוורא, ונעשו המים לבנים, אפילו הכי הבשר אסור. דבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה אין לו היתר אלא בצלייה. [איסור והיתר כרך א' עמוד שצח ושצט]

קטו

בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה, ונתנו את הבשר במים פושרים קודם המליחה כדי לעורר את דמו שיצא במליחה, גם באופן כזה לא מועיל למלחו, ואין תקנה לבשר זה אלא בצלייה. ואמנם אם זקוקים לבשלו ואי אפשר בצלי מכל מיני סיבות, אפשר להקל לשרותו במים פושרים כשעה שלימה כדי שיתעורר דמו לצאת על ידי המליחה, ואחר שימלחוהו וידיחוהו כדת, יתנוהו לתוך מים רותחים שיחלטו אותו, ומותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד שצח]

קטז

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, שאסור לאוכלו אלא על ידי צליה, ועברו ומלחו ובישלו את הבשר, צריך שיהיה ששים בתבשיל כנגד הבשר כדי להתירו. ואם לא היה ששים בתבשיל כנגד הבשר, יש אומרים שהבשר אסור באכילה כדין בשר שנתבשל בלא מליחה, ויש חולקים, וכן עיקר. ואת הכלים יש להתיר אחר מעת לעת. ואף כלי חרס וכלי פורצליין [שהמנהג לחושבם ככלי חרס], יש להתיר אפילו בלא הגעלה לאחר שעבר עליהם מעת לעת, בצירוף חזקת כשרות של הכלים. [איסור והיתר א' עמוד שצט. הליכות עולם ח"ו עמוד רו]

סימן סט סעיף יא בהגה - חתיכה שלא נמלחה כראוי

קיז

והוא הדין אם נמלחה החתיכה, ולא נמלחה כראוי, דהיינו שנתן עליה כמה גרגירי מלח בודדים, וכיוצא בזה, שדינה כאילו לא נמלחה כלל, וצריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד החתיכה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תא]

קיח

בשר שנמלח והוכשר כדת, ויש ספק אם שהה ג' ימים בלי מליחה והדחה, או לא, יש להתירו לבשלו בקדרה כבשר רגיל, משום ספק ספיקא. ויש אומרים שכל זה אחר שהבשר כבר נמלח והוכשר כדת, אבל לכתחלה אין להכשירו על ידי מליחה לבישול. ויש מתירים אף לכתחלה, למולחו ולהכשירו לבישול. וכן עיקר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמ' תא]

בשר ששהה ג' ימים - היתרו לצלי

קיט

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, מותר לצלי בלא מליחה אף לכתחלה, אלא שטוב למלחו קצת כשאר צלי. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תב]

קכ

בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה שהותר לצלייה, הוא גם באופן שהבשר שהה הרבה יותר מג' ימים בלי מליחה. ומכל מקום טוב להזדרז לצלותו בהקדם, שלא ישכח ויבא לידי תקלה לבשלו ולאוכלו על ידי מליחה והדחה כשאר בשר. [איסור והיתר א' עמו' תב].

קכא

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, והניחוהו בקדרה על האש, והמים הגיעו לחום שהיד סולדת בהם, והוציאו את החתיכה, שוב אין להתיר את החתיכה בצלייה, ודינו כדין בשר שנתבשל בלא מליחה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תג]

קכב

בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה, ועברו ומלחוהו כמליחת בשר לקדרה, וצלאוהו, גם באופן כזה אסור לבשלו אחר הצלייה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תג]

קכג

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, ושרו אותו במים תוך הג' ימים, יוכל להשהותו עוד ג' ימים אחרים פחות חצי שעה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תג]

קכד

יש מי שאומר שאין די בהדחה בעלמא, אלא צריך שרייה במים חצי שעה כדי שיוכל להשהותו עוד ג' ימים בלי מליחה. ויש אומרים דדי בהדחה בעלמא. ולכתחלה אין להקל

בהדחה בעלמא, אלא היכא דאפשר יש להשרות את הבשר במים. אך המקילים על ידי הדחה בעלמא, באופן שמתיזים הרבה מים על כל הבשר, כבר נתבאר לעיל [סעיף קח], שיש להם על מה שיסמוכו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תד]

קכה

בעת ששורין את הבשר במים, לכתחלה יכניסו את כל הבשר לתוך המים, באופן שכולו יהיה בתוך המים. אך אם עברו והדיחו אותו רק מצד אחד, יש להקל בדיעבד ובהפסד מרובה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תה]

קכו

יש אומרים שאין להתיר לכתחלה להשהות בשר ג' ימים בלי מליחה, אף אם שורים אותו במים בתוך ג' הימים, כדי להשהותו עוד ג' ימים נוספים. וכל ההיתר בזה הוא רק בדיעבד. ויש מתירים בזה, וכן המנהג להקל אפילו במקומות שיש בשר בשפע, ואין פוצה פה ומצפצף. והמנהג להקל לעשות כן אפילו כמה פעמים, שבכל ג' ימים [פחות מעט] מניחים הבשר בתוך מים, כדי שיוכלו להשהותו עוד ג' ימים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תה]

קכז

קצב המוכר בשר צריך להודיע לקונים על זמן השחיטה, כדי להזהירם שלא יעבור זמן של ג' ימים בלא מליחה והדחה. ואם הדיח הבשר, יודיע להם על זמן ההדחה, שימנו ג' ימים מזמן ההדחה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תו]

קכח

טבח שעבר ומכר בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה בלא להודיע על כך, אין מעבירין אותו ממשרתו, ולא נפסל לעדות. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תו]

קכט

בשר [חלק] המונח בתוך מקרר חשמלי (בפריזר), או בשר חלק קפוא הבא מקרית חוצות, שמקפיאים אותו עד שנעשה כאבן, אפילו שהה עשרה ימים או יותר אין לחוש בזה שמא נתייבש דמו בתוכו, ומותר למולחו ולהדיחו ולבשלו בקדרה, אחר שיפשירו אותו, ובאופן שכשרות הבשר ברורה גם מצד השחיטה, וכן המנהג פשוט בארץ ישראל על פי הוראת גאוני ירושלים. ואין להחמיר בזה, שהיא חומרא יתירה. [ואם הבשר נשאר קפוא אפשר לרככו תוך ג' ימים רק במים פושרים]. ומיהו החרדים לדבר ה' נזהרים לקנות בשר חלק קפוא שהוכשר קודם ההקפאה, או בשר חלק טרי משחיטה מקומית. ומכל מקום אף הנוהגים להקל בבשר קפוא [שלא נמלח], מה טוב אם לאחר מליחה והדחה כדת, יתנו את

הבשר לקדרה בשעה שהמים רותחים, כדי שיתוסף טעם להיתר של חליטה ברותחים. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תז. יביע אומר ח"ב (חיו"ד סי' ד), ובחלק ז' חיו"ד סימן ד].

קל

בשר קפוא ששהה בפריז'ר ג' ימים בלי מליחה והדחה, והוציאו אותו מהפריזר ושהה בחוץ עוד ג' ימים בלי מליחה, אך ההפשר היה תוך זמן של ג' ימים, יש מתירים בשר זה לבישול. אבל אם שהה אחר ההפשר ג' ימים מעת לעת, אין להכשירו אלא לצלייה. [שם תיא]

קלא

בשר ששהה שלשה ימים בלי מליחה, וחל יום שלישי בשבת או ביום טוב, ואם לא ישרה אותו במים ביום השבת, ייפסד הבשר לבישול, יש אומרים שאסור לשרותו במים בשבת, משום מתקן מנא. ויש מתירים. ולדינא נכון יותר שיניח את הבשר בכיור, ויטול ידיו על הבשר בשפע, כדי שהמים יבואו על הבשר מכל צד. ומה שמטלטל את הבשר ליתנו בכיור, אין בזה חשש משום מוקצה, שכבר ביארנו בילקוט יוסף (שבת כרך ב' עמוד ריח) דלדידן אין לבשר חי דין מוקצה. וגם לאשכנזים יש להקל בזה במקום דחק כזה. והוא הדין כשחלו ב' ימים טובים ושבת. וכשיכול ליתנו במקפיא, עדיף יותר שיעשה כן. ומותר לומר לגוי שישרה אותו במים כדי שלא יאסר בבישול לאחר השבת, וטוב לומר לגוי שיאמר לגוי אחר לשרותו, דהוי כעין שבות דשבות שמותר במקום הפסד, ואם אין שם גוי, מותר לישראל ליטול ידיו הנקיות על הבשר, כדי שלא יאסר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תיא. יביע אומר חלק ו' חלק אורח חיים סימן לה אות ג'. הליכות עולם ח"ו עמ' רידן].

קלב

גם כבד ששהה ג' ימים בלי מליחה, אין היתר לבשלו אחר צלייה, ומכל מקום מי שקנה עופות רבים עם הכבדים שלהם, ואין באפשרותו לצלות מיד את כל הכבדים, מותר לו לכתחלה להשהותם ימים רבים במקרר, עד שיתאפשר לו לצלותם, ואם הניחו הכבד בתא ההקפאה (פריזר) עד שנקפא מאד, מותר גם לבשלו אחר צליה. ואם מניחים במקרר (לא בתא ההקפאה) יותר מג' ימים, יאכלם בצליה לבד, ומכל מקום אין לחוש שמא יבשלם אחר כך. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תיג. יחוה דעת חלק ו' סימן מו עמוד רמח]

קלג

בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות, בטלה ברוב, ומותר לבשל כולן, ואפילו היתה ראויה להתכבד. אבל לא יבשל את כולן בקדרה אחת, אלא יבשל כל חתיכה בפני עצמה, או שירבה היתר על החתיכה שיעור ששים. [שם תיד]

קלד
חתיכה שנתבשלה בלא מליחה, ונתערבה באחרות, יבש ביבש, בטלה ברוב, ואין צריך ששים לבטלה. וגם אין צריך להשליך חתיכה אחת לים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תטז]

קלה
בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה ועברו ומלחו אותו בכלי שאינו מנוקב, דינו כשאר בשר דאם ששה בכלי שיעור שיתנו מים על האש ויתחילו להרתיח אסור אף בצלי. [שם תיח]

קלו
בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה ועברו ומלחוהו עם שאר בשר, יש להתיר את אותה חתיכה לצלי, דאף שהיא בלעה מהדם של החתיכה השניה, מכל מקום מה שבלעה תפלוט בצלייה. ואין צריך למלוח אותה חתיכה קודם הצלייה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תיט]

קלז
בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה, ועברו ומלחוהו עם שאר בשר שכבר נמלח, והודח בכלי שאינו מנוקב, יש אומרים שהכל נאסר, דשמא יצא הדם שנתקשה על ידי מליחה, ואוסר את שאר הבשר, כיון שמונח בכלי שאינו מנוקב. ויש מתירים את שאר הבשר על כל פנים במקום הפסד מרובה על ידי מליחה שנית, דאיידי שיפלוט ציר יפלוט דם שבלע. ויש אומרים שאין להקל בדבר אחר שאפשר בצלייה. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' תיט].

סימן סט סעיף טו - בשר המלוכלך בדמים

קלח
בשר שלא נמלח, ושראוהו במים קודם מליחה, ושכחו להוציאו מן המים, ונשאר שם עשרים וארבע שעות או יותר, אסור לאוכלו על ידי מליחה בבישול בקדרה, אלא ידיח אותו ויצלהו על האש, והאשכנזים נוהגים לאוסרו אף בצלייה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תכ. יביע אומר חלק ה' חלק יורה דעה סימן ה' אות ד]

קלט
יש אומרים שכל מה שהבשר [שנכבש במים מעת לעת] נאסר לבישול הוא דוקא בבשר שהיה דם על פניו, שלא הודח כלל. אבל אם הבשר הודח מדם שעל פניו, אף על פי שלא נמלח אם שהה במים מעת לעת יש להתירו גם לבישול. ויש חולקים וסוברים שגם אם הבשר הודח מדם שעל פניו, אם שהה במים מעת לעת נאסר לבישול, ומותר רק לצלי. וכן עיקר לדינא. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכא]

קמ
בשר שלא נמלח שנכבש במים מעת לעת, אף שנאסר לבישול והותר רק לצלי, מכל מקום מותר לבשלו אחר הצלייה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכב]

קמא
כבר נתבאר לעיל, דדם כבוש דינו כדם מבושל, שאין איסורו אלא מדרבנן, ולכן בשר שקודם שנמלח נכבש במים, וספק אם עבר עליו מעת לעת בתוך המים או לא, מותר להכשירו על ידי מליחה לבשלו בקדרה. דספק דרבנן לקולא, ועוד, שיש כאן ספק ספיקא להקל, שמא לא נכבש במים מעת לעת, ואף אם תמצא לומר שנכבש מעת לעת, שמא הלכה כדעת הסוברים דכבוש כמבושל הוא רק בשלשה ימים, ושמא הלכה כהסוברים דכבוש כמבושל הוא רק בחומץ. ויש לצרף כאן חזקת היתר דמעיקרא. וכן בכל ספק כבוש בשאר איסורים, אם לא נכבש בחומץ וציר, יש להתירו משום ספק ספיקא. וכל שכן ספק כבוש בבשר (מבושל) וחלב שיש להקל, שלא אסרה תורה אלא דרך בישול, ולא בכבישה. [איסור והיתר א' עמ' תכג. יביע אומר ח"ח סי' ז. ואף בספק כבוש בשאר איסורים, אם שהה מעת לעת או לא, אזלינן לקולא. וראה בהליכות עולם חלק ו' עמוד כ']

קמב
בשר שלא מלח והיה במים מעת לעת, ונתבשל, ונשפך מהתבשיל באופן שאי אפשר לעמוד על שיעורו אם היה ששים או לא, יש להקל בספיקו, ככל ספק דרבנן, דדם שבישלו דרבנן. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכד]

קמג
כבוש שנתנענעו מימיו בתוך כ"ד שעות, י"א דחשיב כבוש. ויש חולקים. [שם].

קמד
בשר ששהה מעת לעת במי נהר, מאחר והמים מתחלפים יש אומרים שאין בזה דין כבוש כמבושל. ויש חולקים. ובלאו הכי יש להתיר מאחר שיש במים ששים כנגד הבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכה]

קמה
בשר שלא נמלח שנכבש במים מעת לעת, בכלי המיוחד לשריית הבשר, הבשר מותר רק לצלי (וכמבואר לעיל), ומכל מקום הכלי מותר לשרות בו שוב בשר, שהרי אין שורין אלא חצי שעה, ונזהרין שלא לשרות בו בשר עשרים וארבע שעות. [או"ה א' עמוד תכה]

קמו
בשר שנשרה במים כ"ג שעות והוציאוהו, ואחר כך חזרו והניחוהו שעה אחת באותם מים, או במים אחרים, יש מחמירים בזה, דכבוש בסירוגין הוי כבוש. ויש מתירין דסוף

סוף לא היה במים כ"ד שעות רצופים. וכן עיקר. ועל כל פנים לכתחלה אין ראוי להקל בזה. [שם].

קמז

אם הכניס בשר בתוך שקית ניילון, והצטבר שם הדם, ושהה מעת לעת, יש לזה דין כבוש, ונאסר לבישול, ואין לו היתר אלא לצלי. וכן עופות שכרכו אותם בניירות, ונתנו שם קרח, ובתוך כמה שעות הקרח נמס, והבשר נכבש במי הקרח מעת לעת, לדידן אין הבשר נאסר כי אם לבישול. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכו]

קמח

בשר שהונח קודם המליחה בכלי, ונטף ממנו דמו ונמצא שחלק מהבשר היה בתוך הדם במשך זמן של מעת לעת, חשיב ככבוש ואותו חלק אין לו היתר אלא בצלייה. [שם תכו]

סימן סט סעיף טז - מקום מליחת הבשר

קמט

הכלי שמולחים עליו בשר צריך להיות מנוקב או משופע, כדי שהדם יזוב ממנו בלי עיכוב. והמדרון צריך להיות באופן שאם ישפך שם מים יצאו מיד. ואם השיש שבמטבח חלק לגמרי, מותר למלוח עליו אפילו שאינו מונח כמדרון. ובלבד שלא יהיו שם סדקים ונקבים. ואם השיש אינו חלק, צריך שיהיה מונח כמדרון, באופן ששופכים שם מעט מים והם זבים מיד, ולא יהיו בו סדקים ונקבים. [איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד מא. ובילקו"י חלק ח' איסור והיתר כרך א' עמוד תכז, על פי המבואר בשלחן ערוך סימן סט סעיף טז וברמ"א שם].

קנ

מותר למלוח הבשר על גבי חול דק, שאם יבואו עליו מים, תיכף ומיד יבלעו בתוכו, ואינו דומה לקרקע מרוצף. וכן נהגו כל בעלי הוראה להתיר בסתם רצפה של עפר, שדינה כמו כלי מנוקב. [כן כתב בהליכות עולם חלק ו' עמוד קפ. ומה שכתבנו בילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תכט, דראוי להחמיר שלא למלוח הבשר על גבי קרקע ממש, הנה הלשון שם "ראוי להחמיר" ואינו מעיקר הדין, וגם אפשר דהיינו בקרקע יבשה שאין הדם היוצא מהבשר נבלע בתוכו תיכף ומיד. אבל אין הכי נמי מעיקר הדין מותר למלוח בשר על גבי חול דק, שאם יבואו עליו מים תיכף ומיד יבלעו בתוכו].

קנא

אם מלח בתוך שק שיש בו נקבים הוי כמלח בכלי מנוקב. אבל אם מלח בשק אטום, דינו כמלח בכלי שאינו מנוקב. ומותר למולחו על גבי מחצלת, שהנקבים שבה מרווחים, והדם זב מהם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכט. הליכות עולם חלק ו' עמוד קפ]

קנב
אין למלוח בשר על גבי עור של בהמה, דחשיב כמולח בכלי שאינו מנוקב. אלא אם כן העור נמצא בשיפוע שהדם זב לחוץ. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תכט]

קנג
אין למלוח על כלי עצם, אם אינו נמצא בשיפוע ומדרון. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' תל]

קנד
כלי שאינו מנוקב שנתנו לתוכו קשין וקסמין, ומלחו שם בשר, אף שהבשר מותר, שהרי היה לדם להיכן לזוב, מכל מקום הכלי נאסר מאחר שאינו נקוב. [איסור והיתר א' עמ' תל]

קנה
אם נמלח בכלי מנוקב, וקודם שיצא מידי כל דמו הניח את הבשר בכלי שאינו מנוקב, יש אומרים שיחזור וימלחנו בכלי מנוקב, שבכהאי גוונא מפליט כל הדם שבו. ויש חולקים. ובשר ששהה כדי שיצא ממנו כל דמו, ואחר כך הניחוהו בכלי שאינו מנוקב, ונתמלא מציר, מותר. ולפי זה בשר שנפל לתוך ציר היוצא מהבשר אחר ששהה כדי מליחה מותר. ויש מי שאוסר בזה ובזה, ויש לחוש לו לכתחלה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תל]

קנו
מלח בשר בכלי שאינו מנוקב, אסור להשתמש באותו כלי בדבר רותח. אבל בצונן מותר להשתמש בו אחר שיקנח הכלי יפה. ומיהו בכלי חרס יש להחמיר אפילו על ידי הדחה. ואם נשתמש בו בלא הדחה, ידיח מה שנשתמש בו. אבל מותר לחזור ולמלוח בה בשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלא]

קנז
בשר שנמלח בכלי מנוקב מותר להשתמש בכלי זה אפילו רותח. אך נהגו העולם שלא להשתמש כלל בכלי שמולחין בו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלב]

קנח
אם נתן בשר מלוח לתוך קערה של איסור תפלה, אפילו נוגעים זה בזה מותר. [שם תלה]

סימן סט סעיף יח - בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב

קנט
בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב, או שמלח את הבשר להכשירו לקדרה כדין, ואחר כך נתנו בכלי שאינו מנוקב, ושהה בכלי זה כשיעור שיתנו מים על האש ויתחילו המים להרתיח, כל חתיכה שהיא משוקעת בציר ודם שבשולי הכלי אסור לאכלו אפילו צלי, ואם רק חלק מן החתיכה היה בתוך הציר, החלק שבתוך הציר אסור לאוכלו אפילו צלי,

וחלק החתיכה שמחוץ לציר מותר, אפילו היה כולו שומן, ויקלוף [כדי קליפה] מהצד שלא היה בתוך הציר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלה]

קס

לא שנא חתיכה אחת או כמה חתיכות, אם נמלחו בכלי שאינו מנוקב כל מה שבציר אסור. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלז]

קסא

חתיכה שיש ספק אם נמלחה בכלי מנוקב או בכלי שאינו מנוקב, החתיכה כולה מותרת לכולי עלמא. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלז]

קסב

חתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב, ונתן עליה מלח כשיעור מליחה לצלי, אין החתיכה נאסרת כלל. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלח]

קסג

חתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב, שנתערבה חד בתרי בחתיכות שנמלחו בכלי מנוקב, החתיכה בטלה ברוב, ואפילו אם היתה החתיכה ראויה להתכבד. [או"ה שם עמ' תלח]

קסד

חתיכת בשר שנמלחה בכלי שאינו מנוקב, והוציאו את החתיכה מן הכלי ולא נודע איזה צד ממנה היה בתוך הציר, ואיזו חלק מהחתיכה היה למעלה מהציר, כל החתיכה אסורה מספק. ואם ברור לנו שרוב החתיכה היה מחוץ לציר, ורוב החתיכה היתה מחוץ לציר, יש להתיר חתיכה זו, מדין חד בתרי בטיל. שגם בחתיכה אחת יש לומר חד בתרי בטיל, ואותו חלק שנכבש ונאסר, ושאין אנו יודעים את מקומו, מתבטל כלפי רוב החתיכה המותרת. ואין צורך שיהיה ממש פי שנים כנגד החלק של החתיכה שבתוך הציר, אלא די ברוב רגיל. ומותר לבשל אחר כך את כל החתיכה ולאוכלה. אבל אם יש בידינו ספק אם רוב החתיכה היתה מחוץ לציר או לא, ושמא אין רוב בחתיכה נגד מה שהיה מונח בתוך הציר, יש להחמיר בזה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תלט. הליכות עולם ח"ו עמו' קפא].

סימן סט סעיף יט, וכ' - חליטת הבשר

קסה

הבשר אחר שהודח ונמלח יפה יפה והודח אחר המליחה כדת, מותר להניחו בקדרה לבשלו, אע"פ שאין המים רותחים, ומותר גם ליתן את הבשר לתוך מים פושרים שעדיין לא הגיעו ליד סולדת בו. וכך היא דעת רוב גדולי הפוסקים, אבל הרמב"ם סובר שאין

המלח מפליט את כל הדם שבחתיכה, אלא רק את הדם שבשטח העליון של החתיכה. ולכן הוא מצריך לתת את החתיכה בקדרה שהמים שבה רותחים, שאז המים הרותחים צומתים את הדם שבחתיכה שלא יפרוש, והרי היא כחליטה. ומרן השלחן ערוך (סי' סט סעיף יט) פסק בסתם כדעת רוב הפוסקים שאין צריך שיהיו המים רותחים. והביא שיש מי שהצריך חליטה, וכל מקום שכותב מרן הלכה ב"סתם" להיתר, ואחר כך מביא יש אומרים לחלוק על הסתם, הלכה כסתם מרן, בין בהפסד מועט בין בהפסד מרובה, ולא הביא סברת החולקים אלא לכבוד בעלמא. וכן אמר מרן בעצמו, שכן דעתו, וכמו שהעיד מרן החיד"א בספר ברכי יוסף (שיורי ברכה סי' סא סק"ב). [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תמא]

קסו

משפחות יוצאי תימן שעלו לארץ ישראל לצמיתות, יכולים להקל ולנהוג כמנהג ארץ ישראל, בכל עניני איסור והיתר, כדעת המרא דאתרא מרן השלחן ערוך, ובכלל זה רשאים שלא להצריך חליטה לבשר שנמלח. אולם אם ברצונם להמשיך במנהגם לחומרא, שלא לאכול בשר אלא אחר חליטה, תע"ב. אך אינם חייבים להמשיך כמנהגם בתימן להחמיר בזה. [איסור והיתר א' עמו' תמו. יחוה דעת ח"א סי' כז עמוד עז. ירחון קול תורה אב תשס"ג עמוד לה]

קסז

אף על פי שלכתחלה אין אנו סומכין על חליטה הבאה במקום מליחה, שאין אנו בקיאים בחליטה, מכל מקום בשר שנחלט ברותחין בלי מליחה כלל, בדיעבד מותר לאוכלו, באופן שידוע לנו שהמים היו רותחים בשעה שנתן הבשר לתוכם. [שם עמ' תנ]

קסח

חולה החסר לו דם, וצריך לאכול בשר, ואסור לו מלח, יש להקל לחלוט את הבשר ברותחין, שאף שאין אנו בקיאים בחליטה, כל זה לבריאים, אבל לחולה יש להקל. וראה לעיל סעיף מז לענין למלוח במלח מזוקק לצורך חולה. [ילקו"י שם עמוד תנב. הליכו"ע ח"ו עמ' קיז]

קסט

בשר שנמלח ושהה שיעור כדי מליחה, לכתחלה אין ליתנו עם המלח שעליו בתוך כלי שאינו מנוקב. אבל אם עברו ונתנוהו בכלי בלא הדחה, ונתמלא מציר, מותר. ולפיכך בשר שנפל לתוך ציר היוצא מהבשר אחר ששהה כדי מליחה, מותר. ויש מי שאוסר בזה, ויש לחוש לדבריו לכתחלה. [איסור והיתר א' עמ' תנד]

קע

אין לאכול מבשר שנמלח, קודם שהודח מהמלח שעליו, אף ששהה שיעור מליחה, עד שידיחנו יפה יפה. וכן לכתחלה נכון להחמיר שלא לחתוך ממנו בסכין קודם שידיחנו. ואם חתך ממנו בסכין אין צריך להגעיל הסכין אלא ידיחנו ודיו. [איסור והיתר כרך א' עמוד תנה]

סימן סט סעיף כא - במקום שאין מלח

קעא

במקום שאין מלח מצוי יש לצלות את הבשר. ויש אומרים שאסור לאכול צלי כשלא נצלה חצי צלייתו ופלט כל דמו. ויש חולקים ואומרים שאין צריך לצלות החתיכה אפילו כחצי צלייתו, וכן עיקר לדינא. אולם אם רוצה לבשלו אחר צלייתו, יצלהו עד שיזוב כל דמו, ואחר כך יבשלוהו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תנה. יביע אומר חלק ח' חיו"ד ר"ס ח']

קעב

במקומות שאין מלח מצוי אפשר להקל לתת את הבשר תחת עשן, ולעשנו, ולאוכלו בלא בישול, באופן שהדיח את הבשר מדם שעל פניו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תנז]

קעג

צלה בשר ולפני שיצלנו כמאכל בן דרוסאי נמלך ומלחו ובשלו, צריך ס' נגדו, שהדם נתעורר לצאת בצלייתו, ואין כח במלח להוציאו, ופורש בבישול. [או"ה א' עמוד תנח]

קעד

מי שחתך מלח קשה בסכין חולבת שאינה בת יומא, ומלח בו הבשר, יש מתירים את הבשר כשהוא בערב שבת או כשיש הפסד מרובה. ויש אוסרים. והעיקר להקל. [שם תנט]

קעה

מותר למכור בשר לא מוכשר, לחילוני החשוד על אכילת בשר בלי להכשירו כדת, שכל שיש ספק אם יעשה איסור יש להקל. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תנט]

קעו

בשר שאפשר להתירו ולאכול אותו צלי, אין זה נחשב בגדר "הפסד מרובה" בכדי להתירו אף בבישול במקרים מסויימים. [ילקו"י איסור והיתר א' עמ' תסא. יביע אומר ח"ה סי' ה' אות ה]

סימן ע - למלוח כמה חתיכות זו על גב זו

א

מותר למלוח הרבה חתיכות זו על גב זו, ואפילו אם החתיכה התחתונה גמרה פליטת דמה קודם העליונה, אין אנו חוששין שתחזור ותבלע מהדם של הבשר המונח עליה, מפני שהבשר שוהה הרבה זמן לפלוט את צירו, במשך שתים עשרה שעות, וכל זמן שפולטת ציר אינה בולעת כלל. ואין הבדל בזה בין אם מולח בשר עוף עם בשר בהמה

וחיה, או בשר שור עם בשר גדיים וטלאים. ולכן מותר למלוח בשר עוף עם בשר בהמה וחיה. ואפילו אם בשעת המליחה מתקבץ הציר ועומד בגומא שבין החתיכות מותר. וכן מותר להניח את העופות זה על גב זה לאחר המליחה, ואין בזה כל חשש. [איסור והיתר א' עמוד תסב]

ב

חתיכה שנמלחה, ובתוך כדי שהיא פולטת ציר הניחו עליה חתיכה נוספת ומלחוה, מותר להדיח את החתיכה התחתונה ולבשלה מיד, ואין צריך להמתין שיעור כדי מליחה שתפלוט מדם החתיכה שהונח עליה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסד]

ג

אולם אסור למלוח דגים עם בשר בהמה חיה ועוף, לאחר שניטלו קשקשיהם, אפילו בכלי מנוקב, מפני שהדג הוא רך וממהר לפלוט את כל דמו וצירו קודם שיפלוט הבשר או העוף את דמו, ובולע אחר כך מהבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסה]

ד

המולח דגים [על מנת שיקבלו טעם מהמלח] עם בשר עופות, העופות מותרים אבל הדגים צריכים קליפה. שהמליחה אוסרת עד כדי קליפה. ואם נמלחו עם הקשקשים שעליהם, הכל מותר ואין צריך קליפה. ואין לאסור את הדגים והבשר מחשש סכנה, כדין בשר ודגים שנתבשלו יחד, דבמליחה ליכא סכנה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסה]

ה

לפיכך בשר שנמלח כדת וגמר פליטת כל דמו וצירו, וכן דגים שנמלחו והודחו, ואחר כך חוזרים למולחם יחד, אין הדגים והבשר נאסרים מחשש סכנה. ולכן מותר לבשל הדגים אף דיש לחוש שמא בלעו מטעם הבשר בעת המליחה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תסו]

ו

המולח דגים עם בשר במליחה מועטת כמו מליחה לצלי, גם הדגים מותרים ולדידן אין צריך קליפה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסז]

ז

יש אומרים שאם מלח דגים עם בשר, והדגים היו למעלה, אינם צריכים קליפה כלל, דדם אינו עולה למעלה. ויש חולקים ואומרים דהוי כדין תתאה גבר, וצריך לקלוף מהדגים. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסז]

ח

כל מה שאמרו שהמולח דגים עם בשר, הדגים נאסרים כדי קליפה, הוא דוקא כשמלח הדגים והבשר ביחד, או שהעוף היה עם מלח והדג בלא מלח, שבזה הדג צריך קליפה

[כשנמלח בלא קשקשים], אבל אם היה על הדג מלח, ועל העוף לא היה מלח, ונתנם זה בצד זה, או אחד על גב השני, אף הדגים מותרים בלי קליפה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תסח]

ט

יש אומרים שאם הדג תפל והעופות מלוחים, אם הדג לא נמלח כלל, אף על פי שבולע מדם העופות, מכל מקום אגב שיפלוט את דמו יפלוט גם כן את הדם של העופות. אבל אם הדג נמלח כבר בעבר, וחזרו ומלחו עופות לידו, אחר שהדג כבר פלט את דמו, צריך קליפה. ויש אומרים שגם אם הדג לא נמלח כלל, צריך קליפה, וכן נראה שהוא דעת מרן השלחן ערוך. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תסח]

י

מותר למלוח דגים כדי ליתן בהם טעם, או כדי להוציא מתוכם את הטעם התפל, בקדרה שמלחו בה בשר. ויש להתיר בזה אף לכתחלה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תע]

יא

דגים טמאים שנמלחו יחד עם דגים טהורים, הדגים נאסרים כדי קליפה מכל הצדדים שנגעו בדגים הטמאים, משום הציר של הדגים הטמאים שנבלע בדגים הטהורים. ומכל מקום ציר דגים טמאים אינו אלא דרבנן, ולכן אם יש ספק אם הדגים טמאים נמלחו יחד עם הדגים הטהורים, או לא, הדגים הטהורים מותרים. ולפיכך מותר לקנות מהעכו"ם דגים מלוחים טהורים, אף על פי שמונחים עם הטמאים בכלי אחד, שמא לא נמלחו יחד. וכל זה שאין בדגים שמנונית, אבל אם יש בהם שמנונית אסור מה"ת, ובזה אפילו אם יש ספק אם נמלחו עם הדגים הטמאים או לא, ספיקא לחומרא. ומיהו סתם דגים אין בהם שמנונית, ובספק אם נמלחו עם דגים טמאים אזלינן לקולא. [ילקו"י או"ה כרך ב' עמוד קעז]

יב

בשר שחוטה שמלחוהו עם בשר טריפה, או שבשר הטריפה מלוחה והכשרה תפלה, ונוגעים זה בזה, אסור כדי קליפה, שאף על פי שאינו בולע מדם הטריפה בולע מצירה. אבל אם בשר הכשרה מלוחה ובשר הטריפה תפלה, מותר בהדחה בלא קליפה, בין שבשר הכשרה למעלה בין שהוא למטה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תעא. איסור והיתר כרך ב' במבוא. ירחון קול תורה אב תשס"ג עמ' לט]

יג

וכל זה כשהבשר כחוש, אבל אם הבשר שמן, ומלחוהו על בשר טריפה, בין אם בשר הכשרה לבדו שמן, בין אם בשר הטריפה לבדו שמן, האיסור מפעפע בכל החתיכה ואוסר את כולו, משום דתתאה גבר. ואם בשר הכשרה היה למטה, ומלחו מעליו את

בשר הטריפה שיש בו שומן, מעיקר הדין בשר הכשרה מותר [על ידי קליפה], דתתאה גבר, אך המחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תעב]

יד

אם יש ספק אם בשר השחוטה נמלח עם בשר נבילה או לא, הוי ספק דאורייתא ולחומרא. אבל אם יש ספק אם הדג הטמא נמלח עם דג טהור, הוי ספיקא דרבנן והולכים לקולא, דציר דגים טמאים לדעת מרן הוא מדרבנן. [ילקו"י איסור והיתר א' עמוד תעב].

טו

בשר שמלחוהו ועדיין פולט את דמו וצירו, לכתחלה יש ליזהר שלא להניח לידו בשר שלא נמלח כלל, או שכבר נמלח והודח, מפני שיש לחוש שיבלע מהדם. ובדיעבד אם עשו כן הבשר מותר על ידי שיחזור וידיחנו וימלחנו שנית. ויש מתירין את הבשר [שנמלח והוכשר מדמו] אף בלא מליחה שנית, והמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך. [או"ה א' עמוד תעג]

טז

יש אומרים דבשר שלא נמלח כלל, שהניחוהו ליד בשר שיש עליו מלח ופולט את דמו, אם לא הודח מתחלה יש לאוסרו לבישול, שהרי המלח של החתיכה השניה הסמוכה לזו מבליע את הדם שעל פני החתיכה לתוך החתיכה, ודם זה שוב לא יוצא על ידי המליחה שימלח אחר כך, כי אם בצלייה. אולם בהפסד מרובה יש להקל על ידי הדחה ומליחה כדין. ויש חולקים ואומרים דאף בהפסד מועט יש לו לבשר זה תקנה לחזור ולמולחו שנית. וכן עיקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תעד. וראה לעיל סי' סט סעיף קעו].

יז

לכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים שלא להשהות בשר עם מלחו לאחר שפלט כל דמו וצירו, [יותר משתים עשרה שעות, ראה לעיל סימן סט סעיף סח], לפי שיש לחוש שיחזור לבלוע מהדם שעל פני החתיכה ושבמלח. ובדיעבד מותר אפילו אם שהה במלחו עשרים וארבע שעות או יותר, ואפילו כמה ימים. [שם עמוד תעה]

יח

בשר שנמלח בערב שבת, ונשכח עם מלחו ונזכר בשבת, אסור להדיחו אף על ידי נכרי, דהוה ליה כדיעבד שהרי הוא מותר למוצאי שבת. ויש שמערימים ורוחצים ידיהם על הבשר בהערמה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תעו]

יט

חתיכת בשר שנמלחה ולא שהתה שיעור מליחה, ונפלה לציר, יש להתיר החתיכה אפילו אם נכבשה בתוך הציר יום שלם, דאין כבישה בכלי מנוקב. [איסור והיתר א' עמוד תעו]

כ

חתיכה שמלחו אותה ב' פעמים [בלא הדחה בינתיים], מותרת, ולא חיישינן שמלח השני מבליע הדם הנשאר ממליחה הראשונה, אף אם נמלחה בפעם השניה לאחר זמן פליטת צירה. ולכתחלה לא יעשה כן, אלא אם רוצה למלוח את הבשר הרבה, ידיח אותו תחלה מהמליחה הראשונה, ואחר כך יחזור וימלחנו. אולם בתוך שיעור מליחה מותר להוסיף מלח על המלח שיש על החתיכה [בלא הדחה בינתיים], ואין בזה כל חשש. [איסור והיתר א' עמ' תעו]

סימן עא - מליחת ראש ושאר האיברים של בהמה ועוף

א

הראש של הבהמה והעוף מותר למולחו מכל צדדיו כשהוא שלם, ואפילו לכתחלה, ואין השער מפסיק בין המלח לבשר לעכבו שלא יוציא דמו. שהרי מוח שבעצמות נכשר על ידי מליחה, ואין העצם מעכב, וקל וחומר לשיער שבראש. וראה להלן. [שם עמוד תעט]

ב

את המוח מקיפים שני קרומים, הקרום החיצוני הוא קשה ודבוק לעצם הגולגולת, והקרום הפנימי הוא רך יותר וסמוך למוח, ובקרומים אלו יש חוטים רבים של דם, ומליחה רגילה אינה מספיקה להוציא את הדם שבתוך הקרומים, וגם המוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש, לפי שעצם הראש מקיפו ועומד לפניו, ואין מקום לדם לזוב, ואפילו צולהו על האש אי אפשר לאש לשאוב את דמו, והדם מתקבץ בעצם המוח העשוי כקדרה, לפיכך הבא למלוח את המוח להכשירו לבישול, לכתחלה יש לו לחתוך את הראש לשנים, ולהוציא את המוח מתוך הגולגולת, ולהסיר את הקרום, ולמלוח את המוח לאחר הדחה ושריה במים. ואם אינו יכול לעשות כן, ינקוב את הראש עד המוח, כדי שיהיה מקום לדם לזוב. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תעט]

ג

לדברי המקובלים טוב להזהר מלאכול מוח של בהמה [גם לאחר ההכשר מדמו כנז'], או כבד של בהמה משום שגורם לשכחה ומטמטם את הלב. [ילקו"י שם עמ' תפ. הליכו"ע ו' עמ' קנו]

ד

גם בראש עוף יש לנהוג כמו מליחת ראש בהמה, אלא שדרך העולם לזרוק את ראש העוף מחמת גריעותו ואין מבשלים אותו כלל. והרוצה לבשלו ינקב עצם הגולגולת קודם המליחה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפא]

ה

הרוצה למלוח ראש בהמה עם המוח שבתוכו, ינקוב העצם כנגד הקרום, וינקוב גם את הקרום, וימלח, ויניח הנקב למטה. ומותר אפילו לקדרה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפא]

ו

אם הראש נמלח כשהוא שלם בלא נקיבת העצם, הקרום והמוח אסורים ושאר הראש מותר. וכל שכן שיש להתיר שאר בשר שנמלח עם הראש. [איסור והיתר כרך א' עמוד תפא]

ז

בלשון יש חוטים של דם, ומליחה רגילה אינה מספיקה כדי להוציא את הדם מאותם חוטים, ויש לחותכם קודם השרייה והמליחה, כדי שהדם הכנוס בתוך החוטים יוכל לצאת. ונהגו לחתוך את קצה הלשון ולהסירו קודם המליחה, שאז נחתכים חוטי הדם של הלשון, והדם הכנוס בתוך חוטים אלו יוכל לצאת. וכל זה לצורך בישול בקדרה, אבל לצלי אינם צריכים לא חתיכה ולא מליחה, שהאש שואבת הדם שבחוטים. והמחמיר לקרוע החוטין, תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמ' תפא]

ח

הצוואר ומקום בית השחיטה מתמלאים בדם אחר השחיטה, ודם זה נדבק שם ומתייבש עליו, ולכן קודם הכשרת בשר הצוואר יש לשפשפו ולנקותו היטב מכל לכלוכי הדם שעליו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפג]

ט

בצוואר יש חוטים של דם שאינו יוצא במליחה רגילה, אלא אחר החיתוך. ויש אומרים שלאחר שמפרידים את בשר הצוואר מיתר חלקי הבשר של הבהמה, וחותכים אותו, ממילא נחתכים גם חוטי הדם ואז אין צריך לחזור ולחותכם. ויש אומרים שהמנהג לנקר החוטין שבצואר אף אם חתך כל הראש. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפג]

י

קודם מליחת הקנה והושט יש לנקותם היטב משיירי הדם שבהם. ויש למלוח את הוושט והקנה גם מבפנים וגם מבחוץ, כדין כל חתיכת בשר חלולה. [איסור והיתר א' עמ' תפד]

יא

הקוליות ושאר העצמות שיש בהם מוח צריכים מליחה, ומליחת העצם מועילה למוח שבקרבו, ואין צריך לנקוב העצם. ויש מקומות שנוהגים לשבר את כל העצמות קודם המליחה, ואין מניחין עצם שלם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפד]

יב
יש נוהגים לכתחלה שלא למלוח עצמות עם בשר, אלא מולחין את הבשר לבדו והעצמות לבדן. אך מנהגינו שלא להקפיד בזה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפד]

יג
יש אומרים שאם הוציאו את המוח מהעצם, ואחר כך חזרו והניחוהו בתוכו ומלחו את העצם, אין המליחה מועילה להוציא את הדם מהמוח, אחר שהוציא את המוח מהעצם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפו]

יד
יש אומרים שעצמות שאין בהם מוח כלל, אינם צריכים מליחה כלל, ולכן אם נפל עצם שאין בו מוח לתבשיל, אין צריך לשער ששים כנגדו, כיון שאין בו דם כלל. ויש אומרים שאין עצם שאין בו מעט דם, ולכן כל העצמות צריכים מליחה. [או"ה א' עמוד תפו]

טו
הטלפיים [פרסה] הם חלולים מבפנים ואין הבשר דבוק בכולם, ולכן צריך לחתוך מעט למטה ולמלוח. ויניח מקום החתך למטה כדי שהדם יזוב, ויכול למלוח גם מבחוץ על השיער. ויזהר שיהיה בחיתוך זה נקב ממש. וטוב שיהיה גדול כל כך שיראה ממנו הבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפז]

טז
אם שכח ולא חתך את הטלפיים קודם המליחה, לכתחלה יחתכם וימלחם שנית. ואם כבר בישלם, בדיעבד מותר. והאשכנזים אוסרים מה שבתוך הטלפיים אם נמלחו בלי חיתוך ונתבשלו. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפח]

יז
נוהגים לחתוך את ראשי הצפורניים ברגלי העוף קודם המליחה, ואם לא חתך ובישל את העוף, יש להתירו. ומנהג בגדאד להסיר את כל הארכובה התחתונה עד צומת הגידין, ונהגו כך מפני שהתרנגולים שם אינם חשובים כל כך. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפח]

יח
אם קציצת הצפורניים גורמת להפסד מרובה, כגון במשחטות שקציצת כל הצפורניים גורמת לעיכוב ההכשרה בכמויות גדולות ולהפסד מרובה, יש להקל להם שלא לקצוץ את כל הצפורניים. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפח]

יט
נהגו לקצץ את כנף העוף קודם המליחה. וגם בזה אפשר להקל במקום שהדבר גורם להפסד מרובה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפט]

כ
אם רוצה לצלות חתיכות בשר שיש בהם חוטין מלאים דם, אינו צריך לקרוע החוטין. והמחמיר לקרוע החוטין גם לצלייה, תבוא עליו ברכה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תפט]

כא
בבשר הלחי יש חוטים של דם, ומליחה רגילה אינה מספיקה להוציא את הדם מחוטים אלו, ולכן יש לחותכם לפני המליחה כדי שהדם שבתוכם יוכל לצאת. אולם כשמפרידים את בשר הלחי מן הראש וחותכים אותו, ממילא נחתכים חוטי הדם, ואז אין צורך לחזור ולחותכם. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תפט]

כב
ביד הבהמה ובכתף ובחזה, יש חוטים של דם, ולכן יש לחותכם לפני המליחה, כדי שהדם הכנוס בחוטים יוכל לצאת. אולם כשמפרידים את יד הבהמה מן הכתף, וחותכים את הבשר לכמה נתחים, ממילא נחתכים גם חוטי הדם ואין צורך לחזור ולחותכם. ובבהמה גסה מקפידים לחתוך חוטי הכתף מפני הדם שנקרש שם. [איסור והיתר א' עמוד תצ]

סימן עב - דיני מליחת הלב והריאה

א
הלב מתקבץ הדם בתוכו בשעת שחיטה, לפיכך צריך לקורעו קודם מליחה ולהוציא דמו ולמלחו אחר כך. ודי לקורעו או לאורך או לרוחב, ואין צריך לקורעו גם לאורך וגם לרוחב. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצא]

ב
מלח את הלב ולא קרעו, קורעו לאחר מליחתו, ומותר, אף על פי שנמלח עם הדם שבתוכו, דכבולעו כך פולטו. והוא הדין אם צלאו ולא קרעו שקורעו לאחר צלייתו, ומותר. אבל אם בשלו בלי קריעה אסור עד שיהיה ששים כנגד הלב, דלא ידעינן כמה נפק מיניה. [ילקו"י שם עמוד תצג]

ג
אין עוף שלא יהא בו ששים כנגד לבו, ולכן עוף שנתבשל עם הלב בלא שקרעו קודם הבישול, מסתמא יש בעוף ששים כנגד הלב, ודי בזה, אפילו אם הלב דבוק בעוף, שלדעת מרן השלחן ערוך אין חילוק בין איסור דבוק לאיסור שאינו דבוק, דבכל אופן לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה [חוץ מבשר בחלב, דגם שאין האיסור דבוק אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה]. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצד]

ד

יש מי שאומר שגם עוף שהוא בלי רגלים וכנפיים, יש בו ששים כנגד לבו. ויש חולקים. ובמקום הפסד יש לסמוך על דברי המתיר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצד]

ה

יש נוהגים לכתחלה לחתוך את ערלת הלב, ולחתוך את הגידין שבפנים, ואינו אלא חומרא וזהירות בעלמא. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצה]

ו

אמרו רבותינו (הוריות יג:), חמשה דברים משכחים את הלימוד, ואחד מהם: האוכל לב של בהמה. ולכן רבים נמנעים מלאכול לב של בהמה, וגם רבינו האר"י ז"ל כתב, שאין לאכול לב של עוף. ויש מקומות שבהם רק הזכרים מקפידים על זה. וטוב להקפיד בזה, הן הזכרים והן הנקבות. ולדברי המקובלים טוב להזהר גם מלאכול מוח או כבד של בהמה או עוף. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצה. הליכות עולם חלק ו' עמוד קנו]

ז

הריאה אינה צריכה שום חיתוך, ומכל מקום נהגו לקורעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה, ומנהג יפה הוא. ואחר קריעת הריאה יש להוציא את התולעים שבריאה. [או"ה עמ' תצו].

סימן עג - דיני צליית הכבד

א

הכבד יש בו ריבוי דם, לפיכך אין לו תקנה לבשל ועל ידי מליחה כשאר בשר, אפילו אם יקרע את הכבד שתי וערב וימלחנו. ואם רוצה לבשל את הכבד צריך קודם לצלותו, וקודם הצלייה יחתוך את הכבד לאורכו ולרוחבו, ומניח מקום חיתוכו למטה, וצולהו, ורק אחר כך יבשלו. וכבר נתבאר שלדברי המקובלים טוב להזהר מלאכול מוח או כבד של בהמה או עוף. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תצט. הליכות עולם חלק ו' עמוד קמט]

ב

יש אומרים שאם צולה את הכבד ואינו רוצה לבשלו אחר כך, אין צריך לקורעו כלל, כי האש שואבת ושורפת את כל הדם שבסימפונות הכבד. ויש שמצריכים חיתוך גם לצלי משום הדם שבסימפונות. ויש שסומכים על נטילת המרה מהכבד, דאפשר לדם לזוב דרך חתך זה, או שסומכין על תחיבת הכבד בשיפוד. ומכל מקום ירא שמים יחמיר על עצמו להצריך קריעה והנחת מקום החיתוך כלפי מטה גם כשרוצה לצלות הכבד, בין בכבד של עוף בין בכבד של בהמה. ובדיעבד שלא קרעו קודם הצלייה, קורעו לאחר הצלייה, ומשליך הסימפונות ואוכל. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקג]

ג

כשצולה כבד מעיקר הדין אין צריך שיתן עליו מלח כלל, אלא שכבר נהגו לפזר על הכבד קודם הצליה כמה גרגירי מלח, כשהוא תחוב בשיפוד. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקו]

ד

מי שעבר ובישל כבד לבדו בלי שיצלה אותו תחלה, הכבד מותר באכילה, שהכבד פולטת ואינה בולעת. והקדירה אסורה. וצריך להגעיל אותה כדי להכשירה. ואם בישל הכבד עם בשר או ירקות הכבד עצמו מותר, ושאר מה שבקדירה אסור. [עד שיהיה שישים כנגד הכבד]. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקז. הליכות עולם חלק ו' עמוד קנה]

ה

לכתחילה אין לבשל הכבד בלא שיצלה אותו תחילה אחר קריעת שתי וערב וכו', אפילו אם רוצה לאסור הכלי. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקז]

ו

אין חילוק בדיני הכבד בין כבד של בהמה לכבד של עוף, ואפילו כבד של אווז מפוטם [שהיא לבנה] דינו כנזכר. ובכבד של עוף שהוא חלוק לשנים, צריך לחתוך כל חלק ממנו כפי המבואר לעיל. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקז]

ז

כבד שנמלח והודח כדין בשר, (ששהה במלחו שעה והודח), וצלו אותו בקערה של תנור, יש להורות להתיר הכבד באכילה, בדיעבד. אבל לכתחילה אין להתיר לצלות כבד בקערה או במגש, אפילו על ידי מליחה והדחה. אבל בשר מותר לאחר שנמלח והודח. [שם עמ' תקז]

ח

הדבר פשוט שכבד או בשר שנצלו חצי צלייתן, או פחות, מותר לאוכלם כך, ואפילו לכתחלה אין צריך לצלותו כל צורכו, כי הדם שנשאר בתוכו הוי דם האיברים שלא פירש, ומותר, ומה שיוצא מהכבד, מוהל בעלמא הוא. ואין לחוש לדם האיברים שבתוך החתיכה שפירש ממקום למקום, שגם דם שפירש ממקום למקום, באותה חתיכה, הוי דם האיברים שלא פירש, ומותר, כשם שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה באופן שרוחצו מהדם שעל פניו - ורק בדם האיברים שפירש ממקום למקום, בחיים חיותה של הבהמה, חשוב כדם שפירש שאסור, כמו בשובר מפרקתה של בהמה. ורבים מן הפוסקים מתירים לבשל את הכבד לאחר חצי צלייתו, ובדיעבד שנעשה כן, מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמ' תקח. יביע אומר ח"ח סי' ט. הליכות עולם חלק ו' עמוד קצז-ח]

ט

הרוצה לצלות בשר או כבד בקרקעית התנור באופן שאין אש, [שהתנור גרוף אלא שקרקע התנור עדיין חם מאוד], רשאי לעשות כן, שאין צריך צלייה באש ממש אלא בחום שיכול לשאוב ולשרוף הדם. ואין לחוש שמא נפלט מהם הדם וחזר ונבלע. וכן אם היה בתנור טס של מתכת חלקה ולוהטת חום, ומניח הבשר או הכבד עליה, לצלותם, מותר. אבל להניחם בתוך מחבת חם לצלותם, יש להחמיר לכתחלה, כיון שהוא כלי. ולפיכך בתי מלון ואולמי חתונות הצולים כבד ובשר לא מוכשר על פלאטה חשמלית שאין לה שפה סביב, והדם נשפך או מחליק ויורד, או שנשרף מחום האש שהוא יותר ממאה מעלות, יש להתיר להם להמשיך במנהגם. [ילקו"י או"ה כרך א' עמוד תקי. הליכות עולם חלק ו' עמוד קצג]

י

כבד שנצלה בין הקדרה לאש, ובעודו על האש נגע בקדירה שיש בתוכה תבשיל, יש אוסרים את התבשיל ומצריכים להכשיר את הקדירה. ויש מתירים את התבשיל ואוסרים את הקדירה. ועל כל פנים לכתחילה יש להזהר בזה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקיג]

יא

כבד שקודם צלייתו נכבש בטעות עשרים וארבע שעות במים, יש מתירים אותו בצלייה. ויש שאסרוהו אפילו לצלי. והעיקר כסברא ראשונה, וכל שכן כשיש ספק אם שהה במים מעת לעת או לא, דהכבד מותר בצלייה. ומיהו לכתחלה אין לעשות כן. [שם תקיד]

יב

מותר לצלות כבד ותבשיל בתנור אחד זה ליד זה, ואין לחוש לריח הדם שיבלע בבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקטז]

יג

הצולה כבד בשפוד אין לצלות עמו בשר, אפילו אם מניח את הכבד למטה ועליו הבשר. ובדיעבד אם צלה הכבד עם הבשר בשפוד אחד, הכל מותר. [איסור והיתר א' עמ' תקטז].

יד

יש אומרים שמותר לצלות כבד או בשר המונח בתוך נייר אפייה, ויש חולקים. וכן עיקר לדינא שאסור לצלות כבד או בשר כשהוא עטוף בנייר, שהרי זה נחשב כצולה בכלי שאינו מנוקב. ואף בדיעבד ראוי להחמיר. והוא הדין שאין לצלות בשר או כבד כשהוא עטוף בניילון או נייר צלופן, או נייר כסף, או בשקית מיוחדת לצליה, כיון שכל אלו מעכבים את הדם מלצאת. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיז].

טו
לכתחלה לא ימלח את הכבד על גבי בשר, אלא תחתיו. ובדיעבד אם מלח בשר והניח עליו כבד ומלחו, מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיח].

טז
אם מלח בשר ושהה שיעור מליחה, והדיח הדחה אחרונה, ואחר כך מלח עליו כבד, יש אוסרים ויש מתירים. ולכתחילה יש לחוש לדברי האוסרים, ובדיעבד לדידן שרי. [שם תקיט].

יז
יש אומרים שאפילו בדיעבד אם מלחו כבד עם בני מעיים, הבני מעיים נאסרו. ויש שכתבו להתיר בזה בדיעבד. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיט].

יח
כבד שנמלח בכלי שאינו מנוקב, יש אוסרים הכבד כדין בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב. ויש מתירים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיט]

יט
יש אומרים שאחר צליית הכבד לכתחלה יש להדיחו מפני הדם שעליו, אם רוצה לבשלו אחר הצלייה. ויש שנהגו להדיח הכבד אפילו אחר צלייה לבד. אולם מנהגינו שאין מדיחין הכבד אחר צלייתו, אך אם רוצה לבשלו אחר הצלייה, טוב להחמיר ולהדיחו קודם הבישול. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיט]

כ
אם צלו עוף ונמצא בתוכו כבד, יש להתירו באכילה. אבל אם בישלו עוף ונמצא בתוכו כבד, צריך שיהיה שישים נגד הכבד. ולדידן אין חילוק בזה בין אם הכבד דבוק בעוף לבין אם אינו דבוק בעוף, דבכל אופן אם יש שישים נגד הכבד כל התבשיל מותר, כולל הכבד עצמו. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכ]

כא
כבד שעטפוהו בניילון והניחוהו בתוך העוף, ובישלוהו עם העוף, יש לאסור את כל התבשיל עד שיהיה שישים נגד הכבד. ואם נצלה בצלי קדר באופן הנזכר, אם הניילון נסדק דינו כנ"ל. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכא]

כב
מה שנוהגים הקצבים להשקיע את הכבד בתוך דם כדי שייראה יפה וטוב למכירה, אין בזה חשש כלל, לא משום איסור בל תשקצו, ולא משום איסור דם בעין, מאחר שהדרך הוא להדיח את הכבד קודם הצלייה. וגם משום איסור אונאה אין כאן, אם יודע הלוקח מזה, או אם המוכרים נוהגים לעשות כן. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכא]

כג
כבד שנמשח בשמן מותר לצלותו בלא לקנח את השמן. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כד
חולה החסר לו דם, מותר לו לבלוע ויטמין העשוי מכבד בהמה כשרה, הנעשה על פי הכשר. וכשאין עם הכשר, יעשה שאלת חכם. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כה
כבד ששהה ג' ימים מעת לעת, יש אומרים שאסור לבשלו אחר הצלייה, ויש מתירים. ולדינא ראוי להחמיר כסברא ראשונה שלא לבשלו אחר הצלייה, כדין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, שאין לבשלו אחר הצלייה. ובדיעבד אם הכבד שהה ג' ימים וצלאו ובישלו אחר הצליה, הכבד מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כו
כבר נתבאר לעיל דמי שקנה עופות רבים עם הכבדים שלהם, ואין באפשרותו לצלות מיד את כל הכבדים, מותר לו לכתחילה להשהותם ימים רבים במקרר עד שיתאפשר לו לצלותם, ואין חשש שמא יבוא לבשל את הכבד אחר הצלייה. ואם מניחם בתא ההקפאה של המקרר עד שנקרשים ונקפאים לגמרי, מותר לכתחילה לבשל את הכבדים לאחר צלייתם כנהוג בכל הכבדים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכג]

כז
כבד שהוציאו מהפריזר לכתחילה אסור למולגו בכלי שני כדי להפשירו. ואם עירה עליו מכלי ראשון, יש לצדד להתיר הכבד בדיעבד [לצליה]. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכג]

סימן עד - דין הטחול

א
הטחול אף על פי שיש בו מראה אדמומית ונראה כיש בו ריבוי דם, דינו כשאר בשר לכל דבר, ודי לו במליחה והדחה כדת כדי לבשלו. שאין זה דם, אלא בשר הדומה למראית דם. וכן מותר לצלותו על האש גם בלא מליחה, כדין בשר רגיל, וכן אין צריך לקורעו כלל, שאין האדמומיות שבו דם, אלא שומן בעלמא. [איסור והיתר עמ' תקכד]

ב
מותר למלוח טחול עם בשר, וכן לצלותו או לבשלו עם שאר בשר, אף שנראה שיש הרבה דם, ובלבד שהסירו הקרומים והחלב מהם. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכה]

ג
טחול שנצלה בלא ניקור אין להקל ולומר דסתם טחול וחלב שבו יש שישים כנגד החלב האסור, שלא כל הטחולים שוים, ואין להתיר אלא אם כן נראה לעין שיש שישים בהיתר כנגדו. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכה] ד. יש נוהגים שלא לבשל הקליות בקדירה, או ביצי

זכר אפילו לאחר שניקר אותם, משום דאית בהוא רוב דם. ויש אומרים שאין למנהג זה יסוד, כי הוא היתר גמור בין לבשלם בין לצלותם כמו שאר בשר. וכן מנהג הספרדים. ובדיעבד לכולי עלמא אין לחוש לזה. [שם].

סימן עה - דין מליחת המעיים

א

אין מחזיקין דם בבני מעיים. ובני מעיים הם: המעיים עצמם, הקיבה, כרס, דקין [המעיים היוצאים מן הקיבה של הבהמה ומסתובבים סביב הכנתא], וחלחולת בלא שומן שעליהם [החלק האחרון של המעי הדבוק לפי הטבעת]. ולפיכך אם אם טעו ובישלו אותם בלי מליחה, מותרים. אלא אם כן אסמיק. אולם לכתחלה צריך למולחם. ושומן שעליהם דינו כשאר בשר, ולכן כשמולחים החלחולת ושאר מעיים אין מולחין אותם בצד פנימי מעבר המאכל, אלא בצד החיצון ששם השומן דבוק. ויש ליזהר למלוח בני מעיים כשדבוק בהם שומן. [ילקוט יוסף שם עמ' תקכז. יביע אומר ח"א סימן ג' אות א-ה. הליכות עולם חלק ו' עמוד קס]

ב

בני מעיים בלא שומן שעליהם אף על פי שאין מחזיקין בהם דם, מותר למולחם עם בשר שיש בו דם, שמאחר וגם בני מעיים פולטים ציר על ידי המליחה, איידי דטרידי למפלט לא בלעי. ולכתחלה אין למלוח כבד עם בני מעיים, ובדיעבד גם זה מותר. ובני מעיים ששהו שלשה ימים בלא מליחה, לכתחלה יש לצלותם, ובדיעבד שטעו ובישלום, יש להתירם. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכט. הליכות עולם חלק ו' עמוד קסב]

ג

יש לפתוח את הקורקבן ולהוציא ממנו את כל האוכל שבתוכו, ואחר כך למולחו מכל הצדדים מבפנים ומבחוץ. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקל]

ד

שומן הכנתא שעל הדקין מלא חוטין מלאים דם, ולפיכך יש אוסרים אותם לקדירה אפילו על ידי חתיכה ומליחה. ועכשיו נוהגין היתר. ואותם חוטין של דם כשאדם בקי בהם חותכן ונפשלים היטב [דהיינו לנקרם] עד שלא ישאר אחד מהם. [או"ה א' עמוד תקל]

ה

אף שלכתחלה יש להחמיר בכרס שלא למולגו ברותחים בלא מליחה תחילה כדת, מכל מקום בדיעבד יש להורות להקל כשמלג או שבישל את הכרס בלא מליחה, שכרס הוא בכלל מה שאמרו אין מחזיקין דם בבני מעיים. אולם האשכנזים היוצאים ביד רמ"א נוהגים להחמיר בזה אף בדיעבד. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקל]

ו

שומן שעל בני המעיים יש בו דם וצריך למולחו. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקלא]

ז

ביצה שנמצאת במעי התרנגולת אחר שחיטה ואין לה אלא חלמון בלבד, יש להחמיר לדון אותה כדין בשר, ולהצריכה מליחה לפני שיבשלו או יטגנו אותה. וטוב שלא למלחם עם בשר, אלא בעת המליחה ירחיקם מעט מן הבשר. אבל מעיקר הדין מותר אף למולחם עם בשר. ואסור לבשל ביצה זו בחלב. ורק אם אכל אותה בפני עצמה מותר לאכול אחריה גבינה ושאר מאכלי חלב. אבל אם יש לה חלבון וחלמון, אפילו אם היתה מעורה בגידין, הרי זו ביצה גמורה ומותר לאכול אותה בחלב. ואסור למלחה עם הבשר שיש לחוש לבליעת הדם מן הבשר, ובדיעבד אם עבר ומלחה עם בשר, אינה נאסרת אלא כדי קליפה, ואם יש לה קליפה, די במה שמשליך הקליפה, והביצה מותרת. ואם לא היה לה אלא חלמון בלבד, וטעו ולא מלחו אותה, ובשלוה או טיגנוה בלי מליחה, בדיעבד יש להתיר, על פי דעת פוסקים רבים מן הראשונים שגם בחלמון בלבד נחשבת ביצה גמורה. ואין צריך ששים פעם כנגדה כדי לבטלה. אלא סומכים בזה על הפוסקים המתירים. ואם נגמר גם החלבון ונגמרה גם קליפתן, ומלח אותם עם בשר, יש להתירן בדיעבד, אף שלא במקום הפסד מרובה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקלב. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ו' אות ג']

ח

ביצים שנמצאו בתרנגולת אחר שחיטה, ולא נגמר אלא החלמון, וטעה ובישלן בתבשיל בלא מליחה, אין צריך שישים בתערובת לבטלן, שתערובתן אינה אסורה. וכן אם טעו ובשלו עם מאכלי חלב וגבינה, יש להקל שלא לאסור התערובת במקום הפסד מרובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמו' תקלד. יביע אומר ח"ה חיו"ד סי' ו אות ד].

ט

ביצה שנמצאת בתרנגולת אחר שחיטה, ולא נגמר אלא החלמון בלבד, שצריכה מליחה כדי לבשלה או לטגנה, ושהתה שלשה ימים בלא מליחה, אף על פי כן מותר למולחה ולבשלה, ואין דנים אותה כדין בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה, שאינו מותר בבישול אלא לצלי, כיון שהיא רכה, וגם אין מחזיקים בה דם, וכדין בני מעיים, שאף על פי שאסורים מדין בשר בחלב אין מחזיקים בהם דם. והדין כן אף שלא במקום הפסד מרובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תקלד]

ו

ביצה שנמצאת במעי התרנגולת, ונגמר גם החלבון שלה עם קליפה רכה, אף לפי המנהג להחמיר למלוח אותה קודם בישולה, רשאי לגומעה חיה בלא מליחה. כשם שמותר לאכול בשר חי ללא כל מליחה. [ילקו"י איסור והיתר ח"א עמוד תקלה. הליכות עולם ח"ו עמוד קע]

סימן עו - דיני צליית בשר

א

כשם שמליחת הבשר מפליטה את הדם מהבשר, כך גם צליית הבשר באש מפליטה את הדם ממנו. וכשרוצים לאכול בשר צלי על האש, אין צריך להכשיר הבשר במליחה. ואף אם רוצה לבשל הבשר אחר הצלייה רשאי, שהרי כבר נפלט כל הדם שהיה בבשר על ידי הצלייה. ומכל מקום טוב להחמיר ולפזר על בשר הצלי [קודם הצלייה] כמה גרגירי מלח, ויצלה מיד. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקלו]

ב

כשצולים בשר מעיקר הדין אין צריך להדיח את הבשר קודם הצלייה. ומכל מקום המנהג להדיחו קודם הצלייה. אך אם לא הדיח הבשר, מותר. והמחמיר שלא לאכול בשר שלא הודח ולא נמלח קצת קודם הצלייה, תבוא עליו ברכה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקלז]

ג

כבד או בשר שצולין אותו על האש, מותר לחתוך ממנו בסכין בעודו על האש, אף על פי שעדיין לא נצלה כל צורכו, והבשר לא נמלח קודם צלייתו, והסכין לא נאסר. וכן מותר לנעוץ מזלג בתוך הכבד או הבשר בזמן הצלייה כדי להפוך מצד אל צד, או כדי לבדוק אם נצלה היטב, והמזלג לא נאסר. והאשכנזים מחמירים בזה לכתחלה. [איסור והיתר א עמ' תקלח]

ד

אם אין לקצבים סכין מיוחדת לחיתוך החלבים, צריך לשפשף הבשר קודם הצלייה, ובדיעבד אם לא שפשף הבשר קודם הצלייה, הבשר מותר. ואם יש לקצבים סכין מיוחדת לחלבים, אף לכתחלה אין צריך לשפשף הבשר קודם הצלייה. ובלאו הכי כבר כתבנו שהמנהג להדיחו קודם הצלייה בכל אופן. אולם אף אם לא הדיחוהו הבשר מותר. [שם תקלט]

ה

אף על פי שהאש שואב את הדם שבחתיכה, אם דם נטף על הצלי אפילו אם אותו דם הוא צונן, לא אמרינן שהאש שואבו, אלא אוסר ממנו כדי נטילה. [או"ה א' עמוד תקלט]

ו
שומן הבשר דינו כבשר עצמו בין בדיני שרייה מליחה והדחה, ובין לענין צלייה. [שם תקמ]

ז
מותר לגלגל ולהפך השפוד בעת צליית הבשר, אפילו במהירות ובאופן תמידי, ואפילו בתחלת הצליה, ואפילו לכתחלה, ואין לחוש שמא הבשר הצלי יפלוט דם ויחזור ויבלע ממנו, מפני שהאש שואבו מיד. וכן המנהג פשוט. והשפוד נשאר כשר כמו שהיה קודם הצלייה. והאשכנזים מחמירים שלא להפוך השפוד, וגם אוסרים השפוד. [ילקוט יוסף חלק ח' איסור והיתר כרך א עמ' תקמ, יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ה' אות ב-ה]

ח
מותר לתת בצל או תפוחי אדמה בשיפוד עם הבשר ולצלותם יחד, אף לכתחלה, שאף אם יבלע מדם הבשר, כבולעו כך פולטו. וכן מותר לצלות בשר טחון עם פירורי לחם ובצל, וכן פשט המנהג. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמא. יביע אומר ח"ה יו"ד סימן ה' אות ג]

ט
יש להתיר להוציא את השפוד מעל האש עם הכבד או הבשר שעליו, באמצע הצלייה, כדי לראות אם ניצלו היטב או לא, או כדי לתקן הגחלים, ואין בזה חשש. והאשכנזים מחמירים בזה לכתחלה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמא]

י
שפוד או רשת צלייה שצלו בו כבד או בשר, מותר לצלות בו שנית בשר או כבד, ואין צורך ללבנו בין צלייה לצלייה. ואין לחוש לדם הנבלע בו, דכבולעו כך פולטו. והאשכנזים מחמירים בזה לכתחלה. וגם לדעת הרמ"א יש להקל ברשת שלא להצריך ללבנו בין צלייה לצלייה, ורק בשפוד החמיר הרמ"א ללבנו בין צלייה לצלייה. [איסור והיתר עמו' תקמב].

יא
מותר לצלות כמה כבדים ביחד, כגון כבדי עוף או חתיכות כבד על רשת או שיפוד אחד, אף על פי ששלהבת האש נמצאת במקום אחד ואינה מגיעה לכל שטח הכבד או הבשר. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמג]

יב
מותר להשהות את הצלי על השיפוד לאחר שהוסר מעל האש ולאחר שפסק הבשר מלזוב דם, ואין חוששין שמא יחזור הבשר החם ויבלע מהשיפוד. והאשכנזים מחמירים בזה לכתחלה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמג]

יג
כבר נהגו להקל ולצלות בשר שהוכשר יחד עם בשר שלא הוכשר מדמו בשפוד אחד. ומכל מקום אם אפשר טוב ליזהר בזה. והאשכנזים אוסרים זאת לכתחלה. [או"ה א עמ' תקמג].

יד
אם רוצה לצלות חתיכות בשר שיש בהם חוטין מלאים דם, אינו צריך לקרוע החוטין, אלא די שיניח מקום החתך כלפי מטה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמד]

טו
החותך בשר אחר צלייתו ורואה שזב ממנו מוהל אדום ועב, אין צריך לחוש לזה כלל, שאין מוהל זה אלא ציר ושומן וכל הדם שהיה בבשר כבר נפלט בזמן הצלייה. [שם].

טז
בשר צלי שלא נצלה כראוי מותר לאכלו כך, ואפילו לכתחילה אין צורך לצלותו אפילו כחצי צלייתו, כי הדם שנשאר בתוכו הוי דם האיברים שלא פירש ומותר. אולם אם רוצים לבשלו אחר הצלייה, לכתחלה יצלוהו כל צורכו, ולא חצי צלייתו, ואם נצלה חצי צלייתו ובישלוהו כך, הבשר מותר באכילה. וכן חולה שאסור לו מלח, על פי פקודת הרופאים, יצלה הבשר חצי צלייתו ויבשלנו בקדרה אף לכתחלה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תקמד. יביע אומר חלק ח' סימן ט].

יז
המולח בשר וצולהו עם המלח שעליו על האש, מותר לו לאכול את הבשר גם בלא הדחה, שכל הדם שיש במלח נשרף וכלה על ידי האש. ויש מי שאומר דהני מילי שמולחו וצולהו מיד אבל אם שהה במולחו, המלח בולע ונאסר, לפיכך מדיחו יפה קודם הצלייה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א עמוד תקמד]

יח
יש אומרים שמותר לצלות בשר או כבד במיקרו-גל גם כשאין בו גופי השחמה, שהרי הדם לא יוצא לחוץ על ידי חימום הבשר בעת ההקרנה. ואף שהדם שבתוך החתיכה פורש ממקום למקום באותה חתיכה על ידי החום, מכל מקום הוה ליה דם האיברים שפירש ממקום למקום באותה חתיכה, וכל שלא יצא לחוץ לדעת מרן השלחן ערוך מותר. ויש חולקים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמה]

יט
מותר לצלות בשר או כבד בגריל המסתובב כנגד אש חשמלי. וכן מותר לצלות בשר על גבי רשת חשמלי. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמה]

כ

בשר שצולים על האש מבלי שמלחו אותו תחלה, אין נותנים כלי או לחם תחתיו בזמן הצלייה, בכדי לקבל את השומן הנוטף ממנו. אולם לאחר שהבשר נצלה עד שנעשה ראוי לאכילה, מותר להניח תחתיו כלי או ככר. ומיהו המנהג שלא לתת כלי בכל משך זמן הצלייה, אפילו לאחר שהבשר ניצלה שיעור שראוי לאכילה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמו]

כא

אם צלו בשר או כבד בתנור חשמלי, והדם נטף על מגש, המגש נאסר, ולכן נכון ליתן מים בתוך המגש או התבנית שאם יטפטף דם חם לתבנית, יתבטל מיד במים קימעא קימעא, ולא יאסור התבנית. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמז]

כב

כבד או בשר קפוא שצולין אותו על האש, אם לא המתין וצלה את הבשר כשהוא קפוא, אין הבשר נאסר, שעל ידי הצלייה כל הדם שיצא לחוץ נשרף ויצא, ואילו הדם שבתוך החתיכה לדידן שרי, דהוה ליה דם האיברים שפירש ממקום למקום באותה חתיכה. והמחמיר להמתין עד שהבשר יופשר ויהיה רך, ורק אחר כך צולהו, תע"ב. וכשרוצה להפשירו במים חמים, לא יפשירנו אלא בפושרים בלבד. [איסור והיתר א' עמו' תקמז]

כג

גבינה קרה שנפלה על בשר צלי בעודו חם, הגבינה נאסרת כדי נטילה, (כדי רוחב אצבע האגודל, שהוא שני סנטימטר). והבשר נאסר כדי קליפה במקום שנגעה בו הגבינה. [הליכות עולם חלק ו' עמוד קצז].

סימן עז - דין עופות שמילאום בשר שלא נמלח

א

עופות וגדיים שממלאים אותם בשר דק שלא נמלח, אם צולה את העופות עם מה שבתוכן, מותר, אפילו אם פיהם של העופות והגדיים למעלה שאין מקום לדם לזוב דרך פיהם, אף על פי כן מותר. ויש להקל בזה גם לכתחלה, וגם אם החיצון נימלח והבשר הפנימי לא נמלח, דכמו שבולע דם של הבשר הממולא בתוכו, כך פולטו על ידי האש. אבל אם הוא לבישול, צריך למלוח את החיצון לבדו, והממולא לבדו. אבל אם לאחר שמילאו מלח את החיצון לבדו, אינו מפליט דם שבפנימי. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמח]

ב

בשר שנמלח והודח כדין מותר להניחו בתוך עופות שגם כן נמלחו, אף שהבשר שבתוכו לא חלטוהו. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמט]

ג

בשר שלא נמלח ונפרם דק דק על ידי מכונת בשר, אף שלא מועילה לו מליחה, מכל מקום מועיל לו צלייה. ומיהו לא יטחן הבשר אף כדי לצלותו. אבל אחר המליחה מותר לחתוך את הבשר דק דק, אחר שאין אנו מצריכים חליטה אחר המליחה. [איסור והיתר א' עמ' תקנ]

סימן עח - שלא לדבק בצק בבשר שלא נמלח

א

המדביק בצק שבלילתו רכה על חתיכות בשר או עוף שלא נמלחו, וצלה את הבשר עם הבצק שדבוק עליו, הבצק אסור דאפשר שנשאר בו דם, והבשר מותר, שפולט כל דמו ואינו בולע. וכל זה בבציקות שבלילתן רכה, אבל בפשטיד"א שבלילתה עבה, יש אומרים שהבצק מעכב את הדם מלצאת, והבשר נאסר על כל פנים כדי נטילה. ויש אומרים שכיום אין אנו בקיאים מה נקרא בלילה רכה ומה נקרא בלילה עבה, ולכן גם בעיסה שבלילתה רכה יש לאסור, שיש לה דין בישול. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקנב]

ב

אולם אם הדביק את הבצק על העוף אחר שנמלח והודח מהמלח שעל פניו, גם הבצק וגם העוף מותרים באכילה, ואין חוששין שמא נשאר דם בבשר ונבלע בבצק. [שם עמ' תקנג].

ג

אם מלח בשר שדבוק עליו בצק, חשיב כמלח בכלי שאינו מנוקב, והכל אסור. [שם תקנד]

ד

ציר של בשר שנמלח כבר והודח, הרי הוא ציר של היתר ומותר למשוח בו בשר שלא נמלח אף לכתחלה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקנד]

ה

יש אומרים שמותר למשוח בשר שלא נמלח, בביצים, שאין הביצה מעכבת את הדם לצאת במליחה או בצליה. ויש חולקים ואומרים, שמאחר והביצה מתקשה הרי זה כקליפה, ואין להקל בזה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקנד]

סימן עט - סימני בהמה וחיה טהורים

א

מצות עשה לידע הסימנים שמבדילים בהם בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמותר לאוכלם, לבין אלו שאסור לאוכלם, שנאמר: והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור. ונאמר: להבדיל בין הטמא ובין הטהור, ובין החיה הנאכלת

ובין החיה אשר לא תאכל. וסימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה, והם שני סימנים: מעלת גרה ופרסותיה סדוקות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד מז].

ב

הנולד מן הטריפה מותר, והיינו שהבהמה נתעברה קודם שנטרפה. אך ביצה טריפה אסורה, אחר שגדלה באיסור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד נז].

ג

וכן ולד הנמצא בנבילה מותר באכילה. ובהמה שנדרסה ומתה, ואחר כך מצאו בבטנה ולד חי, אם חי י"ב חודש מותר לאוכלו, אחר שניתר בשחיטת עצמו. וכל זה בנדרסה כנגד החלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד נח].

ד

בשר האדם ועורו יש אומרים שאסור לאוכלו מן התורה. ויש אומרים שאיסורו מדרבנן, והעיקר כסברא ראשונה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד נט. הליכות עולם חלק ו' עמוד רכא].

ה

יש אומרים שמותר לחולה אפי' אם אין בו סכנה לאכול ולהתרפאות מאכילת המומיא, שהוא בשר מת של אדם שחונטין אותו בסמים, ומרפאין בו. ויש חולקים ומתירים בזה במקום צורך, ומעידים שכך פשט המנהג להקל לצורך חולה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד סב]

ו

הבשר של מת ישראל אסור בהנאה מן התורה, והבשר של מת גוי, אף על פי שרבו המתירים אותו בהנאה, מכל מקום נכון להחמיר, כי מרן הש"ע פסק לאסור, ואנו קבלנו הוראות מרן, ומכל מקום במקום צורך גדול יש לפסוק כהמתירים.

ז

ראוי ונכון שלא להתרגל לכסוס צפרניו ולחתוך מהעור בשיניו, פן ישאר קצת בין שיניו או בפיו. וגם יש לחוש שיחתוך גם קצת מן הבשר. וכן יש לחוש שיתרגל בזה ויבוא לעשות כן גם בשבת. [איסור והיתר כרך ב' עמוד סב]

ח

מה שנהגו מקצת מהנשים לבלוע את הערלה לאחר המילה, ואומרות שהוא סגולה להרות ולהביא בנים זכרים, יש לבטל המנהג ולמחות בידן, שהוא איסור גמור. [ילקו"י שם עמוד סז. ושובע שמחות ב' דיני מילה עמוד סט. שוב יצא לאור הליכו"ע חלק ו ושם עמוד רכא כתב כדברינו].

סימן פ - דין חיה טהורה

א

חיה טהורה, כגון אייל וצבי, החֵלֶב שלה מותר, אבל דמה אסור, וטעון כיסוי הדם. וסימני חיה טהורה נתבארו בשלחן ערוך כאן. ושור הבר דינו כבהמה, שחלבו ודמו אסור, ולדידן אינו טעון כיסוי הדם. וכלאים הבא מבהמה טהורה וחיה טהורה, הוא הנקרא כוי, וחלבו אסור ואין לוקין עליו ומכסין את דמו בלא ברכה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד ע]

סימן פא - היוצא מן הטמא טמא

א

חֵלֶב בהמה וחיה טמאה או טריפה וצירה ומי רגליה אסורים כבשרה, שכל היוצא מן הטמא טמא. ויש מי שמתיר במי רגליה. והלכה כסברא ראשונה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד פא]

ב

התורה התירה את החלב בשתיה, שהרי נשתבחה בו הארץ, זבת "חלב" ודבש. ולכן אף על פי שהוא דבר הבא מן החי, מותר. והקום של החלב, שהוא הנסיובי שנשאר אחר שנקפאת הגבינה, והובדלה ממנו, גם כן מותר לכל הדעות. אך אחר שהורתח הקום וצף למעלה, ונשאר כמו מים בלבד, ונקרא "מי חלב", יש מי שאוסר אותו, מפני שהוא בא מן החי, ואינו בכלל החלב שהתירה אותו התורה. וחלקו עליו כל הפוסקים, ופסקו להקל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך. ואף על פי שהאר"י ז"ל החמיר בזה, העיקר כסברת הפוסקים להתיר. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קה].

ג

חולה שאין בו סכנה שהרופא ציוה שישתה מי רגלים של בהמה וחיה טמאה לרפואתו, יש מתירין לו לשתותן, באופן שאין רפואה אחרת. ועם כל זה הנזהר ונמנע מלשתותן גם לרפואה, תבא עליו ברכה, כי מרן השלחן ערוך סתם כדברי האוסרים. ומי רגלים של חמור היות והם עכורים ודומים לחלב, אסורים אפילו לחולה שאין בו סכנה. [שם עמוד פב]

ד

מי רגלים של בהמה טמאה שנפלו לתוך תבשיל רותח ויש רוב כנגדה, יש לומר דמותר כמו בזבובים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד פג]

ה

מי רגלים של אדם לדברי הכל מותרים מעיקר הדין, [כ"כ המרדכי, והוכיח ממה שאמרו בגמ' שבת קי. מהו לשתות מי רגלים בשבת וכו', ומשמע דבחול שרי. וכ"ה בביאורי הגר"א, אלא שלא

הזכיר שם שכ"ה במרדכי. ובילקו"י או"ה קיצרנו בזה]. ומכל מקום יש להחמיר בזה משום בל תשקצו. אך בנפלו לתוך קדרה לכולי עלמא מותר. וכן יש להקל בזה לחולה שאין בו סכנה. [איסור והיתר ב' עמ' פג]

ו

אדם החולה בחולי "אסטמה" שהרופאים קבעו שרפואתו בדוקה ומנוסה שישתה חלב אתון במשך מספר ימים, ועל ידי כך יבריא ממחלתו, צריך ליזהר שלא לקחת חלב זה רק אם הרופא הממליץ לשתות הוא רופא מומחה ואומר שהחולה הוא בגדר חולה שיש בו סכנה, שרק אז יש להתיר לתת לו חלב אתון, שכל האיסורים נדחים מפני פיקוח נפש. ומכל מקום גם כשאין בו סכנה יכול לשתות חלב האתון אם נתן בו דבר מר, דהוי שלא כדרך הנאתן שאין איסורו אלא מדרבנן, ובמקום חולי לא אסרו חכמים. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד פג. הליכות עולם חלק ו' עמוד רכ].

ז

גזרו חכמים על חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, לאוסרו באכילה, שמא יערב חלב מבהמה טמאה עם החלב הטהור. [וראה להלן סי' קטז כל פרטי הדינים בדין חלב שחלבו גוי]. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד פד. יחוה דעת ח"ד סי' מב]

ח

ואמנם גוי החולב בהמה כשרה, אף אם אין הישראל נוכח שם מתחלת החליבה עד סופה אלא נכנס ויוצא באמצע, הגוי חושש לערב בו חלב טמא, והחלב מותר, בתנאי שהישראל יהיה שם בתחלת החליבה ויראה שהוא חולב לתוך כלים נקיים מצחצוחי חלב שדרכו של הגוי לחלוב לתוכם. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד פה]

ט

גוי החולב חלב מעדר שיש שם רק בהמות טהורות, אף שאין בעדר בהמה טמאה, יש לאסור את החלב כל שאין הישראל רואהו, או שאינו נכנס ויוצא באמצע החליבה. ואם הישראל יושב בחוץ לשמור על הגוי החולב שלא יביא חלב טמא ממקום אחר, מותר, ובלבד שיראה את כלי החליבה לפני החליבה שיהיו נקיים. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד פו]

י

גם במקום שהגוים המצויים באותה עיר אינם מערבים חלב טמא עם חלב טהור מחמת שהדבר מאוס בעיניהם, אפילו הכי אין להקל בחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד פט]

יא

יש אומרים דבמקום שאין חלב טמא מצוי, או שאין כדאיות מסחרית לשווק חלב טמא, מנהג הספרדים להתיר לשתות חלב שחלבו גוי בפומבי. ויש חולקים, וכן עיקר להחמיר. [ובחוץ לארץ, ראה בסעיף דלהלן]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד פט]

יב

יש אומרים שבארצות שקיים בהם חוק האוסר לערב סוגי חלב זה בזה, אפשר לשתות חלב עכו"ם. שהגוי חושש מלערב חלב טמא עם החלב הטהור. [חזון איש. אגרות משה]. ויש חולקים ואינם סומכים על חוק המדינה בחשש לתערובת של איסור תורה, וגם מחשיבים איסור זה ככל גזירות חכמים דאף שבטל הטעם לא בטל הדין. [מנחת יצחק, קנין תורה בהלכה, וכ"ד הסטייפלר]. ולדינא, ראוי ונכון להחמיר שלא לשתות חלב עכו"ם זולת במקום חולי או לתינוקות. ומכל מקום הדרים בחוץ לארץ בקביעות וקשה להם להחמיר בזה, וגם אין באפשרותם להשיג חלב ישראל, הסומך על דברי המקילין יש לו על מה לסמוך, גם שלא במקום חולי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד צ]

יג

חלב שחלבו גוי שנתבשל בכלים, אוסר את הכלים שהורתח בהם. ולכן הנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, שיש לחוש שהשתמשו בכוסות של הקפה בחלב של גויים, ישתו הקפה בכלי זכוכית שאינם בולעים ואינם פולטים. אולם אם אי אפשר יש להקל בשעת הדחק אף בכוסות של פורצליין וכיוצא בזה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד צד]

יד

אבקת חלב של גויים שמערבים בשוקולד וכדומה [עם הכשר מהרבנות], מעיקר הדין אין בזה איסור משום חלב עכו"ם, אחר שידוע שעושים אבקה זו מחלב פרות. וכן דעת החזון איש, הרב זקן אהרן, לבושי מרדכי, ועוד. ולכן מותר לאכול שוקולד זה. אולם עם כל זה ראוי ונכון להחמיר בזה. אך לקטנים יש להקל גם במיני מתיקה. [איסור והיתר ב' עמוד צו. וכ"ד כמה מאחרוני זמנינו, ובהם: שו"ת לבושי מרדכי, זקן אהרן וולקין, החזון איש (יורה דעה סימן מא סעיף ד'), הר צבי, אג"מ, ישכיל עבדי, דבר יהושע, ישיב משה, ציץ אליעזר].

טו

אבקת חלב סינטטי או פרווה הנמכרת כיום ברוב החנויות בארץ, אם אין עליהם הכשר אסור לאוכלה מחשש שמא עירבו באבקה זו חומרים אחרים האסורים באכילה. והדין כן גם באבקת חלב סינטטי המיוצרת בארץ. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קב]

טז

אין לקנות מיני מתיקה, כמו סוכריות ומסטיקים ושוקולד הבאים מחוץ לארץ בלי הכשר, שיש בהם כמה חששות של תערובת דברים האסורים באכילה, ובמיוחד

בשוקולד יש תערובת שומן מן החי, או שומן של נבלות ובהמות טמאות. ואמנם ממתקים שיש להם הכשר מרבנות בחו"ל, כל שלא איתרע חזקת הרבנות, יש לסמוך על הכשרים אלה, ורק בעניני בישול ובשר יש להקפיד על הכשרים הטובים ביותר, ולא לסמוך על כל הכשר שהוא. מסטיק בזוקה [שיש לו הכשר מהרבנות], מעיקר הדין מותר באכילה, והמחמיר תבא עליו ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קב]

יז

מותר לאכול "מעדני חלב", של חברות מסויימות עם הכשר של הרבנות, אף אם מערבים בהם אבקת חלב של גויים. וכל שכן שיש להקל בזה לילדים. ומכל מקום לכתחלה ראוי להחמיר ולקנות אך ורק עם הכשר מובחר, שאינם סומכים על ההיתר בענין אבקת חלב של גויים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קד]

יח

מטרנה [מאכל לתינוקות] הנעשית בתערובת אבקת חלב של גויים, מותר ליתנה לתינוקות, אחר שידוע שכיום עושים אבקה זו מחלב פרות, ולא מחלב בהמה טמאה. אך אם יש לפניו מטרנה עם הכשר מהודר, מהיות טוב שיקנה מטרנה עם הכשר. אבל כשאי אפשר, אפשר להקל בנקל במטרנה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קד]

יט

גבינות של גויים אסורים מגזרת חז"ל, מפני שמעמידים אותם בעור קיבת נבילה, ואמנם כשהגוי הקפיא הגבינה בעור קיבה כשרה, ולא בנבילה וטריפה, יש אומרים שמותר לאכול מגבינה זו בדיעבד, כל שיש ששים פעם ויותר בחלב נגד אותה חתיכת בשר, דכיון שאין כאן טעם תערובת של בשר בחלב, אין בזה איסור מעמיד. ויש חולקים. ואמנם עור קיבה של נבילה שיבשה מאד עד שנעשית כעץ ממש, וישראל העמיד בה גבינות, מותר לקנות ממנו גבינות אלו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קה]

כ

גבינה של גויים שנתערבה בגבינה אחרת [כשרה], ב' החתיכות נאסרות, ואין להתיר משום ספק ספיקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קו]

כא

גם בזמן הזה אסור לקנות גבינות של גויים, אף על פי שכיום משתמשים בכדורים ואבקות כדי להקפיא הגבינות, דחשיב בכלל דבר שנאסר במנין שאין להתירו. ולכן יש להקפיד בחו"ל לקנות גבינות סגורות רק עם הכשר. ויש מקומות שאותיות "כשר" הם אותיות בולטות מגוף הגבינה עצמה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קז]

כב
המנהג במקומותינו לאכול חמאה של גויים, אם יודעים בבירור שאין בה זיוף לערב בתוכה חֵלֶב, וגם יש חמאות של גויים שיש בהם תערובת שומן חזיר, ולכן אין לאכול חמאה של גויים בלי דרישה וחקירה היטב. ויש מקומות שנהגו שלא לאכול חמאה של גויים. ואם רוב העיר נוהגים בה איסור אין לשנות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קז]

כג
אסור לקנות לבֶן, או אשל, או פריגוט, וכל כיוצא בהם, הנעשים על ידי גויים, שדינו כדין חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. אבל אם יש עליהם הכשר כדין [ומגיעים סגורים] מותרים באכילה, אפילו אם הגיעו מחו"ל. וכן אם הגוי מוכר תוצרת של "תנובה" וכדומה, מותר לקנות ממנו תוצרת זו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קיד]

כד
הרוצה לאכול לבֶן ואין מצוי בעיר לבן של ישראל, יכול לקחת לבֶן של גויים, ולקחת ממנו כפית ולערב עם חלב כשר ולהשאירו יום אחד עד שיהיה לבֶן, ומהלבן החדש יקח כפית אחת ויזרוק השאר ויערבנו שוב עם חלב כשר, ומהלבן השני יקח שוב כפית אחת, ויזרוק השאר, ויערבנו בחלב כשר, ומהלבן השלישי יקח גם כפית אחת ויזרוק השאר, והלבן הרביעי כולו מותר, שאחרי שלש פעמים כבר כלה כל חלב הגויים. [או"ה ב' עמוד קטז]

כה
שמנת של נכרים יש לחוש שמא מערבים בה איסור, ולכן אין לקנות שמנת של גויים אלא אם כן יש עליה הכשר כדת. ואם נתברר שאין חשש של תערובת איסור בשמנת דינה כחמאה של גויים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קיז]

כו
יש להתיר להאכיל ילדים קטנים גבינות של גויים, בשנות בצורת, כשהגבינות הועמדו על- ידי אבקות או כדורים. ועל כל פנים לתינוקות בודאי שיש להתיר. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קיח. שו"ת יביע אומר ח"ה סימן יא]

כז
בהמה כשרה שינקה מדדי בהמה טריפה, ולאחר השחיטה נמצא החלב בקיבתה, החלב מותר בשתיה. וכל שכן בהמה טריפה שינקה מהכשרה, דהחלב הכנוס בקיבה פירשא בעלמא הוא, בין חלב צלול בין חלב קרוש. ולכן חלב הנמצא בקיבה אינו חלב, ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה. ויש מי שאומר שחלב זה יש לו דין חלב גמור ואסור לבשלו בבשר. ויש אוסרים משום מראית העין. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קכ]

כח

בהמה שנשחטה ומצאו בה טרפות, אם הוגלד פי המכה, דעת מרן אפילו החלב שנחלב ממנה קודם שלשה ימים והגבינות שנעשו ממנו, כולם אסורים, ושלא כהרמ"א שמתיר אם נעשו קודם שלשה ימים לשחיטתה, ואנו קבלנו הוראות מרן, ולכן אם בעל החלב והגבינות ספרדי, מותר למוכרם לאשכנזי שנוהג היתר בדבר כדעת הרמ"א. [איסור והיתר כרך ב' עמ' קכו. וע"ש בהערה. שוב יצא לאור הליכות עולם ח"ו, ושם עמ' רנ כתב כמבואר כאן].

כט

גבינות שנעשו מחלב בהמה, ואחר כך שחטו הבהמה ומצאו שהיתה טריפה, ובהמה זו היתה בעדר עם בהמות אחרות, וחלבה נתערב עם חלב הבהמות הכשרות, הולכים בו אחר שיעור ששים. ואפילו אם יש ספק אם יש ששים בתערובת אם לא, אזלינן להקל כל שיש שם בהמות משובחות הרבה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קכח]

ל

גבינות שנעשו מחלב בהמה, ואחר כך שחטו הבהמה ומצאו שהיתה טריפה בטריפות שעל ידי סירכא, אין אוסרים את הגבינות שנעשו מחלבה, משום דהוי ספק ספיקא. ויש אומרים שלא להקל בזה אלא במה שנחלב קודם שלשה ימים, אבל מה שנחלב בתוך שלשה ימים אסור אפילו בהפסד מרובה. ויש אומרים דבכל אופן יש להקל. וכן עיקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב עמוד קל].

לא

אם חלבו את הפרה ויצא דם מעורב בחלב, יש אומרים שחלב זה נאסר מן התורה. ואם מדד אחד יצא חלב עם דם, ומשאר הדדים יצא חלב צלול, יש מתירים את החלב הנקי, ויש אוסרים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קלב]

לב

חֵלֶב אשה מן התורה מותר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור באכילה. ואפילו לכתחלה מותר, והיינו בחלב אשה שפירש לתוך כלי. אבל כשלא פירש לתוך כלי אסרו חכמים לגדול לינק אותו מהאשה, דנחשב כיונק מן השרץ. וגדול שינק מן האשה מכין אותו מכת מרדות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קלד]

לג

חולה בחולי הדקה שרפואתו לינק חלב מדדי אשה, ולא נמצא שם מינקת אלא אשת איש, יש להתיר לינק ממנה על ידי מחיצה בסדין, שתכניס ראש הדד דרך נקב שבסדין ומשם יינק החולה. וזהו חולי שיש בו סכנה, אבל אם אין בו סכנה אין להתיר, אלא באופן שפירש החלב בכלי או ביד האשה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קלו]

לד

אם יש מכה בדדי האשה ואינה מניקה את בנה, ומביאים אשה אחרת שתינק חלב מדדיה ותפלוט, יש אומרים שאסור לעשות כן, משום מראית העין שרואים אותה יונקת מהאשה, וגם אי אפשר שלא יכנס חלב לתוך פיה. ויש מתירים שכיון שהיא פולטת את החלב תיכף, אין כאן חשש איסור משום מראית העין. וכן עיקר לדינא. ולכן אם אי אפשר בענין אחר והיא מצטערת מריבוי החלב יש להקל. ותזהר לפלוט את החלב מפיה, שלא ישאר מאומה. ובזמנינו יש משאבה שאפשר לשאול מבית החולים ובאמצעותה אפשר לשאוב את החלב מדדי האשה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קלז]

לה

מותר לילד קטן ובריא לינק עד סוף ארבע שנים. וכן מותר לילד חולה לינק עד סוף חמש שנים. ותינוק היונק חלב, ובתוך כ"ד חודש פירש מלינק, אפילו כמה ימים, מותר אחר כך להחזירו לינק. אולם אם לאחר גיל של עשרים וארבע חודש פירש מלינק שלשה ימים מעת לעת, אסור לו לחזור ולינק, אלא אם כן יגיע לידי סכנה שאז מותר להחזירו לינק. ויש מתירים להחזירו לינק, אף אם חלה בחולי שאין בו סכנה. ויש מחמירים אם אין בו סכנה. וכשיש צורך בדבר יכולים לסמוך על המקילים. ונראה שזהו דוקא באופן שאפשר לחלוב לבקבוק ולהשקותו, אבל באופן שאי אפשר לעשות כן, אפילו כשאין בו סכנה יכול לחזור ולינק, וכל שכן אם יש סכנת אבר. אולם לאחר שעבר החולי או הסכנה, אסור לו להמשיך לינק. [ילקו"י שם עמוד קלח. יבי"א ח"ה חיו"ד סי' יא אות ד', הליכו"ע ח"ו עמוד רכט].

לו

חלב אשה נכרית דינו כחלב אשה ישראלית שמותר בשתיה. ומכל מקום אם צריכים להשיג מינקת לתינוק, ישתדלו מאד שלא לתת לו לינק מנכרית, כי חלב נכרית מטמטם את הלב ביראת שמים, ומוליד בו טבע רע ואכזריות אחר שיגדל. ואפילו אם הנכרית הזאת יושבת בבית ישראל ואוכלת רק מאכלים כשרים, מכל מקום שומר נפשו ירחק מזה גם באופן כזה. אבל אם אין מי שיניק את התינוק, מותר שנכרית תניקה, שכך הוא מעיקר הדין. ונכון שישגיחו עליה שלא תאכל אלא מאכלים כשרים שישפיעו לטובה על התינוק, ולא תאכל נבילות וטריפות וחזיר, כל משך הזמן שהיא מניקה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד קמא]

לח

מינקת ישראלית שהחכם התיר לה לאכול מאכלי איסור לרפואה, וכגון שיש לה חולי שיש בו סכנה, נכון להחמיר שתמסור את בנה התינוק למינקת אחרת [ישראלית], ולא

תניקהו בעצמה, שחלבה יזיק לתינוק היזק נפשי. אך אם אי אפשר מותר לה להניקו, אפילו שלא במקום סכנה, שכל זה הוא ממדת חסידות, משום שמגדל טבע רע. [שם עמ' קמד]

לט

דבש דבורים מותר, מפני שאינו מתמצה מגופן, אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן, ומקיאין אותו בכוורת כדי שימצאו אותו לאכול ממנו בימות הגשמים. [שם עמו' קמח].

מ

דבש הנמכר לפני סינון, ויש בו רגלי דבורים וחלק מגופן, צריך להרתיחו היטב כדי שיוכל אחר כך לסננו ולהסיר ממנו את רגלי הדבורים וגופן. ואין לאסור משום שמבטל את טעם האיסור לכתחלה, שהרי אין כוונתו לבטל האיסור, אלא לתקן את הדבש. [שם].

מא

טוני רויאל שנקרא גם כן "מזון מלכות", שעשוי להבריא ולחזק את הגוף, ומערבים בו דבש פי ארבעים ממנו, כדי שיהיה ראוי לאכילת אדם, מותר לאכול מן הדבש הזה, כמו שמותר לאכול את הדבש הרגיל, ובפרט למי שחלש ותש כח, כדי להברות גופו ולחדש כנשר נעוריו. [איסור והיתר כרך ב' עמוד קנט. ואף שכתבנו שם להקל במי שהוא חלוש, הנה להמבואר בהליכות עולם ח"ו עמ' רלג (שיצא לאור אחר שנים מילקו"י) יש להקל בזה יותר. ובלאו הכי מאכל זה מיועד בעיקר לחלושי כח]

סימן פב - סימני עוף טהור

א

סימני עוף טהור לא נתפרשו מן התורה, שהרי התורה לא מנתה אלא מינים טמאים בלבד, שהם כ"ד מינים בלבד, ולכן שאר המינים [שלא נתפרשו בתורה] מותרים. ובכלל זה תרנגולי הודו מותרים באכילה. וכל מי שהוא בקי באותן מינים ובשמותיהם, הרי זה אוכל כל עוף שאינו מהם, ואינו צריך בדיקה. ועוף טהור נאכל במסורת, והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור. ויש אומרים שאין לסמוך על הסימנים, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קסב]

ב

כל עוף הדורס בידוע שהוא טמא. ואם יש בעוף שלשה סימני טהרה, אצבע יתירה, וזפק, וקורקבנו נקלף ביד, קרוב לודאי שאינו דורס, והוא טהור. ומכל מקום יש עוד סימן כדי לצאת מכל ספק, שבודאי אינו דורס, והוא, שיש לו חרטום רחב, וכף רגל רחב, "ואפילו אין שום מסורת שהוא טהור", מותר באכילה. [הליכות עולם ח"ו עמוד רלו].

סימן פג - סימני דגים טהורים

א

הדגים מותרים כשיש להם שני סימנים המפורשים בתורה: כל שיש לו סנפיר וקשקשת טהור, וסנפיר הוא ששט בו, וקשקשת הן הקליפות הקבועות בו. וכל שיש לו קשקשת אחת בכל מקום שהוא, הדג טהור. ואפי' אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת, מותר. ואפילו אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן, או שהיה לו בעודו במים ומשירן מיד בעלותו ליבשה, מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קסה]

ב

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת, לפיכך מצא דג שיש לו קשקשת אין צריך לחזור אחר סנפיר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קסו]

ג

דגים אינם צריכים שחיטה, אלא אסיפתם היא המתרת אותם, שנאמר: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם, אם את כל דגי הים יאסף להם, ושינה הכתוב בדגים ונאמר בהם לשון אסיפה, ובצאן ובקר נאמר שחיטה, לומר לך, שדי להם באסיפה. ואין בהם משום אבר מן החי, ואינם צריכים ניקור מדמם, ומותר לאכול מבשרם ללא הכשרה על ידי מליחה. [ילקוט יוסף איסור והיתר ב עמ' קסו].

ד

יש ליזהר שלא לסמוך על כל ההכשרים הניתנים לדגי טונה המגיעים מחוץ לארץ בקופסאות שימורים, כי יש הכשרים שלא ניתן לסמוך עליהם לגבי טונה, אחר שהתברר שבין דגי הטונה הכשרים מעורב סוג טונה שאין בהם קשקשים. ולכן יש לברר על איזה הכשרים ניתן לסמוך בענין זה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קסו]

ה

כשקונים דג טונה אצל מוכר דגים, ונותן להם מהאמצע של הדג, יש לראות את המוכר חותך בפניהם מהדג שיש בו קשקשים. אבל אם המוכר חתך את אמצע הדג שלא בפני הקונה, ואחר כך אמר שחתך חתיכה זו מדג כשר, ואי אפשר להשוות מקום החתך במדוייק, אין לסמוך על המוכר. [והיינו במוכר שחשוד על הדבר, או במוכר גוי] אולם אם חתך הדג בפני המשגיח, ונתן את החתיכות בשקיות ניילון סגורות הדק היטב, וגם הוסיפו עליהם פלומבה, שהוא חותם בתוך חותם, מותר לקנות דג זה. וכן שקונים דג פיל"ה, יש לקנותו עם חתיכת עור שעליו, כדי שתהיה אפשרות לבדוק אם יש בדג קשקשים או לא. כי יש סוגי דגים של פיל"ה שאין בהם קשקשים. ואם יש חותם בתוך חותם, כמו שמצוי היום שעוטפים את הדג בניילון אטום, עם נייר של ההכשר בתוכו, וסוגרים את

הניילון עם פלומבה, שהוא חותם בתוך חותם, אין צריך שיהיה הדג עם עורו. [איסור והיתר ב' עמוד קסט]

ו

דג הנקרא נסיכת הנילוס, יש לקנותו עם חתיכת עור שעליו, כדי שתהיה אפשרות לבדוק אם יש בדג קשקשים או לא. כי יש בהם סוגים שאין בהם קשקשים. וצריך ליזהר מאיזה בעלי חנויות שאינם יראי השם שמדביקים על נסיכת הנילוס עור עם קשקשים, להראות שהדג טהור, למרות שהוא טמא. ואמנם דג קרפיון אין סוג דג טמא בלי קשקשים. [ילקוט יוסף איסור והיתר ב' עמוד קע].

ז

דגים שיש בהם קשקשים ואין רואים אותם אלא כנגד השמש, יש להתירם באכילה. ובלבד שהקשקשים נקלפים ביד או בכלי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעא]

ח

דגים שיש בהם קשקשים, ואין רואים אותם אלא על ידי זכוכית מגדלת או מיקרוסקופ בלבד, אבל בעין רגילה [במה שמצוי אצל רוב בני אדם] אינם נראים כלל, [גם שלא כנגד השמש], פשוט שאסור לאוכלן. שכל מה שהתירה התורה, הוא בלי כלי הבטה, אלא שנראה לעין אדם בריא בעיניו. ותו לא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעא. יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן כ' אות ב. יחוה דעת ח"ו סי' מז עמוד רנה]

ט

מצא חתיכות דגים ויש באחת מהם קשקשת, אם החתיכות מתאימות כולן, מותרות, חזקה שמדג אחד באו, ואם אינן מתאימות, את שנמצאו בהם קשקשים, מותרות, והשאר אסורות, אפילו נמלחו יחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעב]

י

יש אומרים שאם נמצא דג שיש לו ראש רחב ושדרה, מותר לאוכלו, דבודאי היה לו קשקשים. אבל אם הדג שלם ואין אנו רואים בו קשקשים, אין לסמוך על סימן ראש ושדרה. ויש אומרים דבכל גוונא אין לסמוך על סימן ראש ושדרה, וכן נראה דעת מרן השלחן ערוך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעב]

יא

ואמנם אם נמצא דג שיש בו קשקשים, אך אין לו שדרה וראשו אינו רחב, מותר לכולי עלמא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעג]

יב

דג קטן הנמצא כשחורשים בארץ, אף שאם נמצא במים היה מותר, אפילו הכי אסור. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעג]

יג

שמן שבסרדינים הקטנים, ושאר מוצרים של הגויים, שנרשם על הקופסא שהוא שמן זית, אין לחוש שמא שמן טמא הוא, או שנתערב בו שמן טמא, שאומן לא מרע אומנותיה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעד. יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ט אות ד]

יד

שמן דגים שלפי הנשמע נעשה משמן דגים טמאים, וחולה שאין בו סכנה [שנפל למשכב מחמת חוליו] זקוק לשתותו לרפואה, מותר לו לשתותו בפני עצמו בלבד, הואיל וטעמו פגום ומאוס, והוי שלא כדרך אכילה. ובפרט דמסתמא אינו שותה ממנו אלא חצי שיעור בכל יום, דהיינו פחות משיעור רביעית. ויותר נכון לשתותו בתוך כריכת גומי או קפסוליות, שהוא חוצץ בין השמן לגרונו. ולבריא שהוא מתחזק והולך על רגליו, אלא שיש לו מיחוש בעלמא, או שהוא חלש, אם שותה ממנו רק חצי שיעור יש להקל. ויותר נכון שישתה על ידי קפסולות. ותינוקות חלשים שצריכים לשתות השמן לרפואה, דינם כדין חולה שאין בו סכנה. והדבר ברור שכל זה באופן שאי אפשר בשום אופן להשיג שמן דגים טהור. אבל כשניתן להשיג שמן דגים טהור אין להתיר את השמן הנ"ל בשום אופן, אף שדמי השמן הטהור יקרים מאד. [יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן יב]

יד

ביצי דגים שהובאו מחוץ לארץ עם תעודת כשרות מוסמכת, אך נמצאו שחורים, שזה סימן של ביצים טמאים, ואחר הבירור נודע שהיו אדומים ונצבעו בצבע שחור לנוי וליופי, יש להורות להתיר ביצים אלה באכילה, ואין לחוש בזה למראית העין, ומותרים ללא כל פקפוק. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעה. יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ו]

טו

דג טהור שנמצא במעי דג טמא, בין שנמצא דרך בית הרעי בין שנמצא דרך בית הבליעה, בין שיצא לחוץ, טהור. ועכשיו אין אוכלים אותו משום מיאוס, אם נתמאס בעיכול. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קעו]

סימן פד - הלכות תולעים

א

נאמר בתורה: וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל. כל הולך על ארבע עד כל מרבה רגליים לכל השרץ השורץ על הארץ, לא תאכלום וגו'. ונאמר עוד: אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. והרבה אזהרות הזהירה התורה על השרצים, ומצינו ג' חלוקות בענין השרצים: שרץ המים, שהם השרצים החיים במים, כמו סרטנים. שרץ הארץ, שאלו השרצים הרוחשים על הארץ, כמו נמלים,

תולעים שבפירות וירקות, וכדו'. ושרץ העוף, שאלו השרצים המעופפים, כמו זבובים, יתושים, דבורים, וכדו'. והאוכל שקצים ורמשים מטמא את הנפש, דכתיב, ונטמתם בם. [שם עמ' קפא].

ב

האוכל שרץ המים חייב ארבע מלקיות, ושרץ הארץ חייב חמש מלקיות, ושרץ העוף כגון זבובים חייב שש מלקיות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קפד]

ג

שרץ המים אינו דוקא בתולעים שבמים, אלא גם בתולעים שבשאר משקין. [שם עמ' קפה]

ד

תולעת אפילו היא זעירה ביותר, כל שניתן לראותה על ידי התבוננות היטב, הרי היא אסורה. [ותולעים הנראים במים רק על ידי מיקרוסקופ, ראה להלן]. ואמנם לענין חיוב מלקות יש שרצים שאין חיוב עליהם אלא באכל כעדשה, ויש בכזית. [ילקו"י איסור והיתר ב' עמוד קפה]

ה

שרצים קטנים הגדלים במים שבכלים, או בבורות שאינם נובעים, מותרים, אף על פי שאין להם סנפיר וקשקשת. ולפיכך מותר לשתות מים אלה ואינו חושש לשרצים שבהם אם יזדמנו לתוך פיו. אבל אסור לשאוב בכלי ולשתות מהם. ואם פירשו ממקום גידולן, כגון לאחורי הבור או על שפת הכלי מבחוץ, אף על פי שחזרו לתוך המים אסורים. [שם קפז]

ו

תולעים קטנים מאד הנמצאים במים ובפירות, ונראים נגד השמש בעין חדה ובריאה, אסורים באכילה. [באופן שאין התולעים גדלים במים, או שפירשו לכלי]. ולפיכך צריך לסנן היטב מים אלה, ולהסיר התולעים על ידי סינון של בגד עב. אבל אם אינם נראים כנגד השמש בעין בוחנת, אלא רק על-ידי מיקרוסקופ, אין בהם איסור כלל, לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קצג. יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' כא אות ז. יחוה דעת חלק ו' סימן מז עמוד רנב]

ז

אם שאבו מים מן הבור, והמים מוחזקים בתולעים, אבל סיננו אותם במסננת, ובישלו במים ההם. ושוב חזרו ושאבו מים לשתיה, וסיננום באותה מסננת, וראו שיש בהם תולעים רוחשים ובדקו את המסננת, וראו שהיתה נקובה, וקיים חשש שיש תולעים בתבשיל, דעת הרב בירך משה גלאנטי להתיר מטעם ספק ספיקא, דשמא השתא הוא שניקבה המסננת, ושמא נימוחו התולעים ברתיחת התבשיל ונתבטלו. אולם אין לסמוך

להקל בזה, דהוה ליה ספק ספיקא בתרי גופי דלא עבדינן, ספק אחד במסננת, וספק אחד בתבשיל. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א סימן טז דף שיח טור ב'].

ח

חומץ שהתליע יש אומרים שצריך לסננו תחלה בבגד עבה ואחר כך להרתיחו, ואחר הרתיחה צריך לסננו פעם אחרת. ויש אומרים שמותר להרתיח את החומץ, ואחר ההרתחה לסננו בבגד עב, באופן שלא יוכלו התולעים לעבור דרך הבגד. וכן עיקר לדינא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד קצה. הליכות עולם חלק ו' עמוד רנח]

תולעים הנמצאים בפירות

ט

תולעים הגדלים בפירות או בירקות כשהם מחוברים עדיין לארץ או לקרקע, אף על פי שלא פירשו לחוץ, אסורים מן התורה, שנאמר: שרץ השורץ על הארץ. והיינו דוקא אם ריחשו התולעים, אבל אם המקום צר ולא ריחשו, מותרים. ולכן תולעים שנמצאים בתוך פולים ואפונים, והקליפה משחרת עליהם מבחוץ, אין לאוסרם, לפי שהן מונחות במקום צר ואינם בכלל השרץ השורץ על הארץ, כל זמן שלא ריחשו. [הליכות עולם חלק ו' עמוד רס]. ודעת הרמ"א להחמיר אף שלא ריחשה, אך לדידן העיקר כדעת מרן להקל כשלא ריחשה. ותולעים הגדלים בפירות וירקות בתלוש, דהיינו לאחר שנקטפו, מותרים, שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ, במה דברים אמורים, בזמן שהשרץ עדיין לא פירש מהפרי והוא בתוכו, אבל אם פירש מהפרי, אפי' לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ, אסור. ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו. או שלא פירש אלא על הפרי או על הגרעין שבתוכו, או שפירש מפרי לפרי אסור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד ר]

י

יש אומרים שתולעים הנמצאים בפירות שפירשו מן הפרי, יש להם דין בריה שאינה בטלה אפילו באלף. ויש חולקים ואומרים שאין להם דין בריה. ולדינא, אף תולעים קטנים מאד שנראים נגד השמש בעין חדה ובריאה אסורים משום בריה, וצריך לסננם היטב, ולהסירם בסינון של בגד עב. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רה]. ופירות שאין חזקתם להתליע במחובר, כי אם בתלוש, מותרים, שלא אסרה התורה אלא שרץ השורץ על הארץ. ואם פירשו מן הפרי אסורים. ומכל מקום יש לתולעים אלו דין בריה, שאם נתערבו בתבשיל, ואינם ניכרים, אפילו באלף אינם בטלים, כדין בריה, ויש לאסור את כל התבשיל. וכמבואר בשלחן ערוך יורה דעה (סימן ק). [הליכות עולם חלק ו' עמוד רסב].

יא

פרי שהתליע ואין ידוע אם התליע במחובר או בתלוש, אסור מספק. [כן הוא לשון מרן. והיינו בפרי שדרכו להתליע במחובר, וכאן יש ספק אם התליע במחובר], שספק תורה להחמיר. ואם נצטרף להם עוד ספק נוסף, אפילו ספק שאינו שקול, יש להתיר. וכן מותר לבשל פרי זה, שיש ספק שמא על ידי בישול הוא נימוח, והרי אין כוונתו אלא לבשל, ולא הוי מבטל איסור לכתחלה. [ילקוט יוסף איסור והיתר ב' עמוד רט]

יב

פרי שמתליע בתלוש, ונמצאת בו תולעת ויש ספק אם התולעת פירשה, אין לאסור בזה אלא אם כן ידענו בבירור שהתולעת פירשה. הא לאו הכי אע"פ שהיא בחיים וחור הפרי נקוב לחוץ, מותר, ולא חיישינן שמא פירשה מן הפרי וחזרה אליו. ודעת הרמ"א להחמיר אם החור נקוב לחוץ. ולדידן העיקר כדעת השלחן ערוך. [איסור והיתר ב' עמוד ריא]

יג

כל פרי שמצוי להיות בו תולעים שמהלכים בתוכו, ודרכו להתליע במחובר, אפילו אם הוא רק מיעוט המצוי, טעון בדיקה קודם האכילה. ולדעת הריב"ש אם אינו מחצה על מחצה, הוי מיעוט המצוי. הא לאו הכי אין לחוש לתולעים. ויש מחמירים אף אם מצוי תולעים רק ב- 5 אחוז, או חלק אחד מעשרה. ואם עבר ובישל פירות שדרכם להתליע בלא בדיקה, ועשה מהם קומפוט, אף במין שהרחש מצוי בהם שאסור לאוכלם בלי בדיקה, אם יכול לבדוק בודק, וכל מה שאינו יכול לבדוק הן מהפירות והן מהרוטב, מותרים באכילה משום ספק ספיקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד ריא]

יד

ולכן אין לאכול תאנים קודם הבדיקה, אחר שמצוי בהם תולעים, [ואף לאחר שבודק ורואה שאין נראה שם תולעים, אם יניח התאנה במים כשהיא פתוחה, יראה שעל פני המים צפים כמה תולעים, ולכן צריך לבדוק היטב עד כמה שעין האדם רואה הדק היטב]. וכן בתירס מצוי בו מאד תולעים החבויים בין גלעיני התירס ותחתיהם. ואף לאחר שבישלו את התירס אף שהתולעים שבו מתו, מכל מקום נשארים שם. ולכן יש לאכול את התירס רק אחרי שיפריד את הגלעינים מהקלח, ויבדקם היטב. וכן בתותים אין לאוכלם בלי בדיקה ושטיפה הדק היטב. אבל פירות שאין דרכם להתליע אלא כשהם תלושים, אינם צריכים בדיקה. אבל האוכל פיסטוק חלבי, או בטנים, או גרעיני חמניות, או שקדים, מאחר ואין מצוי בהם הרבה מתולעים, אין צריך לבדוק כל בוטן ובוטן. [או"ה ב' עמוד רטו]

טו

פרי ששהה י"ב חודש לאחר שנתלש מהעץ, מותר לאוכלו ללא כל בדיקה, כיון שכל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. ומכל מקום כיון שיש חשש שמא נתהוו תולעים בתלוש ופירשו, שיש לחוש שמא כשיתנם בקדרה יצאו לחוץ וירחשו במים או בדופני הקדרה, על כן הבא לבשל לאחר שנים עשר חודש פירות שהתליעו, יתנם לתוך מים צוננים, ואז המתולעים והמנוקבים יצופו למעלה, וישליכם, ואחר כך יתנם ברותחים, שאם נשארו בהם תולעים, ימותו מיד מבלי שיפרשו ממקומם. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רטז]

טז

תמרים, כיון שהתולעים מצויים בהם בעודם מחוברים לקרקע, לא יאכל מהם בלי בדיקה, וצריך לפותחם ולראות ליד הגרעין, כי התולעים מצויים שם. [איסור והיתר ב' עמוד ריז]

יז

אם מצאו תולעים בשזיף או באיזה פרי, [בין פירות טריים ובין פירות יבשים], אין צריך לזרוק את כל השזיף או הפרי בגלל התולעת, שאין הפרי נאסר, ולכן יזרקו את התולעת, והשזיף או הפרי מותרים באכילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד ריז]

יח

מי שהרתיח תמרים ואחר כך סחט אותם לעשות מהם חרוסת, ואחר כך מצא תולעים בכמה תמרים שנשארו, אף על פי כן מותר לאכול את החרוסת ללא חשש. אך בחרוסת נוזלית שאפשר לסננה, יש לסנן את החרוסת. ואם היו התמרים נקיות, אין צריך לסנן כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד ריז]

יט

ריבת פירות הנעשית על ידי תהליך של בישול, אין לחוש לתערובת של תולעים שבאו מהפירות, ומותר לאכול מהריבה ללא חשש. אבל אם עושים ריבה מפירות שמוחזק להיות בהם תולעים יש לבררם ולבודקם קודם הבישול. ואם בישלו הפירות בלא בדיקה, ועשו מהם ריבה, כבר נתבאר לעיל שכל מה שיכול לבדוק יבדוק קודם אכילה, ומה שלא יכול לבדוק מותר מטעם ספק ספיקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד ריט]

כ

ריבה שנכנסו בה חרקים ונמלים, אם אי אפשר לסנן הריבה, הרי היא אסורה. ואם יכול לסנן, הריבה מותרת על ידי סינון בבגד עב וכדומה, באופן שיסיר את החרקים. [הנמלים וכדומה]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רכ]

כא
דבש שנפלו בו נמלים, יחמם את הדבש עד שיהיה ניתך ויסנן אותו. [או"ה ב' עמוד רכ].

כב
כנימות הנמצאות על גבי קליפת פרי הדר [כגון תפוזים] ועל ידי הקילוף יוצאות הכנימות ונדבקות על התפוז, [או שמשתמשים בקליפת התפוז לעוגות], יש אומרים שאם אי אפשר שיגיעו למצב שיהא אפשר להבחין בחיותן וברחישתן, אין בהם משום שרץ השורץ על הארץ. ויש חולקים וחוששים בזה לאיסור תולעים, וטוענים שקודם שהכנימות מתכנסות בקליפת המגן, גם בעין רגילה יכולים להרגיש קצת ברחישתן, ובעת שקולף התפוז נדבקות הכנימות על התפוז, ויש בזה משום איסור שרץ השורץ על הארץ. והעיקר לדינא כסברא ראשונה, ואם יש חשש שגם בעין רגילה יכולים להרגיש ברחישתן, בודאי שאין להקל. [ילקוט יוסף ח"ט איסור והיתר כרך ב' עמוד רכ].

כג
מי שאכל פרי שאין דרכו להתליע במחובר, ולא היה צריך לבדקו מן התולעים לפי ההלכה, ואירע שהיתה בו תולעת, כי כאשר אכל ממנו ראה שנשארה חצי תולעת בידו, אם הפרי עדיין בפיו יוציאו לחוץ, ואם בלע כבר את מה שנגס מהפרי, יש אומרים שאינו צריך כפרה כיון שהוא אנוס לגמרי ואין דינו כשוגג. וכן אין לו לחשוש שנפשו נטמאה בטומאת שרצים. ומכל מקום צריך להצטער ולהתוודות על שבא לידו דבר כזה, וכל בעל נפש יעשה כפרה גם על עבירה שנעשתה על ידו באונס גמור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רכד]

תולעים הנמצאים בירקות

כד
יש ירקות שנמצאים בהם תולעים דקים רבים וקשה לבודקן, וכגון עלי נענע [מנטה], עלי חסא, וכדומה, ולכן צריך הרבה דקדוק ובדיקה היטב כדי להנצל מאיסור תולעים. ורוב ככל עלי החסא הבדיקה קשה מאד, וכמעט אי אפשר לסמוך גם על בדיקה היטב של עלי החסא, ואף אם ישטפום ברותחים, אם יניחום כנגד השמש יראו בהם תולעים. ולכן כל מי שיראת ה' נוגעת ללבו ושומר נפשו מחטוא, ירחק מהם ולא יבואו על שולחנו כלל. ולא יאכל עלי "חסא" כלל [ולמצות "מרור" יקח מהקלח הלבן שבו התולעים נראים בבדיקה היטב]. ואמנם מה שמצוי כיום בארץ ישראל בעלי חסא המשווקים על ידי חברת "חסלט" [עלי קטיף], אפשר לסמוך על זה, ולאכול גם את העלים הירוקים, אבל גם בעלי חסא מעלי קטיף על הצד היותר טוב יבדוק אותן בבדיקה רגילה וקלה, בתוספת שטיפה בברז, ולא

יסמוך לאוכלם בלי בדיקה כלל. [אחר שמצאנו כמה פעמים שיש בהם תולעת אחת או שתים]. וכן יש כיום עלי נענע המגיעים מחסלט, ולכן יקח רק מהם. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רכה]

כה

מותר לבדוק בשבת את עלי החסא אם אין עליהם חרקים, וכשימצא תולעת גדולה מותר להסירה, כי הרי התולעת עומדת בפני עצמה, ואין בהסרתה משום איסור בורר. אך טוב שיקח את התולעת בזהירות יחד עם קצת מן העלה, ולא יטלטל אותה בפני עצמה, גם מחשש שלא יהרגנה בידיו. אך כשמוצא תולעים קטנים בעלי החסא, לא יוציאם בשבת לבדם, אלא יוציאם עם קצת מן העלה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רכח]

כו

עלי גפן שעושים מהם מאכל [יאפרק] על ידי שממלאים אותם באורז ובבשר טחון, אם לוקחים עלי גפנים טריים שלא נכבשו בחומץ, קשה מאד לסמוך על בדיקתם מתולעים, ולכן ראוי ונכון להשתמש אך ורק בעלי גפן המגיעים מחוץ-לארץ המושרים בחומץ, וישטפם היטב, ויעביר נייר ליישר את עלי הגפן, ובאופן כזה ניתן לבדוק היטב אם נותרו שם תולעים. אך אם אין לו עלי גפן המושרים בחומץ, יש אומרים שמועיל לבדוק את עלי הגפן היטב כל עלה ועלה במתינות, וגם יקנח את העלים במפה או בנייר, ואחר כך יניחם במים רותחים שהיד סולדת בהם, ורק אחר כך יוכל לבשלם. ויש שגזרו איסור על זה בכל אופן, וכל מי שיראת ה' נוגעת ללבו ימנע מלאכול עלי גפן טריים, שעשו מהם תבשיל. [ילקוט יוסף ח"ט איסור והיתר כרך ב' עמוד רכח]

כז

עלי כרוב מצויים בהם תולעים רבים שקשה לזהותם, ולכן ראוי ונכון שלא לאוכלם כלל, אחר שקשה מאד לבודקם. ואם בכל זאת רוצים לאוכלם, יש לבודקם היטב בעינא פקיחא, ובשטיפה ברותחים לאחר שיפרידו העלים שכל אחד יהיה בנפרד, ולאחר מכן ישטפו בברז בשפשוף היטב, באופן שכל התולעים ירדו. וכיום יש עלי כרוב המגיעים מגידולים מיוחדים שלא מצוי בהם תולעים, ואפשר לסמוך לאוכלם. אך יבדוק אותן בדיקה רגילה, כפי שנתבאר לעיל גבי עלה חסה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רלה]

כח

הרוצים להניח בתבשיל עלי ירק שונים שיש בהם חשש לתולעים, כדי לתת טעם טוב בתבשיל, וחוששים שלא יצליחו לבדוק היטב את העלים, רשאים להכניס את העלים לתוך שקית מבד, ולקשור הדק היטב את השקית, ולהניחה כך בתוך התבשיל. ויש אומרים שאין להקל בזה אלא בספק אם יש תולעים, אבל אם יש תולעים בודאי אין

להקל בזה לכתחלה. ויש אומרים דכל שיש רוב [או ששים] כנגד התולעים מותר אף אם יש שם תולעים בודאי. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלו]

כט

הפולין דרכם להתליע במחובר, ויש אומרים דאף על פי שהמקום דחוק ובודאי לא רחשו, אסורים. ולא רק אם רואים תולעת בעין, אלא אפילו אם נמצאה בהם נקודה שחורה צריך לחטט אחריה ולהסירה, שהיא אסורה כתולעת ממש, כיון שבמקום שמתחילה התולעת להתרקם נעשה אותו מקום שחור. ויש חולקים ומתירים כל זמן שלא ריחש. והעיקר להקל בזה, ויש שכתבו דטוב לנהוג להחמיר בכל כיו"ב, לחטט אחר פולין שיש בהם תולעים, ולהסירם. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלז]

ל

לוביא [רוביא] דרכה להתליע במחובר, והדין בה כמבואר לעיל. ומנהגינו לבדוק אותה אחת אחת, וכל שהיא נקובה זורקין אותה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רלח]

לא

פטרוזיליה יבשה ושמיר יבש המשווקים לשוק עם השגחה מרבנות מוכרת אחר שנקלו בתנורים, אין בהם איסור אכילת תולעים, כיון שהשריפה בתנורים גורמת שהתולעים נשרפים ונעשים אפר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רלח]

לב

אורז דרכו להתליע בתלוש, ולכן צריך לבדוק אותו היטב, ונוהגים לבודקו על גבי דף אחד אחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רלט]

לג

יש נוהגים שלא לבשל חומוס אלא אחר ששורים לילה שלם, שאז נקל יותר לבודקם, ולהסיר את גרגירי החומוס המתולעים. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רמ]

לד

אם טחנו חומוס ללא בדיקה מהתולעים שבו, ועשו ממנו פלאפל, יש להתיר את הפלאפל באכילה, אחר שלא נתכוונו לבטל את התולעים אם היו שם. [איסור והיתר ב' עמ' רמ]

לה

כמהין ופטריות יש אומרים שדינן כשאר ירקות לענין התולעים, וצריך לבודקם מתולעים, שמאחר ומחוברים לקרקע יש בהם משום שרץ השורץ על הארץ. ואם בישלו כמהין ופטריות ואחר הבישול נמצאו תולעים בתבשיל, אפשר לבודקן אחר הבישול היטב, ולאוכלם. וי"א שאינם מוחזקים בתולעים, ורק לפעמים כשהם יבשים יש בהם

תולעים, וכיון שאינם מתליעים אלא בתלוש, לדעת מרן לא בעו בדיקה כלל. [או"ה ב' עמ' רמז]

לו

תולעים הבאים מירקות שבתבשיל, כגון שבישלו חומוס או כרפס [סלרי], ונמצא בתבשיל תולעת אחת או שתים, משליך את התולעים ואוכל את התבשיל. אבל אם נמצאו ג' תולעים או יותר, בתלתא הוי חזקה ואסור לאכול את התבשיל, שמאחר ונמצא בתבשיל ג' תולעים הרי התבשיל הוחזק שיש בו תולעים. אבל המרק מותר לאחר סינון [במסננת דקה] באופן שכל היבחושים לא יעברו דרך המסננת. וכן ירחצו את הבשר ויבדקוהו היטב, ואז מותר לאוכלו. ובתולעים קטנים שאין יוצאים בסינון, אף המרק אסור. ואמנם אם מצאו רחשים שאינם מתהווים מגוף הירקות אלא מבחוץ, כגון ג' נמלים או זבובים וכדומה, מותר לאכול את התבשיל [לאחר השלכת הנמלים], דשמא לא באו אלא ג'-ד'. ובכל זאת המחמיר גם בנמלים שלא לאכול את התבשיל, תבוא עליו ברכה. [איסור והיתר ב' עמ' רמט]

לז

כל איש [מעל י"ג שנה] או אשה [מעל י"ב שנה] הכשרים ומדקדקים במצוות, נאמנים על בדיקת תולעים. ואף על פי שיש אומרים שאין האשה נאמנת על בדיקת תולעים, המנהג אינו כן, וכל הנשים בודקות הקטניות והירקות, וסומכים עליהן. ואמנם אשה שאינה מדקדקת במצוות, ואינה דעתנית אינה נאמנת. ומי שיודע באשתו שהיא בודקת במהרה ולא במתינות אלא בהעברה בעלמא, אין לו לסמוך עליה. אבל אם היא זריזה מטבעה אך בודקת בדייקנות, יש לסמוך עליה. ואם מצאו אחר הבישול תולעים בירקות, אין לסמוך על בדיקתה. וקטנים שיש בהם דעת שבדקו פרי ואמרו שאין בו תולעים, אפשר לסמוך על בדיקתם לאכול מהפרי בלי בדיקה. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רסז. או"ה ב' עמ' רנ]

לח

מותר להעסיק פועל גוי במטבח של ישיבה כדי שינקה את האורז מתולעים, מאחר שגם הגויים מקפידים על נקיות, וגם הוא מתיירא שמא יסלקוהו מעבודתו. [שם עמוד רנד].

תולעים שבעלי נענע

לט

יש קהלות שנהגו ליתן עלי נענע בתוך התה, אחר שמייבשים את עלי הנענע במשך י"ב חודש. ויש שמקילים גם בלא זה, אלא מסתפקים ברחיצה ובדיקה היטב מתולעים, ונתינת עלי הנענע לתוך קומקום שיש בפיו מסננת. וטוענים, שאין תולעים רבים מצויים בעלי הנענע כי אם בסוף הקיץ, בשעת החום הגדול, ואז בלאו הכי אין משתמשים בהם,

כי אז פג טעמו. ולכן מסתמכים על המסננת הקיימת בראש הכלי. ויש שמחמירים ונותנים את עלי הנענע בתוך מסננת עם צמר גפן, באופן שהתולעים לא ירדו לתוך הכוס. ומן הראוי והנכון לנהוג כן, או לייבש את עלי הנענע במשך י"ב חודש. והוא הדין בעלי השיבא, לימונית, מרווה, ומנטה, שבכל אלה יש ליזהר ביותר מהתולעים שבהם, ולא ליתנם לתוך כוס תה כמות שהן, אלא בדרכים הנז'. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רנד]

תולעים הנמצאים בקמח

מ

קמח שהיה צבור על גבי קרקע ונמצאו בו תולעים, אסור, שמא פירשו התולעים ושרצו על הארץ. אבל אם היה הקמח מונח בכלי, והתליע מותר, שאפילו אם פירשו התולעים בתוך הכלי מבפנים, יש לומר דהיינו רביתייהו ומותרים. ולרווחא דמילתא יש לצרף עוד ספק נוסף דשמא בעריכת הפת ואפייתו נימוחו התולעים. [הליכות עולם חלק ו' עמוד רסז]. ולכתחלה על כל בעל מאפיה להקפיד שתהיה לו השגחה מיוחדת על ניפוי הקמח מתולעים. ואמנם לחם שנאפה במאפיה שאין בה השגחה על ניפוי הקמח, בדיעבד מותר לאכול את הלחם, שיש כאן כמה ספיקות להקל, שמא מקפידים על נקיות מטעם חוק המדינה, ושמא התולעים לא פירשו חוץ לקמח ומותרים, ושמא לא פירשו אלא בכלי של הקמח מבפנים והלכה כהסוברים דאז לא מקרי פירשו. ושמא נימוחו בשעת לישה ועריכה, ושמא נימוחו בתנור מחמת חום האש, ושמא התולעת שבקמח שאינה אסורה אלא מטעם שמא פירשה, אין לה דין בריה, ובטלה ברוב, ולכן אפילו אם הובאה לפנינו בעודה עיסה, יש להורות שיאפנה, שאפשר שעל ידי חום האש נימוחו. הילכך במקום שעת הדחק או הפסד מרובה המיקל יש לו על מה שיסמוך. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רנה]

מא

קמח שהיה מוחזק בתולעים, וניפהו בנפה ואפו ממנו לחם או עוגה, ולאחר מכן ראו שהיה קרע בנפה, ולא נודע אם הקרע היה לפני הניפוי או אחריו, יש להתיר לאכול את הלחם או העוגה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רס]

מב

נכון שלא ימכור לגוי קמח שיש בו תולעים אפילו מעט מעט. וכן ביין נסך שנתערב במים או ביין, אין למוכרו לגוי, אף בסתם יינם, שגם באיסורי דרבנן אין למוכרו לגוי, שמא ימכרנו לישראל. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסא. יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ה אות יג]

מג

יש אומרים שאין לישראל לבשל כרוב בלי בדיקה מתולעים לצורך פועלים גויים, שיש חשש לתקלה שיבואו יהודים לאכול מהתבשיל. ויש חולקים ומתירים. [שם עמוד רסא].

מד

מותר להוציא שכר מקמח שהתליע, וכן תמרים וצימוקים וחרצנים וזגים שהתליעו, מותר לעשות מהם שכר, ואין נחשב הדבר כמבטל איסור לכתחלה, שאין כוונתו אלא להוציא שכר מהפירות, ולא ליהנות מן התולעים, וזיעה בעלמא הוא. ויש אוסרים בזה מטעם שאם יהיה לישראל שום היתר יבא לאוכלו כשהוא בעין. והעיקר להקל כמבואר. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רסב.]

מה

וכן מותר לרסק תותים שיש בהם תולעים, ולסננם בבגד ולשתותם, מהטעם האמור. וכמו שכתב מרן בבית יוסף (סי' פד) בשם הארחות חיים, דבש שנפלו בו נמלים יש לחממו ולסננו, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה, כיון שאין כוונתו אלא לתקן הדבש. ואין כאן שום נדנוד איסור משום לתא דמבטל איסור לכתחלה. [שם עמ' רסג. הליכו"ע ח"ו עמוד רעא]

מו

מותר לעשות מיץ מפירות שמוחזק להיות בהם תולעים אפי' אם אי אפשר לבודקם ולבררם מבלי שישאר בהם תולעים. ובלבד שיסנן את המשקה באופן שלא יהיה בו תולעים. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסג]

מז

מיני עופות הגדלים באילן, ותלויים באילן בחרטומיהן, אסורים משום שרץ השורץ על הארץ. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רסג]

תולעים בבשר-בדגים

מח

טפילים הדומים לתולעים הנמצאים בין העור לבשר הדגים, ואין רואים בהם לא ראש ולא זנב, אלא כחתיכת דלדול בשר בעלמא, יש להקל בדבר. ואולם תולעים לבנים וארוכים שנמצאים בשדרת הדג, [בדגים הנקראים קרפיונים שמצויים עליהם תולעים מבחוץ], הנדבקים סמוך לסנפירים, כדי למצוץ מן הדם והשומן שבדג, מאחר דמעלמא אתו, הם אסורים בודאי משום שרץ המים, וחייבים להסירם. וגם אם נמצאו במעי הדגים אסורים שהרי באו מבחוץ. וכבר פשט המנהג להחמיר בכל זה, והכל נוהגים להסירם גם משום מיאוס, וגם משום דלאו כולי עלמא דינא גמירי. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסד]

מט

יש מקומות שהמים מגדלים בדגת הים שרצים אצל הסנפירין סמוך ממש להם, וגם על הסנפירין ובתוך הפה, והם עגולים כעדשה ואין ניכרים כלל, ויש להם עינים שחורות כשני טיפי זבובים סמוכים זה לזה, והמכיר אותם יכול להפרישם בסכין, ולכן יש חיוב

גדול לגרר היטב על הסנפירין וסמוך להם, ויבדוק אחרי האוזנים והפה. [איסור והיתר ב' עמ' רסז]

נ

זבובים המטילים ביצים בימות החמה על בשר, והם קטנים ולבנים כמו גרעיני חרדל, צריך לבודקם ולהדיח הבשר יפה יפה שלא ישאר מהם כלל. ומיהו יש אומרים דאותם גרעינים לבנים שמטילים הזבובים על הבשר בקיץ אינם ביצי הזבובים, אלא מרוקם וצואתם הם מתהוים, ומותרים. ושומר נפשו ירחק מהם. [או"ה שם עמ' רסז. הליכו"ע ח"ו עמ' רעג]

נא

מה שנמצא לפעמים בתוך בשר הבהמה, כמין גידים לבנים ורכים ארוכים ודקים, ומראיהם כמין תולעים, אבל אין זזים ממקומם ואין בהם חיות כלל, ועל הרוב נמצאים בבשר הצואר, נראה שהבשר כשר ואין צריך לבודקו להסיר את אלה הנראים כמו תולעים, מאחר שאין בהם חיות כלל. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסח]

תולעים בגבינה

נב

תולעים הגדלים בגבינה מלוחה ישנה, מעיקר הדין מותרים כל זמן שלא פירשו. ואף על פי שהוא אוכל הגבינה עם התולעים שבה, כיון דמינה קא רבו, מן השומן של הגבינה, הוי ליה כדין תולעים הגדלים במים שבבורות שאדם שוחה ושותה מהם ואינו חושש (חולין סו:). אבל אם התולעת פירשה לחוץ, בין בבשר בין בדגים ובין בגבינה, אסורה. ויש אומרים שאם פירשו על גבי החתיכה חשיב בכלל תולעת שפירשה ואסורה. ולדעתם המנהג כסברא זו. ויש חולקים ואומרים דרק אם התולעת פירשה לחוץ לגמרי, אסורה, אבל אם פירשה על גבי הגבינה, אינה אסורה. ויש מקומות שנהגו לאסור את כל הגבינה שהתליעה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסט]

נג

גבינה שהתליעה שמותר לאוכלה על פי המבואר לעיל, מותר לאוכלה גם בשבת, ואין לחוש בזה משום נטילת נשמה, ויש חולקים, והעיקר כסברא ראשונה. [ילקוט יוסף ח"ט איסור והיתר כרך ב' עמוד רעא. ועיין במגן אברהם סימן שטז סק"כ].

נד

במקומות שנהגו לאכול חמאה של הערבים, מצוי בהם יתושים, [דאתו מעלמא] ולכן יש להתיכה ולסננה ואז היא מותרת. ואמנם כל זה בחמאה שאינה מזוייפת, כחמאה של הערבים הכפריים, שלא למדו לזייף. אך חמאה הבאה מערי אירופא ואמריקא, שומר

נפשו ירחק ממנה, כי הם בקיאים בעניני תערובת והרכבה, ופעמים רבות נתברר זיופה בתערובות שונות, וגם בתערובת שומן חזיר, או חלב טמא. ושומר נפשו יתרחק מכל חשש איסור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רעג. הליכות עולם חלק ו' עמוד רעב]

נה

קופסאות שימורים של זיתים שיש לחוש שמא יש בהם תולעים, ועברו עליהם שנים עשר חודש, מותר לאוכלם בלא בדיקה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רעד]

נו

שרץ שרוף מותר לאוכלו לרפואה, דעפרא בעלמא הוא. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רעה]

נז

העיקר להלכה ולמעשה שמותר להתרחץ בסבון שיש בו תערובת של חֵלֶב, או שומן של חזיר, או שומן מן החי, וכיוצא בזה. ויש להקל בזה אפילו לבריאים, ואין בזה שום חשש איסור כלל, וכן המנהג. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רעו. יחוה דעת ח"ד סי' סג עמ' רכט]

נח

מותר להדיח את הכלים ולשוטפם במכשירי ניקוי שאינם כשרים, כגון בסבון העשוי מחֵלֶב, או משומן חזיר וכדו'. אך יזהר לשטוף היטב את הכלים, שלא ישאר עליהם ממשות הסבון. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רעז. יחוה דעת חלק ד' סימן מג עמוד רלא]

סימן פה - דין חגבים

א

מצות עשה לידע הסימנים שמבדילים בהם בין חגבים טמאים שאסור לאוכלן, לבין חגבים טהורין שמותר לאוכלן, שנאמר, והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה וגו', וכבר ביארנו לעיל מחלוקת הראשונים אם המצוה היא גם כשאינו רוצה לאכול מהם, או דוקא כשבא לאכול מהם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רעט]

ב

סימני החגבים הם, כל שיש לו ד' רגלים, וד' כנפים, וכנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב היקפו, ויש לו שני כרעים לנתר בהם, ואפילו אין לו עכשיו ועתיד לגדלם לאחר זמן. ואף על פי שיש בו כל הסימנים הללו, אינו מותר אלא אם כן שמו חגב, או שיש להם מסורת ששמו חגב. ועכשיו מנהגינו שלא לאכול שום חגב, אפילו ידוע ששמו חגב, לפי שאין אנו בקיאין בשמותיהם ובסימניהם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רפ]

ג

יש מקהלות התימנים הסומכים על סימני החגבים גם בזמן הזה, כשיש בידם מסורת ששמו חגב, [שאין די בסימנים האחרים]. ויש שנהגו להקל בזה אף לאחר שעלו לארץ.

ואין למחות בידם אם מסתמכים על המסורת שבידם, ובקיאים בסימנים היטב, ויודעים הסוג ששמו חגב. אבל קהלות שאין אצלם מסורת ומנהג לאכול חגבים, אין לסמוך על הסימנים גם כשידוע ששמו חגב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רפג]

ד

חגבים טהורים אינם צריכים שחיטה, ומותר לאכלם אפילו מתו מאליהם. ויש מי שאומר שצריכים על כל פנים נחירה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רפה]

ה

אבר מן החי של חגב [טהור] מותר באכילה, ואין צריך להמתין עד שהחגב ימות. ויש אומרים שאסור לאכול חגב חי משום בל תשקצו. ויש חולקים. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רפו]

ו

דם חגבים טהורים מותר. אבל דם חגבים טמאים אסור מדין כל היוצא מן הטמא טמא. ואם כינס את הדם בכלי, צריך ליתן שם היכר שהוא דם חגבים, כדרך שהצריכו לתת היכר בדם של דגים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רפז]

ז

ציר חגבים טמאים היוצא מהחגבים, מותר, אפילו אם הוא בעין. [איסור והיתר ב' עמוד רפח].

ח

האוכל חגבים טהורים שבמסורת, מברך עליהם ברכת שהכל. [איסור והיתר כרך ב' עמ' רפט]

הלכות ביצים

סימן פו- דיני ביצים

א

ביצה ששני ראשיה כדין, או חדין, או שהיה חלמון [הצהוב של הביצה] מבחוץ וחלבון מבפנים, בידוע שהיא ביצת עוף טמא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רצא]

ב

מוכר ביצים האומר שביצים אלו באו מעוף טהור, אין לסמוך עליו כל שיש בביצה סימנים שבאו מעוף טמא, על פי המבואר. ואף אם הוא מוחזק בכשרות ואומר זה הוא העוף ואלו ביציו, אינו נאמן. וכן אם יבואו מאה עדים ויעידו שביצה זו מעוף טהור, אין לסמוך עליהם כשיש בהם הסימנים הנז'. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רצב]

ג

עכשיו נוהגים ליקח ביצים בסתם מכל אדם, ואפי' מנכרי, לפי שאין ביצי עוף טמא מצויים בינינו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רצד]

ד

גוי שהביא ביצים ושברם לפנינו טרם שהכרנו בטביעות עין שהם ביצי עוף טהור, הביצים מותרים באכילה, שאנו הולכים אחר הרוב, ורוב הביצים הם טהורים. ויש מי שאוסר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד רצד]

ה

ביצת נבילה, דהיינו שהתרנגולת מתה ומצאו בתוכה ביצים, או שנתנבלה בשחיטה, וכן ביצת טריפה, כגון ששחטוה כדין ונמצאת טריפה באחד מאיבריה הפנימיים, ונמצאו בה ביצים, אפילו נטרפה רק סמוך לשחיטה, הביצים אסורות. ואפילו אם הביצה נגמרה לגמרי, החלבון והחלמון עם הקליפה הקשה, אסורה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רצד]

ו

ביצה שנמצאת במעי תרנגולת, ונתעורר ספק אם התרנגולת נבלה, או לא, יש לילך להקל, דכיון שאין איסורה אלא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא. אבל ספק אם היא ביצת טריפה או שחוטה, אסורה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רצה].

ז

השוחט בסכין בדוקה כדת, ואחר שחיטה מצא בה פגימה, יש לחוש שמא בעור התרנגולת נפגמה, והסימנים נשחטו בסכין פגומה, הילכך התרנגולת "ספק נבלה", ואסורה. ומכל מקום אם מצא בה ביצה, מותרת, מפני שאיסור ביצת נבלה הוא רק מדרבנן, וספקא דרבנן לקולא. [איסור והיתר כרך ב' עמוד שט. הליכות עולם ח"ו עמוד רנב].

ז

ביצה גמורה שנמצאת במעי התרנגולת שנתנבלה בשחיטה, או שנמצאת טריפה, ונתערבה ביצה זו בביצים אחרות, יש אומרים דאפילו באלף לא בטלה, ויש אומרים שביצה אסורה שנתערבה עם שני ביצים כשרות, חד בתרי בטיל, וכן עיקר. ואף על גב שהביצים הם דבר שבמנין, הואיל ואין לביצה חשיבות מיוחדת בטלה בתערובת, שכן מסקנת מרן השלחן ערוך במשנה אחרונה שלו (בסימן קי סעיף א), וכן פסקו האחרונים, הפרי חדש ומרן החיד"א בשיורי ברכה. [איסור והיתר ב' עמוד רצו. וכן הוא בהליכות עולם ח"ו. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סימן יח, דף שיט טור ב', שהביא מ"ש הרהמ"ח בשם מורנו הרב רבו בעל זבחי צדק זצ"ל, שמעשים בכל יום (במקומו), שנוהגים שאם יש הרבה תרנגולות המטילות ביצים, ונמצאת אחת מהן טריפה, שאוסרים את כל הביצים, משום דבר שבמנין, וכדבריו מבואר בזבחי צדק (סי' קי ס"ק יב). אולם להלכה אין אנו נוהגים כן, אלא כדברי

הפרי חדש שהוא מרא דאתרא בירושלים עיה"ק, שיש לפסוק כמשנה אחרונה של מרן הש"ע (סי' קי), דאמרינן חד בתרי בטיל. וכבר כתב הגר"א באו"ח (סי' תצח ס"ד), שאם יש סתירה בד' מרן, אין בכך כלום].

ח

ביצה שיש בה אפרוח שנתערבה בביצים אחרות, אפילו באלף לא בטלה. [שם עמוד רצט סימן ט. וראה ביביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"ב חיו"ד סי' ט, דף שלה טור א' מ"ש ע"ד הגרי"ח בענין ביצה שיש בה אפרוח שנחשבת בריה ולא בטלה].

ט

הכה תרנגולת על זנבה והפילה ביצתה קודם שנגמרה מותרת, ואין כאן משום אבר מן החי, והוא שאינה מעורה בגידין. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד שא]

י

ביצת עוף טמא שנתבשלה עם ביצים אחרות, אם היא בקליפתה אינה אוסרת. ואם היא קלופה אוסרת, וצריך ששים ואחד ביצים של היתר כנגדה לבטלה. ואם נתבשלה בתבשיל של היתר, אין צריך אלא ששים מן התבשיל לבטלה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד שא]

יא

ביצת טריפה ונבילה דינה כדין ביצת עוף טמא, דכל שאינה קלופה ונתבשלה עם אחרות אינה אוסרת, דמיא דביעי בעלמא הוא. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד שא]

יב

ביצה שנולדה ביו"ט, שהיא אסורה בו ביום, ונתבשלה בשוגג עם ביצים אחרות [כשהיא בשלימותה עם הקליפה], אפילו ששים אין צריך, לפי שאינה פולטת כלל מגופה, שקליפתה מעכבתה מלפלוט, והיינו במקום שמחת יום טוב, כשאין לו מאכל אחר ליום טוב, שאז יש לסמוך על מ"ש הרמ"א ביו"ד (סי' קב) שבפליטת טעם בלבד, ואין שם ממשו של איסור, אפילו בדבר שיש לו מתירין יש להקל, הא לאו הכי יש להחמיר. [איסור והיתר שם עמ' שי]. וביצת עוף טמא שנתבשלה עם ביצים אחרות, אם היא בקליפתה אינה אוסרת, וצריך ששים ואחד ביצים של היתר כנגדה לבטלה. ואם נתבשלה בתבשיל של היתר אין צריך אלא ששים מן התבשיל לבטלה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד שב. ש"ע סי' פו ס"ד]

יג

ביצה שיש בה אפרוח או דם, אוסרת המתבשל עמה אפילו אם אינה קלופה. [שם עמ' שג]

יד

אם הניחו אפר בקדרה ששלקו בה ביצים הרבה, ומצאו שם ביצה שיש בה דם בחלמון, או ביצת אפרוח, הביצים הכשרות מותרות, מפני שהאפר נתן טעם לפגם. ויש מי

שמחמיר בזה, אבל העיקר לדינא להקל, [איסור והיתר ב' עמוד שג]. ומותר אף לכתחלה להניח אפר בקדרה ששולקים בה ביצים, שאם נמצא באחת מהן אפרוח, כל השאר מותרות, מפני שהאפר פוגם את הטעם הבלוע, ונמצא שלא בלעו הביצים אלא טעם פגום, והלכה רווחת נותן טעם לפגם מותר. ואף על פי שנותן טעם לפגם בקדרה שאינה בת יומא, אסור לכתחלה, ורק בדיעבד, אינו אוסר, זהו מפני שהקדרה מתחלה בלעה טעם לשבח, ורק אחר שנעשית שאינה בת יומא, נפגם הטעם שבה, אבל כאן שהביצים בלעו מעיקרא טעם פגום, מותר אף לכתחלה. [הליכות עולם חלק ו' עמוד רנה].

טו

אפרוח שנולד מביצת טריפה מותר, מפני שאין האפרוח נולד מן הביצה אלא עד לאחר שתהיה מסרחת, ונעשית כעפר בעלמא, הילכך האפרוח מותר. [איסור והיתר ב' עמו' שה]

טז

טריפה אינה יולדת, לפיכך עוף שהוא ספק טריפה והטיל ביצים משהין אותו עד שיטיל את כל ביציו שטעון כבר, ואם יטעון פעם אחרת כשרה, ונוכל לדעת זאת כששהתה בין סוף לידה לתחלת לידה כ"א יום שלמים, כי כן זמן עיבורה. והוא הדין לתרנגולת שלא ילדה מעולם שנולד בה ספק טריפות שאם ילדה אחר כ"א יום מזמן שנולד בה ספק טרפות היא והביצים מותרים. [איסור והיתר כרך ב' עמוד שו]

יז

ביצה שאסורה לישראל על פי הדין, אסור למוכרה לגוי, גזרה שמא ימכרנה לישראל. ואפילו ביצת נבלה שהיא אסורה רק מדרבנן, אין להתיר למוכרה לעכו"ם משום דהוי ספק דרבנן דשמא לא ימכרנה לישראל, אלא גם איסור דרבנן אסור למכור לגוי שמא ימכרנו לישראל, שאנו מוזהרים שלא יהיה מכשול על ידינו לישראל בשום פנים. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד שז. שוב יצא לאור הליכות עולם ח"ו, ושם (עמוד רנב) גם כתב כן]. כיצד יעשה, יטרפנה בקערה וימכרנה לנכרי, שאז ודאי לא יקנה אותה ישראל ממנו. במה דברים אמורים שרואים אותה טרופה בידו, שיש לחוש שישראל מכרה לו מפני שהיא טריפה, אבל מותר לקנות ממנו פת שנילוש בביצים במקום שנוהגים לאכול פת של נכרי, כיון שאין רואים אותה טרופה בידו. [איסור והיתר כרך ב' עמוד שז]

יח

מותר להושיב לכתחילה תרנגולת לדגור על ביצי טריפה, להוציא מהן אפרוחים. ואף על פי שהאפרוחים היוצאים מהם מותרים, אין בזה משום מבטל איסור לכתחילה, הואיל וביצי הטרפה נפגמים לגמרי קודם יצירת האפרוחים, ונעשים כעפר בעלמא ופנים חדשות באו לכאן. [איסור והיתר כרך ב' עמוד שט]

הלכות בשר בחלב

סימן פז - מהלכות בשר בחלב - דיני בישול בשר בחלב

א

נאמר בתורה ג' פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו". ודרשו בגמרא שאחד בא לאיסור אכילה, ואחד לאיסור בישול, ואחד לאיסור הנאה. ולכן אף שלא מצינו בתורה איסור לבשל שאר איסורים, בבשר בחלב האיסור הוא גם בבישול, ואף אם אינו למטרת אכילה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד עב]

ב

איסור אכילה והנאה של בשר בחלב נאמרו בתורה בלשון בישול, ואמרו בגמרא (חולין קח.) שהוא כדי לומר לנו, שאין איסור מן התורה אלא כשהוא מבשל בשר בחלב ביחד, אבל כשאינו בדרך בישול, כגון שנתן בשר בתוך חלב ושהה שם מעת לעת, או שמלח בשר וגבינה יחד, אינו אסור באכילה אלא מדרבנן. [איסור והיתר כרך ג' עמוד פ]. ואסור לבשלו אפילו לבדו. ואם עבר ובישלו יש אוסרים אותו בהנאה, ויש מתירים, ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על המתירים למוכרו לגוי. [הליכות עולם חלק ז' עמוד יב].

ג

לא אסרו חכמים כבישה ומליחה בבשר בחלב אלא באכילה, אבל מותרים בהנאה, ולפיכך בשר שנפל לתוך חלב ושהה שם עשרים וארבע שעות, או שנתן בשר וגבינה בתוך מים צוננים ושהו שם עשרים וארבע שעות, מותר למכור התערובת לגוי או להשליך התערובת לכלב. ואמנם בספק כבוש, הבשר והחלב מותרים על ידי שטיפה בצונן, דכיון שהוא מילתא דרבנן, הוה ליה ספק דרבנן ולקולא. [איסור והיתר כרך ג' עמוד פב]. וחתיכת בשר קטנה שהשליך אותה ילד לתוך קדרה רותחת של חלב, והיה ששים בחלב נגד הבשר, ולא נודע הדבר לבני הבית, ואח"כ נצטננה קדרת החלב, והבשר בתוכה, וכשהיא צוננת עירו מחצית החלב לקדרה אחרת, ונשארה חתיכת הבשר בקדרת החלב הראשונה יותר משיעור "מעת לעת". וכעת אין ששים בחלב נגד חתיכת הבשר. יש לחוש לאיסור כבישה, אחר שהיתה רותחת ונצטננה, ויש כבישה אחר בישול, והחלב נאסר מטעם כבוש. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סימן יב, דף שטז טור א', וכתב שם שאין לסמוך על מ"ש הרב עקרי הד"ט להתיר בזה].

ד

מעיקר הדין מותר לכבוש בשר וחלב יחדיו, או בשר בתוך חלב, מעת לעת, על מנת ליהנות מהם, וכגון ליתנם לפני כלב או למוכרו לגוי. [אבל באכילה בודאי שנאסרים]. וכן

מעיקר הדין מותר למלוח בשר וגבינה יחדיו, לצורך גוי או בהמתו. ומכל מקום המחמיר שלא לעשות כן לכתחלה, תבוא עליו ברכה, ובפרט כשרוצה לחוש למראית העין. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד פו]

ה

בשר שנפל למגירה שבמקרר, ושהה שם עם חלב שנשפך למגירה, ויש ספק אם הבשר שהה בתוך החלב עשרים וארבע שעות, או פחות מזה, יש להתיר את הבשר והחלב באכילה על ידי שטיפה היטב. ואם רוצה לבשל הבשר [לבדו] או להרתיח החלב, יש אומרים שיש איסור בדבר, דשמא שהה בתוך החלב עשרים וארבע שעות ואז יש בחלב טעם בשר, וכן ההיפך, וכאשר יבשל יעבור על ספק איסור תורה של בישול בשר בחלב. ויש שמקילין בזה לבשלו לכתחלה, ואף באכילה מותר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד צא. ועיין עוד בהליכות עולם חלק ז' עמוד יב. ודו"ק. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים סימן י' שדן בדין חתיכת בשר שהיתה שרויה בחלב צלול, וספק אם נכבשה מעת לעת, אם יש לחוש לאוסרה מספק כבוש מטעם איסור דם, דשמא עדיין לא נמלחה ולא הוכשרה לקדרה, והמסקנא שם להקל].

ו

אם נשפך חלב במקרר וכמות מסויימת ירדה לתוך המגירות, והירקות שהיו במגירה שהו שם עשרים וארבע שעות, יש להם דין של כבוש כמבושל, ואסור לאכול ירקות אלה עם בשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד צח]

ז

מי שאכל כזית בשר וחלב כאחד, [לאחר שנתבשלו ביחד] לוקה. והיינו, אף אם היה חצי כזית בשר וחצי כזית חלב, או אפילו רבע כזית חלב וג' רבעי כזית בשר, ובשניהם יחד יש כזית, לוקה משום איסור אכילת בשר וחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד צח]

ח

יש אומרים שאין איסור בישול בשר בחלב אלא משום חשש שמא יאכל, וממילא כאשר מבשל בשר בחלב באופן שאין חשש שיבוא לאכול, וכגון שבודק אם יש במוצר שלפניו תערובת של בשר וחלב כדי להמנע מלאוכלו, אין לאסור בזה משום בישול בשר וחלב. ויש חולקים ואומרים דמאחר שהוא גזרת הכתוב לאסור לבשל בשר בחלב, ממילא גם כשאין חשש שמא יבוא לאכול, אסור לבשל בשר בחלב. ויש לצרף סברא הראשונה כסניף להקל כשיש עוד סברא להקל. [ולכן לענין מעבדה יש להקל כאשר יבואר להלן, אחר שיש עוד צירופים]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קב]

ט

יש מי שאומר שדרך בישול שאסרה התורה בבשר בחלב, הוא רק כשנותן הבשר והחלב בקדרה על האש, שהוא דרך בישול. אבל אם נתן הבשר והחלב בכלי ראשון שאינו על

האש, אינו לוקה על הבישול. שאין זה דרך בישול הרגיל. וממילא תערובת זו מותר למוכרה לגוי, שאין איסור בזה אלא מדרבנן, ולא אסרו אלא באכילה. ויש חולקים ואומרים שגם אם מבשל בכלי ראשון שהיד סולדת בו שאינו על האש, הוי בכלל האיסור של "לא תבשל גדי בחלב אמו". וכן עיקר לדינא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קב]

י

אין לערות רותחים מכלי ראשון על בשר וגבינה. ויש אומרים דעירוי על בשר וגבינה יש בזה איסור מן התורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו", דעירוי מבשל כדי קליפה. ויש אומרים דעירוי אינו אוסר בבשר בחלב [כדי קליפה] אלא מדרבנן, ולדבריהם אם עירו חלב רותח על בשר, אינו אסור בהנאה, ומותר למוכרו לגוי. ויש אומרים דעירוי ככלי שני ואינו אוסר בדיעבד כלל. ולדינא, אין לערות רותחין על.בשר וחלב בעין, אך אם עברו ועשו כן יש להקל למכור לגוי, דעירוי אינו דרך בישול שאסרה בו התורה גבי בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קח. יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים דף שנד טור ב]

יא

הנותן בשר לתוך חלב חם בחום שהיד סולדת בו שבכלי שני, אינו עובר על איסור תורה של "לא תבשל גדי בחלב אמו". ואם נתן בשר בחלב רותח שבכלי שני, בדיעבד הכל מותר, אך לכתחילה ראוי ליזהר שלא לעשות כן, דאף שכלי שני אינו מבשל, מכל מקום יש אומרים דכלי שני מבליע ומפליט, וראוי לחוש ליזהר בזה לכתחילה. אבל בדיעבד מותר אפילו בלא קליפה, ובהדחה היטב סגי. ודבר גוש רותח שמונח בכלי שני, יש אומרים שיש לו דין כלי שני לענין דיעבד, ויש אומרים דדוקא בדבר לח כלי שני אינו מבשל, שדפנות הכלי מצננות את מה שבתוכו. אבל דבר יבש וגוש שאין בו רוטב, וכגון אורז וחתיכות בשר או דגים, דינם ככלי ראשון. ולדינא גם דבר גוש בכלי שני אינו מבשל. ולכן בדיעבד יש להקל בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמ' קיא]

יב

יש מי שאומר שהמבשל בשר עם גבינה, אינו עובר משום בישול בשר בחלב מן התורה, שאין הגבינה בכלל חלב אמו. ויש חולקים, וכן עיקר לדינא. [איסור והיתר ג' עמוד קיד]

יג

יש אומרים שאין איסור בישול בשר בחלב בטיגון, ואינו אלא מדרבנן. והיינו טיגון בשמן או בשומן, בלא אמצעות מים. ולדבריהם אם טיגן בשר וחלב, מותר למכור את התערובת לגוי. וכן בשר מבושל [שנתבשל לבדו] שנתעורר ספק אם אחר כך טיגנוהו עם חלב או לא, יש להתירו בהנאה ולמוכרו לגוי ככל ספיקא דרבנן. ולפי זה מותר לטגן בשר בחמאה

לצורך חולה שאין בו סכנה. ויש חולקים ואומרים שטיגון הוי בכלל בישול ואסור מן התורה. ולדינא לא יצא הדבר מידי ספק, אם טיגון הוי בכלל בישול או לא. ולכן רק בצירוף עוד ספיקות יש להקל. וכן בהפסד מרובה ושעת הדחק יש לסמוך על האומרים שאינו דרך בישול, והוי רק בשר בחלב דרבנן, ומותר בהנאה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קיז. וראה בשו"ת יביע אומר בהערות לרב פעלים חיו"ד סימן י דף שטו טור א', שדן במי שטיגן בשר בחמאה, אם נאסר מן התורה כדין בישול בשר בחלב, שאסור בהנאה, או אין איסור בטיגון אלא מדרבנן, והעלה להחמיר]

יד

אם צלה בשר בשפוד יחד עם גבינה, יש אומרים שעבר מן התורה על "לא תבשל גדי בחלב אמו". שצלייה בכלל בישול. ויש חולקים ואומרים שאין בזה איסור אלא מדרבנן, אחר שאינו דרך בישול, ולא נאסרה הנאתו מן התורה, ומותר למוכרו לגוי. וכל שיש ספק נוסף בדבר, כגון שלא נצלה שליש בישולו כשיעור מאכל בן דרוסאי, יש להתירו בהנאה. והוא הדין לבשר מטוגן בחמאה. וכן אם צלה בשר בקדירה חלבית בת יומא, שהוא צלי קדר, ואין בבשר ששים לבטל טעם החלב הבלוע בקדרה, מותר להרבות בקדרה עד שיעור ששים כדי לבטל האיסור, דאף אם נאמר שגם בצלייה עוברים על איסור תורה של לא תבשל גדי בחלב אמו, והרי באיסורי תורה אין מבטלין איסור לכתחלה גם לאחר שנתערב, מכל מקום יש לצרף סברת האומרים דבבלוע ליכא איסור בישול מן התורה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קכב]

טו

אם בישל בשר וחלב בשמש, אינו עובר מן התורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". אבל בודאי שאסור לאכול מתערובת זו, והכלי צריך הגעלה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קכו]

טז

כבר נתבאר שאם מלח בשר עם גבינה, אינו אסור אלא מדרבנן. אך אינו אסור אלא באכילה, ורק כדי קליפה, אבל מותר למוכרו לגוי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קכט]

יז

יש אומרים דלכתחילה אין להתיר לבשל עוף בחלב, שלא התירו בזה בבישול והנאה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אסרו חכמים לבשל עוף בחלב, [משום מראית העין]. ויש אומרים שמותר לבשל לכתחילה בשר עוף בחלב, שלא אסרו בזה חכמים אלא באכילה. והעיקר להקל בבישול עוף בחלב לגמרי, ובפרט לצורך רפואה [כדי לעשות תרופה ולהניח ברטייה וכדומה], אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה. וכל שכן בהנאה לאחר שנתבשל, שאין ראוי להחמיר לאבד ממון של ישראל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קל]

יח

אף על פי שאם כבש בשר בחלב בכלי עשרים וארבע שעות, הבשר והחלב נאסרו מדרבנן, מכל מקום קדרת בשר ששהו בתוכה חלב צונן עשרים וארבע שעות, ואחר כך שוב שהו בתוכה בשר עשרים וארבע שעות, יש להתיר התבשיל. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קלז]

יט

יש אומרים שאם הבשר והחלב נתבשלו יחד, וחוזר ומבשלם שנית, אינו חייב על הבישול השני, דאין בישול אחר בישול בבשר בחלב אף בדבר לח. ויש חולקים ואומרים דבבשר בחלב יש בישול אחר בישול. ויש אומרים שאם הבשר נתבשל לבדו, והחלב נתבשל לבדו, וחוזר ומבשלם יחד, יש בישול אחר בישול בבשר בחלב, דבבישול השני מקבלים טעם אחד מהשני ונעשים נבילה. אבל בשר וחלב שנתבשלו יחד, וחוזר לבשלם, אין בישול אחר בישול בבשר בחלב. וכן עיקר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קמג]

כ

עגלים המפוטמים על ידי תערובת של בשר בחלב, [והיינו, שהחברות בארץ מקבלות את חומר- הגלם מוכן, והוא אבקת חלב לבדה, ואבקה המכילה שומנים מן החי, ויטמינים, וברזל, והמעבדות כאן בארץ מערבבים את שני החומרים, ועל ידי בישול בחום גבוה מאד נעשים החומרים הנ"ל שוב לאבקה, ואבקה זו ממיסים לפני אבסת העגלות במים רותחים עד כשמונים מעלות, לצורך מאכל העגלים], יש אוסרים בזה משום בישול בשר בחלב, וגם אוסרים את אכילת העגלים אחר שנתפטמו מאיסור. ולכן לכתחלה יש לעשות את כל זה מתערובת של שומן צמחי, או בתערובת על ידי כלי שני. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קמג]

כא

המבשל בשר וחלב בין על האש ממש, בין בתנור חשמלי שיש בו גופי חימום, בין על פלאטה, בכל זה עובר משום לא תבשל גדי בחלב אמו. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קסג]

כב

המבשל במיקרו-גל, [בלי גופי השחמה], יש להסתפק אם עובר על איסור תורה של לא תבשל גדי בחלב אמו. ונפקא מינה לענין אם עברו ובישלו בשר וחלב במיקרו גל ביחד, אם מותר למוכרו לגוי. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קסג]

כג

הרוצה להשתמש במיקרו-גל הן למוצרי חלב והן למוצרי בשר, ראשית דבר יש להבחין בין שני סוגי מיקרו-גל המצויים כיום, כי יש כאלה שיש בהם גופי השחמה, ואז דינם כדין תנור חשמלי רגיל. אך בתנורי מיקרו-גל שאין בהם גופי השחמה [גוף חימום], ופועלים רק באמצעות קרינה, אם משתמשים במיקרו גל לצורך בישול, או לחימום אך

בשימוש תדירי, באופן שהדפנות מגיעות לחום שהיד סולדת בו, יש לנהוג להכשירם על ידי ניקוי היטב, ולהניח שם חצי כוס מים עם מעט חומר ניקוי [אמה], וירתיחו את המים במשך כעשר דקות, עד שדפנות התנור יספגו מהמים, ואחר כך ינקו היטב את הזיעה שבדפנות, וישתמשו תמיד במיקרו גל באמצעות קופסא סגורה היטב. והתנור כשר למאכלי בשר ולמאכלי חלב בזה אחר זה. וכן הדין לענין הכשר המיקרו גל בפסח. והצלחת של הזכוכית שהמאכל בתוכה לדידן די לה בשטיפה היטב. [איסור והיתר ג' עמוד קסז]

כד

כיור (קערת המטבח) שנסתם משיירי מאכל, ויתכן שיש בנקב הכיור שיירי שומן ושיירי גבינה, [כאשר יש בבית רק כיור אחד] ורוצה לשפוך מים רותחים מכלי ראשון על פתח הכיור כדי להמיס את השומן ולגרום למים שיזרמו כתיקנן, יש אומרים שלכתחילה אין ראוי לעשות כן, מחשש לבישול בשר בחלב. ויש מקילין בזה, וכן הוא מעיקר הדין. וכיום שחומרי ניקוי חריפים מצויים בכל בית, והחומרים גורמים לפגימה גדולה בשיירי המאכל, וגם מכלים את השיירים, ועל ידי כך הסתימה נפתחת, לכתחלה עדיף לעשות כן, וגם עדיף שלא ישפוך להדיא על השיירים, אלא בצד. אולם מעיקר הדין מותר לערות רותחין לפתח הכיור, ובפרט כשידוע שיש שם שיירי עוף ולא בשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קעד. יביע אומר חלק ה' חלק אורח חיים סימן לג אות ד]

כה

יש נמנעים מלערות מים רותחים לתוך פח אשפה, או לתוך המשולש שבכיור שנותנים בו שיירי המאכל, דיש לחוש שמא יש שם שיירי שומן ושיירי גבינה, ועל ידי העירוי הבשר והגבינה יתבשלו יחד. ומכל מקום מעיקר הדין אין בזה איסור, שהרי אין זה ברור שיש שם שיירי שומן וגבינה צמודים זה לזה, וכן אין זה ברור שהרותחים יגרמו לבליעת טעם הבשר בגבינה, או ההיפך, שיש אומרים דאין עירוי מבשל כלל, וכן אין בישול אחר בישול בבשר בחלב. ואמנם ראוי ליזהר שלא לשפוך שמן רותח [שטיגנו בו בשר] על חתיכות פיצה וגבינה שבתוך פח האשפה, שבשפיכה זו גורם לבישול בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קעט]

כו

מותר לכבס מגבות שהשתמשו בהם בארוחה בשרית, יחד עם מגבות שהשתמשו בהם בארוחה חלבית, ואין לחוש בזה שיבשל את שיירי השומן והגבינה יחד. [שם עמ' קעט].

כז

מותר לבדוק חמאה תוצרת חוץ לארץ במעבדה כימית, אם יש בה תערובת של שומן וחלב, ואין לחוש בזה לאיסור במה שמטגן הבשר והחלב. וכן הוא הדין שמותר לבדוק שוקולד במעבדה כימית לבדוק אם יש בה תערובת שומן מן החי בחלב, מפני שאף אם יש תערובת כזאת, היא כבר מבושלת יפה ביחד, ואין בישול אחר בישול, וגם אינו מתכוין לבשל בשר בחלב, וספק הוא אם ישנה תערובת כזאת, או לא, וספק פסיק רישיה הוי כדבר שאינו מתכוין שמותר. [איסור והיתר ג' עמוד קפ. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' ה'. הליכות עולם ח"ז עמו' א]

כח

נר חלֵב שמעורב בו גם חמאה, יש אומרים שמותר להדליק את הנר, ואין לחוש בזה לאיסור בישול בשר בחלב. ויש חולקים. ולדינא כל שיש צירוף נוסף חזי לאצטרופי סברא זו להקל, וכגון בנר של חלב עם חמאה שכבר נתבשלו יחד וקיבלו טעם אחד מהשני, ומדליק הנר, דשמא אין טיגון בכלל בישול לענין בישול בשר בחלב, ושמא אין בישול אחר בישול בבשר בחלב. וכן הדין בספק אם יש בנר תערובת של חלֵב וחלַב או לא, דיש להקל להדליק הנר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קפא]. ומותר להדליק סיגריה מן הנר של חֵלֶב, וטוב שלא ידליקנה מן הפתילה שבנר אלא מן השלהבת. [יחוה דעת חלק ב' סימן יז עמוד עב. וכן הוא גם בהליכות עולם חלק ז' עמוד כח].

כט

חמאה שנתבשלה בקדרת בשר בת יומא, מותר להדליק בה נר חנוכה, כיון שאסור להשתמש לאורה, ואין כאן הנאה, שמצות לא ליהנות ניתנו. וכל שכן שאין הדבר ברור שנאסרה בהנאה, כיון שאין הבשר בעין, ורבים מן האחרונים סוברים שבאופן כזה יש להתיר בהנאה. ואין לאסור מטעם שנר חנוכה צריכה שיעור שתדלק לפחות חצי שעה, וכאן שאסורה בהנאה כתותי מכתת שיעורה, זה אינו, שפירוש כתותי מכתת שיעורה אין הכוונה שכאילו אינו כלל, אלא הוא כמו שנפרך, ואם כן זה לא שייך אלא בלולב ושופר שצריך שיעור בגופם, אבל כאן אף אם נחשוב שהשמן נעשה כטיפין דקים הרי על כל פנים ראוי הוא להדליק כשיעור שאמרו חכמים. וגם איסור בישול בעת ההדלקה של נר חנוכה אין כאן, שאין בישול אחר בישול. וגם כיון שאין הבשר בעין, אין איסור בישול, לכן יש להתיר. וטוב להחמיר היכא דאפשר. [או"ה ג' עמ' קפג. שוב יצא לאור הליכו"ע ח"ו, ושם כתב כדברינו בילקו"י הנז']

ל

יש אומרים שאין איסור בישול בשר בחלב בדבר בלוע. ולכן אם בישל חלב בקדרה של בשר, אינו עובר משום "בישול" בשר בחלב. ויש אומרים שגם בבלוע יש איסור בישול בשר בחלב מן התורה. ומעיקר הדין יש להקל. אך נכון לחוש לכתחלה לדברי האוסרים. אולם אם יש הפסד מרובה בדבר, יש להתירו בהנאה. ולכן קדרה חולבת בת יומא לכתחלה לא יבשל בה בשר אפילו לגוי, משום איסור בישול בשר בחלב, וכן להיפך. ומכל מקום מאחר שאין שניהם בעין, הבשר והחלב, ואין כאן אלא פליטת הכלי, בשעת הדחק או במקום הפסד מרובה יש להקל בבישול ובהנאה. ומיהו כשאין הכלי בן יומו נראה שאין צורך להחמיר, ומותר לכתחלה לבשל בקדרה שאינה בת יומא עבור גוי. שאף על פי שחז"ל גזרו בקדרה של איסור שאינה בת יומא, גזרה משום קדרה בת יומא, באיסור בישול בשר בחלב בכהאי גוונא לא גזרו. [אבל אין לבשל חלב בקדרה בשרית שאינה בת יומא בלי הכשר כדת, לצורך ישראל, משום טעם הבשר הבלוע בקדרה, וחכמים גזרו קדרה שאינה בת יומא אטו קדרה בת יומא]. [איסור והיתר ג' עמוד קצא. ירחון קול תורה תמוז תשס"ג עמ' כג. הליכו"ע ח"ז עמוד יב, ועמוד יט]

לא

יש אומרים שאם מבשל בשר בחלב ובשעה שהמוצר מתחמם הוא כלה ונשרף ומתבער מן העולם, אין בזה איסור בישול בשר בחלב. ויש חולקים. [איסור והיתר ג' עמוד קצה]

לב

אסור לבשל בשר בחלב אפילו שמבשל לצורך גוי, או לתת לכלב, ואפילו אם משליכם אחר כך. ולכן מפעלים המכינים אוכל עבור בעלי חיים, יש להם להקפיד שלא לבשל בשר וחלב יחד. אבל מותר להם לבשל נבילות וטריפות וחזיר וכיו"ב, כדי להכין מצרכי מזון לכלבים, כל שאין האוכל ראוי למאכל אדם, ואין לחוש שמא יבוא לטעום. [ובמאכל הראוי לאכילת אדם ראה להלן]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קצז]

לג

בשר שנתבשל בחלב ונאסר בהנאה, אסור ליתנו במתנה לגוי, ואפילו אינו מכירו כלל. וכן אסור ליתנו לכלב, ויש אומרים שאסור ליתן את התבשיל אף לכלב של הפקר, אף שאין לו הנאה ישירה מהבשר והחלב. וכן אסור להשליך תערובת זו לנהר או לים שיש בו דגים, דתערובת בשר וחלב צריך שלא יהנה ממנה שום בריה. ויש חולקים ואומרים שדוקא גבי חמץ החמירו שלא ליתנו אף לכלב של הפקר, מה שאין כן בשאר איסורים. והעיקר לדינא שגם בשאר איסורי הנאה אסור ליתן לכלב של הפקר. ומכל מקום אם הוא בגדר ספק אם הבשר והחלב נאסרו בהנאה, יש להתיר ליתנו לכלב של הפקר או

להשליכו לים. וכן במקום שיש עוד צירופים יש להקל בכלב של הפקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד קצח. ילקו"י על הלכות ערלה פרק ב'. הליכות עולם חלק ז' עמוד יא. יביע אומר חלק י' דף שנה טור א']

לד

מי שנזדמן לו נבלה או טריפה, ורוצה לבשלה כדי למוכרה לגוי, אין בזה איסור, ואפילו בשר חזיר, שלא אסרה תורה בישול אלא בבשר וחלב. אך הכלים בודאי שנאסרו. [וכל זה בנזדמן לו נבילה וטריפה ושאר איסורים, אבל בלאו הכי הרי אסור להסתחר בדבר איסור]. ומכל מקום אסור לבשל נבלות וטריפות בקיבוצים חילוניים משום "מסייע בידי עוברי עבירה". [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רא]

לה

מי שמצבו הכלכלי דחוק ביותר, ואין לו מקור פרנסה אחר, יש להתיר לו לעבוד כטבח במסעדה של גוים, ולבשל להם נבילות וטריפות, באופן שיזהר מלטעום מהתבשילים. וכן יזהר שלא לבשל בשר בקדרה חלבית בת יומא, וכן להיפך. אבל אם אינה בת יומא, יש להקל. וסתם כלי גוים אינם בני יומן. ואמנם לכתחילה נכון מאד להשתדל להתפרנס בדרכי היתר בטוחים, ורק כאשר אין לו כל מוצא אחר, יוכל לסמוך להקל כאמור. [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמוד רג. יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן ו'].

לו

יש אומרים שאסור לישראל לבשל כרוב בלי בדיקה מתולעים לצורך פועלים גויים, שיש חשש שיבואו יהודים לאכול מהם. אבל אם הירקות מתבשלות בתבשיל של איסור, או בקדרה של איסור במסעדה לצורך גויים, שאין בו חשש שיהודים יאכלו ממנו, מותר לטבח יהודי לבשל לגויים ירקות המוחזקים בתולעים, ולא חיישינן שמא הוא עצמו יבוא לאכול מזה. ויש חולקים ומתירים גם בתבשיל שאינו של איסור, דכל שמבשל במיוחד לצורך הפועלים הגויים, אין לחוש שיאכל. וכן עיקר לדינא כסברא זו. [איסור והיתר ג' עמוד רד]

לז

עוף חי שנפל לתוך חמאה רותחת, ומתה בתוכה, אף על פי שהעוף והחמאה אסורים באכילה, (אם אין ששים כדי ביטול), מכל מקום העוף והחמאה מותרים בהנאה, ורשאי למוכרם לגוי, וגם אין בזה איסור משום אבר מן החי, דרוטב אבר מן החי אינו אסור לבני נח. ויש אומרים שאין איסור טעם כעיקר בבני נח, וגם יש אומרים דלא שייך לאסור בהנאה בטעם של אבר מן החי. [איסור והיתר מהדורת תשמ"ז, עמוד רד. שוב יצא לאור יביע אומר חלק י', ושם (דף שנג טור ב) כתב כדברינו. ע"ש].

לח

בשר וחלב שנתבשלו יחדיו, צריך לקוברן, או להשליכם לבית הכסא, ולא יתנם לגוי אפילו בחנם. וכן אסור להאכילם אפילו לכלב של הפקר. ואם שרפו גם אפרו אסור בהנאה מן התורה. ואם נאסרו רק מדרבנן, כגון שכבש או מלח בשר בחלב, מותר למוכרם לגוי, או ליתנם לכלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רו]

לט

אם בישל חלב בקדרת בשר בת יומא, או ההיפך, החלב נאסר מפליטת הבשר, וכבר ביארנו לעיל (סעיף יד, ל) שיש אומרים שהחלב נאסר גם בהנאה, שגם בבלוע עבר על איסור בישול מן התורה, ויש אומרים שאין איסור בישול בבלוע. ובשעת הדחק או הפסד מרובה יש להתירו בהנאה. והקדרה צריכה הכשר. ויש אומרים שקדרה שבלעה מבשר וחלב מותר למוכרה לגוי בלי הכשר, אחר שאין הגוי מוסיף דמים על הבלוע. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רח. יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן ו אות י'. ויש לצרף סברת האומרים שאין איסור בישול בשר בחלב בחצי שיעור, וראה ביביע אומר חלק ד' חאו"ח סימן לג אות יז]

מ

קדרה שהרתיחו בה חלב ביום ראשון בבוקר, וביום שני בבוקר טעו ובישלו בה בשר, ויש ספק אם עברו עשרים וארבע שעות משעה שהחלב הרותח היה בקדרה, או לא, העיקר להתיר מטעם ספק ספיקא, שמא הלכה כרבינו תם וסיעתו שלינת לילה בלבד פוגמת, ואין צריך מעת לעת, ושמא עבר מעת לעת בין החלב לבשר, והוה ליה נותן טעם לפגם שמותר. [יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן ו', ושלא כמ"ש בשו"ת רב פעלים להחמיר בזה].

מא

חתיכת בשר שנפלה ליורה של חלב רותח, וקיבלה טעם מהחלב ולא היה שיעור ששים ונאסרה, ונפלה חתיכה זו לתבשיל אחר של ירקות וסילקוה, והחתיכה נאבדה או שנשפך מן התבשיל באופן שאי אפשר לעמוד על שיעורו אם היה בתבשיל ששים כנגד אותה חתיכה או לא, הוה ליה ספק דאורייתא ולחומרא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רי]

מא

בשר שנפל לתוך קדרת חלב שאצל האש, ונאסרו שניהם מדין בשר וחלב, ואחר כך נפלה חתיכת הבשר לתוך קדרה שיש בה מרק ירקות, והיא אצל האש, אף על פי שגם המרק נאסר באכילה מפליטת הבשר האסור, [אם אין ששים נגד הבשר האסור] מכל מקום מותר למכור המרק לגוי, חוץ מדמי האיסור שבו, ואת הבשר יקברו כדין בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמוד רי].

מב

איסור בישול בשר בחלב מן התורה, אינו אלא כשנתבשל הבשר לפחות כשליש בישולו, שהוא כמאכל בן דרוסאי, אבל בפחות משיעור זה, אינו אסור אלא מדרבנן, ולכן מותר בהנאה, ויכול למכור התערובת לעכו"ם. וכן אם נפלה חתיכת בשר לא מבושלת לתוך קדרה של חלב רותח הנמצא על האש, והבשר לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר למוכרו לגוי. ואם בישל בישול גמור חצי כזית בשר בחלב, יש בזה מחלוקת אם הוא אסור מן התורה או לא. ואם נצטרף לזה עוד ספק יש להתירו בהנאה משום ספק ספיקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד ריב. הליכות עולם חלק ז' עמוד ז']

מג

קדרה שהרתיחו בה חלב, ולמחרת חיממו בקדרה זו מים, ובעוד המים רותחים על האש, נפלה לתוכה חתיכת בשר, והבשר שהה בקדרה זמן מועט עד שהוציאוהו, [ולא נתבשלה אפילו כמאכל בן דרוסאי], אפילו שהיה ברור שלא עברו עשרים וארבע שעות מאז חימום החלב, חתיכת הבשר אסורה באכילה, אך יש להתיר את הבשר והחלב בהנאה, וכגון למוכרם לעכו"ם. ואם יש ספק אם עברו כ"ד שעות, הבשר והחלב מותרים גם באכילה. [דיש לצרף שיטת ר"ת דלילה פוגם]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רכו]

מד

בשר בחלב, אסור לאוכלן אפילו שלא כדרך אכילתן, ולכן אין להקל לחולה שאין בו סכנה לקחת תרופות העשויות מתערובת בשר בחלב, אפילו אם מערב בהם דבר מר ופוסלם לאכילה. ואם התערובת נפגמה מאכילה קודם שעירבו בתוכה שומן וחלב, יש להקל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רכט]

מה

ומכל מקום נותן טעם לפגם מותר גם בבשר בחלב, בדיעבד. ולכן קדרה שבישל בה בשר, ואחר מעת לעת עבר והרתיח בה חלב, או להיפך, האוכל מותר באכילה כדין כל האיסורין המותרים בדיעבד בנותן טעם לפגם, והכלי יגעילנו ברותחין אחר מעת לעת. אך אם עבר ובישל בקדרה במזיד, אף שאינה בת יומא אסור לו לאכול מהתבשיל, משום קנס. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רלד]. ואם נתבשל הבשר בקדרה הזאת אחר לינת לילה אחד, וספק אם עבר עליה מעת לעת, משעה שהרתיחו בה החלב, והוציאוהו משם, מותר מטעם ספק ספיקא, שמא הלכה כרבינו תם וסיעתו שלינת לילה פוגמת, ושמא עבר עליה מעת לעת. [שו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד ס"ס ו. הליכות עולם חלק ז' עמוד ז].

סימן פז סעיף ב'

מו

אף על פי שנאמר בתורה לא תבשל "גדי" בחלב אמו, גדי לאו דוקא, אלא הוא הדין שור שה ועז, שאסור לבשלם בחלב. ודיבר הכתוב בהווה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רלו]

מז

כוי, שהוא ספק חיה ספק בהמה, אסור לבשלו בחלב משום דספק דאורייתא לחומרא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רלו]

מח

יש אומרים דחלֶב הרי הוא כדין בשר, ולכן אם בישל חלֶב עם חלב, עובר על לא תבשל גדי בחלב אמו. ואם עשו כן התערובת אסורה בהנאה. ויש אומרים דאין חלֶב בכלל בשר, ולכן אם בישלו בחלב אינו עובר על איסור בישול בשר בחלב, וממילא התערובת מותרת בהנאה. וסברת המקילין מועילה לצרפם לסניף להקל בהפסד מרובה. [שם עמוד רלח].

מט

יש אומרים שכבד אינו בכלל בשר, ואם בישלו עם חלב אינו עובר משום לא תבשל גדי בחלב אמו, דכבד כולו דם ואין לו תורת בשר לעבור על בישולו בחלב. אולם אין לסמוך על סברא זו אלא כסניף בעלמא. ואם בישל כחל עם החלב שבו, אינו עובר מן התורה על איסור בישול בשר בחלב. [ולענין היתר אכילתו ראה להלן סימן צ']. אבל אם בישל הכחל עם חלב הבא ממקום אחר, עובר על איסור תורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמ' רמ]

נ

האיסור לבשל בשר בחלב הוא בין בחלב אמו בין בחלב אחרת, אלא שדיבר הכתוב בהווה. ואמנם אם בישל חלב שחוטה בבשר בהמה, אינו עובר מן התורה משום בישול בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רמא]

נא

בהמה שלא הניקה ויש לה חלב [כשהיא קרובה לימי לידתה], אף על פי כן אסור מן התורה לבשל בשר עם חלב זה, ואינו דומה לחלב זכר שמותר מן התורה לבשלו בבשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רמג]

נב

בשר חיה בחלב אסור באכילה מדרבנן, אבל אין בזה איסור מן התורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". וכן מותר בהנאה. [וראה לעיל סעיף י"ז אם יש לחוש בבישול חיה ועוף בחלב משום מראית העין]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רמד]

נג

איסור אכילת בשר עוף בחלב היא מדרבנן, ולכן אם נפל עוף לתוך חלב רותח, ולא היה ששים כנגד העוף, מותר להרבות על החלב עד שיהיה שיעור ששים כנגד העוף. [אבל אין התערובת כולה נהפכת לאיסור שנצטרך לשער כנגדה]. ואמנם יש אומרים דאיסור אכילת עוף בחלב הוא מדאורייתא, ולדבריהם יש לילך בספיקו להחמיר כשל תורה, וכן אם נפל עוף לתוך חלב ואין ששים בחלב כנגד העוף, לדבריהם אין להרבות על החלב כדי לבטלו. והעיקר לדינא כסברא ראשונה, דבשר עוף בחלב אינו אסור אלא מדרבנן. ודעת הרמב"ם שאף כל האומר בשר עוף בחלב דאורייתא עובר בבל תוסיף. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רמז]

סימן פז סעיף ג' - בישול בהמה טמאה בחלב

נד

בשר בהמה טמאה מותר מן התורה לבשלה עם חלב בהמה טהורה, או להיפך, וכן מותרים בהנאה. ומכל מקום יש להחמיר שלא לבשל בשר בהמה טמאה עם חלב בהמה טהורה, או להיפך, משום מראית העין. ואמנם בשר בהמה טהורה נבילה או טריפה אסורים מן התורה בחלב בבישול, ובהנאה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רנו. יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ח' אות ב]

נה

כזית בשר בהמה טמאה שנתערב עם חלב בהמה טהורה, ונתבשלו יחד, ולא היה ששים כנגד כזית הבשר האסור, אבל היה רוב, ונשפך מהחלב לקדרה אחרת של חלב בהמה טהורה, אין צריך לשער כנגד כל החלב שנשפך לתוך התבשיל, אלא די לשער כנגד הבשר הבלוע בחלב, שאין החלב נהפך לנבלה שצריך לשער כנגד כל החלב. [שם עמוד רסב]

נו

המבשל בשר בהמה טריפה או נבילה, עם חלב טהורה, עובר משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". והבשר והחלב נעשים נבילה. ואם החלב נשפך לקדרה אחרת צריך לשער ששים כנגד כל החלב כמו בכל בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רסב]

סימן פז סעיף ג' [ברמ"א] - חלב שקדים

נז

אם בישל בשר טמא עם גבינה, והגבינה היא חתיכה הראויה להתכבד, יש אומרים שלא בטלה אפילו באלף. ואם בישל חלב טמא עם בשר טהור אף שהבשר מצד עצמו הוא טהור ולא שייך בו חתיכה הראויה להתכבד, מכל מקום מצד בשר בחלב שייך

בו חתיכה הראויה להתכבד. ויש אומרים שבחלב טמא או בשר טמא אין איסור בשר בחלב. [ולכולי עלמא חתיכת בשר טמא עצמו שייך בו חתיכה הראויה להתכבד]. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רסד]

נח

מותר לעשות חלב משקדים ולבשל בו בשר עוף, הואיל ובשר עוף בחלב מדרבנן. אבל בבשר בהמה יש להניח שקדים אצל החלב משום מראית העין. ומכל מקום לכתחילה נכון להניח שקדים בתוך החלב גם בבשר עוף, כדי שיכירו שהוא חלב שקדים, ואם רוצה לשתות חלב שקדים אחר שאכל בשר, אין צריך שום היכר. [ילקוט יוסף חלק ח', איסור והיתר כרך ג' עמוד רסה. יביע אומר חלק ד' חלק אבן העזר סימן ג' אות ג', וחלק ו' חיו"ד סימן ח]

נט

אם בישלו בשר עם אורז ונתנוהו בתוך עלי גפן או עלי כרוב יש שנהגו לאכול תבשיל זה עם חלב שקדים, [או חלב סינטטי], ואין צריך ליתן שם שקדים להיכר, אפילו אם יש שם בשר בהמה. שהרי אין כאן בשר בעין אלא מכוסה בתבשיל. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רסט]

ס

מותר לשתות חלב סינטטי אחר ארוחה בשרית. וכן גלידה מחלב סינטטי, וכל שכן גלידה פרווה הדומה לגלידה חלבית, לאחר ארוחה בשרית, ואין לחוש בזה למראית העין. ולכן מה שנוהגים בבתי מלון הכשרים להגיש לאורחים אחר מאכלי בשר כוס חלב סינטטי, או קפה המזוג בחלב סינטטי, ואין בהם שום תערובת של חלב טבעי כלל, אין לאסור זאת עליהם, והנח להם לישראל, שמאחר שאין האיסור ניכר ממש בשעת האכילה והשתיה, אין לחוש לאסור משום מראית העין, ואין צורך כלל לתת שקדים עם החלב הצמחוני הזה, כדי שיהיה היכר בדבר, והנח להם לישראל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רסט. יביע אומר חלק ו' חיו"ד. יחוה דעת חלק ג' סימן נט עמוד קפח]

סא

מותר לטגן נקניק צמחי [סויה] בחמאה חלבית, ואין לחוש בזה למראית העין. ובמקומות ציבוריים המחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רעא]

סב

מותר לבשל דגים או חגבים בחלב ואין בזה איסור משום בישול בשר בחלב, שאין דגים וחגבים בכלל בשר. ואמנם לענין אכילת דגים בחלב ראה להלן. [איסור והיתר ג' עמוד רעב]

סימן פז - סעיף ד' - לבשל בשר בחלב אשה

סג

אסור לבשל בשר בחלב אשה מפני מראית העין. אבל אם נפל לתוך תבשיל, בטל, ואין צריך שיעור ששים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רעג]

סד

השותה חלב אשה הכנוס בכלי, בארוחה בשרית, יש אומרים שמועיל להניח שקדים בכוס, ולשתות את החלב עם בשר. ואף בבישול מותר. ויש חולקים וסוברים דבחלב אשה לא מועיל להניח בצד שקדים, ורק בחלב שקדים ממש מועיל ליתן בצד שקדים להיכר. וכן עיקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רעג]

סימן פז סעיף ה' - דין ביצים הנמצאים בתרנגולת

סה

ביצים הנמצאים בעופות לאחר שחיטה, אם הם גמורות, דהיינו שיש להם חלבון [הלבָּן] וחלמון [צהוב], אף על פי שהיא מעורה בגידים [יש בה כעין חוטים אדומים] הרי זו ביצה גמורה ומותר לאכלה בחלב. אבל אם אין לה אלא חלמון אסור לאכלה בחלב. אבל מותר לבשלה עם חלב שלא על דעת לאוכלה, שהרי אפילו בשר עוף עצמו מעיקר הדין מותר לבשלו עם חלב, כשאינו אוכלו. ואף לסברת האומרים דאסור לבשל עוף בחלב משום מראית העין, בביצה לא שייך לאסור משום מראית העין. [או"ה ג' עמוד רעה]

סו

ביצה שנגמר רק החלמון שלה, והיא עדיין מעורה בגידין, ועברו ובישלו את הביצה בחלב, יש להקל שלא לאסור התערובת [אף כשאין ששים]. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רפא]

סז

ביצה הנמצאת בתרנגולת, ונגמר רק החלמון שלה, אף שהיא עדיין מעורה בגידין עם שלל הביצים, אם אכלה [בפני עצמה] מותר לאכול אחריה גבינה, ואין צריך להמתין כלל. ויש מחמירין בזה, ולכן הרוצה להחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. אך מעיקר הדין יש להורות להיתר. שדוקא לאכלם ביחד עם חלב, אפילו בלא בישול, אסור, אבל לאכול אחריהם מותר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רפב]

סימן פז סעיף ו' - מעושן בבשר בחלב

סח

יש אומרים שהנותן בשר וגבינה יחד תחת עשן ונתבשלו, עובר על איסור תורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". ויש חולקים ואומרים שאינו דרך בישול, ואין לוקין עליו, ואינו אסור אלא מדרבנן. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רפג]

סט

אסור לבשל בשר וחלב ביחד בחמי טבריה, דאף שאין לוקין עליו מן התורה, מכל מקום איסורא מיהא איכא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רפט]

ע

המבשל בשר במי חלב, או בחלב מתה, פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב. וגם בזה יש בו איסור מדרבנן. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רצא]

עא

יש מי שאומר דנסיובי דחלבא [פירוש, חלב המתמצה מקפאון הגבינה] אינם בכלל מי חלב המותרים, אלא נסיובי דחלבא אסורים מן התורה, ומי חלב היינו אחר שעושים הגבינה מבשלים הנסיובי, והאוכל צף מלמעלה, ולא נשאר בו אלא מים בעלמא, זהו הנקרא מי חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רצג]

עב

המבשל דם בחלב, פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב. [וגם לא משום איסור דם]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רצג]

עג

המבשל בשר בחלב זכר של בהמה אין לוקין עליו, שהרי נאמר בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, וחלב זכר אינו חלב אם. אבל איסורא מיהא איכא. אבל בחלב זכר של אדם, [אם אירע כן] לא מיקרי חלב כלל, ומותר לבשלו בבשר. ויש אוסרים גם בזה משום מראית העין, דלא גרע מחלב אשה וחלב שקדים. ואמנם בין בחלב זכר של בהמה, ובין בחלב זכר של אדם, אם נפלו לתוך קדירה של בשר אינן אוסרים. [איסור והיתר כרך ג' עמוד רצה]

סימן פז סעיף ז' - המבשל שליל בחלב

עד

המבשל שליל בחלב חייב, וכן האוכלו. אבל המבשל שליא או עור וגידים ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים הרכים, עם חלב, פטור. וכן האוכלם פטור. אבל איסורא מיהא איכא. ויש אומרים שאין איסור בזה אלא לענין אכילה, אבל מותר בבישול. ויש חולקים ואוסרים גם בבישול. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רצז]

סימן פז סעיף ט-י - חלב הנמצא בקיבה

עה

חלב הנמצא בקיבה דינו כפרש בעלמא, ואין עליו תורת חלב, לענין איסור בישול בשר בחלב, ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה. [שם עמוד שא. הליכות עולם ח"ז עמוד כד]

עו
חלב הנמצא בקיבה ונמלח עם הקיבה, או שעמד בתוך עור הקיבה כ"ד שעות, אין להעמיד בו גבינות, דחלב זה נאסר לכתחלה. אבל בדיעבד אפילו אם הוא חלב שנשאר כ"ד שעות בעור קיבת נבלה או טריפה, והעמיד בו גבינות, מותרים. [איסור והיתר ג' עמוד שא]

עז
ומכל מקום חלב הנמצא בקיבה והקיבה נמלחה עם החלב שבה, ועבר והעמיד בחלב זה גבינות, אין לאסור את הגבינות. אולם לכתחלה אין להניח החלב בקיבה עד שהחלב יצטנן בתוך הקיבה. ורק בדיעבד אין לחוש. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שג]

עח
אם העמיד גבינה בעור קיבה של כשרה, אם יש בה טעם של בשר, אסורה, ואם לאו מותרת. ומשערין בששים כנגד עור הקיבה. [ובמקום הפסד אפשר להקל ליתן הגבינות לעכו"ם שיטעם, ואם יאמר שאין בה טעם בשר, הגבינות מותרות]. אבל המעמיד בעור קיבת נבילה וטריפה ובהמה טמאה אוסר בכל שהוא, ואפילו אם העור לא נתן טעם בחלב. וכן המעמיד גבינה בעור קיבת שחוטה בשחיטה של הקראים, חשיב כמעמיד בעור קיבת נבילה ואסור בכל שהוא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שד]

עט
קיבה של בהמה כשרה שהעמידו בה גבינות, ועשו ממנה הרבה גבינות, ונמצא לאחר זמן בתוך השק שהקיבה בתוכה מעט מן הדקין, יש להתיר את הגבינות, ואין זה נחשב כהעמיד באיסור. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שו]

פ
עור הקיבה לפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו ונעשה כעץ, וממלאים אותו חלב, גבינות אלו מותרות, אחר שעור הקיבה נתייבש והוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר. ומכל מקום לכתחלה אין לעשות כן. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שו]

פא
קפה שמייצרים בחוץ לארץ ומערבים בה חומר אסור שנעשה מאבקת נבלה וטרפה, אך יש יותר מששים בקפה נגד החומר האסור, ונתברר גם כן שאין שום טעם איסור בקפה, יש אומרים שהקניה מן הגוי נחשבת לכתחלה, והלכה רווחת שאין מבטלין איסור לכתחלה. ויש חולקים ואומרים שהקניה מן הגוי נחשבת כדיעבד, ומותר לכתחלה לקנות הקפה מן הגוי. ובדין הקפה יש עוד טעם להקל, לפי שאבקת האיסור נעשית כעפרא בעלמא ואינה ראויה לאכילה כלל, ובטלה מתורת איסור. [וכמ"ש הרמ"א (בסימן פז סעיף י') בדין עור קיבה שנתייבש. וראה בשו"ת יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן ז'. ושם

כתב שאין לחלק בין נבילה וטריפה שכבר חל עליה שם איסור וכו'. שכל האחרונים הסכימו להקל גם בכה"ג. ע"ש].

דין אכילת דגים עם חלב או בשר

פג

אין לאכול בשר ודגים ביחד, משום שקשה לצרעת. ואם טיגנו דגים יחד עם בשר במחבת אחת, גם הדגים וגם הבשר נאסרו באכילה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שח]. וראה עוד להלן בסימן קטז בדינים אלה.

פד

יש להמנע מלאכול דגים בחלב, או עם גבינה, משום חשש סכנה. ויוצאי אשכנז נוהגים להקל בזה, ויש להם על מה שיסמוכו. ונהרא נהרא ופשטיה. [איסור והיתר ג' עמו' שח. הליכות עולם ח"ז עמו' כ'. יחוה דעת ח"ו סי' מח עמו' רנז]. ורבנות הנותנת הכשר למסעדה המגישה מאכלי גבינה עם דגים, צריך שיכתבו מודעה שלענין זה אין לספרדים ועדות המזרח להקל.

פה

מותר לטגן דגים בחמאה, שדי לנו להחמיר בחלב ודגים כמבואר בבית יוסף, והבו דלא להוסיף עלה. [ראה בשו"ת יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חלק ב' חיו"ד סימן י' שהביא מ"ש הגריי"ח לאסור לטגן דגים בחמאה, וכתב ע"ז, הנה רבו בעל זבחי צדק, אחר ראותו כל דברי מהריי"ח כתב בשו"ת זבחי צדק ח"ג (סי' קמג), שמאחר שיסוד כל החומרא של דגים בחמאה אינו אלא יסוד רעוע, כמ"ש במחז"ב, שכתב, שנפל ט"ס בדברי מרן הב"י. וכ"כ הרב יד דוד די בוטון שלדעת רוה"פ אין יסוד לחומרא זו כלל, א"כ למה לנו להחמיר בזה, ולכן אם מנהג תושבי העיר בומבאי לאכול דגים המטוגנים בחמאה, שפיר דמי, ואין להם לחוש כלל. וסיים: "והגם שהגריי"ח העלה לאסור דגים עם חמאה, משום דהויא מילתא דסכנתא, עכ"ז אנן בדידן נ"ל שאין לאנשי בומבאי לחוש לזה כלל, שהרי גם החכמים פה בגדאד, העידו שאנשים רבים במדינתנו אוכלים דגים עם חמאה ואין פוצה פה. וכן נהגו בכל ערי אשכנז. עכת"ד. ומה שחשש לזה הרהמ"ח מטעמא דסכנתא, הנה בודאי שאין זו סכנה טבעית, גם לפשט דברי מרן, אלא סגולית, ובכה"ג כתב בשו"ת אמרי אש (סי' ס), דלא מחמרינן בסכנה סגולית כאיסורא].

פו

דגים שעברו ובישלו אותם בחלב, או עם גבינה, אין הדגים או החלב נאסרים באכילה, אפילו אם שיעור ששים כדי לבטל את הדגים או החלב, שדי לנו להחמיר לכתחלה שלא לאכול דגים עם חלב, אבל בדיעבד אם נתבשלו כבר בחלב, מותרים באכילה. [אך בבשר

ודגים אוסרים גם בדיעבד]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שיד] סימן פח - להעלות בשר וחלב על שלחן אחד

א

האוכל מאכלי חלב, אסור לו להעלות מאכלי בשר על אותו שלחן שאוכל עליו מאכלי חלב. ואפילו בשר חיה ועוף אסור להעלות על שלחן שאוכל עליו גבינה, שלא יבא לאכלם יחד. וכן אם אוכל מאכלי בשר, אסור לו להעלות על אותו שלחן מאכלי חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שכה].

ב

כל מה שאסור להעלות על שלחן אחד בשר וחלב ביחד, הוא רק בשלחן שאוכל עליו, אבל בשלחן שסודר עליו את התבשיל, או על השיש שבמטבח שרגילים לצקת אוכל מהקדרה לצלחת, מותר ליתן זה בצד זה. והדין כן גם בבשר בהמה. וכשמסדר דברי מאכל על שלחן שאחר כך יאכלו עליו שנים זה בשר וזה גבינה, אף שבאותה עת אין אוכלים שם, גם כן צריך ליתן היכר בין הבשר והחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שכח]

ג

מצד הדין מותר לכתחלה להניח מצרכי מזון במקרר, כלי שיש בו תבשיל בשר, אצל כלי שיש בו חלב, ואין לחוש לשמא יפול מתבשיל הבשר לתוך החלב, או להיפך, שכל איש נזהר בזה, שלא יפלו מזה על זה. וכל שכן שבדיעבד אם הניח אחד אל השני אינו אוסר, שאין חוששין שמא נפל מאחד לשני. וכן מותר להניח כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו מלח. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמ' שכט. הליכות עולם חלק ז' עמוד כז]

ד

מה שהתרנו להניח במקרר מצרכי בשר ליד מצרכי חלב, אינו רק אם המצרכים מכוסים, אלא לדעת מרן יש להקל בזה גם אם המצרכים מוגלים. אולם נכון ועדיף יותר לכסות אחד מהם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד של]

ה

יש ליזהר שכאשר עורכים קניות, שלא לתת גבינה באותו סל שנותנים בו בשר, וכן שלא ליתן פירות באותו סל שמניחים בו בשר שלא נמלח ויש דם על פניו. ומכל מקום בזה"ז שדרך הבריות להדיח את הפירות סמוך לאכילה, אין לחוש לזה כל כך. [שם עמ' שנה]

ו

יש אומרים שמותר ליתן קדרת בשר וקדרת חלב זו אצל זו, ואין לחוש לניצוצות שיתזו מקדרה זו לשניה. [ומצד חשש של בליעה מכלי לכלי, הנה ידוע שכלי מכלי אינו בולע אלא באמצעות רוטב]. ויש אומרים דמכל מקום יש להרחיק קצת זו מזו משום ניצוצות, וכן

דעת הפרי חדש, שטוב ליזהר לכתחלה שלא ליתן כד של בשר וכד של חלב בתיבה אחת, [ומיהו אם אחד מהם מכוסה שפיר דמי]. וכל שכן שיש ליזהר שלא להניחן אצל האש זו אצל זו. [או"ה א עמ' קמ].

ז

מה שאסור להעלות על שלחן אחד בשר וחלב בלא היכר, הוא דוקא בשני בני אדם המכירים זה את זה, אבל אכסנאים שאין מכירים זה את זה מותר. ולכן הסועד במסעדה ציבורית מותר לו לאכול בשר בשלחן שאחר [שאינו מכירו] אוכל עליו גבינה, ואין בזה חשש. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד של]

ח

אפילו המכירים זה את זה אם עשו שום היכר כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו, או אפילו אוכלים על מפה אחת, אבל נותנים ביניהם פת להיכירא, מותר להם לאכול בשר וגבינה על שלחן אחד. וצריך להניח את ההיכר באמצע ביניהם, ולא בצד השלחן. [שם שלב].

ט

אפילו אם התחילו לאכול שאר דברים על מפות מיוחדות, ואחר כך הביאו לפניהם בשר וגבינה, הוי היכר, ואין צריך ליתן מפות מיוחדות. אבל אם דרכם לסעוד תמיד על מפות נפרדות, לא הוי היכר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלב]

י

כל שמכירין זה את זה, אפילו מקפידין זה על זה [מקפיד שמחסר ממונו], אסור לאכול בשר וגבינה בשלחן אחד [בלא היכר]. ויש אומרים דכל שמקפידין זה על זה מותר לאכול בשלחן אחד זה בשר וזה גבינה שלא על ידי היכר. [ורק אחים אסורים משום שמכירים]. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלב]

יא

יש אומרים שאם תשלום הסעודה נעשה על ידי אדם אחד, אסור לאכול בשר וגבינה בשלחן אחד אפי' אין מכירין זה את זה, ולא מועיל היכר. ויש אומרים דאפילו בהוצאה אחת מהני היכר, וכן עיקר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלג]

יב

מה שמועיל ליתן פת על שלחן שאוכלים עליו בשר וגבינה, הוא דוקא כשאין אוכלים מהפת. וכגון שיש להם לחם אחר, וסיכמו ביניהם שלא לאכול מפת זו שהניחוה כהפסק, אבל אם אוכלים מהלחם, אפילו אם רק אחד מהם אוכל מהפת, אין מועיל להניחו כהיכר. וכן אם הניחו שם פרוסה להיכר, מאחר ורגילות להיות פרוסה על השלחן, אינו מועיל להיכר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלד]

יג
קנקן שתיה שאין דרך להניחו על השלחן, מועיל להניחו כהפסק על שלחן שאוכלים עליו בשר וגבינה, אפילו אם שותים ממנו. אבל אם הדרך להניח קנקן כזה על השלחן, לא חשיב הפסק. ולכן בקבוקי שתיה שבזמנינו, אינם מועילים להפסק. וכן כוסות של שתיה, וכדו', אינם מועילים להפסק. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלה]

יד
קדרת בישול שאין רגילות להעלותה על השלחן, מועילה להפסק. [שם].

טו
שני בני אדם המכירים זה את זה, וזה אוכל בשר וזה אוכל גבינה, אם הניחו ביניהם מנורה שאין דרכה להיות על השלחן, חשיב היכר, ומותר. אבל אם הדרך היא להניח מנורה על השלחן, לא מהני להניחו להיכר. ואם הדרך להניח המנורה בצד השלחן, והניחו באמצע, חשיב שפיר להיכר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלו]

טז
מה שמועיל להניח דבר להיכר בין הבשר לגבינה, הוא דוקא בדבר גבוה קצת ונראה לעין, כגון קנקן ומנורה. אבל צלחת או טבעת אינם נחשבים להיכר, אף שאין דרכם להיות מונחים שם. ואם כל אחד אוכל במפה שלו, או שהוא אוכל בהפסק מפה והאחר אוכל על השלחן, הדבר נחשב להיכר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלו]

יז
שני בני אדם המכירים זה את זה האוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה, ורוצים להעמיד שומר כדי שישגיח עליהם שלא יטעמו זה מזה, אין להקל בזה, אלא צריך שיעשו היכר כנז'. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלז]

יח
יש אומרים שמותר להעלות חלב שחוטה עם עוף על שלחן אחד, בלא שום היכר, ויש אוסרים גם בזה. וכיון שחלב שחוטה לא מצוי כל כך, המיקל יש לו על מה לסמוך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלח]

יט
מה שאסרו להעלות על שלחן אחד בשר וגבינה, הוא גם אם מעלה על השלחן חלב בשקית ניילון סגורה. וכן ההיפך אם אוכל גבינה שאסור לו להעלות על אותו שלחן בשר סגור בקופסא, שגם בדבר סגור יש לחוש שיטעם באמצע אכילתו.[שם כרך ג' עמ' שלט]

כ

שני בני אדם האוכלים על שלחן אחד, זה בשר וזה גבינה, ויושבים רחוקים אחד מהשני באופן שאין שום אפשרות שהאחד יכול לפשוט ידו וליטול מאוכל חבירו, מותר לדברי הכל בלא שום היכר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שלט]

כא

אדם אחד האוכל גבינה, אין לו להעלות על אותו שלחן מאכלי בשר, או ההיפך, שגם באדם אחד יש חשש שיטעם מהבשר. ואין להתיר גם אם יעשה היכר והפסק בין הגבינה לבשר. אך אם גם העמיד עליו שומר להזכירו שלא יטעה, מותר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שלט]

כב

האוכל עם נכרי בשלחן אחד, ואחד אוכל בשר והשני אוכל גבינה [באופן שאין בה חשש של איסור], יש אומרים שאין מועיל ליתן היכר ביניהם להפסיק בין הבשר לגבינה, שיש לחוש שיוציא את הדבר המפסיק, ויבוא לטעום מהגבינה. [שדוקא בישראל הקילו על ידי היכר, שאם יבוא להוציא את ההיכר השני יזכירו]. ויש חולקים ומקילין על ידי היכר גם בנכרי. וכשאין לו אפשרות להחמיר יכול לסמוך להקל. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שמ]

כג

האוכל עם קטן בשלחן אחד, ואחד אוכל בשר והשני אוכל גבינה, יש אומרים שאין מועיל ליתן היכר ביניהם להפסיק בין הבשר לגבינה, שיש לחוש שיוציא את הדבר המפסיק, ויבוא לטעום מהגבינה. [שדוקא בישראל גדול הקילו על ידי היכר, שאם יבוא להוציא ההיכר יזכירו השני]. ויש חולקים ומקילין על ידי היכר גם בקטן. ויש להחמיר בזה. [שם עמו' שמא].

כד

מי שאכל בשר שצריך לשהות שש שעות לאכילת מאכלי חלב, מותר לו להסב על שלחן שאוכלים שם אחרים גבינה, ולאכול שם פירות וכדומה, ואין לחוש שמא יושיטו לו גבינה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שמא. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' ח אות ה]

כה

מי שאכל בשר והוא בתוך שש שעות לאכילת הבשר, מותר לו להתעסק במאכלי חלב, וכן נשים שאכלו בשר מותר להם להכין מאכלי חלב לצורך סעודה אחרת אף בתוך שש שעות משעת אכילתן בשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שמג]

כו

מה שהקלנו להתעסק במאכלי חלב תוך ו' שעות לאכילת בשר, או לשבת בשלחן אחד עם מי שאוכל גבינה, [ולאכול שם פירות וכדו'], הוא גם באדם רעב. [איסור והיתר עמוד שמד]

כז
יש מי שאומר שאם גם אחרים אוכלים על השלחן, מותר אף בלי היכר, דזה עדיף מעשו היכר. ויש חולקים ומצריכים גם באופן כזה ליתן היכר ביניהם. וכן עיקר. [שם עמ' שמד]

כח
אם משתמשים בכלי של מלח כשאינו סגור ומכוסה, הנכון הוא ליחד כלי של מלח לבשר, וכלי של מלח לחלב לכל אחד בפני עצמו. ומכל שכן שאין למלוח בשר במלח שנשתמשו בו לגבינה, או ההיפך. ומלחיה פתוחה יש ליזהר שלא לטבל בה בשר או גבינה, אלא יקח מלח מן הכלי בידו ויתן על הדבר. ומכל מקום אם לא נדבק בכלי של המלח שיירי מאכל, והיא נקייה, רשאי להשתמש באותו כלי של מלח הן למאכלי חלב והן למאכלי בשר. ומלחיות שבזמנינו שהן בדרך כלל סגורות, אין צריך ליחד מלחיה לחלב ומלחיה לבשר. ויש מחמירים גם בזה לייחד מלחיה לבשר ומלחיה לחלב, מחשש שמא נדבקו שיירי מאכל במקום יציאת המלח, ואין זה אלא חומרא בעלמא. [שם עמו' שמה]

כט
מאכל בשרי שאינו ראוי לאכילה מחמת שמחוסר בישול, מותר להעלותו על שלחן אחד שאוכל עליו מאכל חלבי, שאחר ואינו מבושל כל צרכו אין חשש שיבא לאכלם יחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שמו]

ל
שני בני אדם המכירים זה את זה האוכלים על שלחן אחד, זה בשר וזה גבינה, ויש שם היכר ביניהם, עם כל זה צריכים ליזהר שלא לשתות מכוס אחד, אפילו משקה צונן, ואפילו כוס זכוכית, אך אם שטפו היטב את הכוס, ולא נדבק שמנונית כלל, אין לאסור כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שמז]

לא
האוכל בשר כשר, ועכו"ם מיסב עמו בשלחן ואוכל בשר טריפה או נבילה, מעיקר הדין מותר לאכול על שלחן אחד, ובלבד שיזהר מאד שלא יפלו גרגירים לתוך המאכל הכשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שמז]

לב
דבר שלא ניכר איסורו, כגון חֵלֶב מהותך הדומה לשומן, יש אומרים שאסור להעלותו על שלחן אחד [בלי היכר]. ויש מתירים בזה גם בלא היכר, דסוף סוף הוא דבר איסור, והאנשים בדילים מאיסור. ואם גוי הוא זה האוכל את המאכל האסור, מותר גם בלא היכר, שהרי בדרך כלל אין הישראל אוכל ממאכלו של עכו"ם. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שמח]

לג
ישראל האוכל לחם, מותר לו שיאכל על שלחן אחד עם גוי האוכל לחם של איסור, ואין לחוש שמא יטעם ממנו. ויש שמצריכים גם בזה היכר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שמח]

לד
גוי האוכל מפתו [חמץ] בפסח בבית הישראל, אסור שיאכל על שלחן אחד עם הישראל האוכל מצה, מחשש שמא יתערבו פירורים במאכל. ובזה אין להקל אפילו על ידי היכר או הפסק מפה. והדין כן גם בגוי שאינו מכירו. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד שמט]

לה
האוכל בשר יש אומרים שמותר לו להעלות על השלחן גבינה של איסור, [כגון גבינה של גויים], דמאחר שהיא אסורה באכילה מצד עצמה, אין לחוש שיטעם מהגבינה. [שם שנב].

לו
מי שנקלע בשבת לשלחן שיושבים בו אנשים המעשנים סיגריות, אף על פי שהוא רגיל לעשן בימות החול, מעיקר ההלכה מותר לו לישב עמם בשלחן אחד, ואין לחוש שמא יקח סיגריה כדי לעשנה בשבת. ולכן כשעורכים סמינרים לאנשים חילוניים, על מנת לקרבם אל חיק היהדות, מותר להסב עמהם בשלחן אחד, אף שהם מעשנים בשבת. [שם].

לז
המודר הנאה מחבירו, מותר לו לאכול על שלחן אחד, כל אחד משלו, ואין לחוש שמא יקח זה מזה. אבל אסור להם לאכול מקערה אחת. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שנג]

לח
המודר הנאה מאיזה דבר מאכל, אסור לו להעלותו על השלחן שאוכל עליו דברים המותרים לו, מחשש שמא יקח מהמאכל האסור עליו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שנד]

לט
האוכל דגים מותר לו לישב בשלחן אחד עם חבירו האוכל מאכלי בשר, או מאכלי חלב, ואין לחוש שמא יטעם מהבשר או מהגבינה. דכיון שהסכנה חמורה בעיני הבריות, אין חוששין לזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שנד]

מ
מי שאכל בשר ועודנו בתוך שש שעות לאכילתו, מותר לו להריח ממאכלי גבינה, ואין לחוש שמא יטעם מהגבינה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שנה]

סימן פט - דין אכילת גבינה אחר בשר

א

האוכל בשר לא יאכל אחריו גבינה או מאכלי חלב עד שישהה שש שעות. והדין כן גם אחר בשר חיה ועוף שהם מדרבנן. [וראה להלן אם צריך דוקא שש שעות]. [או"ה ג' עמוד שנו].

ב

האוכל בשר אסור לשתות אחריו גם חלב שחוטה [שהוא מדרבנן] עד שיעברו שש שעות. ויש מחמירים גם במי חלב שאין לשתותם אחר בשר, דלא פלוג רבנן. ויש מקילין במי חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שסד]

ג

יש אומרים דמה שהצריכו להמתין שש שעות בין בשר לגבינה הוא משום חשש לבשר שבין השיניים. ויש אומרים שהוא מפני שטבע הבשר למשוך טעם [בפה] עד שש שעות, ואז נראה כאוכל בשר וחלב יחד. ויש כמה נפקא מינה בהלכה בין הטעמים הנזכרים, ולדינא אנו תופסים להחמיר כב' הטעמים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שסה]

ד

הלועס בשר [כגון לתינוק כדי שיהיה נוח לו לאכול את חתיכת הבשר], אף על פי שלא בלע ממנו צריך להמתין שש שעות כדי לאכול מאכלי חלב. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שסט]

ה

אם לעס שומן לתינוק, ולא בלע, אין צריך להמתין, שהרי אין טעם הבשר נמשך, וגם ליכא בשר בין השיניים. אלא שישראל קדושים וראוי להם להחמיר להמתין שש שעות גם אם לעס תבשיל שיש בו שומן, דלא פלוג רבנן, ואין לפרוץ גדר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שע]

ו

מי שבלע בשר, אף שלא לעסו צריך להמתין שש שעות למאכלי חלב. [או"ה ג' עמוד שעא].

ז

אכל שומן לבדו בלא בשר, אף שאין השומן נכנס בין השיניים, צריך להמתין שש שעות למאכלי חלב. והדין כן אפילו בשומן של עוף. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שעא]

ח

אם נכנס בשר בין השיניים ומיד לאחר האכילה הוציא משם, אעפ"כ צריך להמתין שש שעות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שעב]

ט

אף אם עברו שש שעות ומצא בשר בין השיניים, צריך להסירו קודם שאוכל מאכלי חלב. [אך אין לו לבלוע הבשר]. ולכן מי שיש לו נקבים בשיניו, או שהם שבורות ופרודות

ורגילות היא להיכנס שם בשר, יחצוץ את שיניו היטב. ואמנם בסתמא [כשאין רגילות תמידית להיות בשר בין שיניו] אינו צריך לבדוק בין השיניים אחר שש שעות. [איסור והיתר עמ' שעג]

י

מי שיש לו בפיו פלאטה או גשר ליישור השיניים, מותר לו לאכול גבינה אחר אכילת בשר, וכל שכן אחר אכילת תבשיל של בשר, לאחר ששהה שש שעות, ואין צריך להסיר הפלאטה מהשיניים. אך ינקה היטב בין השיניים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שעט]

יא

שיניים חלולות שהניחו בתוכם צמר גפן לסותמם, ויש לחוש שלפעמים נכנס לשם שיירי בשר, אף על פי כן אין צריך להסיר את הצמר גפן ולהחליפו קודם שיאכל מאכלי חלב [לאחר שש שעות]. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שפ]

יב

המשתמשים בשיניים תותבות שאפשר להסירם מתוך הפה ולהחזירם, צריכים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר, ואין להקל להם על ידי החלפת השיניים, או נקיונם הדק היטב. ואחר שש שעות מותר להם לאכול גבינה אחר בשר באותן השיניים, ואין להצריך להכשיר בהגעלה את השיניים התותבות בין הבשר לחלב, מחשש שמא בלעו השיניים מטעם הבשר או הגבינה, שכיון שאין התבשיל חם שהיד סולדת בו כשנותנו בפיו, וגם הוא מכלי שני, לפיכך אין לחוש להחמיר כלל. ואם הם פרודות ויש חשש לבשר בין השיניים, ינקה אותם היטב ויסיר הבשר. [ילקו"י שם עמוד שפ. יביע אומר ח"ג חאו"ח סימן כד]

יג

הטועם בשר בלשונו ופלט מיד, אינו צריך להמתין שש שעות לכולי עלמא. ולכן אותם הטועמים את הרוטב של התבשיל בערב שבת, מותר להם לאכול אחר כך מאכלי חלב. וכן אם הכניס חתיכת בשר לתוך פיו, ותיכף הוציאו שלם, אינו צריך להמתין. ומיהו אם אוכל מיד גבינה [או ההיפך] צריך להדיח את הפה ולקנחו. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שפב]

יד

השעות שממתינים בין הבשר לחלב הם לפי השעות שלנו, ולא לפי שעות זמניות. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שפג]

טו

לכתחילה אין לאכול מאכלי חלב לאחר שאכלו מאכלי בשר, עד שיעברו שש שעות בדיוק. אפילו אם אכל בשר חיה ועוף. ומכל מקום במקום צורך יכול לאכול מאכלי חלב אחר חמש שעות ומחצה, וכגון בישיבות הקדושות בימים שקיים שעון קיץ ולצורך

סדרי הישיבה הוצרכו לקבוע ארוחת ערב אחר חמש שעות ומחצה מאכילת הבשר, יש להקל בזה אף לכתחלה, שגם זה נחשב במקום צורך [לתועלת סדרי הישיבה]. וכן במחנות הצבא דאפשר להקל אף אחר חמש שעות ומחצה, דזה בכלל מקום צורך שיש להקל בו. ובבשר עוף יש להקל בזה יותר בפשיטות, כל שהוא צריך לדבר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שפד. יביע אומר חלק א' חיו"ד סימן ד'. וח"ג חיו"ד סי' ג' אות ט, ויחוה דעת חלק ד' סימן מא עמוד ריב]

טז

המסופק אם עברו שש שעות מזמן שאכל מאכלי בשר או עדיין לא עברו שש שעות, רשאי להקל מספק ולאכול מאכלי חלב, דספק דרבנן לקולא. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שפו]

יז

יש קהלות שנהגו להמתין בין בשר לחלב שלש שעות בלבד, וכן נוהגים חלק מיוצאי גרמניה והולנד. ויש מהם שממתינים שעה. אך דעת מרן השלחן ערוך שיש להמתין שש שעות, וכנז'. וכן כתבו גם רבים מגאוני אשכנז שכן ראוי לנהוג לכל מי שיש בו ריח של תורה. ולכן טוב שישנו את מנהגם להמתין שש שעות בין בשר לחלב, וכמבואר לעיל. [ילקוט יוסף או"ח ג' עמ' שפח].

יח

יש אומרים שאין להחמיר שלא לאכול מאכלי חלב אחר בשר עד שיעברו עשרים וארבע שעות מעת לעת, אלא ינהגו כפי ההלכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שצ]

יט

מה שמונין שש שעות מאכילת הבשר כדי לאכול מאכלי חלב, הוא מסיום אכילת הבשר, ולא משעה שמברכים ברכת המזון. וגם אין צריך למנות מסיום האכילה כולה, אלא מסיום אכילת הבשר דוקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שצא]

כ

מותר להתחיל בסעודה חלבית תוך שש שעות לאכילת הבשר, באופן שבתחלה אוכל מיני סלטים שאינם חלביים, ואחר שיעברו שש שעות יאכל מאכלים חלביים. שהעיקר שיהיה שש שעות בין אכילת הבשר לאכילת החלב, ולא לשאר המאכלים. [שם עמוד שצג]

כא

קטן [אפילו הגיע לגיל חינוך] שאכל מאכלי בשר, אפשר להקל לו לאכול אחר כך מאכלי חלב, מבלי לשהות שש שעות מאכילת הבשר, ומותר אף לתת לו ולהאכילו בידים, מפני שיש צער לקטנים להמתין שש שעות, ואף לאחר שעה המיקל בזה לקטנים, יש לו על מה לסמוך. וכל זה שאוכל מאכל חיוני לצורך סעודה, אבל אין להקל ליתן לתינוקות שהגיעו לחינוך ממתקים ושוקולד שיש בהם תערובת חלב, בתוך שש שעות למאכלי

בשר. ואף בתינוק שאינו בר הבנה נכון להחמיר בזה. ומכל מקום נכון לחנך את הקטנים שנה אחת לפני גיל בר מצוה, שאז הם בגדר "מופלא הסמוך לאיש", ולהזהירם שלא יאכלו מאכלי חלב אחר אכילת בשר, עד שישהו שש שעות בינתים. וכיום נוהגים להקפיד גם בקטן שהגיע לחינוך [קודם גיל י"ב], ומחנכים אותו להמתין שש שעות. אך במקום צורך אפשר להקל, וכאמור. [או"ה כרך ג עמ' שצג. יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ד'. הליכות עולם חלק ז' עמוד מב]

כב

חולה קצת, [אפילו אין בו סכנה] מותר לו לאכול גבינה ומאכלי חלב לאחר שעה אחת מאכילת בשר, ואין צריך להמתין שש שעות. וכן חולה אולקוס שצריך לאכול כל איזה זמן, ואין לו מה לאכול אלא מאכלי חלב, אינו צריך להמתין שש שעות בין בשר לחלב. ואם יכול יחצוץ את שיניו, כדי שלא יהיה בשר בין שיניו. [ילקוט יוסף חלק ח' איסור והיתר כרך ג' עמוד שצח. יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן יד אות יג]

כג

יולדת כל שלושים יום, וכן מעוברת שיש לה צער בימי עיבורה, דינה כחולה, ויכולה להקל כנז'. ואם היא מניקה וצריכה לחלב, יכולה להקל לאכול חלב אחר שעה מאכילת הבשר, גם אחר ל' יום. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שצט]

כד

אחות בבית חולים של גויים, שתפקידה להגיש לחולים אוכל, ויש שם תבשילים של בשר וחלב, מותר לה להגיש התבשילים לחולים, אף על פי שנהנית מכך שמקבלת שכר על עבודתה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שצט]

כה

אשכנזי שנהג תמיד להמתין בין אכילת בשר לחלב שש שעות, ועכשיו מפני חולשתו או מחלתו רוצה לנהוג תמיד כהמקילין להמתין רק איזה שעות, כיון שרוצה לבטל מנהגו לגמרי צריך שיעשה התרה. ומועיל לעשות לזה התרה, כיון שאצלו אינו חיוב מן הדין. אבל במקום שכולם נהגו להמתין שש שעות, אין מועיל לזה התרה לאשכנזי, עד שיתירו כולם. וספרדי שצריך להמתין שש שעות בין בשר לחלב מעיקר הדין, ואחד רוצה לנהוג להקל תמיד, [ולא מפני מחלתו באופן חד פעמי], אין מועילה לו התרה על כך. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמ' שצט. יבי"א ח"ב חיו"ד סי' ל' אות ו'. וח"ו סי' ז אות ה'. שו"ת יחוה דעת ח"א סימן נ']

כו

חולה המיקל לאכול מאכלי גבינה אחר שעה מאכילת הבשר, אם יכול יחצוץ בין שיניו להוציא שיירי בשר, ואם מצא בהם בשר, צריך לקנח ולהדיח את פיו. ואם לא מצא בשר בין השיניים, סגי אפילו בלא קינוח והדחה. וכל זה אם רוצה לאכול מיד אחר הסרת

הבשר משיניו, אבל אם אינו אוכל מיד אלא לאחר זמן, והסיר את הבשר קודם שעבר שעה, אין צריך קינוח והדחה, דהרוק מקנח ומדיח. [ילקו"י איסור והיתר ג' עמ' תא. יחו"ד ח"ג סימן נח]

כז

חולה שאוכל דרך אינפוזיה, ויש שם תערובת שומן, אין צריך להמתין שש שעות כמו אחר אכילת בשר, [ובלאו הכי בחולה אינו צריך להמתין שש שעות בין בשר לחלב]. ואם נותנים לו דרך האינפוזיה שקית אחת שיש בה תערובת של חומרים ניאו-כימיים הנראים כשומנים, ושקית אחת שיש בה תרכובת שמעורב בה אבקת חלב, אין בזה כל חשש. [איסור והיתר שם תכ].

כח

מותר לבלוע כדורי ויטמין בשרי, ומיד אחר כך לבלוע כדור ויטמין חלבי. ואף מותר לאכול גבינה מיד אחר בליעת הכדור הבשרי, בלא קינוח הפה והדחה. [איסור והיתר ג עמ' תד].

כט

מי שאכל סעודה בשרית, מותר לו לבלוע לאחר מכן כדורים לצורך תרופה אף שמעורב בהם סוכר וחלב, ואינו צריך להמתין כלל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תה]

ל

מסעדה שנוהגת לתת מאכלי חלב, [או גלידה של חלב], אחר ארוחת בשר לכל מי שירצה בכך, אף על פי כן על הרבנות המקומית לקבל על עצמה את ההשגחה על המסעדה ולתת לה הכשר, ולהציל מה שניתן להציל, ולא שייך בזה מה שאמרו: הלעיטהו לרשע וימות. שאין התעודה מאשרת את כשרותו של בעל המסעדה או המלון, אלא שהמאכלים שבהם הם כשרים, כדי שכל איש הירא את ה' יוכל למצוא מנוח ולאכול במסעדה או במלון הנ"ל, העומדת בפיקוחו של משגיח ירא שמים מטעם הרבנות. ואמנם כיום ב"ה ברוב המקומות יד הרבנות תקיפה, ומתנים את מתן ההכשר בכך שהמלצרים לא יגישו גלידה חלבית אחר מאכלי בשר, ויש לחזק את ידי הרבנות לעמוד על המשמר בזה, כל שהדבר בידם. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תה. יביע אומר ח"ד סי' ז. וח"ו סי' ג' אות ג'. וחלק ח' חיו"ד סי' יב].

לא

כבר נתבאר לעיל, דמה שנוהגים בבתי מלון הכשרים להגיש אחר בשר חלב סינטטי, בלא תערובת של חלב טבעי, יש להם על מה לסמוך, ואין לחוש לאסור משום מראית העין. וגם אין צריך לתת שקדים עם החלב הצמחוני הזה, להיכר בדבר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמ' תח. יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ח].

לב

מי שאכל בשר, ובתוך שש שעות שכח ובירך על מאכלי חלב, יטעם מעט כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, בפרט שלדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך איסור ברכה שאינה צריכה הוא מן התורה, שנאמר, לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ומכל שכן אם הוא מסופק אם יש תערובת חלב במאכל שבירך עליו, כגון ביסקויט, שיש לו לטעום מעט מהביסקויט. והדין כן אפילו אם יש לו ספק אם יש בשר בין השיניים. וכמו כן המברך על איזה מאכל ביום תענית, יטעם קצת כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. וכל שכן מי שבירך על בשר אחר ראש חודש אב, יטעם קצת, הואיל ואין זה אלא מנהג בעלמא. אבל המברך על מאכל האסור מצד עצמו אפילו מדרבנן, [כגון נבילה וטריפה או בישולי גויים], אסור לטעום ממנו כלל, אלא יאמר: ברוך שם כבוד מלכותו וגו'. ואף באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, יש להחמיר. [איסור והיתר ג' עמ' תח. ילקו"י תפלה כרך א' סי' פט עמ' קכח. ואף שיש חשש שמא יש בשר בין השינים, ואז יאכל בשר בחלב ממש, מ"מ אינו דרך בישול, וגם איכא דס"ל דסגי בסילוק שלחן להתיר חלב אחר בשר, והוה ליה ס"ס. ואף שאין זה ספק שקול, מדינא א"צ ספק שקול בכה"ג. וזה דלא כמ"ש בספר ברכת ה' לחלוק ע"ד מרן עט"ר שליט"א בלא שום הכרח. וע"ע ביביע אומר ח"ב חיו"ד סי' ה', יחוה דעת ח"ד סי' מא עמו' ריב. יביע אומר ח"י חיו"ד סימן ג'. וכיו"ב בחאו"ח סי' מא. ובהליכו"ע ח"ז עמוד ל]

לג

האוכל תבשיל שנתבשל בו בשר, אבל לא אכל מהבשר כלל, וכגון אורז שנתבשל עם בשר, ואכל רק מהאורז, יש אומרים שאין צריך להמתין שש שעות כדי לאכול אחריו גבינה, אלא יטול ידיו ויאכל. ויש חולקים. והמנהג גם אצל הספרדים להחמיר להמתין שש שעות גם באכל תבשיל לבד, כמו באכל מהבשר עצמו. ואין לפרוץ גדר. והדין כן גם בתבשיל שנתבשל בו בשר עוף. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תיב. הליכות עולם חלק ז' עמוד כט]

לד

ביצה שטיגנו אותה בשומן של בשר, אין לאכול גבינה אחר ביצה זו. [או"ה ג' עמ' תיד]

לה

ואמנם ביצה שטיגנו אותה במחבת בשרי [שבלוע במחבת טעם בשר, אך אין בו שיירי שמן של בשר] מותר לאכול הביצה אפילו עם גבינה, וכל שכן שאין צריך להמתין שש שעות אחר אכילת הביצה, ולדידן יש להקל בזה אף לכתחלה, דהיינו לטגן ביצה במחבת בשרי כדי לאכול את הביצה עם גבינה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תטו]

לו

האוכל תבשיל של בשר [שלא אכל מהבשר, אלא מהתבשיל שנתבשל עם בשר בקדרה אחת], ורוצה אחר כך לאכול תבשיל של גבינה [בלא הגבינה עצמה], המנהג להחמיר גם בזה

כאילו אכל בשר ובא לאכול גבינה ששוהין שש שעות. והדין כן גם בבשר עוף. [איסור והיתר ג' עמוד תכה]

לז

אם אין בשר בתבשיל רק שנתבשל בקדרה של בשר, מותר לאכול אחריו גבינה. [ואף מותר לאכול התבשיל עם גבינה ביחד]. ואם בישלו התבשיל [שאין בו בשר] בקדרה של בשר שלא הודחה יפה, שיש בה שיירי בשר, ראוי להצריך קינוח והדחת הפה, [ונטילת ידים על פי המבואר בסעיף נח]. ואז יאכל מאכלי החלב מיד. ואם יש ששים בתבשיל ההוא כנגד הלכלוך, והלכלוך נתערב בכל, אין צריך אף קינוח והדחה כלל. [ילקוט יוסף שם עמוד תכו]

לח

האוכל תבשיל שנתערב בו שומן של בשר שנימוח בתוכו, דינו כאוכל בשר וצריך להמתין שש שעות. והדין כן אפילו בשומן של עוף. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תכז]

לט

האוכל קוגל שהיה מונח בקערה עם בשר חם, ויש ממשות של השומן על הקוגל, באופן כזה אם רוצה לאכול אחר כך מאכלים חלביים, יגרד בסכין כדי קליפה מהקוגל, במקום שנגע בבשר, ואז יהיה מותר לו לאכול מאכלי חלב אחר הקוגל. וכן אם זב מעט מהשומן בתחתית הקדרה, יש לגרד ולקלף מהקוגל גם בתחתיתו. אבל אם לא היה ממשות של בשר על הקוגל, ורק הונח זה ליד זה בכלי שני, אם אכל מהקוגל, לדידן מותר לאכול אחר כך מאכלי חלב בלא להמתין שש שעות. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תכז]

מ

קערות של נייר או כסף שיש בתוכם מקומות נפרדים למיני מאכלים, ויש דופן מפסיק בין הבשר לקוגל, מותר לאכול הקוגל כולה בלי להסיר ממנה כדי קליפה, ולאכול מיד אחריה מאכלי חלב, כל שאין חשש של זיבת שומן או נגיעת הבשר בקוגל, בקערות אלו. ואפילו אם הבשר והקוגל היו חמים בחום שהיד סולדת בו. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תכח]

מא

קדרה של בשר שהיתה עומדת על האש, והניחו על גבה תבשיל של אורז וכדו' כדי לחמם התבשיל. ונבלע טעם הבשר על ידי הזיעה בתבשיל, [בקדרה שאינה נקובה], מותר לאכול מאכלי חלב מיד לאחר אכילת התבשיל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תכח]

מב

מי שהוא בתוך שש שעות לאכילת בשר, מותר לו לעשות תה או קפה ולקחת סוכר או קפה שנתערב בהם איזה טיפות של חלב, או שתחבו לתוכן כפית שהיה בה לחות של חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תכח]

מג

מותר לבחוש תה או שאר משקה רותח שבכוס, בכפית חלבית, אף אם השתמשו בכפית זו בו ביום בחלב רותח, ושותה את התה בארוחה בשרית, וכן ההיפך, מאחר שהכוס הוא כלי שני. ויש להקל בזה אף לאשכנזים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תכח]

מד

יש אומרים שבחג השבועות אין צריך להמתין בין אכילת בשר לגבינה שש שעות, ויש חולקים, וכן עיקר לדינא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תכט]

מה

מי ששכח והתחיל לאכול גבינה בתוך שש שעות, ונזכר, חייב להפסיק אכילתו מן הגבינה, וישאל לחכם ויורה לו דרך תשובה, על שעבר על ההלכה. ומכל מקום אין צריך להתענות לכפר על שגגתו, ובפרט בן תורה אין לו להתענות. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תל. הליכות עולם חלק ז' עמוד כט. ושם הוכיח שדינו כדין העובר על כל איסור דרבנן שצריך תשובה וכפרה]

סימן פט סעיף ב' - אכילת בשר אחר גבינה

מו

האוכל מאכלי חלב ואחר כך רוצה לאכול בשר מיד, מעיקר הדין מותר לאכול בשר מיד אחר גבינה, אפילו גבינה קשה וישנה, [כמו גבינה צהובה, גבינה מלוחה, גבינה משולשת, וגבינה צפתית], לאחר שיקנח פיו בפת או בפירות וכיוצא בו, שילעסם היטב ויבלעם, וידיח פיו במים או שאר משקים, ויעיין ידיו שלא ישאר שום דבר מהגבינה נדבק בהם, ואחר כך יאכל בשר. ואם הוא בלילה שאינו יכול לעיין היטב, צריך ליטול ידיו, או ינקה אותם היטב. [ולגבי בשר עוף ראה להלן סעיף סא. וכן לענין שותה חלב ראה להלן סעיף נו]. והאוכל חמאה שהשמנונית שבה נדבקת בחניכיים ובשיניים, יש להצריך גם שיקנח פיו בפת או בפירות. והאוכל עוף אחר גבינה, אין צריך לקינוח והדחת הפה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תלא. יביע אומר ח"ו חלק יורה דעה סימן ז'. יחוה דעת ח"ג סי' נח עמוד קפג. הליכות עולם ח"ז עמוד מג]

מז

אף לסברת המחמירים המצריכים להמתין מלאכול בשר אחר אכילת גבינה קשה, מכל מקום יולדת בתוך שלשים יום, וכן חולה קצת, אין להם להחמיר כלל באכילת בשר אחר גבינה. וכן מעוברת שיש לה צער בימי עיבורה, ומינקת הסובלת מחוסר חלב, וילדים קטנים שלא הגיעו למצוות, כל אלה לכולי עלמא די להם בקינוח והדחת הפה ונטילת ידים בלבד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד מז]

מח

קינוח הפה יכול להיעשות על ידי שילעס חתיכות פת, או פירות, וכדומה. אבל אין מועיל לקנח את פיו באכילת קמח ותמרים וירקות, לפי שהם נדבקים בחניכים ואין מקנחים יפה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תלח]

מט

מעיקר הדין אין צריך לדקדק ולהקדים את הדחת הפה לקינוח הפה בפת, אלא איזה מהם שירצה יקדים, אבל נכון הדבר להקדים הקינוח להדחה, שאם ישארו פתיתין לאחר הקינוח, ההדחה תדיח הכל. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תלח]

נ

יש אומרים שקינוח הפה מועיל רק אם הוא בולע, אבל אם לעס ופלט לא מהני לקינוח. אולם מעיקר הדין די בלעיסה, אך בלאו הכי אין ללעוס ולפלוט, משום הפסד אוכלים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תלט]

נא

אפשר להדיח את פיו בכל מיני משקים, ואין צריך דוקא להדיחו במים. ואין צריך לבלוע המים, אלא יכול לפולטם אחר ההדחה. אבל יין לכתחלה אסור לפולטו משם הפסד אוכלים. ודי בהדחה פעם אחת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמ]

נב

מעיקר הדין אפשר לעשות הדחת הפה וקינוח בבת אחת, וכגון שישרה את הפת במשקין, ויאכל את הפת, ובלבד שיבליע בפת הרבה משקה. אך יותר טוב להיות כל אחד בפני עצמו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמא]

נג

מי שיש לו נקבים בשיניו, או שהם שבורות ופרודות, ואכל גבינה, ויש לחוש שנשאר מחתיכת הגבינה בתוך הנקבים של שיניו, יש לו לחצוץ שיניו היטב לפני שיאכל מאכלי בשר. (תוך שש שעות). וכן ראוי לנהוג. אבל אחר ו' שעות, הגבינה כבר נתעכלה במקומה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמא. יחוה דעת חלק ג' סימן נח עמוד קפו. הליכות עולם חלק ז' עמוד מג]

נד

כשהוא נוטל ידיו אחר אכילת גבינה [מים אמצעיים] אפשר ליטול בין בכלי בין שלא בכלי, ואין צריך בהם כח גברא. ויכול ליטול במים חמים שאין היד סולדת בהם, אך אין מועיל לרחוץ ידיו בשאר משקין, אלא דוקא במים. אולם בשעת הדחק כגון שהוא בדרך ואין לו מים, יטול בשאר משקין. ואין מועיל לשפשף ידיו בכותל, וכן היסח דעת פוסל בהם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמא]

נה

נוטל ידיו עד הפרק השני של האצבעות, וישפיל ראשי אצבעותיו למטה, ובאגודל רוחץ עד פרק הראשון. ואין צריך נטילה מכלי, אלא יכול ליטול ידיו דרך הברז, או להכניס ידיו לכלי עם הכלי ולשפשף ידיו שם. ובדיעבד אין חציצה מעכבת בהם. ואחר הנטילה צריך לנגב כמו במים ראשונים. ויש אומרים שאין ליטול מים אמצעיים על הקרקע, כדין מים אחרונים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמב]

נו

השותה חלב נוזלי מתוך כלי, ורוצה אחר כך לאכול בשר, ואפילו בשר בהמה, אין צריך נטילת ידים, ודי בהדחת הפה בלבד, ואינו צריך קינוח פיו בפת. [איסור והיתר עמוד תמג. יביע אומר ח"ו סי' ז' אות א'. יחוה דעת חלק ג' סימן נח בהערה, עמוד קפד]

נז

האוכל גבינה ביום, או בלילה כשיש שם אור חשמל, ואחר כך אוכל בשר, יש אומרים דכיון שהוא ביום אינו צריך ליטול ידיו, אלא די לו שיעיין בידיו היטב שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. ורק בלילה באופן שאינו יכול לעיין היטב צריך לרחצם. ויש אומרים שגם ביום צריך ליטול את ידיו, אף אם רואה שאין ידיו מלוכלכות, לפי שהגבינה נדבקת בלחלוחית הידים ולאו אדעתיה. והמנהג כסברא שניה. אך אם אין לו מים בסמוך ליטול ידיו, יסמוך על דעת מרן השלחן ערוך דביום אין צריך נטילה כלל. [איסור והיתר ג' עמוד תמד]

נח

אם אכל גבינה על ידי מזלג או כף, ורואה שידיו נקיות, מעיקר הדין אינו צריך ליטול ידיו, בין ביום בין בלילה. ואמנם המנהג להחמיר ליטול הידים גם אם אכל על ידי מזלג. ומכל מקום בשעת הצורך כשאין לו אפשרות ליטול ידיו, יכול להקל לאכול בשר בלא שיטול ידיו תחלה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמה]

נט

מי שנהג להחמיר על עצמו שלא לאכול בשר אחר גבינה אלא כעבור שעה או יותר, וידע שהוא נוהג כן בדרך של חומרא וחסידות, ימשיך במנהגו ותבוא עליו ברכה. ואם יש לו צורך לבטל מנהגו, יעשה התרה על שלא אמר "בלי נדר", ולאחר מכן יהיה מותר לו לאכול בשר אחר גבינה. אבל מי שנהג כן לפי שחשב שיש לאסור מן הדין אכילת בשר אחר גבינה כדין גבינה אחר בשר, יכול לבטל מנהגו בלי התרה כלל, ויאכל בשר אחר גבינה, על ידי נטילת ידים וקינוח, והדחת הפה. [איסור והיתר ג' עמוד תמו. הליכות עולם ח"ז עמוד כט]

ס

מי שאכל מאכלי חלב, ואוכל אחר כך מאכלי בשר, לפי הדרך המבוארת בסעיפים הנ"ל, יש אומרים שצריך קודם לברך ברכה אחרונה על המאכלי חלב, ורק אחר כך יכול לאכול מאכלי בשר. ויש אומרים שרשאי לאכול מאכלי בשר גם בלא שיברך ברכה אחרונה על מאכלי החלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמז]

סא

האוכל גבינה מעיקר הדין מותר לו לאכול אחר כך עוף בלי קינוח והדחה, ונטילת ידים, שלא הצריכו כל זה אלא בבשר בהמה וחיה. ומכל מקום יש שנהגו להחמיר גם באכילת עוף אחר גבינה, בקינוח והדחה ונטילת ידים. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תמח]

סב

מלצר המגיש את המאכלים לפני האורחים, ומגיש תחלה מאכלי חלב, ואחר כך מגיש בפניהם מאכלי בשר, אינו צריך ליטול ידיו, שלא הצריכו נטילה וקינוח אלא לאוכלים ולא למשמש אותם. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמט]

סג

מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכל עם הגבינה. וכל זה בחתיכה קטנה שחתך מן הככר כדי לאכול אותה עכשיו. אבל פת גדולה שהיא עומדת בין למאכלי חלב בין למאכלי בשר, וחתכו ממנה כדי לאכול הפרוסה עם הגבינה, נזהרין בה שלא תגע בגבינה, ולכן אין לחוש שמא נגעה בה הגבינה, ומותר לאוכלה עם בשר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תמט]

סד

סלטים שהיו על השלחן בארוחה בשרית, ונותרו מהם, אין ראוי לאוכלם בארוחה חלבית, אם לקחו מהם במזלג או בכף שאכלו בו בשר, שיש לחוש שנפל לתוכם שיירי בשר. אבל אם לקחו מהם בכף או במזלג המיוחד לסלטים, מותר לאכול הנשאר עם חלב, וכן ההיפך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנ]

סה

אם אוכלים באמצעות כלים ולא באופן ישיר על השלחן, אין הדבר מעכב ליתן מפה על השלחן, ואפשר לאכול על אותו שלחן מאכלי בשר, ובערב מאכלי חלב בלי מפה, [לאחר שינקו את השלחן משיירי המאכל]. ויש שנהגו להחמיר בכל אופן, לייחד מפה למאכלי בשר, ומפה למאכלי חלב, שחוששין שמא נשארו על המפה שיורי בשר, ואחר כך כשיעמיד שם לחם וגבינה ושאר מאכלי חלב, ידבקו זה בזה, ויאכל בשר וחלב בבת אחת. ואמנם מעיקר הדין אם אוכלים את הבשר ואת הגבינה בתוך צלחות, ולא על השלחן ממש, אין איסור לאכול על אותה מפה, ודי להסיר את הפתיתים. [או"ה ג' עמוד תנא]

סו

מפה שעוונית או ניילון שעל ידי ניגוב היטב יוצא כל הלכלוך הדבוק בה, יש להקל לאכול עליה בשר אחר גבינה, וכן להיפך לאחר המתנת שש שעות, אפילו אם המאכלים עצמם מונחים על המפה [ולאו דוקא שמונחים בצלחות], ובלבד שינקה היטב את המפה במטלית לחה להסיר את כל הנדבק, ואחר כך ינגב במטלית יבשה. וכל שכן אם אוכל באמצעות צלחות. ובשבת ויום טוב יש ליזהר שלא לנגב בחוזק במטלית לחה. ומפה שאפשר להשתמש בה בשני צדדים, וניכר הבדל בין הצדדים כדי שלא יתחלף, מותר להשתמש בה לבשר ולחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנב]

סז

שלחן המצופה בפורמייקה, מותר לאכול עליו בשר לאחר שאכלו עליו גבינה, אפילו אם המאכלים עצמם היו מונחים על השלחן, ובלבד שינקה היטב את השלחן. [שם עמ' תנג].

סימן פט (בסוף) - הכשר כלים לענין בשר וחלב

סח

נהגו כל ישראל להיות במטבחיהם שתי מערכות כלים, בשרי וחלבי, ומסמנים הסכו"ם להבחין בין בשרי לחלבי, וישראל קדושים הם ומחמירים בכל זה. ונהגו לעשות הסימן בכלים של חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנד]

סט

יש המדקדקים ומייחדים שלשה סכינים, אחד לבשר ואחד לחלב ואחד לחתוך בו הלחם, ומנהג נכון הוא. ומכל מקום מעיקר הדין מותר לחתוך לחם בסכין בשרי, באופן שמקנחים את השומן שעל פני הסכין, כדי לאכול לחם זה עם חלב. וכן ההיפך. ולכן אם אין לו סכין מיוחד ללחם, רשאי לחתוך לחם בסכין בשרית, אף שאוכל הלחם עם גבינה. אך ינקה היטב את הסכין שלא יהיה שומן דבוק עליו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנה]

ע

גבינה שחתכו אותה בסכין של בשר, והיה הסכין מקונח, לשם נקיות, הגבינה מותרת. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנח]

עא

מותר לבני עדות המזרח והספרדים להשתמש בכלי זכוכית המודחים היטב, בין למאכלי חלב, בין למאכלי בשר. ואף אם השתמשו בכוס הזכוכית בחלב רותח, מותר להשתמש בכוס זה לשתיה בארוחה בשרית, לאחר שטיפה והדחה, דכלי זכוכית אינם בולעים כלל, וכדעת מרן השלחן ערוך: "שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ודי להם בשטיפה בעלמא". אך צריכים תמיד ליזהר להדיח ולשפשף הכלים היטב בין בשר לחלב, [ואין

לחוש לשכחה]. וגם האשכנזים הרוצים להקל בזה, יש להם על מה שיסמוכו אף לכתחלה, כי אף הרמ"א לא החמיר בכלי זכוכית אלא בפסח, משום חומרא דחמץ, מה שאין כן לגבי בשר בחלב. ומכל מקום הרוצה להחמיר לייחד כלי זכוכית לבשר וכלי זכוכית לחלב, תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תנט. שו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן ה'. הליכות עולם ח"א עמוד רפו. ואמנם דעת הרמב"ם דכלי זכוכית בולעים ופולטים, ומ"ש בדעתו בערך השלחן דאיירי רק לענין טבילת כלים, הנה בפירוש המשניות ע"ז פ"ה מי"ב מבואר להדיא דקאי לענין הכשר כלים. ועכ"פ למעשה אין לנו אלא דעת מרן הש"ע. ויש שטענו שכלי זכוכית בזמנינו בולעים קימעא, אולם אף אי נימא הכי הנה הר"ן בפ"ב דפסחים (דף ט מדפי הרי"ף) כתב כן "דבליעתן מועטת" ואפילו הכי התיר. וע"ע במה שכתבנו באוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה עמוד שב].

עב

כלי פיירקס ודורלקס שמבשלים בהם על האש, ובישלו בהם בשר, מותר לבשל בהם אחר כך מאכלי חלב, לפי מנהג הספרדים, וכדעת מרן השלחן ערוך. שגם כלים אלה אינם בולעים ואינם פולטים כלל. ובלבד שיזהרו תמיד להדיח ולשפשף הכלים היטב בין בשר לחלב, ואין לחוש לשכחה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תסא]

עג

כלי פרפורי ופורצליין שנשתמשו בהם באיסור, ועברו יותר מי"ב חודש שלא נשתמש בהם, מאחר ואינם אלא כלי שני, מותר להשתמש בהם לאחר מעת לעת, ולרווחא דמילתא יש לעשות להם הגעלה ג' פעמים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תסא]

עד

האוכל בשר ורוצה לשתות תה בכוס של חלב באופן שהכוס נקי ורחוץ, מותר גם לאשכנזים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תסב]

עה

יש המייחדים את משטחי השיש שבמטבח, שצד אחד יהיה לחלב, להכין עליו מאכלים חלביים, והצד האחר יהיה למאכלי בשר. ואף שאין זה מצד הדין, מכל מקום ראוי למי שיכול לנהוג כן, מחשש לשיירי מאכל הנדבקים על השיש. [איסור והיתר ג' עמוד תסד]

עו

פלאטה חשמלית שמשתמשים בה לשבתות וימים טובים לחימום מאכלים בשריים, ומצוי מאד שנוטף על הפלאטה מעט מהאוכל, אם רוצה לחמם בה לחם כדי לאכול בו גבינה, מותר על ידי ניקוי הפלאטה בלבד. [דהוי נ"ט בר נ"ט]. ואם רוצה לחמם בה מאכלי חלב בכלי, מותר, דכלי מכלי אינו בולע בלא רוטב. ואם רוצה לחמם על הפלאטה בורקס גבינה, היה מקום להקל בלא שום הכשר, אחר שהבלוע בפח הפלאטה נשרף

על ידי ליבון, מכל מקום נכון להחמיר לשפוך רותחין מכלי ראשון על הפלאטה, ואחר כך להניח על הפלאטה בורקס חלבי. [איסור והיתר ג' עמוד תסד. ושם כתבנו להקל בזה, ומ"מ לכתחלה נכון להחמיר]

עז

מותר לבשל על כיריים של גאז מאכלי בשר ומאכלי חלב, ואין צורך שיהיו כיריים נפרדים לבשרי ולחלבי. וגם אם גלש מהחלב על הכיריים [מקום האש], אין צריך להכשירם קודם שבא לבשל מאכל בשרי, דבודאי מה שנשפך על הכיריים נשרף וכלה, וגם בהדלקת הכיריים הרי הוא עושה ליבון קל, ועוד, דכלי מכלי אינו בולע אלא באמצעות רוטב, וממילא אין הקדרה המונחת על הכיריים בולעת מהכיריים. והוא הדין לחצובות כיריים חשמליים שעליהם מעמידים את הסירים, כיון שהאש שורפת גם את מה שנשפך על החצובה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תסז]

עח

טוסטר העשוי משני חלקים, חלק עליון וחלק תחתון, ומניחים חתיכות בשר בין שני החלקים, אין אפשרות להכשיר את הטוסטר להניח בתוכו גבינה אלא על ידי ליבון, ולכן אין להשתמש בו לבשר ולחלב, אלא יש לייחד טוסטר לחלב וטוסטר לבשר, על ידי סימן. ויש מקילין להשתמש בטוסטר על ידי שיעטוף בנייר כסף את הלחם שבתוכו הבשר, באופן שהלחם אינו נוגע בטוסטר, ומדליקין את הטוסטר כרבע שעה קודם הנחת הפרוסה בתוכו. ואחר כך מניחים בתוכו פרוסת גבינה גם כן עטופה היטב בנייר כסף. וכל זה באופן שמנקים את הטוסטר היטב משיירי מאכל, וגם מקפידים שהנייר כסף לא יקרע בעת החימום. ובכל אופן נכון להחמיר בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תסח]

עט

מיחם של מים חמים שמניחים אותו על הגאז או על הפלאטה בשבת, והוא מיוחד למים בלבד, אך פעמים שנותנים על המכסה מלמעלה עוגות בורקס של גבינה, ונמצא שמיחם זה נעשה לכלי חלבי, עם כל זה מותר לקחת מהמים שבתוכו לשתות תה או קפה בארוחה בשרית, ואין בזה כל חשש. אולם יש ליזהר שלא לתת עוגות עם מילוי בשר על מכסה המיחם, ואם רוצים להכשיר את המיחם להופכו לבשרי, צריך להגעיל את המיחם עם המכסה שעליו. ודי בהגעלה, שהולכים בכל כלי אחר רוב בליעתו, ורוב בליעת המכסה הוא על ידי אידים. וכן מיחם זה חייב הכשר לפסח, אף שרוב תשמישו למים חמים ולא לחמץ. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמ' תסט]. ואמנם כלי שרוב תשמישו היה בצונן, אף אם ידוע לנו שפעמים נתנו לתוכו רותחים, אין צריך להכשירו, ואף על

פי שהרמ"א חשש לדעת המרדכי להצריך להכשיר כלים אלה לפסח, אנו אין לנו אלא דעת מרן שקבלנו הוראותיו. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ג חיו"ד, דף שנו טור ב].

פ

המנהג כיום בבתים רבים לעשות במטבח שני כיורים, אחד לבשר ואחד לחלב. ומכל מקום אם מתארח באיזה דירה שאין בה שני כיורים, או מי שאין בביתו שני קערות מטבח נפרדות, מותר להדיח כלי בשר בקערה אפילו ברותחין, בתערובת חומרי ניקוי, ואחר כך להדיח באותה קערה כלי חלב ולהדיחן ברותחין, ואף על פי שיש שומן בעין בסירים ובצלחות של הבשר, שהרי ברוב פעמים אין מדיחים כלים ברותחים שהיד סולדת בהם, וגם רוב השימוש בכיור הוא על ידי חומרי ניקוי פגומים כמו מי סבון (אמה), וכדומה. [איסור והיתר ג' עמוד תעד. ואם היה שומן בעין לדעת מרן בעי' ששים. ואף דהוי כלי שני הא בב"ח חיישינן לדעת הרשב"א דגם כלי שני מבליע ומפליט. ולכן נכון לשטוף הכלים עם חומרי ניקוי פגומים, או במים פושרים]

פא

מסנן הנמצא בפתח היציאה שבכיור, אף שלפעמים מערים עליו רותחים מכלי ראשון, ויש עליו שיירי לכלוך של בשר, מותר להניחו בכיור החלבי. וכן אם נתחלף לו המסננים של הבשרי והחלבי, אין בכך כלום. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תעח]

פב

מותר להגעיל כלי בשר בכדי להשתמש בהם למאכלי חלב, וכן להיפך מכלי חלב לבשר, ואין לנו בני ספרד שום מנהג להחמיר בזה. אבל בני אשכנז נהגו להחמיר בזה, ואין להתיר בזה לאלו שנהגו להחמיר. ואף להמחמירים, אם הגעיל את כלי הבשר להכשירן לפסח, מותר להשתמש בהם אחר כך למאכלי חלב, וכן להיפך. וכן רשאי להגעיל כלי בשר על מנת לאכול בהם אוכלים הכשרים גם לבשר וגם לחלב (פרווה), ואם אחר זמן ירצה להשתמש בהם למאכלי חלב, שפיר דמי. [איסור והיתר ג' עמ' תעח. יבי"א ג/ד. ד/ה]

פג

אם נזהרין שלא להגעיל הכלים אלא לאחר מעת לעת, אין להקפיד בהגעלת הרבה כלים ביחד, של בשר או של חלב, ואפילו לכתחלה מותר. ואין להגעיל כלי איסור בן יומו. אולם אם יש במים ששים נגד הכלי, מותר להגעיל אפילו כלי בן יומו. [איסור והיתר ג' עמו' תפ]

פד

יש להתיר להכשיר את הדלפק מבשרי לחלבי, וגם למנהג האשכנזים בשעת הדחק יש להורות להיתר, אלא שיש להקפיד להעמיד שם תלמיד חכם הבקי היטב בהלכה

בכל פעם שמכשירים את הדלפק מבשר לחלב, ולהיפך. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תפא]

פה

אף על פי שמעיקר הדין אין צריך לייחד ליפה [סקווש-ברייט, או צמר פלדה] לשטיפת כלי בשר לחוד, ולכלי חלב לחוד, ואפשר להשתמש בליפה אחת הן לשטיפת כלי בשר והן לשטיפת כלי חלב, אחר שהמים מעבירים את כל שיירי האוכל, מכל מקום כבר נהגו רבים לייחד ליפה לשטיפת כלי חלב, וליפה לכלי בשר, ומנהג יפה הוא. [איסור והיתר ג' עמ' תפג]

פו

מדיח כלים חשמלי, שמכניסים את כל הכלים לתוך המכונה, ולאחר שהמכונה נסגרת זורם על הכלים שטף מים רבים רותחים המעורבים בחומרי ניקוי, ואחר כך נעשית שטיפה שניה במים נקיים רותחים, אם מקפידים על כך שלא יכניסו לשם שיירי מאכל [קצת גדולים] בעין לתוך המכונה, ויש שם רק לכלוך ושומן שעל הצלחות והכפות, אפשר להשתמש במדיח כלים זה הן לכלי חלב והן לכלי בשר, בזה אחר זה. ואפילו בו ביום. אולם אם אין מקפידים בזה, ומכניסים לתוך מכונת המדיח כלים שיירי מאכל כמו חתיכות גדולות של בשר או פיצה, קשה להקל. [שיתכן וחתיכות אלה לא נפגמים בחומרי הניקוי המעורבים במים, וגם אין כאן נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא]. ומעיקר הדין יש מקום להקל בזה גם להדיח כלי בשר וכלי חלב ביחד, אך מהיות טוב היכא דאפשר יש להדיח כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד בה אחר זה. ובבתי מלון ומסעדות ציבוריים שקשה להשמר בזה, יש להצריך שיהיה להם ב' מדיחי כלים, אחד לבשר ואחד לחלב. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תפד. שוב יצא לאור שו"ת יביע אומר חלק י' ושם בחיו"ד סימן ד' כתב כדברינו]

פז

תנור אפיה חשמלי, שצולים בו בשר או עוף, אסור לבשל או לאפות בו מאכלי בשר ומאכלי חלב באותו תא שבתנור, כיון שהאידים מוליכים את הטעם מאחד לשני ואוסרים. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תצב]

פח

תנור אפיה חשמלי, יש להתיר לאפות באותו תנור עוגות הממולאים גבינה, בתוך מגש אחר המיוחד למאכלי חלב, ובלבד שיעבור זמן של מעת לעת, ובתנאי נוסף שיסיק את התנור לפני האפייה כחצי שעה, [או שליש שעה] באופן שאם נשארה איזה זיעה בדפני התנור, תישרף כליל על ידי ההיסק. וכל זה באוכלים, [מפני שיש פוסקים רבים שסוברים שאין דין זיעה באוכלין], מה שאין כן במשקים כגון מרק וכיוצא, אין להתיר, אלא אם כן

היתה הקדרה מכוסה היטב, שאז יש להתיר רק לאחר מעת לעת, ועל ידי היסק כאמור. ומכל מקום בדיעבד אפילו בתוך מעת לעת אפשר להתיר, אפילו בתבשיל לח. [איסור והיתר ג' עמ' תצב]

פט

תנור שצלו בתוכו בשר, ובשעת הצלייה היה מונח בתוך התנור תבנית חלבית ריקה מתחת לתבנית הבשר, יש אומרים שהתבנית נאסרה, אף שלא היה בתוכה חלב, שהזיעה אוסרתה. ויש מתירים את התבנית. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תצד]

צ

תנורים בעלי שני תאים המצויים בימינו, שיחדם אחד לבשר ואחד לחלב, אף שמחוברים ובשעה שאופה באחד גם השני מתחמם, מכל מקום מותר לאפות בתנור השני המין השני, ויש מחמירים שלא לאפות בהם בשר וחלב באותו זמן. [איסור והיתר ג' עמוד תצד]

סימן צ' - דין כחל

א

אסרו חכמים לבשל הכחל [הדד של הבהמה] עם החלב שבו, בין של קטנה שלא הניקה עדיין, בין של גדולה, אלא אם כן יחתוך אותו בסכין לאורך ולרוחב [דהיינו שעושה בו חריצים] ויטיח בכותל את הכחל כדי להוציא מתוכו את כל החלב שבו. או שיחתכנו לחתיכות קטנות. ואמנם גם אז המנהג להקל לבשלו רק לבדו בלא בשר כלל. אך עם מים וירקות ושאר דברים מותר לבשלו. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תצה]

ב

למנהגינו אפשר לבשל הכחל לבדו גם במחבת או על ידי טיגון, או בפשטיד"א, ולאו דוקא בישול במים. והיינו אחר קריעה שתי וערב וטיחה בכותל. אך לדעת הרמ"א אין להקל לבשלו במחבת. וכן יש להחמיר בפשטידא אם הכחל לא נתייבש תחלה. וכתב הרמ"א, שנהגו בו היתר אם אינו במחבת, אבל במחבת דינו כבישול. [או"ה ג' עמוד תק]

ג

מה שאמרו דצריך טיחה בכותל להוציא החלב שבכחל [לפי המבואר לעיל], לאו דוקא טיחה בכותל, אלא היינו שצריך לסוחטו בחזקה. ואם קרעו בכמה מקומות [בכחל] שתי וערב על פני כולו, עדיף יותר מטיחה בכותל, שבאופן כזה החלב שבו יוצא יותר מטיחה בכותל. וכל שכן אם חותכו לחתיכות קטנות דעדיף טפי. ומכל מקום יש לסוחטו ביד היטב ולרחצו יפה, כי שמא יש עוד חלב הנחבא בגומות הקטנות, ועל ידי זה יצא מכל חשש. [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמ' תקא].

ד

כחל שנתבשל בפני עצמו [בלא בשר אחר] בלא קריעה מותר לאוכלו. אבל אם בשלו עם בשר אחר, צריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד הכחל, והכחל עצמו מצטרף לביטול, ואז התבשיל מותר והכחל אסור. ואם היה פחות מששים הכל אסור. ואם נפל לקדרה אחרת אוסר אותה ומשערין בו כבראשונה, שהכחל עצמו שנתבשל נעשה כחתיכה אסורה. [ומכל מקום הכחל מצטרף לששים לביטול], דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה באיסור דרבנן. ולכן בשר עוף שנפל לחלב רותח, ולא היה ששים כנגדו, ואחר כך שוב נפל בשר העוף לתבשיל, אין צריך ששים כנגד כל הבשר, שמאחר והוא איסור דרבנן, לא אמרינן באיסור דרבנן "חתיכה נעשית נבילה", גם בבשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר ג' עמוד תקב]

ה

היכא שהיה ששים כנגד הכחל חוץ מהכחל עצמו, גם בזה הכחל עצמו נשאר באיסורו, דלאו דוקא בשנפל לתוך נ"ט אמרו שהוא עצמו אסור, אלא אפילו נפל לתוך מאה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תקו]

ו

כחל שנתבשל ונאסר [לפי המבואר לעיל] מותר בהנאה, דלא אסרוהו אלא באכילה. [שם].

ז

כחל שנפל לתוך קדרה של חלב רותח, צריך ששים חוץ מן הכחל לבטלו, שאין החלב שבו ניכר ונודע כדי שנקל ונשער אותו לבטל את הבשר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תקו]

ח

אם צולה את הכחל לבדו, די בקריעה שתי וערב בלא טיחה בכותל. [איסור והיתר ג עמ' תקו].

ט

אין צריך לייחד שפוד מיוחד לצליית הכחל, אלא אפשר לצלותו בשפוד שצלו בו בשר. ויש מקומות שמחמירים בזה, ונהרא נהרא ופשטיה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד תקז]

י

כחל שצלוהו אצל האש והוא עדיין חם, מותר להניחו בקדרה שיש בתוכה חתיכות בשר צלי רותח, ואין לחוש שהכחל יבלע מהבשר, דלא נהגו להחמיר אלא בבישול ממש עם בשר ולא בהנחה על בשר רותח. ודוקא שצלוהו כדינו, דהיינו שקרעוהו שתי וערב, אבל אם עבר וצלאו בלא קריעה מועטת, לכתחלה אסור, ובדיעבד מותר. [או"ה כרך ג' עמוד תקז].

יא

אם צלו את הכחל כדינו כנז', ואחר כך מצאו בתוכו גומות מלאות בחלב, אין לחוש לזה משום בשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תקח]

יב

מותר לחתוך כחל רותח בסכין בשרי, וכל שכן כחל חי, אף על פי שהכחל מלא חלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד תקח]

יג

לצלות כחל או למולחו עם בשר, דינו כדין צלייית ומליחת כבד עם בשר. דהיינו דלכתחלה אסור חוץ מאם יניחו תחת הבשר, ובדיעבד מותר בכל אופן. [או"ה ג' עמוד תקט]

יד

חתיכת בשר שנפל עליה טיפת חלב, וניער או כיסה מיד, בודאי שאם יש ששים נגד החלב, גם החתיכה עצמה מותרת. [ילקוט יוסף איסור והיתר עמ' קלו. יביע אומר ח"ג חאו"ח סי' כד אות ח]

טו

בשר עוף שנפל לחלב רותח, ולא היה ששים כנגדו, ואחר כך שוב נפל בשר העוף לתבשיל, אין צריך ששים כנגד כל הבשר, שמאחר והוא איסור דרבנן, לא אמרינן באיסור דרבנן "חתיכה נעשית נבילה", גם בבשר בחלב. [ילקוט יוסף איסור והיתר עמוד קלז]

טז

קדירה של בשר שאינה בת יומא, ובישלו בה מים או ירקות, ותחבו לתוכה כף חלבית בת יומא, אף שלכתחלה יש להגעיל את הקדרה, מכל מקום בערב שבת, ובשעת הדחק, יש להקל לבשל בקדרה זו. ואם נשאר מהתבשיל לימי החול, ודאי דשרי לאחר שהותר. [יביע אומר חלק ו' חלק יורה דעה סימן ד' אות ג].

סימן צב עד סימן צח - עוד מהלכות בשר בחלב

א

שתי כפות של בשר שהיו מונחים בתיבה אחת, האחת בת יומא, בתוך מעת לעת, אלא שעבר עליה לינת לילה אחד, והאחרת אינה בת יומא, ובטעות לקחו אחת מהן, והגיסו בה דייסא של חלב שהיתה בקדרה רותחת, העיקר לדינא להקל בזה, שיש כאן ספק ספיקא, שמא הגיסו בכף שאינה בת יומא, ואת"ל בכף שהיא בת יומא, שמא הלכה כרבינו תם שלינת לילה אחד פוגמת, וספק ספיקא מעליא הוא. [שו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק א' חלק יורה דעה סימן יד, דף שיז טור א'].

ב

קדרה שהרתיחו בה חלב ביום א' בבוקר, וביום שני בבוקר טעו ובישלו בה בשר, ויש ספק אם עברו 24 שעות משעה שהחלב הרותח היה בקדרה, יש להתיר התבשיל. [שו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק יורה דעה סימן טו, דף שיח טור א'].

ג

קדרה של חלב, ספק אם היתה בת יומא (תוך מעת לעת), או לא, שהרתיחו בה מים לשטיפת והדחת כלים, ונפלה חתיכת בשר לתוך המים הרותחים, ועד שהספיקו להסירה משם עברו כשיעור שתי דקות, יש להתיר חתיכת בשר זו. [שו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק א' חלק יורה דעה סימן טו. ושם מבואר עוד כמה טעמים להקל].

ד

אם נזהרים שלא להגעיל הכלים אלא לאחר מעת לעת, אין להקפיד בהגעלת הרבה כלים ביחד, של בשר או של חלב, ואפילו לכתחלה מותר. ואין להגעיל כלי איסור בן יומו.

ה

יש להתיר להכשיר את הדלפק מבשרי לחלבי, וגם למנהג האשכנזים בשעת הדחק יש להורות להיתר, אלא שיש להקפיד להעמיד שם תלמיד חכם הבקי היטב בהלכה בכל פעם שמכשירים את הדלפק מבשר לחלב, ולהיפך. [ילקוט יוסף איסור והיתר עמוד קמד]

ו

מותר לכתחלה לבשל מאכל שאינו לא בשרי ולא חלבי (פרווה), בקדרה בשרית נקיה אף שהיא בת יומא, ולאכול תבשיל זה עם מאכלי חלב, שהעיקר לדינא כדעת מרן הבית יוסף בבדק הבית, שמותר לגרום אף לכתחילה לנותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ולכן מותר לכתחלה לאפות פת בכלי של בשר בן יומו, על דעת לאכול הפת עם מאכלי חלב, או לטגן ביצה במחבת בשרי בן יומו, בשמן חדש, על מנת לאכול אחר כך את הביצה עם גבינה, ואין בזה איסור כלל. וכן מותר לבשל אורז בקדרה של בשר בת יומא, ויאכל את האורז עם לבן או חמאה, שזהו נותן טעם בר נותן טעם, שהבשר נתן טעם בקדרה, והקדרה נתנה טעם באורז, ועדיין היתר גמור הוא. וכיון שהוא טעם קלוש ביותר, ואפילו משהו אין בו, מותר לאכול האורז עם חלב. ואפילו יודע מראש שעתיד לתת לבן או חמאה באורז לאחר בישולו, מותר לבשל האורז בקדרת בשר בת יומא, שלכן התירו הפוסקים דבר זה אף לגבי חמץ, אף על פי שאיסורו במשהו, ולכן אף כאן מותר לכתחלה לבשל אורז בקדרת בשר בת יומא, על מנת שאחר כך יאכל האורז בכלים של חלב, עם חמאה. [הנה רבינו שמשון כתב, שמותר לחתוך לחם בסכין בשרי, כדי לאכול הלחם עם חלב, ונימק זאת להדיא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. ומבואר שהתיר כן לכתחלה. והובא בב"י סי' פט. ואין לומר דטעם היתרו מסיבה אחרת, אחר שנימק להדיא דטעמו משום נ"ט בר נ"ט. גם בתשובת הרשב"א

ח"א סי' תקטז כתב, דנ"ט בר נ"ט שרי לכתחלה. וכ"כ הב"י בבדק הבית (סי' צה). וכ"ד שערי דורא, מהר"א אבן טאווה, ובית דוד, ומהר"י עייאש, ערך השלחן, שו"ת ויאסוף שלמה, פני דוד פאפו, ועוד. ואף שיש חולקים, כיון שהוא מילתא דרבנן, וכן נראה פשטות דברי מרן בסי' פט, ובבדק הבית, לפיכך כן עיקר לדינא לדידן. וראה באיסור והיתר מהדורת תשמ"ז, עמוד קמח, ובילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמו' כט, ועמוד תכ, ובילקו"י תפלה א' מהדו' תשס"ד, עמ' קמט. וביבי"א ח"ח סי' ד' עמ' ערב. וח"ט סי' ד' עמ' ערב. ובהליכות עולם ח"ז עמ' עד].

ז

נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, שכתבנו להתיר לכתחלה, לא רק אם היה הטעם הראשון בכלי והטעם השני באוכל שנתבשל בו, אלא אפילו אם היה הטעם הראשון באוכל, ומן האוכל ההוא נפלט טעם באוכל אחר, הרי המאכל השני נידון כנ"ט בר נ"ט, ומותר לאוכלו בחמאה, שכן מוכח מדברי הראשונים. גם דין נ"ט בר נ"ט הוא אפילו בשעת הבישול, כגון טיפת חלב שנפלה על הקדרה שמבשלים בה ירקות, כנגד הרוטב, מבחוץ, מותר לבשל את הירקות לאחר מכן בכלי אחר עם בשר. [הליכות עולם ח"ז עמ' עט].

ח

מחבת של בשר שטעו וטיגנו בו מאכלי גבינה, ונשארו בה שיירי גבינה, ושהו בה מעת לעת, ולפני שיכשירו את המחבת שכחו וטיגנו בה מאכל היתר, יש להתיר המאכל.

ט

אם אין בביתו שני קערות מטבח נפרדות, האחת לבשר ואחת לחלב, מותר להדיח כלי בשר בקערה אפילו ברותחין, ואחר כך להדיח באותה קערה כלי חלב ולהדיחן ברותחין, ואף על פי שיש שומן בעין בסירים ובצלחות של הבשר. ומכל שכן כשיש עמהם מי סבון (אמה). [איסור והיתר כרך ג' דין הכשר כלים. איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד קנ].

י

אין לשין עיסה בחלב, שמא יבוא לאכלה עם בשר, ואם לש אפילו בשוגג, הפת אסורה, אפילו לאכלה לבדה. ואם יש בעיסה שיעור לבטל את החלב, מותר לערב החלב בעיסה, ואין בזה מבטל איסור לכתחלה. [איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמ' קנג]

יא

יש אומרים שאם אפה פת עם חלב יותר משיעור אכילה אחת, רשאי לחלק הלחם למשפחות הרבה, שיתן לכל המשפחה מספר ככרות הצריכות לחם לסעודה אחת, ויש חולקים. וכן עיקר. [איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמ' קנד]

יב

יש אומרים שאם נותן בפת כל כך גבינה עד שניכר שהפת עם גבינה, כגון שהפת נעשית לצהובה, או שעשה סימן והיכר אחר, וכגון ששינה מצורת הפת, מותר לאפותה עם

חלב. ויש אומרים שכל זה בעושה לעצמו, אבל למכירה אין להתיר ע"י סימן והיכר, מפני האורחים הבאים ממקום אחר. ומכל מקום בדבר שכבר דשו בו רבים במקומות רבים כמו בבורקס, אין לאסור לעשותם עם גבינה. [איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד קנד]

יג

אף על פי שאסרו חז"ל ללוש עיסה בחלב, פן יבא לאכול הפת עם בשר, מכל מקום מותר ללוש עיסה של עוגה מתוקה בסוכר עם חלב או חמאה, שאין דרך לאכול עמה תבשיל של בשר מפני מתיקותה. וכן מותר לעשות שוקולד עם חלב או חמאה, אלא שיש לרשום על נייר העטיפה של השוקולד שהוא עם חלב. [או"ה שם עמ' קנה. הליכות עולם ח"ז עמו' מז].

יד

יש מי שאומר שאם כבר לש הפת עם החלב, יכול לבשל הפת עם חלב ותהיה מותרת באכילה, אבל העיקר לדינא שכיון שנאסר, יותר לא יוצא מאיסורו, גם אם יבשלנו. [שם]

טו

מה שאסרו ללוש עיסה בחלב, כל זה שאופה פת יותר מכדי שיעור אכילה אחת, [ולא עשו היכר כנהוג] אבל אם אופה שיעור מועט כדי אכילה אחת, מותר ללוש העיסה בחלב, גם בלי היכר. [ספר חידושי דינים בעניני איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד קנו].

טז

פת שנילושה בחלב ונאסרה [באופן שלא עשו היכר כנהוג] - שמא יאכלנה עם בשר, - אסור גם למוכרה לגוי, שמא ימכרנה לישראל, אלא אם כן יבצע כל ככר לשתים שבאופן כזה אין לחוש שמא ימכרנו לישראל, שאין דרך ישראל ליקח לחם פרוס מגוי. וכן מותר לכולי עלמא למכור פת איסור לנכרי על ידי שיבצע כל ככר לשנים, (ואין צריך שיתן גם לפועליו). [יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ה. ח"ב סי' ג' אות ב', חלק ג' חיו"ד סי' ה. ובתוספת בהליכות עולם חלק ז' עמוד נ']. ויש מי שכתב שאפילו אם יבשל את הפת בחלב באופן שיהיה ניכר שיש בפת חלב, אין להקל. אולם המיקל בזה יש לו ע"מ שיסמוך, והיינו רק לשיעור מועט כדי שיאכל הפת בו ביום, אבל בפת מרובה שנשאר כולו אצל בעל הבית שעבר ולש פתו עם חלב אין להתיר על ידי בישול. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ב חיו"ד סימן יא, עמוד שלו, והביא דברי הגרי"ח שהחמיר בזה, שכיון שכבר נאפה אין לו תקנה אחר שכבר נאסר. אולם יש צדדים להתיר בכה"ג. והמיקל יש לו על מה לסמוך. ומ"ש הרהמ"ח בשם הפרי תאר שימכרנו לעכו"ם, ואף דבעלמא חיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל, הכא איכא ס"ס, שמא לא ימכרנו לישראל, ושמא לא יאכלנו בבשר. ע"כ. נראה שיש צדדים להקל בס"ס כזה, אף שי"ל דהוו"ל כעושה ס"ס בידים. וצ"ע]. .

יז

אם נשפך חלב על ככרות לחם רבים מאד, יש אומרים שהככרות נאסרו כולם גזרה שמא יאכלם עם בשר, ולדינא, יש לחלק הככרות להרבה בעלי בתים, כשיעור שיאכלו בו ביום, שהוא שיעור מועט, באופן שרחוק הדבר שישכח ויאכלם עם בשר, או שיעשה סימן בככרות הלחם, כגון שימשח אותם בחמאה וגבינה, שיהיו ניכרים לעין. ואין זה דומה להלש עיסה גדולה בחלב, שכל הפת אסורה, דשאני הכא שנעשה כן אחר האפיה בלא כוונה, ובאונס. [יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סי' יא דף שטו טור ב'].

יח

פת שאפאו עם הצלי בתנור אחד, אסור לאכול פת זו בחלב, והני מילי בתנור קטן, אבל בתנור גדול המחזיק שנים עשר עשרונים, (שהוא יותר מ-19 קילו), ופיו פתוח, מותר. ותנור כזה אינו מצוי אצלינו. ודגים שאפו אותם בתנור אפיה של ימינו יחד עם בשר, הן הבשר והן הדגים אסורים באכילה. [ספר חידושי דינים בעניני איסור והיתר מהדו' תשמ"ז, עמ' קנז]

יט

חלב שנפל למים, והיה במים ששים לבטל החלב, יש אומרים שמותר אף לכתחלה לבשל במים האלו תבשיל של בשר, ואין בזה משום: אין מבטלים איסור לכתחלה. ומכל מקום נכון להחמיר לכתחלה במים שמצויים ביותר. אולם אם נפל מן המים לתוך קדרת הבשר, אין לאסור התבשיל, אפילו אם אין ששים בקדרה כנגד המים, שהרי כבר נתבטל במים. [ספר חידושי דינים בעניני איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד קסה]

כ

מה שיש נוהגים לתת החמין של שבת מערב שבת לתוך התנור שבמאפיית הלחם הציבורי, ולוקחים החמין למחרת בשבת, והקדרה שיש בה בשר היתה מכוסה היטב, מותר לעשות כן אף לכתחלה. והלחם שאופין בתנור לאחר מכן מותר לאוכלו אף עם גבינה, (וגם אין בזה משום איסור הטמנה). [חידושי תורה בעניני איסור והיתר עמוד קפ]

כא

התוחב כף חולבת לתוך קדירה של בשר, או ההיפך, משערים בכל מה שנתחב בקדירה. ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת משערים בכולו, משום דחם מקצתו חם כולו. והעיקר כסברא ראשונה. ותבשיל של אורז עם חלב, והאורז היה שמונים גרם, והחלב עשרים גרם, נמצא שבכל עשרה גרם יש שמונה גרם אורז ושני גרם חלב, ותחב כף בתבשיל הזה, שכמות הכף עשרה גרם, נמצא שבלע שני גרם מתוך התבשיל, ואחר כך טעה ותחב הכף בתבשיל של בשר, אם יש ששים פעם בתבשיל הבשר נגד שני גרם של

החלב, מותר. [ש"ע סי' צד ס"א. ילקו"י איסור והיתר כרך ב' במבוא עמוד י'. ירחון קול תורה אב תשס"ג עמוד לח. יביע אומר חלק י' דף שכ סוף טור א'].

כב

צנון או סלק שחתכם בסכין של בשר בן יומו, אסור לאוכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ואם לא יהא בו טעם בשר, מותר בהדחה. והיינו שגם בדבר חריף אם אינו בן יומו צריך כדי נטילת מקום. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' במבוא עמוד יב, קול תורה אב תשס"ג עמוד לט].

הלכות תערובות

סימן צח - קצת מהלכות תערובות

א

העיקר לדינא דטעם כעיקר הוא מן התורה, ולכן אם נתערב איסור והיתר מין בשאינו מינו, וקודם שעמדו עליו לשערו אם יש בו ששים, נשפך מהתבשיל, ואי אפשר לשער שיעור ששים, יש לתפוס לחומרא, ככל ספק דאורייתא. [יחוה דעת חלק ה' סי' לב עמוד קנג].

ב

תולעים הגדלים בתלוש, כגון בצנון וחסא, יש אומרים שאינם נחשבים לבריה, ובטלים בששים, אחר שלא נאסרו מתחלת ברייתן, שקודם שפירשו אינן אסורות. [כרתי ופלתי. מהר"ש קלוגר. בית דוד]. ויש חולקים ואומרים דחשיבי בריה ששם תולעים לא היה לו היתר מעולם. וכן דעת רוב האחרונים, ואין לסמוך על סברת החולקים להקל. [חוות דעת. מחזיק ברכה. פרי מגדים. דגול מרבבה. מנחת פתים. חקרי לב. פאת הים. קול אליהו. ערך השלחן. גנת ורדים. אהל יצחק. תפארת אדם. חיים לעולם. רב ברכות]. ומכל מקום שפיר יש לצרף סברא זו לספק ספיקא, כשיש עוד צירופים להקל. [יביע אומר ח"י דף שע-שעא.]. ולכן אף תולעים קטנים מאד שנראים נגד השמש בעין חדה ובריאה אסורים משום בריה, וצריך לסננם היטב, ולהסירם בסינון של בגד עב. אבל אם אינם נראים כנגד השמש בעין בוחנת אלא רק על ידי מיקרוסקופ, יש להקל. [יחוה דעת חלק ו' סימן מז בהערה, עמוד רנג].

ג

העיקר לדינא שיש לחוש לכתחלה דכלי שני שהיד סולדת בו בולע ומפליט. ורק בדיעבד מקילין בכלי שני. ולכן אם נמצא במקום שאין בו כלים אלא כאלה שהשתמשו בהם הגויים באיסור, והשתמשו בהם בכלי שני, חשיב כדיעבד ויכול להשתמש בהם גם כן בכלי שני, או לערות לתוכם רותחים. [יחוה דעת חלק ד' סימן מב עמוד רכה. ועיין עוד ביחוה

דעת חלק ה' סימן לב עמוד קנא, הנוהגים להחמיר בכל מיני מאכלות מפני חששות שונים, אם יחמירו גם בכלים].

ד

מורה הוראה שבאה לפניו שאלה בדיני איסור והיתר, שעל פי הדין אין להתירה אלא במקום הפסד מרובה, [וכגון שמרן כתב בש"ע להתיר במקום הפסד מרובה], שיעור הפסד מרובה אין לו קיצבה ידועה, אלא הכל תלוי במצבו הכלכלי של השואל, העשיר לפי עושרו, והעני לפי עוניו, והכל לפי ראות עיני הרב המורה, ואומדן דעתו, שאם ההפסד אצל השואל נחשב להפסד מרובה יש להקל, וטעם הדבר, כי בכל מקום שהתירו בהפסד מרובה, מעיקר ההלכה הדבר מותר לגמרי, שכן דעת רוב הפוסקים ואחרי רבים להטות, ורק כדי לחוש לדעת מיעוט הפוסקים שאוסרים, נוהגים חומרא בדבר כשההפסד מועט. אבל כשההפסד מרובה יש להתיר, מפני שהתורה חסה על ממונם של ישראל (חולין מט:). [שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' ד. וח"ה חושן משפט סימן ו' אות ג'].

ה

אם בעת שהובאה השאלה בפני החכם היה הדבר בגדר הפד מרובה, והתירה החכם, ולאחר זמן הוזל הדבר, או העשיר השואל עד שנעשה בשבילו הפסד מועט, מותר לאכול מאכל זה, שמאחר והורה החכם היתר בזה, ויצא הדבר בהיתר, מפי מורה הוראה, מותר לגמרי אף שנעשה אחר כך להפסד מועט. ואפילו אם לא היה הפסד מרובה, והורה המורה הוראה לאסור, ואחר כך נעשה להפסד מרובה, על ידי תערובת, או שהתייקר, יש להתיר המאכל ולהורות להקל. [שו"ת יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן ד. וחלק ה' חושן משפט סימן ו' אות ג]

ו

מורה הוראה שטעה והתיר בהפסד מועט דבר שאינו מותר אלא בהפסד מרובה, ואחר כך נתבררה לו טעותו, כיון שיצא הדבר בהיתר, אין מחזירים הדבר לאסור, שכל דבר שהתירו הפוסקים בהפסד מרובה, מעיקר הדין הוא מותר אף בהפסד מועט, אלא שחששו להחמיר לכתחלה לדעת האוסר כשאין הפסד מרובה, אבל בדיעבד שכבר הורה המורה להקל, מעמידים הדבר על עיקר הדין. [יביע אומר ח"ו חלק יורה דעה סימן ד' אות ד]

ז

תבשיל בשר שאירע בו תקלה שעל פי הדין אין להתירו אלא בהפסד מרובה, והשואל הוא איש עשיר שלגביו הדבר נחשב להפסד מועט, מותר לעשיר לתת בשר זה לעני שלגביו נחשב הדבר להפסד מרובה, אך חייב להודיעו שהדבר אינו מותר אלא בהפסד

מרובה. [שואל ומשיב תנינא ח"ד ס"ס קכח. זב"צ סי' לה אות כא. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' ד' דף קסב.].

ח

אם היה השואל איש עשיר, ולא היה אפשר להתיר לו, מפני שלפי מצבו של השואל לא היה לו הפסד מרובה, מכל מקום לא יאמר הרב המורה שהוא "אסור", אלא יאמר לו בדרך עצה טובה, שאין ראוי לו לאוכלו, אבל יכול ליתנו לאיש עני, לאחר שיודיענו שדבר זה הותר בפוסקים במקום הפסד מרובה, וכיון שלגבי העני הוא הפסד מרובה, יש להתיר לו ליתנו לעני. [שם].

ט

בהמה שאירע בה ריעותא באופן שאינה ניתרת אלא בהפסד מרובה, ושייכת לשני בני אדם בשותפות, ולכל אחד אין הפסד מרובה, יש מקום להכשירה, כיון שבסך הכל יש כאן הפסד מרובה. וכן הדין לגבי ריעותא בכלים מרובים, שבכל אחד מהם אין הפסד מרובה, מצטרפים להחשב הפסד מרובה. [שו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים סימן ח דף שיד טור ב].

י

אם נתערב איסור בהיתר מין בשאינו מינו, או בשר בחלב, יש לשער בששים בנפח, ואף על פי שמן הדין סומכים על טעימת גוי המסיח לפי תומו, שאומר בהחלט שאין טעם איסור בהיתר, והתבשיל מותר, מכל מקום המנהג כיום שאין סומכים על טעימת גוי כלל, אפילו הוא מסיח לפי תומו. אבל אם יש הפסד מרובה ונראה לנו שהאיסור כחוש ואין בתערובתו כדי נתינת טעם, יכולים לסמוך על עיקר הדין, ולהטעימו לגוי מסיח לפי תומו, ואם אמר בהחלט שאין באיסור כדי נתינת טעם סומכים עליו ומתירים את התבשיל, וכדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. [שהרי אנו קבלנו הוראות מרן, והמנהג שנהגו לא לסמוך על טעימת גוי, הוא דוקא כשאין הפסד מרובה]. [יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן י. הליכות עולם חלק ז' עמוד סב].

יא

וכן מין במינו שאי אפשר לעמוד על טעמו, משערין בששים. ובדרך כלל הולכים בזה אחר הטעם, שאם הטעם שונה האחד מהשני, חשיב מין בשאינו מינו. ואם הטעם שוה אף שחלוקים בשמם, חשיב מין במינו. [ראה בש"ך ריש סי' צח, ויביע אומר ח"י דף שיט טור א'].

יב

ספק איסור עשה כגון חלב בהמה טמאה שנתערב בהיתר, מין בשאינו מינו, או כלי הבלוע מאיסור עשה, ובשלו בכלי זה כשהוא בן יומו תבשיל של היתר, וטרם שעמדו

עליו לשערו אם יש ששים כנגד האיסור או לא, נשפך מתבשיל זה, תולין להקל בזה מכח ספק ספיקא, דשמא יש ששים כנגד האיסור, ושמא באיסור עשה טעם כעיקר מדרבנן, ומאחר והוא ספק תולין להקל. ויש אומרים שאף בחצי שיעור (של איסורי לאוין), טעם כעיקר מדרבנן. [חידושי דינים בעניני איסור והיתר מהדורת תשמ"ז עמוד קצח. נודע ביהודה או"ח מה"ת סי' סו].

יג

קדרה שבשלו בה איסור, יש אומרים שאין האיסור הבלוע בקדרה נפלט באופן ודאי, לתוך תבשיל ההיתר שמבשלים בו אחר כך, ומכל מקום אסרו לבשל בקדרה זו בלי הגעלה מכח הספק, שמא יפלט טעם האיסור הבלוע בקדרה. ויש סוברים שהוא מטעם ודאי. [מהרש"ך בח"א (סי' עז), ויש לדבריו סיוע בראשונים. איסור והיתר א' עמוד שנז. יביע אומר ח' חיו"ד סי' ח' עמוד רעט].

יד

קפה שמייצרים בחו"ל, ומערבים בה חומר אסור הנעשה מאבקת נבלה וטריפה, אך יש יותר מששים בקפה נגד החומר האסור, ונתברר שאין שום טעם איסור בקפה, מותר לקנות קפה זה מהעכו"ם.

טו

עוף טרף שנתערב עם עופות כשרים, והרגישו בזה בזמן השרייה קודם המליחה, יש להתיר כל התערובת, כדין יבש ביבש. שאין דין חתיכה הראויה להתכבד בחתיכה שאינה מבושלת. ובלבד שלא יבשל כל התערובת בקדרה אחת. או שירבה על העוף הטרף שיעור ששים כנגדו, ואז יוכל לבשלם בקדרה אחת. [יבי"א ח"ה חיו"ד סימן ח. וע"ע בשו"ת יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סי' כג, דף שכב טור א', בדין חתיכה הראויה להתכבד בידים ורגלים בלבד, שהגרי"ח העלה להחמיר לדונם כחתיכה הראויה להתכבד, והמסקנא שאין בהן איסור משום חתיכה הראויה להתכבד. גם בחתיכת בשר חיה ולא מבושלת שהנדיב לב צידד לחושבה כחתיכה שאינה ראויה להתכבד, והרהמ"ח השיג עליו, שהוא היפך סוגיאן דעלמא, והמנהג הפשוט (במקומו) להחמיר. העיקר הוא שחתיכה חיה אינה נחשבת חתיכה הראויה להתכבד, שכן הורה למעשה מהר"י הכהן בעל בתי כהונה, ושכן המנהג בירושלים, וכן כתבו כמה אחרונים. וכן עיקר].

טז

יש מי שכתב דלא שייך ביטול ברוב אלא לגבי יחיד בביתו, שמביא בשר לצרכו לבשל ולאכול, אבל אם נעשה בחנות שעומדים למוכרם, יש לו דין קבוע, וכל היכא דאיכא דין קבוע לא מהני טעמא דביטול ברוב. ולדינא גם בכהאי גוונא הולכים אחר ביטול ברוב, ולפי זה אם שחטו כמה בהמות, ואחת מהם יצאה טריפה, וכל החתיכות נתערבו, כיון

שלא נתבשלו לא חשיבי בכלל חתיכה ראויה להתכבד, ובטלי ברוב. [יביע אומר חלק י' דף שכב טור א'. ושם בדין הקבוע שנידון כמחצה על מחצה, בדרבנן אזלינן לקולא ככל דין ספק דרבנן דאזלינן ביה לקולא. ואם יש בו ספק ספיקא להחמיר לא אזלינן בדבר להחמיר, אלא להקל].

יז

חתיכה בשר כשרה שבלעה איסור ולא היה בה ששים כנגדו ונאסרה, ואחר כך נפלה לקדירת היתר, ויש בה ששים כנגד האיסור, לדידן כל התבשיל מותר, חוץ מאותה חתיכה שנשארה באיסורה. ומיהו אם האיסור שנבלע הוא מדרבנן, גם החתיכה מותרת. ולכן אם בישלו עוף בקדרה, ונשפך עליו חלב, ולא היה ששים, מותר להרבות על התבשיל לבטל החלב. [יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן ה' אות יא]

יח

כלים יקרים של חרס או פורצליין [פרפורי] שהשתמשו בהם באיסור, כגון צלחות וכוסות, ועברו יותר משנים עשר חודש שלא נשתמשו בהם כלל, ויש הפסד מרובה אם לא נתיר להשתמש בהם, יש להקל להשתמש בהם אחר מעת לעת. ומכל מקום לרווחא דמילתא יש לעשות להם הגעלה ג' פעמים, ולהשתמש בהם בהיתר. [יביע אומר ח"א חיו"ד סי' ו].

יט

כלי חרס או פורצליין של בשר שבישל בהם חלב, ונאסרו, ויש שם הפסד מרובה, יש להגעילם ג' פעמים, לאחר שישהה אותם מעת לעת, (כ"ד שעות), ויחזרו להיתרם. [הליכות עולם חלק ז' עמוד ע].

כ

קדרה שאינה בת יומא שהיא של בשר, ובישלו בה מאכלי גבינה, אפילו רוב התבשיל נעשה מתבלין ודברים חריפים, כיון שהיא אינה בת יומא, התבשיל מותר, בין בהפסד מועט בין בהפסד מרובה, וכדעת מרן (בסימן צו סעיף א) שקבלנו הוראותיו.

כא

ג'לאטין הנעשה מעורות או מעצמות רכים של בהמות טמאות, או בהמות נבלות וטריפות, לאחר ששורים אותם עם מלח וסיד, ומנקים אותם היטב, ומייבשים אותם הרבה בחום השמש במשך כמה חודשים, ומערבים בהם חומרים כימיים מסויימים, וטוחנים אותם ונעשים כקמח דק, ונותנים אותם לתוך מאכלים שונים כדי להקפיאם, מעיקר הדין יש להקל לאכול מוצרי מזון שמעורב בהם חומר ג'לאתין הנזכר, אחר שהדבר פגום מאכילת כלב, ונתייבש והוי כעץ בעלמא שאין בו טעם כלל. ולא שייך בזה אחשביה, אחר שהוא בתערובת ולא בפני עצמו. [וכמ"ש ג"כ הנודע ביהודה, והאחיעזר ח"ג סי' לג אות ה, ובשו"ת חבלים בנעימים ח"ה (חאו"ח סי' ד). והחזון איש (סי' קטז סוף אות ח). ע"ש].

ומכל מקום לכתחלה כל מפעל המבקש הכשר מהרבנות, ראוי שהמשגיח יבקש שיתנו בתרכובת חומר שאינו עשוי מג'לאתין איסור. [שו"ת יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן יא].

כב

כשבאים לשער נגד הכף שנתחבה בתבשיל, צריך לשער כפי חשבון מה שהיה בקדרה, כגון אם היה החלב או הגבינה שבקדרה שיעור עשרה גרם, ועירב שם מים שיעור מאה גרם, ותחב שם כף, ואחר כך תחב אותה בתבשיל של בשר, שצריך ששים כנגד מה שנתחב בכף בתוך התבשיל, יש לחשוב לכף הבלוע מן החלב לפי חשבון, מאחר שבתחיבה הראשונה בקדרת החלב, לא היה הכל חלב, כי אם עשרה אחוז, לכן יש לשער בהתאם רק לפי חלק החלב שבבליעת הכף, וכנגדו צריך ששים לבטלו. [הליכות עולם ח"ז עמו' סג].

כג

אם תחב כף חולבת בת יומא לתוך התבשיל של בשר שתי פעמים, ולא נודע הדבר בינתים, כי אם לבסוף, צריך לשער ב' פעמים ששים כנגד מה שנתחב מן הכף, כאילו היו ב' כפות נפרדות. אבל אם אחר שתחב הכף פעם אחת, נודע הדבר ונתבטל בששים, ואחר כך חזר ותחב הכף פעם שנית חוזר ומתבטל באותם ששים עצמם. ואם תחב הכף ג' פעמים או יותר, אפילו לא נודע אלא לבסוף, די בביטול ב' פעמים ששים, ואין צריך ששים כנגד כל פעם שתחב הכף. [הליכות עולם חלק ז' עמוד סג].

כד

כף חולבת בת יומא של מתכת שתחב אותה בתוך תבשיל של בשר, אף על פי שיש אומרים שבמתכת אומרים כיון שחם מקצתו חם כולו, וצריך ששים גם כנגד החלק של הכף שנכנס לחלל הקדרה, ולא רק כנגד מה שנתחב ממש בתוך התבשיל, מכל מקום אין הלכה כן, אלא הלכה כמו שסתם מרן בשלחן ערוך, שלעולם אין לשער ששים אלא כנגד מה שנתחב מהכף בתוך התבשיל, ולא יותר. בין בהפסד מועט, בין בהפסד מרובה. [הליכות עולם חלק ז' עמוד סד].

כה

אם השואל אומר ברי לי שלא הכנסתי מן הכף החולבת אל התבשיל, אלא עד מקום זה, אפילו אין שום היכר בכף, כמה נתחב ממנה, נאמן השואל, בין איש בין אשה, ואין לומר בזה "כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה". ואם תחבו כף חולבת בת יומא בקערת תבשיל של בשר רותח, שהיא כלי שני, יש להתיר, אפילו אם אין שם ששים נגד מה שנתחב מן הכף, שכלי שני אינו מבליע ולא מפליט. [הליכות עולם ח"ז עמ'

סו. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"י סי' ט דף שיד טור ב', שדן מתי אומרים כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש עביד לה ולאו אדעתיה, בעניני איסור והיתר].

כו

מי שהיו לו שתי כפות דומות, אחת של בשר ואחת של חלב, ולקח אחת מהן וניער בה התבשיל של חלב, ואינו יודע באיזה כף השתמש, הכל מותר משום ספק ספיקא, שמא הגיס בכף של חלב, ושמא לא פלטה הכף כדי נתינת טעם בתבשיל של החלב. [שם עמ' סז].

כז

חתיכת בשר רותח שחתך אותה בסכין חולבת בת יומא, כל החתיכה אסורה, אם אין ששים כנגד מקום הסכין שחתך בה. ונאמן השואל לומר מכאן עד כאן חתכתי בסכין, ולא חתכתי בכל שטח הסכין. [הליכות עולם חלק ז' עמוד סח].

כח

כל טעם הבלוע בקדרה, בשר או חלב, אם עבר עליה כ"ד שעות, הוי טעם פגום, ואינו אסור מן התורה, אלא שחז"ל אסרוהו לכתחלה, ובדיעבד מותר. ולכן קדרה שבישל בה בשר, ואחר כ"ד שעות בישל בה חלב, הוה ליה נותן טעם לפגם, והחלב מותר, מאחר שכבר בישל בה בדיעבד. אבל הקדרה עצמה אסור לבשל בה לכתחלה לא בשר ולא חלב, אלא לאחר שיגעילנה. ואחר ההגעלה מותר לבשל בה בשר או חלב. [הליכות עולם ח"ז עמו' ע].

כט

והוא הדין לכלי של איסור, כגון קדרה של גוי, שאם בטעות בישל בה איזה תבשיל של היתר, אחר שעבר עליה כ"ד שעות, התבשיל מותר, דהוי נותן טעם לפגם שמותר. אבל לכתחלה אסור לבשל בקדרה של איסור, דבר של היתר, גזרה קדרה שאינה בת יומא אטו קדרה בת יומא. (כדאיתא בעבודה זרה עו.). ואם בישל במזיד בקדרה של איסור, שעבר עליה כ"ד שעות, דבר של היתר, קנסינן ליה, ואוסרים את התבשיל. ורק אם בישל בה דבר של היתר "בשוגג" אחר שעברו עליה כ"ד שעות מותר. ואם טעה בהלכה וחשב שהדבר מותר, נחשב שוגג ומותר בדיעבד. וסתם כלי גוים אינם בני יומן. [הליכות עולם ח"ז עמוד עא].

ל

סתם כלי גוים בחזקת אינם בני יומם, מטעם שיש ספק ספיקא להיתר, שמא לא נשתמש בו היום, ואם תמצא לומר שנשתמש, שמא נשתמש בדבר שהוא פוגם, או בדבר שאינו נותן טעם. (תוספות עבודה זרה לח סע"ב). ולכן אם טעה או שגג ובישל בקדרה של גוי דבר היתר, מותר בדיעבד. אבל אם ידע שאסור לבשל בקדרה של גוי, ועבר במזיד ובישל בה

דבר של היתר, התבשיל אסור, שקנסוהו חכמים על שעבר על דבריהם, ומכל מקום לא נאסר התבשיל לאחרים, אלא רק לו ולבני ביתו. (זבחי צדק סימן קכב אות טו). ומותר לקנות לכתחלה מן הגוי דבר שאין בו משום בישולי גוים, שבישלוהו הגוים בסתם כליהם, שכיון שכבר נעשה על ידי הגוי הוה ליה כדיעבד. [הליכות עולם חלק ז' עמוד פ].

לא

כלי שנבלע בו איסור, ונאסר, ונתערב אחר כך בכלים כשרים, בטל ברוב, בין שהוא כלי מתכת בין שהוא כלי חרס. ומכל מקום טוב שיניחם ולא ישתמש בהם עד אחר שיעבור עליהם מעת לעת, דהיינו כ"ד שעות. [הליכות עולם חלק ז' עמוד פז].

לב

דבר שהותר לישראל בדיעבד, כגון שנתבטל האיסור בהיתר בששים, מותר לקנותו מן הגוי, ואין לחשוב קנייתו מן הגוי כמו לכתחלה, ולכן דבר היתר שנתערב בו איסור ונתבטל בששים אצל הגוי, מותר לישראל לקנותו, ולא נחשב כמבטל איסור לכתחלה.

לג

איסור שנכבש בצונן בכלי פחות משלשה ימים מעת לעת, העיקר לדינא שיש להקל בדבר, שאין כבישה בכלים. [יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן ה' עמוד עדר].

הלכות מאכלי עובדי כוכבים

סימן קיב - מהלכות פת עכו"ם

א

אסרו חכמים לאכול פת של נכרים, גזרה משום חתנות. ויש מקומות שמקילין לקחת פת מנחתום [מאפייה ציבורית] במקום שאין פת ישראל. והוא כשאין חשש תערובת איסור או שומן בפת. ויש שהקילו בזה אפילו שיש באותה עיר פת ישראל, אלא שאין פת ישראל מספיקה לכל בני העיר. אבל פת של בעל הבית אין מי שמורה להקל, שעיקר הגזרה משום חתנות, ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלם. [ש"ע סי' קיב. יחוה דעת ח"ה סי' רלז].

ב

פת פלטר של גוי מותרת לישראל לעולם, ואפילו אם קנאה גוי בעל הבית מותרת לישראל, ואפילו אם הפלטר גוי זימן ישראל לביתו, ונתן לפניו מן הפת שעשה למכור בשוק, מותר לאכול ממנו. ונהגו להקל בזה גם אם הגוי לוקח מים מבורות שמצוי בהם תולעים, דשמא לא היו תולעים, ושמא לא פירשו, ושמא נימוחו. [יביע אומר חלק י' דף

שסט טור ב]. ואם הפלטר אפה פת בביתו לצורך בני ביתו, אסור לאכול ממנו, דהוה ליה פת בעל הבית. [הליכות עולם חלק ז' עמוד פח. יביע אומר ח"א סי' ה' אות טז].

ג

פת בעל הבית גוי אסור לישראל לעולם. ואפילו אם חזר הישראל ואפאו שנית, או שבישלו, לא פקע איסורו, ונשאר באיסורו לישראל. [הליכות עולם חלק ז' עמוד פט. ופת בעל הבית שבישלו הישראל במרק חם, אם מותר לאכלו, ראה ביביע אומר ח"ו חאו"ח סימן לט אות א].

ד

ומכל מקום בשעת הדחק במקום שאין פת פלטר מצוי כלל, מותר לאכול מפת בעל הבית, וכן מותר לקנות פת של בעל הבית גוי לצורך סעודות השבת. [הליכות עולם ח"ז עמ' צ].

ה

פת בעל הבית גוי שאסורה לישראל, אין חילוק בזה בין גוי נוצרי שעובד עבודה זרה, לגוי ישמעאלי שאינו עובד עבודה זרה, שהרי כל הטעם משום חתנות, וזה שייך גם לגבי ישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה. ושלא כמי שרצה לחלק בזה.

ו

ישראל שהתארח בבית של ערבי, והם אופים לו פת לכבודו, ישליך קיסם בתנור, ויכשיר את כל הפת שבתנור, כי אין הדבר אלא משום היכר לדעת שהפת שלהם אסורה. [הליכות עולם חלק ז' ח"ז עמוד פז].

ז

יש מי שכתב שאם הולכים לבקר בבית הערבי, ומגישים לפני האורח פת שאופים בביתם אדעתא דאורחים, מותר לאכול מפת זו. [זבחי צדק]. אולם לדינא אין להקל בדבר, ויש להתרחק מזה שהוא פת בעל הבית האסורה. [יביע אומר חלק י' דף שסט טור א].

ח

ישראל המחלל שבת בפרהסיא, אף על פי שדינו כעכו"ם, וכמו שכתב הרמב"ם (בסוף הלכות שבת), פתו מותרת, כיון שאין בו איסור חתנות, שאם בתו שומרת תורה ומצות ויש בה יראת שמים, מותרת להנשא לבר ישראל, הילכך פת שאפאה לעצמו, או עוגה שאפאה לעצמו, מותרת לכל ישראל. [הליכות עולם חלק ז' עמוד צא].

ט

פת של ישראל שאפאה גוי, אסורה כדין פת של בעל הבית גוי, אלא אם כן השליך הישראל קיסם לתוך התנור בשעת אפיית הפת. והפת שנאסרה כאמור אסור למוכרה לגוי, גזירה שמא ימכרנה לישראל, אלא יחתוך אותה לפרוסות וימכרנה לגוי, שאין ישראל קונים פרוסות פת מגוי. ואין שום מכשול בדבר. [הליכות עולם חלק ז' עמוד צו].

ו

כשאין פת ישראל מצויה, וקנה פת פלטר של גוי, ואחר כך הביאו לו פת של ישראל, מה שקנה מותר לו לאכול. [יביע אומר חלק ו' סימן ד' אות א].

סימן קיג - הלכות בישולי גויים

א

תבשיל שבישלו גוי, אסרוהו חז"ל משום חתנות, וגם משום שלא ירגיל הישראל עצמו לאכול מבישוליהם, ויאכילוהו דברים טמאים. ואפילו אם הגוי בישל התבשיל בביתו של ישראל, ויודע הוא שהכל כשר מצד הדין, לא חילקו חכמים בדבר ואסרוהו משום בישולי עכו"ם. וזהו דוקא בשני תנאים, שהוא דבר שלא היה נאכל כמות שהוא חי, וגם שהוא עולה על שלחן מלכים, אבל דבר שנאכל כמות שהוא חי, אין בו איסור משום בישולי גוים, וכן אם אין התבשיל ראוי לעלות על שלחן מלכים, אין בו איסור משום בישולי גוים, ומותר לאוכלו. [הליכות עולם ח"ז עמוד צז. ודבר מבושל העולה על שלחן מלכים לקינוח סעודה, אם יש בזה דין בישולי גויים, ראה ביחוה דעת ח"ד סי' מב עמ' ריט. ושם עמ' רכד אם יש דין בישולי גויים בקליות אגוזים ושקדים].

ב

דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, וגם עולה על שלחן מלכים או אנשים חשובים, שמאכל זה ראוי ליתנו לפניהם, כגון אורז, בשר, או קורקבן ובני מעיים, אם הגוי בישלם, דהיינו שהניח הקדרה על האש, אסורים משום בישולי גויים. [והאשכנזים מקילין בזה על ידי הדלקת האש בידי ישראל]. אבל דבר הנאכל כמות שהוא חי, כגון ירקות או פירות, או גבינה, וכדומה, אין בו משום בישולי גויים. [עיין בשלחן ערוך סי' קיג, ובאחרונים, ובכה"ח שם].

ג

דבר שבעיר אחת עולה על שלחן מלכים, ובעיר אחרת אינו עולה על שלחן מלכים, הולכים אחר מנהג המקום, במקום שעולה על שלחן מלכים יש בו איסור משום בישולי גויים, ובמקום שאינו עולה על שלחן מלכים, אין בו משום בישולי גוים. [הליכות עולם ח"ז עמוד,,,].

ד

אם הסיק ישראל את האש, והגוי נתן עליו את קדרת התבשיל, אף על פי כן אסור משום בישולי גוים, שאין ההיסק שעל ידי ישראל מועיל אלא לגבי הפת, ולא לגבי בישול. שכן דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. [יביע אומר ח"ה חיו"ד סי' י' אות ז]. ומסעדות ובתי מלון שהסקת האש נעשית על ידי ישראל שהוא המשגיח על הכשרות, והטבח הנותן את הקדרה על האש ומבשל את התבשילים הוא גוי שכיר אצל הישראל, הספרדים

צריכים להדר בזה לכתחלה, שהמשגיח יתן את הקדרה על האש, אך מי שמיקל במקומות ציבוריים באופן הנז', ובפרט אותם הבאים מחוץ לארץ להתארח בבתי מלון בארץ ישראל, יש להם על מי שיסמוך, מכמה ספיקות, שמא הלכה כהסוברים שדי בכך שהישראל מדליק את האש, ואפילו אם תאמר כהסוברים שהישראל צריך להניח את הקדרה על האש, שמא הלכה כהסוברים שאין איסור בישולי גויים אלא בבית הגוי, אבל אם הגוי בא אצלינו ובישל אין איסור בישולי גויים. ואף אם תמצא לומר שגם בזה יש איסור בישולי גויים, שמא פועל גוי שהוא שכיר של הישראל ידו כבעל הבית, ואין בזה משום בישולי גויים, ושמא כל שאופה לרבים ולא לצורך אדם מסויים אין בו איסור בישולי גויים. ואמנם לכתחלה יזהרו שאם כיבו את האש, שהישראל יחזור וידליק. ומכל מקום כל רבנות הנותנת הכשר צריכה להקפיד לכתחלה שהישראל יתן הקדרה על האש, מאחר ובין האורחים האוכלים שם יש מבני עדות המזרח הפוסקים כדעת מרן השלחן ערוך המצריך שהישראל יתן הקדרה על אש. [שו"ת יחוה דעת ח"ה סי' נד. יביע אומר ח"ט חלק יורה דעה סימן ו' עמוד רעו. הליכות עולם ח"ז עמוד קיז].

ה

ישראל שהדליק האש והגוי הניח הקדרה על גבי האש ובישל מאכל שיש בו דין בישולי גויים, אף על פי שלדעת מרן המאכל נאסר מדין בישולי גויים, מכל מקום אפשר להקל ליתן מאכל זה לקטנים. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רעב]

ו

גוי שבישל בבית ישראל, או במסעדה של ישראל, אף על פי שיש בזה דין בישולי גויים והתבשיל אסור באכילה, מכל מקום אפשר להקל ליתן בידים לקטן לאכול מתבשיל זה. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד רעג]

ז

סופגניות מעיסה שבלילתה עבה, שמטגנים אותם בשמן על מחבת, ונמכרים במסעדות ובתי הארחה של יהודים עם הכשר כדת, והדלקת האש נעשית על ידי ישראל, והנכרי שהוא שכיר אצלינו נותן הבצק על האש לטגנו, יש להתירם באכילה, מכח כמה ספקות וספקי ספיקות להתיר בדין בישולי גויים דרבנן. אך צריך ליזהר שישראל ידליק את האש. ובכל זאת הרוצה להחמיר על עצמו, תבוא עליו ברכה. [יחוה דעת ח"ה סי' נג. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' ז' עמ' רעח. ובח"י חיו"ד סי' ז'. ובהערות לרב פעלים ח"ג חיו"ד דף שנז אות ז'. הליכו"ע ח"ז עמ' קו]

ח

זלאביה (שנקראת בלשון ערבית זינגולא, והיא מין סופגניות שבלילתן רכה, ומטוגנת בדבש), אם נעשית במסעדה של ישראל, אפילו טיגנה גוי, מותרת, ואין בה משום בישולי גוים. [יחוה דעת ח"ה סי' נג עמוד רמא. הליכות עולם ח"ז עמוד קיב. יביע אומר ח"י דף שנז טור א].

ט

בורקס הממולאים בתפוחי אדמה המיובאים מחוץ לארץ, ודרך עשיית שבבי התפוחי אדמה הם על ידי בישול גמור, אלא שלאחר מכן מייבשים אותם מאד ונעשים שבבים, והשבבים אינם ראויים לאכילה כלל אלא רק על ידי הבישול השני, והבישול מחדש נעשה על ידי ישראל, אין בזה משום בישולי גויים. [יחוה דעת ח"ה סי' נג עמ' רמא. יבי"א ח"י חיו"ד סי' ז']

י

מותר לשתות קפה שנתבשל על ידי גויים, ואין בו משום בישולי גוים. וכן פשט המנהג בכל תפוצות ישראל. ומנהג נכון הוא על פי הדין. ומכל מקום המחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. אולם יש לאסור שלא לשתות קפה במסיבות הגויים בבתי הקפה שלהם, משום קירוב דעת וחשש חתנות. אך המתארח בבית גוי ומכבדו בכוס קפה, רשאי לשתות הקפה. וכל זה באופן שמייחדים כלי להרתחת המים בלבד. [יחוה דעת ח"ד סימן מב, עמוד ריז. הליכות עולם ח"ז עמוד קיב. ושם עמוד קמ דבמסיבות של גויים יש לאסור. ולא רק חומרא וחסידות]. ונהגו להקל בזה גם כשהמים הם מבורות שמצוי בהם תולעים, דשמא לא היו תולעים, ושמא התולעים שהיו לא פירשו, ושמא נימוחו. [יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שסט טור ב].

יא

הנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, שיש לחוש שהשתמשו בכוסות של הקפה בחלב של עכו"ם, ישתו הקפה בכלי זכוכית. ובשעת הדחק אפשר להקל גם בכוסות של פורצליין. [יחוה דעת והליכות עולם שם].

יב

דגים קטנים של הסרדינים, שיש בהם סנפיר וקשקשת, מותרים באכילה, ואין לחוש בהם לאיסור בישולי גוים, מפני שאינם עולים על שלחן מלכים. וגם השמן שלהם אין לחוש בו לתערובת שמן טמא, דאומן לא מרע אומנותיה. [שו"ת יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן ט]

יג
קופסאות שימורים הנעשים בקיבוצים חילוניים, על ידי השגחה של רבנות מוסמכת, יש להכשירם, ואין לחוש בזה משום בישולי גויים. ומהיות טוב על המשגיח להפעיל את החשמל שמבשל את השימורים הללו. [יביע אומר חלק ה' סימן י']

יד
ערמונים (קסטניאס), דרך לאוכלם גם כשהם חיים, ולכן אם צלאם או בישלם גוי, אין בהם איסור משום בישולי גוים, ומותר לאוכלם. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קא].

טו
אפונים [חומוס] קלויים על ידי גוי, וכן קליות של עכו"ם, מותרים, ואין בהם משום בישולי גויים, שאין אדם מזמין את חבירו על קליות קלויים. וכתב מרן, שכן מנהג העולם לאכול אפונים קלויים, אשר קלו אותם עכו"ם, ולא פקפק אדם עליהם מעולם. וכן עיקר. ואף שדעת האר"י ז"ל לאסור קליות של עכו"ם, העיקר לדינא כדעת הרמב"ם והשלחן ערוך שמקילין בזה, כדברי הגמרא בע"ז. אולם אפונים או פולים מבושלים על ידי גויים, אסורים משום בישולי גויים, דכיון שנעשו על ידי בישול, מסתמא עולים על שלחן מלכים או שרים ואסורים. והיינו אפונים ופולים יבשים, אבל לחים אין בהם משום בישולי גויים. ואמנם אפונים שבקופסאות שימורים יש מקום להקל, אחר שעושים אותו למכירה לכל. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן ח. הליכות עולם חלק ז' עמוד קב].

טז
קטניות של פולים, וכיוצא בהם, שקלויים על ידי גוים, אין בהם איסור משום בישולי גוים, מפני שאינם עולים על שלחן מלכים, ואין אדם מזמין את חבירו על קליות. אבל אפונים מבושלים וכן פולים מבושלים, שנתבשלו על ידי גויים, אסורים משום בישולי גוים. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קו. יחוה דעת ח"ד עמוד רכד].

יז
חטים שלוקים על ידי גוים בשיעור כחצי בישול, ומייבשים אותם, (ונקראים בורגול), וחוזרים הישראלים ומבשלים אותם בישול גמור בביתם, מותר לקנותם מן הגוים כדי לבשלם ולאוכלם, שבישול הגוים אינו נחשב לכלום, הואיל ונתייבשו, ושוב לא היו ראויים לאכילה, אלא על ידי בישול גמור שנעשה אחר כך על ידי ישראל. [הליכו"ע ז' עמו' קי"ג].

יח
קונדיטוריות שאופים בכמויות גדולות עוגות עם ביצים, ועל ידי מכונה נפרדים החלמונים מן החלבונים, וממלאים מהם כלים גדולים ללישת העוגות ולאפייתם, ונשארים כך לילות שלמים, יש שכתבו להקל בזה, שלא אסרו ביצה שעבר עליה הלילה

אלא בביצה מבושלת, אבל באותה הראויה לגמיעה לא אסרו. ויש אומרים שאין רוח רעה זו [דביצה גלויה שעבר עליה הלילה] מצויה בזמנינו, ובפרט אם נתנו הביצים בכלי בתוך מקרר, דהוי כלי בתוך כלי, והוי כמכוסה, ויש לצרף עוד כשהוא נעשה לצורך מצות עונג שבת, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ויש חולקים בכל זה, ולמעשה קשה לסמוך על הסברות הנ"ל להקל בזה, דחמירא סכנתא מאיסורא, ולכן טוב להחמיר היכא דאפשר לערב סוכר הרבה עם החלמונים של הביצים, כשהם מיועדים לעוגות. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן ט].

יט

מה שנהגו כיום לעשות מיונז לאכילה מחלבוני ביצים, ויש שם תערובת גדולה של שמן וחומץ וסוכר וקצת מלח, אין לחוש בזה משום ביצה קלופה שעבר עליה הלילה, מאחר שהוא על ידי תערובת. [שו"ת יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן ט].

כ

תבשיל שבישלו גוי בשבת בשביל חולה שאין בו סכנה, לא גזרו בו חז"ל לחולה משום בישולי גוים, כיון שאי אפשר לבשל בשבת לחולה שאין בו סכנה על ידי ישראל. ואם נשאר מהתבשיל למוצאי שבת, אם התבשיל נעשה על ידי גוי בביתו של ישראל, מותר אפילו לאדם בריא לאכול ממנו במוצאי שבת, אבל אם נתבשל בביתו של הגוי, אסור לאכול ממנו במוצאי שבת, ואפילו החולה עצמו אסור לו לאכול ממנו במוצאי שבת, כיון שאפשר לבשל לו כל צרכו על ידי ישראל. [הליכות עולם ח"ז עמוד קג].

כא

כלים של ישראל שבישל בהם גוי תבשיל לעצמו, צריכים הכשר על ידי הגעלה, כיון שנבלע בהם טעם התבשיל האסור לישראל משום בישולי גוים. ואם הם כלי חרס שאין להם תקנה בהגעלה בשאר איסורים, מכל מקום באיסור בישולי גוים שאין לו עיקר מן התורה, מותרים הכלים על ידי הגעלה ג' פעמים. ואם הגוי בישל תבשיל לחולה שאין בו סכנה בשבת, אין הכלים צריכים הכשר כלל. וכל שכן אם הדבר נעשה בביתו של ישראל, או בבית חולים יהודי, שאין הכלים צריכים הכשר כלל. [לוית חן סי' שיח. הליכות עולם ח"ז עמ' קג].

כב

כרוב ולפת הכבושים במי מלח, וכן מלפפונים הכבושים במי מלח, מותר לקנותם מן הגוים, ולאוכלם, שאף על פי שבכל האיסורים קיימא לן מליח הרי הוא כרותח, וכבוש הרי הוא כמבושל, מכל מקום בדין בישולי גוים שכל עיקרו אינו אלא מדרבנן, לא אסרו

אלא בבישול שעל ידי האש. ואף על פי שיש לחוש שמא כבשו אותם בכליהם האסורים, סתם כלים שלהם אינם בני יומן, והוי נותן טעם לפגם, ומותר. [הליכות עולם ח"ז עמוד קכב].

כג

סוכר הנעשה על ידי גוים מן הלפת האדום, אף על פי שהלפת אינו נאכל חי, הסוכר מותר, מפני שעיקר בישולו נעשה על ידי קיטור, ובזה אין איסור בישולי גוים. [שם עמ' קלא].

כד

גוי שבישל מאכל, ואי אפשר לאכלו, והישראל בישלו שנית והכשירו לאכילה, אין בדבר משום בישולי גויים. וכן אם ישראל בישל עד שיעור כמאכל בן דרוסאי, שנאכל על ידי הדחק, והגוי חזר ובישל וגמר בישולו, אין בזה משום בישולי גויים. [יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן ז' אות ו. ושיעור כמאכל בן דרוסאי ראה בילקוט יוסף שבת כרך ג' ריש סימן שיח].

כה

גבינות של גויים אסורות מגזירת חז"ל, וראה לעיל סימן פא בדיני חלב עכו"ם.

סימן קטז - הלכות שמירת הנפש

א

אין לתת אוכלים ומשקים תחת המטה שישנים עליה, ובדיעבד אוכלים ומשקים שהיו תחת המטה וישנו עליה, רבו המתירים על האוסרים, וכל שכן אם היתה הקרקע שתחת המטה מרוצפת באבנים או בקורות ובעצים, שיש להתיר בדיעבד, ואפילו בהפסד מועט. ואפילו בקרקע עולם שאינה מרוצפת, אם יש הפסד מרובה בדבר יש להתיר בדיעבד. וכל שכן אם הונחו תחת מטת גוי, או מטת תינוק, מותרים. [יביע אומר חלק ט' חאו"ח סימן צה אות יג. וחלק י' סימן יא עמוד ריט, ועמוד שלז טור א'. הליכות עולם חלק ז' עמוד רט. ואף שביביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן י' אות ז' כתב שאין להתיר על סמך קרקע מרוצפת אלא בצירוף מטת תינוק, או גוי, או ישן ביום, ובסימן ט' סוף אות כג, ובס"ס י' כתב להתיר כשלא ישנו על המטה שתין נשמי, מ"מ בהליכות עולם הנ"ל וביביע אומר חלק ט-י היקל בדבר יותר, וסמך על ההיתר של קרקע מרוצפת, וכמבואר כאן].

ב

הישן בבגדיו והיו בכיסי בגדיו דברי מאכל, אין בזה חשש של אוכלים שתחת המטה. [יביע אומר חלק י' דף שלז טור א. והיינו גם לסברת הגרי"ח, וכן העיד גדול אחד שבא מעשה לידו של הגרי"ח באחד שהיה לו קוביות סוכר בכיסו וישן עמהם, והתירם].

ג

אם הניח דבר מאכל בין הכר לכסת, יש להקל לאוכלו. [שם].

ד

מותר להניח לכתחלה אוכלים ומשקים בתא המטען של המטוס, [או בתא המטען של אוטובוסים], אף שישנים במושבי המטוס מעל המטען. [ילקו"י הלכו' השכמת הבוקר עמוד שעח].

ה

קנקן יין צרור וחתום שהונח תחת המטה, יש מי שכתב לאוסרו אף בדיעבד, משום רוח רעה, ולדינא יש מקום להקל על פי דברי הגאון רבי דוד פארדו בספר מזמור לדוד, שאם הונח תחת המטה על גבי קרקע מרוצפת אין לחוש לרוח רעה, וכיום כל הבתים שלנו מרוצפים ברצפה. [יביע אומר חלק י' דף שלז טור א].

ו

שולחן שסועדים עליו טוב שלא לתת תחתיו בשעת הסעודה אוכלים ומשקים. אך בדיעבד אין לחוש כלל, אפילו אם האוכלים היו שם בעת שסעד, שכל זה לזהירות בעלמא לכתחלה. [הליכות עולם חלק ז' עמוד ריז. יביע אומר חלק י' דף שלו סוף טור ב'].

ז

נכון להזהר שלא להניח שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה, באופן שיעבור עליהם לילה, מפני שרוח רעה שורה עליהם, זולת אם עירב את השום והבצל הקלופים עם מאכלים אחרים, כגון סאלאט, או מעשה קדרה וטיגון, שעל ידי תערובת אין לחוש. ומכל מקום בדיעבד אין לאסור אותם אפילו בלי תערובת. [הליכות עולם חלק ז' עמוד ריד].

ח

שום פרסי שנאכל כשהוא כבוש בחומץ, ושוהה ימים רבים כשהוא קלוף, יש להתיר, שיש לומר שלא על שום גדול כזה הזהירו חכמים. [הליכות עולם חלק ז' עמוד ריד].

ט

שימורי בצלים המונחים בקופסאות שימורים סגורים, יש להקל אף שעבר עליו הלילה. [יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן ז' אות ז-ט. שאין ראויים לאכילה אחר שמייבשים אותם. ונראה דבבצלים כבושים במים אין להקל רק בדיעבד, כמבואר שם, אחר שראויים לאכילה. וצ"ע].

י

אין איסור לאכול ממאכל שאכל ממנו חתול או עכבר, אלא שיש לחוש שמביא לידי שכחה. ולכן טוב ליתן המאכל לנשים אחר שאינן חייבות בלימוד תורה. וכן אין להרבות באכילת זיתים, ויש מי שכתב שבזיתים כבושים אין לחוש. [יבי"א חלק ב' סימן ח. ירחון קול תורה סיון תשס"ג עמ' כה. הליכות עולם חלק ז' עמוד ריז]

יא

אין צריך להחמיר שלא להשתמש בנעלים של מת, או שאר בגדיו. אולם נעלים שהיו על המת בשעת פטירתו, יש להחמיר שלא להשתמש בהם. [שו"ת יביע אומר חלק ג' סימן ח]

יב

אסור מן התורה לקצוץ ולהשחית אילן מאכל שנושא פירות, וגם סכנה יש בדבר. ומכל מקום מותר לקצוץ ענפים של עצי פרי, כדי לסכך בהם סוכה. ואין בזה איסור בל תשחית, ואם אפשר שיעשה כן על ידי גוי שהוא יקצוץ את הענפים, עדיף טפי. ובודאי שאם יש לו אילנות סרק, עדיף לקצוץ מהם. ואילנות ועצים השייכים לרשות ממשלתית או רשות עירונית, שמקפידים על כך, אסור לכרות מהם ענפים לסכך בהם סוכה, שהיא מצוה הבאה בעבירה, וגם בדיעבד אסור לברך על ישיבה בסוכה כזאת. [הליכו"ע ח"ז עמו' קצט].

יג

יש להתיר עקירת עצי פרי לצורך הרחבת הדירה לשם דיור. וטוב לשכור גוי לעקירתם. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ד' הערה א'. הליכות עולם חלק ז' עמוד קצט]

יד

יש להתיר לבן ישיבה לשאת כהנת. אבל אין להשיא בתו לחילוני, הן כהן והן ישראל. [יביע אומר ח"ג חאהע"ז סי' ז סק"ג]

טו

ראוי ונכון להפריש קטנים אף שעדיין לא הגיעו לחינוך, מאכילת דברים האסורים, או דברים שכשרותם מפוקפקת, שמלבד חובת החינוך, הרי המאכלות האסורות מזיקים לנפש האדם, ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאסורים מדרבנן, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהם משום שבות. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד רעד. ראה שלחן ערוך אורח חיים סימן שמג]

טז

כשיש ילדים קטנים בבית, צריכים לעשות סורגים על החלונות, גם אם החלונות גבוהים מן הארץ עשרה טפחים, וכן במעקה של מרפסת צריכים לעשות מעקה גבוה יותר מעשרה טפחים, באופן שהילדים לא יבואו לידי סכנה ח"ו. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשפג].

יז

וכן כל דבר שיכול לגרום היזק לאחרים, או סכנה, צריך לגודרו ולמנוע ההיזק, שנאמר השמר לך ושמור נפשך. ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה, ביטל מצות עשה, ועובר על לא תשים דמים בביתך. ולכן אין להשאיר חוט חשמל פתוח

בחצרו, שמא יגע בו אחר ויתחשמל ח"ו. ולא ישאירו סולם רעוע בתוך הבית, או גדר הנוטה ליפול, וכל כיוצא בזה. [ב"ק טו: רמב"ם פרק י"א מהלכות רוצח הלכה ד'].

יח

יולדת יש לה ליזהר שלא לשכב כאשר התינוק לצידה, מחשש שלא תחנוק אותו. [ערוך השלחן. אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשפג. יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חלק ג' או"ח סימן לו].

יט

מי שנפטרה אשתו בקיצור ימים והשאירה לו בנים קטנים, יכול לישא את אחות אשתו כדי שתטפל במסירות בילדיו, ואין לחוש בזה לצוואות רבי יהודה החסיד שהחמיר בזה. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן יב עמוד רכ].

כ

אסור לאכול בשר ודגים ביחד משום שקשה לצרעת, ומכל מקום מותר לשני בני אדם המכירים זה את זה לאכול על שלחן אחד, זה בשר וזה דגים, ואין צריך לעשות הפסק והיכר, שאין חוששין שמא יקח אחד מהם מחבירו ויבא לידי סכנה, כמו שגזרו חז"ל בכיוצא בזה: בשני בני אדם שאוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה, משום דבסכנתא האנשים נזהרים יותר. וכן המנהג להתיר. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שטו]

כא

פשט המנהג להתיר לטגן דגים במחבת בשר בת יומא לאחר שטיפת המחבת, ואין חוששין לסכנה שיש בדגים ובשר כאחת, ומנהג ישראל תורה הוא. [איסור והיתר ג' עמוד שטז]

כב

אסור לצלות דגים ובשר בתנורי אפייה המצויים שלנו, [שהם פחותים מד' אמות וסגורים ופתחן מהצד], דחמירא סכנתא מאיסורא. ומכל מקום בדיעבד אם צלו בשר ודגים בתנור אחד, יש להתיר לאוכלם אף אם אין ששים לבטל הטעם. ואם אחד מהם מכוסה, לא שייך בזה ריחא מילתא, ומותר אף לכתחלה. וכן בתנור גדול המחזיק י"ב עשרונים, שיכולים לאפות בו בערך כעשרים ק"ג של בצק בתבנית אחת, מותר אף לכתחלה לצלות בשר ודגים ביחד. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' עמוד תע, וכרך ג' עמוד שיח]

כג

מותר לצלות דגים ובשר זה ליד זה על רשת, באופן שהריח והעשן מתפזר באויר, ואינם נוגעים זה בזה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שכ]

כד
מאפייה שאחד הפועלים צלה בשר בתוך התנור בעת שאפו שם לחמים, מותר לאכול לחמים אלו עם דגים. ואפילו בתנור אפייה חשמלי רגיל הנמצא כיום בבתים, אם אפו פת עם בשר, מותר לאוכלן עם דגים. [איסור והיתר כרך ג' עמוד שכא]

כה
בשר שנמלח והוכשר וחזר ונמלח עם דגים, אין לחוש לזה לחשש סכנה, דבמליחה ליכא סכנה. [איסור והיתר כרך ג' עמ' שכא]

כו
דג שנפל לתבשיל בשר, אם יש ששים כנגד הדג מותר לאכול את תבשיל הבשר, שגם בתערובת דגים ובשר, מועיל ביטול בששים. וכן פשטה ההוראה. [איסור והיתר ג' עמ' שכב]

כז
חתיכת דג שנפלה לקדרת תבשיל של בשר, ולא היה בבשר והרוטב שבקדרה ששים נגד חתיכת הדג, מותר להוסיף ולהרבות בשר ורוטב בקדרה עד שיהיה שיעור ששים נגד חתיכת הדג. ואין לחוש בזה למה שאמרו אין מבטלין איסור לכתחלה. ואחר שיסלק החתיכה של הדג, ויוסיף על מה שבקדרה בשר ורוטב, ירתיח הכל ביחד, ואז כל הבשר שבקדרה חוזר להיות מותר באכילה, לרבות חתיכות הבשר שנאסרו תחלה כשלא היה ששים, שחוזרין להיתרן כשהוסיף עליהם וביטלן, וחתיכת הדג אסורה. [איסור והיתר עמ' שכב]

כח
דגים שנתערבו בבשר, וטרם שבדקו לראות אם יש ששים כנגדן או לא, נשפך מהתבשיל, ואי אפשר לעמוד על שיעורו אם היה ששים נגד הדגים או לא, יש לילך בזה לקולא, ולהתיר את התבשיל, דמאחר שאיסור דגים ובשר אינו אלא משום חשש סכנה, יש להקל בכל ספק כזה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד שכג]

כט
אם נפלה שממית לתבשיל, יש להקל ולאכול את התבשיל אם היה ששים כנגדה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד שכד]

ל
מים שבשכונת המת צריך לשופכם, ואין לשתותם מחשש סכנה. וראה להלן בהל' אבלות.

לא
יש להזהר שלא לשתות מים בעת התקופה מחשש סכנה, דהיינו חצי שעה קודם התקופה, וחצי שעה לאחריה, וכן המנהג בארץ ישראל, ובשאר מקומות. והיה המנהג

בירושלים שמכריזים בבתי הכנסת בשבת שלפני התקופה ולהודיע שהתקופה נופלת ביום פלוני שעה פלונית. וראוי להדפיס בלוחות השנה להודיע על כך. וכתבו האחרונים שיש לתת ברזל בתוך המים בשעת התקופה, ואין להחמיר אלא במים, אבל בשאר משקים אין לחוש. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קפג].

לב

השוכר בית מישראל, וקבע בו מזוזות כדת, אסור לו ליטול אותן כשיצא משם, ואם נוטל אותן יש סכנה שיקבור את אשתו ואת בניו חס ושלום, אבל יכול לדרוש דמיהן מן השוכר החדש שבא במקומו. ומי שקבע בביתו מזוזות מהודרות מאד, שדמיהן יקרים, ורוצה להעתיק דירתו לבית אחר, ואינו מוצא מזוזות מהודרות כאלה, כדי שיתן אותן בדירתו החדשה, מותר לו ליטול את המזוזות המהודרות כדי לבדוק את כשרותן, ומיד כשנוטלן יתן במקומן מזוזות כשרות, ואז יטול את המזוזות המהודרות, ויתנם בדירה החדשה, ויברך אקב"ו לקבוע מזוזה. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קפו].

לג

בגמרא ברכות (נה.) אמרו, שמי שנותנים לו לעלות לספר תורה לקרוא, ואינו עולה, מקצרים לו ימיו ושנותיו, אולם תקנת הקדמונים במקומותינו, שלא לקרוא בשם העולה לספר תורה, כדי שלא יהיה בכלל האמור, אלא השמש או הגבאי באים אל היחיד ומזמינים אותו לעלות לספר תורה, ואם אין ברצונו לעלות, מפני איזו סיבה, אומר לשמש או לגבאי לקרוא לאחר, ובזה אין חשש להנ"ל. [הליכות עולם חלק ז' עמוד קצד].

לד

מאכל, כגון ככר לחם, שאכל ממנו עכבר או חתול, האוכל אותו בא לידי שכחה, ולכן יקלף ויחתוך מקום נשיכתם, וישליכהו, ושאר המאכל מותר. ויש שנמנעים לאכול המאכל (הככר) ההוא כולו, ובמקום צורך יש לסמוך על המתירים. ומי שאינו נזהר מלאכול דבר שאכל ממנו עכבר או חתול, ומשאר דברים המשכחים את הלימוד, אף על פי שאינו עובר משום השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכו'. מכל מקום אין ראוי לעשות כן. [הליכות עולם חלק ז' עמוד ריז].

לה

מי שיש לו בביתו תנור וכיריים מחוברים לקרקע, לא יתוץ אותם כדי להשתמש במקומם. וכן לא יסתום חלון או פתח לגמרי, אלא יניח בהם חור כל שהוא, ולא תאונה אליו רעה. [חופה וקידושין (שובע שמחות חלק א). הלכות חנוכת הבית].

לו

יש מקפידים שלא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, וגם לא ישא אשה ששם אביה כשמו, ואם רואה שהזיווג מתאים מבחינת מדות טובות ויראת שמים, ושאר עניני הבית שיוקם בסיועו של חמיו לעתיד, יוסיף החתן שם על שמו, כגון אם שמו ראובן, ושם חמיו ראובן, יקרא שמו חיים ראובן, או רפאל ראובן, וכיוצא בזה, ויוחזק בשמו החדש שלשים יום, ואז יוכל לישאנה. וכן אם שם הכלה כשם חמותה, תוסיף הכלה שם על שמה, כגון ששמה שרה, ושם חמותה שרה, תוסיף שם, ויקרא שמה רות שרה, או לאה שרה, וכדומה, ויקבל ברכת גדולי הדור לנישואיו, ואז אין כל חשש בזיווג זה. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רכא].

לז

הנושא אשה שהיא קרובתו, כגון בת אחיו ובת אחותו, כדאי שיתייעץ עם רופאים מומחים ועם תלמידי חכמים מובהקים, אם אין חשש שהולדות שלהם יהיו בעלי מומים. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק ט', הליכות עולם חלק ז' עמוד רכב].

לח

בענין נישואי בת כהן לישראל, יש שלשה סוגים בדבר, אם החתן תלמיד חכם ותורתו אומנותו, שבח הוא לאהרן שידבק בזרעו, וזוכה לעושר וכבוד. ואם הוא בינוני, שאיננו תלמיד חכם, אבל שומר תורה ומצות וקובע עתים לתורה, רשאי לישא בת כהן. אבל אם הוא עם הארץ שאין בו לא תורה ולא מצות, גנאי הוא לאהרן שזה ידבק בזרעו, וסכנה נשקפת לזוג אם ישא בת כהן. ועל זה אמרו (בפסחים מט.) או קוברה או קוברתו, בקיצור ימים. ולענין נישואי בת ישראל לכהן, אין להקפיד בדבר. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רלט].

לט

אשה שנישאת ומת בעלה, וחזרה ונישאת ומת בעלה השני, הרי זו אשה קטלנית, שהוחזקה להיות אנשיה מתים. הילכך לא תנשא לשלישי. ואם נישאת לא תצא, ואפילו רק נתקדשה מותר לה להנשא. ואם יש לה בנים מבעלה האחד, אינו מצטרף לשני להחזיקה בקטלנית. וכל שכן אם יש לה בנים גם מבעלה השני, שאינה נחשבת לקטלנית. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רמו].

מ

נכון להזהר שלא יכבה הנר בפיו, אפילו עומד מרחוק, וברוח שפתיו מכבהו. וטוב שהנשים שמכבות הנר בפיהן בערב שבת, שימנעו מזה. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רמח].

מא

איתא בגמרא ברכות (נד:) אמר רב יהודה, שלשה צריכים שימור, חולה חתן וכלה. במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה. ויש אומרים אף האבל. ויש אומרים אף תלמידי

חכמים בלילה. (וכן הובא במגן אברהם סימן רלט סק"ז). ולפי המבואר בשבת (קכט.) שהיולדת כל שלשים יום דינה כחולה שאין בו סכנה, נראה שצריכה שמירה כל שלשים יום. ונכון להזהר בכל זה. [עיין בשו"ת חיי הלוי (ח"א סי' עב אות יא). ובהליכות עולם חלק ז' עמוד רמט].

סימן קיז - שלא לעשות סחורה מדבר אסור

א

כל דבר שאסור מן התורה אף על פי שמותר בהנאה אם הוא דבר המיוחד למאכל, אסור לעשות בו סחורה.

ב

מותר להסתחר בקנייה ומכירה של דגי נוי טמאים, או בקוף קטן לשעשוע וכל כיו"ב, שמאחר ואינם עומדים לאכול ועשויים לנוי ושעשוע אין בזה איסור סחורה בדברים הטמאים. וכן הדין שמותר להסתחר בעופות קטנים המצפצפים, כמו תוכים, אף שהם אסורים באכילה. [בב"י סי' קיז כתב בעופות המגדלים אותם בבית לנוי, אין בהם איסור סחורה בדברים הטמאים. וכ"כ הפר"ח, והמהריק"ש, והברכי יוסף. וכתב בשו"ת יכין ובועז ח"ב סי' כה שלכן מותר לגדל קופים].

ג

גביר גדול שיש לו בחוץ לארץ בית מלון, באיזור שכל תושביו גויים, ועשה חוזה עם חברת מלונות של גויים "הילטון", ובחוזה נאמר במפורש כי אין שום זכות ליהודי בעל המלון להתערב בניהול המלון כלל, בין בקניות בין במכירות, בין במטבחים בין בחדרי המלון, אלא החברה בלבד תנהל את המלון באופן בלעדי, ובעל המלון יקבל אחוז נכבד מכל הרווחים. ובהיות שכל המאכלים והמשקים שבמלון אינם כשרים, והאורחים הגויים שמתארחים במלון, מאכילים אותם נבלות וטרפות ודברים טמאים שאסורים מן התורה, חושש הגביר הנ"ל לאיסור עשיית סחורה בדברים האסורים מן התורה. העיקר לדינא להקל בדבר, שכל שאינו שותף בעסק עצמו, באופן שיש לחוש פן ישלח ידו ויאכל מהדברים האסורים, אין לאסור בזה משום סחורה בדברים האסורים מן התורה. וכאן הרי מפורש בחוזה שאין לבעל המלון להתערב בכל מה שנעשה שם. הילכך אין כאן בית מיחוש ומשרא שרי. [יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' יג. ושם אות א' וב' כתב לבאר מחלוקת הפוסקים אם איסור סחורה בדברים האסורים, הוא מה"ת, או רק מדרבנן שמא יאכל מהמאכלים האסורים. ושם אות ד' האם אסור לעשות סחורה בספק איסור תורה. ושם אות ו' כמה דוגמאות שהתורה אסרה משום גזרה פן יכשל באיסור חמור יותר. וראה בילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' במבוא להלכות בשר בחלב].

הלכות הכשר כלים

סימן קכ - דיני טבילת כלים

א

הקונה כלי סעודה חדשים מגוי, אסור להשתמש בהם עד שיטבילם במקוה או במעיין קודם שישתמש בהם, שכך נאמר בשלל של כלי מדין, "אך במי נדה יתחטא", ופירשו חז"ל (עבודה זרה עה:), מים שהנדה טובלת בהם. ונחלקו הפוסקים אם טבילה זו חיוב מן התורה, או אינה אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. ומדברי מרן נראה דסבירא ליה דהוי מדאורייתא. ומיהו טבילת כלי זכוכית לכולי עלמא הויא רק מדרבנן. ובספיקם יש להקל. [יחוה דעת חלק ד' סימן סד עמוד רלב. הליכות עולם חלק ז' עמוד רנ].

ב

צריך להטביל הן כלים העשויים מכל מיני מתכות והן כלים העשויים מזכוכית, וכן כלי פיירקס ודורלקס המיובאים מחו"ל. אבל כלים העשויים מחרס, או כלים המצופים חרס, אין צריך להטביל, וכן כלים העשויים מפלסטיק או מניילון, וכן כל כלי פורצליין [בלשון ערבי פרפורי] פטורים מטבילה. [שו"ת יביע אומר חלק ד' סימן ח. יחוה דעת חלק ג' סימן ס' עמוד קצב]. ואין למורה הוראה ששואלים אותו להצריך להחמיר להטביל כלי פורצלן, מצד חומרא, שאין אחר המנהג כלום. וכיום בהרבה מקומות בעולם רוב כלי הפורצליין מצופים זכוכית, ולכן צריכים טבילה, וראה להלן סעיף ג'. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רנז].

ג

כלי חרס המצופים מבפנים ומבחוץ באבר או בזכוכית, צריכים טבילה בברכה. ואם אינם מצופים אלא רק מבפנים, יטבילם בלא ברכה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רנז].

ד

כלי חרס המצופים באבר או בזכוכית רק מבפנים, שיש בהם מחלוקת אם צריכים טבילה, והדין הוא שיש להטביל אותם בלא ברכה, וכנ"ל, אם הם חביות גדולות של חרס המצופים, אין צריך להטבילם כלל, מפני שיש טירחא רבה בהטבלתם. וטוב שיתנם במתנה לגוי ויחזור וישאילם ממנו בדרך שאלה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסא].

ה

בעת שמטביל את הכלים צריך שהכלי יהיה רפוי בידו. וצריך להטביל כל הכלי כאחד, ואפילו הוא כלי גדול וארוך, משום שאין טבילה לחצאין. [הליכות עולם ח"ז עמוד רנג].

ו

צריך להזהר שלא תהיה חציצה בין הכלי לבין המים שבמקוה, ולכן אם יש חלודה על הכלי אפילו הוא חדש שלא נשתמש בו הגוי, צריך לנקותו יפה, ולהעביר החלודה

מעליו. ולכן אולר שהלהב של הסכין מקופל בתוכו, צריך שיפתח אותו בעת טבילתו, כדי שיחדרו המים בכל סביבתו של הסכין, שאם ישאר הסכין בפנים ויטבילנו כשהוא מקופל בתוכו, יש לחוש לחציצה. וכן כל כיוצא בזה. והתוית הדבוקה לכלי צריך להסירה לפני הטבילה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רעד].

ז

אם מטביל כלי אחד, מברך עליו, אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת כלי. ואם הם שני כלים או יותר מברך אקב"ו על טבילת כלים. ובדיעבד, בין שבירך על כלי אחד, על טבילת כלים, בין שבירך על טבילת כלים רבים על טבילת כלי, יצא. [יחוה דעת חלק ב' סימן יט עמוד עז. הליכו"ע ח"ז עמוד רנד].

ח

יברך קודם טבילת הכלי, שיהיה עובר לעשייתן, ואם מטביל את הכלים בתוך המקוה המיועד לטבילה לרבים, יצא מחוץ לחדר ויברך, ויזדרז להטביל מיד. ואם מטביל בבור המיוחד לטבילת כלים, אם המים שם עכורים יתרחק ד' אמות יברך ויזדרז להטביל מיד. [הליכו"ע ח"ז עמוד רנד].

ט

כלי שיש בו ספק אם חייב בטבילה או לא, יטביל עמו כלי אחר שחייב בטבילה בודאי, ויברך על טבילת כלים. ואם אין תחת ידו כלי הצריך טבילה ודאי, יטביל הכלי הספק בלי ברכה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רנה].

ט

כלי סעודה המיוצרים בארץ ישראל, ונמכרו לבעל חנות-כלים שהוא קראי, או מחלל שבת בפרהסיא, הקונה מהם כלים אלה, מן הדין אין צריך להטבילם, אם הכלים הם תוצרת בית חרושת של ישראל. ואם רוצה להחמיר להטבילם אסור לו לברך עליהם. ובכלי זכוכית הנקנים ממחלל שבת אפילו ממדת חסידות אין צריך להטבילם כלל. [יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן ט'].

י

אבל הקונה כלים מן הגוי, אף על פי שהכלים הם תוצרת בית חרושת של ישראל, והפועלים ישראלים, מכל מקום כיון שעברו לרשותו של הגוי וקנינו, צריכים טבילה, שיצאו מרשות הגוי ונכנסו לרשות ישראל. [שם].

יא

ישראל מומר לחלל שבת, ואפילו המיר לדת אחרת, וחזר בתשובה, אינו צריך להטביל את הכלים שברשותו. ורק את הכלים שנקנו מגוי או היו קודם ברשות הגוי, צריך

להטביל. [ומכל מקום צריך להכשיר את הכלים שאכלו בהם דבר איסור ויעשה כן על פי שאלת חכם]. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסט].

יב

בעל ואשה נכרים שהתגיירו כדת, אינם צריכים להטביל את כלי הסעודה שלהם שנקנו קודם הגירות. ודי שיכשירו אותם כדת ממה שבלעו איסור. [יביע אומר ח"ז סימן ח'. ושם ביאר שאין זה דומה למעשה שהיה בכלי מדין, ועוד, שכאשר נתגיירו חלה עליהם קדושת ישראל, ואותה קדושה חלה גם על כליהם, וכמ"ש האחרונים. הליכות עולם ח"ז עמוד רסט].

יג

סוחר יהודי המוכר כלי סעודה חדשים הקנויים מגוים, והטביל כמה כלים מפני שרצה להשתמש בהם לצרכי סעודתו, ואחר כך נמכרו לישראל אחר, יש אומרים שהקונה חייב להטבילם שוב, מפני שבשעת טבילתם הראשונה היו פטורים, כי ברשות הסוחר לא היו עומדים אלא לסחורה, ויש חולקים, ולכן למעשה הקונה יטבילם בלא ברכה. [יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן ט'].

יד

כלי סעודה של בתי מלון, יש להטבילם בלא ברכה. [יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן ט' אות ג].

טו

מותר לאכול ולשתות בקיוסק או במסעדה ובבית הארחה כשרים, אפילו כשיודעים בבירור שכלי הסעודה לא הוטבלו, וכן הדין בכלים שבמטוס, כי רבים מהאחרונים פוטרים אותם מדין טבילת כלי סעודה הנקנים מעכו"ם, מפני שעיקר קנייתם למסעדה ולקיוסק הוא לצורך מסחר, לארח בהם תיירים ועוברים ושבים, בכדי להרויח לפרנסתם, ולא להשתמש לצרכי בעל המסעדה ובני ביתו. ואמנם המנהג שמטבילים את הכלים של בתי המלון ומסעדות בלא ברכה. [יבי"א ח"ב סי' ט. יחו"ד ח"ד סי' סב עמו' רכה. הליכו"ע ח"ז עמוד רנא וערה]

טז

ואמנם המתארח אצל חבירו שלא הטביל את הכלים, אין לאורח להשתמש בכלים שלא הוטבלו, ואפילו אם בעל הבית עבר והשתמש בכלים אלה במשך זמן רב. ועל כל פנים אין המאכל או המשקה שבכלי [שלא הוטבל] נאסרים. [יחו"ד שם. יבי"א שם. הליכו"ע שם].

טז

במקומות שרוב בתי החרושת לכלים הם יהודים, וקנה כלים ואינו יודע אם הם של בתי חרושת של גויים או לא, אין צריך להטביל. [יביע אומר חלק ד' סימן ח סק"ה. וח"ו סימן יב סק"ה. יחוה דעת חלק ג' סימן ס' עמוד קצ]

יז

ישראל שקנה כלים חדשים מן הגוי, על מנת להסתחר בהם, לא ישתמש בהם לעצמו אפילו עראי בלי טבילה, ואם הטבילם, יודיע לקונה אותם שכבר נטבלו, כדי שלא יבא לידי ברכה לבטלה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסח].

יח

קומקום חשמלי שאם יתנוהו במים של המקוה להטבילו, יתקלקל, וכן כלי חשמל גדולים שאי אפשר להטבילם, יתנהו במתנה לגוי, ויחזור וישאלנו ממנו, כי השואל או השוכר כלים חדשים מן הגוי פטור מלהטבילם, כיון שלא קנאם להיות שלו. ואין זה דומה למעשה שהיה בכלי מדין, שהכלים היו לגמרי של ישראל. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסה].

יט

חצובה ששופתים עליה הקדרה, אפילו אם לפעמים נותנים עליה לחם לחממו, הולכים אחר רוב תשמישה, ופטורה מן הטבילה. וסכין של שחיטה אינו צריך טבילה, מפני שעדיין הבשר צריך בישול או צלייה, ואין עליו עדיין תורת אוכל ממש. [שם עמו' רסו].

כ

ריחיים או מדוכה ששוחקים בהם קפה בלבד, אין צריכים טבילה, כיון שהקפה צריך בישול, ואין אוכלים אותו בעינו. וכל שכן אם מכונת הרחיים היא חשמלית, שיש חשש שתתקלקל אם יכניסה למים של המקוה, שאינה צריכה טבילה. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסז].

כא

מפצח אגוזים, מן הדין אין צריך טבילה, וטוב להטבילו בלא ברכה. [הליכו"ע ח"ז עמוד רסז].

כב

שיניים תותבות אינם צריכים טבילה, אפילו נעשו על ידי גוי. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסח].

כג

ישראל שנתן חתיכות כסף לאומן גוי לעשות לו כלי, אין הכלי הזה צריך טבילה, הואיל ועיקר הכסף הוא משל ישראל, וכן ראוי להורות. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסח].

כד

כלים של חמץ שנכללו בשטר המכירה של מכירת החמץ, ראוי להחמיר הטבילם בלי ברכה. [יביע אומר חלק ו' חיו"ד סימן יא. יחוה דעת חלק ג' סימן כד, חזון עובדיה על פסח מהדו"ק עמוד רצ].

כה
קטן אפילו הגיע לחינוך, אינו נאמן לומר על כלי סעודה של מתכות שהטבילם, אבל כשר הוא להטביל הכלים בפנינו, ויברך על טבילת הכלים, וכן נאמן הוא לומר על כלי זכוכית שהטבילם, כיון שעיקר חיוב טבילת כלי זכוכית אינו אלא מדברי סופרים. [שו"ת יביע אומר חלק ב' סימן ט אות ח'. ובילקוט יוסף חלק א' מהדורת תשמ"ה, עמוד קצ. הליכות עולם ח"ז עמוד רסב].

כו
אין לשלוח קטן להטביל כלי מתכות, שמאחר וטבילת כלי מתכות מדאורייתא, לא מאמינים לקטן על זה. ומכל מקום להטבילם בפני ישראל גדול מותר. [ילקו"י דיני חינוך עמ' רעד]

כז
אף על פי שמבואר בשלחן ערוך (סי' קכ ס"ד) שאין הקטן נאמן על טבילת כלים, מכל מקום בר מצוה שהגיע לכלל שנים נאמן על טבילת כלים, אף שלא נבדק אם הביא שתי שערות, דסמכינן על החזקה דרבא להקל בזה. [יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' ט' אות ד. הליכו"ע ח"ז עמו' רסב].

כח
אם הטביל כלים על ידי גוי בדיעבד עלתה להם טבילה. אבל לכתחלה לא יעשה כן, בשביל הברכה, שאם לא יטבילם בעצמו אינו רשאי לברך, שאין שליחות לגוי. [הליכות עולם ח"ז עמוד רסג].

כט
צלוחיות גדולות של זכוכית שמכניסים בהם יין לקיום, אבל אין משתמשים בהם לשתות מהן, ראוי לטובלן בלא ברכה. ויש פוטרים אותן לגמרי מן הטבילה. והמיקל יש לו על מה שיסמוך. [הליכות עולם ח"ז עמוד רנו].

לא
כלים שהוטבלו כדת, ונתערב בהם כלי שעדיין לא הוטבל, יש אומרים שדינו ככל תערובת יבש ביבש, חד בתרי בטיל, ויש מחמירים לחזור ולהטביל את כולם, דהוי כמו דבר שיש לו מתירים, אך יטבילם בלא ברכה. ואם הם כלי זכוכית יש להקל שלא להצריכם טבילה כלל. [הליכות עולם ח"ז עמוד רעו].

סימן קכא - דיני הכשר כלים

א
הלוקח כלים ישנים מן העכו"ם כדרך שנשתמש בהם העכו"ם כך הוא היכשרן, וכבולעו כך פולטו. ותנור שאופים בו לחם עם שומן מן החי, שהוא אסור מן התורה, ורוצים

לאפות בו פת של ישראל, ואי אפשר לפרק את התנור וללבן אותו, הדרך היא להמתין עשרים וארבע שעות בלא להשתמש בתנור זה כלל, ואחר שינקו אותו היטב שלא ישאר בו שום חשש דבר בעין, וישפשפו היטב במי אמה או אקנומיקה מהדברים הפוגמים בודאי, כדי לוודא שאם נשאר משהו מהפת האסורה או מהשומן ייפגם על ידי חומרי הניקוי. ויעשו ליבון קל, ודי בזה במקום צורך. [יביע אומר חלק ט' חאו"ח סימן מה אות ב].

ב

כלים יקרים העשויים פורצליין (פרפורי), כגון צלחות וכוסות, שנשתמשו בהם באיסור, ועברו יותר משנים עשר חודש שלא נשתמשו בהם כלל, ויש הפסד מרובה לזורקם, מותר להשתמש בהם אחר מעת לעת, דחשיב כדיעבד. ומכל מקום לרווחא דמילתא יש לעשות להם הגעלה ג' פעמים, ולהשתמש בהם בהיתר. [יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן י', ושם דן בבעל תשובה אשר בהיותו רחוק מתורת ה' השתמשו בביתו במערכת כלים אחת לבשר וגם לחלב, ואת הבשר לא הכשירוהו כדת, באופן שהכלים נאסרו, וכשזכה לחזור בתשובה, קנה כלים חדשים להשתמש בהם כדת, ונשארו אצלו כלים רבים יקרים העשויים פורצליין (פרפורי), ובעיקר צלחות וכוסות, שנשתמשו בהם באיסור, ועברו יותר משנים עשר חודש שלא נשתמשו בהם כלל, ושם האריך בדברי החכם צבי וסיעתו דס"ל שאחר ששהו הכלים י"ב חודש, כלה הטעם הבלוע בהם, והוי כעפרא בעלמא, ומותר להשתמש בהם, והאחרונים השיגו עליו מתשובת הרשב"א דס"ל דלא מהני ישון י"ב חודש אלא בקנקנים שהיו בהם יין נסך, שאחר י"ב חודש כלה הלחלוחית שבהם, משא"כ בשאר איסורים. אולם מדברי הרמב"ן והרא"ה מוכח דפליגי, וס"ל להקל בזה גם בשאר איסורים, ומכיון דהוי פלוגתא דרבוותא בדרבנן, ספקא דרבנן לקולא, ובצירוף שהצלחות והכוסות אינם אלא כלי שני, וגם בצירוף דעת האומרים שכל שיש הפסד מרובה בדבר, כגון כלי חרס שנשתמשו בהם באיסור, מותר להשתמש בהם אחר מעת לעת, דהוי כדיעבד].

ג

מחבת שטיגנו בו בשמן דבר איסור, אין מועיל לו הגעלה, וצריכה ליבון, דלא חשיב ככלי שהשתמשו בו בדבר לח, ואמנם לגבי פסח יש להקל בהגעלה, שהרי רבים מהפוסקים סוברים דחמץ נחשב היתרא בלע ואין בו דין ליבון, ואף שמרן הש"ע החמיר (בסימן תנא ס"ד) להצריך ליבון בכלים שבלעו חמץ בלא אמצעות רוטב, מכל מקום בכהאי גוונא יש לסמוך עליהם להקל בהגעלה. [יביע אומר חלק י' דף שכ טור א' אות יח].

ד

קצב שמכר בשר החתום בחותם חלק, ואחר כך נתברר שבאותה חנות היתה גם בהמה אחת טריפה, והוא מכר אותה בטעות, והקונים בישלו את הבשר בכלים, ונתנו הבשר בצלחות העשויים מכלי פורצליין, או אמאייל [מתכת מצופה בסממנים] וקיים הפסד מרובה

לאסור הכלים, יש להורות להכשיר את הכלי על ידי הגעלה, וגם את כלי החרס יש להתירם על ידי הגעלה ג' פעמים, מאחר שאין השואלים בטוחים שנכשלו באכילת בשר טריפה, כי אצל אותו קצב היה גם בשר של בהמה כשרה. [יביע אומר ח"י חיו"ד סימן ה' עמוד קצו].

סימן קכב - דין נותן טעם לפגם בכלים

א

המבשל במזיד בקדרה שאינה בת יומא, יש להחמיר ולאסור עליו התבשיל, אף על פי שקיבל טעם לפגם, משום קנס. [שו"ת יביע אומר חלק ח' חלק יורה דעה סי' יד. שכן מבואר בדברי הרשב"א והרא"ה והמאירי והריטב"א. ושלא כדברי הרב שם אריה שפסק להתיר, ולא זכר שר מהראשונים הנ"ל, גם שלא כדברי הרה"ג רבי יוסף ידיד בשו"ת שארית יוסף שפסק להקל, וגם ממנו נעלמו דברי הראשונים הנ"ל].

הלכות יין נסך

סימן קכג, קלד - דיני יין נסך

א

סתם יינם של הנוצרים, שהם עובדי עבודה זרה, אסור בהנאה, וגם מגעם ביין שלנו אוסר בהנאה. ואסור למוכרו לגוי או ליתנו במתנה לגוי, אלא ישפכנו לתוך האסלה של בית הכסא. אבל היין של הערבים (ישמעאלים) שאינם עובדי עבודה זרה, ומאמינים בייחוד השם, אינו אסור בהנאה, אלא רק בשתיה, גזרה משום בנותיהם, שהוא איסור חתנות, ואף מגעם ביין שלנו אוסר בשתיה. וכן המנהג.

ב

ספק סתם יינם, או ספק מגעם ביין שלנו, של ישמעאלים (ערבים) מותר אפילו בשתיה, אבל בספק מגע הנוצרים ביין שלנו יש להחמיר, ואע"פ שהוא ספק דרבנן, מפני חומר האיסור של יין נסך החמירו בו חכמים.

ג

אף על פי שהלכה רווחת אצלינו שסתם יינם של עכו"ם גם בזמן הזה אסור בהנאה, ואפילו מגעם של הנוצרים ביין שלנו אוסר בהנאה, שכן דעת מרן שקבלנו הוראותיו, מכל מקום אם העכו"ם חייב לו ממון, מותר לו לגבות חובו מסתם יינם, כשאי אפשר לגבותו ממקום אחר, שהוא כמציל מידם, שאפשר שגם מרן מודה בזה, הילכך יש להקל.

ד

בראנדי (קונייאק) שנעשה מן היין של סתם יינם, אסור לשתותו, והנוהגים היתר בדבר, אין להם על מה שיסמוכו, ויש למחות בידם ולבטל מנהגם.

ה

יין שמערבים בו דבש או פלפלין, אם נשתנה טעמו מחמתם, אינו נאסר במגע גוי. ואין צריך שיהיה הדבש שליש מן היין, אלא הכל תלוי בשינוי טעמו של היין. והוא הדין אם נתנו צוקר ביין ונשתנה טעמו, אינו נאסר במגע גוי, ואפילו אם הוא נוצרי שעובד ע"ז.

ו

יין של ישראל שנתבשל, דהיינו שהרתיחו אותו על האש, אפילו רתיחה אחת בלבד, שוב אינו נאסר במגע גוי. ולכן היין המפוסטר אינו נאסר במגע גוי, או חילוני. והוא שיהיה מפוסטר עד שמונים מעלות, שאז בודאי רתח, ונתמעט ממדתו על ידי הרתיחה. ואמנם יש שכתבו להחמיר בזה, כיון שכיום היין המבושל הוא מצוי מאד, והרי הוא בכלל גזירת יין נסך, ורק בזמן חכמי התלמוד שלא היה מצוי יין מבושל לא גזרו בו, כמבואר בדברי הרא"ש, מה שאין כן בזמן הזה. אולם העיקר לדינא כמו שנהגו להקל בדבר, דמה שכתב הרא"ש שהטעם שלא גזרו על יין מבושל מפני שאינו מצוי, היינו דוקא לענין לשתותו עם הגוי ביחד במסיבה אחת, כהיא דשמואל ואבלט (בע"ז ל.), דאיכא משום חתנות, אבל לגבי מגע גוי ביין שלנו דלא שייך טעמא דחתנות, אין צורך בטעמו של הרא"ש דהויא מילתא דלא שכיחא, ולכן הטור (סי' קכג) דמיירי במגע של גוי ביין שלנו, לא הזכיר טעמו של הרא"ש, אלא כתב הטעם משום שאינו ראוי לניסוך, וכמו שכתב הרמב"ם, הילכך בנידון דידן דקיימינן לגבי מגע גוי ביין שלנו, כל יין מבושל במשמע, ואפילו במפוסטר שהוא מצוי מאד, אין בו תורת יין נסך במגע הגוי ביין שלנו. וכן כתבו הסבר זה הרבה מגדולי האחרונים. ומה שיש מערערים שהפיסטור אינו משנה טעמו וריחו של היין, הרי הגאונים והרשב"א והר"ן וסיעתם, סבירא להו שיין מבושל נקרא משהרתיח היין על האש, וכן פסק מרן השלחן ערוך, ולא הצריכו שינוי טעם וריח, וכן הלכה רווחת. וקבלת הגאונים מכרעת. הילכך המנהג להקל ביין מפוסטר יסודתו בהררי קודש, ורק מהיות טוב נכון לכתחלה להזהר ממגע גוי גם ביין מפוסטר, אבל בדיעבד אין לאסור כלל שהתורה חסה על ממונם של ישראל. [יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן טו].

ז

ברנדי (קוניאק) שנעשה על ידי גוים מן היין, שדינו כיין נסך, (כנ"ל אות ד), אפילו חזרו וצירפוהו פעם שנית, והוי זיעה דזיעה, מ"מ נשאר באיסורו, ואין חילוק בין זיעה ראשונה של היין, לזיעה שניה ושלישית, שבכולם יש לאסור, שלא פקע איסורו.

ח

פשט המנהג בישראל, שבמקום שאין היין מצוי, מבשלים צימוקים אחר שרייתם זמן מה, ואחר כך סוחטים אותם עם מי שרייתם בתוך שקית בד, ומקדשים ומבדילים על היין שיוצא מהם. ויש להם על מה שיסמוכו. ואין צורך לשרותם שלשה ימים רצופים. ואם נגע גוי ביין אחר שהופרש היין מן הצימוקים אוסר אותו. ואם הורתחו, דינם כדין יין מבושל שאין מגע גוי אוסרתו.

ט

חומץ גמור וחזק שאם שופכים אותו על הארץ מבעבע ומעלה רתיחות, הרי זה חומץ גמור, ואם נגע בו גוי אינו מנסכו, ומותר להשתמש בו. אבל אם לא הגיע לידי כך, הוא נחשב לספק יין, ואם נגע בו גוי נוצרי, נאסר. ומכל מקום נראה שבמגע ישמעאלי (ערבי) לא נאסר.

י

ישראל מומר שמחלל שבת בפרהסיא במלאכות דאורייתא, כגון שנוהג במכונית בשבת, או שמעשן סיגריה ברשות הרבים בשבת, ושאר כל המלאכות, אם נוגע ביין, הרי הוא אוסר את היין במגעו, ואם יצק מן הבקבוק של היין אל תוך כוס, מה שבתוך הכוס נאסר, ומה שעדיין בתוך הבקבוק מותר. וכן אם הגביה את הבקבוק הפתוח, אינו אוסרו. ואמנם יש אומרים שאם הוא מתפלל בשבת ומקדש על היין בשבת, ואומר זכר למעשה בראשית, אף על פי שהוא מחלל שבת בפרהסיא, אינו מנסך את היין, ויש חולקים. והמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו, ובפרט בדיעבד שעבר ומזג היין. [יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן יא]. ורוב היינות שבארץ ישראל כיום עברו תהליך פיסטור, וממילא אין ביין מבושל או מפוסטר דין יין נסך במגע חילוני או גוי. [יבי"א חלק א' סימן יא אות כא].

יא

גוי שהוא עובד עבודה זרה, שרואה יין של ישראל, יש מחמירים ממדת חסידות שלא לשתות מן היין הזה, ושלא לקדש עליו, ודוקא כשרואה את היין עצמו, כשמערה אותו ישראל מכלי לכלי, אבל אם הוא רואהו מבחוץ כשהוא בתוך בקבוק של זכוכית או

צלוחית מכוסה, איך בכך כלום, ואם הוא ישמעאלי (ערבי) שרואה את היין, אפילו מדת חסידות אין בדבר.

יב

השולח יין לחבירו ממקום למקום על ידי גוי, צריך לסגור הכלי שהיין בתוכו, בשני חותמות, חותם בתוך חותם.

יג

השולח לחבירו על ידי גוי חתיכות בשר או דג, שאם יחליפם הגוי עלול חבירו להכשל באיסורי תורה, צריך לחתום אותם בשני חותמות, והוא הדין לשולח לחבירו יין ע"י גוי. אבל השולח חומץ יין, או יין מבושל, או גבינה וחלב, מותר לשלוח ע"י גוי בחותם אחד.

יד

אסור להשכיר מחסנים לאחסן שם יין נסך, כי יין נסך אסור בהנאה, ולדעת מרן השלחן ערוך הדין כן אף בסתם יינם [של נוצרים]. אולם מי שעבר והשכיר מחסנים לגוי, בלא ידיעת האיסור, והגוי איחסן שם חביות של סתם יינם, ובידו לאחסן שם גם דברים אחרים, ולאו דוקא יין, ויש הפסד גדול מאד בביטול חוזה השכירות, יש להקל בדיעבד ליהנות מהדמים. אבל מיד עם סיום מועד חוזה השכירות לא יחדש אותו אם יודע שמאחסנים שם יין. [כן העלינו בס"ד בתשובה בכת"י].

טו

ראובן שיש לו במחסן שני כדי יין כשרים, ואחד שנאסר על ידי מגע ישמעאלי, והניח עליו סימן, חוט אדום, להודיע שהוא אסור, ואשתו אמרה למשרתת שלה להביא לה יין לקדרה, והלכה ולקחה יין מכד אחד מן השלשה, ואינה יודעת מאיזה מהם, אף היכא דאיכא איסור קבוע, כיון שדינו כמחצה על מחצה כל היכא דהוי מדרבנן מותר ככל ספיקא דרבנן. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"ב, דף שכב טור ב' אות כב].

טז

יין שנגע בו קראי אין אוסרים משום יין נסך. [יביע אומר חלק ה' סימן י]

יז

מותר להביא שמן מחוץ לארץ, לארץ ישראל, באניה בתוך מיכליות ענקיות, אשר מקודם השתמשו בהם במשלוח סתם יינם, אך לפני נתינת השמן לתוכן מנקים אותם בשטיפת סודה קאוסטית, ושטיפה נוספת במים צוננים, ובין היין לשמן שוהה המיכלית כשהיא ריקה יותר משיעור מעת לעת. [יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' ה עמוד עדר, מטעם נטל"פ. ובצירוף דעת החוות דעת שבכלי מתכות אין איסור כבוש. וראה עוד ביביע אומר ח"ט חיו"ד סי' ה עמ' עדר].

יח

שמן הנעשה בחו"ל מחרצנים של סתם יינם, ואין בו טעם יין כלל, מותר באכילה. [יביע אומר ח"י סימן יא, ושם האריך בדברי רבינו יונה שאיסור שנהפך להיתר בתר השתא אזלינן ומותר באכילה, ובדברי האחרונים בזה. ושם אות ג' העלה להתיר, משום שאין היין שבחרצנים נהפך לשמן ע"י הכבישה במכבש, אלא יש בחרצנים תאים המכילים שמן בתוכם, וכל שאין טעם יין בשמן יש להתיר. ושם אות ד' האריך בדבר סתם יינם אם נחשב כאיסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה, או לא, ונפקא מינה לענין ספק בסתם יינם אי אזלינן לקולא. וכן בעיקר הדין אם ספק דרבנן שיש לו עיקר מה"ת, הוי לקולא. ע"ש].

הלכות עבודת כוכבים

סימן קלט - הלכות עבודת כוכבים

א

נרות שעוה שהקצו אותם לכנסיה של עבודה זרה ומסרום לכומרים, וקודם שהכניסום הכומרים לכנסיה שלהם, נתנו אותם לישראל, מותר להדליקם בבית הכנסת, או לחנוכה או לנרות שבת, שדוקא קרבן אסור גם המוקצה בלבד, מה שאין כן לדבר מצוה, הזמנה לאו מילתא היא (סנהדרין מז:). [הליכות עולם חלק ז' עמוד רעז].

סימן קמ-קמא - דין הצלמים וצורות עבודה זרה

א

אסור לעשות צורת אדם בולטת, ואסור להשהותה בביתו. ודוקא כשהיא צורה שלימה בכל איבריה, אבל פרצוף אדם וצוארו עד החזה בלי גוף, אפילו הוא בולט, אין בו שום איסור, בין בעשייתו, בין בשהייתו. והמנהג להקל לקנות לילדים הקטנים לשם שחוק ושעשוע, בובות העשויות תבנית אדם, שנעשו לשם משחק, ומכל מקום טוב להחמיר היכא דאפשר שלא לקנות בובות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואבריו, רק חצי הגוף העליון, או כאותם הנראות מצד אחד, דהיינו עין אחת וחצי חוטם ויד ורגל. ומותר לסחור בהם למכור ולקנות, גם בתבנית אדם שלם בכל איבריו. ואותם בתי חרושת העושים זאת לכתחלה מאן לימא לן שברצון חכמים עושים. והשואל על זה לעשות מעשה לכתחלה מורים לו להחמיר. ומכל מקום אין למחות בידי המקילים לעשות כן. [יביע אומר ח"ג סימן ח. וחלק י' חיו"ד דף שעב טור א ד"ה והנה. יחוה דעת חלק ג' סימן סד עמוד רג. הליכות עולם ח"ז עמ' רפב]

ב

נשים הלובשות פאה נכרית, ויש להן בבית פסל צורת אדם בולט כדי להניח עליו את הפאה בשעה שאינן לובשות אותה, יש לקרוא עליהן: עבירה גוררת עבירה, שעצם לבישת פאה נכרית ולצאת בה לרשות הרבים, אסורה היא לרוב הפוסקים, והגאון ההפלאה ובית דינו החרימו את היוצאות לרשות הרבים בפאה נכרית, ומרעה אל רעה יצאו להניח בביתם צורת אדם בולטת, שהיא אסורה לדעת כל הפוסקים, ויש למחות בידן ולהחזירן בתשובה. ומכל מקום אם אין צורת אדם שלימה, אלא רק חצי העליון של האדם, אין למחות ביד העושות כן, שהרי מרן בשלחן ערוך (סימן קמא סעיף ז) כתב להתיר בזה. [רב פעלים חלק ד' סימן י' ד"ה אמנם. הליכות עולם חלק ז' עמוד רפה].

ג

פרוכת שרקום עליה צורת אריות מצדי לוחות שכתוב בהם עשרת הדברות, יש לאסור לתלות פרוכת זו על ההיכל של ארון הקודש מבחוץ. וכן יש לאסור להקים צורת אריות מברונזא או שיש, וכיוצא, מעל לארון הקודש. ורבני ישראל נקראים לדרוש ברבים על כך, ולדבר על לב הגבאים במתק שפתים, להסיר צורות אלו מבתי הכנסת, ולפרסם ברבים שלא יוסיפו להקדיש פרוכות כאלה לבית הכנסת. ויש לעשות הכל בחכמה ובתבונה בשלום ובמישור, ולא לגרום ח"ו למחלוקת, כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. [יחוה דעת חלק ג' סימן סב. ירחון קול תורה].

ד

צלב (שתי וערב) שתולין אותו הנוצרים בצוארם, אין לו דין עבודה זרה, שלא נעשה אלא לזכרון בעלמא, ומותר בהנאה, כיון שאין דרך להשתחוות לו, והוא הדין לצלב הניתן לאיש נכבד מאת המלכות לאות הוקרה וכבוד, (מדליה), שאין בו כל חשש שהשתחוו לו, שמותר לאיש ישראל לעונדו על חזהו ולהתכבד בו, כיון שאין בו סרך של עבודה זרה, רק לכבוד בעלמא, אלא שטוב שלא לעונדו תמיד, אלא רק בשעה שמבקר אצל אנשי השלטון, ובהופעות רשמיות, וכיוצא בזה. [שו"ת יחוה דעת ח"ג סי' סה. הליכות עולם ח"ז עמוד רעז].

ה

יהודי שהזדמן לו בגד מרוקם ברקמי זהב בצלבים רבים, שנועד לראש הכומרים, שלובש אותו בבקוריו לפני המלכים, או בכנסיה שלהם ביום אידם, וזה קנאו על מנת למוכרו למי שירבה במחיר, בדיעבד יש להקל לו למוכרו לנוצרי. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן יד עמוד רכב. בהסכמת מו"ר ראש הישיבה הגאון רבנו עזרא עטייה זצ"ל].

ו

מותר להצטלם בתמונה פוטוגרפית. ואין לחוש בזה משום הנאמר "לא תעשה לך פסל וכל תמונה". ואף לדעת המחמירים בצילום, יש להקל בצילום חצי גוף העליון בלבד. והוא הדין שיש להקל בצילום פרופיל, שרואים בתמונה רק צד אחד של הפנים, עין אחת ואוזן אחת. וכל זה ממשנת חסידות לשרידים אשר ה' קורא, אבל מעיקר ההלכה כבר פשט המנהג להקל בזה בכל אופן בצילום. בפרט כשיש צורך לחיבוב התורה. וכן נפוץ המנהג גם אצל החרדים לדבר ה'.

ז

תמונת אדם בולטת שנראה שם חצי גופו (פרופיל), כאדם השוכב על צדו, שאין נראה ממנו אלא עין אחת ואזן אחת ויד אחת ורגל אחת, וצד אחד של החוטם, מותרת, כיון שאין שם תמונת אדם בשלימותו. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רפה].

ח

נוהגים לקשט הסוכה בחג סוכות בתמונות של צדיקים וגדולי הדור, וכן יש לתלות בביתם תמונות של גדולי תורה לקיים: והיו עיניך רואות את מוריך. והדין כן גם בציור של תמונת אדם, שאין איסור בציור זה, כל שאינה צורה בולטת. וכל שכן שמותר להשהות התמונה באלבום, או לתלות התמונה בחדרי משכיותיו. [יחוה דעת חלק ג' סימן סג. הליכות עולם חלק ז' עמוד רפב].

ט

מותר לתלות תמונות של חיות ועופות, על כותלי הבית, בין ציור בין תמונות מצילום, שכל שלא נעשו לשם עבודה זרה, ונעשו לשם נוי וכיוצא, יש להקל. ומותר להסתכל בתמונות אלה וליהנות מיופיין.

י

מה שנהגו להדפיס על שטרות כסף צילום דיוקנאות של בני אדם, אין לפקפק בזה, שכבר נתבאר שפשט המנהג להתיר צילום אדם ע"י פוטו-גרפי. [יבי"א ח"ד חיו"ד סי' כב אות ג].

יא

מותר לצייר צורות בהמות חיות ועופות ודגים וצורות אילנות ודשאים אפילו בציור בולט, מכל מקום בבית הכנסת אין ראוי לצייר כן על הכתלים, כדי שהדבר לא יבלבל את כוונת המתפללים. [ילקוט יוסף חלק ב' על הלכות קריאת התורה ובית כנסת].

יב

צורת חמה ולבנה וכוכבים אסור לעשות, בין שוקעות בין בולטות. ומצינו לרבים שנהגו להקל בדבר, בפרט לילדים קטנים, וסמכו על כמה חילוקים שכתבו הפוסקים, שיש

אומרים שאם צורת החמה או הלבנה אינה שלימה, וחסר בה משהו, אין איסור בדבר. [רב פעלים. דרכי תשובה]. ויש מי שכתב שאם מציירים את החמה והלבנה בצבעים בלבד, דלית ביה מששא, מותר. [מהר"ם מרוטנבורג שמברדכי. וכ"כ בדעת כהן]. ודעת הרשב"א והריטב"א והרא"ש שאין איסור אלא בציור בולט. אבל בציור שוקע מותר. אולם לדינא מרן סתם בשלחן ערוך שצורת חמה ולבנה וכוכבים אסור לעשות בין שוקעות בין בולטות. ודעת המהר"ם אלשיך, שגם בציור חסר כגון צורת לבנה חסרה כמו שנראית בתחלת החודש במרום, יש לאסור. וכן דעת המהרימ"ט. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רפז].

יג

אסור לבנות בית דוגמת ההיכל, השוה לארכו ורחבו וגובה קומתו. וכן אסור לעשות שלחן דוגמת שלחן של לחם הפנים שבמקדש, בארכו ורוחבו וקומתו. אולם דגם של משכן מוקטן, העשוי להסביר על ידו לתלמידים ביאורי הפסוקים של עשיית המשכן, מותר. ואין בו איסור כלל, בין בעשייתו בין בשהייתו. וכל שכן אם עושה הדגם של המשכן מניילון הקשה (בקליט) או ממתכת שיש להתיר. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רעט. הליכות עולם חלק ז' עמוד רפח]

יד

אסור לעשות מנורה של שבעה קנים ממתכת, בין של זהב בין של שאר מתכות. אולם אותם המנורות החשמליות הקבועות בבתי הכנסת, בנות שבעה קנים, שעל קני המנורה יש נורות סגורות, המאירות על ידי חשמל, ואין שם למעלה בית קיבול לתת שם שמן ופתילה, מותר לעשותה ולקיימה. ואין להחמיר להוריד ממנה קן אחד כדי שלא יהיה שוה למנורות בית המקדש, כי החומרא בזה מביאה לידי קולא, שהרי אסור לסתור או לנתוץ דבר מבית הכנסת. ומכל מקום לכתחלה טוב שלא לעשות עוד מנורות כיוצא באלה, ואפילו בבית הכנסת, אף על פי שאינם לצורך הדיוט. אך המיקל אף לכתחלה יש לו על מה שיסמוך. [שו"ת יביע אומר חלק א' חיו"ד סי' יב. יחוה דעת חלק ג' סימן סא עמוד קצד]

טו

מותר לעשות טפטים מבד ולהדביקם על קירות הבית, אף אם ידוע שיש בהם שעטנז. וכן מותר לקבוע בגדי רקמה בכתלים, כשהם מחוברים למעלה ולמטה ומן הצדדים במסמרות, אף שהם כלאים, ומותר לישב סמוך להם. וכן תמונת גובלן העשויה מפשתן, ורקמו עליהם בחוטי צמר, והם שעטנז, מותר לתלותם בקיר, ואין בזה איסור שעטנז. ולענין "וילון" ראה בהלכות שעטנז. [ילקוט יוסף דיני שעטנז סימן שא].

סימן קמג - שלא לבנות ביתו סמוך לבית עבודה זרה

א

נכון להזהר לכתחלה שלא לעשות בית כנסת תחת דירת גוי, שבודאי אין הגוי נמנע מלהשתמש בעליית בית הכנסת תשמיש של גנאי, או שיש לו שם עבודה זרה וכדומה. ובדיעבד שכבר עשו בית כנסת תחת דירת גוי, יש להתיר לקיים את בית הכנסת, בפרט אם הוא לזמן עראי, שכל התפלות מופנות לבית המקדש, ומשם עולות השמימה.

ב

יחיד הדר בבנין קומות, ומעליו דרים גוים, אם נאנס ומתפלל ביחידות בביתו, מותר לו להתפלל גם תחת דירה של גוי.

ג

בית כנסת קבוע שמתפללים בו מספר שנים והגויים רכשו בסמוך אליו בנין, ועשאוהו לבית עבודה זרה שלהם, מעיקר הדין אין צריך לפנות את בית הכנסת ולרכוש מקום אחר לתפלה, רק שיעשו ככל האפשר לאטום את החלונות היטב כדי שלא ישמעו את כלי השיר והנגינות מהבנין הסמוך.

ד

יש להחמיר בכל תוקף שלא להכנס לכנסיה של נוצרים, ואין להקל בזה אפילו משום דרכי שלום ומניעת איבה. [יבי"א חלק ב' חלק יורה דעה סימן יא. יחוה דעת חלק ד' סימן מה עמוד רלה]

ה

ולפיכך שגריר יהודי בחו"ל שהוזמן מטעם השלטונות שם לטקס השכבה בכנסיה או במסגד, במות אחד השרים שלהם, אסור לו ללכת אל הכנסיה, אלא ימציא אמתלא על העדרו, אבל במסגד מותר, שאינו בית עבודה זרה, כיון שהישמעאלים אינם עובדי ע"ז כלל, וכמ"ש הרמב"ם, ולכן סתם יינם של ישמעאלים אינו אסור בהנאה, אלא רק בשתיה משום גזרת בנותיהם. ומותר להתפלל במסגד של ישמעאלים, כיון שאינו דומה לכנסיה של נוצרים שהיא בית עבודה זרה. [יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן יב].

ו

חצר שיש בה עבודה זרה, אסור להכנס לתוכה אלא אם כן רוצה לעבור דרכה בכדי לקצר את דרכו, ואדרבה עדיף שיעשה כן מאשר לילך בדרך ארוכה, מאחר ונראה כמכבד את העבודה זרה שלא עושה אותה קפנדריא. ומכל מקום אם יש עוד דרך קצרה כמוה, ראוי להחמיר שלא לעבור דרך חצר זו. ולכנסיה אסור בשום אופן.

ז
אף בעלי אומניות אסור להם להכנס לתקן ולסייד בכנסיה של נוצרים, או ריהוט וכיור של כלים קבועים וכדומה. ויש להזהירם על כך.

ח
הסכמת האחרונים שאין להפוך כנסיה של נוצרים שעבדו שם עבודה זרה בקבע, לבית כנסת קבוע.

ט
מותר להתפלל בתוך מערת המכפלה ולהקים שם בית כנסת, אף על פי שעל גבי המערה יש גם מסגד של הערבים. [ילקו"י על הלכות השכמת הבוקר עמו' תיב. ילקו"י הלכות ציצית, מהדורת תשס"ד, עמוד שצ. ילקו"י, תשס"ד, סי' צ, הערה יב, תפלה כרך א', עמוד קסח. שאר"י ח"ב עמ' שב].

סימן קמח-קנ - דיני חגי האלילים

א
בזמן הזה מותר לשאת ולתת עם הגויים בימי חגיהם, ולהלוותם כמו בכל ימות השנה.

ב
אין מוכרים בתים ושדות בארץ ישראל לעכו"ם, אבל משכירים להם בתים ולא שדות. ובחו"ל מוכרים אלו ואלו.

ג
מי שיש לו נושים רבים, אסור לו לברוח מפניהם לבית עבודה זרה, אף בזמן הזה, דמשום דרדא דממונא, או איבה, אין להתיר את הכניסה לבית עבודה זרה, שרק מפני פיקוח נפש שרי.

ד
אסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים שאינו מכירו. אבל אם מכירו שיקבל ממנו טובת הנאה, אין איסור ליתן לו מתנת חנם. ויש אומרים שכל האיסור דוקא בנוצרי, אבל בישמעאלים אין איסור ליתן להם מתנת חנם. ויש חולקים. ויש אומרים עוד, שאין איסור זה נוהג אם הוא נעשה לתועלת הישראל שלא יהיה לו הפסד מרובה, או במכירה לזמן. ויש חולקים גם בזה. [ע"פ המבואר ברמב"ם ספר המצוות מצוה נא. ואף להגירסא שהביאו בהוצאת פרנקל, שהוא דוקא בגר תושב, כבר כתב בכס"מ פ"י ממאכלות אסורות ה"ז, דהיינו שהוא מבני דת דלא פלחי לע"ז. ע"ש. ו זו כוונת הרמב"ם בספר המצוות. וע"ש בהגר"א סי' קכד סק"ד דלרבותא נקט גר תושב דאפ"ה אוסר בשתיה].

ה
בזמן הזה נהגו להקל למכור לגוי הן בהמה דקה והן בהמה גסה.

ו
מותר לפרנס עניי הגויים ולבקר חוליהם, ולקבור מתיהם, ולהספידן, ולנחם אבליהם, מפני דרכי שלום.

סימן קנ-קנג - דיני ייחוד ואכילה עם עכו"ם

א
לא יתייחד ישראל עם עובדי כוכבים החשודים על שפיכות דמים. ולא תתייחד ישראלית עם עובד כוכבים אפילו הם רבים ונשותיהם עמהם.

ב
גוי שעשה משתה לחופת בנו או בתו, והזמין ישראלים להשתתף בשמחתו אפילו הוא עושה להם מאכלים מיוחדים כשרים בהשגחת ישראל, ובחדר מיוחד ליהודים בלבד, אסור לישראל לאכול שם, ואפילו הוא אוכל משלו והשמש שלו עומד ומשמש אותו. ואין הבדל בזה בין הגוי ישמעאלי שאינו עובד עבודה זרה, או משאר אומות, ואין להתיר מטעם איבה. אבל ערבי שהוא מחסידי אומות העולם ואוהב ישראל והרבה להיטיב ליהודים, שהשיא את בנו, ומבקש מידידיו היהודים לבא להשתתף בסעודה כשרה ומשתה שיערוך להם בחדר מיוחד, ויתאספו בביתו של ישראל אחד מידידיו לאכול ולשתות לרגל שמחתו, ותחת השגחה מיוחדת למהדרין, ויש חשש איבה אם יסרבו לו, וגם הגוי יהיה נוכח שם לשמוח עמהם, מותר. וכל שכן שאם הגוי שעושה משתה לחופת בנו שולח דברים כשרים מן הסעודה לישראל בביתו, כגון דגים לא מבושלים, או עוף חי, וכיוצא בזה, מותר. והוא הדין אם שלח לו ביד איש נאמן בשר שחוט כדת אל ביתו, שמותר. [הליכות עולם חלק ז' עמוד רפט. יביע אומר חלק י חיו"ד סימן יג עמוד רכא].

ג
בזמן הזה מותר להתרפאות אצל רופא גוי אף בחולי שאין בו סכנה.

ד
תינוקות חלשים שהרופאים דורשים לתת להם שמן דגים לשתות. יש להתיר בזה, מכיון שהם שותים רק חצי שיעור. ואם אפשר יעשו כן על ידי כריכה בקאפסולות. [ילקו"י חינוך קטן עמוד רסו. ועיין בהליכות עולם חלק ו' עמוד רלט דדוקא לבריא צריך קפסולות, אבל אם נפל למשכב אין צריך להחמיר בזה].

ה
מותר להסתפר אצל ספר גוי במספרה הנמצאת בתוך היישוב, או אצל ספר גוי המדמה שאותו ישראל המסתפר אצלו הוא אדם חשוב.

ו
אף שאסור לאיש להסתכל במראה משום לא ילבש, אם מסתפר אצל גוי בינו לבינו וכדי להראות אדם חשוב, מותר להסתכל במראה. ובלאו הכי בזמן הזה נהגו להסתכל במראה.

סימן קנז - על איזה עבירות יהרג ואל יעבור

א
כל העבירות שבתורה חוץ מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצינעה יעבור ואל יהרג, ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג אינו רשאי, אלא אם כן הגוי מכוין להעבירו על דתו, שבזה רשאי להחמיר על עצמו וליהרג. וכן אם הוא בפני עשרה מישראל חייב ליהרג ולא לעבור, אם הגוי מתכוין להעבירו על הדת. אבל אם אינו מתכוין להעבירו על הדת אלא עושה כן להנאתו, יעבור ואל יהרג. ובשעת הסכנה אפילו על מנהג קל יהרג ואל יעבור.

ב
אם מכריחים אותו לעבור על עבודה זרה ועל גילוי עריות ושפיכות דמים, אפילו אם הוא בצינעא, ואין העכו"ם מכוין אלא להנאתו, יהרג ואל יעבור. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפ]

ג
יש אומרים שגם ילד קטן רשאי למסור עצמו להריגה על פי המבואר בסעיף הנ"ל. ויש חולקים, שאיך אפשר לחנכו ליהרג, כאשר לא יגדל להיות מחוייב.

ד
אמרו חז"ל (כתובות סז: ברכות מג:) נוח לו לאדם להפיל עצמו בכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ויש אומרים שהוא כפשוטו, דצריך ליהרג ולא לעבור להלבין פני חבירו. ודעת המאירי שהוא דרך צחות לשון, ולאו דוקא. ולכן אין צריך למסור עצמו להריגה בשביל שלא יעליב את חבירו. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק ו' הערה ח'].

ה
חולה שהרופא מצוה עליו לאכול דבר איסור, או לעשות כל דבר איסור מחשש לפיקוח נפש, אינו רשאי להחמיר על עצמו.

ו
הנוסע במטוס או באניה בין גוים ואויבים, מותר לו ללבוש בגד של ערבי כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי. וכל זה כשאינו מצהיר בפירוש שהוא גוי, רק שהם טועים בו על ידי מלבושיו, אבל להתכחש לדתו ולעמו אסור בהחלט.

ז
אסור להיות ספרן בספרייה כללית-חילונית, שיש בה ספרי כפירה ואפיקורסות, שהרי יהיה נאלץ לתת לכל דורש מהספרים האלה, ויש בהם משום כל הקורא בספרים חיצוניים, אין לו חלק לעולם הבא, ועובר על לפני עיוור לא תתן מכשול.

סימן קנח - להציל עכו"ם ממות

א
בזמן הזה מותר לרפאות חולים גויים, ומותר אף לחלל שבת על חולה גוי, באופן שאם לא יטפל בגוי הדבר יתפרסם ויגרום שגם הגויים לא יטפלו בחולים ישראל שיש בהם סכנה. ולכתחלה יעשה ע"י שנים. וראה לעיל בהלכות שבת עוד בענין חילול שבת לצורך גויים.

ב
החילוניים שבזמן הזה יש לרובם ככולם דין של "תינוק שנשבה לבין הגויים", אפילו שהם מחללים שבת בפרהסיא. ואין אומרים כיום "מורידין ולא מעלין". ולכן מצוה להצילם ואסור לעמוד על דמיהם, וכל שכן שאין לגרום למותם אף בגרמא בעלמא.

הלכות רבית

סימן קנט - מהלכות רבית

א
מצות עשה מן התורה להלוות לעני כשהוצרך לכך, שנאמר, אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. וכשיש לו מעות להלוות, חייב להלוות לנצרך, ויקדים את העני. ואם חושש שהלוה לא יוכל לפרוע לו, יטול ממנו משכון. ואם אינו נותן לו משכון אינו חייב להלוות לו, כל שחושש שלא יוכל לפרוע לו.

ב
המלוה בְּרִבִּית לחבירו ישראל, עובר בכמה לאוין, ואפילו הלוה הנותנו והערב והעדים עוברים בלאו. וצריך ליזהר מאד באיסור רִבִּית, שכל הנותן הלואה בְּרִבִּית נכסיו מתמוטטים, וכאילו כפר ביציאת מצרים ובאלהי ישראל. ואינו חי בתחיית המתים. ואמנם מי שהחזיר את הרִבִּית שנטל, תיקן בזה את הלאוין שעבר.

ג
גם עני שצריך ללוות למחייתו אסור לו ללוות ברִבִּית, והמלוה עובר באיסור רִבִּית בין אם מלוה לעשיר בין אם מלוה לעני. ואפילו אם הלווה מוחל למלוה ונותן לו את הרִבִּית מרצונו. ומיהו מותר ללוות בְּרִבִּית מפני פיקוח נפש.

ד

המלוה בְּרִבִּית לחבירו ישראל, בין המלוה ובין הלוה עוברים על "לפני עור לא תתן מכשול", נוסף על כל הלאוין של איסורי רבית הכתובים בתורה. ואפילו אם הלוה יכול להשיג הלואה ברבית מיהודי אחר, אף על פי כן עובר המלוה משום לפני עור. אבל אם הלוה הזה יוכל להשיג הלואה ברבית מגוי, אין המלוה עובר משום לפני עור. ומכל מקום יש לו איסור דרבנן, שמסייע ידי עוברי עבירה. וכן לגבי הלוה.

ה

אפילו אם הלוה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו, ואינו אומר שנתנו לו יותר בשביל רבית, אסור.

ו

אפילו אם אמר לו בשעת לקיחת הרבית אני נותנו לך במתנה גמורה, אסור לקבל ממנו. אבל אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירו לו, מועילה המחילה לפטרו, כמו בגזל.

ז

אסור להלוות ברבית אפילו לבניו ולבני ביתו, בין כשהם סמוכים על שלחנו, ובין כשאינם סמוכים על שלחנו. וכן אסור ללוות מהם ברבית, אף-על-פי שאינו מקפיד עליהם, ובודאי נותנו להם במתנה.

ח

מן התורה מותר להלוות מעות ברבית לגוי, בין ישמעאלי בין נוצרי, שנאמר לנכרי תשיך. אבל חז"ל היו אוסרים להלוות לגוי ברבית דאורייתא, שמא ילמד ממעשיו, ולא התירו אלא כדי חייו להתפרנס מהרבית, ולא להתעשר. אבל הוציאו מן הכלל כשהמלוה תלמיד חכם, שמותר לו להלוות לגוי ברבית אפילו להתעשר, שאין לחוש שמא ילמד ממעשיו של הגוי (ב"מ עא.), שתורתו משמרתו (מאירי). ובזמן הזה התירו כל מיני רבית לגוי, מפני שאנו צריכים לעשות משא ומתן עם גוים לפרנסתינו, ולא שייכא הגזרה דשמא ילמוד ממעשיו בהלואה ברבית, יותר מבשאר משא ומתן. (תוס' ב"מ ע:).

ט

המחלל שבת בפרהסיא, בין להכעיס בין לתיאבון, והעובר על מצוה אחת ממצות התורה להכעיס, דשביק היתרא ואכיל איסורא, מותר להלוות לו מעות ברבית, שנאמר באיסור הרבית, וחי אחיך עמך, יצא זה שאינו אחיך במצות. וכ"ש שאם הוא כופר בעיקר, שמותר להלוותו ברבית. וכן אם המיר דתו לדת הנוצרים, או דת ישמעאל, שהוא כגוי לכל דבר, מותר להלוותו ברבית. ומ"מ אסור ללוות ברבית מן המומר, שאף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.), ולכן אסור להכשילו בעון רבית. ועסקנים יראי שמים שהוצרכו ללוות כסף בשביל פקוח נפש, ואינם מוצאים הלואה אלא אצל ישראל רשע

המלוה ברבית, רשאים ללוות ברבית לצורך פקוח נפש, כמאמר חז"ל הלעיטהו לרשע וימות, (ב"ק סט.), וכמו שמצינו בעובדיה הנביא שלוה ברבית מיהורם בן אחאב לצורך פקוח נפש.

י

יהודי שהלוה ברבית קצוצה לישראל מחלל שבת בפרהסיא, ובהגיע זמן הפרעון, גבה את הקרן עם הרבית, בחושבו שהדבר מותר לכל הדעות, וכעת נודע לו שיש פוסקים שמפקפקים בדבר, העיקר לדינא שאין צריך להחזיר את הרבית ללוה, כיון שכבר גבה את הקרן עם הרבית. ועוד שמרן השלן ערוך סתם בכל "מומר" שמותר להלוותו ברבית, ובכלל זה בודאי מומר המחלל שבת בפרהסיא, שדינו כעכו"ם לכל דבר, וכמ"ש מרן בש"ע (א"ח סי' שפה ס"ג, ויו"ד סי' ב ס"ה, וחו"מ סי' רסו ס"ב). ואנו אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו, ואם כן אף לכתחלה שפיר דמי. [יביע אומר חלק ט' חלק יורה דעה סימן ט עמוד רפ].

יא

היה צריך ללוות מחבירו, אסור לו לשגר אליו בתחלה איזו מתנה כדי שאחר כך יתן לו הלואה, דזו היא רבית מוקדמת.

יב

לא יאמר אדם לחבירו הלויני היום, ואחר כך אני אלוה לך למחר, שחשוב כעין רבית.

יג

כל רבית דרבנן מותר במעות של יתומים או של הקדש עניים, או תלמוד תורה, או צורך בית כנסת וג' סעודות שבת, או לצורך סעודת מצוה, או לצדקה, ולכל דבר מצוה. ומעות של צדקה מותר להלוותם ברבית דרבנן. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמוד ט. ומה שכתב בספר מלוה ה' דרוב הראשונים אסרו בריבית דאורייתא "ומסתמא" הוא הדין ריבית דרבנן. הנה איני יודע היאך כתב "מסתמא" הרי אם אסרו בריבית דאורייתא משמע דבריבית דרבנן לא אסרו, ודעת האו"ז והמרדכי ומהר"א בן טאווה, והגמ"י, והאגודה, דלווין בריבית לצורך סעודת מצוה אף בריבית דאורייתא. והרא"ש כתב דריבית דאורייתא אסור. וכ"ד המהר"ם והרשב"א. ומדכתבו לאסור ברבית דאורייתא י"ל דבריבית דרבנן יודו דשרי, וכ"פ הגר"ז, בית יעקב, ובפתחי תשובה. וא"כ היאך הכריע מסברא ולומר "מסתמא" בלא שום הכרח].

יד

אסור ללוות ברבית קצוצה לצורך קופה של צדקה מישראל מחלל שבת בפרהסיא, ואף על ידי שליח יש לאסור. [יביע אומר חלק ה' סימן יג]

טו
רבית קצוצה שהיא אסורה מן התורה, יוצאה בדיינים, שגם אם כבר שילם הלוה את הקרן עם הרבית, יוכל לתבוע את המלוה בבית דין ולהוציא ממנו את מעות הרבית. אבל אבק רבית, שאיסורה רק מדרבנן, אינה יוצאה בדיינים, אבל אם בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר. וברבית מוקדמת או מאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו צריך להחזיר.

טז
סחורה שיש לה שער ידוע שהיא נמכרת בעשרה דינרים, מותר למוכרה "בהקפה" בשנים עשר דינרים, ולא יאמר לו בפירוש אם תשלם לי מיד, הרי היא לך בעשרה דינרים, ואם לאו בשנים עשר. ומכל מקום אחר שמכר לו הסחורה בשנים עשר, ונקנית לקונה כדת, מותר לומר לו אם תשלם לי עכשיו, אני עושה לך הנחה, ותשלם לי עשרה בלבד. [יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שלז טור ב. הליכות עולם שם].

יז
ראובן שיש לו שטר חוב על שמעון, וכתוב בו שזמן הפרעון יהיה בעוד ששה חדשים, וראובן זקוק למעות מיד, יכול למוכרו ללוי בפחות מהסך הנקוב בשטר, כדי לקבל המעות מיד, ואחר כך יכול לוי להוציא השטר חוב ויגבה המעות בשלמות משמעון. ואפילו אם היה השטר חוב על נכרי, ומפורש בשטר הקרן והרבית, וקיבל המוכר אחריות על הקרן והרבית, שפיר דמי, ויכול לגבות לוי הקרן והרבית כשיגיע זמן פרעון השטר חוב. ואם היה מלוה על פה, יכול ראובן להקנות המלוה על פה ללוי במעמד של הלוה שמעון, דהוי במעמד שלשתם, (כמ"ש בחו"מ סי' קכו ס"א), באופן שיקבל מיד את המעות מאת לוי, בפחות, וכשיגיע הזמן לפרעון החוב, יכול לוי לגבות משמעון כל הסכום במילואו.

יח
אסור ללוות מחבירו סאה חטים על מנת שישלם לו אחר זמן סאה חטים אחרים, שחששו חכמים שמא יתייקרו החטים, ונמצא משלם לו יותר ממה שהלוהו, והוי רבית מדרבנן. ואם עושהו דמים, שמתנה עמו לשלם לו כפי מה שהחטים שוים עכשיו, כגון ששוים עשרה דינרים, ומתנה שיחזיר לו חטים לאחר זמן בשווי עשרה דינרים, מותר. ואם יש ללוה בביתו מעט חטים, יכול ללוות כמה סאים עליהם. ונאמן הלוה לומר שיש לו מעט חטים בביתו כדי שיוכל המלוה להלוותו כמה סאים חטים שיחזיר לו הלוה כמדת הסאים שהלוהו. ומותר לאשה ללוות ככר לחם מחבירתה, שתחזירנו לה לאחר מכן, שכיון שהוא דבר מועט שאין דרך בני אדם בזמן הזה להקפיד בזה אם נתיקר או הוזל, לא החמירו חז"ל לדקדק כל כך באיסור רבית דרבנן.

יט
בארץ ישראל שהמטבע הוא שקל, לכתחלה אין להלוות דולרים לחבירו על מנת שיחזיר לו הדולרים לאחר זמן, שכיון שאינו מטבע היוצא בהוצאה, ולפעמים דרך הדולרים להתייקר ולעלות יותר ממחיר השקלים הקיים בעת ההלואה, נמצא שנותן לו רבית על הלואתו, וכדין סאה בסאה, ומכל מקום יכול המלוה לתת ללוה במתנה דולר אחד או ילוהו דולר אחד, ואחר כך ילוהו עליו אפילו אלף דולרים. ובאופן כזה יכול להלוות דולרים ולפרוע בדולרים. אבל אין להלוות בכסף שקלים לפי שער יציג, ולפרוע אחר כך לפי שער יציג שיהיה בעת הפרעון, שיש בזה חשש ריבית.

כ
וכן אין ללוות דינרי זהב על מנת לשלם דינרי זהב, שמכיון שאין דינרי זהב יוצאים בהוצאה, הו"ל פירא, וכדין סאה בסאה, לפיכך הרוצה ללוות דינרי זהב, יקנה או ילוה דינר זהב אחד, וילוה עליו כמה דינרי זהב שירצה.

כא
המלוה מנה לחבירו על מנת שיתן דינר אחד לפלוני, אסור. ואפילו אם אמר המלוה ללוה על מנת שיתן דינר לצדקה, אסור. ואפילו בדיעבד שכבר אמר כן, ונתן הלוה הדינר, נחשב כרבית קצוצה, וצריך להחזירו ללוה.

כב
מי שהלוה לחבירו ברבית בלי היתר עיסקא, וטרם שגבה את הקרן עם הרווחים, נודע לו חומר איסור רבית, ורוצה למצוא אפשרות לגבות את הרווחים בדרך היתר, יש מי שכתב שמותר לקבוע לו זמן חדש לפרעון, ויקבע עמו שאם לא יעמוד בזמן הפרעון ישלם קנס על כל יום סך מסויים, ובאופן כזה יקבל את כל הריבית שהפסיד. אך למעשה אין לנהוג כן, על פי מה שכתב הרשב"א שיש לחוש בזה להערמת ריבית. ולכן יש לייעץ לו שתחלה יפרע הלוה את חובו בלא שום רבית, והמלוה יפטרנו בעדים מכל טענות ותביעות, ואחרי זה ילוהו שוב בעסק חדש על פי היתר עיסקא, ויכפול הריוח בכל חודש כאשר ירצה, וכיון שהוא עסק חדש אין בזה שום חשש. [יביע אומר חלק א' חיו"ד סימן יג]

כג
מותר ללוות ברבית מגוי. וישראל שלוה מעות מן העכו"ם ברבית, אסור לישראל אחר להיות לו ערב, שמכיון שבדיני אומות העולם המלוה תובע את הערב תחלה, נמצא שאחר כך תובע הערב את הלוה הקרן עם הרבית, וכאילו ישראל גובה רבית מישראל אחר. אבל אם המלוה שהוא עכו"ם זקף את הרבית עם הקרן ביחד, וכתב בשטר שהַלוָה לישראל סכום ההלואה כולל הרבית, מותר. ואם קיבל עליו העכו"ם שלא יתבע את

הערב תחלה, מותר אפילו פירש בשטר סכום הרבית בפני עצמו. וכן עכו"ם שלוה מישראל ברבית אסור לישראל להיות לו ערב. וכנ"ל.

כד

הנותן מעות לשם עיסקא לחבירו, למחצית שכר, צריך שתהיה האחריות של הפסד הזול והאונסים של חצי העיסקא על הנותן, כי העיסקא חציה מלוה וחציה פקדון, ולכן צריך שהאונסים של חצי העיסקא שהוא כפקדון אצל המקבל, יהיו על הנותן.

כה

מותר לפתוח תכנית חסכון בבנק, אף על פי שלאחר זמן הוא מקבל רבית, שבבנקים שבזמנינו אין לאסור משום רבית מן התורה, אף על פי שבעלי המניות וחברי ההנהלה והמנהלים כולם יהודים, לפי שאין המנהלים ולא בעלי המניות אחראים באופן אישי בעד הכסף, ואין לאיסור על מי לחול. וכן כתבו האחרונים. ומכל מקום בעת שלוקח את ההלואה, יאמר למנהל הבנק שהוא עושה כן על פי היתר עיסקא, וכן בעת שחותם על שטר ההלואה של הבנק יוסיף בכתב ידו שהכל נעשה על פי היתר עיסקא. וצריך שיבין מה זה היתר עיסקא כדי שהדבר יועיל לפי ההלכה. וכן מותר לקחת הלואה ממשרד ממשלתי [כגון משרד השיכון], אף לצורך רכישת דירה, ואף על פי שהם לוקחים ריבית על ההלואה, ואין רכישת הדירה אצלו כעסק, אלא לדיור בלבד. וטוב שקודם שיחתום על טופס ההתחייבות לפרוע מחשבונו את ההלואה, יוסיף בכתב יד שהכל נעשה על פי "היתר עיסקא". [חופה וקידושין עמ' תקיז. וראה שם בהערה אריכות בדין ריבית בבנקים ובחברה בערבון מוגבל]

כו

כיום שהיתר ההלואה מן הבנקים (עם רבית כרגיל) היא על פי היתר עיסקא, לכתחלה צריך שהלוה ישקיע את הכסף שלוה בסחורה, ולא ישלם חובות בסכום ההוא, או להוצאות נישואי בנו ובתו, שאם כן אין כאן עיסקא. וכן אם מושך מחשבונו לצורך פרנסתו וגורם שיהיה לו חובה בחשבון, ומתחייב על כך בריבית, לכתחלה אין ראוי לעשות כן, ומכל מקום רבים מקילין בזה, דאף שלוקח הלואה מהבנק שלא לצורך סחורה, מכל מקום ראוי לעשות בכסף גם דברי מסחר, כמו שהתירו כמה אחרונים לקחת הלואה מבנק בהיתר עיסקא לצורך קניית דירה. ועוד, שי"א שאין ריבית בחברה בע"מ, כי אין כאן הלואה מלווה למלוה, ושיעבוד ההלואה אינו על כל נכסי בעלי מניות הבנק, אלא רק על המניות המשמשות את הבנק. וטוב להשתדל שכל חשבונו יהיה בבנק ממשלתי דקיל טפי.

כז
מותר להשקיע בניירות ערך הנושאים רווחים וצמודים למדד או לדולר, ואין איסור ריבית.

כח
מי שעושה ביטוח חיים, נכון שיוסיף בסוף החוזה "והכל נעשה על פי היתר עיסקא", שאף בחברות בערבון מוגבל ראוי ונכון לכתחלה לעשות על פי היתר עיסקא. [יחוה דעת חלק ג' סימן פה עמוד רפו].

כט
תעודות מלוה קליטה ומלוה בטחון שהממשלה בארץ ישראל מטילה על העובדים והפקידים שלה, והן נושאות ריבית, אין בזה חשש איסור ריבית.

ל
מי שהלוה כסף לחבירו, ואחר כך מצא דירה להשכרה של הלוה, ורוצה לעשות לו הנחה, אסור לעשות כן.

לא
בעל חנות למצרכי מזון הרושם חוב על חבירו על המצרכים שלקח במשך החודש, אין לו לרשום את המצרכים, ולחשב עמו לפי המחיר ביום התשלום, דהוי כאגר נטר, אלא יכול לומר לו שעל דעת שתעכב התשלום כל כך לא מכרתי, והוי מקח טעות, ויבקש שיחזיר לו המצרכים, ויצטרך לקנותם לפי המחיר החדש.

לב
המקבל חשבון עבור תשלום מים או חשמל או ארנונה, ראוי ונכון שיזדרז לשלם שאם יתעכב יחייבוהו ברבית, ואף על פי שיש אומרים שבחברה כמו עיריה וכדומה, אין איסור ריבית, מכל מקום ראוי ונכון להזדרז בתשלום וכאמור.

סימן קנט - דיני רבית דברים

א
אפילו רבית דברים אסורה, כגון שלא היה הלוה רגיל להקדים שלום למלוה, ואחר שהלוהו התחיל להקדים לו שלום, אסור, שנאמר כל "דבר" אשר ישך, אפילו דיבור אסור. אולם אם אחר ההלואה נעשה שכנו, מותר לומר לו שלום, אחר שהרגילות בקרב שכנים לומר שלום האחד לרעהו.

ב
מותר ללוה לומר תודה רבה למלוה, אחר פרעון חובו. [הליכות עולם חלק ח' עמוד יד]. אבל לא יברך אותו על מתן ההלואה.

ג

מי שהלוה לחבירו סך מסויים, והלוה גבאי בבית הכנסת, ובמקום ההוא רגילים למכור העלייה לתורה, אסור שיתן לו עלייה לתורה בלא שיקנה העלייה, מפני רבית. [ים של שלמה, וש"ך]. אולם אם המלוה קנה עלייה ועלה לתורה, מותר לגבאי שהוא הלוה לעשות לו מי שברך כמו שהוא רגיל לעשות לכל העולים, ואין בזה חשש רבית. אך אם אינו רגיל לעשות "מי שברך" בבית הכנסת, לא יעשה למלוה, מחשש ריבית דברים.

ד

מותר ללוה לומר למלוה אחר שסיים עלייתו "חזק וברוך", אם היה רגיל לומר לו כן גם קודם ההלואה.

ה

אם אירע למלוה איזו שמחה, מותר לומר לו "מזל טוב" וכדומה.

ו

מותר ללווה להחזיר אבידה של המלוה, ואין בזה חשש ריבית.

ז

מחבר ספר שקיבל הלואה מנדיב מסויים להוצאת הספר, אין ראוי להודות לו ולברכו על כך בפתיחת הספר, משום רבית דברים, ויש מתירים בזה, כיון שהוא צורך מצוה, והמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. ועל הצד היותר טוב נכון שהנדיב יבטיח שאחר שהספר יצא לאור יקנה ממנו ספר אחד, וישלם לו בעין יפה, וזוקף חלק מההלואה על חשבון תמורת הספר, וגם ראוי ונכון שהמחבר לא יכתוב הבעת תודה "על ההלואה" אלא על "הסיוע" בהוצאת הספר. [שו"ת יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן יג]

ח

אסור ללווה ללמוד עם המלוה או עם בניו מקרא או גמרא כל זמן שמעותיו בידו, אם לא היה רגיל בזה מקודם. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפא]

ט

אסור ללוה לכבד את המלוה להיות סנדק או שיפדה את בנו. [דרכי תשובה]. אך אם היה רגיל לעשות לו כן לפני שקיבל ממנו ההלואה, אין בכל הנ"ל איסור. ויש להקל בזה גם באומדנא. [תוס' ב"ק צא: רדב"ז].

י

אם יש ללוה דירה להשכרה, מותר להשכירה למלוה במחיר שפירסם לאחרים מתחלה, אך אסור לו לעשות לו הנחה, מחשש רבית.

יא

יש אומרים שמותר לומר לחבירו אלוה לך מנה כדי שתתן דינר לצדקה. [רדב"ז. ברכי יוסף. עונג יום טוב]. ויש שחלקו על זה מחשש רבית דרבנן. ולכן כתב במרבה תורה שאין להוציא בדיינים אחר שיש בדבר מחלוקת. אולם אם רוצה ליתן צדקה אך אין לו מעות, ומבקש הלואה, לכולי עלמא מותר. והוא הדין כשרוצה ליתן מתנה ואין לו, ומבקש להלוות לו סך מסויים כדי ליתן מתנה, ומקבל המתנה הוא קרובו של המלוה, מותר. וכל זה כשמלוה לו בסתם, אבל אם מתנה עמו על כך, אסור.

הלכות חוקי העובדי כוכבים

סימן קעח - הלכות חוקות העכו"ם

א

אין הולכין בחוקות הגויים, שנאמר: "ובחוקותיהם לא תלכו". ואין לובשין כמלבושיהן המיוחדים להם. ואסור לגדל בלורית בראשו, דהיינו באופן שמסתפר השער שלפניו, ומגדל פרע מאחוריו, או שמגלח שער ראשו מן הצדדים ומניח השער שבאמצע הראש. ולפי דעת מרן הבית יוסף אין לאסור משום "ובחוקותיהם לא תלכו" לגדל בלורית כשמניח שער כלפי פניו לנוי וליופי, ולכן אין למחות באנשים שמניחים לגדל שער הראש לפנים. ואף משום חציצה בתפלין של ראש אין לחוש, ששערו כגופו דמי. ואף על פי כן טוב ונכון לחוש לדברי המחמירים, ולקצר שער הראש כל מה שאפשר, שלא יהיו שערות ארוכות כלפי פנים, ויומלץ על זה ויאמר לקוצרים ה' עמכם. ובפרט שלדעת הרמב"ם גם זה הוא בכלל איסור ובחוקותיהם לא תלכו, ואסור להידמות אליהם לא במלבוש ולא בשערות. ויש אומרים שיש בזה גם איסור שנעשה כסרסור לדבר עבירה, ושיש לאסור לעשות כן לגדר וסייג. לפיכך, טוב ונכון להמנע מגידול הרבה שער אפילו כלפי פניו, ובפרט לבני תורה החייבים לקדש עצמם במותר להם, ופעמים שהוא דרך שחץ וגאוה. [יחוה דעת חלק ב' סימן ב' עמוד יב. הליכות עולם חלק ז' עמוד רצ].

ב

בגדים המיוחדים לגוים, ופרשו מהם היהודים מחמת צניעות, כגון מלבושי נשים שהם בלי שרוולים, ונשים פרוצות הולכות בהן ברשות הרבים בגילוי זרועותיהן, ובנות ישראל הצנועות פרשו מהם משום צניעות, נשים הלובשות אותם והולכות בהם ברשות הרבים, יש אומרים שמלבד איסור פריצות שמכשילות את הרבים שמסתכלים בהן, יש עוד איסור תורה משום ובחוקותיהם לא תלכו. ונאמר, ולא תלכו בחוקות הגוי וכו'. (שו"ת דברי חיים מצאנז ח"א חיו"ד סי' ל). ואף שיש אומרים שכל שאין כוונתם להידמות לגויים

אין בזה איסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נראה דעת מרן הבית יוסף, מכל מקום בלאו הכי יש בדבר איסור דאורייתא משום פריצות, ומשום לפני עור לא תתן מכשול. [הליכו"ע ז' עמוד רצה].

ג

מותר לאבלים על קרוביהם ללבוש בגדים שחורים לסימן אבל, כל י"ב חודש, ואין בזה משום ובחקותיהם לא תלכו, כי מנהג קדמון הוא גם אצל ישראל, ולא מנייהו ילפינן. וכן מותר לאבלים לענוד סרט שחור על זרועם, או עניבה שחורה, שכל אלה אין בהם משום פריצות, וגם טעמם נכון לפניהם לאות אבל. ומכל מקום טוב שלא לחוש למנהג זה וילבש כרגיל, כמנהג ארץ ישראל משנים קדמוניות. [יביע אומר ח"ג סי' כה דף קצז. הליכו"ע ח""ז עמו' רצו].

ד

וכן הנוהגים להניח זרי פרחים ושושנים על ארון המת או על מטתו, אין בזה איסור משום ובחקותיהם לא תלכו, שזהו לכבוד בעלמא. ומכל מקום אין נכון להנהיג תלבושת שחורה אחידה אצל החברים של חברא קדישא גחש"א, וכמו שכתבו האחרונים, שבכל ענינים אלו של הלוויית וקבורת המת אין לשנות כלל. מפני בזיון המתים הקודמים, ושיש סכנה בדבר. [שו"ת טוב טעם ודעת, גשר החיים. יביע אומר חלק ג' חיו"ד סוף סימן כה. הליכו"ע שם].

ה

חדשים מקרוב באו באיזה בתי כנסת מודרניים, שהשליח צבור כשעובר לפני התיבה הוא לבוש שחורים במלבושים הדומים לבגדי הכומרים, בקצת שינוי ממלבושי הכומרים. והוא מנהג רע ומר להדמות למלבושי הכומרים, ותועבה היא. וקרוב לומר שהוא עובר משום ובחקותיהם לא תלכו. וכבר התריע על זה הגר"ח פלאג'י בספר רוח חיים (יו"ד סי' קעח סק"ב) שמצוה לבטל מנהג מכוער זה. ואפילו יחיד יכול למחות נגד המנהג הרע הזה ולבטלו. ע"ש. [וע"ע בספרו משא חיים מערכת ת אות רסו]. גם הגאון מהרי"ל צירלסון בשו"ת מערכי לב (חאו"ח סי' מד) קרא תגר על מנהג מכוער זה, וחיזק את ידי המעוררים לבטלו. ע"ש. ואסור להתפלל בבית כנסת שנוהגים כן. ואין לענות אמן אחר שליח צבור שעושה כן. ואפילו ביום הכפורים אם אין שם בית כנסת אחר, מוטב שיתפלל יחיד בביתו ולא יכנס לבית כנסת כזה. [שו"ת מחולת המחנים (סי' ו), הובא בשו"ת ויצבור יוסף שווארץ סי' יב אות ז. הליכות עולם ח"ז עמוד שא]. אולם אם המלבוש דומה לגלימא דרבנן, או שהוא מלבוש משי לבן, ואין לו דמות לבגדי כומרים, שפיר דמי. [עמק המלך סימן ה'. ישכיל עבדי ח"ה סי' טו].

ו

ההולך בגילוי ראש, אף על פי שיש אומרים שיש בזה גם איסור "ובחוקותיהם לא תלכו", מכל מקום מאחר שאינם עושים כן להידמות לגויים, אין בזה איסור זה, מלבד האיסור שמסיר מעליו עול מלכות שמים. והלובשים כיפה קטנה, אף על פי שאינה מכסה אלא מקצת הראש, ניצולים על כל פנים מחשש איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". ומכל מקום כיון שנכנסים לבית הכנסת להתפלל או לבית המדרש ללמוד, ראוי והגון יותר שהכיפה תהיה גדולה כשיעור שתכסה את רוב הראש, דרובו ככולו.

ז

הסכמת הפוסקים הראשונים והאחרונים שאין איסור "ובחוקותיהם לא תלכו" נוהג אלא כשעושה דבר משונה שאין בו טעם כלל, אלא שהעכו"ם עושים כן, שכן משמעות לשון "חק" בלי טעם סביר, שאז נראה ודאי כנמשך אחריהם ומודה להם, ואנו חוששין שמא שמץ עבודה זרה בידיהם ובמשך השנים שכחו הטעם, וכן כשהדבר ההוא יש בו פריצות ויוצא מגדר הצניעות ונהגו בו העכו"ם, ועושה כן להדמות לגויים, גם בזה אסור. אבל אם אין אחד מהתנאים הללו מותר.

ח

במקומות שנוהגים להשמיע צפירה בכל העיר, לזכרון חללי המלחמות וכדומה, יש אומרים שאסור לשומע הצפירה לעמוד על מקומו כפי שעושים אחרים, מחשש איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". ויש חולקים וסוברים שמאחר ואין עושים זאת בלי שום טעם וסיבה, וגם אין בזה משום פריצותא, אין בזה איסור. והעיקר לדינא שאם הוא נמצא במקום שהמשך הליכתו או נסיעתו תגרום לחילול ה', או תגרום למחלוקת ואיבה לשומרי התורה והמצוות, רשאי לעמוד על עומדו, כיון שמעיקר הדין אין בזה איסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, ויקרא פרק תהלים באותה שעה.

ט

מה שנוהגים כיום לחשב את השעות לפי השעון האירופי, שמתחיל מחצות לילה, אף על פי שאומרים העולם שהוא ללידת יש"ו משיחם ימ"ש, אין בזה כל חשש משום ובחוקותיהם לא תלכו. וכן פשט המנהג להקל בזה.

י

אין ספק שעצם עריכת מלחמת שוורים הוא בניגוד לרוח התורה הקדושה, כיון שהיא תרבות אנשים חטאים ואכזריים. וכן אסור לעסוק בציד חיות ועופות לשעשוע והנאה. והנכנס לאיצטדיון כדי לחזות במלחמת שוורים, ומשלם דמי כניסה כאשר יושת עליו, חבר הוא לאיש משחית, ומסייע בידי עוברי עבירה. אולם הדבר ברור שיש להתיר ללכת

לגן החיות ולהסתכל בחיות ובעופות. [ומברכים בשם ומלכות "משנה הבריות" על קוף או פיל]. [יחוה דעת חלק ג' סימן סו עמוד רז].

יא

הכותבים אגרות ומכתבים לחבריהם, ורושמים בו התאריך למנין הנוצרים, אף-על פי שלכתחלה ודאי שטוב לכתוב רק תאריך העברי שלנו, מכל מקום אין למחות בידי המקילים בזה. אך טוב להעיר להם שיכתבו לכל הפחות גם את התאריך שלנו. ויש להזהר שכאשר כותב את התאריך למספרם, שלא לכתוב את מספר החודש [דהיינו חודש ראשון או שני וכו'], אלא לקרות בשמות החודשים, ינואר, פברואר וכו'. דהכי עדיף טפי. [יבי"א ח"ג סי' ט]

יב

המנהג שנהגו לשחוט התרנגול ולקוברו במקרה של אסון שנעדרו שני אנשים ממשפחה אחת, וכדומה, אין בו משום חשש דרכי האמורי, והנח להם לישראל. והשוחט מברך על שחיטה זו אף שאין אוכלים מהעוף. [יחוה דעת חלק ו' סימן נ' עמוד רסה].

יג

מה שיש נוהגים שכאשר נכנסים לדירה חדשה, מניחים בבית ההוא שני תרנגולים זכר ונקבה, ושוחטים אותם שם, יש להם על מה שיסמוכו, ואין בזה משום דרכי האמורי. [שם].

יד

יש אומרים שיש לבטל מנהג השוחטים לשחוט בקר על קברי הצדיקים בזמן עצירת גשמים, ולומר שם י"ג מדות, ולהתפלל על הגשם, דהוי כזבחי מתים. ויש מקיימים את המנהג. [יחוה דעת חלק ו' סימן נ' עמוד רסז].

טו

מה שיש נהגו ליתן כל מיני סגולות ליולדת כדי להבריח המזיקין, אין לחוש בזה משום דרכי האמורי. ומכל מקום אותם האומרים שיולדת תוך ארבעים יום לא תכנס לבית חתן וכלה, פן תגרום שהכלה תהיה עקרה, וכן להיפך, כל זה אינו אלא פטפוטי דברים בעלמא, והנשים למדו זאת משכנותיהן בחו"ל אשר לא מבנות ישראל המה. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' נח בהערות לרב פעלים, דף שמה טור א'. והביא מה שכתב הרשב"א, שכל שלא נאסר בהדיא בגמרא באותם המנויים באיסור דרכי האמורי, אין לנו לאוסרם, לפי שאין כל הסגולות ידועות לנו, ואין לנו לדון עליהן מדרכי הטבע המפורסם, שיש סגולות שלא נודע לנו עיקרן. ובהגהות מיימוני כתב בשם הר"א ממיץ, שאין לאסור מסברא על מה שמנו חכמים אשר היתה קבלה בידם שהם מחוקות העכו"ם].

הלכות מעונן ומכשף

סימן קעט - מדיני כישוף

א

יש לאסור להזמין "קוסם" העושה מעשה להטוטים באחיזת עינים על ידי קלות התנועה וזריזות מעשיו, אע"פ שאינו עושה שום פעולה של כישוף. שהוא איסור תורה. ואסור לעשות כן גם לצורך שמחת חתן וכלה או שמחת פורים. ואם הקוסם הוא גוי, מותר לחזות בלהטוטיו. [יביע אומר חלק ה' חיו"ד סימן יד. יחוה דעת חלק ג' סימן סח עמוד ריז]

ב

כל דבר שהוא לסימן טוב אין בזה איסור משום ניחוש, ולכן מה שנוהגים לקבוע איזו שמחה ליום שלישי שנכפל בו כי טוב, אין בזה חשש ניחוש. וכן מה שנוהגים בישיבות הקדושות להתחיל בלימודם בצוותא בראש-חודש אלול או ראש חודש חשון וראש חודש אייר, אין לחוש בזה משום ניחוש, שיש בזה סימן טוב.

ג

מה שנהגו בכמה בתי כנסת להניח שיש הנצחה לעילוי נשמת יקיריהם, וכותבים על השיש: "שיעמוד בתפלה על בני משפחתו", אין לחשוש בזה משום איסור "ודורש אל המתים", שרק אם מגמתו וכוונתו אל המתים עצמם שהם יושיעוהו מצרותיו, יש בזה איסור. [ילקוט יוסף חלק ז' על הלכות אבלות].

ד

אסור לומר: "שחטו תרנגולת זו שקראה כתרנגול", וכל בר דעת לא ישים לב לדברים אלו, כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. [הליכות עולם חלק ז' עמוד שב]

הלכות גילוח

סימן קפא - מהלכות גילוח

א

ישראל המגלח זקנו בתער, אף שהתרו בו, יש להסביר לו פנים ולקרבו לתורה ולמצוות, ולא להרחיקו בשתי ידים, שמאחר והדור פרוץ יש לחשוש שמא יתרחק לגמרי מן הדת. ומה שכתב הרמ"א שמנדין עוברי עבירה, בזמן הזה שרבו הפריצים, יש לקרבם לדרך המלך רק בדרכי שלום, ואם נבדילם מאתנו בחוזקה, בניהם הקטנים מה חטאו. וכל זה באופן שברור שאין כל חשש שילמדו ממעשיהם. אבל אם יש לחוש שיקלקל אחרים, יש להתרחק ממנו.

ב

ראוי ונכון לחוש ולהחמיר שלא לגלח את הזקן במכונת גילוח דקה, שהיא כמספרים כעין תער, ויש להעדיף להתגלח באמצעות סם [משעי]. וכל איש שיכול לגדל זקנו באופן שלא תגע בו יד, תבא עליו ברכה, אבל למי שאינו יכול לעשות כן, מסיבה של פרנסה, או כדי שלא לעורר מחלוקת בבית, ומגלח זקנו במכונה חשמלית, יש להקל, ובלבד שיזהר שלא יהדק את המכונה אל עור הפנים, כדי שלא יעקר השער משרשו, [באופן שמרגיש בעיקרי השער כשמעביר היד על הפנים מלמטה למעלה], ואז יש לו על מה שיסמוך. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר. וגם אין בזה לא משום הלאו "דלא ילבש גבר שמלת אשה", ולא משום הלאו "דובחקותיהם לא תלכו", ולא משום "מראית העין" שיחשדוהו שמתגלח בתער. שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד עמוד תח. יביע אומר ח"ט חלק יורה דעה סימן י, עמוד רפב]

ג

מנהג רבותינו ואבותינו הספרדים בדורות הקודמים שלא לגדל פיאות ארוכות בצדעיים, וגם על פי הקבלה אין לזה הכרח לגדל פיאות ארוכות. ואותם אברכים ותלמידי חכמים ספרדים שנוהגים בעצמם לגדל פיאות ארוכות, כדרכם של אחינו האשכנזים, וכן לילדיהם, תבא עליהם ברכת טוב, ואין לחוש בזה ליוהרא. אבל אין זה חיוב מן הדין, אלא ממדת חסידות לשרידים אשר ה' קורא, אשר כל מעשיהם והתנהגותם בחסידות וביראת שמים. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד רפא].

ד

המקיף את הקטן חייב. והיינו שמגלח בתער את הפאות בלבד, או שגילח את הראש עם הפאות. ויש אומרים שאיסור מקיף הוא גם במספריים כעין תער, ויש לחוש לדבריהם. ואשה אינה במצות הקפת הראש, ויש אומרים שאף על פי כן אסורה להקיף פאת ראש האיש, ואפילו הוא קטן. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן עמוד רפג]

הלכות לא ילבש גבר שמלת אשה

סימן קפב - דיני לא ילבש גבר שמלת אשה

א

המעביר שער בית השחי ובית הערוה אפילו במספריים כעין תער, חייב מכת מרדות. במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא הנשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים. אבל במקום שמעבירין אותו גם האנשים אם העביר אין מכין אותו, ואף לכתחלה שרי, ואין בזה איסור משום "לא ילבש". [יחוה דעת חלק ו' סימן מט עמוד רסג. יביע אומר חלק

י' חיו"ד דף שס טור ב' אות טז. והביא שם תשו' הרשב"א להחמיר בזה, אך דייק משאר הפוסקים כמו שנתבאר כאן].

ב
מותר להעביר שער שאר האברים במספריים בכל מקום.

ג
אין להתיר לגבר ללקט שערות לבנות מתוך שערות שחורות, גם בזמן הזה.

ד
אין חיוב מצד ההלכה לגדל שפם, שאין לחוש בגילוח השפם משום "לא ילבש".

ה
בזמן הזה גם האנשים דרכם להסתכל בראי לתקן עצמם ומלבושם, ואין בזה איסור משום "לא ילבש". ויש להתיר בזה גם לתלמידי חכמים כדי לתקן לבושם. [יחוה דעת חלק ו' סימן מט עמוד רסב].

ו
יש לבטל המנהג שנוהגים בפורים באיזה מקומות, שאיש לובש בגדי אשה או להיפך, שעוברים בזה משום לא ילבש. [יביע אומר ח"ה סי' יד סק"ג. יחוה דעת חלק ה' סימן נ' עמוד רכד]

ז
אין ספק שבחורה המתנדבת לשירות לאומי מכניסה עצמה בניסיון גדול בקשר לשמירת התורה והמצוות, ואורח חיים צנועים וטהורים, בהתאם לרוח ישראל סבא. וכבר לימדונו חז"ל לעולם אל יביא אדם את עצמו לניסיון, שהרי אדם גדול [דוד מלך ישראל] הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. ובפרט בזמן הזה שהפרוץ מרובה על העומד. ולכן יש לעשות כל מיני השתדלויות לשכנע את הבנות להמנע מלצאת להתנדבות לשירות לאומי, ולו לתקופה קצרה. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדו"ק עמ' שפד]

ח
הדבר ברור שחלילה להתיר לבנות ישראל ללבוש מכנסיים, אפילו אם המכנסים נעשו במיוחד לצורך נשים, ואפילו אם המכנסיים רחבות, שיש בזה משום פריצות ופריצת גדר הצניעות. ואף אם הבנות לובשות אותן כדי להגן מפני הצינה והקור אין להתיר בזה בשום אופן, כי הם בגדי שחץ ופריצות. [יביע אומר ח"ו חלק יורה דעה סימן יד]. ואין להקל בזה גם אם לובשות את המכנסים מתחת לחצאית, שאין זה מן הצניעות להתלבש באופן השונה משאר הנשים החרדות לדבר ה'. ואף שכך היה המנהג אצל יראות ה' ללבוש מכנסים רחבות מתחת לחצאית ארוכה, כיום יש לנהוג כפי מנהג החרדים לדבר ה'. ובפרט שאותן הלובשות מכנסים תחת השמלה עושות זאת לשם פריצות, ולא כמו בדורות קודמים.

ט

בנות הלומדות בבית ספר תיכון [דתי], ובאות בחצאיות קצרות מאד, על המנהל למחות בידן ולגדור פרצה חמורה זו, ולשכנע בכל הדרכים שתבואנה בשמלות ארוכות ובבגדי צניעות ככל בנות ישראל הכשרות. ואם ניסה את כל הדרכים ולא הצליח, ויש חשש שהבנות תעבורנה ללמוד בבית ספר חילוני, יש להעדיף במקרה זה שהבנות תבואנה במכנסים המיוחדות לנשים, מאשר שתבואנה בשמלות קצרות. ואף שגם לבישת מכנסים לנשים הן איסור מוחלט, ואין להורות בזה שום היתר ח"ו, מכל מקום אם הברירה היא בין שמלה קצרה למכנסים, ואין דרך אחרת, ויש חשש שהבנות תלכנה ללמוד אצל החילוניים, יש להעדיף באופן זמני את המכנסים על החצאיות הקצרות, ובכל אופן לא ירפה מנושא זה לשכנע את הבנות ללבוש בגדי צניעות על פי ההלכה, כדרכן של בנות ישראל הצנועות והכשרות. [יביע אומר חלק ו' חלק יורה דעה סימן יד]

י

בית ספר שמחייבים שם את הבנות ללבוש בגדי התעמלות בחצר, או במקום שיש מורים גברים, או אפילו תלמידים בנים, אין לתלמידה להישמע להוראות ההנהלה, ואם מכריחים אותה על כך עליה לעבור לבית ספר אחר, ואין שום היתר לזה, ועל כל מי שבידו להשפיע לבטל הוראה זו תבא עליו ברכה, שדבר זה נוגד את כל כללי הצניעות על פי דעת תורתינו הקדושה.

יא

מותר לעשות נקבים באזני הבנות כדי ליתן שם עגילים, ואין בזה שום איסור. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפד]

יב

איש שיש בו מום או כתמים וצלקות בפניו, עד שהוא מתבייש בפני הבריות, מותר לו גם כן לעשות ניתוח פלסטי על ידי רופא מומחה כנ"ל, לשפר תדמיתו וצורתו. וכל שכן אם דבר זה מפריע לו למצוא עזר כנגדו, ואין בזה חשש איסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה. [יביע אומר חלק ח' חלק חושן משפט סימן יב. ועיין בתוס' שבת נ: ובאוצר הגאונים נזיר נח.]

יג

אסור למורות ולגננות שביישובי ספר להתאמן ולאחוז בנשק אם יש חשש לייחוד עם קציני הצבא, וכיו"ב. ובפרט אם הקצין ידוע כפרוץ בעריות ואינו שומר על נקיון לשונו. אבל אם בעת האימון הן שומרות בהקפדה על כל כללי הצניעות, ואינן מתייחדות עם איש כלל, מותר להן להתאמן בנשק, כדי להגן על עצמן באותם יישובי ספר שיש בהם חשש לפיקוח נפש. [שו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן נה]

הלכות נדרים

סימן רג-רלט - הלכות נדרים ושבועות

א

אמרו חז"ל (נדרים כב.) כל הנודר אף על פי שמקיימו נקרא רשע, שנאמר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. איחר אדם לשלם את נדרו, בשמים פותחים את פנקסו ומדקדקים אחר מעשיו. (ירושלמי פ"ק דנדרים ה"א). ואמרו עוד (נדרים כב.) הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות, והמקיימו ואינו משתדל להתיר נדרו, כאילו הקריב עליה קרבן, שחייב משום שחוטי חוץ. כי עליו להשתדל להתיר את נדרו. ומכל מקום נדרי צדקה מצוה לקיימם, ולא ישאל התרה עליהם אלא מדוחק. (שלחן ערוך סי' רג ס"ג). ואפילו נדרי צדקה לכתחלה לא ידור, אלא רק אם ישנם בידו יתן לעניים מיד, ואם פוסקים צדקה ברבים, כגון שעושים מגבית בבית הכנסת לטובת איזו ישיבה, וצריך שיפסוק עמהם, יאמר "בלי נדר". [שלחן ערוך שם סעיף ד. ועיין בחידושי הרשב"א חולין ב. סוף ד"ה ור' יהודה, שנדר לעניים מצוה וחובה הוא. ונראה שאם הוא רואה את עצמו מתרשל לתת צדקה כראוי, טוב שיהיה נודר לצדקה, לזרז עצמו, וכמו שאמר דוד נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תמא. ע"ש]. ומכל מקום בעת צרה מותר לידור, שנאמר וידר יעקב נדר לאמר, מאי לאמר, לאמר לדורות, שיהיו נודרים בעת צרתם. (בראשית רבה פרשה ע סי' א. וכן פסק מרן בש"ע סי' רג ס"ה).

ב

בדין הנודר בעת צרה להפריש מעשר וצדקה מן הריוח שירויח לפרנסתו, ונהג כן שנים רבות, והן עתה שנתרבו בני ביתו ונתמעטו רווחיו והכנסותיו, רוצה לעשות התרה, אפשר להקל לו על ידי התרה, דאתי דיבור ומבטל דיבור. וכן מי שנהג להפריש מעשר כספים מכל רווחיו, ולתת אותם לעניים ולישיבות קדושות, ולא נהג עד היום לנכות פרנסת בניו ובנותיו הגדולים, ועתה שעתו דחוקה, רשאי לנהוג לנכות ממעות מעשר של הריוח או מן המשכורת שיבואו לו מכאן ולהבא, לצורך פרנסת בניו ובנותיו הגדולים יותר על שש שנים, ולימודם, שמכיון שהחיוב מן הריוח הזה עדיין לא בא, הרי זה כמקדיש דבר שלא בא לעולם שאינו קדוש. ועל הצד היותר טוב אם ירצה יעשה התרה על המנהג שנהג ולא אמר בפירוש בלי נדר. [יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סי' מה. דף שכז טור א'. ודף שכח טור א. וע"ע ביביע אומר ח"ח (חיו"ד סימן כ) בענין נדר בעת צרה, והעלה להקל במקום צורך ע"י התרה].

ג

הנודר בעת צרה יש אומרים שאין להתיר נדרו אלא לצורך מצוה, או לצורך גדול. ואם יש ספק בלשון הנדר אם חל בכלל, יכולים להתירו.

ד

הנודר לצדקה בעת צרה, טוב שיאמר שלש פעמים אלהא דמאיר עננ. וראויה זכותו של התנא הקדוש רבי מאיר להגן עליו להושיעו מכל צרה וצוקה. (ואף בסליחות יאמרו "עננו אלהא דמאיר עננו", ולא יאמרו אלהא דרבי מאיר). [ילקו"י תפלה כרך ב' סימן,,, עמוד,,,].

ה

מי שנדר בעת צרה, אלא שהיה הנדר בלשון שבועה, כגון שהאשה נדרה בשעה שבנה היה חולה מאד, בזו הלשון: "אני נודרת שאם בני יקום מחוליו ויבריא, אסלק מביתי את הטלויזיה שנמצאת בביתי". ותלי"ת קם הבן מחוליו והבריא לגמרי, ובעלה של האשה שהוא רגזן ועצבני אינו מסכים לסלק הטלויזיה, באומרו שהרופאים יעצוהו להכניס את הטלויזיה, ולהקשיב לחדשות ושאר תכניות שאין בהם משום פריצות, כדי שינוח מעוצבו ומרוגזו, ואם תסולק הטלויזיא יחזור לסורו להתפרץ נגד אשתו, ונמצא שלום הבית בטל. מעיקר הדין אפשר להתיר את הנדר של האשה הנ"ל, על ידי שאלת חכם, כדי לשמור על שלום הבית. [יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' כ. ושם האריך בדין נדר שנאמר בלשון שבועה, שיש מקום לסמוך על דעת הרבה ראשונים שכתבו להקל, וכ"פ מרן הש"ע, וכ"פ המהריט"ץ ח"א (סי' מה) שנדר הנאמר בלשון שבועה אין בו ממש כלל, ולא מהני מידי. ולכן אף כאן מעיקר הדין יש להתיר, ושוב דן בענין נדר בעת צרה, והביא מ"ש מהרלנ"ח (ס"ס ג) שכל שיש ספק בעיקר הנדר אם חל, יש להתירו לכתחלה גם כשנידר בעת צרה. וכ"כ עוד אחרונים. וה"ה כאן שיש להתיר הנדר ע"י שאלת חכם, כדי שלא יקילו ראשם בנדרים. ולכן יש להתיר הנדר של האשה, ומה גם שהיא חשובה כאנוסה במה שאינה יכולה לקיים נדרה, הילכך אע"פ שנדרה בעת צרה יכולים להתיר את נדרה, אשר נדרה].

ו

נדר נקרא באופן שאוסר החפץ עליו, כגון הנודר על החפץ בלשון הקדש או קרבן, שאומר קונם (או "קרבן") החפץ הזה או המאכל הזה עלי. אבל האומר אני נודר לאכול או שלא לאכול, אינו נחשב נדר מן הדין. ומכל מקום האומר כן צריך התרה אצל חכם, כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

ז

הנודר לעלות לארץ ישראל (לבקר), נחשב כנדרי הרשות, ויש לו התרה. שאין המצוה לעלות לארץ ישראל (על מנת לחזור לחוץ לארץ), אלא להתיישב בה, שנאמר וירשתם אותה

וישבתם בה. אבל הנודר "לדור" בארץ ישראל, אין להתיר לו את נדרו אלא אם כן הוא אנוס שאינו יכול לקיים את נדרו, וכדין נדרי מצוה שאין להתירם אלא מדוחק.

ח

במה דברים אמורים כשנדר לדור בארץ ישראל בלשון נדר, כגון קונם פירות אלו עלי אם לא אעלה ואדור בארץ ישראל, אבל אם אמר אני נודר לדור בארץ ישראל, אין זה לשון נדר. ויכול להתיר נדרו כרגיל.

ט

האומר פירות אלו אסורים עלי כמו בשר חזיר, או כבשר נבלות וטרפות, מן הדין הוא מותר בפירות ההם, כי מן התורה אין הנדר נתפס אלא אם התפיסו בדבר הנדור, ולא בהתפיסו בדבר האסור מצד עצמו. ולכן אם הוא תלמיד חכם אינו צריך התרה כלל. אבל אם הוא סתם אדם שאמר כן מצריכים אותו התרה, ומחמירים עליו לפתוח לו פתח להתיר לו את נדרו, כדי שלא ינהג קלות ראש בנדרים.

י

הנשבע "בכתב", ולא ביטא בשפתיו, כגון שכתב: "שבועה שאעשה כך, או שלא אעשה כך", אין זו שבועה כלל, שכך נאמר נפש כי תשבע לבטא בשפתים. (וע' שבועות כו:). וכן דעת מרן ורוב הפוסקים. וכל שכן אם אדם אחר כתב כן בלשון שבועה, והוא רק חתם, שאין כאן שבועה כלל. ואינו צריך התרה כלל. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים סימן לד (שאלה ב) בדין שבועה בכתב, הליכות עולם חלק ח עמוד נו והלאה].

יא

אין מתירים הנדר עד שיחול. כיצד, הרי שנשבע או נדר שלא יאכל בשר שלשים יום מיום ראש חודש אייר והלאה, וניחם, אינו נשאל לחכם להתיר לו, עד שיכנס ראש חודש אייר. והוא הדין למי שמנדה את עצמו על תנאי, שאין מתירים לו הנידוי עד שיחול נידויו. אבל הבעל מיפר נדרי אשתו מיד ואין צריך שיחול הנדר. והמנדה עצמו בעולם הבא אם יעשה כך וכך, אין לו התרה, עד לאחר מותו, שאז יתפללו עליו אנשים הראויים, שתקובל תפלתם בענין זה.

יב

ומיהו נדר ממש התלוי בימים ובזמן, העיקר להלכה כדעת מרן שאי אפשר להתירו קודם שהנדר חל, שאף בנדר התלוי בזמן צריך להמתין מלהתירו עד שיחול הנדר.

יג

הנוהג להחמיר על עצמו להתענות בערב ראש חודש או בימי השובבי"ם, או ערב ראש השנה, וקודם שנהג כן לא אמר בפירוש שמנהגו להתענות הוא "בלי נדר", ורוצה לבטל את מנהגו הטוב לגמרי, מפני חולשת גופו, צריך לעשות התרה, ויפתח בחרטה על שלא

אמר בפירוש שהוא נוהג כן "בלי נדר", ויתירו לו. ויכול לעשות התרה אף קודם ערב ראש השנה, אע"פ שאין מתירין את הנדר עד שיחול. שהרי אין זה נדר מן התורה, וזמן ממילא קאתי. והוא הדין למנהג תענית ביום פטירת אב ואם, וכל כיוצא בזה. [יבי"א חלק א' חיו"ד סי' טז]. אבל אם אינו רוצה לבטל מנהגו לגמרי, אלא שאירע לו מקרה של חולי, שלא יוכל להתענות, וחושב לחזור אחר כך למנהגו הטוב, אינו צריך לעשות התרה, כיון שאינו מבטל מנהגו לגמרי. וכן כל כיוצא בזה. ויש שמקילים בכל ענין, מפני שסומכים על ההתרה שעושים בערב ראש השנה ובערב יום הכפורים. ויש להם על מה שיסמוכו.

יד

בתענית צבור שהוא מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וכן יחיד שקיבל עליו תענית מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, שמותר לו לאכול ולשתות בלילה שלפני התענית כל זמן שהוא ער, עד שעת עלות השחר, מכל מקום אם ישן שינת קבע, והתעורר, אסור לו לאכול ולשתות אף על פי שהוא עדיין לילה, אלא אם כן עשה תנאי לפני השינה, שאם יקום קודם עלות השחר יהיה רשאי לאכול ולשתות כרצונו, שאז כיון שהתנה הרי לא הסיח דעתו מאכילה ושתיה, ורשאי לאכול או לשתות קודם עלות השחר. ולדעת הזוהר הקדוש ורבותינו המקובלים, אסור לאדם לאכול בקומו משנתו, אפילו אם בא לאכול קודם עלות השחר, ורק לשתות מים, או קפה, או תה, מותר לו. ולפי זה המתענה בערב ראש השנה אסור לו לאכול קודם עלות השחר, ואין מועיל לזה שום תנאי. ונכון להחמיר בכל השנה שלא לאכול בקומו משנתו קודם עלות השחר. ואם נוהג להתענות בערב ראש השנה, והתענית קשה לו ביותר אם לא יאכל קודם עלות השחר, ולכן רוצה לבטל מנהגו לגמרי, או לנהוג קולא בדבר, מוטב שיעשה התרה על מנהגו להתענות בערב ראש השנה, שהרי אין תענית זו אלא משנת חכמים ומנהג בעלמא. [ילקוט יוסף מועדים (עמוד כ'). ילקו"י תפלה כרך א' (מהדורת תשס"ד עמ' קכח). הליכות עולם ח"ב עמוד רכג].

טו

יחיד שרוצה לקבל תענית עליו, צריך שיקבל התענית מבעוד יום, ולכתחלה יקבלנה בסוף תפלת מנחה, ואם שכח אז לקבל התענית, יכול לקבלו אפילו אחר שקיעת החמה בתוך שיעור שלשת רבעי מיל, דהיינו בתוך שלש עשרה דקות וחצי, שאז יש ספק ספיקא שנחשב עדיין ליום.

טז

הנשבע לבטל מצוה דרבנן, כגון שלא לשמוע מגילה בפורים, או שלא להדליק נרות חנוכה, השבועה חלה, וצריך לשאול לחכם ולעשות התרה כדי לקיים המצוה. אבל הנשבע לבטל מצות עשה מן התורה, כגון שלא לאכול מצה בליל פסח, ושלא לאכול

בסוכה בליל החג, אין שבועה חלה עליו, שכבר מושבע ועומד מהר סיני לקיים המצוות. והנשבע שלא יעשה איזה ענין, ונתכוון בלבו רק על אותו יום, אם תלמיד חכם הוא, נאמן, ואין צריך לשאול על שבועתו להתירו בשאר ימים. ואם הוא סתם אדם צריך התרה לשאר ימים.

יז

אין נדר חל על נדר, כיצד, הרי שאמר קונם עלי ככר זה, קונם עלי ככר זה, ואכלו, אינו חייב אלא אחת. וכל שכן שאין שבועה חלה על שבועה, כיצד, הרי שאמר שבועה שלא אוכל ככר זה, שבועה שלא אוכל ככר זה, אין שבועה שניה חלה עליו, שכבר מושבע ועומד הוא. ומכל מקום אם עשה התרה על שבועתו ראשונה, חלה השבועה השניה, וצריך התרה פעם נוספת. אבל האומר הריני נזיר שלשים יום, הריני נזיר שלשים יום, חלה עליו גם הנזירות השניה, וחייב לנהוג שתי נזירות. [ש"ע סימן רלט סעיף יב, יג, טו. וראה בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד סי' טו. ושם העיר על הרב בן איש חי שנה ב' פר' ראה סעיף כג, שהם היפך פסק מרן הש"ע ביו"ד (סי' רלט סעיף טו), וכתב ליישב דברי הרב בן איש חי, ואעפ"כ העלה שהעיקר כמ"ש מרן הש"ע שאין נדר חל על נדר].

יח

מצד הדין די שיאמרו לנודר או לנשבע, פעם אחת, "מותר לך", אבל המנהג לומר שלש פעמים "מותר לך", לחזק הענין. ונוהגים לומר, מותר לך, מחול לך, שרוי לך. (ג' פעמים). [ראה בילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק יא הערה יב, במהדורת תשס"ה עמוד שפד].

יט

התרת נדרים צריכה להיות על ידי שלשה אנשים שהם בני תורה, שמבינים מה שלומדים עמהם, ויכולים לצרף עמהם מי שמלאו לו י"ג שנים ויום אחד, ואפילו לא נבדק אם יש לו שתי שערות, שחזקה שכל שהגיע לכלל שנים, הגיע לכלל סימני בגרות. ויכולים להתיר הנדר אפילו בשבת, אם הוא לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או להתבטל משאר עונג שבת. ויכולים להתיר הנדר אף מעומד, ואפילו בלילה, ואפילו בקרובים. (ש"ע סי' רכח ס"ג). ואין לאדם להתיר נדר לכתחלה, ואפילו להצטרף לשלשה אנשים, במקום רבו או במקום שיש מי שגדול ממנו בחכמה, אלא אם כן נתנו לו רשות. [שם סעיף ב ובש"ך שם].

כ

הנודר נדר או הנשבע שבועה צריך לבוא בעצמו לפני האנשים המתירים לו, ואין להתיר לו כשאינו בא בעצמו לפניהם, אלא עושה שליח במקומו. אבל רשאים להתיר על ידי מתורגמן, במעמד הנודר. ומכל מקום על מנהג טוב שנהג ולא אמר "בלי נדר", שאינו

יכול לבטל מנהגו אלא על ידי התרה, מותר לעשות שליח, ויתירו לו אפילו שלא בפניו, שכיון שאין צורך בהתרה זו אלא מדרבנן, ספיקא דרבנן לקולא.

כא

קודם שיתירו לו את נדרו, צריך שיפרט את הנדר והסיבה שבשבילה נדר, ואם לא פירט הנדר, והתירו לו, אין התרתם התרה. ומכל מקום אם פירט הנדר לאיש אחד מן המתירים, די בזה. וכל זה הצריכו חכמים כדי שלא להכשל להתיר נדר של איסור, אפילו אינו אלא איסור מדרבנן, כגון שנדר או נשבע שלא לשחק בקוביא, ואף בדיעבד אם התירו לו נדר של איסור אין התרתם התרה. [מרן בש"ע סי' רכח סעיף יד, וטו, ויסודו על פי הירושלמי הובא בתוס' גיטין לה: ד"ה קסבר].

כב

חרם ונידוי שהטילו הקהל, על העובר על תקנתם, אפילו אמרו על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הקהל הקדוש, יש להם התרה, ואין צורך לפתח וחרטה. ומתירים החרם והנידוי בעצמם. ואפילו לא בטלה הסיבה שבגללה החרימו, אם רצו אחר כך להתיר החרם והנידוי, מתירים. ואפילו בתוך הזמן שקבעו להמשך תקנתם, ואפילו אם עדיין לא חל החרם יכולים להתיר. והסכמה שנעשית על ידי גאוני הדורות הקודמים, ורואים עתה שלא פשטה התקנה ההיא, יכולים בית דין להתיר אותה, ואפילו בית הדין שגזר עליה היו גדולים בחכמה ובמנין, מבית הדין שבזמן הזה.

כג

ת"ח דרשן שנשאו לבו למלוך במקומו של הרב המרא דאתרא, ודרש בבית הכנסת בשבת הגדול במקומו של הרב מרא דאתרא, ועוד העיז פניו לקבל מינוי במקום המרא דאתרא "אב בית דין" מאת ועד הקהלה, שהם אנשים מחללי שבת בפרהסיא, ומכשילי הרבים באיסור נבלות וטרפות בבית החולים הישראלי שתחת חסותם, ואשר הדיחו את המרא דאתרא ממשרתו בגלל עומדו בפרץ להסיר המכשול מקרב עמו, והלה בקבלו את המינוי נשאו לבו לסדר גטין וקידושין מבלי שיוסמך לכך, והוא צורתא דשמעתא לא גמר, ומרעה אל רעה יצא. וגדול עונו מנשוא. ומן הדין היה חייב נידוי על פי ההלכה, ויכון עליו מה שאמרו חז"ל: המורה הלכה במקום רבו חייב מיתה, ודינו מסור לשמים. [יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן כז עמוד שכב].

כד

מותר לנסוע או לדור בספרד, ואף שלפי מה שנשמע יש חרם קדמונים, שאחר גירוש היהודים מספרד, אסור ליהודי להתגורר שם, מכל מקום אין יסוד ברור לשמועה זו, ויש ספק ספיקא להקל, שמא לא גזרו חרם כלל, ואם תמצא לומר שגזרו, שמא לא החרימו

אלא על עצמם שלא לשוב לספרד, ולא על כל יהודי העולם. ועל כל פנים מותר לבקר שם לסחורה וכיו"ב, שיש עוד ספק נוסף, דשמא לא גזרו אלא על הבא להשתקע שם, ומדברי כמה אחרונים נראה שלא היה שם חרם כלל. וכן עיקר להקל. [יביע אומר ח"ז חיו"ד סימן יד].

כה

אף שאין איסור שבועה לומר "בחיי נפשי" או "בכותל המערבי" וכדומה, מכל מקום ראוי להזהר שלא לומר כן. שהנפש היא חלק אלוה ממעל והרי הוא כנשבע בשם ה'. וכן יש להזהר שלא ישבע "בחיי אבי" או "בחיי אמי", או במנוחתם, שהוא בכלל כבד את אביך ואת אמך. וכן יש להזהר שלא ישבע בנשמת הוריו אפילו בשבועת אמת. וכן לא ישבע בחיי בניו. ובלאו הכי יש להזהר מלהשבע אפילו על דבר אמת, ואפילו אם נשבע על דבר ומקיימו. [ילקו"י על הלכות בית כנסת ח"ב עמוד שלה].

כו

תקיעת כף דינה כשבועה ויש לה התרה. ולכן החתן שמשביעים אותו בתקיעת כף לקיים כל תנאי הכתובה, אם ירצו בית דין וירואו לנכון להתיר לו תנאי מתנאי הכתובה, יעשו לו התרה לשבועתו תחלה ואחר כך יתירו לו.

כז

מי שנשבע שלא ידבר עם חבירו, יכול לכתוב כל מה שרוצה לדבר עם חבירו, והלה יקרא מן הכתב, כי אין הכתיבה בלשון "דיבור", ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

כח

הבעל יכול להפר נדרי אשתו בדברים שיש בהם משום עינוי נפש, כגון שנדרה או נשבעה שלא לאכול אפילו רק ממין אחד של פירות, בין שהוא מאכל טוב, בין שהוא מאכל רע לבריאות. וכן אם נדרה או נשבעה שלא תתרחץ ולא תתקשט, או שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה. ואין הבעל יכול להפר בכל אלו אלא רק ביום שמעו. ולא כל משך מעת לעת, אלא אם שמע סמוך לחשכה, ושתק ולא היפר לה, ואחר כך חשכה, שוב אינו מיפר לה. אלא אם רוצה לבטל את נדרה ושבועתה עליה לגשת אצל רב שיעשה פתח וחרטה לנדרה או לשבועתה ויתיר לה.

כט

יהודי שחלה ואושפז בבית החולים, והמאכלים שם בהשגחת הרבנות הראשית, ואינם בהשגחת בית דין צדק של הקהלה החרדית, שהכשרות שם בהידור רב, והוא מעודו נהג לאכול רק מהשגחת בד"צ, מותר לו בבית החולים לאכול מהמאכלים שמגישים לו, בלי התרת נדרים. [יביע אומר חלק י חיו"ד סימן כ' עמוד רלא].

ל

אשה הרוצה להקל ולהשתמש באיזה סוג מסויים של הכשר שיצא שמו לטובה, ובעלה רוצה שתחמיר ותרכוש רק מוצרים של הכשר מסויים, אינו יכול לכופה על כך, ואם ירצה יחמיר על עצמו בלבד. ואם אין הבעל יכול להמשיך בחומרותיו כאשר אשתו אינה רוצה לקבלם, ואינו יכול להשפיע עליה בדרכי נועם ושלום, יעשה התרה על שלא אמר בלי נדר, וינהג גם הוא כפי עיקר הדין, שגדול השלום.

לא

מותר להצהיר ב"הן צדק" כפי שנהוג בבתי משפט, ואין בזה שום חומר איסור שבועה, ואין צריך לכוין להדיא שלא יהיה לשם שבועה, שהרי לפי הנהוג השופט של הערכאות דורש ממנו תחלה להשבע, ואחרי שעונה שאיננו יכול להישבע להיותו דתי אומר שיצהיר בהן צדק, ואין לך מפרש להדיא שלא לשם שבועה גדול מזה. ואף אם נאמר שהערכאות מקבלים זאת כשבועה, לא חיישינן להו, ולא דמי לכינויין אליבא דרבי יוחנן דלשון נכרים הן, דשאני הכא שאינו מכוין לשבועה, ומבואר שם בתוספות דבעינן שיבין שהוא לשון נדר. [יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה סימן יז]

לב

בת ישראל שהצריכוה להשבע ב"הן צדק" שהיא דתיה כדי להיפטר מגיוס לצבא או לשירות לאומי, אף שאינה מקפדת כל כך בשמירת המצוות מותר לה להשבע ב"הן צדק" כדי להפטר מגיוס לצבא, ואין להתחסד בזה.

לג

אם נדר נדר שאם יתרפא החולה מחוליו יביאו לו כבש וישחטוהו בשביל לתת בשרו לעניים, והחולה נפטר, פטור מלקיים את הנדר.

לד

מי שהדיר את חבירו מלקרוא בספריו, מאחר והספרים מתקלקלים בעת העיון בהם, אסור לו לקרוא בספר אף בהרהור.

לה

קטן אין נדריו נדרים כלל, ואפילו למד ויודע ענין נדרים. וגוערין בקטנים שלא לנדור ושלא ילמדו לשונם בנדרים ושבועות. ואם הוא דבר קטן וקל שאין בו עינוי נפש, אומרים להם שיעמדו בנדרם ובשבועתם, כדי שלא ירגילו עצמם בזה. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפד]

לו

ומכל מקום מופלא הסמוך לאיש, דהיינו קטן בן שתים עשרה שנה ויום אחד, וקטנה בת אחת עשרה שנה ויום אחד, שנדרו או נשבעו, יש לבדוק אותם, אם יודעים לשם מי נדרו

או נשבעו, הרי נדריהם נדר ושבועתם שבועה, אף על פי שלא הביאו ב' שערות. ויכולים להשאל על נדרם ושבועתם, ומתירים להם נדרם ושבועתם, כמו שמתירים לאיש גדול. ואמנם אם למד פרשת נדרים ושבועות חשוב כיודע ואינו צריך בדיקה. ואמנם קודם שהבן יגיע לשתים עשרה שנה ויום אחד, או טרם שהבת הגיעה לאחת עשרה שנה ויום אחד, אם נדרו או נשבעו אין בדבריהם כלום, אפילו אם הם חריפים בשכלם. [ואמנם כדי שלא ירגילו הקטנים את עצמם לנדור, ראוי לחנכם כנז' בסעיף א']. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפה. יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים, ח"א חיו"ד סימן לח, דף שכז טור א' אות כח].

לז

קטן וקטנה [בגיל שתים עשרה לזכר, ואחת עשרה לנקבה] שנדרו ונבדקו שיודעים למי נדרו, שנדרם נדר, יש אומרים שאף יכולים להתיר להם את הנדר, ואין צריך להמתין להתיר להם הנדר עד שיגדלו. ויש חולקים ואומרים שאי אפשר להתיר להם את הנדר עד שיגדלו, כיון שאין חרטתם חרטה, ורק לענין נדר ריבתה התורה שנדרם נדר. אבל לא להתרה. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפז]

לח

משהגיע הבן לשלש עשרה שנה ויום אחד, והבת לשתים עשרה שנה ויום אחד, ונדרו או נשבעו, אף על פי שאינם יודעים למי נדרו ונשבעו, נדריהם נדר ושבועתם שבועה, אף על פי שלא הביאו שתי שערות. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפז]

לט

נער בן י"ב שנה ויום אחד שנדר להכניס ספר תורה לבית הכנסת, ומבין את משמעות נדרו, אף על פי שהוא מחוייב לקיים את נדרו, מכל מקום טוב שימתין מלקיים את הנדר עד שישלים את שנתו, וימלאו לו י"ג שנים ויום אחד, שאז יקיים גם את מצות כתיבת ספר תורה. וכל מי שזוכה לכתוב ספר תורה, בעצמו או בשליחותו, נכון שלא לכתוב על הספר תורה בלשון הקדש, אלא בלשון הפקדה. דהיינו, שספר תורה זה שייך עדיין לתורם, אך הוא מופקד למשמרת בבית כנסת פלוני. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד רפח]

מ

מי שחלם בחלומו שהיה נשבע לשקר, כגון על דבר שיש לו נשבע שאין לו, אין צריך כפרה, אחר שהדבר היה בחלום, ודברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. ולא מצינו בגמרא שחששו לדברי חלומות אלא לגבי נידוהו בחלום, שבזה צריך התרה, והבו דלא להוסיף עלה. [יביע אומר חלק י' דף שמו סוף טור ב'. ולגבי מי שנדר בחלום דעת הר"ן שא"צ לחוש לזה, וכתב שראה להרשב"א שהצריך התרה].

מא

מי שחלם שעשה איסור, אין צריך תיקון, דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. [יביע אומר חלק י' דף שמו].

הלכות כבוד אב ואם

סימן רמ - הלכות כיבוד אב ואם - גדרי המצוה

[פרק א]

א

נאמר בתורה (שמות כ, יב): "כבד את אביך ואת אמך". והיא מצות עשה מן התורה לכבד את אביו ואת אמו. וצריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם, ששקל הכתוב אותם ככבוד המקום ומוראו. ואמרו חכמים שלשה שותפים יש לו לאדם, הקדוש ברוך הוא, אביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. ולכן חיוב גדול על כל אחד לקבוע שיעור בהלכות אלה ולהיות בקי בהם, לגודל חומרת המצוה. [ובפרט תלמידים צעירים צריכים ללמוד הלכות אלה קודם צאתם לחופשת "בין הזמנים"]. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק א' ס"א]

ב

אין גבול למצות כיבוד אב ואם, שהיא מצוה יקרה, וכל המרבה לכבד את הוריו הרי זה משובח. והמקיים מצות כיבוד אב ואם זוכה לאריכות ימים ושנים בעולם הזה ובעולם הבא, לעושר ולהצלחה בשאר ענייניו. ויזכה שבניו ובנותיו יכבדו אותו וייראו ממנו גם לעת זקנותו. והמקיים מצוה זו בארץ ישראל שכרו גדול יותר מן המקיימה בחוץ לארץ. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק א ס"ב עמוד צב, ובמהדו' תשס"ה עמ' מט]

ג

נאמר בזוהר הקדוש: צריך שכל אחד יטע בלבו לאהוב את הוריו כגופו. ע"כ. ויכבדם מתוך הוקרה והערכה לאיזו מעלה טובה שיש בהם. וכאשר הוריו ישלחו אותו לאיזו שליחות, יעשה זאת בזריזות ובשמחה. וראוי שיהיה ניכר שעושה כן לשם מצות כיבוד אב ואם. ויצוה לילדיו שיקבלו את הוריו והורי אשתו בשמחה ובסבר פנים יפות. וכשם שמתן שכרה של מצוה זו מרובה כך עונשה מרובה. והמצער את אביו או אמו גורם לסלק ממנו השכינה וגזרות קשות באות עליו, ולוקה ביסורין. ואף אם תשחק לו השעה כאן בעולם הזה, יפרעו ממנו לעולם הבא. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם פרק א' ס"ג שם עמ' קא]

ד

מי שאין לו אב ואם יקיים מצות כיבוד במה שמכבדם לאחר מותם. וראוי גם שיכבד זקנים ותלמידי חכמים, או אחיו הגדול, כענין שהיה לו לכבד את אביו ואמו. וכן יכבד את השבת בכסות נקיה, ויעשה ספרים יפים בתיקון יפה. וגם יכבד את רבותיו, ויירא מהם ומהחכמים, כענין כיבוד אב ואם ומורא אב ואם, ויכבד את הגדולים ויירא מהם, ומעלים עליו כאילו קיים כיבוד ומורא אב ואם. וישתדל להוכיח לבני אדם שיש להם אב ואם ואינם מכבדים אותם כראוי, ועל ידי זה הרי הוא כאילו מקיים מצות כיבוד אב ואם. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם פרק א' ס"ד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד קט, ובמהדו' תשס"ה עמו' סה]

ה

כל דיני כיבוד אב ואם איש ואשה שוין בהם, וכן אין חילוק בין אב לאם, ובכל מקום שהוזכר חיוב ביחס לאב הדין כן גם באם, וכן להיפך, שהרי אב ואם הושוו הן לענין כבוד והן לענין מורא. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם, פרק א' ס"ה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד קיא]

ו

אע"פ שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה יקרה שצריך ליזהר בה מאד, מכל מקום אין בית דין כופין על מצוה זו, משום שכל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין כופין עליה. (חולין קי:). ויש אומרים דמכל מקום אם הבית דין רוצים לכופם הרשות בידם, רק שאינם מוזהרים לכופם, ויש אומרים שאף אין רשות לבית-דין לכופם על מצות כיבוד אב ואם. אך לכפות בדברים לכל הדעות רשאים. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק א' ס"ו]

ז

ומכל מקום בן שמבזה את אביו או את אמו, ויש להם קלון מכך, מצוה על הבית-דין להוכיחו ולכופו על כך. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק א' ס"ז עמוד קיט]

ח

אף על פי שאין כופין על מצות כיבוד אב ואם, מכל מקום אם האב לקח הלואה בחייו, ונפטר, מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם מן הקרקעות שהניח להם אביהם בירושה, וכופין אותם לכך. ואף שחיוב כיבוד אב ואם הוא משל אב ולא משל בן, והרי הבנים זכו בירושה ונעשה ממונם, עם כל זה מצוה עליהם לפרוע את חוב אביהם, אבל אם הניח להם אביהם מטלטלין, מעיקר הדין אין בית דין כופין אותם לפרוע חוב אביהם מן המטלטלין, ורק משום מצוה נכון שהיתומים יפרעו חוב אביהם גם מן המטלטלין. אולם הגאונים תיקנו שיהיה בעל חוב גובה מהיורשים גם מן המטלטלין שהניח להם

אביהם, הילכך האידנא כופין את היורשים לפרוע חובות אביהם, אפילו היא מלוה בעל פה אף מן המטלטלין שהניח אביהם, אפילו קנאם הלוה אחר שלוה ולא כתב דאקני. [ילקו"י שם פ"א ס"ח]

ט

אם האב לקח הלואה בריבית שלא בדרך היתר, אין הבנים צריכים לפרוע ריבית זו. וכן הניח להם אביהם בירושה מעות של רבית, אע"פ שהם יודעים שהן של רבית אינם חייבים להחזירן. אבל אם הניח להם פרה או טלית של רבית, וכל דבר המסויים, ועשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת, חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם. שכיון שהוא דבר מסויים וניכר וידוע שהוא בא מאיסור של רבית, חייבים להחזיר כדי שלא יהיה נזכר אביהם לקלון. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פ"א ס"ט עמוד קכד, ובמהדו' תשס"ה עמ' עד]

י

המקיים מצות כיבוד אב ואם אינו מברך על מצוה זו, מכמה טעמים, ומהם: שלא תיקנו ברכה על מצוות שהשכל מחייב אותן. או שהם בכלל מצוות שבין אדם לחבירו. או מפני שאפשר שהמצוה לא תתקיים, שהרי אב שמחל על כבודו כבודו מחול. וכן לא תיקנו ברכה על מצוות שחייבים בהם תמיד בלא הפסק. [ועוד טעמים]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"א ס"י]

יא

יש אומרים שמצות כיבוד אב ואם נחשבת בכלל המצוות שבין אדם למקום, ויש אומרים שהיא גם בכלל המצוות שבין אדם לחבירו, וכן עיקר לדינא. ויש בזה כמה נפקא מינה לדינא. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פ"א סי"א עמ' קנא. ובמהדו' תשס"ה עמ' צ]

יב

יש אומרים שאם אדם עבר על מצות כיבוד אב ואם [באופן דבזה שלא כיבדם לא גרם להם צער וביזוי] מלבד מה שמתוודה על כך ביום הכפורים צריך גם לבקש מהם סליחה ומחילה בערב יום הכפורים, ככל המצוות שבין אדם לחבירו שאין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. ויש חולקים ואומרים דמצוה זו היא בכלל מצוות שבין אדם למקום ויום הכפורים ותשובה מכפרת גם בלי שיבקש מהם מחילה וסליחה. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק א' סי"ב, ובמהדורת תשס"ה עמוד ק']

יג

המקיים מצות כיבוד אב ואם יש אומרים שאינו צריך לכוין לשם מצוה, דאף דקיימא לן דמצוות צריכות כוונה, מכל מקום במצוות שבין אדם לחבירו מצוות אינן צריכות כוונה.

ויש חולקים ואומרים שמצות כיבוד אב ואם היא גם מצוה שבין אדם למקום, וצריך לכוין בה לשם מצוה. וכיון שכאן אפשר להחמיר בנקל, טוב ונכון לכוין בעת שמקיים מצות כיבוד אב ואם, שעושה כן לשם מצוה. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם פ"א סי"ג]

יד

הנמצא במקום שיש בו ריח רע, ונזדמן לידו לקיים מצות כיבוד אב ואם, יקיים המצוה בלא כוונה, מאחר שאי אפשר לכוין לשם מצוה במקומות המטונפים, ובפרט שיש אומרים דמצות כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו שאין צריך לכוין בה לשם מצוה. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פ"א סי"ד עמוד קע. ובמהדו' תשס"ה עמ' קב]

טו

הרוצה לכבד את אביו ואת אמו לפי האמת, יעסוק בתורה ובמעשים טובים, וינהג בישרות, שזהו הכבוד הגדול לאבות, שאומרים הבריות, אשרי לאב ואם שגידלו בן כזה. אבל אם אין הבן הולך בדרך הישר, הרי אבותיו ישאו חרפה עליו, והוא מבייש אותם בבושה שאין גדולה הימנה. ויזהר מלהתקוטט עם בני אדם, כדי שלא יבזו את הוריו. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק א' סט"ו עמוד קעד, ובמהדורת תשס"ה עמוד קה]

סימן רמ - כיבוד אב ואם במעשה ובמחשבה

[פרק ב']

א

מצות כיבוד אב ואם שייכת במעשה, דיבור, ובמחשבה. במעשה כיצד: להאכילו להשקותו לכסותו להלבישו ולהכניסו ולהוציאו. וחייב הבן לשרתם, או לדאוג שישרתו אותם, או לדאוג שיהיה להם בגדים הראויים להם. [וראה להלן לגבי תשלום דמי המלבושים, ממי]. ויש אומרים שכמו כן חייב הבן לשמש את הוריו בשאר דברים שהשמשים משמשים בהם את הרב. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פ"ב ס"א עמוד קעו. ובמהדורת תשס"ה עמו' קה]

ב

אע"פ שאין לו לאדם לעסוק בצרכיו קודם התפלה, מכל מקום מותר לקנות דברי חלב ומאכל לצורך אביו ואמו, בפרט אם אי אפשר לעשות זאת לאחר התפלה. [שם פ"ב עמוד רה]

ג

מי שאביו או אמו יוצאים לדרך רחוקה בבוקר השכם, וכבר הגיע זמן שחרית, מותר לבנם שלא התפלל שחרית לבוא אל ביתם ולהפרד מהם ולברכם כרגיל בברכת צאתכם

לשלום וכדומה. וכן מותר לצאת לשדה התעופה קודם תפלת שחרית בכדי ללוות את אביו היוצא לחוץ לארץ, ולא יפרד ממנו בלשון שלום, אלא בלשונות אחרים, כמו נסיעה טובה וכדומה. ויקרא קריאת שמע קודם. ונכון לארגן מנין בשדה התעופה, כדי שיוכלו להתפלל שם ואחר כך להפרד מהנוסע לחוץ לארץ. ואם הוריו מגיעים לעירו במטוס או ברכבת, מותר לבן לצאת לשדה התעופה, או לתחנת הרכבת, אף על פי שעדיין לא התפלל שחרית, שאם לא יצא יהיה בזה בזיון לאביו ולאמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' עמוד רה]

ד

אם פגש באביו קודם שהוא [הבן] התפלל שחרית, מותר לו לנשק את ידי אביו אף קודם תפלה. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק ב' עמוד רז]

ה

כיבוד במחשבה כיצד, שלא יבזם בלבו, ויכבדם רק כלפי חוץ, אלא ידמה בעיניו שהם גדולים וחשובים ונכבדי ארץ, אע"פ שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל, וזה עיקר הכיבוד. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק ב' סעיף ב' עמוד קפא]

ו

עד היכן מצות כיבוד אב ואם? אפילו אם נטלו ממנו כיס של זהובים שלו והשליכו אותו לים בפניו, לא יכלימם, ולא יכעוס כנגדם. אלא יקבל עליו גזרת הכתוב וישתוק. ויירא ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שציוהו לכבד את הוריו. ויש אומרים שמכל מקום אם יכול למנוע בעדם טרם יזרקוהו לים, רשאי לעשות כן. ועל כל פנים כיון דקיימא לן כבוד זה משל אב, ולא משל הבן, יכול לתבוע אותו לדין לשלם לו מה שהפסידו. ואם ביקשו ממנו את הארנק ויודע שהם רוצים לזורקו לים, רשאי הבן לסרב ליתן להם את הארנק. [על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, כרך א' פ"ב עמוד קפא]

ז

חייב אדם לכבד את אביו ואמו גם בדברים שאינם מצרכי הגוף ממש, וכגון לערוך עבורם קניות, לנקות את הבית ולבשל, ולהביא להם תרופות בעת הצורך. [ואם הבן טרוד בלימודו או בפרנסתו, ראה להלן]. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א, פרק ב' עמ' קפג]

ח

מה שאמרנו שהבן חייב להאכיל ולהשקות את אביו, וכן חייב להלבישו ולכסותו וכו', כל זה הוא מכספו של אב, אם יש לו. אלא שהבן צריך לטרוח בגופו למענם. אבל אין הבן חייב להוציא הוצאות מכספו כדי להאכיל ולהשקות ולהלביש את הוריו. ואם אין לאב כדי לשלם עבור אכילה ושתיה וכדומה, ולבן יש, כופין אותו וזן ומפרנס את אביו

מדין צדקה לפי עושרו. אך אינו חייב לחזר על הפתחים כדי לאסוף צדקה בשביל לפרנס את אביו ואמו או לקחת חובות בעבורו. אלא יכבדו בגופו וישמש אותו. [ויש אומרים שמכל מקום מצד נימוס נכון לעשות הכל, ואף לחזר על הפתחים, כדי לפרנס את אביו]. [שם פ"ב עמו' קפג]

ט

ואמנם כל זה כשהוריו מבקשים ממנו שיעשה להם איזה דבר שהוא מדיני כבוד, כגון להאכיל אותם וכו', או לנקות להם הבית, אבל אם מבקשים ממנו לעשות דבר שאין להם מזה הנאה ישירה, וכגון שביקשו ממנו שיראה לפלוני איך מגיעים למקום מסויים, ואין להם מזה שום הנאה, אינו חייב לשמוע להם, בפרט אם הוא רוצה לילך ללמוד, שאינו צריך להפסיק מלימודו. וכן אם הבן עוסק בתורה והוריו מבקשים שילך לאירוע משפחתי או לסעודת מצוה וכדומה, אינו חייב לשמוע להם. אך אם יהיה להם צער מהיעדרותו, והוא ביטול תורה באופן חד-פעמי, ישמע להם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' עמוד קפו]

י

אם האב מבקש מבנו שיתבטל ממלאכתו כדי לשרתו, או לצורך עשיית סידורים בשבילו, והבן משער שיתכן שמשום כך יפוטר מעבודתו, או שיפסיקו את לימודיו בכולל, ויפסיק לקבל מילגת לימודים מהכולל, יסביר זאת לאביו שאינו יכול לקיים את בקשתו מחשש זה, ואם אביו לא משתכנע, אינו חייב להתבטל ממלאכתו ומלימודו, כשיש חשש שיפטרוהו ממקום עבודתו, או מהכולל. ואם אין חשש כזה, אם יש לו מזון לשלשים יום, ישמע לאביו, אף שיפסיד ממון. אבל אם יש לו מזון רק לאותו היום, ואין לו מזון לשלושים יום, אינו חייב לשמוע לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ב ס"י מהדו' תשס"א כרך א' עמ' קצא]

יא

אם יש לבן לסעודתו לחם ובשר, ולאביו אין מה לאכול, טוב ונכון שלא יאכל בשר, ויצמצם בהוצאותיו כדי שיוכל לקנות לחם בעדו ובעד אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' עמ' קצב]

יב

אם יש לבן ממון, ולאב אין, והבן מפרנס את אביו מתורת צדקה, חייב לשלם עבור אביו ואמו גם בשביל בגד ללבוש, ועבור תרופות ותשלום לרופאים, כפי הצורך שיש להוריו. וכן חייב לשלם את המסים שמחייבים את אביו, כגון מסי עיריה וכדומה, כשם שחייב לזונו. ואמנם כל זה באדם עשיר ונותן צדקה בשיעור לפי עושרו, אבל אינו חייב

לשלם ביותר מהשיעור המוטל עליו מדין צדקה. ואם גם אחרים רוצים להשתתף בחלק מהתשלום שהאב צריך לשלם עבור הנ"ל, בתורת צדקה, אין הבן חייב ליתן לו את כל הצדקה שלו, וישתף אחרים בתשלומים הנ"ל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' עמוד רג]

יג

אף שאין חיוב על הבן להוציא הוצאות משלו לצורך כיבוד אב ואם, כמו להאכילו ולהשקותו וכו' מכל מקום אם הבן עבר והוציא על אביו ואמו הוצאות לצורך הכיבוד, הדבר נחשב לו כמצוה, ואינו בגדר "שאינו מצווה ועושה". [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' עמ' רד]

יד

אם היתה אמו מאלו שאין בעלה חייב לפרנסה, יש מי שאומר שבנה חייב לפרנסה. וכן אם יש לאב נכסים ואינו רוצה לפרנס את האם, ואין הבית דין יכולים לכופו, כגון שהוא גבר אלים וכדומה, מחוייב הבן לפרנס את האם משלו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סי"ד]

טו

אם אביו ואמו באו לבקש ממנו מזון ולבוש, ויש לו רק בשביל אחד מהם, יתן בתחלה לאמו, ואחר כך לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סט"ו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רט]

טז

כשאין לאב או לאם ממה להתפרנס, והבנים מפרנסים אותם [כשיש להם], מחשבים לפי ממונם של הבנים כמה כל אחד יתן לצורך פרנסת ההורים. [או עבור התשלום למושב זקנים ובית חולים]. וכשיש בנים עשירים ועניים, הבנים העניים פטורים מלסייע לעשירים בפרנסת ההורים, וגם בחלק שהוא מדין צדקה א"צ להשתתף. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ב סעיף טז]

יז

אדם שפירנס את אביו ואמו מכספו, ויש להם נכסים, מותר לו לאחר פטירתם לגבות מנכסיהם מה שהוציא לפרנסתם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף יז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רי]

יח

אם אין אפשרות לאב להתפרנס, ולבן יש אפשרות לפרנס את הוריו מכספו, לא יפרנסם מכספי צדקה שלו, מכיון שמבזה בזה את הוריו, ואפילו אם אינם יודעים שזה כספי צדקה, גם כן לא יעשה כן. אבל אם אין לבן אפשרות לפרנס את הוריו מכספו, יכול לפרנסם מכספי צדקה שיש לו. ויכול ליתן להוריו את כל כספי המעשר. ואין צריך ליתן חלק לאחרים. [וראה להלן בדין מעשר כספים]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף יח]

יט
אם אין לאב ממה להתפרנס, וגם הבן אין לו כדי לפרנסו, אך יש לבן כספי מעשר, חייב לפרנסו מכספי מעשרות. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף יט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד ריב]

כ
היו לפניו כמה עניים לפרנסם, ובהם אביו, אביו קודם. [ילקוט יוסף כיבוד או"א פרק ב' ס"כ]

כא
אם יש חובות לאב, שאחרים חייבים לו, וזולת זה אין לו כלום, אבל אין האב רוצה לקחת החובות כדי להתפרנס, באופן כזה אין כופין את הבן לזון את אביו מכספו. ואם החובות הם מסופקים אם אפשר לגבותם, צריך לזון את אביו [אם יש לבן], ואם הבן מסרב, ראוי להוכיחו ולבזותו כדי שיזון את אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כא]

כב
אם האב חוסך את כספו וחי חיי דחקות, או שאינו רוצה לעבוד למרות שיש לו הצעות עבודה, אין הבן מחוייב ליתן לו ממון. ומכל מקום ממדת חסידות שגם באופן כזה יפרנס את אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד ריח]

כג
אם יש לבן דירה פנויה, אינו חייב להושיב בה את אביו חנם אין כסף, כל שיכול להשכיר או למכור את אותה דירה. וגם אם האב רוצה לשלם את מחיר הדירה, אין הבן מחוייב למכור את הדירה דוקא לאב. [אלא דעצה טובה היא להקדים את הקרוב]. ואמנם אם אין לאב כסף כדי לשכור דירה, ולבן יש כופין אותו מדין צדקה לדאוג לאביו למקום דיור הגון. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד ריט]

כד
יש אומרים שאם האב ביקש מבנו שיבוא אליו להאכילו ולהשקותו או לעשות לו שאר צרכיו, צריך האב לשלם לבן את הוצאות הנסיעה, שהרי אין חיוב על הבן לכבד את אביו משל בן. ויש מחלקים ואומרים דכל היכא שהבן יכל להגיע בלי להוציא הוצאות, [דהיינו בלא נסיעה], אין חיוב לאב ליתן לו הוצאות הנסיעה. ורק אם המקום הוא רחוק שאי אפשר שהבן יגיע לאביו בהליכה רגלית, בזה רשאי לבקש מאביו ההוצאות. [שם פ"ב סכ"ד]

כה
אב שפטר את בנו מלזון אותו, ועשה קנין בתקיעת כף וכתב שטר לפוטרו מעתה ועד עולם, ואחר כך האב העני, ויש לבן אפשרות לזון את אביו ולאב אין, אפילו הכי כופין אותו ונותן צדקה לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רכב]

כו
הנשבע שלא יכבד את אביו ואת אמו, או שלא ייראו מהם, הרי זו שבועת שוא, וחשיב כנשבע על מה שכתוב בתורה, ואין שבועתו חלה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כו] \

כז
חייב אדם לעסוק בכבוד אביו ואמו אף כשלא ציוווהו לכך, כל שהוא צרכי גופו של האב, כמו להלבישו ולרוחצו, [כשנצרך לכך] וכדומה. וראה עוד להלן. [ילקו"י פרק ב' סכ"ז]

כח
מצות כיבוד אב ואם הרי היא ככל מצות עשה, שמועיל לעשותן על ידי שליח, דשלוחו של אדם כמותו. ועל כל פנים גם בכיבוד אב ואם אנו אומרים מצוה בו יותר מבשלוחו. ואפילו אם היה הבן תלמיד חכם ישתדל לעשות המצוה בעצמו, אך אם אביו מצוה עליו לשרתו, והדבר קשה על הבן מאיזו סיבה, רשאי לכבדו על ידי שליח, ויוצא ידי חובת המצוה. ואם ההורים מקפידים שדוקא הבן ישמש אותם, יש אומרים שחייב הוא לשמשם בכבודו ובעצמו, ולא על ידי שליח, שאם יסרב לכבדם בעצמו יעבור על איסור מורא. ולדינא נראה שאם האב מתבייש שהדבר ייעשה על ידי אחר, על הבן להשתדל מאד לקיים המצוה בעצמו, אלא אם כן הוא דר בעיר אחרת וכדומה, שאז יקיים המצוה על ידי שליח. ופשוט שמצות קימה בפני אביו ומצות מורא לא שייך לקיימם על ידי שליח. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רכד]

כט
בעת זקנותם של אביו ואמו לכתחלה לא ישלחם למושב זקנים, אלא יכניסם לביתו, והוא ובני ביתו יטפלו בהם. אך אם הדבר יגרום שהמקום יהיה צר מאד, או שיפריע לשלום בית, או שלתועלת הוריו עדיף שיהיו במושב זקנים, או שהבן מתגורר בעיר אחרת [כפי המבואר להלן], עדיף שישלחם למושב זקנים. וכן אם אין האב חפץ לישב בביתו של הבן, ונוח לו יותר במושב זקנים, חייב הבן ליתן לאביו מעות לצורך מזונו, כל היכא שאין לאב ויש לבן. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רכט]

ל
אם האשה אינה רוצה לדור בחצר אחת עם חמותה, ובעלה רוצה לדור בבית הוריו כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם ולטפל בהם, אין בעלה יכול להכריחה לכך, ובפרט אם חמותה גורמת לסכסוכים בינה לבין בעלה. או שהדבר מקשה על אשתו. [כיבוד או"א פ"ב ס"ל]

לא
מן הראוי שהבן ישתף את הוריו במבוכותיו, ובפרט אם הוריו מרגישים שיש איזה דבר המעיק על הבן ואינו מגלה להם זאת, שיש להם צער מזה. [ילקו"י כאו"א פ"ב סעיף לא]

לב

מי שאמר לו אביו שילך אל מחוץ לעיר כדי להביא לו איזה דבר לצורכו, ואמר לו שאין לו רשות לעשות שום מלאכה או עסק לעצמו או לזולתו עד שיביא לו את אותו דבר. ובדרכו נכנס לאכול ולשתות, ורק אחר כך הביא לו את אותו דבר שביקש, אין זה נחשב כעבר על ציווי אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף לב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רלג]

סימן רמ - כיבוד אב ואם בדיבור

[פרק ג']

א

בדיבור כיצד, ידבר עם הוריו בנחת ובלשון רכה ובכבוד, כמדבר אל מלך. וגם ידבר עמהם בבושת פנים, ולא יתריס כנגדם. אך אין צריך לדבר אל אביו ואמו בלשון נסתר [לשון שמדבר אל רבו] אלא יכול לדבר עמהם בלשון נוכח שהוא דרך קירבה יתירה. ולכן יכול לומר לאביו אבא, או אתה וכדו'. וכשמזכירם בדברו עם אחרים רשאי להזכיר בתואר אבי או אמי. [וראה להלן דין מורא מאב ואם]. וגם כשהוא מדבר עם אחרים בפני הוריו יש לו לדבר עמהם בנחת, בקול נמוך ובדרך ארץ, ולא בתקיפות ובסבר פנים חמוצות. [שם פרק ג']

ב

הנותן לאביו מאכל או משקה, העיקר הוא שיתן לו בסבר פנים יפות, שאפילו אם מאכילו בכל יום בשר שמן, אבל מראה לו פנים זועפות, נענש עליו, וכן להיפך אם מטחין את אביו בריחיים וכוונתו לטובה כדי שאביו ינצל מדבר קשה יותר, ומדבר פיוסים על לבו ומראה לו שכוונתו באמת לטובה עד שאביו מתרצה לטחון בריחיים, נוחל עולם הבא. ולכן כשההורים באים להתארח אצל בניהם, מצוה לקבלם בשמחה ובסבר פנים יפות, ויצוה לבני ביתו שינהגו בהם בכבוד. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ג מהדו' תשס"א כרך א' עמוד רלד]

ג

ראה את אביו או אמו שהם בצער ודאגה, ידבר על לבם דברי ריצוי ופיוס להרגיעם ולשמחם, כדי ליישב דעתם. ויש לו לבן ליזהר שלא לספר להוריו דברים שיצערו אותם, אלא אם כן יש צורך שידעו מהדבר. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ג ס"ג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רלט]

ד

היה הבן צריך לאיזה דבר בעיר, ויודע שימלאו את בקשתו לכבודו של אביו, אף על פי שיודע שגם בשבילו יעשו אותו הדבר, לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי, אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו. ודוקא כשאומר עשו לי דבר פלוני בשבילי, בזה יש קפידא שצריך לתלות הכבוד באביו ולא בעצמו, אבל אם בתחלת דבריו

אינו אומר עשו בשבילי אלא מבקש סתם, אין צריך שיאמר עשו בשביל אבא. ואם יודע שאין אביו חשוב בעיניהם של אנשי אותו מקום, לא יאמר עשו בשביל אבא, אלא עשו בשבילי. [וכל שכן אם יודע שיש לאביו שונאים בעיר זו]. ואם מסופק בדבר רשאי לעשות כרצונו. [שם פרק ג ס"ד]

ה

יש אומרים שהדין הנ"ל שייך גם כן לאחר מיתת אביו, שאם יודע שיעשו חפצו בעבור אביו, צריך לנהוג על פי האמור. ויש אומרים דלא שייך דין זה לאחר מיתה. [שם פ"ג ס"ה]

ו

וכל זה כשהבן מדבר עם בני אדם כדי להראות כבוד אביו בעיניהם, אבל כשמדבר לפני השם יתברך בתפלתו, לא שייך לומר "עשה למען אבי". והמתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד, כגון אבי מורי עטרת ראשי, אלא יאמר: "עבדך אבי פלוני בן פלונית". וכן כשמתפלל על אמו יאמר, אמתך אמי פלונית בת פלונית. [ילקו"י שם פרק ג' ס"ו]

ז

יש לבן ליזהר שלא לדבר לפני אביו, אלא אם כן אביו הסכים לכך, או אם הבן מרגיש שהדיבור של אביו יגרום לאב ביזיון, והוא חפץ למנוע זאת. ולא יכנס לתוך דברי אביו ואמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ג' ס"ז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רמג]

ח

אין לבן להזכיר לאביו ולאמו הטובות שעשה עמהם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ג' ס"ח]

ט

הפוגש את אמו בשוק והיא רוצה לדבר עמו, אינו רשאי להשתמט ממנה, דאף על פי שאמרו בגמרא (ברכות מג:) אל יספר אדם עם אשה בשוק, אפילו היא אשתו או בתו או אחותו, מכל מקום באמו אינו רשאי להשתמט ממנה. ומותר לילך אחר אמו בשוק, ואין זה בכלל האיסור שאסרו חכמים לילך אחר אשה בשוק. ובפרט בזמן הזה שהנשים מצויות בינינו יותר. ולכן מותר לבן לכבד את אמו לעלות לאוטובוס לפניו, ואין בזה חשש משום שהוא מהלך אחר אשה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ג' ס"ט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רנ]

י

צריך הבן ליזהר שלא ישבע בחיי אביו ואמו, שזה בכלל כבד את אביך ואת אמך. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ג' ס"י מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רנ]

יא

אין האב יכול למחול לבנו שיאמר לו דברי חירופין וגידופין. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ג סי"א]

יב

חולה במחלת אלצהיימר ר"ל שדעתו מטורפת עליו, והבן מוכן להחזיקו בביתו לטפל בו, אך ברור לו בודאות שלפעמים לא יוכל לשלוט בעצמו ויתפרץ ויצעק על אביו שלא כדין כשיעשה מעשי שטות. יש מי שאומר שאם טובת האב היא להיות אצל הבן למרות הגערות שישמע מהבן, יחזיקו הבן בביתו כי זו היא הטובה האמתית שלו וזהו רצון התורה. והבן יתפלל שלא תבוא תקלה על ידו ואף אם יכשל יסלח לו השי"ת. אך לדינא נראה שיותר עדיף שישלח אותו למושב זקנים, ושם יטפלו בו כצורכו. [שם פ"ג ס"יב]

סימן רמ - לעמוד מפני אביו

[פרק ד']

א

חייב אדם לעמוד לכבוד הוריו מזמן שרואה אותם מרחוק כמלוא עיניו. והיינו מרחק של כ- 128 מטר, [ולדעת החזון איש היינו כ- 160 מטר, ואם אפשר יחוש בזה לדברי החזון איש, בדבר שהוא מן התורה]. וצריך לעמוד מלוא קומתו. ולא ישב עד שאביו או אמו ישבו במקומם או יעמדו במקומם, או עד שיתכסו מעיניו ולא יראה קומתם, או שיכנסו לרשות אחרת. אבל אם עמדו לנוח, ובדעתם להמשיך מיד ללכת, צריך להמשיך לביתו. [וראה להלן לענין מחילת האב בזה]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"א מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רנג]

ב

גם היושב באוטובוס ונכנסו אביו או אמו, צריך לעמוד מלוא קומתו, עד שישבו. ואם אין להם מקום לשבת, מאחר שאינו רשאי לשבת עד שהם ישבו, צריך לפנות את מקומו וליתן להם את מקומו באוטובוס. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רס]

ג

בעת שהבן עומד בפני אביו ואמו צריך שלא יסמוך עצמו על הכותל או על סטנדר, דסמיכה לאו כעמידה דמי. ואמנם מותר לסמוך את עצמו קצת, באופן שאם יינטל אותו דבר שסומך עליו לא יפול. והיכא דאפשר עדיף יותר לעמוד מפני אביו ואמו בלא סמיכה כלל. אבל העומד בפני תלמיד חכם וזקן, יכול לסמוך על השלחן וכדומה בעת שעומד, כל שעומד מפניו דרך כבוד. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רסב]

ד

הנמצא במקום מטונף שיש שם ריח רע וכדומה, ועברו שם אביו או רבו, יעמוד מפניהם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רסד]

ה

נוהגים שכאשר האב עולה לספר תורה, הבן עומד לכבודו ונשאר עומד עד שאביו חוזר לשבת במקומו. ומעיקר הדין היה צריך לעמוד מפניו רק בהליכתו לעלות לספר תורה וברדתו, אבל מנהגינו להשאר עומד עד שאביו מסיים את עלייתו, ואין לשנות. ומנהגינו לנשק את ידי אביו ברדתו מהספר תורה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ה שם עמוד רסה]

ו

יש מקומות שנוהגים להתנשק עם העולה לספר תורה בפניו אחרי שסיים את הקריאה, ויש להסביר להם שיותר נכון שיבטלו את מנהגם זה, אף שאין זה דרך חיבה אלא דרך כבוד, עם כל זה אין ראוי לנהוג כן בבית הכנסת. אבל צריך שיאמר להם זאת בניחותא כדי שהדברים יתקבלו על דעתם. ובודאי שבמקומות שלא נהגו בדבר זה, אין להנהיג כן בבית הכנסת. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רסז]

ז

אם אביו משמש כשליח צבור, הדבר פשוט שאין הבן צריך לעמוד עד סוף התפלה, אך בזמן שאביו הולך ממקומו עד לתיבה, חייב הבן לעמוד מפניו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ז]

ח

חייב אדם לעמוד מפני אביו ואמו ורבו בכל פעם שנכנסים לחדר ורואה אותם, ואפילו מאה פעמים ביום. שכן היא דעת מרן שקבלנו הוראותיו. והדין כן גם כשהוא יחידי עם אביו, ולא בפני אנשים אחרים. ומנהג בני אשכנז שאין התלמיד עומד מפני רבו אלא רק פעמיים ביום, שחרית וערבית. ויש להם על מה שיסמוכו. [ילקו"י שם פ"ד ס"ח. הליכו"ע חלק ח]

ט

אב שמחל על כבודו כבודו מחול, ולכן אם אביו מחל לו שלא יקום מפניו כלל, ואפילו לא פעמיים ביום, כבודו מחול ורשאי הבן שלא לקום מפני אביו כלל, ואף על פי כן אם אביו או אמו נכנסו לחדר, יקום מעט מפניהם ויעשה הידור. ובן שביקש מחילה מהוריו ושתקו, אין זה נקרא מחילה, עד שיאמרו במפורש שהם מוחלים לו. או שאמרו לו כן או בסדר. או שנענעו לו בראשם. ואם ההורים חזרו בהם מהמחילה, שוב חייב בכבודם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד ער]

י

אם האב מחל לבנו שלא יצטרך לקום מפניו, אם נמצאים שם אנשים אחרים שאינם יודעים ממחילת האב, צריך הבן לעמוד מפני אביו מלוא קומתו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ד ס"י]

יא
אם כשבא הבן לעמוד אמר לו אביו שב, והבן יודע שאביו יצטער אם בכל זאת יעמוד, נכון יותר שהבן ימנע מלעמוד מפני אביו, ובפרט שרצונו של אדם זהו כבודו. [שם סי"א]

יב
אין זה מן הראוי שהבן יבקש מהוריו שימחלו על כבודם שלא לקום מפניהם לעולם, כדי שאחרים לא ילמדו ממנו לזלזל בכיבוד אב ואם, [וגם כדי שהבן לא יהיה בגדר שאינו מצווה ועושה], רק רשאי לבקש שימחלו לו במצבים מסויימים במה שאינו עומד מפניהם. ומכל מקום טוב שכל יראי ה' ימחלו לבניהם על כבודם, שאם לא כן אפילו צדיק גמור לא יוכל להינצל מעבירה זו, וכמה דברים שאדם לא יכול להשמט מהם, ובדברים אלו המחילה מועילה אף לדיני שמים שיהיה פטור, מכיון שאלו דברים קלים, ועוד שהדבר נגרם על ידי ההורים עצמם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סי"ב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רעד]

יג
אף על פי שאין ראוי לבקש מחילה עולמית מההורים שלא יצטרך לקום מפניהם לעולם, מכל מקום פעמים שרצוי לבקש מחילה מההורים שימחלו לו על שאינו קם מפניהם בכל פעם שנכנסים לחדר, וכגון: בבן שהוא רווק ומתגורר עם הוריו, וקשה לו לעמוד מפניהם אפילו מאה פעמים ביום, וכן בן נשוי המתגורר עם הוריו לתקופה מסויימת, וכן בן שעובד עם אביו במשרד, וכן בן שהוא מגיד שיעור לאחרים, ואביו משתתף בשיעור והוא הגבאי באותו מקום, ונכנס ויוצא באמצע השיעור, וכן כשההורים נכנסים ויוצאים בעת הגשת האוכל בשעת שמחה, וכן בן נשוי המתארח אצל הוריו, או שהוריו מתארחים אצלו, בכל אלו האופנים וכיוצא בהם הנכון הוא שיבקש מהם מחילה שלא יצטרך לקום מפניהם. [ילקו"י שם פרק ד' סי"ג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רעה]

יד
אב שמחל על מוראו מוראו מחול. ולגבי צער האב, יש אומרים דאב שמחל על צערו אין צערו מחול. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סי"ד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רעו]

טו
אב שמחל לבן קודם שהבן יקל בכבודו, וגם הוא עצמו גרם לכך בהתנהגותו שהבן יקל בכבודו ונתן יד לזה, פטור גם מדיני שמים. ובאופן כזה אין האבא עובר באיסור "לפני עור לא תתן מכשול". [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף טו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רעו]

טז
אין ראוי להורים להטריח את בניהם ולכוין לעבור לפניהם כדי שיעמדו מפניהם, אלא ילכו בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמוד. ולכן אם יוכלו להקיף כדי שלא לעבור לפניהם זכות הוא להם. וכן ראוי לאבא שלא יכנס באמצע השיעור בעת שבנו לומד שם, כדי

שלא לגרום להפסק בלימוד באמצע השיעור. ומכל מקום באופן שאי אפשר להם מבלי לעבור לפניהם, ורוצים למחול על כבודם כדי שלא יצטרכו לעמוד מפניהם, אין ראוי להם למחול על כבודם תמיד באופן קבוע. [והמגיע לבית כנסת לתפלה או לשיעור, והצבור יושב, בזמן הזה שיושבים על גבי ספסלים מותר לעבור בין הספסלים ולפסוע כדי לישב במקומו הקבוע בביהכ"נ, ואין בזה איסור משום "פוסע על ראשי עם קודש". אבל מאחורי המתפללים היושבים על ספסל, אסור לפסוע על הספסל, דהוי דרך שחץ וגאוה. ואם פוסע מהר יש להקל]. [כיבוד או"א מהדו' תשס"א עמוד רעו]

יז

אסור לבן למחול על כבוד אבותיו ולהעביר על מדותיו בדברים השייכים לכבודם של אביו ואמו. ואם חירפו וגידפו אותם, יאמר להם שאינו מוחל להם על כבוד אבותיו. אך בודאי שאין להרים ידו על המקללם בפניו. ואם הבן יודע ומכיר באביו ואמו שדרכם לעבור על פשע, ומוחלים למי שחטא כנגדם, ואדרבה אם יצא לריב בעדם, הם מצטערים, ואם ישתוק זהו כבודם, כמו שכתוב דום לה' והתחולל לו, השכם והערב עליהם בבית המדרש והם כלים מאליהם. כי כבוד לאיש שבת מריב, ולכן שב ואל תעשה עדיף, וישתוק. ואם שומע על אביו שבחים מוגזמים ביותר, ויודע שהדבר אינו אמת, מותר לו לומר שהשבחים הם על דרך הגוזמא. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רפג]

יח

גם בבית הכנסת ובבית המדרש, וכן בכותל המערבי, על הבן לעמוד מפני אביו ורבו, ואין אומרים אין חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב [הקב"ה]. שזהו כבודו של מקום שמקיימים מצוותיו שציונו לכבד את אביו ורבו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף יח]

יט

גם כשהבן עוסק בלימוד התורה צריך לעמוד מפני אביו ואמו ורבו, וימשיך בלימודו בעת שעומד, ואינו חייב להפסיק. אולם אם עצם הדבר שצריך לעמוד באמצע לימודו מפריע לו בלימוד, יבקש מחילה מאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף יט]

כ

גם כשהבן באמצע פסוקי דזמרה וקריאת שמע וברכת המזון, חייב לעמוד לכבוד הוריו. וכל שכן באמצע ברכת "מעין שלש", או "בורא נפשות" ושאר ברכות. ויש אומרים דבאמצע פסוק ראשון של שמע ישראל, ופסוק ברוך שם וגו', אין לעמוד מפני אביו ורבו. ויש שלא חילקו בזה. ובלאו הכי בפסוק ראשון מניח ידיו על עיניו ועוצמם, וממילא

אינו רואה אם אביו נכנס או לא. [ויתבאר להלן שאם רק שומע את צעדי אביו אבל אינו רואהו, אין צריך לעמוד מפניו]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"כ מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רפח]

כא

היושב בפני רבו המובהק [או גדול הדור] ונכנסו לחדר אביו או אמו, אינו רשאי לעמוד מפניהם, אלא אם כן גם רבו חולק כבוד לאביו, או שגילה דעתו שאינו מקפיד. ואם הבן יושב בריחוק מקום מרבו, וכגון בשיעור שמשתתפים בו הרבה תלמידים, חייב לקום מפני אביו או אמו, אפילו אם אין רבו חולק כבוד לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ד סעיף כא]

כב

חיוב קימה מפני הוריו הוא רק כשהאב והבן נמצאים ברשות אחת, אבל אם האב ברשות אחת, והבן ברשות אחרת, אין חיוב לעמוד מפניו. ומכל מקום אם ניכר שעומד מפני אביו, חייב לעמוד מפניו גם כשהם בשתי רשויות. ולכן אם הבן נמצא בחדר אחד, ורואה את הוריו עוברים מחוץ לחדרו, חייב לעמוד, כל שניכר שעומד בפני הוריו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סכ"ב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רצב]

כג

בימה מוגבהת שבבית הכנסת והיא גבוהה עשרה טפחים ורחבה ד', אף שנחשבת להפסק [לענין לפסוע אחר המתפלל, אבל לא לענין צירוף מנין], מכל מקום כשאביו כשיש שם אנשים אחרים, שאם הבן לא יעמוד איכא בזיון. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף כג]

כד

היה הבן יושב ואביו עובר לפניו כשהוא רכוב על אופניים, או כשהוא יושב על כסא גלגלים, הבן צריך לקום מפניו, כל שניכר שעומד מפני אביו. וכן אבא הנוסע ברכב, והבן יושב במדרכה, צריך הבן לעמוד כשרואה את הרכב מתקרב אליו, כל שניכר שעומד מפני אביו. והיושב במטוס או בספינה, ואביו נכנס למטוס, וכן היכא שהבן יושב ברכבת והאב עומד שם, יש אומרים שגם בכהאי גוונא [ששניהם רוכבים על גבי קרון] אמרינן דכיון שהבן רוכב הוי כמהלך ואינו צריך לעמוד, ויש אומרים דכיון ששניהם באוטובוס חשבינן להיושב, כיושב לגבי העומד, ולא דמי להיכא שהחכם מהלך בחוץ, והאחר יושב באוטובוס. ולכן רצוי להדר ולקום מפניו בתוך האוטו, שיש בזה משום הידור, אף אם נאמר שאין מצות קימה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף כד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רצד]

כה

היה הבן יושב במרפסת ורואה את הוריו שהיו עוברים ברחוב, או שעולים במדרגות, אין צריך לעמוד מפניהם, כל שאין ניכר שעומד מפניהם. וכן אם הבן יושב בבית הכנסת

ורואה שאמו נכנסת לעזרת נשים שנמצאת בקומה העליונה, אין צריך לעמוד, אחר שאין הדבר ניכר שעומד מפני אמו. וכן בת שיושבת בעזרת נשים, ורואה את אביה שנכנס לבית הכנסת בקומה נמוכה יותר, אינה צריכה לעמוד. [ילקו"י שם פ"ד מהדו' תשס"א כרך א' עמוד רצו]

כו

גם בשעה שהבן עוסק במלאכתו כגון שהוא קבלן [עצמאי] ואביו עובר לפניו, נכון להחמיר לקום מפניו. ואם הוא עוסק במלאכת אחרים, דהיינו שהוא שכיר יום, אינו רשאי לעמוד מפניו, אלא אם כן יטול רשות לכך מן המעסיק. אבל אם לא נטל רשות מבעל הבית אינו רשאי לעמוד, שגם בזמן הזה יש לחוש לביטול מלאכה. [באופן שמתבטל על ידי כך מהמלאכה]. וכשקיבל רשות מהמעסיק לעמוד מפני אביו ואמו, יש לו להחמיר לעמוד מפניהם כדין עצמאי הנז'. וכן אם בשעה שעומד מפני הזקן או אביו יכול להמשיך במלאכתו באותה עת שעומד מפניהם, אין הכי נמי יעשה כן. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף כו]

כז

בן שיושב במספרה וממתין כדי להסתפר, ונכנס לשם אביו, חייב לעמוד מלוא קומתו. אך אם יושב ומסתפר, אינו רשאי לעמוד, מפני שמבטל את הספר ממלאכתו וגוזל מזמנו. [ואינו חייב לעמוד מפני אביו ולשלם אחר כך שכר בטלה לספר, דכיבוד אב משל אב]. ואם הספר הלך להביא איזה חפץ והבן נמצא בגילוי ראש וחלקו מסופר וחלקו אינו מסופר, צריך לעמוד מפני אביו, או שיבקש מחילה מאביו על כך שאינו עומד מפניו. [ילקו"י שם עמוד שג]

כח

בן השוכב במטתו עם בגדי לילה, צריך לעמוד מפני אביו ואמו הנכנסים לחדר. ואם קשה לו לעמוד ממטתו, יבקש מחילה מאביו ואמו על כך שאינו יכול לקום מפניהם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף כח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שד]

כט

הרוחץ עם אביו או רבו בבריכת שחיה שכולם לבושים שם במלבוש קטן, יש אומרים שהבן או התלמיד פטורים מלעמוד מפניהם, שאין זה דרך כבוד. ורק אם הם לבושים ובסמוך לבריכה, חייב לקום. אולם לדינא נראה דצריך לעמוד מפניהם גם באופן כזה, או שיבקש מהם מחילה שאינו עומד מפניהם. [שם]

ל

כשהבן מוזמן לסעודה או משתה אצל אביו עם שאר קרואים, והאבא מסתובב ומוזג את הכוס לקרואים, כשמגיע אביו למזוג את הכוס לבן צריך הבן לעמוד לכבודו, אלא אם כן ביקש ממנו מחילה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' ס"ל מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שד]

לא

אם הבן עסוק באכילה, ואביו נכנס לאותו מקום, אף על פי כן צריך לעמוד מפניו, דמה שאמרו (גיטין ע.) דאכל ועמד קרוב למיתה, שיש בדבר סכנה, זה דוקא באכל כדי שובעו וקם פתאום, אבל באוכל מועט או שוהה מעט מותר, ולכן בנקל אפשר לקיים קימה בזה. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ד' סעיף לא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שה]

לב

יש אומרים שבן השומע את צעדי אביו ואמו שנכנסו לחדר, אף שאינו רואה אותם, צריך לעמוד מפניהם, ואפילו אם אין סופו לראותם. [וכל זה כשהם נכנסים לחדר שהבן נמצא בו. אבל אם שומע את קולם והם בחדר השני, אין צריך לעמוד, כשאין ניכר שעומד מפניהם]. ויש חולקים ואומרים שאין צריך לעמוד מפני הוריו רק אם רואה אותם ממש, ולא מעת שנכנסו לחדר ושומע את קול צעדיהם, ואינו רואה אותם. והלכה כסברא אחרונה, שאין חיוב לעמוד מפני הוריו אלא כאשר רואה אותם. [ואם צריך לעמוד מפני אביו שהוא סומא, או מפני אביו המחוסר הכרה, ראה להלן בפרק ו']. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שה]

לג

בן הקם מפני אביו, ועקב כך גורם שגם אחרים מכבדים את אביו, והדבר גורם צער לאב, והוא מוחל לבנו שלא יעמוד מפניו כשהוא עם אחרים, אין לו לעמוד בפני אביו, דאב שמחל על כבודו כבודו מחול. אולם אם על ידי שאחרים רואים שאינו עומד מפני אביו גם הם לא יעמדו מפני אבותיהם, ויקלו בכבוד אבותיהם ואמותיהם, בזה אין לשנות את בנו מאחרים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף לג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שז]

לד

הרואה את אביו ואמו ברשות אחרת ומתקרבים ומתעתדים להיכנס לחדר שבו הוא נמצא, והוא עומד, מן הראוי לו לישב ולעמוד מיד עם כניסתם לחדר, בכדי שיהיה מצווה ועושה לקיים מצות כיבוד אב ואם, וגם שיהיה ניכר שמקיים מצות קימה מפניהם. ואסור לבן לעצום את עיניו או להפנות את ראשו לצדדין בשעה ששומע את אביו או את אמו מתקרבים, כדי שלא לראותם ולא לקום מפניהם. [ילקוט יוסף כיבוד אב ואם פרק ד' סעיף לד]

לה

בן הקם לפני אביו ויש לו צורך ללכת לאיזה מקום, נכון שלא ילך מיד לדרכו לאחר קימתו, אלא ישב קודם במקומו ואחר כך יקום וילך לדרכו, כדי שיהיה ניכר שקם לכבוד אביו [שזה מכלל הכבוד, שיהיה ניכר שקם מפני אביו, אבל אם ילך מיד לא יהיה ניכר שעמד מפני כבוד אביו, אלא יאמרו שעמד לצורך הליכתו]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ד סעיף לה מהדו' תשס"א כרך א' עמוד שט]

לו

אבל בתוך שבעה שבאו לנחמו תלמיד חכם או זקן, מותר לו להחמיר על עצמו ולעמוד מפניהם, ואין בזה שום חשש, וגם אין בזה משום כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ובתשעה באב שכולם יושבים על הארץ כאבלים, חייבים לקום מפני זקן ותלמיד חכם, כיון שהיא אבלות ישנה. ובן היושב שבעה על אמו יחד עם אביו, ואביו נכנס לחדר, יש להסתפק אם הבן חייב לעמוד מפני אביו, אחר ששניהם יושבים באבלות, ולדינא אינו חייב לעמוד לכבוד אביו בימי השבעה, ואפילו הידור אינו חייב לעשות. ומכל מקום טוב שיעשה הידור. וכן אם יושב שבעה יחד עם אמו על אביו, או על אחיו ואחותו, ואמו נכנסת לחדר, ינהג כנז'. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף לו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שי]

לז

בן היושב שבעה על אמו, אף שאינו חייב לעמוד מפני אביו שנכנס לחדר מכל מקום כל דיני מורא שייכים גם באבל. ולכן לא ישב במקום המיוחד לאביו, ולא יסתור דבריו וכו'. [ואם הבן הוא חתן תוך שבעה ימי חופה, חייב לעמוד בפני אביו ואמו, וכן מפני זקן ותלמיד חכם כדינם]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף לז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שטו]

לח

גם אם הבן תלמיד חכם, חייב לעמוד מפני אביו או אמו, וחייב בכל דיני כיבוד אב ואם. ואין לו להקל בכבוד אביו אף שהוא עם הארץ. ואדרבה מן הראוי שירוץ ויעשה רצון אביו ואמו, ויכבדם כראוי. ואמנם בדבר שיש לשער שלא היה עושה כן לעצמו בפרהסיא, מסתבר דכבוד תורה עדיף, ואינו חייב לעשות אותו דבר לצורך אביו. אבל בצינעא אין היתר לתלמיד חכם שלא לעשות בקשת אביו, גם בדבר שהוא בבחינת זקן ואינה לפי כבודו. [שם פ"ד סעיף לח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שטז]

לט

אם האבא הוא תלמיד של הבן בתורה, כל אחד עומד מפני השני. ויש אומרים שהבן קם מלפני אביו, אבל אין האב צריך לעמוד מפני בנו אף על פי שהוא רבו. ויש אומרים שאם

הבן הוא תלמיד חכם שהכל מכבדים אותו מפני חכמתו, גם אביו חייב לעמוד מפניו, אבל אם הבן הוא רבו של האב, אבל אינו תלמיד חכם שהכל מכבדים אותו, אין האב צריך לעמוד מפניו. והעיקר לדינא דהאב והבן עומדים זה מפני זה, וכדעת מרן השלחן ערוך. שהוקש כיבוד אב ואם לכבוד המקום (ב"מ לב.). ומכל מקום ראוי שהבן ימחל על כבודו שאביו לא יצטרך לעמוד מפניו. אך גם באופן כזה צריך האב לקום מעט ולהדר מפניו בשעה שעובר לפניו. ואם הבן מוחל על כבודו ורוצה לשמש לאביו רשאי. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ד' סעיף לט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שיט]

מ

הדבר פשוט שמותר לאב לקרוא לבנו בתואר רב או מר, וכדומה. [ילקו"י שם פ"ד סעיף מ]

סימן רמ - דין מורא מאב ואם

[פרק ה']

א

מצות עשה מן התורה לירא מהאב ומהאם, שנאמר (ויקרא יט, ג): איש אמו ואביו תיראו. ואמרו חז"ל: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב. ואמרו עוד: נאמר איש אמו ואביו תיראו, ונאמר את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד, השוה הכתוב מורא אב למורא המקום. וכתב הרמב"ם: שצונו [השי"ת] לירא מאב ואם, שנחשבם במעלת מי שיראים ממנו ומעניש, כמו המלך. וילך עמהם כדרך שילך עם מי שמפחד ממנו וירא מהגיע לו ממנו מה שימאס. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' ס"א]

ב

גם אשה נשואה חייבת במצות מורא. ולכן אסור לה לישב במקום המיוחד לאביה, או במקום המיוחד וקבוע לאמה, וכן אסור לבת לקרוא לאביה או לאמה בשמם, ואסור לה לסתור ולהכריע את דברי הוריה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' ס"ב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שכז]

ג

אונן שמתו מוטל לפניו חייב במצות מורא, בדברים שהם בשב ואל תעשה, כגון שלא להזכיר את שמו, או שלא לחלוק עליו, או שלא לישב במקום המיוחד לאביו, וכל כיוצא בזה. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה ס"ג. ושם בהערה אם אונן פטור מלעמוד בפני אביו או אמו בכל פעם שנכנסים לחדר]

ד

איזהו מורא, לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו, או מקום המיוחד לו להתפלל. ואפילו לעמוד שם בלא לישב אסור. וכן לא ישב במקום המיוחד

לו להסב בביתו, או בחנות, אבל לעמוד שם [במקום שאביו רגיל לישב בביתו] מותר, שאין בזה זילותא כלל. וכן אם יש לאמא מקום קבוע בבית לשבת שם, אסור לבן או לבת לשבת שם, אבל לעמוד שם מותר. ויש אומרים שכל האיסור הוא דוקא בפני אביו, או אפילו שלא בפניו אבל יש שם אנשים אחרים, דבזה יש משום זלזול באביו כשבא לשבת במקום אביו בפניהם. הא לאו הכי אין איסור לשבת במקום הקבוע לאביו. ויש אומרים דהאיסור הוא אפילו שלא בפני אביו ושלא בפני שום אדם, וכל עוד שאביו בחיים אין לבן או לבת לשבת במקומו המיוחד לו. ויש לחוש לדברי האוסרים, שגם שלא בפניו לא ישב במקומו המיוחד לו, בחיי אביו. ודין זה שייך גם במי שאינו תלמיד חכם, ואף באיש פשוט. [ויש אומרים שעכשיו הבנים עומדים במקום אביהם גם בבית הכנסת כשהאבא אינו שם, והטעם, שמאחר וכך נהגו נחשב הדבר כאילו נתן לו רשות, ואין האב קפיד על כך]. [כיבוד או"א פ"ה ס"ד]

ה

מותר לבן לעמוד במקום המיוחד לאביו לישב, שכל האיסור הוא דוקא למה שהוא דרך הקביעות, וכיון שמקום זה וכסא זה מיועד לישיבה, אין איסור לעמוד שם. ולכן מותר לבן לעמוד על כסא המיוחד לאביו כדי ליטול דבר מה ממקום גבוה. [ילקו"י כאו"א פ"ה ס"ה]

ו

אין לבן לעמוד בתפלת שמונה עשרה לצד אביו, שדינו כרבו המובהק שאסור להתפלל לצידו בתוך ד' אמות. [דהיינו מטר תשעים ושתים ס"מ]. ויש לחוש לזה גם כשמתפללים בצבור, שלא לעמוד לצד אביו. וכשיש צפיפות בבית הכנסת והבן הוצרך לעמוד לצד אביו בתפלת שמונה עשרה, יבקש ממנו מחילה. ואם אביו מתפלל במקום מוגבה קצת, כמו על בימה וכדומה, והוא עומד ברצפה, מותר לעמוד אפילו בסמוך לו ממש. [שם פ"ה ו].

ז

אין לבן להתפלל שמונה עשרה אחרי אביו, כדי שלא יגרום לו צער שיצטרך להמתין לו עד שיסיים תפלתו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' ס"ז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שמ]

ח

אם נאבד לבן איזה דבר, וגם לאביו נאבד איזה חפץ, או לרבו המובהק, אבידת עצמו קודמת להם, ויכול לחפש אחר אבידתו, ואחר כך יחפש אחר אבידת אביו או רבו. אבל אבידת אביו ואבידת רבו המובהק, אבידת רבו קודמת, אפילו אם אביו הוא גם כן תלמיד חכם. ואבידת רבו שאינו מובהק, ואבידת אביו שאינו חכם כלל, יקדים לחפש אחר

אבידת אביו, ואחר כך אבידת רבו. וגם אם היה אביו שקול כנגד רבו המובהק, אבידת אביו קודמת. היו אביו ורבו נושאים משאות מניח של רבו ואחר כך מניח של אביו. היו אביו ורבו עומדים בבית השבי, פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה מהדו' תשס"א כרך א' עמוד שמא]

ט

יש אומרים שאין לבן לישב סמוך לאביו ממש, כשהוא במסיבה שיש שם אורחים, וכגון בחתונות וכדומה, כשהישיבה היא לפי כבוד וגדולה, כגון במזרח, אבל במקום שאין הישיבה לפי מעלה, כגון בסתם שלחן בחתונה, וכדומה, או כשהוא בביתו ומיסב על שלחנו עם בני ביתו אין קפידא בזה אם ישב הבן סמוך אצל אביו. וכן בבית הכנסת בעת התפלה אין קפידא בזה. ויש אומרים שכל זה בזמנם שדרכם היה לאכול כשהם מסובים על המטות, אבל בזמן הזה שאין דרך להסב, אין שום איסור לבן שישב אצל אביו, וכן פשט המנהג כיום בין בבית הכנסת ובין בשלחן שבבית, שהבן יושב ליד אביו, אפילו כשיש שם אורחים. ובפרט אם האב מבקש מבנו שישב לידו ויש לו בזה שמחה ועונג, או כשהאב צריך לשירותו של הבן, בסעודה, שחייב לשמוע לאביו לשבת לידו גם במסיבות וחתונות. וכן מותר לבן לשבת ליד אביו כשהם נוסעים ברכבת או במכונית או במטוס, וכדומה. [ילקוט יוסף הלכו' כיבוד אב ואם פ"ה ס"ט]

י

אם הבן היה יושב בסעודה שיש בה אורחים, ובא אביו לישב לצדו, אין לבן לשנות את מקומו, ואם אביו קורא לבנו שיבוא לישב לידו יראה עצמו שאינו חפץ לישב בצדו מחמת חשיבותו של אביו, ועם כל זה עושה זאת בשביל רצונו של אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה ס"י]

יא

בן המתארח אצל אביו בליל פסח, אפילו אם אביו הוא רבו מובהק, צריך הבן להסב בכל הדברים שצריך להסב בהם, אחר שדרך האב למחול על כבודו לבנו. אבל תלמיד המתארח אצל רבו בליל פסח, אף על פי שאינו רבו מובהק, אין צריך היסבה, ואסור לו להסב אלא אם כן רבו נתן לו רשות. ותלמיד חכם מופלג אף על פי שלא למד ממנו כלום, וכל שכן אם התלמיד חכם נחשב לגדול הדור, שנחשב כרבו המובהק לכל דבר, אסור להסב בפניו. ואם עבר והיסב ולא אמר לו רבו ולא כלום, נחשב כמו שנתן לו רשות. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סי"א מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שמד]

יב
על הבן ליזהר שלא לישב בפני אביו ואמו שלא בדרך כבוד, וכן בפני רבו ותלמיד חכם, ובדוחק התירו להסב בליל הסדר בפני אביו מפני המצוה. [ילקו"י כאו"א פרק ה' סי"ב]

יג
יש מי שאומר שאין לבן לעמוד ממקומו וללכת אלא אחר שאביו יתן לו רשות לכך. וכיום נהגו שלא להקפיד בזה. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקו"י כאו"א פ"ה סי"ג]

יד
אין לבן לשבת במקומו הקבוע של אביו בבית הכנסת, בימי חייו של אביו. ויש אומרים שכל האיסור הוא כאשר המקום נקבע על פי כבודו ומעמדו של אביו, אבל אם המקום שבבית הכנסת נרכש על ידי אביו בדמים, מותר לבן לשבת במקום אביו. ויש שמחמירים בזה בכל אופן, כל שהוא מקום קבוע לאביו, אלא אם כן יודע שאביו מוחל לו על כך. ולדינא נראה שהדבר תלוי במנהג אותו מקום, ואם ידוע לנו שמנהג אותו מקום להקפיד בזה, אין לבן לשבת באותו מקום. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סי"ד]

טו
מה שאסרו הישיבה במקום שאביו מיסב בביתו, זה דוקא כשאביו יושב שם דרך חשיבות, כגון בראש השלחן עם בני ביתו לסעודה, אבל מקום שיושב שם ללימודו או לעבודתו, ובוחר לו אז את המקום הנוח לו יותר, ואפילו קובע לו המקום הזה תמיד, אבל אינו בדרך חשיבות אפשר דמותר לישב שם. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סט"ו]

טז
בן שאביו מגיד שיעור, והאב שלח אותו ללמד במקומו, הנכון הוא שלא ישב בכסא של אביו, או במיקום שבו נמצא כסא שעליו רגיל אביו לשבת, אלא יקח את הכסא לצד מעט. [אך יש מקום לומר דמאחר שאביו שלח אותו למסור את השיעור במקומו, מסתמא מחל לו שישב במקומו, ולכן אם אין אפשרות להזיז קצת את הכסא לצד, מותר לבן לישב במקום אביו כשנשלח למלא את מקומו בשיעור]. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סט"ז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שמח]

יז
אם יש כסא שיש לו צורה מיוחדת ושונה משאר הכסאות, וכסא זה מיוחד לאביו, אין לבן לשבת עליו, אף שהכסא נמצא במקום אחר, ולא במקום שאביו יושב בו בקביעות, והדין כן בין בבית בין בבית הכנסת, אלא אם כן האב מחל על כבודו. וכן אין לבן לישב בחנות במקום המיוחד לאביו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שמט]

יח

בן המתארח בבית הוריו, והוריו אינם נמצאים בבית, אין לבן לישן על מטת אביו או אמו. ויש אומרים שהדין כן גם לגבי ישיבה על מטת אביו, שאין לבן לישב על מטת אביו, אלא אם כן נתן לו רשות לכך. ויש מקילין לענין ישיבה על מטת אביו או אמו. וראוי להחמיר בזה גם לענין ישיבה על מטת אביו ואמו, אלא אם כן הם מוחלים על כבודם והרשוהו לכך. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סי"ח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שמט]

יט

אם יש לאביו מקום בבית הכנסת ומתפלל שם רק שחרית, אסור לבנו לשבת שם במנחה או במעריב, אף על פי שאביו לא בא למנחה או למעריב כלל, שזה מיקרי מקום אביו. וכן בימים הנוראים שאין מקומות פנויים בבית הכנסת, ואביו עמד להיות שליח צבור ומקומו התפנה, אין לבן לשבת במקומו. אלא אם כן יודע שאביו מוחל לו על כך. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פ"ה סעיף יט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שנא]

כ

בית הכנסת שיש בו ב' מנינים, ובמנין הראשון יש מקום קבוע לאביו, ובמנין השני אותו מקום קבוע לאדם אחר, אפילו הכי מיקרי מקום קבוע לאביו ואסור לישב על מקומו, אלא אם כן יודע שאביו מוחל על כך. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' ס"כ]

כא

אב שהיה לו מקום קבוע בבית הכנסת, ואחר כך שינה את מקומו למקום אחר, מותר לבן לישב במקומו הקודם. והיינו כאשר עושה כן בפני אביו, שהכל רואים שאביו חלף הלך לו למקום אחר. או אפילו שלא בפני אביו באופן שכבר עבר זמן והצבור יודע שהאב כבר אינו יושב במקום זה. וכן אם האבא היה רגיל להתפלל בבית כנסת מסויימת, ואחר כך עקר להתפלל בבית כנסת אחר, מותר לבן לשבת במקומו בבית הכנסת הראשון, שאין זה כבר בכלל מקומו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף כא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שנב]

כב

מותר לבן לשבת במקום אביו לאחר פטירתו בביתו או בבית הכנסת, שדוקא בדין האיסור לקראו בשמו, הוא בין בחייו בין לאחר מותו, אבל לענין האיסור לישב במקום אביו, זהו דוקא בחייו, אבל לאחר מותו שרי. וכן הדין לענין מקום רבו בבית הכנסת. ואמנם אם אביו היה תלמיד חכם וכיבדוהו לישב במזרח, או מקום מכובד, והבן אינו תלמיד חכם, אין לבן לישב במקום אביו אחר פטירתו. ויש אומרים שהמנהג הוא שאם הרב המרביץ תורה נפטר, מכסים את מקומו בבגד בבית הכנסת שלו, ולא ישב שם

איש זר [כל י"ב חודש], וכן לאו אורח ארעא שיהיה הבן יושב בבית הכנסת במקום אביו, ואפילו יהיה מותר מן הדין, מכל מקום נמנעים מלעשות כן מפני הרואים שאין להם הבחנה ויאמרו איך מלאו לבו של בנו לישב במקומו בישיבתו, [ועוד שנוהגים להדליק נר לעילוי נשמתו וכאילו הוא עומד עמנו היום כמו בחייו, כל י"ב חודש]. ויש מתירים לישב במקום אביו אחר פטירתו, שבודאי האב מוחל, ואדרבה זהו כבודו של האב שהבן יושב במקומו אחר פטירתו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף כב. שוב יצא לאור יביע אומר חלק י' ושם בחיו"ד סימן כא עמוד רלב כתב כדברינו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שנב. וכן הוא בהליכות עולם חלק ח' עמוד קמד]

כג

בן שהביא את אביו להתגורר בתוך ביתו, או שאביו מתארח אצלו לשבת, מן הראוי לכבדו לישב בראש השלחן, וכן המנהג. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף כג]

כד

כשבאים כל בני הבית ליטול את ידיהם אחר הקידוש, והאבא עומד עמהם, צריך לכבד את האבא ראשון ליטול את ידיו, וכן אם מניחים פירות ומגדנות בפני האורחים, יכבדו תחלה את האבא ליקח מהם. וכן יש להושיט לאביו מנת אוכל בסעודה בראשונה. ומדרכי הנימוס והכבוד, שהבנים ימתינו מלאכול עד שיגישו לאביהם את המאכלים ויתחיל באכילתו. אבל באמא אין צריך להקפיד בזה, שזה רצונה שהכל יאכלו כאשר עליה מוטל חלוקת האוכל לבני ביתה. [ילקו"י הל' כיבוד אב ואם פ"ה מהדו' תשס"א כרך א' עמוד שנו]

כה

המארח את אביו אצלו בשבת וביום טוב, מן הראוי שיכבד את אביו לקדש על היין. ואם האב אינו יודע שצריך לכוין להוציא ידי חובה, יאמר לו קודם הקידוש שיש לכוין להוציא את הרבים ידי חובת הקידוש. ואם אביו אינו יודע לברך כהוגן, וכגון שבולע תיבות ומגמגם, רשאי הבן שהוא בעל הבית לקדש בעצמו על היין. ואם חושש שאביו יפגע מכך, יכול ליתן לאביו לקדש, והמסובין יאמרו עמו מלה במלה את כל הקידוש בלחש. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף כה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שנח]

כו

המארח את אביו אצלו בשבת, יש אומרים שהבן שהוא בעל הבית הוא זה שצריך לבצוע על ה"לחם משנה", ואינו צריך לכבד את אביו, שבעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ויש חולקים ואומרים שבזמן הזה אין צריך להקפיד שדוקא בעל הבית יבצע. וממילא יותר עדיף שיכבד את אביו שיבצע על הפת. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פ"ה סעיף כו]

כז

בשבת וביום טוב יבצע מהפת לעצמו פרוסת הכזית, ולאשתו כביצה, שהוא כנגד השם כנודע, ואפילו אם נמצא גדול שמיסב על השלחן, לא יתן לו קודם אשתו. ומאחר שכך נהגו על פי הסוד, מסתמא האב מוחל. ומכל מקום טוב שהבן יבקש בפירוש את סליחת הוריו על כך, או שיתן לאשתו ולאביו שניהם ביחד, כדי שלא להקדים את אשתו לאביו ואמו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף כז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שנט]

כח

אף על פי שמצוה להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, וביותר מצוה להיות ראשון בבית הכנסת, שמעלתו גדולה, מכל מקום אם נזדמן יחד עם מי שחייב בכבודו, כגון אביו או סבו או אחיו הגדול או חמיו, או זקן ותלמיד חכם, צריך לכבדם להכנס ראשון לבית הכנסת. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף כח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שס]

כט

אם אביו מבקש לקנות דבר מצוה בבית הכנסת, כגון עלייה לתורה או פתיחת ההיכל וכדומה, והבן רוצה להוסיף על הדמים ולזכות במצוה, יש אומרים שרשאי להוסיף על הדמים, ואין בזה חשש משום כיבוד אב ואם. ויש חולקים ואומרים שאין זה כבוד לאב שהבן יוסיף עליו בדמים בפני רבים. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פ"ה מהדורת תשס"א כרך א' עמו' שסג]

ל

אם נזדמנה מצות שילוח הקן בפני האב והבן גם יחד, יש אומרים שיכבד את אביו שיקיים את המצוה. ויש אומרים דבמצוות לא שייך כיבוד. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' ס"ל]

לא

אולם במצוה המוטלת על הבן, כמו מילה ופדיון הבן, מזוזה ומעקה, מצוה בו יותר מבשלוחו, ועדיף יותר שהוא עצמו יקיים המצוה מאשר יקיימנה על ידי אביו, דהיינו שימנה אותו כשליח. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף לא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שסג]

לב

יש אומרים שאם אביו עלה לתורה לעליית שלישי, לא יעלה הבן לעליית שישי, אפילו אם קראו לו בשמו, שיש בזה זילותא לאביו שהבן מקבל עלייה מכובדת יותר. ולכן יבקש רשות מאביו, ויעלה. ובמקומות שנוהגים למכור את העליות, ואין מכבדים לפי חשיבות, נראה שאין לחוש בזה. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פ"ה סל"ב מהדו' תשס"א כרך א' עמ' שסג]

לג

במקומות שנהגו שפתיחת ההיכל להוצאת הספר תורה גדולה ממצות הלבשת הרימונים, אין לבן או לתלמיד לפתוח ההיכל כשאביו או רבו עושים מצות רימונים, אלא אם כן מחלו לו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף לג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שס]

לד

בכלל דין מורא שהבן או הבת לא יסתרו את דברי ההורים, ולא יכריעו את דבריהם לומר נראין דברי אבא, שיש בזה זלזול לאביו מפני שמראה בכך שדעתו מכרעת יותר מדעת הוריו. [ולחלוק בדברי תורה ראה להלן]. ושלא בפני אביו מותר לומר לכל החולקים נראין לי יותר דברי אבא מדבריכם, שאין זו הכרעת הדעת אלא זהו כבודו של אביו. [לבוש]. ואם יש לבן תשובה לטענות החולקים על דברי אביו, ישיב להם אפילו בפני אביו, בין במילי דעלמא בין במילי דאורייתא, שזהו כבוד אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף לד]

לה

אם אביו היה מספר ואומר כך וכך אירע לפלוני, או כך וכך היה המעשה, אסור לבן לומר לא כך היה המעשה אלא כך וכך, ולא יאמר טעית וכך היה לך לומר. ודין איסור סתירת דברי אביו שייך גם באמו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה סעיף לה מהדו' תשס"א כרך א' עמוד שסז]

לו

אין לבן לומר כך וכך הדין, וכך אומר אבי, שאין זה כבוד, אלא צריך לומר הדין בשם אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף לו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שסז]

לז

כל הדין שאסור לבן לסתור דברי אביו הוא דוקא במילי דעלמא, ואז אסור בין שהוא חולק עליו, בין שאומר למי שחולק עליו נראים דבריך. אבל בדברי תורה או בהלכה מותר לבן לחלוק על אביו, או להשוות דעתו עם החולקים על אביו. ועל כל פנים שלא בפניו מותר, שתורה אמת כתיב בה ואין מחניפים בה לשום אדם. וכל זה רק אם יש לבן ראיות חזקות לדבריו ואסמכתאות שהדין עמו, והוא תלמיד חכם הבקי גם במקורות ההלכה ובכללי הפסיקה, ואינו בודה חומרות או קולות מלבו. שאז מותר לבן לחלוק על אביו, אבל אין לבן לחלוק על אביו בלא לבדוק את הענין הדק היטב בדברי רבותינו ובעיון מתון. [ובלאו הכי אין לחלוק בפזיזות בלא עיון היטב]. וכן הדין בתלמיד שמותר לו לחלוק על רבו באיזה פסק או הוראה כל שיש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו, בין בפניו בין שלא בפניו. וכן מותר לחלוק על האחרונים בכהאי גוונא כשעושה כן דרך ענוה ובכבוד ובדרך ארץ. אך לא יחלוק עליהם דרך סתירה כגון לא כי וכו', או בדרך העזה ובתוקף, אלא יחלוק עליהם בדרך כבוד בדיבורו. וכן מותר לבן או לתלמיד לכתוב

תשובה בהלכה ולחלוק בה על דברי אביו או רבו, ואין בזה כל חשש, אף שמזכיר דברי אביו ורבו וחולק עליהם. [ואין צריך להמנע מלהזכיר את הדברים בשמם]. וגם בכתיבתו יזהר לכתוב בכבוד ובענוה. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף לז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תסח]

לח

ספרדי שאביו נמנה על יוצאי עדה מסויימת הנוהגים בכל הליכותיהם כדברי הבן איש חי, והבן רוצה לנהוג בכל הליכותיו כדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, אין בזה שום חשש, ואדרבה כן יש להורות לכתחלה, לנהוג כאן בארץ הקודש כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ואינו חייב לשמוע לקול אביו המצוה אותו לנהוג בכל הליכותיו כדעת הבן איש חי. [ילקוט יוסף כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף לח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעח]

לט

רשאי האב למחול לבנו ולהתיר לו להשמיע בפניו דעה המנוגדת לדעתו במילי דעלמא, דאב שמחל על מוראו מוראו מחול [ודין מורא בזה כדין כבוד]. ולכן אם אביו אומר לו רצוני לשמוע מה דעתך בענין פלוני, צריך הבן לומר לו את דעתו, בין שדעתו כדעת אביו, ובין אם היא הפוכה מדעת אביו. [ובדברי תורה אין צריך רשות]. [ילקו"י שם פרק ה' סעיף לט]

מ

מותר לבן ללבוש את בגדי אביו, או לנעול את מנעליו, ואפילו בבגדי שבת. וכן מותר לבת ללבוש את בגדי אמה. וגם לאחר פטירת אביו מותר לבן ללבוש את בגדי אביו, וכן את מנעליו, אולם יש להחמיר בנעלים שהמת היה לבוש בשעת מותו, שלא ללובשם כלל. אבל במנעלים שלא היו על המת בשעת פטירתו, אין שום חשש. ואם בכל זאת לבו נוקפו וחושש מזה, יתן אותם לעניים ויודיעם על כך. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה ס"מ מהדו' תשס"א עמו' שפא]

מא

אין לבן להתרחץ בבית המרחץ כשאביו רוחץ שם, או במקוה, ואפילו אם הבן כבר היה במרחץ, ואחר כך נכנס לשם אביו, צריך הבן לצאת משם מיד. ונכון והגון שאדם לא יתרחץ גם עם ילדיו הקטנים [מגיל תשע לערך, והכל לפי חריפות שכלו של הילד]. והדין כן גם בחמיו. ואפשר דאיסור זה נוהג גם לאחר מיתה, ולכן אין לבן לטהר את אביו או חמיו לאחר פטירתם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף מא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שפג]

מב

אם האב צריך לבן, ומבקש מהבן לרוחצו פעם בשבוע, על הבן לדאוג למישהו אחר שירחצנו, אפילו אם הדבר כרוך בתשלום. [וראה לעיל לענין גביית התשלום מאביו]. אולם

במקרה שהאב חולה וזקן ויש חשש סכנה של החלקה באמבטיה, ואין שום אפשרות שמישהו אחר ירחצנו, יש להקל לבן לרחוץ את אביו אם הבן מלובש, ולכתחלה יניח על אותו מקום מגבת גדולה, או שילבישנו בגד ים וכדומה. ואם גם זה אי אפשר, יש להקל לרוחצו במקום סכנה. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף מב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד שצח]

מג

יש אומרים שאין חובה לעמוד מפני אביו בבית המרחץ, [בחדר הפנימי, באופן שאביו הגיע לפתע, וכדומה, או באופן שאביו לבוש, כי בלאו הכי אין לבן להתרחץ עם אביו]. מאחר שחיוב קימה מפני אביו הוא מדין כבוד, ולא שייך כיבוד בבית המרחץ. ויש חולקים ומחייבים לעמוד מפני אביו גם בבית המרחץ, אחר שחיוב קימה מפני אביו הוא מדין מורא, ודין מורא שייך גם בבית המרחץ. וכן עיקר כסברא זו. ולכולי עלמא בבית האמצעי או החיצוני שהכל לבושים, חייב הבן לעמוד מפני אביו, אם שניהם לבושים. ויזדרז לצאת, כדי שלא להיות עם אביו יחד בבית המרחץ, וכמבואר. וכל שכן בבריכת שחיה שכולם לבושים בבגד-ים, דצריך לעמוד לכבוד אביו ותלמיד חכם. ובפרט כשהם לבושים בסמוך לבריכה, שחייב לקום. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף מג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תא]

מד

אין לבן לעקור לעיר אחרת אם אביו ואמו צריכים לו שישמשם, אלא עליו להתגורר בסמוך למקום הוריו, כדי שיוכל לעסוק בכבודם. אולם בכמה אופנים מותר לבן לעקור לעיר אחרת, וכגון: א. שאין לבן אפשרות כספית לרכוש דירה בעיר מגוריהם של הוריו. ודמי שכירות הדירה באותה עיר גבוהים, ואין בידו לשלם השכירות מידי חודש בחודשו. ב. או שהוריו מוחלים לו על כך. ג. או שיש חשש של הפרת שלום בית, אם ידור ליד הוריו. ד. וכן אם אינו מוצא מקור פרנסה בעיר מגורי אביו. ה. או שאינו מוצא מקום ללימוד כחפצו ללמוד, באותה עיר שהוריו מתגוררים בה. ו. וכן אם הבן מכהן כרב קהלה ומזכה את הרבים בתורתו. ז. או שבאותה עיר אין תלמוד תורה טוב שיכול לחנך שם את בניו ובנותיו. ח. או שהוריו מתגוררים בשכונה חילונית והדבר גורם לו או לילדיו הפרעה ביראת שמים. ט. או כשיש סיבות של בריאות, כאשר הרופאים המליצו לבן לעקור לעיר אחרת שבה האויר שונה. י. או כשהוריו יצאו מדעתם. יא. או שהוריו הם אנשים קשים ובעלי מדות רעות ומצערין אותו יותר מדאי, וחושש שיבוא להכשל בכבודם. יב. או שאינו מוצא אשה אלא בתנאי שיעבור לדור בעיר אחרת. [וישנם עוד מקרים שבגינם אפשר להתיר לבן לעזוב עיר מגורי אביו, ויש להיוועץ בזה עם חכמים]. ובכל אלה

רשאי הבן לעבור לעיר אחרת, אך עם כל זה נכון שיפייס את דעתם עד שיתרצו בכך. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה סעיף מד]

מה

אם הבן גר בריחוק מקום מהוריו וכותב להם אגרת שלומים, או מתקשר אליהם בטלפון להודיע להם על שלומו ולהסיר דאגה מלבם, מקיים בזה מצות כיבוד אב ואם. ויש אומרים שמותר לבן לבקש את דמי הבולים והטלפון מאביו, אחר שמצות כיבוד אב ואם היא משל אב ולא משל בן. ויש אומרים שעל הבן להמנע מלבקש ההוצאות הנ"ל מהוריו. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פ"ה סע' מה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תז]

מו

המתגורר בריחוק מקום מהוריו, והם דואגים לשלומו, והוא רגיל לשלוח להם מכתב מידי פעם בפעם, והוצרך לכתוב להם בחול המועד ולהודיע להם משלומו, מותר לו לכתוב להם בחול המועד אף בכתב ידו. ואמנם טוב יותר שיכתוב במחשב וכדו'. [שם סמ"ו].

מז

בן היוצא למקום אחר והוריו דואגים אם הגיע לעירו ולשער מקומו, כשהבן יגיע למחוז חפצו מצוה שיתקשר אליהם להודיעם שהגיע, או שישלח להם מכתב להודיעם על שלומו, להסיר דאגה מלבם. והוא הדין אם הבן מתגורר בבית הוריו והלך בערב למקום רחוק, והוריו דואגים אם הגיע בשלום, מן הראוי שיתקשר אליהם להודיעם שהגיע למחוז חפצו. והנוסע למדינה אחרת לאיזה זמן, מן הראוי שקודם צאתו ילך ויפרד מהוריו, וינשק ידיהם ויבקש ברכתם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תיג].

מח

הורים זקנים או חולים שצריכים שבנם יטפל בהם, או שאביו אלמן או זקן, או שאמו אלמנה או זקנה והבן עוזר להם לעיתים קרובות, ולפני הנישואין הורי הכלה דורשים שהחתן והכלה יקבעו את מקום מגוריהם בעיר מגורם, אם החתן רואה שהשידוך יתבטל בשביל כך אם יתעקש לגור ליד הוריו, ילך לגור במקום הכלה, וימשיך את הטיפול בהוריו בעירם, או שיעשה הסדר עם אחיו. ומכל מקום אסור לו להשאיר את הוריו בלא טיפול. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף מח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תיד].

מט

שמחה היא להורים בראותם את בניהם, ובפרט אם עבר איזה זמן שלא ראו אותם. ובכלל מצות כיבוד אב ואם לבקר אותם, אפילו אם אינו עושה למענם כלום, ואפילו אם אין

אביו תלמיד חכם ולא ישמע ממנו איזה דבר תורה, גם כן יש מצוה לבקרו מידי פעם. ואין שיעור וזמן קצוב לענין הביקור אצל ההורים, ובכל פעם שמקביל פני הוריו מקיים מצות כיבוד אב ואם, ולאו דוקא ברגל, והכל לפי הענין, ובפרט בן שאינו דר במקום אביו ואמו, שצריך ליסע מידי פעם לקבל פניהם, ובן ישיבה הלומד בעיר מגורי הוריו, יש לו לבקר אצל הוריו מידי פעם כפי הענין, לשם קיום מצות כיבוד אב ואם. אך אם הבן טרוד בלימודו, אין לו חיוב לבקר אצל הוריו. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף מט]

נ

יש שנהגו לבקר אצל ההורים בשבתות ובמועדים, ולדינא אין בזה חיוב מצד מצות כיבוד אב ואם. ובפרט אם הבן טרוד בלימודו או בהרבצת תורה, שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. אולם אם הוריו נהנים מכך שהבן מבקר אצלם, ישתדל לעשות רצונם ככל שיוכל. [וראה להלן לענין ביקור בליל שבת אצל הוריו לנשק את ידיהם]. ואם הוריו מבקשים ממנו שיתקשר אליהם מידי פעם, צריך להשתדל מאד לעשות את רצונם. [שם ס"נ]

נא

בן שאמר לאביו שיבוא לבקרו בביתו, יזהר לומר בלי נדר, שיש אומרים שאסור לו לחזור בו, דחשיב כנדרי מצוה, שהרי אמר לקיים מצות עשה של כיבוד אב ואם. אולם אם אמר לו אביו אין אתה מחוייב לבוא אלי, הרי הוא כאילו אמר לו התקבלתי, ואין צריך להתיר את הנדר. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תכז]

נב

האומר לאשתו אין רצוני שיבואו אביך ואמך ואחיך ואחיותיך לביתי, שומעין לו, ותהיה היא הולכת להם כשאירע להם דבר, ותלך לבית אביה פעם בחודש ובכל רגל. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תכח]

נג

מי שלא ראה את אביו או את אמו, או את אחד מקרוביו, שלשים יום, כל שהוא שמח בראייתם, עליו לברך ברכת "שהחיינו" בשם ומלכות, אף על פי שהיה אתם בקשר טלפוני, או בקשר של מכתבים בתוך שלושים יום. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נג]

נד

יש אומרים שאם אביו חלה והבריא, יכול הבן לברך הגומל במקום האב, מאחר שהוא שמח ברפואתו של אביו. ואז מברך בלשון הרגיל הגומל לחייבים טובות וכו', ואף שאומר "חייבים" וזה אינו לשון כבוד על אביו, מכל מקום אין בזה קפידא. ואמנם בלאו הכי אין מנהגינו שהבן מברך הגומל על אביו או על רבו. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נד]

נה

ישתדלו ההורים תמיד לברך את ילדיהם, ובפרט בערב שבת כמנהג ישראל, דיש לחוש שמא במשך השבוע הקפידו וכעסו עליהם, וקפידתם עלולה להזיק להם. ולכן הבנים נוהגים לנשק ידי אביהם ואמם אחר הקידוש בליל שבת, וההורים מברכים אותם. ובן נשוי המתגורר בסמוך להוריו נכון והגון שילך בכל ליל שבת להוריו לנשק את ידיהם. ואף אם הדבר גורם לעיכוב הקידוש בביתו, מן הראוי שהבן ילך אצל הוריו, ובפרט באמא שהיא אלמנה שהבן מקדש עבורה. ואם אשתו מתנגדת לכך מחמת שהקידוש בביתה מתעכב, נכון שהבעל יסביר לה את חשיבות מצות כיבוד אב ואם, וישכנע אותה להסכים לזה. ואם בכל זאת הדבר מפריע לה, יעשה שאלת חכם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נה]

נו

טוב ונכון שאדם ירגיל את בנו הקטן לנשק את ידיו, וידי אמו ורבו, ושאר גדולים וחסידים, וכן המנהג אצלינו הספרדים. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תלה]

נז

צריך להשתדל מאד לקבל ברכת אביו ואמו אפילו כל ימות השנה, ומכל שכן בערב יום כיפור. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תלה]

נח

מי שהוא אבל תוך שבעה ימי אבלות, אין לו לברך את בניו בליל שבת כמנהגו בכל ליל שבת. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף נח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תלו]

נט

לא יקרא לאביו או לאמו בשמם. וכן כשמזכיר את הוריו בפני אחרים, לא יזכירם בשמם בלבד, לא בחייהם ולא במותם, בין בפניו בין שלא בפניו. אלא אומר אבי מורי פלוני, או מור אבי פלוני. וכן באמו אומר מרת אמי פלונית. וכן אין לבת לקרוא לאמה בשמה. וכשפונה לאביו לדבר עמו אומר בלשון: אבא, ולאמו אומר אמא. [ילקו"י פ"ה סעיף נט]

ס

אם היה שם אחרים כשם אביו, כאשר קורא להם בפני אביו לא יזכיר שמם אלא בשינוי, או בכינוי. אבל שלא בפני אביו יכול לקרוא להם בשמם כרגיל. ואם הוא שם פלאי שאין הכל רגילים לקרוא בו, גם שלא בפני אביו יש להחמיר שלא לקרוא לאחרים בשמם, אלא יקרא להם בכינוי. [ויש אומרים דעכשיו מקילין בזה, דמסתמא אביו מוחל. ולכן מקילין אפילו בפניו לקרוא לאחרים ששמם כשם אביו, אם הוא שם רגיל. ויש אומרים דלא מהני מחילה בדין מורא אב ואם, והמיקל בזה יש לו על מה לסמוך]. ובני אשכנז נוהגים להקל לקרוא לאחרים

בשמם, שלא בפני אביו, בין בשם שהוא שם פלאי ואינו מצוי, ובין בשם מצוי. ובפני אביו יש אומרים שגם לדעת הרמ"א אין להקל לקרוא לאחרים ששמם כשם האבא, גם בשם שאינו שם פלאי. ולא התיר הרמ"א אלא שלא בפניו. ויש חולקים. וכבר כתבנו שהאיסור הזכרת השם שייך גם באמו. [ילקוט יוסף כיבוד אב ואם פ"ה סעיף ס מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תמ]

סא

הלומד לרפואת אביו החולה, או הלומד לעילוי נשמת אביו, יכול לומר אחר תפלתו שלימוד זה יהיה לרפואת פלוני בן פלוני. [ילקו"י שם פ"ה סעיף סא מהד' תשס"א כרך א' עמוד תמט]

סב

כשמזכיר שם אביו בתוספת תואר, כמו אבא מארי, או מורי ורבי, או אבי פלוני, מותר להזכיר שם אביו אף בפניו. וכן הדין ברבו מובהק, שאם מזכירו בתואר מותר להזכירו בשמו אפילו בפניו. וכמו שמצינו ביהושע שאמר למשה רבינו: אדוני משה כלאם. [שם]

סג

אם היה קורא דברי תורה, ומזכיר שמות כשם אביו, אפילו הוא שם פלאי, רשאי לקרוא בקול, כיון שקורא בדברי תורה, וגם ניכר שאינו קורא את אביו עצמו. אבל לקרוא מכתב ששלח איש לרעהו ונזכר בו שם כשמו של אביו, והוא שם פלאי, אסור, וזה דוקא בפניו אבל שלא בפניו אם ניכר מתוך הדברים שאינו מדבר על אביו, וכגון שמוסיף שם משפחה, או שמתוך הענין שמזכיר מוכח שלא מדובר באביו, מותר אף על פי שהוא שם פלאי. [ילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף סג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תנ]

סד

אם היה לאביו שני שמות, או לאחר שני שמות, והוא משנה וקורא רק שם אחד, או שמשנה וקורא שניהם, הוי שם אחר. וכגון, אם שם אביו ישראל מאיר, והכל קוראים לו בב' השמות, ולחברו קוראים ישראל, מותר לקרוא לחברו בשמו אף בפני אביו. וכן אם לחברו קוראים יוסף חיים, ולאביו קוראים יוסף, מותר לקרוא לחברו יוסף חיים אף בפני אביו. וכן אם היה קורא לאחר בשמו ובשם המשפחה, שניכר שזה אחר, אינו נחשב כקורא בשמו, כיון שניכר שהוא אחר. ואם היה לאביו שם פלאי, צריך שישנה בשם עצמו, וגם שיהיה ניכר מתוך הדברים שאין הכוונה על אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף סד]

סה

אב שנפגע בתאונת דרכים וכדומה, ואיבד את הכרתו, ויש הטוענים שאם יצעקו באזניו את שמו הפרטי יכול הדבר לעוררו, מותר לבן לצעוק את שמו הפרטי באזניו, אף שאין זו רפואה בדוקה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף סה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תנא]

סו

אם שאלו אותו בן מי אתה, או מה שם אביך, מותר לומר להם בן פלוני ולהזכיר שם אביו אפילו בלא תואר רבי. וכמו שמצינו אצל יעקב שהגיד לרחל כי בן רבקה הוא. ולכן אם קראוהו לעלות לתורה וביקשו לדעת את שם אביו [בקריאת השם בעת העלייה לתורה, כפי מנהג האשכנזים, או באמירת מי שבירך אחר הקריאה למנהגינו], מותר לומר שם אביו, אם מובן מתוך דבריו שזהו אביו, כגון שאומר "בן פלוני אני", ואף שיש מחמירים בזה לומר בן רבי פלוני, מכל מקום העיקר כמו שנתבאר. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה מהדו' תשס"א כרך א' עמוד תנא]

סז

אם הבן הוא הגבאי שקורא לעלות לתורה, וקורא לאביו לעלות לתורה, יש אומרים שרשאי לומר יעמוד אבי מורי פלוני בן פלוני. ויש שאומרים: יעמוד אבי מורי בלבד, בלא להזכיר שמו. ובלאו הכי מנהג הספרדים שלא לקרוא בשם לעלייה לתורה. [שם פ"ה סעיף סז]

סח

אם האבא עולה לתורה והבן הוא הקורא בתורה ועורך את ה"מי שברך" לעולים, יאמר אבי מורי וכו'. או שמישהו אחר יאמר את ה"מי שברך" לאביו. ואם עורך לאביו או לאמו מי שברך שלא בפניהם, מותר לו להזכיר את שמם, ויאמר, יברך את מור אבי פלוני או מרת אמי פלונית. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף סח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תנט]

סט

מי שנתגרשה אמו ונישאת לאחר וגדל אצל אביו חורגו, לא יקראו לו בעלותו לתורה בשם אביו חורגו, אף שמתבייש כשמזכירים שם אביו האמיתי, אלא יקראו לו בשם אביו האמיתי, כי אם יקראו בשם חורגו הרי בזה הוא מבייש את אביו. [ילקו"י כאו"א פ"ה סעיף סט]

ע

מותר לבן לחתום בשמו ולציין "בן פלוני", וכגון יצחק בן אברהם, ואין צריך לחתום בן ר' פלוני. [ויש נוהגים לחתום פלוני בן פלוני ושם האב למעלה מעט מהשורה, וזאת כדי לכבד את אביו, אך אין צריך לנהוג כן, אלא יחתום כמנהג העולם]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה סעיף ע' עמוד תנט]

עא

אם הבן כותב מכתב לאביו או שכותב מכתב לאחרים ומזכיר את שם אביו, וכן אם כותב את שם אביו בספר חשבונותיו, יש אומרים דכתיבה לאו כדיבור דמי, ובכתיבה אין צריך להקפיד בזה. ויש אומרים שגם בכתיבה צריך לכתוב מר אבי פלוני וכו', דכתיבה נחשבת כדיבור. וטוב ונכון ליזהר בזה לכתחלה, שאם כותב סיפור דברים על אביו, וכיוצא, שלא יזכירנו בשמו בלא שום תואר [כגון אבא מארי וכדו']. [כיבוד אב ואם פ"ה סעיף עא]

עב

החותם את שמו ומזכיר את אביו בחתימתו, מותר לו לחתום יצחק בן אברהם וכדו', דאין כתיבה חשיבה כדיבור לענין זה. ויש מתחסדים לכתוב יצחק בן לאדוני אבי אברהם, ואין בזה חיוב מן הדין. שכל שעושה כן להכרת עצמו בחתימה, מותר. [כיבוד או"א פ"ה סעיף עב]

עג

הממלא טופס רשמי, כגון בקשה לדרכון, או לשלטונות הצבא וכדומה, לכתחלה הנכון הוא שיכתוב ליד שם אביו איזה תואר, כגון ר' פלוני, אבל אם זה יראה משונה, יכול לכתוב רק את שמם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף עג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תסז]

עד

כששואלים אותו בערכאות לשם אביו, מותר לומר בן פלוני אני בלא להזכיר שם תואר. ויש אומרים שיענה להם: "שם אבי ראובן". [ילקו"י שם מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תסז].

עה

מי ששמו "אבא" מותר לבנו לקרוא לו בתואר "אבא". וכן תלמיד חכם ששמו "רבינו" מותר לתלמידיו לקראו בתואר "רבינו", כשהוא מתכוין לכבוד. והמחמיר תבוא עליו ברכה, וכל שכן לגבי תלמיד שטוב להחמיר בזה. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף עה]

עו

אם אביו חכם גדול וכל העם מכנים אותו בשם תואר בלבד, כגון, חכם או רבי או מרן וכיו"ב, כיון שאין השם הזה שם עצמי מותר לבנו ולתלמידיו המובהקים לקוראו בשם זה אפילו בפניו. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף עו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תסט]

עז

אם אחרים רגילים לקרוא לאביו בתוספת תואר, כגון "הרב פלוני", מותר לבן לקרוא לאחרים ששמם כשם אביו כשקורא להם בשמם בלבד. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה סעיף עז]

עח

אם היה לאביו שם אחר בקטנותו, ששינהו או שתירגמו ללשון הקודש, והבריות הורגלו לקרוא לאביו בשמו הנוכחי, מותר לבן לקרוא לאחרים ששמם כשם הקודם של אביו, בפני אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף עח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעא]

עט

מי שאביו הוא גם רבו מובהק, יש אומרים שיש יותר מעלה שהבן יקרא לו בשם רבי ממה שיקרא לו בתואר אבא, שהרי כבוד רבו קודם לכבוד אביו. אולם המנהג אינו כן, ולעולם הבן קורא לאביו בתואר "אבא". [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תעא]

פ

בן ששם אמו מזל טוב, מותר לו לומר לה מזל טוב כשילדה בן או בת, כשמנהג העיר לומר לה כן. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף פ מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעב]

פא

נכד הקרוי על שם סבו, כשהבן רוצה לקרוא לבנו הקטן [הנכד] בפני אביו ישנה את השם, ויקרא לבנו בכינוי. אפילו אם שם האב הוא שֵם שהכל רגילים בו ואינו שֵם מיוחד. אולם אם הסבא אמר שמוחל על כבודו, ומרשה לבנו או לבתו לקרוא לנכדו ששמו כשמו בפניו, אפשר להקל בזה ולקרוא לבנו הקטן בשמו בפני הסבא, ובפרט במקום שקשה להחמיר בזה באופן תמידי. ולכן מן הראוי שהבן יבקש רשות קבועה מאביו לקרוא לבנו בכל אופן שירצה. והמחמיר לקרוא לבנו הקטן בשם קיצורי, בפני אביו, תבוא עליו ברכה. [שיש אומרים שלא מועילה מחילה לדין מורא]. [ילקו"י כיבוד אב ואם פ"ה סעיף פא מהדו' תשס"א עמ' תעג]

פב

בעת שהאב קורא שם לבנו בשעת המילה, וקוראו על שם הסבא [אביו של אבי הבן], מותר לו להזכיר את שמו בלא שום תואר, אף שמזכיר שם אביו בפניו, שיש בכך כבוד לאביו שקוראים הנכד על שמו. ובודאי האב מוחל ושמח על כך. [כיבוד אב ואם פ"ה סעיף פב]

פג

המתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד, כגון אבי מורי עטרת ראשי וכדומה, שאין גבהות לפני המקום, אלא יאמר עבדך אבי פלוני בן פלונית. וכן המתפלל על אמו יאמר אמתך אמי פלונית בת פלונית. ואם מתפלל על רבו החולה, או על תלמיד חכם חולה, יאמר עבדך רבי פלוני בן פלוני. ואם מתפלל עליו בפניו, אין צריך להזכיר שמו כלל. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ה' סעיף פג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעו]

פד
כשעורכים השכבה לאביו יש אומרים שאין צריך לומר אבי מורי וכדומה, אלא יזכיר את שמו בלבד, שאין גבהות לפני המקום. ויש אומרים שיכול לומר אבי מורי, ושכן המנהג. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף פד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעט]

פה
כשהבן מברך את אביו באמירת הרחמן שאחר ברכת המזון, יש אומרים שאין לומר הרחמן הוא יברך את אבי מורי וכו', אלא מזכירו בשמו, אחר שאין גבהות לפני המקום. ויש נוהגים לומר הרחמן הוא יברך את אבי מורי וכו'. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף פה]

פו
יש מי שאומר שההורים יכולים למחול על כבודם ולהרשות לבן לקרוא להם בשמם, ויש אומרים שגם אם האבא מוחל לבנו ומסכים שיקרא לו בשמו, לא יקרא לו בשמו. והוא הדין באמו. ובמקומותינו שהכל מקפידים בזה, שאין הבן קורא לאביו בשמו, ממילא אם יקרא לו בשמו הוי בכלל זלזול בכבודו, ואין לנהוג כן. ובפרט שלכולי עלמא מקיים מצוה כשאינו קורא להם בשמם. ולכן בכל אופן יש ליזהר בזה על כל פנים למצוה. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה סעיף פו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תעט]

פז
תלמיד חכם שכתב חיבור, יש שנהגו לקרוא את שם הספר על שם אביו או אמו, ויש בזה קיום מצות כיבוד אב ואם. [אולם אם ציוה אותו אביו לקרוא שם לספרו, והבן אינו חפץ בשם זה, אין בזה חיוב מהדין לשמוע לאביו]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף פז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תפא]

פח
הפוגש באביו מותר להקדים ולומר לו שלום בלא שיאמר לו שלום עליך אדוני אבי, שכיום לא נהגו להקפיד בזה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף פח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תפא]

פט
מי ששלח את בנו לבית אחד, ומצא שם את רבו של אביו, אם שאלו אביו מי היה שם, יש מי שאומר שלא יאמר לו רבך פלוני היה שם, אלא יאמר לו רבי פלוני היה שם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף פט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תפא]

סימן רמ - עד היכן מורא אב ואם

צ
עד היכן מוראם, היה הבן לבוש בגדים נאים ביותר, ויושב בראש הקהל, ובאו אביו או אמו וקרעו בגדיו, והכוהו על ראשו, וירקו בפניו, לא יכלים אותם, אלא ישתוק ויירא מן

מלך מלכי המלכים שציוהו בכך. וגם אסור לו לדבר כנגדם, ואם מדבר נגדם עובר על מצות מורא אב ואם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' ס"צ מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תפב]

צא

אם האב קרע את בגדיו של הבן, אף על פי שחייב לשתוק ולא להכלימו, מכל מקום אם האב מסרב לשלם לו עבור מה שקרע לו, מעיקר הדין מותר לו לתובעו לבית הדין, כדי שישלם לו. וכן אם אביו הבטיח לו ממון אם ישא אשה פלונית, ואחר שנשאה חזר בו, מעיקר הדין יכול לתובעו לדין שיתן לו הממון כפי שהתחייב. אולם מצד חסידות נכון והגון שהבן לא יתבע את אביו לדין תורה. [אלא יקנה את תביעתו לאחרים]. ובכל מקרה נכון שיעשו שאלת חכם אם לתבוע את אביו לדין תורה או לא. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה עמ' תפד]

צב

אם האב רוצה לקרוע לבן את בגדיו, והבן יכול למנוע זאת ממנו קודם שיעשה כן על ידי שיכלימנו, אפילו הכי לא יכלימו, אלא יבקש ממנו בדרך כבוד ותחנונים שלא יעשה כן. ומכל מקום רשאי הבן לסרב ליתן לאביו את הבגד אם רואה שרוצה לקורעו. אך לא יכלים אותו. וטוב שיעשה כן על ידי אחרים וכגון שיצוה להם שלא יניחוהו ליכנס למקום שיושב שם. [והיינו שמונע אותו שלא בדרך בזיון]. ומדת חסידות שלא למנוע מאביו לעשות כחפצו, ואחר כך יתבענו לשלם עבור הנזק. ואם יהיה לאב צער גדול יותר בכך שיתבענו לדין, אין להחמיר, אלא ימנע מאביו לקרוע את בגדיו.[כיבוד או"א מהדורת תשס"א כרך א' עמ' תפה]

צג

בן שיש לו דין עם אביו, שהאב תובעו בפני בית דין, הבן צריך ללכת אחר מקום אביו, אף דקיימא לן דהולכים אחר מקום הנתבע, הכא שאני. אבל האב צריך לשלם לו את הוצאות הדרך. וכמובן שעל הבן להרצות טענותיו בכבוד ובדרך ארץ ובמורא אב. [ילקו"י שם פ"ה סעיף צג. ושם בהערה כשיש תביעה בין בני זוג בעניני אישות, אם הולכים אחר מקום הבעל או האשה].

צד

מי שנתחייב שבועה לבנו בבית דין, אינו משביעו בשבועה שיש בה אלה, [דהיינו כמו שרגילים להחרים בנידוי ושמתא וכיוצא בזה], שהרי זה בא לקלל את אביו, אלא משביעו שבועה שאין בה אלה. ואפילו אם הבית דין הם המשביעים את האב, גם כן אין להשביעו בשבועה שיש בה אלה, כיון דסוף סוף הבן תובע את השבועה והוי כאילו הוא משביעו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף צד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תפט]

צה

הנכנס לבקר בבית הוריו, אשר הם חפצים ביקרו, ומגישים לפניו כיבוד, כוס קפה עם עוגיות ומגדנות, רשאי לקבל מידם, אחר בקשת המחילה מכבודם על שטרחו בשבילו. ואם היה האב תלמיד חכם בערך הדור (ולא סתם בעל בית הקובע עתים לתורה) לא יסכים שישרת אותו, אלא אם כן היה האב מקפיד מאד על כך, ורוצה דוקא לשרת את הבן, יסרב לקחת מידו, אלא לאחר שיפציר בו לקבל, כדי להראות שהדבר קשה בעיניו על שטורח בשבילו, ורק אחר ההפצרה יקבל מידו עם בקשת מחילה ודברי פיוס. ואם גם אביו וגם אמו הגישו לו כל אחד מהם כוס אחד, והוא אינו זקוק אלא לכוס אחד, ואביו בן תורה, יש להעדיף לקבל מאמו, ולא יקבל מאביו, משום שאם יקבל מאביו כיון שבן תורה הוא חלשא דעתיה כשיראה שכיבוד האם חמור בעיניו יותר. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף צה]

צו

ואמנם אין לבן לבקש מאביו לשרתו, אפילו על ידי שיבקש ממנו מחילה. וכן יש ליזהר שלא יבקש מהוריו שיגישו לו מאכל בשעת הסעודה, וכגון שמבקש מאביו שיגיש לו הצלחת. ואפילו אם אין אביו בן תורה לא יבקש ממנו לשרתו. אולם אם הוא נצרך לזה וקשה לו בלא שיבקש מהם, ויודע שהם שמחים בזה, מותר גם בזה. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה סצ"ו]

צז

אם הביאו פרי לפני האב, והאב הגישו לבנו, יסרב פעם אחת ויאמר שרוצה שהאב יאכל הפרי, אך כשאביו לא חזר בו לא יסרב יותר. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף צז]

צח

אין ראוי לבן לעשות את אביו שליח, כגון שיקנה לו קרקע או דבר אחר, או שיקבל עבורו איזה חפץ, ואפילו לדבר מצוה, כגון לקדש עבורו אשה פלונית, או שיבדוק את חמצו בליל י"ד בניסן, או להפריש לו חלה ותרומות ומעשרות, שזו דרך חציפות לעשות את אביו שליח. אולם אם האב שמח בזה ורוצה לעשות זאת עבור בנו, אין בזה איסור. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ה סעיף צח מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תצו]

צט

בן המבקש מאביו או מאמו שיכינו לו ארוחת בוקר, או שיעשו לו קפה, או שיתפרו לו כפתור על דש בגדו, וכדומה, לא יאמר להם זאת בצורת ציווי, אלא יאמר להם נקרע בגדי, או האם אפשר לאכול, וכדומה. וכן בן הרוצה שאמו תשמור לו על ילדיו, יאמר לה בלשון, אנו הולכים למקום פלוני הבאנו לך את הילדים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף צט]

ק

יזהרו הילדים שלא לעשות רעשים בעת שההורים ישנים, כדי שלא להעירם משינתם. ואסור להקיץ את אביו ואמו משינתם אפילו אם יש לבן הפסד בכך. [ילקו"י כאו"א פ"ה סע' ק]

קא

אף שאין לבן לעורר את אביו משינתו, אולם אם הבן יודע שאביו יצטער על זה שנמנע מלהקיצו, ואדרבה ישמח מאד כשיקיצנו בשביל אותו ריוח, או בשביל איזה דבר מצוה, או ללכת לבית הכנסת, או לקריאת שמע, שפיר דמי להקיצו, אם אי אפשר על ידי אחר. ומה שמותר להקיצו לצורך תפלה הוא דוקא באופן שאם ימשיך לישון יעבור זמן תפלה, אבל בלא זה אין להקיצו אף לצורך תפלה. ואם נזדמן ריוח לבן ואביו ישן, ומפתח החנות או האוצר נמצא מתחת למראשותיו, אין לו להקיץ את אביו בשביל ריוח שלו. אלא אם כן אביו ציוה אותו בפירוש שיעיר אותו לצורך איזה ריוח. [כיבוד או"א פ"ה סעיף קא]

קב

אם האב רגיל להקפיד לקרוא קריאת שמע בזמן קריאת שמע ותפלה לשיטת המגן אברהם, והבן רואה שאביו ישן ויאחר זמן זה, צריך להקיצו. ואם לפי שיקול דעתו של הבן אביו לא יצטער כשיספיק על כל פנים לזמן הגר"א, שפעמים והוא סומך על שיטה זו, אין לו להקיצו אלא אם כן ציוהו לכך בפירוש שיעירו כדי שיספיק לקרוא קריאת שמע כשיטת המגן אברהם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף קב מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקא]

קג

אם מבקשים את אביו או אמו בטלפון, והם ישנים, אין לבן להקיצם, אלא אם כן הוא בטוח שיצטערו בזה שלא הקיצם. וכן אם המטלפן הוא אדם חשוב ותלמיד חכם, שאביו ישמח לשוחח עמו, רשאי להקיץ את אביו לצורך זה. ואפשר לסמוך על המטלפן הטוען שהוריו יצטערו אם לא יקיצם. אולם בכל זה אם אפשר עדיף שיקיצם על ידי אחרים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף קג מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקב]

קד

אם הקהל היו צריכים לאביו להשלים מנין, ואביו ישן וכבר התפלל, אך הבן יודע שאביו שמח בזה להשלים למנין עשרה, מותר לבן לעורר את אביו. ואם יש בבית אחרים עדיף יותר שהם יעוררו אותו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף קד מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תקב]

קה

אם הגיעו אנשים לבית אביו ומבקשים לשוחח עמו, ואביו ישן, אין לבן להקיצו, אלא אם כן הוא בטוח שיצטער בזה שלא הקיצו. וכן אם זה שהגיע הוא אדם חשוב ותלמיד

חכם, שאביו ישמח לשוחח עמו, שאז רשאי להקיץ את אביו לצורך זה. ובכל זה אם אפשר עדיף שיקיצם על ידי אחרים. [ילקו"י שם פ"ה סע' קה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקנ]

קו

אם אביו ישן ובא עני לבקש צדקה, או שבאו גבאי צדקה לבקש כסף מאביו לדבר מצוה והוא ישן, אם הבן יודע שהאב ישמח בזה שיקיצוהו, כי רצונו ליתן צדקה לאותו עני, אחר שהוא מחבבו וכדומה, מותר לבן להקיצו. אבל אם יש ספק אם אביו ישמח בזה או לא, לא יקיצנו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף קו מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקנ]

קז

על הבן להזהר שלא לספר להוריו דברים המצערים ומעציבים אותם, כשאין להם צורך שידעו מכך. וכן אב שלקה במחלה הידועה רחמנא ליצלן, אין לבן להודיעו, אחר שהדבר יגרום לו צער רב. [ולא דמי לציווי אביו להעירו שכתבנו לעיל שיקיים מצותו, שכאן הידיעה על מצבו הרפואי תגרום לו צער גדול]. וכן אב שביקש מבנו לדעת את מצבו הרפואי, ומצב האב הוא קשה ומסוכן, אין לבן לגלות לאביו את מצבו הקשה, ובמקרים מיוחדים יעשה כן על ידי אחרים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ה' סעיף קז מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקד]

סימן רמ - החייבים במצות כיבוד אב ואם

[פרק ו']

א

אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, ולכן גם בת חייבת לעמוד מפני אביה ואמה, כפי המבואר לעיל. וגם אשה נשואה צריכה לעמוד מפני הוריה. אבל אשה נשואה פטורה לטרוח ולעשות מלאכות עבור הוריה, שהרי אין בידה לעשות אחר שהיא משועבדת לבעלה לעשות לו מלאכות שהיא חייבת לעשות לבעלה. ומכל מקום אם בעלה אינו מקפיד חייבת בכל דיני המצוה. וראוי לכל בעל שיאמר לאשתו לעשות צרכי אביה ואמה קודם לצרכיו. ואשה שנתגרשה או נתאלמנה חייבת שוב לכבד את אביה ואמה מן הדין. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"א מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקז]

ב

אשה נשואה שבעלה בחוץ לארץ, וזמנה בידה, והוריה מבקשים ממנה שתבוא לטפל בהם, צריכה ללכת ולטפל בהם, או לשלוח שליח מטעמה לדאוג לצרכי הוריה. שהרי גם אשה נשואה חייבת בדיני כיבוד אב ואם, ורק בגלל שרשות בעלה עליה פטורה מחיוב זה, ולכן כשבעלה בחוץ לארץ, חוזרת לחיובה. וכן אם האשה הולכת לבית הוריה לביקור בזמן שבעלה אינו צריך לה, חייבת בכל דיני כיבוד אב ואם. ואם בעלה צריך לה, הוא קודם להוריה. ואם על ידי כך שהאשה הולכת לבית הוריה לעזור להם ולבשל

עבורם וכו', נגרם מחלוקת עם הבעל, והופר השלום בבית, וכל שכן אם הבעל טוען שהורי אשתו מסיתים את אשתו נגדו, שעל האשה לשמוע לבעלה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"ב]

ג

אב הצריך לבתו, לא יצוה עליה לעסוק בצרכיו בזמן שעוסקת בצרכי בעלה. [שם פ"ו ס"ג]

ד

גם מי שיש לו אשה וילדים, והוא עצמו כבר הגיע לזקנה, חייב במורא ובכיבוד אב ואם, וחייב לעמוד מפני הוריו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"ד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקטו]

ה

גם ילד קטן או ילדה קטנה שלא הגיעו לגיל מצוות, יש לחנכם לכבד את הוריהם כראוי. דהיינו להרגילם לעמוד מפניהם כמלוא עיניהם, וליזהר שלא לשבת במקומם הקבוע להם, ושלא להכנס לתוך דבריהם, וכל כיוצא בזה בדיני כיבוד ומורא. ומן הראוי שההורים לא ימחלו לילדיהם הקטנים [בפניהם] על כבודם, כדי שיתרגלו לקיים את המצוה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"ה מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקטז]

ו

אף מי שהוריו מסרוהו לאימוץ בקטנותו, ולא טרחו בגידולו כלל, אפילו הכי הבן חייב לכבדם כראוי. וכן בן שהוריו חינכוהו בחינוך חילוני, אפילו הכי חייב לכבדם בכל דיני כיבוד אב ואם, שהרי לדידן חייבים אף בכבוד אביו רשע. וכן בן שנולד לאחר שאמו נתגרשה, ומעולם לא היה לו קשר עם האב, והאב ויתר בפני בית דין על כל זכויותיו וקשריו עם הבן, אף על פי כן חייב במצות כיבוד אב, ואם אביו מת חייב בדיני אבלות, בשבעה ושלושים, ושמירת י"ב חודש באמירת קדיש וכדו'. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"ו]

ז

אם אמו נתגרשה מאביו, ושניהם רוצים שהבן ידור עמהם, והבן כבר גדול ובר דעת, ובית הדין לא הכריע בדבר, אם האב הוא עם הארץ, ידור במקום שירצה. אבל אם האב תלמיד חכם יעדיף לדור אצל אביו, אלא אם כן קשור לאמו, שגם היא יראת ה', שאז רשאי להחליט לדור אצל אמו בקביעות, ויבקר מידי פעם אצל אביו. ומן הראוי להיוועץ בזה עם רבותיו שידונו בכל מקרה לגופו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ו ס"ז מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תקכז]

ח

בן מאומץ אינו חייב לכבד את הוריו המאמצים כדין כיבוד אב ואם, אלא ינהג בהם מנהגי כבוד משום הכרת הטוב. [אך אינו חייב לשמוע להם כמו באביו ואמו]. ואם אביו מאמצו נפטר, או אמו מאמצתו, אין הבן המאומץ יושב עליהם שבעה אפילו אם גידלו

אותו מקטנותו. אך יראה עצמו שהוא בצער על פטירתם, ואם אפשר לא יגלח כל שבעה או שלשים. ויש אומרים שמותר לו לנהוג עליהם אבלות, ולקבל תנחומין כל שבעה, משום הכרת הטוב למי שגדלוהו והיו לו כאב ואם, וגם לדבריהם הרי הוא חייב בתלמוד תורה בשעה שאין מנחמים. ורק כשבאים מנחמים פטור מתלמוד תורה. וכן לענין תפילין חייב להניחן. ואם אין להם בנים שיאמרו עליהם קדיש, ראוי שיאמר עליהם קדיש כל י"ב חודש (חוץ מהשבוע הראשון של חודש י"ב), ולומר השכבה לעילוי נשמתם. [ילקו"י כיבוד או"א מהדו' תשס"א כרך א' עמ' תקכז. ילקו"י אבלות מהדור' תשמ"ט עמ' ק'. ובמהדו' תשס"ד סי' יד עמו' שח]

ט

יש אומרים שבן מאומץ אומר קדיש אחר הוריו מאמציו, אך אין זה חיוב ממש כמו באב ואם. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ו ס"ט. מהדו' תשס"א כרך א' עמוד תקמב. ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תצ].

י

ממזר חייב בכבוד אביו ואמו ובמוראם. ואפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתייירא ממנו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"י מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקמו]

יא

שתוקי, דהיינו ששותק אם שואלים אותו מי הוא אביו, [שאינו יודע מי הוא אביו], חייב על הכאת וקללת אמו, ואינו חייב על מי שהוא אביו, ואפילו נבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא, אינו נענש על פיה. אבל חייב לכבד את מי שיש ספק אם הוא אביו, ככל ספק דאורייתא לחומרא. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' סעיף יא מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקמח]

יב

בן שנולד על ידי הזרעה מלאכותית, או תינוק מבחנה, דינו כבנו לכל דבר, וחייב לכבד את אביו ולירא מפניו, כאביו לכל דבר. [באופן שהדבר נעשה בפיקוח נכון שאכן זה בנו]. [שם סעיף יב]

יג

מי שיש לו בן מנכרית אינו בנו כלל, ודינו כגוי, ואין בן זה חייב בכיבוד אב ואם, ואפילו אם יתגייר אין לו יחס לאביו ואמו. ויש אומרים דבן נח חייב בכיבוד אביו. ויש אומרים דעל כל פנים צריך לכבד את הוריו מצד נימוס, ומצד הכרת הטוב. [ילקו"י שם פ"ו סי"ג]

יד

בן לאב נכרי ואם יהודיה, אין לו שום יחס לאביו, ואפילו אם אביו התגייר אחר כך, אין חיוב לכבדו. ואם גידלו חייב לכבדו מדין מגדל בן חבירו ומצד הכרת הטוב, אבל לא

מדיני כיבוד אב ואם. [ויש להסתפק אם חייב לכבד את אמו הישראלית, דכיון שאינו חייב בכבוד אביו]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' סעיף יד מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקס]

טו

אב נכרי שחלה, ומבקש מהבן שיקבע לו מזוזה על פתח ביתו לסגולה, יש אומרים שיש להמנע מלעשות כן, שאין למכור מזוזה לגוי לשם סגולה או למזכרת, שאסור להוציא המזוזה מרשות הקודש לרשות החול. ואם יש חשש איבה או סכנה, מותר. [שם סט"ו]

טז

גר צדק אסור לו לקלל ולהכות או לבזות את אביו הגוי, שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. ומכל מקום צריך לנהוג באביו ובאמו מקצת כבוד מדין הכרת הטוב. והגדר בזה הוא בכל מקום לפי מה שנחשב אז בעיני הבריות לכפיות טובה. וכן גר שהורתו שלא בקדושה, אף אם לידתו היתה אחר שאמו התגיירה, אינו "חייב" על מכה אביו וקללתו, וכשם שאינו חייב על אביו כך אינו חייב על אמו, שנאמר ומקלל אביו ואמו, את שהוא חייב על אביו חייב על אמו, וזה שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו. [שם סט"ז]

יז

ומכל מקום אין ראוי לגר ולגיורת לבקר את הוריהם הגוים באופן תדיר, כדי שיתרחקו מהם ולא יחזרו לסורם. וכל שכן כשיש להם בנים. אך מותר להם לבקרם לעיתים, כדי שלא ייראו ככפויי טובה. וכן אם ההורים חולים מותר להם לבוא ולבקרם. וכן הנכדים מותר להם לבקרם. ואם בעת שהנכדים מגיעים ההורים מדליקים את הטלויזיה ואינם מוכנים לכבותה, יתחמק מללכת אליהם, כדי לשמור על קדושת חינוך הבנים, או שילך בשעות הבוקר בעת שאינם מסתכלים בטלויזיה. [וכן הדין בהורים שאינם שומרי מצוות שמדליקין את הטלויזיה בעת שהנכדים באים לבקר אותם, שמן הראוי שלא לשלוח את הנכדים לבד לשם, כדי שההורים יוכלו להשגיח עליהם שלא יכשלו בהסתכלות בטלויזיה]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ו סי"ז]

יח

גר צדק שאביו או אמו הנכרים חולים, מותר לו להתפלל עליהם לרפואתם, וגם רשאי לומר קדיש עליהם אחרי פטירתם. וכן לומר "השכבה" בבית הכנסת. אך כדי שהדבר לא יראה תמוה לרבים, יאמר את ההשכבה בדרך הבלעה ולא באופן מיוחד. [שם פרק ו' סי"ח]

יט

יש אומרים דבן שהוא סגי נהור [עיור] חייב לעמוד מפני אביו ואמו, כשיודע שהם בתוך ארבע אמותיו, שהרי סומא חייב בכל המצוות כולן. [ילקו"י כיבוד או"א פרק סי"ט]

כ

בן שאביו או אמו סומים [עוורים] חייב לעמוד מפניהם מדין כיבוד ומורא אביו ואמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' ס"כ מהדורת תשס"א כרך א' עמוד תקע]

כא

אבא שלקה במחלת השכחה ואינו מכיר את בנו, או אב שהוא מחוסר הכרה, אף על פי כן הבן חייב לעמוד מפניו ולכבדו ולירא מפניו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ו' סעיף כ"א]

סימן רמ - את מי חייבים לכבד

[פרק ז' - התנהגות הבנים עם הורים חילוניים – כרך ב']

א

מצות כיבוד אב ואם היא גם כשההורים הם קפדניים ומטריחים ומצערים את ילדיהם בכל מיני טענות ותביעות, ובפרט לעת זקנתם. וכן גם כשהם מקללים את בניהם, או שהם קשים במדות ובדעות, ומשונים במעשיהם, ואינם נוהגים בדרך ארץ. ואפילו אם כל הבריות מצדיקים את הילדים, חייבים הם בכבודם ובמוראם, ואסור להם לבזותם ולנהוג בהם בזלזול. ומכל מקום אם התנהגות ההורים היא בלתי נסבלת, וכגון שהאב או האם הם בעלי מדות רעות [וגם אחרים אומרים כן], או שהאב שותה לשכרה, או שהוא רגזן וכעסן גדול, יכולים הבן או הבת להניחם ולא לבוא אליהם, ואף שמשום כך ייבצר מהם לכבדם. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ז סעיף א' מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד ה]

ב

אב ובנו שהם בקטטות ובכעס, כיון שהם מתקוטטים מוטב שלא יהיו יחדיו, אלא כל אחד ידור במקום אחר. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד ז']

ג

גם כשההורים רשעים ומחללי שבת בפרהסיא, צריכים הבנים לנהוג בהם כבוד ככל אב ואם, ועל ידי כך יתאהב שם שמים על ידיהם, אולי ישמעו וישובו, כי התורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ויש אומרים שהטעם לזה מחשש שמא האב הרהר תשובה בלבו. ולפי זה אף אם אביו מומר לתיאבון, אך מתמיד ברשעו והבאיש ריחו לגמרי, אין צריך לכבדו. ויש חולקים ואומרים שבכל אופן צריך אדם לכבד את אביו ואמו אף אם הם ממשיכים ברשעותם. וכן עיקר לדינא. [ואמנם הקירבה למחללי שבת ואפיקורסים מזיקה מאד, ולכן ילמד אדם את בניו שלא להתרגל ללכת הרבה אצל הסבא שהוא חילוני]. [שם פרק ז' ס"ג עמ' ז']

ד

אולם כל זה שייך כשההורים אינם מפריעים לבניהם שזכו להכיר את האמת ולשוב לצור מחצבתם, ומוקירים אותם על אומץ לבם ועוז רוחם, או לכל הפחות נשארים אדישים

כלפיהם. אבל אם הם עוינים אותם על כך שחזרו בתשובה, וצוררים הם להם בגלל שנאתם לדת, הרי הם בכלל האפיקורסים שבודאי שאין לכבדם, ומנעם ה' מכבוד, ואם אפשר עדיף שהבן יפרד לגמרי מהורים אלה, וידור בעיר אחרת. [ילקו"י שם פרק ז' ס"ד]

ה

אב או אם שהמירו את דתם והלכו לדת אחרת, אין הילדים חייבים בכבודם, בחייהם ולא במותם. ומכל מקום לא יבזו ולא יקללו ויכו אותם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ה עמ' יז]

ו

אם אחיו הגדול רשע ובעל עבירות, אין חיוב לכבדו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ו עמוד יז]

ז

בנים האוכלים עם אביהם על שלחן אחד, והאב אינו שומר תורה ומצוות ומחלל שבת בפרהסיא, יש אומרים שאין לצרף מחלל שבת בפרהסיא לזימון, בין של עשרה ובין של שלשה גם בזמן הזה. ויש חולקים ואומרים שבזמן הזה אפשר לצרפו לזימון של שלשה. והסומך על דבריהם במקום מחלוקת יש לו על מה לסמוך, אך לכתחלה ראוי להשתמט מזה, וכגון שיתחיל לברך בתואנה ששכח לעשות זימון, וכדומה. ויעשה בחכמה שלא לפגוע באביו. אולם לכולי עלמא אין לצרף רפורמים לזימון. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ז]

ח

בעל תשובה שאביו קראי, המיסב לאכול יחד עם אביו ואדם שלישי, אין לצרף את האבא הקראי לזימון, בין של עשרה בין של שלשה. אלא אם כן גם האב חזר בו מדרכו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד כ]

ט

המתארח בשבת אצל אביו המחלל שבת בפרהסיא, ואביו מקדש על היין בליל שבת, לכתחלה יקח עמו יין מבושל לבית הוריו, כדי שאביו יקדש על יין מבושל. [ויאמר לאביו שיכוין להוציאו ידי חובת קידוש, והוא יכוין לצאת]. וגם יין מפוסטר דינו כיין מבושל לענין זה. ואם אין שם יין מבושל, ועבר אביו החילוני וקידש על יין שאינו מבושל, יצאו ידי חובת קידוש. ולכתחלה הבן יתחמק מלטעום מהיין בתואנות שונות, אבל אם יש חשש שאם ימנע עצמו מלטעום מהיין הדבר יגרום למחלוקת ולהרחקתו של אביו מהתורה ושמירת המצוות, יכול לסמוך על הפוסקים המקילין וסוברים שמותר לטעום מיין שעבר ומזגו מחלל שבת בפרהסיא כזה הנוהג לקדש ולהתפלל מידי פעם. [ואם האבא מקדש על יין שיש בו כעשרים אחוז יין, והרוב מים, אף על פי כן הבנים יוצאים ידי חובת קידוש]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ז ס"ט]

י

בן שהוריו אינם שומרים תורה ומצוות, וניסה בדרכי נועם לשדלם לברך על מאכל או משקה שמגיש לפניהם, ולא עלה הדבר בידו, רשאי להגיש להוריו דברי מאכל או משקה כפי מה שמבקשים ממנו, ואין לו לחוש על מה שמסייע בידם לאכול בלא ברכה תחלה וסוף, שיש לתלות שעל ידי התנהגותו עמם בדרך ארץ ובנימוס המקובל, אולי תתקרב דעתם ובמשך הזמן יתקרבו לדת ולמצוות. ואם אוכל עמהם אם אפשר יאמר להם שיכוונו לברכתו ויצאו ידי חובה מדין שומע כעונה, הן בברכה ראשונה והן בברכה אחרונה. [שם ס"י]

יא

בן שחזר בתשובה המתגורר אצל הוריו שאינם דתיים, ויש להם בבית חמץ בפסח, אם יכול הבן לרכז את החמץ מערב פסח במקום מסויים, ולעשות לו מחיצה, או להניח החמץ בארון סגור, עדיף טפי, כי אין לשהות בבית שיש בו חמץ בלא מחיצה, שמא ישכח ויאכל מהחמץ. ויש אומרים שיכול למכור את החמץ שלהם אף בלא הסכמתם, משום דזכין לאדם שלא בפניו. ויש חולקים. וטוב להודיע להם שמוכר החמץ לטובתם. [שם סי"א].

יב

אב המצוה את בנו שיקנה לו עיתון חילוני, אף באופן שהאב יכול להשיג עיתון זה בלאו הכי מעצמו, על הבן להתחמק מזה באמתלאות שונות ואין לו לשמוע לאביו ולסייע בידו לקנות עיתון חילוני. וגם אם אביו חילוני המחלל שבת בפרהסיא, ובלאו הכי קורא עיתונים חילוניים, אין להקל לסייע בידיו בכל איסור שהוא. והדבר ידוע שכל גדולי התורה אסרו באיסור גמור לקרוא בעיתונים חילוניים, שיש שם מאמרי אפיקורסות וזלזול בחכמים ובלומדי התורה, ושאני מינות דמשכי, וגם תמונות של פריצות נוראה, ובפרט כשיש בדבר חילול ה' אם יראו את הבן שהוא ירא שמים, או בן תורה, שקונה עיתון חילוני. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ז סעיף יב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד מא]

יג

אם האבא מבקש מבנו דבר מאכל או משקה, והבן יודע שאביו לא מברך ברכת הנהנין, אפילו הכי מותר לו להגיש לפני אביו את דבר המאכל. ויש אומרים שאם האבא מבקש מבנו שיגיש לו דברי מאכל האסורים באכילה, אין לבן לסייע לו בזה, אף שהאב יכול לקחת הדבר הזה בלא סיוע הבן, אפילו הכי אין לבן לסייע ביד אביו. דחשיב כמצוה אותו אביו לעבור על דברי תורה. ויש חולקים ואומרים דליכא איסור מסייע בכהאי

גוונא, ובפרט אם האב הוא מומר לעבירות. והעיקר לדינא כסברא ראשונה. [ילקו"י שם כרך ב' עמ' מו]

יד

אם האב מצוה את בנו להגיש לו משקה משכר, אם יש חשש שאביו ישתכר ויתבזה, או יתבטל מקיום מצוות, נראה שעל הבן לסרב לבקשת אביו, ויעשה כן בדרך ארץ. [שהרי אין זה מן הראוי לשתות לשוכרה, ולהביא עצמו לידי פטור מהמצוות, ואף יכול לבוא לידי חטא. וגם הוא בכלל כבוד הבריות]. ואפילו ביום פורים הזהירו הפוסקים משכרות לגמרי, שלא אמרו שצריך לשתות כל כך לשכרה עד שיתבזה, אלא שישתה באופן שיהיה שמח ומבושם הרבה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' סעיף יד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד מז]

טו

אם היה אביו חולה ואומר לו שישקהו או יאכילו דבר שמזיקו, אם הדבר יכול לגרום לסיבוכים ויתכן שיבא אחר כך לידי סכנה, בודאי שאין לו לשמוע לאביו. ואם אין בדבר שום סכנה, יש אומרים דבזה ישמע לאביו, ויש חולקים ואומרים שבכל דבר המזיקו אין לשמוע לאביו, גם כשאין בדבר סכנה, ועליו לשכנעו להמנע מהדבר. [כיבוד או"א פ"ז סעיף טו]

טז

אב המבקש מבנו שיתן לו סיגריה על מנת לעשן, או שילך לחנות לקנות לו סיגריות, אם יכול להתחמק מליתן לו בתואנות שונות, ראוי שיעשה כן, אך אם אי אפשר לו להתחמק, יתן לו סיגריה, או שיקנה לו סיגריות. ומכל מקום אם יכול טוב שישכנע את אביו בדרכי נועם בענין זה, ויגיש בפניו מימצאים רשמיים המבהירים שהדבר מזיק מאד. [ואם הרופא קבע באופן מיוחד שהעישון מסוכן לאב זה, באופן כזה אין מצות כיבוד אב]. [שם פ"ז סט"ז]

יז

אב הדורש מבנו שלא יעשן, אף שאין בזה מצות כיבוד אב ואם, אחר שאין הדבר לצורכו של אביו, מכל מקום ראוי לבן לשמוע לאביו, כי בלאו הכי ראוי מאד להמנע מעישון כלל. וכל שכן שאין לבן להרגיל עצמו בעישון. ובכל אופן אין לבן לעשן בפני אביו, כדי שלא לצערו. ואף שלא בפני אביו ראוי לו להמנע מלעשן אם הדבר יכול להגיע לידיעתו של אביו ויגרום לו צער. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' סעיף יז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד נט]

יח

אם נזדמן לאדם לכבד את אביו ואמו ועל ידי כך יצטרך לעבור עבירה, אפילו איסור דרבנן, אין לו לעשות העבירה כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ז סעיף יח]

יט

מי שנטרפה דעת אביו או אמו, ישתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, עד שה' ירחם עליהם. ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר, ילך לו ויניחם, ויצוה לאחרים לנהגם כראוי. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' סעיף יט מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד ס]

כ

אם נטרפה דעת אמו ומפריעה בצורה חריפה את סדר ושלום הבית, אסור לבן לקשרה בחבל אל כסא כפי פקודת הרופא, כדי שלא תשתולל, אלא עליו למסרה ולסדרה בידי אחרים שינהגו עמה על דרך זו, כפי ההכרח וכפי ציווי הרופא. אולם אם אמו רוצה לפגוע בעצמה, מותר לו למנוע זאת בכל דרך. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ז ס"כ מהדורת תשס"א כרך ב' עמ' סב]

סימן רמ - כיבוד בסנדקאות וקריאת שם לילדים

[פרק ח']

א

יש נוהגים לכבד בסנדקאות את אבי הבעל בבן ראשון, ואת אבי האשה בבן השני. וכבר נהגו הכל לכבד את ההורים בסנדקאות, משום כיבוד אב. ואם אבי הבעל מוחל לטובת אבי האשה אפשר לכבד את אבי האשה לשבת בסנדקאות בבנו הראשון. וכן הדין שאם מחל אביו על כבודו כדי לכבד בסנדקאות את אבי אביו, מותר לעשות כן. אך אם הסבא רוצה לישב סנדק, ואביו של הסבא גם הוא רוצה לישב סנדק, זכות הקדימה לסבא [אבי אביו] של הנימול. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף א מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד סג]

ב

מי שנולד לו בן בכור, ואביו [הסבא] נעדר בעת המילה מאותה מדינה, וכיבד בסנדקאות את אחד מקרוביו, וכשנולד בנו השני טוען אבי האשה היולדת שעתה זכותו להיות סנדק, ואבי הבעל מבקש זאת לעצמו, הצדק עם אבי היולדת, כי אביו של אבי הבן איבד את זכותו, וכיון שהאונס לא בא מצד אבי היולדת, אין לו לאבד זכותו לישב סנדק בבן השני. [שם פרק ח' ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד סז]

ג

מי שכיבדו אותו לישב סנדק, ואביו מעכב על ידו שלא להיות סנדק בטענות של הבל, אינו חייב לקיים דברי אביו, וראוי להודיע לאב שמן הדין יכול הבן לבטל דבריו, ואז גם הוא יתרצה. ואמנם אם האב מבקש את בנו שיאכילו וישקהו ויטפל בו, ובאותה שעה הבן רוצה להיות סנדק, ישמע לאביו, [שאין זה נקרא כל כך מצוה שתוכל להיעשות על ידי אחרים, שהרי אחרים אינם מחוייבים לטפל באב]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ג מהדו' תשס"א עמו' סז]

ד

בעל תשובה שאביו מחלל שבת בפרהסיא, ומבקש לשבת סנדק אצל הנכד, אף על פי שמעיקר ההלכה אין איסור ליתן לו לישב סנדק, ובפרט אם על ידי כך יקרב אותו שיחזור גם הוא בתשובה, מכל מקום נכון וראוי שהבן יעשה הכל לשכנע את אביו בלי שתהיה מחלוקת, שדבר חשוב הוא להביא גדול בתורה לישב כסנדק, ויכבד את אביו בעמידה לברכות, שהרי הסנדק משפיע על התינוק לקדושה וטהרה ויראת ה', ואם ישב אדם חילוני כסנדק ישפיע השפעה לא טובה על הרך הנימול, ולכן אף שמעיקר ההלכה אין בזה איסור, יש לעשות כל השתדלות למנוע זאת בדרכי נועם. [ולענין קריאת שם התינוק על שם הסבא שהוא חילוני, ראה להלן]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד סח]

ה

מנהג הספרדים ברוב המקומות לקרוא את שם בנם על שם ההורים גם בעודם בחיים. ולכתחילה יש להקפיד לקרוא את הבן הראשון על שם אבי הבעל, ואת הבן השני על שם אבי האמא. ולכן אם יש חילוקי דעות בין הבעל לאשתו לגבי קריאת שם התינוק, שהאשה רוצה שיקראו את הבן על שם אביה, והבעל רוצה שיקראו לתינוק על שם אביו, הדין עם הבעל. [אך בעדות שנהגו להקדים לקרוא על שם אבי האשה, הדין עם האשה]. אולם אם אבי הבעל מוחל על כבודו לטובת אבי האשה, יכולים לקרוא הבן הראשון על שם אבי האשה. וכל שכן אם אבי האשה הוא תלמיד חכם, שיש בזה עשה דכבוד התורה. ואם אבי הבעל בחיים ואבי האשה נפטר, רשאי הבעל בהסכמת אביו לקרוא התינוק על שם חמיו, אבי האשה, להקים לו שם בישראל, והבן השני יקראו לו על שם אבי הבעל. וכן המנהג. ובכל אופן צריכים ליזהר מאד שלא יעשו מחלוקת ומריבה בענין קריאת השם לתינוק, ובאופן של חילוקי דיעות ישאלו חכם ויקבלו עליהם לעשות ככל אשר יורה להם. ואצל האשכנזים לא נהוג לקרוא שם התינוק על שם זקנו כשעודנו בחיים, ונוהגים גם כן לקרוא התינוק תחלה על שם אבי האשה, ונהרא נהרא ופשטיה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ה]

ו

אם הבעל הוא מבני עדה שלא נהגו לקרוא שם בניהם על שם ההורים בעודם חיים, והאשה מבני עדה שקוראים הבנים על שם אבותיהם, יכולים לקרוא את הבן הראשון על שם אבי האשה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד עח]

ז

מי שקרא שם בנו הנולד לו בעת ברית המילה, על שם אביו, ואביו הזקן הקפיד מאד, ואמר שבגלל הדבר הזה הוא מעביר את בנו מנחלתו, ולבל יוסיף לראות פניו עוד, יען שזלזל בכבודו, והבן התנצל שעשה כן בשגגה, ולא אבה אביו הזקן לשמוע, מותר לשנות את שם הבן [כגון בשעת הפדיון] לצורך השלום. אך אין לעקור שם הראשון לגמרי, אלא יהיה טפל לשם החדש שינתן לו עתה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ז מהדו' תשס"א כרך ב' עמ' עח]

ח

בעת שהאב קורא שם לבנו בשעת המילה, וקוראו על שם הסבא [אביו של אבי הבן], מותר לו להזכיר את שמו בלא שום תואר, אף שמזכיר שם אביו בפניו, שיש בכך כבוד לאביו שקוראים הנכד על שמו. ובודאי האב מוחל ושמח על כך. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ח ס"ח]

ט

אם ההורים החליטו לקרוא לבן הראשון בשני שמות, גם על שם אבי הבעל וגם על שם אבי האשה, יש להקדים תחלה את שם אבי הבעל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ט]

י

אם יש ויכוח בין ההורים על קריאת שם הבן הראשון, ישנה אפשרות לקרוא לבן שם אחד שמשמעותו שני שמות. כגון אם שם אבי הבעל מאיר ושם אבי האשה אורי, אפשר לקרוא לבן "שניאור", שמשמעותו שני-אור. כי אורי ומאיר אור הם. [ילקו"י כאו"א פח' ס"י]

יא

הרוצה ליתן שם לבנו אחר פטירת אביו ואחיו, יש לו להקדים לקרוא על שם אביו, דכבוד אביו עדיף טפי. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף יא מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד פא]

יב

אם שם אביו כשמות אנשים רשעים המפורסמים ברשעותם, כמו נמרוד, עשיו, וכדומה, יתחמק מלקרוא לבנו בשם כזה, אלא יקרא בשם קרוב לשמו של אביו, או בשמות של אנשים צדיקים וחסידים כאברהם יצחק ויעקב, יוסף, משה אהרן דוד ושלמה, י"ב השבטים, וכיוצא. ויעשה כן בחכמה שלא לפגוע באביו להרחיקו יותר ממסורת ישראל. ובעל תשובה שנולד לו בן, ואביו שהוא מחלל שבת מבקש לקוראו על שמו, ושם אביו הוא כשמות הצדיקים והחסידים, יכול לקרוא לנכד על שמו בלא כל חשש, ויתכוין לקוראו על שם הצדיקים הקרואים בשם זה. ומותר לקרוא בשם אלכסנדר, שהרי מצינו בשמעון הצדיק שהורה לבני דורו לקרוא בשם זה לכבוד אלכסנדר מוקדון. [ילקו"י שם סי"ב]

יג

מותר לקרוא לבנו ולבתו באותו שם בשינוי מועט, כגון לבנו יוסף, ולבתו יוסיפה, או לבנו ליב ולבתו ליבא, וכיו"ב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף יג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד פו]

יד

מי שאביו נפטר, ושמו דניאל, ונולדה לו בת ראשונה, ורוצה לקרוא לה על שם אביו "דניאלה" יש אומרים שנכון להמנע מזה. ויש שקוראים לבת ב' שמות, כגון דניאלה-ברכה. ומכל מקום מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף יד]

טו

הדבר ברור שמותר לקרוא את שם בנו הנולד לו בשם "יהודה" או "שמואל", ואין חוששין לצוואת רבי יהודה החסיד, וכן פשט המנהג. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף טו]

טז

אין ראוי לקרוא לבן בשם שאינו מורגל בפי הבריות, שיש לחוש שהבן יצטער משם זה כשיגדל. ואם שם הסבא הוא שם שאינו מורגל בפי הבריות, יקרא לבנו בשם הדומה לשם הסבא, או שיקרא לו בשני שמות. ולכן אשה ששמה גווהר, ובניה רצו לקרוא לבנותיהם על שמה אך חששו מפני ששם זה אינו שם מקובל כל כך, יש לייעץ להם לקרוא לבנותיהם בשמות מרגלית, פנינה וכדומה, שזו המשמעות בעברית לשם גווהר. [ילקו"י שם פרק ח' סט"ז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד צ']

יז

יש מי שאומר שהרוצה לשנות את שם המשפחה, ואביו מתנגד לזה, יש לו לשמוע לאביו, אם לא ניחא ליה שינוי שם המשפחה. ולכן הרוצה לשנות שם המשפחה מאיזה סיבה, ובפרט אם הוא שם שאינו רגיל בפי הבריות, יש לו לפייס דעת הוריו עד כמה שיוכל, וישנה את השם באופן שיהיה קרוב לשם הקודם, כדי שלא לפגוע בהם. [ובעיקר שינוי שם משפחה אין בזה קפידא כל כך כמו בשינוי שם פרטי]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ח סעיף יז]

יח

אף על פי שאין איסור מעיקר הדין לקרוא לבנו בשם לע"ז, מכל מקום בודאי שעדיף יותר לקרוא בשמות מהתנ"ך, או בשמות הצדיקים והגאונים, [אפילו בשם של גאון שעדיין חי]. אולם אם קוראים לתינוק על שם הסבא או הסבתא, והם נקראים בשם לע"ז, כמו גיטל, או ווידאל, אין שום מניעה מלקרותם כך. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ח סי"ח מהדו' תשס"א עמ' צא]

יט

מן הראוי והנכון שאדם לא יקרא לבנו בעת המילה בשם שהוא כשמות הגויים, דאף שאין בזה איסור מעיקר הדין, מכל מקום אין ראוי לעשות כן. ומכל מקום אם אביו נקרא כשם של הגויים, והוא אדם כשר אלא שנקרא כן על שם אבותיו, מותר לבנו לקרוא לבן הנולד לו כשם אביו, אך טוב יותר שיקרא לו בב' שמות, כדי שהילד לא יצטער כשיגדל בגלל שמו שהוא כשם של עכו"ם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף יט מהדו' תשס"א כרך ב' עמ' צא]

כ

אשה שתרמה פרוכת לבית הכנסת, ורשמה עליו שם גיות שלה, יש מי שאומר שהנכון הוא להסיר השם מהפרוכת, ואם קשה להסיר הכתב בלא שיהיה הפסד וקלקול לפרוכת, יתפרו יריעה קטנה שתכסה את השם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כ מהדו' תשס"א עמ' צג]

כא

מן הראוי להקפיד שלא לקרוא על שם מי שנפטר צעיר, או על שם מי שנהרג או נפטר במיתה משונה. ולכן אם הסבא נפטר צעיר ורוצים לקרוא לנכד על שמו, הנכון הוא לקרוא לו בשני שמות, דהיינו שיוסיפו לו שם מן המקרא. ואף שמצד עיקר הדין אין שום מניעה לקרוא על שם מי שנהרג וכדומה, ובפרט על שם תלמיד חכם שנפטר בגיל העמידה, דאף שלא הגיע לזקנה ושיבה, אין שום מניעה לקרוא על שמו, מכל מקום נכון וראוי לקרוא לו בשני שמות, ושם הנפטר יקראו בשם השני. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כא]

כב

המקיים מצות יבום ונושא את אשת אחיו [שלא השאיר אחריו בנים], אין צריך לקרוא את שם הבן הנולד לו על שם אחיו הנפטר, ואדרבה יש שמקפידים בזה משום רוע המזל, אם אחיו נפטר בקיצור ימים ושנים. אך יכול לקרוא בב' שמות, על שם אבי הבעל, ועל שם האח שנפטר בלא שנים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כב מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד צז]

כג

אם אביו או אמו מבקשים ממנו שלא יחלוץ ליבמתו אלא אם כן תתן לו סכום עבור החליצה לא ישמע להם, ואפילו אם מתו אין בזה משום מצוה לקיים דברי המת. וכן אם הבן רוצה ליבם והאב מתנגד ורוצה שהבן יחלוץ, אין הבן מחוייב לשמוע לאב, ויקיים מצות יבום שהיא עדיפא ממצות חליצה גם בזמן הזה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כג]

כד

הקורא את שם בנו על שם אח אביו או אח אמו, כיון שעושה כן מפני כבוד אביו או אמו, יש בזה מצות כיבוד אב ואם. וכל שכן אם קורא לבנו על שם אבי אביו, או אבי אמו, ששייך בזה מצות כיבוד אב ואם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כד מהדורת תשס"א כרך ב' עמ' צט]

כה

מי שטעה וקרא לבנו כשם עצמו, אין בכך כלום, שמצינו כן אצל הגאון מליסא שאביו היה שמו יעקב, וקרא לבנו יעקב. וכן מי שהיו לו הרבה בנות, ובטעות קרא לבתו בשם שכבר אחת מבנותיו נקראה באותו שם, אין בכך כלום. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ח סעיף כה]

כו

יש הנוהגים לקרוא שם של ממזר [בעת קריאת השם במילה] בשם "כידור". ויש שכתבו שאין לנהוג כן, שנמצא שאנו מלבינין את פניו כל ימי חייו, שנקרא על שם רשע. ולכן אף שמפרסמים בעת המילה שהוא ממזר, מכל מקום אפשר לקרוא את שמו בשם אחר, ולא בשם כידור. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כו מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד קא]

כז

מותר לקרוא לבנו על שם אביו שנפטר, אפילו אם השם הוא כשם חמיו ייבדל לחיים, ואין בזה קפידא. ואף אם אשתו מתנגדת לזה, אינו צריך לחוש לזה. [כיבוד או"א פרק ח' סכ"ז]

כח

מי שחלה והוסיפו לו שם, אחר שהבריא [והחזיק בבריאותו ל' יום] יש לקרוא לו בב' השמות. ולאחר פטירתו יש לכתוב על המצבה את ב' השמות, וכן בהשכבה ובלימוד סדר המשניות והתהלים על שמו. ואם חלה והוסיפו לו שם ומת מאותו חולי, אין צריך לכתוב על המצבה את השם שהוסיפו לו, וכן באמירת ההשכבה וכו' אין צריך להוסיף את השם שהוסיפו לו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ח' סעיף כח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קכא]

כט

תינוק שחלה ונדחית מילתו, אין לקרוא לו שם עד שיבריא וימלוהו. ואם עבר חודש, יש נוהגים שהאבא עולה לתורה וקורא לו שם. ויש שממתינים בכל אופן עד המילה. ואם הוא בכור ועורכים לו פדיון הבן טרם מילתו, יקראו שם בעת הפדיון. וילד שאין מלין אותו מפני שמתו אחיו מחמת מילה, נותנים לו שם בעת העלייה לתורה. [שם פרק ח' סעיף כט]

ל

תינוק שנפטר קודם שקראו לו שם, יש לקרוא לו שם, כדי שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים. ואם התינוק נפטר קודם שלושים יום ללידתו, אין אומרים עליו קדיש, ולא השכבה, ואין שום אבלות נוהגת עליו, ואין מנחמים קרוביו. [כיבוד או"א פרק ח' סעיף ל]

סימן רמ - באיזה אופנים אין חיוב לשמוע לאביו

[פרק ט']

א

נחלקו בפוסקים אם שייך מצות כיבוד אב ואם בדבר שאינו לצורך תועלתו והנאתו של האב, וכגון שאומר לו אל תקנה שדה פלונית או בית פלוני, אם יש בזה מצות כיבוד אב ואם, או לא, ודעת רוב הפוסקים, שאין בזה מצות כיבוד אב ואם, וכן עיקר לדינא, ואין הבן חייב לשמוע לאביו ובפרט במקום שיש לו צער, או שהדבר קשה לו. אבל בסתם לא ימנע מלקיים ציווי אביו. וממדת חסידות בכל אופן יש לחוש למלא את רצונם, ובפרט דיש אומרים שאי קיום בקשת ההורים הרי זה חוסר מורא מפניהם, שהוא כסותר דבריהם. [והיינו, דאף שאין בזה משום מצות כיבוד אב ואם, מכל מקום יש בזה מצות מורא]. [שם פרק ט' ס"א]

ב

יש מי שאומר דאם האב ציוה את הבן לאיזה דבר שאין לאב הנאה ישירה ממנו, אבל אם הבן לא יקיים ציווי האב יהיה לאב צער גדול מזה, בזה לכולי עלמא יש מצות כיבוד אב ואם. ויש אומרים דבכל גוונא כל שאין לאב הנאה ישירה מהדבר אף אם יהיה לו צער אין חיוב לציית לאביו מצד כיבוד אב ואם. ונראה להחמיר כסברא ראשונה. [ואמנם אם ציוה אותו אביו שלא ישא אשה פלונית, אין בזה מצות כיבוד אב אף שיש לאבא צער מזה, אחר שיש לבן צורך רב בנישואין אלה, וגם הוא דבר שקשה שהבן יוותר על רצונו. וראה להלן מה שכתבנו עוד בענין התנגדות האב לנישואי הבן]. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קיב]

ג

אם ציוה לו אביו שלא יטבול במקוה מחשש שהבן יצטנן, או שציוה עליו שלא למול את בנו בעצמו מחשש שלא ימול היטב, מאחר שאין בזה תועלת ישירה לאב בעצמו, מעיקר הדין אין כאן מצות כיבוד אב ואם. ומכל מקום אם רואה שאביו או אמו מצטערים ודואגים על בריאותו אם יטבול בחורף, יש לו לשמוע להם, כדי שלא לגרום להם צער. אף אם על ידי כך יצטרך לבטל מנהגו לטבול קודם התפלה. [וגם אין לבן צורך כל כך בזה]. ואם נהג כן ג' פעמים, נכון שיעשה התרה על שנהג כן ג' פעמים ולא אמר "בלי נדר",

[שאילו היה יודע שיגזור עליו אביו שלא יטבול בצונן, היה אומר בפירוש בלי נדר]. ויתפלל בלא טבילה. ולפי מנהגינו היום שהכל עושים התרה בערב ראש השנה ובערב יום הכפורים, ומוסרים מודעה שכל מנהג שינהגו יהיה בלי נדר, יש לומר דאף התרה אין צריך. אך טוב שיעשה התרה. [ילקו"י שם פ"ט ס"ג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קיג]

ד

אם הבן נוהג להחמיר בכמה ענינים ועושה זאת מתוך חומרא וחסידות להתקדש במותר לו, ואביו מצוה עליו שלא יחמיר בזה, מעיקר ההלכה אין בזה מצות כיבוד אב ואם. ואם הבן רוצה לקיים מילי דחסידות, ואביו רוצה למונעו מחמת שחושש לכבודו, שעל ידי הנהגת המילי דחסידות מרגיש בהתנשאות הבן עליו וכדומה, אין לבן לזלזל ח"ו ברצון אביו, ולכן אם מקיים את המילי דחסידות ישתדל שלא יעשה אותם בפני אביו ובידיעתו. וכל שכן שלא יצער אותו, ולא יענה לו או יתנהג עמו בעזות, שבשביל מילי דחסידות עלול הוא לקבל ח"ו קללה דארור מקלה אביו ואמו, ותמורת הברכה למילי דחסידות יצא שכרו בהפסדו. [ילקו"י שם פרק ט' ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קטו]

ה

הרגיל להתפלל בנוסח ספרדי, ואביו ציוהו לשנות את תפלתו לנוסח ספרד, אין צריך לשמוע לו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"ה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קיז]

ו

אם הבן רוצה להתענות ביום הפטירה של אמו [יאר-צייט], או תענית בערב ראש חודש, או לטבול בצונן קודם התפלה, והוריו חוששים לבריאותו ומצוים לו שלא יתענה, ומצטערים מכך, ישמע להם. ואם התענה ג' פעמים תענית שאינה חובה, כגון תענית ערב ראש חודש וכיוצא בזה, צריך לעשות התרה על מנהגו הטוב, קודם שיבטל מנהגו. וימנע מהחומרא ההיא, כרצון הוריו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"ו. מהדו' תשס"א עמ' קיז. הליכו"ע ח"ח]

ז

הרוצה לתרום כלייה לאחד מקרוביו, ואביו מונע בעדו, ואביו יצטער מכך אם יתרום את הכלייה, יש אומרים שאסור לו לתרום את הכלייה עד שאביו יתן את הסכמתו. ויש חולקים ואומרים שמותר לו לתרום כליה לקרובו, ובפרט לבנו או לאשתו, אף בלא רשות אביו. והנכון הוא שיפציר באביו על ידי רבנים ותלמידי חכמים שישפיעו עליו לתת את הסכמתו לכך, אחר שבזמן האחרון לא שכיח סכנה כל כך בתרומת כליה. ויש בדבר הצלת נפשות, כשאין אפשרות אחרת. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"ז מהדו' תשס"א עמ' קכ]

ח

אשה מבוגרת שיש לה בת נשואה, וחלתה במחלת כליות, והיא זקוקה לטיפול בדיאליזה [כליה מלאכותית], ויש אפשרות שהבת תקבל את אמה לביתה ותטפל בה, ואז האם תאריך ימים יותר, ויש אפשרות שהאם תלך לבית החולים מספר פעמים בשבוע ותקבל שם טיפול, אך טיפול זה פחות טוב מבחינה איכותית מאשר הטיפול שתקבל בביתה, והבעל מתנגד להביא את חמותו לביתו, אין להכריחו להכניס את חמותו להתגורר בביתו, ועל האשה לכבד את רצונו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט ס"ח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קכג]

ט

בן שהתחיל לחגור גרטל בתפלה, והאב מתבייש מזה שלועגים לו שבנו נעשה משונה, וכגון שהוא מעדות המזרח שכל גדולי ישראל לא עושים כן, יש לחוש בזה משום מורא אב, אם יש בדבר בזיון לאב, ולכן נכון שישמע לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"ט]

י

אם שציותה לבנה שלא יצא בלילות לאסוף צדקה מחמת סכנה, אך המציאות היא שאין שם סכנה כלל, וטעות גמורה בידה, אין על הבן חיוב לקיים ציווי זה, אך ישתדל לעשות כן בלא שאמו תדע על כך, כדי שלא לגרום לה צער. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"י]

יא

אם אביו מבקש ממנו דבר שאין לו שום הנאה ותועלת, ואמו מבקשת ממנו דבר שיש בו תועלת והנאה עבורה, כיבוד אם קודם לכיבוד אב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף יא]

יב

אף אם האב לא ביקש דבר במפורש, אם הוא צרכי גופו צריך לעשות עבורו, אך אם הוא אינו צרכי גופו מעיקר הדין אינו חייב, אף שיודע שיהיה לאב נחת רוח בקיומו. ומ"מ טוב שיעשה כן עבור אביו, שכל שגורם לאביו נחת רוח מקיים בזה מצוה. [שם פ"ט סעי' יב]

יג

אם האב ביקש ממנו דבר שאין לאב הנאה ישירה ממנו, יש להסתפק אם מותר לבן לומר לאביו בפירוש לא, או שיש לחוש בזה משום לא יסתור את דבריו. [ומכל מקום אינו מחוייב לשמוע לו לעשות רצונו, אחר שאין בדבר הנאה ישירה לאב]. ונראה דאין לו להשיב לאביו לא בפירוש, אלא ישתוק, או שיאמר לו שישקול את בקשתו, או שיתייעץ בדבר. [שם פ"ט סי"ג]

יד

מי שהיה קורא קריאת שמע, ובאמצע קריאת שמע אמר לו אביו שילך להביא לו איזה חפץ מהעלייה או מהחדר הסמוך, יגביה מעט את קולו בעת שקורא קריאת שמע, כדי

שאביו יבין שהוא עסוק במצות קריאת שמע. ואם הוא נמצא בפרשה שניה, יכול לרמוז לאביו שהוא באמצע קריאת שמע, ואחר שיגמור הקריאת שמע יעשה רצונו. ומכל מקום עדיף יותר שגם בפרשה שניה לא ירמוז, אלא יגביה מעט את קולו כדי שאביו יבין שהוא באמצע קריאת שמע. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף יד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קכט]

טו

אם היה הבן קורא קריאת שמע ואביו נכנס לחדר, לא יאמר לו שלום, שבזמן הזה הכל מוחלים שלא להפסיק באמצע קריאת שמע וברכותיה לומר שלום לאביו או לרבו. אבל צריך לעמוד מפניו מלוא קומתו אף באמצע קריאת שמע, וכמבואר לעיל. ובן שחזר בתשובה ואביו עדיין חילוני שאינו שומר תורה ומצוות, ונכנס אביו באמצע שהבן קורא קריאת שמע, ואם הבן לא יאמר לו שלום, לא יבין שהוא מפני שעוסק בקריאת שמע, באופן כזה אין הכי נמי יאמר לו שלום אפילו באמצע קריאת שמע. [כיבוד או"א פ"ט סעיף טו]

טז

אם הבן קרא קריאת שמע שעל המטה, ובירך ברכת המפיל, ואביו מדבר אתו, רשאי לענות לאביו מפני כיבוד אב ואם, [שהרי מעיקר הדין מותר לדבר אחר ברכת המפיל. והוא רק חומרא שטוב להחמיר ולא לדבר אחר ברכת המפיל, ובמקום צורך, כגון לענות לאביו וכדו', ינהג כפי עיקר הדין]. ואין צריך שיחזור לקרוא קריאת שמע פעם נוספת. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף טז]

יז

אם הבן רוצה לישא אשה שאינה צנועה, וממשפחה פחותה, ויש לאביו צער ועגמת נפש מנישואיו שיהיו עם הנערה ההיא, ומצוה האב על בנו לבל ישאנה, חייב לשמוע בקולו. כי בנישואיו עמה גורם להוריו צער ובזיון, ונאמר ארור מקלה אביו ואמו. וכן מצינו בתורה שציוה יצחק אבינו את יעקב אבינו שלא יקח אשה מבנות כנען מפני שהיו רעים וחטאים עם מדות מושחתות, ולכן אמרה רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת, (והוא הדין לכל שבעה עממים), וישמע יעקב אל אביו ואל אמו. אבל אם היא אשה כשרה וצנועה כשאר בנות ישראל הכשרות, אפילו אם ציוהו אביו בפירוש לבל ישאנה, אינו חייב לשמוע לאביו. ואפילו אם נפטר אביו לבית עולמו אחר שציוהו על זה, אין לחוש בזה משום מצוה לקיים דברי המת, אלא ישא אשה כשרה כראות עיניו. [שם פרק ט' סעיף יז]

יח

מי שהוריו ציוו אותו שלא לישא אשה פלונית רק מפני שהיא מעדה מסויימת, אין לו לשמוע להם, אחר שנתברר לבן שהיא יראת שמים ובעלת מדות. וכן אב שציוה את בתו שלא תשא איש פלוני מפני שאינו ממשפחה מכובדת, וכדומה, אינה חייבת לשמוע בקולו, שאין בזה מצות כיבוד אב ואם. וכן אם האשה בעלת מדות טובות ויראת ה', אבל אינה מוצאת חן בעיני אביו או אמו, או שאביו טוען שאינה הגונה לבנו, ולדעת הבן אשה זו הגונה לו, אין לו לשמוע בקולם שלא לשאתה. אך יעשה זאת במתינות ובעצת חכם. [ילקו"י שם פרק ט' סעיף יח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קלח]

יט

בת ישראל שגזר עליה אביה בגזרת כיבוד אב לבל תינשא לפלוני שהיא חפצה בו, אחר שהוא מקפיד בדבר שיש בו משום צוואת רבי יהודה החסיד, והבת אינה רוצה להקפיד בזה, וכן בן שאביו ציוה אותו שלא ישא אשה פלונית מפני צוואת רבי יהודה החסיד, וכגון ששם הכלה כשם אמו של החתן, אינם צריכים לשמוע לקול האב. וחתן ששמו כשם חמיו, או כלה ששמה כשם חמותה, יוסיפו שם. ונכון שיוסיפו את השם שלושים יום קודם החתונה בעת העלייה לתורה, וישתמשו גם בשם החדש. [שם פ"ט סעיף יט]

כ

אב שציוה לבנו לשאת את בת אחותו, והבן חושש מלשאתה אחר שהרופאים טוענים שהדבר מזיק לילודים, אין הבן חייב לשאתה, ובלאו הכי אין מצות כיבוד אב ואם בדברים שאין בהם הנאה ישירה לאב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"כ מהדורת תשס"א עמו' קמד]

כא

אב שציוה על בתו לבל תנשא כלל כדי שתשרת אותו, והבת רוצה להנשא ולהביא בנים לעולם, אינה צריכה לשמוע לו כלל. וראוי לייעץ לבת שתבקש לה מנוח אשר ייטב לה, ותינשא לאיש הגון אשר תחפוץ בו, ואין לה לחוש למצות כיבוד אב ואם בכל כיוצא בזה. ומכאן מוסר השכל לאיש אשר במקום שישתדל לקיים המצוה להשיא את בתו על ידי נדוניה ומלבושים נאים, הוא מצווה עליה לבל תנשא לאיש, שגדול עונו מנשוא. וצפוי לו עונש מהקב"ה, כי צערא דגופא לא ניתן להימחל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כא]

כב

אב שציוה לבנו שישא אשה בגלל ממון, והוא רוצה בבת טובים, לא ישמע לאב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קמז]

כג
אבא המבקש מבנו שלא ישא אשה בצעירותו, כדי שיעזור לו במסחר, או כדי שיוכל למלאת כריסו בש"ס ובפוסקים, אין לבן לשמוע לאביו בזה, אלא עליו להזדרז לישא אשה בגיל עשרים לערך. ואפילו אם רבו או ראש הישיבה שלו אוסר עליו להינשא בגיל עשרים, אין לו לשמוע לו בזה, דבזמן הזה שאפשר ללמוד תורה גם אחר הנישואין בכולל, וגם רבה הפריצות ברחוב, יש להזדרז להנשא, כדי ללמוד בתורה בטהרה. ומי הוא זה אשר יקח על עצמו אחריות כבדה כזו למנוע בחור מלהנשא בצעירותו. [שם פ"ט סעיף כג]

כד
אב שציוה לבנו שלא יתן לבתו [נכדתו] נדוניא כראוי, והוא רוצה ליתן לה נדוניה כראוי, הוי כאילו אומר לו לעבור על המצוה ואינו צריך לשמוע לו. [ילקו"י שם פ"ט סעיף כד]

כה
כבר נתבאר לעיל שאם אביו ואמו חולים, וצריך הבן לשמשם, ומצא שידוך הגון ומתנים עמו שיעבור לדור במקום אחר, ואם לא יקבע דירתו במקום אחר לא יתנו לו אשה משם, רשאי להניח כבוד הוריו ולעסוק במצות פריה ורביה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כה]

כו
מי שאביו זקן או חולה, ויש לבן בת צעירה, ואביו מבקש ממנו שישלח אותה אליו לעזור לו בעת חוליו, וגם האב צריך לבתו שתעזור לו, ראוי להקדים את אביו ולשלוח את בתו לעזור לו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קנט]

כז
בחור הרוצה לישא גיורת המתנהגת כשורה, ונתגיירה בבית דין הגון, ואביו ואמו מוחים בדבר מפני כבוד המשפחה, אינו מחוייב לשמוע להם. אך ירבה עליהם רעים, תלמידי חכמים, שישכנעו את ההורים להסיר את התנגדותם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כז]

כח
אמר לו אביו לגרש את אשתו, אינו צריך לקיים מצותו. ואם בא אליו בטענות של הלכה [וכגון שהוא טוען כנגדה בעניני צניעות וכדומה], יעשה שאלת חכם אם אסורה לו לפי הדין. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף כח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קסא]

כט
אם אביו ציוהו שלא יהיה ערב עבור הלוואות, צריך לשמוע בקולו. [ילקו"י שם פ"ט ס כט]

ל
אבידה הנמצאת בחוץ לארץ, שאין על האדם חיוב להשיבה כיון שמצוה זו כרוכה באיסור יציאה לחוץ לארץ, והאב נמצא בחוץ לארץ, ומבקש מבנו לבא אליו לזמן

מסויים, והבן יצא לחו"ל, מחוייב לטפל בהשבת האבידה, אפילו אם יאמר לו אביו שלא יטפל בענין, דאחר שהגיע לחו"ל מחוייב במצוה זו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' ס"ל]

לא

אם ציוהו אביו לעשות דבר שאינו לכבודו בפרהסיא, כגון בן גדול שנצטוה על ידי אביו לעשות מעשה נערות לרכוב על מקל בחצר, והבן מתבייש לעשות כן, אין צריך לשמוע לו, כיון שאין זה כבודו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף לא מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קסג]

לב

מי שאביו או אמו ציוו אותו שלא יגדל את זקנו, אלא יגלחנו, והבן רוצה לגדל זקן בגלל שחושש להפוסקים המחמירים בגילוח הזקן אף במכונה חשמלית, וקשה לו להתגלח בסם, אינו מחוייב לשמוע להם. ומכל מקום ילך אצל חכם כדי שיפייס את דעת הוריו שיסכימו לזה בלב שלם. אך אם יש צער להורים בזה, והוא רוצה להחמיר שלא להתגלח במכונה חשמלית, יש להורות להתגלח בסם, ולא לגרום צער להוריו. וכן אם הבן רוצה לגדל זקנו מפני שרוצה לנהוג מדת חסידות כמו שנהג האר"י ז"ל, ומפני שזקנו לא גדל יפה מבקשים ממנו הוריו שיגלח בסם או במכונה, ויש להם צער מזה אם הבן לא יגלח, ישמע להוריו. [שם פרק ט' סעיף לב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קסד]

לג

מי שאביו ציוה אותו שלא יגדל פיאות ארוכות, בהיות שאין המנהג כן אצל הספרדים וחושש שילעגו לו שבנו נעשה משונה, צריך לשמוע לאביו, אם הוא בגדר בזיון לאביו, ויש לאביו צער בדבר. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף לג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קעד]

לד

אב שציוה על בנו לגדל פרע שער ראשו [בלורית] אין צריך לשמוע לו, ואם האב מצטער מכך שבנו מגלח את כל שער ראשו באופן שאינו עושה כמו כולם, ופעמים אף מתבייש מזה, יש לצדד שצריך לשמוע לאביו לגדל מעט משער ראשו מכנגד פניו, ולסמוך על מנהג העולם להקל. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף לד, מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קעז]

לה

אין לבן לדחוק באביו שיתן לו כסף לצרכיו, שאין זה משורת דרך ארץ. וכן בזמן שהבן נושא אשה לא ידחוק בהוריו לתת לו כרצונו, אלא מה שיתנו יקח בסבר פנים יפות, ויתן תודה להוריו על כל סך שנותנים לו. [וזה נסיון קשה לכמה בחורים]. ואם האב רוצה ליתן ממון לבן, והאם מצטערת מכך, וזה רצונו של האב, יש אומרים שמותר לבן לקבל המעות, ואין בזה מצות כיבוד אם, אך יפייס את דעת אמו ואחר כך יבקש ממון מאביו.

ויש אומרים שאם יש לאם צער מזה, צער אמו עדיף על כבוד אביו. [ילקו"י שם כרך ב' עמו' קעט]

לו

אם הבן אינו יכול לזון את עצמו והאב בעל יכולת, חייב האב ליתן לבנו מדין צדקה, לפי ממונו. ואם הבן יכול להתפרנס ממעשה ידיו או משא ומתן, הוי כאילו יש לו קרן כדי להתפרנס ואז אין על האב חיוב לזונו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף לו מהד' תשס"א כרך ב' עמ' קפא]

לז

יש מי שאומר שאם יש לאבא איזה מסחר, ורוצה הבן לעסוק באותו מסחר וגורם צער ובזיון לאביו, מחוייב על פי הדין שלא להתעסק במסחר זה, או שיצא לעיר אחרת. [שם סל"ז]

לח

מי שנטל ממון מהוריו בלא רשותם, חייב להשיבו להם, או שימחלו לו בפירוש. וראוי ונכון לבקש מחילה מההורים אם השתמש בממון שנתנו לו לצורך מסויים ועשה בו שימוש אחר. ואם הבן היה קטן באותה עת שקיבל את הכסף, אין צריך להשיבו להם. וכן בן קטן שגנב כסף מאביו או מאמו בהיותו קטן [פחות מבר-מצוה] מן הדין פטור מלשלם אפילו לאחר שיגדל. ואינו חייב אפילו לצאת ידי שמים. ומכל מקום ממדת חסידות טוב שיתן איזה סכום לכפרתו, ושב ורפא לו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף לח מהדו' תשס"א עמו' קפא]

לט

אמא החפצה לעזור לבנה שהוא אברך ישיבה ותורתו אומנותו, ולסייע בידו מידי פעם בפעם מכספי מעשר כספים שלה, ואם האב ידע מזה הוא יתנגד שהאם תתן כסף לבנה, אחר שהאב אינו מבין בשכלו את הערך של בן ישיבה שתורתו אומנותו, אין לאמא ליתן לבנה כסף בלי ידיעת האב, שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, וכל כספי האשה שייכים לבעלה, וממילא אסור לה לתת לבנה כסף בלי ידיעת בעלה, מחשש גזל. ובפרט שמעשר כספים לדידן אינו חיוב גמור על פי ההלכה אלא מצד מנהג ישראל קדושים. אבל אם בעלה נותן לה כסף בפירוש על דעת שתעשה בכסף זה כחפצה בלא שום הגבלה ותנאי, או שהבעל מסכים שדמי הביטוח לאומי יהיו אך ורק בשביל האשה, מותר לאשה ליתן לבנה מכסף זה אפילו בלי ידיעת בעלה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף לט עמוד קפד]

מ

אם אביו או אמו מצטערים שבנם ישן בסוכה, מאחר שחוששים שהבן יצטנן ויחלה [מחמת הצנה], הבן פטור מלישן בסוכה, ככל מצטער שפטור מן הסוכה. שכשם שאין

אדם ישן בביתו במקום שהוא בניגוד גמור לרצון הוריו, והם מצטערים בכך, כך הדין בסוכה, דתשבו כעין תדורו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט ס"מ מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קפד]

מא

אם מצות כיבוד אב ואם כרוכה בצער, דהיינו דבכדי לקיים מצוה זו הבן יצטרך להצטער, אין הצער פוטר אותו מחיוב המצוה, שאין פטור של מצטער אלא בחיוב ישיבה בסוכה, שנאמר בה תשבו, ודרשו רז"ל שהוא כעין תדורו, אבל לא בשאר המצוות. ולפיכך אב זקן הזקוק שיטפלו בו כל הזמן, ועל ידי כך הבן יצטרך להיות זמן רב עם אביו, וזהו צער גדול וממושך בשבילו, אף על פי כן מחוייב בזה מצד כיבוד אב ואם. אך יכול לעשות כן גם על-ידי שליח. אולם אם כיבוד אב ואם גורם שיפול למשכב ויחלה, פטור מקיום מצוה זו, כשאין אפשרות לעשות כן על ידי שליח. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף מא]

מב

ואמנם אם ציוה אותו אביו לעשות איזה דבר שאינו נוגע באופן ישיר לאב [שדוקא מאכילו ומשקהו הוא נוגע באופן ישיר לאב], ויש בדבר זה צער לגוף מחמת כיבוד אביו, אין חיוב על הבן לשמוע לקול אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף מב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קצא]

מג

אם קיום מצות כיבוד אב ואם גורמת למתיחות בינו לבין אשתו, והדבר גורם להפרעה בשלום בית, פטור מלקיים המצוה, כשאי אפשר לו לקיימה על ידי שליח. ומכל מקום ירבה בדברים עם אשתו בחשיבות קיום מצות כיבוד אב ואם, ויפציר בה שתסכים שיקיים מצוה יקרה זו. [וראה לעיל פרק ב' לענין לשלוח את הוריו למושב זקנים]. וישתדל שלא להגיע לבית הוריו יחד עם אשתו, אך הוא עצמו יבקר אצלם להפיס את דעתם. [ואם יש עימות בין אשתו להוריו, לא יכעס על אשתו, אך ראוי לו להשתיקה בנחת ולומר לה לנהוג כלפיהם בדרך ארץ, כדי להפיס את דעת אביו ואמו]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף מג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצא]

מד

אם האמא מצוה את בנה לעשות איזה דבר, והאבא מצוה את בנו לעשות גם כן איזה דבר לצורכו, חייב הבן לעשות כציווי אביו, ויסביר לאמו בדרך ארץ, שעל פי ההלכה הוא מחוייב לשמוע לאביו, שגם היא חייבת בכבודו. ואף בקום ועשה יעבור על ציווי אמו בשביל ציווי אביו. ואמנם כשהבן רואה שכל כוונת אביו שאומר לו שלא יכבד את האם הוא משום שנאה ומריבה שיש לו עמה, לא ישמע לאביו. ואם נתגרשה מאביו, כבוד שניהם שווה, ולאיזה מהם שירצה יקדים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף מד]

מה

הקדימה האם וציותה את בנה לשרתה, ובטרם מילא הבן את חפצה ציוהו האב לשרתו, יקדים את האב לאם. ויש לצדד דאף אם התחיל לעשות רצון אמו, ואביו ציוהו לשרתו, יפסיק ויעשה רצון אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף מה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד קצט]

מו

מה שאמרנו שאביו קודם זהו רק לענין כיבוד, אבל אם אביו ואמו באו לבקש ממנו מזון ולבוש, ולאב אין ולבן יש, אך יש לו רק בשביל אחד מהם יתן בתחלה לאמו, ואחר כך אם ישאר לו מכספי מעשר או צדקה, יתן לאביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף מו]

מז

אם אביו ציוה לו שילך עם אורח פלוני לשוק להדריכו בקניית איזה חפצים, או שיעזור לפלוני באיזה ענין, ואמו אומרת לו שילך למקום אחר להביא לה דבר שהיא צריכה לו לגופה עצמה, צריך לקיים בתחלה דברי אמו, מאחר שציווי אביו אינו בדבר ששייך להנאתו הישירה של האב. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף מז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד ר']

מח

אמר לו אביו שיעשה לו מלאכה שאין האשה חייבת במלאכה זו לעשות לבעלה, [כמבואר בש"ע אבן העזר סימן פ'], ואמו אמרה לו גם כן לעשות לה אותה מלאכה בשבילה, יש אומרים שגם באופן כזה יש לו להקדים את אביו. ויש חולקים. [שם פרק ט' סעיף מח]

מט

מי שעשה דבר אשר ציותה עליו אמו, ושאל אותו אביו מדוע עשית כך ומי אמר לך לעשות כן, והבן משער שאם יאמר לו שכן ציותה עליו אמו, יכעוס עליה אביו, ויגרום למריבה ביניהם, לא יאמר לו שאמו ציותה עליו. ומותר לו לשקר, שאין איסור לשקר בשביל שלום בית, או בשביל לקיים מצות כיבוד אם באופן כזה. [ילקו"י שם פ"ט סעיף מט]

נ

על הבן להזהר שלא לספר להוריו דברים המצערים ומעציבים אותם, כשאין להם צורך שידעו מכך. וכן אב שלקה במחלה הידועה רחמנא ליצלן, אין לבן להודיעו, אחר שהדבר יגרום לו צער רב. [ולא דמי לציווי אביו להעירו שכתבנו לעיל שיקיים מצותו, שכאן הידיעה על מצבו הרפואי תגרום לו צער גדול]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף נ מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רלט]

נא

מצות ישיבה בארץ ישראל אין ערוך אליה, שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ובמיוחד כשהכוונה להתיישב בארץ ישראל לשם מצוה, ולקיים בה את כל המצוות התלויות בארץ. ולכן מצוה להדריך בחורים לעלות לארץ ישראל ללמוד בישיבות

הקדושות שבארץ, ולהשתקע כאן בארץ הקודש. ואפילו אם ציוו אותו אביו או אמו שלא לעלות לארץ ישראל לא ישמע להם. ומכל שכן שהזוכה כבר להתיישב בארץ ישראל וציוו אותו אביו או אמו לרדת לחוץ לארץ להתגורר עמם ולעזור להם, שאין לו לשמוע להם, כי מצות ישוב ארץ ישראל גם בזמן הזה, דוחה למצות כיבוד אב ואם. ובפרט שגם הוריו מצווים לעלות לארץ ישראל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף נא. יחוה דעת ח"ג סי' סט עמו' ריט]

נב

מותר לרדת לחוץ לארץ כדי לקבל את פני אביו או אמו ולחזור לארץ ישראל. ולענין לצאת לחוץ לארץ להשתטח על קברי אבותיו, נכון יותר להמנע מזה, כי הלימוד שילמד לעילוי נשמת הוריו שוה פי כמה מעלייה לקברם בחוץ לארץ. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סעיף נב]

נג

אם אביו שולח אותו לערוך קניות בשוק במקום שיש שם נשים בבגדי פריצות וכדומה, והבן נכשל בהסתכלות במראות אסורות, ואינו יכול ליזהר בזה, אינו צריך לשמוע לאביו בזה, ויכול להמנע מקיום מצות אביו. וישקול בדעתו אם הוא עצמו היה נצרך ללכת לשוק אם היה נמנע מללכת לשם בשל הפריצות, שאם לא היה נמנע מללכת לשוק, גם לצורך אביו לא ימנע מללכת לשם. ואמנם מותר לו לקנות מירקן במחיר יקר יותר, וישלם ההפרש מכיסו, אם יש לו. ואם אין לו יקח מכספי מעשר בעבור מצות כיבוד אב ואם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ט' סעיף נג, מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רמד]

נד

הורים שאינם שומרי תורה ומצוות, ועושים סעודה לכבוד יום נישואיהם במסעדה שאינה כשרה, ומבקשים מבנם שישתתף באירוע לכבודם, אסור לבן לשמוע בקולם בזה, כיון שאין לבן להכנס למסעדת טריפה משום חילול ה'. אבל אם המסעדה עומדת תחת השגחת רבנות מקומית, אף שאינה למהדרין, מותר לבן להכנס לשם [בלא לאכול מהמצרכים שיש בהם חששות]. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק ט' סעיף נד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רנב]

נה

אב המבקש מבנו שיבוא לנישואי אחיו, והחתונה מתקיימת בתערובת אנשים ונשים יחדיו, ואף יושבים בבגדי פריצות וכדו', ואין המשפחה מוכנה לעשות מחיצה, אין הבן צריך להשתתף בחתונה, ויסתפק בזה שיגיע לחופה בלבד. והדבר ברור שאם יש שם ריקודי תערובת חייב לעזוב את המקום מיד אחר החופה, ופעמים שעליו להמנע

מלהגיע בכלל לחופה, כדי למנוע חילול ה' שיראו יהודי ירא שמים נמצא במקום כזה. ויעשה שאלת חכם שידון בכל מקרה לגופו. [ילקו"י כיבוד או"א פ"ט סע' נה מהדו' תשס"א כרך ב' עמ' רנב]

נו

מי שאחיו נושא אשה בנישואין הנערכים על ידי רבאי רפורמי, והאבא מבקש מבנו לבוא ולהשתתף בשמחת אחיו, הדבר פשוט שאין שום חיוב על הבן מדין כיבוד אב ואם לשמוע לאביו ולבוא להשתתף בחתונה, ויסביר להוריו שיש בדבר חילול ה' שיהודי ירא שמים משתתף בנישואין כאלה. ואין להניח לרב רפורמי לברך ברכה אחת מברכות הנישואין תחת החופה, או בסעודות שבע ברכות, ואם בירך אין ברכתו כלום, ואין לענות אמן אחר ברכתו, שהרי הוא כופר בהשי"ת. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף נו, תשס"א עמ' רנא]

נז

תלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם, ולכן מי שהוריו דורשים ממנו ללמוד בישיבה תיכונית, אין לו לשמוע בקולם, ויעדיף ללמוד בישיבה גבוהה, שעוסקים בה בתורה במשך כל שעות היום. ואין בזה ביטול מצות כיבוד אב ואם, שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, וכמו ששנינו "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובפרט שכיום הישיבות הקדושות הם המצילות את הנוער מירידה רוחנית, וגם על-ידי שילמד בישיבה קדושה, וכל עסקו יהיה רק בתורה, תהיה לו הצלחה גדולה יותר בלימודו, והמציאות מוכיחה שבענין תלמוד תורה בבקיאות ובפלפול ובסברא, יש הצלחה רבה בישיבות שכל עסקם רק בתורה, מאשר בישיבות תיכוניות שעוסקים גם בדברים אחרים. ומכל מקום אם הדבר אפשרי נכון להשתדל לעשות כן על ידי השפעה של רבנים חשובים ותלמידי חכמים על ההורים ולפייסם בדברים, כדי שהדבר ייעשה גם ברצונם, ולהודיעם גודל מצות תלמוד תורה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף נז. יחוה דעת ח"ג סי' עה עמ' רמד. וח"ה סי' נו]

נח

בן הרוצה לעקור ממקומו וללכת למקום אחר כדי ללמוד תורה, ויש צורך להעביר לשלטונות את הסכמת הוריו כדי שיתנו לו דרכון לשהות באותה ארץ, חייבים ההורים לחתום לשלטונות עבור בנם, כדי לאפשר לו ללמוד בישיבה קדושה. [שם פרק ט' סעי' נח]

נט

אין לאב להפריע לבנו בעניני לימוד תורה, ולכן אם הבן רוצה להמשיך את לימודיו בכולל לאחר נישואיו, אין לאבא למנוע זאת ממנו, ומצוה עליו לסייע בידיו מבחינה

כספית עד כמה שידו מגעת, כדי לאפשר לו להמשיך בלימודו. ואבא המבקש מבנו שימשיך את לימודיו בכולל, והבן נמשך לעסקנות ציבורית, בעזרה לזולת ואחזקת ישיבה וכדומה, הנה אף על פי שאין כאן מצות כיבוד אב ואם, מכל מקום מן הראוי לבן לקבל מוסר אביו, להשקיע את עצמו אך ורק בתורה, שאין לך דבר גדול יותר מלימוד תורה. אך אם ניסה והשתדל לעסוק אך ורק בתורה ולא עלתה בידו, יתייעץ עם רבותיו קודם שיעזוב את לימודיו בכולל ויצא לעסקנות ציבורית. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף נט]

ס

הורים המבקשים מבנם שיתגייס לצבא, ובאים מטעמים אידיאלוגיים, או מבקשים ממנו שילך לכל הפחות לישיבת הסדר וכדומה, אין לבן לשמוע לקולם, שאין לך דבר גדול יותר מתלמוד תורה, ויעדיף ללמוד בישיבה קדושה מאשר בישיבת הסדר. ובלאו הכי מי שקבע עצמו להיות תורתו אומנותו, פטור מללכת לצבא כנודע. [שם פרק ט' סעיף ס]

סא

בן הרוצה ללמוד בישיבה מחוץ לעיר ועל ידי כך יתבטל ממצות כיבוד אב ואם, והוריו מתנגדים לכך, והבן סבור שבישיבה שמחוץ לעיר ילמד יותר בהתמדה, או שילמד שם בדרך נכונה ובסברות ישרות, בודאי שאינו חייב לשמוע בקול הוריו, כי אין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, ותלמוד תורה כנגד כולם. ובפרט במקום שהדבר יפריע לבן להתעלות בלימוד התורה אם לא יקיים בעצמו הוי גולה למקום תורה. אולם אם הוריו דורשים זאת כדי שיוכל לשמשם, וכגון שהוריו חולים וזקנים ואין אפשרות שאחרים יטפלו בהם, יעשה שאלת חכם, ובפרט אם הוא בן יחיד, כי דרכיה דרכי נועם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף סא מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רעב]

סב

אבא המבקש מבנו שיעיין בדברי האחרונים, והבן נפשו חשקה בלימוד הגמרא והראשונים בלבד בלא להסתכל בדברי האחרונים, אף על פי שאין אדם לומד אלא בדרך שלבו חפץ, מכל מקום אין לו להתעקש בדבר זה, ואדרבה יראה ברכה יותר בעמלו, אם לאחר שילמד את הסוגיא הדק היטב בהבנה ובמתינות, עם הראשונים, יעיין גם בדברי האחרונים. וזהו שימוש תלמידי חכמים שבזמנינו, ותורה נקנית בחבורה. ולא יבצר שימצא איזו סברא בעיונו בדברי האחרונים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק ט' סעיף סב]

סג

מי שהיה עוסק בתורה ונזדמן לפניו מצות כיבוד אב ואם, יעשה המצוה ויחזור מיד לתורתו. אבל אם קיום מצות כיבוד אב ואם מונע ממנו את עצם תלמודו, ובגלל קיום

מצוה זו נמנע ממנו מללמוד בישיבה או לקבוע עיתים לתורה, יניח כבוד אביו ואמו ויעסוק בתורה, דגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. וכן אם האב קורא לבנו שלומד מחוץ לעיר שיבא לשמשו, אין לבן לבטל תורה ולבא מעיר לעיר כדי לטפל באביו. ואמנם אם האבא מבקש מבנו שיטפל בו באופן חד פעמי, ועל ידי כך הבן יצטרך לבטל את השתתפותו בשיעור תורה קבוע, אם אי אפשר לקיים מצוה זו על ידי אחרים, יבטל מלימודו ויעסוק בכבוד אביו, אחר שמצוה זו הגיעה לידו. ומיד אחר שיסיים את העסק בכבוד אביו, יחזור לתלמודו. [ילקו"י הל' כיבוד אב ואם פ"ט סעיף סג מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד רעו]

סד

כבר נתבאר שאם היה האב עושה איזה מלאכה, והבן לומד תורה, והאב ביקש ממנו את עזרתו, אף שהאב הוא עם הארץ, יניח תלמודו ויעשה המלאכה עבור אביו, אם ביקש ממנו או שצריך את עזרתו. ואמנם אם הבן רוצה ללמוד בישיבה והאב מצוה עליו לעזור לו באופן קבוע בחנותו, אינו צריך לשמוע לאביו. ואם הבן יודע שהאב כשיהיה בטל יעסוק במעשים ודיבורים רעים, הנכון הוא שהבן יתחמק בכל מיני תירוצים מלעזור לאביו, ולהניחו לטרוח במלאכה כדי שלא יחטא באותה שעה. [והוא מצד אפרושי מאיסורא]. ואם האב אומר לו לך ועסוק בלימוד התורה ואני עושה מלאכה שאתה עושה, יעסוק הבן בתורה אף על פי שבני אדם יחשבו שהוא מבזה את אביו. ואפילו לא אמר לו לך ועסוק בתורה אלא האב חס על בנו שלא יטרח, ישמע לאביו, ואפילו אם האב מתכוין לבייש את בנו ולומר שהוא שוקט ואני טורח. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ט' סעיף סד]

סה

אב המוחה ביד בנו וגוזר עליו שלא יתמנה לדיין, והבן ראוי לכך, אינו מחוייב לקיים גזרתו. וכן אם הבן רוצה לקבל עליו עול הרבנות, ואביו מתנגד למוסד הרבנות, אף אם יש לו פרנסה אחרת אין צריך לשמוע לאביו, כל שיכול להרים קרנה של תורה. [שם פ"ט סע' סה]

סו

מי שהיה רוצה להתפלל בבית הכנסת שמתפללין שם יותר בכוונה, ואביו או אמו מוחים בידו, אין צריך לשמוע להם. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ט' סעיף סו]

סימן רמ - להפריש את אביו מעבירה

[פרק י']

א

ראה את אביו שעובר על דברי תורה, או אפילו על דברי חכמים ודברים שאסורים רק מדרבנן, לא יאמר לו עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך, כאילו הוא שואל ממנו, ולא כמזהירו, והוא יבין מעצמו ולא יתבייש. והדין בזה גם באמו, שאם ראה אותה עוברת על איזה איסור, יאמר לה כנז'. ואם אביו עם הארץ וראהו עובר על דברי תורה, ואינו מבין על ידי הרמז הנז', יאמר לו: מעשה שהיה באדם אחד שעשה כך וכך ואמר לו החכם שדבר זה אסור. ונמצא שהבן מספר לפני אביו מעשה. ואם האב והבן חזרו בתשובה, והבן צריך ללמדו כיצד לנהוג, מותר לומר בצורה ישירה כדי שהדברים יובנו היטב. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"א מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רפה]

ב

אם אביו עובר על איזה איסור במזיד, אף שיודע שהדין אסור, יש אומרים דבזה אין הבן צריך לומר לו מאומה. ואם יש סיכוי שאם יעיר לאביו בצורה מכובדת, אביו יקבל את התוכחה, יעיר לאביו בינו לבין אביו, כמו שיש מצוה להוכיח את החילוניים בימינו באופן שמקרב אותם ומראה להם את המתיקות שבשמירת התורה והמצוות. ולכן אם רואה את אביו מסתכל בקביעות בסרטי תועבה בטלויזיה, או בעיתונים חילוניים, ויכול להסביר לו בנחת עד כמה הדבר מזיק לנפש האדם, ואביו שומע אותו בכובד ראש, אין הכי נמי הנכון הוא שיעיר לאביו בצורה מכובדת להצילו מן החטא. אבל אם אביו אינו מבין שיש צד איסור בהסתכלות בטלויזיה, ולא יקבל ממנו, ימנע מלהוכיחו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק י' ס"ב]

ג

אם היה אביו מפרש דבר שמועה בטעות, לא יאמר לו לא תלמד כך, אלא יאמר לו כך וכך שמענו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצ]

ד

אב שטועה בהלכה, מותר לבן לעשות מעשה בפניו כמסיח לפי תומו, כדי שאביו יזכור ההלכה, באופן שלא ניכר שחולק על אביו. וכגון, באב שמת לו אחד מבניו, וטעה וקרע מיושב, מותר לבנו לקרוע בפניו מעומד, כדי לרמוז לאביו שצריך לחזור ולקרוע מעומד. ואם האב מחמת צערו לא הבין את הרמז, יראה לו את ההלכה מתוך ספר, כאילו שואל אותו היאך הדין. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצ]

ה

בן השומע את אביו או את אמו המדברים דברי חול בשבת, והוא בקי בהלכה שאכן דבר זה אסור לדבר בו בשבת, יאמר להם בלשון שאלה, האם לא למדנו שאסור לדבר דברי חול בשבת, כאילו הוא שואל ממנו, ולא כמזהירו, והוא יבין מעצמו ולא יתבייש. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצא]

ו

אם שומע שהוריו מדברים לשון הרע, אפילו אומרים אמת, מלבד שמוזהר מלקבל לשון הרע, צריך גם למנוע אותם מזה. אך יזהר שיהיה בדרך כבוד, ושלא לומר להם שהם עוברים על דברי תורה, אלא יאמר להם בלשון שאלה, האם אין בדבר חשש לשון הרע. וכן אם שומע את הוריו שמשבחים אחד בפני שונאיו, הרי הוא בכלל אבק לשון הרע, שזה גורם שיספרו בגנותו של אותו אחד. ואם הוא מרבה לספר בשבחו, אפילו שלא בפני שונאיו אסור, כי על ידי זה רגיל בעצמו לגנותו בסוף, לומר: חוץ ממדה רעה זו שיש בו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצב]

ז

המדבר לשון הרע על אביו או על אמו, מלבד שעובר על כמה לאוין ועשין [המפורטים בספר החפץ חיים] עובר גם על מצות עשה דכיבוד אב ואם, ועובר על "ארור מקלה אביו ואמו". [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצה]

ח

המדבר לשון הרע על אחיו הגדול או על בעל אמו, או על אשת אביו, בכל אלו עובר גם על מצות עשה דכיבוד. [ילקו"י הל' כיבוד אב ואם פ"י ס"ח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד רצה]

ט

אבא המבקש מבנו לעבור על איזה חשבון או על מכתב שכתב, והבן מצא טעות בחשבון או בכתיבה, לא יאמר לו אבא טעית, אלא יאמר לו יש כאן טעות. [שם פרק י' ס"ט]

י

אם שמע לאחד שמדבר דברי גנאי ורכילות על אביו או אמו, ומחמת שהצר לו מאד על כבודם גילה לאביו ולאמו מה שדיבר עליהם אותו אחד, גם זה בכלל רכילות. אלא אם כן עושה כן לתועלת כדי שאביו ידבר עם אותו אחד שיחדל מלדבר אודותיו. [ילקו"י שם פ"י ס"י]

יא

אב המוכיח את בנו על איזה מעשה שעשה, והאב טועה בבן, אין לבן לומר לאביו: זה אינו אמת, וכדומה, אלא יאמר לו בלשון מתונה, כגון, יש לי לומר דברים המצדיקים את דרכי, ויעמיד את האמת על בוריה בלשון מכובדת וכן יכול לומר לו שאין העובדות

כמו שהוא סבור, ואין זה בכלל לא יסתור את דבריו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' סעיף יא]

יב

אם אביו ישן ותפילין בראשו, יש אומרים שחייב להעירו. ועדיף לבקש מאחרים שיעירוהו, כיון שהוא בגדר אנוס. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' סעיף יב עמוד רצז].

יג

ראה את אביו עובר על דברי תורה, והבן יכול למונעו מכך אם יכנו, יש אומרים שמותר לבן להכותו בלא להוציא דם כדי למונעו מעשיית האיסור. אולם בזמן הזה חלילה להכות שום אדם כדי למונעו מעשיית איסור, אלא יש להוכיח רק בדרכי נועם. ודברי חכמים הנאמרים בנחת, הם נשמעים. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' סעיף יג עמ' רצח]

סימן רמ - מצות כיבוד אב ואם במקום שיש עבירה

[פרק יא]

א

אמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין מצות עשה בין מצות לא תעשה, ואפילו מצוה דרבנן, לא ישמע לו. ולא רק אם מצוה אותו אביו סתם לעבור על דברי תורה, דפשיטא שלא ישמע לו, דזה הוי רשע, אלא גם אם מצווה אותו לעבור על דברי תורה לצורכו והנאתו האישית, וכגון להאכילו וכדומה, לא ישמע לו. [ילקו"י הל' כיבוד אב ואם פרק יא ס"א]

ב

לפיכך אם צוה אותו אביו שלא ימחול לאדם פלוני עד זמן קצוב, או שלא ידבר עמו, והבן רוצה להתפייס מיד ולעשות עמו שלום לולי ציווי אביו, לא ישמע לאביו. אך מן הראוי שיעשה זאת בחכמה שלא להכעיס את אביו על פניו בהראותו אהבה וחיבה עם איש ריבו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שא]

ג

אם ציוה אותו אביו שלא ידבר עם פלוני מפני שגרם לו צער גדול עד שחלה ומת בגלל הצער הזה, אינו רשאי למחול על כבוד אביו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא ס"ג]

ד

ראה את האבידה ואמר לו אביו אל תחזירנה, לא ישמע לו, אלא יחזיר האבידה לבעליה, שנאמר, איש אמו ואביו תיראו, ואת שבתותי תשמרו אני ה'. כולכם חייבים בכבודי. שאף על פי שאמרתי לך ירא את אביך, אני אדון לשניכם. והדברים אמורים כשאמר לו אביו עסוק בכבודי להביא לי איזה דבר, ולא כיוון דוקא שיעבור על דברי תורה, שאם

אמר לו אל תחזיר את האבידה כדי לעבור על דברי תורה, בודאי שלא ישמע לו. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שג]

ה

היה עסוק במצות כיבוד אב ואם באיזה דבר, ובאה לידו מצות השבת אבידה, פטור מלהשיבה, שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, שאמירת האב כאן לא מעלה ולא מורידה, אלא אין מוטלת עליו כלל מצות ההשבה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יא ס"ה]

ו

מי שציוה את בנו שלא לקיים מצוה דלא רמיא עליה [דהיינו, שאין חיוב על האדם לקיים את המצוה, רק אם עושה אותה מקיים מצוה], וכגון, מי שאמו ציותה עליו [בחוליה] שלא ישכיר את ביתו מכאן ואילך לשום אדם, ודר בו לפנים בשכירות שנה אחת תלמיד חכם ובעל מעשים, יש אומרים שמחוייב לקיים צוואתה, ואין בדבריה אלו משום אמירה לעבור על דברי תורה, דאף שטוב וישר להשכיר בית לתלמיד חכם כדי שיוכל ללמוד שם בהתמדה, מכל מקום אין זה חובה עליו ולא רמיא עליה כלל. ויש חולקים ואומרים דאינו מחוייב לשמוע לה לבטל מצוה אף שהיא אינה חיובית עליו, אלא מצוה קיומית. ובלאו הכי דעת רוב הפוסקים שבדבר שאין לאב הנאה ישירה ליכא מצות כיבוד אב ואם. ולכולי עלמא אם הבן צריך למעות השכירות, אין צריך, לשמוע לאמו, דמצות כיבוד אב משל אב ולא משל בן, וגם בדבר שאין לאב ואם הנאה ישירה ליכא חיובא דמצות כיבוד אב ואם. [שם ס"ו]

ז

אשה שציותה לבנה שלא ישכיר את דירתו לשום אדם, ובא אחד לשכור הדירה, אינו מחוייב לשמוע לה. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא ס"ז, מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שו]

ח

מי שאביו ציוהו שלא יהא אפוטרופוס על יתומים, יש אומרים שחייב לשמוע לו [אפילו הם קרוביו] דהגם שלעסוק בצרכי יתומים הוי בכלל גמילות חסד, מכל מקום לא רמיא עליה דוקא. ויש חולקים. ולדינא נראה שמעיקר הדין כיון שאין לאב שום הנאה ישירה בדבר, אינו חייב לשמוע בקולו מדין כיבוד אב ואם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יא ס"ח]

ט

אמר לו אביו שלא ילבש שחורים על פטירת אמו, ישמע לו, ובפרט שבלאו הכי ראוי ונכון שלא לשנות ממנהג ארץ ישראל, ואין ללבוש שחורים על פטירת אב ואם. ובפרט אם אביו מצטער מכך שבנו לובש שחורים על פטירת אמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יא ס"ט]

י

אמר לו אביו השקיני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת, כגון קבורת המת או הלויית המת, אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים, יעסוק בכבוד אביו. ואם אין שם אחרים לעשות המצוה יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. ואם האב מתכוין לזלזל במצוות לא ישמע לו בכל אופן. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא ס"י מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שז]

יא

מי שאביו ציוה אותו שלא יתענה תעניות חובה [כגון י"ז בתמוז ועשרה בטבת], מפני שלדעתו הוא חלש, והבן סבור שהוא יכול להתענות, אינו חייב לשמוע לאביו. [שם סי"א]

יב

אמר לו אביו שלא ילמד תורה עם פלוני, לא ישמע לו. אך אם יש לאביו חשש שהחבר מבטל אותו או גורם לו ירידה ביראת שמים ובמדות, ויש לאבא צער גדול מזה, צריך לשמוע לו, כל שיש ממש בדברי האבא, ואינו מחליט כן על פי דמיונותיו. [וכיון שאין אדם רואה חובה לעצמו, מן הראוי שהבן יתייעץ עם חכם אם לשמוע לאביו במקרה זה או לא]. [שם פי"א, יב]

יג

אם יש לאביו תרעומת וכעס על מחותנו בענין נדוניה וכדו', וגזר על הבן שלא ידבר עם חמיו או חמותו ולא ילך לביתם, אין לבן לשמוע בקולו ולהחזיק במחלוקת ולזלזל בכבוד חמיו, שהרי הוא כציוה לו לעבור על דברי תורה, ובפרט כשיש חשש להפרת השלום בבית. ומכל מקום יעשה הכל באופן שלא ירגיז את אביו, וירבה עליו ריעים אהובים להסביר לאביו שאינו יכול לשמוע בקולו בדבר זה. [ילקו"י הלכות כאו"א פרק יא סעיף יג]

יד

אשה חולה ההולכת ברחוב בגילוי ראש, ומבקשת מבנה שיוליכנה לטיול בגן, יש מי שאומר שמותר לבנה לקחתה לטיול ברחוב, אף שנכשלת באיסור יציאה לרשות הרבים. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא סעיף יד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שטז]

טו

אשה חולה שמבקשת מבנה שיקח אותה לבית של בתה, כדי שתחלים שם, והבן יודע שעל ידי כך האם תחלל שבת, וגם תחזור לבית ברכב בשבת. יש מי שאומר שעם כל זה מותר לו לקחתה לבית של בתה. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא סעיף טו עמוד שטו]

טז

רופא שהוזעק להגיש עזרה בישוב הסמוך לגבול שיש בו חשש סכנה, והוריו חוששין לשלומו ומצווים אותו שלא יסע לשם להגיש עזרה, אין צריך לשמוע להם אם הסכנה היא קטנה. [ילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יא סעיף טז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שטז]

סימן רמ - התנהגות האב עם בניו

[פרק יב]

א

אסור לו לאדם להכביד עולו על בניו, ולדקדק עמהם על כבודו, ולהטריחם יותר מדי, כדי שלא יביא אותם לידי מכשול, אלא ימחול על כבודו, אף בלא ידיעתם, ויעלים עינו מהם כדי שלא להענישם בידי שמים, שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול. ויזהרו ההורים שלא ידרשו מבניהם דברים שקשה להם לעשותם ויכשילום. ולכן אם האב צריך לאיזה שירות מבנו, וחושש פן לא ישמע לו, לא יאמר לו בלשון ציווי עשה לי כך וכך, אלא דרך עצה טובה. ואמנם יש לו לאב ליזהר שלא למחול על כבודו במקום שעלולים ללמוד ממנו לזלזל בכיבוד אב. וברור שאם לאחר שהאב מחל על כבודו, חזר בו ממחילתו, דשוב הבן חייב בכבודו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"א מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שיז]

ב

אין לאדם להטיל אימה יתירה בתוך ביתו, וצריך לומר כל דבריו לבניו ובנותיו בנחת ובלא כעס, ואין לך דבר שמקלקל את היחס בין האב לבנו כמו רוב מורא. [ילקו"י שם פי"ב ס"ב]

ג

לעולם לא ישנה אדם בנו בין הבנים וישווה את כל בניו במאכל ומשקה ובכספים במתנה ובירושה. ואמנם מותר לאב לכתוב צוואה ולהוריש את רוב הנכסים שלו לבנו שהוא תלמיד חכם ושאר נכסיו לשאר היורשים שאינם תלמידי חכמים. ומן הראוי שהאב יסייע לבנו שלומד תורה בהתמדה, והיא זכות גדולה לאב שמסייע ביד בנו הלומד תורה. [ילקו"י כיבוד או"א פי"ב ס"ג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שכב]

ד

אותם המתנהגים עם בניהם כחברים, וחושבים בזה לעשות את הילדים עצמאיים, אינם נוהגים כהוגן, [שאם ינהג עמו כחבר, כשיצטרך להכות את בנו מכה רכה על ידו, הבן ישוב ויכה לאביו או לאחיו הגדול]. אלא יש ללמד את הילד הכנעה להוריו ולאחיו הגדולים ממנו. אולם את בניו הגדולים יחשיבם כאחיו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שכה]

ה

יזהרו ההורים שלא לקלל את בניהם אפילו בשעת רוגז ומריבה, כי על ידי זה הם מזיקים לעצמם ולילדיהם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שכה]

ו

יש מי שאומר שאין לה לאמא לומר על בנה "הריני כפרה עליך" שיש לחוש בזה משום פתיחת פה לשטן. ויש שהליצו על הנשים הנוהגות כן, שאין בזה כל חשש. ולכן השומע את אשתו אומרת כן אין צריך למונעה מכך. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ו]

ז

אין להפחיד את התינוק בדבר טמא, כגון לומר לו חתול או כלב יקח את זה התינוק, כי ברית כרותה לשפתים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ז מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שכח]

ח

צריך הבן ליזהר מאד שלא לריב ולקלל את אחיו ואחיותיו, שהרי גורם בזה צער להוריו, וגם לאחר פטירת ההורים יש ליזהר בזה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ח]

ט

אסור לאב להכות את בנו הגדול, פן יתריס כנגדו, ויחזיר לו, ונמצא עובר על לפני עור לא תתן מכשול. והמכה לבנו הגדול או בתו הגדולה אמרו חז"ל (מ"ק יז.) שהוא חייב נידוי. וגם כיום אף שאין מנדין, אין לאב להכות את בנו או בתו הגדולים, או לקללם ולגעור בהם, שיש חשש שיתריסו כנגדו. ולאו דוקא בנו "הגדול" ממש, אלא הכל לפי טבעו של הבן, כל שיש לחוש שיתריס כנגדו בדיבור או במעשה. ואפילו אינו בר מצוה עדיין, אין ראוי להביאו לידי מכה אביו, או מקלל אביו, אלא ישדלנו בדברים. והחכם עיניו בראשו. [וכל שכן שיש ליזהר בזה כשהבן כבר נשוי]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"ט]

י

ואמנם רשאי אדם להכות מכה רכה את בנו הקטן כדי לחנכו, אך לא יכהו בשעת כעסו, כדי שלא יכנו יותר מן הראוי מחמת כעסו. וגם לא יכנו בשוט או במקל, ולא מכת אויב ואכזרי, אלא ברצועה קטנה. ועצה טובה למי שהוא כעסן שלא יכה את בנו מיד בשעה שעשה דבר רע, אלא ימתין עד שתשוב חמתו, ואז יכה אותו מכה רכה לשם חינוך. ואם יש לחוש שמא הקטן יתריס כנגדו בדיבור או במעשה, אין להכות גם בן קטן. וירבה לדבר עמו בנחת ובדברי תוכחה, ויקלסו באיזה מדה טובה שיש בו. ובכל אופן קטן פחות מבן חמש שנים אין להכותו כלל על שום דבר, והמכהו הרי הוא חוטא. אבל אם נוגע בכלי הבית היקרים וכדו', והאב חושש שהכלי ישבר, או שהילד יינזק, ומכהו מכה רכה על כף ידו דרך הרתעה, אין בכך כלום, וזה מדרכי החינוך. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב ס"י]

יא

יש מי שאומר שאף אם הבן ממושמע להוריו לגמרי, יש למצוא עילה להכותו להטיל בו מורא. אולם לדינא אין לסמוך על זה שכל המכה את בנו שלא לצורך גדול עונו מנשוא.

[ובכלל זה המכים את נשותיהם, שגדול עוונם מנשוא, שאין זה דרך בני ישראל, ועל ידי כך מיפר את שלום הבית, ובסופו של דבר יגיעו לגירושין]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב סעיף יא]

יב

ילד קטן שמפריע למהלך התפלה בבית הכנסת, מותר לאביו [או לאחד המתפללים] להשתיקו ברמז, אף באמצע קריאת שמע וברכותיה או באמצע תפלת י"ח. ואם הרמז לא עזר, מותר להכותו מכה רכה על כף ידו, כדי להשתיקו. אולם אסור לדבר בפיו כדי להשתיקו, אף שמטרידו בתפלתו. ורק ברמיזה או בדפיקה על השלחן, או שיכה מעט על כף ידו של הילד, מותר. ואם אין הרמיזה מועלת יכול לעשות תנועה בקול כדי להשתיקו, אך לא יפסיק בדיבור ממש. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב סעיף יב מהדורת תשס"א כרך ב' עמ' שלט]

יג

ילד [שהגיע לחינוך] שחילל שבת בטעות, צריכים לקבוע עמו זמן מה כרבע שעה ללמוד עמו ספרי מוסר כסדרן, ולהשריש בלבו יראת שמים, יראת העונש ושכר מצוה בעולם האמת. ולהסביר לו כי לא לעולם יחיה האדם. וברור שאם הלימוד הזה יתקיים, סוף ייטיב ויעלה מעלה ביראת שמים. וצריך להתפלל תמיד להשי"ת שהבנים יצליחו ביראת שמים. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יב סעיף יג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שמ]

סימן רמ - מכבדו בחייו ובמותו

[פרק יג - וראה עוד בדינים אלה להלן בהלכות אבלות]

א

חייב אדם לכבד את אביו ואמו גם אחרי מותם, ויש אומרים דאין חיוב זה אלא מדרבנן, ויש אומרים שגם לאחר מיתה חיוב כיבוד אב ואם הוא מן התורה. וכן עיקר.

ב

עיקר הכבוד הוא לאחר מיתה לרומם כבוד אביו, כגון לקרותו אבא מארי, וכדומה, ולעשות לו נחת רוח לאחר פטירתו, באמירת קדיש, הדלקת נר נשמה ביום הפטירה, [ראה להלן הלכות אבלות, ובילקו"י אבלות סימן מ, ובילקו"י כיבוד אב ואם פרק יג ס"ז], ועריכת אזכרה ביום השנה, עלייה לתורה ביום השנה, וכיו"ב. [ילקו"י כיבוד או"א מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שמא]

ג

אם הוא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו, כשמזכיר דבר הלכה מאביו יאמר "הריני כפרת משכבו". וראה להלן בהלכות אבלות סימן לט. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג ס"ב]

ד

בליל יום הכפורים מנהגינו לומר בעת הוצאת ספרי התורה השכבות לנפטרים, ולהורים שנשמתן עדן, וראה להלן בהלכות אבלות סימן לב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג ס"ח]

ה

אם האב ציוה על בניו לעשות איזה דבר אחר פטירתו לכבודו, והדבר כרוך בהוצאות, יש אומרים שהבנים חייבים לקיים צוואתו ולהוציא את ההוצאות מדמי הירושה, דאף שכיבוד אב ואם הוא מהממון של האב, וכאן הבנים הרי זכו בירושה ונעשה כממון שלהם, מכל מקום לגבי קיום צוואת האב צריכים הבנים לקיים צוואתו ולהוציא את דמי ההוצאות מממון הירושה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג ס"ט מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד שסה]

ו

בכלל החיוב לכבד את אביו ואת אמו אחר פטירתם, הוא לשמור על אמירת קדיש כל י"ב חודש שאחר פטירתם, ובימי פקודת השנה. וראה להלן בהלכות אבלות. [כיבוד או"א פרק י"ג ס"י]

ז

יש אומרים שכל דיני אבלות הנוהגים על אב ואם הם מדין כיבוד אב ואם, וממילא האב יכול לצוות לבניו שלא ישבו עליו שבעה ולא ינהגו עליו מנהגי אבלות. אולם אין ההלכה כדבריהם, ולפיכך אב שציוה לבניו שלא ישבו עליו שבעה וכו', אסור לבנים לשמוע בקולו, וחייבים לנהוג כל דיני אבלות המבוארים בהלכה. ואמנם לענין שמיעת כלי שיר והשתתפות בשמחה במשך הי"ב חודש על פטירת אב ואם, יש אומרים שבזה אם האב מחל על כבודו וציוה לבנו שלא ימנע משמחה במשך הי"ב חודש, והתיר לו להשתתף בשמחות וכדומה, או ללבוש בגד לבן חדש במשך הי"ב חודש, הבן רשאי לנהוג כן. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף יט]

ח

מי שציוה על בניו לפני מותו שלא יאמרו עליו קדיש לאחר פטירתו, לא ישמע לו, וראה להלן הלכות אבלות סימן מא סעיף ד'. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג ס"כ]

ט

מי שהוריו בחיים, ורוצה לומר קדיש יתום על אחד ממכריו או קרוביו שנפטר בלא בנים, והוריו מתנגדים, ראה להלן בהלכות אבלות סימן מא סעיף א. [ילקו"י שם פרק יג סעיף כו]

י
אם חל יום פקודת השנה בשבת, מתחילין לומר קדיש החל מערבית של ליל שבת הקודם, דהיינו קדיש על ישראל שאומרים אחר במה מדליקין, ואומרים קדיש כל השבוע עד סוף שבת שניה שהוא יום היאר-צייט. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף כז]

יא
בן שהוריו בחיים, מותר לו לעבור לפני התיבה להיות שליח צבור, ואין לו לחוש שהוריו יקפידו עליו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף כח]

יב
נהגו לעלות לקבר ביום השבעה, וביום השלושים, ולאחר אחד עשר חודש, וביום פקודת השנה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף לו]

יג
אם יש חיוב על הבן להיות שליח צבור בשנת האבל, ראה להלן בהלכות אבלות סימן לא סעיף א', ובילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק יג סעיף לח.

יד
נכון וראוי שגם האבל על אב ואם תוך ז' ימי אבלות, יעמוד כשליח צבור אף שהוא אבל בתוך שבעה. וראה בילקוט יוסף על הלכות אבלות סימן כט סעיף ד'. [שם פי"ג סעיף מג]

טו
כשיש כמה אחים אבלים, כיצד ינהגו לענין שליח צבור, ראה הלכות אבלות סימן לב.

טז
אם חל יום פטירת אביו בשבת, אם להעדיף מפטיר או משלים, ראה בהלכות אבלות סי' מ.]

יז
יש שנהגו ליתן לאבל תוך י"ב חודש לזמן ולברך ברכת המזון. [ילקו"י שם פרק יג סעיף מז]

יח
מנהג הספרדים לעשות אזכרה לנפטר בליל סיום השלשים, ובליל סיום שנים עשר חודש. וטוב שתלמידי חכמים יאמרו דברי תורה ומוסר לעורר את הצבור לתשובה, ואחר כך עושים סעודה לעילוי נשמת המנוח. ויש שנהגו לעשות אזכרה גם בסיום האחד עשר חודש. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף מח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תכד]

יט
אם יש צורך מותר להקדים את הלימוד שעורכים בליל השלשים ליום העשרים ותשעה אחר הצהרים, וימשיכו קצת בלימוד בליל שלשים אחרי תפלת ערבית, וכן ביום פקודת השנה אפשר לעשות את הלימוד יום קודם, וימשיכו בלימוד קצת אחר ערבית של ליל פקודת השנה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף מט מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תכד]

כ
יש הנוהגים להתענות בכל שנה ביום פטירת אב ואם, ומנהג טוב הוא. וראה להלן בהלכות אבלות סימן מ', ובילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם פרק יג סעיף נ.

כא
אם חל יום השנה בשבת, המנהג להקדים ולערוך את האזכרה ביום חמישי בערב, וזה עדיף יותר מאשר לדחות את האזכרה ליום ראשון. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף נד]

כב
מעיקר הדין מותר להשתתף בשמחת נישואין או בסעודת שבע ברכות, בליל יום הפטירה, וראה להלן בהלכות אבלות סימן מ', ובילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם פי"ג סנ"ה.

כג
יש מי שאומר שביום היאר-צייט אם מזכיר דבר הלכה בשם אביו, צריך לומר הריני כפרת משכבו. אך אין המנהג כן. [ילקו"י כיבוד או"א פי"ג סע' נו, מהדורת תשס"א כרך ב' עמ' תלו]

כד
בכל מנהגי יום השנה יש לילך אחר יום הפטירה, ולא אחר יום הקבורה, הן בשנה הראשונה והן בשנים שלאחר מכן. [וראה להלן בהלכות אבלות סימן לט, ובילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יג סעיף נט. מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תלח].

כה
מי שמצאו אותו מת בלילה בדירתו, ולדעת הרופאים נפטר כמה שעות קודם לכן, וספק אם נפטר ביום או בלילה, מספק יש לקבוע את יום השנה ביום שלפניו, ולא לפי הלילה שלאחריו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יג סעיף ס מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תלט]

כו
מי שציוה קודם מותו למסור את גופו למדע אחר פטירתו, כיצד הדין לענין אבלות וקדיש, ראה להלן בהלכות אבלות, ובילקו"י על אבלות סי' מט, ובילקו"י כיבוד אב ואם פי"ג סעיף סז.

כז
ביום השנה נוהגים לעלות לקבר אב או אם, לומר שם פרקי תהלים וכו'. וראה להלן בהלכות אבלות סימן מ', ובילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק יג סעיף ע.

כח
הלומד תורה והעלייה לקבר הוריו ביום פטירתם גורמת לו לביטול תורה, וכן מי שהוא זקן או חלוש והעלייה לקבר אבותיו קשה לו, רשאי להמנע מלעלות לקבר אבותיו.

כט
מצוה גדולה על הבן להשתדל מאד להביא את הוריו שנפטרו בחוץ לארץ, לקבורה בארץ ישראל. וראה להלן בהלכות אבלות סימן נב סעיף ו. [ילקו"י כיבוד או"א פי"ג סעיף עה].

סימן רמ - כיבוד שאר קרובים

[פרק יד]

א
חייב אדם לכבד את אשת אביו אף שאינה אמו, כל זמן שאביו קיים. וכגון שאביו גירש את אמו ונשא אשה אחרת, או שאמו מתה ואביו נשא אשה שניה, או שאביו נשא ב' נשים. וכן חייב אדם לכבד את בעל אמו אף שאינו אביו, כל זמן שאמו קיימת. ויש חיוב לקום מפניהם משנכנסו לתוך ד' אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו. אבל לאחר מיתת הוריו אינו חייב בכבודם, ומכל מקום דבר הגון הוא לכבדם גם אחרי מות אביו או אמו. [שם ס"א].

ב
היה אביו רשע ואשת אביו אינה רשעה, צריך לכבדה. ולדידן בלאו הכי חייבים לכבד גם אב רשע. ואף לאשכנזים יש להחמיר לכבד את אשת האב שאינה רשעה, אף שהאב רשע. ואם אשת אביו מרשעת, יש אומרים שאין חיוב לכבדה, אחר שחיוב כיבודה בא מריבוי. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תסח]

ג
אם אביו מוחל לבנו שלא לכבד את אשת אביו, יש להסתפק אם צריך לכבדה, ויש להחמיר מספק, ולכבד את אשת אביו גם כשאביו מחל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ג]

ד
הנשבע שלא לכבד את אשת אביו או את בעל אמו, יש להסתפק אם השבועה חלה כמו דין חצי שיעור. וכן יש להסתפק בנשבע שלא לכבד את אחיו הגדול, אם השבועה חלה או לא. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תסט]

ה
חייב אדם לכבד את אשת אביו גם שלא בפני אביו, ויש אומרים שאינו חייב לכבד את אשת אביו אלא דוקא בפניה, אבל שלא בפניה אינו חייב לכבדה, וכגון כשבא לעיר ומבקש איזה דבר, אינו צריך לתלות בכבודה. וכדומה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ה]

ו
לא נתרבו בעל אמו ואשת אביו אלא לענין כיבוד, ולא לענין מורא. ולכן אין צריך לעמוד מפניהם כמלוא עיניו כמו באביו, וכן אין איסור לישב במקומם, או לסתור דבריהם,

וכדומה. ומכל מקום המנהג שלא לקרוא להם בשמם בפניהם מפני כבודם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תע]

ז

אם אשת האב מחלה על כבודה, כבודה מחול, דלא גרע מאמו שמחלה על כבודה. ואינו צריך לכבדה מדין כיבוד האב, אחר שגם האב מוחל. אבל אם האב אומר בפירוש שאינו מוחל על כבוד אשתו, יש ליזהר בכבודה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ז]

ח

אם אמו מקפדת ודורשת מבנה שלא יכבד את אשת אביו, יש אומרים שאם היא נשואה לאביו [וכגון שאביו נשא ב' נשים], אין לבן לשמוע לאמו. אבל אם אמו גרושה, ודורשת מבנה שלא יכבד את אשת אביו, ואביו דורש שיכבד את אשתו, לאיזה שירצה יקדים. ויש אומרים דבכל אופן צריך לכבד את אשת אביו אף שאמו מקפדת, ואינו צריך לשמוע לה, ויש אומרים דבכל אופן ישמע לאמו. ונראה יותר דבכל אופן יכבד את אשת אביו, ואין חיוב לבן לשמוע לאמו שציותה לו שלא יכבד את אשת אביו. וישתדל לעשות זאת שלא בפני האם, ככל שהדבר מתאפשר לו, כדי שאמו לא תצטער. אולם לאחר פטירת אביו, אם אמו מתנגדת שיכבד את אשת אביו, ישמע לאמו. [שם פי"ד ס"ח מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד תעב]

ט

אם אמו נשואה לאחר [שאינו אביו], ואומרת לו השקיני מים, ובעל אמו אומר השקיני מים, שניהם שוים, ויכול להקדים לכבד למי שלבו חפץ. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"ט]

י

אם אמו מבקשת מים ואשת אביו מבקשת מים, אם אמו מגורשת מאביו, כבוד אמו עדיף. אבל אם אמו אינה מגורשת מאביו, וכגון שאביו נשא אשה שניה, יש אומרים שצריך להקדים כבוד אשת אביו על פני כבוד אמו, דאשת אביו הוא משום לתא דכבוד אביו. [והיינו באופן שאביו אומר לו בפירוש שיכבד את אשתו]. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"י]

יא

אשת אביו שנפטרה, או בעל אמו שנפטר, אינו חייב בכבודם כלל, דכיון שמתו דמי לנתגרשו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף יא מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תעה]

יב

חייב אדם לכבד את אחיו הגדול ממנו, בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו. ואף שהאח הקטן תלמיד חכם יותר מהגדול, אפילו הכי האח הקטן צריך לכבד את האח הגדול. וגם הוא יכבדו בגלל תורתו. וכן חייב לכבד את אחותו הגדולה. וכן באחים תאומים צריך הקטן לכבד את האח שנולד לפניו. וכן חייב לפרנס את אחיו הגדול

בתורת צדקה, או מכספי מעשר כספים, אם הוא עני ואין לו בנים שיפרנסו אותו. ואחים שיש להם אח שהוא תלמיד חכם ראוי שיחזיקו בידו כדי שיוכל לעסוק בתורה. ומלבד שיקבלו שכר טוב בעמלם ישאו ברכה מאת אביהם ואמם, שאין לך כיבוד אב ואם גדול מזה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף יב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תעו]

יג

אין צריך לכבד את האח הגדול ככבוד אביו ואמו ממש, אלא שלא יבזהו בדברים, וכן לעמוד מפניו בעת שעולה לקרוא בספר תורה, וכדומה. אבל אין חיוב לכבדו כמו אביו ממש. ומן הדין אח קטן צריך לעמוד מפני אח גדול ממנו המגיע לידו תוך ד' אמותיו, אך רבים לא נהגו להקפיד בזה, ובפרט באחים צעירים, וסומכים על מחילת האח לכבדו בדבר הנראה כתמוה בעיני הבריות. [וכסברת הרב ערוך השלחן לגבי אביו]. וכן אין חיוב מורא מפני אחיו הגדול, ולכן מותר לקוראו בשמו, ולסתור דבריו, ולשבת במקומו הקבוע. ומכל מקום אם האח הגדול בן תורה יוסיף לו תאר "רבי" פלוני. וכשעולה לתורה האח הגדול, יעמדו לכבודו כל אחיו עד שיסיים קריאת התורה, וזה בכלל המצוה לכבד את האח הגדול. וכן המנהג. וכן יש לנהוג עם אחי האב, ואחי האם, ובעל האם, לחלוק להם כבוד. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף יג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תפה]

יד

יש אומרים שחיוב זה לכבד את אחיו הגדול, הוא לכל אחיו הגדולים ממנו. וכן לכל אחיותיו הגדולות ממנו, בין אח מאב ובין אח מאם. וכן הוא הן לפי הפשט והן לפי הסוד. ויש חולקים ואומרים שאין החיוב אלא באחיו היותר גדול מכולם ולא לכל אחיו הגדולים ממנו. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף יד. הליכות עולם חלק ח' עמוד קסד בהערה]

טו

אם אחיו הגדול הוא עם הארץ, חייב לכבדו. אך אם הוא רשע ובעל עבירות, אין חיוב לכבדו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף טו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תצב]

טז

תלמיד חכם שאחיו הגדול ביזה אותו, ונידה הקטן לגדול, כדין עשה שנידהו לגדול, שכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ואינו חייב לכבדו. ומכל מקום אינו שבח לתלמיד חכם שינהיג עצמו לנדות. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף טז]

יז

כיבוד אחיו הגדולים אינו נוהג אלא בפניהם. ויש אומרים שיש חיוב לכבד את אחיו הגדול גם לאחר מיתת ההורים. ויש חולקים ואומרים שאין חיוב לכבדו אלא בחיי

ההורים, אבל לא אחר פטירתם. ונראה שדעת מרן להחמיר בזה. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק יד סעיף יז]

יח

יש אומרים שאין לאדם לשדך את בתו הצעירה לפני הבכירה, ובפרט שהבת הצעירה חייבת בכבוד אחותה הגדולה. ויש אומרים שאין להקפיד בזה. ובפרט בשני אחים, שאין האח הקטן צריך להמתין עד שאחיו הגדול ישתדך, ויכול להקדימו. [ילקו"י שם פי"ד סעיף יח]

יט

אם אחיו הגדול אומר לו השקני מים, ובעל אמו אומר לו השקני מים, אם שני האחים הם מאם אחת, יש לומר לאח הקטן, הנח כבוד אחיך הגדול ועסוק בכבוד בעל אמך, שאתה ואחיך חייבים בכבודו. ואפילו אם האחים הם משתי אמהות, והאח הגדול אינו חייב בכבוד בעל האם, מכל מקום כיון שבעל האם, חייבים בכבודו מן התורה, כבוד בעל האם קודם לכבוד האח. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף יט]

כ

יש אומרים שחייב אדם בכבוד אבי אביו [הסבא] כל זמן שאביו חי, ויקרא לו סבא, ולא יקראנו בשמו, כי אם בתואר רבי פלוני, [אך אין חיוב כיבוד הסבא ככיבוד אב ממש]. ולאחר מות אביו יכבדנו על כל פנים בקימה והידור. וכשעולה לספר תורה יעמוד לכבודו, ולא ישב עד שיסיים את הקריאה, ואז יגש לנשק את ידיו, וכמו שנאמר ונגד זקניו כבוד. ולגבי אבי אמו ואֵם אמו [סבתא], יש לצדד שמעיקר הדין אין חיוב לכבדם. ומכל מקום לכתחלה ינהג בכבוד גם לגבי אבי אמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תצו]

כא

מותר מעיקר הדין לרפאות את זקנו בין על ידי הקזת דם, חיתוך אבר והוצאת קוץ וכדומה. והמחמיר בזה במקום שיש שם אחר שיטפל בזקנו, תבוא עליו ברכה. [שם פי"ד סכ"א]

כב

אם ההורים אסרו על הבן לומר קדיש אחר הסבא, מפני קפידתם שלא יורע מזלם, ישמע להם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקה]

כג

אם היה זקנו רשע ובעל עבירות, אין חיוב לכבדו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כג]

כד

אם אביו אומר לו השקיני מים, וסבו אומר לו השקיני מים, יש אומרים שיקדים את אביו, מפני שכבוד אביו עדיף. ויש אומרים שיקדים את סבו, מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד הסב. וכן לענין כיבוד בסנדקאות, אם אביו מבקש מבנו להיות סנדק לבן הנולד לו, וגם סבו מבקש להיות סנדק, יש אומרים שיכבד את אביו ולא את סבו. ויש חולקים. ובמקומותינו שרוב האנשים נוהגים לכבד את האבא [אביו של אבי הבן] ולא את הסבא, אין לשנות מן המנהג. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקה]

כה

חייב אדם לחנך את בניו ובנותיו הקטנים שיכבדו את הסבא והסבתא, וינהגו בהם כבוד. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקח]

כו

אף שחייב אדם בכבוד אבי אביו, מכל מקום אינו חייב מיתה על קללתו, אלא לענין זה הרי הוא כאחד מישראל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקח]

כז

יש להסתפק אם יש חיוב לכבד את אביו של סבו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כז]

כח

מותר לאדם לחתום את שמו ולציין נין ונכד לגאון פלוני, מבלי להזכיר את שם אביו, ואין זה נחשב למזלזל בכבוד אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כח]

כט

חייב אדם לכבד את חמיו אף על פי שאינו חכם, ולא זקן, וכן חייב לכבד את חמותו, והכיבוד הוא בקימה והידור כשמגיעים לתוך ארבע אמותיו, כמו שמכבדים את הזקנים החשובים, אבל אין חיוב לכבדם ככבוד אביו ואמו. ואפילו אם חמיו צעיר, חייב לעמוד מפניו כנז'. וכשחמיו עולה לספר תורה, יעמוד לכבודו עד שיסיים הקריאה, ואז יגש אליו לנשק ידיו, כמו שנוהגים לעשות כן בעליית ספר תורה של האב, וכן ראוי לעשות. ובפרט אם חמיו הוא בעל מעשים טובים ובן תורה. וכל שכן אם הוא תלמיד חכם. [ילקו"י כיבוד אב ואם פרק יד סעיף כט. יחוה דעת חלק ו' סי' נא עמוד רסט]

ל

אין חיוב מורא בחמיו וחמותו. ולכן מותר לחלוק על חמיו אפילו במילי דעלמא, ובלבד שיעשה כן בדרך ארץ, וכל כיו"ב מדיני מורא. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף כט].

לא

אם החתן תלמיד חכם וחמיו הוא בעל בית פשוט, אין החתן צריך לעמוד מפני חמיו קימה גמורה, אלא כדי הידור בעלמא. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד מהדורת תשס"א עמוד תקיד]

לב

דבר הגון וראוי שלא לקרוא לחמיו וחמותו בשמם הפרטי, שהרי גם לזקנים חשובים אין קוראים בשמם הפרטי, אלא עם תאר "רבי" פלוני. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לב]

לג

יש שנהגו לקרוא לחמיו ולחמותו בשם אבא ואמא, כדרך שדוד המלך קרא לשאול. ואין איסור בדבר. ואם רוצה לקרוא לחמיו בתואר אבא מארי, יש אומרים שאין לו לעשות כן, משום שכינוי זה לא ניתן ליאמר כי אם לאביו ואמו, ואם יקרא תואר זה גם לאחרים, נראה ח"ו ככופר באביו או אמו. [ילקו"י כיבוד או"א פי"ד סל"ג מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד תקיז]

לד

גם האשה חייבת לכבד את חמיה וחמותה במה שתוכל וכמיטב יכולתה. וראוי לו לאדם שידריך את אשתו לכבד את חמיה וחמותה, כמבואר בתנא דבי אליהו. וגדול חיוב האשה מהאיש, שהיא חייבת יותר לכבד את חמיה וחמותה, שזהו כבוד בעלה, והיא חייבת בכבודו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לד מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקטז]

לה

גם אם חמיו וחמותו מצערים אותו, עם כל זה חייב לנהוג בהם כבוד ולקרוא להם בדרך ארץ, וכמו שמצינו בדוד המלך ששאול המלך רדפו, ועם כל זה נהג בו כבוד וקראו אבי. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקיח]

לו

אף אם היה חמיו עם הארץ, חייב לכבדו כנז'. אבל אם היה רשע ובעל עבירות אין חיוב לכבדו ובמקום שיש חשש למחלוקת אם לא יכבד את חמיו, יכול לכבדו, שאין בזה איסור. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לו מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקיח]

לז

כבר נתבאר לעיל [עמוד תרסד] שאם יש עימות בין אשתו להוריו, לא יכעס על אשתו בשביל לעשות נחת רוח להוריו, אבל אם אשתו מחציפה בדיבור כלפי הוריו, אף שהצדק עמה, ראוי לו להשתיקה בנחת ולומר לה לנהוג בדרך ארץ. ואם רואה שהמריבות בין אשתו להוריו הם תכופות וגורמות להפרעה בשלום ביתו, ישתדל שלא להגיע לבית הוריו יחד עם אשתו, אך הוא עצמו יבקר אצלם להפיס את דעתם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לז]

לח

אם ציוו עליו אביו או אמו שלא יכבד את חמיו או חמותו, אין צריך לשמוע להם. וכן בת שאביה או אמה ציוו עליה שלא תכבד את חמיה או חמותה, אין לה לשמוע להם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לח מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקיט]

לט

גם לאחר פטירת חמיו וחמותו מן הראוי לנהוג בהם קצת כבוד. ואם אין לחותן בנים שיאמרו עליו קדיש, ראוי לחתן שיאמר אחריו קדיש. וכן אם החתן הוא תלמיד חכם ומחדש חידושים, יש לו לחותן עלייה בעולם העליון. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף לט]

מ

כלה הרוצה לעזור לחמותה בסידור הבית, או בהדחת הכלים וכדומה, והחמות מתנגדת לכך, צריך לשקול אם מסרבת מטעמי נימוס שאז אין צריך לשמוע לה, אבל אם אינו מטעמי נימוס יש לשמוע לה, דרצונו של אדם זהו כבודו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד ס"מ]

מא

כשיש לפניו כבוד אביו וכבוד חמיו, יקדים את אביו. ולכן אם אביו ביקש ממנו איזה דבר, וגם חמיו ביקש איזה דבר, יקדים את אביו. ועם כל זה כבר נתבאר שאם ציוה לו אביו שלא ילך לבית חמיו, לא ישמע לו, אך לא ילך לשם בתדירות, כדי להפיס דעת אביו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף מא מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקכ, ובמהדו' תשס"ה עמוד תרעז]

מב

חייב אדם בכבוד חמיו אף כשאין אשתו עמו. אולם אחר פטירת אשתו אין חיוב לכבד את חמיו וחמותו. וכל שכן אחר שנתגרשו. [שם פי"ד סעיף מב, ובמהדורת תשס"ה עמו' תרעז]

מג

אשת חמיו שאינה אם אשתו, אין צורך לנהוג בה כבוד. אך בפני אשתו יכבד אותה. וכן באב חורג של אשתו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף מג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקכא]

מד

ראוי ונכון לכבד את הדוד, אח אביו או אח אמו. וכן את דודתו. והיינו להדר מפניו בשעה שעובר לפניו, ולדבר עמו בדרך ארץ. [ילקו"י שם פי"ד סעיף מד, ובמהדו' תשס"ה עמ' תרעח]

מה

אב שציוה את בנו לעשות איזה דבר, והדבר ההוא אין הבן יכול לעשותו, ורק אשת הבן יכולה לעשותו, אם האשה יכולה לעשות אותו דבר, צריכה להשתדל מאד לעשותו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק יד סעיף מה מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקכב, ובמהדו' תשס"ה עמוד תרעח]

סימן רמ, רמא - דין מקלל אביו ואמו

[פרק טו]

א

נאמר בתורה (שמות כב, יז): "ומקלל אביו ואמו מות יומת". לפיכך המקלל את אביו או אמו אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה, אם הוא בעדים והתראה. אחד האיש ואחד האשה שקללו. במה דברים אמורים שקללום בשם מהשמות המיוחדים, אבל קללם בכינוי, אינו חייב אלא בלאו כמו המקלל אחד מישראל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טו מהדו' תשס"א כרך ב' עמ' תקכג]

ב

גם אם אביו או אמו שוטים או חרשים, אסור לקללם. וכן אסור לקלל את הוריו בכתב. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טו ס"ב מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקכח, ובמהדורת תשס"ה עמוד תרפג]

ג

המקלל את אבי אביו או את אבי אמו, אינו בכלל חיוב מקלל אביו ואמו. והרי זה כמקלל אחד משאר ישראל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טו ס"ג מהדורת תשס"א כרך ב' עמוד תקכח]

ד

כל המבזה את אביו או את אמו אפילו בדברים, ואפילו ברמיזה, הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה, שנאמר (דברים כז, טז): ארור מקלה אביו ואמו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טו ס"ד]

ה

גר אסור לו לקלל את אביו הגוי, ולא להכותו ולא יבזהו, שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. [ילקו"י שם פט"ו ס"ה מהדו' תשס"א כרך ב' עמוד תקל, ובמהדו' תשס"ה עמוד תרפד]

ו

אם האם שומעת שהקטן מבזה את אביו, או שאינו מכבדו, צריכה לגעור בו, וכן האב ששומע את בנו הקטן מבזה את אמו, או שאינו מכבדה, צריך לגעור בו, כדי שיורגל עוד בקטנותו לכבד את הוריו ויאריך ימיו. [ילקו"י שם מהדו' תשס"א כרך ב' עמ' תקלב. ובמהדו' תשס"ה עמ' תרפו]

סימן רמ - דין מכה אביו ואמו

[פרק טז]

א

נאמר בתורה: ומכה אביו ואמו מות יומת, ולכן אסור לבן להכות את הוריו. ואפילו אם הם הכוהו שלא כדין. וכל המכה את אביו או את אמו ועשה בהם חבורה, חייב חנק. אחד האיש ואחד האשה שהכו את אביהם או אמם חייבים מיתה. ודוקא שעשו בהם חבורה, אבל אם לא עשו בהם חבורה אינו אלא באיסור לאו. הכהו על אזנו וחרשו, נהרג, שאי אפשר שיעשה חרש בלא חבורה, שטיפת דם יוצאת מבפנים האוזן ועל ידי

כך נחרש. ואמנם אם אביו מכהו ויש חשש סכנה לחייו, מותר לבן להתגונן מפניו אף אם יצטרך להכותו. [ילקו"י שם פרק טז סעיף א מהדורת תשס"א עמוד תקלג. ובמהדו' תשס"ה עמו' תרפו].

ב

לענין איסור הכאת אביו ואמו אין.מועילה מחילה מראש שיהיה מותר לו להכותם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"ב מהדורת תשס"א עמוד תקלו, ובמהדורת תשס"ה עמוד תרפח]

ג

אם היה צורך לקחת דם מאביו לבדיקה, והבן רופא, אין לבן להוציא דם אפילו אם האבא מוחל. וכן אם היה לאביו קוץ בבשרו, או עוקץ של דבורה או צרעה, לא יוציאנו, שמא יבוא לעשות בו חבורה ולהוציא דם. וכן אם האב רוצה לתרום דם, והבן הוא רופא לא יקיז דם לאביו, גם כשאין שם אחר. וכן לא יחתוך לו אבר, אף על פי שמכוין לרפואה. ויש אומרים שאם אין שם אחר מותר לבן לטפל באביו אף אם מוציא דם, וכן דעת הרמ"א. אך לדינא יש להחמיר בזה, ורק כשאין שום אפשרות להשיג רופא אחר, שאז יש לסמוך על המקילין. הא לאו הכי יש לעשות מאמץ והשתדלות מרובה שהקזת הדם וכל כיוצא בזה תיעשה על ידי אחר, גם אם הדבר הוא עת הצורך ושעת הדחק. [ילקו"י שם ס"ג]

ד

חולה הזקוק לקבל זריקה בכל יום, וקשה עליו לחפש מי שיזריק לו בכל יום, או מפני שזה כרוך בהוצאות ובטירדות, רשאי בנו להזריק לו את הזריקות, אחר שבדרך כלל אין מוציאים דם בעת הזריקה. [הואיל והזריקה נעשית בתוך הבשר]. אך יש לו לבן לבקש סליחת אביו מכאן ולהבא, שאם יגרום לו צער וכדומה, שימחול לו על כך. ואם נזדמן לשם אדם אחר, יש להעדיפו שהוא יזריק. וזריקות הנעשות בתוך הורידים דינן כהקזת דם, כדלעיל. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"ד מהדורת תשס"ג עמוד תקמה, ובמהדורת תשס"ה עמוד תרצד]

ה

רופא מומחה הבקי במלאכת הניתוח, והאב רוצה שהבן הוא זה שינתח אותו, לאחר שהוא מומחה בניתוחים מסוג זה, יש מתירים לבן לנתחו לאחר שהאב ימחל לו מראש. ויש אומרים שלגבי הוצאת דם לא מועילה מחילת האב, ולכן לדידן יש להורות שרופא אחר ינתח, והבן יעמוד בסמוך למנתח להדריכו ולהנחותו להצלחת הניתוח. ואם הבן הוא אפוטרופוס על אביו הזקן, וצריך לחתום על הניתוח, פשוט שמותר לו לחתום. [שם ס"ה]

ו

בזמנינו שהתספורת נעשית במכשירים חשמליים חדישים, והאב מבקש מבנו שיגלח את שערו, מותר לבן לספר את אביו בין בתספורת הראש ובין בתגלחת הזקן, ובפרט כשאין שם אחר שיספר ויגלח את אביו. אך יזהר שלא לעשות חבורה. ובפרט כשמגלח סוף הראש בסכין, דשכיח שנפצעים, דיש לבן ליזהר בזה מאד. [ואם חושש שיוריד דם, לא יעשה בסכין]. וכן מותר לבן לגרד את גבו של אביו כשמבקש ממנו, אחר שאין כאן חשש להוצאת דם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"ו, מהדורת תשס"א עמוד תקנ]

ז

מי שראה את אביו מעולף, וצריך לתת לו סטירות כדי שיתעורר מהתעלפותו, ואין שם אחר שיעשה זאת במהרה, מותר לבן לסטור לאביו כדי לעורר אותו מעלפונו, אחר שכוונתו לרפואה. ואין בזה הוצאת דם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"זמהדו' תשס"א עמ' תקנג]

ח

איסור מכה אביו אינו שייך במכה אבי אביו, והרי הוא כמכה אחד מישראל. [שם ס"ח]

ט

היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה, אפילו נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג, אסור לו להכותם ולקללם. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"ט מהדורתתשס"א עמוד תקנד]

י

בן שהכה את אביו בקטנותו, או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שאין צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום נכון שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה כשיגדיל, אף שעבר קודם שנעשה בר עונשין. אך בודאי שאין לעשות שום תשובה בדבר שימנע ממנו להתמיד בלימוד תורתינו הקדושה, וכגון אם יצום וימנע מלבוא לשיעור תורה, שאין לך דבר גדול יותר מלימוד תורה. ואדרבה ירבה בתלמוד תורה ככל יכולתו. [שם ס"י]

יא

מי שנשאו לבו לשוב בתשובה שלימה, ונזכר שגנב כסף מהוריו כשכבר היה בר מצוה, חייב להשיב להם את הממון, או שימחלו לו בפירוש, ולא יסמוך על אומדנא שמחלו לו על כך. וגם כשלא ידעו שגנב מהם צריך מחילה ממש בפועל. ואם ההורים נתנו ממון לבן על מנת שיוציא את הממון לצרכי אכילה, והבן בזבז את הממון לצרכים אחרים, אם לא התנו תנאי מפורש רק גילו דעתם שרצונם שיוציא לצרכי אכילה, אין בזה דין גזלן. ומכל מקום טוב מדין כיבוד אב ואם לבקש מהם מחילה על שעשה שלא כרצונם. וקטן שגנב או שהפסיד ממון לחבירו, מן הדין פטור לשלם אפילו לאחר שיגדל. ואינו חייב אפילו לצאת ידי שמים, ומכל מקום ממדת חסידות טוב שיתן איזה סכום לכפרתו, ושב ורפא לו. [ילקו"י כיבוד או"א פרק טז סי"א, מהדורת תשס"א עמוד תקסב]

הלכות כבוד רבו ות"ח

סימן רמב, רמד - מהלכות כבוד רבו ותלמידי חכמים

א

דין תלמיד חכם נוהג גם בזמן הזה לרוב העניינים, ולכן גם בזמן הזה הרואה תלמיד חכם גדול, המופלג בתורה וביראת ה' ומורה הוראות בישראל, יש לברך עליו בשם ומלכות "שחלק מחכמתו ליראיו". וחייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו. ומצות עשה לקום מפני כל חכם, אפי' אינו זקן, ואפי' אינו רבו. [יחוה דעת ח"ד סי' טז עמ' עט. וח"ה סי' סא].

ב

תלמיד חכם שמחל על כבודו, כבודו מחול. בין שהוא גדול הדור, בין שהוא סתם חכם, תורה דיליה היא, ויכול למחול. אבל על בזיונו אינו רשאי למחול.

ג

מותר לבקש מתלמיד חכם לגמול לו חסד, להושיט לו איזה חפץ, או למסור לחבירו איזה חפץ, וכיוצא בזה. ובלבד שלא יגרום לו בכך לביטול תורה.

ד

תלמיד חכם שיודע לנגן בכינור, וכדומה, יש אומרים שמותר לו לנגן ולתופף לפני חתן וכלה, הן בהליכתן לחופה, והן במשתה של מצוה, ואין בזה משום איסור לבזות את עצמו מפני כבוד תורתו. שבכל עניני מצוה, אין בזה משום ביזוי כבוד התורה, וכמו שראינו כמה מחכמי ישראל שהיו עושים סוכתם ברבים לפני חג הסוכות. ויש אומרים שאם הדבר יגרום לזלזול בתלמידי חכמים, אין להקל בזה. ויעשה שאלת חכם. ועל כל פנים תלמיד חכם שיודע לעשות מלאכה, או לעסוק במשא ומתן, יש ליעץ לו ללמוד תורה כל היום, ולקבל משכורת מהכולל או מהישיבה, או ממחזיק פרטי, שזה עדיף יותר, לאין ערוך, מאשר לעסוק במלאכה או משא ומתן, וללמוד כמה שעות ביום. ואף אם המשכורת מספיקה לו בדוחק, כבר הבטיחו חז"ל, שכל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. והבוטח בה' חסד יסובבנו. [יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן יז].

ה

פרנסי עיר החפצים לבחור רב לעיר, וכמה מבעלי הבתים שהם מראשי השלטון לוחצים בכל הדרכים על פרנסי העיר להפסיק את הליכי הבחירות לגמרי, בגלל שהמועמדים אשר הסיכויים שלהם להבחר, למרות גדולתם בתורה וביראת ה' טהורה, אין השקפת עולמם תואמת לאותם ראשי השלטון, אין לפרנסי העיר להכנע לדרישותיהם ועליהם להמשיך בהליכי הבחירות עד לבחירת רב העיר. כי מינוי רב עיר תלמיד חכם טומן

בחובו הצלה גדולה רוחנית בכל הנדרש בעניני מקואות וכשרות ונישואין ושאר עניני הדת, ולפי דעת רבותינו האחרונים מצות מינוי רב לעיר עולה על מצות פדיון שבויים, ולכן על הפרנסים להאבק בכל עוז ותעצומות נגד המפריעים להם במשימה קדושה זו. ואין ספק שבסייעתא דשמיא יעשו ויצליחו, כמאמר חז"ל הבא להטהר מסייעים בידו. [יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן יח].

ו

רב ראשי שנבחר למשרתו לחמש שנים, ולאחר מכן צריך לערוך בחירות חדשות, חכם אחר רשאי להתמודד כנגדו למשרה זו, ואין בזה משום מעלין בקודש ואין מורידין. והוא שהדבר על דעת הרבנים הגדולים שבעיר, ונציגי רוב הצבור הרוצים בהחלפת הרב הראשי, שאז רשאים הם לעשות כן, וגם החכם האחר יוכל להתמודד כנגדו. [יביע אומר חלק ט' חושן משפט סימן ט עמוד תמ].

ז

תלמיד חכם שנידה על תנאי, צריך הפרה.

ח

תלמיד חבר מותר מדינא לקרוא לרבו שאין רוב חכמתו הימנו "בשמו", בלי תואר "הרב פלוני", ומכל מקום בזמן הזה שסתם תלמיד חכם נקרא בתואר "רב" ונתרבו התוארים מאד, אין לתלמיד חבר לקרוא לרבו בשמו בלי שום תואר, ואפילו שלא בפניו. [יבי"א חלק א' חלק יורה דעה סימן יח]

ט

מותר לקרוא לרבו המובהק שלא בפניו "הרב פלוני" או "חכם פלוני". ומכל מקום יש להחמיר בפניו ולקראו בתואר הרב "רבי" פלוני, לקבל מרותו ורבנותו עליו, שהרי אפילו בתואר "רבי", רבו הפוסקים המחמירים בפניו. [יביע אומר חלק א' חיו"ד סימן יח אות י"ב]

י

מותר לקרוא לרבו בשם המשפחה, וכן לרבנים מפורסמים, כגון הרב אזולאי, (על מרן החיד"א), והרב אלגאזי (על המהרי"ט אלגאזי), וכיוצא בזה. [יבי"א חלק א יו"ד סימן יח סקי"ג]

יא

הקם מפני זקן, או מפני תלמיד חכם, צריך לעמוד על עמדו לכבודם כל זמן שהזקן או התלמיד חכם עומד, או עד לאחר שעבר מכנגד פניו ד' אמות.

יב

היושב באוטובוס ונכנס תלמיד חכם או זקן, והגיע סמוך אליו, תוך ד' אמותיו (כשני מטר) והוצרך לעמוד בפניו כפי הדין, והחכם או הזקן נשארו עומדים תוך ד' אמותיו, מאחר ואין מקום פנוי באוטובוס, צריך לתת לו את מקומו לשבת, ואינו רשאי לשבת כל זמן

שהתלמיד חכם או הזקן נשארים עומדים. (ובאביו וברבו חייב לעמוד כמלא עיניו). ואם הוא חולה או נכה ח"ו שאינו יכול לעמוד באוטובוס, אנוס רחמנא פטריה. וכן אם החכם או הזקן עומדים במרחק יותר מארבע אמות מהיושב, (שהוא אדם בריא) ראוי לו לנהוג בזה לפנים משורת הדין ולפנות לו את מקומו לשבת באוטובוס, שיש בזה גם כן מצות גמילות חסדים, ובפרט אם הוא בן תורה, שראוי לו לקיים דברי חז"ל שיהא שם שמים מתאהב על ידך. וכמו כן ראוי ונכון מאד לקום מפני אשה הנמצאת בחודשי הריונה, כשאין לה מקום לשבת באוטובוס, שיש בזה גם משום מצות גמילות חסדים, ובפרט בן ישיבה יעשה כן. [יחוה דעת חלק ג' סימן עא עמוד רכו].

יג

נאמר בתורה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ופירשו חז"ל, "שיבה" זה שהוא זקן בשנים, וכמו ששנינו במשנה: "בן שבעים לשיבה". "זקן" זה שקנה חכמה, דהיינו תלמיד חכם, שאפילו הוא צעיר חייבים לקום קימה, מלא קומה, כדי להדר את פניו. והיא מצות עשה מן התורה.

יד

מצות קימה מפני "שיבה" (זקן בשנים), היא מגיל שבעים שנה ומעלה, כי העיקר בזה כדברי הש"ס והפוסקים. והמחמיר לקום מפני זקן בן 60 שנה כדברי האר"י ז"ל, תבא עליו ברכה. [יבי"א ח"ג חיו"ד סי' יג. ובח"ט חיו"ד סי' יג עמוד רצב, וביחוה דעת ח"ג (סי' ע), שהעיקר כדברי הגמ' והפוסקים שחיוב הקימה לפני שיבה, הוא בזקן בן שבעים שנה, ולא כהמקובלים שכתבו שזהו מבן ששים ומעלה. ודלא כמי שחלק בזה. ושם הובאו דברי גדולי האחרונים שבכל מקום שיש מחלוקת בין הפוסקים והמקובלים הלכה כהפוסקים].

טו

גם מי שיושב בבית הכנסת ועוסק בקריאת שמע וברכותיה, או בפסוקי דזמרה, חייב לעמוד מלא קומתו מפני זקן בן שבעים שנה, או מפני תלמיד חכם שהגיע להוראה, ואף על פי שאין חולקים כבוד לתלמיד חכם במקום הרב, מכל מקום במקום שרבו חולק לו כבוד, שפיר דמי. וכאן הקדוש ברוך הוא עצמו ציונו לקום מפני שיבה או חכם. ואין לומר בזה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, הואיל ויכול לקיים שתיהן, בלי שום טירדא. וכן הוא הדין למי שמברך ברהמ"ז, ורואה זקן או חכם שעוברים בתוך ארבע אמותיו, צריך לקום מפניהם לכבודם, אף על פי שברכת המזון דינה כדין תפלת שמנה עשרה. והזהיר במצוה זו לקום מפני זקנים וחכמים ורבותיו, זוכה לאריכות ימים, ותלמודו מתקיים בידו.

טז

מי שהוא זקן בשנים, ואין ידוע לנו אם הגיע לגיל שבעים שנה, צריך לעמוד מפניו מספק, שספק תורה להחמיר. ומכל מקום בספק אם הוא בן ששים אין צריך להחמיר. וכן לגבי תלמיד חכם שספק אם הגיע להוראה הבקי ברוב התלמוד, בדברים הנוהגים למעשה ובעניני אבן העזר וחושן משפט, או לא, ספק דאורייתא לחומרא, וצריך לעמוד מפניו. אבל אם הוא אברך הלומד בכולל, ואינו יודע לפסוק הלכה, אין צריך לעמוד מפניו.

יז

חייבים לעמוד מלא קומה לזקן בשנים, ודלא כהאומרים דסגי בהידור בעלמא, וכמו כן חייבים לעמוד מלא קומה מפני תלמיד חכם, ולא סגי בהידור. [יביע אומר חלק ג' חלק יורה דעה סימן יג אות ד'. יחוה דעת חלק ו' סימן נא עמוד רע]

יח

הנמצא בבית מרחץ, ועבר לפניו זקן או תלמיד חכם, אין צריך לקום מפניו, שכיון שחיוב הקימה מפניהם הוא משום הידור, בבית מרחץ אין הידור, אבל בשאר מצוות אפשר לקיים גם בבית מרחץ, בשעת הדחק, וכן כשעבר לפניו אביו או רבו מובהק, יש אומרים שחייב לעמוד מפניהם גם בבית המרחץ מפני מורא. וכן עיקר. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדו"ק כרך א' עמוד תא].

יט

מצוה לקום מפני אשת חבר, ואפילו אחר מות בעלה מצוה לקום מפניה, ולכבדה. ויש אומרים שאשת חבר שדינה כחבר, אין זה אלא מדרבנן, ולפיכך כל שמסופק אם היא אשת חבר, אזלינן לקולא. ויש אומרים שבחיי בעלה הוא מהתורה, ואחר פטירתו מדרבנן.

כ

מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, וכן מפני אשה זקנה בגיל שבעים שנה, ומצוה זו נוהגת גם בנשים. ובודאי שיש מצוה וחובה על תלמידה לקום מפני מורתה, שלמדה תורה מפיה, ואסור לה לקרוא את מורתה מחנכתה בשמה הפרטי, אפילו בתוספת תואר "הגברת", אלא בתוספת תואר "מורתי". וכשהמורה נכנסת לאוטובוס, והתלמידה יושבת, צריכה לקום מפניה, ואם אין מקום פנוי לישיבה, עליה לתת לה את מקומה לשבת. וכן הדין לגבי אשה חכמה או זקנה בת שבעים שנה ומעלה, כשם שצריך לעשות כן מפני זקן או תלמיד חכם. וכל שכן שיש לכבד אשה חכמה שפועלת ישועות, ומשפיעה ומדריכה את הנשים בטהרת המשפחה ושבת וכשרות, ששכרה הרבה מאד, ולכן מצוה לעודדה ולכבדה כראוי, שממנה יראו וכן יעשו. [יחוה דעת ח"ג סי' עב עמוד רל].

כא
תלמיד חכם או זקן שנכנסו לבית הכנסת, אין לו לקום מפניהם מיד בכניסתם, ולדון את כל הבית כארבע אמות, אלא עד שיכנסו בתוך ד' אמותיו, שאז יש חיוב גם בזמן הזה לעמוד מלא קומה מפני תלמיד חכם וזקן. אבל אביו או רבו מובהק שנכנסו לבית הכנסת, מיד צריך לקום מפניהם, מפני שחובת קימה מפניהם הוא כמלא עיניו. [יבי"א ח"ד חיו"ד סי' טז]

כב
תלמיד חכם או זקן העובר לפני הצבור, יותר נכון להקיף שלא לעבור סמוך להם בתוך ד' אמות, כדי שלא להטריח הציבור לעמוד מפניו, ולא אמרינן שאדרבה נכון לעבור על ידם לזכותם במצות קימה מפני שיבה ומפני כבוד התורה, ואף לגבי רב ותלמיד אמרינן מאן דמקיף חיי, ואין הבדל בזה בין אם הציבור הם זקנים או צעירים, או אם הצבור יושב על גבי קרקע או יושב על גבי כסאות וספסלים, שבכל האופנים נכון להקיף שלא להטריחם לקום מפניו. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם דין מורא, יבי"א ח"ד חיו"ד סימן יז]

כג
מה שנוהגים כשבא אדם גדול בתורה לביקור במוסד תורני, או למקום מסויים, שמקבילים את פניו בשירה ובזמרה בפסוק: "שאו שערים ראשיכם וכו'", יש להם על מה שיסמוכו, והנח להם לישראל, דרחמנא לבא בעי, ואין להקפיד על כך כשעושים כן לתלמידי חכמים, וכ"ש לגדולי הדור, ובפרט שמיד מפרשים בשירתם: "מי הוא זה מלך הכבוד, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה". אף שכופלים הדברים. [יחוה דעת ח"ג סי' עג עמו' רלא].

כד
מותר לומר "ספר זה טוב הוא", או "שמועה זו נאה". כשאינו מסיים "ושמועה זו אינה נאה". ובלבד שלא יתכוין לפגוע בשמועות אחרות, וכל זה כשאינו חולק בדין על ההלכה ההיא שעוסק בה, אבל כשעוסק בדין ההוא, וסובר שיש לחלוק עליו רשאי לומר גם כן שמועה זו אינה נאה. והכל לשם שמים, בענוה ובהכנעה. [יבי"א חלק ב' יו"ד סימן טז]

כה
מותר לחלוק על איזה ספר, או על איזה סברא של תלמיד חכם, אפי' כשמטיח נגדו דברים קשים כגידים, והכל לשם שמים, שלא ימשכו אחר הלכה מוטעית. [יבי"א שם טז אות ה]

כו
תלמיד חכם הראוי להוראה, מותר לו לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, וכמובן אם יש לו ראיות הכרחיות והוכחות לכך. וכמו שמצינו בתלמוד במקומות רבים שרבינו

הקדוש חולק על אביו ורבו רשב"ג. ואביי חולק על רבה שהיה רבו המובהק, ורבא חולק על רב יוסף שהיה רבו המובהק. (ע' מהרש"א הוריות יד.). וכן הוא בכל הפוסקים, כי זו דרכה של תורה. ומיהו דוקא שלא בפניו, אבל בפניו לא יסתור דבריו. [ילקו"י על כיבוד או"א דין מורא אב].

כז

ומה שמצינו לרבי שמעון שהיה חולק על רבו המובהק רבי עקיבא, ומסיים עוד, "ונראים דברי מדבריו", נראה שזה היה שלא בפניו. וגם זה לא הותר אלא כשאומר דעתו בדרך "ענוה", ולא בדרך "ניצוח", וקמי שמיא גליא. והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. כמו שיש בדורינו מצעירי הצאן שגבה לבם וחולקים מסברת הכרס על גדולי הדור, במיעוט דרך ארץ, שהם בכלל תלמיד המבעט ברבותיו.

כח

אף על פי שאסור להורות הוראה בפני רבו, ואיסור חמור הוא, עד שאמרו (עירובין סג.) שהמורה הוראה בפני רבו, חייב מיתה, ותלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו ולא השלים שנתו. (וע"ע בברכות לא:). מכל מקום הלכה שהיא מפורשת בספרי הפוסקים, אינה נקראת הוראה, ומותר להורות הוראה כזאת אפי' ללא נטילת רשות מרבו.

כט

כל דין שנפסק להלכה בדברי מרן השלחן ערוך, שקבלנו הוראותיו בין להקל בין להחמיר, יכול התלמיד להורות לאחרים, אפילו ללא נטילת רשות מרבו. ואפילו אם הרמ"א והאחרונים חולקים על מרן, אנו פוסקים כדעת מרן אפילו להקל, שכבר קבלנו הוראותיו להיותו מרא דאתרא, ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו. וכבר אמרו על זה, לכו אל יוסף (מרן רבי יוסף קארו), אשר יאמר לכם תעשו. וכל הפורש מדבריו כפורש מן החיים. ותלמיד חכם רשאי להורות לעצמו ולבני ביתו, אפילו דברים שאינם מבוארים בפסקי מרן השלחן ערוך. ואין בזה משום מורה הלכה בפני רבו.

ל

גר צדק צריך לנהוג בכל הדברים כפסקי מרן השלחן ערוך שהיה מרא דאתרא בארץ ישראל, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, ואין הבדל בין גר צדק שהגיע ממדינות אירופא לגר צדק שהגיע ממדינות במזרח התיכון. [יחוה דעת חלק ה' סימן לג עמוד קנח].

לא

עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן ח"ו, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל כי דבר ה' בזה. ויש להזהר בזה מאד.

הלכות מלמדים

סימן רמה, רמו - הלכות תלמוד תורה

א

מצות עשה על כל איש מישראל ללמוד תורה הלכה למעשה כפי כוחו, ועל-ידי זה יוכל גם כן לקיים המצוות כהלכתן, ולשמור עצמו מכל איסורי תורה, וכמו שנאמר בתורה (דברים ה א): ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. וכמו שאמרו רבותינו (קידושין מ.) גדול תלמוד שמביא לידי מעשה. לפיכך כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין זקן גדול שתשש כוחו. ואפי' היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפי' בעל אשה ובנים שחייב לפרנסם, חייב לקבוע לו זמן ללמוד תורה ביום ובלילה. שנאמר (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה. [רמב"ם פרק א' מהלכות ת"ת ה"ח, וטור וש"ע יו"ד סי' רמו ס"א]

ב

ועד אימתי חייב אדם ללמוד תורה, עד יום מותו, שנאמר (דברים ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח (הרמב"ם פ"ב ה"י, וטוש"ע יו"ד סי' רמו ס"ג). ואין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהן, ולא תימצא תורה אצל אלה שלומדים מתוך עידון ואכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו על התורה, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. כך אמרו חכמים דרך רמז (ברכות סג:), זאת התורה אדם כי ימות באהל, שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכן אמר שלמה בחכמתו, התרפית ביום צרה צר כחכה. ועוד אמר (קהלת ב ט), אף חכמתי עמדה לי, תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי. (ילקוט שמעוני קהלת פ"ב). וכך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ובתורה אתה עמל. [ילקו"י על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד עמוד סו].

ג

כל השוכח דבר מתלמודו הרי זה מתחייב בנפשו, וכל זה לא נאמר אלא ביושב ועוסק בדברים בטלים, ואינו חוזר על תלמודו, אבל אם אכל זיתים וכיוצא באלו הדברים המביאים לידי שכחה, אין בזה איסור תורה. [שו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סימן ח' אות ב']

ד

יש אומרים דמה שאמרו חז"ל "כל השוכח דבר מתלמודו הרי זה מתחייב בנפשו" לא נאמר אלא בזמן הראשונים שלמדו בעל פה, אבל לאחר שנכתב הש"ס לא שייך דין זה. ויש חולקים. [יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן ח' אות ב]

ה

חייב אדם לשלש את לימודו בכל יום שליש בתורה שבכתב, דהיינו תנ"ך, ושליש במשנה, ושליש בתלמוד. כיצד, הרי שהיה עוסק במלאכתו לפרנסת בני ביתו שלש שעות ביום, ונשארו לו תשע שעות, יעסוק בשלש שעות מהן במקרא, ובשלש שעות במשנה, ובשלש שעות בתלמוד ופוסקים, להבין ולהורות הלכה למעשה. וללמוד דבר מתוך דבר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. במה דברים אמורים בתחלת לימודו של האדם, אבל כשיגדל בתורה יפנה כל ימיו לעסק התלמוד והפוסקים בלבד, לפי רוחב לבו ויישוב דעתו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, עד שידע היאך עיקר המצות, והיאך יוצא האסור והמותר, ולדמות דבר לדבר להבין ולהורות הלכה ולמעשה. ובעתים מזומנות יקרא בתורה שבכתב ובמשניות, כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה.

ו

כל הדין הזה שאמרנו שצריך לשלש לימודו למקרא ולמשנה ולתלמוד, היינו בתלמידי חכמים שיש להם פנאי ולומדים כל היום, תשע שעות ויותר, ואינם טרודים לפסוק הלכה לרבים, שאז ישלשו לימודם כאמור. אבל בעלי בתים שאין להם פנאי ללמוד יותר משעתיים שלש בכל יום, לא ילמדו אלא דיני התורה הלכה למעשה מתוך השלחן ערוך, ונושאי כליו, שמפיהם אנו חיים, שזהו שורש ועיקר הלימוד בתורתינו הקדושה, לדעת מה יעשה ישראל, ואינם יוצאים כלל ידי חובת מצות תלמוד תורה, בלימוד המשנה והגמרא, כי אין למדים הלכה מפני תלמוד (נדה ז:). וכן מה שאמרו (בנדה עג.) כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, היינו הלכות פסוקות. ולכן בעלי בתים כאלה ילמדו עם תלמיד חכם מובהק בשלחן ערוך ואחרונים, לדעת מה יעשה ישראל, שהוא עיקר הלימוד שמביא לידי מעשה. [שו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן יט אות ג']. אבל הלומדים "דף יומי" בלבד מהתלמוד שלנו, אינם יוצאים בזה ידי חובת מצות תלמוד תורה, שהרי כתב הגאון רבינו מהר"י בן מיגאש (סימן קיד), שאין בימינו מי שיוכל לפסוק הלכה מפי התלמוד, אלא רק על פי פסקי הגאונים, ואותם המדמים בנפשם להורות מחוזק עיונם בתלמוד, ראוי למונעם מזה, שאין בזמנינו מי שהוא ראוי לכך. ע"ש. אולם מי שיש לו ארבע שעות ביום, או יותר, ללמוד, יקבע שלש שעות מהן בלימוד ההלכה,

והשאר ללימוד הגמרא והראשונים כאשר תשיג ידו. [הליכות עולם חלק ח הלכות תלמוד תורה סעיף ד'].

ז

מי שהיה משתתף באופן קבוע מידי יום ביומו בשיעור תלמוד במסגרת לימוד "הדף היומי", וברצונו להשתתף בשיעור הלכות, בשלחן ערוך ואחרונים, הנמסר מפי תלמיד חכם מורה הוראה, במקום השיעור של "הדף היומי", אין מנהגו הראשון נחשב עליו כנדר, ורשאי להפסיק מלימוד הדף היומי אף בלי התרת נדרים, וילמד בקביעות הלכה למעשה. ואדרבה אם באותה שעה שלומד דף היומי יש במקום אחר לימוד בהלכה מפי מורה הבקי בהלכה, יש להעדיף לימוד ההלכה על לימוד הדף היומי, שהיא בבחינת מעלין בקודש, כדי שיבין וישכיל לדעת דיני האסור והמותר להלכה ולמעשה, ולא יכשל ח"ו באיסור חילול שבת או באיסור ברכה לבטלה וכיו"ב, ושגגת תלמוד עולה זדון. וירא שמים יוצא ידי שניהם, שאם אפשר לו ילמוד כל יום גם הדף היומי, וגם לימוד ההלכה, ומשכיל על דבר ימצא טוב. [יחוה דעת חלק ו' סימן נב עמוד רעב].

ח

ומכל מקום נכון וראוי ללמוד מפקידה לפקידה בספרי מוסר ואגדה שמביאים לידי יראת שמים. ובודאי שאין לומר דברי אגדה הנראים כתמוהים בעיני המוני העם ועמי הארץ, ותלמידים קטנים. ומה טוב לקרוא בכל יום חק לישראל. וכבר תיקנו חז"ל לקרות בכל יום פרשת התמיד ופרק איזהו מקומן ובריית דרבי ישמעאל, כדי שיחשב ללימוד מקרא משנה וגמרא. ולכן תלמיד חכם שתורתו אומנותו אינו חייב בקריאת חק לישראל ויוצא ידי חובת השילוש בסדר תפלתו. ומכל מקום טוב ונכון שגם בן ישיבה יקבע לימוד ב"חק לישראל". [ילקוט יוסף סוף חלק ב' על הלכות ס"ת וביהכ"נ עמוד שלב].

ט

עיקר מצות לימוד התורה אינו בגירסא בלא הבנה כלל, אלא מצות תלמוד תורה הוא בלימוד עם הבנת הענין, ולא די בהבנת פירוש התיבות, וכל שכן בגירסא בעלמא. ומכאן תשובה לאלו שיש להם "סגולה" לגמור כל הש"ס בתוך תקופה קצרה, בלי הבנה לעומק הדברים, וברור שהוא איבוד זמן וביטול תורה. [שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' כו אות ט]

י

העיון בגמרא ובראשונים, בין בסדר נזיקין בין בשאר מקצועות התורה, הוא דבר נשגב ואין ערוך אליו, וזה עיקר הלימוד, ללמוד בהבנה ועיון, ולא בשטחיות. ואמנם על כל בן תורה ואברך לבחון את דרך לימודו, אם הוא מעיין בסברות ישרות או לא, [ואם מכוין למהרש"א וכדו' סימן הוא שלומד בעיון נכון]. ועליו להתרחק מפלפולי סרק, וחילוקים

דחוקים הרחוקים מן האמת, אלא יתן אל לבו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וללמוד בעיון ישר ונכון. ולהבטחת ההבנה האמתית בגפ"ת יש ללמוד את המהרש"א, שיושר עיונו מבעית, מעט המחזיק את המרובה, בהבנת הפשט, וללמוד את הראשונים על הסוגיא, ובדברי האחרונים, כמו קצות החושן ודישרן סמיכין עלוהי, מה שנוגע לסוגיא, אשר דבריהם נאמרים בטוב טעם ודעת. גם דברי המשנה למלך מחנה אפרים והשער המלך יהיו להם לעינים, להדריכם בחידושי התורה אשר יחדשו.

יא

גם מי שאי אפשר לו ללמוד מרוב טרדתו בפרנסה, צריך להשתדל למצוא זמן פנוי לעסוק בהלכות ודיני התורה, ובפרט בשבתות וחגים, כדי לקיים ושננתם לבניך. וכן ישתדל לשנות לפחות שתי הלכות בכל יום, כדי שיהיה בכלל מה שאמרו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

יב

כל מי שאי אפשר לו ללמוד כראוי מפני רוב הטרדות שיש לו, או מפני שאינו יודע ללמוד, יתרום בעין יפה למוסדות תורה והישיבות, או יחזיק בתלמיד חכם השקוד על לימודו, ויהא נחשב לו כאילו עסק בעצמו בתורה. וכמו שאמרו בבראשית רבה (פרשה צט סי' ט): שכן מצינו בישששכר וזבולון, שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא, ומביא סחורות באניות ומוכרם, ונותן לישששכר כל צרכו, כדי שיעסוק בתורה, שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות וירכתו על צידון, ישששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים, אלו תלמידי ישששכר היושבים לרגליו ללמוד תורה. לכן כשבא משה לברך את שבטי ישראל הקדים ברכת זבולון לברכת ישששכר, שנאמר, שמח זבולון בצאתך וישששכר באהליך, שאלמלא זבולון לא היה יכול ישששכר לעסוק בתורה. וזכה ישששכר להעמיד מאתים ראשי סנהדראות. ועל זבולון נאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר". ואף על פי כן אף המחזיק שהוא בבחינת "זבולון", לא יתבטל לגמרי מלימוד תורה, אלא יקבע זמן ללמוד הלכה, לדעת מה יעשה ישראל, ולשמור השבת כהלכתה, שאם לא ילמוד, היאך יקיים.

יג

חכם הלומד תורה ומקבל מענק תמיכה קבוע כדי שיוכל ללמוד כל היום, אין לו לחשוש פן ינוכה לו משכרו על-ידי קבלת המענק והפרס, ואפי' אם חותם עם הגביר תנאי ישששכר וזבולון, אין לו לחשוש כלל פן ינוכה משכרו על-ידי כך, אלא יטול שכרו מושלם. ובכל אופן זה יותר טוב מאשר יתפרנס מיגיע כפו, ויצטרך להתבטל מלימודו כמה שעות,

שבלימודו במשך כל שעות היום יש נחת להשי"ת ביתר שאת וביתר עוז. [יבי"א ח"ז יו"ד סי' יז].

יד

אין לאדם ללמוד כי אם במקרא ומשנה ובתלמוד והפוסקים בלבד. ולא בלימוד שאר חכמות, כגון פילוסופיא, וכיו"ב. כמו ששנינו (פאה פ"א) אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ותלמוד תורה כנגד כולם. ובזה יזכה לחיי העולם הזה והעולם הבא. ולא תמצא יראת שמים וזריזות וטהרה וקדושה וענוה אמתית אלא באלו השוקדים על תלמודם במשנה ובתלמוד ובפוסקים. ורק באקראי יש מתירים לקרוא בספרי חכמות הטבע ובשאר חכמות. ובלבד שלא יהיה בהם דברי מינות. ומי שאינו מאמין בתורה שבעל פה שהיא המשנה והתלמוד הרי הוא אפיקורוס, והוציא עצמו מכלל ישראל. אולם באקראי מותר לקרות בספרי חכמות הטבע ובשאר חכמות, ובלבד שלא יהיה בהם שום דברי כפירה ומינות.

טו

עיקר גדול מיסודות האמונה שאין העולם עומד אלא על לימוד התורה, וכן אמרו (בנדרים לב.): גדולה תורה שאלמלא התורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה, (היא התורה שנאמר בה: והגית בו "יומם ולילה") חוקות שמים וארץ לא שמתי. ומצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצוות כולן, וככתוב, כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה, שאפי' חפצי שמים אינם שוים כמו התורה. כדאיתא בירושלמי (ריש פאה).

טז

בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן וזרעו אחריו, שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות זכה בו דוד וזרעו אחריו, שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם. כתר תורה הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ונאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. כל מי שירצה ליטול יבא ויטול. שמא תאמר אותם כתרים גדולים יותר מכתר תורה, הרי נאמר (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק, בי שרים ישורו. הא למדת שכתר תורה גדול מכולם. אמרו חז"ל (הוריות יג.), אפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר יקרה היא מפנינים, מפניים כתיב, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. (הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"א וב).

יז
נער שסיים את לימודיו בבית ספר יסודי, יש לו להמשיך ללמוד בישיבה קדושה, אשר בה כל הזמן מוקדש ללימוד התורה בלבד, ולהעדיף זאת על פני לימוד בישיבה תיכונית. ואף מי שלא ניחון בכישרון מיוחד, עדיף יותר שילמוד בישיבה קדושה על טהרת הקודש, מאשר בישיבה תיכונית. ועל-ידי ההתמדה בעסק התורה יזכה להגיע לכתרה של תורה.

יח
אף מי שהוריו דורשים ממנו ללמוד בישיבה תיכונית, אינו חייב לשמוע בקולם, ויעדיף ללמוד בישיבה קדושה, כמבואר לעיל סימן רמ.

יט
חובה קדושה על כל תלמיד חכם ואברך ישיבה לקבוע גם זמן ללימוד הלכות פסוקות באורח חיים, וכן בהלכות נחוצות ביורה דעה. ולדעת מקור הדברים ושרשם, על פי הנאמר בבית יוסף. ולא יתעסק אך ורק בפלפולים וכולהו תנויי בנזיקין. ועיקר הלימוד הוא המביא לידי מעשה, ולימוד ההלכות יש להם מצות קדימה בזמן הזה לכל המצות שבתורה כי מי הוא זה שיוכל לומר שלמד כבר את כל ההלכות על בוריין.

כ
אף-על-פי שערך לימוד הקבלה נשגב מאד ליראי ה' ולחושבי שמו, ואין ערוך אליו, מכל מקום כל זה בתלמיד חכם אשר יראת ה' היא אוצרו, וכבר מילא כרסו בש"ס ובפוסקים, בעיון זך וטהור, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובקי בהלכות הנהוגות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ולא טוב עושים אותם דרשנים הדורשים ברבים בסוד השי"ת, ויש שם אנשים שאינם הגונים להבין את הדברים על בוריין, שלא יתכן שאדם שלא למד כל הצורך בש"ס ובפוסקים, ואינו בקי בכל הדינים, שילך לגדולות ממנו. וגם מי שזכה ועוסק בתורת הנסתר, לאחר שנעשה בקי בכל הש"ס כולו, לא יסיח דעתו מלימוד הש"ס והפוסקים. ובודאי שמי שאינו נשוי, או שאינו למעלה מעשרים שנה, שאסור לו ללמוד תורת הנסתר כלל. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת תשס"ד עמוד קנה, שו"ת יחוה דעת חלק ד' סימן טז, עמוד רמא. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כג].

כא
מי שהגיע לכלל לימוד תורת הנסתר, צריך שידע באופן הברור שהמלמד הוא תלמיד חכם מקובל הבקי בהקדמות אמיתיות של תורת הנסתר, וירא שמים מרבים, ובלעדי זאת יצא שכרו בהפסדו, כי בנקל עלול לקצץ בנטיעות ח"ו. ולפיכך מה שנתפרסם שהוקם בארץ מכון להפצת תורת הקבלה, ובראשו עומדים אנשים שאינם מוחזקים ליראי ה'

וגדולי תורה, וקוראים לעצמם "קבליסתים", שומר נפשו ירחק מהם, בפרט אם הם אינם מוחזקים כיראי ה' וחרדים לדבר ה'. ובפרט לפי מה שנמסר שלומדים שם בחורים ובתולות יחדיו מכל הגילאים, והוא חילול השם נורא, ומצוה רבה לפרסם הדבר ולמנוע רגלם מנתיבתם. [יחוה דעת חלק ד' סי' טז]

כב

אסור מצד ההלכה למורים של בתי הספר להשתמש בנשק השביתה, לשם העלאת שכרם, שיש בזה ביטול תורה לתלמידים. דכיון שאין השביתה על פת לחם, אין הצדקה לבטל תורה בשל כך. ובפרט בזמן הזה שהשביתה תביא בהכרח להתדרדרות התלמידים. לפיכך חובה קדושה על כל המורים יראי ה' החרדים לדבר ה', להתקומם כאיש אחד נגד שביתה כזאת הנוגדת את דעת התורה וההלכה, ויאבקו לשיפור מעמדם ושכרם בדרכים אחרות. ואם בכל זאת פרצה שביתה בבית הספר, ולא יוכלו להפר אותה, עליהם לעשות מאמץ לאסוף התלמידים לבתי כנסת וללמדם דעת ומוסר ויראת ה', חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. [יחוה דעת חלק ד' סימן מח עמוד רמו].

כג

כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו, הרי זה בכלל: כי דבר ה' בזה וכו'. ותחלת דינו של אדם על תלמוד תורה. וכל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו. וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני, וכמפורש בתורה: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, ועבדת את אויביך. וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, שנאמר: למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך.

כד

מצות תלמוד תורה שיהיה עוסק בתורה לשמה, שעושה כן מפני אהבת השי"ת שציונו על כך. והעוסק בתורה "לשמה", שכרו הרבה מאד, שהוא מגין על כל העולם כולו בתורתו. (כדאיתא בסנהדרין צט:). וכן אמרו שם, שהוא משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר (ישעיה כז ה), או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, וכאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה, שנאמר (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ. ומקרב את הגאולה לישראל, שנאמר ולאמר לציון עמי אתה. וכן שנינו (באבות פרק ו) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'. וכל העוסק בתורה כדי לקבל שכר (בעולם הבא) או כדי שלא תגיע לו פורענות הרי זה עוסק בתורה שלא לשמה. ואף- על-פי כן אמרו חכמים (פסחים נ: נזיר כג:), לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. לפיכך אל ימנע

אדם את עצמו מלעסוק בתורה, אפילו אם כוונתו שיקראוהו "רבי" או למטרת עושר וכבוד, או לקנות לו שם, שסופו יבא לידי לשמה. וכשמלמדים את הקטנים ואת הנשים ואת כלל עמי הארץ אין מלמדים אותם אלא לעבוד את ה' מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתם ויתחכמו חכמה יתירה, ואז מגלים להם רז זה מעט מעט, ומרגילים אותם לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה.

כה

הלומד ש"ס ופוסקים ושמח מלימודו, מקיים בזה עיקר מצות תלמוד תורה, ורק הלומד לתענוג בלבד, נחשב שלא לשמה, וגם בזה מתוך שלא לשמה יבוא לשמה, ונוטל שכר על כך. [יחוה דעת חלק ג' סימן עד עמוד רמד].

כו

העוסק בתורה ובמצוות, ואחרים מכבדים אותו בשביל תורתו או בשביל מעשיו הטובים, אף-על-פי שגם מחשבתו היתה על כך, אינו נענש, ויש לו על כל פנים קצת מצוה. ואם לומד תורה ומכוין להנאת עושר וכבוד, וחושב גם לקיים מצות תלמוד תורה, להבין ולהורות ולקיים המצות, אין בזה שום איסור לכל הדיעות. ואף העוסק בתורה שלא לשמה, יש לו מצוה בעצם הלימוד. אבל הלומד תורה ואינו מקיים המצוות כלל, נוח לו שלא יצא לאויר העולם כלל. [יחוה דעת חלק ג' סימן עד עמוד רלה].

כז

המחבר ספר ומערב במחשבתו גם לגדל את שמו ואת כבודו, אינו עובר משום דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם, שאין זה אלא אסמכתא ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה. [יחוה דעת חלק ג' סימן עד עמוד רמא].

כח

מותר ללמוד תורה ולהכין מחקר תלמודי בכתב, אף שמכוין גם לקבלת פרס כספי, או לקבלת תואר כבוד, נוסף על כוונתו לקיים מצות תלמוד תורה, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה. וכן מותר לכתוב ולשלוח ספר וחידושי תורה למוסדות המעניקים פרס למצטיינים, וכל שכן אם עושה כן כדי שיוכל להדפיס את חיבורו, על-ידי המענק שיקבל, שבודאי רשאי לעשות כן לכתחלה, והעוסק בתורה לשמה אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא. [יחוה דעת ח"ג סי' עד עמ' רלה].

כט

אף-על-פי שהותר ללמוד תורה שלא לשמה, שסופו בא לידי לשמה, מכל מקום הלומד תורה לא מאהבה ולא מיראה אלא לקנטר את חביריו, ולהוסיף על חטאתו פשע, שאף-על-פי שיודע שעובר על דברי תורה אינו מונע תאות לבו, עליו אמרו (ברכות יז.)

שהעוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. ותורתו נעשית לו סם המות. אבל הלומד למטרת כבוד, או לשאיפת עושר וכיוצא בזה, הוא בכלל ההיתר לעסוק שלא לשמה שסופו בא לשמה, וכמבואר לעיל. [ובמה שאמרו נח לו שלא נברא וכו', כשלא הגיע לשמה גם בסוף ימיו, ראה ביחוה דעת חלק ג' סימן עד עמוד רמג בהערה].

ל

אף על פי שמצוה ללמוד תורה ביום ובלילה, כמו שנאמר (יהושע א)"והגית בו יומם ולילה", מכל מקום אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, כך אמרו חכמים, אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר "קומי רוני בליל לראש אשמורות" (שיר השירים רבה פרשה ה, יא. פסוק קוצותיו תלתלים שחורות כעורב). וכן אמרו חכמים כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום, שנאמר "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי", מה טעם יומם יצוה ה' חסדו, משום שבלילה שירה עמי. (חגיגה יב: ע"ז ג:). לפיכך הרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר מאד בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהם באכילה ושתיה ושינה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה וחכמה. (הרמב"ם פ"ג הי"ג. טוש"ע סי' רמו סעיף כג). וכן אמרו (עירובין סה.) לא אברי סיהרא אלא לגירסא. ואפילו בלילות הקצרים של תמוז, יש ללמוד מעט כמיטב יכולתו, ומליל ט"ו באב ואילך יוסיף על לימודו מעט מעט. וכמו ששנינו (אבות פ"א) ודלא מוסיף יסיף, וכן אמרו (בתענית לא.) שמשנה זו היא מיום ט"ו באב ואילך. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו נאמר (קהלת ז) טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. (ברכות יז.).

לא

מותר לבן ישיבה לחתום על טופס הדחיה משירות סדיר בצה"ל, אף-על-פי שכתוב בטופס זה "שתורתו אומנותו", ובין חכמים ובין תלמידים שלא הגיעו עדיין לדין תלמיד חכם כולם בכלל תורתם אומנותם, שגדר תורתו אומנותו הוא שתורתו קבע ומלאכתו עראי לפרנסתו.

לב

אין ישנים בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, וכל המתנמנם בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים, שנאמר, וקרעים תלביש נומה. (סנהדרין עא.).

לג

אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה, שקדושת בית המדרש חמורה יותר מקדושת בית הכנסת. ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה (אסותא) בבית המדרש. ויש אומרים שבזמן הזה שאין נזהרים כל כך בשיחה בבית המדרש אומרים רפואה.

ונכון להחמיר. וצריך ליזהר שלא לדבר דברים בטלים בפרט בשעת הלימוד, כי המפסיק בשעת הלימוד לשיחה בטלה מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר (איוב ל)"הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם", (המפסיקים באמצע לימוד התורה שנכתבה בלוחות. רש"י).

לד

טוב לנהוג תענית דיבור בשעת הלימוד, שלא לבוא לידי דיבור של דברים בטלים. ואמנם אין לעשות "תענית דיבור" ולקרוא כל היום תהלים, באופן שיכול ללמוד גמרא עם מפרשיה, או לימוד ההלכה במקורותיה, בבית יוסף שלחן ערוך ונושאי כליו ואחרונים, בעיון. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד עמוד קעח. ושם אריכות אם יש מקור לתענית דיבור באופן שלא ידבר גם שלא בשעת הלימוד דברים הנצרכים לו ביותר].

לה

ברית כרותה שכל הקובע תלמודו בבית הכנסת או בבית המדרש לא במהרה שוכח, (ירושלמי ר"פ ה' דברכות. והרמב"ם הל' ת"ת פ"ג הל' יב. וטוש"ע סי' רמו סעיף כב). וכל היגע ועמל בתלמודו בצינעא, מחכים, שנאמר ואת צנועים חכמה, וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש וכל שכן בהרהור במהרה שוכח. ומכל מקום הלומד תורה על-ידי הרהור בדברי תורה, או בכתיבת דברי תורה, מקיים מצוות "והגית בו יומם ולילה". והמעיין בהרהור בדברי תורה, בעומק העיון לעמוד על האמת, נחשב גם כן לעמל התורה, ואין הכרח שיתן בקולו קול עוז. [יביע אומר חלק ד' חאו"ח סי' ח סקי"ז]

לו

בתלמוד (תענית ז.) אמרו על הפסוק (ירמיהו נ לו), חרב אל הבדים ונואלו, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד (ביחידות, בלי חברותא), ונואלו, שמיטפשים וכו'. וכתבו המפרשים שבזמן הזה שלומדים מן הספרים, שפיר דמי. והגאון יעב"ץ בהקדמה לסידורו כתב שבארץ ישראל שאוירה מחכים, שפיר דמי.

לז

כל המלמד תורה בעולם הזה, זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר (משלי יא כה), ומרוה גם הוא יורה. וכל הלומד תורה ומלמדה, עליו נאמר (משלי לא כו), ותורת חסד על לשונה, זה הלומד תורה ומלמדה לאחרים (סוכה מט:), ושכרו הרבה מאד, וזכות הרבים תלוי בו, אוכל מפירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד.

לח

תלמוד תורה שקול כנגד כל המצות, ואף-על-פי כן אמרו חכמים: לא עיקר המדרש אלא המעשה. ולכן אם היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, ואי אפשר למצוה להיעשות על-ידי אחרים, כגון מצות המוטלות על גופו, כלולב ושופר קריאת שמע ותפלה, המצוה קודמת לתלמוד תורה. ואפי' התחיל כבר לעסוק בתורה אינו נפטר מהמצות, ואף-על-פי שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, לא נאמר כלל זה לענין תלמוד תורה שכל עיקרה לצורך מעשה המצוות. ולכן יעשה המצוה ואח"כ יחזור מיד לתלמודו. [יביע אומר ד' חיו"ד סי' יח]

לט

אם היתה מצוה שאפשר לעשותה על-ידי אחרים, תלמוד תורה קודם למצוה. ואפי' מצות כיבוד אב ואם שהיא מצוה גדולה (שהוקש כבודם לכבוד המקום) תלמוד תורה קודמת אליה. ולכן אם אביו מצוהו שלא יסע לעיר אחרת ללמוד שם, והבן מקוה שבעיר אחרת יצליח יותר בלימודו, אינו צריך לשמוע לאביו. וגדולה מזו אמרו: גדולה תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, ורצונם לומר, שיותר יש זכות למי שזכה לעסוק בתורה, ולא בא לידו הצלת נפשות, ממי שבא לידו הצלת נפשות והוצרך לבטל תורתו ולעסוק בפיקוח נפש.

מ

מבטלים תלמוד תורה להכנסת כלה ולהוצאת המת, שגם מצות אלו חשובים כמו אי אפשר לעשותם על-ידי אחרים, כל שצריך להרבות בכבודו של המת, אם הוא תלמיד חכם דתני ומתני. ואין חייבים בזה אלא אם היה הנפטר מורה הוראות לרבים, בדברי הלכה למעשה, שאז צריכים לבטל מלימודם וללוות את הנפטר. וראה להלן בהלכות הלוויית המת.

מא

תלמיד חכם השוקד על לימודו, יכול להמנע מללכת לסעודת ברית מילה, וסעודת נישואין ואירוסין, על מנת שישב ויעסוק בתורה בהתמדה, ולא מבעיא אם התחיל בלימודו שאין צריך להפסיק, אלא אף לכתחלה רשאי ללמוד ולא ללכת לסעודת מצוה, ומכל שכן לתלמיד חכם שמברר הלכה למעשה, שאין לך מדה טובה הימנה, ולא שייך בכהאי גוונא להכלילו בכלל מה שאמרו חז"ל: שבעה מנודים לשמים ח"ו. ומכל מקום אם רואה שבהליכתו לשם יוכל לזכותם על-ידי אמירת דברי תורה, וגם על-ידי נוכחותו יימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הוא לבטל מלימודו ללכת להתם, ובמקום שאין איש השתדל להיות איש, וזכות הרבים תלוי בו. [שו"ת יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן יט].

מב

תלמיד חכם השוקד על לימודו, שהוא מוהל, והזמינוהו לערוך ברית מילה, אין ראוי לו להמנע מלמול מטעם ביטול תורה, אע"פ שיש מוהל אחר, שמצות ברית מילה ביסודה גדולה יותר מתלמוד תורה. וכן הוא הדין לסנדק שאין ראוי להתחמק מלישב סנדק אם מכבדים אותו. ואם הוא אדם גדול שמברר הלכה לרבים, מותר לו להתחמק מכל זה. וכל שכן שאין ראוי להתבטל מהלימוד לצורך נסיעה לקברות צדיקים. [שו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' יט אות ז'. ולענין קברות צדיקים ראה בילקו"י על הלכות השכמת הבוקר עמוד תיג, ובשובע שמחות חלק ב].

מב

הנשים פטורות ממצות תלמוד תורה, שנאמר ולמדתם אותם את "בניכם", ולא את בנותיכם (קידושין כט:), ואף על פי כן חייבות ללמוד הדינים השייכים להן, שאם לא תדענה הלכות נדה וטבילה, והלכות שבת, והלכות ברכות, והלכות איסור והיתר, מליחה, ובשר וחלב, וכיו"ב, איך יוכלו לקיימן ולהשמר בהן. ומטעם זה הנשים מברכות בכל יום ברכות התורה, ואומרות אשר קדשנו במצותיו "וצונו" על דברי תורה. וכמו שנפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' מז סעיף יד), ובמגן אברהם שם. [ילקו"י חלק א' מהדו"ק, עמוד סג, ובסימן מו]. ומכל מקום אשה שלמדה תורה אפילו בשאר מצות שאינן שייכות לה, יש לה שכר, אלא שאין שכרה כשכר האיש שלומד, כי גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. (קידושין לא.). ומכל מקום ציוו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה שבעל פה. ואמרו (סוטה כ.) כל המלמד את בתו תורה כאילו לימדה תיפלות, (דבר עבירה). מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד בעומק העיון ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. (הרמב"ם פרק א הלכה יג. וטור ושלחן ערוך יו"ד סי' רמו ס"ו). במה דברים אמורים בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב, תנ"ך, לא ילמד אותה לכתחלה, ואם לימדה אינו כמלמדה תיפלות. (הרמב"ם שם. וטוש"ע שם). ומכל מקום בזמנינו יש להתיר לכתחלה ללמד הבנות תורה שבכתב בהסברה מלאה, עם מוסרי חז"ל שבתורה שבעל פה, וכיו"ב. וכמו שמצינו בפרשת הקהל, שכתוב בה הקהל את העם האנשים והנשים והטף, שהמלך היה קורא ספר משנה תורה באזניהם. ודוקא פירושי המקראות בעומק והבנה אסור לכתחלה.

מג

אשה שמגדלת בניה לתורה ומחנכת אותם ללמוד תורה, ומעודדת את בעלה ללמוד תורה, שכרה הרבה מאד, שהיא חולקת שכר עמהם, וכמו שאמרו (בסוטה כא.) דפלגן בהדייהו. וכן אמרו (בברכות יז.) גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים.

שנאמר (ישעיה לב)"נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי", והכי אמר ליה רב לרבי חייא, הני נשי במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. (שנותנות רשות לבעליהן ללכת לבית המדרש, ואף ללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). וכן אמרו ביומא (עז.) כן יתן לידידו שנא, אמר ר' יצחק אלו נשותיהם של תלמידי חכמים שמנדדות שינה בעוה"ז וזוכות לחיי העולם הבא.

מד

מצות עשה ללמד את בנו תורה, שנאמר: ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. וכן חייב ללמד את בן בנו, שנאמר, והודעתם לבניך ולבני בניך. וכן מצוה על כל חכם מישראל ללמד תורה לתלמידים, שנאמר ושננתם לבניך, ואמרו בספרי (ס"פ ואתחנן), לבניך אלו תלמידיך, שכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים נקראים בנים, שנאמר (מלכים ב, ב ג), ויצאו בני הנביאים, מכאן לתלמידים שנקראים בנים. והרב קרוי אב, כמו שאמר אלישע (מלכים ב, ב יב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. (וכן פסק הרמב"ם פ"א מהל' ת"ת הלכה ב). והמלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה. (בבא מציעא פה.). וכל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה, הוא מבטלה בשבילו, שנאמר (ירמיהו טו יט), ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. ובגמרא סנהדרין (צט:) אמרו: "כל המלמד את בן חבירו תורה כאילו עשאו".

מה

חייב אדם לחנך את בניו לתלמוד תורה, משחר נעוריהם, כמו שנאמר (משלי כב, ו), חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ולכן משיתחיל התינוק לדבר על אביו ללמדו פסוק (דברים לג, ד), תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ופסוק (דברים ו, ד), שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ואחר כך מלמדו פסוקים פסוקים מכל התנ"ך. וירגיל אותו מילדותו לברך ברכות הנהנין, וברכת אשר יצר, ולענות אמן על כל הברכות ששומע. ולא יניח אותו לישון עד שיקרא קריאת שמע לפני שישן. עד שיהיה כבן שש שאז מוליכו אצל מלמד תינוקות. וכן חייב ללמד את בן בנו, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. וכן מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים תורה, שגם הם נקראים בנים. [ילקוט יוסף דיני חינוך קטן ובר מצוה עמוד שי].

מו

חייבים להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ללמד תורה לתינוקות של בית רבן, שעליהם העולם עומד, שאין העולם מתקיים אלא בזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן, שהוא הבל שאין בו חטא. וכל עיר שאין שם "תלמוד

תורה" שלומדים בו תינוקות של בית רבן, מחרימים את אנשי העיר עד שיושיבו מלמדי תינוקות בתלמודי תורה. ואין מבטלים התינוקות של בית רבן מלימודם, אפילו לבנין בית המקדש. ומכניסים את התינוקות להתלמד ב"תלמוד תורה", כשהתינוק כבן שש כבן שבע, לפי כח הבן ומבנה גופו ובריאותו. ופחות מבן שש אין מכניסים אותו ללמוד. ואין לבטל התינוקות של בית רבן מלימודם כלל, חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף הימים, וכן בימים טובים אין ללמדם, ורשאי המלמד להכות ברצועה קטנה ילד שובב שמפריע את הלימודים, להטיל עליו אימה, לבל ישוב עוד לכסלה. אבל לא יכהו בחימה שפוכה מכת אויב, מכת אכזרי, שאין הכוונה אלא לחנכו כראוי. לפיכך אין ראוי למנות מלמד תינוקות אלא ירא שמים, היודע לחנך וללמד כראוי.

מז

אם היה צריך ללמוד ויש לו בן ללמד, ואין ידו משגת להספיק לשניהם, אם שניהם שוים הוא קודם לבנו, ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו בנו קודם, ואף על פי כן לא יבטל הוא. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד שט]

מח

אין לבטל תינוקות של בית רבן מהתורה ואפי' לבנין בית המקדש. והמלמד תינוקות צריך להיות ירא ה', ומהיר לקרוא ולדקדק שיעשה מלאכתו באמונה.

מט

אשרי אדם המחנך את בניו לתורה וליראת ה' טהורה, ועושה כמיטב יכלתו לחנכם בישיבות. וכל זכויות שעושה הבן במשך חייו הוא וזרעו וזרע זרעו, הכל נזקפים לזכותו של האב הזה. כי "ברא מזכה אבא", וזכות הרבים תלוי בו. אשרי שזה ילד אשרי שזה גידל, ועליו נאמר ישראל אשר בך אתפאר.

נ

מנהל בית ספר דתי שקיבל הוראה מהרשות העירונית, שלא לקבל יותר ממספר מסויים של תלמידים לבית ספרו, למרות שביכולתו לקלוט מעבר למספר זה, אין לו להשמע להוראות אלה, ואסור לו לדחות שום תלמיד שרוצה להתקבל בבית הספר, עד קצה היכולת של הקליטה בת"ת, וכל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו.

נא

מלמד התינוקות צריך שיהיה ירא שמים, מהיר לקרות ולדקדק במקרא, ועושה מלאכת ה' באמונה, לחנך תלמידיו לתורה וליראת ה' טהורה. וידע שאין העולם מתקיים אלא בזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן, ואין מבטלים תינוקות של בית רבן מלימודם, אפילו לבנין בית המקדש (שבת קיט: והרמב"ם פ"ב מהל' תלמוד תורה הלכה א וב).

ואסור למלמד תינוקות להתענות תעניות שאינן חובה, כי בזה הוא ממעט ממלאכת שמים, ואפילו תענית שנוהגים להתענות ביום פקודת השנה (יאר צייט) של ההורים, לא יתענה, כדי שלא יתרשל בלימוד התינוקות. וכן יזהר שלא ישאר ער בלילה עד השעות המאוחרות, שבגלל זה תכבד עליו מלאכת ה'. וכל מלמד שמניח תלמידיו ויוצא, או שמתרשל בלימודם, עליו נאמר, ארור עושה מלאכת ה' רמיה, (ירמיהו מח, י).

נב

אם רואה אביו של התינוק, שהמלמד תינוקות מתרשל במלאכת ה', ואינו מתנהג כשורה להשגיח על תלמידיו וללמדם כראוי, יוציא משם את בנו, ויוליכנו אצל מלמד אחר, שהוא מהיר ממנו במקרא ובדקדוק. ולא יתנהג ברחמנות על המלמד בשביל פרנסתו, כי על ידי כך לא ילמד בנו כראוי, ונמצא הוא חוטא לאלהים. ואפילו אם יש כאן מלמד שמלמד תינוקות, ובא אחר טוב ממנו, שמהיר ללמד לקרות בדקדוק, מסלקים את הראשון מפני השני. (ש"ע יו"ד סי' רמה סעיף יח). ועל המלמד להשגיח על חניכיו לשמרם מכל מעשה כיעור, וישגיח היטב עליהם כשהולכים לבית הכסא, גם יתן לבו שלא יתייחדו עמהם אנשים שאינם הגונים, ויהיה מחנינו קדוש וטהור.

נג

נכון שהמלמד ילמד התלמידים מספר שעות גם בשבת, אך לא ילמדם דברים שעדיין לא למדו כלל, אלא חוזר על מה שלימדם שיהיו שגורים בפיהם. ואם הם מוכשרים וראויים לכך, ילמדם המקרא עם פירוש רש"י על התורה, וימשוך לבבם במוסר השכל, לחזקם באהבת התורה, ולעודדם ביראת שמים, ויסביר להם אמונתינו בשכר ועונש כפי אשר ישיג שכלם.

נד

מגילת שיר השירים היא קודש קדשים, וכל העולם כולו לא היה כדאי כיום שניתן בו שיר השירים, (ידים פ"ג מ"ה). לכן אין לתרגם מגילת שיר השירים ללשון לועזית, או ללשון ערבית, שאז נראית חס ושלום כשירי עגבים. וכן אסור לתרגם את הזוהר הקדוש והאידרא ללשון לועזית או ערבית, מהטעם הנ"ל. [ואין לתרגם את האידרא גם לעברית. רב פעלים]. ואפילו סתם אגדות הש"ס עיקר המכוון שבהם הוא הפנימיות, מאד עמקו מחשבות רבותינו בהם, ויש אגדות שאי אפשר להבינם כלל כי אם על דרך הסוד. ולכן אסור לתרגם את אגדות הש"ס ללשון לועזית או ערבית.

נה

אסור ללמד תורה לגוי, בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה, וגם לדבר עמו בדברי תורה אסור, וכל שכן שאסור לכתוב לו דיני התורה ומצותיה. וכן אסור למכור לגוי ספרי

קודש, כמו תנ"ך וכדומה. ואפילו אם יש גוי אחר שילמדו תורה, מכל מקום ליהודי אסור ללמד, שנאמר, מגיד דבריו ליעקב. ואין חילוק בזה בין גוי גדול לגוי קטן, שקטן דמסברי ליה ומיסבר אף-על- פי שאינו בגיל י"ג שנה, דינו כגדול, ורק בפחות מכן מותר ללמדו תורה. ואסור לענות לו על שאלות דתיות, אולם אם מקשה ומתמיה על דת ישראל, מותר להקהות את שיניו, ולהשיב לו מלחמה שערה, בכדי שלא יהיה חילול ה', וכמו שכתוב ודע מה שתשיב לאפיקורוס עכו"ם. ומותר ללמד גוי עברית בדקדוק, וכן דיני שבע מצוות בני נח, אף בזמן הזה. וכן גוי הבא להתגייר מותר ללמדו עיקרי התורה והמצוות, ואפי' ללמדו בכתב מותר. [יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן יז]

נו

כיתת לימוד שיש בה תלמידים יהודים וגויים ביחד, מותר למורה ללמד את התלמידים תנ"ך, או תלמוד והלכה, שמפני דרכי שלום אי אפשר להוציאם מהכתה בעת מסירת השיעור. ומכל שכן שמותר למסור דברי תורה והלכה ברדיו, ואף-על-פי שיכול להיות שיש מאזינים לא יהודים המטים אוזן קשבת לדבריו. וכן עיקר.

נז

אף-על-פי שבודאי שאין ללמוד תורה בגילוי ראש, מכל מקום אין זה מעיקר הדין, אך יש להזהר בזה מאד, ואפי' כשלומד לבד בחדרו. [שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' טו סק"ז]

נח

אסור ללמוד תורה מפי חכם שאינו הגון במעשיו, שנאמר (מלאכי ב ז), כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו לא יבקשו תורה מפיהו. (חגיגה טו:). ולכן אסור למנות מגיד שיעור בהלכה ובאגדה אדם אשר לימד תורה במשך שנים רבות בבית מדרש לרבנים קונסרבטיבים, או רפורמים ח"ו, שאפילו אם האיש הזה שומר תורה ומצוות כדת, בהולכו ללמד תורה לסטודנטים, אשר ברובם מכשילים את הרבים ומחטיאים אותם, בשמשם דוגמא רעה בכל הליכותיהם, ומחבלים כרם ה' צבאות, הורעה חזקת יראת שמים שלו, ואינו ראוי ללמד תורה ברבים ולבשר צדק בקהל רב.

נט

אסור ללמד תורה לתלמיד שידוע שאינו הגון במעשיו, אמרו חכמים (חולין קלג.) כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס, שנאמר (משלי כו ח), כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנאמר (משלי ג לה), כבוד חכמים ינחלו. וכן אמרו (חולין שם), כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. אלא אם היה התלמיד הולך בדרך לא טובה מחזירים אותו למוטב ומנהיגים אותו בדרך ישרה ואחר

כך מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו תורה. (הרמב"ם פ"ד מהל' ת"ת ה"א, טוש"ע סי' רמו סעיף ז). אבל סתם אדם הוא בחזקת כשרות, ומצוה ללמדו תורה, שעל ידי כך יתחזק ביראת ה' ויהיה צדיק וישר. ואף אם הוא אינו הגון במעשיו, אם יש לתלות שהוא כתינוק שנשבה בין הגויים מצוה לקרבו לצור מחצבתו, ולחזקו בתורת ה'. שהמאור שבה יחזירו למוטב. ושב ורפא לו.

ס

ראוי ונכון לשנן לשון הקודש, גם לתושבי חו"ל, כדי שהתפלה והתלמוד תורה שבפיהם שבלשון הקודש יהיו מובנות היטב להם, ומצוה גוררת מצוה, שעל-ידי כך יהיו מסוגלים לעלות לאר"י, ולא יסבלו חבלי קליטה. ויעשו הכל על פי הנחיית הרבנים ומורים יראי שמים החרדים לדבר ה'.

סא

אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ בשביל ללמוד תורה ביציאה שלא על מנת לחזור לארץ. [יחוה דעת חלק ד' סימן מט עמוד רנ].

סב

תלמיד חכם היודע בעצמו על דבר הלכה שהוא כן, והדבר ברור בעיניו בירור גמור ומוחלט, מותר לו לתלות שמועתו זו ששמע כן מרבו, (אף בתלמיד גמור) אף-על פי שלא שמע כן מרבו, כי היכי דליקבלו מיניה. ואף אם אומר זאת מסברתו, ואינו מפורש בשלחן ערוך. אבל אם יש לו ספק כל שהוא קל שבקלים אם כן הוא ההלכה, אסור לו לתלות הדבר ברבו, אף שכן נראה לו להלכה. [שו"ת יביע אומר ח"ב חלק חו"מ סי' ג' אות ז']

סג

הדבר פשוט וברור שאין לרב מורה הוראה להתיר איסור כל שהוא, כדי שלא יכשלו הרבים באיסור חמור יותר, ואפי' להתיר איסור דרבנן קל, אינו מותר גם כשהוא נעשה להציל מאיסור גדול יותר. אבל אם אין הרב מתיר במפורש את האיסור הקטן, ורק אומר שהדבר השני הוא איסור חמור יותר, וזה איסור קל יותר, אין בזה איסור. [שו"ת יביע אומר חלק ד' חלק יורה דעה סימן ז' אות א']

סד

תלמיד חכם שנבחר לכהן כרב מקום מסויים, רשאי לפי הדין לעקור לעיר שנבחר בה, שכיון שהחליט לצאת ממחנה קודשו, אינו חשיב עוסק במצוה, ואין בזה אין מעבירין על המצוות. [יחוה דעת חלק ב' סימן ט עמוד מז].

סה

יש נוהגים בכמה ערים בישראל שממנים מורה הוראה לאיסור והיתר, מלבד בית הדין ששופט בין איש לרעהו, ובין איש לאשתו, ויש לנוהגים כן סמך מרבותינו חכמי הש"ס שהנהיגו כן בעצמם. [יבי"א חלק ד' חיו"ד סימן יח]

סו

בזמן הזה שהצבור משלמים את המס, לכולי עלמא אין התלמידי חכמים צריכים לפרוע את המס, ורק כשהמלך או באי כוחו גובים מכל אחד ואחד, ובאים ונוטלים מהתלמידי חכמים, אין הצבור חייבים לפרוע להם מה שגבו. ואסור לפי ההלכה להטיל מס על תלמידי חכמים, גם על ריוח שהשיג התלמיד חכם על-ידי משא ומתן, והרויח מעסקיו. [שו"ת יחוה דעת חלק ה' עמוד רצח]

סז

ראוי ונכון שכל תלמיד חכם אשר חננו ה' דעת וספרים שישתדל להועיל לרבים, לאסוף כעמיר גורנה, ולזכות הרבים, ולהעלות חידושי תורתו על הכתב, לחוקקם על ספר, וכמו שרמזו: "וקנה" (ק' בקמ"ץ) לך חבר. ועל-ידי כתיבתו יתעורר יותר לזכירת הדברים. אולם מצינו כמה מחכמי ישראל שלא העלו חידושיהם על הכתב, והסתפקו רק במה שלימדו חכמה ודעת בעל-פה. אבל נכון יותר לכתוב את חידושיו, שהם לדורי דורות. ומחבר שקיבל על עצמו טורח הכתיבה וההדפסה, זכותו לאסור על אחרים הדפסת ספריו, שיש אומרים שעל-ידי כתיבתו התורה נעשית שלו. ומכל שכן שהוא אסור על-פי חוק כלל עולמי, ובזה דינא דמלכותא דינא.

סח

בארץ ישראל לא נשמע כלל מנהג שנהגו בחו"ל שלא ילמדו תורה בליל חג המולד של הנוצרים, ובכל הישיבות והכוללים שלנו לומדים תורה כרגיל אף בליל אידם, מבלי לחוש כלל למנהג זה. [שו"ת יבי"א ח"ז חלק יורה דעה סימן כ']

סט

בענין מצות הקהל, גם בזמנינו ראוי לעשות "זכר למצות הקהל". ודבר טוב הוא, כי נאספים שם כחמשה או ששה רבבות מישראל, ויש במעמד זה קידוש ה' ברבים. ובפרט שנוהגים שאחרי שמסיימים את סדר היום מקבלים עליהם עול מלכות שמים, מפי רבבות אלפי ישראל. ברוך המקדש שמו ברבים. אך קריאת התורה יקראו בלי ברכה שאין ברכות מעכבות. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כב עמוד רלג].

ע

אין ספק שאין לנו לזוז מכל מה שקבעו חז"ל במה שנוגע להלכה, כי רוח ה' דיבר בם ומלתו על לשונם. אפילו בדברים שחכמי המדע והטבע חולקים עליהם, ולא נפנה אל

רהבים ושטי כזב, ולא כמקצת מחכמי הדור אשר נטו קו לחוש לדברי חכמי המדע. ויש לדבר על לבם ולהטות למוסר אוזנם לבל יסורו מדברי חז"ל, אפילו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כד עמוד רלח].

הלכות צדקה

סימן רמז, רנט - קצת מהלכות צדקה

א

מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת ידו, וכמה פעמים נצטוינו במצוה זו, ואף על פי כן אין מברכים על מצוה זו מכמה טעמים. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית, מהדורת תשס"ד סי' ח' הע' יט]. והמעלים עינו מהצדקה עובר בלא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך. ונקרא בליעל, וכאילו עובד אלילים, ומאד יש להזהר במצוה זו. [שלחן ערוך סימן רמז]. ולעולם לא יבוא לאדם היזק על ידי שנתן צדקה, שנאמר, והיה מעשה הצדקה שלום. וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו, והצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב תציל ממות. ולעולם יהיו עניים בני ביתך. ואדם הפותח את ידיו ליתן צדקה נפתחים לו שערי שמים לקבל תפלתו. [בעל הטורים]. והצדקה דוחה את הגזירות, ומאירה לכל השבוע בסוד וצדקתו עומדת לעד, אך מצוה אחרת אינה מאירה כי אם יום אחד. [האר"י].

ב

כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו, ומי שנותן פחות ממה שראוי ליתן, בית דין היו כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן. ויורדים לנכסיו בפניו, ולוקחים ממנו מה שראוי לו ליתן.

ג

אין לגבאי צדקה לקחת צדקה מנשים וילדים אלא דבר מועט, אבל לא דבר גדול שיש לחוש שהבעל והאב לא הסכימו לזה. והכל לפי עושר האדם. ואם האשה השכירה מלמד לבן, והבעל ידע מזה ושתק, שמע מינה ניחא ליה בזה, ומותר למלמד ליקח קצבה זו.

ד

הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו, וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה. אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו. וכן על זה הדרך.

ה

בזמן הזה אין צריך לדקדק שלא ליתן צדקה למי שיש לו מאתים זוז, שלא נאמר שיעור זה אלא בימיהם, אבל עכשיו יכול ליטול צדקה עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח. [וע"ש בהגהות הגר"א שכתב, שהשיעור הזה עד שנה אחת].

ו

יש להעדיף ליתן צדקה לבן תורה היושב ועוסק בתוה"ק, שכבר אמרו חכמים, אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה. וקרוב קרוב קודם. ואב שזכה שבנו יהיה בן ישיבה העוסק בתורה, חייב להשתדל ולהתאמץ לתמוך בידו כפי כוחו, ויכול לתמוך בו ממעשר כספים ומכספי צדקה. אך לא יתן את כל הצדקה לבן, אלא יתן חלק לעניים אחרים. וכן מי שפתח תכנית חסכון לבנו כדי לתמוך בו כאשר יינשא, מותר לו ליקח חלק מכספי מעשר כספים, כדי לעזור לבנו שהוא בן תורה, אך לא יתן את כל המעשר כספים שלו לבנו, אלא יחלק קצת גם לעניים בני תורה אחרים. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד שיא]

ז

טוב ליתן צדקה לעני קודם כל תפלה, שנאמר אני בצדק, דהיינו צדקה, ואחר כך אחזה פניך. וצריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ואם נתן לעני בפנים זעופות הפסיד זכותו, ואפילו נתן סכום גדול, ועובר על לאו של ולא ירע לבבך בתתך לו. ועני המבקש צדקה יש להשתדל שלא להשיב פניו ריקם, ויתן לו אפילו סכום קטן.

ח

מותר ליתן צדקה בלילה, ולדעת האר"י ז"ל אין ליתן צדקה בלילה שהוא זמן דינים בעולם, ומה שאמרו ליתן בערבית, היינו כשמתפלל מבעוד יום. ובשער הכוונות מבואר, שעיקר נתינת הצדקה בשחרית, אבל במנחה שהוא זמן הדינים, אינו כל כך מוכרח כמו בשחרית. מכל מקום היה נוהג האר"י ז"ל לתת צדקה במנחה, אבל לא בערבית. ומכל מקום מעיקר הדין אין להקפיד בזה, ואם נתן לקופה של צדקה בלילה, ישא ברכה מאת ה'. וכן מותר לעשות "פדיון הבן" בליל שלשים ואחד להולדת הבן הבכור. וכן המנהג. ולכן אין מצות הצדקה נחשבת למצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות במצות צדקה. [ילקוט יוסף על הלכות פסוקי דזמרה מהדורת תשס"ד סימן נג, ובשארית יוסף חלק ב' סימן נג, יחוה דעת חלק א' סימן מו עמוד קלז. יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן טו עמוד רצד].

ט

הנוהג להפריש מעות מעשר ממשכורתו, ומכל רווחיו, רשאי לנכות מדמי המעשר דמי פרנסת וכלכלת בניו ובנותיו הגדולים היתרים על גיל שש שנים, אפילו אם הם סמוכים על שלחנו. והזן את בניו ובנותיו נחשב כעושה צדקה בכל עת. [יחוה דעת חלק ג' סימן עו עמוד רנב]. וכן רשאי לסייע ממעות מעשר בהוצאות נישואי בניו ובנותיו, כגון לצורך דירה ורהיטים, כדי שיוכלו לבנות את ביתם. וכל שכן כשבניו ממשיכים לעסוק בתורה בכוללים הרבים אשר נתברכנו בהם. וכן כשבנותיו נישאות לתלמידי חכמים השוקדים

באהלה של תורה, שמצוה גדולה היא לפרנסם בכבוד, וצדקה גדולה היא, והקרוב קרוב קודם.

י

לדידן אין חיוב גמור ליתן מעשר כספים ממשכורתו, אך רבים נוהגים ליתן מעשר כספים ורואים בזה סימן ברכה. ומה טוב ומה נעים שהרוצה להפריש מעשר מכל רווחיו, וממשכורתו, יתנה מראש לפני שיבוא לו הריוח או המשכורת, שיוכל לעשות במעות המעשר כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו. ואם לא התנה כן בפירוש, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר שהוא מפריש המעשר בלי נדר, ואחר שיתירו לו יתנה התנאי הנ"ל. ואם שעתו דחוקה מבחינה כלכלית, ואין ידו משגת לנהוג מעשר כספים מכל משכורתו או רווחיו, יתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו. אבל מי שחננו השי"ת בעושר, יאחז צדיק דרכו לתת כל המעשר לעניים ולאביונים לעמלי תורה ולישיבות הקדושות. [יחוה דעת חלק ג' סימן עו עמוד רמט, ועמוד רנו, וחלק א' סי' פז עמ' רמט].

יא

מותר ליתן מכספי מעשר תשלום עבור מלמד לבנו המלמדו תורה, או להחזקת בניו בישיבות הקדושות. [יחוה דעת ח"ג סי' עו עמ' רנג בהערה]. ומי שחתם על הוראת קבע לישיבה מסויימת, והישיבה שבה הבן לומד מבקשים ממנו שיתרום להם, מותר לו לבטל את הוראת הקבע שנתן לישיבה הראשונה, כדי להעביר את התמיכה לישיבה שבה הבן לומד.

יב

הקונה קרקע על דעת שיעשנו הקדש, ולא הוציא מפיו כלום, יש אומרים שכיון שגמר בלבו לתת לצדקה או להקדש, חייב ליתן. ויש מי שאומר, שאף על פי שכתוב כל נדיב לב עולות, חולין מקדשים לא ילפינן, ובזמן הזה כל הקדש יש לו דין חולין, שאין עתה הקדש לבדק הבית, ואינו אלא לצדקה, הילכך כל שלא הוציא בשפתיו אינו כלום. [יחו"ד ח"ו סי' נב]

יג

יהודי נדיב מבבל שתרם "קרן" שפירותיו יהיו קודש להחזקת תלמודי תורה שבעיר בגדאד, וכעת כמעט כל יהודי בגדאד עלו לארץ, העיקר לדינא שאפשר שהפירות יהיו מעתה להחזקת הישיבות שבארץ ישראל, שלומדים שם גם מן העולים מבבל לירושלים. [יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן יד עמוד רצב].

יד

כשמוכרים את המצוות אסור להעלות את המחיר רק במטרה שחבירו יוסיף ויתן יותר, שהוא בכלל מה שאמרו בגמרא, בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות, ואחד מהם על שפוסקים צדקה ברבים ואינם נותנים. והיינו שבעלי בתים מנהיגי הקהלה פוסקים צדקה מרובה ברבים, כדי שאחרים יתנו יותר, ואין נותנים הצדקה. [מהרש"א. וע' במנחת יצחק ח"ג סי' צז].

טו

כסף צדקה שהיה מונח זמן רב בקופת צדקה, ולא באו לרוקנה, ואין אפשרות להשיג את הכתובת, מן הראוי להישאל עליהם אצל חכם מעיקרו של נדר, ויתנו את הכסף שבקופה למוסדות אחרים מעין אותה מטרה של הקופה. [ציץ אליעזר ח"ה סימן יג].

הלכות מילה

סימן רס - הלכות מילה - סדר ליל הברית

[פרק א' - מתוך הספר שובע שמחות ח"ב]

א

לילה שלפני יום המילה, נקרא ליל "ברית יצחק" ובכמה מקומות נהגו להיות ניעורים כל הלילה ולעסוק בתורה אצל התינוק. וקבעו סדר לימוד מיוחד ללילה זה, ומנהגינו להביא לבית עשרה אנשים לקרוא את סדר הלימוד. ומה טוב ומה נעים שיהיו נוכחים שם תלמידי חכמים להשיח בדברי תורה. ויש שנהגו להדליק נרות בלילה הזה, ושמחים ושרים בו. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד ה]

ב

אין חובה לעשות סעודה בליל הברית עם נטילת ידים ופת, אלא אפשר על ידי טעימת מיני תרגימא בלבד. ואם בכל זאת אוכלים פת, אין הסעודה נחשבת לסעודת מצוה, ולכן אחר ראש חודש אב אסור לאכול בשר בסעודת ליל הברית. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד ח]

ג

בעת שעורכים בבית לימוד "ברית יצחק", ויש שם עשרה אנשים גדולים, או בעת סעודת המילה, תעמוד היולדת בפתח, ותברך בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב". ויענו אמן, ואחר כך יאמרו "האל שגמלך כל טוב, הוא יגמלֵך כל טוב סלה". [ולכתחלה צריכה לברך בעמידה]. ואין הבעל יכול לברך בשביל אשתו, אלא אם כן נתחייב גם הוא לברך ברכת הגומל, כגון שהיה חולה, או נסע מעיר לעיר שיעור 72 דקות, ואז אם אשתו שומעת את הברכה, (מעזרת נשים וכדומה),

ומתכוונת לצאת ידי-חובה, וגם הוא מתכוין להוציאה ידי-חובה, האשה יוצאת ידי חובה בברכתו. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד י]

ד

אמרו חכמים, אשתו ילדה זכר מברך הטוב והמטיב. אולם לא נהגו העולם לברך ברכה זו, ומסתפקים במה שאבי הבן מברך שהחיינו בשעת המילה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד יא]

ה

אם נדחית המילה מפני חולי התינוק, יש לקיים את הלימוד בליל הברית, ולא בליל השמיני ללידה. ואם חלה המילה בשבת, יש מקדימים את הלימוד לליל שישי, וטוב יותר שגם בליל שבת יביא עשרה לביתו שיקראו את סדר התיקון. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד יא]

סימן רסא - מצות המילה

[פרק ב']

א

מצות עשה לאב למול את בנו, וגדולה מצוה זו משאר מצות עשה, שיש בה צד כרת כשיגדל ולא ימול. וגם נכרתו עליה י"ג בריתות בפרשת מילה. ולא נקרא אברהם אבינו שלם עד שנימול. ובזכות המילה נכרת לו ברית על נתינת הארץ, והיא מצלת מדינה של גיהנם, כמו שאמרו חכמים (עירובין יט.) שאברהם אבינו מציל מגיהנם היורדים לשם, לבד ממי שלא נימול. וכל המיפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה, אף על פי שיש בו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד יב]

ב

ענין מצות מילה הוא שחותכין הערלה המחפה ראש הגויה, ופורעין קרום רך שלמטה ממנה. והפריעה היא מגוף המצוה, ולכן אמרו מל ולא פרע כאילו לא מל. [שם עמוד טז]

ג

מוהלים שעושים המילה והפריעה בבת אחת בסכין של המילה, אין למחות בידם, שמצד הדין אפשר לעשות המילה והפריעה בבת אחת על ידי כריתת שתי העורות של המילה בסכין של המילה, ושכן מבואר בתשובת רבינו האי גאון, ואף בשבת שפיר דמי, ומכל מקום טוב לכתחלה שלא לשנות מן המנהג, שאת הפריעה עושים בצפורן דוקא. שכן הוא מנהג רוב המוהלים, ומנהג ישראל תורה היא, זולת בנער גדול שאי אפשר לעשות הפריעה בצפורן, יש לעשות הפריעה באיזמל או במספרים. [שובע שמחות ב עמוד יח]

ד

אם האב לא מל את בנו, חייבים בית דין למולו. ואם לא מלוהו בית דין, חייב הוא למול את עצמו כשיגדיל, [או לדאוג לכך שהמוהל ימול אותו]. ואם לא מל חייב כרת. [שם עמו' יט]

ה

אין מלין אדם שלא מדעתו, אלא אם כן עבר האב ולא מל את בנו, וגם בית דין לא מלוהו, שאז מלין אותו בעל כרחו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כא]

ו

אין האשה חייבת למול את בנה, כי החיוב הוא על האב. ומכל מקום יש לה להשתדל שיהא בנה נימול. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כב]

ז

אם עבר המוהל ומל את הבן שלא מדעת האב, אם האב מוהל צריך המוהל ליתן לו עשרה זהובים, כדין חוטף מצוה מחבירו. אבל אם אבי הבן כיבד מוהל אחר, ובא אחר וחטף ממנו את המצוה, פטור מלשלם לו. ובלאו הכי בזמן הזה אין בית דין מגבים סכום זה, [ורק אם תפס אין מוציאין ממנו]. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כג]

ח

אם הילד יתום מאב ואבי האב חי, צריך לדאוג למול את נכדו, דבני בנים הרי הם כבנים. אבל אבי האם אינו חייב למולו, כיון דבני בנות אינם כבנים, אלא חיובו כמו כל אדם מישראל. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כד]

ט

ראוי ונכון שהמוהלים יקיימו מצוה יקרה זו מבלי ליטול שכר, ולא יקחו אלא שכר ההוצאות של הנסיעות לברית, ולבדיקת התינוק, ושאר הוצאותיו בלבד. ואף שמעיקר הדין יכול לקחת גם שכר בטלה, דהיינו הזמן שביטל ממלאכתו כדי למול, מכל מקום ראוי שלא יקח גם שכר בטלה. ואולם מוהל שאינו רוצה למול בחנם רק בשכר, [שכר ממש ולא שכר ההוצאות] יש לבית דין לגעור במוהל זה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כד]

י

אם האב אינו יודע למול, ויש כאן מוהל שאינו רוצה למול בחנם רק בשכר, והמוהל מתעקש שיתנו לו שכר על זה, ואין יד האב משגת לתת לו את שכרו, נחשב כמי שאין לו אב שאז בית דין חייבים למולו, ולכן בית דין כופין את המוהל למול כיון שאין אחר שימול. במה דברים אמורים שבית דין כופין אותו למול, בזמן שאין יד האב משגת לתת למוהל את שכרו, אבל אם ידו משגת לתת לו את שכרו והבטיח למוהל, חייב האב לתת למוהל את שכרו ולא כופין למוהל שימול בחנם. וכל שכן שצריך ליתן לו הוצאותיו. [שם כה]

יא
אם יש ב' מוהלים, ואחד מהם מוכן למול בחנם, ואבי הבן מתעקש למול אצל השני מצד חכמתו ובקיאותו, רשאי המוהל לקבל שכר, אף שגם בזה ראוי והגון שלא ליטול שכר עבור קיום המצוה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד כה]

יב
אם המילה נערכת בעיר אחרת, והמוהל צריך לטרוח מעיר לעיר ולהתבטל ממלאכתו, וגם מפסיד הוצאות הנסיעה, רשאי המוהל ליטול שכר בטלה והוצאות הדרך. [שם עמוד כה]

יג
מוהל שהוא מחלל שבת בפרהסיא שהיה נוהג במכונית הפרטית שלו, כדי להגיע לעשות ברית מילה, מקצה העיר ועד קצה, ומטעם הממשלה אין רשות לשום אדם למול אלא על ידי המוהל הזה. כשאין ברירה אחרת יש מקום להקל למסור לו את בניהם למילה, ולא ימתינו להזמין מוהל מעיר אחרת, אך מי שיכול להחמיר להזמין מוהל ממדינה אחרת שיש שם מוהלים יראי שמים, טוב שיעשה כן, ותבא עליו ברכת טוב. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כה עמוד רלט].

סימן רסב - זמן הראוי למילה

[פרק ג']

א
נאמר בתורה (ויקרא יב, ג): וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ולכן יש להזדרז למולו ביום השמיני, ולא לדחות המילה לימים שאחריו, ולבטל מצות וביום השמיני וגו'. אבל אם התינוק חלה והרופאים חוששים לאשר למולו ביום השמיני, יש לדחות המילה, ומיד כאשר יתאפשר למולו יש להזדרז למולו, ולא לדחות המילה. [אלא שפעמים שיש להמתין שבעה ימים מאז שהתינוק נעשה בריא, וכן אין למול מילה שלא בזמנה בימי חמישי ושישי ושבת, וכאשר יבואר להלן]. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד כו]

ב
אין מלין אלא ביום, ואפילו מילה שלא בזמנה אין מלין אותה אלא ביום. ואין מלין אלא משתנץ החמה ביום השמיני ללידתו, עד השקיעה. ואם מל משעלה עמוד השחר [שהוא שעה וחומש בשעות זמניות קודם הזריחה], יצא, ואין צריך לחזור ולהטיף דם ברית. ולכן אם אי אפשר למולו אחר הנץ החמה, שעת הדחק כדיעבד דמי, ומותר למולו משעלה עמוד השחר. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד כח]

ג

אם עבר יום השמיני והאב לא קיים את מצות מילה, אין עליו עונש נידוי, אבל איבד שכר מצוה בזמנה בעולם הבא, שהוא עונש קשה יותר מנידוי, ולכן יש להסביר זאת לאותן טועים שקובעים את מועד הברית ביום שהדבר נוח להם, או ביום שאולם השמחות פנוי. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד כט]

ד

אם התינוק נולד בארה"ב, והגיעו לארץ למולו ביום השמיני כאן, ובגלל הפרשי השעות עדיין לא הגיע יום השמיני, ולפי השעות של ארה"ב עדיין הוא בליל השמיני, אף על פי כן מלין אותו ביום השמיני לפי מקום המילה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד כט]

ה

אף על פי שכל היום כשר למצות מילה, מכל מקום זריזין מקדימין למצוות, ומלין מיד בבוקר, ולכן אין להשהות מצות מילה לאחר חצות היום, בכדי שיבואו המוזמנים ויהיה ברוב עם הדרת מלך, שהרי מצות זריזין מקדימין למצוות, חשובה יותר ממצות ברוב עם הדרת מלך. וראוי להקדים המילה ככל האפשר, ולהשתדל לערוך המילה קודם חמש שעות מהיום, ולא להשהותה לאחר חמש שעות מן היום, שנראה כאילו מצות מילה בזויה עליו חס ושלום. [וכמו שכתב האור זרוע]. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד כט]

ו

היכא דאפשר יש לחזר שיהיו עשרה אנשים בעת המילה. אבל היכא דאי אפשר מלין גם כשאין עשרה. ולכן אם מאחרים עריכת הברית לשעות אחר הצהרים, בכדי שיוכלו לקיימה במנין עשרה, שאם יקדים לערוך את המילה בשעות הבוקר ולפני הצהרים, יצטרך לוותר על עשייתה במנין, אפשר להתיר להשהותה כדי לעשותה במנין. ובפרט שיודע שכולם משכימים למלאכתם ולתורתם, ואפשר שלא יזדמן לו מנין בעת עשיית הברית. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמ' ל]

ז

אם חלה המילה בתעניות צבור שאי אפשר לעשות סעודה, לא יעשו את המילה בסוף היום כדי שיעשו הסעודה מיד אחרי הברית בלילה, אלא יעשו את המילה בבוקר, כזריזין המקדימין למצוות, ואת הסעודה יעשו בלילה. ואם קשה לעשות הסעודה במוצאי הצום יכולים לדחותה למחרת הצום. ואם אבי הבן נמצא בבית הכנסת, לא יאמרו וידוי, אלא יתחילו מסדר התחינות ליום התענית. ואם אבי הבן יצא לחוץ, יאמרו גם וידוי. [שם עמו' לא]

ח

תינוק שנולד בבין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, מונים לו שמונה ימים מהלילה, ונימול ליום השמיני של מחרתו. וכן אם יש ספק אם נולד קודם השקיעה או אחר השקיעה, מונים שמונה ימים מהלילה. ועל אבי הבן לרשום במדוייק את רגע הלידה, וכל שיש ספק בדבר עליו להיוועץ במורי הלכה בדבר קביעת מועד הברית. [שם עמוד לא]

ט

תינוק הנימול לשמונה, ואירע אונס שלא הספיקו למולו ביום השמיני עד ששקעה השמש, וכגון שהמוהל נתעכב מלהגיע מסיבת אונס, עד ששקעה החמה, והצבור המתין לו באולם, והכל היה מוכן למילה, שורו טבוח ויינו מזוג, ואם לא ימולו את התינוק יהיה הפסד גדול לאבי הבן וגם כבוד הבריות, יש לסמוך להקל למולו מיד, בזמן בין השמשות, ולא לדחות המילה למחרת, ולבטל מצות עשה של "וביום השמיני ימול בשר ערלתו". ורשאים גם כן לברך כל ברכות המילה. משום ספק ספיקא, שמא הלכה כרבינו תם שעדיין יום גמור הוא (עד כשיעור מהלך שלשה מיל ורביע), ואת"ל שהלכה כהגאונים, שמא הלכה כר' יוסי (בשבת לה.) דס"ל דבין השמשות של ר' יהודה (הוא בין השמשות שלנו) יום הוא, ועוד שמא בכלל הדין של בין השמשות יום הוא. ואמנם אם עבר זמן "בין השמשות" והגיע "צאת הכוכבים", אין למולו, כי מילה בלילה פסולה, אלא יש לדחות המילה למחרת ביום. [ואין למול גם בזמן בין השמשות של רבינו תם]. [ילקו"י שובע שמחות ב' עמוד לב. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כג, וח"ז חיו"ד סי' כד אות ו'. ושם הביא שיש מי שכתב לפקפק על זה דחשיב ספק ספיקא משם אחד, אך כבר דחה זאת בח"ו הנז', והוסיף נופך בח"ז, שכל ענין ס"ס משם אחד שמחמירים בו, אינו אלא מדרבנן, כמבואר בהרבה אחרונים, וא"כ אין להחמיר בזה במקום מצות עשה של תורה וכו'. ע"ש].

י

תינוק שמלו אותו בלילה לאחר צאת הכוכבים, אף על פי שביטל מצות מילה כתיקונה, מכל מקום אין צריך לחזור ולהטיף דם ברית למחר. וכדעת מרן הבית יוסף, ושלא כדברי החולקים. [ולדעת הרמ"א אם עברו ומלו בלילה צריך להטיף דם ברית]. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד לד. שו"ת יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן כד]

יא

אם עברו ומלו את התינוק בתוך שמונה ימים, אין צריך להטיף דם ברית. ונראה שגם הרמ"א מודה לזה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד לה]

יב

מילה הטעונה תיקון שחייבים לעשותו מן הדין, דהיינו ציצין המעכבין את המילה, צריך לעשות את התיקון ביום, ולא בלילה. אבל דברים לשופרא דמילתא, שבשבת אין חוזרין

עליהם, כגון הורדת עור הפריעה כשהאבר קטן, יכול לעשותן בלילה. ולכן בשעת הדחק כגון שבא המוהל להחליף התחבושת ורואה ציץ שאינו מעכב, או שנדבק עור הפריעה בחריץ ויש לו טירחה רבה לבוא שוב במיוחד ביום כדי לתקן, וכל שכן אם חושש שאם ימתין עד למחר יכול הציץ להדבק לעטרה ויהא צער לתינוק בשעה שיפרידנו, יכול להורידו אף בלילה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד לה]

יג

מותר לאבי הבן המוהל והסנדק לאכול ביום המילה קודם הברית, ואין זה דומה לשאר מצוות, כמו לולב ובדיקת חמץ, שאסור לאכול קודם קיום המצוה. [שובע שמחות ב עמוד לז]

סימן רסג - דין מילה שלא בזמנה

[פרק ד']

א

יש למחות בתוקף ביד המוהלים המקדימים למול את הבן קודם יום השמיני, או מאחרים את המילה לימים אחרים, (בלי סיבה של חולי של התינוק) שהרי מבטלים בזה מצות עשה מן התורה של "וביום השמיני". וכן אם מלין בלילה, לאחר צאת הכוכבים, שמבטלים בזה מצות עשה מן התורה. [ילקו"י שובע שמחות כרך ב' עמוד לט]

ב

היו לפני המוהל שני תינוקות למול ואחד מהם הוא מילה בזמנה, והשני הוא מילה שלא בזמנה, מילה בזמנה קודמת, דמקודש טפי, מכיון שמילתו דוחה שבת. במה דברים אמורים ששניהם לפניו, אבל אם הביאו למול את התינוק שאין מילתו בזמנה ועדיין לא הביאו את התינוק שמילתו בזמנה, אין צריך להמתין עד שיביאו את התינוק שנימול בזמנו אלא מלין אותו מיד. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד לט]

ג

היו לפני המוהל שני תינוקות למול, ואחד מהם היה כהן, הכהן קודם שנאמר וקדשתו, שיהא ראשון לכל דבר שבקדושה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד מ]

ד

תינוק שחלה וברית המילה נדחה, ונתרפא בתוך שבעת ימי האבלות של האב או של האם, יש לערוך את המילה גם בתוך שבעת ימי האבל של הוריו, ואסור בשום אופן לדחות את המילה לאחר ימי האבילות, כדי לקיימה בשמחה. וכל שכן מילה בזמנה שחלה באמצע שבעת ימי האבל, שאין לדחותה, אלא יש לקיים את הברית בתוך ימי האבל של אבי הבן או האמא. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד מ]

ה
אבל תוך שבעה ימי אבלות, שהזמינו אותו לישב סנדק, רשאי להיות סנדק, ורשאי אפילו לצאת חוץ מביתו, אבל לא ינעל מנעלי עור. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד מא]

ו
יש אומרים שמותר לאבל תוך י"ב חודש לאב ואם, ותוך שלשים יום לשאר קרובים, להכנס לסעודת ברית מילה. וכן עיקר. ואין אצלינו מנהג להחמיר בזה. [כשאין שם כלי שיר]. ומכל מקום המחמיר שלא לאכול בסעודת מצוה כל י"ב חודש לאב ואם, תע"ב. [שם]

ז
תינוק בכור שחלה ולא מלו אותו, וכשהגיע מועד הפדיון הבריא והיה אפשר למולו, יש להקדים למולו תחלה, ואחר כך לפדותו. אבל אם עדיין אי אפשר למולו, לא ידחו הפדיון לאחר המילה, אלא יפדוהו ביומו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד מב]

ח
תינוק בכור שחלה ואי אפשר למולו, והגיע מועד הפדיון, והרופא אוסר להוציאו מבית החולים, יעשו הפדיון גם בלא נוכחות התינוק, שאבי הבן יתן חמשה סלעים לכהן ויפדהו. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד מב]

ט
וכן תינוק שחלה והמילה נדחית, והבריא ביום הגיעו לשלשים יום, ביום חמישי או שישי, שאין מלין בו מילה שלא בזמנה, יש לפדותו ביומו, ולא לדחות הפדיון ליום א' אחר המילה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד מג]

י
מוהל מומחה שכיבדוהו גם בסנדקאות, או אבי הבן שהוא מוהל מומחה ורוצה לזכות בשתי המצוות, גם למול את בנו וגם להיות סנדק, אין בכך כל מניעה, ויכול למול כשהוא יושב בסנדקאות [באופן שהוא מומחה בדבר], ואין צריך לעמוד ולברך. וכן נהגו גדולי ישראל שהיו סנדקים ומוהלים כאחד. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד מג]

סימן רסד - מי הוא הראוי למול

[פרק ה']

א
הכל כשרים למול, אפילו אשה ואפילו קטן. אך אם יש ישראל גדול שיודע למול, הוא קודם לכולם למול. ויש אומרים דאשה לא תמול, וכן נוהגים. ויש לו לאדם לחזר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וירא ה'. ויש לו לאדם להשתדל הרבה שיהיה המוהל אומן וידו קלה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד מד]

ב
עובד כוכבים אפילו אם הוא מהול, לא ימול כלל. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד מה]

ג
יש אומרים שאין מועיל שליחות במילה, ולכן על האב להשתדל ולמול את בנו בעצמו. ויש חולקים ואומרים שגם במילה יש שליחות. וכן דעת מרן השלחן ערוך, שכתב, שאבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו. ואמנם אם אבי הבן הוא מוהל מומחה, עדיף שימול בעצמו, אך לא כל אדם מזגו חזק שיוכל למול את בנו, ולכן יש להניח את אומנות המילה למוהל. ואף את החיתוך אם אבי הבן לא התמחה בזה לא יחתוך, כי לפעמים מרוב התרגשות אינו חותך את כל הערלה, וצריך אחר כך לחתוך שוב והתינוק מצטער בחינם. וכן בפריעה הוא מתעכב ועלול לטעות בה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד מה]

ד
מותר לאבי הבן למנות את אביו [הסבא של התינוק] כשליח למול את בנו, דאף על פי שאמרו (קידושין מה:) לא חציף אינש לשויי לאבוה שליח, הכא שאני לפי שעושה הסבא מצוה במילת נכדו, ושייך הוא במצוה זו יותר מאדם אחר. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד מט]

ה
יש מי שאומר שאם האב רוצה להיות סנדק, יוכל לכבד מוהל אחר למול את בנו, ונחשב שהאב קיים מצות מילה בידו, כיון שבשעת הסנדקאות הוא מטה את בנו וכופתו וכובש את רגליו לפני המוהל, ובכך מסייע למוהל למול את בנו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נ]

ו
אם אבי הבן אינו יודע למול בעצמו, ומוהל מומחה מדריכו על החיתוך בלבד, ואביו של אבי הבן דורש מבנו שלא ימול באופן כזה בעצמו, מחשש שמא לא יחתוך עד הסוף של המגן, ויצטרכו לחזור ולחתוך עוד, והתינוק מתבוסס בדמו, ראוי לשמוע לקול אביו בזה, ועדיף יותר שימנה את המוהל לשלוחו, למול את הבן. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נ]

ז
אבי הבן עומד ליד המוהל בעת המילה, מפני שהמילה היא כעין קרבן, וכל קרבן צריכים הבעלים לעמוד על הקרבן. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נא]

ח
מוהל חדש שבקי במלאכת המילה אבל לא מל מעולם, אין לו למול בפעם ראשונה, אלא בנוכחות מוהל מומחה. ואף אם יש חשש שהברית יתעכב עד שיבא מוהל מומחה, ואף יבטלו מילה ביום השמיני, אפילו הכי מי שלא מל מעולם לא ימול לבדו, כי יש בזה חשש סכנה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד נב]

ט

אבי הבן שהבטיח למוהל שהוא ימול את בנו, ואחר כך נודע לו שמוהל זה אינו זריז ומומחה כל כך, ויש מוהלים אחרים שמומחים יותר ממנו, מותר לו לחזור בו ולהביא מוהל אחר. ואפילו אם נשבע שיקח אותו למוהל, מותר להתיר לו את שבועתו על ידי שלשה, שאילו היה יודע שמוהל זה אינו מומחה כל כך, לא היה נשבע. [שובע שמחות ב עמ' נב]

סימן רסד - כיצד מלין

[פרק ו']

א

כיצד מלין, חותכין את הערלה שהיא כל העור החופה את העטרה עד שתתגלה העטרה. ואחר כך פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן, ומחזירו לכאן ולכאן, עד שיראה בשר העטרה, ואחר כך מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים, כדי שלא יבא לידי סכנה. וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו. ואחר שמצץ נותן עליה אספלנית, או רטיה, או אבק סמים העוצרים את הדם. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נג]

ב

נהגו למול בסכין. ומכל מקום מעיקר הדין אפשר למול בכל דבר הכורת, אפילו בצור ובזכוכית, חוץ מקרומית של קנה, לפי שקסמים ניתזים ממנה ויבא לידי כרות שופכה. אולם מצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספריים. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נד]

ג

צריך שהסכין יהיה חד וחלק בלי כל פגימה ככל האפשר, שאף על פי שאין פגימה פוסלת בו, מכל מקום גורם כאב לנימול, שהפגימה קורעת ואינה חותכת. [שם עמוד נד]

סימן רסד - הנהגת אבי הבן והמוהל ביום המילה

[פרק ז']

א

יש נוהגים שבעלי הברית, שהם אבי הבן הסנדק והמוהל, אינם עושים מלאכה ביום המילה ויש סמך למנהגם זה, אף שאינו מהדין כלל. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נה]

ב

יש נוהגים שאבי הבן או הסנדק מניחין תפילין בשעת המילה. ויש שקראו תגר על מנהג זה, שמראים זלזול באות ברית, ועל כן נכון יותר שלא להניח תפילין בשעת המילה, ושב ואל תעשה עדיף. וכן ראינו לכמה גאוני עולם שלא היו מניחים תפילין בעת המילה. ומכל מקום הנוהגים להניח תפילין בעת המילה, אין לערער על מנהגם, שיש להם על

מה שיסמוכו בשופי. ובראש חודש אחר תפלת מוסף, נכון להמנע מלהניחן בעת הברית. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נה]

ג

נוהגים שאבי הבן והסנדק מתעטפים בטלית בעת המילה, ואם הוא טלית שלהם מברכים עליה "להתעטף בציצית". ואם היא טלית שאולה, מתעטפים בה בלי ברכה. וטלית של בית כנסת מברכים עליה אפילו אם לובשה לצורך עראי, שהרי היא מיועדת לצורך הקהל, ואין בה דין טלית שאולה. וטוב לבדוק את הציציות אם לא נקרעו באופן המעכב לפי ההלכה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נז]

סימן רסה - סדר המילה והברכות

[פרק ח']

א

כשמביאים את התינוק למילה, אומרים: ברוך הבא בשם ה' בקול רם, וקודם שאבי-הבן מברך, אומר פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, והעומדים שם אומרים, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד נז]

ב

לכתחלה הקהל צריכים לעמוד בעת המילה. שנאמר: ויעמוד העם בברית, וכן נוהגים, מלבד הסנדק שהוא יושב. אך אין זה חיוב מעיקר הדין. ולכן אם יש שם אנשים חילוניים היושבים בעת המילה, אין,צריך להעיר להם לעמוד, אם יש חשש שהדבר יפגע בהם. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד נח]

ג

גם אם אבי הבן מל את בנו בעצמו, מנהגינו לברך "על המילה", ולא משנים מנוסח מטבע הברכה לברך למול את הבן. וכן פשט המנהג. ומכל מקום אם בירך למול את הבן, אינו מעכב. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד נח. וראה עוד בשו"ת יחוה דעת חלק ו' סימן מד עמוד רמא, ובשו"ת יביע אומר ח"ז בהערה עמוד רמ"ט ור"נ].

ד

פשט המנהג בארץ ישראל, אצל כל עדות המזרח והספרדים, שמברכים ברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" קודם ברכת המילה, בעת מסירת התינוק מיד אבי הבן לסנדק, נגד פסק מרן השלחן ערוך, וכן ראוי לנהוג. שמנהג זה יסודתו בהררי קודש, וכן מנהג בבל וארצות המזרח, שכן דעת הרי"ף והרמב"ם והגאונים. [ולא ממתינים לברך ברכה זו בין החיתוך לפריעה]. ואין חילוק בזה בין אם האב בעצמו הוא המל את בנו, לבין כשהמוהל הוא שליח אבי הבן, לעולם ברכת להכניסו היא קודם המילה, אלא

שעל המברך ברכה זו להזהר שלא ישיח בין ברכת להכניסו בבריתו וכו' לבין המילה והפריעה. ומכל מקום אם סח אינו חוזר לברך, מפני שיש פוסקים האומרים שברכת להכניסו היא ברכת השבח, ויש לסמוך עליהם בדיעבד. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד ס. וכ"ה ביביע אומר חלק ז' סימן כא. ושם אות ז' השיג על מי שכתב לפקפק על מנהג ירושלים בזה. ע"ש].

ה

לאחר שאבי הבן בירך את ברכת להכניסו בבריתו וכו', עונים הקהל אמן, ולאחר מכן אומרים: כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה למצוות ולמעשים טובים. ואם אבי הבן לא נמצא שם, יאמרו כשם שנכנס לברית וכו'. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד סג]

ו

אבי הבן שנפטר קודם מילת בנו, וכיבדו אחר בסנדקאות, לא יברך ברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו". והאמא מברכת ברכת "שהחיינו" מיד אחר החיתוך. ואמנם בירושלים נהגו שהסנדק מברך ברכה זו, כשאבי הבן נפטר. והאמא מברכת שהחיינו מיד אחר החיתוך. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד סד]

ז

על האב והמוהל לעמוד בעת שמברכים. [שובע שמחות חלק ב' עמוד סה]

ח

נוהגים לעשות כסא לאליהו שנקרא מלאך הברית, וקודם המילה מניחים את התינוק לאיזה רגע על כסא אליהו, ואומר המוהל: זה כסא של אליהו הנביא מלאך הברית. [שם]

ט

יש נוהגים להדליק נר בבית הכנסת, מקום המילה, בשעת המילה. [שובע שמחות ב עמ' סו]

י

אין המוהל צריך לעצום עיניו בעת שמברך על המילה, וכן מותר למוהל לאחוז בברית המילה, בעת שהוא מברך על המילה. ואולם המל גדול [או גר גדול] צריך לכסות ערותו בעת הברכה, ורק בקטן פחות מבן תשע הקילו. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד סו]

יא

מותר לתפוס בערלה בעת הברכה, אחר שתחב את המגן. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד סז]

יב

כשמלין גדול יש להכניס את המגן אחר הברכה כדי שלא לצער את הנימול בחנם. ובלאו הכי הרבה מלין גדול רק על ידי הרדמה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד סז]

יג
אם עשה התינוק את צרכיו הגדולים, באמצע הברכה, אין למוהל להפסיק את הברכה, אלא יסיים אותה. ואם עשה את צרכיו קודם הברכה, טוב שיקנח התינוק היטב, ויזרוק הטיטול לצד, כדי שיוכל לברך. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד סז]

יד
אחר החיתוך נותנין את הערלה, בחול או בעפר. ויש נוהגים לומר בעת זריקת הערלה לעפר: ונחש עפר לחמו. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד סח]

טו
מה שנהגו מקצת נשים לבלוע את הערלה לאחר המילה, ואומרות שהוא סגולה להרות ולהביא בנים זכרים, יש לבטל המנהג, שהוא איסור גמור לבלוע את הערלה. [ילקו"י איסור והיתר ב' עמו' סז. ושובע שמחות ח"ב עמוד סט. שוב יצא לאור הליכו"ע ח"ו ושם עמוד רכא כתב כדברינו.].

טז
מיד אחר שהמוהל מל, [קודם הפריעה] אבי הבן מברך "שהחיינו". ומברכים שהחיינו על כל בן, ולא רק על בן בכור. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עב]

יז
נהגו לומר י"ג מדות מיד אחר ברכת אבי הבן. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עב]

יח
אחר שהמוהל סיים המילה והפריעה, מברכים על כוס יין "בורא פרי הגפן", וברכת אשר קידש ידיד וכו'. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עב]

יט
בברכת אשר קידש נהגו לומר אשר קידש ידיד מבטן, אל חי חלקנו צורנו צַוֵּה להציל ידידות שארנו משחת. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עג]

כ
המברך על כוס המילה, יש לו לטעום מהכוס בסיום ברוך אתה ה' כורת הברית, קודם שאומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו קיים את הילד וכו'", וקריאת שם התינוק, והפסוקים, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לטעימה, ומכל מקום אין למחות במי שנוהג שלא לטעום מן הכוס עד סוף בקשת הרחמים והפסוקים, אך כיון שאפשר בנקל מאד בלי שום דוחק לטעום מן היין טעימה כל שהיא קודם בקשת הרחמים, על כיוצא בזה אמרו (ברכות ל.) מהיות טוב אל תקרא רע. וכן פשט המנהג ברוב ככל הרבנים המברכים פעה"ק ירושלים ובארץ ישראל לטעום מן היין שבכוס קודם בקשת הרחמים, וכן נהגו כמה גאוני עולם. וכן ראוי לנהוג. [שו"ת יביע אומר חלק ז' סימן כג. ושם אות ג עמוד רנד ורנה,

בדין העונה קדיש וקדושה בין ברכת המצוה למצוה, או בין ברכת הנהנין לטעימה, אם נקרא הפסק, וצריך לחזור ולברך, או לא. ע"ש. וראה עוד בילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד עד]

כא

אין צריך למזוג במים את הכוס שמברכים עליו בעת המילה. וכשאומר המברך: ואומר לך בדמייך חיי, נותן המוהל באצבעו מן היין על שפת התינוק. [שובע שמחות ב עמ' עד]

כב

בברכה על היין במילה, אין צריך לשתות מלא לוגמיו, ודי בטעימה. וכן המנהג. [עמ' עה]

כג

יש נוהגים ליטול הדס ולברך עליו ולהריחו. והאשכנזים לא נהגו בזה. [שם עמוד עה]

כד

כשיש מילה בשבת והמברך עדיין לא קידש, צריך לשתות רביעית מכוס של ברכה או לפחות מלא לוגמיו בכדי שיצא ידי חובת קידוש בכוס של מילה, ויכוין לצאת בזה ידי חובה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עו]

כה

אם אין יין כלל, יש לברך ברכת אשר קידש ידיד מבטן בלא יין, כמו שעושים ביום הכפורים כשאין שם מי שישתה את הכוס. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עו]

כו

בשעת ברכת אשר קידש וכו' יהיה התינוק מונח על ברכי הסנדק. והאשכנזים נהגו לתפוס את התינוק מעומד, וקורין לזה עמידה לברכות. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עו]

כז

לאחר ברכת אשר קידש ידיד מבטן אומרים תפלה לשלום הילד, כנז', ובתוך תפלה זו נותנים שם לתינוק הנימול. ומנהג ירושלים לומר שיר המעלות אשרי כל ירא ה' לאחר אמירת אלהינו וכו' הנ"ל. ואחר כך אומרים קדיש יהא שלמא, ומנהג יפה הוא.[שם עמ' עז ופב]

סימן רסה - כיבוד בסנדקאות

[פרק ט'] [סעיף יא] [ראה עוד בדינים אלה - לעיל הלכות כיבוד אב ואם פרק ח' עמוד תרנד]

א

מנהג ישראל הוא שאחד נעשה בעל ברית לתינוק, ואוחז אותו על ברכיו, והוא הנקרא "סנדק". ויש לו לאדם להשתדל כמה שיוכל להיות סנדק, לפי שדומה מצוה זו למקטיר קטורת. ויפה כח הסנדק מכח המוהל להעלותו לספר תורה ביום המילה [שחל בשני וחמישי]. ומכל מקום בודאי שאין לעשות מחלוקת ח"ו בשביל זה. וגדול השלום. [שם עז]

ב

מי שישב סנדק אצל בנו הראשון, יכול לישב סנדק גם אצל יתר בניו, שאין לחוש כלל לשבת סנדק פעמיים, או יותר, אצל אנשים שונים, ומכל שכן אצל בניו וקרוביו. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ומי שישב סנדק פעמיים אצל אדם אחד, אין לחוש לישב פעם שלישית. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד עח. יחוה דעת חלק ג' סימן עז עמוד רסא]

ג

נוהגים לכבד בסנדקאות בבן הראשון את אבי הבעל, ובבן השני את אבי האשה. ואם הסבא מוחל על כבודו, אין חיוב לאבי הבן ליתן סנדקאות לאביו של הסבא, אלא אם אביו מוותר על המצוה, חוזרת המצוה לאבי הבן. ואף על פי שמצוה שאבי הבן ישב בעצמו סנדק לבניו, כי מצוה בו יותר מבשלוחו, מכל מקום אבי הבן המכבד תלמיד חכם, לישב סנדק אצל בנו, עדיף טפי. ואם אבי הבן מוהל, ראוי שהוא עצמו ימול את בנו, אלא אם כן יש איזה מניעה מצד איזה סיבה נכונה. [שם עמ' עט]

ד

יש להדר אחר מוהל וסנדק היותר טוב וצדיק. ויש לו לאדם להשתדל להיות סנדק בימי השובבי"ם, מפני שהוא תיקון לפגם הברית. ואם אינו טהור נכון שיטבול במקוה קודם מצות הסנדקאות, ולא יגש למזבח בעוד טומאתו בו. ואפילו בשבוע שחל בו מותר לטבול מטבילת מצוה זו. [רב פעלים]. ורבים נהגו לטבול סמוך למצוה אפילו שלא נטמאו. אלא שאין זה אלא ממדת חסידות ומעליותא, ואינו מעכב מלישב סנדק. [ילקו"י שם עמוד פ]

ה

טוב ונכון שלא ליתן לילד קטן פחות מבר-מצוה להיות סנדק, שמכיון שמצות הסנדקאות יקרה מאד, ראוי לעשותה על ידי גדול החייב במצוות. אבל אין מניעה שבחור רווק יהיה סנדק אם הוא לאחר בר מצוה, ואין צורך באדם נשוי דוקא. [שובע שמחות ב עמ' פא]

ו

נוהגים לעמוד בפני מי שמביא את התינוק לברית. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד פא]

סימן רסה - מנהגי הסעודה

[פרק י] [סעיף יב]

א

נוהגים לעשות סעודה ביום שזכה למול את בנו. והדבר ברור שאין סעודה זו מצוה מן התורה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד פה]

ב

נהגו לקחת מנין לסעודת מילה, והיא נקראת סעודת מצוה. ואף על פי כן אם חושש שלא יהיה לו מנין לסעודה, אין לו לדחות בשביל זה בלבד את המילה לעורכה אחר חצות, וכל שכן שאין לדחותה בשביל זה למחרת, שאין הסעודה מעכבת כלל. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק ב' עמוד פז]

ג

סעודה זו צריך לעשותה לכתחלה בפת, ולכתחלה יאכלו בשר בהמה בסעודה זו, ואם אי אפשר יוצאים ידי חובה בבשר עוף או בדגים. [ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב עמוד פח]

ד

בסעודת מילה אין אומרים בזימון "שהשמחה במעונו" מפני צערו של הנימול. אבל אם נוכחים באותה סעודה גם חתן וכלה, אומרים שהשמחה במעונו, ואין חוששין לצערא דינוקא. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד פח]

ה

הנוהגים לערוך סעודת ברית מילה בבית כנסת, או בבית מדרש, מפני שהמקום הוא מרווח, יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שישמרו על קדושת המקום, ולא יבואו לידי ליצנות וקלות ראש בבית הכנסת, ולא ישתו יין כדי שלא יבואו לידי שכרות ח"ו. וכל שכן שאסור באיסור חמור לבוא לבית הכנסת בבגדי שחץ ופריצות, שהוא עון פלילי, ובפרט בבית הכנסת. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק ב' עמוד פט. ילקוט יוסף על הלכות בית הכנסת, ח"ב, במילואים שבסוף הספר]

ו

מותר להביא כלי שיר לסעודת ברית מילה, וכל שכן שמותר להשמיע בעת סעודת הברית פסוקי תפלה ותנ"ך מעל תקליטי הגרמפון, אף שמוקלט בהם שם שמים, ובלבד שיהיה הדבר בכובד ראש, ובמקום גילה שם תהא רעדה, אבל אם שומעים זאת בדרך היתול, שחוק וקלות ראש, הוא איסור גמור. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד צב]

ז

כל מי שהזמינוהו לסעודת מילה, ולא בא הרי זה בכלל המנודים לשמים. ולכן כשאדם מזמין את קרוביו וידידיו לברית מילה של בנו, אין זה ראוי שיזמינם לסעודה, אלא יודיעם על מועד המילה, ולא יזמין בפירוש לסעודה. ומכל מקום נכון ללכת לסעודה זו, שכל האוכל בסעודת מילה ניצל מדינה של גיהנם. [ראה להלן לענין הלומד תורה]. [ילקו"י שם עמוד צג]

ח

כבר נתבאר לעיל [עמוד תרצד] שתלמיד חכם השוקד על לימודו, יכול להמנע מללכת לסעודת ברית מילה, וסעודת נישואין ואירוסין, כדי שישב ויעסוק בתורה בהתמדה, ומכל שכן לתלמיד חכם שמברר הלכה למעשה, שאין לך מדה טובה הימנה, ולא שייך בכהאי גוונא להכלילו בכלל מה שאמרו חז"ל (פסחים קיג:): שבעה מנודים לשמים ח"ו. ואמנם אם רואה שבהליכתו לשם יזכה אותם באמירת דברי תורה, או שעל ידי נוכחותו יימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הוא להתבטל מלימודו ללכת להתם. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד צג]

ט

תלמיד חכם השוקד על לימודו שהוא מוהל, והזמינוהו לערוך ברית מילה, אין ראוי לו להמנע מלמול מטעם ביטול תורה, אף אם יש שם מוהל אחר, כמבואר לעיל. [עמוד תרצה סעיף מד]. [שובע שמחות ב עמוד צה]

י

מותר לאכול בשר אחר ראש חודש אב, בסעודת ברית מילה, וכל הקרובים של בעל הברית, רעיו ואוהביו הקרואים לסעודה, רשאים לאכול שם בשר. אבל סתם בני אדם שהולכים לשם אך ורק למטרה זו של אכילת בשר, הרי הם כעושים מצוה הבאה בעבירה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד צה]

יא

שלשה בעלי הברית רשאים לאכול בשר אחר ראש חודש אב במשך כל אותו היום, אף כשאוכלים בביתם, ולא רק בסעודת המילה שעורכים אחר המילה, שיום טוב שלהם הוא. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד צו]

יב

מילה שלא בזמנה שנעשית מיד כשהתינוק נתרפא ונתאפשר למולו, מותר לאכול בשר בסעודת המילה, גם אחר ראש חודש אב. אבל אם לאחר שנתרפא התינוק דחו את המילה בכוונה לאחר ראש חודש אב, כדי שיוכלו לאכול בסעודה בשר, הואיל ועבירה היא בידו של אבי הבן שהשהה את הברית, אין לאכול בשר באותה סעודה. [שם עמוד צו]

יג

אם עורכים מילה בערב תשעה באב, טוב שיעשו הסעודה קודם חצות היום. [שם עמ' צז]

יד

אם המילה מתקיימת ביום תענית צבור שאי אפשר לעשות סעודה ביום המילה, יכולים לעשות הסעודה במוצאי התענית, ויש לה דין סעודת מצוה, כמבואר לעיל עמוד תשה סעיף ז' בהרחבה. [ילקו"י שם עמוד צז]

טו
מותר לעשות סעודת ברית מילה ופדיון הבן בחול המועד, ואפילו בברית מילה ופדיון הבן שנעשה שלא בזמנו, מותר לעשות סעודה בכלי שיר. [שובע שמחות ח"ב עמוד צז]

טז
כשעורכים סעודת ברית מילה, או סעודת פדיון הבן בחול המועד סוכות, יש לעשות הסעודה בסוכה, אף אם המוזמנים הם רבים, ואין מקום לכל המוזמנים לאכול בסוכה. ואף על פי שבחתן וכלה כיוצא בזה התירו לאכול בבית, כשאין מקום לכל המוזמנים לאכול בסוכה, מכל מקום בסעודת ברית ופדיון וכדומה, לא התירו, דשאני שמחת חתן וכלה משאר סעודות מצוה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד צח]

סימן רסה - אמירת וידוי ביום המילה

[פרק יא] [סעיף יג]

א
כשיש מילה בבית הכנסת, אין לומר שם וידוי ונפילת אפים ביום המילה, ואפילו אם מתפללים שם כמה מנינים בזה אחר זה, כולם פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד צט]

ב
אבי הבן שנמצא בבית הכנסת ביום המילה, או שנמצא שם הסנדק, או המוהל, אף על פי שהמילה נעשית בבית, כל הצבור שמתפללים עמו בבית הכנסת פטורים מלומר וידוי ונפילת אפים לכבוד בעלי הברית, שיום טוב שלהם הוא. ופשוט שמוהל מומחה שיש לו בכל יום מילה, פוטר הקהל מוידוי, אלא אם כן יוצא חוץ מבית הכנסת בעת הוידוי. [שם ק]

ג
גם מוהל הנוטל שכר עבור המילה, הנמצא בבית הכנסת, פוטר את הצבור מלומר וידוי, אף על פי שנוטל שכר. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד קא]

ד
מקום שנהגו שאם יש מילה בבית כנסת אחת, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל בתי הכנסת שבעיר, אף על פי שאינו מנהג יפה, מכל מקום אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. אבל במקום שעדיין לא נהגו כן, כמו בעיר חדשה, אין להם לנהוג כן, שהוא מנהג גרוע, ואין דעת הפוסקים נוחה הימנו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קא]

ה
בית כנסת שעושים שם מילה בבוקר, משום שזריזים מקדימים למצות, לא יאמרו וידוי ונפילת אפים גם בתפלת מנחה, הואיל ובמקום ההוא עדיין מונחים הכסא של אליהו

הנביא מלאך הברית, והפרוכת שעליו, ואור קדושת מצות המילה חופף עליו כל היום, לפיכך אין נופלים על פניהם כל היום כולו. וכן הורו למעשה כמה גדולי עולם. [שם עמו' קא]

ו

גם כשהמילה נעשית בבוקר, אם נמצא בתפלת המנחה אחד מבעלי הברית, דהיינו אבי הבן או המוהל או הסנדק, אין לומר וידוי ונפילת אפים, שקדושת ושמחת המצוה נמשכת כל היום. ואם מאחרים את המילה עד סמוך למנחה, יש אומרים שצריך לומר וידוי ונפילת אפים בשחרית, ורק במנחה שהיא התפלה הסמוכה לברית המילה לא יאמרו וידוי ונפילת אפים. אבל יש נוהגים שבכל אופן אין אומרים וידוי ונפילת אפים גם בשחרית. ולדינא, הנכון הוא לומר וידוי ותחנונים בשחרית, אך הנוהגים שלא לומר וידוי יש להם על מה לסמוך ואין לשנות מפני המחלוקת. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קב]

ז

מי שנתבשר שנולד לו בן והוא בעיר אחרת או במדינה אחרת, ואינו יכול להיות נוכח בברית המילה של בנו, אף על פי כן לא יאמר וידוי ונפילת אפים ביום המילה, שבודאי גם הוא שמח שקרוביו מקיימים מצות המילה של בנו בזמנה. ונכון שסמוך לוידוי יצא מבית הכנסת, כדי שיוכלו לומר וידוי לכולי עלמא. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק ב עמוד קב]

ח

אם האחד מוהל והשני פורע, כל אחד מהם פוטר הקהל שמתפללים עמו מוידוי ונפילת אפים, אבל המוצץ בלבד אינו פוטר. ויש חולקים. והעיקר לדינא שאין המוצץ פוטר מלומר וידוי. אך המקילים בזה שלא לומר וידוי, אין צריך לגעור בהם, שיש להם לו על מה שיסמוך. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קג]

ט

במקום שיש מחלוקת בקהל אם לומר וידוי ותחנונים או לא, ראוי שאבי הבן והחתן, וכיו"ב, יצאו מחוץ לבית הכנסת בעת שצריכים לומר וידוי ותחנונים, מפני כבוד בעלי הברית והחתן, וגדול השלום. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קג]

י

מעיקר ההלכה אין איסור לומר וידוי ותחנונים אף בימים שאין בהם נפילת אפים, כגון שהיה אחד מבעלי הברית בבית הכנסת. והאומר וידוי בביתו צריך לומר י"ג מדות בניגון כקורא בתורה. ומכל מקום אין לוידוי זה ערך כמו הוידוי שאומרים בסדר התפלה. [שם עמ' קד]

יא
יום המילה שחל בימי תענית צבור הכתובים בפסוק, הנכון הוא שאבי הבן או המוהל והסנדק, יצאו לחוץ בעת שיגיעו לוידוי, ויחזרו אחר נפילת אפים, וימשיכו עם הצבור את כל אמירת הסליחות, וכמו שנתבאר לעיל עמוד תשו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קד]

יב
אם מטיפין דם ברית מתינוק שנולד מהול, דינו כמילה שפוטרת את הקהל מלומר תחנון. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קד]

יג
כשיש מילה בשבת בבית הכנסת, או אם נמצא שם אחד מבעלי הברית, יש שנוהגים שלא לומר צדקתך צדק. ויש שנוהגים לומר "צדקתך" אפילו אם נמצא בבית הכנסת חתן או אבי הבן וסנדק. וכן דעת מרן אאמו"ר שליט"א. [ילקו"י שובע שמחות ב עמו' קד. ילקוט יוסף תפלה מהדו' תשס"ד כרך ב' סי' קלא. אך מה שכתבנו שם סייעתא מסדר טרויש, הנה אחר העיון נראה דאי משום הא לא איריא, וכמו שביארנו במהדורא האחרונה, ודו"ק. ועכ"פ סברא אלימתא איכא]

סימן רסה - ממנהגי בית הכנסת ביום המילה

[פרק יב] [סעיף יא]

א
נוהגים להעלות לספר תורה את בעלי הברית, ורמזו על-זה, רוממות אל בגרונם-כשחרב פיפיות בידם. וכשיש בבית הכנסת שני בעלי ברית, בימי שני וחמישי, ושניהם ישראלים, אין להוסיף על מנין העולים, ואין להעלות את שניהם לספר תורה אחר הכהן והלוי, שאין רשאים להוסיף על מנין העולים לתורה בימי החול, אלא יעלה הסנדק בלבד. ומכל מקום מותר לבקש מהכהן לצאת מחוץ לבית הכנסת, כשיש מנין בבית הכנסת מבלעדיו, ויקרא לישראל לעלות ראשון במקום כהן, וכך יוכלו להעלות לתורה את שני בעלי הברית. ואם יסרב הכהן לצאת מבית הכנסת, או שיש שם מנין מצומצם, יאמר השליח צבור: אף על פי שיש כאן כהן יעמוד ישראל במקום כהן. [שובע שמחות ח"ב עמ' קה]

ב
אם רוצים להוסיף בשבת על מנין העולים לספר-תורה, שיש שם אבי-הבן, וכדומה, ורוצים להעלות לספר תורה עולים נוספים מקרוביו, לכתחלה טוב שהשליח צבור הקורא בתורה יקרא לכל אחד משבעת העולים לחובת היום שלשה פסוקים, או יותר, להתחיל ולסיים בדבר טוב, כדי שיוכל לקרוא בתורה קריאה חדשה לכל עולה נוסף.

ואם בכל זאת מחמת ריבוי העולים נדחק לחזור על אותם פסוקים, רשאי לעשות כן אף לכתחלה. [שם עמ' קו]

ג

יש מוהלים שנהגו לעמוד כשליח צבור ביום המילה, על פי הנאמר: "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם". [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קו]

סימן רסה - מילה במועדי השנה ובתעניות

[פרק יג]

א

אם יש ברית מילה בראש השנה, מלין בין קריאת התורה לתקיעות. ויש שנהגו שאין המוהל מקנח פיו אחר המילה, ובפה מלוכלך בדם המילה הלח, תוקע בשופר, לערב מצות מילה בשופר. ומילה ביום הכפורים, אם המילה נערכת בבית הכנסת, מלין אחר קריאת התורה קודם אמירת אשרי, כשהספר תורה על התיבה. ומברכים אשר קידש ידיד וכו' בלא כוס. ועורכים הסעודה במוצאי יום הכפורים, ונחשבת לסעודת מצוה. [שם עמ' קז]

ב

אם יש מילה בפורים, יש אומרים שמקדימים המילה לקריאת המגילה, ויש אומרים שמניחים המילה לאחר כל סדר התפלה, כמו בכל יום, וכן המנהג כסברא אחרונה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קז]

ג

אם חל ברית מילה בתוך ימי ספירת העומר, מותר לאבי הבן ולסנדק ולמוהל להסתפר ולהתגלח באותו יום, הואיל ויום טוב שלהם הוא. אך לדעת האר"י ז"ל יש להחמיר בזה על פי הקבלה. ואם יש איזו סיבה המונעת אותם מלהסתפר ביום המילה, כגון שהברית בבוקר מוקדם, מותר לבעלי ברית להסתפר אף ביום שקודם למילה, סמוך לערב. וכן כשחל הברית ביום א' מותר להסתפר ביום ו'. [שובע שמחות ח"ב עמוד קח. חזו"ע יום טוב עמו' רסד]

ד

יש אומרים שבעלי ברית (שהם: אבי הבן, המוהל והסנדק) פטורים מלהתענות ביום המילה שחל בימי תעניות צבור, כמו י"ז תמוז, צום גדליה, ועשרה בטבת. שהואיל ויום טוב שלהם הוא לא גזרו חכמים להתענות בהם. ואין זה דעת הפוסקים הראשונים ז"ל, ולכן העיקר לדינא שבין חתן ובין אבי הבן חייבים להתענות בכל הצומות, ולא יפרשו מן הצבור. ורק אם חלו הצומות בשבת ונדחו ליום ראשון לא ישלימו את תעניתם, לרבות בתשעה באב, אלא אחר חצות היום יאכלו כדרכם, מפני שיום טוב שלהם הוא. ואף

על פי שיש מחמירים גם בארבע צומות שנדחו, העיקר בזה כסברת המתירים, וכן ראוי להורות. ועל כל פנים אין לבעלי ברית להתענות שום תענית יחיד, אפילו היה נוהג בו שנים רבות, ביום המילה. וכן בתענית יאר-צייט לאביו ולאמו, שאינו מתענה ביום המילה, ואפילו התרה אינו צריך. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קט]

ה

אם מחלקים את מצות המילה לשני בני אדם, האחד מוהל והשני פורע, וחלה המילה ביום תשעה באב דחוי, שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, שניהם מותרים לאכול בט' באב דחוי, לאחר חצות היום. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קי]

ו

גם בצום גדליה אין להתיר לבעלי ברית וחתן לאכול ביום התענית, שאין זה חשוב כתענית צבור שנדחה, שמאחר שקבעוהו ליום זה, חשיב כתענית צבור בזמנו, שבעלי ברית מתענים בו. ואמנם אם ראש השנה חל בימים חמישי וששי, והצום נדחה ליום ראשון, חשיב כצום דחוי שבעלי ברית אוכלים בו, ואינם מתענים. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיא]

ז

כשיש ברית מילה בימי בין המיצרים, מותר להביא מנגנים בכלי שיר ומנגינה, לכבוד מצות הברית, ואפילו בשבוע שחל בו תשעה באב מותר. וכן בשעת הסעודה. אבל בלילה שלפני יום המילה, שעושים לימוד "ברית יצחק", אין להתיר זולת שירה בפה, החל מי"ז בתמוז. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיא]

ח

אבי הבן המברך ברכת "שהחיינו" בימי בין המיצרים, על המילה, יכול להתכוין בברכתו לפטור פרי חדש, אף בימי החול של ימי בין המיצרים. ואף על פי שבדרך כלל מנהגינו לברך ברכת הנהנין ואחר כך ברכת שהחיינו, כאן רשאי לכוין לצאת ידי חובת ברכת שהחיינו, בברכתו שעל המילה, ולאחר מכן לברך ברכת הנהנין על הפרי ולאוכלו. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיא]

ט

אבי הבן וסנדק ומוהל שאירע להם ברית מילה אחר ראש חודש אב, או לאשכנזים בימי בין המיצרים, מותר להם להסתפר ולהתגלח לכבוד המילה בכל ימי בין המיצרים, ואפילו לאחר ראש חודש אב. אף אם נהגו להחמיר בזה בשאר שנים. וכל שכן לדידן. ואם חלה המילה בשבוע שחל בו תשעה באב, יש מתירים להם להסתפר ולהתגלח, מכיון שיום טוב שלהם הוא. ויש אוסרים, וכן עיקר לדינא. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קיב]

י

אם חל תשעה באב ביום שבת ונדחה לאחר השבת, או שחל ביום ראשון, מותר לבעלי ברית, שהם אבי הבן המוהל והסנדק, להסתפר ולהתגלח לכבוד המילה, בין בשבוע שלפני תשעה באב, ובין בשבוע שאחריו, הואיל ומן הדין אין בו דין שבוע שחל בו תשעה באב, ולכן גם במקום שנהגו להחמיר, לבעלי ברית יש להקל בפשיטות. [שם עמ' קיב]

יא

כבר נתבאר לעיל שבעלי הברית, שהם אבי הבן המוהל והסנדק, רשאים לאכול בשר אחר ראש חודש אב בכל סעודותיהם שביום הברית מילה, ולא רק בסעודה הנערכת אחר המילה, ואפי' כשאוכלים לבדם בביתם, שיו"ט שלהם הוא. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיב]

יב

אף במקומות שנהגו בהם בני אשכנז, שלא ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, אם חל מילה בשבת חזון, צריכים בעלי הברית ללבוש בגדי שבת, ואין להם לפשוט בגדיהם לאחר המילה, שרק אם חל המילה ביום תשעה באב עצמו, פושטים בעלי הברית את בגדי השבת שעליהם, כשממשיכים בקינות אחר המילה, ובאמירת איוב ואיכה. [שם עמוד קיג]

יג

מי שנמצא בתוך שלושים יום לאבלו, ונולד לו בן, צריך להחמיר שלא להסתפר לכבוד המילה, וכן הדין למוהל וסנדק. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיג]

הלכות מילה - מילת גר ועכו"ם

[פרק יד]

א

גר הבא להתגייר, מותר להרדימו בסם לפני שימול לבל ירגיש בצער המילה. וכן יהודי שלא נימול מאיזה סיבה בקטנותו, ומלין אותו כשהוא גדול, מותר להרדימו לפני המילה. וכל שכן שמותר להרדים את האבר בלבד (שלא כדברי איזה אחרונים שהחמירו בזה). וכן נעשה מעשה להקל. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיד]

ב

גר שמתו אחיו מחמת מילה, או שיש לו חולי שאסור למולו בינתיים, אין לגייר אותו בטבילה ללא מילה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיד]

ג

מעיקר הדין מותר למול גויים, בין ערבים בין נוצרים, במילה ופריעה כדת, כהלכות גוברין יהודאין, ואפילו בחנם מותר, ולא אסרו חז"ל למול את הגויים אלא לצורך רפואה,

וגם בזה מותר בשכר, או משום איבה. והמחמיר כדי לחוש לדעת האוסרים, תבוא עליו ברכת טוב. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קטו]

ד

ישראל שנולד לו בן מעובדת כוכבים, והאב רוצה למול את הבן, במקומות רבים אין מלין אותו כלל, מחשש שהדבר יגביר את ההתבוללות. ואמנם מעיקר ההלכה אפשר למולו גם בלי הסכמת האם, שאין זו מילה לשם גירות, אלא כמו מילה של גויים. ואין צריך להמתין למולו עד שיגדל ויתגייר. [והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה]. ולכן אין חייבים למולו ביום השמיני, גם כשחל יום השמיני בחול. ופשוט שאסור למולו בשבת. וכן אין מברכים "למול את הגר", וכל שכן שאין לברך "על המילה", עד שיהיה הדבר בהסכמת האם, משום דולדה כמותה, ואז מילתו הוי כמילת גר. [וגם בזה אין דוחים את השבת]. ומיהו יכולים בית דין שלא לקבל הוולדות הללו לגיירן אם יש חשש שיחללו שבת ויאכלו מאכלות אסורות כשיגדלו, ויחזיקו בדת אמם, שהם שורש פורה ראש ולענה, כי זנתה אמם הובישה הורתם, ועל כן אין לקבלם באופן זה. ובלאו הכי במקומות רבים מסרבים למול בן כזה, כדי לגדור גדר שלא יתבוללו, כפי שנתבאר לעיל. [שובע שמחות ח"ב עמוד קטז]

ה

מותר למול תינוק מעדת הקראים אם הוריו נוהגים ברוב הדברים כמנהגינו, ובפרט בעניני המועדים, וצמים ביוהכ"פ שלנו, ועושים פסח בימים שאנו עושים בהם פסח, וכיוצא בזה, שאז מצוה למול את בניהם ביום השמיני אפילו בשבת. ואין לפרסם שום דבר על התינוק בעת המילה, אלא מלין אותו ככל בני ישראל הכשרים עם כל הברכות הנהוגות אצלינו. [ילקו"י שובע שמחות כרך ב' עמוד קיז. יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן כד אות ג'].

ו

בעל תשובה שהוריו לא שמרו תורה ומצות, וחושש הוא לעצמו שמא המילה שלו לא היתה לפי ההלכה, וצריך הטפת דם ברית, אם הוא חושש שנשאר חלק מעור הפריעה, ניתן הדבר להיבדק על-ידי מוהל מומחה, ואם הוא חושש שהמילה שלו נעשתה על-ידי רופא מחלל שבת, אין צריך לחזור ולהטיף דם ברית. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיז]

ז

אין ליתן למחלל שבת למול את הבן, ואמנם בדיעבד שמחלל שבת בפרהסיא עבר ומל, אין צריך להטיף דם ברית, וכמו שנתבאר. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קיט]

סימן רסג - על איזה חולי דוחים המילה

[פרק טו]

א
תינוק שמילתו נדחתה מפני חולי שיש בו סכנה, כשהבריא אין למולו מיד, אלא יש להמתין שבעה ימים, ואז מלין אותו. ודין זה הוא בין לתינוק שחלה ובין נימול גדול. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכ]

ב
מה שאמרנו שיש להמתין שבעה ימים מגמר הטיפול, הוא דוקא בחולי שבכל הגוף, וכגון אם היה לתינוק חוסר דם והיה זקוק לטיפול, או שהיה לתינוק חום של כשלשים ושמונה מעלות, או שהיה לו צהבת פיזיולוגית והחליפו לו את דמו. שבכל אלה צריך להמתין שבעה ימים מעת לעת מיום שגמר את הטיפול. אבל תינוק שהיה חולה בדרכי השתן וקיבל אנטיביוטיקה והבריא לאחר יומיים, למרות שממשיך לקבל אנטיביוטיקה למשך שבועיים או יותר, ממתינים לו שבעה ימים מיום שהבריא ולא מגמר הטיפול. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכ]

ג
תינוק שנדחית מילתו מפני שהיתה לו צהבת גבוהה, והבריא, אין צריך להמתין שבעה ימים מעת שהבריא, אלא ימולו אותו מיד לאחר שהבריא. שמאחר והצהבת היא דבר מצוי אצל תינוקות רבים, אין ממתינים עליה שבעה ימים מעת שהבריא. ואם הבריא ביום חמישי או שישי, וכבר עבר יום השמיני ללידתו, אין למולו בימי חמישי ושישי, אלא ידחו המילה ליום ראשון. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכ]

ד
וכן אם חלה באחד מאבריו, כגון שיש לו פגם בשפה שאינו יכול לינק וניזון על ידי בקבוק, וכן אם יש לתינוק חיך שסוע שקיים מכשיר מיוחד שמאפשר לתינוק כזה לינק עד שינתחוהו בגיל שנה, וכן תינוק שנולד עם שבר ברגלו והרופא אומר שאפשר למולו, מלין אותו מיד, ואין צריך להמתין לו שבעה ימים. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קכב]

ה
תינוק שנולד עם רגל עקומה וצריך לעשות לו מיידית גבס כדי ליישר את רגליו, באופן שהדבר יעכב את המילה עד לאחר הסרת הגבס, ואי אפשר להמתין מלעשות את הגבס אחר המילה, מפני שכל יום שעובר יכול להקשות על ריפוי התינוק, מעכבים את המילה עד אחרי הטיפול ליישור הרגל. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קכג]

ו
תינוק שכאבו לו עיניו כאב מועט, דהיינו שהרופא אומר שיש לו דלקת עינים חיצונית ולא זיהומית על ידי חיידקים, במקרה כזה מלין אותו מיד כשיבריא. והוא הדין אם יש סתימה בצנור הדמעות בין אם נפתח הצינור מאליו או לאחר תיקון ניתוחי, אחר

שנתרפא התינוק אין צריך להמתין שבעה ימים, אלא מלין אותו מיד. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קכג]

ז

תינוק שיש לו צהבת גבוהה, והוא נולד מהול, מותר להטיף ממנו דם ברית אף קודם שנבלע בו דמו, או קודם שיפול בו דם, מכיון שכיום עושים במציאות כמה וכמה בדיקות דם כל יום לתינוק, ולא תהא הטפת דם ברית גרועה מבדיקת דם. [ילקו"י שובע שמחות ב עמ' קכג]

ח

אם מלו את הבן הראשון ומת מחמת המילה, ומלו את השני וגם הוא מת מחמת המילה, הרי הוחזק הדבר שבניה של אשה זו מתים מחמת מילה, ולא שנא אם הם מבעל אחד, או משנים, ולכן אין למול את הבן השלישי, או הבנים שאחריו, אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כוחו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קכג]

ט

תינוק שנולד בשבת, ויש לו חוסר קרישת דם, וכיום מונעים זאת ע"י זריקות, יש מקום לדון להתיר למולו בשבת, אף שיצטרכו להזריק לו בשבת כדי שהדם יקרוש. [שם עמוד קכד]

י

אשה שילדה תאומים ומתו שניהם מחמת מילה, אף שאפשר לומר שמחמת חלישותם משאר ולדות מתו, מכל מקום מידי ספק לא יצאנו, ואסור למול את הנולדים אחריהם, דספק נפשות להקל. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכה]

יא

תאומים שנולדו ואחד מהם מת בתוך שמונה ימים, אין מלין את השני עד שיעברו ל' יום מהלידה, שיצא בודאי מחזקת נפל. וכל זה כשנולד ספק בן ז' ספק בן ח'. אבל אם נולד ודאי בחודש השביעי או התשיעי, אפילו מת אחד מהם אם ניכר שהנשאר בריא וחזק ימולו אותו בזמנו. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכה]

יב

יש אומרים שבאופן שדוחים את המילה, אין לעכב את קריאת השם, ויקראו לו שם מיד כדי שיוכלו להתפלל עליו, ויש אומרים שעל פי הסוד אין לקרוא שם עד אחר המילה, אלא יאמרו התינוק בן פלונית. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכה]

יג
תינוק שנולד כשהוא מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, ויעשו כן בנחת. וצריך לבודקו יפה יפה בידים ובמראית העין, שמא יש שם ערלה כבושה ורק נראה מהול, ועל ידי המשמוש ביד ניתן להפריד הערלה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכה]

יד
תינוק שנולד מהול ומצאו שם חוט של ערלה, דינו כציץ המעכב, ומלין ומברכים את כל הברכות כמילה רגילה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכו]

טו
תינוק שנולד מהול ומטיפין ממנו דם ברית, אין לברך לא ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, ולא ברכת על המילה, וכן אין מברכים ברכת אשר קידש ידיד מבטן וכו'. ורק מבקשים עליו רחמים באמירת אלוקינו ואלוקי אבותינו קיים את הילד הזה וכו' וקורין לו שם. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכו]

טז
תינוק שנולד מהול ומטיפין ממנו דם ברית, יש אומרים שאבי הבן יכול לברך שהחיינו. ויש חולקים. והנכון הוא שילבש חולצה או בגד אחר חדש, ויברך שהחיינו על הבגד ויפטור את המצוה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכו]

יז
לכתחלה יש לעשות הטפת דם ברית בצפורן, וכשאי אפשר עושים במחט. ודי בטיפת דם כלשהו, ומנהגינו להטיף מהעור, ואין צריך למצוץ דם אחר הטפת דם ברית. [שם קכז]

יח
תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן שמונה ימים, מלין אותו קודם הקבורה בצור או בקנה, וכמובן אין מברכים על מילה זו, אבל נותנין לו שם כדי שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים. אולם אין צריך לעשות פריעה. וכן אם נולד מהול ומת קודם הטפת דם ברית, אין צריך להטיף ממנו דם ברית. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קכח]

הלכות מילה - קיצור דיני מילה בשבת

[פרק טז] [ראה בהרחבה בקצור שלחן ערוך כרך א' סימן שלא]

א
מצות מילה דוחה שבת, ולכן תינוק שנולד בשבת אפילו זמן קצר קודם השקיעה, [כפי מה שמתפרסם בלוחות], מלין אותו בשבת הבאה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמו' קכט. שבת ד' עמו' שט]

ב

אם המילה מתקיימת ביום שבת או ביום טוב במקום רחוק שאין אפשרות למוהל להגיע לשם ברגל בעיצומו של יום השבת או יום טוב, יש אומרים שעל המוהל לעזוב את משפחתו מערב שבת או מערב יום טוב, ולהגיע מבעוד יום למקום המיועד, אף שיצטרך להיות מחוץ לביתו ומשפחתו ביום שבת וביום טוב, שגדולה מצות מילה שדוחה מצות עונג שבת ושמחת יום טוב. ויש שמחלקים בין שמחת יום טוב שהיא מן התורה, לעונג שבת שהוא מדרבנן. ויש חולקים בכל זה וסוברים שאין חיוב על המוהל לבטל מעליו עונג שבת שלו ושמחת יום טוב, לצורך המילה. [שובע שמחות ח"ב עמוד קלו]

ג

הדין שמילה דוחה שבת זהו דוקא במילה בזמנה, אבל מילה שלא בזמנה, דהיינו שלא מלו את התינוק ביום השמיני ללידה, אין לעשותה בשבת. ואפילו אם הסיבה שהמילה נדחתה היה מחמת חולי, או שנולד בבין השמשות. [שובע שמחות ח"ב עמוד קלז. שבת ד' עמוד שטז]

ד

ניתן לסמוך על אחות בית החולים האומרת שהתינוק נולד בשבת. [שם עמוד קלח]

ה

אם צריכים להעביר את התינוק ברכב כדי למולו, או שהמוהל אינו יכול למול אלא אם יסיעוהו ברכב בשבת, אסור לעשות כן. [שובע שמחות ב עמוד קלח. ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד שיח]

ו

אסור בהחלט לצלם ולהסריט בשבת את מהלך עשיית הברית. [ילקו"י שובע שמחות ב עמ' קלט]

ז

תינוק שנולד בשבת, והאורחים מגיעים ברכב למקום המילה, בכל זאת אין למוהל להימנע מלמול את התינוק בשבת, כל שאין מביאים התינוק ברכב, ואינו מגיע במעלית. ואמנם בקהלות שחילול שבת הוא דבר מצוי, והרבנים רוצים לדחות המילה ליום א', דרך הוראת שעה, יכולים להורות כן. והכל לפי ראות עיני המורה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קלט]

ח

במקומות שאין בהם עירוב, יעשו את המילה בבית. ואם אי אפשר, ישאו את התינוק לבית הכנסת על ידי גוי, שיוציאנו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, ויאמרו לו שלא יעשה שום הנחה ברשות הרבים, ולא יעצור בדרך. ואם אפשר טוב

לעשות כן ע"י אמירה לגוי שיאמר לגוי אחר. [שובע שמחות ב עמ' קמב. יביע אומר ח"ז סי' כד עמ' רנז. ואמנם ביבי"א דיבר על הוצאת התינוק ע"י שנים, במקומות שיש עירוב אלא שמחמירים ולא סומכים על העירוב, ולכאורה משמע דבמקום שאין עירוב לא קאי. ולפי המבואר בשובע שמחות הנז' לגבי גוי הדין כן גם במקומות שאין עירוב].

ט

וכן אם שכחו להביא את כלי המילה מערב שבת למקום המילה, ואין עירוב, מותר לומר לגוי שיביאם למקום המילה בשבת מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים. ובלבד שלא יעצור כלל בדרך. וראה בקש"ע ח"א עמ' תשמב. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קמד]

י

מותר לדידן למוהל לטלטל בשבת את הסכין אחר הברית, ואין בזה מוקצה. [שם עמוד קמה].

יא

תינוק שנולד על-ידי ניתוח קיסרי אין מילתו דוחה שבת. אולם אם רק הרחיבו את מקום הלידה על ידי חיתוך כדי שהתינוק יצא, מילתו דוחה שבת. [ילקו"י שובע שמחות ב עמ' קמט]

יב

תינוק שנולד בשבת על-ידי מלקחיים, או בוואקום, מלין אותו בשבת, שחשוב כמו לידה רגילה, שמילתו דוחה שבת. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קנ]

יג

תינוק שנולד בשבת על-ידי הפרייה מלאכותית, או על-ידי מבחנה, יש למולו בשבת. [ילקו"י שובע שמחות כרך ב עמוד קנא. יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן כד אות ה]

יד

יש להזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל עצמו הוא שיפרע. והאשכנזים נוהגים להקל בזה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קנא]

טו

מי שלא מל מעולם, או שלא פרע, לא ימול או יפרע בשבת, אפילו אם מוהל מומחה עומד לידו ומשגיח על מעשיו. וראה בקש"ע ח"א עמוד תשמב. [ילקו"י שובע שמחות ב עמ' קנו]

טז

נאמן אדם לומר שכבר מל פעם אחת כדי להתיר לו למול בשבת. [ילקו"י שם עמוד קנח]

יז

מוהל תושב חו"ל המבקר בארץ, ועושה יו"ט שני של גלויות, אם אין שם מי שימול את הבן אלא מוהל זה, מותר שימול אף ביו"ט שני של גלויות. [שובע שמחות ב עמוד קנח]

יח

מוהל מתושבי הארץ השוהה בחו"ל, ודעתו לחזור לארץ, ואירעה שם מילה ביו"ט שני, יש אומרים שיש להעדיף מוהל זה על מוהלים תושבי חו"ל. ויש חולקים. [שם עמו' קס]

יט

תינוק שחלה ונדחית מילתו, והבריא ביו"ט שני [בחו"ל], אין למולו ביו"ט, ותידחה המילה למחרת. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד קס]

כ

תינוק שנולד בבין השמשות, וחל יום השמיני ביום טוב שני של גלויות, אף שהוא ספק שמיני ללידתו ספק תשיעי, היה מקום להורות למולו ביום טוב שני, [כמו שנתבאר בילקוט יוסף שבת כרך ד'], מכל מקום אין למולו ביום טוב שני של גלויות, ושב ואל תעשה עדיף. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמו' קסב. ועיין ביביע אומר ח"ח חיו"ד סימן כג שהביא מחלוקת הראשונים, שדעת בה"ג, ורש"י, והרמב"ם, והסמ"ג מילה שלא בזמנה דוחה יו"ט שני, ודעת רבינו האי גאון, ורבינו נסים גאון, והרא"ש, שיש לדחות המילה לאחר יו"ט. וכ"ד האשכול, ור"ח, ורבינו יהונתן מלוניל, והריא"ז, והרשב"ץ. ומרן הש"ע. אבל כשנולד בביה"ש, באופן שיו"ט שני הוא ספק שמיני ספק תשיעי, אע"פ שגם בזה פסק מרן הש"ע שאין מילתו דוחה יו"ט שני, יש לתמוה ע"ז, שהרי יש כאן ס"ס, שמא מילה בזמנה היא, ושמא יו"ט שני חול הוא. ועוד, דשמא הלכה כהרמב"ם והסמ"ג שאפי' מילה שלא בזמנה ודאי, דוחה יו"ט שני. ולכן בספק מילה בזמנה, יש למולו ביו"ט שני. ואם נולד מיד אחר שקיעה, שיש ג"כ ס"ס להיפך, אין לעשות מעשה למולו ביו"ט שני].

כא

תינוק שנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית, וחל היום השמיני ללידתו בשבת או ביום טוב, אין מטיפין ממנו את הדם בשבת או ביום טוב, אלא ידחו את הטפת הדם ליום א'. וראה בקש"ע ילקו"י ח"א עמו' תשמג. [שובע שמחות ב' עמוד קסה. ילקו"י שבת ד' עמוד שלז]

כב

תינוק שנולד עם ב' עורות על הערלה, אף שנימול לשמונה ימים ככל תינוק, מ"מ אם חל היום השמיני ללידתו בשבת או ביו"ט, אין מלין אותו בשבת. [שובע שמחות ב עמוד קסו, וקעו]

כג

תינוק שנולד ביום שישי אחר עשרים דקות מהשקיעה, בימי ניסן ותשרי שהיום והלילה שוים, נחשב כנולד בלילה בודאי, ונימול בשבת, שהיא מילה בזמנה ודוחה שבת. אבל אם נולד קודם לכן יש לדחות המילה ליום ראשון שאחר השבת. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמו' קסז. ומה שכתבנו בילקו"י שבת ד' שאם נולד אחר י"ג דקות וחצי מהשקיעה חשיב כנולד בשבת, כתבנו כן ע"פ המבואר בשו"ת יביע אומר ח"ו, אך ביביע אומר ח"ז (חאו"ח סי' מא) שיצא לאור לאחרונה יותר, דן שוב בענין, והעלה שרק אם נולד 20 דקות אחר השקיעה, אז מלין בשבת. ואם יש ספק מתי נולד, אם קודם השקיעה, או בביה"ש, אין מילתו דוחה את השבת. שכל שלא נולד בבירור בלילה, יש להחמיר שלא למולו בשבת].

כד

תינוק שנולד בליל שבת אחר צאת הכוכבים שלנו, [בימי ניסן ותשרי כשהימים שוים מעשרים דקות אחר השקיעה. ובשאר החודשים עשרים דקות זמניות], מלין אותו בשבת, אף שלדעת ר"ת הוא עדיין יום גמור. [שובע שמחות ב עמ' קע]

כה

תינוק שנולד במוצאי שבת קודם צאת הכוכבים, דהיינו אחר השקיעה, תוך 20 דקות מהשקיעה, אין מלין אותו בשבת, אלא ביום ראשון שלאחריו. וכן הנולד בימי החול אחר השקיעה, תוך 20 דקות מהשקיעה, נימול לשבוע הבא ביום שאחריו. [שובע שמחות ב עמ' קעא]

כו

תינוק שנולד ביום שישי, ואירע אונס ולא נימול בשמיני [יום שישי בשבוע הבא] עד לאחר השקיעה, אין למולו בבין השמשות, אלא ידחו את המילה ליום ראשון. [שם עמו' קעב]

כז

אם התפללו הצבור ערבית מבעוד יום, ונולד תינוק קודם השקיעה, דינו כנולד ביום ונימול לשבוע הבא ביום שישי. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קעד]

כח

מוהל שנקרא למול מילה בזמנה בערב שבת אחר פלג המנחה, והוא כבר קיבל עליו את השבת, ויש שם עוד מוהלים אחרים שלא קיבלו עליהם שבת, יש להסתפק אם מותר לו למול, או שיש להעדיף מוהלים אחרים שלא קיבלו עליהם שבת. [ילקו"י שובע שמחות ב עמו' קעד]

כט

מותר למוהלים להשתמש במחט ההפרדה בשבת כדי להפריד את עור הפריעה מבשר הגיד. ויזהר לעשות את ההפרדה בנחת וביישוב הדעת. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קעה. שו"ת יחוה דעת ח"ו סי' נג עמוד רעו]

ל

ולד טומטום שנולד בשבת, ונקרע ונמצא זכר, נראה שמלין אותו בשבת. ואם ניתחוהו ונתברר שהוא זכר, אפשר שיצטרך למנות מיום הניתוח ז' ימים מעת לעת, שיתכן וניתוח כזה הרי הוא כחולי שבכל הגוף. [שובע שמחות ח"ב עמ' קעו. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' כד אות ד]

לא

נהגו לחבוש את המילה בשבת גם בתחבושת לבנה. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קעח]

לב

מותר לתת צמר-גפן בתוך יין בשבת כדי להטעים לתינוק, ואין לחוש לצובע. [שם]

לג

גם בשבת נותנים את הערלה בעפר, ואם לא נתן את הערלה בעפר מיד אחר החיתוך, מותר לו לטלטל את הערלה בשבת כדי להניחה בעפר המוכן מבעו"י. [שובע שמחות ב עמ' קעט]

לד

יש שרוקקים את דם המציצה על העפר, ומותר למוהל לרוק בשבת אחר המציצה לתוך צלחת שיש בתוכה עפר, ואין לחוש בזה לאיסור מגבל. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמו' קפא. וביביע אומר כתב דהוי פ"ר דלא ניח"ל בגיבול, ובספר מנוחת אהבה פליג בזה, והעיר מהאור החיים שהביא מהזוה"ק שיש ענין שהמוהל ירוק על עפר. ונמצא דהוי ניח"ל. אך לא עיין בסוף דברי האור החיים שכתב דבשבת ירוק על עפר קשה משמע שע"פ הזוה"ק א"צ בדוקא עפר תיחוח, ונמצא דעפר תיחוח הוי פ"ר דלא איכפת ליה].

לה

אסור למול את השומרונים בשבת, אף במילה בזמנה, אבל בימי החול מותר למולם בשכר, שהרי אפילו עכו"ם מותר למולו בשכר. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קפב]

לו

כבר נתבאר לעיל [עמוד תשיט סעיף ה] שקראי שנולד לו בן בשבת, אם הוא מתייחס בכבוד ובדרך ארץ לחכמי ישראל האמתיים, יש למול את בנו בשבת. [שם חלק ב' עמו' קפה]

לז
תינוק שנולד בשבת לישראל שהמיר את דתו לעבודה זרה, ונשוי לישראלית, יש למולו בשבת שאחריה. ואפילו אם גם האשה המירה את דתה, ואבי הבן מברך "ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו." [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד קפב]

לח
ממזר שנולד בשבת, יש למולו בשבת. ומברכים ברכת המילה במילת ממזר, וכן ברכת אשר קידש ידיד מבטן וכו'. וברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו יברך אבי הבן אם הוא ודאי בנו. ואם הוא ספק אם הוא אביו, או שאביו אינו שם, הסנדק יברך ברכה זו. ואין אומרים אשרי תבחר ותקרב וגו', אבל קורין לו שם, ואם הוא ממזר ודאי אחר בירור, מלין אותו בכניסה של ביהכ"נ, להיכר, ומפרסמים שהוא ממזר. [שם עמ' קפד]

לט
מותר למוהל לדרוש שכר טירחה אחר השבת עבור המילה שמל בשבת, ואין בזה משום שכר שבת. ומכל מקום אינו רואה בזה סימן ברכה, ובלאו הכי אין ראוי למוהל ליקח שכר עבור המילה, כמבואר לעיל עמוד תשד ס"ט, אלא אם כן הכסף עבור ישיבה או כולל. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד קפו]

מ
אסור למוהל לצאת בשבת מחוץ לתחום שבת ולעבור על איסור תחומין כדי לקיים מצות מילה בזמנה, אף אם אין שם מוהל אחר, וידחו המילה ליום א'. [שובע שמחות ב עמו' קפז]

מא
תינוק שחלה ונדחית המילה לאחר יום השמיני ללידתו, ונתרפא ביום חמישי, או ביום שישי, אסור למולו ביום חמישי או שישי, אלא ידחו המילה ליום א'. ואמנם במקום שיש להם מנהג ברור בעירם למול מילה שלא בזמנה בימים אלה, יש להניחם במנהגם. וביום רביעי מותר למול מילה שלא בזמנה. ותינוק שחלה והבריא תוך ג' ימים ליום טוב [שחל בימי חול], יש למולו מיד כשהבריא, אפילו ביום שישי. ודין יוהכ"פ כדין שבת לענין זה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב' עמוד קפט. יביע אומר חלק י' חלק יורה דעה סימן נח דף שעו אות טו]

מב
אסור למול גר בשבת, ואף לא בימי חמישי ושישי, וכל שכן שאין למול - אף בימי החול - גרים שנתגיירו בגיור רפורמי, שכל גיור שאין בו קבלת מצוות אינו גיור על פי ההלכה. [ילקו"י שובע שמחות חלק ב עמוד קצג]

מג
וכל זה דוקא במילה שהיא בודאי שלא בזמנה, אבל תינוק שנולד ביום רביעי בבין השמשות, שדינו למולו בשבוע הבא ביום חמישי, אסור לדחות את המילה לאחר

השבת, אלא מלין אותו ביום חמישי. ולא עוד אלא אפילו תינוק שנולד ביום שני בבין השמשות, ובשבוע שאחריו חלו ב' ימי ראש השנה בימי שלישי ורביעי, מותר למולו ביום חמישי שאחריו שהוא זמנו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קצד. יביע אומר חלק י' דף שעו טור ב' סוף אות טו]

מד

תינוק שנדחית מילתו לאחר שחלה, ולאחר שהבריא המתינו לו כדין שבעה ימים, וכבר עבר יום השמיני ללידתו, גם בזה אין למולו בימים ה' ו', אלא ידחו המילה ליום א'. וכן אם הבריא מהצהבת ביום ה' או ו', אחר שעבר יום ח', ידחו המילה ליום א'. [שם קצד]

מה

אם מחלקים לקהל הבאים לברית מילה הנערכת בשבת, הדס יבש להריח בו, המקילין לפרוך את ההדס בידיהם יש להם ע"מ שיסמוכו. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קצד]

מו

מותר לחתוך מההדס [התלוש מבעוד יום] כדי ליתן מקצתו לחבירו שיוכל גם הוא להריח בו, ואין בזה כל חשש של איסור. אך לא יחתוך בכלי. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קצה]

מז

מילה שחלה בשבת ועורכים קידוש עם כיבוד לאחר התפלה, יש להודיע לקהל שכל מי שטעם מהיין של הקידוש, לא יברך שהכל על כל המשקאות. [ראה בילקו"י קש"ע ח"א עמוד תשמו].

מח

בעת שמשוררים בסעודת מילה בשבת, טוב להקדים את שירי השבת לשירי המילה. ואמנם מצד הדין אין בזה קפידא כלל. [ילקו"י שובע שמחות ב עמוד קצח. שבת כרך ד' עמוד שסב]

סימן רסח - ער - הלכות גרים

א

במקום שיש הסכמה בגזרת נח"ש מרבני המקום שלא לקבל שם גרים, ועבר רב אחד וקיבל גרים במקום ההוא, והגרים ההם שומרים תורה ומצות כראוי. בדיעבד מה שעשה עשוי, ואין לפסול הגיור שעשה, ומכל מקום אם אפשר בנקל טוב לחזור ולעשות להם בארץ ישראל גיור לחומרא. [יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן טז עמוד רצה].

ב

אשה שנתגיירה בפני בית דין כנהוג, והעלימה מבית הדין שאז היתה מעוברת, ואח"כ ילדה בן, מכיון דקי"ל עובר ירך אמו, אין צריך לגייר את הבן מחדש. [יבי"א ח"ט סי' יז עמוד רצו].

ג

מי "שהתגייר" על ידי חזן אחד ללא קבלת מצות בבית דין, ונשא אשה יהודיה בחופה וקידושין, ובהיותו נרקומן ושותה סמים לקה במחלת נפש. אין בגיורו ממש, ומכיון שיש עיגון בדבר יש להקל על האשה להנשא לאחר בלא גט, בר מכהן. [יבי"א ח"י חיו"ד סי' כו עמוד רמא].

ד

יהודי שנשא נכריה, ויצא למדינה אחרת, ושם מל את בניו וגידלם וחינכם בישיבות קדושות, וכשנודע להם באו לשאול אם צריך להטיף מהם דם ברית. העיקר לדינא שאין צורך להטיף להם דם ברית, כיון שמלו אותם לשם מצות ברית מילה. [שם סי' כז עמ' רמב].

סימן רע - הלכות ספר תורה

[ראה גם לעיל קצור שלחן ערוך חלק א' סימן לב, לו, וקמג]

א

יש נוהגים לכתוב פרשת פיטום הקטורת והברייתא שלה על קלף או גויל בכתב יד אשורי, כמו בספר תורה, וקוראים בה בכל יום, והיא סגולה לפרנסה טובה ועושר, כמו שכתוב בספרים. ומכל מקום הואיל ודעת מרן השלחן ערוך להחמיר שלא לכתוב פסוקי תורה בודדים, אין לעשות כן לכתחלה, כיון שאנו קבלנו הוראות מרן, ושב ואל תעשה עדיף, ורק סופר אשכנזי שכותב את פטום הקטורת, מפני שסומך על דעת הרי"ף שהתיר, שפיר דמי. ובדיעבד גם אם נכתבה על ידי סופר ספרדי, רשאים לקרות את פטום הקטורת מתוכה. וכן מותר לכתוב פרשת הקטורת כל ג' תיבות בשורה אחת. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת תשס"ד, סימן א' הערה מ, עמוד קלח. יביע אומר חלק ט חיו"ד סימן כג עמוד שו].

ב

כבר נהגו העולם לתלות פסוקי תורה בסוכה, ויש להם על מה שיסמוכו. [שם עמוד קלט].

ג

נהגו לכתוב פסוק שויתי ה' וגו' על עמוד השליח הצבור, ואין בזה איסור. ומה שנהגו בכמה קהלות בימי החגים, לתלות על כתלי בית הכנסת פסוקים, כמו ביום הכפורים "כי קדוש היום לאדונינו" או "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'", והוא מנהג קבוע מאבותיהם נוחי נפש, אף שיש להם על מה לסמוך, מכל מקום לכתחלה יש להורות שלא לעשות. ואם הדבר נעשה על ידי צילום אין בזה חשש. ואותם הכותבים על קופות של צדקה "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", וכיו"ב, אין למחות בידם. וכן מה שכותבים הפסוק או בשער בית הכנסת "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". או "מה טובו אהליך", או "פתחו שערים", ופסוק "ויירא ויאמר מה נורא", וגם "למנצח בנגינות מזמור שיר" בצורת

המנורה, ומסביב לה פסוקי תורה ונביאים, וכן בשטרי הכתובה כותבים פסוקים לסימן טוב והצלחה, בכל אלה אין לבטל המנהג. [ילקו"י השכמת הבוקר, תשס"ד סי' א' הערה מא. עמ' קמג].

ד

מה שנהגו לתת תבנית שני לוחות הברית מעל ארון הקודש, ובו ראשי עשרת הדברות, יש להם על מה שיסמוכו וקשה לבטל מנהגם של ישראל. [ילקוט יוסף שם עמ' קמו]

ה

נכון מאד להחמיר שלא להראות לתיירים נוצרים, או שרים ורוזנים שאינן בני ברית, ספר תורה שבארון הקודש, בבואם לבקר בבית הכנסת, אולם כשיש חשש איבה בדבר אפשר להקל, על ידי שהישראל הפותח את הספר תורה בפניהם יקרא על כל פנים פסוק אחד, שלא תהיה פתיחתו על חינם. [יביע אומר חלק ג' חיו"ד סימן טו].

ו

מי שיש לו תהלים הכתוב בכתב יד אשורית על ידי סופר מומחה, וקונסול גוי של בריטניה רוצה לרכוש לו ספר תהלים כזה, אין להקל בדבר. [יבי"א ח"י חיו"ד סי' נח דף שעו טור ב].

ז

אסור להעניק שי ספר תורה לנכרי, אפילו הוא שר מחסידי אומות העולם, שעל כל פנים יורד מקדושת ספר תורה, כשלא ניתן לקרוא בו בציבור ובברכות, וכאילו מביאו לגניזה. וכן כתבו הפוסקים שאסור למכור ספר תורה לקראים, אף על פי שהם אומרים שמאמינים בתורה שבכתב, שעל כל פנים מורידים אותו מקדושתו. וכן הורה הגאון הראש"ל ר' בן ציון מ. ח. עוזיאל זצ"ל, [וכמ"ש בשו"ת משפטי עוזיאל חיו"ד מה"ת סי' סז אות ב]. ועוד, דשמא בזמן העדרו יפול הספר תורה בידים לא נאמנות, ולא ינהגו בו כבוד כראוי. ובפרט שאין כאן טעם של איבה שיכולים ליתן לו מתנה דבר אחר העשוי מכסף וכדומה. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן נח בהערות לרב פעלים סימן כט, דף שעו טור ב' והלאה].

ח

יש אומרים שאין למסור ספר תורה לבית המשפט של הגויים המבקשים שהמתדיינים ישבעו על ספר תורה, אף אם יניחוהו בארון ובכבוד, שבכך מורידים אותו מקדושתו. ואם יפסלו את הספר תורה, הרי יש כאן גניבת דעת האסורה גם בגוי. ויש שחלקו על זה והתירו על ידי שיפסלו את הספר תורה, כי איסור גניבת דעת הוא מדרבנן ובגוי לא אסרו. וזה עדיף מאשר לטלטל את הספר תורה בכל פעם שהשלטונות יבקשו להשביע עליו. [יביע אומר שם דף שעח טור א].

ט

מעיקר הדין מותר להכנס לבית הכסא כאשר יש בכיס בגדו ספר קודש קטן, אפילו אם מודפס בלשון אשורי. [רדב"ז. ברכ"י יו"ד סי' רפב סק"ז]. והמחמיר שלא להכנס לבית הכסא עם ספר קודש בכיסו, תבא עליו ברכה. אך אם הוא נמצא במקום של גוים ואי אפשר לו להניח את הספר מחוץ לבית הכסא, ינהג כפי עיקר הדין. וכל שכן שמותר להכנס לבית הכסא עם תמונה של רב, שאין בתמונות אלו שום קדושה, אף שאין לנהוג בהם מנהג בזיון. [ולדידן מותר לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים בדפוס שלנו, ואין צריך להעמידם. והאשכנזים מחמירים בזה]. [ילקו"י על הל' השכמת הבוקר, תשס"ד עמ' רסט. ושם עמ' רפא, שמותר להכנס לבית הכסא עם תמונת רב].

י

הזמנות המודפסות בכתב אשורית ונשלחות לחברים וידידים להשתתף בשמחת חתן וכלה או בר מצוה. אף על פי שיש מפקפקים בדבר אם מותר לעשות כן, מפני קדושת הכתב האשורי המיוחד לכתיבת ספרי תורה ותפלין ומזוזות, מכל מקום המנהג פשוט להקל בדבר, בפרט שהכתיבה בהדפסה ולא בכתיבה ממש. ורק שמקבלי ההזמנות יזהרו לבל ישליכום לאשפה, ולא יזלזלו בהם, רק יניחום ויגנזום במקום של כבוד. (ומה טוב להעיר כן בדפוס בשולי ההזמנה). [יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן כד עמוד שז. וחלק י' חיו"ד סימן נח דף שעח טור א'. ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר שם עמו' רעז].

יא

מה שמצוי אצל בעלי הדוכנים שכותבים בכתב אשורי, כאן ניתן לקנות אתרוגים, וכל כיוצא בזה, אין בזה חשש איסור במה שכותבים בכתיבה אשורית, שאפילו ממדת חסידות אין בזה. וכן נהג הגאון החתם סופר. [יביע אומר חלק י' דף שעח טור ב].

יב

מותר למחוק אות שנכתב בסימן ראשי תיבות להורות על שם שמים כגון ה' וכיו"ב. ולכן מותר לכתוב ב"ה בראש מכתב, וכדומה, אף שהמכתב נזרק אחר כך לאשפה. [יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן כ' אות ג'. וחלק ג' חיו"ד סימן ט' אות ה', ויחוה דעת חלק ג' סי' עח, וח"ד סי' נ].

יג

מותר לשמור מכתבים וכדומה בין הכריכה לספר, וכל שכן שמניח המכתב בספר לסימן. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד עמוד רעז רפ].

יד

וכן מותר לכתוב דברי תורה על גבי ספר קודש פתוח, וכגון שרוצה להעתיק ממנו איזה חידוש וכדומה, שכל האיסור אינו רק אם נראה משתמש בספר דרך בזיון, דהיינו

שעושה מתחלה דרך השתמשות, אבל אם עושה כן לצורך לימוד, לא הוי דרך בזיון ומותר. ובפרט כשנצרך להעתיק מדברי הפוסקים, שמותר לרשום על הספר עצמו. [שם].

טו

סרטי הקלטה שיש בהם שמות הקודש ופסוקים, אין איסור למוחקם לצורך הקלטת דברי קדושה אחרים במקומם. [יביע אומר חלק ד' סימן כ'. יחוה דעת חלק ד' סימן נ' עמוד רנד]

טז

נכון להזהר היכא דאפשר שלא להכניס סרט זה של רשם-קול שהוקלטו עליו דברי קדושה, אל מקומות המטונפים, כי איסור בזיון כתבי הקודש חמור יותר ממחיקתם, וכמו שכתבו האחרונים. [יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן כ].

יז

שטרות כסף שמודפס עליהם קטעים ממגילות הגנוזות בספר ישעיה, ובהם אזכרות שם שמים, אלא שקשה להבחין בהם בלי זכוכית מגדלת, מותר להכנס בהם לבית הכסא ולבית המרחץ, על כל פנים כשהם מכוסים בבגדו, או בארנק, וכן מותר לשרפם ולבערם בזמן שירצו להוציאם מן המחזור. [יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן כא אות ד'].

יח

יש להתיר להדפיס תיבות "שלום על ישראל" על שטרות כסף, על ידי צילום מכתובת פסיפס שחרות עליה תיבות אלו, ואין לחוש בזה משום מה שאמרו חז"ל (שבת י:) ששמו של הקב"ה שלום. וכן המנהג לכתוב שלום באגרות כדעת הריטב"א והרא"ש שמתירים בזה בפשיטות. [יביע אומר חלק ד' חיו"ד סימן כב].

יט

יש ליזהר שלא ליקח ספר קודש להגן עליו מפני השמש, ואם אינו יכול ללמוד מפני שהשמש זורחת על הספר ועל האותיות, והוא מגין בספר, כגון שמניחו כנגד השמש כדי שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה, מותר, רק לא יכוין להנאתו. [ילקו"י על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת שנת תשס"ד עמו' רסט].

כ

האיסור לשבת על ספסל אחד עם ספרי קודש, הוא רק בספר תורה שקדושתו חמורה, אבל לא בשאר ספרי קודש, וכן דעת מרן, ורק בני אשכנז עליהם להחמיר בזה, גם בשאר ספרי קודש, כדעת הרמ"א. אולם אם הוא ספסל ארוך ומחולק בנסרים שבין איש לרעהו, חשיב הפסקה, ואף על פי שהשטח שוה, יש להתיר גם לבני אשכנז. [ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת תשס"ד, עמוד רסט, ורעז. יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן כב עמוד שה].

כא

ספרי תנ"ך שנדפסו על ידי נוצרים, מעיקר הדין מותר לקרוא בהם. ומכל מקום האידנא אכשור דרי, שנדפסו ספרי תנ"ך על ידי יהודים כשרים בארצנו הקדושה, מדוייקים להפליא ובאותיות מאירות עינים, ובודאי שכל יהודי ירא שמים, ישתמש אך ורק בספרים אלו, ולא בספרי תנ"ך שנדפסו על ידי נוצרים. [יחוה דעת חלק ג' סימן עט עמוד רסה. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' ח' עמוד רעט].

כב

ספרי תורה שנכתבו בכתב אשכנזי, כשרים לספרדים, ויכולים לברך על ספר תורה כזה. ששינוי צורת האותיות בין האשכנזים לספרדים אינה פוסלת כלל, והמונע עצמו מלעלות מחשש פסול ח"ו חוששני לו מחטאת להוציא לעז ח"ו על קדושת הספרי תורה. וכן השינוי בכתיבת פצוע דכא, שיש חלק מהאשכנזים שכותבים פצוע דכא באל"ף, והספרדים כותבים דכה בה"א, אינו פוסל הספר תורה לגבי העדות, ובספרי תורה רבים של חלק מהאשכנזים כתוב דכה בה"א. [יחוה דעת ח"ב סי' ג' עמ' יט. יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' כה].

כג

יש להכשיר ספרי תורה תפילין ומזוזות אשר חלק מהאותיות שלהם בכתיבה אשכנזית, כסברת הרב ברך שאמר שהובא בבית יוסף, וחלק מהאותיות כתיבה ספרדית כדעת האר"י ז"ל. והוא הדין כשחלק מאותיות צ' היו"ד נוטה לימין כיו"ד הפוכה [כדעת האר"י ז"ל], וחלק כיו"ד רגילה [כדעת הבית יוסף], ואורויי מורינן להכשיר ולא חשיבי כתרתי דסתרי. [יביע אומר חלק ב' חלק יורה דעה סימן כ].

כד

אותיות הוי"ה שנמחקו מקצתן, אף על פי שיש לחוש לכתחלה לדעת הסוברים שצריכים לכתוב אותיות ה' כסדרן, והוא הדין בכל האזכרות והשמות שאינן נמחקים, מכל מקום בדיעבד שלא נכתבו כסדרן אין לפסול הספר תורה כך, וכל שכן אם נעשה מחק וטשטוש באותיות הראשונות של שם, שמותר לתקנם בלי פקפוק, וכן פשט המנהג להקל בדיעבד. [יביע אומר חלק ג' סימן יד].

כה

הכותב ספר תורה בעצמו או על ידי שלוחו, לקיים מצות עשה של כתיבת ספר תורה, ובא להכניסו לבהכ"נ, לא יקדישו הקדש עולמי לבהכ"נ, אלא יתנה במפורש שהוא רק פקדון המופקד בבית הכנסת שיוכלו הצבור לקרות בו, וכל זמן שירצה הוא או בא כחו יוכלו לקחתו חזרה לכל מקום שירצו, וטוב שיכתוב כן בפירוש בתוך התיק של ספר

התורה. שאם הוא מקדישו מפקיע מעליו מצות כתיבת ס"ת. [יביע אומר חלק ז' חיו"ד סי' כה].

כו

אנשים רבים הנועדים לדבר מצוה, וקונים ספר תורה כשר בשותפות, יש אומרים שמקיימים בזה מצות כתיבת ספר תורה. ויש אומרים שאין מקיימים מצוה זו בשותפות. ולכן לכתחלה מי שיש בידו יכולת, יקנה ספר תורה לבדו, כי דעת אחרונים רבים שאין יוצאים ידי חובה על ידי קנין בשותפות עם אחרים, ומכל מקום הנוהגים לקנות ספר תורה בשותפות, מפני שאין ידם משגת לעשות זאת לבדם, יש להם על מה שיסמוכו, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. כלומר, אותיות "לב" אותיות שלפניהם "אך", ואותיות שלאחריהם "גם", בין המרבה (אותיות גם), בין הממעיט (אותיות אך), בלבד שיכוין לבו (אותיות לב באמצע) לאביו שבשמים, דרחמנא לבא בעי. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כט עמוד רמה]

כז

ספרי תורה שנתקבלו מחו"ל ונמצאו בהם יריעות רבות שכל יריעה היא דף אחד או שני דפים בלבד, בניגוד למה שאמרו (במנחות ל.) שאין לעשות יריעה פחותה משלשה דפים, אפילו יש בבית הכנסת ספרי תורה אחרים שנעשו כדת וכהלכה, מותר לקרות בספרי תורה אלו אף לכתחלה, ובברכות התורה, שהדבר נחשב כדיעבד, ושלא כדברי המחמירים בזה. [שו"ת יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן כו].

כח

ספר תורה שנפסל בו עמוד אחד, והסופר חתך בסכין את העמוד ההוא מן הספר תורה, וכתב במקומו עמוד אחר ותפרו עם הספר תורה, ואף על פי שאין עושים בספר תורה פחות משלש דפים, סבור היה הסופר שאין לו לגנוז כמה דפים ואזכרות מתוך ספר תורה שיש בו רק עמוד אחד מקולקל, ולכן נחשב אצלו כדיעבד, דשרי כשהיא יריעה של דף אחד, ספר תורה זה מותר לכתחלה להוציאו ולקרוא בו בצבור, גם כשיש ספרי תורה אחרים העשויים יריעות שלימות, שאין לפגום בקדושת הספר תורה. [שו"ת יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן כו. ובחלק י' בהערות לרב פעלים חלק יורה דעה דף שסא טור ב'].

כט

תפירת יריעות הספר תורה אין להתיר לעשות כן על ידי נשים, שכל תיקוני הספר תורה צריכים להיות על ידי אנשים כשרים. ובמקום שנהגו לתפור היריעות על ידי נשים צריך להזהיר את הסופר שהתפירה הראשונה שבראש היריעה, והאחרונה שבסוף היריעה,

והאמצעית, תהיה על ידי אנשים, והנשים יתפרו שאר התפירות. [שו"ת יביע אומר חלק ט' חיו"ד סי' יח עמוד רחץ].

ל

ספר תורה עתיק יומין שברוב הזמן מרוב יושנו אותיותיו נטו קצת לאדמומית, ואינן שחורות כעורב, מותר להעביר קולמוס עם דיו שחור, להשחיר האותיות, ואפילו על שמות הקודש והאזכרות מותר להעביר הדיו, שהעברת הקולמוס על הכתב אינה נקראת כתיבה חדשה, ולראות את הכתיבה הראשונה כאילו נמחקה, וכדמוכח מדברי מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן לב סעיף כז). ואפילו אם האותיות האחרונות שבשם מתוקנות כראוי, ומעביר קולמוס עם דיו שחור רק על האותיות הראשונות שבשם, אין בכך כלום, אף על פי שעל ידי כך נחשב כאילו כתב האזכרה שלא כסדרה, אף על פי כן העיקר בזה שאין צורך שתהיה כתיבת האזכרה כסדרה. [שו"ת יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן יט. וחלק י' דף שסב טור א'].

לא

ספר תורה שחסרים בו תגין באותיות שעטנז גץ, ונמצא כן בשעת הקריאה בספר תורה, אין להורידו, ולהוציא ספר תורה אחר שהוא מתוייג כהלכה, שאין התגין אלא למצוה ולא לעיכובא, ולכן השליח צבור ימשיך בקריאתו עם העולים לספר תורה, ויכולים לברך על קריאתם, ברכה שלפני קריאת התורה וברכה שלאחריה, ואין לומר בזה ספק ברכות להקל מפני סברת הפוסלים, שכיון שמרן פסק כדעת המכשירים והמחלוקת במצוה ולא בברכה אין לומר בזה ספק ברכות להקל. וכמו שכתבו מרן החיד"א ועוד אחרונים. ומכל מקום אם נודע הדבר לפני שיוציאו הספר תורה מארון הקודש לקרוא בו, ויש ספר תורה אחר המתוייג כהלכה, אין להוציאו לכתחלה, אלא יקראו בספר תורה המתוייג כדת, הכשר לכל הדעות. [יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן כ עמוד שא].

לב

ש"צ שהיה קורא בס"ת בצבור, ונוכח שאין שם תגין על אותיות בד"ק חי"ה, אלא רק על אותיות שעטנ"ז ג"ץ, רשאים להוציאו לכתחלה לקרות בו במנחה בשבת, אע"פ שיש בבית הכנסת עוד ס"ת המתוייגים כראוי, מפני שאין תגין אלה, אלא מן המנהג, שהרי לא נזכרו בש"ס. ומכל מקום מהיות טוב, תיכף אחר השבת, ישיגו סופר שיעשה תגין גם על אותיות בד"ק חי"ה. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן כח עמוד רמג].

לג

ספרי תורה שלנו שמצוי בהם דיבוקי אות באות, או אותיות פרודות שאין מחוברות היטב, מפני יושנם, ונמצא כן בהם בשבת בשעת הקריאה, המנהג להוציא ספר תורה

אחר ולסיים בו הקריאה בתורה. ומכל מקום שליח צבור המיקל שלא להוציא ספר תורה אחר בגלל דיבוקים ופירודים, אלא ממשיך הקריאה בספר תורה שהתחיל בו, כדי שלא להטריח את הצבור, יש לו על מה שיסמוך. [והיינו באופן שאין צורת האות משתנית, אבל אם צורת האות משתנית, כגון שנתחברו אותיות ו' ונ' ונעשה כאות ת', בזה יש להוציא ספר תורה אחר]. ובכל אופן יתן אל לבו לזכור את מקומות הדיבוקים והפירודים כדי שהסופר יתקנם למחרת. [יבי"א ח"ט חיו"ד סי' כא עמוד שג. יחו"ד ח"ו סימנים נד ונו, עמודים רפו ורצג. וח"ה סי' נח עמוד רסז].

לד

שתי תיבות הסמוכות זו לזו בתפילין או במזוזות, עד שנראות כאילו תיבה אחת הן, מותר לגרור קצת מעובי האות האחרונה של תיבה ראשונה, וקצת מעובי אות ראשונה של תיבה שניה, כדי להרחיקן זו מזו עד שיהיו נראים כשתי תיבות, ואין לחוש בזה משום חק תוכות. [יביע אומר חלק ה' חלק יורה דעה סימן כד].

לה

סופר שהיה כותב ספר תורה, וטעה וכתב אלהיך במקום אלהי, מותר למחוק אות ך' שהיא מיותרת, ועדיף לנהוג כן מאשר לגנוז את היריעה. ויש אומרים שאין למחוק אות ך', אלא יקדור כל השם אלהיך. והעיקר כסברא ראשונה. [יבי"א ח"י חיו"ד סי' נח דף שעט].

לו

אם כתב אלהינו חסר י' יש אומרים שאינו רשאי לגרור אותיות נו ולכתוב ינו, אלא יסלק היריעה. [ט"ז סי' רעו סק"ז]. ויש אומרים שאיסור מחיקת האותיות הנטפלות לשם ה' הוא מן התורה. [לבוש. בנין עולם. אור החיים. חתם סופר]. אולם דעת רוב הפוסקים שיכול למחוק נו, ויכתוב ינו, שכיון שאותיות הנטפלות לשם אין במחיקתם איסור אלא מדרבנן, הילכך כשהוא מוחקן כדי לתקן שם ה' שפיר דמי. [מהר"ם מלובלין. עבודת הגרשוני. משאת בנימין. מרן החיד"א. נודע ביהודה. רעק"א. ישועות מלכו]. ובפרט שיש אומרים שאפילו בשם ה' עצמו כשמוחק קצת מן האותיות שבשם כדי לתקן השם עצמו שפיר דמי. [יבי"א שם דף שפ].

לז

הכותב י"ה משום הוי"ה או אל משם אלהים, ולא סיים לכתוב את השמות במילואם, אין איסור מחיקתן אלא מדרבנן, כיון שבמקום ההוא אינו שם בפני עצמו. [יביע אומר שם].

לח

ספרי תורה של תימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו, רשאים להוציאם לקרוא בהם בצבור בברכות התורה, כנהוג. ובפרט שאם נבוא לפסול את ספרי התורה

של התימנים ח"ו, תפרוץ מחלוקת גדולה בין הצבור על שאין אנו משגיחים במסורת אבותיהם מדורי דורות. ולכן יש להקל בזה. [ילקוט יוסף הלכות קריאת התורה עמ' קמו].

לט

ספר תורה של כמה מהתימנים, שהסופר חקק בו בין הפסוקים שתי נקודות, בסוף פסוק, וסימן מיוחד בטעמים זרקא ואתנחתא, כדי שהעולה הקורא בתורה ידע לפסוק הטעמים כדת, יש לנו להמנע מלעלות לספר תורה כזה, אפילו שסימנים אלו נעשו על ידי ציפורן, ללא כל רישום בדיו. ואם הזמינוהו לעלות לספר תורה כזה, יתחמק באופן שלא יגרום למחלוקת. אולם קהלות יוצאי תימן שנהגו לברך על ספר תורה זה שיש בו סימנים הנז', יש להם על מה שיסמוכו, ואין לעורר ח"ו מחלוקת, כי גדול השלום מאד. ובפרט שיש לצרף סברת הרמב"ם שמותר לברך ברכות התורה על ספר תורה פסול. אלא שמי שדבריו נשמעים לצבור, ייטיב להורות לצאן מרעיתו לתקן את הספר תורה על ידי מחיקת סימנים אלו, כדי שיהיה הספר תורה כשר לדעת כל הפוסקים, ודברי חכמים בנחת - נשמעים. [ילקוט יוסף, הלכות קריאת התורה עמוד קמו. יחוה דעת חלק ו' סימן נד עמוד רפ. ושם עמוד רפד בדבר ספר תורה שניקדו בו אות שי"ן לסימן על שי"ן ימנית, אם כשר. ושם עמוד רפג בסופר שהניח אויר חלק כמלוא אות בין פסוק לפסוק אם הספר תורה כשר].

מ

ספר תורה שנכתב על קלף משוח במשיחה לבנה, כשר לקרוא בו בצבור בברכות התורה. אלא שלכתחלה קודם הכתיבה יש להעביר על המשיחה מטלית לבנה ולקנח היטב את הקלף, שלא תהיה המשיחה עבה כל כך. אך אם לא עשו כן אין זה מעכב. ומכל מקום בקריאת פרשת זכור [ופרשת פרה], טוב ונכון להחמיר שלא לקרוא בספר תורה משוח, היכא דאפשר, אלא יקראו בספר תורה הכשר והמהודר ביותר, ושנכתב על קלף שאינו משוח. [ילקוט יוסף, הלכות קריאת התורה עמוד קנו. ובמהדורת תשס"ד, בהוספות ומילואים עמוד שצב. שארית יוסף ח"ג עמוד רעא. יחוה דעת ח"ו סי' נה].

מא

ספר תורה שהשורות ביריעות שלו בשלשת החומשים הראשונים, אינן שוות לשורות של שני החומשים האחרונים, אין הספר תורה נפסל בכך. שרק למצוה בעינן שיהיה מנין השיטין בעמודי הספר תורה שוים. אבל בדיעבד אם פיחת או הוסיף באחד מהם כשר. ואפילו אם באותה היריעה אין הדפים מכוונים כל שאינו משורטט אין לחוש. ומשום הכי בדף האחרון עושים כן לכתחלה. [יביע אומר ח"י חיו"ד סימן נח דף שעח סוף טור ב].

הלכות הקשורות לחנוכת הבית

א

מנהג ישראל קדושים לחנוך בית חדש, או דירה שקנה מיד שניה, בסעודת הודיה להשי"ת בשירים ותשבחות ודברי תורה. [ילקו"י שובע שמחות ח"א, תשס"ה, חופה וקידושין עמוד תפג]

ב

נוהגים שבעת סעודת חנוכת הבית, בעלי הדירה החדשה מברכים ברכת "שהחיינו" על פרי חדש, או על בגד חדש, ומתכוונים לפטור את הדירה והרהיטים החדשים. ומכל מקום הקונה דירה והוא שמח בקנייתה ורוצה לברך "שהחיינו", ואין לו בגד חדש או פרי חדש, רשאי לברך. [ילקו"י שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תפה. יבי"א ח"ט או"ח סי' יט]

ג

הקונה דירה מיד שניה, [דהיינו שדרו בו אנשים אחרים], לכתחלה טוב ונכון שיצבע ויסייד את הבית לפני שנכנס אליו, כיון שהמקום משפיע הרבה על האדם, שאם דרו בדירה זו אנשים בעלי ריב ומדון, או אנשים עם צרות וחולאים, או חילוניים, ישפיע עליו המקום חלילה, ולכן על ידי הסיוד יבטל את כח אחיזתם. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמ' תפט]

ד

אם ביתו נפל מאיזה סיבה, וחזר ובנאו מחדש, ולא הוסיף עליו כלל, אפילו הכי עושה חנוכת הבית ומברך שהחיינו על בגד חדש, כדין הבונה בית חדש. [חופה וקידושין עמוד תפט]

ה

מה שנוהגים לעשות חנוכת הבית, זה דוקא בבנה בית חדש, או קנה דירה, אבל אם הוסיף חדר בחצר שהיה לו מכבר, אין צריך לעשות חנוכת הבית, אך לענין ברכת שהחיינו טוב ונכון שיקנה בגד חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוין לפטור את שמחתו על הרחבת הדירה. ויש מי שכתב שגם בכהאי גוונא צריך לעשות לימוד של חנוכת הבית, ואם אין הדבר גובל בביטול תורה דרבים, טוב לנהוג כן. [שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תפט]

ו

ראוי לערוך סעודת "חנוכת הבית" גם כששוכרים דירה, ולא רק בקניית דירה. [שם תצ]

ז

ראוי ונכון לערוך את חנוכת הבית כשקונים או שוכרים דירה לפני שילונו בדירה, ולא לדחות את חנוכת הבית עד שיסתדרו בבית וכו', כי סדר חנוכת הבית חשוב מאד להוציא המזיקים מהבית החדש, ובירור הניצוצות שבמקום. ויביאו עשרה אנשים [או לפחות שלשה] שיאמרו את כל הסדר. [ילקו"י שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תצ]

ח

יש אומרים שסעודת חנוכת הבית חשובה לסעודת מצוה, ובפרט אם אומרים בה דברי תורה. ויש חולקים. ולכן טוב לנהוג לעשות שם סיום מסכת בעת חנוכת הבית, כדי שהסעודה תיחשב לסעודת מצוה. ומנהג טוב הוא. [שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תצ]

ט

מי שנתמנה למשרה חשובה ונכבדי הקהל נתנו לו דירה להתגורר בה במשך זמן כהונתו, נכון שיברך ברכת שהחיינו על בגד או פרי חדש, ויפטור את הדירה. [שם עמוד תצא]

י

טוב שלא לעשות סעודת חנוכת הבית בשבת, כדי שלא יבואו לידי חילול שבת, וגם כדי שסעודת חינוך הבית תהיה ניכרת בפני עצמה. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תצב]

יא

מה שיש נוהגים שכאשר נכנסים לדירה חדשה, מניחים בבית ההוא שני תרנגולים זכר ונקבה, ושוחטים אותם שם לסגולה, יש להם על מה שיסמוכו, ואין בזה חשש משום דרכי האמורי. ומכל מקום טוב שלא לחוש לדברים כאלה שלא הוזכרו בש"ס ובפוסקים. [שם]

יב

מותר לעשות סעודת חינוך הבית בחול המועד, ואין בזה חשש מצד "אין מערבין שמחה בשמחה". [ילקו"י שובע שמחות חלק א' חופה וקידושין עמוד תצג. ילקו"י מועדים הל' חוה"מ]

יג

יש נוהגים שבעת שעוקרין דירתן וקובעין דירתן במקום אחר, נותנים בתחלה בדירה החדשה צלוחית של מלח. [ילקו"י שובע שמחות חלק א' חופה וקידושין עמוד תצג]

יד

מותר להכנס לדירה חדשה ואפילו לדירה לשם הרווחה, בימי ספירת העומר, ומותר גם לסייד ולצבוע את הדירה בימים אלה, וכן מותר לעשות טפטים חדשים לנוי בדירתו, ויכול גם לברך ברכת "שהחיינו" בימי ספירת העומר, על כניסתו לדירה החדשה,

באכילת פרי חדש. אולם יש להמנע משמיעת כלי שיר, אף דרך הרדיו וטייפ, בסעודת חינוך הבית, עד ליל ל"ג בעומר. [כי יש אומרים שאין זו סעודת מצוה וכמבואר לעיל סעיף א'].

[חופה וקידושין עמ' תצג]

טו

יש להחמיר שלא לסייד או לצבוע את הדירה מיום ראש חודש אב עד אחר תשעה באב. והדין כן גם בהדבקת טפטים. [חופה וקידושין עמוד תצד. וע' ב"ב ס: ורמב"ם סוף הל' תענית]

טז

מראש חודש עד אחר תענית תשעה באב אסור לבנות בנין שאינו לצורך מגורים, אלא ליופי והרחבה בעלמא, אבל לצורך מגורים מותר גם בימים אלה. [הר"ן ספ"ק דתענית. ב"י סי' תקנא]. ובניית בית כנסת מותר בכל אופן. [חופה וקידושין עמוד תצד]

יז

מותר לבנות אפילו בית חתנות לבנו אחר ר"ח אב, כשהוא לצורך דירת החתן והכלה והנישואין עומדים להתקיים מיד אחר תשעה באב, והחתן לא קיים עדיין מצות פריה ורביה. [חופה וקידושין עמוד תצד. רב האי גאון הובא במאירי והר"ן סוף פ"ק דתענית, ובב"י סי' תקנא]

יח

נוהגים שאין מברכים שהחיינו מי"ז בתמוז עד אחר תענית תשעה באב, ולכן אין עורכים סעודת חנוכת הבית בימים אלו, מאחר שאינו יכול לברך שהחיינו על בגד חדש. אבל יכול לערוך סעודה לעשרה, וילמדו שם התיקון שסידרו לחנוכת הבית, ואף מותר להם לשורר בפה, בלא כלי שיר. [ילקו"י שובע שמחות א' חופה וקידושין עמוד תצה]

יט

קבלן שהתחיל לצבוע ולסייד קודם ראש חודש אב ויש לו הפסד ממון אם יפסיק לצבוע ולסייד בימים אלה, יש להקל להמשיך בצביעה וסיוד, ונכון לעשות שאלת חכם לכל מקרה לגופו. [חופה וקידושין עמוד תצה. ילקו"י מועדים הלכות בין המיצרים]

כ

יש להתיר לעקור עצי פרי לצורך הרחבת הדירה לשם דיור. וטוב לשכור גוי לעקירתם. [חופה וקידושין עמוד תצו. יביע אומר ח"ה חיו"ד סימן יב]

כא

מותר לתלות תמונות של בני אדם, או חיות ועופות, על כותלי הבית, שכל שלא נעשו לשם עבודה זרה, ונעשו לשם נוי וכיוצא, יש להקל. וראוי ונכון לתלות תמונות של גדולי תורה, כדי שיקיים: והיו עיניך רואות את מוריך. [יביע אומר ח"ד חאו"ח ריש סי' כ]. ומותר לעשות טפטים מבד ולהדביקם על קירות הבית, אף אם ידוע שיש בהם שעטנז. וכן מותר

לקבוע בגדי רקמה בכתלים, כשהם מחוברים למעלה ולמטה ומן הצדדים במסמרות, אף שהם כלאים, ומותר לישב סמוך להם. וכן תמונת גובלן העשויה מפשתן, ורקמו עליהם בחוטי צמר, והם שעטנז, מותר לתלותם בקיר, ואין בזה איסור שעטנז. ו"וילון" אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים, מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים. ואם הוא קשה מותר. ויש אומרים שכיום אין אנו בקיאים מהו רך ומהו קשה, לכן יש להחמיר בכל וילון העשוי משעטנז שלא לתלותו בבית. ואמנם וילון גבוה מתשמיש אדם, ואין כל חשש שיתחמם בו, מותר לתלותו אף אם ידוע שיש בו שעטנז. [חופה וקידושין עמ' תצז. ילקו"י על הל' שעטנז סי' שא]

כב

מותר לצייר צורות בהמות חיות ועופות ודגים וצורות אילנות ודשאים אפילו בציור בולט, ומותר לתלות על קירות הבית תמונות כאלה, וכן תמונות נוף וכדומה. [יחוה דעת ח"ג סימן סב]. ומכל מקום בבית הכנסת אין ראוי לצייר כן על הכתלים, כדי שהדבר לא יבלבל את כוונת המתפללים. [חופה וקידושין עמוד תצט. ילקוט יוסף ח"ב הלכות קריאה"ת וביהכ"נ עמ' רכח]

כג

מותר לתלות בביתו תמונות ציור של צורת אדם, שכל שאינה צורה בולטת מותר לצייר. ואף שיש מחמירים בזה, מכל מקום המנהג פשוט .להקל, וכן נוהגים בחג סוכות לתלות בסוכה תמונות של צדיקי הדור. [חופה וקידושין עמוד תק. הליכות עולם ח"ז עמוד רפג]

כד

תמונת אדם בולטת שנראה שם חצי גופו [פרופיל], כאדם השוכב על צדו, שאין נראה ממנו אלא עין אחת ואוזן אחת ויד אחת ורגל אחת, וצד אחד של החוטם, מותרת, כיון שאין שם תמונת אדם בשלימותו. [חופה וקידושין עמוד תקב. הליכות עולם ח"ז פרשת מסעי אות י]

כה

אסור לעשות שלחן דוגמת שלחן של לחם הפנים שבבית המקדש, בארכו ורחבו וקומתו. וכן אסור לעשות מנורה של שבעה קנים ממתכת, בין של זהב בין של שאר מתכות. אולם מנורה חשמלית שעל קני המנורה שלה יש נרות סגורות המאירות על ידי חשמל, מותר לעשותה ולקיימה. [חופה וקידושין עמוד תקד. יביע אומר ח"א חיו"ד סי' יב]

כו

מעיקר ההלכה מותר לתלות ראי בחדר הכניסה לבית, שבזמן הזה מותר לאיש להסתכל בראי, ואין בזה איסור משום "לא ילבש". ויש להתיר בזה גם לתלמידי חכמים כדי לתקן

את לבושם. [שובע שמחות חלק א' מהדורת תשס"ה, חופה וקידושין עמוד תקה. שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סי' א' סק"ב. שו"ת יחוה דעת ח"ו סי' מט. מאור ישראל ברכות מג.]

כז

משחרב בית המקדש תקנו חכמים שכאשר אדם מסייד את ביתו, ישייר מקום של אמה על אמה [48 ס"מ על 48 ס"מ] שלא יהיה מסוייד. ויהיה זה כנגד הפתח. [שם עמוד תקו]

כח

יש שנהגו להקל בזמן הזה שלא לשייר אמה על אמה כנגד הפתח, מאחר שהסיד מעורב עם חול. והמקילין בזה יש להם על מה שיסמוכו. [חופה וקידושין עמוד תקח, תקט]

כט

אם קנה דירה שסיידו אותה ולא שיירו בה אמה על אמה, יש אומרים שמעיקר הדין אינו חייב לגרד אמה על אמה, מאחר שנכנס לדירה אחר שכבר סיידוה, ועיקר החיוב בעת שמסייד. ובפרט בזמן הזה שהסיד מעורב עם חול. ומכל מקום טוב להחמיר לגרד אמה על אמה כנגד הפתח גם באופן כזה. [חופה וקידושין עמוד תקח, תקט]

ל

מה שמשיירים אמה על אמה, הוא כנגד הפתח, באופן שהנכנס יראה מיד את השיור. ויש שמניחים אמה על אמה בגובה שאינו נראה כלל לנכנס, ואין זה נכון. [שם עמוד תקט]

לא

יש אומרים שאין לצבוע ריבוע אמה על אמה בצבע שחור, דזה הוי בכלל ציור. ורק אם צובעים בצבע שחור וכותבים על זה זכר לחורבן, מהני. ויש אומרים שגם באופן כזה לא מהני. והמקילין בזה יש להם על מה לסמוך. [חופה וקידושין עמוד תקי. כה"ח סי' תקס אות ח]

לב

אמה על אמה שמשיירין כנגד הפתח, הוא מרובע ולא ארוך וקטן. [שם עמוד תקיא]

לג

מה שמשיירים אמה על אמה בפתח הבית, אין צריך לעשות כן בכל חדרי הבית, אלא די לעשות כן כנגד פתח הבית בכניסה. ואם רוצה להחמיר ישייר טפחיים על טפחיים בכל חדר. [חופה וקידושין עמוד תקיא. שאילת יעב"ץ סי' קסט. ברכי יוסף סי' תקס. שד"ח מערכת ז'.]

לד

הבונה חדר אחד בלבד, אפילו אינו אלא לדירת כבוד בעלמא, ואין ישנים שם, צריך לשייר בו אמה על אמה. [ילקו"י שובע שמחות א' חופה וקידושין עמוד תקיב. שאילת יעב"ץ סי' קסט]

לה

אותם המדביקים טפטים על קירות הבית, גם כן צריכים להניח מקום פנוי אמה על אמה, כמו המסייד את ביתו. [חופה וקידושין עמ' תקיב. תורת חיים על החיי אדם. כה"ח סי' תקס סק"ט]

לו

בבית כנסת ובבית מדרש אין צריך לשייר אמה על אמה, ומותר לסייד ולצבוע ולעשותו כבנין המלכים. [חופה וקידושין עמוד תקיב. מג"א סי' תקס סק"ב]

לז

והוא הדין בסוכה שאין צריך לשייר בה אמה על אמה, ומותר לנאותה כדרך המלכים. [ילקו"י שובע שמחות א' חופה וקידושין עמוד תקיב. תורת חיים על החיי אדם. כף החיים אות ב]

לח

מותר לקנות דירה כאשר בדירה ממעל דרים גויים נוצרים, אף אם מידי פעם נאלץ להתפלל בביתו. שמעיקר הדין מותר להתפלל גם תחת דירה של גוי. [חופה וקידושין עמ' תקיב]

לט

בנין רב קומות שהקדישו דירה אחת בקומה הראשונה לבית כנסת, לתפלה וללימוד תורה, רשאים לכתחלה לרכוש דירה בקומה שמעל בית הכנסת ולדור בה, ולשכב ולישון בכל שטח הדירה שלמעלה. ורק בשטח שמעל ארון הקודש שיש בו ספרי תורה, לא ישתמשו שם, ויניחו במקום ההוא ארון בגדים וכיוצא בזה. ובקומות העליונות מותר להשתמש בלי הגבלה גם בשטח שמעל ההיכל. [חופה וקי' עמוד תקיג. יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' כז]

מ

מצות ישיבת ארץ ישראל אין ערוך אליה, שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ובמיוחד כשהכוונה להתיישב בארץ ישראל לשם מצוה, ולקיים בה את כל המצוות התלויות בארץ. ולכן דבר חשוב הוא לרכוש דירה בארץ ישראל ולהתגורר בה. [שם עמ' תקיד]

מא

יש להקפיד שאם היה אדם דר בדירה אחת, ועבר לגור בדירה אחרת, שלא יחזור לדור בדירה הראשונה אלא לאחר שיעברו שבע שנים. אולם אם כשעזב את ביתו הניח שם איזה מסמר בקיר, ומכוין בזה שלא עזב לגמרי אלא דעתו לחזור, יכול לחזור תוך שבע שנים. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תקטו. יביע אומר ח"ג חיו"ד סימן ו']

מב
מי שעקר דירתו מביתו המושכר לו, והשאיר שם איזה מטלטלין שלא היו צריכים לו, וכעבור כמה חודשים רוצה לחזור אל דירתו הראשונה, רשאי לחזור לשם, כיון שלא שהה שנים-עשר חודש משעה שעקר דירתו. ובאופן כזה קיל טפי מהמבואר בסעיף הנ"ל. [שם]

מג
לכתחלה לא ימכור אדם קרקע ראשונה שקנה, כי אין זה סימן טוב. וכן לא טוב לאדם למכור נחלת אבותיו. [ילקו"י שובע שמחות א' [חופה וקידושין] עמוד תקטז]

מד
יש שמקפידים שלא לסתום חלון או פתח לגמרי, אלא משאירים חור קטן כל שהוא. ויש שמניחים שם קנה חלול מעבר לעבר. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תקטז]

מה
מותר לבנות מקוה טהרה בתוך ביתו, וכל שכן שמותר לבנות בביתו אמבטיה, ואף לדברי רבי יהודה החסיד אין בזה כל מניעה. [ואם השכנים מתנגדים למקוה, ישאלו חכם]. [שם]

הלכות מזוזה (ומעקה)

סימן רפה - הלכות מזוזה

א
מצות עשה מן התורה לכתוב שתי פרשיות שמע ישראל, והיה אם שמוע, על קלף ובדיו, ולקבוע אותן על מזוזת הפתח, שנאמר (דברים ו, ט): וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. וחייב כל אדם להזהר בקיום מצוה זו, כדי שכל זמן שיכנס ויצא מביתו יפגע ביחוד שמו של הקדוש ברוך הוא, ויזכור אהבתו, וידע שאין דבר העומד לעולם, אלא ידיעת ואמונת צור העולמים ומיד ילך בדרכי מישרים. אמרו חז"ל (מנחות מג:) כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, ציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והם המלאכים המצילים אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. וכל הזהיר במצוה זו מאריכין לו ימיו וימי בניו, שנאמר (דברים יא, כא): למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אינו זהיר בה יתקצרו ימיו ח"ו. והזהיר בה זוכה גם לדירה נאה, ונשמר הוא וביתו מכל המזיקים, וכמו שכתוב"ה' שומרך". ולכן כותבים שם "שדי" על המזוזה מבחוץ, שהוא ראשי תיבות שומר דלתות ישראל. ובמסכת עבודה זרה (יא.) אמרו: מלך בשר ודם יושב בפנים הארמון, ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים, ואדם ישן

על מטתו בפנים, והקדוש ברוך הוא שומר עליו מבחוץ. שנאמר ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. ומכל מקום לא תהיה כוונת האדם בהנחתה בשביל השמירה, או לקבל שכר בעולם הבא, אלא כל כוונתו תהיה לקיים את מצות הבורא יתברך. [ילקו"י חופה וקידושין עמ' תקכה].

ב

חובה קדושה על כל אחד לקנות מזוזות רק מסופר ירא שמים המדקדק במצוות, ולא יקנה מזוזה בלא שיברר מי כתבה ואם היא כשרה, שהמניח מזוזה פסולה הרי זה כאילו לא הניח מזוזה כלל. וכן יש ליזהר שלא לקנות מזוזה ממי שהוא "מוסר" לשלטונות, כמבואר בכיו"ב בשלחן ערוך הלכות תפילין. [ילקו"י שובע שמחות א - חופה וקידושין עמ' תקכח].

ג

היה צריך לתפילין ולמזוזה, ואין ידו משגת לקנות שניהם, תפילין קודמים. ואמנם אם אפשר שישאיל כל יום תפילין, מזוזה קודמת. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין, מהדורת תשס"ד סימן כה הערה ל'. עמוד שלג. ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תקכח].

ד

יש נוהגים שכאשר אדם יוצא מן הבית מניח ידו על המזוזה, [ומנשקה], ואומר: ה' ישמור צאתי ובואי. אל שדי יברך אותי ויתן לי רחמים. וכן כשיכנס אדם לביתו יעשה כנזכר. וטוב שיניח ידו בכל פעם שיוצא ונכנס אפי' כמה פעמים ביום.[חופה וקידושין עמ' תקכט].

ה

אם אין לו נרתיק למזוזה יכול להניחה בלא נרתיק, ויעטפנה בניילון, ויזדרז להשיג נרתיק למזוזה מפני כבוד המזוזה, וכדי שהמזוזה לא תתקלקל מהלחות או מהגשמים. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א - חופה וקידושין עמוד תקכט].

ו

אם קבע מזוזה על הפתח בלי תיק ובלי ניילון, אין לו להניח ידו על המזוזה לנשקה, אלא יפשיל שרוולו וינשק באמצעות הבגד. [ילקו"י שובע שמחות א חופה וקידושין עמוד תקל].

ז

טוב ונכון שלא ישליך אדם דברים מזוהמים על יד המזוזה, ואפילו אם הם נקיים אל ישליך דברים לפני הדלת, שזה זלזול במזוזה. וכן לא יטאטא את הבית ויעמיד המטאטא סמוך למזוזה. וכל שכן שלא יעמיד שם הכלי של התינוק שיעשה שם את צרכיו, וכל אשה הזהירה בזה מאריכה ימים. ואמנם כל זה ממדת חסידות וזהירות, אבל מעיקר הדין כיון שהמזוזה גבוהה יותר מעשרה טפחים מהקרקע, וגם מכוסה בב' כיסויים, אין קפידא בדבר. ואמנם אין ראוי לעשות כן בקביעות, להניח דבר בזיון כנגד המזוזה,

ולסמוך על הכיסוי, כגון לכבס לפניה תמיד טינופת של בגדי קטנים, או לקבוע שיעמוד לפניה כלי ששופכים בו כל המי שופכים, ועל זה נאמר כי דבר ה' בזה, ועונשו גדול. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תקל].

ח

מצות מזוזה היא חובת הדר, ולכן אין ראוי לקבוע מזוזה אלא כשמתכונן להכנס מיד לבית, אחר שמכניס לשם חלק מן הרהיטים וכלי המטה, וכמה מהחפצים שלו, ונועל הבית במנעול. שאז יקבע מזוזה בברכה בפתח הבית, ולא ידחה את קביעתה למסיבת חנוכת הבית. [ילקו"י שובע שמחות א - חופה וקידושין עמוד תקלב. הליכות עולם חלק ח'].

ט

מנהגינו שבאותו ערב שעובר לישן בדירה החדשה [או השכורה] מביא עשרה אנשים לביתו שיקראו את סדר הלימוד לחנוכת הבית, וקובעים בדירה מזוזה בברכה. ואין להחמיץ את המצוה ולדחות את קביעתה דוקא ביום, שאין הפרש בזה בין לילה ליום. [שם עמוד תקלד]

י

וקודם שיקבע את המזוזה, יברך: "בא"ה אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה", ומיד יקבענה, שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן. [ילקו"י שם עמ' תקלד].

יא

אם הסיר את מזוזות הבית ומסרם לבדיקה, ויש מזוזה בפתח חדר אחד בלבד, ידור וישן באותו חדר. ואם אין לו מזוזה בכל חדרי הבית, לכתחלה יצא מהבית וילך ללון במקום שיש בו מזוזה. ואם אין לו אפשרות לכך, או שהדבר עליו לטורח גדול, רשאי לדור בינתיים בבית, אך ישתדל בכל מאמצי כוחו להשיג מזוזה ולקובעה בפתח חדרי הבית, ויפה שעה אחת קודם. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקלה. יביע אומר ח"ג יו"ד סי' יח אות ג'].

יב

וכן הדין אם נפלה המזוזה ממקומה בשבת, ואינו רשאי להחזירה, או שנפסלה, לא ידור בבית, אלא ילך לישן אצל אחרים. ואם אין לו אפשרות כזו רשאי לדור בינתיים בדירה, וכמבואר. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקלו. שדי חמד מערכת מ' כלל קיד, דאנוס רחמנא פטריה].

יג

מעיקר הדין מותר להכנס לבית של חבירו כשאין לו מזוזה בפתחו. [ילקו"י שם עמו' תקלו].

יד

הנשים חייבות במזוזה שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך למען ירבו ימיכם וימי בניכם, והרי גם הנשים צריכות לחיים. והאשה עצמה יכולה לקבוע המזוזה בפתח ביתה בברכה. אך אם עושים את קביעת המזוזה ברוב עם, אין זה ממדת הצניעות שהאשה

תקבע המזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תקלו. יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' יח סק"ג]

טו

מחנכים את הקטנים שאין להם הורים לקבוע מזוזה בפתח דירת הקטן. ויש אומרים שהקטן יכול לקבוע מזוזה לעצמו. וכשיגדיל אף אינו צריך להוציא המזוזה ולקובעה מחדש. ויש אומרים שהגדול הוא זה שקובע המזוזה עבור הקטן. ולדינא, יקבע הקטן את המזוזה, וכשיגדיל יסיר אותה וימסרנה לבדיקה, ואם היא כשרה יחזור ויקבענה בברכה, שאין קביעת המזוזה של קטן פוטרתו לכשיגדל, דהוי כדין תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הקטן חייב במצוות רק מדין חינוך. [שם עמוד תקלח. ילקו"י דיני חינוך קטן עמוד שיג]

מקומות החייבים במזוזה

טז

בית שיש לו הרבה פתחים אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא באחד מהם, חייב לקבוע מזוזה בכל פתח ופתח, הואיל ונעשו לכניסה ויציאה. ומה שיש נוהגים לעשות רק מזוזה אחת בפתח בתיהם, אין להם על מה לסמוך. ולכן כל ירא שמים יתקין מזוזות בכל פתחי הבית החייבים במזוזה. וכן המנהג פשוט. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקמג]

יז

אין הפתח חייב במזוזה אלא אם כן יש לו שני מזוזות ומשקוף. ואם התקרה של הבית נמשכת עד המזוזות, ועד בכלל, אך אין היכר משקוף מעל המזוזות, נחלקו בזה הפוסקים, אם הבית הזה חייב במזוזה, ולכן יקבע המזוזה בבית, בלי ברכה, שספק ברכות להקל.[שם].

יח

תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן, אף על פי שהיא כתבנית בית, פטורה מן המזוזה, לפי שאין שם מזוזות, ואלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

יט

בית שאין לו אלא מזוזה אחת, ומצד השני עובר הכותל להלאה מן הפתח, אם המזוזה של הפתח היא מצד ימין, יקבע שם מזוזה "בלי ברכה", הואיל ואין שם שתי מזוזות. ואם מזוזת הפתח היא בצד שמאל, פטור לגמרי מקביעת מזוזה. [רמב"ם. ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' מהדורת חופה וקידושין עמוד תקמה]

כ

בית שיש לו מזוזה מכאן ומזוזה מכאן, וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף, אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר חייב במזוזה. ואם אין י' טפחים

פטור, מפני שאין לו משקוף. [רמב"ם פ"ו ממזוזה ה"ד. ש"ע סי' רפז ס"ב. ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקמה]

כא

פתח שאין לו אלא מזוזה אחת [כגון שמצד השני יש כותל], אם המזוזה מימין הנכנס יקבע מזוזה בלא ברכה. ואם המזוזה משמאל הנכנס פטור ממזוזה. ודעת הרב בן איש חי שיקבע מזוזה בלי ברכה. [ש"ך יו"ד רפז סק"א. בן איש חי כי תבוא הי"ב. ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקמו]

כב

פתח שאין בגובהו עשרה טפחים פטור ממזוזה. והיינו שמונים סנטימטר. ורוחב הפתח צריך שיהיה לפחות ארבעה טפחים, שהם שלשים ושנים סנטימטר. ואם יש בגובהו עשרה טפחים וברוחבו אין ארבעה טפחים יקבע מזוזה בלא ברכה. [ילקו"י עמוד תקמו]

כג

חדר שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור ממזוזה. ושיעור ארבע אמות של בית שחייב במזוזה, הוא מאה ותשעים וששה סנטימטר רבוע. (ואם אין בו אלא מאה ותשעים ושנים ס"מ, עד שיעור מאה תשעים וששה סנטימטר, צריך לקבוע מזוזה בלי ברכה). [שם עמ' תקמו]

כד

אם החדר צר וארוך, ויש בו באורך יותר מד' אמות, אך ברוחב אין ד' אמות, ויש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, כגון שארכו יתר על רחבו, וברוחב אין ד' אמות, אבל בצירוף העודף על ד' אמות שבאורכו, יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות חייב לקבוע בו מזוזה, "בלי ברכה". וכן אם הוא עגול או בעל חמשה זויות. אך לא יברך על קביעת מזוזה זו, משום ספק ברכות להקל. [חופה וקידושין עמוד תקמז, ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד עמוד שא, ושם מבואר דלאו בכל דוכתא סמכינן על כללו של הרדב"ז]

כה

חדר קטן שאין בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות, וממנו נכנסים לחדרים גדולים, אין לקבוע שם מזוזה בברכה, ואם ירצה להחמיר יניח שם מזוזה בלי ברכה. [ילקו"י שם עמ' תקנ]

כו

בית שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות, אפילו אם יש בו תנור חורף גדול, או מקרר גדול, שגבוה יותר מעשרה טפחים ורחב יותר מארבעה טפחים, אף על פי כן אינו ממעט מהשיעור, וחייב במזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' מהדורת חופה וקידושין עמוד תקנא. הליכות עולם חלק ח' עמוד רפה]

כז

בית שאין לו דלתות, ויש בו רק מזוזות ומשקוף, הרמב"ם פוטר אותו ממזוזה, והרא"ש מחייב. ודעת מרן השלחן ערוך כדברי הרא"ש, לכן צריך לקבוע בו מזוזה, אבל לא יברך, שספק ברכות להקל. ואם אחר שקבע בו מזוזה, תלה שם דלתות, יש להסיר המזוזה, ויקחנה לבדיקה אם כשרה היא אם לאו, ואז אף אם תמצא כשרה, יחזור ויקבענה בברכה. ואם היה בית שיש בו דלתות, וקבע בו מזוזה בברכה כדת, ושוב הסירו ממנו את הדלתות לאיזה צורך, וחזרו ונתנו שם את הדלתות, כיון שקביעת המזוזה בתחלה היתה בהכשר, שוב אין צריך לחזור ולהסירה כדי לקובעה מחדש. [חופה וקידושין עמוד תקנא]

כח

כל השערים חייבים במזוזה, אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ועיירות. וכן מחסן פרטי של עצים שמן ויין חייב במזוזה, וכן מחסן השייך לכל הדיירים, שמאחר ויוצאים ונכנסים שם ומשתמשים שם, נחשבים כבית דירה וחייבים במזוזה. וכן מרתף שאין משתמשים בו תשמיש של דירה, אלא רק לפעמים יורדים לשם, חייב במזוזה, ובכל אלה יניח שם מזוזה בלי ברכה. [חופה וקידושין עמ' תקסד, ועמוד תקנא. הליכות עולם ח"ח עמוד רפו].

כט

מקלט המשמש גם כמחסן חייב במזוזה. ויברך על קביעת המזוזה הראשונה בביתו, ויפטור את המחסן, או את המקלט. ומקלט שאין משתמשים בו לתשמישים אחרים כלל, פטור ממזוזה לגמרי. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקנג, ועמוד תקסה. הליכות עולם שם].

ל

בית התבן, ובית הבקר, נחלקו בהם הפוסקים, אם חייבים במזוזה, לדעת הרא"ש חייבים, ולדעת הרמב"ם פטורים, (וספק הדבר בדעת הרי"ף, לפי הגירסאות השונות), ודעת מרן לחייב במזוזה. הילכך יש לקבוע בהם מזוזה "בלי ברכה", שספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' - חופה וקידושין עמוד תקנג]

לא

מטבח חייב במזוזה בין אם אוכלים שם תמיד בין אם לא אוכלים שם. [ומברך על המזוזה שקובע בפתח הבית, ופוטר את כל המזוזות שקובע בבית. ואם קובע במטבח לבד, מברך. וכן הדין בכל הפרטים שהזכרנו למעלה, וכמבואר להלן]. [ילקוט יוסף שם חופה וקידושין עמוד תקנה]

לב

מרפסות וגזוזטראות שאינן מקורות ואין להם כניסה אלא דרך הדירה, אם אין בהם ד' אמות אורך על ד' אמות רוחב, אינם צריכים מזוזה מן הדין. ומכל שכן כשאין המרפסת מקורה בתקרה. ואפילו אם המרפסת ארוכה הרבה שבצירוף האורך והרוחב יש בה כדי

לרבע ד' אמות על ד' אמות, אין צריך לקבוע בה מזוזה. ומכל מקום המחמיר לקבוע מזוזה בלי ברכה תבא עליו ברכה. ויקבע המזוזה מימין הכניסה מן הדירה אל המרפסת, ולא להיפך. אולם מרפסת שבקומת קרקע שנכנס מהרחוב לבית דרך המרפסת, יקבענה מצד ימין כניסתו מן המרפסת לבית. [חופה וקידושין עמוד תקנה. יבי"א ח"ד יו"ד סי' כג. יחו"ד ח"ד סי' נא]

לג

בית שאין לו תקרה, פטור מן המזוזה, ואם היה מקצתו מקורה, ומקצתו אינו מקורה, אם היה הקירוי כנגד הפתח, וגם יש בתקרה ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

לד

אם היה בית עם תקרה וקבעו בו מזוזה כדת, ואחר כך הסירו את התקרה לאיזה צורך, והחזירוה אחר כך, אין צורך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש. ואף על פי שיש אומרים שאם אינו מסירה, הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי, כיון שבשעה שהסירו את התקרה, נפטר הבית מן המזוזה, ונמצא שהמזוזה היתה קבועה בבית בשעה שהיה פטור, וכשחזר ונתחייב, הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי, ולכן צריך להסירה ולקובעה מחדש. מכל מקום כמה מן הראשונים כתבו שכל שמתחלה הוקבעה בהכשר, בשעה שהבית היה חייב במזוזה, שוב אין לפסול אותה משום תעשה ולא מן העשוי. והם תנאי דמסייעי ליה להגאון בעל ארבעה טורי אבן (סי' יד), שפסק להכשיר בכהאי גוונא, ושפיר יש לסמוך עליהם. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקמג, ותקנו. הליכות עולם חלק ח' עמוד רעז]

לה

זה שאמרנו שצריך שיהיה הקירוי סמוך לפתח, מכל מקום אם אין הקירוי רחוק שיעור שלשה טפחים מצד הפתח, הבית חייב במזוזה, שהלכה רווחת שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי. ומכל מקום צריך שהקירוי יהיה בו שיעור ארבע אמות על ארבע אמות, ואין לצרף לשיעור זה החלק שאינו מקורה. [חופה וקידושין עמוד תקנז. הליכו"ע שם]

לו

חנויות שבשווקים, אם הם חנויות שעושים רק ביום השוק לימי היריד, ואחר כך מפרקים אותם, פטורים ממזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקס. פתחי תשובה רפו סק"י. בא"ח כי תבוא אות כב]. אבל חנויות קבועים, חייבים במזוזה. ומעיקר הדין חייבים לקבוע שם מזוזה בברכה, אך הבא לקבוע שם מזוזה בלי ברכה, יש לו על מי שיסמוך שלא לברך. או שיקבעו מזוזה אחת בביתם עם ברכה, וילכו מיד לקבוע מזוזה בחנות. [ילקוט יוסף שובע שמחות א' חופה וקידושין עמוד תקנח. הליכות עולם חלק ח' עמוד שב. ועיין

בשו"ת יביע אומר חלק י' דף שנ סוף טור ב', דמבואר שם, דמעיקר הדין יברך, והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה יש לו ע"מ שיסמוך. וזה מדוייק יותר ממה שנתבאר בהליכו"ע ובשובע שמחות]

לז

והוא הדין בבתי חרושת שהפועלים עובדים שם, אבל אין ישנים שם, ואין המקום עשוי לדירה, וכן משרדים ובנקים, חייבים לקבוע שם מזוזה. ואפשר אף לברך על קביעת מזוזה זו, והבא לקבוע מזוזה במשרד בלי ברכה, וכמו שכתב בבן איש חי, יש לו על מה שיסמוך. [ילקו"י שובע שמחות א' חופה וקידושין עמ' תקנח. הליכות עולם ויביע אומר שם]

לח

בתי ספר שלומדים שם, אף שאין המקום עשוי לדירה ושינה, יש לקבוע בהם מזוזה. והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה, יש לו על מי שיסמוך.

לט

וכן הדין במשרדים, קופת חולים, וכדומה, אף שאין בהם בית דירה, חייבים במזוזה. והבא לקבוע שם מזוזה בלא ברכה, יש לו על מי שיסמוך. [ילקו"י שובע שמחות א - חופה וקידושין עמוד תקס. הליכות עולם ח"ח עמוד שב. וראה לעיל סעיף לו, ודון מינה לנידון דידן]

מ

חדרי בתי החולים שיש שם חולים העושים צרכיהם בכלי, חייבים להניח בפתחיהם מזוזה. ויתן המזוזה בתוך נרתיק כשהיא ניילון. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקס]

מא

מזוזה הקבועה בפתח שער הבית, בפנים הבית, והדלת מבחוץ, אף על פי שאיש ואשתו ישנים שם, ומשמשים מטותיהם, אין צריך לכסות המזוזה בכלי תוך כלי, אלא טוב לכסותה בכיסוי בעלמא, שכיון שהמזוזה היא למעלה מעשרה טפחים, הרי היא כמו ברשות אחרת, וכמו שכתב מרן הבית יוסף בשם הסמ"ג. וכן המנהג. [חופה וקידושין עמוד תקסב]

מב

חדר שמשתמשים בו לכביסה בלבד יניח בו מזוזה בלי ברכה, ויכסנה בעור או בניילון וכיוצא. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקסג. שו"ת זבחי צדק חלק ב' או"ח סי' לה]

מג

בית כסא ובית מרחץ ומקוה פטורים ממזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד, ונאמר וכתבתם על מזוזת "ביתך", מה בית העשוי לכבוד, יצאו בית הכסא ומרחץ שאינן של כבוד. וכל דירה שאינה של כבוד פטורה ממזוזה, כגון חדר אמבטיה שבתוך הדירה, הואיל ואינו דירה של כבוד, שעומדים שם ערומים להתרחץ, לכן פטור מן המזוזה. ובמקום שלפעמים נמצא טינוף, כגון חדר שנמצאים בו תינוקות קטנים, יש לכסות

המזוזה. אבל במקום טהרה טוב שהמזוזה תהיה נראית. וחדר החיצון של בית המרחץ חייב במזוזה בלי ברכה, שאין הברכות מעכבות. [ילקו"י חופה וקידושין עמ' תקסה.]

מד

הדבר פשוט שאם רוצים להפוך את בית המרחץ לבית דירה, ועוקרים את ספסלי ורהיטי בית המרחץ, ומסיידים אותו, ופותחים בו חלונות, ומרצפים אותו במרצפות המתאימות לבית דירה, חייבים לקבוע בו מזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקסה יביע אומר ח"ז או"ח סי' יא]

מה

בבית הכסא ובית המרחץ שפטורים ממזוזה, אין להחמיר ולקבוע שם מזוזה, אף אם מכסה את המזוזה בכמה כיסויים. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקסו. ש"ך רפו ס"ק יא]

מו

בחדר ההמתנה שלפני המקוה, שהוא כעין משרד המשרת את הנהלת המקוה, ואין לו קשר למתרחצים, יש לקבוע שם מזוזה. אבל לא יברך על קביעת המזוזה. [שם עמוד תקע].

מז

כניסה לחדר המדרגות שיש שם פתח, שתי מזוזות ומשקוף היוצרים צורת הפתח, יש לקבוע שם מזוזה בברכה. ואם אין בה דלת כלל, יקבע מזוזה בלי ברכה. [שם עמ' תקסו]

מח

אם בחדרי מדרגות יש כמה כניסות היוצרים צורת הפתח זה לפנים מזה כולם בכלל שערי הבית, ויש לקבוע בכולם מזוזה. ואם הכניסה לבית היא בקומת העמודים התומכים את הבנין, אין העמודים נחשבים למזוזות הבית, ואין לקבוע בהם מזוזות, אלא אם כן יש משקוף היורד בין העמודים מן התקרה היוצר צורת הפתח. [חופה וקידושין עמוד תקסז]

מט

חדר המיועד לחניית רכב, יש מי שכתב שחייב במזוזה, אם המקום מקורה ועם שער ודלת. ואם אין שם דלת יקבע בלי ברכה. ולדעת הרמב"ם גם כשיש שם דלת פטור ממזוזה. ולכן אין לקבוע שם מזוזה בברכה, אלא יקבענה בלי ברכה. [חופה וקידושין עמוד תקסז]

נ

מעלית, יש אומרים שאינה חייבת במזוזה, כיון שלא עשויה לדירה אלא דירת עראי, שהרי היא מטלטלת ואין בה מקום קבע. [והיינו אף באופן שיש בה ד' אמות על ד' אמות]. וגם הפתח הקבוע שבבנין שדרכו נכנסים למעלית, פטור מן המזוזה. ויש אומרים שהמעלית חייבת במזוזה. והמנהג כסברא ראשונה. והמחמיר לקבוע שם מזוזה בלי ברכה, תבוא עליו ברכה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקסח. הליכות עולם ח"ח עמוד ש].

נא
אין לקבוע מזוזה בפתח תיאטרון, או בפתח קולנוע, וכדומה. [חופה וקידושין עמו' תקעא].

נב
יש אומרים שאין לקבוע מזוזה בבית המעצר, או בית סוהר אזרחי או צבאי, אם יש זוהמא, וגם חשיבא דירת עראי. ויש אומרים שמאחר וקובע המזוזה כשהיא גבוהה עשרה טפחים, וגם נותנה בנרתיק, וגם אין המקום מיועד לזוהמא, חייב במזוזה. ולכן יקבע מזוזה במקומות הנקיים שבבית הסוהר [בברכה], ויפטור שאר החדרים שבבית המעצר. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א - חופה וקידושין עמוד תקעב].

נג
מבנים לריכוז אשפה או שאר דברים שאינם לכבוד, גם אם יש בהם צורת הפתח ודלת, אין לקבוע בהם מזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות א - חופה וקידושין עמוד תקעב].

נד
רפת בקר ולול של תרנגולים [שבתוך הבית] שיש בהם ארבע אמות על ארבע אמות, ומזוזות ומשקוף, אף על פי שזוהמתן מרובה, חייבים במזוזה ללא ברכה. ויכסו אותה בשני כיסויים. ועכשיו אין נוהגים בשום מקום לעשות מזוזה ברפת, דדוקא בימיהם דהיתה נקיה קצת, ולא נפיש זוהמייהו רפת היה חייב במזוזה, אבל עכשיו אנו רואים בחוש דנפיש זוהמייהו, ולכן פטור ממזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקעב]

נה
מכוניות אפילו שיש בהם פתח גבוה עשרה טפחים, כגון אוטובוס, טנדר, או מכונית משא, או פתחי קרונות הרכבת, פטורים מן המזוזה, לפי שאינן עשויים לדירת קבע. וכן קרון המחובר למכונית שאפשר לאכול ולישון שם, פטור ממזוזה, כיון שאין דרים בו דירת קבע, ולכן דינו כבית שבספינה שפטור ממזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקעג]

נו
קרונות העשויים לדירה, כמו מה שמצוי בקרונות דוגמת קרוואן, אף שהקרוואן מיטלטל ונוסעים עמו ממקום למקום, מכל מקום כיון שדרים שם, חייבים במזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' - חופה וקידושין עמוד תקעד]

נז
בתים שבספינה פטורים ממזוזה, מפני שהם דירת עראי. אבל המטיילים באניות שעשועים ויש להם שם דירות עם כל הנוחיות חייבים במזוזה. ומכל מקום נכון שלא יברכו. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א' - חופה וקידושין עמוד תקעד]

נח
מטוס או מסוק שמשמש כספינת אויר פטור ממזוזה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקעד]

נט
סוכה שנבנית למצות החג, פטורה ממזוזה, מפני שהיא דירת עראי. [שם עמוד תקעד]

ס
תקרה של אזבסט או פלסטיק שהוציאו את התקרה והניחו סכך לחג סוכות כפי הדין, לאחר החג אין צריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש בגלל הפיטור של ימות החג. וכמבואר לעיל סעיף לד. אך אם ירצה להחמיר ולהסירה טוב שיקחנה למגיה לבודקה אם המזוזה כשרה, ואז כשיחזור לקובעה יוכל לברך על קביעתה, והמחמיר לעשות כן תבוא עליו ברכה. וכן הדין לעיל בסעיף לד דהמחמיר תע"ב. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תקעה]

סא
המשכיר דירתו לגוי בערב פסח כדי להפטר מבדיקת חמץ, כשחוזר לדירתו אחר הפסח אין צריך לעקור את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש, ואין צריך להחמיר בזה משום תעשה ולא מן העשוי, כיון שבעת שקבעה היה זמן חיוב בקביעת המזוזה. [ילקוט יוסף שובע שמחות ח"א - חופה וקידושין עמוד תקעו. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סי' ג' אות ד]

סב
אם קבע את המזוזה בפתח בעוד הפתח אינו מחובר לבנין, ואח"כ קבע את הפתח בבנין [הנקרא כיום משקוף], פסול, וצריך להוציא את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש. [שם].

סג
בית כנסת שאין בו בית דירה פטור ממזוזה, ואם יש בו בית דירה לשמש או לאיזה אדם, חייב במזוזה. והמנהג לקבוע מזוזה בבתי כנסת בלי ברכה, גם כשאין שם דירה לשמש. [חופה וקידושין עמוד תקעו. וע"ע ביביע אומר ח"ג דף רב: חיו"ד סי' כז אות ז]

סד
בתי מדרש, ואולם הלימוד שבישיבות הקדושות, יש מחייבים לקבוע מזוזה אפילו אם אין שם בית דירה, שמאחר והתלמידים יושבים בו מהבוקר עד הערב דומה הוא לדירה. ויש אומרים שגם בתי מדרש פטורים ממזוזה, ונכון לחוש לסברא ראשונה ולקבוע מזוזה בלי ברכה. ואם יש בסמוך חדר העשוי לשינה [פנימיה] יברך על קביעת המזוזה בחדר זה, ומיד יקבע מזוזה באולם בית המדרש בלא ברכה. [ילקוט יוסף שובע שמחות א' עמוד תקעח. איסור והיתר כרך ב' במבוא. ירחון קול תורה אב תשס"ג עמוד מב]

סה
בית השותפים חייב במזוזה והיינו דוקא כששני השותפים יהודים אבל אם השותף גוי יקבע בלי ברכה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תקעח. וע' בשו"ת רעק"א סי' סו]

סו

אם הישראל הוא הבעלים על הדירה, והעכו"ם שוכר את הדירה, לכולי עלמא פטור מן המזוזה, אפילו שהבעלים הוא ישראל. [ילקו"י חופה וקידושין עמ' תקעט. שו"ת רעק"א סי' סו]

מקום וסדר קביעת המזוזה וברכתה

סז

כשבא לקבוע מזוזה על הפתח, כורכה מסופה לראשה, מתיבת אחד כלפי שמע ישראל. ואם קובעה בבית שיש שם גם תשמישים שאינם של כבוד, יכרוך את המזוזה בנייר או בניילון, ואחר כך יתננה בתוך נרתיק, או שפופרת של קנה או של כסף, ובכך תהא נחשבת כמונחת בשני כיסויים, ובפרט שהמזוזה מונחת בגובה של עשרה טפחים ויותר, אבל אם קובעה במקום שיש שם רק תשמישים של כבוד, יכול להניחה כמות שהיא בתוך הנרתיק ויניח נקב נגד השם מבחוץ, ומכל מקום יכסנו בזכוכית שלא ימחק. [שם עמוד תקפ]

סח

אחר שכרך את המזוזה כנ"ל, יברך "לקבוע מזוזה", ויקבענה. אך אין כריכת המזוזה מעכבת, ומן הדין מותר לקבוע המזוזה כשהיא שטוחה ומכוסה בזכוכית או בניילון, וכתיבתה נראית לעיני כל רואיה כשהיא קבועה כך במזוזת הבית. ובפרט כאשר היא כתיבה יפה. ואמנם לכתחלה אין לשנות מן המנהג לקובעה כשהיא מגולגלת בתוך נרתיק. ועל כל פנים בדיעבד שכבר הוקבעה כשהיא שטוחה וגלויה יש להקל. [חופה וקידושין עמוד תקפ. וראה עוד בשו"ת יביע אומר חלק ח סימן ל].

סט

יש אומרים שאין לכרוך המזוזה בקלף, או בנייר וניילון, כדי שלא יהיה דבר חוצץ בין המזוזה לבית. אולם לא משמע כן מדברי הפוסקים, שמאחר ואינה אלא לשומרה לבל תפסל מלחלוחית הכותל, שפיר דמי. וכן עיקר לדינא שאין הקלף חוצץ. [חופה וקידושין עמוד תקפז. וראה ביביע אומר ח"ח סי' כט שהביא מ"ש הגר"א במעשה רב (סי' ק), שלא לכרוך המזוזה בקלף וכיוצא בזה שלא יהיה דבר חוצץ בין המזוזה לבית, אך דבריו היפך דברי הפוסקים שכתבו, שיכרוך המזוזה מסופה לתחלתה, ויניח אותה בשפופרת של קנה או של עץ או שאר כל דבר, ויברך לקבוע מזוזה ויקבענה במקומה. וכן יש לנהוג כדברי הפוסקים, ואין הקלף חוצץ, וכן פשט המנהג, ולית דחש להא דהגר"א. ופוק חזי מאי עמא דבר]

ע

מנהגינו לקבוע את המזוזה כשהיא זקופה, ארכה לאורך מזוזת הפתח, ולא באלכסון, וכדרך שאנו מניחים את ספר התורה בארון הקודש כשהוא זקוף. וכן המנהג אצל הספרדים. ואם הניחה שכובה לרוחב הפתח פסולה. ואחינו האשכנזים מניחים אותה

באלכסון, לצאת ידי חובת כל הפוסקים. אך אין מנהגינו כן, ואין לשנות מן המנהג. ואם מזוזת הפתח צרה מאד, ואי אפשר להניחה באלכסון, גם הם יניחוה זקופה, כי כן עיקר להלכה. [חופה וקידושין עמוד תקפח. הליכות עולם חלק ח' עמוד רנז]

עא

צריך לכוין שיהיה שמע ישראל - דהיינו סוף הגלילה - לצד חוץ. [שם עמוד תקפט]

עב

מנהג הסופרים לכתוב על המזוזה מבחוץ שם "שדי". והסופרים האשכנזים יש להם מנהג קדום לכתוב עוד על המזוזה מבחוץ "כוזו במוכסז כוזו" כנגד תיבות"ה' אלהינו ה'" שבפסוק שמע ישראל. [ושמות אלו הם האותיות שאחר האותיות של"ה' אלהינו ה'" מאחריהם]. ואף על פי שאין הכרח בכתיבה זו, מכל מקום כיון שאין הכתיבה הזאת במזוזה עצמה מבפנים, אלא מבחוץ, אינה פוסלת את המזוזה. וכיום גם הסופרים הספרדים כותבים תיבות אלו על המזוזה מבחוץ, ואף על פי שמרן הבית יוסף כתב "שאין אנו נוהגים לכותבם", מכל מקום אין למחות בידי הסופרים הנוהגים כן, שיש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף חופה וקידושין (שובע שמחות ח"א) עמוד תקפט. יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' כח]

עג

אם נכתבו שמות מלאכים מבחוץ על גב המזוזה, בדיעבד אין לפסול את המזוזה, ורק אם כותבים שמות מלאכים מבפנים, יש בזה קפידא שלא לעשות כן. ויש אומרים שגם אם כתבו שמות מלאכים בסוף המזוזה מבפנים, אין זה פוסל את המזוזה. [חופה וקידושין עמוד תקצ]

עד

יקבע את המזוזה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ, ומצוה לקבוע המזוזה בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים, כדי שיהיה כל הבית שמור מבפנים למזוזה. (מנחות לג: ש"ע סי' רפה ס"ב, וסי' רפט ס"ב). וזהו רק לכתחלה, אבל בדיעבד שלא קבעה בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים, כשרה. ואם יש טירחא להסירה לקובעה בטפח החיצון, אין צריך לטרוח בכך, ויניחנה במקומה. ומכל מקום אם טרח והוציאה וקבעה בטפח החיצון תבא עליו ברכה, אך לא יברך על קביעתה. [חופה וקידושין עמוד תקצד]

עה

אם קבע המזוזה בחלל הפתח אחר הדלת, באופן שקבע אותה במזוזת הפתח תחת המשקוף, ורק שהיא אחרי הדלת, כשרה. אבל אם קבעה בכותל הבית אחר הדלת פסולה. [חופה וקידושין עמוד תקצה]

עו

כדי לקבוע את מקום קביעת המזוזה, יש למדוד את גובה פתח השער או הבית, ויחלק הגובה לשלש, ויקבע את המזוזה בתחלת השליש העליון של גובה השער מלמטה למעלה. [חופה וקידושין עמוד תקצו. יביע אומר חלק ב' חיו"ד סימן כא]

עז

אם פתח שער החצר גבוה מאד, יש אומרים שמותר לקובעה באופן שתהיה בין כתפיו, ויש אומרים שלעולם יניחנה בתחלת שליש העליון. וכן עיקר. ואף על פי שאם יניחנה למעלה מבין כתפיו לא יוכל לתת ידו עליה בכניסתו וביציאתו, כנהוג, אף על פי כן צריך להניחה בתחלת שליש העליון. [חופה וקידושין עמוד תקצז]

עח

אם טעה וקבע המזוזה בברכה למטה משליש העליון, ולאחר זמן נודע לו שלא עשה כדין, שהרי אפילו רק חלק ממנה, פסולה, צריך להסירה ולחזור ולקובעה בתחלת שליש העליון. וצריך לברך אקב"ו לקבוע מזוזה. [חופה וקידושין עמוד תר]

עט

צריך לקובעה בצד ימינו של הנכנס לבית, וכמו שדרשו חז"ל וכתבתם על מזוזות "ביתך", דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו ללכת, רגל ימין עוקר תחלה, והולכים אחר ימין של כל אדם. ואם טעה וקבע המזוזה בברכה בצד שמאל של הפתח, ולאחר זמן נודע לו הדין, שהדבר פסול ונחשב כאילו לא הניח מזוזה כלל, צריך להסירה מצד שמאל ולהניחה בצד ימין. ויחזור לברך, אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה, על קביעתה בצד ימין. [חופה וקידושין עמוד תרג. ש"ע סימן רפט ס"ב. ערוך השלחן סימן רפט ס"ה]

פ

אף על פי שכתבנו שמקום קביעת המזוזה הוא בתחלת שליש העליון (מלמטה למעלה), אם הניחה יותר למעלה, אם יש טירחא להסירה כדי לקובעה בתחלת שליש העליון, אין צריך לטרוח בזה, שכל שהדבר נעשה נחשב כדיעבד, ואין מטריחים אותו להסירה כדי לקובעה בתחלת שליש העליון, שאינו אלא לכתחלה, וכל שכן שיש פוסקים שמתירים בזה אף לכתחלה. ומכל מקום אם טרח והסירה וקבעה בתחלת שליש העליון, תבוא עליו ברכה. וכל זה בתנאי שתהיה המזוזה רחוקה מן המשקוף העליון טפח. אבל אם הניחה בתוך הטפח הקרוב למשקוף, צריך להסירה ולחזור ולקובעה כשהיא רחוקה מן המשקוף טפח. ואפילו אם רק חלק העליון מן המזוזה מונח בתוך הטפח הסמוך למשקוף, צריך להסירה ולהניח את כולה כשהיא במרחק טפח מן המשקוף. אך לא יברך. [שם עמוד תרד]

פא

כשיש לו חדר בתוך חדר יש לקבוע את המזוזה בימין הכניסה לחדר הפנימי. ואם יש יציאה גם מהחדר הפנימי לחוץ, קובע את המזוזה בימין הנכנס לחדר שיש בו היכר ציר. דהיינו שקובעה במקום שעשה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות. ובדרך ימין שנכנסים לו קובעים שם את המזוזה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרח]

פב

אם אין מקום לקבוע המזוזה בחלל הפתח, אין לקובעה בכותל הסמוך לפתח, או אחרי הדלת. ולכן יש להקפיד בעת בניית הפתח להשאיר מקום שיוכל לקבוע המזוזה בחלל הפתח. ואם לא נשאר מקום על כל פנים אין לו לברך כשאינה בחלל הפתח. וכבר נתבאר שאם קבעה בכותל הבית אחר הדלת פסול. [חופה וקיד' עמ' תרט. בן איש חי כי תבא אות י]

פג

כיצד קובעה, ימסמרנה במסמרים במזוזת הפתח, או יחפור בה חפירה ויקבענה בה, ולא יעמיק לחפור טפח בעומק שאם עשה כן הרי היא פסולה. [חופה וקידושין עמוד תרט]

פד

מזוזה שאין כל אפשרות לקובעה בפתח על ידי מסמרים מפני שהפתח עשוי מברזל, מותר להדביקה בדבק חזק באופן שתעמוד ביציבות ימים רבים, כיון שסוף סוף נתחברה בחיבור גמור. אבל אם תלה את המזוזה במקל באופן שהיא מתנודדת לכאן ולכאן, פסולה, שצריך לקובעה במסמרים, או בדבק חזק כנז', או שיחפור בכותל, ויקבענה שם על ידי טיחה בטיט וסיד, ורק יראה ממנה שם "שדי", שתיראה למי שנכנס ולמי שיוצא. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמ' תרט. יחוה דעת חלק ו' סימן נח עמוד רצז]

פה

קודם שיקבענה במזוזת הפתח יברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה". ואם בירך על מצות מזוזה, יצא. ואינו מברך עליה בשעת כתיבתה, שקביעת המזוזה היא המצוה. [הרמב"ם פ"ה מהלכות מזוזה הלכה ז. ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרי]

פו

גם כשקובע הרבה מזוזות בפתחי החדרים שבבית, מברך לקבוע מזוזה בלשון יחיד ולא לקבוע מזוזות. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריא]

פז

המנהג פשוט שמברכים רק על המזוזה שקובעים בפתח הבית, ופוטרים בה את כל המזוזות שקובע בחדרי הבית, שאם יברך על כל מזוזה ומזוזה הרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה. ולכן אפילו אם קובע שתים או שלש מזוזות, או יותר, לכל חדרי הבית, ברכה אחת לכולן. (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א ח"א סימן תתט). [חופה וקידושין עמוד תריב]

פח

אם קבע מזוזה בפתח אחד, והוצרך לקבוע מזוזה בדירה או בחצר אחרת, וצריך ללכת לשם, יש אומרים דההליכה הויא הפסק, וצריך לחזור ולברך. ויש חולקים. ויש שיעצו שלא יקבעם סמוכים אלא ישהה בין חצר לחצר איזה שעות, ויעשה היסח הדעת בעסקים אחרים ביניהם, כדי שיוכל לברך על החצר השני לכולי עלמא.[חופה וקידושין עמ' תריב]

פט

בעל הבית יכול למנות שליח שיברך לקבוע מזוזה במזוזה הראשונה שקובע, [וכגון להזמין חכם גדול בתורה, או את המרא דאתרא], ואחרים יקבעו אחר כך המזוזות בלי ברכה על סמך ברכת השליח. ואז על הרב לברך אקב"ו"על קביעת מזוזה", ואין לבעל הבית לחזור ולברך בפתח השני, שגם זה בכלל ברכה שאינה צריכה. וכן ההיפך, אם בעל הבית בירך על הפתח הראשון, ומכבד אדם אחר לקבוע מזוזה בחדר השני, אין לו לברך. ורק כשבעל הבית קובע בעצמו את המזוזה מברך "לקבוע" מזוזה. וכן בשאר מצות, כגון העושה מעקה לעצמו, מברך אקב"ו"לעשות מעקה", ואם הפועל ישראל עושה מעקה לאחרים, יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו "על עשיית מעקה", וכן כל כיו"ב. [חופה וקידושין עמוד תריג]

צ

אין מברכים "שהחיינו" כשקובעים מזוזה. ואף אם לובש בגד חדש, אין להפסיק בין ברכת המזוזה לשהחיינו. אלא אם ירצה אחר שילבש החולצה, יברך שהחיינו, ותיכף יברך על המזוזה ויקבענה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריז]

צא

מי שקבע מזוזה בביתו, ושכח לברך ברכת המצוה, שהיא "לקבוע מזוזה", ונזכר אחר ימים אחדים, יכול לברך על המצוה, כיון שעשייתה קיימת ונמשכת, כמו בציצית ובתפלין שאם לא בירך קודם קיום המצוה, כדקיימא לן שיש לברך עובר לעשייתן, מברך כל זמן שהוא מעוטף בציצית ומוכתר בתפלין שעליו. ואמנם נכון יותר שימסור את המזוזה להגה"ח, וכשיבא אחר כך לקובעה יוכל לברך אפילו אם יצאה כשרה. [וזה בדרך עצה טובה, אבל מעיקר הדין יכול לברך גם אחר כך, כיון שהיא מצוה נמשכת]. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תריז. יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן כז. והביא שם להקת האחרונים חבל נביאים שפסקו לברך. וראה עוד ביביע אומר חלק י' חיו"ד סימן ל עמוד רמו, ושם הביא מחלוקת באחרונים, אם מצות מזוזה דומה למצות ציצית, או תפלין, שהיא נמשכת, ויכול לברך גם לאחר שהניח תפלין או לאחר שלבש ציצית. או אין מצוה זו דומה אליהם, ואחר שקבעה אינו רשאי לברך. ולכן הנכון הוא שיסירנה על מנת לבודקה, על ידי סופר מגיה, אם כשרה היא, ואחר שתמצא כשרה, יחזור ויקבענה

בברכה לפניה. כי גם המוסר מזוזה לבודקה וחוזר לקבוע אותה צריך לברך על קביעתה, כמו שנתבאר בשו"ת יביע אומר ח"ג (חיו"ד סי' יז אות י).]

צב

חייב אדם לבדוק את מזוזות ביתו פעם אחת בכל שלש שנים ומחצה. וממדת חסידות היא לבודקן מידי שנה בחודש אלול. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרכא. יחוה דעת ח"א סימן מט]

צג

מי שהסיר את המזוזה מפתח ביתו ונתנה לסופר כדי לבודקה ולהגיה אותה, ונמצאת כשרה, כשחוזר לקובעה בפתח ביתו חוזר ומברך לקבוע מזוזה. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכב. יביע אומר ח"ג דף קסד. יחוה דעת ח"ג סימן פ. הליכו"ע ח"ח. וראה הבהרה לזה בילקו"י שם]

צד

אם הסיר המזוזה על דעת לעשות לה תיק נאה יותר, וחוזר לקובעה, אין צריך לברך, אלא אם כן השהה אותה בידו שעות רבות, עד שהסיח דעתו ממנה, שאז צריך לברך קודם שיקבענה. [שם]

צה

אם נפלה המזוזה מעצמה ממזוזת הפתח, וחוזר לקובעה, הדבר שנוי במחלוקת אם יברך עליה כשקובעה שנית, וספק ברכות להקל. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרכב, תרכד]

צו

מותר ליקח מזוזה מפתח זה ולקובעה בפתח אחר. ודוקא בפתח שגם הוא חיובו כראשון, אבל לא מפתח שחיובו מדאורייתא לפתח שחיובו מדרבנן. [חופה וקידושין עמוד תרכג]

צז

מזוזה שנכתבה בכתב אשכנזי כשרה גם לספרדים, וכן להיפך. ומכל מקום טוב להדר שהדייר הספרדי יקח מזוזה הכתובה בכתב ספרדי, והאשכנזי יקח מזוזה הכתובה בכתב אשכנזי, כפי מנהג אבותיהם. והמחליף מזוזות דירתו שנכנס לדור בתוכה במזוזות אחרות מהודרות יותר, וכן ספרדי המחליף מזוזות שהיו בדירתו בכתב אשכנזי למזוזות שנכתבו בכתב ספרדי, כפי שראוי לעשות למצוה מן המובחר, הרי זה צריך לברך על כך. ויברך על אחת מהם ויפטור השאר. וכן אם נטל מזוזות ביתו לבדיקה, ויצאו כשרות, יש לברך כשחוזר לקובעם. וכל שכן אם יצאה המזוזה פסולה ומחליפה באחרת, שיש לברך. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכג. יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' יז דף קסד. ויחוד דעת ח"ג סי' פ]

צח

הנכנס לדור בדירה חדשה שיש בה מזוזות, מן הראוי להוציא עצמו מידי כל ספק ויטול את המזוזות הנמצאות שם כדי לבודקן, ושוב יקבעם בברכה, ונכון לעשות גם כן היסח הדעת. [ומסתמא כשלוקחם לבדיקה מסיח דעתו]. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרכה]

צט

המעתיק דירתו ונוטל המזוזות שלו שהם מהודרים מאד, ונותן במקומם מזוזות אחרים כשרים, מדינא יש להקל בזה. ומכל מקום דרך עצה טובה שיטול המזוזות המהודרות למטרת בדיקה, ואחר כך יוכל לקבוע מזוזות אחרות כשרות, ויברך "לקבוע מזוזה". ועל הצד היותר טוב יעשה כן ימים אחדים לפני עזבו את דירתו. [שם עמוד תרכו]

ק

כשצבעו המזוזה וקשה להסירה כדי לבודקה, אין לתת שם עוד מזוזה, שיש אומרים שיש בזה איסור בל תוסיף. ואין לעשות כן אפילו אם יגרם הפסד. אלא הנכון להסיר את המזוזה קודם הצביעה, כדי שהמזוזה לא תתקלקל מלחות הצבע. [חופה וקידושין עמ' תרכח]

קא

אם לא הסירו את המזוזות קודם הצביעה, וצבעו על המזוזה, יש לבדוק את המזוזות כי יתכן שנכנס לשם לחות ונתקלקלו האותיות. [ילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרכז, תרכח]

קב

מזוזה צריכה שרטוט, ומזוזה שנכתבה בלי שרטוט פסולה. ואין מועיל לשרטטה אחר כך. וכן כשיש ספק אם שרטטום, ובמשך הזמן נמחק השרטוט, או שמא לא שרטטום כלל, יש להחמיר מספק, שהשרטוט במזוזה הלכה למשה מסיני. ומכל מקום אם תיבה אחת או שתים מן המזוזה נכתבו בלא שרטוט, ישרטטם אחר כך, ויכשירה, והוא הדין בספר תורה. [שובע שמחות ח"א חופה וקידושין עמוד תרכח. יביע אומר ח"א יו"ד סי' כ]

קג

לכתחלה יקנה מזוזה שנכתבה על קלף לא משוח, שיש אומרים שהמשיחה נחשבת הפסק בין הכתב לקלף, וגם במזוזה שנכתבה בקלף שאינו משוח הכתיבה מתקיימת זמן רב. אולם מעיקר הדין מזוזה שנכתבה על קלף משוח כשרה, ואף לכתחלה יכול לברך על קביעת מזוזה שנכתבה בקלף משוח, שאין המשיחה פוסלת, הואיל והיא מיפה את הכתיבה, והוי בכלל כל לנאותו אינו חוצץ. [ילקו"י ח"ב עמ' קנו. חופה וקידושין עמוד תרלט]

קד

בערים שיש שם מגדלי חזיר, חייבים תושבי העיר לתת מזוזה בפתחיהם. ורק בפתח שהחזירים עוברים שם פטור ממזוזה. [חופה וקידושין עמוד תרמ. הליכות עולם ח"ח עמ' רעו]

קה

הדבר פשוט וברור שמזוזות הנעשות בדפוס ובצילום, אינן כשרות כלל, וכיון שבעוה"ר מצויים הרבה מזוזות כאלה בשוק החופשי, לפיכך מצוה לפרסם להמון העם שירכשו מזוזה אך ורק מתלמידי חכמים יראי שמים, לבל יבטלו מעליהם מצוה יקרה זו. [ילקו"י על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד, סי' ג'. יחו"ד ח"ו סי' נז. חופה וקידושין עמ' תרמא]

קו

מזוזות אשר חדשים מקרוב באו שלוקחים טבלא של משי שחקוק בהם פרשת שמע ישראל שכותבים במזוזה, ומניחים קלף מתחת לטבלא, ושופכים דיו על הטבלא וממרחים אותו הלוך ושוב במגב, והדיו יורד דרך נקבי המשי על הקלף, וכהרף עין נדפסת המזוזה כולה, מזוזה כזו פסולה אפילו בדיעבד, והמברך על קביעת מזוזה כזו ברכתו ברכה לבטלה, והוא מכשול חמור מאד. [ילקוט יוסף על הלכות תפילין מהדורת תשס"ד, סי' לב. וילקו"י שובע שמחות חלק א' חופה וקידושין עמ' תרמב]

קז

יש אומרים שאין להתיר לתלות מזוזה על הצוואר בשרשרת כעין קמיע למזל ושמירה. או לתלותה במכונית. ויש מקילין בזה, וכן עיקר לדינא, כשעושה כן מצד אמונה לשם שמירה, כעין קמיע, ולא בשביל תכשיט גרידא. וכשתולה מזוזה במכונית יש להקפיד שתהיה קבועה דרך הנחה ולא דרך תליה. [חופה וקידושין עמוד תרמה. וזה דלא כמו שכתבנו בתחלה לחוש להחמיר בזה. שהעיקר כמו שנתבאר בהליכות עולם חלק ח' בדין זה, וכמבואר כאן]

קח

אין למכור מזוזה לגוי לשם סגולה או למזכרת, מפני שאסור להוציאם מרשות הקודש לרשות החול. ואם יש חשש איבה, או משום סכנה, מותר. [חופה וקידושין עמ' תרמו]

קט

אם משכיר את ביתו לגוי, יסיר את המזוזה קודם שיכנס לשם הגוי. [שם עמוד תרמז]

קי

המתגורר בעיר שרובה גויים, ועוזב את הדירה ויתכן שיבואו לדור שם גוים, יש לו להוציא את המזוזות, כדי שלא יבואו לידי בזיון. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיא

היוצא מן הבית על דעת להרוס את הבית, צריך להוציא המזוזות, כדי שלא יבואו לידי ביזיון ח"ו. [ילקו"י שובע שמחות א - חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיב

מי שנפלה מזוזה מידו על הארץ אינו צריך להתענות, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם שהתענית תגרום לו להתבטל מלימודו אך טוב שיתן מעות לצדקה. ונכון גם שיבדוק

את שאר מזוזות ביתו אם הם כשרים. וכל שכן במגילת אסתר שנפלה מידו, שאינו צריך להתענות, לפי שאין בה אזכרות ה' כלל. [ילקו"י שובע שמחות א' - חופה וקידושין עמוד תרמז]

קיג

השוכר בית מחבירו, חייב השוכר לקבוע בה מזוזה ולתקן מקום קביעותה. [חופה וקידושין עמוד תרמח. שלחן ערוך סימן רצא סעיף ב]

קיד

השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה בברכה מיד משום יישוב ארץ ישראל, אבל השוכר בית בחוץ לארץ פטור ממזוזה כל ל' יום. ואם רצה לחייב את עצמו ולקבוע מזוזה מיד, לא יברך על קביעתה. ואפי' לאחר שיעברו עליו ל' יום, אין צריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש, ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, דזמן ממילא קאתי. [והמחמיר לקובעה מחדש תבא עליו ברכה]. ולאחר ל' יום הואיל ונראה שהבית שלו, חייב במזוזה ובברכה. ואם שכר את הבית לתקופה של חצי שנה ויותר, שאז חייב לקבוע מזוזה מיד, לא יברך על קביעתה, אם קובעה קודם ל' יום. [חופה וקידושין עמ' תרמח. הליכות עולם ח"ח עמו' דש].

קטו

השוכר בית בחוץ לארץ לזמן פחות מל' יום, והחמיר ונתן שם מזוזה בלא ברכה, וכשעברו ל' יום החליט לבסוף להשאר לדור בדירה, יש אומרים שיכול לברך על המזוזה גם כשהיא קבועה, ויש אומרים שצריך להוציאה ולחזור ולקובעה. ואף שלדינא א"צ להסירה ולקובעה מחדש, מ"מ נכון יותר שיוציא את המזוזה וימסרנה להג"ה, ויחזור ויקבענה בברכה. ומיהו אם לא הוציא את המזוזה, יצא ידי חובת מצות מזוזה, ואין לפסול בזה משום "תעשה ולא מן העשוי". [חופה וקידושין עמוד תרנח. יביע אומר ח"ח או"ח סי' ג' אות ד]

קטז

הקונה בית בחוץ לארץ חייב במזוזה בברכה מיד. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנה. ומה שכתבנו בשובע שמחות בהערה בדין חוץ לארץ, אין זה אלא דרך הערה ולימוד, אך לא נחתנו שם לענין מעשה, ולכן לא הובאה ההלכה שם למעלה. ולדינא העיקר כמו שנתבאר כאן]

קיז

מי ששכר בית בארץ ישראל, וקבע בו מזוזה ובברכה, וחזר וקנאו מבעל הבית בקנין גמור, יש מי שאומר שאין צריך להסיר את המזוזה ולחזור ולקובעה מחדש, ואין בזה חשש משום תעשה ולא מן העשוי. והנכון הוא שיסיר את המזוזה ויתננה לסופר לבודקה אם כשרה היא, ואם תמצא כשרה יחזור ויקבענה בברכה. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנז]

קיח
השוכר בית מגוי חייב במזוזה, ובארץ ישראל החיוב הוא מיד, אבל בחוץ לארץ החיוב הוא לאחר שלשים יום, על פי המבואר לעיל. [ילקו"י חופה וקידושין עמוד תרנח]

קיט
מותר לטלטל מזוזה בשבת, כיון שיכול ללמוד ממנה כמה הלכות. [שם עמ' תרנט]

קכ
מזוזה שנפלה ממקומה בשבת, יש אומרים שאם אינו קובעה במסמרים, או שנותנה לתוך בית קיבול מוכן, מותר להחזירה בשבת. ויש מחמירים. [חופה וקידושין עמוד תרס]

קכא
היוצא מביתו ונוסע לעיר אחרת לחודש ימים יחד עם כל בני ביתו, וחוזר לביתו, אינו צריך לחזור ולברך על קביעת המזוזה, שאף על פי שהמזוזה חובת הדר, ובזמן שנסע ויצא מביתו, לא היה מי שדר בבית, מכל מקום כיון שדעתו לחזור לביתו, אין הבית נפקע מחיוב מזוזה, ולכן אף כשחוזר, פטיר ועטיר מלברך על קביעת המזוזה כלל. [שם עמוד תרס]

קכב
מותר לתייג אחר כתיבת המזוזה, ואין בזה משום שלא כסדרן, כיון שאין התגין מעכבים. [שם עמוד תרסג. ולגבי ספר תורה שאין בו תגין, ראה לעיל עמוד תשל]

קכג
סופר שהיה כותב מזוזות וכתב האזכרות לשם קדושתן, ובאחת המזוזות שכתב נסתפק אם כאשר כתב שם ה' כיון במחשבתו לשם קדושת ה', או לא, ואמנם בתחלת כתיבת המזוזות אמר שכותב לשם קדושת המזוזה, ואחר כך השלים המזוזה ונתערבה בעוד שמונה מזוזות כשרות, ואי אפשר להבחין ולהבדיל ביניהם, יש להתיר את כל המזוזות. אלא שיש לקבוע אחת מן המזוזות במרפסת שאינה צריכה מזוזה מן הדין, כגון שאין בה ד' על ד', ותו לא מידי. [ילקו"י שובע שמחות ח"א חופה וקידושין עמוד תרסג]

סימן רצב - הלכות שילוח הקן

א
עיקר מצות שילוח הקן היא שיקח את היונה [האם] בידו, ויפריחנה. ויש מי שכתב שאם יעשה כך הוי עבירה במה שנוטל האם על הבנים, ולדעתו צריך להפריח האם מעל הבנים, אולם בגמ' חולין (קמא.) ומדברי התוס' והרמב"ם מבואר שאין בזה עבירה, אחר שלוקח האם מעל הבנים כדי לשולחה. וכתב מרן החיד"א שיכוין להדיא שלא לזכות באם, אלא שלוקחה בידו כדי לקיים מצות שילוח. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לב עמוד רמז].

ב

אין מברכים על מצוה זו, שיש אומרים שאינו חייב בשילוח אלא כשרוצה ליקח הבנים. ויש אומרים שאין מברכים על מצוה זו אחר שיש בה אזהרה. ושלח תשלח הוא עשה הניתק ללאו. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לב עמוד רמז].

ג

הממהר לעבודתו וראה בדרכו קן צפור שהאם רובצת על הבנים, יש אומרים שאסור לו להתעלם מקיום המצוה, ועליו לשלח את האם הרובצת על הבנים, אפילו אם אינו רוצה את הבנים או הביצים. [חות יאיר]. ויש אומרים שאין חיוב למצוה זו אלא כשרוצה ליטול את הבנים לצורכו, אבל אם אינו חפץ בהם ודאי שאין לו מצוה להפריח האם מעל הבנים ולהשאיר הבנים שם. [הר"ן, המאירי, רבינו בחיי, כנה"ג, חת"ס, לימודי ה', ההפלאה, מהר"ש קלוגר, מהר"ם שיק, חזון איש]. ויש מי שהוסיף שאם אינו צריך לבנים לא מיבעיא שאינו מחוייב לשלח את האם אלא אכזריות נמי חשיב לצער בעלי חיים לחנם, לגרש האם מעל בניה ללא תועלת לנו, ולא לצורך האדם. וצער בעלי חיים דאורייתא. [ע"פ מורה נבוכים]. וטוב לחוש ולקחת את הבנים או הביצים. וכן מבואר בזוה"ק שצריך דוקא ליטול את הבנים. שאחר שילוח האם הולכת וצווחת ומבקשת על בניה, והמלאך שנקרא עוף מעורר רחמי השי"ת והתעוררות זו גורמת לרחם עלינו בגלותינו. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לב].

ד

אם האם רובצת על ביצים שלא מאותו מין, או שהם של עוף טמא, אין מצות שילוח הקן. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לב].

ה

אם לקח רק את האם והשאיר את הבנים יש אומרים שאין כאן לאו ד"לא תקח האם על הבנים", אלא ביטל עשה דשלח תשלח. אך מדברי התוס' מוכח דאיכא לאו גם כשאינו לוקח הבנים. וכן מוכח בתוספתא. [יביע אומר שם].

סימן רצג - הלכות חדש

א

נאמר בתורה (ויקרא כג, י-יד): "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו'". והיינו, חמשת מיני דגן שנזרעו והושרשו במהלך השנה, אחר ט"ז ניסן והלאה, תבואה זו אסורה באכילה עד שיעבור ט"ז בניסן. [ובחו"ל ראה להלן]. ואף אם זרעו את התבואה מיד לאחר הפסח, אין לאוכלה

עד שיעבור ט"ז בניסן הבא. ואם התבואה הושרשה קודם ט"ז ניסן, בסמוך, כשיגיע ט"ז בניסן התבואה הותרה. ולפיכך אסור לאכול כל מיני מאפה העשויים מתבואה חדשה, קודם שיגיע זמן הבאת קרבן העומר, שהוא ט"ז בניסן. וכן אסור לאכול קמח העשוי מתבואה חדשה שקצרוה בעודה רכה, וקולים וטוחנים אותה קודם הבאת קרבן העומר. [ילקו"י על הלכות חדש ושטענז סימן רצג ס"א]

ב

בזמן שבית המקדש היה קיים היה אסור לקצור תבואה חדשה בארץ ישראל עד שיגיע זמן הקרבת העומר. או עד שיגיע זמן קצירת העומר. ויש אומרים שאיסור זה קיים גם בזמן הזה, ואין היתר לקצור תבואה חדשה קודם זמן העומר אלא על ידי גוי. ויש חולקים ומתירים בזה בזמן הזה. [ובלאו הכי בארץ ישראל אין מצוי קמח מחמשת מיני דגן לפני הפסח]. [ילקוט יוסף על הלכות שעטנז סימן רצג ס"ב]

ג

איסור קצירת תבואה חדשה קודם זמן העומר, אינו נוהג בחוץ לארץ. והדבר מצוי בעיקר במדינות דרום אפריקה, ולכן יש להתיר לקצור התבואה קודם הפסח, ובפרט שאם לא יקצרו שם את התבואה עד הפסח היא תתקלקל. [ולגבי אכילה ראה להלן]. [שם סי' רצג ס"ג]

ד

יש מי שאומר שמותר לעניי ישראל ללקוט מתבואה חדשה ולהצניעה עד העומר הבא, ואין חוששין שמא ישכחו ויאכלו מהתבואה קודם שיגיע זמן העומר, [שהוא איסור חדש], מאחר שסוף סוף הם יודעים שזה הדגן הוא חדש ואסור לאוכלו. [ילקו"י שם סי' רצג ס"ד]

ה

מותר להסתחר בתבואה חדשה, ואין חשש שמא יבוא לאכול מתבואה זו באיסור, אחר שיש היתר לאיסורה, שיכול לאכלה אחר ט"ז ניסן. ויש חולקים ואוסרים לעשות סחורה באיסור חדש. ויש המקילין בזה במקום צורך באופן שממנה גוי במקומו לקנות לו או למכור לו תבואה חדשה. ואם אי אפשר על ידי גוי, יוכל למנות יהודי ויודיע לו מראש שלא ימסור לו מה שבידו אלא לאחר הפסח, ובאופן כזה אין חשש שיאכל מהמאכל, שהרי אין המאכל בידו, ואותו אדם שהתמנה להסתחר בדבר, אם הוא גוי לא איכפת לנו שיאכל, ואם הוא יהודי, אין חשש שיאכל, שלא נחשדו ישראל על הגזל. [ומכל מקום מעיקר הדין מותר להסתחר באיסור חדש]. [ילקו"י על הל' שעטנז סימן רצג ס"ה]

ו

אין החדש אסור אלא באכילה אבל מותר בהנאה. ולכן מותר להאכיל תבואה חדשה לבהמתו, או לפועל גוי שלו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג ס"ו]

ז

מותר להתרפאות מאיסור חדש, ובפרט כשהוא שלא כדרך הנאתו, שהרי אין איסור חדש אלא באכילה, אבל חדש מותר בהנאה, וכמבואר. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג ס"ח]

ח

מותר לטלטל בשבת או ביום טוב פת העשוי מקמח חדש, ואין בזה איסור מוקצה, אחר שאיסור חדש אינו אסור בהנאה. [ילקו"י ספר על הלכות חדש ושעטנז, סי' רצג ס"ז. (מהדורת תשס"ה ספר על הל' ערלה ושעטנז). וכיו"ב בש"ע סי' תקטו ס"ה, דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה, אם בא מתוך התחום מותר לכל, ואם באו מחוץ לתחום אסור לאוכלם למי שהובאו בשבילו, אבל לטלטל מותר].

ט

בזמן שבית המקדש היה קיים היו בני ירושלים מותרים לאכול מתבואה החדשה מיד לאחר שהקריבו את קרבן העומר, והדרים רחוק היו מותרים רק לאחר חצות היום. וכיום שאין לנו קרבן העומר, אסור לאכול מתבואה חדשה בארץ ישראל ביום ט"ז, וכל היום בכלל האיסור, עד ליל ג' של פסח. ובחוץ לארץ שעושים שמונה ימים של פסח, אסור להם לאכול מתבואה חדשה כל יום י"ז בניסן עד תחלת ליל שמונה עשר בניסן, שהוא הלילה הרביעי של פסח. ובבין השמשות של ליל שמונה עשר בניסן, יש להקל. [שם ס"ט]

י

איסור חדש נוהג גם בזמן הזה, בין בתבואה של ישראל ובין בשל עובד כוכבים. ויש אומרים שאין איסור חדש חל על תבואה של גויים, ועל פי זה יש שנהגו בחוץ לארץ להקל באיסור חדש, כיון שרוב ככל התבואה שבחוץ לארץ היא מתבואה של עכו"ם. [ובחוץ לארץ מצוי מאד תבואה חדשה, ולא כולם יכולים להחמיר בזה, ולכן רבים סמכו על הפוסקים הסוברים שאין איסור חדש בתבואת חוץ לארץ]. אולם דעת מרן השלחן ערוך שיש איסור חדש גם בתבואה של גוי, ולכן על הספרדים ובני עדות המזרח ההולכים בעקבות דברי מרן השלחן ערוך, לחוש לאיסור חדש בחוץ לארץ, ולהמנע מלאכול מיני מאפה העשויים מתבואה חדשה. ורק בספיקות יכולים להקל, כאשר יבואר. [ילקו"י שם סימן רצג ס"י]

יא

איסור אכילה מתבואה חדשה חל הן על תבואות של ארץ ישראל, והן על תבואות של חוץ לארץ, לכן ראוי ונכון לחקור על מיני תבואה המובאים מחוץ לארץ, המשווקים כיום בארץ, ואשר מיוצרים בחוץ לארץ מתבואת חוץ לארץ, וכגון קווקרים, גרנולה, דברי מאפה, בירה, וכדו', שבכל אלה יש בהם חשש לאיסור חדש, אולם כל זה לכתחלה, אבל בדיעבד כל שיש ספק אם יש בו איסור חדש, יש להקל גם לדידן. וידוע שבזמנינו אין מצוי חדש בארץ ישראל, שאין תבואה שנזרעת אחר הפסח ונקצרת קודם הפסח הבא.

[ואיסור חדש מצוי בעיקר בחו"ל, וכן בארץ ישראל מצוי איסור זה בקמח המיובא מחו"ל]. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג]

יב

העושה תבשיל מתבואה חדשה ונשתנה מברייתו, יש אומרים שאינו עומד באיסורו, שהרי אינו לחם. ויש חולקים ואומרים דגם אם התבואה נשתנתה בבישול בתבשיל, נשאר עליה איסור חדש. וכן עיקר לדינא. [ילקו"י על הלכות חדש ושעטנז סימן רצג סעיף יב]

יג

האוכל תבואה חדשה מן המחובר, דהיינו שהתבואה עדיין לא נקצרה, והוא תולש התבואה בפיו וכוסס את החטה או השעורה, יש אומרים שאין בזה חיוב משום איסור חדש, שזו אכילה שלא כדרך. ועכ"פ איסור מדרבנן יש גם באכילה כזו. [ילקו"י שם סעיף יג]

יד

אם בישלו בקדרה תבואה חדשה, ולא עבר על הקדירה לינת לילה, אף בחוץ לארץ לדידן יש להחמיר להצריך שיהיה ששים בתבשיל כנגד הקדרה. ואם אין ששים לכתחלה יש להחמיר שלא לאכול התבשיל, אך המיקל יש לו על מה לסמוך. ואם בישל בקדרה מין אחר, יש להחמיר. ואם עבר על הקדרה לינת לילה, ואחר כך בישלו בה תבשיל אחר, יש להתיר את התבשיל לכתחלה אף כשאין ששים נגד הקדרה. ואפילו בארץ ישראל. וכן אם בישלו בקדרה ספק איסור חדש, יש להקל לאכול התבשיל גם כשאין ששים נגד הקדרה. וכן אם עברו ובישלו בקדרה שבישלו בה בעבר איסור חדש, והוא בכלל סתם כלים שאינן בני יומן, או שיש ספק אם בישלו בקדרה זו תוך מעת לעת או לא, יש להתיר לאכול התבשיל לכתחלה. [ילקו"י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף יד]

טו

איסור אכילת תבואה חדשה נוהג גם בנשים, אחר שהכתוב השווה אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, ואיסור חדש הוא לאו מן התורה. [ילקו"י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף טו]

טז

אם זרעו חיטים, ובט"ז ניסן החיטים עדיין לא הושרשו, התבואה אסורה עד שיבוא העומר בניסן הבא, וכן הדין בכל חמשת מיני דגן. אבל חיטים שנשתרשו קודם ט"ז ניסן, כשהגיע ט"ז בניסן הראשון, כבר הותרו, אף על פי שעדיין לא נקצרה התבואה אלא עד אחר זמן הקרבת העומר. ולכן מיד כשיקצרו אותם מותרים באכילה ללא המתנה עד הפסח הבא. [ושיעור השרשה בזריעה, הוא ג' ימים, ובנטיעה י"ד יום]. [ילקו"י הל' חדש ושעטנז סי' רצג סט"ז]

יז

כשם שאסור לאכול מחטה חדשה, כך אסור לאכול מכוסמת חדשה, שכוסמת היא מין חטה. וכן אסור לאכול משעורה חדשה. ויש שלשה סוגי שעורים והם: שעורים, שבולת שועל, ושיפון, ואסור לאכול אחד מהם לפי המבואר. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג סעיף יז]

יח

הקטניות אינן בכלל איסור חדש, שאינן בכלל תבואה. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג סעיף יח]

יט

אורז אינו בכלל איסור חדש, שאינו מין דגן. ואם עשו עיסה בתערובת אורז וחטים, יש אומרים שכשם שהאורז מצטרף לחטים לענין מצה, מפני שטעם האורז נגרר אחר החטים, כך חל על העיסה איסור חדש, שהרי חדש הוקש למצה. ויש חולקים ואומרים דאף שלענין מצה וחלה האורז נגרר אחר החטים, וחל עליו שם לחם, מכל מקום לענין איסור חדש אינו כן, מפני שלחם הוקש לקלי, וקלי הרי אין באורז, שאינו מחמשת מיני דגן. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג סעיף יט]

כ

דורא, אין נוהג בו דין חדש. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג ס"כ. ושם בהערה לגבי דוחן אם נוהג בו דין חדש]

כא

בארץ ישראל זרעי התבואה נזרעים בחורף, ונשרשים קודם לחג הפסח, וכן ברוב ארצות תבל. אולם במקומות רבים בעולם כגון באירופה ובארצות הברית, יש שמגדלים תבואה הנשרשת לאחר העומר, או אף הנזרעת לאחר הפסח. לתבואות אלו הנשרשות לאחר הפסח, יש דין תבואה חדשה האסורה באכילה. ותבואה זו תהיה מותרת רק בשנה הבאה. [בארץ ישראל בליל י"ז ניסן, ובחוץ לארץ בליל י"ח בניסן]. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג סעיף כא]

כב

אם לשו בצק מתבואה ישנה עם שמרים של שעורים מתבואה חדשה, הבצק אסור באכילה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג סעיף כב]

כג

כשם שאסור לאכול מן החטים והשעורים, כך אין לשתות משקאות כמו בירה ויי"ש שידוע לנו שנעשו משעורים של תבואה חדשה. והמיקל בזה בחוץ לארץ, יש לו על מה שיסמוך. ואם אנו מסופקים אם מעורב במשקה [בירה] מתבואה חדשה או לא, יש להתיר לשתות בירה זו, ובפרט כשרוב הבירה אינה מתבואה חדשה, וכל דפריש מרובא פריש. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג סעיף כג]

כד

ספרדי הנזהר מאיסור חדש גם בתבואה של גוי ובחוץ לארץ, וכדעת מרן השלחן ערוך, ושומע קידוש או הבדלה מאשכנזי המקדש על יי"ש [חמר מדינה] הסומך על סברת המקילין בשתיית יי"ש מתבואה חדשה שבחוץ לארץ, או מתבואה של גוי, יוצא ידי חובת קידוש או הבדלה. וכל שכן אשכנזי שקיבל על עצמו בתורת חומרא שלא לשתות יי"ש העשוי מתבואה חדשה, השומע קידוש או הבדלה מחבירו המיקל בזה, שיוצא ידי חובת קידוש והבדלה. ומכל מקום אם יש לו יי"ש מתבואה ישנה, לכתחלה עדיף שיקדש או יבדיל בעצמו על יי"ש זה, מאשר ישמע קידוש או הבדלה מאחר. [ילקו"י שעטנז סי' רצג סעיף כד]

כה

מצה או חלה האסורה משום חדש, אין לצרפה ללחם משנה בשבת או בפסח. ואמנם אם אין לו לחם אחר לצרפו ללחם משנה, וגם אינו יכול ליקח משכנו, יכול לצרף את המצה או החלה הנ"ל ללחם משנה, [אחר שבלאו הכי אינו אוכל ממצה או מחלה זו. וזה עדיף מאשר יבצע על חלה אחת]. וכל שכן דבאופן כזה מותר לצרף מצת חדש ללחם משנה בסעודה שלישית בשבת שחל ביום י"ז ניסן, כשאוכל הסעודה בסוף היום, וסעודתו נמשכת עד אחר צאת הכוכבים בליל י"ח ניסן, שאז כבר הותר איסור חדש. [והיינו בחוץ לארץ, שהרי בארץ ישראל חדש מותר כבר בי"ז ניסן]. ומכל מקום גם באופן כזה במקום שאפשר בנקל ישאל מצה משכנו כדי לצרפה ללחם משנה, ואחר כך יחזירנה לו. [שם סי' רצג סעיף כה]

כו

ספרדי השומע ברכת המוציא בליל שבת ממי שמיקל בחדש בחו"ל, או מתבואה של גוי, יש לצדד שאינו יוצא ידי חובה של הברכה, ושל מצות לחם משנה, ולכן יכוין בדעתו שלא לצאת ידי חובה בברכתו, ויברך בעצמו על לחם שאינו מתבואה חדשה. [ואף על פי שיש כאן ספק ספיקא, שמא תבואה חדשה של גוי מותרת, ושמא אין חדש נוהג בחו"ל, מכל מקום שני הספיקות הם נגד מרן השלחן ערוך להדיא, אבל כשיש ספק ספיקא והוא אינו נגד דעת מרן, כגון ספק חדש בחוץ לארץ, עונה אמן וגם יוצא ידי חובה]. [ילקו"י הלכות שעטנז סימן רצג סעיף כו]

כז

מי שאין לו כזית מצה אלא מתבואה חדשה, או טבל, ואין לו אפשרות לקחת מצה מהשכנים כדי לקיים מצות אכילת מצה בליל פסח, יש אומרים שיכול לאכול מצה העשויה מתבואה חדשה או מטבל, שהדבר נחשב כמצות עשה הדוחה לא תעשה. ובפרט בחוץ לארץ. והוא הדין לכזית לחם בליל יום טוב ראשון דסוכות. ויש חולקים

ואוסרים לאכול מצה מתבואה חדשה או מטבל, גם כדי לצאת ידי חובת אכילת כזית מצה בליל פסח. וכן עיקר להלכה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג סעיף כז]

כח

במקומות שהתבואה החדשה היא מיעוט, ורוב הקמח הוא מתבואה ישנה, נחלקו האחרונים אם אפשר לסמוך על הרוב שהקמח הוא מתבואה ישנה, או לא, ולדינא יש להתיר לאכול מהתבואה של אותו מקום, שגם באיסור חדש אנו אומרים כל דפריש מרובא פריש. [אך ראוי להחמיר לברר את הדבר עד כמה שהדבר ניתן]. ויש להקל בזה אפילו במקום ספק, מטעם ספק ספיקא, וכל שכן במקום שיש רוב. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצג סעיף כח]

כט

נכרי העושה מידי שנה שכר שעורים [בירה], ובשנה אחת יש בכפר ההוא כמה שדות של שעורים שלא השרישו קודם ט"ז ניסן, אך רוב השדות ורוב השעורים הנמצאים שם השרישו קודם ט"ז ניסן שהם מותרים, אלא שיש לחוש שמא הנכרי לקח מאלו השעורים שלא השרישו קודם ט"ז ניסן שאסורים, ועשה מהם שכר, יש אומרים שאין לסמוך בזה על הרוב, ואין להתיר לקנות השכר מאותו נכרי, דרוב התלוי במעשה אינו רוב. אך לדינא נראה שאין זה בכלל רוב התלוי במעשה, ואזלינן בתר הרוב, ובפרט שיש כאן ספק ספיקא, ואנו מקילין בכל ספק ספיקא באיסור חדש. [שם סימן רצג סעיף כט]

ל

חבילה של קמח סגורה מתבואה חדשה שנתערבה בכמה חבילות של קמח מתבואה ישנה, ואפו מתערובת זו לחם או עוגות, יש אומרים שאין להתיר התערובת מדין ביטול, אחר שהדבר נחשב כדבר שיש לו מתירין, דאפילו באלף אינו מתבטל. [אולם אם העוגה תתקלקל עד שימתינו לזמן ההיתר, לא הוי בכלל דבר שיש לו מתירין]. [ילקו"י שם סימן רצג ס"ל]

לא

בחוץ לארץ שבתקופת חג הסוכות ואילך מצוי קמח מתבואה חדשה, ובמקומות רבים אין מאפייה מיוחדת עם השגחה בנוגע לאיסור חדש, יש מתירים לאכול מתבואה זו כיון שיש בזה ספק ספיקא להתיר. שמא היא תבואה ישנה, ושמא בתבואת חוץ לארץ או בתבואה של גוי אין איסור חדש. ויש אומרים שיש לסמוך על זה רק בסעודת שבת ויום טוב, אבל לא בימות החול. [שבימות החול יכול לאכול אורז ודוחן וכדומה]. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י על הלכות חדש ושעטנז סימן רצג סעיף לא]

לב
אין לברך שהחיינו על לחם העשוי מתבואה חדשה, [לאחר הזמן שהתבואה הותרה], שהרי אין ניכר בין תבואה חדשה לתבואה ישנה, וליכא בזה שמחה. [שם סי' רצג סעיף ל"ב]

לג
העושה עיסה מתבואה חדשה, יש אומרים שיכול להפריש חלה בברכה, אחר שעיסה זו תהיה ראויה לאכילה אחר שיעבור זמן הקרבת העומר. ויש חולקים. [שם סל"ג]

לד
ספרדי שאינו נזהר מאיסור חדש בחו"ל, לכתחלה אין להעלותו לקרוא בתורה ביום טוב של סוכות לעליית לוי, אחר שקוראים בתורה "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו". אך אם ע"י כך יגרם מחלוקת, מותר להעלותו לתורה גם בפרשה זו. [שם סל"ד]

לה
אשכנזי שמחמיר על עצמו שלא לאכול חדש כלל גם בתבואת חוץ לארץ, ובתבואה של גויים, ואביו דואג פן יחלש, וגזר עליו בגזרת כיבוד אב ואם לבל יחמיר בזה, מעיקר הדין אין בזה חיוב לשמוע לאביו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצג סעיף לה]

הלכות ערלה

סימן רצד - פרק א' - יסודות הלכות ערלה

א
נאמר בתורה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה', ובשנה החמישית תאכלו את פריו וגו'. ופירשו חז"ל שצריך למנות שלש שנים מעת נטיעת האילן, שכל הנוטע, בין נוטע ענף בין זורע גרעין, כל הפירות שיהיו בעץ בתוך שלש שנים הרי הם אסורים באכילה ובהנאה לעולם. ואיסור ערלה הוא לג' שנים, ואין שנים אלו נמנות מיום ליום ומשנה לשנה, אלא פעמים שבפחות מג' שנים, נחשב כג' שנות ערלה, וכאשר יבואר להלן פרק ג'. ובשנה הרביעית אין הפירות מותרים באכילה אלא לאחר הפדיון, וכאשר יבואר להלן פרק יא. [ילקוט יוסף ספר על הלכות ערלה פרק א' ס"א]

ב
ערלה נוהגת בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ, [אלא שבארץ ישראל דין ערלה הוא ממקרא מפורש בתורה, ובחוץ לארץ דין ערלה הוא מהלכה למשה מסיני]. וכן ערלה נוהגת מן התורה בכל זמן, בין בזמן שבית המקדש היה קיים, ובין בזמן הזה. [ילקו"י ערלה פרק א' ס"ב]

ג

ערלה נוהגת בין בפירות של ישראל ובין בפירות של גוי. ואף גוי שנטע אילן לעצמו, אין לקנות ממנו פירות ערלה, שהם אסורים באכילה ובהנאה. [ילקו"י על הלכות ערלה פרק א' ס"ג]

ד

פירות של ערלה אסורים בהנאה, ודינם בשריפה. ויש אומרים שאין חייבים לשורפם אלא מחשש שמא יבוא לאוכלם, או ליהנות מהם, אבל אין מצוה בשריפתם, אלא די שישמידו אותם בכל אופן שהוא, כדי שלא יבואו לידי תקלה לאוכלם. ויש אומרים שיש מצוה לשורפן. והמשקין שלהן יקברו, מפני שאי אפשר לשרוף משקין. וכן פירות שיש בהם מיץ ואי אפשר לשורפן, יאבדם באופן אחר. ומיהו לכולי עלמא רשאים לתלוש את הפירות של הערלה כשהן עדיין בוסר, ולאבדם בלא שריפה, וכן רשאים להפיל את הפרחים של הפירות, אחר שעדיין לא חל על זה דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק א' ס"ד]

ה

ערלה אסורה באכילה ובהנאה. ומכל מקום אין האיסור חל אלא על הפירות, אבל לא על העץ עצמו, או על הענפים. וכן אין דין ערלה חל אלא על פירות אילן, אבל לא על ירקות ועשבים. וגדר אילן וירק ראה להלן פרק ה'. [ילקוט יוסף על הל' ערלה פ"א ס"ה]

ו

ספק ערלה בארץ ישראל אסור, ובחוץ לארץ מותר. וראה להלן פרק י' מה שהארכנו בדין הספיקות בערלה. [ילקו"י ערלה פרק א' ס"ו]

פרק ב - איסור הנאה מערלה - שימושים האסורים בפירות ערלה

א

כל הפירות האסורים משום ערלה, הרי הם אסורים הן באכילה והן בהנאה. ואיסורם איסור עולם, אפילו אם ישאיר אותם אצלו עד אחר ג' שנים. וכן אסור למוכרם לגוי, או להחליף אותם בפירות אחרים של הגוי, או ליתנם במתנה לגוי. [ויש אומרים שגם ערלה בחוץ לארץ אסורה בהנאה]. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"א]

ב

אסור להשתמש בפירות של ערלה, בשמנם או בקליפתם כחומר גלם להכנת צבע, או כחומר דליקה. וכן אסור להכין צבע מאכל מקליפי ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ב]

ג

אם עבר וצבע את קרקע הבית מפירות של ערלה, אף על פי שעבר על איסור הנאה מפירות של ערלה, מכל מקום יש אומרים שמותר לו לדור בביתו. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ג]

ד

בגד שצבעו אותו בצבע העשוי מפרי של ערלה, אין ללובשו, ונאסר בהנאה. ואין למוכרו אף לגוי, גם אם יפרש שמוכרו חוץ מדמי איסור שבו, שמא ימכרנו לישראל. ואם אין הצבע מתקיים בבגד לאורך זמן, אין בזה איסור הנאה מערלה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ד]

ה

וכן אם עשה כלים מקליפי ערלה, אין ליהנות מכלים אלה, ואותם כלים אסורים בשימוש, אף אם ישליך דמי ההנאה לים המלח. וכן אין למוכרם או ליתנם אפילו לגוי. וכן קערות שבישלן היוצר בקליפי ערלה, אסורים בהנייה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ה]

ו

גט שכתבו על איסורי הנאה כשר. ויש אומרים שאם כתב גט על קליפות של אגוזי ערלה, ונתנו ליד האשה, אינו גט, דערלה שונה משאר איסורי הנאה, מאחר דערלה דינה בשריפה וכל העומד לישרף כשרוף דמי. ויש חולקים ואומרים דהוי גט. [ילקו"י ערלה פ"ב ס"ו]

ז

שמן של ערלה אסור להדליק בו את הנר. וגם נר של שבת ושל יום טוב אין להדליק משמן שנעשה מזיתים של ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ז]

ח

לכתחלה אין להדליק נר חנוכה בשמן של ערלה. אך אם אין לו שמן אחר, ידליק בשמן של ערלה, ולא יברך. ובאופן כזה אין ליהנות מהנר לאחר חצי שעה מההדלקה. [שהרי אחר חצי שעה שנגמרה המצוה מותר ליהנות מנר חנוכה]. וכן מותר השמן שבנר יזהר שלא ליהנות ממנו, אחר שהוא שמן של ערלה. וגם יזהר שלא ידליק את נר השמש משמן של ערלה, אחר שהוא עשוי לשם הנאה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ח]

ט

יש אומרים דאף שערלה אסורה בהנאה, מכל מקום מותר לטייל בפרדס שיש בו אילנות עם פירות של ערלה, אף שמתכוין ליהנות מהסתכלות בפירות הגדלים בעצי הערלה. ויש חולקים ואומרים שאסור להתכוין ליהנות מראיית נוי הפירות של ערלה. ויש המחלקים בזה ואומרים דבפירות שעיקרם לנוי, כגון עצי מאכל ננסיים הניטעים בעציצים לנוי, [וניטעו גם על דעת לאכול הפירות שאז נוהג בהם דין ערלה], אסור להתכוין ליהנות מיופיים של פירות ערלה, אבל מהפרחים מותר ליהנות, שאין בהם דין ערלה. ורק בפירות שעיקרם למאכל, מותר ליהנות מיופיים. ועל כל פנים שתילים שניטעו במיוחד לשם נוי בלבד, ולא לאכול הפירות כלל, כמו שנוטעים עצי דקל ברחובות קריה

לנוי, בלאו הכי אין דין ערלה נוהג בהם, אחר שהדבר ניכר שלא ניטעו לאכילה. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"ט]

י

אילנות שיש בהם פירות של ערלה, אסור לכוין להריח בפירות, דאף שאותן פירות עומדים לאכילה, מכל מקום בכלל איסור הנאה הוא שלא ליהנות מריח של איסורי הנאה. וכל שכן שאסור לברך על הנאת הריח מפירות של ערלה. אבל קודם שיצאו הפירות באילן, מותר ליהנות מריח הפרחים של האילן, שאין ערלה אלא בפירות. ויש אומרים שרק אם הפרי עומד גם לשם ריח, אסור להריח בו בשנות ערלה, [שנוהג בו דין ערלה, אחר שעומד גם לאכילה. או שנטעו לשם ריח ולא ניכר הדבר]. אבל בפרי העומד לאכילה, מותר להריח בו. אולם לדינא יש להחמיר ולא להריח בכל פרי של ערלה, כל שיש בו ריח טוב, ובפרט שרגילים לברך עליו הנותן ריח טוב בפירות. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"י]

יא

אילן פירות שניטע בגינות רק כדי ליהנות מריח הפרי, ולא לשם אכילת הפירות, פירות אלו מותרים באכילה מיד, ואין ערלה נוהגת בהם, מאחר שנטע את האילן לצורך הריח ולא לשם אכילה כלל. והוא שיהיה ניכר שניטע לשם ריח ולא לשם אכילת הפירות. ויש חולקים ואומרים דרק אם כוונתו להריח את העלים, אין בו דין ערלה, אבל אם כוונתו לריח הפירות עצמם, יש בו דין ערלה. ויש אומרים דדוקא בפירות שאינן טובים לאכילה כל כך, אין בהם איסור ערלה. אבל פירות הטובים וראויים לאכילה, יש לנהוג בהם דין ערלה. [ילקו"י על הלכות ערלה סימן רצד, פרק ב' סי"א].

יב

יש אומרים שאין לתלות פירות של ערלה בסוכה, לנוי סוכה, דחשיב כנהנה מאיסורי הנאה, ויש חולקים ומקילין בזה. וכן עיקר לדינא. [ילקו"י על הל' ערלה פרק ב' סעיף יב]

יג

יש אומרים שאסור לזרוק לפני החתן והכלה פירות של ערלה, משום ביזוי אוכלין, שזורקן במקום שבאים לידי בזיון, כגון במקום רפש וטיט. [וגם במקום נקי צריך אחר כך לכבד אותם שלא ידרכו עליהם]. אבל לדעתם אין לאסור בזה משום הנאה מפירות של ערלה, אחר שאינו נהנה מגוף הפרי. ולכן במקום שאין רפש וטיט והפרי של ערלה עטוף בנייר באופן שלא יבוא לידי בזיון, מותר לשחק בפרי זה ולזורקו לפני חתן וכלה, ובתנאי שיכבדו את הפירות לאחר מכן. ובפירות רכים, כמו תאנים וכדו' אין לזורקן לפני החתן והכלה. ויש חולקים ואוסרים משום שנמאסים בזריקתן, וגם משום הנאה מפירות של ערלה. ולכן אותן הנוהגים לזרוק פרי אחד, ולקבל בידו השניה את הפרי השני, בלי

שיגעו זה בזה, אין להקל בזה בפרי של ערלה, מפני שהוא רוצה בקיומו. ולדינא העיקר כסברא ראשונה להקל בזה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סי"ג]

יד

יש אומרים שאסור לעשות מחקר מדעי בפירות של ערלה, אחר שנהנה מאיסורי הנאה. ויש מתירים בזה מאחר שאינו נהנה בהנאה ישירה מהפרי, ואין זה בכלל הנאה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף יד]

טו

אסור ליתן פירות של ערלה לפני בהמתו, אחר שפירות אלו אסורים בהנאה. ויש אומרים שמותר ליתן פירות של ערלה לבהמה או לכלב שאינם שלו, או של הפקר, דאף שפירות ערלה אסורים בהנאה, מכל מקום מאחר ואין הבהמה שייכת לו, אין בזה איסור הנאה. [ורק בחמץ בפסח החמירו בזה]. ויש חולקים ואומרים שהאיסור הוא גם בבהמה של הפקר, או שאינה שלו, וכדין חמץ שאסור ליתנו אף לבהמת הפקר. וכן נראה עיקר להחמיר גם בערלה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף טו. וע"ע ביביע אומר חלק י' דף שנה טור א']

טז

מותר להתרפאות בפירות של ערלה שלא כדרך הנאתן, וכגון לעשות מהן משחה או תרופה, בין לחולה שיש בו סכנה, ובין לחולה שאין בו סכנה. אבל אסור להתרפאות על ידי אכילת פירות של ערלה, שזו נקראית הנאה כדרכה. אלא אם כן בחולה שיש בו סכנה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף טז]

יז

תרופה העשויה ממיץ הנסחט מקליפת פרי הפאפיה, אין לחוש בזה משום ערלה, אחר שבלאו הכי אין דין ערלה בפאפיה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף יז]

יח

פירות ערלה שנפסלו ממאכל אדם, עדיין אסורים בהנאה. אבל אם שרף את הפירות מותר לו ליהנות מהאפר. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף יח]

יט

סבון שנודע שעשו אותו מפירות של ערלה, אסור לבריא להתרחץ בו, אף שהוא פגום, אחר דאיסור ערלה הוא גם איסור בהנאה. אך חולה אף שאין בו סכנה, מותר לו לרחוץ בסבון של איסור לרפואתו, כשיש צורך בכך, דהוי שלא כדרך הנאתו, [שהדרך לסוך בשמן ולא בסבון]. וגם אין זו סיכה. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף יט]

כ

פירות של ערלה אין אפשרות להתירם על ידי שיפדה אותם בכסף, או לחללם על פרי אחר וכפי שנוהגים כן בפירות מעשר שני, ובפירות נטע רבעי, אחר שאיסור ערלה הוא איסור עולמי, ופירות אלו אסורים באכילה ובהנאה לעולם. [ילקו"י ערלה פרק ב' ס"כ]

כא

כבר נתבאר שאסור למכור לגוי פירות של ערלה, ואם עברו ומכרו פירות של ערלה לגוי, אף שהגוי שילם תמורת הפירות, עם כל זה הפירות נשארו באיסורם, ואסור לישראל אחר לאוכלם לעולם. ואם מכרם לגוי, או החליפם בפירות אחרים, יש אומרים שהדמים אסורים, ואין לו לעשות בהם שום שימוש. אך אם הלך וקנה בדמים אלה חפצים, מותר להשתמש באותם חפצים וליהנות מהם, שלא אסרו את חליפי דחליפי הערלה. ויש אומרים דחליפי חליפין של ערלה נמי אסורים. ויש אומרים שהדמים ושאר חליפי ערלה מותרים, שאין ערלה תופסת דמיה. וכן עיקר לדינא לדידן. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף כא]

כב

מי שלא ידע שהפרי הוא של ערלה ומכר הפרי ולקח דמים, ואחר כך נודע למוכר שמכר ערלה, לדעת מרן השלחן ערוך בלאו הכי הדמים מותרים, ואינם אסורים בהנאה. [ויש מי שרצה לומר דבזה לכולי עלמא הדמים מותרים לו, כיון שכל האיסורים אין הדמים נתפסים רק מטעם קנס, וכאן כל זמן שלא ידע הוי היתר גמור ולא שייך קנס. אך דחו סברא זו]. [ילקו"י שם פ"ב סעיף כב]

כג

המקדש אשה בפירות ערלה, אינה מקודשת, אחר שלא נתן לה דבר ששוה פרוטה. [ולגבי ערלה בחו"ל, ראה לעיל פרק א]. אבל אם מכר את הפירות לגוי, או שמכרן לישראל והודיעו שאלו פירות ערלה, וקידש אשה בדמים שקיבל תמורתן, מקודשת. [שם פ"ב סעיף כג]

כד

מי שקנה מחבירו קרקע או איזה חפץ, ושילם לו בפירות של ערלה, אין הקנין תופס, שהרי לא שילם לו כלום. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף כד]

כה

אסור לטלטל פירות של ערלה בשבת, שרק דבר המותר בהנאה ואסור באכילה, כגון נבילה, מותר לטלטלו בשבת, אחר שראוי לאכילה לבהמה ולעוף שברשותו. או שראוי לגוי. אבל פירות ערלה שאסורים בהנאה, ואסור גם ליתנם לגוי או לבהמתו, אסור לטלטלן בשבת. ובספק ערלה, או ספק שאר איסורי הנאה, מותר לטלטלן בשבת כדי לשאול חכם אם הם מותרים בהנאה או לא, וכגון שנתעורר לו ספק בבשר בחלב וכדומה. ומותר לטלטל בשבת מוצרי מזון שיש להם הכשר מרבנות. או שוקולד עם אבקת חלב

עכו"ם. וכן מותר לטלטל בשר שאינו מבושל. אבל אין לטלטל בשבת מים היוצאים מן המזגן. וכן מותר להוסיף מים למצנן אויר בשבת. [ילקוט יוסף ערלה פרק ב' סעיף כה. ובהערה שם מבואר, דאמרינן ספק דרבנן לקולא גם כשרוב האחרונים פסקו לאסור ומיעוט פסקו להיתר].

כו

פרי של ערלה שנתערב בפירות אחרים המותרים באכילה, יש אומרים שמותר לברור בשבת את הפרי האסור באכילה מתוך שאר הפירות, ודינו כבורר במין אחד שמותר. ויש חולקים ואומרים שאין לברור בשבת את הפרי מתוך שאר הפירות, דאף על פי שאין בורר במין אחד, מכל מקום ברירת דבר האסור באכילה ובהנאה מתוך פירות אחרים, חשיבא כבורר בב' מינים. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף כו]

כז

אסור ליקח פרי של ערלה ולנוטעו כדי שיצמיח אילן. ואם עבר ונטע, מותר להשתמש בשתילים, וכן הפירות שיוצאים ממנו מותרים. אולם מותר ליטע ענף מאילן של ערלה, שאין ערלה נוהגת אלא בפירות. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף כז]

כח

אסור להטמין פירות של ערלה בקרקע לשם זיבול. אבל מותר להשליכם על הקרקע כשאינו מתכוין לזיבול. [ילקו"י ערלה פרק ב' סעיף כח]

כט

מותר לברך ברכת האילנות [בחודש ניסן, או בתחלת חודש אייר כשעדיין יש פרחים באילני מאכל] על עצי ערלה שהם בתוך שלש שנים לנטיעתם, כיון שסוף סוף לא ניטעו באיסור. ואילנות המורכבים מין בשאינו מינו לכתחלה יש להורות לכל שואל, שלא לברך עליהם, אחר שקיומם נגד רצון הבורא, ואין לברך ולהודות להשי"ת על כך. [ילקו"י שם פ"ב סכ"ט].

ל

מי שבירך על פרי חדש ברכת הנהנין וברכת שהחיינו, ואחר כך נתברר לו שהיה זה פרי של ערלה, עלה לו לברכת שהחיינו, ואם יאכל שוב מפרי זה, אין לו לברך שהחיינו. [שם].

פרק ג' - כיצד מונין שנות ערלה

א

כבר ביארנו לעיל ששלש שנות ערלה אין מונים אותם משעת נתינת הפירות, אלא משעת קליטת האילן בקרקע אחר הנטיעה, שנאמר: ונטעתם וגו' שלש שנים לא יאכל וגו'. ואם האילן לא נתן פירות בשנה הראשונה, יש לו למנין שנות ערלה עוד שתי שנים אחרות. ואם גם בשנה השניה העץ לא נתן פירות, יש לו למנין שנות ערלה עוד שנה אחת. ואם

גם בשלישית לא נתן פריו, פירות האילן יצאו מדין ערלה לבד, שכבר עברו שלש שנים מעת נטיעתו. אך עדיין יש להם דין נטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק ג' ס"א]

ב

שלש שנות ערלה האמורות בתורה אינם שלש שנים תמימות הנמנים מיום ליום, אלא פעמים שאינו אלא שתי שנים וכמה חודשים, ופעמים שהם יתרים על שלש שנים. כיצד? שתיל או זרע של עץ שניטע [או שנזרע] עד ט"ו באב תשס"א, [קודם יום ט"ז באב תשס"א, שיש ארבעים וארבעה יום עד לראש השנה תשס"ב], ימים אלו נחשבים כשנה, דשלשים יום בשנה חשובים כשנה, ושבועיים לקליטת הנטיעה, דהיינו י"ד יום, ומונה עוד שנתיים להשלמת שלושת השנים, שהם: תשס"ב, ותשס"ג. ובשנת תשס"ד אין הפירות מותרים מיד בראש השנה, אלא ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, ולכן כל הפירות שיחנטו עד ט"ו בשבט תשס"ד, אסורים בהנאה מטעם איסור ערלה, אף על פי שנגמרים לאחר מכן. ורק הפירות שיחנטו בשנת תשס"ד לאחר ט"ו בשבט, עד ט"ו בשבט תשס"ה, אין עליהם דין ערלה, אלא דינם של פירות אלו הם כפירות של נטע רבעי, [ראה להלן דינם]. אבל שתיל או זרע של עץ שניטע או נזרע אחר ט"ו באב [החל מט"ז באב], הימים שלפני ראש השנה אינם נחשבים במנין, וראה להלן סעיף ד'. [ילקו"י ערלה פ"ג ס"ב]

ג

הנוטע בט"ז באב תש"ס, אין שנת תש"ס עולה לו, ואין אומרים מקצת היום ככולו שתעלה לו השנה בסופה. [ילקו"י ערלה פרק ג' ס"ג]

ד

כבר נתבאר שאם נטע האילן בט"ז אב תש"ס או לאחר מכן, אין הימים שעד ראש השנה עולים בחשבון שלש שנים לענין דין ערלה, אלא מונה שלש שנים תמימות, שהם מראש השנה תשס"א, שנת תשס"ב, ושנת תשס"ג, וכל הפירות שיחנטו מיום א' בתשרי תשס"ד והלאה יש עליהם דין "פירות רבעי" בלבד. ובאופן כזה, מיום א' בתשרי תשס"ה כל הפירות שיחנטו לאחר מכן הרי הם חולין גמורים. ואין ט"ו בשבט קובע בזה כלל. כי דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלה, לומר שכל שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה להמתין עד ט"ו בשבט, מה שאין כן בנטיעה זו. [ערלה פ"ג ס"ד]

ה

אם נסתפק אם נטע עד ט"ו באב, או אחר ט"ו באב, אם זה בארץ-ישראל לדידן שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך יש להחמיר לאסור את הפירות מספק משום ערלה עד סוף

שנה רביעית, ואין לנו להקל שתהא אותה שנה שנטע בה עולה לו מן המנין, שספק איסור תורה להחמיר. ובחוץ לארץ יש להתיר בכהאי גוונא. [ילקו"י ערלה פרק ג' ס"ה]

ו

אם נטע בימים שבין ראש השנה עד יום ט"ו בשבט, מונה י"ד יום לקליטה, ואחר כך מונה ג' שנים תמימות מיום ליום, ואין צריך להמתין עד יום ט"ו בשבט. ואף על פי שיש מחמירים בזה להמתין עד ט"ו בשבט בכל אופן, העיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י ערלה פ"ג ס"ו]

ז

מנין שנות ערלה בשנים מעוברות הוא כבשנים פשוטות. [ילקו"י ערלה פרק ג' ס"ז]

ח

מטע לימונים שכידוע הרבה מפירותיו חונטים קודם ט"ו בשבט, והוא בשנתו הרביעית [באופן שהקלנו בתחלה כמבואר בסעיפים ב-ד], ועל פי ההלכה כל הפירות שחונטים קודם ט"ו בשבט הם עדיין קיימים באיסורם איסור ערלה, ומה שלאחר ט"ו בשבט כבר יצא מדין ערלה והוא נטע רבעי, אלא שלפני ט"ו בשבט יוצאים רק הפרחים, ואולי גם תחילתו של הפרי, מעיקר הדין אין הסמדר אסור בערלה, דלא אזלינן בתר סמדר למנין שנות הערלה. וגם הפרי שנעשה אחר כך מהסמדר מותר. ומיהו הבוסר אסור והוא זה שקובע למנין שנות הערלה. והמחמיר לאסור גם הסמדר, וכן לקבוע את שנות הערלה על פי הסמדר, תבא עליו ברכה. ובהגדרת "סמדר", העיקר לדינא שהסמדר הוא כשנפתח הפרח שממנו יוצא הפרי, וכמו התפרחת של פרי הדר. ובעלי גינות קטנות שיש להם עץ או שנים, ואין זה עיקר פרנסתם, טוב שיחמירו לחוש בזה ולאסור הסמדר. ואם נפתחו הפרחים לפני ט"ו בשבט של שנה רביעית, יש לאסור אותם פירות. ומשקין או מרקחת הנעשים מפריחה של ההדרים הנקרא אזה"ר, יש להחמיר ולאסור להם. [ילקו"י ערלה פ"ג ס"ח]

ט

כדי למנוע תערובת פירות ערלה ונטע רבעי על העץ, על החקלאי לעבור בסמוך ליום ט"ו בשבט של השנה השלישית על כל המטע המניב שברשותו [כגון הלימונים], ולהוריד את כל הפריחות שכבר נפתחו, שכל עוד ולא נפתחו אין שם סמדר עליהם, ובכך מובטח לו שכל הפירות שיניבו העצים שייכים הם לשנה הרביעית. [ילקו"י ערלה פרק ג' ס"ט]

פרק ד' - נטיעות הפטורות מאיסור ערלה

א

אף באילן העושה פירות אם נטעו אותו שלא לצורך אכילה כלל, אלא להיות גדר לשדה, או בשביל העצים לשרפן, או לצורך בנין, אין בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שאינו

לצורך אכילה כלל, כגון אם נטע את האילנות לצורך עציס לשריפה צריך שיטע אותן רצופים, ולא ירחיק בין אילן לאילן כדרך שעושה כשדעתו ליטע למאכל. ואם נטע את האילנות לצורך עצים לבנין, צריך שיהיה משפה הענפים כדי שיתעבו. ואם נטען לשם גדר צריך שיטע אותן במקום שצריך לגדור. ואם אין שום היכר שנטען לצורך גדר וכדומה, לא נאמן לומר שלא היתה כוונתו לפירות, וחייב בערלה. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"א]

ב

הנוטע אילן מאכל לשם גדר, יש אומרים שצריך שהאילן יהיה ראוי להיות גדר. וכן אם נוטע אילן לשם עשיית עצים, צריך שאילן זה יהיה ראוי לעצים. אבל אם אינו ראוי לגדר, אף שנטעו לגדר וסייג, חייב בערלה. ויש שאין מחלקים בזה, וכל שניכר שהוא לגדר וסייג נפטר מערלה. וכן נראה שהוא דעת מרן השלחן ערוך. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ב]

ג

אילן שנטע אותו בחלקו לשם גדר, או לעצים, וחלקו האחר נטעו לשם הפירות, וכגון שצידו הפנימי ניטע לפירות, וצידו החיצוני ניטע לשם גדר, או ההיפך, את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור. ויש אומרים דצריך שיהיה ניכר על כל העץ שאין מטרתו לאכילת הפירות, אלא לגדר, וכגון שנשתל בפירצה שבגדר. ויש אומרים דאין צריך שיהיה ניכר על כל העץ. ודברי סברא ראשונה נראים יותר. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ג]

ד

אם נטע את האילן לשם מאכל, ואחר כך חזר בו וחשב עליו להיות גדר לשדה, או בשביל העצים לשורפן או לבנין, הפירות חייבים בערלה. ואם חשב בשעת הנטיעה שהעץ ישמש לגדר וסייג, או לצורך עצים, וכעבור שנתיים נמלך בדעתו והחליט לקיימו לצורך אכילת הפירות, הרי הפירות שיגדלו משעה שנמלך חייבים בערלה, אך מונין את שנות הערלה משעת הנטיעה ולא משעה שנמלך. ואם נמלך אחר שעברו שנות הערלה, [סוף שנה שלישית], אין הפירות חייבים בערלה. ואין בו דין נטע רבעי, שאין דין נטע רבעי בלא ערלה. [שם פ"ד סעיף ד']

ה

עצי מאכל הניטעים לשם נוי בלבד, ולא ניטעו לשם מאכל, כגון עצי זית או עצי דקל הניטעים בשדרות ובגנים ציבוריים, אינם חייבים בערלה. ולכן תמרים שנופלים מאותם עצי דקל הניטעים לשם נוי בשדרות ובגנים ציבוריים, מותר לאוכלן אף אם ברור לנו שהם בתוך שנות ערלה. והיינו באופן שלא נתכוונו בנטיעה לשם הפירות לנוי, אבל אם נטעו את הדקל גם לשם הפירות, שהפירות יהיו לנוי ויופי, יש אומרים שחייב

בערלה, דסוף סוף כוונתו לפרי, ויש אומרים דכיון שמטרתו לנוי אין בזה חיוב ערלה. ויש להחמיר בזה בארץ ישראל. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ה]

ו

אם נטע אילן מאכל, וכל כוונתו היתה רק לשם הריח, ולא היתה כוונתו אלא לעץ ולענפים, ולא לפירות כלל, אין בו דין ערלה. והיינו דוקא בנוטע אילן מאכל בגן שיש בו הרבה ורדים וריחות טובים, או שנוטעו בשדרות ברחובות קריה, דבזה ניכר שנוטע את האילן רק לשם ריח ולא לשם אכילת פירותיו. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ו]

ז

עץ אתרוג שניטע לשם מצות ארבעת המינים, אף שלא נטעו לשם אכילת פירותיו, האתרוג חייב בערלה ובנטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ז]

ח

עץ תמר שניטע רק לצורך לולביו, לקיים בהם מצות ארבעת המינים, אף על פי כן התמרים חייבים בערלה וברבעי. אבל בלולבים של שנות ערלה מותר להשתמש אפילו כשהעץ ניטע לשם הפירות למאכל, דרק הפירות אסורים בערלה, ולא הלולבים. [פ"ד ס"ח]

ט

עץ זית שניטע להפקת שמן להדלקה, ואפילו לשם הדלקה של מצוה, חייב בערלה וברבעי. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"ט]

י

הנוטע בקרקע שלו אילן מאכל לצורך הרבים, שכל הרוצה יכול ליטול מפירות אלו, חייב בערלה. ובחוץ לארץ יש פוטרים את הפירות מערלה, ויש שאין מחלקים בזה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"י]

יא

הנוטע אילן של פירות ברשות הרבים, בין אם נטע את האילן לצורכו, ובין אם נטעו לצורך הרבים, הפירות חייבים בערלה ובנטע רבעי. והדין כן בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. [ילקו"י ערלה פרק ד' ס"יא]

יב

אילן מאכל שעלה מאליו ברשות היחיד, או ברשות הרבים במקום ישוב, בלא נטיעת אדם, חייב בערלה. אבל אילן שעלה מאליו במקום טרשים [סלעים חזקים וקשים, והיינו במקום מדבר], פטור מן הערלה. ובזה אפילו אם נטעו את האילן, כיון שאינו במקום ישוב פטור מן הערלה, והוא שלא יטפל בו כמו שמטפל בפירותיו, עד שמביאם לישוב, אבל אם היה עושה בהם טיפול חייב בערלה. ויש אומרים שבאילן שעלה מאליו ברשות הרבים, צריך שתהיה דעת הרבים מסכמת שהעץ יעמוד לשם אכילת פירותיו, שרק אז

הפירות חייבים בערלה. אבל אם אין דעת הרבים מסכמת שהעץ יעמוד לשם אכילת פירותיו, העולה מאליו ברשות הרבים פטור מן הערלה. ולדעת מרן השלחן ערוך נראה דהעולה מאליו במקום ישוב, אפילו ברשות הרבים, בכל אופן חייב בערלה. [שם פ"ד סעיף יב]

יג

יש אומרים שאם נפל גרעין וצמח שם אילן, לא נחשב כעולה מאליו ורק אם יעלה עץ מתוך הגזע, נחשב כעולה מאליו. אבל לדינא גם נפילת גרעין נחשב כעולה מאליו. [ילקו"י ערלה פרק ד' סעיף יג]

יד

גזל קרקע ונטע בה, חייב בערלה, בין נטע לפני היאוש ובין נטע אחר היאוש. [שם יד]

טו

המקדיש קרקע לבית כנסת, או לצורך צדקה, ואחר כך נטע בו אילן פירות, הפירות חייבים בערלה. וכל שכן אם נטע את האילן ואחר כך הקדיש את הקרקע והאילן לבית הכנסת, שהפירות חייבים בערלה. [ילקו"י ערלה פרק ד' סעיף טו]

טז

הנוטע בתוך הבית, וכן הנוטע על הגג שמלאו בעפר, חייב בערלה. [ילקו"י ערלה פ"ד סט"ז]

יז

הנוטע אילנות של מאכל בספינה, חייב בערלה. [ילקו"י ערלה פרק ד' סעיף יז]

יח

יש אומרים שאילן המתקיים רק שלש שנים, ולאחר מכן נובל ונופל אינו נחשב אילן לגבי חיוב ערלה. ויש חולקים. [ילקו"י ערלה פרק ד' סעיף יח]

יט

עץ לימון וכיו"ב, שנטעוהו אך ורק לשם הכנסת הפרי לתוך בקבוק זכוכית צר, והוא לנוי ויופי [שכאשר הפרי גדל קצת, מכניסים אותו לתוך בקבוק וקושרים הבקבוק לעץ, והלימון גדל בתוכו בצורה מיוחדת, ואחר שהלימון גדל מכניסים לתוכו אלכוהול, והוא מיועד לנוי או לריח], אין בזה דין ערלה, ומותר לקנות ולמכור את הלימון הנז' גם בתוך שנות ערלה. [ילקו"י שם סי"ט]

פרק ה' - על מה חל איסור ערלה

א

איסור ערלה חל רק במיני עץ מאכל ולא בעצי סרק. אולם אילן סרק שנוטף ממנו שרף, והוא ראוי לאכילה, יש להחמיר לנהוג בו דין ערלה בארץ ישראל. אבל בחוץ לארץ אין

צריך לנהוג בו דין ערלה. ואין ערלה נוהגת בירקות, פירות האדמה, ובכל שאר סוגי צמחים. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"א]

ב

איסור ערלה חל רק על הפירות ולא על שאר חלקי העץ, כמו ענפים, עלים, גזע העץ, הפרחים, וכל מה שאינו פרי. ואף גזע של עץ שיש בו טעם ואפשר למצוץ את הגזע, אין בו איסור ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ב]

ג

מותר לעשות ריהוט וכדו' מעץ של אילן מאכל תוך שנות ערלה [ואף שאסור לקצוץ אילן מאכל, יש אופנים שהתירו לקוצצו, וכן באופן שהאילן נפל מאליו]. וכן מותר לעשות ידית של סכין מעץ של ערלה, ואין בזה כל חשש מצד איסור הנאה מערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ג]

ד

מותר להשתמש בגזע עץ של ערלה, או לקשור חבלים לעצים של ערלה, כדי שהקטנים ישחקו על החבל. ולכן חיילי הצבא המתאמנים בלחימה, ומסתתרים אחר אילן מאכל של ערלה, אין בזה איסור שנהנה מאיסור ערלה, שההנאה שלהם היא מהעץ והענפים ולא מהפירות. וכל שכן בשעת הלחימה עצמה. וכן מותר ליקח עצים של אילני מאכל [שנשרו מן הדקל מאליהם, או שקצצם בהיתר, או שנקצצו בידי גוי], לעשות בהם מדורת אש [בל"ג בעומר], וכן מותר ליהנות מהצל של אילן של ערלה, שאין איסור ליהנות מערלה אלא מפירות האילן, ולא מהגזע והענפים. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ד]

ה

מותר לקשט את הבתים ואת בתי הכנסת בערב שבועות, בענפים שנקצצו מאילן של ערלה, [אילן העושה פירות], ואין בזה איסור משום הנאה מערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ה]

ו

וכן מותר להניח מערב שבת "עירוב תחומין" על עץ של ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ו]

ז

מותר לעשות סוכה מקרשים שהם מאילן מאכל של ערלה. ואין בזה איסור הנאה מערלה. וכן מותר לסכך את הסוכה בענפי אילן של מאכל, אפילו תוך ג' שנות ערלה, ואין בזה איסור הנאה מערלה, אחר שבעצים אין איסור הנאה מערלה. ואמנם אין לסכך במיני אוכלים. וכן ענפי תאנה ובהם תאנים, וזמורות ובהם ענבים, אם הפסולת מרובה על האוכל מסככין בהם, ואם לאו אין מסככין בהם. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ז]

ח

איסור אכילה והנאה בערלה חל הן על הפירות והן על גרעיני הפירות, וכן על הקליפות, ועל הזגים והגרעינים שבענבים, אף שאינם ראויים לאכילה. אבל עלי הגפנים והלולבים

שלהם, ועלים וענפים רכים, מותרים משום ערלה, אף אם הם ראויים לאכילה. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ח]

ט

מיץ של פירות ערלה או של קליפות של ערלה, או שנעשה מגרעינים של פירות ערלה, אסור מדרבנן. [מלבד מיץ היוצא מן הענבים ומן הזיתים שאסורים מן התורה]. [ילקו"י ערלה פרק ה' ס"ט]

י

ענבים, זיתים וחרובים, אינם אסורים משום ערלה עד שיעשו בוסר. ויש אומרים דבשאר פירות כבר כשהם סמדר הם אסורים משום ערלה. ויש חולקים ואומרים שכן הדין גם בשאר הפירות, שאינם נאסרים משום ערלה עד שיגיעו לכלל בוסר. [ילקו"י שם פרק ה' ס"י]

יא

איסור ערלה חל גם על ענבים שלקו ואינן נגמרים בבישולם, והיינו ענבים שנתקלקלו [ושהפילתם הרוח]. וכן דין ערלה נוהג גם בתמרים שאינם מתבשלים על האילן. [וכדי שיהיו ראויים לאכילה נותנים אותם במחצלת או בעפר, על מנת שיתחממו ויוכשרו לאכילה]. אולם ענבים ותמרים אלו פטורים מרבעי. ואם רוצה להחמיר לפדות פירות רבעי אלו בלא ברכה, תבא עליו ברכה. אבל אין להחמיר ולפדות הפירות בברכה. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יא]

יב

האביונות שבצלף והתמרות והקפריסין, חייבים בערלה. במה דברים אמורים בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ האביונות חייבים, אבל תמרות וקפריסין פטורים. וצלף הצומח בהרים במקום רחוק מן הישוב, והפירות אינם חשובים כדי לטפל בהם ולהביאם לעיר, פטור מערלה, וכל שכן שפטור כשהאילן עולה שם מאליו. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יב]

יג

חצילים, אין בהם משום ערלה. וכן עגבניות אין נוהג בהם דין ערלה. וכיום פשט ההיתר בדבר זה, ולכן אף הרוצה להחמיר, אין לו להחמיר ברבים. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יג]

יד

נוהגים היתר במה שנקרא "באמייה" ואין נוהגים בו דין ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יד]

טו

פרי הפאפיה שמניב פרי כבר בשנה הראשונה, יש לו דין ירק, ולא נוהג בו דין ערלה, ומותר באכילה בשלש השנים הראשונות לזריעתו. וגם בארץ ישראל לא נוהג בו דין ערלה, ומברכים עליו בורא פרי האדמה. [וכל שכן שבחוץ לארץ אין לנהוג דין ערלה בפרי הפאפיה]. וכל שכן תרופה העשויה מקליפת פרי הפאפיה, אף אם ידוע בבירור שלא עברו על הפרי יותר מג' שנים, אין לחוש בזה אף בארץ ישראל, אחר שאין דין ערלה

בפאפיה. [יחוה דעת חלק ד' סימן נב. ילקו"י ערלה פ"ה סט"ו. ושם האריך לדחות מ"ש בספר ברכת ה' לחלוק ע"ד מ"ש ביחוה דעת הנ"ל, והביא ה' ספיקות לצרפם להקל בפרי הפאפיה, ותמה עליו שהחמיר בזה גם בחו"ל]

טז

אין דין ערלה נוהג בבננות, בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ, וכן המנהג פשוט. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף טז]

יז

פרי האננס אינו נחשב לאילן ואין לחוש בו כלל לאיסור ערלה לא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. [ומברכים עליו "בורא פרי האדמה"]. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יז]

יח

קני סוכר אין נוהג בהם דין ערלה. [דאף שהוא מין אילן, מאחר שעצו הוא פריו, אין בו דין ערלה]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף יח]

יט

צמח הפסיפלורה [שעונית סגולה] אינו נידון כעץ, אלא כירק, ולכן אין נוהג בצמח זה דין ערלה, והולכים בו אחר לקיטה, ויש להרחיקו מהכרם כדין ירקות. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יט]

כ

עלי ה"קאת" [נאת] אין בהם איסור ערלה, וגם אם נקטפו מעץ ה"קאת" בתוך שלש השנים הראשונות לצמיחתם מותר ללועסם ולמצוץ את המיץ המצוי בהם. [ערלה פ"ה ס"כ]

כא

טבליות [כמוסות] שבולעים אותם, ואין בהם טעם לחיך, הנמכרים בבתי מרקחת העשויים מעלי הקאת, והם מועילים לחיזוק כח האדם, ואין בהם שום הכשר מחשש ערלה ומתרומות ומעשרות, עם כל זה מותר לבלוע כדורים אלה, שהרי בלאו הכי אין איסור ערלה בעלי קאת. ואם יש טעם בכדורים, צריך שיהיה לזה הכשר מרבנות מוסמכת, מחשש לתרכובות של איסור המעורבים בכדורים. [אך אין צריך לחוש בזה מצד ערלה ותרומות ומעשרות]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כא]

כב

הנוטע אילן מאכל לצורך רפואה, ואין דרך הבריאים לאכול ממנו, אין נוהג בו דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כב]

כג

פירות שאינם ראויים למאכל אדם, וראויים רק למאכל בהמה, אין נוהג בהם דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כג]

כד

עלי הגפן אינם אסורים משום ערלה, וניתן לאוכלם גם אם נקטפו מעץ גפן של ערלה. [וכמובן לאחר שהם נקיים היטב מתולעים וחרקים]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כד]

כה

תות שדה פטור מן הערלה. אבל תותים לבנים הגדלים באילנות, שמברכים עליהם בורא פרי העץ, נוהג בהם דין ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כה]

כו

שקדים קטנים מרים, מאחר ומברכים עליהם כשהם קטנים ברכת בורא פרי העץ, יש להחמיר לנהוג בהם דין ערלה. ויש המחלקים בין דין ברכה לדין ערלה ומעשר. ועל כל פנים אין צריך להפריש תרומות ומעשרות משקדים המרים. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כו]

כז

אין דין ערלה בפלפלין, וכן בפלפל הירוק החריף [הנקרא "בסבא"ס", וכן הנקרא צ'יפקה], אין נוהג בו דין ערלה, אחר שמוציאים פירות תוך שנה לזריעתם, וגם טבעם שהולכים ויורדים בכמות ובאיכות בשנה שלאחר מכן, הלוך וירוד, ובדרך כלל גזעם כלה בסוף ג' שנים, והמנהג פשוט בכמה מדינות לאכלם בלא לחוש לערלה. [ילקוט יוסף ערלה פרק ה' סעיף כז. שוב יצא לאור יביע אומר חלק י', ושם סימן לד עמוד רנב האריך בדין זה, וב"ה שזכינו לכוין לדעתו הרמה, שאין דין ערלה נוהג בפלפל הירוק והחריף משום ספק ספיקא].

כח

הצבר [סאברס] נחשב לאילן וחייב בערלה ורבעי. אבל אם נטעו אותו סביב לכרמים לשם גדר וסייג, ולא לשם הפירות, אין נוהג בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שנטעו אותו שלא לצורך אכילה, וכגון שנטעוהו במקום פירצה, או במקום שצריך לגדר, וכדומה. ואם הוא זן שאין מתעניינים בפירותיו כלל, [הנקרא "נפוליטיס" ועשוי בעיקר לשם אכילת העלים]. אין צריך היכר, ובכל אופן אין דין ערלה בפירותיו. [דהוי ספק ספיקא, שמא בדבר כזה לא צריך שיהיה ניכר שנטעו לשם גדר, ושמא אין צריך שיהיה ניכר בכל אופן]. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כח]

כט

פרי הפטל, יש אומרים שנוהג בו דין ערלה, ולדבריהם יש ליזהר בדברים שמעורב בהם מין זה, כמו בשוקולד הממולאים בפרי הפטל, ובחליטת תה צמחים שמעורב בו פטל. ויש אומרים שאין דין ערלה נוהג בפטל. ונראה שעל כל פנים בחוץ לארץ יש להקל בזה, אחר שספק ערלה בחוץ לארץ לקולא. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כט]

ל

בשמים של ערלה, יש בהם דין ערלה ואסור להריח בהם. וכל שכן שאסור לברך עליהם ברכת הריח. ואם אין ידוע אם הם של ערלה או לא, אין לחוש מלברך עליהם, שהולכים אחר הרוב, ורוב הבשמים אינם של ערלה. אולם בהדס אין נוהג דין ערלה, ומותר להריח ולברך על הדס אפילו בתוך ג' שנים. [ואף על פי שהרב נתיבי עם כתב שאין הדבר פשוט, ועל כן יש להמנע מלהריח ולברך על הדס של ערלה, וכן הבינו כמה אחרונים, ובהם הרב שבט הלוי, וכן אמר לי מרן אאמו"ר שליט"א בשנת תשנ"א, מכל מקום לדינא יש להקל בזה, ואין דין ערלה בעלי הדס]. וגם בענבי הדס אין נוהג דין ערלה, אף בארץ ישראל. ולענין הורד ראה בסעיף הבא. [שם סע' ל]

לא

עלי הורד של ערלה, יש אומרים שנוהג בו דין ערלה בארץ ישראל, ואסור להריחו ולברך עליו ברכת הריח, וכל שכן שאסור באכילה. ויש אומרים שאין נוהג בו דין ערלה, ומותר באכילה, ולהריח בו ולברך עליו ברכת הריח. ולדינא, יש להחמיר בו בארץ ישראל לענין אכילה, אך מותר להריח בו, ואף לברך עליו ברכת הריח. ולכן מטעים מיוחדים של עלי ורד באר"י המשווקים לחנויות טבע, יש להם לחוש שלא לקטוף ורדים של ערלה, בג' השנים הראשונות. אך הנצרך להקל בזה, יש לו על מה לסמוך. [ילקו"י על הל' ערלה פ"ה סל"א]

לב

נחלקו הפוסקים בזנגבי"ל, אם נוהג בו דין ערלה או לא, וכן נחלקו ביאסמין אם נוהג בו דין ערלה או לא. ולדינא נראה שאין דין ערלה נוהג ביאסמין, ולא בלואיזה, כל שאינם מיועדים לאכילה בפני עצמן, אלא לתבל בהם את המאכל. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף לב]

לג

אין קדושת שביעית נוהגת בערלה, שמאחר ופירות אלה אסורים באכילה, לא קרינן בהו לכם יהיה לאכלה ולא להפסד. וכל הפירות של ערלה שגדלו וחנטו בשביעית, אין צריך לשמור בהם קדושת שביעית. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף לג]

לד

אין דין ערלה נוהג בעלי תה. ולכן עלי תה מותרים גם בג' השנים הראשונות. [שם סע' לד]

לה

יש אומרים שאין דין ערלה בגרגירי קפה. ויש חולקים ואומרים שגם בגרגירי הקפה יש דין ערלה, אף שאינן נאכלים כמות שהם. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף לה]

לו

עץ הקקאו שמפיקים ממנו שוקולד, ומשקה הקקאו, יש להסתפק אם נוהג בו דין ערלה או לא. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף לו]

פרק ו - שותפות ישראל וגוי במטע ערלה

א

מי שנטע עצי פרי וברצונו למעט מהפסדיו בג' השנים הראשונות, מעיקר הדין מותר לו למכור לגוי את הפירות של ג' שנות ערלה לשלש שנים קודם שיצמחו הפירות באילן, והגוי יאכל פירות אלה. ואין כאן איסור הנאה מפירות ערלה, מאחר שהפירות עדיין לא באו לעולם, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. [וממילא מה שמכר לגוי הוא מקום צמיחתם של העצים, והעצים לצורך הפירות והעצים עצמם הרי באו לעולם, אך אין בהם איסור הנאה מדין ערלה]. ויש אומרים שבזמנינו בארץ ישראל כל שיש חשש שאם ימכרו את העץ לגוי יחזור וימכור פירות ערלה לישראל אחר, מן הראוי להנהיג שלא לעשות המכירה הנ"ל, אחר שקרוב לודאי שיכשיל בזה ישראל אחר. ואם הפירות של הגוי ימכרו אותם בשוק באופן שיתבטלו ברוב פירות שאינם של ערלה, ואין לחוש בזה אף מתורת הנהגה. [שם פרק ו' ס"א]

ב

גם בארץ ישראל מותר למכור לגוי פירות שני ערלה לשלש שנים, קודם שהפירות באו לעולם, ואין לחוש בזה משום לא תחנם. [והיינו באופנים שהתירו הפוסקים למכור בארץ ישראל]. וכבר ביארנו שכל זה מעיקר הדין, אבל מן הראוי להנהיג שלא לעשות המכירה הנ"ל, כל שיש חשש מבורר שהגוי ימכור לישראל ויכשילו באיסור ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ו' ס"ב]

ג

מותר לישראל לומר לגוי, טול אתה את כרמי או את הגינה שיש לו בה אילן ערלה, ועבוד אותה וטול את פירותיה, ואני אטול את כרמך שכבר עברו עליו שלשת שני ערלה, ואעבוד אותו ואטול פירותיו. אבל אסור לעשות חשבון עם הגוי כמה פירות אכל, כדי שיאכל הישראל כנגדן בדקדוק חשבון. [ילקו"י ערלה פרק ו' ס"ג]

ד

ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בנטיעה, אם התנו מתחלת השותפות שיהיה העכו"ם אוכל שני ערלה, וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני הערלה, הרי זה מותר לעשות כן, ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד, כגון שיחשוב כמה פירות אכל העכו"ם בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות, שזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה.

ואם לא התנו מתחלה אסור לו להחליף הפירות של ג' השנים עם העכו"ם ככל איסורי הנאה. [ילקו"י ערלה פרק ו' ס"ד]

ה

כבר ביארנו לעיל שאסור לישראל ללקוט פירות לגוי מאילן של הגוי שהוא ערלה, אפילו בחנם, שהרי נהנה במה שמחזיק לו הגוי טובה על זה, ונמצא נהנה מאיסור ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ו' ס"ה. וראה בילקו"י ערלה במהדורא הראשונה בעמודים סה, וקיט]

ו

נכרי שמוכר פירות ואומר של ערלה הן, או של נטע רבעי הן, אינו נאמן, ואפילו אומר מאיש פלוני לקחתים. וכן נכרי שעובד בגן של אילנות, ואומר שהפירות הם של ערלה, אינו נאמן. [ילקו"י ערלה פרק ו' ס"ו]

פרק ז' - דין ערלה בעציצים, והעברת שתילים

א

הנוטע אילן של פירות בתוך עציץ, אפילו אם הוא עציץ שאינו נקוב, הפירות חייבים בערלה. ויש מחלקים בעציץ שאינו נקוב בין עציץ של חרס ועציץ של עץ, ולדינא יש דין ערלה בין בעציץ של חרס ובין בעציץ של עץ. [ילקו"י ערלה פרק ז' ס"א]

ב

שתילים של אפרסקים וכדו' שהיו מונחים במשך כשנה בעפר שבתוך שקיות ניילון, ויש נקב בשקיות בצד כשנים וחצי ס"מ, והם היו מונחות על גבי הקרקע, והשקיות הועברו במשאית רגילה לשטח המטע שבמושב, ובמטע הועבר הגוש [בו קיים השתיל] וניטע במטע, ונתברר על ידי מומחים יראי שמים שאין ספק שהשתילים היו מונחים לחות כמה חודשים קודם חודש אלול תש"ס, ונמצא שאם נדון לחשוב ג' שנים של ערלה מזמן שהושתלו שקיות, שנת תש"ס תעלה מן החשבון, כך שפירות שנת תשס"ג, יהיו מותרים לאחר פדיון כדין נטע רבעי. שיש למנות את שנות הערלה מאז זריעת השתילים. ויש מתירים אפילו אם השקיות הפלסטיק לא היו נקובות, ואפילו שההעברה היתה במכונית לא נקובה. וכל שכן בשקיות ניילון נקובות. ואמנם לכתחלה יש להורות להעביר את השתילים במשאית פתוחה למטה בנקבים גדולים בגודל 2.5 ס"מ, ורק בדיעבד יש להקל כנזכר. ובהפסד מרובה יש לסמוך על המתירים. וכל ההיתר ניתן כשהשתיל ניטע בגוש מוצק, כך שמסוגל להתקיים י"ד ימים לפחות בלי שיטעוהו בחזרה בקרקע. ועל כן יש ליזהר שבמכוניות לא יזדעזע גוש העפר עד כדי שלא יוכל האילן להתקיים שם שיעור כנ"ל. [ילקו"י ערלה פרק ז' ס"ב. שוב נדפסו הדברים בשו"ת יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לג עמוד רנא].

ג

אילן פירות שעקרוהו והוליכוהו למקום אחר, ולא נשאר גוש עפר מסביב לשרשיו, מונים לו שנות ערלה מחדש. ואם עקרוהו עם העפר שסביב לשרשיו, והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ, אומדים אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר, הרי זה כנטוע במקומו ופטור. ואם לאו חייב. והיינו, שהמומחים ראוהו שלא נפסק חיותו של האילן בעת שעקרוהו, עד שהתאחה עם הקרקע במקום החדש, מונין לו מנטיעה הראשונה. וכן אם המומחים ראו את הגוש, והחליטו בו שלא ימות קודם שיתאחה במקום החדש, והלך ונטעו, ולא ראה אם לא נפסק חיותו קודם שנתאחה במקום החדש, הרי זה סומך על המומחים על פי האומד שלהם. ויש אומרים שצריך שהאילן יוכל לחיות ג' שנים. ויש אומרים דדי במה שיוכל לחיות ארבע עשרה יום. והעיקר לדינא דאין צריך שיוכל לחיות בגוש ג' שנים, אלא די בזה שיכול לחיות בו עד שיקלט במקום אחר [והוא שיעור י"ד יום]. אבל אם האילן מת והתחיל לכמוש וחזר ונשרש, מונים מנטיעה שניה. ואם הדבר ספק, בארץ ישראל אסור ובחוץ לארץ מותר. [ילקו"י ערלה פרק ז' ס"ג]

ד

אילן מאכל שכבר עברו עליו שנות ערלה, ונקצץ או נשבר, אם נשאר מגזעו מעל פני הקרקע וחזר וגדל, פטור מן הערלה. ואם נקצץ או נשבר בשוה עם פני הקרקע, או נמוך מפני הקרקע, וחזר וגדל, מונים לו שנות ערלה מחדש, משעת הקציצה או השבירה. ויש אומרים שאם נשאר פחות מטפח מעל פני הקרקע מונים מחדש. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י ערלה פרק ז' ס"ד]

ה

כרם שרצו להחליף את הזן, וקצצו את כולו עד למתחת לפני האדמה, ואז הרכיבוהו וחזרו וכיסו באדמה, מונין לו מחדש ג' שנות ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ז' ס"ה]

ו

אילן שנעקר ונשתייר בו שורש מחובר אפילו כעובי המחט, שמותחין בו הבגד לאחר אריגה, בידוע שיכול לחיות בלא תוספת עפר, ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה. [שם ס"ו]

פרק ח - ערלה בהרכבה והברכה

א

הנוטע גרעין, או הנוטע ענף, או שעקר את כל האילן ונטעו במקום אחר, כולם חייבים בערלה, ומונים מחדש שנות ערלה מזמן הנטיעה [דהיינו מזמן שהנטיעה נקלטת בקרקע]. [שם פ"ח]

ב

המרכיב יחור באילן [דהיינו שקצץ ענף מאילן מאכל, ותחב אותו בחתך שנעשה בגזע אילן מאכל אחר], חייב בערלה. ודוקא שהרכיב ענף שעבר עליו שנות ערלה, באילן שטרם עברו עליו שנות ערלה. ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו, ופטור. ואם הרכיב יחור באילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, הפירות היוצאים מענף זה אין בהם דין ערלה. והמחמיר תבא עליו ברכת טוב. וכן המבריך, [דהיינו שעושה גומא ליד האילן ומשפיל אחד מענפי האילן, ומטמין אמצעיתו בגומא, וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן], חייב בערלה. ואם לאחר שגדל הענף שהבריך, הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ, ועשה כן כמה פעמים בזה אחר זה, כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים. הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבים. ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעיקר פטור. ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך. ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ב]

ג

יש אומרים שדין ערלה נוהג במבריך ומרכיב גם בחוץ לארץ, ורק בספיקות וכדו' יש להקל בחוץ לארץ. ויש חולקים ואומרים שדין ערלה בהברכה והרכבה אינה נוהגת אלא בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ אין דין ערלה במבריך ומרכיב, גם בודאי ערלה. וכן נראה עיקר. ואין להורות להחמיר בדבר זה נגד כל חכמי הדורות שהקילו בדין ערלה בהברכה והרכבה בחוץ לארץ. והמחמיר יחמיר לעצמו בלבד. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ג]

ד

ענף שהובר והשריש, ועדיין עיקר יניקתו מן האילן, נחשב לאחד מענפי האילן ודינו כדין האילן. ואם נותק הענף מן האילן, או שנפסקה יניקתו ממנו, מונים לו שנות ערלה מחדש משעה שנותק או משעה שנפסקה יניקתו. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ד]

ה

אם היו פירות על אותו ענף בשעת ההרכבה או ההברכה, אם קטפם לפני שחתך הענף ממקורו, מותרים באכילה. ואם לא קטפם לפני שחתך הענף ממקורו והוסיפו לגדול,

אם הוסיפו עד כדי שאין מאתים חלקים של היתר כנגד אותו חלק שגדל, נאסרו הפירות בערלה. ואם לא הוסיפו על אחד ממאתים חלקים הפירות מותרים. ואם לא חנטו הפירות שעל הענף לפני שחתכו ממקורו, ואחר שחתכו ממקורו חנטו, אסורים בערלה. וענף של ערלה מליאה פירות, שהורכב או הוברך בתוך אילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, אפילו גדלו הרבה, הפירות אסורים משום ערלה, שאין גידולי היתר מעלין את האיסור, ולכן ישליך את כל הפירות שהיו עליה מקודם. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ה]

ו

מנהג החקלאים להבריך גפנים בכל שנה, ואף על פי כן מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים בחוץ לארץ, משום דספק ערלה מותר. ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה, מותר, משום דמבריך ומרכיב אינו חייב אלא בארץ, אבל לא בחוצה לארץ. וסוריה דינה כחוץ לארץ לענין זה. ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל, ביין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים אינם ערלה. ואפילו בכרמים שידוע שיש בהם ערלה, יש להתירם, משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות טובים הראויים לעשות מהן יין. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ו]

ז

גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק, חייב בערלה. וכבר ביארנו שכל זה דוקא שהרכיב ענף שעבר עליו שנות ערלה, באילן שטרם עברו עליו שנות ערלה. ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו, ופטור. ואם הרכיב יחור באילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, הפירות היוצאים מענף זה אין בהם דין ערלה. והמחמיר תבא עליו ברכת טוב. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ז]

ח

המרכיב ענף שעדיין לא עברו עליו ג' שנות ערלה בעץ שאף הוא לא עברו עליו שנות ערלה, אבל אותו עץ עומד לקורות וסייג ולא לאכילה, אותם הפירות שיגדלו על הענף המורכב יהיו חייבים בערלה. ויש אומרים שגם כל מה שיגדל מעתה על אותו עץ יהיה חייב בערלה. ומאימתי מונים ג' שנות ערלה, יש אומרים משעת נטיעת האילן שבו הורכב הענף. ויש אומרים משעת ההרכבה. ויש אומרים שגם באופן כזה שהרכיב בתוך אילן העומד לסייג הענף בטל בעץ והפירות מותרים. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"ט]

ט

מי שנטע כרם גדול ולא הוציא פריו, ואחר כך הוברר לו שרימוהו ומכרו לו שתילים שאינם עושים פירות, והתקנה היא להרכיב אותם בעין רכב מסוג המתאים לזה, ועל ידי

זה יתנו פירות, וכן עשו. העיקר לדינא שגם בכנות הזכריים שהרכיבם ביחורים מגפנים אחרים, אם כבר עברו על הכנות שלש שנים, אינם חייבים בערלה ולא ברבעי, דבודאי דלא גריעי מאילן סרק ומעץ הנטוע לסייג ולקורות, שאין בהם דין ערלה כלל, ועם כל זה כשעברו שלש שנים שוב לא שייך בהם דין ערלה, הכא נמי באלו שאין בהם עוד חיוב ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ח' ס"י]

פרק ט' - ערלה בארבעת המינים

א

אף הנוטע אילן לשם מצוה, וכגון לצורך מצות אתרוג, חייב בערלה. וממילא אתרוג שידוע שהוא של ערלה פסול לקחתו למצות ארבעת המינים, בין ביום הראשון ובין בשאר הימים. ובחוץ לארץ אם אין לו אתרוג אחר, יכול לקחת אתרוג של ערלה הגדל בחוץ לארץ. אך לא יברך. [ואתרוג של טבל שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, אם אין אתרוג אחר יטלנו בלא ברכה. ואתרוג שנלקח מפרדס של גוים, והמירוח היה על ידי ישראל, חייב בתרומות ומעשרות בלא ברכה, ומיהו אם שכח להפריש עליהם תרומות ומעשרות, ונזכר רק ביום טוב, יכול ליטול מן האתרוגים הללו ביום טוב ראשון של חג ולברך עליהם]. [ילקו"י ערלה פרק ט' סעיף א]

ב

אתרוגי ארץ ישראל, לכתחלה יש לקנות מאדם ירא שמים ונאמן, או מפרדס שיש עליו הכשר של רבנים, המעידים שאין באתרוגים חשש ערלה. אולם מעיקר הדין הקונה אתרוג, אינו צריך לחוש שמא הוא מערלה, אחר שרוב ככל האתרוגים בארץ אינם מערלה, ואמרינן בזה דכל דפריש מרובא פריש. ומכל מקום היכא דאפשר לברר בנקל אם האתרוג הוא ערלה, טוב ונכון לשאול ולברר על כך. [והדבר ברור שעל בעלי הפרדסים של האתרוגים ליזהר שלא לשווק אתרוגי ערלה אף שהם לצורך מצוה]. [ילקו"י הלכות ערלה פרק ט סע' ב]

ג

בהיות ובעץ האתרוג יש בו קוצים, לפיכך יש הזורעים אותו לשם גדר וסייג, ובזה כל האתרוגים הגדלים בעץ זה אין נוהג בהם דין ערלה, ומותר לקחת אתרוגים אלה לשם מצוה אף בשנותיו הראשונות, אחר שהעץ לא נזרע לשם הפירות, והאתרוג מותר גם באכילה אחר שאין בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שהעץ ניטע לשם גדר וסייג, וכגון שנטעו במקום פירצה, או שמשפה את הענפים שיתעבו וכדו'. [ילקו"י ערלה פרק ט' ס"ג]

ד

עץ תמר שניטע רק לצורך הלולבים למצות ארבעת המינים, התמרים שבו חייבים בערלה ובנטע רבעי. אבל הלולבים עצמם אין נוהג בהם דין ערלה, שאין דין ערלה אלא בפרי,

ולכן מותר לקחת למצות ארבעת המינים לולב שידוע בבירור שהוא של ערלה. [ילקו"י ערלה פ"ט ס"ד]

ה

אתרוג של ערלה, שנתערב באתרוג אחר כשר, [או בכמה אתרוגים כשרים], אם יש לו אתרוג אחר כשר, אין לו ליקח מהאתרוגים הנ"ל, אפילו על ידי שיקח את שני האתרוגים. וכל שכן שאסור לו לברך על זה. אך אם אין לו אתרוג אחר, יקח את שניהם בלא ברכה, ויכוין שיוצא ידי חובה באתרוג הכשר לנטילה. ובמשך היום אם ימצא אתרוג כשר אחר, יטול אותו. [ילקו"י ערלה פרק ט' ס"ה]

ו

אתרוג של ערלה אסור להריח בו, אך אין האיסור חל אלא משעה שחל על הפרי איסור ערלה, ולכן מותר להריח את פריחת פירות הערלה. [ילקו"י ערלה פרק ט' ס"ו]

ז

אין דין ערלה נוהג לא בערבה ולא בהדס, ולכן מותר לקחת הדס וערבה של ערלה למצות ארבעת המינים. [ילקו"י ערלה פרק ט' ס"ז]

פרק י' - דין ספק ערלה - [קניית פירות כשיש חשש ערלה]

א

ספק ערלה בארץ ישראל אסורה, ובחוץ לארץ מותרת. [וכשיש רוב להיתר הולכים להקל גם בארץ ישראל]. ויש אומרים דספק ערלה בחוץ לארץ שמותר היינו דוקא בספק במציאות, אבל בספק בדין אין להקל בספק ערלה בחוץ לארץ. ולדינא גם בספיקא דדינא ספק ערלה בחוץ לארץ מותר אף לדידן דהוי מהלכה למשה מסיני. [ולענין פירות הנמכרים בשוק ואין ידוע אם הם של ערלה, ראה להלן סעיף ג']. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"א]

ב

מקומות שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, יש לצדד שאין ערלה נוהגת בהם אלא מהלכה למשה מסיני [שמותר מספק], וכל שיש ספק אם הם פירות ערלה או לא, הולכים לקולא. ולכן פירות שגדלו במקומות אלה אם יש ספק אם הם של ערלה או לא, יש לצדד להקל [בפרט כשיש סניף נוסף]. אבל פירות שגדלו בשטח שכבשום עולי בבל, נוהג בהם דין ערלה מן התורה, ולכן בספק יש להחמיר ככל ספק דאורייתא לחומרא. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"ב]

ג

ענבים הנמכרים בשוק, [או שאר פירות שמצוי בהם ערלה] הנמכרים בשוק, ויש בהם חשש שמא הם פירות ערלה, מעיקר הדין מותר לקנותם ולאוכלם בלא בירור כשרותם לפי

תעודה מרב מוסמך. כל שרוב הפירות בשוק אינם מערלה, דכל דפריש מרובא פריש. והמחמיר שלא לקנות אלא ענבים המובאים בהשגחת הרבנות המקומית ישא ברכה מאת ה'. [שגם במקום שיש ספק ספיקא שייך מדת חסידות לפרוש מהספק]. [ילקו"י ערלה פ' י' ס"ג]

ד

המבקש אישור מהרבנות שכרמיו אינם פירות ערלה, אך אין ברצונו להכשיר את פרדסי התפוחים והאפרסקים שלו מאיסור ערלה, בטענה שזה יגרום לו הפסד, יש להיזדקק ליתן לו אישור לכרמיו, כשמסכים להשמיד את פירות הערלה של הענבים, ואין לכרוך את כרמיו עם סירובו לפקח על התפוחים והאפרסקים. שכל מה שאנו יכולים למעט באיסור אנו עושים. [וכל שכן אם הבעלים טוענים שימכרו את פרדסי התפוחים לגוי, שבזה קיל טפי להיזדקק להם ליתן הכשר]. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"ד]

ה

פירות ערלה ודאי שנתערבו בפירות המותרים באכילה, צריך שיהיה מאתים כנגד פירות הערלה כדי לבטל התערובת. וכל זה במין במינו, אבל סוג פירות בסוג פירות אחר, ניכר האיסור, בטל בששים כשאר איסורין. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"ה]

ו

עד אחד נאמן באיסורין להתיר ולא להחמיר, ולפיכך עד אחד שאמר שאלו פירות ערלה, אינו נאמן לאוסרם. והיינו היכא שהפירות הוחזקו בהיתר, ובא עד אחד ומעיד שהם ערלה, אינו נאמן להחמיר. אולם האומר לחבירו נתנסך יינך, אם הוא בידו נאמן לאסור, ואפילו אם אינו עתה בידו, שכבר הוחזר לבעלים, אם בפעם ראשונה שמצאו אמר לו נתנסך יינך, נאמן אפילו אם הבעל מכחישו. אבל אם הוא בידו ולא אמר כן לבעל בפעם הראשונה שראהו, ואמר לו אחר כך, אינו נאמן אם הבעלים מכחיש, או אומר איני דע, אבל אם שתק שתיקה כהודאה דמיא. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"ו]

ז

המעיד על פירות שהם של ערלה, ויש לו חלק בפירות אלה, ודאי דנאמן על שלו לאסור את הפירות משום ערלה, ומתוך שנאמן על שלו נאמן לאסור גם את הכל. [ילקו"י ערלה פ' ס"ז]

ח

בעל כרמים שיש לו גם כרם של ערלה, והעמיס פירות על המשאית לשולחם לשוק, ומעיד שהפירות שהעמיס הם מהכרם שכבר עברו עליו שנות ערלה, והרב נותן ההכשר מאשר את דבריו. אך קם עליו עורר שראה שהפועלים קטפו מהפירות של כרם ערלה, ומסתמא עירבו אותם עם שאר הענבים. ובעל הכרם טוען שהשמיד את כל הפירות של

הערלה, אחר שהפועלים קטפום בלא ידיעתו, יש להתיר את הענבים שבמשאית, ואין לחוש בהם לערלה. [ילקו"י ערלה פרק י' ס"ח]

ט

גוי שהיה מוכר פירות ואמר של ערלה הן, או של נטע רבעי הן, אינו נאמן, ואפילו אמר מאיש פלוני לקחתים. [ומיהו אם לפי תומו אומר כן, יש לחוש ולהחמיר]. [ערלה פרק י' סעיף ט]

סימן רצד - פרק יא - דין נטע רבעי - [סעיף ו']

א

נאמר בתורה (ויקרא יט, כג): "ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה"'. ולמדו חז"ל (קידושין נד.): קדש קדש ממעשר שני, כשם שמעשר שני קדש ונאכל לבעלים בירושלים וצריך פדיון, כך פירות של השנה הרביעית, הנקראים פירות נטע רבעי, הרי הם קדש ונאכלים לבעלים בירושלים, ומיום שחרב בית המקדש אסור לאכלם בירושלים, אלא צריך לפדות פירות אלו. והיינו, כל הפירות שחנטו בשנה הרביעית לנטיעת האילן, יהיה מותר לאוכלם רק לאחר שיחללו את קדושתם על מטבע השוה פרוטה [רבע עשירית גרם של כסף טהור], לאחר שיגמרו ויתלשו את הפירות. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"א]

ב

בזמנינו החילול הוא על מטבע שכשלעצמה אינה כסף כלל, אלא מתכת. וניתן לחלל עליה הגם שכתוב "וצרת הכסף", לפי שהיא נסחרת כחוק וחשובה ככסף. לפיכך נוהגים שלא לחלל על שטרות כסף כי אם על מטבעות. [וראה לקמן סעיף ט']. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ב]

ג

לכתחלה יש לפדות את הפירות רק אחר שתלשן מהעץ, ולא כשהפירות מחוברים לעץ, אפילו אם כבר הפרי נגמר לגמרי וראוי לאכילה. ואמנם כשיש צורך יכול לפדות הפירות במחובר על פרוטה, בתנאי שלא יחול הפדיון עד שהפירות יתלשו. ויצניע את הפרוטה עד גמר תלישתן. ואחר כך ישליך את הפרוטה לים הגדול, או ישחקנה וישברנה ויאבדנה מן העולם. וכן יעשה מי שיש לו פועלים יהודים האוכלים מהפירות של רבעי בעת הבצירה, וכדי שלא להכשילם באכילת רבעי קודם החילול, רשאי לחלל את הפירות אף כשהם עדיין מחוברים, וכפי התנאי הנזכר. [אך כשמחלל במחובר לא יברך]. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ג]

ד

מי שיש לו מטע של פירות נטע רבעי, וחושש שהפועלים היהודים יאכלו מפירות אלה בעת הבצירה, עדיף שיכין ארגזי פרי מחולל בצד המטע, ויבקש מהעובדים לאכול רק משם. ואם יש חשש שלא כולם ישמעו להוראה זו, יחלל נטע רבעי גם במחובר. ולפני תחלת העבודה יאמרו הבעלים, אם ההלכה כשיטת האומרים שאפשר לחלל נטע רבעי במחובר, אזי יחול החילול בפרי שילקט רגע לפני הלקיטה, שאז הפרי עדיין ברשות בעליו, ואם ההלכה היא שאין חילול במחובר, אזי יחול החילול אחר הלקיטה. ולא יברך על החילול באופן כזה. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ד]

ה

אף על פי שמן התורה הכל יכולים לפדות את פירות רבעי, תקנו חכמים שאותם הגרים במרחק מהלך יום אחד מירושלים, לא יפדו את פירותיהם, אלא יעלום לירושלים, כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות. ולא נאמרה תקנה זו אלא בענבים, אבל בשאר פירות ניתן לפדותם אף במקומות הסמוכים לחומה. ומשחרב בית המקדש אף הענבים נפדים סמוך לחומה. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ה]

ו

יש מי שאומר שפירות הגדלין בירושלים בזמן הזה, יכולים לאוכלם בשנה הרביעית אף בלא פדיון. ולדינא אין להקל בזה, ואף פירות הגדלין בירושלים צריכים פדייה בשנה הרביעית. [וכל שכן בירושלים החדשה שמחוץ לחומות]. ופירות רבעי שגדלו בירושלים עצמה אין לפדותן אלא לאחר שיתלשו ויוכשרו לקבל טומאה. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ו]

ז

פירות נטע רבעי שאסורים בשנה הרביעית קודם שנפדו, אין האיסור חל אלא על הפרי, אבל כל מה שאינו פרי, אף אם נאסר בערלה, אין בו איסור נטע רבעי, וכגון הגרעינים והקליפות של הפרי, וכן תמרים שאינן מתבשלים, וענבים שלקו ואין נגמרים בבישולן, כל אלה פטורים מדין רבעי, אף שיש בהם חיוב ערלה. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ז]

ח

יש אומרים שפירות רבעי אסורות גם בהנאה קודם שנפדו, ויש חולקים ואומרים שאין פירות אלו אסורין אלא באכילה, אבל לא בהנאה. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ח]

ט

מעיקר הדין כשם שניתן לחלל פירות נטע רבעי בפרוטה, כך ניתן לחללם על פירות השוים פרוטה. ויאמר הרי כל הפירות האלו וחומשם מחוללין על חיטים אלו, או על שעורים אלו וכיוצא בהם. וישרפם כדי שלא יאכלום אחרים, ויאכל את הפירות שנתחללו. ויש חולקים ואומרים שאין לחלל נטע רבעי אלא על מטבע כסף. והעיקר

לדינא כסברא ראשונה, ומכל מקום ראוי ונכון לחוש שלא לפדות אלא בכסף. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"ט]

י

כיצד פודין פירות של נטע רבעי? לאחר שלוקט הפירות מן האילן לוקח מטבע השוה פרוטה, ומברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי". ואחר שבירך אומר: כל קדושת הפירות הללו, הם וחומשם מחוללים על שוה פרוטה זו. [ודוקא כשהפירות שלו בעי להוסיף חומש, הא לאו הכי לא צריך להוסיף וחומשו]. ואחר שהפירות נפדו הם מותרים באכילה, ואינם חייבים בתרומות ומעשרות. ופטורים מלקט שכחה ופאה, פרט ועוללות. [וראה עוד להלן סעיף טו]. ואת הפרוטה ישליך לים הגדול, או ישחקנה וישברנה ויאבדנה מן העולם. וכן אם פודה בפירות כגון חטים או שעורים ישרפם ויאבדם מן העולם. [ראה בסעיף הנ"ל]. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"י]

יא

בזמנינו ניתן לפדות נטע רבעי אף על מטבע של דולר [של ארה"ב, או מטבע של שאר מדינות], לפי שמטבע זה נסחר בכל המדינות והכל מתחשבים בו כמטבע. [שם ערלה פי"א סי"א]

יב

יש שנהגו לומר נוסח פדיון נטע רבעי שלש פעמים, לחיזוק הדבר, אך אין זה לעיכובא כלל. ולכן אם אמר פעם אחת את הנוסח הנ"ל, די בזה. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף יב]

יג

אין לברך שהחיינו בשעה שפודה את הנטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף יג]

יד

אחר שפדה את הפירות, הפירות מותרים באכילה מיד, ואין צריך להמתין לשנה חמישית. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף יד]

טו

יש לברר את יום הנטיעה ויום החנטה של הפירות בדיוק, כדי לדעת אם אין הפירות שייכים לשנה חמישית, שאם נטע לפני ט"ז באב, מיד בסוף אלול של השנה הראשונה עלתה לו שנה, וכעבור שנתיים מט"ו בשבט כל הפירות שיחנטו מאז והלאה נקראים נטע רבעי. ואחר הפדיון פטורים מתרומות ומעשרות. והפירות שיחנטו בשנה שאחריה [אחרי ט"ו בשבט] שייכים לשנה חמישית ואינם צריכים פדיון, וחייבים בתרומות ומעשרות. ולכן כל הפירות שיחנטו לאחר ט"ו בשבט תשס"ד [באופן שנטע אותם כמבואר בסעיפים הקודמים בהלכות ערלה], הרי הם חולין גמורים, ולאחר שיפריש מהם תרומות ומעשרות כהלכה מותרים באכילה. [ילקו"י ערלה פרק יא סט"ו]

טז

יש נוהגים לומר לאחר שפדה את הפירות: "רבון העולמים גלוי וידוע לפניך, בזמן שבית המקדש היה קיים היו הפירות רבעי להקדש, ועכשיו שאין בית המקדש קיים, יהי רצון מלפניך שתהא פרוטה זו להקדש [ממון גבוה], ויצאו פירות אלו לחולין". ואנו אין מנהגינו לומר זאת, וגם הנוהגים לומר כן יאמרו זאת רק אחר הברכה והחילול, ולא יפסיקו בין הברכה לחילול. [ילקו"י ערלה פרק יא סט"ז]

יז

דין נטע רבעי נוהג בארץ ישראל בכל האילנות, ולא רק בכרם ענבים. ובחוץ לארץ, יש אומרים שאין דין רבעי נוהג שם אלא בכרם של גפנים, ולא בשאר אילנות, אולם מרן השלחן ערוך מחמיר, וסובר שדין רבעי נוהג בכל האילנות. ואנו שקבלנו עלינו הוראות מרן עלינו לנהוג כדבריו, ולכן רבעי של שאר האילנות בחו"ל נפדה אפילו במחובר בפרוטה "בלי ברכה", שספק ברכות להקל. והאשכנזים יכולים להקל בדבר. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' לה עמ' רנד. ואמנם בילקו"י על הלכות ערלה, מהדורא ראשונה, פרק יא סעיף יז, כתבנו כדעת המהריק"ש ונהר מצרים, שביארו בדעת מרן שאין נטע רבעי נוהג בחו"ל. אך ביביע אומר שם העיר על המהריק"ש ונקט בדעת מרן להחמיר. וכתבנו כאן (וכן בילקו"י ערלה מהדורא שניה) כמו שנתבאר ביביע אומר, משום דבטלה דעתינו מפני דעתו הרחבה].

יח

כבר נתבאר שהפדיון שיעשה בכרם רבעי הוא כך: אחר שיתלוש הענבים מן הכרם כל מה שהוא צריך, יניחם לפניו כשהם תלושים, ויקח בידו פרוטה אחת ויאמר: קדושת הענבים האלה שהם כרם רבעי תחול על פרוטה זו, ותהיה הפרוטה קודש, ופירות הענבים האלה יצאו לחולין. [ילקו"י ערלה פרק יא סי"ח]

יט

פירות נטע רבעי שטעמם נעשה טעם פגום, כשם שאין בהם קדושת מעשר, כך אין בהם קדושת נטע רבעי, ואין צריך לפדותם כלל. [ילקו"י ערלה פרק יא סי"ט]

כ

כבר ביארנו שכרם רבעי אין מפרישין ממנו תרומות ומעשרות, כשם שאין מפרישין ממעשר שני. כלומר, שכמו שמעשר שני נאכל בירושלים כולו לבעלים בלי להפריש ממנו אחד מעשרה ללויים ולכהנים, הוא הדין כרם רבעי שהוקש למעשר שני, דינו כמעשר שני ממש שנאכל בירושלים בלי להפריש ממנו תרומות ומעשרות, וצריך ליזהר שלא יתערבו הפירות של רבעי בפירות אחרים, כדי שלא יבואו לידי תקלה להפריש מן הפטור על החיוב. וכן אין דין לקט שכחה ופאה ועוללות בנטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"כ]

כא

אם שכח את יום הנטיעה ונסתפק אם הפירות הם משנה רביעית או שנה חמישית, יש לפדותם על שוה פרוטה בלא ברכה, ולהפריש תרומות ומעשרות בלא ברכה. [שם פי"א סכ"א]

כב

מי שיש לו אילנות מאכל של השנה הרביעית, והוצרך לקוצצם לצורך הרחבת דירתו וכדומה, יש שנסתפקו אם מותר לו לקוצצם אחר שיש קדושה בפירות רבעי. ואם קוצץ את האילן בשנה הרביעית עוד בטרם שהיו בו פירות, בזה ודאי שמותר, אחר שאינו מאבד את הפירות בידים, אלא בגרמא. [ויש לצדד להקל גם כשיש פירות באילן, דקציצת האילן אינה אלא גרמא להפסד הפירות]. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כב]

כג

מי שיש לו פירות של השנה הרביעית המחוברים עדיין לאילן, ואינו רוצה ללקטן ולפדותן, יש להסתפק אם רשאי להשאירם על העץ אף שנרקבים שם, או שיש לאסור בזה אחר שגורם לביטול מצות פדיון נטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כג]

כד

נטע רבעי נוהג גם בשנת השמיטה, ולכן מי שיש לו פרדס ומפקיר אותו בשנת השמיטה כדין, יש לו לציין בשלט במקום שנראה לעין, כי פירות אלו הם פירות רבעי, וכל הבא לאוכלן יחללם כדין. [ומי שברשותו פירות רבעי בשנת השמיטה, עליו להפקירן כדין שאר כל המטעים שברשותו]. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כד]

כה

גם הבעלים או הממונים על אוצר בית דין רשאים לחלל את פירות נטע רבעי בשביעית, דאף שאין הפירות ברשותו אלא הפקר לכל, מכל מקום מותר להם לחלל את הפירות. וכשמחלל, אין המעות נתפסים בקדושת שביעית, כיון שאינו מתכוין לחלל אלא את קדושת הרבעי ולא השביעית. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כה. ושם בהערה אם צריך להוסיף חומש]

כו

מי שחושש שמא הבאים ללקוט פירות משדהו בשנה השביעית, לא יבחינו בציון השלט שפירות אלה הם של רבעי, יכול טרם הקטיף להכין כמות מטבעות וללקוט מעט כפי המותר לו, ולחלל את שלו בברכה ובתוספת חומש [אם זה ודאי רבעי], ויוסיף ויאמר כל הרבעי שבמטע זה לכשיתלש בכל יום ויום, יהיה מחולל על פרוטה מתוך המטבעות שייחדתים לכך. אך לכתחלה אין לחלל את הפירות במחובר, שאין חילול במחובר. ואמנם כשיש צורך יכול לפדות הפירות במחובר על פרוטה, בתנאי שלא יחול הפדיון

עד שהפירות יתלשו. ויצניע את הפרוטה עד גמר תלישתן, וכמבואר לעיל. [ילקו"י ערלה פי"א סעיף כו]

הלכות כלאים

סימן רצה - הלכות כלאים - דין כלאי האילן

א

נאמר בתורה את חוקותי תשמורו, בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים. כיצד, המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג, או אתרוג בתפוח, הרי זה לוקה מן התורה בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ. וכן המרכיב ירק באילן, או אילן בירק לוקה בכל מקום. וכל זה במין בשאינו מינו, אבל מין במינו מותר. [ילקו"י על הלכות חדש כלאים ושעטנז סימן רצה ס"א]

ב

מותר להרכיב תפוח טוב בתפוח רע, וכדומה. ויש מי שמחמיר בזה, והעיקר לדינא שאין בזה איסור כלאים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"ב]

ג

מותר להרכיב תאנה לבנה עם תאנה שחורה, דסוף סוף הוא מין אחד אלא שיש שינוי בצורה. וכן שבולת שועל עם שעורים נחשב כמין אחד. וכן צנון עם צנונית הוי מין אחד. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"ג]

ד

מותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד, וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזורען כאחד. וכן מותר לנטוע אילן בצד אילן, ואילן בצד גפן, ואין בזה משום כלאים, שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד. בין אילן בירק, בין ירק באילן, ובין ירק בירק שאינו מינו. ואפילו עץ סרק על עץ מאכל, או עץ מאכל על עץ סרק. וכן אסור לחבר ענף של עץ ממין אחד בגזע או בענף של עץ ממין אחר, בין אם שני המינים עצי מאכל הם, ובין אם אחד מהם הוא עץ סרק. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"ד]

ה

אסור לישראל להניח לעובד כוכבים שירכיב את האילנות שלו כלאים. [שם סי' רצה ס"ה].

ו

בספק כלאים מותר לומר לגוי להרכיב, דשמא אינו כלאים, ושמא אין בן נח מצווה על כלאי אילן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"ו]

ז

יש באילנות שהם דומים זה לזה בעלין או בפירות, ואף על פי כן הם נחשבים לב' מינים, ויש בהם דין כלאים ואסור להרכיב עץ ממין זה בעץ ממין זה. וכגון: התפוח עם החזרד, וכן אפרסקים עם שקדים, שזיפין עם רימין. דסוף סוף ב' מינים הם.[ילקו"י שם סי' רצה ס"ז]

ח

הרכבת עין הנהוגה בזמנינו, דהיינו שלוקחים עין מאילן של שזיפים ומרכיבים אותו בגזע של שקדים, ולאחר שזה נקלט גוזרים את האילן עד מקום ששמו את העין, ומהעין יוצא ענף אשר מזה מתפתח אילן של שזיפים במשך שנה שנתיים, הרי היא אסורה, כיון שאף על פי שבזמן ההרכבה אין לו שום חיבור לאילן, ואין לה עדיין שם אילן כלל, מכל מקום ההיתר של שרשים הוא משום שלא היה עליהם מעולם שם אילן, אבל דבר שלפני ההרכבה היה עליו שם אילן כגון הרכבת עין, אסור. [ילקו"י על הל' שעטנז סימן רצה ס"ח]

ט

אילן המורכב כלאים, יש אומרים שאסור לקיימו, ויש לעקור אילן כזה. וכל שכן שאסור לעשות בו פעולות לקיים האילן, כגון להשקותו, לנכש, לעדור, וכדומה. והאיסור הוא גם להשקותו בממטרה אוטומטית. ואמנם יש חולקים ואומרים שמותר לקיים אילן כזה, ואין צריך לעוקרו, אך צריך ליתן לאילן שיגדל לבד, ולא לעשות בו פעולות בידים. ולדינא נראה, שיש מקום להקל בקיום האילנות המורכבים, אך טוב להחמיר שלא להשקותם ולנכשם, אלא רק על ידי גוי. ולכן טוב ליזהר שלא יעשה מלאכה בידים בגוף הכלאים, אלא כל המלאכות בעצים המורכבים יעשו על ידי נכרים דוקא, או על ידי גרמא, כגון להשקותו בממטרה. ולכתחלה אין לקנות שתילים מורכבים ממין אחר, ואפילו כשמתכוין לעשות הכל על ידי גוי, אלא יחפש וימצא שתילים מותרים. ואם נתאחה האילן המורכב לגמרי ונעשה כאחד ומהות הגזע נעשית כאחד, שפיר דמי לקיימו אפילו על ידי מעשה. ואין צריך לעקור את האילן. [ואילן מורכב שנתאחה ונעשה כגוף אחד על ידי הרכבת נכרי, מותר לנוטעו אחר כך במקום אחר]. [ילקו"י על הל' שעטנז, מצוות התלויות בארץ כרך ג', סימן רצה ס"ט. שוב יצא לאור יביע אומר ח"י חיו"ד סימן לו עמוד רנה, ושם כתב כדברינו, וב"ה שזכינו לכוין לדעתו]

י

ראוי ונכון לקנות שתילים אך ורק ממשתלות שאינן מרכיבים כלל. ואמנם מעיקר הדין מותר לקנות שתילים של פרי הדר מורכבים מין בשאינו מינו, עם גושיהן, ולנוטען

בשדהו על ידי גויים. והמחמיר [כדי שלא לחזק ידיהם של בעלי המשתלות המרכיבים אפילו בשאר אילנות] תבוא עליו ברכה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"י]

יא

פרי היוצא מאילן מורכב מותר באכילה אפילו לזה שעבר והרכיבו. ולכן אגסים שכיום תשעים וחמש אחוז בא בהרכבה עם חבושים, מותר לאוכלם. [ילקו"י שעטנז סי' רצה סי"א].

יב

אין להרכיב יחורים של לימון, אתרוג, אשכולית ותפוז, אחד על גבי השני, כיון שיש ספק אם הם מין אחד או שני מינים נפרדים. [ולענין דיעבד ראה בסעיף הבא]. [שם סי' רצה סי"ב]

יג

תפוחי זהב עם החושחש, שהוא תפוז יערי, ויש פרדסים המורכבים תפוז בלימון, ובתפוז יערי, יש להקל על כל פנים בקיום והשקאה וניכוש, אף לישראל, ואין צריך לעוקרם. ואף לכתחלה הנוהגים להרכיב תפוזים באשכוליות, אין למחות בידם, ורק להרכיב תפוז על לימון מתוק יש להחמיר. ויש אומרים שכל עצי הדר אינם כלאים זה בזה הואיל ודומים בעליהם ובפירותיהם וקרובים בטעמם. ויש אומרים שדי לנו מה שנהגו להרכיב תפוח זהב בלימון מתוק, וגם בזה החרדים לדבר ה' מהדרין להרכיב על ידי גוי, אבל תפוז באשכוליות לא נראה לחשבם מין אחד. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סי"ג]

יד

אסור להרכיב עץ סרק בעץ מאכל, או עץ מאכל בעץ סרק. אבל עץ סרק בעץ סרק מעיקר הדין מותר להרכיב, אף מין בשאינו מינו, וכל שכן מין במינו. [ויש אומרים שטוב להזהר ולהחמיר גם באילנות סרק, אחר שאין רוב העולם מכירין רוב המינים]. [ילקו"י שם סי' רצה סעיף יד]

טו

אילן פירות שאינו מוציא פירות, לא נחשב כאילן סרק, ואסור להרכיבו באילן סרק. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סט"ו]

טז

עץ רב תכליתי שגדלים בו פירות ממינים שונים של זני ההדר ושאר פירות, בבת אחת כל מין בענף אחר באותו העץ, וכולם יונקים כאחד מאותם שורשים, והכלאים ניכרים בגלוי ממש, אסור לקיים עץ כזה אפילו על ידי השקאה וניכוש, וקל וחומר שאסור לנוטעו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סעיף טז. ושם בהערה אם יש בו רק פירות הדר]

יז

אף על פי שאסור לעקור אילן המורכב ולנוטעו במקום אחר, מכל מקום מותר ליטול יחור [ענף] ולנטעו במקום אחר. מפני שכאשר עוקר את כל האילן והוא מורכב משנים, הרי נותן חיות בשניהם, וזהו איסור הרכבתו, אמנם יחור מהמורכב נחשב כבריה חדשה,

ונחשב כמין אחד ומותר. ויחור המורכב אסור להרכיבו באחד משני המינים שהורכב מהם. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סעיף י"ז]

יח

הקונה שתילים של פרי הדר עם גושיהם, לכתחלה יקנה שתילים שאינם מורכבים מין בשאינו מינו, [ואפילו בפרי הדר]. ובדיעבד מי שכבר קנה שתילים של פרי הדר והם מורכבים תפוז עם לימון, יש אומרים שאפשר להקל להוציאם מהשקיות ולנוטעם באדמה עם גושיהם, מפני ההפסד, והוא שיקפיד לנוטען עם הגושים של העפר שבו הם שתולים, אבל בשאר פירות אין להקל בזה. ולדינא נראה, שיטע את פירות ההדר הנז', על ידי גוי. [שאין כאן ספק ספיקא, דרק לגבי קיום האילן איכא ספק ספיקא]. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סעיף יח]

יט

מה שיש נוהגים היתר בנטיעת ענפי אוהל ושושנים וכדומה, על ידי שעושים סדק בשולי הענף ההוא, ותוחבין בו חטה ונוטעים בארץ, ועל ידי החטה משרישים הענפים בקרקע, הדבר תלוי אם החטה משתרשת ומזדווגת עם הענף, שאם היא מזדווגת חשיב כלאים והוי הרכבה גמורה. ואם אין החטה מצמחת רק בלתה ומלחלחת את הענף להשתרש יש להסתפק אם יש כאן הרכבה. וקשה להכריע בדבר, והמחמיר תבא עליו ברכה. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצה סעיף יט]

כ

אודות מה שהמציאו לאחרונה, שמעבירים בהנדסה גנטית גנים של צמחים אחרים, ומעבירים גנים מצמח אחד לרעהו, או מאילן אחר לסוג אילן אחר, יש אומרים שאין לעשות כן מחשש לאיסור כלאים. ויש שכתבו שאין לחוש בזה לאיסור כלאים, ומותר לעשות כן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה ס"כ]

כא

פירות היוצאים מאילנות מורכבים מין בשאינו מינו, כגון תפוחי זהב ואשכוליות, צריך לברך עליהם ברכת שהחיינו, וכן מנהג ירושלים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצה סכ"א]

כב

אין לברך ברכת האילנות על אילנות המורכבים מין בשאינו מינו, כי קיומם הוא נגד רצון הבורא יתברך, ואף על פי שהמברך אין למחות בידו, מכל מקום הבא להימלך ושואל אם לברך על אילנות מורכבים מורים לו שלא יברך, דספק ברכות להקל. [ואף פירות הדר שיש פוסקים המקילין בו לענין הרכבה, אפ"ה כיון שיש מחמירים בזה, וכן נקטינן לדינא לכתחלה, ולדעת המחמירים הרי אינו יכול לברך ע"ז, ממילא יש לנו לחוש לדעתם לענין ברכה. ואף שאין הספק בברכה עצמה, מ"מ הרי אין לנו דעת מרן שמכשיר, והדרינן לכללא דסב"ל. וגם ספק

ספיקא בברכות לא אמרינן, גם בדבר שהברכה נגררת. ומ"מ בודאי שהמברך יש לו ע"מ שיסמוך]. [הל' שעטנז סי' רצה סעיף כב]

כג

ומיהו סתם אילנות אין לחוש בהם שמא הם מורכבים, ומותר לברך עליהם ברכת האילנות בלא כל חשש, שהולכים אחר הרוב, ורוב אילני מאכל אינם מורכבים. [שם סי' רצה סכ"ג]

כד

שקדים ושזיפים אסור להרכיבם זה עם זה, שיש בהם דין כלאים. [הל' שעטנז סי' רצה סכ"ד]

סימן רצו - דין כלאי הכרם

א

הוזהרנו מן התורה שלא לזרוע כלאים בכרם, שנאמר "לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם". ומי שזורע כלאים בכרם חייב מלקות. [ודוקא שזורע חטה ושעורה במפולת יד שאז לוקה מן התורה]. ואיסור זה נוהג בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ, אלא שבארץ ישראל איסורו מן התורה ובחוץ לארץ איסורו מדרבנן. [ואמנם כל השיעורים שיבוארו להלן בדין הרחקת הגפנים מהתבואה או הירק, אינו אלא בארץ ישראל ובסוריא, אבל בחוץ לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה, ולא אסרו בחוץ לארץ אלא לזרוע ב' מיני ירקות או תבואה עם החרצן במפולת יד. ואף על פי שמותר לזורע בחו"ל ירק בצד הכרם, הרי אותו ירק הזרוע שם אסור באכילה. וספיקו מותר]. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו ס"א]

ב

איסור כלאי הכרם הוא איסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או התבואה. [אבל מותר לנטוע אילן בצד גפן, וכמבואר להלן סעיף ה]. ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה הרי זה קידש, ושניהם נאסרו באכילה ובהנאה, הירק או התבואה והגפנים, ושורפים את שניהם שנאמר: פן תקדש המלאה הזרע. ואפילו הקש של התבואה והעצים של הגפנים האלו אסורים בהנאה ושורפים אותם. ולא יסיק בהם תנור וכירים, ולא יבשל בהם בעת שריפתם. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו ס"ב]

ג

אף על פי שגם העץ של כלאי הכרם נאסר בהנאה, מכל מקום סכין שחיטה שהידית שלו עשויה מעץ של עץ גפן של כלאי הכרם, והדבר נודע לשוחט ביום טוב, מותר לשחוט [עוף] בסכין זו ביום טוב. מיהו מסוכנת לא ישחוט בה, וגם לא יחתוך בה בשר. ואחר יום טוב יזהר להסיר תיכף זה העץ ממנה ולשורפו, ויעשה לה קתא אחרת. [שם רצו ס"ג]

ד

סוכה שצריך להכשירה בצורת הפתח, לעשות דופן שרחבו יתר על טפח, ויעמידנו פחות משלשה לאחד מן הדפנות ויעמיד קנה על גביהן, והקנה הזה שהעמידו כנגד הטפח, וכן הקנה שעל גביהן עשאם מעץ של כלאי הכרם, [שאסורים בהנאה] יש מכשירים סוכה זו בצורת פתח כזו. ויש חולקים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו ס"ד]

ה

אין איסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזורעם בכרם, ואין צריך לומר שאר אילנות. ולכן מותר לנטוע אילן בצד אילן, ואילן בצד גפן, ואין בו משום כלאים. והאיסור לזרוע תחת הענפים נאמר רק בגפן, ולא באילנות אחרים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו ס"ה]

ו

אחד הנוטע ואחד המקיים, כיון שראה כלאים שצמחו בכרמו והניחם, הרי זה קידש ואוסר. ואמנם אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, לפיכך המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו, קידש גפנו ולא נתקדשה התבואה. סיכך גפן חבירו על תבואתו, קידש תבואתו ולא קידש גפן חבירו. סיכך גפן חבירו על תבואת חבירו לא קידש אחד מהם. [הל' שעטנז סי' רצו ס"ו]

ז

מאימתי תבואה או ירק נאסרים בכלאי הכרם, משישרישו. וענבים משיגיעו לגודל פול הלבן. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ז]

ח

הזורע ירקות או תבואה בעציץ נקוב העומד בכרם, דינו כזורע באדמה והגידולים נאסרו. וגם בעציץ שאינו נקוב אסור לזרוע, אלא ששם לא נאסרו הגידולים. [שם סי' רצו ס"ח]

ט

עציץ נקוב שזרעו בו ירקות מחוץ לכרם, אסור להעבירו בכרם [מכיון שהיניקה נמשכת בזמן ההעברה]. ואם הניחוהו בין הגפנים ונשתהה שם זמן שהספיקו הגידולים להוסיף באיסור כלאים חלק אחד ממאתים של היתר, הגידולים נאסרו. [הל' כלאים ושעטנז סי' רצו ס"ט]

י

אם זרע כלאים בכרם של גוי והגוי קיים את הכלאים ונתווספו, הפירות נאסרים, אחר שיש כאן רצון הבעלים. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"י]

יא

הבא לזרוע בצד הכרם, מרחיק ארבע אמות [מטר תשעים ושתים] מעיקרי הגפנים וזורע. ואם גפן יחידית היא, מרחיק ממנה ששה טפחים וזורע. והגדרת כרם היא: שתי שורות של גפנים ובכל שורה שלש גפנים או יותר, או שנים שנים ואחד יוצא זנב, ובין כל גפן וגפן ובין כל שורה ושורה מארבע אמות עד שמונה אמות [לא פחות מארבע אמות, וקצת פחות משמונה אמות], והגדרת גפן יחידי היינו גפן אחת, וכן אם היתה שורה אחת של גפנים זו בצד זו אפילו הן מאה, אין זה כרם אלא דינה כגפן יחידית, ומרחיק ממנה רק ששה טפחים וזורע. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף יא]

יב

משתלות גפנים שנוטעים אותם רצופים מאד מבלי שום הרחקה אחד מחבירו, ומניחים אותם כך בקרקע במשך שנה או יותר עד שיגדלו, ואחר כך עוקרים אותם ממקום נטיעתם עם השרשים, ונוטעים אותם במקום אחר, ועושים מהם כרמים של גפנים מפוזרים שורות שורות כדרך הכרמים, דינם כדין כרם, ועל כן אם זורעים לידם זרעים, יש אומרים שצריך להרחיק מהם שיעור ארבע אמות. ויש חולקים. והמיקל יש לו על מה שיסמוך. [אחר שכן מתבאר בירושלמי. ואף לגירסת הגר"א, היינו דאסור להדלותן, אבל ודאי דלא בעי הרחקת ד' אמות]. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף יב]

יג

אף על פי שמרחיק בין הזרע ובין הגפן כשיעור, או שעושה גדר ביניהם, מכל מקום צריך ליזהר שלא לסכך הגפן על הזרעים, ולא לזרוע תחת ענפי הגפן. ולכן מי שיש לו בגינתו עץ גפן, והוא מאהיל על הזרעים, אף על פי שהוא יותר מששה טפחים מגזע הגפן, אסור. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף יג]

יד

כל מקום שצריך הרחקה בין הגפנים לזרעים, אפשר להפסיק ביניהם בגדר גבוה עשרה טפחים, או להפסיק על ידי צורת הפתח ביניהם. [ואם עושה רק צורת הפתח, נכון להרחיק בין הגפנים לזרעים ששה טפחים]. [ילקוט יוסף הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף יד]

טו

אין עודרין עם העכו"ם בכלאים, אבל עוקרין עמו כדי למעט התיפלה. ואם אמר לתינוק גוי לזרוע לו בחוץ לארץ כלאי הכרם, מותר. אבל לא יאמר לגדול שלא יתחלף בישראל. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף טו]

טז

ירק הנמכר בשוק אין חוששין לו שמא מכלאי הכרם הוא, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן וכו'. ואף במקום דשכיח שנוטעים קישואים בכרם, עם כל זה יש להתיר הקישואין, אם

רוב הקישואין באים מחוץ לעיר שאין בהם חשש כלאים, דכל דפריש מרובא פריש. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סעיף טז]

יז

יש אומרים שאין היתר ד"נותן טעם לפגם" בכלאי הכרם, אחר שלא נאמר בתורה בלשון לא תאכל. וממילא גם דבר שאינו ראוי לאכילה נאסר בכלאי הכרם. ויש חולקים וסוברים שדין נותן טעם לפגם נאמר גם בכלאי הכרם. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סי"ז]

יח

הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעה, אף על פי שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה, הרי זה לא קידש עד שיקיים דבר שכמותו מקיימים רוב העם באותו מקום, כיצד המקיים קוצים בכרם בערב [שם מדינה] שרוצים לגמליהם הרי זה קידש. האירוס והקיסוס ושושנת המלך ושאר מיני זרעים אינם כלאים בכרם. הקינדוס וצמר גפן הרי הם כשאר מיני ירקות ומקדשים בכרם וכן כל מיני דשאים שעולין מאליהן בשדה הרי הם מקדשים בכרם. ופול המצרי מין זרעים הוא ואינו מקדש. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סי"ח]

יט

הקנים והורד והאטדין [מין הדס] מיני אילן הם ואינם כלאים בכרם. זה הכלל כל המוציא עלין מעיקרו הרי זה ירק, וכל דבר שאינו מוציא עלין מעיקרו הרי זה אילן. והצלף אילן לכל דבר. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סי"ט]

כ

גפן שהיא נטועה במקום אחד, ושומים במקום אחד והכותל מפסיק ביניהם, והשריגים והעלים עלו וסיככו על גביו יותר מעשרה טפחים, יש מתירים הכל. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצו ס"כ]

כא

אסור לעבור בעציץ נקוב שזרוע בו ירק בתוך הכרם, ואם הניחו תחת הגפו ונשתהה שם בארץ כדי להוסיף אחד ממאתים, הרי זה קידש. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו סכ"א]

כב

שקדים ושזיפים אסור להרכיבם זה עם זה, שיש בהם דין כלאים. [ילקו"י שם סי' רצו סכ"ב]

סימן רצז - דין כלאי זרעים

א

אסור לזרוע כלאים בשדה בארץ ישראל, שנאמר (ויקרא יט, יט): שדך לא תזרע כלאים. והיינו שאסור לזרוע זה ליד זה שני מיני זרעים כאחד, כמו חיטה עם שעורה, או שני מיני ירקות, כגון מלפפון ליד עגבניות, או שני מיני קטניות זה ליד זה. והזרעים שאיסור

כלאי זרעים נוהג בהם הם שלשה סוגים: זרעוני תבואה שהם חמשת מיני דגן, [חטה שעורה כוסמת, שבולת שועל ושיפון]. זרעוני קטניות [כל זרעים הנאכלים לאדם חוץ מן התבואה, כגון פול, אפונה, עדשים, אורז, שומשום, פרג וכדומה], זרעוני גינה, [הזרע אינו ראוי למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם, כגון זרע בצל, שום חציר, לפת וכדומה]. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סי' רצו ס"א]

ב

אם עברו וזרעו כלאי זרעים, חייב לעקור מין אחד. ומכל מקום אין הזרעים נאסרים באכילה, אלא מותרים אפילו למי שעבר וזרעם. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ב]

ג

מותר לזרוע כלאי זרעים בחוץ לארץ, ומותר אפילו לכתחלה לערב כמה מיני זרעים יחד ולזורעם שם. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ג]

ד

יש אומרים שמותר לומר לגוי לזרוע לו כלאי זרעים בארץ ישראל. ויש אומרים שאין להתיר אלא אם כן הוא לצורך הגוי. אבל לצורך הישראל אסור. והעיקר לדינא לדידן כדעת מרן שקבלנו הוראותיו שמיקל באמירה לגוי בזה, ומכל מקום המחמיר בכל אמירה לגוי שהיא לצורך ישראל, גם בכלאי זרעים, תבא עליו ברכת טוב. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצו ס"ד]

ה

אסור לישראל לזרוע כלאי זרעים גם בשדות של נכרים, עבור נכרים. [ילקו"י שם סי' רצו ס"ה]

ו

מי שיש לו גינה קטנה בארץ ישראל, וזורע בה מיני זרעים, אך אינו מכוין לאכילה כלל, אלא ליופי ונוי הגינה, גם בזה יש איסור כלאי זרעים. אבל אין איסור כלאי זרעים במיני דשאים, אף שאינן מרים. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ו]

ז

אין איסור כלאי זרעים אלא בזרעים הראויים למאכל אדם, אבל עשבים המרים וכיוצא בהן מן העיקרין שאינן ראויין אלא לרפואה וכיוצא בהן, אין בהן משום כלאי זרעים. וכן יש איסור כלאים בדברים הראויים למאכל בהמה. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ז]

ח

זרעים שאינם ראויים אלא לרפואה וכדומה, אין בהם איסור כלאים. וכן צמח העשוי לנוי, או עשוי לריח בלבד, ואינו עומד לאכילה, אין בו משום כלאים, אחר שאינו עשוי למאכל אדם, או למאכל בהמה. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ח]

ט

מותר לזרוע בקיה עם שבולת שועל על ידי גוי, ופעמים שיש להתיר על ידי ישראל, בתנאים מסויימים. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"ט]

י

יש זרעים ואילנות דאף על פי שהם שני מינים בטבעם, הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה, או פרי של זה דומה לפרי של זה דמיון גדול, עד שיראו כשני גוונים ממין אחד, לא חששו להם לכלאים זה עם זה. כיצד, הלפת עם הצנון אינם כלאים זה בזה, מפני שפרייהן שוים. והלפת עם הנפוס אינם כלאים זה בזה מפני שהעלים שוים. אבל צנון עם הנפוש אף על פי שהעלין דומים זה לזה והפרי דומה לפרי, הרי אלו כלאים, הואיל וטעם פרי זה רחוק מטעם פרי זה ביותר, וכן כל כיוצא באלו. [ילקו"י הל' כלאים ושעטנז סימן רצו ס"י]

יא

אבטיח עם מילון אסור לזורעם זה עם זה, שיש בהם דין כלאים, מאחר שהעלין של זה אינן דומין לעלין של זה. ולכן צריכים שיעור הרחקה של ששה טפחים. [שם סי' רצו סי"א].

יב

מותר לזרוע זרעי תבואה או קטניות או זרעי ירקות יחד עם זרעי אילן. וכן מותר לערב זרעי אילנות ממינים שונים ולזורעם כאחד, כיון שאין כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד. וכן מותר לזרוע ירק ליד עץ פרי, משום שזרעים ואילן לא מיקרי כלאי זרעים. ורק ליד גפן אסור. וכן מותר לזרוע תבואה ליד אילן פירות, ורק ליד גפן אסור. ודין זה הוא גם בארץ ישראל. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יב]

יג

כשרוצים לזרוע שני מינים שהם כלאים זה בזה, צריך לעשות הרחקה ביניהם בשעת הזריעה, כדי שיהיו נראים בגידולם מובדלים ומרוחקים זה מזה. ושיעור ההרחקה הוא לפי גודל השדה הנזרעת ולפי המינים הנזרעים בו. ומן התורה אם הרחיק בין שדה תבואה ממין אחד לבין שדה תבואה ממין אחר ששה טפחים, מותר לזרוע. ובירקות די שירחיק בין המינים טפח אחד בלבד. אבל חכמים גזרו וקבעו הרחקות גדולות יותר בהתאם לגודל השטחים שנזרעו וסוגי הזרעים, כדלהלן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יג]

יד

ארבע חלוקות הן בשטחי הזריעה, האחד - שדה רחב לפחות עשר אמות וחמישים אמה, וארכו יתר על רחבו. השני - מרובע, שהוא שטח מרובע ששה טפחים ומעלה. השלישי - משר, שהוא רחב ששה טפחים עד עשר אמות וחומש, וארכו יתר על רחבו. הרביעי -

צמח יחיד או שורה וערוגה שאין ברחבה ששה טפחים, אפילו ארכה יותר. וראה להלן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יד]

טו

שני שטחים שזרעו בהם תבואה או קטניות, אם שניהם שדות או מרובעים או יחידים, וכן אחד שדה או מרובע ואחד יחידי, או יחידי ומשר, שיעור ההרחקה ביניהם הוא בית רובע, שהוא שטח בגודל עשר אמות וחמישית האמה, באמצעיתו או בצדו, ומצר הולך באלכסון על פני כל השטח. ואם אחד מהם משר והשני שדה או מרובע, או ששניהם משרים, שיעור ההרחקה הוא רק שתי אמות על שתי אמות ומצר והולך. [שם סי' רצו סעיף טו]

טז

כל מקום שצריך הרחקה מרובה, אפשר להפסיק ביניהם בגדר גבוה עשרה טפחים, בלא לעשות הרחקה הנז'. ויכול לעשות את הגדר מארבעה חוטים לבוד, דהיינו שאין ביניהם שלשה טפחים. וכן יכול לעשות חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים. או סלע שהוא גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים, הרי זה מותר לסמוך המין האחד לצד אחד מאלו, והמין האחר לצד השני, הואיל ואחד מכל אלו מבדיל ביניהן, והרי הן נראים מובדלין זה מזה. והדין כן גם בכלאי אילן. [ילקו"י הל' שעטנז ס' רצו סט"ז]

יז

כל מקום שצריך הרחקה יש אומרים שיכול לעשות במקום ההרחקה הנז' צורת הפתח, דהיינו שמעמיד שני קנים משני צדדים וחוט על גביהם. אלא שאם עושה צורת הפתח נכון להחמיר להרחיק שיעור של תורה שהוא ששה טפחים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יז]

יח

כל ההרחקה וההבדלה שצריך לעשות בכלאים, הוא דוקא כשזרע בתוך שדהו, אבל אם היתה שדהו זרועה חטים, מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים, שנאמר: שדך לא תזרע כלאים, אין האיסור אלא כשיזרע שדהו כלאים, שלא נאמר: הארץ לא תזרע כלאים. ולא עוד אלא אפילו זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים, ומשך זרע השעורים עד שסמכו לשדה חבירו שהיא זרועה שעורים, הרי זה מותר, מפני שנראו השעורים שבתוך שדהו שהם סוף שדה חבירו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יח]

יט

הרחיק בין שני המינים הרחקה הראויה להם, ועם התפתחות הגידולים התקרבו המינים זה לזה והיה מין זה נוטה על גבי מין זה, מותר להמשיך ולטפל בהם כרגיל, שהרי הרחיק

כשיעור, ואין חוששין למראית העין, חוץ מדלעת יונית שהיא נמשכת הרבה, ולכן אם נטתה יעקר מלפניה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו סעיף יט]

כ

יש אומרים שאין להניח ב' עציצים זה ליד זה, כשכל אחד זרוע מין אחר, וצריך להרחיק ביניהם. וכן אסור להניח עציץ הזרוע מין מסויים בתוך גינה הזרועה מין מסויים, כל שאין מרחק ביניהם. ויש חולקים וסוברים דמאחר שכל אחד ניכר לעצמו ועומד בפני עצמו, מותר להסמיכם זה לזה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצו ס"כ]

סימן רצז - דין כלאי בהמה

א

נאמר בתורה את חוקותי תשמורו, בהמתך לא תרביע כלאים וגו'. והיינו - שאסור להרביע שני מיני בהמות, או חיות, או עופות, ואסור להרביע בהמה בחיה, ולא חיה בבהמה. ולא עוף בבהמה וחיה, [ואפילו במיני חיה שבים]. וכן שני מיני בהמה או חיה הדומין זה לזה וגדלים זה עם זה ומתעברים זה מזה, הואיל והם שני מינים אסורים משום כלאים. והאיסור הוא גם בבהמה וחיה של אחרים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"א]

ב

האיסור להרביע בהמה כלאים הוא אפילו בבהמה טהורה עם בהמה טהורה מסוג אחר. ויש אומרים שלוקה על זה. ויש אומרים דבזה איסורו מדרבנן. והעיקר נראה כסברא ראשונה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ב]

ג

בן פקועה דינו כחי לענין איסור כלאים, ולענין לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. שרק לענין שחיטה ניתר הוא בשחיטת אמו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ג]

ד

מותר להכניס שני מיני בהמה או חיה לדיר אחד. ואם ראה אותם רובעים זה את זה, אינו צריך להפרישם. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ד]

ה

פרה שנרבעה מותר לשוחטה, כיון שבזמנינו אין סנהדרין ואין דנין דין מיתה. [שם רצז ס"ה]

ו

מי שעבר והרכיב בהמתו כלאים, הנולד מהם מותר בהנאה, ואם היו שניהם ממין טהורה מותר באכילה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ו]

ז

אסור לישראל ליתן את בהמתו לגוי ולומר לו שירביענה, דאמירה לגוי שבות גם בשאר איסורי תורה. [מלבד באיסור כלאי זרעים, וכאשר ביארנו לעיל]. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ז]

ח

עכו"ם המרביע כלאים את בהמתו של ישראל, בלא ציווי ישראל, אם הישראל עומד ורואה הוי כאילו אומר לו לעשות. אבל אם אין הישראל עושה שום רמז וגילוי דעת שמרוצה מזה, מותר. ואם יש לנכרי שותפות בבהמה, אף אם הישראל עומד ורואה מותר, דבהמתך כתיב. ובלבד שלא יאמר לו שיעשה כן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ח]

ט

אם עבר על הדין ונתן בהמתו לגוי להרביעה, יש אומרים שקונסין אותו שלא למוכרה. ולדינא אין לקונסו שלא למוכרה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ט]

י

כלב שמגדלים בני הכפרים שהוא קטן ודומה לשועל, אסור להרביעו עם שועל, וכן כלב עם זאב, ועזים עם צבאים, יעלים עם רחלים, סוס עם פרד, פרד עם חמור, חמור עם ערוד, כל אלה הרי הם כלאים זה עם זה, אף על פי שהם דומים זה לזה, וגדלים זה עם זה, הואיל ושני מינים הם אסורים משום כלאים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"י]

יא

בדבר מה שהמציאו לאחרונה, הנדסה גנטית, שמכניסים חלקיקי תאים מבריה אחת לשניה, ועל ידי זה משנים את תכונותיה של השניה, אין בזה איסור כלאים, ומותר לעשות כן גם מבעל חי אחד לסוג אחר של בעל חי. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף יא]

יב

מותר מן הדין להושיב תרנגולת על ביצי זכר של אווז, או להיפך, ואין בזה איסור כלאים. ויש אומרים שיש בזה איסור על כל פנים משום צער בעלי חיים. ויש חולקים. והמנהג להתיר כמו שכתב מרן החיד"א. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף יב]

יג

יש אומרים שמותר לרכב על פרד או פרדה, אף על פי שהם באים מסוס ואתון, ואין בזה איסור משום כלאי בהמה. ויש חולקים ואוסרים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף יג]

יד

אסור לאדם לסרס את בהמתו, או בהמת אחרים, בין בבהמה טהורה בין בטמאה. והדין כן גם באדם חיה ועוף, בין בארץ בין בחוץ לארץ. וכן אסור להשקות כוס של עקרין לאדם או לשאר בעלי חיים כדי לסרסם. והמסרס את הנקבה בין באדם בין בשאר מינים

פטור אבל אסור. אבל אשה מותרת לשתות כוס של עקרין כדי שלא תלד.[שם סי' רצז סע' יד]

טו

אסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה שלנו, ואם לקחה הוא מעצמו וסירסה, מותר. ואם הערים ישראל בדבר זה, קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר. ואפילו לבנו הגדול מותר למוכרה, אבל לבנו הקטן אינו מוכרה ואינו נותנה לו. ויש אומרים דבנו גדול שאמרו היינו שאינו סמוך על שלחנו, ובנו קטן היינו סמוך על שולחנו. ויש אומרים דגדול הוי גדול ממש, וקטן קטן ממש. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף טו]

טז

נכרי הקונה תרנגלים זכרים מישראל כדי לסרסן, מותר לישראל למכור לו בסתם, אף על פי שיודע שאינו קונה אותם אלא כדי לסרסן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף טז]

סימן רצז סעיף י' - מלאכה בשור וחמור יחדיו

א

נאמר בתורה לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. ולכן אסור לרתום לעגלתו שור וחמור ולחרוש את שדהו. ולא רק בחרישה הדבר אסור אלא כל מלאכה, וכן אם מושך בהם את העגלה, או אם הנהיגם כאחד, עובר על איסור מן התורה. ואפילו כשהוא מנהיגם בקול בלבד, שצועק עליהם, אסור. [וראה להלן אם האיסור דוקא בעושה עמהם מלאכה]. [ילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ כרך ג', על הלכות שעטנז וכלאים, סי' רצז ס"א]

ב

עגלה המושכת במין אחד לא יקשור מין אחר בחבל, לא בצידי הקרון, ולא אחר הקרון. ויש אומרים דאיסור כלאי בהמה הוא גם כשהצמידם יחד בלא קשירה. אך לדינא אין איסור כלאי בהמה אלא בקשורים יחד. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ב].

ג

איסור כלאי בהמה שייך גם בעושה מלאכה בכל שני מינים, ולא רק בשור ובחמור, דאף שנאמר בתורה "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", אין האיסור רק בהם, אלא בכל שני מינים, בין שהאחד טמא והשני טהור, ובין שניהם טהורים, ובין שניהם טמאים. וכן איסור כלאים שייך גם בסוס וחמור, או בסוס עם פרדה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז ס"ג].

ד

שתי פרידות, זו בת סוסיא וזו בת חמורה, שני מינים הם, ואסור להנהיגן יחד, ואסור להנהיג הפרד עם הסוס או עם החמור. [ילקו"י מצוות התלויות בארץ כרך ג' הל' שעטנז סי' רצז ס"ד]

ה

ישראל שיש לו סוס ונותנו לגוי בשותפות לחרוש בו, ויודע בגוי זה שבודאי חורש עם שורו, שאין לו אלא שור ונמצא חורש בשור ובחמור בשל הישראל שהוא שותף עמו, יש אומרים דכיון שעיקר השותפות ביניהם היא על החרישה, לא שייך לומר שהגוי טורח בשביל עצמו, ולכן יש לאסור בזה. [ויש לעיין דשמא כשהגוי מתכוין לצורך עצמו יהיה מותר]. [ילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ כרך ג', על הלכות שעטנז, סימן רצז ס"ה]

ו

יש אומרים שנכון ליזהר שלא לומר שלום לגוי המנהיג כלאים, מאחר שלפעמים הבהמות ממהרות ללכת מחמת הקול. אולם מעיקר הדין אין לחוש לזה, אחר שאינו מתכוין לדבר, ואינו פסיק רישיה. אמנם יש ליזהר אם המשא שעל הבהמה הוא של ישראל והוא הולך עם העגלה, ולפעמים כאשר הגלגלים נעצרים מללכת יש לחוש שישכח ויצעק על הבהמה שתלך. לכן בכל הדרך שהולך עם העגלה טוב שילך מרחוק מטעם זה. [ילקו"י מצוות התלויות בארץ כרך ג', הל' שעטנז סימן רצז ס"ו]

ז

עגלה שהיו מושכים אותה כלאים, אסור לישב בה אף על פי שלא הנהיג, מפני שישיבתו גורמת להם שימשכו את העגלה. ואפילו אם אין העגלה הולכת במיוחד בשבילו, גם כן אסור לרכב בעגלה כזו. וכן אסור להיות אחד יושב בעגלה ואחד מנהיג. [ילקו"י מצוות התלויות בארץ כרך ג', על הלכות שעטנז סימן רצז ס"ז]

ח

עגלה שמושכין אותה סוס עם פרד בן סוסיא, מותר לישב בעגלה זו ולנסוע בה לדרכו, כל שהעגלה הולכת בלאו הכי, ויש לה עת קבוע לצאת לאותו מקום. ואם אין עת קבוע ליציאתה, יש אומרים דאסור משום מראית העין, אך יש לומר שאין לנו לגזור משום מראית העין במה שלא מצינו שחז"ל גזרו. [ילקו"י על הלכות שעטנז סימן רצז ס"ח]

ט

אף אם היו גויים רוכבים בעגלה שבלעדיו היתה העגלה נמשכת, אפי' הכי אסור לרכב בעגלה שמנהיגים אותה כלאים, אם אין עת קבוע ליציאת העגלה מידי זמן. [שם סי' רצז ס"י]

י

ישראל שיש לו עץ גדול המונח על שפת הנהר, מותר לומר לגוי ליקח בהמותיו ולהביא לו את עצו לביתו, אף על פי שיודע שאין לו לגוי אלא סוס ושור ויקח שניהם, כי אין היהודי נהנה מגוף האיסור, והגוי בעבידתיה טריד לצורך עצמו. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצז סי"א]

יא
עגלה עם סחורה שנטבעה בטיט ואין הסוסים יכולים להוציא המשא, אם הסוסים שייכים לעגלון הגוי, מותר לייעץ לו שיקח שוורים שיעזרו לסוסים להוציא העגלה מהטיט, ובלבד שהישראל לא ילך ליד העגלה ולא יצעוק על הבהמות. ובזמן הזה יש דרכים אחרות כדי לחלץ את העגלה מהטיט. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סי"ב]

יב
יש אומרים דאיסור זה אינו רק אם עושה מלאכה בשור וחמור יחדיו, אלא אפילו הנהיגם בלא מלאכה אסור. ולכן יש מחמירים שלא לקשור שני מינים יחד אפילו רק משום שמירה שלא יברחו. וכן נזהרים גם בעופות שלא לקשור שני מינים יחד. ויש חולקים ואומרים שדוקא אם מנהיגם בקול ועושה עמם מלאכה אסור משום כלאי בהמה, הא לאו הכי מותר. ויש להחמיר כסברא ראשונה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סי"ג]

יג
אין כלאים אלא בשני מיני בעלי חיים בלבד, אבל באדם ובהמה אין איסור, ולכן מותר לעשות מלאכה בבהמה ואדם יחד, כגון שאדם חורש עם השור או מושך בעגלה יחד עם חמור, וכל כיוצא בזה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף יד]

יד
אותם המובילים פרות למקומות מרוחקים, וקושרים אותם אחרי העגלה הרתומה לפרד או לסוס, אין לנהוג כן מחשש איסור כלאים, דאף שהוא אחורי העגלה, ואין הפרות מושכות את העגלה, מכל מקום יש לחוש בזה לאיסור, ולכן העצה היא להכניס הפרות לתוך הקרון ויסגור עליהם שלא יקפצו, ואז מותר שהסוסים ימשכו הקרון, שהרי אינו נמשך על ידי כלאים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצז סעיף טו]

הלכות כלאי בגדים

סימן רצח - דין כלאי הבגד [שעטנז]

א
נאמר בתורה: "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך". וכן נאמר עוד: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו". ואיסור כלאים הוא דוקא בתערובת צמר ופשתים. ולא אסרה תורה אלא דוקא צמר כבשים ואילים עם פשתן, אבל צמר גמלים, וצמר ארנבים, וצמר גפן, ונוצה של עזים, ושאר מיני צמר, מותר לחברם יחד בפשתים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"א]

ב

איסור כלאים נוהג בכל מקום, בארץ ובחוץ לארץ, בזמן שבית המקדש היה קיים, ובזמן הזה. ודין הנשים שוה לאנשים באיסור לבישת שעטנז. ולכן בגדי נשים שמצוי בהם [מיעוט המצוי שהוא קרוב למחצה] חשש שעטנז, יש למוסרם לבדיקה במעבדה, וכאשר יבואר להלן בסימן שא. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ב]

ג

כל הלובש בגד שעטנז עובר בכל רגע ורגע על איסור שעטנז. ואם התפלל כשהוא לבוש כלאים, אין תפלתו מתקבלת. [ולענין מלקות ראה להלן]. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ג]

ד

הלובש בגד כלאים האסור מן התורה, לוקה. ובכלאים דרבנן מכין אותו מכת מרדות. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ד]

ה

אסור להלביש את חבירו כלאים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ה]

ו

יש מי שאומר דהיכא שהכשיל את חבירו בידים והלבישו כלאים, אף אם חבירו יכל ליקח הכלאים לבדו וללובשם בלא סיועו כלל, אף על פי כן עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. ויש שגם בזה מחלקים בין אם חבירו יכל ליקח הכלאים לבדו, והוא רק סייע לו, לבין היכא שלא יכל ללבוש הכלאים לבדו, והוא הלבישו, דרק בזה עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ו]

ז

מי שאנסוהו ללבוש כלאים, ואם לא ילבש יהרגוהו, שהדין הוא שיעבור ואל יהרג, ויש לפניו ב' בגדים, האחד עם חוט אחד של שעטנז, והבגד השני יש בו כמה חוטין של כלאים, יש מי שכתב שיש לו למעט באיסור, אחר שיש איסור בהוספת כלאים. אך נראה שמצד הדין יוכל לבחור במה שירצה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ז]

ח

חכמים אסרו מפני מראית העין משי עם צמר, לפי שהמשי דומה לפשתן. ועכשיו משי מצוי בינינו והכל מכירים בו, לפיכך אין בו משום מראית העין. וכיום מותר לערב משי עם הצמר ועם הפשתן. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ח]

ט

בזמן הזה שאין לנו תכלת, אין להתיר כלאים בציצית. דהיינו, שאין להטיל ציציות צמר בבגד פשתים, או ציציות פשתים בבגד צמר. ואף שיש אומרים שכיום מצאו את צבע

התכלת, ויש לנו תכלת, מכל מקום אין לסמוך על זה להתיר כלאים בציצית בזמנינו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח ס"ט]

י

בגד של שעטנז של ארבע כנפות, שהטילו בו ציציות, ואחר כך הסירו את השעטנז, יש אומרים שצריך להסיר את הציציות ולחזור ולקושרן בבגד, משום תעשה ולא מן העשוי. ויש חולקים ואומרים שאין צריך להסיר הציציות ולקושרן מחדש. [ילקו"י הל' שעטנז סי' רצח ס"י]

יא

בעטרות כסף של טליתות של צמר עלול להמצא פשתן, כי לא אחת נמצא שחוטי הכסף של הטלית מלופפים על מילוי מחוטי פשתן. והטלית עצמה עשויה מצמר, ויש אומרים שחל על זה איסור שעטנז. ולדבריהם יש לברר הדבר, שאם יש מיעוט המצוי העשוי משעטנז, יש למסור טלית כזו לבדיקה במעבדה. אך יש אומרים דחיבור על ידי דבר אחר אינו חיבור, וממילא אין לחוש כאן לאיסור שעטנז. והעיקר על כל פנים לדידן כסברא ראשונה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח סעיף יא]

יב

מותר לטלטל בגד שעטנז בשבת. ואף שיש אומרים שאסור לטלטל בגד שעטנז, כדין מוקצה מחמת גופו, לדידן יש לתפוס כדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, שמתיר לטלטל בגד שעטנז בשבת. ויש המקילים לטלטלו לגמרי אף שלא לצורך גופו או מקומו, ודינו כשאר בגדים. ויש אומרים שכל ההיתר לטלטלו הוא רק לצורך גופו ומקומו. ונראה עיקר בד' מרן להקל אף שלא לצורך גופו ומקומו, ועל כל פנים בבגד קשה, כמו מזרון וכרית קשה שיש בהם שעטנז, והם לא מתקפלים בעת ששוכבים עליהם, וגם בשרו לא נוגע בהם, כגון שפרס עליהם סדין, וכיו"ב, שאז מותר לשכב ולשבת עליהם, הרי הם מותרים בטלטול לגמרי בשבת, כשאר בגדים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח סעיף יב]

יג

בגד שעטנז השייך לגוי, לכולי עלמא מותר לטלטלו בשבת לגמרי, אף שלא לצורך גופו או מקומו, דאף להמחמירים בבגד שעטנז של ישראל, בבגד של גוי לכולי עלמא מותר, שאין מוקצה בדבר של גוי. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח סעיף יג]

יד

יש אומרים שהיוצא בשבת לרשות הרבים כשהוא לבוש בבגד שיש בו כלאים, חייב חטאת. ויש חולקים ואומרים שאין בזה איסור. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח סעיף יד]

טו

פתק המחובר לבגד המוכיח שבגד זה נבדק מחשש שעטנז, מותר לצאת בו בשבת אף ברשות הרבים במקומות שאין בהם עירוב. ומיהו לכתחלה ראוי ונכון להסיר פתק זה מהבגד מערב שבת, וכך לכל הדעות יוכל לצאת בבגד זה לרשות הרבים במקומות שאין בהם עירוב. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצח סעיף טו. וילקוט יוסף שבת כרך ב' סימן שא סעיף]

סימן רצט - ביטול בכלאים

א

הכלאים אין להם שיעור, שאפילו חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן, או חוט כל שהוא של פשתן בצמר, אסור. ובגד צמר שאבד בו חוט של פשתן, הבגד אסור בלבישה, ואסור גם למוכרו לגוי שמא הגוי ימכרנו לישראל. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצט ס"א]

ב

צמר גמלים וצמר רחלים שעירבן זה בזה, וטוה מהם טווי, אם היה החצי מהרחלים, הרי הכל כצמר, והרי הוא כלאים עם הפשתן. ואם היה הרוב מהגמלים, מותר לערבו עם הפשתן, מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים, ואין חוששין לנימות של צמר המעורבים בהם, מפני שאינם חוטי צמר. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצט ס"ב]

ג

יש אומרים דצמר ופשתים אינם בטלים זה בזה, אפילו לפני הטוייה. ולדעתם, חוט שהוא טווי מצמר ופשתים, אסור, אף על פי שאחד המינים הוא מיעוט. ויש חולקים ואומרים שגם צמר ופשתים בטלים זה בזה לפני הטוייה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן רצט ס"ג]

ד

יצרני טקסטיל שמערבים חומר של שעטנז לטיב הסחורה, וקודם שמערבים החומר של השעטנז מבטלין את הצמר בחומר סינטטי, שהוא ביטול היתר בהיתר, וייצור החוטים מורכב באופן שחמשים וחמש אחוז הוא מסיבי פוליאסטר [סינטטי], ועשרים ושתים וחצי אחוז הוא צמר, ועשרים ושתים וחצי אחוז הוא פשתן, ואם לא יתירו להם זאת יבואו לעשות שעטנז דאורייתא, במקום צורך יש להיזדקק להם ולתת להם הכשר, כדי למנוע שלא יעשו שעטנז ודאי. [ילקו"י על הלכות שעטנז סימן רצט ס"ד]

סימן ש' - איזו כלאים דאורייתא ואיזו דרבנן

א

כיון שנתחבר צמר עם הפשתן באיזה צד חיבור בעולם אסור משום כלאים, כיצד, צמר ופשתים שטרפן זה עם זה, ושע אותן ועשה מהם לבדין, או שטרפן וטווה וארג אותן

כאחד, או שתפר בגד צמר בשל פשתן, אפילו תפרן בחוטי משי וקנבוס, או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן, או בגד פשתן בחוטי צמר, או קשר חוטי צמר בחוטי פשתן, או גדרן, הרי זה כלאים. [ילקו"י הל' שעטנז סימן ש ס"א]

ב

בגד עור שתפרו משני צידיו רצועה אחת של צמר, ובצד השני תפרו רצועה של פשתן, אסור לחגור בה אף על פי שרצועה של עור באמצע, מפני שקושר שני ראשיה ביחד כשחוגר בה. [והצמר ופשתים נוגעים זה בזה בקשירה]. אבל אם באמצעיתה צמר במקום אחד, ובמקום אחר פשתן, ואינן זה אצל זה מותר. ולפי זה מותר לחבר עורות התפורות בפשתן, תחת בגדי צמר, ואף על פי שאפשר שיכניס חוט של הקנבוס בתפירה, שמחבר העור עם הבגד, בתוך חוט של תפירת העור. ולהרמב"ם כל זה כלאים מן התורה, ואפילו נתן צמר ופשתן בשק או קופה, וכרכן הוי כלאים מדאורייתא. ונראה עיקר לדינא כדעת הרמב"ם. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן ש ס"ב]

ג

מותר לחבר בגד של צמר בבגד פשתים באמצעות קרסים או כפתורים, אף אם הם מונחים כך תמיד בקביעות. ובלבד שיהיו רפויים שיוכל להוציאם בלי קריעת הנקבים או כפיפת ראשי הקרסים. והוא הדין חיבור על ידי רוכסן, או תיק-תק, דאינו נחשב לחיבור. וכן מה שמצוי היום סרטי הדבקה על ידי חוטים קשים בשני הצדדים ומחברים צמר ופשתן על ידי הסרט, אין זה נחשב לחיבור כתפירה, ואין בזה איסור כלאים. [שם סימן ש' ס"ג]

ד

בגד שכולו צמר גמלים, וארג בו חוט של צמר מצד זה, וחוט של פשתן מצד זה, הרי זה אסור משום כלאים. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן ש' ס"ד]

ה

מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן, ולקשרם יחד, אף על פי שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר, ואפילו הוא קשר של קיימא, ובלבד שלא יחברם זה לזה, עם המשיחה בשתי תכיפות. ולדעת הרמ"א מכיון שאי אפשר להוציא את התחתון מבלי להסיר את העליון, הוי שעטנז אם אין מפסיק בגד אחר ביניהם. ועל פי דברי הרמ"א יש שכתבו, דמנעל שתפור בו חוטי פשתן, אסור ללבוש גרבי צמר עם נעל זו, שהרי אי אפשר להוציא הגרביים מבלי להסיר תחלה המנעל. אך לדידן אין בזה איסור כלל. [שם סימן ש ס"ה]

ו

מותר לחבוש ב' כובעים, התחתונה של פשתן, ועליה כובע מצמר, ואין בזה איסור שעטנז. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן ש ס"ו]

ז

מותר ללבוש אפודה [ווסט] מפשתן, ועליה מעיל מצמר, ואין בזה איסור שעטנז. [שם ס"ז]

ח

אם כיס הטלית עשוי מפשתן, והטלית היא של צמר, מותר לתת את הטלית לתוכו ולסוגרו ברוכסן וכדומה. ויש מי שכתב שאין לעשות את הכיס עצמו מצמר ופשתן. אך לדינא כל שאין נכרכין תמיד על הידים אין בזה חשש איסור שעטנז. [הל' שעטנז סימן ש' ס"ח]

ט

מי שקיבל מעיל במתנה, ומסר אותו לבדיקה אצל חייט ירא שמים, והחייט בדק אותו במקומות שרגילים להניח שם שעטנז, ומצא בבית הצואר שעטנז והוציאו, ועל סמך זה לבש את המעיל כמה שנים, ולאחר זמן נקרע השרוול ומצא בו שעטנז, יש אומרים דאף על פי שהוא נקרא אנוס כיון שלא רגילים לשים שם פשתן, יתן סך מסויים לצדקה פדיון תענית ויעסוק בתורה, ויקרא בפרשת חטאת וכן בפרשת אשם, וכן פרק ששי במסכת כריתות. ולפני הלימוד יתוודה על חטאיו, ובכללם על עוון זה שבא לידו. וכן יעשה גם החייט שגרם את המכשול. ובמקומות שאין רגילים שיהיה שעטנז בשרוול, וממילא לא היה עליו חובת בדיקה, וחשיב כאנוס, לא בעי תיקון כלל. ורק נכון שירבה בלימוד. [שם]

סימן שא - להציע כלאים תחתיו, ובמה נוהג דין שעטנז

א

מן התורה מותר לישב על מצעות של כלאים, שנאמר: לא יעלה עליך, אבל אתה מציעו תחתיך. אך חכמים אסרו לישב על מצעות של כלאים, ואפילו עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהם כלאים, אסור לישב על העליון, שמא תיכרך נימא על בשרו. וכל זה ברכים, כגון יריעות ושמלות. אבל כרים וכסתות שהם קשים ואין לחוש שמא תיכרך נימא עליו, מותר לישון עליהם. ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהם. [ראה להלן הדין במזרונים וכריות]. וכל זה כשהם ריקנים ונתונים על גבי איצטבא של עץ או של אבן, אבל אם הם מלאים, או אפילו ריקנים, אם הם נתונים על גבי מטה או על גבי תבן אסור. לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו. [והיינו במטות הנכפפות, אבל במטות עץ שבזמנינו דינם כעץ ואבן דשרי]. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא ס"א]

ב

שטיח דק וקשה שעל הרצפה שיש בו חשש שעטנז, מעיקר הדין אין לאסור בזה משום איסור כלאים. [והיינו שאין שערות ארוכות בשטיח שגורמות לחימום]. וכל שכן שטיח דק מקיר לקיר הדבוק לארץ, דמותר לילך עליו בלי נעלים, או לשבת על הקרקע, אף אם ברור שהוא עשוי משעטנז. אך כל זה דוקא כשאין בשרו נוגע בהם. ורק לדרוך עליו מותר, דעור הרגל קשה הוא. וכן מותר לשכב עליו. וכן שטיחים שמדביקים על הקירות לנוי, או מניחים על הבימה בביהכ"נ, אין בזה איסור שעטנז.[ילקו"י על חדש וכלאים, הל' שעטנז סי' שא ס"ב]

ג

מזרונים שיש בהם תערובת שעטנז, מאחר והם קשים ואינם נכפפים כלל מעיקר הדין אין איסור לשכב עליהם. ובפרט שבדרך כלל יש סדין על המזרון. אך יש המחמירים בזה. ולכן יש המוסרים את המזרונים שלהם לבדיקת שעטנז, כל שיש באותו מקום מיעוט המצוי המערבים שעטנז במזרונים. אך כיום רבים אף מיראי ה' נהגו כפי עיקר הדין ואינם בודקים את המזרונים מחשש שעטנז. [ילקוט יוסף על הלכות חדש ושעטנז סי' שא ס"ג]

ד

מותר לישב על כסאות מרופדים, שמילאו בתוכם צמר ופשתים, ומעליהם יש בד המחובר במסמרים, שאי אפשר לצאת חוט. ולכן מותר לישב באוטובוס או ברכבת, ואין לחוש לשעטנז בריפוד הכסאות, [אחר שאין בשרו נוגע בהם, והם קשים, וממילא אין חשש שתיכרך נימא על בשרו]. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא ס"ד]

ה

כרית שישנים עליה שהמכסה הוא מבגד פשתן והם ממולאים צמר, ותופרים הכיסוי שהצמר בתוכו, ויש על הכרית ציפית, אין בזה איסור כלאים. וכל זה מעיקר הדין, אבל ראוי שלא יתפור הכריות בכלאים. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא ס"ה]

ו

מותר להכנס לאוהל העשוי מבדים של שעטנז, כדי להגן על עצמו מפני החמה או הגשמים וכיוצא, שאין שעטנז אסור אלא דרך מלבוש והעלאה. וכן אין צורך לבדוק מטריה מחשש שעטנז, אחר שאינה דרך מלבוש. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא ס"ו]

ז

ריפוד של מכונית או רכבת העשויה מצמר, ומודבק בדפנות המכונית, ויש חשש שחיברו את הצמר לדופן על ידי חוט פשתן, מותר לישב בתוך המכונית או הרכבת,

ומעיקר הדין אין בזה כל חשש של שעטנז. שאין השעטנז אסור בהנאה. ויש שמחמירים בזה. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא ס"ז]

ח

לא ילבש אדם כלאים עראי, ואפילו על גבי עשרה בגדים שאינו מהנהו כלום, אפילו לגנוב מן המכס. וכל שיש בבגד כלאים בודאי אין ללובשו אפילו אם אינו מתכוין ליהנות בלבישתו, וכדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא ס"ח]

ט

לפיכך הבא לקנות חליפה אצל חנות הלבשה, וידוע שיש בחליפה זו שעטנז, אסור לו למדוד את החליפה עליו, אף שבדעתו אחר שיקנה את החליפה למוסרה למעבדה להסיר ממנה השעטנז. אולם אם אין ידוע אם יש בחליפה זו שעטנז או לא, והחנות שהוא קונה בה את החליפה, אינה מוחזקת בכשרות מצד איסור שעטנז, מותר למדוד את החליפה וללובשה לשם מדידה לראות אם היא מתאימה למדתו או לא, ואחר כך ימסרנה לבדיקה אצל מומחה ירא שמים, ואם יהיה חשש שעטנז יסירנו, ובלבד שלא יתכוין ליהנות בלבישתו. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא ס"ט]

י

כל בגד שמצוי בו חשש שעטנז, יש למוסרו לבדיקה במעבדה מיוחדת, לברר אם יש בבגד זה שעטנז, ולהסירו. וכן הלוקח בגד צמר מן הגויים, או מישראל שלא בדק הבגד, צריך לבודקו יפה יפה שמא תפורין הן בפשתן. [ומאחר שאין הכל בקיאים בבדיקה זו, לפיכך יש למסור הבגד לבדיקה במעבדה]. ויש אומרים שכל שיש מיעוט של עשרה אחוז שיש בסוג בגד כזה שעטנז, הדבר מצריך בדיקה. ויש אומרים שרק בסוג בגד שיש בו מיעוט המצוי [שהוא קרוב למחצה] של שעטנז, בזה צריך למסור הבגד, אבל כל סוג בגד שעל פי רוב אין בו שעטנז, וגם אין בו מיעוט המצוי כנז', אין צריך בדיקה משעטנז. [ילקו"י הל' שעטנז סי' שא ס"י]

יא

חליפות צמר של גברים מצוי בהם שעטנז, [זולת חברות שיש להם הכשר, או שהוחזקו שאין בהם שעטנז]. וכשבודקים את החליפה, יש לבדוק את כל חלקיה. וגם חליפות מבד סינטטי בלבד מצוי לפעמים שעטנז בצווארון שהיה עשוי מבד צמר, והמילוי היה עשוי מפשתן. ואמנם יש אומרים שבחליפות מבד סינטטי אינן צריכות בדיקה, כי הצמר כבר בטל ברוב החומרים הסנטטיים, ובהם הסיכוי שיהיה חיבור בשאר דברים של צמר ופשתן הוא נמוך מאד, ואינו בכלל מיעוט המצוי. אולם בד או מעיל שיש בו יותר מחמשים אחוז של צמר, יש לחוש שמא נתפרו או הודבקו בהם חוטי פשתן. ועל כל

פנים הקונה בגד בחנות שאין לה הכשר של רבנות מוכרת מחשש שעטנז, אם בבגד זה יש מיעוט המצוי שיש בו שעטנז, יש למוסרו לבדיקה, ולא להסתמך על נאמנות המוכר. [הל' שעטנז סימן שא סעיף יא]

יב

יש בגדים שאינן צריכים בדיקה משעטנז, שאין מצוי בהם שעטנז, ואלו הן: אזניות לחימום האזניים, גרביים, חגורות, חולצות ספורט, טליתות, כיפות, כפפות, לבנים, מגבות, מגבעות לבד, נעליים, פיג'מות, ותיקי בד. ואלו הבגדים שיש לחוש בהם לשעטנז, וצריכים בדיקה: אפודה, חליפה, כובעי צמר שיש בהם ריפוד פנימי, מגפיים עם צמר, מכנסים, מעילים, צעיפי צמר, שמלות חורפיות, או חצאיות. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא סי"ב]

יג

כבר נתבאר שכיום כמעט אין מצוי שעטנז במנעלים. אך נעלי בית שהם מרופדים מלמעלה, וכן מגפיים, בעיקר מסוג יקר, יש מהם שמרופדים בריפוד העלול להכיל תערובת צמר ופשתים יחדיו. וכן יש נעלים שחלקן העליון עשוי מפשתן ותופרים אותו בחוטי צמר. ואם הדבר בגדר מיעוט המצוי, יש לבדוק ולהסיר השעטנז. וגם אם אינו מיעוט המצוי, טוב להחמיר לבדוק. [ילקו"י מצוות התלויות בארץ כרך ג' הל' שעטנז סי' שא סי"ג]

יד

מי שיש לו חגורה העשויה מצמר, והיא מונחת במכנסים של פשתים, או ההיפך, אין בזה חשש שעטנז. וכן מותר ללבוש גרביים מצמר, ולנעול עליהם מנעלים התפורים מחוטי פשתן. ויש שמחמירים בזה. אולם לדידן העיקר להקל בכל זה, אף שאינו יכול לפשוט התחתון בלא העליון. [ילקוט יוסף על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא סעיף יד]

טו

אין איסור משום כלאים אלא בגדים שהן דרך חימום, כגון הכתונת והמצנפת והמכנסים והאבנט והשמלה ובגדים שמחפין בהם השוקיים והידים, וכיוצא בהם. אבל מותר לעשות תחבושת למכתו משעטנז, דאף שבשרו נוגע בזה, מאחר שאין דרך חימום בזה מותר. [ילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ כרך ג' על הלכות שעטנז סימן שא סעיף טו]

טז

וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים, מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים. ואם הוא קשה מותר. ויש אומרים שכיום אין אנו בקיאים מהו רך ומהו קשה, לכן יש להחמיר בכל וילון העשוי משעטנז שלא לתלותו בבית. ואמנם וילון גבוה מתשמיש אדם, ואין

כל חשש שיתחמם בו, מותר לתלותו אף אם ידוע שיש בו שעטנז. [שם הל' שעטנז סי' שא סעיף טז]

יז

מותר לעשות טפטים מבד ולהדביקם על קירות הבית, אף אם ידוע שיש בהם שעטנז. [ילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ כרך ג' על הלכות חדש וכלאים, הל' שעטנז סימן שא סעיף יז]

יח

אין לתלות בסוכה בגד שעטנז לנוי, אלא אם כן הוא גבוה מתשמיש אדם. וזהו דוקא כשתולה הבגד דרך וילון, ואינו קבוע בכותל למעלה ולמטה. אבל אם הבגד קבוע בכותל במסמרים וכדומה, או גבוה מאד, מותר. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא סעיף יח]

יט

מותר לקבוע בגדי רקמה בכתלים, כשהם מחוברים למעלה ולמטה ומן הצדדים במסמרות, אף שהם כלאים, ומותר לישב סמוך להם. וכן תמונות גובלן העשויות מפשתן, ורקמו עליהם בחוטי צמר, והם שעטנז, מותר לתלותם בקיר, ואין בזה איסור שעטנז. [ילקו"י הל' שעטנז, מצוות התלויות בארץ כרך ג' סימן שא סעיף יט] \

כ

פרוכת שלפני ארון הקודש, או המפות שפורסין בארון, מותר שיהיו מכלאים. [שם ס"כ]

כא

מטפחות שמקנחים בהם את הידים, וכן מטפחות שמנקים בהם את הכלים או הרצפות, וכן מגבות שמסתפגין בהן אחר הרחיצה, או אחר נטילת ידים, אם הם עשויים מצמר ופשתים יש בהם איסור כלאים. שהרי הידים נוגעות בהן והן נכרכין תמיד על היד, ומחממים. וכל האיסור דוקא בכלאים דאורייתא, אבל בכלאים דרבנן שרי, דמאחר שהוא גזרה, הוי כגזרה לגזרה. (ובדרך אמונה נסתפק בזה). אולם בזמנינו לא מצוי כל כך מגבות מצמר עם פשתן. ולכן כיום אין צריך למסור לבדיקת שעטנז מגבות ומטפחות וכדומה, אף אם הם עשויים מצמר. [ובפרט שבדרך כלל חוטי הצמר שזורים עם פולייאסטר קודם שנתערבו עם פשתן, והיתר בהיתר בטיל]. [ילקו"י מצוות תלויות בארץ כרך ג' הל' שעטנז סימן שא סעיף כ"א]

כב

נייר אף אם ידוע שנעשה מבלאי צמר ופשתים, אין בזה איסור כלאים, ומותר לכתוב וליהנות ולהדפיס על נייר זה. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא סכ"ב]

כג

מותר לעשות תכריכים למת מכלאים. אפילו לקוברו בהם. דכיון שמת אדם נעשה חופשי מן התורה ומן המצוות. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שא סכ"ג]

סימן שב - נאמנות גוי בשעטנז

א

הקונה בגדי צמר מנכרי צריך לבדקם, שמא הם תפורים בחוט פשתן. [כשיש שם מיעוט המצוי של תערובת צמר ופשתים]. ואפילו אם הנכרי מסיח לפי תומו שתפרו בחוט שאינו פשתן, אינו נאמן, אך במקום שהפשתן ביוקר יש לסמוך להתיר. [ומה שכתבו הפוסקים להתיר רק בדיעבד, היינו כשחוט הקנבוס קשה לתפירה, אבל היום שכל החוטים שוין לתפירה שרי לכתחלה כאשר הפשתן יקר יותר]. ואם נתן לנכרי חוטים שאינם פשתן שיתפור בהם עבורו בגד מותר, ואין חוששין שמא יחליפם, מאחר שאפשר לבדקם, וכן המנהג. [שם סימן שב ס"א]

סימן שג - הרואה כלאים על חברו

א

הרואה כלאים של תורה על חברו, אפילו היה מהלך בשוק קופץ וקורעו מעליו מיד. ואפילו היה רבו. ואם היה כלאים של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק עד שמגיע לביתו. וכן בבית המדרש אין צריך למהר לצאת. ואם היה כלאים של תורה פושטו מיד. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שג ס"א]

להלביש כלאים לקטן

א

אסור להלביש כלאים לקטן. ויש ליזהר שלא להלביש כלאים אף לתינוק המוטל בעריסה. ויש אוסרים בזה אף להציע כלאים תחת תינוק בן יומו. ויש שכתבו להתיר בתינוק בן יומו בהצעה תחתיו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שג ס"א]

סימן שד - לעשות בגד שעטנז ולמוכרו

א

כלאי בגדים מותר לעשותם ולמוכרם [לגוי], ואין איסור אלא ללובשן בלבד. וכל שכן שמותר לומר לגוי שיתפור בגד שעטנז לצורך הגוי. במה דברים אמורים כשניכר בו הכלאים, אבל אם אינו ניכר, והכלאים ארוגים בבגד, אסור למכור בגד זה לעכו"ם, שמא יחזור וימכרנו לישראל. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שד ס"א]

ב

בגד של שעטנז מותר לקיימו אצלו כל שאין לחוש שיבוא להתכסות בו, כגון בגד של גוי וכדומה, ואינו חייב לשורפו. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שד ס"ב]

ג

מותר לישראל לעסוק במכירת בגד שיש בו בודאי שעטנז, כשיש בעיר עכו"ם שמוכר גם כן בגדים כאלה, והוא שיש ספק אם הקונה [הישראל] ילבש בגד זה. וכשאין ידוע אם הבגד שעטנז, יש לחוש שהישראל יבא ללובשו, ואז אפילו בספק אין להתיר. אלא אם כן תולה מודעה בפתח החנות, שאינו מקבל אחריות בענין שעטנז, כדי שהקונים יבדקו אם יש בבגד שעטנז. [ילקו"י הל' שעטנז סימן שד ס"ג]

הלכות פדיון בכור

סימן שה - הלכות פדיון הבן - על מי מוטלת מצות הפדיון

א

נאמר בתורה (שמות יג, א'): וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגו'. וזו מצות עשה על כל איש מישראל לפדות את בנו הבכור לאמו הישראלית. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רכא].

ב

חיוב פדיון הבן כשהוא קטן, מוטל על האב, ואם אינו רוצה לפדותו יש לבית הדין לכופו על כך. עבר האב ולא פדה את בנו, כשיגדל חייב לפדות את עצמו. [שם עמוד רכד].

ג

אין האשה חייבת לפדות את בנה. ואם האשה פדתה את בנה, אין הבן פדוי, שהחיוב על האב. ולכן כשיבא בעלה יפדנו בלי ברכה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רכח].

ד

אין פודין אלא אצל כהן, אבל כהנת הנשואה לישראל אין לפדות אצלה, משום דכתיב: ונתת הכסף לאהרן ולבניו. ויש מי שאומר שאם חושש שלא ימצא כהן לפדות את בנו, יתן כסף הפדיון לכהנת, ויתנה, שאם לא ימצא כהן יחול הפדיון בנתינה זו, וכאשר ימצא כהן יחזור ויפדה כדין. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רכט].

ה

אשה שיש לה בעל שאינו שומר תורה ומצוות ואינו רוצה לפדות את בנו, ופדתה את בנה בלא רשות בעלה, אין פדיונה פדיון, שהרי עיקר החיוב הוא על האב, וכיון שהוא אינו מרוצה מכן לא נפקע ממנו החיוב המוטל עליו, ולא יצא ידי חובת המצוה. ולכן יש לבית הדין לתלות על צוואר הבן טס של כסף שעליו חקוק בכור שאינו פדוי, וכשהבן יגדל יפדה את עצמו. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רלג].

ו

אם אבי הבן נמצא בחוץ לארץ, ואינו יכול לחזור כדי לפדות את הבן ביום השלושים, יפדה את בנו אצל כהן במקום שהוא נמצא, ואף יכול לברך ברכת על פדיון הבן, בשם ומלכות, ולא חיישינן שמא הבן היה נפל. וטוב הדבר שקודם שפודה את הבן יתקשר לביתו ויברר שהילד קיים, ואז לכל הדעות יוכל לברך. [יביע אומר חלק ו' דף שנח]

ז

יש אומרים שאין מועיל שליחות בפדיון הבן, ואם אבי הבן אינו יכול לפדות את בנו מכל סיבה שהיא, אינו יכול למנות שליח לפדות את הבן. ויש חולקים וסוברים שכשם שבכל התורה כולה מועילה שליחות, כך בפדיון הבן מועילה שליחות. וכן דעת רוב האחרונים. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רלה].

ח

אם האבא נמצא בבית סוהר ואין אפשרות להביא כהן לשם, ימנה האב את הבית דין שיהיו שליחיו ויפדו את בנו הבכור. ויש אומרים שאינו יכול לכתוב לאשתו שתפדה את בנם, שמאחר ואין האשה מצווה לפדות את בנה אינה נעשית שליח. ויש חולקים. וכן עיקר שגם אשתו נעשית שליח. וכן כהן יכול להיות שליח לפדות בן חבירו הישראל. [שם רלז].

ט

בכור שנולד ואביו נמצא בתוך שבעה ימי אבלות, יכול אביו לפדותו בזמנו ולברך ברכת "שהחיינו", ולא יחמיץ את המצוה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רלח].

י

כהן שהוא אבל, מותר לו לצאת מביתו כדי לפדות את בן חבירו, ואפילו בשלשה ימים הראשונים לאבל. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רלט].

יא

אם הבן הבכור נמצא בבית חולים ואי אפשר להביאו למעמד הפדיון, אין לעכב את הפדיון בשביל זה, אלא יערכו את הפדיון בזמנו גם שלא בפניו. [שובע שמחות ח"ב עמוד רלט].

יב

מי שנמצא במלחמה, ונולד לו בן בכור, ואין לו אפשרות לפדות את הבן במקום שהוא נמצא, ימתינו עד שיחזור מהמלחמה, ויפדה את בנו בעצמו, ולא יפדוהו שלא מדעת האב. ורק במילה בזמנה, ביום השמיני, יש לקיימה אף שלא בנוכחות האב. [שם עמ' רמ]

יג

בכור יתום מאב, אין הסבא או האמא יכולים לפדותו, במלאת לו שלושים יום, אלא יפדה את עצמו לכשיגדיל. וכן אין לבית דין לפדות בכור שאין לו אב, ולכן יש לתלות על צוארו טס של כסף שכתוב בו: בכור שאינו פדוי, כדי שיזכור ויפדה את עצמו כשיגדל ויהיה בר-מצוה, ואז יברך על פדיון בכור. [שובע שמחות ח"ב עמוד רמב. יביע אומר ח"ח חיו"ד סימ' לא. ושם הביא מחלוקת האחרונים אם יפדוהו ב"ד או לא, ורוב האחרונים הסכימו שלא יפדוהו ב"ד, שאיך יברכו אשר קדשנו במצותיו "וצונו לפדות את הבכור", והם לא נצטוו על כך לא מה"ת ולא מדברי סופרים. וכן העלה בבית מאיר, ובשו"ת משיבת נפש, ובשו"ת חמדת שלמה, ובשו"ת יריעות האהל. וכ"ד הרמ"א ומהריק"ש והלבוש, ובספר פרי האדמה, שאין ב"ד יכולים לפדותו וגם אבי אביו אינו יכול לפדותו, אלא כשיגדיל יפדה את עצמו, ונכון לתלות עליו טס של כסף ולחקוק עליו "בכור שאינו פדוי", כדי שיזכרו ויפדה את עצמו לכשיגדל. והסכים עמו הגאון בעל אדמת קודש, וכן נעשה מעשה בהסכמת כל החכמים מורי הוראה בירושלים. וכ"פ הראש"ל יש"א ברכה, וכתב, שבהגלות נגלות דברי הרב פרי האדמה ודעמיה, ושכן הסכימו כל גאוני ירושלים, מי זה יערב אל לבו לעשות מעשה היפך דבריהם, וכן הורו למעשה הגאונים ר' רפאל אשכנזי ור' יצחק מאיו. וכ"פ במנחת כהן, ושכן עשה מעשה בהסכמת גדולי הדור הגר"ש סלאנט והיש"א ברכה וכו'. וכ"פ בשו"ת הר צבי (חיו"ד סי' רמב). וכ"כ החזו"א (חיו"ד סי' קפה). וכ"כ עוד כמה גדולים, שאין לביי"ד או לאבי אביו לפדות הבן הבכור שהוא יתום מאביו, ולא הוי בכלל זכין לאדם שלא בפניו, דניחא ליה טפי לקיים מצות הפדיון בעצמו ובברכה כשיגדיל. ויתלו על צוארו טס של כסף שחקוק בו "בכור שאינו פדוי". ודלא כמי שכתב שיפדוהו בי"ד בקטנותו. ושם עמ' שמז, שאין היתום יכול היתום לפדות את עצמו קודם היותו בר מצוה, אלא לכשיגדיל יפדה את עצמו].

יד

בכור יתום שלא נפדה, חייב לפדות את עצמו כשיגדיל, ויניח את קיום המצוה עד שיגדיל ויביא ב' שערות, ואז יפדה את עצמו בחיוב גמור, כגדול המצווה ועושה. ובפרט שזו מצוה מן התורה. ואם פדה את עצמו קודם הבר-מצוה, או שאחרים עברו ופדו אותו קודם בר מצוה, יש מקום לומר שלא יצא ידי חובה, ולכן יחזור לפדות את עצמו. [שם רמד].

טו

בעל תשובה שהוא בכור מאם, שלא נפדה, ונולד לו בן בכור מאם, והגיע לגיל עשרים שנה, ולא נפדה, אף-על-פי שהבן עובד ומרויח למחייתו, האב פודה את עצמו ואת בנו בברכה. שחיוב האב לפדות את בנו לא נפקע לעולם. וכן בכור שלא נפדה עד שהגדיל, ואביו מעכב בידו, וטוען שהוא מוכן עתה לפדותו כדת, אם באמת האב מוכן לפדותו כדת, האב קודם לפדותו אף לאחר שהגדיל, ורק אם אינו מוכן לפדותו מיד אחר שהגדיל,

חייב הבן לפדות את עצמו. ויברך בנוסח "על פדיון הבן". ויברך ברכת שהחיינו. [יבי"א ח"ז סימן כח].

טז

הפודה את עצמו כשהוא גדול, מברך שהחיינו, וכן המנהג. [שובע שמחות ח"ב עמוד רנ].

את מי חייבים לפדות

יז

אין פדיון הבן תלוי אלא בפטר רחם, שאם אינו בכור לאם, אף על פי שהוא בכור לאב, וכגון שהאשה היתה נשואה לאדם אחר והביאה ממנו ילד, ונתאלמנה או נתגרשה ונשאת לאחר, ונולד לו בן בכור ממנה, אין צריך לפדותו, מאחר שאינו בכור לאם. ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת, חייב לפדות את כולם. [שובע שמחות ח"ב עמוד רנא].

יח

בן בכור שנולד על ידי ניתוח קיסרי, אביו פטור מלפדותו, כי קדושת בכור היא רק כשהוא פטר רחם ונולד באופן רגיל, ולא כשנולד על - ידי ניתוח קיסרי. וכן הבן שיוולד אחרי בן זה, אינו טעון פדיון, מפני שקדמו אחר. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רנא].

יט

אם עשו ניתוח קיסרי לאשה והולד היה נפל, יש אומרים דאינו פוטר את הבא אחריו מפדיון, אחר שהיה נפל. ויש אומרים שגם בזה פוטר את הבא אחריו. וכן עיקר. [שם רנב].

כ

וכל זה באופן שנולד על ידי ניתוח קיסרי, אבל אם נולד על-ידי מלקחיים, חייבים לפדותו. ואף על פי שיש אומרים שהמלקחיים חוצצים בין הרחם לנולד, ולא הוי פטר רחם, מכל מקום העיקר לדינא שחייב בפדיון ובברכה, וכמו שהורה הגאון הראגצ'ובי בשו"ת צפנת פענח (סי' ז), וכן פסקו הרבה אחרונים לחייב משום ספק ספיקא, כיון שהמחלוקת היא במצוה ולא בברכה, ויש ספק ספיקא לחיובא, והכי עבדינן עובדא, לחייבו בפדיון ובברכה. [יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן כו עמוד שכ. ואף שבשובע שמחות ח"ב עמוד רנח כתבנו לפדותו בלא ברכה, וחששנו לסב"ל, דהא גם היכא שהמחלוקת במצוה ולא בברכה בעינן שתהיה דעת מרן הש"ע לברך, והכא לא מצינו בזה דעת מרן, מ"מ לפי הספיקות שנתבארו ביביע אומר אין לחוש בזה לסב"ל. וידוע ששובע שמחות ב' יצא לאור קודם שנכתבו התשובות ביביע אומר ח"ט].

כא

מה שמרחיבין מקום הלידה כשהוא צר על ידי חיתוך בעת הלידה לא נחשב כיוצא דופן, וחייב בפדיון. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רנג].

כב

ולד שהוציאוהו מרחם אמו על ידי שאיבה במכשיר ואקום, הרי זה פטר רחם וחייב בפדיון. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רנה].

כג

אשה שילדה על ידי הזרעה מלאכותית מבעלה [על פי היתר חכם] ונולד לה בן בכור, הבן חייב בפדיון. ואם אין ידוע מי הוא האב, הבן חייב לפדות את עצמו כשיגדיל. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רנה].

כד

תינוק שנולד לאחר ט' חודשי הריון, והניחוהו באינקובטור, והגיע יום השלשים ללידה והוא עדיין באינקובטור, חייבים לפדותו. אך אם נולד בחודש השביעי או השמיני, ושהה באינקובטור, טוב להמתין מלפדות אותו עד שיעברו ל' יום מיום שיצא מהאינקובטור. [ויתכן שהכל תלוי במצב הילד אם מה שמניחים אותו שם הוא מחשש לפיקוח נפש, וכדי שיחיה, או רק להתפתחות בעלמא, ולכן כדאי לעשות שאלת חכם בכל מקרה. ופעמים שאף בנולד לאחר תשעה חודשים, אם לא היה יכול לחיות בלא השהות באינקובטור, אין לפדותו עד שיחיה שלשים יום בכוחות עצמו]. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רנה].

כה

אשה שהפילה לאחר כשמונה שבועות להריונה, ואחר כך ילדה בן זכר, אם נבדק הנפל ולא נמצא בחתיכה שום ריקום איברים, חייב לפדות את הבן שנולד אחריו בברכה. ובפרט שכן המנהג בירושלים וגלילותיה, ובמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל. ובדיקה זו מועילה אפילו נעשתה על ידי נשים. ואפילו אם אשתו אמרה לו שהנפל היה ללא ריקום איברים, יש לפדותו בברכה. ורק לכתחלה יש לחוש ולבדוק על-פי מורה הוראה. אבל אם הפילה ואין ידוע אם הנפל היה מרוקם איברים או לא, יש לפדות הבן הבא אחריו בלי ברכה. ויפדה על מנת להחזיר הפדיון. ואם הפילה חתיכה שיש בה עצם, יש לפדות את הבא אחריו בלי ברכה. ואם הפילה שפיר ובדקוהו ונמצא מלא מים ואין בו ריקום איברים, פודין בברכה. [שובע שמחות ב' עמ' רנח, יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כו דף רכז. וח"ז חיו"ד סי' כז. ושם דחה מי שכתב לערער ולפקפק בדין זה. ושם אות ג' כשהמחלוקת במצוה עצמה ולא בברכה אי אמרינן סב"ל].

כו

אשה שבהיותה חילונית נתעברה באיסור, והפילה את עוברה לאחר שהוכר עוברה, ולאחר שחזרה בתשובה נישאת לבן ישיבה, ונולד להם בן בכור, וחוששת לספר לו שעשתה הפלה כדי שלא יופר השלום-בית, מותר לה שלא לספר לו על ההפלה, והבעל יעשה פדיון הבן, ואפילו אם גורמת לו שמברך ברכה לבטלה, אין בזה איסור, משום

שלום בית. וטוב ונכון שהרב המקומי יודיע לכהן שידלג על השאלות השיגרתיות האם האשה הפילה איזה פעם, לבל תצטרך לשנות מפני השלום. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמו' רס. יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן לב. ושם הביא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בדין הרואה את חבירו שעובר בשוגג על איסור דאורייתא, אם חייב להפרישו, והב"ח והתפארת שמואל סוברים שאפילו הרמב"ם מודה שאם הוא שוגג אינו חייב להפרישו. והנה באיסור דרבנן לכ"ע אין צריך להפרישו. ובאנו למחלוקת הפוסקים אם איסור ברכה לבטלה הוי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכמ"ש התוס' (ר"ה לג), או דהוי איסורא דאורייתא, כמו שייחסו כמה אחרונים להרמב"ם ומרן. ורובא דרובא של הפוסקים ס"ל דאיסור ברכה לבטלה הוי מדרבנן. וכן עיקר שיעשו הפדיון בברכה, וישאר הבעל לחיות עם אשתו בשלום. ושוב הביא כמה אחרונים שגם הם נשאלו במעשה כיו"ב והורו כאמור. ע"ש].

כז

בן בכור שנולד לאשה יהודיה מאיש נכרי, חייב בפדיון, ויש להמתין עד שהילד יגדל לבר-מצוה, ואחר כך יפדה את עצמו. [הסכמת מרן האמו"ר שליט"א מעלות לשלמה].

כח

מי שאינו יודע אם אביו כהן או ישראל, ואי אפשר לו לברר כלל, וכגון בניצול שואה האיומה שזכה להשאר כאוד מוצל מאש, ועלה לארץ ישראל, וכל משפחתו והוריו נספו בשואה, והוא אינו יודע אם הוא כהן או לוי, ונוהג כישראל לכל דבר, ונשא אשה ישראלית וילדה לו בן בכור, ואינו יודע אם חייב לפדות את בנו בכורו, דשמא אביו כהן או לוי, מעיקר הדין ודאי שאין צורך לפדות את הבן, אפי' בלא ברכה, דכיון שצריך לתת חמשה שקלים בשקל הקודש, יכול לומר לכהן, שמא אני כהן או לוי, ואין הולכים בממון אחר הרוב, והרי פדיון הבן הוא ממונא ולא איסורא, כמ"ש בב"מ (ו:) שספק בכור אדם המוציא מחבירו עליו הראיה. אלא שעל כל פנים, בהיות והרבה אחרונים כתבו שיש לפדותו בלא ברכה, נכון לחוש לדבריהם ולתת את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, וכמ"ש בש"ע (סי' שה ס"ח), לכן בנ"ד שפיר דמי לעשות כן, אף לכתחלה. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמ' רסב. יביע אומר ח"ט יו"ד סי' כה עמ' שח].

כט

אשה שילדה תאומים, זכר ונקבה, אם הזכר יצא ראשון, חייב בפדיון, ואם הנקבה נולדה ראשונה, פטור מפדיון. ואם אין ידוע מי יצא ראשון, אינו נותן לכהן כלום, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם ילדה ב' זכרים בלי נקבה, אף על פי שלא ידוע איזה מהם הבכור, נותן חמש סלעים לכהן, שהרי על כל פנים אחד מהם בכור. ואם מת אחד מהם בתוך ל' יום, פטור מלפדות גם את השני החי, כי יתכן שהבכור מת, והמוציא מחבירו

עליו הראיה. אולם אם מת אחד מהם אחר ל' יום, צריך לפדותו, שהרי כבר יש כאן חיוב פדיון. [ילקוט יוסף שובע שמחות חלק ב' עמוד רסד].

ל

תינוק בכור שמת לאחר שלשים יום, אביו פודה אותו, ומשלם לכהן חמשה סלעים. [שם].

לא

כהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, ואפילו אם הבעל הוא ישראל, והאמא היא כהנת או לויה, אין הבן חייב בפדיון, שאין הדבר תלוי באב אלא באם, שנאמר: "פטר רחם בישראל". [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רעג].

לב

אם יש ספק אם האמא כהנת או ישראלית, מעיקר הדין אין צורך לפדות את הבן, אפי' בלא ברכה, אלא שעל כל פנים, נכון לפדות בלא ברכה ויתן את דמי הפדיון לכהן במתנה על מנת להחזיר. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רעג].

לג

ואמנם כהן שנולד לו בן חלל, [כגון, כהן שנשא גרושה] אם מת האב בתוך ל' יום, הבן חייב לפדות את עצמו לכשיגדיל, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב לאחר ל' יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הילכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו. [ילקו"י שם עמ' רעד].

לד

פנויה לויה שזינתה וילדה בן והוא בכור, בין אם נתעברה מישראל בין אם נתעברה מגוי, לעולם פטור מהפדיון בעבור אמו שהיא לויה, שאין הלויה מתחללת בבעילת הפסול לה. ובן הכהנת חייב בפדיון, שהרי נתחללה אמו מן הכהונה בבעילת העובד כוכבים. [שם]

לה

ממזר שהוא פטר רחם חייב בפדיון, ואם ידוע מי הוא אביו, יפדה אותו אביו, ואם אינו רוצה לפדותו או אין ידוע מי הוא אביו, יפדה עצמו לכשיגדיל. [שובע שמחות ח"ב עמ' רעה].

לו

הכותית שילדה ואחר כך נתגיירה, ואחר הגיור ילדה בן בכור, פטור מפדיון, דסוף סוף אינו פטר רחם. אבל אם נתעברה כשהיתה כותית, ונתגיירה ואחר כך ילדה בן בכור, שהוא פטר רחם, חייב בפדיון, דאף על פי שאין הורתו בקדושה, מכל מקום הואיל ונולד בקדושה חייב, שנאמר פטר רחם בישראל, והרי פטרו רחם בישראל. ואם אין ידוע אם קודם שנתגיירה או אחר שנתגיירה, המוציא מחבירו עליו הראיה. [שובע שמחות ח"ב עמ' רעה].

לז

מי שפדה את בנו בתוך שלשים יום, אם אמר לו מעכשיו, אין בנו פדוי, אפילו אם המעות עדיין בעין, כיון שנפדה בתוך ל' יום. ואם אמר לו לאחר שלשים יום, בנו פדוי, ואף על פי שאין המעות קיימים לאחר ל' יום. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רעה].

לח

שתי נשים של שני אנשים שלא ביכרו, וילדו שני זכרים, ונתערבו, זה נותן חמשה סלעים לכהן וזה נותן ה' סלעים. נתנו ואחר כך מת אחד מהבנים בתוך ל' יום, ונתברר למפרע שבן אחד לא היה צריך לפדותו, אם נתנו לב' כהנים אינם יכולים להוציא מידן את החמשה סלעים, שכל כהן יכול לומר שקיבל של הבכור החי, והמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם נתנו עשרה סלעים לכהן אחד, כותב אחד מהם הרשאה לחבירו וילך זה ובהרשאה זו יוציא מהכהן ה' סלעים. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רעו].

לט

אם ילדו זכר ונקבה ואין ידוע איזה ילדה זכר ואיזו ילדה נקבה, או שילדו שני זכרים ונתערבו ומת אחד מהם, האבות פטורים, אבל הבן חייב לפדות את עצמו כשיגדיל. [עמ' רעז].

מ

אשה שנתגרשה או נתאלמנה, צריכה להמתין ג' חודשים עד שתינשא לאחר, ואם נישאת לאחר בלא להמתין, ואחר תשעה חודשים מגירושיה ילדה בן, והוא פטר רחם [בכור] אין האבות חייבים בפדיון הבן, שהרי בן זה הוא ספק אם הוא בנו של הראשון, או בנו של השני. אבל הבן עצמו הרי ממה נפשך הוא בכור, וחייב לפדות את עצמו כשיגדיל.

מא

אם אין לו רק ה' סלעים וצריך לפדות את בנו וגם לקנות אתרוג וד' מינים, יקנה אתרוג מאחר שהיא מצוה עוברת. וכל זה באופן שמתגורר יחידי במקום שאין עוד יהודים. אבל אם יכול לקיים המצוה באתרוג של חבירו יפדה את בנו בחמשה סלעים, ויצא ידי חובה באתרוג של חבירו. [וביום הראשון יקח ממנו במתנה על מנת להחזיר]. [חזו"ע על סוכות].

שיעור הפדיון ובמה פודין

מב

מעיקר הדין די בשיעור שלשים דרהם כסף מזוקק למצות פדיון הבן, או שיווי השיעור הנ"ל, שהוא כתשעים גרם. אולם לפי המנהג שנהגו מדורי דורות בירושלים, יש לתת שלשים ואחד דרהם כסף טהור, או שיוויו, שהוא כתשעים ושלש גרם כסף טהור. ויש לעקוב תמיד אחר מחיר כסף טהור, ולתת לפדיון הבן בהתאם למחירו המשתנה בשוק, שיעור של כתשעים ושלש גרם כסף טהור. (כולל מס ערך מוסף). [יחוה דעת ח"ד דף רעא]

מג

אין צריך דוקא מטבעות, אלא אפשר לפדות אפילו לכתחלה גם בשוה כסף, שיכול ליתן כל חפץ שירצה השוה חמשה סלעים, מלבד קרקעות ושטרות חוב, שאין פודים בהם. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רעט].

מד

כשנותן לכהן שוה כסף כשיעור חמשה סלעים אין צריך שהכהן ישום את החפץ מראש לדעת את שויו, אלא כל שבאמת שוה ה' סלעים הרי זה פדוי. [שם עמוד רעט].

מה

מותר לפדות הבן הבכור במדליות, אף-על-פי שאינם הילך חוקי בשוק, שאין עליהם כל ערך נקוב, ואינן מטבעות רשמיים המונפקים ע"י בנק ישראל. וזאת מאחר שיש בהם כסף טהור בשיווי של חמשת שקלים כסף, והלכה רווחת בידינו "שוה כסף ככסף", גם לגבי פדיון הבן. וכל זה באופן שבכל מדליה יש כ- 19 גר' כסף טהור, ובחמש מדליות כאלה יש שיווי של כתשעים ושלש גרם כסף טהור, שיש בזה די לשיעור חמשת שקלים למצות פדיון הבן. ונכון לציין במדליה את הפסוק: "ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש." [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רפא. יחוה דעת ח"ד סי' נד].

מו

כשאין מטבעות כסף, יש אומרים שאפשר לפדות גם בשטרות כסף העשויות מנייר. ויש חולקים, ולכן טוב יותר לפדות במטבעות כסף. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רפב. יחוה דעת חלק ד' סימן נד עמוד רסט].

מז

כשיש לכהן חמשה מטבעות המיוחדים לפדיון הבן, ואין לאבי הבן כסף מזומן לשלם לו אלא צ'יק, יתן לו הכהן את המטבעות במתנה גמורה, ואבי-הבן יפדה בהם את הבן, ויסדרו ביניהם אחר כך את התשלום, ואם הכהן יוותר על התשלום, צריך שיתן לו המטבעות במתנה גמורה, ואבי הבן יחזור ויתנם לו. ואם אבי הבן שילם לו עבור המטבעות בצ'יק, אפילו אם כתב בצ'יק תאריך למועד שאחר יום הפדיון, מועיל לפדות במטבעות אלה את הבן. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רפה].

מח

ראוי ונכון שהכהן שקיבל את המטבעות בעבור פדיון הבן, שלא יקנה במעות אלה מותרות ואכילות גסות, אלא ישתמש במעות אלה אך ורק לצורך פרנסתו. [שם חלק ב' עמ' רפו].

מט

כשאבי הבן נותן המעות לכהן, צריך שיגמור בדעתו לתת לו במתנה גמורה. אך אם רצה הכהן להחזיר לאבי הבן את דמי הפדיון, רשאי, אבל אבי הבן לא יתן בדעתו ליתן את המעות לכהן על מנת שיחזירם לו, ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי, עד שיגמור בלבו לתת לכהן במתנה גמורה. ואם רצה הכהן אחר כך להחזיר לו יחזיר. אך לא יהיה הכהן רגיל להחזיר לכולם, כדי שלא להפסיד לשאר כהנים, שמתוך כך לא יתנו כולם פדיוני בכוריהם אלא לו, ועובר משום שחתם ברית הלוי. אבל לאבי הבן שהוא בן ישיבה או עני, רשאי להחזיר. ומכל מקום אם פירש שנותן לו על מנת להחזיר, שמה מתנה. [שם עמוד רפו].

נ

מסורת בידינו מפי זקנים שקבלנו מהקדמונים, כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדין ויתן חמש סלעים לכהן בשמחה, ויהיו לו לגמרי, שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חולי הילדים ויגדל ויהיה לאיש. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצ].

נא

יש אומרים שהכהן צריך להפריש מעשר כספים מדמי הפדיון שקיבל. ויש חולקים. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצא].

נב

יש אומרים שאין הכהן רשאי לקבל שוה כסף בפחות מה' סלעים, ולומר שבעיניו הוא שוה ה' סלעים, אלא אם כן הכהן הוא אדם חשוב שאנו יודעים בו שאם צריך לאותו דבר היה נותן ומתייקר בו כדי סך זה כטלית נאה לתלמיד חכם, ומשום דמצי למימר לדידי שוה לי. ויש חולקים ואומרים שכל אדם יכול לומר לדידי שוה לי. והוא שישוה חמשה סלעים לאיזה אדם בעולם. וכן הוא דעת מרן השלחן ערוך. [שובע שמחות ח"ב עמוד רצב].

אצל מי יש לפדות

נג

כהן הראוי לפדות אצלו, הוא כל כהן שמוחזק בכהונה. ויש שנהגו לפדות את הבן אצל כל כהן שמוצאים, מחשש שמא הכהן הקודם לא היה כהן. וזו חומרא, שמעיקר הדין סמכינן שפיר על החזקה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצה].

נד

לכתחלה נכון לפדות את הבן אצל כהן תלמיד חכם. ואם אין שם כהן תלמיד חכם יפדה אצל כהן עם הארץ, ולא יתעכב מלפדות הבן עד שיבוא כהן ת"ח. [שם עמ' רצו].

נה
יש להדר לפדות אצל כהן בן תורה וממשפחה מיוחסת, וטוב שיפדה אצל כהן עני, שיקיים גם מצות צדקה והחזקת תלמיד חכם. ואם יש לו כהן קרוב והוא עם הארץ, יכול להקדים את הקרוב. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצו].

נו
כהן חלל שנולד מפסולי כהונה, כגון שאביו הכהן נשא גרושה וכדומה, אין פודין אצלו שדינו כזר. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצז].

נז
אין לפדות את הבן אצל כהן מחלל שבת בפרהסיא, או האוכל נבילות וטריפות. [שם].

נח
כהן שעובר על מצות הכהונה במזיד, כגון שנושא נשים האסורות לכהן, או שמטמא עצמו למתים, אין לפדות אצלו את הבכור, אלא אם כן עשה תשובה. [שובע שמחות ב עמו' רצז].

נט
יש אומרים שאין לפדות את הבן אצל כהן קטן, ויש אומרים שאם אין שם כהן גדול יפדה גם אצל כהן קטן. ועל כל פנים לכולי עלמא אפשר לפדות אצל כהן גדול שהוא רווק, ואין צריך שיהיה דוקא נשוי. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד רצח].

ס
אם פדו את הבכור אצל כהן, ולבסוף באו שני עדים כשרים והעידו שאיננו כהן, יש לחזור ולפדות הבן, וחייב הכהן להחזיר הכסף. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שא].

סא
אם פדה את בנו בממון חבירו ללא קבלת רשותו, אין הפדיון מועיל כלל. [שם עמ' שב].

סב
אם נתן ה' סלעים אפילו לעשרה כהנים, בנו פדוי. ויש אומרים שכל זה בדיעבד. ולכן כבר נהגו הכל ליזהר בזה, ליתנם לכהן אחד ובבת אחת. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שב].

מתי יש לערוך את הפדיון

סג
אין הבכור ראוי לפדיון אלא עד שיעברו עליו שלשים יום, שנאמר (במדבר יח, טז): ופדויו מבן חדש תפדה. ואחר שלשים יום יפדוהו מיד שלא ישהה המצוה. ואם חל יום שלשים ואחד להיות בשבת, אין פודין אותו בשבת, אלא ימתין עד יום ראשון. [שם עמ' שד].

סד

צריך שיעברו עליו שלשים יום שלמים. ולכן אין פודין עד שיגיע יום שלשים ואחד. ויש אומרים שאם עברו עליו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים, כבר ראוי הוא לפדיון. ויש אומרים שגם כאשר פודין ביום ל"א, צריך להזהר שימלאו לו כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. ולהלכה מנהגינו לפדות בליל ל"א, אף אם עדיין לא שלמו י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. וכן דעת מרן השלחן ערוך ורוב האחרונים להתיר לפדותו בתחילת יום ל"א. ואפשר גם כן לפדותו בליל שלשים ואחד, ומכל מקום הרוצה להחמיר להמתין ביום ל"א עד לאחר כלות כ"ט י"ב תשצ"ג אין מזניחין אותו, ותבוא עליו ברכה. ואם עבר ופדה הבן הבכור ביום שלשים לאחר ששלמו לו כ"ט י"ב תשצ"ג חוזר ופודהו ביום שלשים ואחד בלי ברכה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שד. יביע אומר חלק ה' דף רלז].

סה

בכור שנפדה ביום העשרים ותשע, קודם שמלאו לו שלשים יום שלמים, צריך אבי-הבן לחזור ולפדותו בלי ברכה, והכהן שקיבל את מעות הפדיון, יחזירנו לאבי-הבן במתנה גמורה, ויחזור ויפדה באותן מעות את הבן הנ"ל. והיינו כשעברו עליו כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. דהא לאו הכי חוזר לפדותו בברכה. וטוב שאבי הבן ילבש בגד חדש ויברך עליו ברכת "שהחיינו" בעת הפדיון. [ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב עמוד שה. שו"ת יביע אומר ח"א חלק יורה דעה סי' כז]

סו

תינוק בכור שחלה ונדחית מילתו עד שיתרפא, והגיע יום שלשים ואחד, אף-על-פי שעדיין אי אפשר לקיים מצות המילה, יש לקיים בו מצות פדיון-הבן, ואין להשהות מצות הפדיון, שזריזים מקדימים למצות, וחביבה מצוה בשעתה. ולכן יפדוהו לאלתר ביום שלושים ואחד, ואחר-כך כשיהיה בריא ימול בשר ערלתו, וראויה מצות פדיון הבן להגן עליו להחלימו ולהחיש לו פדות ישע. אבל אם נתרפא ביום ל"א, יש להקדים קודם ברית-מילה, ולהכניסו בבריתו של אאע"ה, ואחר-כך יפדוהו, ובפרט שהמילה תדירה יותר, ותדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שח].

סז

מי שלא פדה את בנו בזמנו, מכל סיבה שהיא, ונזכר בערב - שבת, יעשה מיד את הפדיון אף בערב שבת, שיש אומרים שאם מעכב הפדיון עובר בעשה בכל יום. ויש אומרים שיכול לעשות את הסעודה גם בערב שבת, אף שהיא סעודה שלא בזמנה, דסוף סוף איכא מצוה בסעודה זו. ויש חולקים. ולכן המחמיר שלא לערוך סעודה ביום שישי, אלא להסתפק בעוגות וכדומה, תבוא עליו ברכת טוב. [או שיקדים הסעודה ככל שיוכל].

סח

כבר פשט המנהג לערוך את פדיון הבן גם בלילה, ולא חוששין למה שכתב הש"ך שהמנהג לפדות את הבן דוקא ביום. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שיג. יבי"א ח"ה דף רמא:]

סדר הפדיון

סט

יש אומרים שצריך לעשות הפדיון בעשרה. אולם מעיקר הדין אין חיוב שיהיו שם עשרה, ורק אם אפשר טוב שיעשו הפדיון במעמד עשרה, ומצוה לעשותה ברוב עם. ומצוה לכל אחד להשתתף במצות פדיון הבן, מלבד תלמיד חכם השקוד על לימודו. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שטו].

ע

יש מקומות שהרב אב"ד הוא העורך את סדר הפדיון, ויש מקומות שהכהן הוא העורך את סדר הפדיון. ואם פודין בכלי כסף, יש לברר אם הכלי כסף הוא של אבי הבן או של אחרים, ולברר אם יש בכלי כסף שווי של שלשים ואחד דרהם כסף טהור, ולהשגיח היטב שאבי הבן יתנהו בעת הפדיון במתנה גמורה לכהן, ואז אם יחזירהו הכהן אין בכך כלום. ואם נותנו לכהן במתנה על מנת להחזיר יש להקפיד שיאמר לו: הריני נותן לך הכלי הזה במחיר ה' סלעים במתנה גמורה על מנת להחזיר, שאם אומר לכהן הרי לך כלי זה ותחזירו לי, אינו כלום ואין בנו פדוי. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שטו].

עא

קודם הפדיון יכוין האב שבא לקיים מצות עשה מן התורה לפדות את בנו בכורו. ויש שנהגו לומר "לשם יחוד", אך אין זה לעיכובא, אולם אם אמירת לשם יחוד מעוררת אותו לכוין לשם מצוה, טוב שיאמר נוסח זה. ויזהר שלא לומר ליחדא שם יו"ד ה"י וכו' בקריאת אותיות השם המיוחד כהוייתם, שזה הוא בכלל הוגה את השם באותיותיו, שהוא איסור חמור, אלא יאמר: "ליחדא שם יו"ד ק"י בוא"ו ק"י". וכן המנהג. [שובע שמחות שטז].

עב

נהגו שאבי הבן מביא את התינוק ונותנו לכהן, והכהן שואל לאבי הבן: האם אתה כהן או לוי, והאבא משיב: לא. ושואל הכהן: בנך זה בכור הוא, ומשיב האב: כן. ושואל הכהן: במאי בעית טפי, בבנך בכורך, או בחמשה סלעים דמחייבת לפדות בהן. ואם אבי הבן לא מבין לשון זה, יתרגם לו: במה אתה רוצה יותר, בבנך בכורך, או בחמשה

סלעים שאתה חייב לפדות בהם, ועונה האב: בבני בבכורי. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שיז].

עג

ואחר כך הכהן שואל לאם הילד: האם את כהנת או לויה, ומשיבה: לא. ושוב שואל: בנך זה בכור הוא, שמא ילדת בן אחר לפניו, או שמא הפלת. ומשיבה האם: זה בני בכורי, לא ילדתי ולא הפלתי לפניו. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שיח].

עד

ואחר כך אומר הכהן הנוסח הכתוב בסידורים, זה הבן בכור הוא וכו', ויטול האב את הכסף או שוה הכסף בידו, ויאמר: אני רוצה לפדותו וכו', ויברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן. וכן ברכת שהחיינו. [שם עמוד שיט].

עה

מיד אחר שבירך יתן את החמשה סלעים לכהן, ויזהר שלא יתן המעות ליד הכהן קודם הברכות, או באמצע הברכות, משום שהברכה צריכה להיות עובר לעשייתן. [עמ' שכו].

עו

בשעה שנותן את הכסף ליד הכהן יאמר: זה פדיון בני בכורי. והכהן יקבל את הכסף ויאמר: קיבלתי ממך חמשה סלעים אלו בפדיון בנך זה, והרי הוא פדוי בהן כדת משה וישראל. ואחר שהכהן קיבל את הכסף בידו, מוליכו על ראש התינוק ואומר: זה תחת בנך.

עז

מנהגינו שהכהן נותן ידו על ראש התינוק ואומר ה' ישמרך ויחייך, ומברכו בברכת כהנים, יברכך ה' וישמרך וגו'. ואומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שכשם שבן זה זכה לפדיון, כך יזכה לתורה ולמצוות ולחופה בחיי אביו ובחיי אמו, אכי"ר. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שכז].

עח

יש נוהגים שאחר הפדיון הכהן לוקח כוס של יין בידו, ומברך ברכת הגפן, וטועם מעט, ואחר כך מברך על ההדס, בורא עצי בשמים, ואחר כך מברך: ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קידש עובר במעי אמו, ולארבעים יום חלק איבריו רמ"ח איברים, ואחר כך נפח בו נשמה, שנאמר ויפח באפיו וגו', עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידין סככו, שנאמר, עור ובשר תלבישני, ומנה [וצוה] לו מאכל ומשתה דבש וחלב להתענג בו, וזימן לו ב' מלאכי שרת לשומרו במעי אמו, שנאמר, חיים וחסד עשית וגו'. ע"כ. ומנהגינו לברך ברכה זו בלא שם ומלכות. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שכז].

פדיון הבן במעגל השנה

עט

אם חל פדיון הבן בערב פסח, הנכון הוא לערוך את הפדיון בליל בדיקת חמץ, או בשעת בוקר מוקדמת, כדי שיוכל לסיים הסעודה עד סוף זמן אכילת חמץ. ואם עושה את הפדיון אחר זמן איסור אכילת חמץ, יכול לעשות הסעודה במצה עשירה, אבל יסיימו הסעודה עד השעה העשירית, שמשעה עשירית ואילך אסור לאכול בערב פסח אפילו מצה עשירה, [כשאוכל יותר מכביצה], כדי שיאכל מצה בליל פסח לתיאבון. וכשאוכל פחות מכביצה מצד הדין מותר, אבל אין להקל אלא במקום צורך גדול. [שובע שמחות ב עמו' של].

פ

בהיות וסעודת פדיון הבן חשיבא סעודת מצוה, לכן מותר לבכורות להשתתף בסעודה זו, בערב פסח, ולפטור את עצמם מתענית בכורות. ואפילו בסעודת פדיון הבן שלא בזמנה, אפשר להקל לבכורות לאכול שם בערב פסח. [שו"ת יביע אומר חלק א' אורח חיים סימן כה]

פא

אב בכור שפודה את בנו הגדול בערב פסח, מותר לו לאכול ולשתות בסעודת פדיון הבן שעורך לבנו הגדול, אף על פי שמקיים את מצות הפדיון שלא בזמנו [לאחר ל' יום]. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלא].

פב

מותר לעשות סעודת פדיון הבן בחול המועד, ואין בזה משום "אין מערבין שמחה בשמחה". והדין כן אפילו בפדיון הבן שנעשה שלא בזמנו. [שובע שמחות ח"ב עמוד שלב].

פג

בפדיון הבן הנערך בימי ספירת העומר, מותר להביא לסעודה כלי נגינה ולהשמיע שם שירי קודש בליווי תזמורת, שכל שהיא שמחת מצוה יש להקל בדבר. [שם עמוד שלג].

פד

אף שנוהגים להחמיר שלא לשמוע כלי שיר בימי בין המיצרים, מכל מקום לכבוד מצות פדיון הבן מותר. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלג].

פה

אם חל פדיון הבן בימי בין המיצרים, אבי הבן מברך שהחיינו בשעת הפדיון. [שם].

פו

אם חל הפדיון בימי בין המיצרים, אבי הבן המברך שהחיינו בעת הפדיון, יכול לכוין בעת ברכת שהחיינו לפטור פרי חדש, אף בימי החול, ואחר הפדיון יברך ברכת הנהנין

על הפרי ויאכלנו, אף שבדרך כלל אנו מקדימים ברכת הפרי לשהחיינו. [שובע שמחות ח"ב עמוד שלד].

פז
אם חל פדיון הבן בימים שבין ראש חודש לתשעה באב, אף שנוהגים בימים אלה שלא לאכול בשר, בסעודת פדיון הבן מותר לכל המוזמנים לסעודה לאכול בשר. אולם אלו שהולכים לשם רק כדי לאכול בשר עבירה היא בידם. [שובע שמחות ח"ב עמוד שלד].

פח
אף הנוהגים שלא להסתפר בבין המיצרים, אם חל פדיון הבן בבין המיצרים מותר לאבי הבן להסתפר ולהתגלח לכבוד המצוה. אך בשבוע שחל בו תשעה באב אין להקל בזה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלה].

פט
אם חל פדיון הבן בשבוע שחל בו תשעה באב, מותר לאבי הבן ולאמו ללבוש בגדי שבת לכבוד הפדיון. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלה].

צ
אם חל מועד פדיון הבן בתשעה באב, יש אומרים שיעשה את הפדיון לפנות ערב, ואת הסעודה יעשה במוצאי הצום. ויש אומרים שידחו גם את הפדיון למוצאי תשעה באב. והעיקר כסברא ראשונה. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלה].

צא
כשחל פדיון הבן בתשעה באב, אבי הבן מברך שהחיינו. [שובע שמחות ח"ב עמ' שלו].

צב
מותר לעשות סעודת פדיון הבן בפורים. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שלז].

פדיון הבן בשבת ויום טוב

צג
אין פודין את הבן בשבת, משום דדמי למקח וממכר האסור בשבת. [שם עמ' שלז].

צד
אם חל יום שלשים ואחד ביום טוב, יש לדחות את הפדיון למוצאי יום טוב, שאין פודין ביום טוב. ואפילו לא ביום טוב שני של גלויות. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שמ].

צה
מה שאסרו לפדות את הבן בשבת, הוא גם אם רוצה לפדותו בחפץ השווה כסף, ואותו חפץ ראוי לטלטלו בשבת, שהדבר נראה כמקח וממכר בשבת. [שובע שמחות עמ' שמא].

צו
ומכל מקום אם עבר ופדה את הבן בשבת, הבן פדוי ואין צריך לחזור ולפדותו. [שם].

מנהגי הסעודה

צז

נהגו לעשות סעודה בשעת פדיון הבן. וסעודת פדיון הבן, חשובה סעודת מצוה. ואף אם עושים את הפדיון שלא בזמנו, חשובה הסעודה לסעודת מצוה. ומכל מקום אין חיוב בדוקא לאכול פת. [שובע שמחות מהדורא קמא (עמוד רטו), ובמהדורא בתרא חלק ב' עמוד שמב].

צח

אם חל פדיון הבן בימי תענית שני וחמישי שבימי השובבי"ם, או בתענית עשרת ימי תשובה, מצוה לאכול בו, וגם מי שנהג במשך שנים להתענות בימים הנ"ל, מותר לו לאכול בסעודת פדיון, דחשיבא סעודת מצוה, גם כשעושים פדיון שלא בזמנו. [שם שמד].

צט

יש נוהגים לעשות הסעודה קודם הפדיון, ובאמצע הסעודה עושים את הפדיון. אולם המנהג כיום לעשות קודם את הפדיון, ואחר כך עושים את הסעודה. [שם עמוד שמה].

ק

יש אומרים שהמשתתף בסעודת פדיון הבן הרי זה כאילו התענה פ"ד תעניות. ויש אומרים שאין לזה שום מקור. [ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שמו].

קא

תלמיד חכם השוקד על לימודו, יכול להמנע מללכת לסעודת פדיון, על מנת שישב ויעסוק בתורה בהתמדה. ואף לכתחלה רשאי ללמוד ולא ללכת לסעודת מצוה. ומכל שכן בתלמיד חכם המברר הלכה למעשה. ואם רואה שעל ידי הליכתו לשם, יצילם מהוללות וליצנות, ויזכה אותם בדברי תורה, כדאי לבטל מלימודו וללכת לשם. [שו"ת יביע אומר ח"ה חיו"ד דף רעו. ספר ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שמו].

קב

כשעורכים בצהרים סעודה גדולה לכבוד פדיון הבן, יש להתפלל תחלה מנחה גדולה קודם הסעודה, דאף שלכתחלה עדיף להתפלל מנחה קטנה, מכל מקום כשהוצרכו לאכול סעודה גדולה יש להקדים התפלה. ואין מועיל שומר. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שמז].

קג

לפי מנהגינו שעורכים את הפדיון בלילה, יש להקפיד להתפלל ערבית קודם הסעודה, משום שאסור להתחיל בסעודה חצי שעה קודם זמן קריאת שמע. [שובע שמחות עמוד שמח].

קד
המנהג פשוט שאין אומרים "שהשמחה במעונו" בזימון של סעודת פדיון הבן. אבל אם בסעודה משתתף חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף שאין הסעודה נערכת לכבודו אלא לכבוד הפדיון, אומרים בזימון "שהשמחה במעונו". [שובע שמחות שם עמ' שמט].

קה
יש שאין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה ביום שעושים פדיון בבית הכנסת, דהיינו שאבי הבן מתפלל מנחה בבית הכנסת, ומיד לאחר התפלה מקיימים את פדיון הבן. ויש אומרים שצריך לומר תחנון, אפילו אם עורכים את הפדיון סמוך למנחה ממש. וכן נראה. אך על כל פנים אין לעשות מזה מחלוקת, ואם יש בצבור כאלה שרוצים להמנע מאמירת וידוי ותחנונים בתפלת מנחה הסמוכה לפדיון, ימנעו מלומר וידוי, ומי שירצה להחמיר על עצמו יוכל לומר אחר התפלה וידוי ותחנונים לבדו, ויאמר י"ג מדות בניגון כקורא בתורה. שכבר ביארנו במק"א דהיכא שהצבור לא אמר וידוי, רשאי היחיד להחמיר על עצמו ולומר וידוי לבדו, בלי שהדבר יגרום למחלוקת. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד שנ].

קו
אם עורכים את סעודת פדיון הבן בסוכות, חייבים הסועדים פת לאכול בסוכה, שדוקא בסעודת חתן תוך שבעת ימי המשתה הקילו לאכול בבית [כשמקום הסוכה צר מלהכיל את האורחים] אבל בסעודת מילה ופדיון לא הקילו בזה. [ילקו"י שובע שמחות ב' עמו' שנא].

סימן שט - בכור בהמה בזמן הזה

א
בכור בזמן הזה אין בו היתר אלא על ידי מום, ואפילו אם ירצו הבעלים או הכהן לכנסו לכיפה עד שימות מעצמו, אינם רשאים, אלא צריך הכהן לגדלו עד שיפול בו מום.

ב
בכור שנצרמה אזנו, הרי נעשה בעל מום, שיכולים לשחטו. וכיצד היא צרימת האוזן, שנפגמה בחסרון מן התנוך, ולא העור שבשפת האוזן, בין שנפגמה בידי אדם בין בידי שמים. ולכן אם צרמו את העור בלבד, דהיינו האליה הרכה, אין זה מום. והצרימה שנחשבת למום היא בראש הסחוס שבמשמוש היד מרגישים קושי, בין שנפגמה האוזן בין שנסדקה בלי חסרון. להוציא האליה הרכה של האוזן, שהיא העור שבשפת האוזן. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן נח אות כ, דף שפ סוף טור ב].

סימן שכ - הלכות פדיון בהמה בכורה

א

בהמה שעדיין לא ביכרה, או שלקח אותה מן הגוי, וספק יש בדבר, שמא לא ביכרה, צריך למכור אותה או חלק ממנה לגוי, כדי להפקיע מן הולד אשר תלד קדושת בכורה, שנאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם "בבני ישראל" באדם ובבהמה, ולא בעכו"ם. והמכירה צריכה להיות על פי הדין, בכסף ובמשיכה לרשות הגוי. וטוב ונכון שיעשה המכירה על פי עצת תלמיד חכם הבקי בהלכה. ואם לא מכר את הבהמה וילדה זכר, הרי הוא קדוש בקדושת בכורה, ואסור לשחוט אותו ולאכול ממנו, שהוא כשוחט קדשים בחוץ, שיש בו איסור כרת, עד שיפול בבכור מום מעצמו. [הליכות עולם חלק ה' עמוד רפז].

סימן שכא - הלכות פטר חמור

א

בכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן. ואינו נוהג אלא בחמורים. וזהו מצותו, שכל ישראל שיש לו חמורה שביכרה פודהו בשה מן הכשבים או מן העזים, בין זכר בין נקבה, ובין שלם בין בעל מום, בין גדול בין קטן, ויתננו לכהן. ומאימתי חייב לפדותו, משיולד עד שימות, אלא שמצוה לפדותו מיד, שלא להשהות המצוה. ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים, ומותר בגיזה ועבודה כשאר חולין. והכהן יעשה גם כן בשה כמו בשאר חולין. [שלחן ערוך יורה דעה סימן שכא סעיף א].

ב

אם אין לו שה לפדותו, פודהו בשווייו. ונותן דמיו לכהן. לא אמרה תורה להחמיר עליו אלא להקל עליו, שאם היה לו פטר חמור ששוה עשרה סלעים, יש לו לפדותו בשה שוה דינר. במה דברים אמורים כשהיו דמי פטר חמור מג' זוזין ומעלה, אבל אם היו דמיו פחות מג' זוזין, אין פודין אותו אלא בשה או בג' זוזין. ועין יפה לא יפחות מסלע. ועין רעה בחצי סלע, ובינונית בג' זוזים. [שם סעיף ה].

ג

בענין מצות פטר חמור, המקיים מצוה זו לא יברך שהחיינו, אלא ילבש בגד חדש ויברך "שהחיינו" לפוטרו, ויפטור גם את המצוה מברכת שהחיינו. [יבי"א ח"י יו"ד סי' לא עמ' רמו].

הלכות חלה

בדין יישוב ארץ ישראל

א

אסור לרדת מארץ ישראל לחוץ לארץ אפילו כדי להצטרף להוריו הדרים בחוץ לארץ. אולם מותר לרדת לחוץ לארץ לקבל פני הוריו ולחזור לארץ ישראל, וכן לבקר בקברי הצדיקים הקבורים שם, אבל אין לצאת לחוץ לארץ לשם טיול בלבד, אפילו על מנת לחזור. [יחוה דעת ח"ג סי' סט עמוד רכא. וח"ה סימן נז. ושם אם מצות יישוב ארץ ישראל בזמן הזה מן התורה או מדרבנן, ובדין לצאת לחו"ל לצורך פרנסה ולימוד תורה].

ב

מותר לעיתונאים לצאת למצרים לדווח על מגעי השלום עם הערבים, ואין בזה איסור משום יציאה למצרים. [יחוה דעת חלק ג' סימן פא עמוד ערה].

סימן שכב - הלכות חלה - חלת ארץ ישראל וחלת חו"ל

א

נאמר בתורה והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה', ראשית עריסותיכם, חלה תרימו תרומה. ולפיכך מצות עשה להפריש חלה מן העיסה, וליתנה לכהן. [ובזמנינו שורפין את החלה, כאשר יבואר]. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרכט]

ב

יש אומרים שמצות חלה אינה מצוה חיובית על האדם, אלא הרי היא מצוה קיומית, שאם רוצה לאכול מעיסתו מצוה עליו להפריש חלה, ולתקן את עיסתו בהפרשת חלה. ויש אומרים שהיא מצוה חיובית על האדם. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרכט]

ג

לא חייבה התורה להפריש חלה אלא בארץ ישראל בלבד, שנאמר, והיה באכלכם מלחם הארץ. [ראה להלן סעיף ו']. וגם בארץ ישראל אין החיוב מן התורה אלא בזמן שכל ישראל שם, שנאמר בבואכם בביאת כולכם, ולא ביאת מקצתכם. לפיכך חלה בזמן הזה בארץ ישראל [שאין רוב היהודים נמצאים בארץ ישראל], אינה אלא מדרבנן, ובכל ספק בזמן הזה אזלינן לקולא. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרל]

ד

אפילו לאחר ההפרשה וקריאת שם, אין החלה אלא מדרבנן. וגם בזה במקום ספק אמרינן ספק דרבנן לקולא. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרלא]

ה

יש מי שאומר שאשה שנסתפקה אם הפרישה חלה או לא, יש לילך בזה להקל, ככל ספק דרבנן דנקטינן לקולא, ואף שהעיסה בחזקת איסור, וגם חשיבא כדבר שיש לו מתירין, שיכול להתירה על ידי הפרשה [בלי ברכה], אפילו הכי אזלינן בזה להקל. וטוב להחמיר ולהפריש בלא ברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרלא]

ו

מפרישין חלה בחוץ לארץ [בכל הארצות] מדברי סופרים, כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל. ומברכים על הפרשת חלה כמו שמברכים בארץ ישראל. [אוצר דינים שם עמוד תרלג]

ז

מה שנאמר בתורה ראשית עריסותיכם, מדין תורה אין לזה שיעור, ואפילו אם הפריש כל שהוא, פטר את העיסה. רק שלא יעשה כל עיסתו חלה, אלא ישייר ממנה מעט. אבל מדברי סופרים מפרישין כמות של חלק אחד מעשרים וארבעה בעיסה. ומאפייה העושה למכור מפרישין חלה בכמות של חלק אחד מארבעים ושמונה בעיסה. ואולם בזמן הזה שהחלה אסורה באכילה לכהנים מפני הטומאה, והחלה בלאו הכי נשרפת, נוטלים חלה כל שהוא, ואין צריך להחמיר ליטול אחד ממ"ח בעיסה. וכן כיום אין מפרישין ב' חלות, אלא די בחלה אחת שאותה שורפין באש. [ונכון להחמיר להפריש פעם אחת בשנה שיעור חלה אחד מכ"ד כדעת האר"י ז"ל. בן איש חי]. ויש מהאשכנזים שנוהגים להפריש שיעור כזית. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורה שניה, שנת תשס"ה עמ' תרלג]

ח

אחר ההפרשה שורפין את החלה באש, ולכתחלה אין לזרוק את החלה לאשפה ולזלזל בקדושת חלה. [ראה להלן סימן שכח סעיף ז']. ויש אומרים שלא ישרפו את החלה עם היסק התנור, אלא ישרפו החלה בפני עצמה, כדי שלא ליהנות ממנה. ולכן נוהגים להשליך את החלה לתנור קודם שאופים בה. ויש מתירין, ונוהגים להקל בזה. [אוצר דינים שם עמוד תרלו]

ט

אולם אם אי אפשר לשרוף את החלה שהפרישו, מכל סיבה שהיא, יש לעטוף אותה בנייר היטב, ולזורקה לאשפה. וכן לאחר ששרף את החלה מותר לו לזורקה לאשפה, כיון שכבר נעשתה מצוותה, ואין בזה משום זלזול במצוה. [אוצר דינים לאשה תשס"ה עמוד תרלו]

י

אשה שהפרישה חלה ולא הספיקה לשורפה, והחלה נאבדה, או שתינוק או עוף אכלה, אינה צריכה להפריש חלה אחרת, שכבר נתקיימה המצוה והעיסה נפטרה בעצם ההפרשה. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה, עמוד תרלז]

יא

מותר לשרוף בלילה את החלה הניטלת מן העיסה, שבזמן הזה היא חלה טמאה, ודינה כתרומה טמאה, שמותר לשרוף החלה בלילה, ואין צורך להדר לשורפה ביום דוקא. ואין דינה כדין קדשים שאין שריפתם נוהגת בלילה אלא ביום. [יבי"א ח"י חיו"ד סי' מה עמו' רצד].

סימן שכג - אם חלה נאכלת, ודין תערובת חלה

א

בזמן שהיו דיני טומאה וטהרה, והיו הכהנים טהורים, היו נותנים להם לאכול את החלה, והיו אוכלים אותה בטהרה, בין זכרים ובין נקבות. אך כיום שאין נוהגים דיני טומאה וטהרה, וכולנו טמאי מתים, אסור לכהנים לאכול את החלה שהופרשה. וגם החלה שהפרישו אותה מן העיסה, היא טמאה, עקב המגע הידני של העוסקים בעיסה, והם עצמם הרי הם טמאי מתים. ולכן החלה בימינו אינה ניתנת לכהנים, אלא שורפים אותה. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה, עמוד תרלז]

ב

חלה שהופרשה מהעיסה, ונתערבה שוב בעיסה קודם שהספיקו לשורפה, אם יש בעיסה אחד ומאה כנגד החלה, הרי היא מתבטלת והעיסה מותרת באכילה וחוזר להפריש שוב. ואם אין בעיסה שיעור ק"א כדי לבטלה, ילך לחכם ויתיר לו את נדר ההפרשה. ואע"פ שבשעת ההפרשה בירך, והרי החכם עוקר את הנדר מעיקרו, אפילו הכי אין בזה חשש ברכה לבטלה. אולם כשחוזר להפריש חלה אחרת, אין צריך לחזור ולברך. ואין חילוק בין אם נתערבה באותה עיסה, לבין אם נתערבה בעיסה אחרת. [שם עמוד תרלח]

ג

אם הפרישו חלה בערב שבת, והחלה שהפרישו אותה נפלה לתבשיל בשבת, מותר לחכם להפר את הנדר בשבת, דהוי כנדרים שמפירים אותם לצורך השבת. [שם עמוד תרמ]

סימן שכד - שיעור חיוב חלה ומינים המצטרפים - ודין פת פטור שנתערבה בחיוב

א

נאמר בתורה: "באכלכם מלחם הארץ", ואין קרוי לחם אלא הנעשה מחמשת מיני דגן שהם: חטים ושעורים, כוסמין [אין זו הכוסמת המצויה הקרויה כיום כוסמת], שבולת שועל, ושיפון. ולפיכך אין חיוב להפריש חלה אלא בעיסה העשויה מקמח של אחד מחמשת מיני דגן הנ"ל. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה עמוד תרמ]

ב

עיסה שנילושה מקמח אורז, דוחן, וכל מיני קטניות, אינה חייבת בחלה, אפילו אם אפו אותה בתנור. וכן עיסה העשויה מכל מיני קטניות, פטורה מהפרשת חלה. [עמ' תרמא]

ג

עיסה שהיא מעורבת מקמח חטה וקמח אורז, אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אף על פי שרובה קמח אורז, כל שהיא בדרך אפייה. ואפילו אם אין שיעור חלה בקמח החיטים. אבל אם עירב שאר מיני קטניות שנילושו עם קמח חטה, אף שטעם החטה ניכר, מכל מקום אם אין רוב קמח חטה, אין העיסה חייבת בחלה. [אוצר דינים עמוד תרמא]

ד

חמשת מיני תבואה מצטרפין לחייב בחלה, דהיינו עיסה שיש בה תערובת מקמח של מיני דגן שונים, ואין בקמח שיעור המחייב להפריש חלה רק בצירוף שאר המינים, כל המינים מצטרפים להשלמת שיעור חלה וחייבת בהפרשת חלה. במה דברים אמורים כשעירבן קמח, אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו כשיעור, ומדבקו למין אחר, אין מצטרפין אלא באופנים מסויימים. ואם עירב את כל העיסות עד שנעשו לעיסה אחת, חייבת בחלה בלא ברכה. ולכן אם עשה עיסה מחיטים, ועוד עיסה משעורים, ובכל עיסה אין שיעור החייב בחלה, ועירב את העיסות עד שנעשו גוף אחד של בצק, יפריש חלה בלי ברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמא]

שיעור חיוב הפרשת חלה

ו

שיעור הקמח של העיסה שחייבת "בהפרשת חלה בברכה" הוא חמש מאות ועשרים דרהם, כמו שכתבו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. ושיעור הדרהם שלשה גרם, נמצא ששיעור הקמח של העיסה שחייבת "בהפרשת חלה בברכה" הוא אלף וחמש מאות וששים גרם. [1560 גרם], פחות מכן פטורה מן החלה. וממדת חסידות טוב להפריש חלה

בלי ברכה משיעור קילו וחצי או קילו ומאתים, [דשמא הקמחים של ימינו קלים יותר]. [אוצר דינים לאשה ולבת מהד' תשס"ה עמ' תרמב. הליכות עולם ח"ה עמ' רנג, יחוה דעת ח"ד סי' נה].

ז

אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע מעצמו חיוב חלה. ודוקא במתכוין להפקיע עצמו מהחיוב, אבל אם אין לו אלא עיסה קטנה, או שלש עיסה קטנה בערב פסח כדי שלא תחמיץ, אין בזה איסור שמפקיע עצמו מהמצוה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמה. ועיין ביבי"א ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סי' ה דף שיג: בענין הפקעת עצמו ממצוה של תורה, אם יש בזה איסור].

סימן שכה-ו - דין ב' עיסות שאין בהם שיעור

א

אם לשו עיסה ואין בה כדי שיעור חיוב חלה, ואחר כך לשו עוד עיסה וגם בה אין שיעור המחייב הפרשת חלה, והבעלים מקפידים שהעיסות לא יתערבו זו בזו, [וכגון בשני סוגי בצקים שהאחד מלוח והשני מתוק, או בשתי עיסות השייכות לשתי נשים], אין העיסות מצטרפות, ופטור מהפרשת חלה. אבל אם אין בעלי העיסה מקפידים בזה, והעיסות נוגעות זו בזו עד שנדבקות מעט [בשיעור שכאשר יפרידו אותן תולשות בצק אחת מהשניה] מצטרפות, באופן שהן עיסות ממין הראוי לצרף כמבואר לעיל. ואם אין העיסות נדבקות זו בזו אין נגיעה לבד מחייבת בחלה. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה עמוד תרמו]

ב

אם לשו עיסות קטנות שאין בכל אחת שיעור חלה, או שלשו עיסה שיעור חלה ולא הפרישו חלה בעודה עיסה, ועברו ואפו קודם הפרשת חלה, אם נתן את הלחמים בתוך סל, הסל מצרפן לחיוב חלה. והוא שלא יצא ככר שלם, או עוגה שלימה מחוץ לדופני הסל. אבל אם נתן את הלחמים אחר האפייה על גבי קרקע, או על גבי מגש שאין לו דפנות, או טבלא שאין לה לבזבז [שוליים גבוהים קצת] מסביב, ואין בכל לחם בפני עצמו שיעור חלה, אינן מצטרפים. ואם לאחר שהוציא את הפת מהתנור הניח את הפת על לוח או על הקרקע, או בכל דבר שאין לו תוך, ולאחר מכן הניח אותו בסל, עם כל זה הסל מצרפן, ואין צורך ליתן הפת מהתנור לסל באופן ישיר. [יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן נח דף שפא טור א. ושם דחה סברת החינוך שאם כאשר הוציא הפת מן התנור הניח על קרקע, ורק אחר כך נתנה לתוך סל פטורה מחלה, שמדברי הרמב"ם הרא"ש והשלחן ערוך מבואר לא כן, וכיון שהעידו שכן המנהג, אין לחוש לספק ברכות]. ובמקום שהסל מצרפן אין צריך שהפת יגעו זו בזו. ויש שהחמירו שגם בסל צריך שהעיסות יגעו זו בזו. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמו]

ג

אם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו, בזה אין צריך לא צירוף כלי ולא נגיעה, אלא כיון ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמח]

ד

גם אם שתי העיסות עשויות מב' טעמים שונים, וכגון עיסה אחת מלוחה והשניה מתוקה, ומקפיד עליהם שלא יתערבו זו בזו, מכל מקום כל שיש בכל עיסה שיעור המחייב להפריש חלה, הרי הוא מפריש מאחת על חבירתה, ואפילו אינן נוגעות זו בזו, ובתנאי שהן מן המוקף. וטוב שיקרב את העיסות שיגעו זו בזו, או שיצרפן על ידי סל. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה עמוד תרמח]

ה

אם כיסה את העיסות או את ככרות הלחם [שאין בכל אחת שיעור הפרשת חלה] במפה, הרי זה מועיל לצרפן לשיעור חלה. ויש אומרים שיש לכסות את העיסות או הלחמים גם מלמטה במפה, והעיקר כדעה ראשונה, אך במקום שאפשר בנקל להחמיר ולהניח מפה גם מלמטה, טוב ונכון לנהוג כן. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמח]

ו

האופים לחמים או עוגות ומניחים אותם בפריזר, ואופים אותם בתבניות נפרדות, ובכל תבנית אין שיעור של חיוב חלה, יש אומרים שאין המקרר מצרף אותם לשיעור חיוב חלה, [ובפרט בעוגות שיש ספק אם חייבות בחלה או לא]. וכן אם הניחו את הלחמים בתבנית בתוך תנור שבזמנינו, או בתוך ארונות סגורים, יש אומרים שאינן מצטרפים לשיעור חלה על ידי התנור או הארון. ויש חולקים. ולכן כשבא להפריש מהם חלה יצרף את העוגות על ידי סל או מפה, ויפריש מהם חלה לכולי עלמא. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמט]

ז

מאפיה שאופים בה עוגות מעיסות שיש בהם פחות משיעור חלה, ואינם מפרישין מהם חלה, ואחר כך מניחים את העוגות כשהם גלויים בתוך מכונית, אינם מצטרפים לחייבם בחלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרמט]

ח

וכן המאחסן עוגות בתא הקפאה אחד, אם כל אחת מפרוסות העוגה בתוך שקית נפרדת יש אומרים שאין הן מצטרפות לשיעור להתחייב בחלה, ולכן ינהג כבסעיף ו'. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנ]

ט

שתי עיסות ממין אחד, ואחת מהן נילושה מקמח של שנה זו והשניה מקמח של השנה שעברה, ואין בכל אחת מהן כשיעור חלה, אינן מצטרפות יחד להתחייב בחלה. ואפילו

אם יש בכל עיסה שיעור המחייב להפריש חלה, אין מפרישין מעיסה זו על עיסה זו, שאין תורמים מן החדש על הישן ולהיפך. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנ]

סימן שכו - עירוב עיסות

א

כבר נתבאר דשתי עיסות ממין אחד שאין בכל אחת מהן כשיעור חלה, והם של ב' אנשים שאינם שותפים, אינן מצטרפות לחיוב חלה אפילו אם נוגעות אחת בשניה, כיון שסתם בני אדם מקפידים שלא יתערבו עיסותיהם. ואם ידוע שאינם מקפידים על עירוב העיסות, הרי אלו מצטרפות. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנא]

ב

מה שנהגו הנשים בזמנינו ללוש עיסה גדולה בערב שבת, ומפרישין ממנה חלה, אף על פי שאחר כך מחלקים את העיסה לחתיכות קטנות כדי לעשות כמה לחמים עבור "לחם משנה", יש להם על מה לסמוך, ויכולים שפיר לברך על הפרשת החלה ואין בזה חשש.[שם]

ג

עיסה שיש בה שיעור כדי הפרשת חלה, וברצון האשה לחלק את העיסה בעודה בצק ולעשות חלק אחד בבצק מתוק, וחלק שני לעשותו עם תבלינים חריפים, עיסה זו פטורה מהפרשת חלה, דעיסה העשויה ליחלק לטעמים שונים פטורה מחלה. ומכל מקום נכון לחוש לדעת ר"ת ולהפריש חלה כל שהוא בלי ברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנב]

הפרשת חלה ממצה

א

אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה, שהיא מ"ג ביצים וחומש ביצה בינונית, תק"כ דרהם, שהוא 1.560 גרם, ואפילו במקום שיש הרבה עוזרים ומסייעים, אין להקל בזה, וכמו שאמרו בפסחים (מח.), "קבא מלוגנאה לפיסחא, וכן לחלה" [והיינו כשיעור תק"כ דרהם]. ולכן כאשר שני בני אדם לשו עיסה כל אחד מחצית המדה הנז', יקרבו את העיסות יחד בשעת הפרשת החלה, באופן שישקו זו בזו, וביחד יהיה שיעור בקמח של 1.560 גרם. ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות, יפרישו החלה אחר האפייה מיד, באופן שיתן כל המצות בסל אחד, והסל מצרפן לחלה. וזוהי הדרך היותר נכונה, אם חושש שמא העיסה תחמיץ. או שיתן את כל המצות במפה ויכסה המפה עליהם. ויש להקפיד כשיצרפם בכלי, שלא יצא אף אחד מהמצות למעלה מדופנות הכלי. ואם בשעת הלישה היה בעיסה שיעור הפרשת חלה, ובא להפריש חלה, אין צריך צירוף סל, אלא כל שהמצות נמצאות לפניו מן המוקף, מפריש מהם חלה. [ויש

אומרים שבתנורים גדולים שלנו יש להקל ללוש עיסה יותר מכשיעור, וכן במאפיות גדולות, שהרי יש מקום בתנור גם לעיסה גדולה. ומכל מקום היכא דאפשר יש ליזהר לכתחלה ללוש עיסה פחות מכשיעור, וכנזכר, וכן המנהג ללוש כל עיסה כק"ג אחד. ובדיעבד אם לש יותר משיעור זה מותר]. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנב]

ב

לכתחלה גם באפיית מצות מן הראוי לכתחלה להפריש חלה מהעיסה עצמה, [באופן הנ"ל], ולא ימתינו עד אחר האפייה, שהרי נאמר בתורה "ראשית עריסותיכם" והיינו בשעה שהיא עיסה. אך אם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מחשש חימוץ, כבר נתבאר לעיל שיפריש חלה אחר האפייה. [שם עמוד תרנה]

ג

כשאופים מצות לפסח, ואחר האפייה נותנים את המצות על לוח כדי לצננם, טוב שקצת מן המצות שיש בהם שיעור חלה יתנם תיכף בעת הוצאתם מהתנור לתוך סל, ושוב יניח את כל המצות אצלם ויכסה את כולם תחת מפה ויברך ברכת החלה על החיוב, ויכוין לפטור השאר. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנו]

ד

אם אפו מצות ובכל עיסה לא היה שיעור חלה, והניחם בתוך תיבה גדולה המחזקת יותר מארבעים סאה, יש אומרים שהכל מצטרף לשיעור חלה. ויש אומרים דיותר מארבעים סאה אינו בגדר כלי ואינו מצרף. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנו]

ה

אם אפו מצה מעיסה שהיה בה כשיעור חלה, ושכחו להפריש חלה בעודה עיסה, יפרישו לאחר האפייה, ובזה אין צורך בצירוף סל, וכן אין צורך שהמצות יגעו אחת בשניה, בין שהן מונחות בסל ובין שהן מונחות בבית, כי הבית מצרפן, ודוקא שהמצות מונחות בלי כלים, אבל אם המצות מונחות בכלים, כגון בתיבות וקופסאות, צריך לקרב את הכלים זה לזה כשהם פתוחים והמצות נראות מלמעלה. [שם עמוד תרנז]

ו

אם כבר ארזו את המצות בנייר וסגרו הנייר, ובכל חבילה אין שיעור חלה, וקשה לפתוח את כל החבילות כדי להפריש חלה, אפשר להפריש חלה כשהמצות נמצאות בסל גדול, כשהחבילות נוגעות זו בזו, שהסל מצרפן. ועל כל פנים טוב לפתוח את כל החבילות למעלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרנז]

ז

אם נתן את המצות אחר הרדייה מן התנור על גבי טבלא שאין לה שפה, אין המצות מצטרפות בזה כדי להפריש חלה. אך אם אחר כך חזר ונתנם לתוך סל לצרפם, חייב

להפריש חלה בברכה. ואם המצות נתונות בחבילות של קרטון או נייר, ובכל חבילה בפני עצמה אין שיעור חלה [1560 גרם], ונתנו אותם בסל גדול, והחבילות נוגעות זו בזו, כבר נתבאר לעיל שהסל מצרפם, ועל כל פנים טוב לפתוח את כל החבילות למעלה.[שם]

ח

יש נוהגים שכל מי שקונה מצות מפריש חלה בביתו, והנכון הוא שהקונה יכוין בפירוש שלא לפטור בחלה אלא רק את מה שלפניו. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסא]

ט

כשמפרישים חלה מן המצות, יש אומרים שמצוה להפריש חלה ממצה יפה ואפויה היטב. אך לדינא נראה שאין צריך להפריש בדוקא מן היפה, ואם יש לו מצה שלא נאפתה היטב, יכול להפריש ממנה. אולם אין להפריש ממצה שרופה לגמרי שאינה נאכלת לרוב בני אדם, כיון שהיא לא נקראת פת ולא מתחייבת בחלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסא]

י

מי ששכח להפריש חלה ממצות שמורות שלו מערב פסח, ונזכר בליל פסח, אם הוא בחוץ לארץ אוכל והולך ואחר החג מפריש. ואם הוא בארץ ישראל, יקח מצות משכנו, או שיקח מצה שמורה של מכונה. וכן הדין גבי כזית לחם בליל א' דסוכות. אולם אם אין לו שום אפשרות לקחת מצות מאחרים, ואין לו מצות שמורות של מכונה, יש אומרים שמותר להפריש חלה בליל יום טוב, כדי לקיים מצות אכילת מצה בליל פסח. [דבלאו הכי יש מתירים להפריש חלה ביום טוב שלא חל בשבת כשאין לו לחם אחר לאכול]. ויש אומרים שיתן מצה אחת לצורכו של קטן בן י"ב שנה, ואותו קטן יפריש בשביל עצמו וגם עבור שאר כל המצות. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסב]

יא

אשה שהדליקה נרות וקיבלה עליה שבת [ולדעת מרן הש"ע היינו שקיבלה עליה את השבת בפירוש, שהרי לדעתו אין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות], ושוב נזכרה ששכחה להפריש חלה, או לעשר פירות וירקות, ולהתפלל מנחה של ערב שבת, וטרם שקעה השמש, רשאית להפריש חלה ולעשר פירות וירקות, ולהתפלל מנחה של ערב שבת. [אוצר דינים שם עמוד תרסג]

יב

מי שאפה מצות גם לאחרים, ובליל פסח אחר צאת הכוכבים נזכר ששכח להפריש מכל המצות חלה, ואין לו שום אפשרות להודיע לכל אלה שקנו אצלו מצות שלא לאכול ממצות אלו אחר שלא הפרישו מהם חלה, וגם בעת שקנו את המצות סמכו עליו לכל

עניני הכשרות של המצות, יש להתיר לו בדיעבד להפריש חלה ביום טוב על כל המצות שאפה, דאף שאין כל המצות מצויות אצלו ונמצא מפריש שלא מן המוקף, בדיעבד יש להקל בזה, כדי להצילם מאכילת מצת מצוה שלא הופרש ממנה חלה. [אוצר דינים עמוד תרסג]

יג

אף על פי שבשאר ימות השנה מצות הפרשת החלה מוטלת בעיקר על האשה, מכל מקום הפרשת חלה ממצות לפסח נהגו שהבעל הוא המפריש חלה ולא האשה, כיון שיש בזה פרטי דינים, ובפרט כשמפריש אחר האפייה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסה]

סימן שכז - מתי חל חיוב הפרשת חלה על העיסה

א

המפריש חלתו קמח אינה חלה, וחייב לחזור ולהפריש. ודוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח, אבל המפריש קמח ואומר כשתיעשה עיסה יחול עליה שם חלה, דבריו קיימים. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסו]

ב

לכתחלה טוב להמתין מלהפריש חלה עד לאחר גמר הלישה, כשהעיסה תיעשה גוף אחד, ולא יפריש קודם. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסו]

ג

לכתחלה יש להפריש את החלה לאחר גמר הלישה קודם האפייה, אולם אם שכחו ולא הפרישו חלה מהעיסה וכבר אפו את הלחם, מפרישין מן הפת לאחר האפייה, שנאמר, באכלכם מ"לחם" הארץ. ויכניס את כל הלחמים לתוך סל, או כלי עם דפנות מעל לגובה המוכנס לתוכו, או יכסם במפה, ויפריש עם ברכה. ואם בשעת הלישה היה בעיסה שיעור הפרשת חלה, אין צריך צירוף סל. [כמבואר לעיל עמוד תתטו סעיף ב'].

ד

משגיח כשרות העובד במאפייה, ומפריש חלה, יכול גם לברך על הפרשת החלה, שבודאי בעל הבית נותן לו רשות לכך. ואם המשגיח יוצא ונכנס בתדירות, ואי אפשר שיהיה שם בכל לישה ואפייה, יצוה לפועלים [יהודים] להפריש מכל עיסה ועיסה ולהניח בצד, וכשיחזור יקח כל מה שהפרישו וישרוף. ויש שיעצו שהמשגיח יפריש חלה מהעיסה הראשונה שלשו בבוקר, [כשיעור חיוב הפרשת חלה], ויאמר הרי זו חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר, ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שבידי לשם חלה. או שמתנה שתחול החלה אף על הקמח שיתערב אחר כך בשעת עריכה. וצריך ליזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה. [ויש שיעצו שהמשגיח יאמר

בכל הפרשת חלה: הריני מפריש חלה זו על כל מה שיש כאן, ועל כל מה שכבר נילוש ונאפה אצל זה הנחתום, ולא הפרישו ממנו חלה, בין על מה שעדיין בעין, בכל מקום שהוא, בין על כל מה שכבר נאכל]. [שם]

ה

משגיח כשרות העובד בהשגחה במאפיית לחם, ומפריש חלה מכמה עיסות, לכתחלה לא יפסיק בדיבור שאינו מצורך הענין, כדי שברכתו תחול על כל ההפרשות שעושה, ואם סח בדברים בטלים שלא לצורך ההפרשה, בין ההפרשות, משום ספק ברכות אינו חוזר לברך. אולם אם עשה הפסק גדול, וכגון שסיים את משמרת הבוקר, ושב לביתו, ושוב בא אחר הצהרים להמשיך בעבודתו, צריך לחזור ולברך על ההפרשה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמ' תרסז]

סימן שכח - דין ברכת החלה ומי ראוי להפרישה

א

יש נשים שנוהגות לתת כמה פרוטות לצדקה קודם הפרשת חלה, וקודם הדלקת הנר בערב שבת, וקודם טבילת מצוה, וסימנם חנ"ה, חלה נדה הדלקת הנר. [שם תרסט]

ב

לפני שמפרישים חלה מברכים: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה תרומה". [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרסט]

ג

אף על פי שברכות המצות מברכים מעומד, אפשר לברך ברכת החלה בין מיושב בין מעומד, מפני שהחלה באה להכשיר למאכל, ודמי לשחיטה. [אוצר דינים עמוד תרעג]

ד

מי שאינו לבוש בבגדים כל גופו, אין לו לברך ולהפריש חלה, אף על פי שהוא יושב. אבל אשה מותרת, והוא שיהיו פניה של מטה טוחות בקרקע. [אוצר דינים לאשה עמוד תרעג]

ה

הנמצא במקום מטונף שיש בו ריח רע, וכגון בבית האסורים וכדומה, ולש שם עיסה, ואין לו אפשרות לצאת למקום אחר, אין לו לברך על הפרשת החלה, שאין מברכים במקום מטונף. אולם רשאי לקיים את מצות ההפרשה, ולהפריש חלה על ידי שיקח משהו מהעיסה, ויאמר הרי זו חלה, אך לא יברך. [ואין הברכה מעכבת את ההפרשה]. [אוצר דינים עמ' תרעג]

ו

מיד לאחר הברכה נוטלים כמות של כל שהוא מהעיסה, ומפרישה, ומנהגינו לומר: "הרי זו חלה". ומכל מקום אם הפריש חלה ולא קרא לה שם, הפרשתו מועילה. ובפרט היכא שבירך, דהברכה הויא כמו קריאת שם. וגם אם לא בירך מהני במחשבה. [שם עמ' תרעה]

ז

לאחר ההפרשה נוטלים את החלק המופרש, ושורפים אותו באש, או על הגאז. ויש לפרסם הדבר שגם כיום לכתחלה מצוה לשרוף את החלה, ולא להסתפק בעטיפתה בנייר וזריקתה לפח אשפה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרעו]

ח

כבר ביארנו לעיל [סימן שכב סעיף ח'] שלכתחלה טוב ליזהר שלא ליהנות מהשריפה בעקיפין, כגון להניח החלה תחת קדרה שהאש תחתיה דולקת, שהרי מוסיף אש לתבשיל שיתבשל מהר יותר. אולם עכשיו אין הכל נזהרין בזה, דלפי גודל התנור וגודל ההיסק של התנור לא חשיב הנאה כלל. ואם אין אפשרות לשרוף החלה, יש לכורכה בנייר ולהניחה באשפה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרעז]

ט

יש נוהגים שלאחר הפרשת החלה אומרים פרק כ"ה בתהלים, לדוד אליך ה' נפשי אשא, ופרק ל"ד בתהלים, לדוד בשנותו. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרעח]

י

יש נוהגים ללוש עיסה בערב שבת כדי שיעור חלה, לעשות לחמים לבצוע עליהם בשבת, [ולקיים מצות הפרשת חלה], והוא מכבוד שבת ויום טוב. ואמנם בזמן הזה שיש חלות המיוחדות לשבת, רבים אין מקפידים לאפות פת בכל ערב שבת, ומכל מקום אם יש אפשרות לאפות פת בכל ערב שבת, כדי לקיים מצות חלה, טוב ונכון לנהוג כן גם בזמן הזה. [אוצר דינים לאשה עמוד תרעח]

יא

מצות הפרשת חלה היא חיוב על בעל העיסה האופה, הן אם הוא האיש והן אם היא אשה. אלא כיון שהאשה מצויה יותר בבית, ועליה מוטלת מלאכת האפייה לבעלה, לפיכך לכתחלה הטילו מצוה זו על האשה והיא קודמת לבעלה לקיום מצוה זו, ועוד, מפני שאיבדה חלתו של עולם. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרעט]

יב

גם אשה שאינה נוהגת לאפות פת בכל ערב שבת, תשתדל אחת בשנה לקיים מצות הפרשת חלה. ולכל הפחות בעשרת ימי תשובה, כדי להרבות זכויות בימים אלה. [שם תרפא]

יג
אף על פי שאמרו שמצות חלה לכתחלה מוטלת על האשה, מכל מקום נכון שגם האיש ישתדל לפחות פעם אחת להפריש חלה בעצמו, ודבר בעתו מה טוב להפריש חלה בעשרת ימי תשובה, להוסיף זכות על זכויותיו קודם יום הכפורים. [אוצר דינים לאשה עמוד תרפא]

יד
יש מי שאומר שאם קדם הבעל וחטף מאשתו מצות הפרשת חלה, ובירך והפריש את החלה, מחוייב לשלם לאשתו כדין החוטף מצוה מחבירו. ויש חולקים. וכן עיקר. [שם תרפא]

טו
אין מפרישין חלה בלי רשות בעל העיסה. אבל האשה אינה צריכה לבקש רשות בעלה להפריש עיסה, אחר שהיא קודמת לו במצוה זו. והאשה יכולה למנות שליח להפריש חלה, שיש לה דין בעלים על העיסה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרפב, ותרפו]

טז
אם הבעלים מינו שליח להפריש חלה במקומם, מועיל בזה שליחות, אבל אין ממנים חרש שוטה וקטן וגוי לשליחות זו. ומכל מקום מצוה בו יותר מבשלוחו, ולכן היכא דאפשר טוב שהאשה תפריש חלה ולא תמנה את המשרתת שלה [הישראלית] להפריש חלה במקומה. [אוצר דינים מהדורת תשס"ה, עמוד תרפב]

יז
יש אומרים שאם בעל העיסה מתעכב ויש חשש שהעיסה תתקלקל, מותר ליטול חלה בלי רשות בעל העיסה, דזכין לאדם שלא בפניו. וכן משרתת שבבית יכולה להפריש וליטול חלה בלי רשות בעל הבית, כיון שהיא רגילה לפעמים שבעלת הבית נותנת לה רשות. ויש חולקים ואומרים שאין למשרתת להפריש בלי רשות הבעלים, שהרי אפשר להפריש אחר אפייה. ועוד, דזכין לאדם שלא בפניו, אבל אין זכין מאדם שלא בפניו. ומדברי הראשונים משמע כסברא ראשונה, ומכל מקום הרוצה להסתלק מן הספק נכון לנהוג להפריש לאחר אפייה. [אוצר דינים עמוד תרפד]

יח
קטן או קטנה שעברו והפרישו חלה, אם הבן הוא מעל לגיל י"ב שנה ויום אחד, והבת למעלה מי"א שנה ויום אחד, הפרשתם מועילה בדיעבד. אבל אם הפרישו קודם גיל זה אין הפרשתם מועילה אף בדיעבד. דחלה ותרומה דינן שוה בכל בתורה, [דהא תרומה קראה הכתוב], וכמו שאין הקטן יכול לתרום, כך אינו יכול להפריש חלה. ולפיכך אשה שיש לה בת קטנה פחות מי"ב שנה ויום אחד, ורוצה לחנכה למצות הפרשה, אין לה

ליתן לה להפריש חלה, ואמנם קטן או קטנה שהגיעו לעונת נדרים אף שלא הביא ב' שערות, אם תרם תרומתו תרומה, אך לכתחלה אינו יכול לתרום. [אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס"ה עמוד תרפה ותרצב]

יט

אשה שאינה טהורה מפרישה חלה ומברכת, ואינה צריכה ליתן את מצות הפרשת חלה לבעלה. וכן נערה רווקה מפרישה חלה ומברכת. [אוצר דינים עמוד תרפו]

כ

אשה המפרישה חלה פעם ראשונה בחייה, אין לה לברך "שהחיינו". וכן הדין בהפרשת תרומות ומעשרות. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרפו]

כא

כשממנים שליח להפריש חלה, השליח הוא זה שמברך על הפרשת החלה, ולא המשלח. וכן נהגו כיום במאפיות הציבוריות, שהמשגיח על הכשרות הוא המברך על הפרשת חלה, או אחד הפועלים, שמאחר וקיבל רשות לכך, הוי כשליח. [שם תרפז]

סימן שכט -איזה פת חייבת בחלה

א

נאמר בתורה (במדבר טו, יט): והיה באכלכם מלחם הארץ וגו'. ולמדו מכאן שאין חיוב חלה אלא בעיסה הראויה לבוא לידי לחם, העומדת לאפייה, שנאמר ואפו עשר נשים "לחמכם" בתנור אחד (פסחים לז:). [ובעוגה ראה סעיף טז]. אבל עיסה שבלילתה עבה, ומיועדת לטיגון בשמן, כסופגניות וכדומה, או מיועדת לבישול במים, כמו איטריות, מעיקר הדין פטורה מהפרשת חלה, וכן סופגנין, שהיא עיסה העשויה כמו ספוג, פטורה מן החלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרצב]

ב

אין חיוב להפריש חלה אלא מעיסה העומדת לאפייה, אבל עיסה שבלילתה עבה, אך מיועדת לטיגון בשמן, כסופגניות וכדומה, או מיועדת לבישול במים, כמו איטריות, מעיקר הדין פטורה מהפרשת חלה. אולם יש אומרים שמאחר ועיסה זו בלילתה עבה, הרי היא חייבת בהפרשת חלה, ועל כן יש להחמיר ולהפריש חלה מעיסה זו בלא ברכה. ואם רוצים לאפות חלק מהעיסה מפרישין ממנה חלה בברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרצג]

ג

עיסה שבלילתה עבה ונילושה על מנת לאפות ממנה לחם, וחזר בו ורוצה לטגנה או לבשלה, חייבת בהפרשת חלה בברכה, כיון שכוונתו בשעה הלישה היא המחייבת בחלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרצד]

ד

עיסה שבלילתה רכה ודלילה ונוזלית, כגון עיסה המיועדת לאפיית הבלינצ'ס והלחו"ח, וכאשר שופכים את העיסה לתוך המחבת ללא משקה, היא מתפשטת ונאפית, יש אומרים שחובת הפרשת חלה ממנה תלוי בעובי המתקבל לאחר האפייה, אם המאפה שנאפה דק מאד, כגון הבלינצ'ס, וכן הבצק של הוופל, והלחו"ח, פטורה מהפרשת חלה. ואם המאפה הוא עבה כ- 8 מ"מ, כמו במינים מסויימים של הלחו"ח, חייבת בהפרשת חלה. וההפרשה תיעשה לאחר האפייה, ויקח את כל הלחוח שיש בהם שיעור הפרשת חלה [בקמח], וישימם בסל אחד או שיכסם במפה ויפריש חלה בברכה. ויש אומרים שהדבר תלוי אם העיסה בלילתה רכה והיא נוזלית כמים, ושופכים אותה על מחבת חם, ומיד היא מתפשטת ונאפית, פטורה מהפרשת חלה, וכגון הבלינצ'ס שזמן אפייתו על המחבת הוא כ- 30 שניות. אבל אם לוקחים עיסה דלילה זו, ואופים אותה בתנור או על המחבת, ומאפה זה זקוק לזמן אפייה, ואינו נאפה מיד, חייב בהפרשת חלה, וכגון עוגת טורט או הלחוח המצוי כיום ואת החלה יפריש לאחר האפייה. ואם הלחוח דק שמיד עם התפשטותו על המחבת הוא נאפה, דינו כדין הבלינצ'ס שפטור מהפרשת חלה. [שם תרצד]

ה

עוגות הנקראות לאקאך, שבלילתן רכה מאד, יש להפריש מהם חלה לאחר האפייה, ויכניסו אותן לכלי שיש לו תוך כדי שיצטרפו לשיעור חלה, כיון שבכל עוגה בפני עצמה אין שיעור לחיוב חלה. ועיסת הכובאנה, יש להפריש ממנה חלה בלי ברכה. [שם עמו' תרצו]

ו

אם לש את העיסה עם אחד משבעת משקין המכשירים לקבל טומאה, שבכללם: יין, דבש [דבורים], שמן, חלב, טל, ומים, העיסה חייבת בחלה בברכה. ולכן הלש עיסה בחלב בלבד אפילו בלא מים, כיון שהחלב הוא אחד משבעה משקים, חייב להפריש חלה בברכה. אבל אם לש העיסה במי ביצים או מיץ תפוחים וכיוצא בזה, בלי מים, יפריש חלה בלא ברכה. ולכתחלה יש ליזהר שלא ללוש עיסה בביצים בלבד בלא מים. ובדיעבד

אם לשו עיסה עם ביצים ואין בה מים כלל, מפרישין ממנה חלה בלי ברכה. [אוצר דינים עמ' תרצו]

ז

לכתחלה אין ללוש עיסה עם מי פירות שאינם משבעה משקין המכשירים לקבל טומאה, כגון מיץ תפוזים בלא מים, וכדומה. אך בדיעבד עיסה שנילושה עם מי ביצים בלבד בלא מים, או עם מי פירות שאינם מז' משקין, כמו תפוזים וכדומה, בלא מים כלל, ויש בה שיעור המחייב הפרשת חלה, יפריש חלה בלי ברכה. או שיעשו עיסה פחות מכשיעור. וטוב שיערב מעט מים בעיסה, כדי שתתחייב בחלה. [והטעם שאין ללוש עיסה עם מי פירות, הוא משום שאסור לשרוף חלה טהורה, ולאוכלה גם אי אפשר, כי אנו בחזקת טמאי מתים, וטמא אסור לו לאכול תרומה. ולכן לכתחלה יש לערב אחד משבעת המשקין הנ"ל בעיסה, כדי שיוכל להפריש חלה בברכה ולשרוף אותה]. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תרצו]

ח

לפיכך הלש עיסה עם חלב, בלא מים, חייב להפריש חלה בברכה. אלא שיש לעשות סימן שלא יבואו לאוכלה עם בשר. ויעשה סימן לאפותה בצורה משולשת, שידעו הכל שיש גבינה במאפה זה. ויש אומרים שכל זה באופה לעצמו אבל למכירה אין להתיר על ידי סימן והיכר, מפני האורחים הבאים ממקום אחר. ומכל מקום בדבר שכבר דשו בו רבים במקומות רבים, כמו בבורקס, אין לאסור לעשותם עם גבינה. וכן אם נותן בעיסה סוכר או דבש באופן שהמתיקות ניכרת במאפה, אפשר להקל ללוש עם גבינה, כיון שאין דרך לאכול עוגה עם בשר. [אוצר דינים לאשה מהדו' תשס"ה עמוד תשה]

ט

הלש עיסה לעוגה עם מים ותערובת דבש, לכולי עלמא חייב להפריש חלה בברכה, כשיש בה שיעור חלה. ובתנאי שהוא אופה אותה מעשה אופה, מה שאין כן אם מטגן את העיסה בדבש, או בשמן כמו סופגניות, שאז פטורה מן החלה, וכמבואר לעיל סעיף ב'. גם בזה מפרישין חלה בלי ברכה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשה]

סימן של - דין עיסת עכו"ם ושותפין והפקר

א

עיסת גוי פטורה מחלה, אפילו לש אותה פועל ישראל. שהרי נאמר בתורה: ראשית עריסותכם, ולמדו חכמים עיסתכם ולא עיסת גוי. ואם הפרישו ממנה חלה, אין לה קדושת חלה, ומותר באכילה לזרים, כיון שהעיסה לא נתחייבה בחלה. [שם עמוד תשו]

ב
עובד כוכבים שהפריש חלה מעיסה של ישראל, לא עשה ולא כלום, וחלה זו מותרת באכילה לזרים. וצריך לחזור ולהפריש חלה מהעיסה. [אוצר דינים לאשה עמוד תשז]

ג
עיסת ישראל שלש אותה הגוי, חייבת בחלה, שאין הדבר תלוי במי שלש את העיסה, אלא בבעלים של העיסה. ולכן הנותנים קמח שיש בו שיעור חלה לגוי לעשות להם ממנו עיסה, חייבים להפריש חלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשז]

ד
ישראל שנתן לגוי קמח כדי שיאפה פת בשביל הישראל, והגוי עירב בעיסה קמח משלו, אם היה שיעור חלה בקמח של הישראל, חייב בהפרשת חלה. [אוצר דינים עמ' תשז]

ה
אם הגוי נתן עיסה במתנה לישראל, אם עד שלא גלגלה נתנה לו, חייבת בחלה, ואם לאחר שגלגלה נתנה לו במתנה, פטורה, כיון שבשעה שבאה לידי חיוב היתה ביד הגוי. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשז]

ו
עיסה השייכת לשותפין, חייבת בחלה. אבל שתי עיסות של שני בני אדם שאינם שותפין, ואין בכל אחת שיעור המחייב הפרשת חלה, אף שעירבו את שתיהן ויש בעיסה שיעור חלה, עיסה זו פטורה מחלה. ואם ידוע שאינם מקפידים על עירוב העיסות, הרי אלו מצטרפות, והעיסה חייבת בחלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשז]

ז
העושה עיסה לבהמה ולחיה, פטור מלהפריש חלה. ועיסת הכלבים, בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת, ואם לאו פטורה, והוא דוקא כשניכר בזה שהיא לכלבים. [שם עמ' תשז]

דין הפרשת חלה בשבת וביום טוב

א
אסרו חכמים להפריש חלה בשבת, בין מעיסה, בין מפת שנאפתה מערב שבת ולא הפרישו ממנה חלה, מפני שהדבר נראה כמתקן בשבת. [וראה עוד בסעיפים הבאים]. [שם תשח]

ב
כיון שאסור להפריש חלה בשבת וביום טוב [בעיסה שנילושה מערב יום טוב], לפיכך תיקנו חכמים שישאל אדם לבני ביתו בערב שבת ובערב יום טוב סמוך לחשכה, קודם השקיעה, אם הפרישו חלה ממיני מאפה, ואם לא הפרישו אומר להם שיפרישו החלה

קודם כניסת השבת. ובפרט יש לשאול על כך בערב פסח, שלא ישכחו להפריש חלה מן המצות שאפו עבור ליל פסח. וצריך לומר את הדברים בלשון רכה, כדי שיקבלו ממנו. ואמנם מי שאינו רגיל לאפות לחם או שאר מיני מאפה בביתו, אין צריך שישאל בערב שבת על הפרשת חלה. וכן במקומות שרגילים לקנות פירות וירקות ממקומות שיש להם הכשר כדת שכבר הפרישו מהם תרומות ומעשרות, אין צריך לשאול עשרתם. ורק יאמר לבני ביתו להדליק את הנר, ולהזהירם סמוך לחשכה שיפסיקו לעשות מלאכה. [אוצר דינים לאשה עמוד תשח]

ג

אשה ששכחה להפריש חלה בערב שבת, ואפתה את החלות לשבת, והגיע זמן בין השמשות, שהוא תוך י"ג דקות וחצי אחר השקיעה [בשעות זמניות], מותר לה להפריש חלה בבין השמשות, כל שהיא מפרישה חלה לצורך שבת, או לצורך מצות "לחם משנה". [וכל שהוא צורך השבת, אף שאפשר לו בלעדם, וכגון שיש לו לחם אחר, חשיב צורך מצוה, בפרט אם יתווסף לו בכך עונג שבת]. אבל שלא לצורך שבת, אין להפריש חלה בבין השמשות. [ואין לצרף כאן סברת רבנו תם לספק ספיקא, אחר שהמנהג פשוט כהגאונים, לפיכך יש להחמיר בבין השמשות שלנו]. ואמנם בחוץ לארץ יש להחמיר ולא להפריש חלה בבין השמשות, שהרי חלת חוץ לארץ יכול לאכול בלא הפרשת חלה, על ידי שישייר מעט עד אחר השבת, ובמוצאי שבת יפריש מן המשוייר. [אוצר דינים שם עמוד תשי]

ד

אם עבר זמן בין השמשות וכבר הגיע צאת הכוכבים של שבת, ואז נזכר שלא הפריש חלה מהחלות של הלחם משנה, בארץ ישראל אסור לאכול מפת זו בכל אופן טרם שהפריש, וגם אין לו תקנה להפריש במחשבה, [אבל אם אכל מהפת בטעות, לאחר השבת יפריש על מה שאכל בטעות]. אך בחוץ לארץ בכל אופן יכול לאכול מהלחם, ולשייר מעט, ולאחר השבת יפריש מן המשוייר. וכשמפריש חלה במוצאי שבת, יפריש בלי ברכה. אבל בשבת עצמה אין להפריש חלה גם בחוץ לארץ, אף אם יש שם כהן שטבל לקריו, או קטן, ורוצה ליתן להם החלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשיג]

ה

כבר נתבאר לעיל [סימן שכו סעיף יא] שאשה שהדליקה נרות וקיבלה עליה שבת בפירוש, ונזכרה אחר כך ששכחה להפריש חלה, או לעשר את הפירות והירקות, רשאית להפריש, כל עוד שלא שקעה החמה, דהוי שבות במקום מצוה. ואף על פי שלא עשתה שום תנאי בהדלקת הנרות של שבת, וקיבלה שבת בהדלקת הנרות. [אוצר דינים לאשה עמוד תשיד]

ו

אשה שקיבלה עליה שבת מבעוד יום, ונזכרה שלא הפרישה חלה מהפת או מהעוגות, יכולה לצוות לאחר שיפריש חלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשיד]

ז

יש אומרים שאם לא הפרישו חלה מערב שבת ונזכרו בשבת, שיכול ליתן פת לקטן בן י"ב שנה ויום אחד, והקטן יפריש משלו על כל שאר הפת, ואז יהיה מותר לאכול מפת זו בשבת. ויש אומרים שאין להקל בזה אלא בספק, כמו ספק אם הפרישו תרומות ומעשרות, אבל בדבר שבודאי לא הפרישו ממנו, אין להקל בזה, שאין נותנים לקטן בידים אפילו איסור דרבנן לעבור עליו. וכן עיקר. [אך במקום מצוה, כגון בליל פסח, אפשר לסמוך להקל, וכמבואר לעיל]. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשטו]

ח

ערב פסח שחל בשבת שמכינים מזון לב' סעודות בלבד, ואפו לחם לצורך השבת ושכחו להפריש ממנה חלה, אף על פי שבחוץ לארץ כתבנו שבכל שבת אוכל והולך מהפת ומשייר מעט למוצאי שבת, מכל מקום כאן הרי אינו יכול לשייר למוצאי שבת משום איסור חמץ, ממילא אם נזכרו בדבר בבין השמשות יפריש מיד חלה, גם בחוץ לארץ. ואם נזכרו בלילה, אין שום היתר שיאכל מלחם זה, אפילו בחוץ לארץ, וכל שכן בארץ ישראל. אלא יתן לעכו"ם במתנה ויחזור ויתנו לו אחר הפסח, ויפריש חלה. ויש אומרים שיתן הפת לקטן בן י"ב שנה ויום אחד, והקטן יפריש משלו על כל שאר הפת, ואז יהיה מותר לאכול מפת זו בשבת. [אוצר דינים לאשה עמוד תשטז]

ט

הלש עיסה ביום טוב, יכול להפריש ממנה חלה בברכה, כשיש בעיסה שיעור חיוב חלה. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשיז]

י

עיסה שנילושה בערב יום טוב ולא הפרישו ממנה חלה, אין מפרישין עליה חלה ביום טוב, הואיל ואפשר היה ליטול החלה מערב יום טוב, ומשום שנחשב כמתקן. וכל זה כשגמר את כל הלישה בערב יום טוב, שכבר נתחייב בהפרשת חלה מערב יום טוב. אבל אם היה לו לעסוק ביום טוב בגמר לישתה, אם כן מערב יום טוב לא נתחייב עדיין בחלה, ונחשב כמו שהתחיל ללוש ביום טוב, ואז מפריש חלה ביום טוב. [אוצר דינים לאשה עמוד תשיח]

יא
אם העיסה נילושה מערב יום טוב ולא היה בה שיעור המחייב להפריש חלה, וביום טוב צירף את העיסה לעיסה אחרת עד שנעשה שיעור החייב בחלה, והחיוב בא ביום טוב, ו בדיעבד יש להקל ולהתיר להפריש ממנה חלה ביום טוב. [אוצר דינים לאשה עמוד תשיט]

יב
כשלשין עיסה ביום טוב ומפרישין חלה, בזמן הזה אסור לשורפה ביום טוב, אלא יניחנה עד מוצאי יום טוב, וישרפנה במוצאי יום טוב. ומותר לטלטלה ולהניחה במקום מוצנע. אבל אחרי שהניחה מידו, אסורה החלה בטלטול משום מוקצה. [שם עמוד תשיט]

יג
פת שלא הפרישו ממנה חלה בערב שבת, ועברו והפרישו ממנה חלה בשבת בשוגג, מותר לאכול מפת זו בשבת, דאף שאסור להפריש חלה בשבת מפני שנראה כמתקן את הפת ומתירה לאכילה, כיון שאין האיסור אלא מדרבנן בדיעבד מותר לאכול מפת זו בשבת. אבל אם עברו והפרישו חלה במזיד אסור ליהנות מפת זו עד למוצאי שבת. [שם תשכ]

יד
אשה שעברה והפרישה חלה ביום טוב, למרות שבעלה הזכיר לה את האיסור להפריש חלה ביום טוב מעיסה שנילושה מערב יום טוב, ההפרשה מועילה, ומותר לאכול מהפת ביום טוב. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשכא]

טו
מי שאירע לו ששכח להפריש חלה מערב יום טוב, מעיסה שנילושה בערב יום טוב, יש עצה שילוש עיסה נוספת ביום טוב, ויצרף עיסה זו עם מה שנילוש בערב יום טוב, ויפריש חלה על הכל על ידי צירוף כמבואר לעיל. ודוקא שהוא צריך לעיסה נוספת זו, שאם אין צריך לה ועושה כן רק כדי להפריש חלה על העיסה שנילושה בערב יום טוב, הרי זה אסור, אלא אם כן אוכלה כולה ביום טוב. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשכא]

טז
יש אומרים שאם שכח להפריש חלה מערב יום טוב, ואין לו לחם אחר לאכול ביום טוב, וגם לא יכול לשאול לחם מאחרים, מותר לו להפריש חלה ביום טוב. [שם עמ' תשכב]

יז
לחם ושאר מוצרי מאפה קפואים, שעדיין לא הופרש מהן חלה, יכול להפריש מהם חלה אף בעודם קפואים, מאחר ששם לחם עליהם. [אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשכב]

יח
יש אומרים שאפשר לצרף ללחם משנה, לחם ששכחו להפריש ממנו חלה, ואינו ראוי לאכילה בשבת בארץ ישראל, וכן הדין בערב פסח שחל בשבת, שמותר לצרף ללחם משנה מצה שמורה קפואה, ויטלטל אותה על ידי שיתן עליה חזרת. [אוצר דינים עמוד תשכג]

יט
חיטים שגדלו בעציץ שאינו נקוב, ועשו מהם קמח ולשו עיסה, מפרישין מעיסה זו חלה. [ומברכים על פת העשויה מחטים אלה ברכת המוציא לחם מן הארץ וברכת המזון]. [אוצר ד' עמ' תשכד]

הלכות תרומות (ושמיטה)

סימן שלא - מהלכות תרומות ומעשרות

א
כתוב בתורה: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. ודרשו חז"ל: שאין מעשרין מן החדש על הישן, ולא מהישן על החדש. והכוונה שאין לעשר מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו. ואפי' אם עבר והפריש תרומות ומעשרות בדרך זו לא הועיל כלום, וצריך לחזור ולהפריש תרומות ומעשרות כהלכה. ומהיכן מונים? בירקות מונים מיום א' בתשרי, שאין לתרום ולעשר מפירות שנלקטו לפני יום ראש השנה על פירות שנלקטו לאחר ראש השנה. ובאילנות מונים מיום ט"ו בשבט, שהוא ראש השנה לאילנות. לפיכך אתרוג שנלקט לפני ט"ו בשבט אין תורמים ומעשרים ממנו על אתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט, וכן להיפך. ודוקא באתרוג הולכים אחר לקיטתו, אבל בשאר אילנות הולכים בהם אחר חניטה.

ב
בשנה הראשונה והשניה לשמיטה מפרישין מן הפירות מעשר ראשון ומעשר שני, וכן בשנה הרביעית והחמישית לשמיטה. אבל בשנה השלישית והששית לשמיטה מפרישין מעשר ראשון ומעשר עני. ואחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות, וכל שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שנה שלישית לשמיטה, אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית, מפרישים מהם מעשר שני. ואם לא באו לעונת המעשרות אלא לאחר ראש השנה של שלישית מפרישים מהם מעשר עני.

ג

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, וכל פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה שלישית לשמיטה, אע"פ שנגמרו ונאספו בסוף שנה שלישית מפרישים מהם מעשר שני, וכל שבאו לעונת המעשרות לאחר ט"ו בשבט, מפרישים מהם מעשר עני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישים מהם מעשר עני. ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרים להבא דהיינו מעשר שני. והירק בשעת לקיטתו עישורו, ולכן אם נלקט אחר ראש השנה של שלישית אע"פ שבא לעונת המעשרות ונגמר בשנייה מפרישים ממנו מעשר עני. ואם נלקט ברביעית מעשר שני. והאתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט של שנה שלישית, מפרישים ממנו מעשר עני, אע"פ שנגמר בשניה. וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר עני, נלקט ברביעית לאחר ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר שני.

ד

הקונה פירות מהשוק וחושש שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, ואומר בנוסח ההפרשה: "ומעשר עני הרי הוא בדרומו, והריני מפקיר נכסי וזוכה בו" הנוהג כן יש לו על מה שיסמוך. אבל מי שיש לו פירות וירקות משדהו ובגינתו, חייב לתת מעשר עני או דמיו לעניים, ואם לאו הרי הוא כגוזל מתנת עניים. ועל כל פנים הפירות נתקנו כהלכה אלא שחיסר מצות נתינה לעניים.

ה

בשעת הדחק ואונס גמור מותר להפריש תרומות ומעשרות בלי ברכה במקום מטונף, והוא הדין לשאר מעשה המצוות, בין במצוות של תורה בין במצוות דרבנן. ובין במעשה מצוה שהוא הכשר למצוה, כמו שחיטה, טבילת נדה, תרומות ומעשרות, וכדו', בין כשמעשה המצוה עצמו הוא קיום המצוה, כמו לולב, ספירת העומר (בלא ברכה) שמותר לעשותן במקום מטונף, שעדיף שיקיים המצוה בלי שום כוונה והרהור במקום מטונף, ולא יתבטל מכל וכל מהמצוה. וכל שכן שרשאי לעשות שם צדקה וחסד, שהן מצוות שבין אדם לחבירו, שאינן צריכות מחשבה לשם מצוה. [יביע אומר חלק ו' חלק יורה דעה סימן כט]

ו

אנשים שדרים בחוץ לארץ, וחפצים לזכות בקיום המצוות התלויות בארץ, כגון הפרשת תרומות ומעשרות, שביעית, וכדומה, העיקר להלכה שיכולים לקיימם על ידי שימנו שליח שיעשה מצוות הללו בשליחותם.

ז

אין מצות הפרשת תרומות ומעשרות חובה עליו אלא כשרוצה לאכול ממה שמרים תרומה ומעשר, אבל כשאינו רוצה לאכול מהפירות, אינו חייב במצוה. [יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כט. יחוה דעת חלק ה' סימן ד' עמוד כא]

ח

הנוהגים שלא לברך על הפרשת תרומות ומעשרות, (שחייבים במעשרות בודאי) אין כל טעם למנהגם זה, ויש לבטל מנהגם. ואף בפירות גוי שנתמרחו ביד ישראל, יש לברך על הפרשת התרומות והמעשרות. [יחוה דעת חלק ו' סימן נט עמוד חצר].

ט

שדה של גוי שנקצרה על ידי ישראל בקבלנות, במכונה (קומבין) יש אומרים שפטורה מהפרשת תרומות ומעשרות. ויש חולקים.

י

הדבר ברור שאין להתיר לטעום מירקות טבלין עד שיעשרן. ולא אמרינן בכהאי גוונא אוכל והולך ואחר כך מפריש, כדין תרומת וחלת חו"ל. וגם בעינן בהו מן המוקף, אע"פ שהירקות מעולם לא נתחייבו בתרומות ומעשרות מן התורה.

יא

ענבים הנמכרים בשוק על ידי גויים, שגדלו בקרקע שלהם, ומסתמא עומדים הם לאכילה, וקנה מהם ישראל ועשה מהם יין, פטור מלהפריש מהם תרומות ומעשרות. וכן מנהג ירושלים ת"ו. ומכל שכן אם קנאם ישראל לאכילה. ורק כשידוע הדבר שהגוי בצרם מהכרם על דעת למוכרם לעשות מהם יין, חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות, ומברך על זה אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות. [יביע אומר חלק י' סי' יא עמ' ריט. יחוה דעת חלק ג' סימן פב עמוד רעה].

יב

זיתים ירוקים הנקנים מן הגויים, שהדרך לכבוש אותם במים ולהחליף מימיהם פעמים מספר עד שתפוג מרירותם, ואחר כך כובשים אותם במי מלח או חומץ עד שיהיו ראויים לאכילה, הרי אלו פטורים מתרומות ומעשרות, ואין זה נחשב לגמר מלאכה על ידי ישראל לחייבם בתרומות ומעשרות.

יג

וכן הדין בשמן הנעשה משומשמין של גויים שפטור מתרומות ומעשרות, שאין להפריש תרומות ומעשרות אלא מהיוצא מזיתים וענבים בלבד, ולא משמן שומשמין, והרוצה להחמיר ולהפריש תרומות ומעשרות מן השמן של שומשמין אין זה מברך, דהוי ברכה לבטלה. ולכן שמן סויה הנעשה בבית החרושת לשמן בחיפה, מפולי סויה המובאים

מארצות הברית, בבעלות גוים, אין צריך להפריש תרומות ומעשרות מן השמן, שלא הצריכה התורה להפריש תרומות ומעשרות אלא משמן יצהר דהיינו שמן זית, ולא משאר פירות. [יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן כט עמוד שכז].

יד

הלוקח צימוקים מן הגוי, שגדלו בקרקע של גוי, ועשו מהם יין, פטור מלהפריש מהם תרומות ומעשרות, שסתם צימוקים נעשו לאכילה, ולא על דעת לעשות מהם יין. [יחוה דעת חלק ג' סימן פב עמוד רעט].

טו

האוכל שומשמין כמות שהם, חייב להוציא מהם תרומות ומעשרות, וכן כל כיו"ב.

טז

פירות של שדה גוי שנתמרחו או נגמרה מלאכתן ע"י ישראל, חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות בברכה. ואין לחשוש בזה משום ספק ברכות להקל. וכן פירות חו"ל שנתמרחו או נגמרה מלאכתן בארץ ישראל, חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות.

יז

פירות חו"ל שבאו לארץ ישראל, (לאחר שנגמרה מלאכתן בחו"ל) העיקר לדינא שפטורים מתרומות ומעשרות ואין צריך להחמיר בזה. ופירות ארץ ישראל שיוצאים לחוץ לארץ, פטורים מתרומות ומעשרות, מכח ספק ספיקא, שמא הלכה כהב"ח וסיעתו שאפילו אם נתמרחו בא"י פטורים, ושמא נתעשרו בא"י, ועוד שתרו"מ בזמן הזה הם רק מדרבנן, ואפילו בספק אחד ספיקם לקולא, לדעת רוב האחרונים. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' מו עמוד רצה].

יח

תרומה שנפלה לתבשיל, וטרם שעמדו על שיעורו לראות אם יש ששים כנגדה (שבתערובת מין בשאינו מינו בתרומה בטל בששים), ונשפך מהתבשיל ואי אפשר לעמוד על שיעורו, אזלינן בזה לקולא, שכבר נתבאר דתרומה בזמן הזה הוא מדרבנן.

יט

פשט המנהג לחלל מעשר שני כמה פעמים על שוה פרוטה שבמטבע כסף, ואח"כ מחללים את המטבע על שוה פרוטה, שבמטבע אחר, והמטבע הראשון יוצא לחולין, ומותר לעשות כן לכתחלה, ואין בזה פקפוק כלל. [יביע אומר ח"ט חלק יורה דעה סי' כח עמ' שכה].

כ

מותר לקנות פירות וירקות מחנויות שיש להם הכשר מהרבנות המקומית, והממונה מטעמם מפריש תרומות ומעשרות, ואף שיש קצת ספק אם הופרשו תרומות ומעשרות

בשוק הסיטונאים, שלפעמים ישנם קצת סוחרים המבריחים סחורתם משם כדי שלא יטלו מהם תרומות ומעשרות. מכל מקום כיון שעל כל פנים הרוב הוא מתוקן, ובצירוף שיש ג"כ פירות הגדלים בקרקעות של גוים, ונתמרחו על ידי גוים, שפטורים מתרומות ומעשרות, הילכך מותר לקנות פירות מן השוק, ואין צריך לעשרם, והמחמיר על עצמו ומפריש מהם תרומות ומעשרות תבא עליו ברכה. [יביע אומר חלק ט' סימן ל עמוד שכח].

סימן שלא - פרק א' - יסודות מצות השמיטה

א

מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית, שנאמר (ויקרא כה, ב'): "ושבתה הארץ שבת לה'". ונאמר (שמות לד, כא): "בחריש ובקציר תשבות". וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו, ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר (ויקרא כה, ד'): "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור". וג' מצוות כלליות נאמרו בשנה השביעית:

א

שביתת הארץ, שהיא לשבות מעבודות האדמה בשביעית, וכן עבודות האילן וכיוצא בזה. ב. שמיטת הפירות, שהיא להפקיר את כל תנובת השדה והאילנות של שנה זו, וכן לנהוג קדושת שביעית בתנובת השדה והאילנות של שנה זו. וכן לבער מן הבית כל מין שכלה מן השדה. ג. מצות שמיטת כספים, להשמיט את כל החובות בסוף השנה השביעית [וראה להלן בדבר שמיטה בזמן הזה]. [ילקוט יוסף על הלכות שביעית מהדורת שנת תשס"א, השביעית והלכותיה, פרק א' סעיף א עמוד נז]

ב

שנת השמיטה האמיתית היא שנת תשס"א, ותשס"ח, וכן המנהג פשט בכל ישראל, ואין לזוז מהמנהג. ואין מונים שנים אלו לבריאת העולם, אלא תחלת המנין היה לאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, ואז נתחייבו ישראל במצות השמיטה. ונמצא ששנת השמיטה הראשונה היתה בשנת העשרים ואחת לכניסתם לארץ. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה מצוות התלויות בארץ כרך א', עמוד סב]

ג

אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד, שנאמר "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'". חוץ ממצות שמיטת כספים שנוהגת גם בחוץ לארץ. [ובזמן הזה ראה להלן]. אבל בחוץ לארץ אין שמיטת קרקעות ושמיטת פירות נוהגת כלל אפילו מדרבנן. [ילקו"י השביעית והלכותיה מהדורת תשס"א, פרק א' ס"ג עמוד סז]

ד

אף בארץ ישראל אין כל המקומות שוים לדיני השמיטה, אלא מקומות שנכבשו אף על ידי עולי בבל, נוהג בהם כל דיני שמיטה, ומקום שנכבשו רק על ידי עולי מצרים אין נוהג שם איסור ספיחין, אך אסור לעבוד שם עבודת קרקע האסורה בשמיטה, וכמו כן הגדל שם קדוש בקדושת שביעית, וחייבים לבער את הגידולים בזמן ביעורם. ומקומות שלא נכבשו אף על ידי עולי מצרים, אף אם הם בגבולות ארץ ישראל המובטחת, אין נוהג שם דיני שביעית כלל. וכיון שנחלקו הפוסקים על מיקומם של מקומות אלו, לפיכך אין להקל באף חלק מחלקי ארץ ישראל, וצריכים לנהוג כל דיני שביעית בכל חלקי ארץ ישראל, כולל החלק הצפוני, והחלק הדרומי, ויש לנהוג שם איסור עבודה בשביעית, וכל היבול הגדל שם קדוש בקדושת שביעית. [ילקו"י השביעית והלכותיה מהדורת תשס"א פ"א ס"ד עמוד סח]

ה

אילת נחשבת לחוץ לארץ לגבי חיוב תרומות ומעשרות, ולגבי שביעית, וכל הגידולים הגדלים שם בקרקע של ישראל, אין בהם קדושת שביעית, ואין בהם איסור ספיחין. אך אין צריך לעשות שם ב' ימים טובים של גלויות. [ואין להחמיר בזה שלא להניח תפילין באסרו חג וכו']. ולגבי טיול לאילת דינו כטיול לחו"ל, ובכל אופן שמתירים לצאת לחו"ל יש להתיר גם לאילת. [ילקו"י הל' שביעית מהדורת תשס"א פרק א' ס"ה עמוד ע']

ו

סוריא, אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה, גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל, כדי שלא יניחו את ארץ ישראל וילכו להשתקע שם. ולכן שביעית נוהגת מדרבנן בדברים המחוברים לאילן, וכמו כן יש קדושת שביעית על היבול הגדל בסוריא. אך אין גזרת ספיחין בסוריא, והספיחין מותרים באכילה. וכן התירו חכמים לעשות מלאכות בתלוש, וכגון דישה, זרייה, וכיו"ב. וכל זה בקרקע של ישראל, אבל בקרקע של גוי בסוריא, הפירות חולין לכל דבר, ואין בהם קדושת שביעית כלל. ואף מותר לישראל לעבוד שם במחובר. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' ס"ו עמוד עה]

ז

הגולן, וכן עבר הירדן המזרחית, שביעית נוהגת בהם על כל פנים מדרבנן, והיינו שאסור לעבוד שם עבודות קרקע האסורות בשמיטה, וכן עבודת האילנות. אבל ירקות הגדלים בגולן, מותרים באכילה, ואין בהם איסור ספיחין. אולם בדרום הגולן קשה להקל גבי ספיחין. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' ס"ז עמוד עז]

ח

יבול הגדל בירושלים [בין החומות] נוהג בו כל דיני שביעית, אף על גב שירושלים לא נתחלקה לשבטים. ואף שירושלים עומדת בקדושתה לעולם ועד, ולא בטלה לעולם, מכל מקום אין שביעית נוהגת בה אלא מדרבנן כמו בכל ארץ ישראל. [ילקו"י הל' שביעית פ"א עמו' פ']

ט

דעת רוב הפוסקים ששמיטה בזמן הזה אינה נוהגת מן התורה אלא מדרבנן. וכן עיקר לדינא. ובכל הספיקות בשביעית אמרינן ספק דרבנןלקולא שדינו ככל איסורי דרבנן שאנו הולכים בספיקם לקולא. [ילקו"י הלכות שביעית פרק א' ס"ט עמוד פא]

י

המתארח אצל משפחה דתית בשנת השמיטה, שאינם בקיאים בהלכה להקפיד בדיני שביעית, ואינו יודע אם הירקות מותרים באכילה, או שהם ירקות ספיחין, [ואי אפשר לברר הדבר בנקל], יש לו להקל לילך אחר הרוב, ואם הרוב מהיתר המכירה רשאי לאכול ירקות אלה. וגם כשאין רוב, הדבר נחשב לספק דרבנן ולקולא. [ילקו"י הל' שביעית פ"א ס"י עמו' קז]

יא

אף ששמיטה בזמן הזה נוהגת מדרבנן, אין היובל נוהג בזמן הזה כלל. ובזמנינו אין לנו מצות ספירת שמיטין ויובלות. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' סעיף יא עמוד קח]

יב

בארץ ישראל אין נוהגים לומר תיקון רחל בשנת השמיטה. [אבל תיקון לאה אומרים גם בשמיטה]. אבל בחוץ לארץ אומרים תיקון רחל כבכל השנים. ובימי בין המיצרים נוהגים לומר "תיקון חצות" אחר חצות היום, ונוהגים כן גם בשנת השמיטה. [שגם בשנת השמיטה יש להתאבל ולהצטער על חורבן בית המקדש]. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' סעיף יב עמוד קט]

יג

הרגילים לכוין בתפלה על פי הקבלה, אינם מכוונים בשנת השמיטה. אבל בחוץ לארץ הרגילים לכוין על פי הסוד, ממשיכים לכוין כרגיל גם בשנת השמיטה. [שם פ"א עמו' קיא].

יד

כשמברכים שהחיינו בברכת הקידוש של ליל ראשון של ראש השנה, נכון לכוין גם על קיום המצוות של שנת השמיטה. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' סעיף יד עמוד קיב]

טו

מותר להתענות או להתפלל שירדו גשמים בשביעית. [ילקו"י הל' שביעית פ"א עמוד קיב]

טז

אין לעשות פעולות דרך סגולה כדי שהארץ תוציא פירות בשנה השביעית. ואמנם פעולה שהיא בדרך סגולה מותרת בשינוי כדי לאברויי. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' עמוד קיג]

יז

אסור להשכיר את השדה [בארץ ישראל] לגוי מערב שביעית על מנת שיעבוד בה בשביעית. כי דעת רוב הפוסקים שגדר מצות "ושבתה הארץ" היא שעל בעלי השדה לדאוג שהקרקע שלהם תשבות בשביעית, והיא מצוה בחפצא של הקרקע. [ילקוט יוסף הלכות שביעית עמוד קיד. ושם בהערה הביא מה שכתב באור לציון על השביעית, שדעת הרמב"ם שהמצוה היא בגברא, ונקט כדברי הרמב"ם לגמרי, אחר שהיה מרא דאתרא כאן בארץ ישראל. והערנו, דהא דעת רוב ככל הראשונים דהמצוה בחפצא, שהקרקע תשבות, וממילא גם על ידי אמירה לגוי אסור, והחזון איש כתב שגם הרמב"ם סבירא ליה הכי. ומצינו למרן הש"ע דאף שכתב שהרמב"ם היה מרא דאתרא פסק להלכה בכמה דוכתי דלא כדעת הרמב"ם אלא כדעת רוב הראשונים, וכמו שביאר בסוף הקדמתו לבית יוסף]

יח

אסור לומר לגוי לעשות לו מלאכה בקרקע בשביעית. אולם במלאכות דרבנן בדבר שיש בו מחלוקת, אפשר להקל על ידי גוי. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' סעיף יח עמוד קלו]

יט

אף על פי שלדעת הרמב"ם אין להתיר לעשות מלאכות של תורה גם אם מלאכות אלו באות לצורך קיום האילן בלבד, [לאוקמי אילנא], עם כל זה על ידי גוי יש להקל לעשות אף מלאכות של תורה, כשמלאכות אלו באות לאוקמי אילנא. ובפרט שיש מתירים כל מלאכה שהיא לאוקמי אילן, אף במלאכות של תורה, ושביעית בזמן הזה היא מדרבנן, ועל ידי גוי בודאי שיש לסמוך להקל לעשות כל המלאכות על-ידיו, ובלבד שיהיה לאוקמי אילן. [ילקו"י הל' שביעית פרק א' סעיף יט עמוד קמ]

כ

מותר לסיטונאים המספקים ירקות לשומרי שביעית, לעשות חוזה עם חקלאים ערביים ולתת להם כסף מראש על מנת שיקנו זרעים לזרוע את שדותיהם [בארץ ישראל] בשביעית, וימכרו להם בשביעית התוצרת שתוציא השדה. וכל זה בשדה של גוי. [שם עמוד קמ].

כא

ילד נכה שהרופאים קבעו כי למען בריאותו חייב להתעמל על דשא, וההורים רצו לשתול כרי דשא בשביעית על ידי נכרי, כי לא היתה אפשרות אחרת, יש להקל בזה דשמא כרי דשא דומים לעציץ נקוב ששותלים באדמה, ואם כן הוי שבות דשבות שמותר על ידי

נכרי לצורך חולי. וראה להלן שנתבאר שאין קדושת שביעית בדשא, ולכן מותר לרוץ עליו, לשורפו, וכדומה. [ילקו"י שביעית והלכותיה פרק א' סעיף כא עמוד קמג]

פרק ב' - דין תוספת שביעית

א

שנת השמיטה מתחילה מראשון לחודש תשרי [ראש השנה], ומסתיימת בעשרים ותשעה לחודש אלול [ערב ראש השנה] לעת ערב. אלא שהלכה למשה מסיני, שכל זמן שבית המקדש היה קיים נאסרה עבודת האדמה שלשים יום קודם לשמיטה. וזהו דין תוספת שביעית. וחכמינו אף אסרו חרישה בשדה תבואה מחג הפסח, ובשדה אילן מחג שבועות של שנה ששית. אולם בימינו מותרות רוב עבודות האדמה עד לראש השנה תשס"ח, ואין לנו בזמן הזה דין תוספת שביעית. אלא שצריך להוסיף שיעור מועט בערב ר"ה, כמו כל תוספת. [וראה להלן לענין נטיעת אילנות]. [ילקו"י הלכו' שביעית פרק ב' ס"א עמוד קמד]

ב

אף על פי שבזמן הזה אין לנו דין תוספת שביעית כנ"ל, עם כל זה אסרו חכמים לנטוע אילן עושה פירות פחות מארבעים וארבעה ימים קודם שנת השמיטה, שהנוטע סמוך לשמיטה יחשבו שנטע בשביעית. ועל כן הרוצה ליטע אילנות מאכל לפני שנת השמיטה, יזהר לנטוע עד ט"ו באב של ערב השמיטה [תשס"ז], סמוך לשקיעה, שכן מיום ט"ז באב אסור לנטוע אילנות מאכל. ובמקרה שנטע בט"ו באב שנת השמיטה תימנה כשנה שניה למנין שנות ערלה. ומיום ט"ז אב אסור לנטוע עצי מאכל, אולם עצי מאכל הנטועים כבר בגוש עפר קודם ט"ו באב, מותר לנוטעם עד כ"ט אב סמוך לשקיעה, שאין שתיל זה זקוק לימי קליטה נוספים. ובתנאי שבזמן הנטיעה גוש האדמה לא יתפורר. [הל' שביעית פ"ב עמ' קנא]

ג

אילן סרק שאינו מוציא פירות, וכן שיחי נוי, בשמים, וכדומה, מותר לנוטעם גם אחר ט"ז באב. ויש אומרים שאין לנטוע אילנות סרק החל משבועיים קודם ראש השנה, כדי שלא ייקלט בשביעית. ויש חולקים ומקילין באילן סרק לנוטעם עד סמוך לראש השנה. וכן עיקר לדינא, ומכל מקום לכתחלה יש לסיים את הנטיעה עד ט"ו בחודש אלול סמוך לשקיעה, כדי שקליטתם לא תהיה בשנת השמיטה. [ולא להכנס למחלוקת]. [שם עמוד קנג].

ד

עץ או כנה הנטועים קודם ט"ו באב, מותר להרכיב עליהם עץ רוכב עד סמוך לראש השנה, כיון שאין מונים שנות ערלה מזמן הרכבתה, אלא מזמן נטיעת הכנה. [ואפילו

בכנת סרק, ואפילו במרכיב על כנה בפחות מגובה טפח, כל שהיא מעל פני האדמה]. ולכתחלה יש לסיים את ההרכבה באופן שהיא תיקלט קודם ראש השנה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' ס"ד עמוד קנח]

ה

יש אומרים שיש להחמיר בכל מלאכת זורע בשביעית, שלא לזרוע ג' ימים קודם ראש השנה, כדי שלא תהיה הקליטה בשביעית. ויש אומרים שבזמן הזה אין צריך להחמיר בזה. ולכן טוב שכל אחד ישתדל לסיים את הזריעות כדי שיקלטו קודם ראש השנה, ולא להכנס למחלוקת. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' ס"ה עמוד קנט]

ו

העיקר להלכה כדעת רוב הראשונים שאין איסור ספיחין כל שנזרע והושרש קודם השביעית, ולכן יש לייעץ לחקלאים לזרוע שתיל עם שרשים [חשוף] ג' ימים קודם ראש השנה, שאז הקליטה תהיה קודם ר"ה, וכשהוא זורע זרע, יזרע עד זמן שינבוט קודם ראש השנה, וכגון בגזר הוא כשבועיים. והיכא שיש איסור ספיחין, כגון שרוצה לזרוע בכ"ט אלול וישתרש בשביעית, שיש בו איסור ספיחין, אין לזורעו מפני שבלאו הכי צריך לעוקרו. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' ס"ו עמוד קנט]

ז

יש אומרים שאין לזרוע גם פרחים ושושנים שאין בהם טעם ועשויים לריח בלבד, סמוך לראש השנה. ויש חולקים ומתירים לזורעם עד ערב ראש השנה של השביעית. [וכל שכן פרחים בעציצים]. וכן עיקר לדינא. ומכל מקום כדאי להקדים זריעת הפרחים כדי שיקלטו קודם ערב ראש השנה של השנה השביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' ס"ז עמוד קסא]

ח

גם תבואה וקטניות נכון וראוי היכא דאפשר שיקדימו לזרעם כדי שיגיעו לשליש גידולם קודם שנת השמיטה, ולא יגיעו לידי איסור ספיחין. אולם זה לרווחא דמילתא.[שם].

ט

גם מלאכות המותרות לעשותן בשנת השמיטה במקום הפסד, וכאשר יבואר, רצוי ונכון להקדים ולעשותם לפני השמיטה, כדי שלא יצטרכו לעשותם בשנת השמיטה. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', עמוד קסב].

י

מיום ט"ז אב ואילך אין לנטוע עצי מאכל חשופי שורש. ואם נטע באיסור, כל שנטע בט"ז, לענין ערלה ימנה את שנת השמיטה לשנה ראשונה, אך אינו מחוייב לעקור את העץ, אך אם נטע או הבריך או הרכיב אילן מאכל מיום י"ז אב ואילך, חייב לעקור

את העץ. ואם לא עקר, הפירות מותרים. ואם מת קודם שיעקור מחייבים את היורש לעקור. [שם].

יא

אילן [מאכל] שעקרו הרוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר, ויש עמו מעט עפר מסביב לשרשיו, כל שהיה יכול לחיות בו כמה ימים [עד שבועיים] חשוב כנטוע, ומותר להעביר את האילן למקום אחר עם עפרו, אף בסמוך לראש השנה, ואין זה חשיב כנוטע. [וגם בשביעית עצמה יהיה מותר, כמו שיבואר להלן]. וכן עצי פרי הנטועים בגוש בתוך עציץ נקוב [והגדרת נקב בעציץ, ראה בילקוט יוסף על השביעית עמוד רכה] קודם ט"ו באב, ומונחים על גבי קרקע גלויה קודם לראש חודש אלול, מותר לנוטעם עד ערב ראש השנה של שמיטה, כל שהגוש נשאר בשלימותו. ושנת השמיטה תיחשב לשנה השניה למנין שנות הערלה. [שם קסג].

יב

אם יש צורך לטעת אילנות בערב שנת השמיטה בגינות פרטיות או צבוריות, אם הם אילני סרק, ישתדלו להקדים לשותלם שבועיים קודם. ואם הם אילני מאכל, יש להציע להביא שתילים עם גוש עפר מסביבם, שיכולים לחיות עם העפר י"ד יום, וישתלו אותם עד ערב ראש השנה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' סעיף יב עמוד קסד]

יג

אם גוי נטע לאחר ט"ז אב תשס"ז, בלי ידיעת בעל הבית, יש מי שכתב שצריך בעל הבית לעקור את העץ, שמכיון שהיהודי הוא בעל האילן, על כן יש לחשוש שיחשדוהו שנטע בשנת השמיטה, והדבר אסור משום מראית העין. ויש לעיין בזה למעשה. ובאילן סרק כבר נתבאר שאין צריך להחמיר ארבעים וארבע יום, ורק טוב ונכון להקדים שבועיים קודם ראש השנה. ובדיעבד שזרע האילן בערב ראש השנה, אפילו אם הישראל עשה כן, אין צריך לעוקרו. [ילקו"י הל' שביעית פרק ב' סעיף יג עמוד קסד]

פרק ג' - באיזה שדה שביעית נוהגת

א

כל דיני שביעית שייכים גם בשדה של שותפים. [ילקו"י הל' שביעית פרק ג' ס"א עמוד קסו]

ב

שביעית נוהגת גם באדמות השייכות לציבור, או אדמות השייכים לעיריה וכדומה. אולם יש איזה אופנים שבאדמות עיריה וכדומה יש לצרף סברת המקילין, באיזה אופנים, וכגון גבי גיזום גדר חי, וכיוצא בזה. ויש לעשות שאלת חכם בכל מקרה. [ילקו"י שם עמ' קסט].

ג

דיני שביעית נוהגים גם במדברות ובשדה הפקר שבארץ ישראל, ואסור לעבוד שם עבודות האסורות בשמיטה, וצריך לשמור קדושת שביעית בפירות הגדלים שם בשנה זו. ואמנם יש שכתבו להסתפק בזה, דשמא אין שביעית נוהגת בשדה הפקר, דבעינן "שדך" שיהיה שדה מסויים. [ילקו"י הל' שביעית פרק ג' ס"ג עמוד קעא]

ד

שביעית נוהגת גם בקרקע הקדש, ויש לנהוג כל דיני שמיטה בגינה שבחצר בית הכנסת. ויש חולקים ואומרים שבקרקע הקדש ממש אין שביעית נוהגת. [ילקו"י שם עמוד קעד]

פרק ד' - איסור זריעה ונטיעה בשביעית

א

שביתת הארץ כיצד, לשבות מעבודות הקרקע ומעבודת האילן בשנה זו, שנאמר בתורה (ויקרא פרק כה, פסוק ד'): ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. ומכלל המלאכות האסורות בשביעית מדאורייתא [שלא בזמן הזה] הם: הזריעה, הקצירה, זמירה, ובצירה. וחכמים הוסיפו לאסור לסקל אבנים משדהו, ולזבל את הקרקע, לחרוש לצורך הקרקע, עידור, קירסום, השקאה, הברכה והרכבה, נטיעת אילנות, וכן כל שאר מלאכות הבאות לטובת הקרקע. [ילקו"י הל' שביעית עמוד קעו]

ב

אין לזרוע בשביעית בסוף השנה, אף שקליטת הזרע תהיה רק בשנה השמינית. [ילקו"י שביעית והלכותיה מהדורת תשס"א עמוד קעו פרק ד' ס"ב עמוד קעח]

ג

אם לא עשה אבות מלאכות ותולדות המלאכות המפורשים בכתוב, אלא עבד בשביעית כשאר שנים בעידור וכיסוח וניכוש ושאר עבודות הקרקע שאיסורם מדברי סופרים, ולא הוצרך לזרוע ולזמור ולקצור ולבצור, יש אומרים שעל כל פנים עבר על מצות ושבתה הארץ שבת לה', כדין העובר על שבותים דרבנן בשבתות אולם העיקר לדינא דבשביעית לכולי עלמא אם יעסוק באיסורי דרבנן בשביעית, לא נחשב כעובר על עשה מן התורה, אלא נחשב כעבר על איסורי דרבנן בלבד. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"ג עמוד קעח]

ד

אסור לזרוע כל מיני זרעים וירקות בשנת השמיטה זרעי תבואה, עצים, פרחים [לנוי ולרפואה], קטניות וירק. [ילקו"י שביעית והלכותיה פרק ד' ס"ד עמוד קפ]

ה

יש אומרים שאם זרע חטה אחת בשנת השמיטה, עבר על איסורזורע שאין שיעור לחיוב זריעה בשביעית, וחייב בכל שהוא, ודינו כדין זורע בשבת. ויש חולקים ואומרים שיש שיעור לזריעה בשביעית, שהוא כגרוגרת. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"ה עמוד קפא]

ו

מי שעבר ונטע או זרע בשביעית עצמה, בין בשוגג ובין במזיד, צריך לעקור את מה שנטע או זרע . [לפי שישראל נחשדו על השביעית, ואם נאמר שבשוגג יקיים, יאמר המזיד שוגג הייתי]. והדין כן גם באילני סרק, וכן בירקות. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"ו עמוד קפב]

ז

אילן שנעשתה בו עבודה האסורה בשמיטה, הפירות מותרים באכילה. ומכל מקום אף על פי כן אסור לקנות ממנו הפירות. ולצורך מצוה, כגון להשתמש באתרוג והדס לשם מצות ארבעת המינים, טוב להחמיר בדבר שנעבד בשביעית ולא להשתמש בו לצורך מצוה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"ז עמוד קפג]

ח

איסור זריעה בשביעית קיים בין אם זורע ביד בין אם זורע על ידי בעלי חיים, ובין אם זורע על ידי מכונה. ויש אומרים שאין איסור בזריעה על ידי מכונה דאינו אלא גרם זריעה, כיון שאינו עושה מעשה בידים, כי אם מכוחו. ויש אומרים שמאחר וזה דרכו, לא הוי בכלל גרמא. [ראה ילקו"י שבת כרך ה' (עמוד רטז) אם כהאי גוונא נחשב כגרמא]. [ילקו"י שם ס"ח עמ' קפז]

ט

מותר לזרוק גרעין של פרי לגינה, אף שיתכן וגרעין זה ייקלט בקרקע, ויגדל ממנו עץ פירות וכדומה, ואין בזה חשש של זריעה בשביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"ט עמוד קצא]

י

כבר נתבאר לעיל שלענין קליטת הזרע בקרקע, יש אומרים שבשביעית אף זוהי נחשבת זריעה ואסורה, באופן שאפילו אם אינו חייב על מעשה הזריעה, וכגון שזרע לפני שביעית ולא נשתרש עד שביעית, דחייב משום זורע. ויש אומרים שאין הקליטה אסורה בשמיטה כשזרע קודם השמיטה, אלא בזמן שתוספת שביעית היתה אסורה, אבל בזמן הזה שאין איסור בתוספת שביעית, אין איסור גם מצד שנקלט בשביעית. ולכן ראוי להקדים את כל הזריעות כדי שיקלט קודם ראש השנה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"י עמוד קצא]

יא
זרעים המונחים על גבי קרקע, אסור לחפותם בעפר, שגם כיסוי הזרעים בעפר הוי בכלל מלאכת זורע האסורה בשביעית. ויש שמצדדים לומר שאפילו אם בשבת המחפה את הזרעים חייב, בשביעית אינו חייב על אבות ותולדות שאינם מפורשים בכתוב, ואינו חייב עליו. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' סעיף יא עמוד קצב]

יב
שורשים של אילן שנתגלו, אין לכסותם בעפר בשביעית. אולם באילנות שאם לא יכסו את השרשים בעפר יש חשש נזק לעץ, יש להתיר לכסות את השרשים בעפר. [שם עמ' קצד].

יג
אין לזרוע גם אם מתכוין לבחון ולבדוק את הזרעים או השתילים, או שמתכוין להתלמד במלאכת הזריעה, ואפילו אם הוא מתכוין לעוקרן קודם שיעשו פרי. [שם עמ' קצה].

יד
אסור לנטוע אילנות בשביעית, בין אילני מאכל בין אילני סרק, או כל מיני זרעים וירקות, או שושנים ופרחי נוי, ועצי פרחים [כמבואר לעיל], דשאים, ושאר זרעוני סרק. ויש אומרים שנטיעת עצי פרי וירקות אסורה בשביעית מן התורה, אלא שאין לוקין על נטיעה בשביעית, מאחר שאיסור זה לא נכתב בפירוש בתורה. ויש אומרים שנטיעה בשביעית אינה אסורה אלא מדרבנן. וכן נטיעה של צמחי סרק [עצים, שיחים וכדומה] אסורה רק מדרבנן. וכן נראה עיקר לדינא. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' סעיף יד עמוד קצו]

טו
פעמים כשיש באיזה מקום אויר לא טוב, נוטעים שם אילנות אקליפטוס כדי לזכך את האויר, והם אילני סרק, ויש לחוש לבריאות הגוף, יש להקל ליטע בשביעית עצי סרק אלה על ידי נכרי. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' סעיף טו עמוד רא]

טז
יש אומרים שאין לגדור את השדה על ידי נטיעת עצים, שיחים, צברים, וכיוצא בזה, אף אם גודר את השדה מפני שטף מים רבים. ויש מתירים לטעת עצי סרק שאינן מוציאים פירות אם מטרתו בנטיעה זו לשם גדר וסייג. ועדיף לעשות כן על ידי גוי. ולכל הדיעות מותר לחפור ולהתקין גדר מסביב לשדהו כדי להגן מפני שטף מים העלול לגרום הפסד, וכן מותר לגדור בשביעית סביב עץ כדי להגן עליו שלא יקלקלוהו בני אדם. [שם עמוד רב].

יז
הרכבה והברכה דינם כנטיעה, ואיסור נטיעה בשביעית כולל שתילת יחורים, וזריעת גרעיני עצים. ודעת הגאון החזון איש שזריעת גרעיני עצים הוי בגדר מלאכת נוטע. ודעת

הרב קוק דהוי בגדר זורע. והעיקר כסברת החזון איש. [ילקו"י הל' שביעית פ"ד סעיף יז עמוד רה]

יח

הרוצה להעביר אילנות ממקום למקום בשנת השמיטה, אם מעבירם בלא עפר שיכול לחיות מאליו, נחשב כנטיעה חדשה, ואסור בשביעית. ואם מעביר את האילן עם עפר מסביב לשורשים, ויכול לחיות עם עפרו י"ד יום, יש מקילין בזה, דדמי לערלה שלא נחשב לנטיעה, והוא הדין לשביעית. ויש להתייעץ עם רב כיצד להעביר את האילנות ממקום למקום, כיון שיש חולקים ומחמירים גבי נטיעה בשביעית, גם באופן כזה. והעיקר להקל בזה. [ילקו"י שם פ"ד סי"ח עמוד רה]

יט

יחור, שהוא ענף שמכניסים אותו לתוך האדמה כדי שיקלוט ויגדל, ולאחר שנשרש [קודם השמיטה] מעבירים אותו למטע, ומעבירים אותו עם גוש עפר, מותר להעבירו ולנוטעו בקרקע בשביעית, כל שהיחור יכול לחיות עם עפרו י"ד יום. [אך אם מעבירים את היחור במכונית סגורה שגם בתחתית הרכב אין נקבים (כל נקב צריך להיות 2.5 ס"מ) יש להתיעץ עם רב כיצד לנהוג]. ויש מקום להתיר אפילו אם שקיות הפלסטיק לא היו נקובות, ואפילו שההעברה היתה במכונית לא נקובה. וכל שכן בשקיות ניילון נקובות. ואמנם לכתחלה יש להורות להעביר את השתילים במשאית פתוחה למטה בנקבים גדולים, ורק בדיעבד יש להקל כנזכר. ואין לקחת את היחור עם הגוש שנטוע במצע מנותק, כי אז מעביר מאינו נקוב לנקוב. [ילקו"י הל' שביעית פ"ד סעיף יט עמוד רט]

כ

עציץ נקוב שנשבר, והאדמה עדיין מחוברת לשרשים, מותר להעבירו לעציץ אחר. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' ס"כ עמוד רי]

כא

בתנאים מסויימים יש אפשרות לעשות את כל המלאכות בשנת השמיטה, כולל זריעה ונטיעה ושתילה, וזאת כאשר מגדלים בתוך בית. ויש להקל גם בגידול ב"חממות", אך כאן צריך שהנטיעה או הזריעה תהיה בעציץ שאינו נקוב בתחתיתו, כך שאין יניקה לא לשורש ולא לנוף היוצא מהעציץ. וכן נוהגים כיום בכמה מקומות לזרוע בחממות בתוך עציץ, ופורסים ניילון עב על כל המשטח שעליו מונחים העציצים. ואין בזה קדושת שביעית. וכן לענין איסור ספיחין, יש לסמוך על המקילין, ואין בגידולים אלה איסור ספיחין. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', עמ' רי].

כב
וכל שכן שמותר להרכיב [מין במינו] במשתלות שבזמנינו, בשנה השביעית, כשהוא במקום צורך, אחר שיש שם כיסוי ניילון. [ילקו"י הל' שביעית פרק ד' סכ"ב עמוד רכ]

כג
יש אומרים שאסור לזרוע ולחרוש בשביעית בגינה הנמצאת על גג הבית, הואיל ואין עליה תקרה, ודינה כדין שדה רגיל. ויש חולקים ואומרים שהגדל בגג אינו כגדל בשדה. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פרק ד' סעיף כג עמוד רכ]

כד
יש אומרים שגידולי גג [גינה הנמצאת על גג הבית] יש להם דין ככל שאר הגידולים, ויש עליהם קדושת שביעית, מאחר שאין עליהם תקרה ויש חולקים ואומרים שגידולי גג נחשבים כתלושים, וממילא אין שביעית נוהגת בהם. ועל כל פנים אין בהם איסור ספיחין. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פרק ד' סעיף כד עמוד רכב]

כה
זריעה בשביעית בעציץ, בין שהוא נקוב בין שאינו נקוב, אסורה, אפילו אם העציץ הוא ממתכת או מזכוכית. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פ"ד סעיף כה עמוד רכג]

כו
כל האיסור לזרוע בעציץ נקוב בשביעית, הוא דוקא כשהעציץ נמצא תחת כיפת השמים, אבל אם העציץ נמצא בתוך הבית תחת תקרה, אף אם הוא עציץ נקוב מותר לזרוע בו בשביעית כשהוא בתוך הבית. וכן מותר לזרוע ולהשקות עציץ שבבית כרגיל. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה מהדורת תשס"א, עמוד רכה]

כז
העוקר דירתו בשביעית, מותר לו להעביר את העציצים שבביתו מבית לבית, אף בעציץ נקוב. ומכל מקום טוב ליתן תחת העציץ פח קודם שמוציאו, כדי להפסיק בינו לבין הקרקע. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פרק ד' סעיף כז עמוד רכז]

כח
מותר לעבור תחת מפרסת שיש בה עציצים, ואפילו אם הם נקובים. [שם פ"ד עמוד רלב]

כט
שתילי זרעים ופרחים שבעציצים הנמצאים בדירה, או על אדן החלון, מותר לפתוח בשנת השביעית את התריסים והחלונות של הדירה, אף על פי שעל ידי כך חודרים לדירה אויר צח וחום מקרני השמש וגורמים לצמיחת השתילים, ואין בזה איסור זורע בשביעית. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פרק ד' סעיף כט עמוד רלד]

ל

מותר להקים סוכה על דשא בשנת השמיטה, ולפרקה אחר החג, אף שעל ידי הפירוק חוזר הדשא לצמוח יותר. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פ"ד עמוד רלו]

לא

מיכלים שאינם נקובים ואינם מיטלטלים לרוב גודלם, דינם כעציץ שאינו נקוב לענין שביעית, בין בכלי גדול בין בכלי קטן, דכיון שהכלי שלם ואינו נקוב אינו יונק ולא חשיב כארץ, מלבד כשהנוף יוצא לחוץ שאז יונק דרך נופו מן הארץ, וחשיב כמחובר גמור. [ילקו"י השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א', פרק ד' סעיף לא עמוד רלז]

לב

מותר לשתול ולנטוע בשביעית פירות או ירקות בתוך בריכת מים כשאין שם שום תערובת של עפר כלל [והיינו בשיטת הידרופוניקס, שנותנים זרעים על רשתות שמתחתם יש מים המהולים בחומרי מזון הדרושים לצומח], שלא אסרה תורה אלא זריעה כדרכה בעפר שיש עליו תורת קרקע, אבל זריעה במים בלבד אין עליה תורת שדה ולא תורת ארץ. ויש להקל בזה אפילו תחת כפת השמים, וכל שכן אם עושים זאת בחממות סגורות כפי שזה מצוי היום, שבודאי מותר. [ילקוט יוסף הל' שביעית פ"ד סעיף לב עמוד רלח. יחוה דעת ח"ו סי' יב עמוד עח]

לג

מותר להניח בשנת השמיטה גרעין של אבוקדו לתוך צנצנת עם מים בלבד. וכן מותר לתת גרעיני חומוס לתוך צמר גפן ולהניחם בצנצנת מים, ואין בזה איסור זריעה, אף שגרעינים אלה מוציאים ענפים. [ילקוט יוסף הל' שביעית פרק ד' סעיף לג עמוד רמט]

לד

מותר להדגים בשיעור טבע בשנת השמיטה, זריעה בכלי שיש בתוכו מים עם צמר גפן, ואין בזה איסור זריעה בשביעית. [ובפרט שבלאו הכי אין זריעה במים]. [שם עמ' רנא].

לה

אסור מדרבנן לזרוע גם בעציץ שאינו נקוב, אפילו אם העציץ הוא ממתכת או מזכוכית, וכל שכן עציץ העשוי מחרס שאסור לזרוע בו בשביעית, שדינו כעציץ נקוב. [שביעית והלכותיה עמוד רנא, פ"ד סעיף ל"ה]

לו

מותר להניח פרחים תלושים בתוך עציץ מלא מים בשנת השמיטה. ואפילו פרחים ושושנים סגורים, שעל ידי נתינתם במים יפתחו, אף על פי כן יש להקל בזה. ויש אומרים שאם הפרחים יוצאים מן העציץ, צריך להעמידם על גבי דבר המפסיק בין העציץ לבין

האדמה. ואפילו מרצפות שלנו מועילות בזה. ומעיקר הדין א"צ להחמיר בזה.[שם עמ' רנב].

פרק ה' - סיקול משדה בשביעית

א

אסור לסקל [לפנות] את השדה מהאבנים בשנת השמיטה, בין אבנים גדולות ובין אבנים קטנות, בין בשדהו בין בשדה חבירו, כיון שמכשיר בכך את הקרקע לזריעה ולנטיעה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ה' ס"א עמוד רנד]

ב

אם יש לו צורך באבנים לבנין וכדומה, ואין כוונתו למטרה חקלאית, יוציא רק את השכבה העליונה של האבנים התלושות וישאיר מתחתן את המחוברות לקרקע, ובכך יהיה ניכר שאין כוונתו למטרה חקלאית. וכל שכן קבלן הבונה בית דירות ולוקח אבנים לצורך הבניה, שמותר לו לקחת את כל האבנים שבשדה, ואינו צריך להשאיר שם האבנים התחתונות, שהרי אומנותו מוכיחה עליו שמתכוין רק לאבנים. וגם בזמנינו שאין רגילות לקחת אבנים מהשדה לצורך בנייה, אלא לוקחים אבנים ממחצב שבהרים, אפילו הכי אין צריך להחמיר נגד הראשונים. [ילקו"י הל' שביעית פרק ה' ס"ב עמוד רנד]

ג

מותר לסקל אבנים ממגרשי חנייה וממגרשי משחקים, שבילים להליכה, וכל כיוצא בזה, בשנה השביעית. וכן חצרות ושטחים ריקים שהדרך לנכש את עשבי הבר העולים בהם כדי שלא יהיו מסתור לנחשים, וכן למנוע שריפות, או לשם נוי, מותר לנכשם גם בשביעית אך אין לעקרם עם שרשיהם, אלא חותכם מעל פני הקרקע. ואם חייב לעקור מהשורש לא יעשה במעדר, אלא ביד. [ילקו"י הל' שביעית פרק ה' ס"ג עמוד רנה]

ד

גדר של אבנים שיש בגבהו עשרה טפחים או יותר, ורצה ליטול כל אבניו, אם היו בו עשר אבנים או יותר, כל אחת מהן משוי שני בני אדם, או גדולות מזו, הרי זה נוטל. היה גובה הגדר פחות מעשרה טפחים, או שהיו פחות מעשר אבנים, או שהיו אבניו קטנות ממשוי שני בני אדם, נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ. במה דברים אמורים בשנתכוין לתקן שדהו והתחיל ליטול בשביעית, אבל אם לא נתכוין לתקן שדהו, או שהתחיל מקודם השביעית, נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום, וגודר עד לארץ. [ודוקא כשניכר שאין כוונתו לתיקון כגון שרואים שלוקח את האבנים לבנין סמוך וכדו', הא לאו הכי מיתסר משום מראית העין]. וכן אם היה נוטל משדה חבירו אף על פי שהוא קבלן, גודר עד לארץ. וכל זה כשניכר שלוקח את האבנים לצורך בנין וכדומה, וכגון שיש בנין סמוך

הנמצא בשלבי בנייה. הא לאו הכי יש לאסור משום מראית העין. [ילקו"י הל' שביעית פרק ה' ס"ד עמוד רנו]

ה

אותם הצולים בשר על האש בגינות נוי וביערות, ואוספים עצים קטנים וקש עבור המיתקן המיוחד שבו מדליקין האש וצולין בו את הבשר, מותר לעשות כן בשביעית, ואין לחוש שיחשדוהו שאוסף את הקש והעצים לתיקון השדה, מאחר שהמיתקן מוכיח שהוא אוסף את העצים לצורך הצלייה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ה' ס"ה עמוד רנז]

פרק ו' - חציבת הקרקע ופיתוחה בשביעית

א

לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית, שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוין שיסיר ממנה הסלע. [ילקו"י הל' שביעית פרק ו' ס"א עמוד רנח]

ב

כל האיסור הנ"ל בחציבת קרקע הוא באופן שמתכוין לעשות שדה והתחיל בשביעית, אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה מותר. וכן אם התחיל מקודם השביעית, נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום, וגודר עד הארץ. וחציבה בקרקע של חבירו מותרת, שאין זה נראה כמתקן שדהו. [ילקו"י הל' שביעית פרק ו' ס"ב עמוד רנח]

ג

לפי שאסור לשמר פירות שביעית, אסור להעמיד גדר או לתקן בה פירצה בין שדהו לשדה חבירו, או בין שדהו לרשות הרבים. והאיסור הוא גם כשהוא מתכוין להשאיר פתח פתוח כדי לאפשר לכל אדם להכנס ולקחת את הפירות, ואינו בונה את הגדר אלא כדי למנוע מעבר חופשי של עוברים ושבים. ואף במקומות שרשאי לשמור על הפירות, כדי למנוע כניסת גויים, בהמות, או בני אדם המזיקים את הפירות, אסור לו להעמיד גדר בשביעית בין שדהו לשדה חבירו. שהרי לצורך בניית גדר יש לחפור תחלה יסודות להחזקתה, וקיים חשש שאחר חפירת היסודות יימלך להשתמש בחפירה לזריעה או לנטיעה ולא לבניית גדר. אבל לעשות גדר על ידי חפירה בין השדה לרשות הרבים, [באופנים שמותר לשמור את שדהו], מותר לחפור בשדה בשביעית לצורך בניית גדר, וכן מותר לחפור בורות לצורך תקיעת עמודים כדי להניח שם גדר או רשת, שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים. [ילקו"י הל' שביעית פרק ו' ס"ג עמוד רס]

ד

מותר לבנות בשביעית גדר להפריד בין שדהו לביתו, או לחצרו, או לבית של חבירו, או לחצרו, ואפילו שעקב הבנייה מעמיק בקרקע. וכן מותר לבנות גדר בין שדהו לשדה גוי,

ורק בין שדהו לשדה חבירו ישראל אין עושים גדר, וכמו שנתבאר. [ילקו"י עמוד רסא פרק ו' ס"ד]

פרק ז' - איסור זמירה בשביעית

א

נאמר בתורה: וכרמך לא תזמור, לפיכך כל הקוצץ ענף או יחור מהאילן באופן שהוא מועיל לאילן, שעל ידי כך הוא מתגדל או מתעבה, עובר בלא תעשה. בין שהוא מהכרם [גפן], בין שהוא משאר אילנות. ויש אומרים שבשאר אילנות [שלא בגפן] אין האיסור אלא מדרבנן. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' ס"א עמוד רסב]

ב

הגדרת מלאכת זמירה היא לקצוץ את הענפים הגדולים, ולקוץ ראשן כדי שיוסיפו. והחותך מהאילן את העלים והבדים היבשים, הרי זה בכלל זמירה מדרבנן. וכל זמירה שהיא כדי להוסיף הצמחה באילן מיקרי זומר ואסור. ואמנם כל זימור צריך דקדוק וחכמה, וכל זימור שאינו על צד הדקדוק עושה גרעון בפירות. ואם הכוונה היא לעצים שרי. ואם מתכוין לזימור אסור. ואם יש צורך בגיזום או פירוק עלים וכדומה בשאר אילנות שאינם גפן, לצורך חיותו של האילן, יש להתיר במקום הפסד גדול שאי אפשר להסתפק בגיזום שלפני השביעית. וטוב שיעשו בשינוי. ויש מתירים גם בגפן, כשהוא לאוקמי אילנא. וראה בסעיף ו'. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' ס"ב עמוד רסד]

ג

יש אומרים שאין איסור זומר מהתורה בענף לח, ויש חולקים. [ילקו"י הל' שביעית עמ' רסח]

ד

איסור זמירה מן התורה הוא כשכוונתו להצמיח, אבל הא לאו הכי אין בו איסור תורה. ויש שאיסורו מדרבנן, וכגון כשקוצץ ענפים שלא יכבידו על האילן, וכן כשקוצץ ענף אחד מבין שנים שלא יהיו תכופים זה לזה, או שקוצץ ענף מקולקל, או ענף יבש, כשאין כוונתו להצמיח. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' ס"ד עמוד רסט]

ה

ואמנם מותר לגזום ענף שהותקף במזיקין ויש חשש שהמזיקין יזיקו לשאר העץ נזק כזה המתיר עשיית מלאכה, וגם אם פעולה זו תביא להגברת הצימוח, מותר. אך יגזום רק החלק הנחוץ, ולא יעשה אגב כך גיזום לשם השבחת האילן. [ילקו"י הל' שביעית פ"ז עמו' רע]

ו

לדעת הרמב"ם אין להתיר מלאכות דאורייתא גם אם מטרתן רק כדי להציל את האילן שלא ימות. ואולם מלאכות שחכמים גזרו עליהם בשביעית ואסרום, לא אסרום אלא אם כן נעשים כדי להשביח את האילן. אבל אם נעשים כדי להגן על האילן שלא ימות הרי זה מותר. ודעת רש"י מלאכה הנעשית לצורך קיום האילן אינה מלאכה כלל, ולכן גם מלאכות דאורייתא מותר לעשותן לצורך הצלת האילן. [פרט למלאכת חרישה, שיש אומרים שכיון שרגילים לעשותה תמיד, הרי היא בכלל מלאכת שדה וכרם, ואסור לעשותה בשביעית גם לצורך קיום האילנות]. וכיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, ניתן להקל לצורך, ויש להורות לחקלאים שמלאכות דאורייתא הדרושות לצורך האילן טוב שיעשו על ידי גוי. ואם אין גוי, או שדרוש מומחה יהודי וכדומה, טוב שיעשה את המלאכה בשינוי, דכל שנעשית בשינוי הרי היא כדרבנן, ובדרבנן גם לדעת הרמב"ם יש להקל. [ילקו"י שביעית עמוד רע]

ז

גם מלאכות שאינם ממש כדי להציל את האילן ממיתה, אלא להצילו מנזק חלקי והפסד שאינו גדול, יש להתיר, כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן. וטוב לעשותם בשינוי.[שם עמ' רעב].

ח

כשהתירו מלאכות כדי למנוע נזק, הותר הדבר גם כאשר הנזק אינו ודאי, דספק דרבנן לקולא. ואמנם על כל חקלאי להכין את מטעיו היטב בערב שמיטה, ולבצע בהם כל פעולה שתצמצם את ההתערבות בשנת השמיטה, גם אם היא עקרונית מותרת, בעקבות היתר של לאוקמי. ומה שאנו מתירים לעשות מלאכות לצורך אוקמי אילן, אינו רק לצורך קיום האילן, אלא גם אם המלאכות הם לצורך קיום הפירות הגדלים באילן, גם זה בכלל ההיתר. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' ס"ח עמוד רעב]

ט

מותר להסיר עלים מהעץ כל שהסרת העלים באה כדי להציל את הפרי מרקבון. שהרי גם לצורך קיום הפרי חשיב לאוקמי אילנא. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' ס"ט עמוד רעג]

י

מותר לקצוץ ענפים מהאילן על מנת לסכך בהם את סוכתו, שכל גיזום שאין בו כוונה לצימוח העץ, ונעשה כדרך מעשה הדיוט ולא מעשה אומן, אין בו איסור זמירה בשביעית. ומעשה הדיוט היינו שניכר שאינו עושה כן לשם גיזום האילן, כגון שגוזם מצד אחד. [שם]

יא

גם גנן הכורת עצים לפני חג הסוכות, אם אין הוא מכוין לזמירה, ועושה מעשה הדיוט, וכגון שקוצץ מצד אחד, מותר לבקש ממנו שיקצוץ לו עצים עבור סכך לסוכה, וכדומה. אבל גנן הכורת עצים לפני חג הסוכות, ומכוין לזמירה, אין לבקש ממנו לכרות עבורו עצים לסכך, שהרי הוא כשלוחו ונמצא מכשילו בדבר איסור. אלא אם כן האילנות נמכרו לגוי, וכאשר יתבאר. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף יא עמוד רעד]

יב

עצים הגדלים בצידי החצר או צידי רשות הרבים, ומפריעים לעוברים ושבים בהליכתם, מותר לקצוץ הענפים מהם, שאין איסור זמירה אלא כשהיא באה לתועלת האילן או להשביח פירותיו, אבל כאן שאינו עושה כן לצורך השבחת האילן, אין בזה איסור. וכן אם הוא צריך את העצים להסיק בהם וכיוצא בזה, מותר לקוצצם באופן שאין הוא לצורך השבחת האילן, ואינו מדקדק במעשיו שיהיה על ידם תועלת לאילן. [ילקו"י שם].

יג

ענפים המפריעים לחוטי חשמל, ויש ששש שבחורף יתנתק חוט החשמל, והדבר ניכר שהענפים גורמים להפרעה, מותר לגזמם בשנה השביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' עמ' רעו]

יד

יש אומרים שמלאכות הנעשות בגוף האילן, כמו הסרת קוצים מהעץ, אף אם הדבר בא לאוקמי האילן, אסור בשביעית. ויש אומרים שכל שהדבר בא לאוקמי אילן, שרינן אף במלאכות הנעשות בגוף האילן. וכיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן לפיכך יש להקל בזה. ואם הקוצים אינם גורמים לקלקול גוף הפרי, אלא מונע מהפרי שלימות גידולו, אין להסירן בשביעית. ואם הסרת הקוצים באה להקל על הקטיף, מותר בכל אופן. ולכן באתרוגים ובתמרים מותר להסיר הקוצים כשמתכוונים להקל על הקטיף. [ילקו"י שם עמ' רעז]

טו

מותר לעקור בשביעית אילן פירות כשצריך למקום האילן. ואפשר להקל להעביר את האילן עם מעט מעפרו לעציץ שאינו נקוב העומד בבית, או לעשות אוהל במקום הנטיעה החדשה, ואחר כך יעבירו את האילן. וטוב שיחמירו להעבירו עם מעט מהעפר שסביב שרשיו. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף טו עמוד רעח]

טז

אסור לקצוץ אילנות שעושים פירות לעצים בשביעית, כל שהתחילו לעשות פרי, [ובעץ גפן משיגרעו, ובעץ זית משיניצו, ובשאר כל האילנות משיוציאו בוסר] שהרי הוא מפסידן, ונאמר

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו חז"ל, לאכלה ולא להפסד. אמנם קודם שיהיו פירות בעצים מותר לקצוץ את האילן לצורך עצים להסקה. וכן מותר לקצוץ בשביל לאכול, שהרי נאמר בתורה, והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ומה שאמרה התורה בחריש ובקציר תשבות, היינו לומר שלא נקצור את פירות הארץ כדרך שקוצרים כל השנה, כגון קצירת כמות גדולה בבת אחת וכדומה ועל פי זה דילול הנעשה לתועלת הפירות, יש להתיר עד שלב הבוסר, כמה ימים אחר נפילת הפרח. [ילקו"י שביעית פ"ז סט"ז עמ' רעט]

יז

וכן ענף עץ פרי שיש עליו פירות קטנים בתחלת גידולם, שהם בוסר, אסור לקצוץ את הענף, או את הפירות, משום הפסד פירות שביעית עד שהפירות יגיעו לתחלת הבשלתם. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף יז עמוד רפב]

יח

כל האיסור לקטוף פירות שלא התבשלו הוא דוקא לקוטפן מן האילן, אבל אם הפירות נשרו, או שכבר נתלשו בדיעבד, מותר לאוכלן אף שאין דרכו בכך, ואין זה הפסד. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה, מצוות התלויות בארץ כרך א' עמוד רפג]

יט

מותר ללקוט ולכבוש בשביעית פירות שלא התבשלו כל צרכם, אם דרך לכבוש פירות אלו, כגון עגבניות ירוקות. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף יט עמוד רפד]

כ

אם חותך עלה מאשכול ענבים כדי שהאשכול לא יתקלקל, אין בזה איסור זמירה בשביעית. לכתחלה יעשה בשינוי, כפי שנתבאר לעיל סעיף ו'. [ילקו"י הל' שביעית פ"ז עמ' רפה]

כא

מותר לקצוץ ענפי אילן בשביעית, כשהקציצה אינה מועילה לאילן, ולכן מותר לקצוץ ענפי אילן כדי לסכך בהם את סוכתו. אולם אם התחיל להוציא פרי אין לקצוץ הענפים שיש בהם פירות, משום הפסד הפירות, וכמבואר. [ילקו"י שביעית פ"ז סכ"א עמ' רפה]

כב

אין לחתוך את היבלות שבאילנות. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף כב עמוד רפו]

כג

מותר לקטוף בשביעית ענפי פרחים כדי להשתמש בהם לנוי הבית. ובאותם פרחים שעל ידי קטיפתם גורם לגל נוסף של פריחה [שאסורים משום זומר], אלא שאין כוונתו לצימוח הפרחים הנותרים, יקטפם בשינוי, ולא בדרך הרגילה, דהיינו שלא יחתוך

באמצע הענף, אלא בשליש העליון שלא יהיה מעודד את הצימוח מחדש. וטוב שלא ישתמש בכלי גיזום לקטיפת הפרחים. ואמנם אדם פרטי שיש לו פרחים בגינה, וקוטפם כדי לקשט את הבית, ואין לו שום כוונה לגידול פרחים נוספים, או לשם מכירה, אין איסור לקוצצם בשביעית. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה פ"ז סעיף כג עמוד רפז].

כד

מי שעבר וזימר את שדהו בתוך השביעית, אף שעבר על איסור מן התורה, מכל מקום אין קונסין אותו שלא יזרע את שדהו במוצאי שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פ"ז סעיף כד עמ' רפח]

כה

מה שנהגו בגידול הערבות, שגוזמים את האילן בט"ו באב ולא משאירים עלים כלל, ומשקין פעמיים בשבוע כדי שבסוכות יהיו בעץ הרבה ערבות נאות, וכן בהדסים יש ששורפים את העץ כדי שייצאו הדסים משולשים, אף שאין לעשות כן בשנת השמיטה, שהרי זו עבודת האילן, מכל מקום בדיעבד אם עשה כן, מותר להשתמש בהדסים וערבות אלה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף כה עמוד רפח]

כו

שיח ה"גאת" שהובא לארץ מתימן, ויש המשתמשים בעלים שלו ללעיסה, וגוזזים את העלים בצורה מסויימת, ועל ידי זה הם חוזרים וגדלים לאחר שבועיים, יש אומרים שאסור בשנת השמיטה לגזוז את העלים בדרך שעתיד להיגדל שנית. והעיקר לדינא להקל בזה. ולכתחלה ראוי שישנה מדרך קטיפתו הרגילה. שאם רגיל לקטוף בשליש העליון, יחתוך מהאמצע, וכדומה. וגם לענין קדושת שביעית, יש להורות להקל שאין בזה קדושת שביעית, אחר שאינה שוה לכל נפש. [ילקו"י הל' שביעית פרק ז' סעיף כו עמוד רפט]

פרק ח' - דין ריסוס וניקוי השדה בשמיטה

א

שדה שיש בה תולעים המזיקים לאילנות, יש אומרים שאסור לרסס שם כדי להמית את התולעים. וכל שכן אם מרסס קודם שהתולעים הגיעו, שגם בזה אסור. ויש אומרים דעישון שאסור בשביעית, היינו באופן שמטרתו להשביח את האילן, אבל אם הריסוס בא למנוע נזק, שהמומחים טוענים שהעץ ימות, או שרוב פירותיו יתקלקלו, מותר, ובפרט על ידי גוי. ויש חולקים. וכיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, יש לילך להקל במחלוקת זו. אך קודם שמרסס יברר היטב שהדבר הכרחי לקיום הפירות והירקות, ולא רק כאמצעי זהירות לבד כבכל השנים. וכיום שיש מזיקין רבים בקרקעות, וגם החקלאות

צפופה ביותר, כמעט כל ריסוס בא לאוקמי אילנא. [שביתת השדה]. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"א עמוד רצ]

ב

יש המרססים אף באופן האסור, כמו בתפוחים ואגסים שבתחלת הקיץ [שעל העץ] שמרססים אותם, וזה בכלל להשביח את הפירות [אברויי] שאסור, ובאופן כזה יש לייעץ להם להרחיק את המזיקים בכיוס, והיינו לעטוף כל פרי ופרי בשקית ניילון. שמותר לתת בשנת השמיטה שקיות ניילון על הפירות בעת גידולם על העץ, בכדי למנוע מהם נזק שמגרע באכילתם. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ב עמוד רצה]

ג

עכברים שמפסידים לאילן, מותר לצודן בשביעית כדרכן, ואפילו בשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן מותר לצודן כדרכו. ומותר לתת רעל עכברים בשביעית בשדה, כדי למנוע מהעכברים להזיק לאילנות. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ג עמוד רצו]

ד

מי שגדלו לו בשדהו עשבים רעים המפריעים לצמחים וחונקים אותם, והדבר ברור שללא טיפול יזיקו לצמחים נזק ממשי, מותר לו לרסס בחומרי הדברה על העשבים. ואם לא מועיל ריסוס, מותר עידור אפילו במעדר רגיל, ובלבד שיקפיד לא להפוך את הקרקע. ובשעת הצורך גדולה יש להתיר אף בכלים חקלאיים רגילים, כגון סכין שאינו הופך את האדמה. ואין ראוי ליתן הלכה זו ביד כל אחד, וצריכים לשאול שאלת חכם שידון בכל מקרה. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ד עמוד רצז]

ה

מותר לנקות את הגינה שבחצירו הסמוכה לביתו, ולהוציא את הלכלוך המפוזר בגינה, כל שכוונתו היא רק לצורך נקיון הגינה ולא לצורך זריעה. וכן מותר לאסוף את שיירי העצים מהגינה על ידי מטאטא, אפילו מטאטא-דשא, וכן להסיר את האבנים, כל שניכר שאין כוונתו לצורך עבודת האדמה. וכן מותר לתלוש מהחצר עשבים וקוצים כאשר כוונתו שתהיה לו אפשרות לשבת וליהנות מהחצר, או לעבור שם. וטוב שיניח כסאות ושלחן בחצרו, כדי שיהיה מוכח שכוונתו להשתמש בחצר ולא להכינו לזריעה. ואמנם מעיקר הדין בחצר הסמוכה לבית אין צריך היכר, דזה גופא היכר. [ילקו"י שם פ"ח עמוד רצז]

ו

שדה שכיסה אותה השלג, ואם השלג לא יסולק כל הגידולים יפסדו, מותר לפנות את השלג בשנה השביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ו עמוד ש']

ז

אם ירד שלג על האילנות, וגורמים להפסד הפירות, מותר להסיר את השלג בשנת השמיטה, שזה נחשב בכלל להעמיד את האילן, ולא להברותו. וכן אם השלג עלול לגרום לשבירת ענפים, מותר להסירו משם. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ז עמוד שא]

ח

עץ אתרוגים העומדים למצוה, שירד עליו שלג רב ויכול לגרום שהאתרוגים יתקלקלו ויפסדו למצוה, מותר להוריד ממנו את השלג. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"ח עמוד שא]

ט

מותר לכסות בשנת השמיטה זרעים, פירות וגידולים שונים, ביריעות ניילון וכדומה, כדי להגן עליהם מפני הגשמים והשלג. וכן מותר לעשות שמשיות לאילנות להגן על האילן מפני החמה או מפני הצינה, כל שהדבר בא לאוקמי אילנא. [ילקו"י שביעית פ"ח עמ' שג]

י

אפשר להקל לעטוף את הענבים הנמצאים על העץ בשקית ניילון כדי לשומרם מאכילת ציפורים, וכן כיוצא בזה בשאר פירות, כל שאין הפירות גדלים ומשתבחים על ידי זה, אלא עושים זאת כדי למנוע מהם נזק שמגרע באכילתם. אבל בכדי למנוע הפסד בצורת החיצונית, אסור. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' ס"י עמוד שד]

יא

כורכין את הנטיעות עד ראש השנה של השנה השביעית, והיינו שמקבצים את הענפים וקושרים אותם שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על הארץ. אבל אין עושין כן בשביעית עצמה, אולם אם הוא לאוקמי אילן מותר לעשות כן גם אחר ראש השנה של השביעית. וכל זה שעושה כן כדי שלא ישבר, אבל מפני חשש שהעץ יתעקם, אסור, וכאשר יבואר להלן. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' סעיף יא עמוד שה]

יב

יש אומרים שאסור למתוח ענפי גפן הנוטים לארץ ונגררים עליה, גם אם התפשטות ענפים אלו מסכנת את האילן כולו, וכל שכן שאסור לעשות זאת במקום שאינם מכבידים על האילן, או מסכנים את קיומו. ולפי המבואר לעיל, במלאכות שהן לאוקמי אילנא יש להתיר גם כשהמלאכות נעשות בגוף האילן, ממילא גם כאן כל שהוא לאוקמי אילנא יש להקל. וטוב שיעשה כן בשינוי, וראה לעיל סעיף ו'. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' סעיף יב עמ' שה]

יג

יש אומרים שמותר לעטוף את העץ עצמו בשביעית כשעושה כן כדי להגן עליו מפני הקור, והוא בא לאוקמי אילנא. ויש אומרים שבפגעי הטבע כגון חום וקור ותולעים, גרע טפי, ואסור גם לאוקמי אילנא. [ילקו"י הל' שביעית פרק ח' סעיף יג עמ' שו]

פרק ט - טיפול בגינת נוי בשביעית

א

גינות נוי שסביבות הבתים, וכל השכנים משתתפים בהוצאות הכוללות את החזקת הגינה, אם הדיירים שומרי תורה, לא יעבדו בגינות אלו בשביעית במלאכות האסורות, כגון זמירה, זיבול, סיקול, וכדומה. ויעשו בה רק את העבודות המותרות. [ומותר להשקות את הדשא ושאר הצמחים באופן שאם לא ישקה אותם ייגרם להם נזק. ובעונת הגשמים לא ישקה כלל]. ואם יש בין הדיירים שכנים שאינם שומרי תורה, ואינו יכול להשפיע עליהם בדרכי נועם להפסיק מלעבוד בגינה בשביעית, יש לו ג' דרכים להינצל מאיסורי שביעית: דרך אחת, שבעת התשלום לועד הבית יאמרו בפירוש שהתשלום בא לצרכים אחרים של הועד, ולא עבור הגינה. ואם אין לועד הבית הוצאות אלא לצרכי הגינה, יאמר שהתשלום בא עבור המלאכות המותרות הנעשות בגינה בשביעית. ודרך שניה שיבקש מועד הבית יפוי כח בלתי חוזר, וילך לרבנות למכור את הקרקע לגוי, כדי שלא יהיה שותף לדבר עבירה. אבל אם השכנים מסכימים שלא לעשות מלאכות אסורות בגינה בשנת השמיטה ואין חשש שיכשלו מחוסר ידיעה בעבודות האסורות, לכתחלה אין להזדקק למכירה לצורך גינות נוי. ודרך שלישית, להפקיר בפני שלשה את חלקו בגינה. [ילקו"י שביעית פרק ט' ס"א עמוד שח]

ב

גיזום גדר חיה שבחצרות הבתים, גורמת להצמחת ענפים, ועם כל זה מותר לגזום גדר חי אשר בצידי הבית, אם הגיזום נעשה בכדי שלא יגדל יותר וישאר בנויו ויופיו. שהואיל ואינו מתכוין שיצמח יותר אלא לנוי בעלמא אין זה בכלל זמירה לצמוחי פירא, אלא לאוקמי פירא, ומותר. אבל גדר חיה שעדיין לא התמלאה, ויש בתוכה חללים, והגיזום נעשית מלבד לשם נוי גם כדי למלאתו, יש לאסור בזה משום זמירה בשביעית. [שם עמו' שיג]

ג

דשא העומד לנוי, אין בו קדושת שביעית, ולכן מותר לרוץ עליו, לאבדו ולשורפו וכדומה. ומותר לחתוך את הדשא מלמעלה להשוותו, כל שכוונתו בזה לנוי בעלמא, כדי שלא יפסיד צורתו, ואין כוונתו לזימור. ואמנם בדשא שאינו בוגר וצפוף, וכגון

שזרעו את הדשא [ולא הביאוהו במרבדי דשא מוכנים] וצריכים לכסח כמה כיסוחים לשם גידול והתפשטות, יש להחמיר בזה, אחר שכוונת הכיסוח לשם גידול. [ילקו"י שם פ"ט ס"ג עמוד שיד]

ד

יש שהחמירו שלא לכסח הדשא בשנת השמיטה, והביאו לגינתם בהמה דקה שתאכל מהדשא, וכך הדשא יצמח שוב בצורה יעילה יותר. ואין לנהוג בחומרא זו, שהיא חומרא הבאה לידי קולא, שהרי יש איסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל. ואף שאיסור זה היה זמן שהתבטל, כיום שחזר היישוב היהודי לארץ ישראל חזר איסור זה לקדמותו. [שם עמ' שיז]

פרק י' - איסור קצירה בשביעית

א

נאמר בתורה: "את ספיח קצירך לא תקצור", והיינו, שאסור לקצור ולבצור פירות שגדלו בשביעית כדרכם בכל שנה. והאיסור הוא אפילו אם הפקיר את שדהו. והקוצר כדרך הקוצרים לוקה, כיצד, כגון שקצר את כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר. וכן אסור לקצור את כל השדה בבת אחת, אלא קוצר מעט מעט לצרכי ביתו. וכן תולש מעט מעט ואוכל. ומעיקר הדין מותר לבצור אפילו בכלים המיוחדים לכך, ובלבד שיקצור מעט מעט וצורת העיבוד תהיה שונה כנ"ל. אולם היכא דאפשר טוב שלא לבצור בכלים המיוחדים לבצירה, כמו מספריים המיוחדים לכך, אלא קוצץ בסכין או בידו כדי שישנה מהרגיל. וברור שאחרי שקטף כדי צורכו ואכל את מה שקטף, מותר לו לקטוף שוב כדי צורכו, וכן על זה הדרך. [ילקו"י הל' שביעית פרק י' ס"א עמוד שכ]

ב

ומכל מקום אם עבר וקצר באיסור אין הפרי נאסר. [ילקו"י הל' שביעית פרק י' ס"ב עמו' שכב]

ג

פירות שגדלו וחנטו בשנה הששית, כיון שאין בהם קדושת שביעית מותר לבצור אותם בלא שינוי. [ילקו"י הל' שביעית פרק י' ס"ג עמוד שכב]

ד

אף לאחר שקצר או בצר לצורכו לא ידרוך ענבים בגת [מקום שדורכים על הענבים כמין בריכה קטנה], או את הזיתים בבית הבד [מקום ייצור השמן], כדרך שרגיל בכל שנה, אלא דורך וסוחט ענבים בתוך קערה, וכן בכל דבר ודבר שיכול לשנות צריך לשנות, ולא לעשות כדרכו בשאר השנים. [וראה להלן דין אוצר בית דין]. [ילקו"י הל' שביעית פרק י' ס"ד עמוד שכג]

פרק יא - איסור חרישה בשביעית

א

אסור לחרוש את הקרקע בשנת השמיטה, בין בשדה תבואה בין בשדה ירקות ובין בשדה אילן. וכן אסור לחפור בשביעית לצורך הקרקע. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"א עמ' שכד]

ב

כל העבודות הבאות להכשיר את הקרקע לזריעה, או עבודות הבאות להשביח את הקרקע לתועלת המטעים, אסורות בשנת השמיטה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ב עמ' שכז]

ג

אסור לחרוש בשביעית על ידי טרקטור או כל מכונה המיועדת לכך, ואפילו על ידי מכונה המופעלת על ידי שלט רחוק. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ג עמוד שכז]

ד

מי שקנה שדה או כרם, וכדי להוכיח בעלות על השדה רוצה לחרוש בה, אף שאין כוונתו להכין את השדה לזריעה, אפילו הכי אין לחרוש בה בשביעית. [ילקו"י שם עמוד שלא]

ה

כשם שאסור לעבוד את הארץ בשביעית, כך אסור לחזק ידי ישראלים שעובדים אותה [בלי שמכרוה על ידי הרבנות], או למכור להם כלי עבודה, לפי שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ואפילו אם אין הישראלים עובדים במלאכות שאסורות מן התורה בשביעית, אלא במלאכות דרבנן, גם בזה אסור לחזק את ידיהם. וכל זה בכלים המיוחדים למלאכת איסור בשביעית. אבל כלי שיכול להשתמש בו בהיתר, אין בו איסור מסייע. [ילקו"י שם פי"א עמו' שלא]

ו

גם חרישה לצורך השנה השמינית, דהיינו שתהיה הקרקע יפה לזריעה בשנה השמינית, אסורה, והחורש את שדהו או זיבלה בשביעית כדי שתהיה יפה במוצאי שביעית, קונסין אותו שלא יזרענה במוצאי שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ו עמוד שלב]

ז

מי שעבר וזיבל את שדהו בשביעית כדי להכינה לזריעה במוצאי שביעית, אסור לו לזורעה במוצאי שביעית. אבל אם הסיר את הזיבול ובטלה ההכנה לזריעה, מותר לו לזבלה שוב, ולזורעה בשמינית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ז עמוד שלב]

ח

אסור לעדור סביב האילן, אף אם עושה כן לצורך השנה השמינית. אך אם ידוע שהעידור סביב האילן הוא שלא ימות האילן, או שעושה ערוגה עגולה סביב לאילן לצורך ההשקייה [כדי שהאילן לא ימות], מותר לעדור לפי הצורך גם בשנה השביעית. וכשעודר

לא יעדור במחרישה, אלא במעדר בשינוי. ויש אומרים שההיתר הוא בעידור שכבר היה, וחוזר ומתקנו, אבל עידור חדש אסור. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ח עמוד שלג]

ט

וכל שכן שמותר לחפור גומות סביב הגפן כדי להשקותה, דבעץ גפן קיל טפי, כיון שאינו עושה כן לצורך השבחת גוף הקרקע, או להשבחת העץ, אלא מטרתו להכשר ההשקאה ההכרחית, שהוא דבר המותר בשביעית. וכשעודר לא יעדור במחרישה, אלא במעדר בשינוי. ויש אומרים שההיתר הוא בעידור שכבר היה, וחוזר ומתקנו, אבל עידור חדש אסור. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"ט עמוד שלד]

י

מותר לגדור מסביב לעץ צעיר [שיש חשש שיתקלקל] בכדי להגן עליו מעוברים ושבים. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא ס"י עמוד שלה]

יא

המקשקש בזיתים, ויש אומרים שהוא עידור מסביב לעץ זית, ויש מפרשים שהוא זיבול עץ הזית, אם עושה כן במטרה להברות את האילן, אסור. ואם לסתום את הפצימים מותר. [ילקו"י הלכות שביעית פרק יא סעיף יא עמוד שלו].

יב

אין לנעוץ חתיכת עץ ליד אילן צעיר כדי שיגדל ישר, ויש אומרים שלא נאמר איסור זה רק כשהוא יכול לעמוד בלא סמיכה על מעמדו, אלא שלא יוסיף להתגדל, אבל אם העץ עלול להשבר על ידי מניעת הסמיכה, או שיהיה לעץ נזק ממשי, מותר לסמוך אותו כדי לאוקמי. [ילקו"י הל' שביעית פרק יא סעיף יב עמוד שלו].

פרק י"ב - השקאה בשביעית

א

השקאה אסורה בשביעית ומכל מקום התירו חכמים להשקות שדה שאינה מסתפקת במי גשמים, אלא זקוקה להשקאה תמידית. וכן בכל השקאה שבאה למנוע פגיעה בעץ או בצמחיה, שאם לא ישקו יגרם נזק. ויש אומרים שצריך לצמצם את תדירות ההשקאה ולהגדיל את הפרשי הזמן בין השקאה להשקאה. ויש אומרים שהואיל והותר להשקות אין צריך לצמצם בהשקאה. אולם בעונת הגשמים אין להשקות כלל. [ילקו"י הל' שביעית עמ' שלח].

ב

כל מה שהותרה ההשקאה בשביעית היינו לצורך פירות המותרים באכילה בשביעית, וכן לצורך ירקות שאין בהם איסור ספיחין, כגון אלו המבוארים בדברי הרמב"ם

וכן לצורך פרחים ועשבי בשמים שאינם אסורים משום ספיחין. אבל לצורך ירקות האסורים, ודאי שאסור להשקות את השדה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ב עמוד שמ].

ג

מותר להשקות שושנים וורדים וכדו' שאין בהם איסור ספיחין. ואף שבלא ההשקאה הפירות או הירקות לא יהרסו לגמרי, אלא כל שבמניעת ההשקאה יפסדו הפירות או הצמחים רשאי להשקות את השדה כל צרכה, ואין צריך לצמצם בהשקאה. [שם עמ' שמ פי"ב].

ד

וכן עצי פרי הזקוקים להשקאה קיומית בימות הקיץ, מותר להשקותם כל שמומחה בדבר אומר שההשקאה היא לצורך, בכל אילן לפי כוחו. וכשאין לפנינו מומחה ויש ספק אם יש צורך בהשקאה או לא, יש להקל, שעל פי רוב חוסר השקאה מזיקה לאילן. ומה שהתירו השקאה לצורך, הטעם הוא מפני שאם לא ישקה תיעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו הוא מדבריהם, לא גזרו על אלו. ויש שיעצו שאם אין שם בקי שייעץ להם על ההשקאה, שימכרו את הגינה לגוי באמצעות המכירה הנעשית ע"י הרבנות כדי שלא יכשלו באיסורים אלה. אולם יש לפקפק בזה שהיא חומרא הבאה לידי קולא. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ד עמוד שמא]

ה

דשא שנזרע לנוי, יש אומרים שאין להשקותו כל שבוע שבועיים כרגיל, אלא רק כשיראה שהדשא מאבד את הברק, או שנראה בו סימן יובש. ותדירות ההשקאה בדשא תלוי באקלים וכן בסוג האדמה. ויש אומרים שכיון שהותרה ההשקאה לצורך, אין צריך להגביל את זמני ההשקאה, ומותר להשקות כרגיל, כל שההשקאה באה למנוע התייבשות הדשא. כמו שהתירו השקאה בחול המועד. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ה עמוד שמא]

ו

באופן שאסור להשקות את השדה בשביעית, יש לאסור בזה גם אם משקה על ידי צנור או על-ידי ממטרות. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ו עמוד שמב]

ז

השוטף את רצפת ביתו בשנת השמיטה, והמים יורדים דרך הצנור שבמרפסת לחצר הבית, וגורם שהמים משקין את הצמחים, יש להקל בזה אף באופן שהמים יורדים מכח דחיפתו את המים לתוך הצנור במקל-גומי. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ז עמוד שמב]

ח

מותר להתקין מזגן, או להפעילו, ולהניח את פתח הצנור פתוח לגינה גם בשנה השביעית, אף שיורדים מים מהצנור, ואין לאסור בזה משום איסור השקאה בשביעית. והדין כן גם באופן שאין הגינה צריכה השקאה ולא התירו בה השקאה. [דגבי שביעית העיקר להתיר בפסיק רישיה דרבנן, אף אם נוח לו בהשקאה זו. ובפרט בהשקאה מועטת כזו. ויש לצרף סברת האומרים דפסיק רישיה בשביעית שרי]. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ח עמוד שמה]

ט

מותר לשטוף רכב ברחוב העיר, אף שהמים יורדים לתוך גינתו, מאחר שאינו מתכוין להשקאת הגינה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"ט עמוד שמו]

י

כבר ביארנו לעיל שעציצי פרחים הנמצאים בבית תחת תקרה, מותר להשקותם בשביעית כרגיל. [ילקו"י הל' שביעית פרק יב ס"י עמוד שמו]

יא

שדה או אילנות מאכל של הפקר שצריך להשקותם, מותר להשקותם בשמיטה, דאף שאילנות של הפקר אין להשקות בחול המועד, מכל מקום בשמיטה יש לאדם שייכות לפירות, שנאמר: "ואכלו אביוני עמך", ולכן מותר להשקותם בשביעית. [שם עמוד שמז]

פרק י"ג - זיבול בשביעית

א

אסור לזבל את השדה בשנת השמיטה. והאיסור הוא בין לצורך שנת השמיטה בין לצורך השנה השמינית כדי להכין את השדה שתהיה יפה לזריעה. ואם עבר וזיבל את השדה לצורך השנה השמינית, קונסים אותו שלא לזרעה במוצאי שביעית.[ילקו"י שם עמ' שמח]

ב

מי שעבר וזיבל את שדהו בשנת השמיטה לצורך השנה השמינית, אסור לו לזורעה במוצאי שביעית אבל אם הסיר את הזיבול ובטלה ההכנה לזריעה, מותר לו לחזור ולזבלה ולזורעה בשמינית. [ילקו"י הלכות שביעית פרק יג ס"ב, עמוד שמח, וראה שם בעמוד שלב סעיף ז']

ג

כל זמן שרגילים לזבל את השדות, אסור אף להוציא את הזבל מביתו לשדה, ולעשות ממנו אשפה ולצברו במקום אחד. ואם היה לו מעט זבל בשדה מערב שביעית יכול להוסיף עליו ממה שיש לו בבית. ואחר שעבר הזמן שרגילים לזבל את השדות, מותר להוציא את הזבל לשדהו ולעשות ממנו אשפה של שיעור סאה. [ילקו"י הלכו' שביעית עמוד שמט]

ד

אם נשקפת סכנה לקיום האילן אם לא יזבל בשביעית, יש להקל לזבל בשביעית, אך יעשה כן בצמצום וימעט בזיבול עד כמה שהדבר הכרחי. ואם אפשר להסתפק בפעם אחת לא יעשה ב' פעמים. וצריך שיקול דעת מרובה אם זה בגדר הצלת האילן, ויש לצמצם ולמעט בזיבול, וכל מה שאפשר לדחות עד השנה שמינית יש לדחותה ולא יעשה אותה בשביעית. ויש אומרים שזיבול בקרקע לעולם אסור אפילו אם נעשה כדי שהאילן לא ימות, שכל עבודה בשדה וכרם לא הותרה, והותר לזהם רק כשמניח הזבל על האילן עצמו. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יג ס"ד עמוד שמט].

ה

במקום שמותר לזבל וכנ"ל, עדיף לזבל דרך ההשקאה, שבכך עושה ב' הדברים במעשה אחד, וממעט במלאכות שביעית. אולם אם אינו לאוקמי אילנא, אסור. והאיסור לזבל בחומרים כימיים הוא גם אם מערב את החומרים האלה עם מים, ומפזרם בשדה דרך השקאה. שהרי מטרתו לזיבול, ואינו לצורך אוקמי אילן. [ילקו"י שביעית פי"ג עמוד שנא]

ו

לפיכך על בעלי הפרדסים והשדות לזבל את אדמותיהם קודם ראש השנה כדי שלא יצטרכו להרבות בזיבול וניכוש הנצרכים, בשביעית. ואף אם לא יספיק לכל השנה, כל מה שאפשר למעט מהעבודות בשביעית, צריכים לעשות כן. [ילקו"י הל' שביעית פי"ג ס"ו עמ' שנא]

ז

אין לבצע שום פעולות הכנה, כולל ניכוש, ריסוס, יישור השטח או מילויו באדמה, לקראת השנה השמינית, ויש לעשות את כל הפעולות הללו רק לאחר השמיטה. [שם שנא]

ח

גם מלאכות המותרות לעשותן בשנת השמיטה במקום הפסד, טוב ונכון היכא דאפשר להקדים ולעשותן לפני השמיטה, כדי שלא יצטרכו לעשותן בשמיטה. [ילקו"י שביעית שם ס"ח]

פרק י"ד - שמיטה בפירות הארץ [הפקרת הפירות]

א

מצות עשה להשמיט ולהפקיר כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר: והשביעית תשמטנה ונטשתה. ואסור לנעול את כרמו או לגדור את שדהו, ואפילו אם גודר כדי לחלק לעניים, אסור. וכל הנועל כרמו או גודר שדהו בשביעית ביטל מצות עשה. וכן

אסור לאסוף את כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין בכל מקום, שנאמר: ואכלו אביוני עמך. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"א עמוד שנב]

ב

ומכל מקום אין הפירות הפקר עד שהבעלים יפקירו את הפירות. [ילקו"י שם עמוד שנב]

ג

ישובים בארץ ישראל הסמוכים לגבול, ויש חשש שיבואו נכרים רבים ויבוזו את הפירות, וכן אם יש חשש שיבואו בעלי חיים וישחיתו ויקלקלו את האילנות, מותר לנעול את השדה ולהושיב שומר נאמן שיפקח על הפירות. ויציין במקום בולט שכל הרוצה לקחת פירות מן השדה יכול לקבל את המפתח במקום פלוני. [ילקו"י שם פרק יד עמוד שנד]

ד

אם בעל השדה חושש לגניבת כלים הנמצאים בשדה, רשאי לנעול את החצר, ויתלה שלט בפתח השדה שהפירות הם הפקר, והרוצה לקחת פירות יבוא בשעה פלונית, או יקח המפתח מבעל הבית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"ד עמוד שנה]

ה

המשמר פירותיו, דהיינו שלא הפקיר את שדהו ומנע את הכניסה החפשית אליהם, [בלי הסיבות הנ"ל], יש אומרים שהפירות נאסרים באכילה. ויש מתירים את הפירות באכילה. והעולם נוהגים לסמוך על המקילין. ויש לנהוג קדושת שביעית בפירות אלה. והמחמירים שלא לאכול פירות אלה, תבוא עליהם ברכה ועל כל פנים אסור לקנות פירות אלה מצד אין מוסרים דמי שביעית לעם הארץ. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"ה עמוד שנה]

ו

פירות שביעית שנשארו במוצאי שביעית, מותר ליכנס לשדה וליטלם עד רביעה שניה שהיא ראש חודש כסליו של שנה שמינית, ואחר כך אין ליכנס לשדה, כי לאחר זמן זה דריכת האנשים מזיקה בשדה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"ו עמוד שנז]

ז

פירות שנה ששית הנמצאים על עצים בשנת השמיטה, אינם הפקר ואין רשות לקחתם. וכן העצים אינם הפקר, וחייבים הלוקטים להקפיד שלא יזיקו את הרכוש הנמצא בשדה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"ז עמוד שנז]

ח

אסור לבעל השדה לאסוף את פירותיו לתוך ביתו, אלא יביא מעט כדרך שלוקחים מן ההפקר, ואם הביא יותר מזה, מותר. [ילקו"י הל' שביעית פרק יד ס"ח עמוד שנז]

פרק טו - הפסד פירות שביעית

א

פירות וכן תבואה של השנה השביעית [שלא נמכרו לגוי] יש בהם קדושה, שנאמר: כי יובל היא קודש תהיה לכם. ודרשו חכמינו: מה היא קודש אף תבואתה קודש. וקדושת שביעית בפירות ותבואה של שביעית באה לידי ביטוי לכמה דברים: דרך אכילתם, מכירתם, שמירתם מהפסד, ועוד. וקדושת שביעית חלה על גידולי הארץ המיוחדים לאכילת אדם או למאכל בהמה, או המיוחדים לצורך תשמישי האדם כגון סיכת אדם או צביעה לצרכי אדם, וכן להדלקת הנר ולרפואת האדם. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו עמוד שנח]

ב

אין קדושת שביעית חלה אלא על גידולין שהנאתן וביעורן שוה, כלומר שבשעה שהאדם נהנה מהם, הם כלים ומתבערים מן העולם. אבל דבר שהנאתן אחר כילויים, כמו עצים המיוחדים להסקה, וההנאה מהם באה רק לאחר שכבר וכלו מן העולם ונשרפו ונעשו גחלים, אין בהם קדושת שביעית. וכן אין קדושת שביעית חלה אלא בדברים שההנאה שלהם שוה בכל אדם. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ב עמוד שנט]

ג

כמהין ופטריות של השנה השביעית, אף על פי שהם ראויים למאכל אדם, אפילו הכי אין בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ג עמוד שס]

ד

אין קדושת שביעית נוהגת בערלה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ד עמוד שסא]

ה

פשתן וכותנה [סיבים] שגדלו בשביעית, והם עומדים בעיקר לשימוש בתעשיית הבגדים, יש אומרים שאינם קדושים בקדושת שביעית, אף אם במעט משתמשים לשימוש אחר. ויש מחמירים בזה. ועל כל פנים בסתם אין לחוש לזה, שהרוב אינו משביעית. אולם גרעיני הכותנה העומדים למאכל בהמה קדושים בקדושת שביעית. [ילקו"י השביעית והלכותיה פרק טו ס"ה עמוד שסב]

ו

דברים שדרכם לצבוע בהם, אף על פי שהם מאכלי אדם מותר לצבוע בהם לצורך האדם, אבל אין צובעים לבהמה מפירות שביעית אפילו מאכלי בהמה, כיון שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה, ונמצא מפקיע קדושתם. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו עמוד שסה]

ז

כל דין של קדושת שביעית הם בפירות של ישראל שגדלו בקרקע של ישראל בארץ ישראל. אבל קרקעות של גויים שבארץ ישראל אין בהם קדושת שביעית. והדין כן גם בקרקעות שנמכרו לגוי לקראת שנת השמיטה. ומבית דינו של מרן הבית יוסף עשה חרם למי שמחמיר ושומר קדושת שביעית בקרקעות של גויים. [וחייבים בתרומות ומעשרות אם המירוח היה על ידי ישראל]. אבל פירות וירקות של אוצר בית דין יש בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ז עמוד שסה]

ח

מי שקנה פירות מחנות שמיטה המוכרת גם פירות נכרים וגם של אוצר בית דין, ואינו יודע אם הפירות שקנה הם מאוצר בית דין שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית, או מפירות נכרים, אין חשש איסור להחמיר ולנהוג בהם קדושת שביעית משום החרם, שיש לומר שהחרם לא היה במקום ספק. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ח עמוד שסז]

ט

פירות של שביעית ניתנו לאכילה לשתיה ולסיכה, וכל דבר שדרכו באכילה צריך לאוכלו, ודבר שדרכו בשתיה צריך לשתותו, ודבר שדרך לאוכלו חי לא יאכלנו מבושל, דבר שדרכו להיאכל מבושל לא יאכלנו חי. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ט עמוד שסח]

י

פירות וירקות שגדלו בשביעית בקרקע ישראל שיש בהם קדושת שביעית, אסור לאבדם כל זמן שהם ראויים עדיין למאכל אדם, או אפילו למאכל בהמה, שנאמר: "לכם תהיה לאכלה וגו'" ודרשו חז"ל לאכלה ולא להפסד. ולכן אם נשארו בצלחת או בקדירה פירות וירקות בשיעור ניכר, כמו תפוחי אדמה גזר ובצל וכדומה, אסור לזורקם לאשפה כמות שהם, שבכך מפסיד פירות שביעית בידים, אלא יכרוך אותם בנייר או בניילון, ויניחן בתוך פח האשפה, שאז אינו מפסידן בידים, אלא גורם להפסד, ואין איסור הפסד בגרמא. [ובפרט בפחות משיעור כזית]. ויש שמחמירים ומייחדים פח מיוחד לשיירי פירות שביעית, ורק אחר שנרקבים זורקים אותן לפח האשפה. ותבוא עליהם ברכה. [ילקו"י שם פט"ו עמ' שסח]

יא

מותר לקלף פירות וירקות של שביעית כדרך שמקלף בשאר שנים, ואין צריך להקפיד שלא לקלוף גם מעט מהפרי. ואף בקליפות הראויות למאכל אדם, כגון תפוח-עץ, אגסים, מלפפון ועגבניות. וה"ה שמותר להפריד חלקים מהפרי או הירק שאינם יפים וראויים לאכילה. והקליפות שאינן ראויים למאכל אין קדושת שביעית חלה עליהם, והרי הם

כעצים. אבל קליפות הראויות לאכילת אדם או לבהמה חלה עליהם קדושת שביעית, וכגון קליפות של תפוחי-עץ, אגסים, וכדו', ואסור לזורקן כמות שהן, שבכך מפסיד פירות שביעית בידים, אלא יכרוך אותם בנייר או בניילון, ויניחן בפח אשפה, שאז אינו מפסידן בידים, אלא גורם להפסד, ואין איסור הפסד בגרמא. ויכול גם להשהותם בשקית ניילון וכדומה, עד שיתעפשו וייראקבו ויפסלו מאכילת בהמה, ואז יוכל לזורקן לאשפה. וכן יעשה בשיירי מאכל של שביעית. אבל טרם שהתעפשו אין לזורקן לאשפה, אלא יעטוף אותם בנייר או בניילון וכדו', באופן שלא ימאסו בזריקתן לאשפה, ויניחם כך באשפה. ויש מחמירים לייחד פח מיוחד לקליפות שביעית וקליפות שאינן ראויות לאכילת אדם או בהמה או לשימושים אחרים הנ"ל, אינן קדושים בקדושת שביעית. [שם פרק טו עמוד שעא]

יב

קליפות של בננה מאוצר בית דין, כיון שהן ראויות למאכל בהמה הרי הן טפלות לפרי וקדושים בקדושת שביעית. וקליפות שאינן ראויות דינם כעצים ולא בטלי, אך אם ראויות אפילו אינן עומדות, בטלים לגבי הפרי וקדושים בקדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית שם סי"ב]

יג

קליפות של תפוזים יש אומרים שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית, מפני שנוהגים להאכילן לבהמה, וגם מפני שיש רגילים לאכול אותם על ידי טיגון או בישול בסוכר או בדבש. ויש אומרים שאין צריך לנהוג בהם קדושת שביעית, וכן עיקר לדינא. והמחמיר לנהוג בהם קדושת שביעית, ולהניחן בתוך שקית ניילון נפרדת ולהשליכן רק כך לאשפה, תבוא עליו ברכה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף יג עמוד שעד]

יד

גרעיני אתרוג שהם מרים, וכן גרעיני ענבים, גרעיני שסק, תמרים יבשים, חרובין, ותפוזים, ותפוחי-עץ, כל אלה אין בהם קדושת שביעית אחר שאינם ראויים לאכילה. וכן גרעין של מישמש, שברוב הזנים תוך הגרעין הוא מר. ולכן מותר לזורקם לפח האשפה. ואפילו גרעיני תמרים לחים ותפוחים ואגסים וחבושים שהן לחים כיון שדעתו להשליכם ואינן עשויים לאכילה כלל, אין בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סי"ד עמו' שעו]

טו

גרעיני אבטיח יש להחמיר לנהוג בהם קדושת שביעית, באופן שאין בו איסור ספיחין. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף טו עמוד שעז]

טז

גרעיני פירות שדבוק בהם מעט משיירי הפרי, כגון גרעיני שזיפים ואפרסקים, או גרעיני תמרים לחים וזיתים, או גרעיני חבושים שנשאר סביבותם מעט מבשר הפרי, יש אומרים שאסור להפסידם, שהרי עדיין הם ראויים למאכל. ולדעתם צריך לעטפם בנייר או בניילון ולזורקן לפח. ויש אומרים דכיון שבדרך כלל גרעינים אלה מיועדים להשליכם לאשפה, אין בהם קדושת שביעית, ומותר לזורקן לאשפה כרגיל. וכן עיקר כסברא זו, וכל שכן בלחלוחית בעלמא שאפשר להקל בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף טז עמוד שעז]

יז

גם להמחמירים בענין גרעיני פירות שדבוק בהם מעט מבשר הפרי, או בקליפות, הנמצא במקום ציבורי, יכול לתת הגרעינים והקליפות בשקית ניילון ומיד לזרוק את השקית לפח האשפה, בלי לחכות עד שיירקבו. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף יז עמוד שעט]

יח

פירות שביעית המיוחדים למאכל אדם, אין מאכילין אותם לבהמה חיה ועופות. ואם הבהמה הלכה מעצמה תחת התאנה ואכלה, אין מחייבים אותו להחזירה, שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול. [ילקו"י הל' שביעית פט"ו י"ח עמ' שעט]

יט

מותר להאכיל מאכל בהמה הקדוש בקדושת שביעית, לבהמת נכרי. [שם עמוד שפ].

כ

אין מאכילין פירות שביעית שגדלו בקרקע ישראל לנכרי. [ילקו"י הל' שביעית פט"ו כ' עמ' שפ]

כא

מותר לחתוך פרי אף שדעתו לאכול חציו בלבד ונמצא שגורם על ידי החיתוך לזירוז הקילקול של החצי הנשאר, דכל גרם הפסד פירות שביעית מותר ובפרט גרם שבא מכח אכילת פירות שביעית שמותר. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כא עמוד שפ]

כב

על האב לחנך את בניו הקטנים [שהגיעו לחינוך] שלא יבזבזו את האוכל שיש בו קדושת שביעית, משום חינוך, שגם באיסור דרבנן אין לאב להרגיל את בניו הקטנים לעבור על איסורי דרבנן. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כב עמוד שפא]

כג
מותר ליתן פירות שביעית לתינוק אף על פי שהתינוק באכילתו יפרר וילכלך הנשאר כדרך התינוקות ויפסיד האוכל הנשאר, משום דהוי גרם הפסד ומותר. וכן מותר ליתן לתינוק בננה שלימה [שגדלה בתחלת השביעית ויש בה קדושת שביעית] אף שיודע שהנשאר ימאס. ומה שישאר בשיעור הראוי ולא נמאס יכרכנו ויזרקנו לפח. ואם אפשר ליתן לתינוק רק חלק מהפרי בלי לגרום להפסד עדיף. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כג עמוד שפא]

כד
לא יעשה מפירות הנאכלים חיים מיני מרקחת. אך מותר לעשות מרקחת מקליפות של תפוזים הקדושים בקדושת שביעית, אבל לא ירקח את גוף הפרי.[ילקו"י הל' שביעית פט"ו סכ"ד]

כה
העושה מרקחת פירות [ריבה] מקליפות שיש בהם קדושת שביעית [הראויות לאכילה], יש לו ליזהר לאכול את הריבה קודם זמן הביעור. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סכ"ה עמוד שפב]

כו
אסור לערב פירות שביעית עם דבר מר, או לקלקל את טעמם בדרך אחרת, מפני שעל ידי זה הוא מפסיד אותם. וכן אסור לערב פירות שביעית עם תרופה, כדי להמתיק את טעם התרופה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כו עמוד שפג]

כז
יש אומרים שאין להניח שיירי אוכל בשמש או במקום שיגיעו זבובים או יתושים, או דבורים או פרעושים או כל מיני חרקים, שעל ידי זה יופסד מאכילת אדם. וכן אין להניח שיירי אוכל בחוץ במקום שהשלג ירד עליו וייפסד. ויש אומרים דכיון שאין הקלקול נעשה בידים, אין זה איסור הפסד פירות שביעית. וכן עיקר לדינא. [הל' שביעית פט"ו עמ' שפג]

כח
האוכל קומפוט שיש בו פירות הקדושים בקדושת שביעית, [או מרק שיש בו ירקות באופן שהם קדושים בקדושת שביעית], אינו מחוייב להכניס את שיירי הקומפוט [או המרק] הנשאר לפריז'דר, אף שגורם שהנשאר יתקלקל. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כח עמוד שפג]

כט
פירות וירקות של שביעית אוכל כדרכו, וכאשר גומר לאכול, המעט שרגיל להשאיר בצלחת ובקדרה אינו חושש עליו, ומותר לו לזורקו לפח אשפה, וגם לא צריך למרק את הסיר או את הצלחת, אלא רוחצם כדרכו. אולם אם נשאר שיעור ניכר שרגילים לשמור

לעצמו או לבהמתו, או להחזיר לקדרה, ועכשיו רוצה לזרוק אותו, אינו זורק לפח אשפה, אלא נוהג כנזכר לעיל. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף כט עמוד שפד]

ל

מותר לשטוף סירים וצלחות שיש בהם שיירי מאכלים הקדושים בקדושת שביעית, אף על פי ששיירי המאכל הולכים לאיבוד, כל שהכמות קטנה שלא רגילים בכל השנים לטרוח ולאסוף כמות זו. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"ל עמוד שפד]

לא

מותר לבשל מרק ירקות מירקות של שביעית, כגון עגבניות וגזר, שהרי הדרך לאכול ירקות אלה גם כשהם מבושלים או מטוגנים. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לא עמוד שפד]

לב

מותר לאכול גזר חי, וכן מותר לעשות סלט מגזר, וגם לרסק את הגזר, ולשטוף אחר כך את המכונה מהפסולת. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לב עמוד שפה]

לג

שמן של שביעית שנשאר לאחר טיגון אסור להשליכו כל זמן שאפשר להדליק בו, אלא אם כן נשארה בו כמות קטנה ביותר שרגילים לשופכו. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו עמוד שפה]

לד

מוצרים שבקופסאות שימורים שיש בהם טעם מפירות שיש בהם קדושת שביעית, כיון דקיימא לן טעם כעיקר ממילא אסור להפסיד תבשיל שיש בו טעם מפירות שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לד עמוד שפו]

לה

עצמות שנתבשלו עם פירות או ירקות שיש בהם קדושת שביעית, אין צריך לנהוג בהם קדושת שביעית, שמכיון שהטעם מבוער בתוך העצמות שוב אין חל חיוב אכילה בקדושת שביעית עליו. ויש מקום לומר שגם אין צורך ליתנם לבהמות, כיון שבזמן הזה בדרך כלל אינם עומדים לאכילת בהמות. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לה עמוד שפו]

לו

תבשיל שיש בו ירקות שיש בהם קדושת שביעית, והתבשיל נפסד והתקלקל, וכן פת שעיפשה, אין חיוב לדחוק את עצמו ולאוכלם, אחר שנפסלו מאכילה. ואף בעיבור צורה מהיום למחר, אינו חייב לאוכלו, שהרי אינו טרי וטעים כביומו. והוא הדין אפילו בטרי וראוי לאכילה אינו חייב לדחוק את עצמו ולאוכלו. ואפילו רק אינו טעים לו אינו צריך לדחוק עצמו ולאוכלו. וכן אם אינו יכול לאכול מחמת שהוא שבע, אינו חייב לדחוק את עצמו, אלא מניח בפח של שביעית, ודיו. ומכל מקום אם רוצה בכל זאת לאוכלם

באופן שראויים לאכילה על ידי הדחק, אין בזה איסור. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לו עמוד שפו]

לז

מה שהגננים רגילים לחתוך העלים המעופפים מן הירקות ולזרקם, אין צורך לאוכלם מחשש הפסד פירות שביעית, דכיון שכן הדרך לזורקם, אין בזה איסור. [ילקו"י שם סעיף ל"ז]

לח

מים שבישלו או כבשו בהם ירקות הקדושים בקדושת שביעית, וטעמם טפל, כגון שבישלו בהם תפוח אדמה, [והדרך לשופכם אחר כך], או כבשו בהם מלפפונים אין בהם קדושת שביעית, ומותר לשופכם. אך מרק ירקות, או מיץ המצוי בקופסאות שימורים של ליפתנים, אסור לשופכם אם יש בהם פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית. [שם שפח]

לט

מלפפונים חמוצים שכבשו אותם בתבלינים שונים, ואחד התבלינים [שמיר] יש בו קדושת שביעית, כגון שגדל בששית ונלקט בשביעית, צריך לנהוג במלפפונים קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף לט עמוד שפח]

מ

צמחי תבלין, אף שאינם נאכלים בפני עצמם אלא מיועדים לתיבול בלבד, אפילו הכי יש בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"מ עמוד שפט]

מא

תבלין של שביעית שהשתמשו בהם לנתינת טעם בבישול או בהכנת תה, וטעמם כבר פג, ואינם ראויים לתת טעם ולא לאכילה, מותר להשליכם לאשפה. [ילקו"י שביעית פרק טו]

מב

צמחי בושם של שביעית שעדיין יש בהם ריח, ואינו רוצה עוד ליהנות מהם, מעיקר הדין יש להקל לזרקם לאשפה גם קודם שיתקלקלו, שאין בהם קדושת שביעית. וכל שכן שלאחר שפג ריחם, שמותר להשליכם לאשפה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מב עמוד שצ]

מג

פרחים שנוטעים אותם לשם נוי, בין אם יש בהם ריח ובין אם אין בהם ריח, אין בהם קדושת שביעית. [ואמנם לזרעם ולנטעם בשביעית אסור]. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מג עמוד שצ]

מד

בשמים שנטעו אותם לשם ריח ולא לשם נוי, יש אומרים שיש בהם קדושת שביעית, ולדבריהם יש ליזהר שכאשר מחלקים במוצאי שבת או בברית מילה בשמים שחנטו בשביעית, שלא לזלזל בהם או לזרקם, אלא לשמרם ולנהוג בהם קדושת שביעית. אולם כשיש ספק אם חנטו בשביעית, או שנמכרו לגוי, אין צריך להקפיד בכל זה. ויש אומרים שגם בבשמים שניטעו במיוחד לשם ריח אין בהם קדושת שביעית, מאחר ואין מהם הנאה גופנית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מד עמוד שצב]

מה

מותר לזלף את הבתים בשנת השמיטה עם מימי ריח טוב הנעשים מתערובת סממנים ומעשבי בשמים והורד, כיון שאין עיקרן לאכילה אלא להריח. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעי' מה]

מו

בטבק הרחה העשוי מעשבי בשמים שחנטו בשביעית, אין צריך לנהוג קדושת שביעית, ובעלי טבק המשמשים את תעשיית הסיגריות לעישון, יש אומרים שיש בהם קדושת שביעית, אלא שאין בהם דין ספיחין. ולדינא נראה להקל בזה מעיקר הדין. ובלאו הכי רוב הטבק בזמנינו ברובו המוחלט הוא מקרקעות של גויים, וממילא אין לחוש בהן לקדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מו עמוד שצג]

מז

בצמר גפן אין קדושת שביעית. וכן דבש המופק מפרחי הדר, אין נוהג בו קדושת שביעית, ואין לו ביעור. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מז עמוד שצה]

מח

מותר לאכול תוצרת חלב אף על פי שהבהמות אוכלות בשביעית פירות שיש בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מח עמוד שצה]

מט

פירות שנתלשו קודם זמן הראוי להם לאכילה, מותר לעשות מהם מלוגמא, כיון שאינם ראויים לאכילת אדם. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף מט עמוד שצה]

נ

עודפי פירות שביעית שברור שלא יאכלו אותם, אסור לקלקלם, אלא יניחום עד שירקבו מעצמם. ואסור להאכילם לבעלי חיים כל זמן שראויים לאדם, ויש מתירים לגרום לקילקולם או להופכם למאכל בהמה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו ס"נ עמוד שצו]

נא

אסור לזרוע פירות שביעית, שפירות שביעית לא ניתנו לזריעה. [שם סעיף נא עמוד שצו]

נב
מוהל הרוצה להשתמש ביין של שביעית בעת המציצה בשעת המילה, לכתחלה לא יעשה כן, אחר שיין זה הולך לאיבוד, ונמצא מאבד יין של שביעית. אבל אם אין באותו זמן סמים לעצור הדם, בודאי שמותר לעשות כן ביין של שביעית. [הל' שביעית פרק טו עמוד שצו]

נג
המפריש חלה מקמח של השנה השביעית, מותר לו לשרוף את מה שהפריש בתנור, ואין לחוש בזה משום שריפת פירות שביעית. והדבר ברור שבצק מקמח שביעית חייב בחלה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נג עמוד שצח]

נד
יוצאים ידי חובת ד' כוסות בליל פסח ביין של שביעית, אם לא הגיע שעת ביעורם, שבדרך כלל אוכלים בענבים עד פסח [עיין פסחים נג.]. ויש מקילין בזה גם לאחר שהגיע שעת הביעור. וכשאין לו יין אחר אפשר להקל בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סנ"ד עמוד שצט]

נה
יזהר שלא ישפוך מן היין של שביעית באמירת דצ"ך עד"ש באח"ב, כנהוג, משום שנאמר, לאכלה ולא להפסד. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נה עמוד ת]

נו
יש אומרים דלכתחלה אין להבדיל על יין של שביעית, מכמה חששות, שהרי רגילים למלאת את הכוס יותר ממדתו לסימן ברכה, ונמצא שמאבד יין שיש בו קדושת שביעית. ועוד, שהרי הנשים נהגו שלא לשתות מכוס ההבדלה, ואם כן נחשב כממעט באכילתו. ועוד, שהרי אין המבדיל שותה את כל הכוס. וגם יש הנותנים מהיין על עיניהם, ומכבים בו את הנר, ונמצא כל זה גורם להפסד פירות שביעית. ויש אומרים שאין לחוש לכל זה, מכמה טעמים, והעיקר לדינא שמותר להבדיל על יין של שביעית, ובלבד שהמבדיל תה את כל הכוס. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נו עמוד ת']

נז
מותר ללקוט עלי התותים להאכילן לתולעי משי בשביעית, ואין בזה משום הפסד פירות שביעית, מפני שהוא גרם הפסד פירות. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נז עמוד תג]

נח
אין לקלקל טעמם של פירות שביעית על ידי שמערב בהם דבר מר. וכן אין לקלקל פירות שביעית למרות שעל ידי זה משביח ומתקן מאכל אחר. ולכן אין לכבוש ירקות [מלפפונים

או זיתים ובצלים] בחומץ, וכן אין לנקות חסה בחומץ של שביעית, כיון שאחר כך שופך את החומץ. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נח עמוד נד]

נט

אסור למשוח תבנית [בעת אפיית עוגה או פת] בשמן של שביעית, כשהמשיחה באה רק כדי שהבצק לא ידבק בתבנית. וכן אסור לערב בשמן שביעית חומרים שונים למטרת סיכה או הדלקה כיון שמפסידו מאכילה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף נט עמוד תד]

ס

מותר לסוך את הגוף בשמן של שביעית, אבל אין לסוך כלים ועצים בשמן של שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף ס עמוד תד]

סא

אין לסוך את הגוף ביין או בחומץ של שביעית, כיון שאין דרך בכך. [שם פט"ו עמוד תה]

סב

מותר להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נר שבת הואיל ונהנה מן האור, ויכול גם לברך על הדלקת נרות שבת בשמן של שביעית. ובנר חנוכה יש אומרים שאסור להשתמש בשמן של שביעית, שהרי אסור להשתמש לאורה, ויש שמתירים וסוברים שגם קיום מצוה חשיב צורך האדם להשתמש בשמן של שביעית. ואף שהסברא נוטה יותר להחמיר בזה, מכל מקום כשאין לו שמן אחר זולת שמן של שביעית, יכול לקיים מצות נר חנוכה בשמן של שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף סב עמוד תה]

סג

מותר להדליק נר נשמה ביאר-צייט או נר של בית הכנסת בשמן של שביעית, בלילה סמוך לשולחנו באופן שנהנים קצת מאורו. אבל ביום אין ראוי להדליקו משום דשרגא בטיהרא מאי מהני. ובשמן הנעשה מפירות הבאים מקרקע ישראל שנמכרה לגוי, אפשר להקל גם ביום. וכל שכן בשמן של גויים ממש, שאין להחמיר בזה כלל. [שביעית פרק טו עמ' תט]

סד

שמן של שביעית שגדל בקרקע גוי, אין בו קדושת שביעית. [ילקו"י שביעית פרק טו עמ' תיא]

סה

חמץ שהוא מחיטים של שביעית, חייבים לשורפו בערב פסח, אף שמפסידו בידים. [ילקו"י הל' שביעית פרק טו סעיף סה עמוד תיב]

סו

פירות שביעית שהיו תחת המטה, יש אומרים שאסור להחמיר בזה בדיעבד, ולאבדם, מאחר שיש איסור לאבד פירות שביעית. והעצה היא להטביל פירות אלו להסיר מהם

רוח רעה, או לשוטפם ג' פעמים במים, ובכל אופן כשאינו רוצה לאוכלם אין לאבדם בידים, אלא יניחן עד שיפסלו מאכילת בהמה וירקבו, ואז ישליכם. [ילקו"י הל' שביעית פט"ו עמו' תיב]

סז

פירות וירקות שגדלו בשביעית בחממות, מאחר שהנוטע אילן בבית, אין בו קדושת שביעית, גם פירות וירקות של החממות אין בהם קדושת שביעית, ואף שיש מי שכתב להחמיר בזה, העיקר להקל בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן לרוב הפוסקים. [יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן לא עמוד של].

פרק טז - סחיטת פירות שביעית

א

פירות שביעית שאינם עומדים לסחיטה, אסור לסוחטם בשביעית. וכן אסור לעשות דבש מתמרים ויין מתפוחים. אבל זיתים וענבים אחר שהם עומדים לסחיטה, מותר לסוחטם ולעשות מהם יין או שמן. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"א עמוד תיד]

ב

אם סחט פירות שביעית, המיץ קדוש בקדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"ב]

ג

מותר לסחוט גם תפוזים לימונים ואשכוליות של שביעית, הואיל ודרך לסוחטן. ויש מחמירים, והעיקר לדינא להקל. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז עמוד תטו]

ד

מותר לסחוט לימון לעשות ממנו מיץ לימון טבעי, או לסחוט לימון על גבי דגים מטוגנים וכדומה, כיון שהדרך בכך, וכל שדרכו בכך מותר. [ילקו"י הל' שביעית פט"ז עמ' תטז]

ה

נהגו כיום להקל לעשות גם מיץ גזר, אחר שכך הדרך כיום. ויש שכתבו להחמיר בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"ה עמוד תטז]

ו

כל יתר הפירות מותר לרסק אותם כל שדרכם בכך, אף על פי שיוצא מהם קצת מיץ, ואינו חושש להפסד שבא על ידי הריסוק. ובשביל תינוק מותר לרסק פירות וירקות שאין דרכם בכך. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"ו עמוד תטז]

ז

מותר לרסק בננה שגדלה בשביעית, וכן אבוקדו, וכדומה. [ילקו"י הל' שביעית פט"ז עמ' תטז]

ח

מותר לטחון שום או בצל כדי לערבן בקציצות. וכן אגוזים ובוטנים כדי לערבם בעוגה. אלא שצריך להקפיד שלא יערב מעט פירות שביעית בהרבה חולין, באופן שלא יורגש הטעם של פירות שביעית, כי על ידי זה מפקיע אותם מקדושתם. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"ח]

ט

יש אוסרים להפוך משקה של שביעית לאוכל, כיון שמשנה אותו מברייתו. ויש מקילין בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק טז ס"ט עמוד תיז]

פרק יז -איסור סחורה בפירות שביעית

א

נאמר בתורה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו חז"ל לכם לכל צרכיכם, לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד. ולכן אסור לסחור בפירות שביעית, או להפסידם. ויש מי שאומר שיש מצוה לאכול פירות שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"א עמוד תיח]

ב

ואמנם בחנויות השמיטה מצויים פירות וירקות שאין בהם חשש איסור, והיינו שלא נזרעו בשביעית וכדומה, וגם נמצאים שם ירקות שאין בהם איסור ספיחין. ולוקחים ירקות מעכו"ם שזרע את שדותיו באופן שאין בהם איסור ספיחין, או מישובים שאינם משטחי ארץ ישראל, שלא כבשום עולי מצרים, כמו יישובי הערבה הדרומית כאילת. או שמייבאים מחוץ לארץ, כמו הבצל שמגיע מהולנד. והמנהג פשוט שאין נוהגים קדושת שביעית בפירות שנלקחו מהעכו"ם. וממילא בחנויות השמיטה שמביאים פירות מגויים, אין כאן איסור סחורה וקדושת שביעית ותפיסת דמי שביעית, אלא החנוונים והספקים מוכרים כרגיל. [ילקו"י הל' שביעית שם ס"ב עמוד תכ]

ג

איסור סחורה בפירות שביעית חל גם על הנשים, ואין זה בכלל מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ג עמוד תכ]

ד

הדמים שקונים בהם פירות שביעית הרי הם קדושים בקדושת שביעית, ודינם כפירות שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ד עמוד תכא]

ה

מותר לאדם להשכיר עצמו כפועל לעסוק בפירות שביעית, ולקבל דמי טירחה על הטיפול בהם. ומותר לתת לעני צדקה מפירות שביעית. אבל אם נתחייב ליתן צדקה, אין לפרוע חובו ליתן צדקה מפירות שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ה עמוד תכא]

ו

אם רצה למכור מעט מפירות שביעית [כמו מזון ג' סעודות] מוכר. וכשמוכר פירות שביעית לא ימכור לא במדה ולא במשקל ולא במנין, אלא באומד בלבד, כדי שלא יהיה כסוחר בפירות בשביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ו עמוד תכב]

ז

אם רוב הפירות הם של נכרים, או שרוב השדות של היהודים נמכרו לגויים, אין איסור למכור פירות אלו במדה במשקל וכו'. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ז עמוד תכב]

ח

דמי שביעית [הדמים שהמוכר מקבל תמורת פירות הקדושים בקדושת שביעית] אין פורעין מהם את החוב, ואין עושים בהם שושבינות, ואין פוסקים מהם צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחים מהם דברים של גמילות חסדים, וצריך להודיע למקבלים שהם דמי שביעית, כדי שיאכלום בקדושה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ח עמוד תכב]

ט

אין לקיים מצות "משלוח מנות" ביום פורים מפירות שביעית. אבל אם כבר קיים מצות משלוח מנות, ומוסיף ושולח לעוד ידידים משום אחווה ורעות, יכול לשלוח גם מפירות שביעית, כיון שאין זה חוב עליו. ובלבד שיודיע לו שאֵלו פירות שביעית, כדי שישמור בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז ס"ט עמוד תכג]

י

מי שקיבל מחבירו משלוח מנות, אין המקבל רשאי להשיב לו בחזרה מפירות שביעית או מדמיהן, שמכיון שהוא חייב להשיב לו כפי המנהג והנימוס המקובל, הרי זה תשלום תגמולין שאסור בפירות שביעית, מפני שנראה כאילו פורע חובו. [ילקו"י שם פרק יז ס"י עמ' תכג]

יא

וכמו כן אסור לשלוח מדמי שביעית מתנה לחתן ולכלה לאחר שהם שלחו לו כשהיה חתן, כיון שהוא מוכרח לשלוח עתה כפי המנהג והנימוס, ונראה כאילו פורע חובו מדמי שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סעיף יא עמוד תכד]

יב

אין לתת פירות שביעית לפועליו, במקום לשלם שכר לאומנים על עבודתם. אבל מותר ליתן לפועליו מתנה בסתם, אף שיודע שבגלל מתנה זו הפועלים לא יבקשו ממנו שכרם. ומכל מקום לא ירגיל עצמו בזה, כיון שנראה כמערים. [ילקו"י שביעית פי"ז סי"ב עמ' תכד]

יג
כשם שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמרן, כך אסור לקנות פירות שביעית [אפילו באופן המותר] מאדם החשוד שלא ינהג קדושה בדמי שביעית שיקבל תמורת הפירות. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סעיף יג עמוד תכד]

יד
הקונה פירות שביעית בהקפה, דהיינו שאינו משלם עבור הפירות אלא לאחר שאכל את הפירות, אין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, כיון שהתשלום שלאחר מכן נחשב כפרעון חוב ולא כתשלום לפירות. ויש להקל לשלם את החוב אף כשהפירות עדיין קיימים, כיון ששביעית בזמן הזה היא מדרבנן. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סעיף יד עמוד תכה]

טו
במקום שיש איסור מסירת דמי שביעית לעם הארץ, ולא כולם רוצים למכור בהקפה ממש, יש שנתנו עצה לקנות בצ'יק דחוי למחרת. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סעיף טו עמוד תכב]

טז
הסוחר בפירות שביעית ואין לו אומנות אחרת, פסול לעדות. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סט"ז]

יז
פירות שביעית אין מוציאין אותם מהארץ לחוץ לארץ, וכן אין מאכילים אותם לגויים. [ילקו"י הל' שביעית פרק יז סעיף יז עמוד תכה]

פרק יח - אוצר בית דין

א
כבר נתבאר שאסור לנעול את השדה והכרם בשנה השביעית, ואמנם בתקופה שאחר בית שני ראו חכמי ישראל שהיו סוחרי שביעית שלקחו כמויות גדולות מהכרמים והפרדסים, שהיו מנצלים את זכותם לאסוף מעט פירות כדי צורכם, והיו אוספים פירות בכמויות ניכרות ומרוקנים את העצים, ומוציאים אותם למכירה בשווקים, על כן היו שלוחי בית דין יושבים על פתחי העיירות, וכל מי שהיה מביא פירות בתוך ידו, [בשנת השמיטה], נוטלים אותם ממנו ונותנים לו מהם מזון שלש סעודות, והשאר מכניסים אותו לאוצר שבעיר. ובערבי שבתות בית הדין מחלקים לכל אדם לפי גודל משפחתו. [שם פי"ח]

ב
גם כיום ישנו אוצר בית דין, וקיימים תחנות חלוקה מטעם האוצר כאשר יבואר. ואין לפקפק על ענין זה, שכבר נהגו בו גדולי הדור שלפנינו. ולכן אפשר לכתחלה לקנות

פירות מאוצר בית דין שמתנהג כהלכה [ואינו מוכר יותר ממחיר השוק] ובפרט שיש פוסקים הסוברים שמצוה לאכול פרי שיש בו קדושת שביעית. ואם בית הדין ממלא את שליחותו כדבעי, בגביית דמי ההוצאות ולא בגביית מחיר מופקע, פירות אוצר בית דין עדיפות על פירות של גויים מהיתר המכירה. ובזה אנו גם מחזקים את ידיהם של אותם גבורי כח עושי דברו, החקלאים השומרים ומקיימים כל הלכות שמיטה מתוך מסירות נפש וביטול הפרנסה. אולם אם בית הדין מוכרים את הפירות במחירים גבוהים יש לחוש בזה לאיסור סחורה בפירות שביעית, ובאופן כזה עדיף יותר לקנות פירות של היתר המכירה, מאשר לקנות פירות מאוצר בית דין, ואלו שנהגו להחמיר בהיתר המכירה יעשו התרה על שלא אמרו בלי נדר, ויוכלו מכאן ולהבא להשתמש בפירות של היתר המכירה. [שם עמ' תכט]

ג

מי שיש לו פרדס, יש אומרים שעדיף שיפקיר את הפרדס כדינו, ולא יסמוך על חלוקת הפירות על ידי אוצר בית דין הנהוג כיום. ולפחות יפקיר כמה שעות ביום את הפרדס, ובשאר היום יסמוך על החלוקה על ידי אוצר בית הדין, ופירות אלו חייבים בביעור כשאר פירות שביעית. ואחר זמן הביעור יזהר שלא לאכול פירות או לשתות יין של אוצר בית דין, עד אחר שיפקיר כדין. והעיקר לדינא שאפשר לסמוך על היתר "אוצר בית דין", ואין לפקפק בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יח ס"ג עמוד תלג]

ד

אף על פי שאסור לקצור ולאסוף פירות שביעית כמו בשאר ימות השנה, מכל מקום אין האיסור אלא על יחיד הקוצר את שדהו, אבל השליחים של בית הדין שקוצרים לצורך הצבור, רשאים לקצור לצורך הצבור בדרך הרגילה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יח ס"ד עמוד תלד]

ה

שליחי בית הדין רשאים למדוד ולשקול פירות שביעית, שאין זו מכירה רגילה. [שם]

ו

מה שאוצר בית דין גובה כסף אין זה תשלום עבור הפירות, שהרי הם הפקר ואסורים בסחורה, אלא בית הדין רשאי לשלם לעובדיו תמורת עבודתם ולגבות את הוצאותיו מן הצבור. והיינו, שהצבור משתתף בהוצאות של אוצר בית הדין. ולכן בפירות המחולקים על ידי אוצר בית דין אין איסור סחורה בפירות שביעית. והכסף שנותנים בעד הסחורה אינו נתפס בקדושת שביעית, שהרי אינו תמורת פירות שביעית, אלא דמי הוצאות בלבד. [ילקו"י הל' שביעית פרק יח ס"ו עמוד תלה]

ז

פירות שביעית הנמצאים ברשות אוצר בית דין בזמן הביעור, לא חלה עליהם חובת ביעור, והם נחשבים כמבוערים, והמקבל את הפירות מיד שלוחי בית דין לאחר הביעור, מותר לאוכלם בלי ביעור. ואם לקח לפני הביעור, יש אומרים שחייבים בביעור כשיגיע זמן הביעור, ויש חולקים ואומרים שאינן חייבים בביעור, וכן הלכה. [ילקו"י שם פרק יח ס"ז]

פרק יט - תרומות ומעשרות בפירות שביעית

א

שנת השמיטה היא הפקר, ואין בה חיוב לתרומות ומעשרות. ואמנם כל זה בפירות הקדושים בקדושת שביעית, דהיינו שגדלו בקרקע של ישראל בארץ ישראל, שכיון שנוהג בהם קדושת שביעית, ואסורים בסחורה וכו', והרי הם מופקרים, לפיכך פטורים מתרומות ומעשרות שהרי הפקר פטור מתרומות ומעשרות. וכל זה כשהפקיר את הפירות, אבל אם לא הפקיר את הפירות, הרי הם חייבים בתרומות ומעשרות בלי ברכה. [ילקו"י שם עמו' תלז ס"א]

ב

פירות של גוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל, אם גמר המלאכה [המירוח] נעשה על ידי הגוי, פירות אלה פטורים מתרומות ומעשרות כמו בכל שנה. אבל פירות של גוי שגמר מלאכתם היה על ידי ישראל, ולקחו ישראל אחר שנתלשו קודם שתיגמר מלאכתן, וגמרן ישראל חייבים בתרומות ומעשרות, וכגון הקונה ענבים מגוי שהם מיועדים לעשיית יין, ועשה מהן יין, שהיא גמר מלאכתן, חייב להפריש מהן תרומות ומעשרות, ואף שבכל שנה מברכים על ההפרשה, מכל מקום בשנת השמיטה מפריש בלי ברכה, ולוקח את המעשר ראשון לעצמו ומפריש ממנו מעשר עני ולוקח אותו לעצמו. ואמנם לגבי קדושת שביעית, בכל אופן אין נוהגים קדושת שביעית בפירות של גוי שגדלו בארץ ישראל. [שם עמ' תלז ס"ב]

ג

כאשר מפרישין תרומות ומעשרות מפירות שביעית שגדלו באדמות של גויים בשנת השמיטה, כאשר גמר המלאכה נעשה ביד ישראל, יש להפריש מעשר עני. ויש אומרים שמפרישין מעשר שני, שלא יועיל אם יפרישו מעשר עני. והעיקר כדעה ראשונה, ועל הצד היותר טוב נכון לצאת מכל ספק להפריש את המעשר על תנאי אם הוא שני או עני, ולפדותו אחר כך בפרוטה בלא ברכה. [ילקו"י הל' שביעית פרק יט ס"ג עמוד תמ/1]

ד

כל מה שראשית גידולו היה אחרי ראש השנה ונקטף בשנת השמיטה על ידי יהודים, מפרישין תרומות ומעשרות בלי ברכה. דהיינו בפירות שלא הופקרו שלדעת מרן הבית יוסף חייבים בתרומות ומעשרות, ולדעת המבי"ט פטורים גם כשלא הופקרו, ולכן יפריש בלי ברכה, וכעדות המהרי"ט. [ילקו"י הל' שביעית פרק יט ס"ד עמוד תמ/2]

פרק כ' - ארבעת המינים בשנת השמיטה

א

אין בלולב קדושת שביעית, ואפילו לולב של שנת השמיטה אין בו קדושת שביעית. [ולכן יכול להבליע בדמיו דמי האתרוג של שביעית]. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' ס"א עמוד תמ/3]

ב

בערבה אין קדושת שביעית, כיון שהיא רק לעצים, ואין בה ריח. [ילקו"י הל' שביעית שם ס"ב]

ג

יש אומרים שיש קדושת שביעית בהדסים, אם נטעום גם לשם ריח. ולכן הדסים שחנטו בשביעית המיועדים לחג הסוכות של השנה השמינית, יש בהם קדושת שביעית. ויש חולקים ואומרים שאין בהדס קדושת שביעית. וכן עיקר לדינא. ולכן מותר לקנות הדס לצורך מצות ארבעת המינים, ואין בזה איסור משום סחורה ומסירת דמי שביעית לעם הארץ. ואם חנט בששית לכולי עלמא אין בו קדושת שביעית. [ילקו"י שביעית פ"כ עמוד תמג]

ד

הדסים הבאים משדה של ישראל שעבדו בו בשביעית, והוא גם שמור, אף על פי כן יוצאים בהם ידי חובת מצות הדס. ומכל מקום טוב להחמיר שלא לקחתם למצוה. [שם תמה].

ה

מותר לבשל עלי הדס לרפואת הסובלים ממחלת הסוכר, שהרי בלאו הכי אין קדושת שביעית בהדסים, ובפרט ששתיית מים אלו הם לרפואה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' עמו' תמו]

ו

מותר להניח את ההדסים בשביעית במים כדי שלא יתייבשו, והוא הדין שמותר להניח פרחי נוי במים כדי שלא יכמושו, אף על פי שהם נפתחים במים. [ילקו"י הל' שביעית פ"כ עמ' תמו]

ז

כבר ביארנו לעיל דמה שנהגו בגידול הערבות, שגוזמים את האילן בט"ו באב ולא משאירים עלים כלל, ומשקין פעמיים בשבוע כדי שבסוכות יהיו בעץ הרבה ערבות נאות, וכן בהדסים יש ששורפים את העץ כדי שייצאו הדסים משולשים, שאין לעשות כן בשנת השמיטה, שהרי זו עבודת האילן. ומכל מקום בדיעבד אם עשה כן, מותר להשתמש בהדסים וערבות אלה. וטוב שלא להשתמש בהם לצורך ד' המינים שבלולב. [שם פ"כ עמ' תמז]

ח

אתרוג של שביעית כשר למצוה, אלא שאם הוא של שביעית יש לנהוג בו כל דיני קדושת שביעית, וכאשר יבואר. ואתרוג מן המשומר או הנעבד בשביעית, יוצאים בו ידי חובת המצוה, אך טוב להחמיר שלא לקחתו למצות ד' המינים. [ילקו"י הל' שביעית פ"כ עמו' תמח]

ט

אתרוג שהיה על העץ בשנה הששית [תשס"ז] בגודל פול, ובשביעית גדל ונעשה ככד, ונלקט בשנה השביעית, אף שחייב במעשרות כפירות שנה ששית, מכל מקום הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית, ונוהג בו קדושת שביעית. ויש אומרים שהולכים באתרוג אחר חנטה, ואם חנט בששית, דהיינו שהגיע לסמדר בששית, אין בו קדושת שביעית אף שנלקט בשביעית. וצריך לחוש לדעה הראשונה ולכן הולכים באתרוג גם אחר לקיטה, ועדיף לקטוף את האתרוג מהעץ בשנה הששית, ולא אחרי ראש השנה של השנה השביעית. שאם לא כן יצטרכו לשמור אותו בכל דיני שביעית. ובסוף שנת השמיטה יש לקטוף את האתרוג אחרי ראש השנה של שנה שמינית, ועם כל זה צריכים לשמרו בכל דיני שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' ס"ט עמוד תמח]

י

מותר למשמש בידיו באתרוג של שביעית, דאף שמפסיד הקליפה במשמוש הידים, אין בזה איסור, שהרי נטעו מתחילה אדעתא דהכי שהקליפה תהא נפסדת. ועוד, שרק הקליפה נפסדת, והפרי ראוי לאכילה, וממילא אין זה בכלל האיסור לאכלה ולא להפסד. [שם פרק כ ס"י]

יא

כבר ביארנו שאתרוג שחנט בשמיטה ונלקט בשמינית, יש בו קדושת שביעית וחייב במעשר. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' סעיף יא עמוד תנג]

יב

הקונה לולב ואתרוג מעם הארץ [שחשוד שלא ינהג קדושה בדמי שביעית] נותן לו אתרוג במתנה, ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב. כי בלולב [לדעת הרמב"ם] אין

קדושת שביעית שהוא עץ בעלמא, אבל אתרוג דמיו נתפסים בקדושת שביעית, ולכן נותן לו במתנה או מבליע לו. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' סעיף יב עמוד תנג]

יג

מותר לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה, ובלבד שיתנה שאינו בודל ממנו כל בין השמשות של ח' ימים. ויש מחמירים בזה משום גרם הפסד פירות שביעית, וכבר נתבאר לעיל שמעיקר הדין גרם הפסד בפירות שביעית מותר. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' עמוד תנד]

יד

אתרוג של שביעית מן המשומר או מן הנעבד, דהיינו שהאתרוג גדל בפרדס שהיה נעול וסגור בשנת השמיטה, ולא הפקירו את פירות השדה, וכן עבדו בקרקע להצמיח את האתרוג, וגם לא מכרו הקרקע לגוי, יש סמך גדול להמקילין לקחת אתרוג זה לשם מצוה. ויש לסמוך על המקילין אף ביום טוב ראשון שצריך לכם מדאורייתא. והמחמיר לעצמו לקחת אתרוג מהודר אחר, תבוא עליו ברכה. וכן נוהגים רבים מהיראים לדבר ה' והזהירים במצות שמיטה, לצאת ידי חובה רק באתרוג שהופקר כדין ושמתחלק על ידי אוצר בית דין. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' סעיף יד עמוד תנה]

טו

אם יש לו אתרוג ישן שכבר עבר זמנו והגיע זמן הביעור, והפקירו, לדעת הרמב"ם אין ההפקר מועיל, וצריך לאבדו. אבל לרוב הראשונים ההפקר מועיל. ולפיכך אפשר ליטול אתרוג זה למצות ד' המינים. [שהרי המנהג דלא כהרמב"ם]. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' עמוד תנז]

טז

אתרוגי ארץ ישראל של שנת השמיטה, אין מוציאין אותם לחוץ לארץ, ויש אומרים שלצורך יחיד מותר, אבל אין להסתחר בהם. ולכן אם הביאו לו אתרוג מארץ ישראל, ישלם על ההדסים והלולב, ויבליע דמי האתרוג בהם. ומכל מקום אין האתרוג נאסר ויוצאים בו ידי חובת המצוה. וכל שכן אם מכרו פרדסיהן לגוי, דשל גוי מותר להוציאם לחוץ לארץ. [ילקו"י הלכות שביעית פרק כ' סעיף טז עמוד תנז]

יז

אתרוגים הבאים מאוצר בית דין אין בהם שום חשש ופקפוק, והלוקח אתרוג כזה מרויח גם מצות שמיטה שנעשה באתרוג זה, ועל דרך שאמרו כן בכמה מצוות, שכיון שנעשה בו מצוה אחת, ייעשה בו מצוה אחרת. [ילקו"י הל' שביעית פרק כ' סעיף יז עמוד תסא]

יח

כבר נתבאר לעיל שמותר לתת שקיות ניילון על האתרוגים בעודם על העץ, כדי שלא ידקרום הקוצים ויפסלו אותם. שהרי זה בגדר "לאוקמי אילן". [ילקו"י הל' שביעית פ"כ עמוד תסב]

יט

מותר להשקות את עץ האתרוג במים הרבה, אף שעל ידי השקאה מרובה גורם שהאתרוגים יגדלו מהר. שכבר ביארנו לעיל דכל שאנו מתירים להשקות את האילן כשהוא בגדר לאוקמי אילנא, ממילא מתירים להשקות בלא הגבלה. אולם כשאין אנו מתירים להשקות כלל, וכגון בימים שיש גשם, אין להקל בזה. [ילקו"י שביעית פ"כ עמוד תסב]

פרק כא - מדיני ביעור פירות שביעית

א

פירות של שביעית מותרים באכילה כל זמן שאותו סוג של הפרי מצוי עדיין בשדה, אבל אם כלה אותו סוג מן השדה, חייבים לבער את כל הפירות מאותו מין הנמצאים בבית, שנאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". ודרשו חז"ל, כל זמן שחיה אוכלת ממין זה בשדה, אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין מן הבית. והביעור נעשה על ידי הפקר. וכשהגיע זמן הביעור אין ליהנות מפירות של שביעית, אלא צריך להפקירן. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"א עמוד תסג]

ב

חובת הביעור חלה רק על פירות וירקות שיש בהם קדושת שביעית. ואף ששנת השמיטה היא מא' תשרי עד כ"ט אלול, מכל מקום לענין קדושת שביעית בגידולי הארץ הולכים אחר זמן הגידול. והיינו, פירות, תבואה וקטניות שחנטו [שצמחו שיעור שחייבין במעשר] קודם ראש השנה של שביעית, אפילו קוטפן בשביעית, אין בהם קדושת שביעית. אבל אם הגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שביעית, אף שגידולן היה אחרי השביעית, נוהג בהן קדושת שביעית, ובתבואה וקטניות נוהג בהן איסור ספיחין.[שם עמ' תעא].

ג

אורז, דוחן, פרגין, שומשמין ופול המצרי, שזרעו לזרע, הולכין בהן אחר גמר הפרי, ולכן אם נגמרו לפני ראש השנה דינם כפירות ששית, ואם נגמרו אחר ראש השנה אסורין משום ספיחין. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ג עמוד תעב]

ד

חובת הביעור חלה רק על פירות וירקות שיש בהם קדושת שביעית ושגדלו וחנטו ונבטו בשביעית ונלקטו בזמן מסויים, וכגון ירקות שצמחו בששית ונכנסו לשביעית ובה הם נלקטים - שאז חייב להפקירם. שהרי בירק הולכים אחר לקיטה, והלקיטה הרי היתה בשביעית, ונוהג בהם כל דיני קדושת שביעית, אף שרוב גידולם היה בשנה הששית,

ולהרמב"ם, ירקות שנלקטו בשביעית אסורים משום ספיחין. ופירות שחנטו בששית ונכנסו לשביעית אין חיוב להפקירם, שבפירות הולכים אחר חנטה. ולכן פירות שחנטו בשביעית ונלקטו מהעץ רק בשנה השמינית, מצוה להפקירם, ואפילו בשמינית. [ילקו"י שביעית פרק כא ס"ד]

ה

פירות הדר, כגון לימון, תפוז, אשכוליות, שחנטו בששית אפילו נלקטו בשביעית, אין בהם קדושת שביעית, וחייבים בתרומות ומעשרות. אבל אם חנטו בשביעית אפילו נלקטו בשמינית, יש בהם קדושת שביעית, ופטורים מתרומות ומעשרות כדין כל פירות שביעית, כשהפקירן בעל השדה. [ולענין אתרוג - ראה להלן]. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ה עמוד תעב]

ו

ההפקר חל על הייבול בלבד, שהוא הפירות והירקות, ולא על הזמורות הענפים והעצים. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ו עמוד תעג]

ז

לאחר זמן הביעור, אם לא הפקירם בזמן הביעור, חייב לבערם ואסורים באכילה לכל אדם. אולם אם לא הפקיר מתוך אונס ושכחה, יפקיר כשנזכר והפירות מותרים באכילה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ז עמוד תעג]

ח

האיסור לאכול פירות שביעית לאחר הביעור חל גם על הנשים כשם שחל על האנשים. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ח עמוד תעג]

ט

אין קדושת שביעית נוהגת אלא בפירות שגדלו בקרקע של ישראל, אבל פירות שגדלו בקרקע של גוי אין קדושת שביעית בהן. ולכן כל דיני קדושת שביעית אינם אלא בפירות וירקות שגדלו בשדה של יהודי שלא נמכר לגוי, אבל קרקעות של יהודים שנמכרו לגויים אין בהם קדושת שביעית, ואין צורך לבערם. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"ט עמוד תעד]

י

ההפקר שעושים צריך להיות בפני שלשה [מאוהביו], ויש אומרים שצריך להוציא את הפירות שברשותו ולהניחן על פתח ביתו, ואומר: אחינו בני ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול. וחוזר ומכניס לתוך ביתו, ואוכל והולך עד שיכלו. ויש אומרים שאין צריך להוציאו מרשותו לרשות הרבים, ודי בכך שיודיע שמפקירו בפני שלשה. וכן עיקר לדינא. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא ס"י עמוד תעד]

יא
גם לאחר הביעור הנ"ל, שהפקיר את הפירות וחזר וזכה בהם הוא או אחרים, נוהגים בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא סעיף יא עמוד תעה]

יב
מי שיש לו מאכל בהמה בבית, ואותו סוג מאכל כלה מן השדה, יש לו לקיים מצות ביעור. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא סעיף יב עמוד תעו]

יג
כשם שחלה חובת ביעור על פירות שביעית, כך חלה חובת ביעור גם על דמי שביעית, כגון שמכר ענבים וקיבל דמים, הרי הדמים חייבים בביעור כשיגיע זמן הביעור של הענבים. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא סעיף יג עמוד תעו]

יד
פירות שאין ידוע בבירור זמן ביעורם, יש אומרים שיבערם [יפקירם] מיד ביום שהתעורר הספק, ויוכל אחר כך לזכות בפירות ולאוכלם, ולמחרת יחזור ויפקירם ויזכה בהם, וכך ינהג כל יום עד שיצא הספק מלבו, וידע שכבר עבר זמן ביעורם. ויש אומרים שכשיש ספק מתי זמן הביעור לא מועיל שמפקיר אם חוזר וזוכה בהם, אלא יפקירם ולא יזכה בהם עד לאחר שידע בבירור שהגיע זמן הביעור. [ילקו"י הל' שביעית פכ"א סי"ד עמוד תעז]

טו
כיון שהעצה האמורה בסעיף הקודם להפקיר בכל יום היא קשה לביצוע, על כן נהגו להפקיר את הפירות ביום תחלת הספק, ולהכניסם לבית בחזקת מופקרים, כלומר שיתכוין שלא לזכות בפירות אלו כל זמן הספק. וצריך להודיע בזמן ההפקר, שאף על פי שהוא מכניס את הפירות לביתו, הרי הם מופקרים ועומדים, והרשות לכל אדם לבוא ולקחתם בכל עת שירצה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כא סעיף טו עמוד תעח]

פרק כב - מצות ביעור ביין של שביעית

א
בשנה השמינית [שנת תשס"ט] יש לקיים מצות ביעור ביין של שביעית, שיש בו קדושת שביעית. והזמן שבו יש לקיים הביעור ביין של שביעית הוא ערב פסח. [ילקו"י שם עמוד תעט].

ב
מי ששכח ולא ביער את היין שיש לו בביתו בערב פסח, רשאי לבער עד שביעי של פסח. [ילקו"י הל' שביעית פרק כב ס"ב עמוד תעט]

ג

אופן הביעור הוא על ידי שיפקיר היין בפני שלשה אנשים, ולאחר מכן רשאי לזכות בו ולשתותו. ואין צריך להוציאו מרשותו לרשות הרבים, ודי בכך שיודיע שמפקירו בפני שלשה. ואין לקיים מצות ביעור על ידי שישפוך היין ויבערנו ממש מן העולם. [שם עמ' תעט]

ד

יוצאים ידי חובת ד' כוסות בליל פסח ביין של שביעית, אם לא הגיע שעת ביעורם, שבדרך כלל אוכלים בענבים עד פסח. ויש מקילין בזה גם לאחר שהגיע שעת הביעור. וכשאין לו יין אחר אפשר להקל בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כב ס"ד עמוד תפג]

ה

אם נזכר שלא הפקיר היין בליל הסדר, מותר להפקירו בליל הסדר. [שם ס"ה עמ' תפג]

ו

יין של שביעית שנעשה מענבים שגדלו בקרקע של גוי, אינו חייב בביעור כלל. ואדרבה, אין הדבר ראוי כלל להחמיר ולבערו אפילו על ידי הפקר. והוא הדין ליין של "היתר המכירה", דהיינו שגדלו הענבים בקרקע של ישראל שנמכרה לגוי לפני שנת השמיטה, שאין בו קדושת שביעית כלל, ואין לקיים בו מצות ביעור. [שביעית פכ"ב עמ' תפד]

ז

יין של שביעית שהפקירו בערב פסח, נכון להחמיר לנהוג בו קדושת שביעית, ולא להשתמש בו לצורך כיבוי נר הבדלה, או לשפוך ממנו בליל הסדר בשעת ההגדה שאומרים עשרת המכות. ומכל מקום אם אין לו יין אחר, מותר לשפוך ממנו כשאומר עשרת המכות בליל הסדר. [ילקו"י הל' שביעית פרק כב ס"ז עמוד תפה]

ח

טוב להחמיר שאחר שהפקיר היין, יאמר בפירוש שאינו מתכוון לזכות בו עד שיעבור הפסח. ומכל מקום מעיקר הדין רשאי לזכות בו זמן קצר לאחר שהפקירנו. [שביעית פרק כב].

ט

אם עבר הפסח ולא הפקיר את היין של שביעית, היין נאסר ואין לו תקנה יותר על ידי הפקר, וצריך לשופכו ולאבדו מן העולם. אולם כל זה אם עשה כן במזיד. אבל אם שכח ועשה כן בשוגג, או באונס, יפקיר גם אחר הפסח והיין מותר בשתייה. [שביעית פכ"ב עמ' תפז] פרק כג - איסור ספיחין

א

ספיחין הם כל מיני תבואה וקטניות וירקות שצמחו בקרקע בשנת השמיטה [קרקע שלא נמכרה לגוי], בין מן הזרע שנפל בה לפני השביעית, בין מן העיקרים שנקצרו וחזרו וגדלו. ומן התורה מותר לאוכלם ככל פירות שביעית שניתנו לאכילה אלא שחכמים אסרום באכילה, מפני שראו שנתרבו עוברי עבירה, שהיו זורעים בשביעית בסתר והיו אומרים שהם ספיחין שגדלו מאליהן, לפיכך גזרו חכמים ואסרו באכילה אף את הזרעים שגדלו מאליהם. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"א עמוד תצ]

ב

ומכל מקום אותם ספיחים שעומדים לאכילה לא אסרום אלא באכילה, אבל מותר ליהנות מהם. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ב עמוד תצב]

ג

ירקות שגדלו בקרקע שנמכרה לגוי בשביעית, [וכן בקרקעות שנמכרים לגוי על ידי הרבנות, לסומכים על היתר המכירה] אין בהם איסור ספיחין, וכן אין בהם קדושת שביעית, שלא גזרו על הספיחים אלא מפני עוברי עבירה, והגויים אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם. ולכן כל דין ספיחין אינו אמור לגבי ירקות שנמכרו לגוי. וגם באופן שהישראל עבר ועבד בקרקע שלו שנמכרה לגוי על ידי הרבנות, אין בירקות שנזרעו איסור ספיחין, אחר שהקרקע נמכרה לגוי. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ג עמוד תצג]

ד

זרעים שהתפתחו כששהו במחסן וכדומה, אין בהם איסור ספיחין ופטורים מן המעשרות. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ד עמוד תצד]

ה

פירות האילן אין בהם גזירת ספיחים, כיון שבודאי העץ לא נשתל בשנה זו, וכן לא גזרו על מיני צמחים שאין רוב בני אדם זורעים אותם, או על גידולי שדה וגינה שצמחו במקומות שאינם מיועדים לזריעה, כיון שאין דרך בני אדם לזרוע במקומות אלו, ויש להם סיבות מסויימות שלא לזרוע במקומות אלו. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ה עמוד תצד]

ו

וכן בננות אין בהם גזרת ספיחים, אף שהם פרי האדמה, מאחר שאף אם ינטעו אותם בתחלת השנה לא יעשו פרי עד השנה השניה. וגם הוא צמח רב שנתי. ומכל מקום נוהג בהם קדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ו עמוד תצד]

ז

שיחים רב שנתיים, שנותנים פירות יותר משנה אחת, אין בהם איסור ספיחין בשנתם השניה, שמהם מצוי רוב התוצרת בשווקים. וכגון, נענע, פאפיה ועוד, אין בהם דין ספיחין. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ז עמוד תצח]

ח

אין קדושת שביעית בטבק עישון, וממילא גם אין בזה איסור ספיחים. [ילקו"י שם עמ' תצט]

ט

פרחים בין אם נטעו אותם לשם ריח, ובין אם נטעו אותם לשם נוי בעלמא, אין נוהג בהם דין ספיחין. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג ס"ט עמוד תצט]

י

יש אומרים שבנענע יש איסור ספיחין, אחר שכיום רגילים לזורעו במיוחד. ויש חולקים ואומרים שאין בו איסור ספיחים, אחר שהוא צמח רב שנתי. והעיקר לדינא להקל בעלי נענע, אחר שהוא צמח רב שנתי. וגם להמחמירים בזה אין האיסור לדעתם אלא באכילה, אבל בהנאה מותר, שכל ספיחין מותרים בהנאה, ולכן מותר להריח עלי נענע של שביעית. ואף אם נטע את עלי הנענע בעיקר לשם ריח, אין נוהג בו דין ספיחין. [שביעית פרק כג ס"י]

יא

כבר ביארנו לעיל דעלי נענע שגדלו בשביעית בקרקע ישראל, ונתנום בתוך תבשיל, אם בטל טעמן הרי אלו מותרין לכל דבר לכולי עלמא, ומותר לזורקן. אבל אם נשאר בהם טעם עדיין הם בקדושת שביעית. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג סעיף יא עמוד תקב]

יב

אין איסור ספיחין אלא במאכל אדם, אבל במאכל בהמה אין איסור ספיחין. [שם סעיף יב]

יג

ירקות שצמחו בשנה הששית, ונכנסו לשנה השביעית לפני שהגיעו לעונת המעשרות דהיינו שצמח, ושיעור שחייבין במעשר, יש אומרים שאסורים משום ספיחין. ויש אומרים דכל שהושרשו בשנה הששית די בזה שלא יהיה בהם איסור ספיחין. ובשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן יש להקל. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג סעיף יג עמוד תקה]

יד

ירקות שצמחו והתחילו לגדול בשנה ששית, ונגמרו ונלקטו בשנה השביעית, אינם אסורים משום ספיחים, אף שעיקר גידולן ולקיטתן בשביעית, אבל נוהג בהם קדושת שביעית, שבירק הולכים אחר לקיטה. ולדעת הרמב"ם, ירקות שנקטפו בשנה השביעית, אף שנגמרה גדילתן בשנה הששית, אסורים באכילה משום ספיחין. והעיקר כדעה

הראשונה שהיא דעת רוב הראשונים. ומכל מקום המחמיר כדעת הרמב"ם תבוא עליו ברכה. ומכל מקום יש להעדיף יבול יהודי כזה, כדי לחזק את החקלאים היהודים לשמור שמיטה ושיהיה להם פרנסה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג סעיף יד עמוד תקו]

טו

גידולים האסורים משום ספיחים, מצוה לעקרם ולהניחם שירקבו מאליהם. וכל זה הוא דוקא כשזרע באיסור, או במקום שיש חשש מראית העין שזרע בשביעית, כגון שיש בשדהו ירקות רכים, וכבר עבר זמן מתחילת שנת השמיטה בכדי שהיה אפשר לזרוע ירקות אלו ויגיעו לגודל זה. והעוקר ספיחין יזהר שלא ילקט אותם דרך לקיטה, דהיינו ללקט את החלק הנאכל בלבד, אלא יעקור אותם מן השורש. [ילקו"י הלכו' שביעית עמוד תקי]

טז

ירקות שנזרעו ונלקטו בשנה השביעית, אסורים משום איסור ספיחין. ואיסורם איסור עולם, גם אם ישהה אותם עד שיגדלו ירקות בשנה השמינית בכיוצא בהן. וירקות שגדלו בשביעית ונלקטו בשנה השמינית, אסורים באכילה, ואין תולשים אותם ביד, אלא חורש כדרכו, ובהמה רועה כדרכה. ועד מתי הם אסורים, עד שיעור זמן שירקות אלו היו גדלים, אף אם היו נזרעים בשמינית. ואז מותרים אפילו נלקטו בשמינית לפני זמן זה. ואם הגיע יום ראשון של חנוכה, מותרים אפילו הירקות שלא הגיע זמן שיעשו כיוצא בהם. ואף אם נלקטו בשמינית לפני חנוכה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג סעיף טז עמוד תקיא]

יז

עד מתי ספיחי שביעית אסורים במוצאי שביעית, מראש השנה ועד חנוכה, ומחנוכה של שנה שמינית ואילך הותרו כל הירקות שאינם ידועים כספיחי שביעית. אבל דבר הידוע כספיחי שביעית לא הותר אף אחר חנוכה, עד שיוודע שמין זה כבר עשה פרי בדומה לספיחים. וכגון כל הירקות המאוחסנים כמו בצל שום וכדומה. [והזורע ספיחי שביעית אחר שביעית, הגידולים מותרים]. ויש לעקוב אחר הפרסומים במודעות השונות לגבי איסור ספיחים בגידולים שונים. [ילקו"י הל' שביעית פרק כג סעיף יז עמוד תקיב] [מהלכות שמיטת כספים, ראה להלן בחלק חושן משפט סימן סז]

פרק כה - היתר המכירה בשביעית

א

אין ספק שמן הראוי והנכון לכל היראי וחרד לדבר ה' לקנות פירות וירקות בשנת השמיטה אך ורק מחנויות שומרי שמיטה, שאינם מסתמכים על היתר המכירה המתבצע על ידי הרבנות הראשית. שהרי בזמנינו הדבר אפשרי בנקל שלא לסמוך על

"היתר המכירה". וכבר אמרו חז"ל על שומרי שביעית: "גבורי כח עושי דברו". ובפרט יש להזהיר להחמיר בזה בגינות נוי וכדומה, לשמור בהם כל דיני שמיטה, ולא להיזדקק להיתר המכירה כלל, אחר שכיום אין שעת הדחק לסמוך על היתר זה. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה פרק כה סעיף א. עמוד תקצא. יחוה דעת חלק ד' סימן נג עמוד רסז. וראה באורך בשו"ת יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן לז, קונטרס השמיטה מעמוד רנז עד עמוד רצג. ואמנם יש הטוענים דמה שהחקלאים ממנים את הרבנות הראשית כשליח למכור הקרקעות לגוי, הוה להו כשליח לדבר עבירה, לדעת האומרים שיש כאן איסור לא תחנם, אלא שיש כאן ספק ספיקא, שמא הלכה כדברי האומרים שאף בשליח לדבר עבירה, המעשה קיים, ושמא הלכה כהאומרים שבשוגג יש שליח לדבר עבירה, והרבנים שמוכרים לגוי שוגגים הם שחושבים שהלכה כדברי הפוסקים שהמכירה מועילה. ואף שיש חזקת מרא קמא לבעלי הקרקעות היהודים, שפיר מהני ספק ספיקא נגד חזקת מרא קמא, ושלא כמ"ש החזו"א שהמכירה בטלה משום שאין שליח לדבר עבירה, אלא המכירה קיימת מכח ספק ספיקא. ובלאו הכי לקושטא דמילתא ליכא בהכי איסור לא תחנם, שבמכירת קרקעות לישמעאלי שאינו עובד עבודה זרה ליכא משום לא תחנם. ויגיד עליו רעו, לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם, כמבואר ברמב"ם ספר המצוות מצוה נא. והן מטעם שכל שעושים כן לטובת היישוב שפיר דמי וכמ"ש הגאון ישועות מלכו. ואכן מוכרים דוקא למוסלמי המאמין באל אחד, ולא לנוצרי, ואף להגירסא שהביאו בדברי הרמב"ם בהוצאת פרנקל, שהוא דוקא בגר תושב, כבר כתב בכס"מ פי"א ממאכלות אסורות ה"ז, דהיינו שהוא מבני דת דלא פלחי לע"ז. ע"ש. וזו כוונת הרמב"ם בספר המצוות. וע"ש בהגר"א סי' קכד סק"ד דלרבותא נקט גר תושב דאפ"ה אוסר בשתיה. ועוד, שהרי יש עוד צירופים לענין לא תחנם, שכל שמוכר לטובת הישראל ליכא בזה איסור, וכן כשמוכר לזמן לא שייך איסור זה].

ב

הפירות שגדלו בקרקעות הנמכרות לנכרי, אין עליהם קדושת שביעית, ומותרים בסחורה, ולהוציאם מא"י לחו"ל, כי בדרבנן כגון בסוריה, יש כח לנכרי להפקיע מקדושת הארץ, ושביעית בזמן הזה אף בארץ ישראל היא מדרבנן, ואם נגמרה מלאכתם ע"י ישראל, שעשו מענבים יין, ומזתים שמן, חייבים בתרומות ומעשרות (בלי ברכה). ואם הישראל עובד בשדהו אחר שנמכרה לנכרי, יש לו על מה לסמוך. [יביע אומר י' יו"ד סי' מב עמ' רפ].

ג

חנות של פירות וירקות, והחנוני ירא שמים, נאמן בשנה השביעית לומר שהפירות והירקות שבחנות, נקנו מחקלאים שמכרו שדותיהם לנכרי באמצעות הרבנות הראשית, ואין בהם קדושת שביעית. ואין צורך לברר הדבר כלל. [יביע אומר ח"י חיו"ד סימן מד עמוד רצג].

ד

בעלי שדות וכרמים הנזקקים להיתר המכירה שעל ידי הרבנות הראשית, טוב ונכון שישאירו חלקת אדמה קטנה שאותה לא ימכרו, ולא יעבדו בה כלל בשנת השמיטה כדי לקיים לכל הפחות בחלקה מסויימת מצוה דרבנן של ושבתה הארץ לכם. [ילקו"י שם פכ"ה ס"ב]

ה

יש אומרים שאחר שהקרקע נמכרה לגוי באמצעות הרבנות, מותר מעיקר הדין לישראל לעבוד בקרקע כהרגלו, אפילו מלאכות דאורייתא [כן הוא דעת רש"י]. ויש חולקים ואינם מתירים אלא מלאכות דרבנן. וכיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, ספק דרבנן לקולא, ולכן מעיקר הדין אפשר לסמוך על דעת רש"י וסיעתו להקל בזה אפילו במלאכות דאורייתא, אך מהיות טוב, ראוי ונכון שלא להקל במלאכות דאורייתא, אלא במלאכות דרבנן, ומלאכות דאורייתא יעשה על ידי גוי. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה ס"ג עמוד תרכה]

ו

אשה הרוצה להקל ולסמוך על היתר המכירה בשביעית, ובעלה רוצה להחמיר בזה, ואינו יכול לשכנעה להחמיר, אינו יכול לכופה על כך, ויחמיר על עצמו בלבד, או שיעשה התרה על מנהגו שנהג להחמיר, וגדול השלום מאד. ונכון להשפיע על האשה על ידי רבנים שתנהג לחומרא כמנהג החרדים לדבר ה', ובפרט בזמנינו שצבור הצרכנים יכולים להחמיר בשמיטה בנקל, ואיזו היא אשה כשרה, העושה רצון בעלה. אך אין לבטל את השלום בית בשביל דבר שיש רבים הנוהגים בו היתר. [ילקו"י הל' שביעית פר' כה ס"ד עמו' תרכז]

ז

מי שנהג לקנות רק מחנות שומרי שמיטה, וקשה לו להמשיך במנהגו מכמה סיבות, ורוצה מעתה לקנות מחנויות שמוכרות פירות וירקות על פי היתר המכירה, ומבטל מנהגו לגמרי, צריך לעשות התרה על שלא אמר "בלי נדר" בעת שהתחיל להחמיר על עצמו בזה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה ס"ה עמוד תרכח]

ח

מי שנוהג להקל בשנה השביעית לסמוך בשעת הצורך על היתר המכירה, וקונה פירות מהשוק החופשי, ומתארח אצלו מי שנוהג להחמיר בזה, ואוכל רק מפירות וירקות שגדלו בקרקע של גוי ממש, שאין בהם איסור ספיחים, אסור לו להכשילו בדבר שנוהג בו איסור, וחייב להודיעו והם יחושו לעצמם. ואם הנוהג להחמיר התנה מראש שהוא עושה כן "בלי נדר", יוכל לסמוך לאכול משל בעל הבית הנוהג להקל, אפילו בלי התרה,

אם רוצה בכך. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה פרק כה ס"ו עמוד תרכט. יחוה דעת חלק ד' סימן נג עמוד רסז]

ט

מי שאינו סומך על היתר המכירה של הרבנות הראשית, יכול להתארח ולאכול בכלים של מי שסומך על היתר המכירה. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה ס"ז עמוד תרלא]

י

פירות הגדלים בקרקעות של ישראל שנמכרו לגוי על ידי הרבנות הראשית ב"היתר המכירה", אין צריך לנהוג בהם קדושת שביעית, בין לסחורה בין לביעור, בין להוציאם לחוץ לארץ, שהרי הופקעו מקדושת שביעית כדין פירות של גויים ממש. [ילקו"י שם עמ' תרלה]

יא

אף יוצאי ארצות אשכנז אין להם להחמיר לנהוג קדושת שביעית בפירות של גויים, ואף לכתחלה מותר לאכול מפירות אלה בלא קדושת שביעית כלל, שכבר גזרו על זה בנידוי וחרם. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה ס"ט עמוד תרלז]

יב

אף מי שאינו סומך על היתר המכירה מותר לו לקנות פירות האילן מאדם שסומך על היתר המכירה ועושה סחורה בפירות אלו ואין לחוש בזה לאיסור סחורה בפירות שביעית כיון שלמוכרים יש הוראת היתר. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה ס"י עמוד תרלז]

יג

מי שנזהר בפירות שביעית ואינו סומך על היתר המכירה, ועברה שנת הביעור ולא היה לו יין לקידוש, ושמע קידוש ממי שסומך על היתר המכירה יוצא ידי חובת קידוש על היין בשמיעתו מהמקדש שנוהג בו היתר. [ילקו"י הל' שביעית פרק כה סעיף יא עמוד תרלח]

הלכות ביקור חולים

הלכות ביקור חולים ואבלות - סימן א

א

מצוה לבקר את החולה, ויש אומרים שהיא מצוה מן התורה. ויש אומרים שהיא מצוה מדברי סופרים. ובכל אופן אין מברכין על מצוה זו מכמה טעמים. [ילקו"י אבלות סימן א' עמוד לז]

ב

מצוה זו נוהגת גם אם החולה שוכב בבית חולים, וישנם רופאים ואחיות המטפלים בו במסירות, ודואגים למחסורו, שבכל זאת מצוה ליכנס אליו לבקרו כדי לעודדו, ולבקש

עליו רחמים, שהוא בכלל ואהבת לרעך כמוך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף ב עמוד מא]

ג

כתב בשאלות דרב אחאי גאון, שלא ילך לבקר את החולה לבדו, אלא יקח עמו לביקור עוד שנים. אולם אין זה לעיכובא, אלא לכתחילה היכא דאפשר. [ילקו"י אבלות סי' א' ס"ג עמו' מב]

ד

עיקר מצות ביקור חולים היא לכתחלה שילך בעצמו לבקר את החולה, אם יש באפשרותו לילך לבקר, ואינו יוצא ידי חובת המצוה בשלימותה על ידי הטלפון, או על ידי מכתב השואל בשלומו. אמנם בקשת רחמים על החולה יכולה להיות אף שלא בפניו, וכגון שעושה לו "מי שברך" במנין לעשרה אנשים, והתפלה הרצויה ביותר על החולה היא בפניו, [אז אינו מזכיר את שמו בתפלה כמבואר לקמן]. ומי שאינו יכול לבקר את החולה בעצמו, טוב לטלפן אליו או לשלוח מכתב לחזקו ולעודדו בדברים. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד פרק א' סעיף ד, עמ' מג. יחוה דעת חלק ג' סימן פג עמוד רעט]

ה

אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, ובלבד שלא יטריח עליו. ואם החולה שוכב על המיטה, מותר לשבת על כסא או ספסל, וכיום לא נהגו לדקדק שלא לבקר החולה בג' שעות הראשונות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' ס"ה עמ' מד]

ו

אין החולה צריך לעמוד בפני המבקרים אותו, אפילו אם הם תלמידי חכמים וזקנים, אך אם ירצה להחמיר על עצמו ולעמוד בפניהם, רשאי להחמיר, ואין בזה משום "כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט". ובכל אופן ספר תורה שעובר לפני החולה, צריך החולה לעמוד מפניו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' ס"ו עמוד מו. וע"ע ביביע אומר ח"ג יו"ד סי' כז]

ז

גם הנשים חייבות במצות ביקור חולים. אך אשה נשואה שרשות בעלה עליה, פעמים והיא פטורה ממצוה זו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף ז עמוד מז]

ח

יש אומרים שאשה יכולה לבקר איש חולה, וכן להיפך, ובלבד שלא יתייחדו לבדם. ויש חולקים ואומרים שאין זו מדת צניעות שאשה תבקר איש, או ההיפך, אלא אשה תבקר אשה, ואיש יבקר איש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף ח עמוד מז]

ט

חולה שנפל למשכב שאין לו מי שישמשנו זולת אשתו בזמן טומאתה, אפילו הוא חולה שאין בו סכנה, מותרת לשמשו, כגון להשכיבו ולסומכו ולהקימו, ולהאכילו ולהשקותו ולהלבישו ולהנעילו, או לפשוט בגדיו ולחלוץ נעליו, ואין צריך לומר שמותר לה להושיט מידה לידו, או לקחת מידו, כל שיש צורך בכך, שמכיון שהוא חולה ותשש כוחו אין יצרו מתגבר עליו כל כך, ואין לחוש שיבואו להרגל עבירה, שאין דרך האשה להרגילו לעבירה. אבל אם יש לו מי שישמשנו זולתה, אין להתיר לה לשמשו. ומכל מקום אפילו אם אין לו מי שישמשנו זולתה, טוב שתזהר שלא תגע בבשרו ממש, אלא על ידי הפסק מפה או בגד או כפפות אם אפשר בכך, ואם אי אפשר אלא אם כן נוגעת בבשרו מותר, ורק שתזהר ביותר עד כמה שאפשר לה להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו, ומהצעת המטה בפניו, שכיון שדרך חיבה הן יש לחוש יותר פן יתגבר עליו יצרו ויבואו להרגל עבירה. ואם אי אפשר בשום פנים להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו, יש להתיר גם בזה. ובמזיגת הכוס אפשר בנקל למזוג הכוס על ידי שינוי, כגון ביד שמאל. וכל זה בחולה שחלה כל גופו, והוא זקוק לאחרים לתומכו ולסעדו, אבל אם חש בראשו וכיוצא בזה, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור. [טהרת הבית חלק ב' עמוד רח ורכד].

י

נדה חולה אסור לבעלה ליגע בה כלל ועיקר, אלא ישכיר לה אשה שתטפל בה. ואם אין מי שיטפל בה והיא חולה שיש בה סכנה, או שיכולה להגיע לידי סכנה אם ימנע ממנה טיפול, יכול לטפל בה. [ילקו"י שם סי' א' ס"ט עמ' מח. טהרת הבית ח"ב עמ' רכד]

יא

נהגו שגם מי שהיה לו ריב עם חבירו מבקר את חבירו החולה, ואין לחוש לכך שיסברו שהוא שמח במחלתו, ואדרבה על ידי כך ירבה השלום בישראל. ואם המריבה ביניהם היתה גדולה, נכון שקודם שיבוא לבקרו ישלח אליו שליח שרוצה לבקרו, וכשיתן לו רשות ילך אצלו לבקרו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף י עמוד מח]

יב

מותר לבקר חולה גם בשבת, ויאמר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ואף אם כבר ביקרו בימות החול, ורוצה לבקרו שנית גם בשבת, אין בכך כל מניעה, שהרי אין שיעור למצות ביקור חולים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יא עמוד מח]

יג

מותר לעשות "מי שבירך" לחולה בשבת, ויאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ויש מוסיפים ורחמיו מרובים ושיבתו בשלום, ואנו אין מנהגינו להוסיף כן. וכאשר

עושים מי שבירך לחולה, לא יאמרו הוא יברך את החולה פלוני וכו', אלא יברך את פלוני וכו', ולא יתארהו בתואר החולה, שלא יתרע מזלו. ולעולם יכלול את החולה בתוך שאר חולי ישראל, שמתוך שכוללו עם אחרים תפלתו נשמעת יותר. [ילקו"י אבלות סי' א סי"ב עמ' מט]

יד

אין לחלל שבת כדי לשלוח "פדיון נפש" לצדיק, או להתקשר לצדיק, או לבני הישיבה, בכדי שיתפללו על חולה מסוכן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יג עמוד נ]

טו

מבקרים חולי נכרים מפני דרכי שלום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' א' סעיף יד עמוד נב]

טז

עיקר מצות ביקור חולים היא לצורכו של החולה, לראות מה יוכל לעשות עבורו, וכן לעודד את רוחו, ולבקש עליו רחמים. ויבקש בלשון בקשה, כגון יהי רצון וכו', ולא יאמר סתם שיהיה בריא, דאינו לשון בקשה. ויספר לו סיפורים משמחים שירחיבו את לבו, או שיחדש לו חידושים נאים להסיח את לבו מחוליו. [ומטעם זה כתבנו לעיל שמצות ביקור חולים נוהגת גם כשהחולה נמצא בבית חולים ויש מי שמטפל בו]. [ילקו"י אבלות סי' א סעיף טו עמו' נב]

יז

אף על פי שמצות ביקור חולים אין לה שיעור, וככל שאדם ירבה לבקר את החולה הרי זה משובח, מכל מקום ישתדל שלא להכביד על החולה, שפעמים וקשה עליו הדיבור, או שצריך לצאת לצרכיו והוא מתבייש לומר לו כן. ולכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה, שאין מבקרים לא חולי מעיים, ולא חולי העין, ולא לחולי הראש, ולכל החולים שהדיבור קשה להם. [נדרים מא: ש"ע סי' שלה ס"ח. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף טז עמוד נב]

יח

כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם שבעיר [ועדיף חכם שמחזיק ישיבה ומלמד תורה לרבים], שיבקש עליו רחמים ויברכהו. ואיתא בזוהר הקדוש, שנהגו לעשות "מי שבירך" לחולים בבית הכנסת, בשעת הוצאת ספר תורה, שאז מתעוררים הרחמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יז עמוד נב]

יט

אע"פ שחייב אדם לדרוש ברופאים, מכל מקום יזהר שלא לסמוך עליהם לבד, אלא יבטח בה' כי יקימנו, שאפילו תשע מאות תשעים ותשע מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות ניצול. ואפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. ויחלק צדקה לפי ערכו, כדכתיב, וצדקה תציל ממות. ולעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה,

שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יח עמו' נג]

כ

הדבר פשוט שאין לעשות "מי שבירך" בבית הכנסת אלא למי שהוא חולה ונפל למשכב, אבל לא לכל מי שחש בראשו, או שנחלה מחמת הקור וכדומה. [ילקו"י שם עמ' נג]

כא

המתפלל על החולה אינו צריך להזכיר את שמו, שהרי משה רבינו התפלל על מרים ואמר, "אל נא רפא נא לה", ולא הזכיר את שמה כלל, במה דברים אמורים כשמתפלל על החולה בפניו, אבל אם היה מתפלל על החולה שלא בפניו, יזכיר שם החולה ושם אמו, "פלוני בן פלונית". ואם אינו יודע שם אמו, יזכיר אותו בשם אביו "פלוני בן פלוני". ואם אינו יודע שם אביו ושם אמו, המנהג לומר "פלוני בן חוה". והמתפלל על החולה, יכול לשנות מלשון הפסוק, ולומר בתפלה "אל נא רפא נא לו". [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן א ס"כ עמ' נג]

כב

חולה שהכביד עליו חוליו, משנים את שמו, שזהו אחד מן הדברים הקורעים את גזר דינו של החולה, ועל ידי כך יתכן שיזכה לחיים טובים. ויקראו בתחלה בשם הנוסף, ואחר כך בשמו הקודם. [ר"ה טז: עבודת הקודש קונ' סנסן ליאיר. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כא עמוד נו]

כג

חולה שהוסיפו לו שם, ולא נתחזק בשמו הנוסף שלשים יום כשהוא בריא, ונפטר לבית עולמו, אין צריך להזכיר את השם שהוסיפו לו, הן בהשכבה שעורכים עבורו, והן במצבה. [גשר החיים פרק א' אות י'. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כב עמ' נו]

כד

לכתחלה אין לקרוא תהלים לרפואת חולה קודם חצות הלילה, וכן לצורך אשה המקשה לילד. אלא יקרא פתח אליהו או פרקי משנה וכדו'. או ילמד תנ"ך עם פירוש רש"י. אולם אם אינו יכול לקרוא פרקי משנה ורוצה לקרוא תהלים עבור אשה המקשה לילד, וכל כיוצא בזה, יש לו על מה לסמוך. ושלא לצורך חולה מותר לקרוא תהלים אחר חצות. ובליל שבת ויום טוב יש להתיר לקרוא תהלים כל הלילה. [ילקו"י שם סי' א' סכ"ג עמו' נו]

כה

המתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד, כגון אבי מורי עטרת ראשי וכדומה, לפי שאין גבהות לפני המקום, אלא יאמר, עבדך אבי פלוני בן פלונית. וכן כשמתפלל

על אמו החולה, יאמר, אמתך אמי פלונית בת פלונית. ואם מתפלל על רבו החולה, או על תלמיד חכם חולה, יאמר, עבדך רבי פלוני בן פלונית. [שם סי' א' סעי' כ"ד עמוד נז]

כו

המתפלל על חולה ומזכיר את שמו ושם אמו, ובעבר אמו היתה חולָה והוסיפו לה שם, צריך להזכיר את החולה בשמו ובשם אמו כולל מה שהוסיפו לה כשהיתה חולה. והני מילי שהוסיפו לה שם ונתרפאה. וכן לפעמים היו קורין לאמו בשם שהוסיפו לה. [שם]

כז

כאשר קוראים מזמור יענך ה' ביום צרה לרפואת אשה, צריך לומר המזמור כלשונו בלא לשנות. [מור וקציעה. מחזיק ברכה סק"ב. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כו עמוד נט]

כח

המזכיר פסוק דרך תפלה ותחנון באמצע שומע תפלה, וכדומה, ורוצה לשנות מלשון רבים ללשון יחיד, אין בכך מניעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כז עמוד נט]

כט

הרואה מודעה ובו בקשה להתפלל על חולה מסויים, יש מי שאומר שצריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפלה. אולם אין זה חיוב מן הדין, אלא מצד חסד עם הבריות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כח עמוד ס]

ל

גר צדק מותר לו להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דווי, שה' יתברך ישלח דברו וירפאהו, ואין לאסור בזה כלל. וכל שכן אם הגוי בעצמו מבקש שיתפללו עליו, שמראה שיש לו אמונה בה' יתברך, שלא יפלא ממנו דבר. [ילקו"י אבלות סימן א' סעיף כט עמוד ס. יחוה דעת חלק ו' סימן ס' עמוד שא]

לא

מי שיש לו גוי המתעסק עמו במסחר, וחלה, מותר להתפלל עליו שיחיה, או ליתן צדקה לתלמידי חכמים שיתפללו לרפואתו. ובפרט אם יהיה קידוש ה' על ידי התפלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף ל עמוד סא]

לב

הרוצה להוסיף בברכת רפאינו בקשה לרפואה שלימה, יאמר קודם כי אל רופא רחמן ונאמן אתה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שתרפאיני רפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף, כדי שאהיה חזק בבריאות גוף ונשמה לקיום תורתך הקדושה, ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל. וכשרוצה להתפלל על חולה אחר, יאמר, יהי רצון וכו' רפא נא את פלוני בן פלונית, רפואה שלימה בתוך שאר כל חולי עמך ישראל. אולם אם

מתפלל על חולה בפניו, אינו מזכיר את שמו. וממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חבירו בשומע תפלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף לא עמוד סא].

לג

יש מי שכתב, שאם היה החולה אחד מבני ביתו, רק אז יכול להתפלל עליו בברכת רפאינו, אבל אם היה החולה אחד מחבריו, אינו מתפלל עליו אלא בשומע תפלה. דחשיב כצרכי רבים שאין מבקשים עליהם אלא בשומע תפלה. [אור לציון]. אולם לדינא אין לחלק בזה, ובכל אופן יכול לבקש רחמים לרפואה שלימה בברכת רפאינו. ומכל מקום כבר נתבאר שממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חבירו בשומע תפלה. [ילקו"י שם עמוד סב].

לד

יפה תפלת החולה על עצמו יותר מתפלת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל. [עמ' סג]

לה

חולה מסוכן שהרופאים נתייאשו מלרפאותו, והוא שוכב מחוסר הכרה זמן ממושך כצמח, אף על פי שבודאי שאסור לנתק אותו מהמכשירים שהוא מחובר אליהם, מכל מקום מותר להתפלל עליו שימות וייגאל מיסוריו. ומכל מקום אין לעשות כן אלא בעצת חכם, שידון בכל מקרה לגופו. [ויש שכתבו שרק לאנשים זרים מותר להתפלל על חולה מסוכן שימות, אבל לבנים אין לעשות כן]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מא, ובמהדורת תשס"ד עמו' סג]

סימן ב' - דיני הרופא והחיוב להתרפאות

א

חיוב גדול על החולה להתרפאות כדרך כל הארץ, ואסור לו להמנע מלהתרפא בדרך טבעית. וכל המתעצל בזה וסומך על הנס אינו אלא מן המתמיהים, ודעת שוטים היא זאת, וקרוב להיות פושע בעצמו, ועתיד ליתן את הדין על כך, וגם אם מכוין בשביל מצוה, עליו לידע דהוי מצוה הבאה בעבירה. וגם מי שנחלה בחולי פנימי, חייב להתנהג על פי דרך הטבע, וללכת אל הרופא, ולהתנהג כפי הוראת הרופאים, אלא שיתלה בטחונו בה' יתברך, והחונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, שיתן בלב הרופאים להבין ולהשכיל ולדעת שרשי המחלה ודרך רפואתה, והמונע עצמו מללכת לרופא, הרי זה מתחייב בנפשו. [ילקו"י אבלות מהדורת שנת תשמ"ט עמוד כט, ובמהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף א עמוד סו]

ב

יש בריפוי משום מצות השבת אבידת גופו, וגם משום מצות ואהבת לרעך כמוך, והחיוב לרפא הוא בין אם החולי הוא של סכנה או צער ואיבוד אבר. ואף אם הרופא הוא מכובד

וזקן חייב לטפל בכל חולה, גם כאשר הדבר כרוך בבזיון או בטירחא לרופא הזקן. וצריך הרופא לטפל בחולה אפילו אם הוא חולה סופני, הנוטה למות, בכל התרופות והטיפולים הרפואיים. וחלילה לקרב את קיצו של חולה סופני, כדי להקל על סבלו על ידי ניתוקו מהמכשירים. ועל קרובי המשפחה לוודות שהרופאים מזינים את החולה על ידי זונדה וכדומה, ומטפלים בו כיאות, ויש לעקוב אחר פעילות הרופאים כיון שיש בהם המזלזלים בטיפול בחולים סופניים כאלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף ב עמו' סט]

ג

אף על פי שאין לחולה לתת מבטחו ברופאים אלא בהשי"ת שהוא רופא כל בשר, מכל מקום צריך החולה להשמע לכל הוראות הרופאים, ולא יסמוך על הנס. ולכן אם הרופא אומר שעל ידי שהחולה יתענה ביום הכפורים יבוא לידי ספק סכנה, צריך לשמוע לקול הרופא, ולאכול ביום הכפורים [פחות פחות מכשיעור כמבואר בילקו"י מועדים, הלכות יוהכ"פ]. שספק פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. ואם החולה נוהג בחסידות ומחמיר על עצמו ומתענה, אינו עושה נכון על פי התורה, שהרי אמרה התורה וחי בהם, ודרשו חז"ל ולא שימות בהם. ומצוה רבה להסביר לחולה בטוב טעם ודעת על ידי רבנים בעלי השפעה, שאם יחמיר בזה, ענוש יענש בידי שמים, ושב ורפא לו. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' לב, ובמהדו' תשס"ד עמו' סט. יחו"ד ח"א סי' סא. יבי"א ח"ד חו"מ סי' ו' אות ד'. הליכו"ע ח"ד עמו' קמב]

ד

רופא יהודי המחלל שבת בפרהסיא, יש אומרים שאין למהר לסמוך עליו כשאומר שיש בדבר סכנה וצריך לחלל שבת, ובפרט ברופאים שהם כופרים בתוה"ק, ובזדון לבם מייעצים כמעט עוד יותר להדיח בענין אכילת איסורים ובימי תענית יותר מעכו"ם, וממהרים לומר, שאם לא יאכל אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן. ויש חולקים. ולדינא, יש להכיר את מהות הרופא אם הוא בעל מצפון שאינו רוצה להכשיל אחרים, ואינו אנטי-דתי, יש לסמוך על דבריו, דספק נפשות להקל. אבל אם הוא אנטי דתי וניכר שאומר לחלל שבת מתוך זלזול וכדומה, אין למהר לסמוך עליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד לב, ובמהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף ד' עמוד עב. יביע אומר חלק ז' חאו"ח סימן נג אות ו']

ה

חולה שהוצרך לאכול ולשתות ביום הכפורים מחמת סכנה, אינו צריך לאכול שלא כדרך הנאתו, וכן אינו צריך למנוע עצמו ממאכל שיש בו מלח ותבלין, או ממשקה שיש בו

סוכר, אלא אוכל ושותה כדרכו, ואין בדבר אלא חומרא. וכן לגבי מעשה שבת דהוי מדרבנן, דבודאי שאין להחמיר לחולה שיש בו סכנה להצריכו לשתות קפה או תה בלי סוכר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף ה עמוד עג]

ו

כשיש רופא ירא שמים ושומר מצוות, ולעומתו יש רופא חילוני אך בקי יותר בתורת הרפואה, יש להעדיף לטפל אצל הרופא הבקי, ולא אצל הירא שמים שהוא פחות בקי בטיפול במחלה זו. אך אם שניהם שוים בחכמת הרפואה, יש להעדיף לטפל אצל הרופא הירא שמים ושומר מצוות. וכן כשיש מוהל שהוא מומחה ורגיל במלאכת המילה, ולעומתו יש מוהל שאינו רגיל כל כך במלאכה זו, אך הוא תלמיד חכם וצדיק, יש להעדיף את המוהל המומחה, על פני המוהל הצדיק. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף ו' עמו' עד]

ז

לרופא אסור ליטול שכר החכמה והלימוד, אבל מותר לו לקחת שכר הטורח והבטלה. [שאלמלא היה רופא היה יכול להשתכר במקום אחר]. [ילקו"י אבלות תשמ"ט עמ' לג, ומהדו' תשס"ד עמ' עו].

ח

מותר להתרפאות על ידי רפואה סגולית, בדבר איסור, במקום שיש פיקוח נפש, וא"א בדרך היתר, באופן שהסגולה בדוקה, והאיש מומחה וירא שמים. ורופא גוי שבא לרפאותו בלחש, מותר, והוא שלא ידע שמזכיר שם אלילים. אבל אם יודע שמזכיר שם אלילים, אסור אפילו אם יודע שודאי ימות. ואם הוא אפיקורוס, אפי' סתם לחש אסור. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ב' ס"ח עמ' עז. יבי"א ח"א יו"ד סי' ט אות ז'. וח"ד יו"ד סי' ב' אות ז', וח"ה או"ח סי' לב אות ה]

ט

יש אומרים שמותר לחולה, אפילו אין בו סכנה לאכול ולהתרפאות מאכילת המומיא, שהוא בשר אדם מת שחונטין אותו בסמים, ומתרפאין בו. ויש חולקים ומתירים בזה במקום צורך גדול. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ב' סעיף ט, עמוד עח. ילקו"י איסור והיתר כרך ב']

י

חולה צהבת שכתבו בספרים שרפואתו על ידי סגולה לקחת יונה על טבורו, שתשאב את מחלתו והיונה תמות על ידי כך והחולה יתרפא, ולפי חוזק המחלה צריך לקחת לכך מספר יונים ולנהוג בהם כאמור, מותר להשתמש בסגולה זו, ואין לחוש משום איסור צער בעלי חיים, כיון שהוא לצורך רפואת האדם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ב' ס"י.

ילקוט יוסף שבת כרך ד' עמוד מג. שוב יצא לאור שו"ת יביע אומר חלק ט, ושם חלק יו"ד סימן לב עמוד שלב, כתב כדברינו]

יא

יש אומרים שחייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית. ויש חולקים. אולם כל זה בספק סכנה ממש, אבל כשיש קצת ספק סכנה ויותר נוטה אל ההצלה ולא אל הסכנה, רשאי אדם להכניס עצמו לכך. ולכן חולה כליות באופן רציני שנשקפת סכנה לחייו, ולדברי הרופאים המומחים הסיכון של התורם כליה אחת מכליותיו, הוא אחוז קטן מאד, ולמעלה מתשעים וחמשה אחוזים יוצאים מהניתוח בריאים ושלמים ומאריכים ימים ושנים, רשאי חבירו או קרוב משפחתו לתרום כליה אחת, להציל חייו של אדם מישראל הנתון בסכנת נפש ממש, ומצוה קעביד משום לא תעמוד על דם רעך, וכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וראויה מצות הצלת נפשות זו להגן עליו אלף המגן. ומכל מקום בודאי שיש לעשות כן רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו"י אבלות שם עמוד פ'. יחוה דעת חלק ג' סימן פד עמוד רפב. יביע אומר ח"ט חו"מ סימן יב]

יב

ניתוח פלסטי אשר חדשו הרופאים בזמן הזה, להוציא קרום עין מן המת, [קרנית], ומרכיבים אותו בעין הסומא, ועל ידי זה רואה כאחד האדם, מותר לסומא להתרפאות בזה, מבלי לדעת מהיכן השיגו הרופאים את הקרנית שעומדים להשתיל בעיניו אם ממת ישראל או ממת גוי, ואפילו בעיר שרובה ישראל. אולם רופא דתי שעומד ושואל אם מותר לו לנקר עיני המת ישראל לצורך הניתוח פלסטי הנ"ל, אין לנו להורות לו היתר כלל, בעיקר מפני ניוול המת, ורק אם המת ציוה כן מחיים להרשות לרופאים לעשות דבר זה, אז יש מקום לסמוך על המתירים בזה בשעת הדחק הגדול, באופן שקשה מאד להשיג זאת ממתי עכו"ם. אבל אם אפשר לעשות כן מקרומי עיני מתי עכו"ם, אין להתיר כלל להשתמש בקרומי עיני מתי ישראל. ולכן מי שיש לו אפשרות כספית לערוך את הניתוח בחוץ לארץ, עדיף שיעשה כן, אחר ששם רוב הקרניות הם ממת גוי. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ב' סי"ב עמוד פא. וסוף הסעיף מיביע אומר ח"ג דף קצ טור א', וע"פ הוראת מרן אאמו"ר שליט"א למעשה]

יג

חולה שזקוק לעירוי דם, ואין בבית חולים דם של יהודי, מותר לקבל עירוי דם משל גוי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מב, ובמהדורת תשס"ד סימן ב' סעיף יג עמוד פא]

יד

מי שבא להציל אדם מעלפונו וגרם לו מיתה באונס, וכן רופא שיצאה תקלה מתחת ידו וגרם למות החולה על ידי אונס, מן הדין פטורים הם, ואינם צריכים לתשובה וכפרה, אבל מהיות טוב יתנו ממון לצדקה לעילוי נשמתו של הנפטר, ויאמרו תהלים לעילוי נשמתו, וסר עונם וחטאתם תכופר. וכן אשה שגרמה למיתת הילד שלה בעת שינתה, יש להקל עליה, ולא להחמיר בתעניות וסיגופים. [יביע אומר ח"ח בהערות לרב פעלים חאו"ח סי' לו].

טו

מותר לאדם לבטח את עצמו בביטוח חיים, ואין בזה משום חוסר אמונה ובטחון בה' יתברך, ובלבד שהכל יעשה על פי ההלכה על יסוד תורתינו הקדושה. ויש להוסיף סעיף בפוליסת הביטוח, שהכל נעשה על פי היתר עיסקא, כדי להנצל מאיסור ריבית, וכמו שנהוג בבנקים בישראל. ואם קיים סעיף בנספח לביטוח, למקרה מות בתאונה, הקובע כי לחברת הביטוח תהיה הזכות לבדוק את הגופה ולבצע בה ניתוח שלאחר המות, בדרך שתראה לה, יש להזהיר שעל פי ההלכה אין מקום להתיר להסכים לסעיף זה, שעוון נתיחת מתים וניוולם הוא עוון חמור ביותר. [ילקו"י אבלות שם עמו' פא. שו"ת יחוה דעת ח"ג סי' פח]

סימן ג' - חולה שמת לו מת

א

חולה שמת לו מת ויש חשש שאם יודיעוהו תיטרף עליו דעתו, או שיבא לידי ספק סכנה, אין להודיעו, אפילו אם הוא בן על אביו [שיש חשיבות גדולה באמירת קדיש וכו']. ואין מספידין ואין בוכים בפניו, שלא ישבר לבו. וכל מי שמת לו מת ולא נודע לו, מעיקר הדין היו צריכים להמנע מלומר לו, משום שנאמר מוציא דיבה הוא כסיל. ואף שידע שהוא חולה ומתפלל עליו והוי תפלת שוא, עם כל זה אין לומר לו. ואף בכתיבה או על ידי רמז אין להודיעם. ורק כששואל על קרובו אם הוא חי אין לשקר, שנאמר מדבר שקר תרחק, אלא יאמר בלשון דמשתמע בתרי אנפין. וכיום נהגו להודיע על פטירת ההורים לבנים כדי שיאמרו קדיש. וגם כשיש כמה בנים מודיעים לכולם. וכן אם אין לו בנים ויש לו אב וכדומה, נהגו להודיעם כדי שיאמרו קדיש. ונהגו לרמוז גם לבנות כדי שיבואו להלוייה ולנהוג דיני אבלות. וכן פשט המנהג להדפיס מודעות אבל בכדי להודיע לצבור את זמן ההלויה של הנפטר, ואין לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. [שם סי' ג' ס"א, וסי' י' סי"ג]

ב

מי שמצבו הבריאותי קשה ומסוכן, והרופאים דורשים להודיעו על כך, לכתחלה לא יעשו כן על ידי הבן, אלא על ידי אחרים. ויעשו הכל על פי עצת חכם, שכבר נתבאר שפעמים אין לגלות לחולה שהוא חולה מסוכן, שמא יצטער צער רב והדבר יגרום לקיצור ימיו ושנותיו ח"ו. וגם כשהחולה נמצא במצב של ערפול חושים, אין לדבר על מחלתו בפניו, כי יתכן וישמע כל מה שמדברים אודותיו ויחלה יותר. [ילקו"י אבלות סי' ג' סעיף ב עמוד פו]

ג

החולה במחלה הידועה ל"ע, מן הראוי שלא לפרסם הדבר לאף אחד בתחלה, שעל ידי זה אולי ירחם ה' ויתרפא. ואמנם אם הכביד עליו חוליו, מותר לפרסם הדבר לרבים שיתפללו עליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ג' סעיף ג עמוד פז]

סימן ד' - וידוי החולה

א

נטה למות אומרים לו התוודה, ואומרים לו: הרבה התוודו ולא מתו והרבה שלא התוודו ומתו, ובשכר שאתה מתוודה אתה חי. וכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתוודות בפיו יתוודה בלבו. ואם אינו יודע להתוודות, אומרים לו, אמור: מיתתי תהא כפרה על כל עוונותי. ומיהו כל זה דוקא בנוטה למות, שיש לחוש שמא ימות פתאום בלא וידוי, אך בלא זה אין לומר לו כן, שסכנה היא לו, שיחשוב שנוטה למות וישבר לבו ויזיק לו. וכל הדברים האלו אין אומרים לא בפני עם הארץ, ולא בפני נשים, ולא בפני קטנים, שמא יבכו וישברו את לבו. ולכן יש להוציא הנשים והקטנים מן החדר בעוד החולה חי, אם נוטה למות ח"ו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ד' סעיף א, עמוד פח]

ב

סדר וידוי של שכיב מרע הוא: מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל החטאים והעונות ופשעים, שחטאתי ופשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן, וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים. [ואם ירצה להאריך ולומר את הוידוי הארוך של רבינו נסים שאומרים ביום הכפורים, הרשות בידו]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ד' עמוד פח]

ג

שכיב מרע שאמר תנו מאתים דינר לבניו של שמעון, אין לתת מאתים דינר לכל אחד מהבנים, אלא יתנו סך הכל מאתים דינר והבנים יחלקו סך זה בשווה. [ילקו"י סי' ד' עמוד פט]

סימן ה' - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין - [סימן שלט]

א

ראוי לכל אחד שלפני פטירתו יסדר צוואה בכל עניניו. ובפרט אם הלוה או הפקיד אצל אחרים, או הפקידו אצלו. ואמנם אם חוששין שאם יגידו לו שיצווה לביתו תיחלש עליו דעתו ויחמיר מצבו, לא יאמרו לו כן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ה' סעיף א עמוד פט]

ב

ראוי לכל אדם לצוות את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרך ה' לעשות צדקה ומשפט ולהורותם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. והחכם יכתוב צוואה לבניו על פי מה שמכיר מעלתם, ולא יכביד עליהם בדבר שחושש שמא לא יקיימו. שמצינו שיותר מקפידים ומענישים מן השמים על העובר על צוואת אביו ממה שעובר על דברי תורה ויהיו מוסיפים פשע וחטאה ח"ו. כמו כן ראוי שיחלק נכסיו בסדר נאות, על מנת שלא תישאר אחריו קטטה ומחלוקת, ויחיו לאחר מותו באהבה ואחוה ושלום, ויקיימו בניו: "מכבדו בחייו ומכבדו לאחר מותו" על ידי קיום הצוואה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ה' ס"ב עמ' צ]

ג

מי שיש לו שני בנים, האחד חכם שתורתו אומנותו, והאחר מחלל שבת בפרהסיא ובוזה את דבר ה', מותר לו להעביר את הנחלה מהבן שהוא מחלל שבת ועובר על איסורי תורה, לטובת הבן החכם שתורתו אומנותו. ומכל מקום החכם עיניו בראשו להתנהג במתינות לבל ידחה אבן אחר הנופל, אולי יש תקוה שיחזור למוטב, ושב ורפא לו. וטוב שיפקיד חלק מן הירושה בידי אדם נאמן, בתנאי גמור כתנאי בני גד ובני ראובן, שאם אחר כך יחזור הבן בתשובה, או שיהיה לו זרעא מעליא, יקבל חלק מהירושה שלו, ואם לאו יתננו לבנו החכם, או לצדקה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ה' ס"ג עמוד צ'. יבי"א ח"ח חו"מ סימן ט אות ד']

ד

לפי ההלכה אין הבנות יורשות עם הבנים. אך אם הבנים רוצים לוותר מחלקם לטובת הבנות וליתן להם בתורת מתנה כדי למנוע מחלוקת ועגמת נפש, יגשו אל בית הדין הרבני שבעיר, ויקנו מידם בקנין גמור ושלם, או בקנין אגב, על פי דין תורה. אבל חלילה לפנות לבית משפט חילוני [ללא היתר בית דין רבני], וכל התובע את חבירו לבית משפט שלהם, גדול עוונו מנשוא, והוא בכלל מה שאמרו על הדן אצל שופט גוי, שהדן אצלו הרי הוא כמחרף ומגדף, ומרים יד בתורת משה רבינו, ולא שייך בזה טענת דינא דמלכותא דינא, דלא אמרינן הכי אלא במקום שיש תועלת והנאה למלך, מה שאין כן

בחוקים ומשפטים של הערכאות שאינם תואמים את ההלכה, ואין בהם תועלת למלך, בודאי שאין לומר בהם דינא דמלכותא דינא. ובפרט שהשופטים עצמם פסולים לעדות ופסולים לדון, וגם השופטים הדתיים הנמצאים בבתי משפט שלהם, הרי הם פסולים לעדות ופסולים לדון, מאחר שהם מרימים יד בתורת משה שפוסקים נגד דעת תוה"ק. [ילקו"י אבלות סימן ה' סעיף ד עמוד צב. יביע אומר ח"ב סי' א' אות ח. וחלק ה' סימן א' אות ו'. יחוה דעת חלק ד' סימן סה]

ה

הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, ואסור לעשות שום דבר לקרב את מיתתו. ולכן אין מעצימין עיניו של גוסס עד שתצא נפשו, וכל הנוגע בו הרי זה שופך דמים. ומטעם זה נהגו בירושלים שאחר הפטירה אין נוגעים במת אלא עד אחר כחצי שעה, ורק אחר כך מורידים אותו מהמטה ומפשיטים את בגדיו כשהוא מכוסה בסדין, ומניחים את רגליו כנגד היציאה. ובמקומות אחרים יש נוהגים להמתין רק כעשרים דקות. [ילקו"י שם עמוד צג]

ו

נוהגים שבשעת יציאת הנשמה או סמוך לה פותחים את חלונות החדר, ובשעת המיתה יזהרו שלא יצא שום אבר מהמטה, אך בשעת הגסיסה יזהרו שלא לגעת בו כלל, רק יעמידו כסאות מסביב כדי שלא יוכל להוציא ידיו או רגליו מחוץ למטה. [ילקו"י שם עמ' צג]

ז

אסור לחצוב קבר לחולה מסוכן הנוטה למות, עד שימות, ובשעת הצורך יעשו שאלת רב. והאיסור הוא אף אם אין החוצב נמצא עם הגוסס בבית. ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר, שלא יקברו בו המת באותו היום, כי יש סכנה בדבר. ומכל מקום במקום צורך יש להתיר לחברא קדישא לחפור כמה קברים, ולכסות אותם בנסרים, אפילו שעובר על הקבר לילה שלם, או כמה לילות. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' מא, ובמהדו' תשס"ד עמ' צד]

סימן ו' - דין מים שבשכונת המת

א

המנהג לשפוך את כל המים שבשכונת המת, דהיינו שני בתים מכל צד, חוץ מהבית שהמת בתוכו. ומים אלה אסורים בשתיה, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש ואין להקל בזה. וכל החומרות שהוסיפו בזה האחרונים, כגון להצריך לשפוך אף את המים הרחוקים יותר משלשה בתים מביתו של המת, יש להם על מי שיסמוכו. [ילקו"י אבלות מהדורת

תשמ"ט עמוד מג, ובמהדורת תשס"ד סי' ו' עמ' צה. וראה עוד ביביע אומר חלק י' סימן לז מ"ש בדין מים שבשכונת המת].

ב

מים שבשכונת המת לא אסרו אותם אלא לשתותם, אבל לרחוץ בהם פניו, ידיו ורגליו, בודאי שאין לאסור, וכן אם עשה בהם נטילת ידים, עלתה לו הנטילה, והוא הדין שמותר לכבס הבגדים ולהדיח הרצפה במים אלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ו' סעיף ב עמוד צה]

ג

המים שבחביות שעל הגג, וכן בדודי שמש, מותרים בשתיה, ואינם נאסרים כלל, וגם המים הנמצאים בצינורות הבתים, ובברז, אין להחמיר בהם כלל. [ויש שמחמירים ופותחים את הברז לכמה זמן לשפוך מעט מהמים]. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' מד, ובמהדו' תשס"ד עמ' צה]

ד

אם כיסו וחתמו הכלי של המים, הנמצא בשכונה שמת בה מת, קודם שימות המת, אין בהם חשש, וכל שכן אם היו חמוצים, וכיוצא בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמ' צו]

ה

מרק מבושל הנמצא בשכונת המת, מותר באכילה, וכל שכן אם היתה הקדרה מכוסה בזמן שמת בו המת. וכן מי סודה ושאר משקאות קלים, כמו קולה, או בירה ומיץ וכיו"ב, אין לשפכם, ומותרים בשתיה. וכן קוביות קרח וכדומה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן ו' עמוד צו]

ו

גם במים חמים הנמצאים בשכונת המת, יש להחמיר בהם שלא לשתותם, אבל במים ומלח, מותר. וכן תרופות ומשקים העומדים לרפואה, אין צריך לשופכם. [ילקו"י סי' ו' עמ' צו]

ז

מלח בשכונת המת, אין צריך להחמיר לזורקו, אף שהמלח בא מהמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מה, ובמהדורת תשס"ד סימן ו' סעיף ז עמוד צז]

ח

תינוק שנולד חי, אפילו חי שעה אחת, ואחר כך מת, יש להחמיר במים שבשכונת המת. אך תינוק שנחנק בשינה בחיק אמו, אין צריך לשפוך המים. וכן בכל מת שנהרג בידי אדם, אין צריך לשפוך המים שבשכונתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמוד צז]

ט

לכתחלה יש להחמיר במים שבשכונת המת, גם במת גוי. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ו' עמ' צז]

י

מים שבשכונת המת שנפלו לתבשיל, אף אם נחמיר לאסור התבשיל בדיעבד, מכל מקום כשיש ששים בודאי שיש להקל בפשיטות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמוד צז]

יא

מים שבשכונת המת, שטעו ואפו או בשלו בהם, אם היו מים שאובים בביתו של המת, הפת והתבשיל מותרים. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ו' סי"א. יביע אומר ח"ז סימן מג אות א. וח"י דף שנא. הליכו"ע ח"ז עמ' קפב. ומה שכתב בחיים וחסד [פנחסי] להקל בכל אופן כשיש מים שאובים בבית המת, וכתב דמ"ש האחרונים באפו או בישלו, לאו דוקא הוא. והוסיף שבימינו א"צ לשפוך מים בשכונת המת, ותלה עצמו ביביע אומר, הנה ברור שאין זו הכוונה ביבי"א לכל מעיין ישר, ולא הבין נכון דברי היביע אומר. ואדרבה שם דחה דברי מי שכתב שא"צ לשפוך המים שבשכונת המת, והיקל רק באפו או בישלו במים]

יב

מים שלנו שהונחו לשם מצות מצוה, ומת שם מת אין לשפוך מים אלה, דכיון שהם בשביל מצוה, יש להקל, דשומר מצוה לא ידע דבר רע. ואפילו אם אופה במים אלה מצה לכל שבעת ימי הפסח, יש להקל להשתמש במים אלה, ואין צריך שיהיו דוקא למצה שמורה שהיא מצוה חיובית. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מז, ובמהדורת תשס"ד סימן ו' סעיף יב עמוד צח. שו"ת יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' ז' אות ג', וחלק א' חיו"ד סימן כג]

יג

אף על פי שלכתחלה אין להשאיר אוכלים באוהל המת היכא דאפשר בנקל, מכל מקום אין שום איסור לאכלם בדיעבד אם היו גלויים בחדר שמת בו המת. ואסור לאכול בפני המת אפילו אכילת עראי, אלא יאכל בחדר אחר, או שיפרוס מחיצה ויאכל שם. ואם אין לו סדין או שמיכה למחיצה, ואין לו אפשרות לאכול בחדר אחר, יסב פניו מהמת ויאכל. וכן אין לעשן סיגריה ליד הנפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מז, ובמהדורת תשס"ד סימן ו' סעיף יג עמוד צח. יביע אומר חלק א' דף קפד: חיו"ד סימן ט' אות ה]

יד

אם המת נפטר בשבת או ביום טוב, אין המים הנמצאים בשכונת המת נאסרים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' סעיף יד עמוד צט. תשובת שמש צדקה]

טו

מי שטעה ובירך על המים שבשכונת המת, ולפני שטעם אמרו לו שאלו מים שבשכונת המת, יטעם מעט כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, וישפוך השאר. [ילקו"י שם סי' ו' עמוד צט. ילקוט יוסף תפלה כרך א' מהדורת תשס"ד, סוף סימן פט]

הלכות אבלות

סימן ז' - הלכות אנינות

א

מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו, ועדיין לא נקבר, נקרא אונן, ופטור מכל המצוות שבתורה, והיינו במי שמת לו אביו או אמו, אחיו או אחותו, בנו או בתו, או אשתו. ודין אונן שייך גם באשה שמת אחד משבעה הקרובים הנז'. ודין זה הוא אפילו אם סיכם עם החברא קדישא על הטיפול בנפטר, ואינו מוטל עליו עוד לקוברו, או שאחיו נפטר ויש לו בנים שחייבים בקבורתו, או שאחותו הנשואה נפטרה שבעלה חייב בקבורתה, או שהמת בעיר אחרת, אפילו הכי האונן פטור מכל המצוות שבתורה. [ילקו"י אבלות סימן ז' עמוד שטו]

ב

אין האונן רשאי לברך המוציא וברכת המזון ושאר ברכות, ורשאי לאכול ולשתות מה שירצה, אף שאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף. וכן אינו מברך ברכות השחר וברכות התורה, פסוקי דזמרה, וברכות קריאת שמע, ואינו קורא ק"ש ואינו מתפלל, ואינו מתעטף בציצית ולא מניח תפילין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' מח, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' ס"ב עמוד קיז]

ג

אונן השומע ברכה מחבירו, אין לו לענות אמן. ואם מסר את מתו לטיפול אצל החברא קדישא, והם מטפלים בכל עניני הקבורה, אונן העונה אמן אחר הברכות אין מוחין בידו, שיש לו על מי שיסמוך. ובפרט שאין כאן ספק ברכה לבטלה. [ילקו"י אבלות סימן ז' ס"ג עמוד קיט]

ד

אונן שטעה ועבר ובירך איזו ברכה, אם מסר את מתו לכתפים, או שהוא בעיר אחרת, עונים אחריו אמן, אף על פי שלכתחלה לא היה לו לברך. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ז' עמ' קיט]

ה

יש אומרים שמותר לאונן לשמוע ברכת חבירו ולכוין לצאת בברכה זו ידי חובתו. ויש חולקים ואומרים דגם בזה האונן אסור. שמאחר ויוצא ידי חובה מדין שומע כעונה, האונן נחשב כמברך, והרי אסור לאונן לברך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף ה עמוד קכ]

ו

אם הדבר אפשרי, נכון שלא יודיעו לקרובים על הפטירה מיד בבוקר, אלא לאחר שיתפללו ויקראו קריאת שמע. והוא שאין מוטל עליהם להתעסק בקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף ו עמוד קכ. חמודי דניאל הובא בפתחי תשובה יו"ד סימן שמא סק"ח].

ז

אונן אסור לו לאכול בשר ולשתות יין, אפילו אם יש מי שיטפל בקבורת המת. ובשר עוף הרי הוא בכלל האיסור. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף ז עמוד קכ]

ח

יש אומרים ששאר משקאות חריפים [שכר] אינם בכלל איסור שתיית יין. ויש שמחמירים בזה, ומכל מקום גם המקילין בזה לא ישתו מהם אלא מעט, באופן שיהיה ברור שלא יבואו ח"ו לידי שכרות [או שמחה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' ס"ח עמ' קכב]

ט

מי שהיה אוכל בשר ושותה יין, ובאמצע סעודתו הודיעו לו שאמו מתה ונעשה אונן, יש אומרים שרשאי לסיים סעודתו בבשר ויין, דכיון שהתחיל בסעודתו בהיתר, רשאי להמשיך. ויש אומרים שצריך להפסיק מלאכול בשר. ורק אם היתה לו חתיכת בשר בפיו בשעה שמתה אמו, אינו צריך לפלוט. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף ט עמוד קכב]

י

מרק שנתבשל בו בשר, יש אומרים שמותר לאונן לשתות המרק, אף שיש בו טעם של הבשר. ויש חולקים ואוסרים גם ברוטב של בשר, כדי שלא ימשך אחר תענוגות. וכן עיקר. אבל תבשיל שנתבשל בקדרה של בשר בת יומא, ואין בשר בתבשיל עצמו, מותר לאונן לאכול, ואפילו לכתחלה מותר לבשל בקדרת בשר בת יומא ולאכול מהתבשיל. [שם עמ' קכב].

יא

אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולקרות קריאת שמע, אינו רשאי להחמיר, וכל שכן שאין לו לברך כל שאר ברכות. ואפילו אם מסר את מתו לחברא קדישא על מנת שיטפלו בקבורתו, אין לו לברך. ומכל מקום המחמיר על עצמו וקורא קריאת שמע כשמסר את

מתו לחברא קדישא, אין מוחין בידו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' עמוד קכד. שהרי בירושלמי אמרו ב' טעמים לפטור את האונן מהמצוות, כדי שיהיה פנוי לטפל בקבורת המת. וגם משום לועג לרש. ואמרו שם דנפקא מינה במסר מתו לכתפים. וכתבו הפוסקים שיש לחוש לב' הטעמים, ולכן גם כשמסר מתו לכתפים אין לו לברך, משום סב"ל. וכן דעת הלבוש, בית דוד, מהרש"ל, ב"ח, שלחן גבוה, בני ציון, בית יהודה. יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' לג. וכל זה דלא כמ"ש בחיים וחסד פנחסי שהאונן "חייב" להתפלל ולברך. ואיך לא חשש לסב"ל. ומה שכתב כן בשם מרן אאמו"ר, הנה העלים עיניו במכוון ממה שכתבנו עדות בשמו בילקוט יוסף הנז'].

יב

בחוץ לארץ, במקומות שאין מאשרים את קבורת הנפטר אלא לאחר ג' ימים מהפטירה, אין לנהוג כל דיני אנינות בכל ג' הימים, אלא עד שיגיע הזמן שיכול לטפל בהלוויית וקבורת המת, וחייבים בכל המצוות כולן, ורק לענין תפילין לא יניחן ביום הראשון. [ילקו"י אבלות מהדורת שנת תשמ"ט עמוד רלו, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' סי"ב עמוד קכח. יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' כח]

יג

מי שקיבל מברק שאחיו נפטר בצרפת, וחכם אחד הורה לו להתחיל להתאבל מיד, וכעבור ששה ימים קיבל מברק שנתברר שאחיו נקבר רק לאחר ג' ימים מפטירתו, אין צריך לישב עוד ג' ימים באבלות. ואמנם לכתחלה כשמתקבל מברק שאחיו נפטר, וידוע שבאותו מקום אין קוברים אלא לאחר מ"ח שעות, או ג' ימים, לא יתחיל להתאבל אלא לאחר קבורה. ומכל מקום לא יניח תפילין ביום קבלת המברק. ואם אין ידוע מנהג מקום הפטירה, אם יש לו הפסד ממון על ידי שיתאבל מיד, יוכל לגמור עסקו וימכור חנותו ואחר כך יתאבל, ואם לאו יתאבל מיד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף יג עמוד קכט]

יד

קרובי משפחה המתלווים להביא את ארון המת לקבורה בארץ, שיש להם להמנע מלאכול ארוחה בשרית ושתיית יין בכל מהלך הטיסה הנמשכת מספר שעות. וינהגו כל דיני אנינות בזמן הטיסה. אך הקרובים הנשארים בחוץ לארץ מתאבלים מיד עם פרידתם בהטסת המטוס, אלא אם כן ממשיכים לטפל ולארגן את סדרי ההלוייה דרך הטלפון וכדומה, עם אנשי ארץ ישראל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף יד עמוד קכט]

טו

מי שנודע לו מפטירת קרובו באחד מאמצעי התקשורת, והוא במדינה אחרת, ואין בדעתו לנסוע למקום הקבורה, יש אומרים שאינו נוהג דיני אבלות אלא עד אחרי שישער או יברר את זמן הקבורה. ויש אומרים שדיני אבלות חלים עליו מיד עם השמועה. ולכן

כאשר השמועה היא בערב חג, ישב מעט קודם החג, והחג מוציאו מגזרת שבעה. ואם הקבורה תהיה בארה"ב אחרי הצהרים, ובארץ ישראל כבר נכנס החג, אפילו הכי כיון שישב שעה אחת קודם הרגל, יוצא מידי גזרת שבעה, דהלכה כדברי המיקל באבל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף טו, עמוד קל]

טז

אונן שעבר וקרא קריאת שמע בזמן שהיה אונן, ועבר זמן אינותו טרם שעבר זמן קריאת שמע, יש אומרים שחייב לחזור ולקרוא קריאת שמע, ויש חולקים. ונכון שיחזור ויקרא קריאת שמע שנית. אך לא יחזור לברך ברכות קריאת שמע [אם עבר ובירכם בזמן שהיה אונן]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נא, ובמהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף טז, עמוד קל, וקמא]

יז

אף על פי שהאונן פטור מן המצוות, וגם אם רוצה להחמיר על עצמו ולברך או לקרוא קריאת שמע, אינו רשאי להחמיר על עצמו, מכל מקום לגבי קדיש בעת ההלוייה, המנהג הוא שהאונן אומר קדיש, כיון שהוא לעילוי נשמת הנפטר. ונהגו שהאונן אומר קדיש עם אחד מהקהל. אך אם אין אחר שיאמר עם האונן את הקדיש, יאמר הקדיש לבדו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נח, ובמהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף יז עמוד קלג]

יח

אונן שמתו מוטל לפניו חייב במצות מורא, בדברים שהם בשב ואל תעשה, כגון שלא להזכיר את שמו, או שלא לחלוק עליו, או שלא לישב במקום המיוחד לאביו, וכל כיוצא בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף יח עמוד קלו]

יט

אונן שאכל ושבע ונקבר המת קודם העיכול, אין לו לברך ברכת המזון לאחר הקבורה, ד"ספק ברכות להקל". ומכל מקום טוב שיכוין לצאת בברכת המזון של סעודת הבראה. וכן אונן שהוצרך לנקביו בעת שהיה אונן, והמת נקבר תוך שיעור שבעים ושתים דקות, אין לו לברך "אשר יצר". [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' נא, ובמהדו' תשס"ד סי' ז' עמ' קמ]

כ

אונן קטן פחות מי"ג שנה, מותר בקריאת שמע ובתפלה, ומותר בבשר ויין. [ואפילו אם הוא יחיד בבית מותר לו להאכיל בשר לקטן, ואין אנו חוששין שמא גם האונן הגדול יאכל מהבשר]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף כא עמוד קמב]

כא

מי שמת לו מת בשבת או ביום טוב, או שקרובו נפטר ביום שישי וטרם נקבר, אינו נוהג דיני אנינות בשבת, וחייב בכל המצוות כולן, ויתפלל כרגיל. ויכול לומר קדיש בשבת. ומותר באכילת בשר ושתיית יין, ומברך על המאכל תחילה וסוף, ומקדש בלילה וביום,

ויכול להוציא ידי חובת קידוש את בני ביתו. [אך אסור בתשמיש המיתה]. ומותר ללכת לבית הכנסת להתפלל, אלא שראוי לו שימנע מלעלות להיות שליח ציבור, או לקרוא בתורה, אלא אם כן אין שם שליח ציבור אחר. [ואם הוא שליח צבור קבוע הקורא בתורה בבית כנסת זה, ואם יתפלל שם ולא יקרא בתורה, יהיה כמי שמראה אבלות בפרהסיא בשבת, יש להקל שיקרא בתורה בשבת]. ובמוצאי שבת יקדים להתפלל ערבית מבעוד יום, מפלג המנחה, ויבדיל על הכוס אחר התפלה, אך כמובן לא יברך על בשמים ונר [שהרי טרם יצאה שבת]. ואם לא הבדיל ויצא השבת, רשאי לאכול ולשתות בלי הבדלה. ואם המת נקבר במוצאי שבת יתפלל ערבית ויבדיל אחר הקבורה. ואם נקבר ביום ראשון, יבדיל אחר הקבורה, אפילו אם טעם קודם. [ילקו"י אבלות מהדורת שנת תשמ"ט עמוד קעא, ובמהדורת שנת תשס"ד סימן ז' סעיף כב עמוד קמד. יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן מה עמוד שמט]

כב

אונן ששמע הבדלה מאיש אחר במוצאי שבת, ונתכוין לצאת ידי חובה, והמברך גם כיון להוציאו, יצא ידי חובתו, ואחר הקבורה אינו צריך לחזור ולהבדיל. [והוא מפני שכיום יש חברא קדישא המטפלת בקבורת המת]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף כג עמוד קמה]

כג

לאחר קבורה רשאי לברך ברכות השחר במשך כל היום, לרבות ברכות התורה. ואם נזכר בערב לאחר תפילת ערבית, יברך ברכות השחר חוץ מברכות התורה, שכבר יצא ידי חובתו בברכת אהבת עולם שלפני קריאת שמע של ערבית. [ילקו"י אבלות סי' ז' סעיף כד עמ' קמו]

כד

מי שמת לו מת, ונודע לו לפני שהספיק להתפלל שחרית ולהניח תפילין, אין לו להתפלל שחרית, ולא להניח תפילין באותו יום, וגם לאחר קבורה לא יניחו תפילין. ולמחרת יניחו תפילין אחר הנץ החמה. ואם נפטר ביום ראשון, ונקבר למחרת יום פטירתו, נכון להחמיר להניח תפילין ביום הקבורה בצינעא, אבל לא יברך עליהם משום דספק ברכות להקל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' נג, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' סעיף כה, עמ' קנ]

כה

היה יושב ועושה מלאכה האסורה לאבל, ובאו ואמרו לו מת אביו או אמו, או אחד מקרוביו, פוסק ואפילו באמצע. ואמנם היושב אצל הספר להסתפר, ובאו והודיעו לו שאחד מקרוביו מת, מותר לו להמשיך להסתפר, והקילו בזה משום גדול כבוד הבריות, אך לגבי שאר מלאכות לא הקילו. וגם כשהיה יושב ומסתפר לא התירו אלא בהתחיל להסתפר ממש, אבל אם רק הניחו עליו את הבד כדי לספרו, או שישב אצל הספר

להסתפר, אין לו להסתפר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נד, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' עמ' קנ]

כו

מי שהיה עומד בתפלת שמונה עשרה, ומת אביו או אמו או אחד משאר קרוביו שחייב לשבת עליהם שבעה, לכתחלה אין להודיעו על הפטירה באמצע תפלת שמונה עשרה, אך אם עברו והודיעו לו באמצע תפלת שמונה עשרה, לא יפסיק באמצע, אלא יסיים תפלתו. וכן מי שעדיין לא התפלל שחרית, אין למהר להודיעו על פטירת קרובו, אלא אחר שיסיים התפלה. וכל שכן שאין להודיעו באמצע תפלת שמונה עשרה. [ילקו"י אבלות מהדורת שנת תשמ"ט עמוד נד, ובמהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף כז עמוד קנא]

כז

מי שהיה מברך ברכת המזון, ובאמצע הברכות נודע לו שאחד משבעה קרובים שלו נפטר, ימשיך לברך ברכת המזון, ולא יפסיק באמצע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' עמוד קנו]

כח

אין האונן מצטרף למנין, ואינו נושא את כפיו. ולכן בלויה אם אין שם עשרה אנשים גדולים מלבד האונן, אין לאונן לומר קדיש. אבל אם המת נמסר לחברא קדישא והם המטפלים בכל עניני הקבורה וההלויה, רשאי האונן לומר קדיש אף שאין מנין בלעדיו. ואף על פי שהחמרנו לענין ברכות ותפלה שאין לאונן להתפלל ולברך גם כשמסר את מתו לחברא קדישא, מכל מקום לענין קדיש שאין בזה חשש ברכה לבטלה, יש להקל לצרף את האונן באופן הנ"ל למנין. ולאחר הקבורה האבל מצטרף למנין לכל הדעות. [שם עמ' קנז]

כט

מי שמת לו מת [משבעה קרובים שחייב להתאבל עליהם] במוצאי שבת, ולא התפלל ערבית, והמת נקבר למחרת אחר חצות, אינו יכול להתפלל שחרית, ויתפלל מנחה. ואין צריך להתפלל מנחה שתים לתשלומי שחרית, מאחר שבזמן תפלת שחרית היה פטור מחיוב תפלה. ואם דעתו מיושבת עליו ויכול לכוין בתפלה, רשאי להתפלל מנחה שתים וקודם התפלה השניה יאמר שהוא מתפלל בתנאי דנדבה. ויש אומרים שאם מת לו מת ביום אחר שהגיע זמן שחרית, ונקבר סמוך למנחה, צריך להשלים תשלומין לתפלת שחרית, מאחר שבשעה שהאיר היום עדיין לא חלה עליו אינות, ונתחייב כבר בתפלה, וממילא חייב להתפלל תשלומין. וגם בזה הדבר תלוי אם דעתו מיושבת עליו, שאם יכול לכוין בתפלה אין הכי נמי יאמר תנאי של נדבה, ויתפלל תשלומין. [ילקו"י שם סי' ז' עמוד קנז]

ל

אם המת נפטר ונקבר בראש חודש, יכול האבל להתפלל מוסף אפילו אחר שבע שעות מהזריחה, שהרי תפלת מוסף כל היום זמנה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' עמו' קנט]

לא

אף שהאונן פטור מכל מצוות עשה האמורות בתורה, מכל מקום אינו פטור ממצות לא תעשה, ואפילו מאיסורי דרבנן, ולכן נוטל ידיו בשחרית, ולסעודה אם אוכל פת כשיעור, אבל לא יברך על הנטילה. [וגם לא יברך המוציא]. וכן אונן שנצרך לנקביו, צריך אחר כך ליטול ידיו, אבל לא יברך "אשר יצר". וכן אונן שאכל בשר קודם שנעשה לאונן, צריך להמתין שש שעות עד אכילת מאכלי חלב, וכל כיוצא בזה. [ילקו"י אבלות סי' ז' עמו' קס]

לב

יש מי שאומר שאם האונן הוצרך לנקביו, צריך לברך אשר יצר אחר הקבורה, אפילו אחר כמה שעות, אך אין הלכה כדבריו. ויתרה מזאת כבר נתבאר לעיל, דאפילו אם המת נקבר תוך שיעור מהלך פרסה משעה שהאונן עשה צרכיו, אין לו לברך אשר יצר. [שם עמ' קסב]

לג

אונן אסור ברחיצה, סיכה, שאילת שלום, תספורת, ומלאכה, [אפילו קודם הקבורה]. וכן אסור לו להחליף את בגדיו לבגדים מכובסים. וכן מנהג ירושלים להחמיר בזה. ולכן קודם שיודיעו לאונן על הפטירה, יאמרו לו שמצב החולה מסוכן, ועדיף שיסתפר ויתרחץ, ויחליף את בגדיו, דמאחר שעדיין לא נודע לו מהפטירה, מותר לו להסתפר, ולהתרחץ, ולהחליף את בגדיו לבגדים מכובסים, ולהתפלל שחרית, ולברך. ואם כבר נודע לו שמת אחד מקרוביו, ובגדיו ספוגים בזיעה ויש כאן כבוד הבריות, יתן את הבגד המכובס שלו לאחֵר שילבשנו שעה או יותר, ואחר כך ילבשנו הוא. [ורשאי לנקות את גופו בממחטות לחות, אבל לא להתרחץ]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' נז, ובמהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף לד עמוד קסב]

לד

מי שמת לו אחד מקרוביו, והוא לבוש בבגד חדש ויקר, וחס עליו שלא לקורעו, יש אומרים שמותר לו להחליף את הבגד החדש וללבוש בגד אחר מכובס כדי לקורעו, ואין בזה איסור משום לבישת בגד מכובס, אחר שכוונתו לקורעו, ואין בו כדי ליהנות מהכיבוס, אלא שיהיה לו בגד לקריעה. והנכון שיתן הבגד המכובס לאחֵר שילבשנו חצי שעה, ואז יוכל להחליף בגדו לאותו בגד כדי לקורעו, או שילכלך הבגד על קרקע עולם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' עמ' קסו. וע"ע במנחת יצחק ח"י סי' מד, וציץ אליעזר חלק יג סי' סא]

לה
אסור לאונן לשבת על גבי כסא וספסל, אלא יושב על הארץ כדרך שיושב בימי השבעה. אולם כאשר הוא מטפל בעניני הקבורה, מותר לו לישב על כסא, כדי שלא יבוא להמנע מטיפול בקבורת המת ובהלוייה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף לו עמוד קסו]

לו
כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ נעליו, כדי שיוכל ללכת ולהשתדל ולמהר בקבורתו, וכן מותר לו לנסוע באוטובוס וכיוצא בזה, ולשבת באוטובוס, אך לא יברך תפלת הדרך, אף אם נוסע שעה וחומש. ואם מסר את המת לידי החברא קדישא והם מטפלים בקבורת המת, יש אומרים שיכול לברך תפלת הדרך בהזכרת שם ה', אם נוסע מעיר לעיר שעה וחומש. ושב ואל תעשה עדיף. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' נח, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' עמוד קסו]

לז
מי שיושב שבעה על אחד מקרוביו, ובאמצע השבעה נעשה אונן, בזמן הזה שיש נעלי בד נוחים, אפשר שאסור לו לנעול מנעלי עור באמצע השבעה, שהרי יכול ללכת ולטפל בקבורת מתו גם כשהוא נעול במנעלים אלה. וכן הדין בזה במי שנעשה אונן בתשעה באב, שאין לו לנעול מנעלי עור כדי לטפל בקבורת המת. [ילקו"י אבלות סי' ז' עמ' קסז]

לח
אם הבן תלמיד חכם שרבים צריכים לו, ודורש לרבים בעודו אונן לכבוד אביו ואמו בדברי מוסר, יש לו על מה לסמוך, שיש נחת רוח לנפטר במה שבנו דורש. [שם סל"ט עמ' קסז]

לט
מי שציוה לפני פטירתו לאחד מבניו שהוא דוקא יטפל בקבורתו, ושאר בניו לא יטפלו בקבורתו, עם כל זה יש לכל הקרובים דין אונן שאסורים באכילת בשר ושתיית יין, ואסורים לברך ולהתפלל, כיון שאין דעתם פנויה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף מ]

מ
אונן שיש לו למול את בנו, צריך שיקבור את מתו קודם המילה, שאם לא כן לא יוכל לברך להכניסו וכו', שהאונן אינו יכול לברך שום ברכה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ז' עמ' קסז]

מא
סופר שבעודו אונן כתב תפילין, יש להכשיר תפילין אלו, ואין לפוסלם משום כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף מב, עמו' קסח]

מב
מי שהטיל ציציות בטליתו בשעה שהיה אונן [קודם שנקבר מתו], הטלית כשרה, ואין צריך להסיר הציציות ולתלותם בטלית מחדש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' עמ' קסח]

מג
אונן, אף שהוא פטור מן המצוות, אינו צריך לפשוט הטלית קטן מעליו, ואף מותר לו ללבוש בבוקר את הטלית קטן כהרגלו. [ובלי ברכה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נ' בהערה ד"ה ואגב, ובמהדורת תשס"ד סי' ז' סע' מד עמוד קסט]

מד
אונן שגר בסמוך לבית הכנסת ושומע קדיש או קדושה, אינו חייב לעזוב את המקום, אף שאינו עונה עמהם. ואונן שמסר מתו לחברא קדישא מצטרף למנין כדי לומר קדיש. ואונן בר"ח אומר הלל אחר הקבורה כל שעות היום. [שם מהדו' תשס"ד סי' ז' סעיף מה, עמ' קע]

מה
אונן הנמצא בבית הכנסת, אינו פוטר את הצבור מלומר וידוי, אבל אם מתפללים בבית האונן, אין לומר וידוי כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף מו עמוד קע]

מו
תינוק שמת בתוך שלשים יום ללידתו, מאחר ואין הקרובים יושבים עליו שבעה, אין נוהג גם דיני אנינות לפוטרם מן המצוות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף מז עמוד קע]

מז
תינוק שנולד לתשעה חודשים, ומחמת מחלה חיברוהו למכונת הנשמה מיד עם לידתו, ולא היה נושם בלא חיבור זה, אף אם חי יותר משלשים יום, אין מתאבלים עליו. אבל אם היה חולה רוב ככל הזמן, אבל היו זמנים שניתקו אותו ממכונת ההנשמה ונשם בכוחות עצמו, אם מת אחר שלשים יום ללידתו מתאבלים עליו.

מח
כל מי שאין מתאבלים עליו, אין נוהגים עליו דיני אנינות, ולכן פורקי עול שאינם שומרי תורה ומצוות בזדון, ובעוה"ר כופרים בהשי"ת ובתורה הקדושה, ואינם בגדר תינוק שנשבה לבין הגויים, או שהיו נשואים לגוי [או גויה] ולא רצו לגיירם, וכל כיוצא בזה, שאין יושבים עליהם שבעה, כך אין נוהגים בהם דין אנינות. [ילקו"י אבלות סימן ז' עמוד קעא]

מט

המאבד עצמו לדעת, אף אם הוא באופן שאין מתאבלים עליו [ראה להלן דין המאבד עצמו לדעת] מכל מקום נעשים אונן עליו, לענין שאסורים בבשר ויין ובשאר דברים. ולענין קריאת שמע ותפלה ושאר ברכות, יש אומרים שאין לגביו דין אונן, ורשאים הקרובים להתפלל ולברך וכו'. ויש חולקים ואומרים שגם במאבד עצמו לדעת אין לאונן להתפלל ולברך. ורק אם מתפלל ומברך אין מוחין בידו [ככל אונן]. ועל כל פנים במאבד עצמו לדעת שיש לתלות שחזר בו ברגע האחרון והצטער על מעשיו, ולכן יושבים עליו שבעה, בזה נוהג בו דין אנינות ככל מת אחר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף מט עמוד קעא]

נ

חתן שמת אביו, או שמתה אמה של הכלה, אחר החופה, לכתחלה אין להודיעו על כך, אבל אם נודע לו הדבר, אף על פי שאינו נוהג אבלות אלא עד אחר שבעת ימי המשתה, מכל מקום נוהג בו דין אנינות, עד הקבורה, ואסור בבשר ויין ובתשמיש המטה. [והתירו לו רק בעילת מצוה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' עמוד קעב]. ואם אביו של חתן או אמו נפטרו בבוקר יום החתונה, מכניסים את החתן והכלה לחופה, ואחר כך קוברים את המת, ואחר שהחתן יסיים שבעת ימי המשתה ינהג שבעת ימי אבלות. [הוראת מרן אאמו"ר שליט"א].

נא

מיד לאחר שסתמו את הגולל דהיינו שהשליכו עפר על המת, האבלים יוצאים מגדר אונן, וחלים עליהם דיני אבל. ולכן אם עדיין לא עבר זמן קריאת שמע ותפלה, יקראו קריאת שמע ויתפללו, ואם עברו ד' שעות מהזריחה, יברכו ברכות השחר וברכות התורה, ברוך שאמר וכו' עד סוף ישתבח, יקראו קריאת שמע ותפלת העמידה. ואם עבר חצות היום, אין יכולים להתפלל שחרית. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף נא עמוד קעב]

נב

מאחר שהאבל אסור במלאכה, לכן בעל מפעל או תחנת דלק וכדו', שקשה להם לסגור את המפעל לכל שבעת ימי האבל, ימכור את העסק לשותף, או לכל אדם אחר, על ידי קנין ושטר, קודם הפטירה בהיות החולה גוסס, וכך המפעל יוכל להמשיך לעבוד גם בשבעת ימי האבל. ובדיעבד ניתן לעשות את המכירה גם לאחר הפטירה קודם הקבורה, אבל לא לאחר הקבורה. אבל לא ימכור לאשתו. ואם לא נודע לו מהאבלות, ולאשתו נודע, מותר לה לפתוח החנות ולהסתחר. [בית דוד. כל בו עמ' שכב אות ז. שד"ח מע' אבלות אות ז]. ואם יש לו פועלים ויש לו הפסד ראה להלן. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד קעג ועמוד

שנא. וכ"כ בתשובה מאהבה, שהמנהג שהאונן מוחל לחבירו השותפות בקנין סודר, כדי שהשותף יוכל להמשיך לעסוק בחנות. ואמנם בחת"ס החמיר באונן, אך הלכה כדברי המיקל באבל. וראה בשו"ת יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד דף שכח טור ב']

נג

אונן החפץ ליתן צדקה בעת ההלוייה, או קודם לכן, רשאי לעשות כן, אך יתן בדעתו שהצדקה היא לעילוי נשמת הנפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף נג עמוד קעג]

נד

אין האונן כהן נושא את כפיו, ואפילו אם אין שם כהן אלא הוא, דלא גרע מאבל שאינו נושא את כפיו. ומכל מקום אם עלה אינו יורד. ואונן ביום טוב, אם קובר את מתו לאחר יום טוב, יש אומרים דמאחר שאינו שרוי בשמחה אינו נושא כפיו, ויש חולקים ואומרים דמאחר שאינו קובר את המת ביום טוב [על ידי גויים], לא חלים עליו דיני אנינות ונושא כפיו. ולכולי עלמא אם עלה לא ירד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' עמו' קעד, ובמילואים]

נה

אונן פטור מקריאת שמע שעל המטה, ואינו יכול לברך ברכת המפיל. אולם אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולברך ברכת המפיל [כשישן קודם חצות, והקבורה רק למחרת] אם מסר את מתו לכתפים, אין מוחין בידו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף נה עמוד קעה]

דיני אונן במועדי וזמני השנה

נו

מי שמת לו מת ביום טוב, ישתדל מאד שלא לבוא לידי בכי משום שמחת יום טוב, אך אם דעתו לקוברו על ידי גוי, יש אומרים דמאחר וחלים עליו דיני אנינות, פטור ממצות שמחת יום טוב, ורשאי לבכות. ולדינא אין לסמוך על זה, ואין לבכות כלל ביום טוב. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' ז' עמ' קעו, והסיום ע"פ המבואר בשו"ת יביע אומר לדחות דברי העמודי אור]

נז

אונן ביום טוב, [באופן שהקבורה נעשית אחר יום טוב] יש לו לישב ליד השלחן בעת שאוכל ושותה, ומותר בבשר ובייין. וינהג כמו באבל בתוך שבעה ימי אבלות. ויכול לומר הקידוש בליל יום טוב, עם ברכת שהחיינו. ולשורר מעט משירי יום טוב. ואם היום טוב חל בשבת מותר שיאמר שלום עליכם ואשת חיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' עמוד קעז]

נח

אונן במוצאי יום טוב, אינו יכול להבדיל, ואם המת נקבר רק למחרת, יש אומרים דשוב אין לו תשלומין, ויאכל בלי הבדלה. ויש חולקים ואומרים שיש לו תשלומין כדין שבת.

וכן עיקר. [הנה דעת רוב האחרונים שאין לו תשלומין. וכך כתבנו בילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' סנ"ח. אולם בשו"ת יביע אומר ח"ז (או"ח סי' מז) הנזכר שם מבואר, שיש לו תשלומין, ולכן כן העיקר לדינא כמבואר ביביע אומר]

נט

מי שמת לו מת בראש השנה, דינו כדין אונן ביום טוב, שאם רוצה לקוברו על ידי נכרים דינו כדין אונן לכל דבר. וכל שכן ביום טוב שני שהוא בעצמו יכול לקוברו, שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יום טוב שני. אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יום טוב, לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל, וכדין שבת. ואונן שתקע בשופר בראש השנה להוציא אחרים ידי חובתם [באופן שקובר את מתו ביום טוב כנז'], יש אומרים שמוציא אחרים ידי חובתם דמחוייב בדבר קרינן ביה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף נט עמוד קעח]

ס

מת לו מת ביום הכפורים, אין לו דין של אונן, שמאחר ואינו יכול לקוברו בו ביום, לא חלים על הקרובים דיני אנינות. ולכן אם האונן משמש בקביעות כשליח צבור ביום הכפורים, רשאי להמשיך בתפלתו. ואמנם אם מחשיך על התחום ביום הכפורים כדי לקוברו בלילה, חלה עליו אנינות, ופטור ממצות עשה דאורייתא ודרבנן, אבל חייב בכל חמשה עינויים, אף שקשה לו לילך בלא נעילת הסנדל. [ילקו"י אבלות סי' ז עמו' קעט]

סא

אונן ביום טוב ראשון של סוכות, אם רוצה לקוברו על ידי נכרים דינו כדין אונן לכל דבר, ופטור מכל המצוות [ראה להלן לענין סוכה]. וכל שכן ביום טוב שני שהוא בעצמו יכול לקוברו, שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יום טוב שני. אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יום טוב, לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל, וכדין שבת, אלא אם כן צריך להחשיך על התחום להכין לו צרכי קבורה, שאז חל עליו דיני אנינות משעה שמחשיך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף סא עמוד קעט]

סב

אף על פי שאין אבילות נוהגת במועד, אנינות נוהגת בו, שאם מת לו מת בחול המועד אסור בדברים שהאונן אסור בהם, ופטור ממצות ארבעת המינים, ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך. [ואם מברך אין מוחין בידו]. [ילקו"י אבלות שם סימן ז' סעיף סב עמוד קפ]

סג

האונן, פטור מן הסוכה ומכל המצוות האמורות בתורה. [חזון עובדיה על הלכות סוכה]. ואמנם כיום המנהג בארץ ישראל שאין קוברים את המת ביום טוב סוכות [גם לא על ידי נכרים] ולכן אסור לאונן לאכול מחוץ לסוכה. אלא אם כן יום טוב חל אחר שבת שאז

קוברים על ידי גוי, ויש לו דיני אונן אף בלילה הראשון. ובחול המועד פטור מלישב בסוכה. [ילקו"י אבלות סי' ז' סעיף סג. חזו"ע סוכה דיני ישיבה בסוכה. וזה דלא כמ"ש בחיים וחסד [פנחסי] דאונן פטור מסוכה בליל יו"ט, ותימה שהוא עצמו כתב דבמסר לכתפים "חייב" להתפלל, ושם לא חשש לסב"ל, וכאן לא חשש לאיסור אכילה חוץ לסוכה, אחר שבזמנינו באר"י ע"פ רוב אין קוברים ביו"ט].

סד

אונן בערב חג הסוכות, אם אין לו מי שיעשה סוכה, מותר לו לעשות סוכה בעצמו, אך לא ידחה את קבורת המת בשביל זה. [ויכול לבנות הסוכה קודם הקבורה, אחר שמסר את מתו לחברא קדישא שיטפלו בקבורה]. וכן אם אין לו מי שיקנה עבורו ד' מינים, יכול ללכת לקנות ד' מינים, בתנאי שלא ידחה את הקבורה בשל כך. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ז' סעיף סד עמ' קפ]

סה

מי שמת לו מת ביום שמחת תורה שחל בחול, ואין רוצים לקוברו בו ביום [על ידי נכרים] אין לו דין אונן וחייב בכל המצוות כמו בשבת, ומותר בדברי תורה, ויכול לעלות לתורה כשאר הצבור, וכנהוג, שאם לא יעלה הוי כמראה אבילות בפרהסיא. [שם סי' ז סע' סה]

סו

האונן בימי החנוכה, פטור מהדלקת נר חנוכה, אך אשתו או בני ביתו הגדולים מדליקין נר חנוכה בביתו, ויברכו על ההדלקה. ואם הוא מתגורר לבדו, ידליקו לו אחרים [או הוא עצמו] נר חנוכה לפרסומי ניסא, אך לא יברכו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נז. ובמהדורת תשס"ד סי' ז' עמוד קפא. וכ"ה בחזו"ע על הלכות חנוכה, ודלא כמ"ש בזה בספר חיים וחסד [פנחסי] שימנה שליח וידליק ויברך. והרי השליח בא מכוחו והיאך יוכל לברך. וכ"כ בנתיבי עם סי' תרע שאם אין לו אשה גם השליח לא יברך, דלא עדיף מגברא ראתא מחמתיה, והוא לאו בר חיובא]

סז

אונן בחנוכה השומע ברכות ההדלקה שמברכים בביתו [אשתו או בנו הגדול הסמוך על שולחנו], נחלקו הפוסקים אם עונה אמן או לא. ואם מסר את מתו לכתפים [לחברא קדישא] רשאי לענות אמן אחר המברך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף סז עמוד קפג]

סח

מי שהיה אונן בליל ראשון של חנוכה, ולא הדליק נר חנוכה, כשידליק בליל שני נר חנוכה יברך שהחיינו. [ילקו"י שם סי' ז' סעיף סח]

סט

אף על פי שהאונן אסור באכילת בשר ובשתיית יין, מכל מקום בפורים האונן מותר באכילת בשר ושתיית יין, שאין עשה דאבילות של יחיד, דוחה עשה דרבים דאורייתא,

שמצות שמחה בפורים מדברי קבלה היא, ודברי קבלה כדברי תורה. ויש אומרים דכל זה ביום, אבל בליל פורים אין לאונן לאכול בשר ולשתות יין, שאין מצות שמחה בפורים אלא ביום. ויש חולקים ומקילין בזה גם בליל פורים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' עמו' קפד]

ע

אונן ששמע מקרא מגילה בזמן אנינותו, יש אומרים שאינו חייב לחזור ולשמוע מקרא מגילה אחר הקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף ע עמוד קפה]

עא

אונן בליל בדיקת חמץ, ימנה שליח שיבדוק את החמץ במקומו. ואם השליח דר באותה דירה יברך על הבדיקה שלו, ויכוין לפטור גם את הבדיקה שבודק בשביל האונן, אך אם אינו דר באותה דירה, יכוין השליח לצאת מברכת אחרים שבודקים לעצמם, ויבדוק לאונן בלי ברכה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ז' סעיף עא עמוד קפה, ובס' חיים וחסד טעה בזה וכתב שהשליח יברך על הבדיקה. וזה אינו, דהברכה על הבדיקה מכח תקנה, והאונן פטור]

עב

האונן יבטל את החמץ בליל י"ד, על ידי שיאמר כל חמירא דאיכא ברשותי וכו'. וכן למחרת בערב פסח יבטל את החמץ בעצמו בזמן הביעור. וחייב למכור ולבער את החמץ, כדי שלא יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' ז' עמ' קצג]

עג

מי שקרובו נעשה אונן בערב פסח בבוקר, [שנפטר לו אחד משבעה קרובים ועדיין לא נקבר] והאונן טרוד בקבורת המת, יש אומרים שרשאי חברו למכור את החמץ בעבורו אפילו בלי ידיעתו, דזכין לאדם שלא בפניו. ויש חולקים ואומרים שאינו רשאי למכור לו את החמץ בלי ידיעתו והסכמתו, דזכין לאדם שלא בפניו, אבל לא זכין מאדם שלא בפניו. ועל כל פנים אם עבר ומכר את החמץ בלי ידיעתו, אין החמץ נאסר כדין חמץ שעבר עליו הפסח. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף עג עמוד קצג]

עד

מי שמת לו מת בליל פסח, אם דעתו לקוברו בלילה על ידי גויים, פטור מכל המצוות הנהוגות בליל פסח. אבל כשדעתו לקוברו למחר, [דהיינו ביום טוב במשך היום, על ידי גויים], דינו כדין שבת שאין אנינות חלה עליו, וחייב בכל המצוות הנהוגות בליל פסח, לרבות מצות ההלל וההיסבה. ומכל מקום לא יברך שום ברכה מהברכות בעצמו, אלא ישמע הברכות מאחרים, לרבות ברכת הקידוש ואכילת מצה ומרור. וכן ההגדה וההלל טוב ונכון שישמע מפי אחרים, ואם רצה לאמרם בעצמו, רשאי. [וכשאוכל כרפס צריך שיטול

ידיו קודם האכילה, כדין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה]. ואם קוברו במוצאי יום טוב, לא חל עליו דיני אינות כלל, וחייב בכל המצוות עם ברכה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' ז' סע' עד, עמו' קצה]

עה

אונן צריך להסב בליל פסח כרגיל, כשדעתו לקברו למחר על ידי גויים, או ביום טוב שני על ידי ישראל. כיון שכל דבר הצריך היסבה אם עשאו בלי היסבה לא יצא ידי חובתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף עה עמוד קצו]

עו

אונן שמתו מוטל לפניו, שפטור מכל המצוות שבתורה, ולא ספר ספירת העומר בלילה, יספור ביום בלי ברכה לאחר קבורת המת, ומכאן ולהבא יספור בברכה. ואם לא ספר גם ביום, יספור מכאן ולהבא בלי ברכה. ואם ספר בלילה בלי ברכה, או שרואה שישאר באנינותו לילה ויום, כגון שבית הקברות רחוק מן העיר, וכיוצא בזה, יספור ספירת העומר בלי ברכה בעודו אונן, לאחר שנמסר המת לחברא קדישא, ויועיל לו לספור בשאר הימים בברכה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נז, ובמהדורת תשס"ד סימן ז' סעיף עו עמוד קצו. וכן הוא בחזון עובדיה על הלכות יום טוב, דיני ספירת העומר. וזה דלא כמ"ש בזה בספר חיים וחסד, שאף אם ספר בלא ברכה, לא יספור בשאר הימים, וזה אינו דאיכא כמה ספיקות, ומהני ס"ס בספה"ע]

עז

אונן ששמע ברכת ספירת העומר, והספירה, מפי השליח צבור, ונתכוין לצאת ידי חובה, וגם השליח צבור נתכוין להוציאו, יש אומרים דמאחר והאונן פטור מן המצוות לא שייך בו דין שומע כעונה, ויש חולקים. ולכן מכאן ולהבא יוכל לספור בברכה. אלא שאם נזכר אחר קבורה, אפילו ביום יספור בלי ברכה. [שם סי' ז עמ' ר'. ואם מהני שומע כעונה בספירת העומר]

עח

אונן חייב לצום בתעניות צבור כיון דהוי בשב ואל תעשה, ואפילו למי שפוטר האונן מנטילת ידים קודם אכילה, בתענית צבור חייב להתענות. אולם אם על ידי שיתענה ייחלש ולא יוכל לטפל בקבורת המת, פטור מלהתענות. וכיום שמוסרים את המת לטיפול החברא קדישא, בכל גוונא צריך להתענות. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' נג, ותשס"ד עמוד ר']

עט

אונן בתשעה באב בזמנינו שלובשים נעלי בד נוחות, אין לפוטרו מאיסור נעילת הסנדל [של עור] כיון שיכול ללכת לטפל בקבורת המת גם בנעלי בד שבזמנינו. [שם עמו' רא]

סימן ח - איסור הלנת המת

א

מי שנקבע מותו על ידי מומחים, אסור להתעכב מלקוברו עד למחרת, שכל המלין את מתו עובר בלא תעשה, שנאמר, כי קבור תקברנו. ולכן יש להזדרז ולקוברו בו ביום. ומצוה להקדים ולקוברו יפה שעה אחת קודם. אך אם מלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים, או כדי שיבואו קרוביו מחוץ לעיר, או שהיה תלמיד חכם ומורה הוראה רב ומורה צדק, ורוצים לדחות את ההלוייה למחרת כדי שיתאספו הרבה אנשים לכבודו, מותר. אבל אם יכולים בני המשפחה להגיע בעוד לילה להלויה, יש לעשות השתדלות גדולה בכל עוז שלא להלין את המת. ואף אם אשתו מתעקשת לקוברו רק למחרת, אין להתחשב בדעתה, ויש להסביר לה שהדבר מזיק לנשמת הנפטר, שידבקו בו כוחות הטומאה, והזריזות בזה מצילתו מרדת שחת. ובירושלים הקפידו מאד משנים קדמוניות עד היום, להזהר יותר שלא להלין את המת כלל. ובפרט שלדעת הרמב"ן בארץ ישראל יש לאו מיוחד "ולא תטמא את אדמתך". [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עב, ובמהדורת תשס"ד סי' ח' ס"א עמוד רא]

ב

עיקר הטעם שהתורה אסרה להלין את המת הוא משום כבוד האדם. [מלבד הטעמים על פי הסוד], ולכן יש אומרים שאין איסור בל תלין בקבורת נפל. ועל כל פנים יש לוודות שבית החולים יקברו את הנפל, ולא ישליכוהו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ח' ס"ב עמ' רב]

ג

אם מת בתחלת הלילה, ומלינו מקצת הלילה, וקוברו בלילה, אין בזה איסור הלנת המת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ג עמוד רג]

ד

יש מי שאומר שאם מת ביום, ושקעה עליו החמה, הרי זה עובר בבל תלין, אף שעדיין לא עלה עמוד השחר. ויש חולקים ואומרים שאינו עובר בבל תלין עד שיעלה עמוד השחר. ולכן יש להשתדל לקבור את המת קודם השקיעה, והמספידים יקצרו בדבריהם, כדי שלא יעברו על איסור בל תלין לחד מאן דאמר. ואמנם אם התעכבו מלקוברו לצורך כבוד המת, אינו עובר בבל תלין לכולי עלמא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ד עמו' רג]

ה

אפילו אם הנפטר היה רשע גמור כל ימיו, אין להלינו. [ילקו"י אבלות שם, תשס"ד, סי' ח' עמו' רד]

ו

גופת נפטר הנמצאת בידי האויבים, ודורשים עליה סך גדול כדי להביאו לקבורה, יש להתייעץ עם מורה הוראה, כי פעמים שאין להוציא ממון הרבה כדי להביא נפטר לקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ו' עמוד רד]

ז

אף אם הנפטר ציוה לפני מותו שלא יקברוהו אלא אחר שילינו אותו, אין לחוש לצוואה זו, וחייבים לקוברו מיד, שאם לא כן יהיה לנשמתו צער גדול. וכן אם ציוה שלא לקוברו אלא אחר עשרים וארבע שעות, אין לשמוע לו. ואין להתחשב בטענת האומרים שיש להתעכב מלקבור את המת שמא עדיין הוא חי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ח' עמוד רד]

ח

אם נפטר בליל שישי, אין להשהות את הקבורה עד למחרת אחר חצות, (כדי לפוטרו מחיבוט הקבר), אלא יזדרזו לקיים מצות קבורה באותה לילה. שאין זה כבודו של מת. ואם מת בערב שבת ואין שהות לקוברו טרם כניסת השבת, מחשש לחילול שבת, ליכא איסור בל תלין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עג, ובמהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ח עמוד רה]

ט

היכא דאפשר מצוה לשמור את המת, ולהעמיד ליד הנפטר מי שיקראו תהלים וכדו', ולא להשאירו לבד, על מנת להצילו מנזק וביזיון, וגם משום כבודו של הנפטר, שלא ייראה שעזבוהו ככלי שאין בו חפץ. וגם על פי הסוד הנפטר צריך שמירה מפני המזיקים [רוחות טומאה] שרוצים לחדור אליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ט עמוד רו]

י

יש נוהגים לקרוא תהלים סביב הנפטר, אפילו בלילה קודם חצות, עד הקבורה, מפני שהשעה צריכה להגן עליו מהחיצוניים. וכן רשאי השומר לקרוא משניות ותפלות שהובאו בספרים, לעילוי נשמת הנפטר. ויקפידו שלא לדבר דברים בטלים ליד הנפטר. וכן שלא לאכול ולשתות או לעשן ליד הנפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עד, ובתשס"ד סי' ח]

יא

אין לאונן לקרוא תהלים ליד מטת הנפטר, שהרי האונן אסור בלימוד תורה. ואף אם אין שם מי שיקרא תהלים אלא הוא, אין לו לקרוא תהלים, אף אם מסר את מתו לחברא קדישא שיטפלו בכל עניני הקבורה וההלוייה. ואמנם יכול לקרוא לשמירת המת פרקים יט, עט, וקלז, שהם פרקים של צער. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' עמוד רז]

יב
אם הנפטר נמצא בחדר קירור, או בארון סגור, על פי הפשט אין צריך שמירה, אך על פי הסוד היכא דאפשר גם כשהנפטר נמצא בארון צריך שמירה. [ילקו"י אבלות, סי' ח' עמו' רז]

יג
מותר לקבל שכר עבור שמירת המת, ואין בזה משום משתכר בדבר שאסור בהנאה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף יג עמוד רז]

יד
הנפטר צריך שמירה גם בשבת ויום טוב, אף שאי אפשר לקוברו באותה שעה. והמנהג הוא שאם נפטר אדם לבית עולמו ביום שבת, אחר חצי שעה מזמן הפטירה מורידים אותו עם בגדיו על הארץ, ומכסים אותו בסדין, וכשהוא תחת הסדין מפשיטים ממנו את בגדיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף יד עמוד רח]

טו
מת שלא נספד כהלכה לפי כבודו, וכגון שמיהרו לקוברו בלילה, ולא הגיע הרבה אנשים ללוותו, או שירדו גשמים בעת ההלויה, זהו סימן יפה למת שנפרעים ממנו בעולם הזה לאחר מיתה, שיש לו כפרה בכך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף טו עמו' רח]

טז
יש המצווים לאנשי החברא קדישא לקיים בהם אחר הפטירה כעין ד' מיתות בית דין, ויש לקיים דברי צוואתו כפי הנהוג, דהיינו שיגביהו את הנפטר [בחדר הטהרה] ג' טפחים, ויעזבוהו בנחת כדי שיפול לארץ, והרי זה כעין סקילה. וכן מטפטפין עופרת חמה או שעוה, לתוך פיו, שהוא כנגד שריפה, וכן כיוצא בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ח' עמו' רט]

סימן ט - דיני קריעה

א
מי שמת לו מת והוא מהמתים שצריך להתאבל עליהם, [אביו ואמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו, ואשתו] חייב לקרוע עליו, ומברך בעת הקריעה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת. ואמנם אין הברכה קשורה לקריעה, כי הברכה מעיקרא היא על השמועה הרעה ולא על הקריעה. ולכן אם בירך בעת ששמע על הפטירה, או בעת יציאת הנשמה, קורע אחר כך בלי ברכה. ואף על פי שחיוב הקריעה היא מדרבנן, מכל מקום צריך ליזהר בה מאד, שהרבה החמירו רבותינו בה, ואמרו, שכל שלא קרע חייב מיתה בידי שמים ח"ו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נט, ובמהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף א עמוד רט]

ב

הזמן הנכון ביותר לקרוע היה מן הראוי שיהיה בעת שהקרובים עומדים ליד המת בשעת יציאת הנשמה, שאז אומרים צידוק הדין, וכשמגיעים לברכת דיין האמת קורעים. אך מחמת ההתרגשות אין רגילים לקרוע באותה שעה, והמנהג הוא שקורעים לאבלים מיד אחר הקבורה, קודם סעודת הבראה, אחר שכל האבלים חוזרים מהלוייה. ומכל מקום לכתחלה טוב לנהוג לקרוע בסמוך ליציאת האבלים ההולכים להלוייה. ונוהגים לברך ברכת דיין האמת בעת הקריעה כנ"ל. [ונכון להנהיג ללכת להלויה במנעלים של בד, דמאחר שכיום יש נעלי בד נוחים להליכה, אין מניעה לאונן מלנעול מנעלים אלה בהיותו אונן, קודם הקבורה, כדי שמיד אחר הקבורה נמצא שאינו נעול במנעל של עור]. [ילקו"י אבלות שם סי' ט' עמו' רי. יחוה דעת ד' סי' נו].

ג

צריך שיקרע מעומד, ואם קרע מיושב לא יצא, וחוזר לקרוע מעומד, אבל לא יברך שוב דיין האמת. והוא הדין בכל אופן שקרע על המת שלא כהלכתו, שחוזר לקרוע בלי ברכה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נט, ובמהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף ג עמוד ריב]

ד

בעת הקריעה לא ישען על קיר או שולחן. אבל חולה או זקן מותר להם לסמוך עצמם בעת הקריעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף ד עמוד ריב]

ה

מקום קריעה הוא לפניו, אבל אם קרע מלאחריו, או מן הטבור ולמטה, או מן הצדדין, דהיינו תחת אצילי ידיו, או בשרוול, לא יצא ידי חובת קריעה, וצריך לחזור ולקרוע, אך אין צריך לחזור ולברך. והמנהג הוא לכתחלה שעל שאר קרובים קורעים מצד ימין, ועל אביו ואמו קורעים מצד שמאל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד נט, ובמהדורת תשס"ד סי' ט' עמו' ריג]

ו

שיעור הקריעה הוא טפח [שמונה ס"מ], בצידי בית החזה, והיינו בשאר קרובים [בנו ובתו, אחיו ואחותו, ואשתו], אבל באביו ובאמו קורע בצד שמאל כנגד הלב, עד שיגלה את מקום הלב. [אך אינו צריך לקרוע הגופיה ולגלות ממש את לבו]. [ילקו"י מהדו' תשמ"ט עמ' נט, ובמהד' תשס"ד עמוד ריג]

ז

על כל המתים אם רצה קורע ביד או בכלי, אבל על אביו ועל אמו קורע דוקא ביד [אך חותך בשפת הבגד בכלי, כדי שיוכל לקרוע אחר כך במשיכת היד שיעור טפח]. והמנהג הוא שתחלת הקריעה נעשית על ידי אחר, שבזה האבל מרגיש עגמת נפש יותר, והמשך הקריעה

נעשית על ידי האבל בעצמו. ועל כל המתים קורע בפנים, שלא בפני אדם. ולכן יש לו להכניס ידיו לפנים וקורע בצינעא. אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ, בפני כל אדם. ועל כל המתים שולל [תופר תפירה לא שווה] לאחר ז', ומאחה לאחר שלשים, על אביו ואמו שולל לאחר ל' יום, ואינו מאחה לעולם. והאשה קורעת בצינעא, ושוללת לאלתר מפני כבודה, על ידי סיכה וכדומה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' נט, ובמהדורת תשס"ד סי' ט' עמו' ריג ס"ז]

ח

אונן צריך לברך ברכת "דיין האמת" בהזכרת "שם ומלכות", וכמו ששנינו ברכות על שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת, ואף על פי שיש אומרים שהברכה תהיה בלי הזכרת שם ומלכות, כבר פשט המנהג לברך ברכה זו בשם ומלכות, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל. והמנהג הוא שכל אחד מהאבלים מברך לעצמו ברכת דיין האמת, ואין יוצאים ידי חובת הברכה מאחד. אך אם יש שם אבלים חילוניים שאינם יודעים לברך כהוגן, יברך אחד מהאבלים שיודע לברך ויאמר להם שהוא מכוין להוציאם ידי חובת הברכה, ושגם הם ישמעו ויתנו בדעתם לצאת ידי חובת הברכה. [שם סי' ט' סעיף ח]

ט

אם שכחו לקרוע, ועבר היום שהמת נקבר בו, ונזכרו בלילה [שלאחר יום הקבורה], יכולים לקרוע ולברך עד סוף הלילה. וגם אם קברו את המת ביום אחר, ולא ביום המיתה, או נזכרו אחר הקבורה שלא קרעו, וכבר עבר היום, אם נזכרו בלילה קורעים בברכה, עד סוף הלילה. אבל אם נזכרו לאחר שעבר יום הקבורה ולילה שאחריו, יקרעו בלי ברכה כל שהוא בתוך שבעה. [ושאר מנהגי אבלות בודאי שנוהג כל שבעה]. אבל אם עברו שבעה ולא קרע, שוב אינו קורע, חוץ מאביו ואמו שחייב לקרוע עליהם לעולם, אפילו לאחר י"ב חודש, ויקרע בלי ברכה. וכל זה שאין צריך לקרוע על שאר קרוביו, הוא רק בתנאי ששמע תוך שבעה, ובכל זאת לא קרע, אבל אם לא שמע תוך שבעה, ושמע תוך שלשים, חייב לקרוע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף ט עמוד רטו]

י

בעלי תשובה שהוריהם נפטרו לפני כמה שנים, אם לא קרעו עליהם בזמנו, קורעים אפילו לאחר כמה שנים, אך לא יברכו ברכת דיין האמת, אף על פי שבזמנו לא בירכו ברכה זו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף י עמוד רטז]

יא

אף אם האבל מסרב לקרוע, בניגוד לחובת ההלכה, מכל מקום אפשר ללמדו לברך ברכת "דיין האמת" בשם ומלכות, שאינה ברכה על הקריעה. [ילקו"י שם סי' ט' סי"א עמ' רטז]

יב

מצד הדין היה צריך לקרוע כשרואה את אחד משבעת קרוביו שהם אבלים [כגון אם חמיו או חמותו נפטרו ואשתו יושבת שבעה, או שאשת בנו נפטרה, ובנו יושב שבעה וכו']. אך כיום לא נהגו בזה, הן לענין קריעה והן לענין אבלות. ומכל מקום מי שאינו מחוייב בקריעה אינו יכול להחמיר על עצמו ולברך בעת שקורע, גם לפי מנהג האשכנזים שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, ואף אם הוא בר חיובא אם יקרה לו ענין של אבילות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף יב, עמוד רטז]

יג

העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל, מן הידן היה חייב לקרוע. (ראה להלן) ויש אומרים שאם היה עומד ליד המת בשבת, בשעת יציאת הנשמה, אינו קורע במוצאי שבת, שהואיל ונדחה אצלו, ידחה, וכן ספר תורה שנשרף בכח הזרוע בשבת, אין לקרוע במוצאי שבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד סב, ובמהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף י"ג עמוד ריז. יחוה דעת חלק ד' סימן נו עמוד רפו]

יד

ומכל מקום כבר נהגו כיום שמי שעומד אצל המת בשעת יציאת הנשמה, שאינו קורע, שאם לא כן לא נמצא מי שיעמוד אצל המת, ונמצא מת יחידי בעוגמת נפש. ואמנם אם אחד מהקרובים שחייב באבלות עומד ליד המת בעת יציאת הנשמה, הנכון הוא שיקרע אז באותה שעה, ויברך קודם הקריעה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת. ואחר כך שוב אינו צריך לקרוע, אחר שכבר קרע בעת יציאת הנשמה. ואם לא קרעו בעת יציאת הנשמה, טוב לנהוג לקרוע בסמוך ליציאת האבלים ההולכים להלוייה. ואם לא קרעו קודם ההלויה יקרעו להם מיד לאחר ההלויה, קודם סעודת הבראה. [ילקו"י אבלות סי' ט' עמו' ריז]

טו

המנהג כיום שאין קורעים על אדם כשר, ואפילו על חכם, אלא אם כן הוא רבו מובהק, שאם לא כן אין לדבר סוף. וכשהוא קורע על רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דהיינו שלימדו דרכי העיון והפסק, יש אומרים שצריך לקרוע את כל בגדיו כדין אביו ואמו, עד שיגלה את לבו. ויש אומרים שדי שיקרע טפח. והלכה כסברא ראשונה. [שם ריח]

טז

חובה לקרוע על אביו ועל אמו את החולצה, ואם לובש כמה חולצות, צריך לקרוע את כולן. אבל אין צריך לקרוע את הגופיה, שהיא בגד הזיעה, [וכן המנהג אצל רוב בני עדות המזרח, שסמכו על רב האי גאון ודעימיה, שלא לקרוע בגד הזיעה, ומנהג זה יש לו על מה לסמוך]. וכן אין קורעים את המעיל העליון (לדידן, והיינו החליפה, וכל שכן מעיל חורף), הטלית קטן, והסוודר, ובשאר קרובים די לקרוע הבגד העליון שהיא החולצה, והמנהג לקרוע על אביו ואמו בצד שמאל, ועל שאר קרובים בימין. [שם מהדו' תשמ"ט עמ' סד, ובמהדורת תשס"ד עמ' ריט]

יז

הלובש סוודר במקום חולצה, [שאין לו חולצה] וקרע את הסוודר על אביו או אמו, ואחר כך רוצה להתיר את כל חוטי הסריגה ולחזור ולסרוג מהחוטים בגד אחר, יש להקל לעשות כן, דפנים חדשות באו לכאן. [ילקו"י אבלות תשמ"ט עמ' סה, ובמהדור' תשס"ד סי' ט' עמ' רכא]

יח

הלובש בגד יקר ונאה, ורוצה להחליפו קודם הקריעה לבגד פשוט יותר, רשאי לעשות כן, וכמבואר לעיל [דיני אונן סעיף לה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ט' סי"ח עמ' רכא]

יט

אין צריך לקרוע את בגד השינה, דהיינו הפיג'מה, או כתונת לילה. וכן אין צריך לקרוע את החלוק, אף אם לובשו בימי השבעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' עמ' רכא]

כ

נשים חייבות אף הן לקרוע על המת כדין האנשים. וחובה קדושה להסביר להן שלפי דברי רבותינו בש"ס, וכל הפוסקים, הראשונים והאחרונים, חייבות אף הנשים לקרוע על מת שמתאבלות עליו, ואם ישנן נשים שנהגו בחוץ לארץ שלא לקרוע על מת מקרוביהם, יש לבטל מנהג זה המנוגד לדעת ההלכה, ובפרט שרבותינו החמירו מאד ואמרו, שאבל שלא קרע חייב מיתה. אלא שלאחר הקריעה יסגרו מקום הקריעה בסיכת בטחון, לצניעות. [ילקו"י מהדורת תשמ"ט עמוד סה, ובמהדורת תשס"ד, סי' ט' סעיף כ עמוד רכב. יביע אומר ח"ו יו"ד סי' לב דף רמט. וחלק י' חיו"ד דף שסד טור א' אות כב]

כא

קטן שמת לו מת, מקרעין לו מפני עגמת נפש, אף שאינו נוהג אבילות כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד סז, ובמהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף כא עמוד רכג. מאור ישראל א' עמו' שי]

כב
מי שמתו לו שני קרובים כאחד, או שבאה לו שמועה משנים כאחד, קורע קריעה אחת על שניהם, ואפילו אם אביו ואמו מתו כאחת, קורע קריעה אחת על שניהם. ואם קרע על קרובו שנפטר, ואחר כך מת לו מת אחר בתוך שבעה, קורע קרע בפני עצמו, בין באותו קרע עצמו, שמוסיף בו וקורע בו עוד טפח, או מרחיק ג' אצבעות וקורע טפח. לאחר שבעה מוסיף על קרע ראשון כל שהוא. מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו, קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו, ומרחיק שלשה אצבעות וקורע טפח על המת האחר. מת אביו וקרע, ואחר שבעה מת אחד מהקרובים, מוסיף על קרע הראשון, ותחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה. מת אחד מהקרובים וקרע, ואחר כך מת אביו או אמו, בין בתוך שבעה בין לאחר שבעה, מרחיק ג' אצבעות וקורע מן הצד בשפת הבגד. [שם עמו' רכד]

כג
אמרו לו שמת אביו, וקרע, ואחר כך נתברר לו שהיה זה בנו ולא אביו, יצא ידי חובת קריעה, ואין צריך לחזור ולקרוע. והוא שנודע לו בתוך כדי דיבור. ואם לא נודע לו עד אחר כדי דיבור לא יצא. אבל אם אמרו לו מת לך מת, וכסבור אביו הוא, וקרע, ואחר כך נמצא שהוא בנו, יצא אפילו לא נודע לו עד אחר כדי דיבור. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד עמו' רכה]

כד
אין קורעים על מת לא בשבת ולא ביום טוב, ואפילו ביום טוב שני של גלויות אין לקרוע, אלא ידחה את הקריעה לאחר החג. [ולגבי חול המועד ראה בסעיף הבא]. ומכל מקום ברכת דיין האמת לכתחלה יברך בשבת, ורק אם לא בירך בשבת יברך בעת הקריעה לאחר השבת. והקורע על מתו בשבת, אף על פי שחילל שבת יצא ידי קריעה. [שם עמו' רכה]

כה
מנהג עיר הקודש ירושלים ת"ו, אף לספרדים, שלא לקרוע בחול המועד על מת, אלא על אב ואם בלבד, אבל על שאר קרובים קורעים רק במוצאי הרגל, כשמתחילים לנהוג שבעה ימי אבילות. אבל בכל יתר ערי הארץ יש להורות כדעת רוב הפוסקים ומרן שקבלנו הוראותיו לקרוע על כל הקרובים בחול המועד, אף על פי שאין אבילות במועד. וחייב תיכף להחליף הבגד הקרוע, שאין אבילות בפרהסיא בחול המועד. וכל זה למת שנקבר בחול המועד, שאז הוא שעת חימום וראוי לקרוע עליו, אבל אם מת ונקבר ביום טוב, על ידי גויים, אין לקרוע בחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אלא קורע לאחר הרגל עם התחלת ימי האבילות, שלא הותרה קריעה בחול המועד, אלא כשהקבורה היתה

בחול המועד, אבל כשהקבורה נעשית ביום טוב, הואיל ונדחית הקריעה יש לדחותה עד מוצאי הרגל. ומכל מקום הדבר ברור שיש לברך מיד ברכת "דיין האמת" בשם ומלכות, ביום המיתה, ואם לא בירך קודם הקבורה, יברך לאחר קבורה. ואם עבר יום הקבורה ולא בירך, אינו רשאי לברך בשעת הקריעה שקורע במוצאי הרגל, שפשוט שאין קשר ושייכות בברכה זו לקריעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד סח, ובמהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף כה עמ' רכו. יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן כה, דף רצו: מאור ישראל חלק א' עמוד שי]

כו

חתן שנפטר לו אחד מקרוביו בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף על פי שמברך ברכת דיין אמת, אינו קורע אלא לאחר שיסיים את שבעת ימי המשתה שלו, ויתחיל באבלות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף כו עמוד רכז. יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' לד אות ה]

דין קריעה ברואה ספר תורה שנשרף

כז

הרואה ספר תורה כשנשרף, או תפילין שנשרפות, קורע שתי קריעות, אחת על הגויל ואחת על הכתב. אמנם כל זה כששרפו אותם בזרוע, דהיינו על ידי אדם עריץ בין גוי בין ישראל, אבל אם נשרפו על ידי קצר חשמלי שאירע באותו מקום, וכיוצא, אין צריך לקרוע. ואם שרפו במזיד ספרי ש"ס ופוסקים, אין צריך לקרוע. [ילקו"י אבלות סי' ט' עמ' רכט].

כח

השומע שספר תורה נשרף בכח הזרוע, או הרואה גוילים של ספר תורה שכבר נשרפו, אין צריך לקרוע לכולי עלמא, שרק באותה שעה קורע. [ילקו"י אבלות סי' ט' עמוד רל]

כט

טוב להחמיר שלא לראות גוילים של ספר תורה מבוזים או שרופים הנמצאים במרתף השואה, וכדומה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ט' סעיף ל עמוד רל]

ל

ספרי תורה שנשרפו בעוונות הרבים בפרוץ דליקה בבית הכנסת על ידי קצר חשמלי, או שנשרף במלחמה, וכדומה, אם נשרפו כליל, אין צריך מן הדין לקבור את האפר על יד תלמיד חכם ששונה הלכות, אבל טוב להחמיר לגנזם על ידו. ואם נשארו יריעות חרוכות יש לקברם ליד תלמיד חכם בעריכת לויה פומבית ובהתעוררות לתשובה ולמעשים טובים, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', ואין צריך לגזור תענית על הצבור, ורק מי שיוכל להתענות ולצום על בזיון התורה בעוונות הרבים יעשה כן ותבא עליו ברכה, ואין צריך לקרוע על שריפת ספרי תורה, שכבר נתבאר שאין לחייב קריעה

אלא כשנעשה הדבר בזדון לב להכעיס חס ושלום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד סט, ובמהדורת תשס"ד סי' ט' עמוד רל. יחוה דעת חלק ד' סימן נו עמוד רפג]

לא

מי שהניח ס"ת בארון הקודש, ולא נזהר להעמידו על קרקעית הארון ביושר, ולכן נטה הס"ת ליפול, אלא שנשען על הדלת של ארון הקודש, ואח"כ כשבא אדם אחר לפתוח ההיכל נפל הס"ת בארץ, יש אומרים שהאיש הראשון חייב להתענות, כדין מי שנפל ס"ת מידו, כי הוא היה הגורם לנפילתו. וכן צריך לתת צדקה לעניים כדי שיצא מכלל ארור ויבא לכלל ברוך. ויש חולקים ואומרים שכיון שהכל נעשה בשוגג מחוסר תשומת לב, יש להקל בו בעת הצורך. ובפרט שכל דין זה דמי שנפל מידו ס"ת חייב להתענות, אינו מפורש בש"ס ובראשונים כלל, אלא שמנהג ישראל שמי שנפלו תפלין מידיו מתענה, וכל שכן מי שיפול מידו ס"ת. ועל כל פנים בגרמא בעלמא א"צ לחייבו תענית, וכן מי שפתח ההיכל ליטול מפה של ס"ת, וכשמשך אותה הופתע לראות שהס"ת נפל לארץ, וכנראה שבשעה שלקח המפה נשמט הס"ת מההיכל ונפל לארץ, מאחר שכל ענין התענית בזה אינו אלא מנהג, ובנ"ד לא נפל מידו ממש, אלא בגרמתו נפל, יש מקום להקל בגרמא, והכל תלוי בתשובה וחרטה שמכאן ולהבא ישגיחו בעינא פקיחא לבל תארע עוד תקלה כזאת, ויקבעו שיעור תורה בהלכה לכל הצבור, אשר הם מוקירי תורה ושוחרי תושיה, ויזהרו מאד בכיבוד התורה ולומדיה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד רלא]

לב

מי שנשרפה סוכתו, ונשרפו כל הקישוטים שקישט בהם את הסוכה, ובהם גליונות נייר שכתובים בהם שמות הקודש ופסוקי תנ"ך, אין צריך לקרוע את בגדיו אבל יש להטמין האפר ושרידי הגליונות שנשארו מהשריפה, בבור הגניזה שבבית הקברות, על ידי שקים או תיבות עץ, כדי שלא יאבדו בידים. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' ע', ובתשס"ד עמוד רלג]

לג

אודות האסון שאירע בעוונות הרבים, שהערבים הפראים תושבי חברון נכנסו לבית הכנסת אשר במערת המכפלה, וקרעו לגזרים את שמונת ספרי התורה, וניפצו והשחיתו את ארון הקודש וקרעו לגזרים את תשמישי הקדושה שבתיבה, וכילו חמתם ברהיטי בית הכנסת, הואיל והיהודים לא ראו את כל המעשה הנזכר לעיל בעת אירוע הדברים, ושמעו וראו זאת רק לאחר מכן, אין צריכים לקרוע. ואדם היודע בעצמו שמצב בריאותו תקין, ראוי לו להחמיר על עצמו ולהתענות ביום שמובילים את היריעות הקרועות של הספרי תורה, לגנזם בבית הקברות. ומי שאינו בריא כל כך או שעל ידי התענית

יתבטל מלימודו, לא יתענה, והעיקר בזה להתעורר לתשובה ולמעשים טובים, ולעשות תענית דיבור. ולעשות לוייה רבתי בהשתתפות המון בית ישראל ליריעות הס"ת שארית הפליטה ולגנוז אותם בכלי חרס, ולקוברם בקברי הצדיקים אשר מנוחתם כבוד בבית הקברות של חברון. והשי"ת ישפוך חרון אפו על הערבים הפראים, ובערה אש ואין מכבה בכל עושי הרשעה, אשר לא יעזוב להם שורש וענף. ויקויים לעינינו הפסוק: תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' עא, ובמהדו' תשס"ד עמ' רלד. יביע אומר ח"י חיו"ד סי' נא עמ' שג]

סימן י' - מצות הלוית המת

א

מצות עשה מדרבנן ללוות את המת, וכבר האריכו חז"ל בכמה מקומות בגודל מעלת לויית המת, ואמרו בגמרא (ברכות יח.), כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו. ועוד אמרו בגמ' (מועד קטן כז:) דחייב נידוי ב"מ. ועוד אמרו בגמרא כתובות (עב.) כל המלווה את המת מבית הנפטר עד הקבר, זוכה שגם אותו ילוו לבית עולמו. ועליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל. וטוב שילווה המת עד הקבר, אך אם אינו יכול ללוותו עד הקבר, על כל פנים ילוה אותו ארבע אמות. ואם אינו יכול בכלל לבוא להלוייה, לא ימנע מלבקש עליו רחמים או לתת צדקה לכפרת נפשו בעת הקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עה, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף א עמוד רלה]

ב

נוהגים שהמלוים את הנפטר ארבע אמות או יותר, וברצונם לשוב לביתם, ממתינים עד שהמטה תעלם מן העין, ויש לזה סמוכין, ויש להזהר בזה. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד רלו]

ג

המשתתפים בהלוייה המת, ישתדלו ללכת אחר המטה, ולא לפניה, ורק תינוקות של בית רבן הבאים להלוייה לקריאת תהלים, מותר להם לצאת לפני המטה, שהבל פיהם הוא הבל שאין בו חטא. וגם האבלים המשתתפים בהלוייה [כגון על שאר קרובים, או על אמו] ילכו אחר המטה, ולא לפניה. ומצוה לכל מי שיכול שישא את המטה. [ילקו"י אבלות סי' י' עמ' רלז]

ד

מה שנאמר שמבטלין תלמוד תורה ללוות המת, אין חייבים בזה אלא אם היה הנפטר מורה הוראות לרבים, בדברי הלכה למעשה, שאז צריכים לבטל מלימודם וללוות את המת. ואמנם הנוהגים כיום לבטל את התינוקות של בית רבן בלווית אדם גדול בתורה שנפטר, או אדמו"ר וכדומה, אף שלא לימד הלכה לרבים, מן הסתם הנהיגו כן על פי

גדולי הדור שלפנינו, לכבודה של תורה, והנח להם לישראל. ומכל מקום אין חיוב לבטל תורה אלא במי שלימד הלכה לרבים, הא לאו הכי אינו מחוייב לבטל מלימודו, ובפרט אם אינו רואה את ההלוייה, או שהיא מחוץ לעיר, או שאינו יודע במדוייק שעת צאת ההלוייה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עה, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף ד עמוד רלז]

ה

אשה, יש אומרים שדינה כמי שלמד ולא לימד לאחרים, שאם יש ששים ריבוא אנשים אין צריך לבטל תורה בשבילה הלוייתה. ויש אומרים שדינה כמי שלא שנה ולא למד, שאם יש מי שיתעסק בצרכי הקבורה אין צריך להתבטל מהתורה בשבילו, ובלבד שיהיו עשרה אנשים לכל הפחות. וכן המנהג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף ה עמו' רלט]

ו

מה שכיום רבים נוהגים להקל שלא לבטל ממלאכתם לצורך קבורת המת, וכן רבים אינם מבטלים מלימודם לצורך הלויית המת, יש להם על מה שיסמוכו. [ילקו"י אבלות סי' י' ס"ו]

ז

מנהג עיר הקודש ירושלים ת"ו, שאין הבנים והנכדים הולכים אחר מיטת אביהם הנפטר למנוחת עולמים, שיש צער גדול לנפטר כשבניו מלוים אותו, ואין לשנות ממנהג ירושלים. וגם הבנות והנכדות לא תלכנה אחר מיתת אביהן. [ובלאו הכי לפי דעת הזוהר הקדוש אין לנשים להכנס לבית הקברות, ובכל אופן צריך להקפיד מאוד שלא תהיה תערובת נשים וגברים בלויה]. והבנים יגיעו למקום טרם צאת המטה, וישארו שם בעת ההספדים ואמירת הקדיש, ואחר שהמטה נעלמה מן העין, מותר להם לעזוב את המקום. אולם ביתר ערי הארץ אין מקפידים כל כך בזה, וכן נוהגים בחוצה לארץ, שכל האבלים משתתפים בהלויה, ועל כן אין למחות בחזקה באלה שעלו מחוץ לארץ ומנהגם ללוות את האב הנפטר, ורוצים להחזיק במנהגם גם בירושלים. אבל אם יש בהם בני תורה ומוקירי רבנן, ראוי לתלמידי חכמים לדבר עמהם באמירה נעימה שלא לשנות מן המנהג שנעשה לטובת הנפטר, ואם לא יאבו שמוע הנח להם, והמוחה בידם בחזקה גורם לריב ומדנים. ובשאר ערי הארץ טוב לומר להם שינהגו בזה כמנהג ירושלים, שהבנים לא יצאו אחר מיטת אביהם כלל. וכל זה על האב, אבל נוהגים ללכת אחר מטת האם, אף לכתחילה, וכל שכן שהולכים אחר מטת שאר הקרובים, מלבד אחר האבא, והסבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עז, ובמהדורת תשס"ד סי' י' עמו' רמ]

ח

מי שהיה לפניו מת וכלה, מניח הכלה ומתעסק במת, שנאמר לב חכמים בבית אבל, וכל זה כשאין ביטול לאחד מהם, ויש המתעסקים במת, ויש שמכניסים הכלה לחופה, ויש לפניו ב' דרכים, או ללכת לכלה או להתעסק במת, שאז עדיף להתעסק במת שהוא גמילות חסד של אמת, וגם ישפיל דעתו באשר הוא סוף כל אדם, והחי יתן אל לבו, וכן נאמר (קהלת ז, ב): טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, אבל אם כשהולך לאחד מהם, המצוה השניה מתבטלת לגמרי, כבוד החיים קודם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עו, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף ח עמוד רמב]

ט

מותר לחתן ולכלה הנמצאים בתוך שבעה ימי המשתה ללכת להלויית קרוביהם, אף על פי שאינם נוהגים דיני אבלות. וכל שכן שמותר לחתן ולכלה לנחם אבלים, וללכת לבית העלמין בתוך שנה, ואין בזה שום מנהג להמנע מכך. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד רמב. ע"פ דברי המרדכי מו"ק סי' תתקכד, ובפסקי הרא"ש פ"א ס"ה, ובשבות יעקב ח"ב יו"ד סי' קב. ואף שמדברי המהרי"ל ובשדי חמד (מע' אבלות סי' רטז) מבואר להחמיר בזה, ונמשך אחריהם בחיים וחסד, מ"מ הלכה כדברי המיקל באבל]

י

אפילו במקום שאינו צריך ללוות את המת, אף על פי כן צריך לעמוד מפני העוסקים עמו, שהם גומלי חסדים. וכן בכל מצוה שאדם הולך ומתעסק בה, יש לעמוד בפניו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עז, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף י עמוד רמב]

יא

הנוסע באוטובוס ורואה דרך חלון הרכב שמלוים את המת, וקשה לו לרדת וללוות את המת, צריך להדר ולקום מפני המלווים, אפילו שהוא בתוך האוטובוס. [שם סי' י' עמ' רמג]

יב

היה יושב בביתו והלוייה עוברת ברחוב, ואין לו אפשרות לרדת לרחוב, או שחושש שעד שירד ההלוייה כבר תעבור, יעמוד בחלון הנוטה לרחוב ויאמר, לך לשלום ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף יב עמוד רמד]

יג

יש להזהר שלא להאריך בשבחים יותר מדאי, כגון הישר באדם, או הצדיק והחסיד, ויצמצמו ככל האפשר בתוארים על הנפטר. [ילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עח].

יד

המנהג בארץ ישראל שהבן אומר בהלוייה קדיש "יהא שלמא" עם החזן, או עם אחד מהקהל. אך אם אין שם אחד שיאמר עמהם קדיש, אפשר שהאונן יאמר קדיש בהלוייה. [וכמו שנתבאר לעיל בדין אונן]. וזהו דוקא כשהבן הולך אחר המת, והיינו אחר אמו, אבל אחרי אביו בלאו הכי מנהג ירושלים שאין הבן הולך אחר המטה, אלא אומר קדיש בפתח החצר אחר שמוציאים את המת מהבית, ואחר אמירת הפסוקים גדול העצה וכו', והוא רחום וכו'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף יד עמוד רמד]

טו

אונן שיש לו יאר-צייט בזמן שהוא אונן, אין לו לומר קדיש קודם הקבורה. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף טו עמוד רמה. ועיין כל בו להלכות אבלות גרינוולד עמוד קנו. והביא דעות בזה, והנראה דשב ואל תעשה עדיף. והרוצה לומר קדיש מלה במלה עם אחר, יש לו ע"מ לסמוך].

טז

יש אוננים הנמנעים מלומר פרק "יושב בסתר עליון", וכן פרק "אשת חיל" בשעת ההלוייה, מפני שהאונן אסור בדברי תורה, ובאמירת פרקי תהלים יש שמחה לאומרם כמו דברי תורה. אך לא נהגו להחמיר בזה. ומכל מקום קודם ההלוייה בעת ששומרים על הנפטר, עדיף שהאונן לא ישמור על המת, כיון שאינו יכול לומר תהלים, אלא יביאו אחר שיכול לומר תהלים ליד הנפטר. ואם אין שם אחר, יעמידו את האונן בשמירה, ויאמר את הפרקים מ"ט, ע"ט, וקל"ז, ויחזור עליהם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' י' סעיף טז עמ' רמה]

יז

מותר לאונן להספיד את קרובו אף שמזכיר דברי תורה בהספד, ואין לחוש בזה מטעם שאונן אסור בדברי תורה. ובפרט אם הבן הוא תלמיד חכם שטוב ונכון שישא דברי התעוררות ומוסר בפני קהל המלוים, ויהיה הדבר לנחת רוח גדולה לנפטר, שהעם מתעורר לתשובה בגרמתו. ומכל מקום יקצר בדברי תורה ויאריך בדברי מוסר, בבחינת והחי יתן אל לבו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף יז עמוד רמז]

יח

מי שנפטר והשאיר אחריו בן קטן שהגיע לחינוך, אומר קדיש בעת ההלויה, ומעיקר הדין הקטן יכול לומר קדיש לבד [שאין זה קדיש של תפלה שהוא חיוב], וכמבואר לקמן סימן ל' סעיף יח, ומכל מקום נכון יותר שיעמוד אצלו גדול, שיאמר עמו הקדיש מלה במלה. ונכון שגם במשך כל השנה, יאמר גדול עם הקטן את הקדישים, בפרט קדיש חיוב של

התפילות. [ובירושלים בלאו הכי נהגו שאין האונן אומר קדיש לבדו אלא עם אחר כנזכר לעיל]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פב, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף יח עמוד רמז]

יט

במקומות רבים נהגו לאסוף צדקה בשעת לויית המת, כשבאים להספידו. וטעם גדול יש לדבר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף יט עמוד רמח]

כ

בבית שהנפטר שם אין שאילת שלום. וכן כאשר מתאספים ללוייה ועומדים מקובצים ברחוב, אסורים בשאלת שלום זה לזה, וכן במשך זמן ההלויה. ואמנם יש אומרים דכל שיש בעיר חברא קדישא המתעסקת בצרכי הקבורה, מותר לומר שלום אף בבית האבל. וכל שכן בשכונה או בכפר כשהמת בעיר. ולכולי עלמא מותר לנענע בראשו במקום שאילת שלום, ואין בזה איסור. [ולכן אם נפגשים בהלוייה עם קרובי משפחה, או עם חברים שלא נתראו זמן רב, הנכון הוא שינענע להם בראשו בלא אמירת שלום. אך המקילין באמירת שלום יש להם על מה שיסמוכו, וכמו שנתבאר, וכל שכן שאם הושיטו לו יד שמותר לו לתת ידו בחזרה]. ובבית האבל מותר לבאים שם לומר שלום האחד לשני, כאשר יבואר להלן דין שאילת שלום באבל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף כ עמוד רמח]

כא

אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם, אפילו חכם גדול. אולם אם הנפטר חיבר ספרים, יכולים להניחם על מטתו, שיש בזה כבוד לנפטר. אבל בודאי שחלילה לקוברם יחד עמו. [וכן עשו בפטירת המהרש"א, ובפטירת החפץ חיים, ועוד מגדולי הדורות, שהניחו חיבורם על מטתם]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף כא עמוד רנ]

כב

קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אבליהם מפני דרכי שלום. ואם המת הוא מגדולי המלכות, מלווים אותו משום שלום מלכות. אך יש ליזהר שלא להכנס לכנסייה שלהם, שדרכם להכניס את המת לשם ולהתפלל עליו, וזו היא עבודה זרה ממש, ולכן יש להמנע בהחלט מלהכנס לכנסייה. אבל למסגד של ישמעאלים מעיקר הדין מותר להכנס. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רצט, ובמהדורת תשס"ד עמ' רנ. וביביע אומר ח"ב יו"ד סי' יא]

כג

לפי דעת הזוהר הקדוש אין לנשים ללוות את המת כלל, אלא תעמודנה בפתח החצר בעת הוצאת המטה, ולא תלכנה אחר המטה. וכל שכן שלא תיכנסנה לבית הקברות. וצריך מאד ליזהר שבעת ההלוייה לא תהיה שם תערובת נשים ואנשים יחדיו. וכתב הגאון מוילנא: "ותשמור שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל כי שם מתדבקין בקליפות

מאד, וכל שכן בנשים, וכל הצרות והעוונות באים מזה". [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד רנב]

כד

מעיקר הדין מותר לאשה ללכת בימי ראייתה ללכת לבית הקברות, או לקברות צדיקים וקברי אבותיה, אף כשעוברת דרך קברות אחרים. וכל שכן בימי ליבונה מותר. אף שעדיין לא טבלה. אולם כבר נתבאר בסעיף הקודם שלפי הזוהר הקדוש והגר"א יש לנשים להמנע מלהכנס לבית הקברות, ובפרט בימי טומאתן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' פד, ובמהדורת תשס"ד סי' י' עמ' רנג. אולם בטהרת הבית מבואר שאין בזה איסור, והוא רק מצד ראוי ונכון, ע"פ הזוהר הקדוש והגר"א].

כה

אין ללכת לבית הקברות אלא לצורך הלוית המת, ובפרט אם לא תיקן עוון קרי, כי החיצונים מתדבקים בו. אבל מותר לילך להשתטח על קברי צדיקים, או לילך על קבר אביו או אמו לכבודם, אף על פי שעובר דרך קברות אחרים, דכיון דהוי צורך מצוה, שומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף כה עמוד רנד]

כו

היוצא מבית הקברות, וכן החוזר מהלוייה, צריך ליטול ידיו. ומעיקר הדין אין צריך ליטול בכלי, אך המחמיר ליטול עם כלי תבוא עליו ברכה. וכן מעיקר הדין מותר לנגב ידיו מאותה רחיצה, אך נהגו שלא לנגב הידים כדי שלא יסיחו דעתם מזכרון המת. ואם עמד מחוץ לארבע אמות של מיטת המת, ולא נכנס לבית הקברות, אין צריך ליטול ידיו. ויש נוהגים להחמיר בכל אופן. וכן נהגו להקפיד היכא דאפשר שלא להכנס לביתו עד שיטול ידיו. ויש נוהגים ליטול ידיהם קודם כניסתם לבית הקברות, אך מדינא אין צריך ליטול ידיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פג, ובמהדורת תשס"ד סימן י' סעיף כו עמוד רנד]

כז

הנכנס לקברות צדיקים [שלא בתוך בית הקברות] כמו קבר רבי שמעון בר יוחאי במירון, וקבר יונתן בן עוזיאל בעמוקה, וקבר רבי מאיר בעל הנס בטבריה, וקבר שמעון הצדיק, וכדומה, אין צריך ליטול ידיו בצאתו משם. [ואין להתפלל שחרית מנחה וערבית בבית קברות, וגם לא בקברות צדיקים. ומה שאנו מתפללין בקבר הרשב"י ובמערת המכפלה הוא מפני שהקבר עצמו עמוק הרבה, ואינו בסמוך למצבה הנראית]. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן י' סעיף כז עמוד רנה]

כח

בשעת הרחיצה בחזרה מהלוויה, נהגו להקפיד שלא ליקח הכלי מיד הרוחץ. אולם דבר זה אינו מעיקר הדין, שהרי בלאו הכי אין צריך כלי לנטילה זו. ונהגו להקפיד היכא

דאפשר שלא להכנס לבית, ואפילו לביתו, עד שיטול ידיו. ואם אין לו מי שיביא לו מים לחצר, אין צריך להקפיד בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף כח עמוד רנח]

כט

אף הנכנס לבית קברות של גויים, כשיוצא צריך ליטול ידיו. [ילקו"י אבלות סי' י' עמ' רנט]

ל

החוזר מהלוויה אין לו ליטול ידיו מברז השייך לאחרים, מחשש לאיסור גזל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן י' סעיף ל עמוד רנט]

לא

הרואה קברי ישראל אחת לשלשים יום, מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והחיה אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ויודע מספר כולכם, ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העולם הבא, ברוך אתה ה' מחיה המתים". [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פד, ובמהדורת תשס"ד סימן י' עמוד רנט]

לב

מי שאינו יודע לברך את הברכה בעל פה, יכול לבקש מחבירו שיברך בשבילו, ויכוין להוציאו ידי חובה מדין שומע כעונה. אבל אם חבירו כבר בירך, אינו יכול לחזור ולברך כדי להוציא את חבירו ידי חובה, דבברכות השבח דעת המאירי שלא אמרינן "אף על פי שיצא מוציא", וברכת אשר יצר אתכם בדין הרי היא ברכת השבח. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' י' סל"ב. ושם דחה מ"ש בברכת ה' דהמאירי איירי דוקא בברכות ק"ש וכיוצא, אך א"א להעמיד אוקימתא בדברי המאירי]

לג

הרואה בית קברות בשבת או יום טוב, או בחול המועד, אחת לשלשים יום, גם אז יש לו לברך ברכת "אשר יצר אתכם בדין". [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' פד. ובתשס"ד סי' י' עמו' רסב]

לד

לכתחלה אין לאונן לברך ברכת "אשר יצר אתכם בדין" בראותו את בית הקברות בלויה, אלא יברך כשיעלה לקבר ביום השביעי. אולם אונן המברך יש לו על מי לסמוך, ואין מוחין בידו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' פה, ובמהדורת תשס"ד סי' י' סל"ד. וגם אחר הקבורה לא יברך, כיון שבתחלת ביאתו לשם היה פטור. וע' בהערה בילקו"י שם. ודו"ק דסב"ל]

לה

מי שראה בית קברות יהודי, ובירך ברכת "אשר יצר אתכם בדין", וראה באותו יום בית קברות יהודי אחר, יש אומרים שיוכל לברך שוב ברכה זו. והוא הדין אם בבית הקברות

שבירך עליו כבר נקבר בו עוד מת, שיוכל לברך ברכה זו שנית. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פה, ובמהדורת תשס"ד סי' י' סע' לה עמוד רסג]

לו

יש לקיים המנהג שחזן החברא קדישא מברך בבית הקברות בכל לויה ברכת "אשר יצר אתכם בדין", אף על פי שהוא עדיין בתוך שלשים יום, מפני שכל שיש תוספת קבר, מברך הוא על הקבר החדש, וגם בכוונתו לפטור אחרים שלא היו בבית הקברות יותר משלשים יום, שגם בברכה זו יכול להוציא אחרים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פו. תשס"ד סימן י' עמוד רסג]

לז

מעיקר הדין היו צריכים לחלוץ כתף בעת הלויית אב ואם, אך כיום לא נהגו בזה, ומכל מקום טוב ונכון גם כיום לנהוג לחלוץ כתף בשעת ההלויה לפטירת אמו. [ופשוט שהבנים הולכים אחר מטת אמם], והוא הדין בזה במקומות שנוהגים שהבנים הולכים אחר מטת אביהם, דטוב ונכון לחלוץ כתף כשמגיעים סמוך לבית הקברות, או תוך ד' אמות מהקבר, ויניחו המיטה על כתפיהם עד לקבורה. אולם תלמיד חכם מפורסם ראוי שימנע עצמו מחליצת כתף. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד סז, ובמהדו' תשס"ד סי' ט' סכ"ז עמוד רכז. ובסימן י' סעיף לז. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' כז דף שב. מאור ישראל מו"ק כב:]

סימן יא - חיוב ההספד ועל מי מספידין

א

בתורה ובנביאים מצינו שנהגו בני ישראל להספיד את מתיהם, ומצוה גדולה להספיד על המת כראוי, וכל המוריד דמעות על אדם כשר, הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו, וכל המתעצל בהספדו של חכם, אינו מאריך ימים. אך אסור להפליג בשבח המת יותר מדאי, אלא מן הראוי שהמספיד יזכיר איזה מדה טובה שהיתה בנפטר, ויעורר את העם להתחזק במדות טובות, ובתורה ויראת שמים. וכל המזכיר מדות טובות ומעשים טובים על מי שלא היו בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עט, ובמהדורת תשס"ד סימן יא סעיף א עמוד רסה]

ב

המנהג להספיד גם את הנשים לפי כבודן. ובאשת תלמיד חכם מותר להניח המטה ברחוב ולהספידה ברבים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יא סעיף ב עמוד רסז]

ג

כתב בספר מעבר יבוק, הצער שאבלים מצטערים ובוכים על הנפטר מקילין על יסורי הנשמה של הנפטר, ולכן ראוי לבכות ולהצטער בימי האבל על הנפטר, כפי מה שאמרו חז"ל, ג' ימים לבכי וכו'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יא סעיף ג עמוד רסז]

ד

אין להספיד בכל ימי החנוכה גם בעת ההלויה, [ורק לחכם בפניו בשעת ההלויה מותר להספידו], וכן אין מספידין בחודש ניסן, ובחול המועד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פ', ובמהדורת תשס"ד סי' יא סעיף ד עמוד רסח]

ה

אף בזמן הזה מותר לערוך הספד על תלמיד חכם או רב העיר בעת ההלויה, בחול המועד ובראשי חודשים, שגם בזמן הזה יש לנו דין תלמיד חכם. וכן מותר להספיד תלמיד חכם בפניו בחנוכה ובפורים, אף בזמן הזה, ויש לומר על תלמיד חכם שנפטר צידוק הדין. [וגם בימים שאין מספידין בהם, מותר לערוך בהם עצרת התעוררות במלאת שבעה לפטירה וכדו', לחיזוק הקהל לתורה ולמצוות, ואפילו בשבת ומועד מותר לערוך עצרת כזו, שאין זה בגדר הספד]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פ', ובמהדורת תשס"ד סימן יא סעיף ה עמוד רסט]

ו

מי שציוה לפני פטירתו שלא להספידו, שומעין לו, ואפילו כשאין הוצאות ממון להספד, ורוצים להספידו בחנם, גם כן צריכים לשמוע לו ואסור להספידו, דמצוה לקיים דברי המת בכל דבר. אולם רב גדול שנפטר לבית עולמו, והשאיר אחריו צוואה שלא להספידו, רשאים לעבור על צוואתו ולהספידו כפי כבודו, אך יקצרו בשבחיו, ויאריכו בדברי כיבושין והתעוררות מוסרית. [ילקו"י שם סי' יא ס"ו. ובמהדורת תשמ"ט עמוד פא. יביע אומר ח"ט סי' לג עמ' שלג]

ז

אין להכניס לבית הכנסת שום מטה של מת, אפילו של תלמיד חכם, וכן לבית המדרש, אף שרוצים להניח מיטתו במקום שהיה דורש, ולהספידו שם. אולם אם הוא מגדולי הדור, וסבא דמשפטים, ראש בית דין מקודש, יש להתיר בזה. [ילקו"י אבלות מהד' תשס"ד עמ' רעג]

ח

תלמיד חכם שנפטר ביום טוב אף שאין להספידו, מותר לדרוש על מטתו דברי מוסר לעורר את העם בתשובה. [יביע אומר ח"ט סימן מו עמוד שנא].

סימן יב - דברים העשויים לכבוד המת ושאין בהם משום חוקות העכו"ם

א

הנוהגים להניח זרי פרחים ושושנים על מטת המת, או לשאתם לפניו, יש להם על מה שיסמוכו במנהגם זה, ואין בזה איסור משום "ובחוקותיהם לא תלכו". ובכל זאת כדאי להעיר למוסר אזנם לבל יחדשו מנהג זה בארצינו הקדושה, ובפרט משום דחיישינן משום יקרא דקמאי, ובודאי שאם אומרים להם זאת בדברי חן ונועם והסברה, יקבלו את דברינו ברצון, ומכל שכן בזמנינו, ולפעמים מחמת מרירות לב האבלים יתריסו נגד המוחים בידם בעוז ובתוקף, בחשבם שמניעת דבר זה פוגע בכבוד המת, בהיות שהסכן הסכינו במנהגם זה בחוצה לארץ, ועל כל פנים אם הוכיחום ולא קבלו, הנח להם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פז. ובמהדורת תשס"ד סי' יב ס"א עמוד רעד]

ב

מותר מעיקר הדין לקחת המתים לבית הקברות, בעגלות הרתומים לסוסים ולא חיישינן בזה משום חוקות העובדי כוכבים. [שם מהדורת תשמ"ט עמוד פט, ובמהדו' תשס"ד עמוד רעה].

ג

אין נכון לנטוע אילנות או שושנים ופרחים בבית הקברות, ולא יעשה כן בישראל, ולא טוב עשו אלו העושים כן בקברות צבאיים, נטעו נוטעים וחיללו את קדושת המקום, וה' הטוב יכפר בעדם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פח, ובמהדו' תשס"ד סי' יב סעיף ג עמ' רעו]

ד

מה שנהגו בכמה בתי קברות לזרוע דשא ועשבים על גבי הקברות, הוא מנהג עכו"ם, ואין להנהיג כן. ובפרט שבזריעת דשא ועשבים אין בזה משום כבוד למתים, ומה גם שעלולים לפגוע על ידי כך בכבוד המתים לדרוך ולרמוס על גבי הקברים, ולכן אין לשנות מהמנהג, ויש בזה משום לא תסיג גבול ראשונים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יב עמו' רעו]

ה

הנוהגים לענוד סרט שחור על מלבושיהם לאות אבל, יש להם ע"מ לסמוך, וראה לעיל עמוד תרח סעיף ג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד פח, ובמהדורת תשס"ד סי' יב ס"ה עמוד רעז]

ו

יש שנוהגים שאם קרה חלילה אסון, ונפטרו ב' אנשים ממשפחה אחת בתוך שנה אחת, שוחטים תרנגול בלי ברכה, וקוברים אותו בבית הקברות למרגלותיו של הנפטר השני, לפי הדין אין בזה איסור משום דרכי האמורי, אך טוב שלא לחוש לדברים אלה, שלא

הוזכרו בש"ס. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' צ'. ובמהדו' תשס"ד עמ' רעז. וראה לעיל עמ' תרי סעיף יב]

סימן יג - דיני סעודת הבראה לאבלים וברכת המזון בבית האבל

א

האבלים אחר ששבו מבית הקברות אסור להם לאכול משל עצמם סעודה ראשונה, אלא מצוה על שכניו או ידידיו שיאכילוהו משלהם. וכיום נהגו בהרבה מקומות שהחברא קדישא דואגת לסעודת הבראה לאבלים. ואם שכניו לא שלחו לו, או שהוא יחידי בעיר, אינו חייב לצער את עצמו, אלא מותר לו לאכול משלו. וכל זה בסעודה ראשונה, אבל סעודה שניה והלאה, מותר לאבל לאכול משל עצמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קא, ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף א עמוד רעח]

ב

אשה אבלה מברין אותה נשים ולא אנשים, ומכל מקום אם יושבים בחדר האנשים והנשים ביחד, אין להקפיד בכל זה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קא, ובמהדורת תשס"ד סי' יג סעיף ב עמוד רעח]

ג

יש אומרים שאשה מותר לה להכין סעודת הבראה לאיש אבל, ואף להגיש לפניו סעודה זו, [גשר החיים]. ויש חולקים ואוסרים לאשה להגיש סעודת הבראה לאיש. [שלחן גבוה. ציץ אליעזר]. ואשה אבלה אין לבעלה להברותה משלו, אלא יביאו לה השכנים וכדו'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קא, ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף ג עמוד רעט]

ד

עיקר סעודת ההבראה לכתחלה היא בלחם, והאבלים צריכים להשתדל במאד ליטול ידיהם ולאכול פת בסעודה זו. ואם אין לחם יעשו סעודת הבראה לכל הפחות בפת הבאה בכיסנין. [ולגבי חול המועד ראה להלן]. ואם אין לו פת הבאה בכיסנין יעשו הסעודה בתבשיל לבד. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד רעט]

ה

המנהג שאין מברין אלא בפת וביצים שלוקות [או עדשים]. ונכון להוליך לאבל ביצים קלופות, כדי שלא יקלוף האבל בעצמו, ויראה כרעבתן. וכיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה, כדי לשרות האכילה שבמעיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמ' רפ]

ו

טוב שבנוסף לאבלים יטול ידים גם מי שאינו אבל, ויבצע על הלחם ויברך המוציא, ואת הפרוסה יתן בידם, על שם פרשה ציון בידיה ויש נוהגים שכל בני המשפחה, גם

מי שאינם אבלים, משתתפים בסעודה זו. אבל אין זה אלא מנהג ולא חיוב. [וראה להלן לגבי זימון]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יג סעיף ו עמוד רפ]

ז

צריך לעשות סעודת הבראה גם בראש חודש, בחנוכה ופורים, על כל השבעה קרובים שחייב עליהם אבילות, ואין חילוק בזה בין אב ואם לשאר קרוביו. וגם בימים הנז' עורכים את הסעודה בתבשיל ביצים ועדשים כנהוג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קב, ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף ז עמוד רפ]

ח

מותר לשתות כוס קפה או תה משלו קודם סעודת ההבראה, ואינו חייב להביא כוס קפה ותה משל אחרים. אבל תבשיל או ביצה משלו, אסור לו לאכול אפילו בלא פת, קודם סעודת הבראה משל אחרים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קב, ובהמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף ח עמוד רפ. יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן כו אות ו']

ט

מי שמת לו מת בערב שבת, ונקבר בערב שבת סמוך לערב, ולא הספיקו להברותו בערב שבת, כי ינטו צללי ערב, אין צריך להברותו במוצאי שבת, הואיל וימי השבעה כבר התחילו בערב שבת, ואמרינן הואיל ונדחה ידחה, אבל ביו"ט שמתחיל האבילות במוצאי החג, מברין אותו במוצאי החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קג, ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף ט עמוד רפא. יביע אומר חלק ד' דף שא. חיו"ד סימן כו אות ז']

י

מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו שאין מברין על מת בחול המועד, זולת על אב ואם, ואז גם לשאר קרובים הנמצאים יש להברות במועד. אבל על מת שהוא משאר קרובים אין להברות במועד. ונכון להברותם במוצאי הרגל עם התחלת השבעה. ואם אינם רוצים לעשות הבראה כלל יש להם על מה שיסמוכו. ובכל יתר ערי הארץ יש להורות לעשות הבראה על כל הקרובים בחול המועד. וכל זה שנקבר בחול המועד, אבל אם היתה הקבורה ביום טוב, על ידי גויים, אין לעשות הבראה במועד, אלא לאחר המועד. וכשעושים הבראה בחול המועד על מת שנקבר בחול המועד, יש לעשותה בעוגות וקפה, ולא בביצים ועדשים כנהוג תמיד, מפני כבוד הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמ' רפב]

יא

מותר לאבל שלא לאכול ביום הקבורה עד צאת הכוכבים, ואז בלילה כאשר אוכל סעודה ראשונה מותר לו לאכול משלו. דמצות סעודת הבראה היא רק ביום הראשון בלבד. וגם יש אומרים שאין חיוב גמור לאכול סעודת הבראה, ורק אם אוכל חייב לאכול משל אחרים ולא משלו. אך ישתדל מאד לאכול לחם, שיש אומרים שזה דאורייתא. ולכן אם

קברו את המת בסמוך לשקיעה, דין סעודת הבראה [שצריך לאכול משל אחרים] היא רק קודם הלילה, שבלילה הוא כבר יום אחר, ואין בו איסור שלא לאכול משלו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יג עמו' רפג]

יב

אם המת נקבר תוך זמן בין השמשות, עד י"ח דקות אחר השקיעה, בין שנהג אבלות בפועל עד צאת הכוכבים, בין שלא נהג בפועל באבלות, הרי הערב נחשב יום שני לאבלות, וממילא פטורים מסעודת הבראה, ורשאים האבלים לאכול סעודה ראשונה משלהם. אולם אם המת נקבר אחר בין השמשות, אף שהוא קודם זמן רבינו תם, אפילו הכי נחשב כנקבר בלילה, ואם רוצים לאכול בו ביום צריכים לאכול משל אחרים, שאין אנו מצרפים את סברת רבינו תם כדי להקל לאכול משל עצמו.[ילקו"י אבלות תשס"ד סי' יג עמ' רפג]

יג

מי שמתו נקבר ברגל, או ששמע שמועה קרובה ברגל או בשבת, יש לערוך את סעודת ההבראה במוצאי הרגל, או במוצאי שבת, בזמן תחלת האבלות בפרהסיא. ואין לערוך סעודת הבראה ביום טוב או בשבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יג סעיף יג עמוד רפד]

יד

מי ששמע שמועה רחוקה [כלומר ששמע על הפטירה רק לאחר שלשים יום מיום המיתה], אין עושים לו סעודת הבראה כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יג סעיף יד עמוד רפה]

טו

אם יושבים שני אבלים בסעודת הבראה, נכון שעוד אחד אחר יאכל עמהם, כדי לעשות זימון, והאבלים עצמם מצטרפים לזימון, הן לזימון של שלשה והן לזימון של עשרה. והמזמן אומר "נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו" והאוכלים עונים "ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו ובטובו הגדול חיינו". (ולא כפי שנדפס באיזה סידורים). ואם היו עשרה ויותר, יוסיפו "אלהינו" מנחם אבלים וכו', וכן יענו המסובים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קד. ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף טו עמוד רפה]

טז

כשמברכים ברכת המזון בבית האבל, כל האוכלים שם מוסיפים בברכה שלישית נחם ה' אלוקינו וכו'. ובנוסח נחם שבברכת המזון לאבלים יש לומר: שופט בצדק לוקח נפשות במשפט וכו'. ונהגו שלא לומר "הרחמן" בבית האבל, הן האבלים, והן האוכלים עמהם. ובשבת כשסועד עם אחרים אף שמברך ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' קב, ובמהדורת תשס"ד סימן יג סעיף טז עמוד רפו. יביע אומר חלק ו' דף רסה: חיו"ד סימן לח אות ב]

יז

הנוסח הנכון בחתימת הברכה השלישית של ברכת המזון בבית האבל, הוא: ברוך אתה ה'"מנחם ציון בבנין ירושלים", וכדעת מרן השלחן ערוך, בין בברכת המזון שבבית האבל, בין בתפלת נחם בתשעה באב. ומכל מקום החותם בבית האבל "מנחם אבלים בבנין ירושלים" כפי נוסח הסידורים, אין למחות בידו, אבל לא יאמר מנחם אבלים ובונה ירושלים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' קג, ובמהדורת תשס"ד סי' יג עמ' רפו. יבי"א ח"ו דף רסד: חיו"ד סי' לח.]

יח

בברכה רביעית של ברכת המזון שמברכים בבית האבל אומרים "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם לעד האל אבינו וכו' מלך החי הטוב והמטיב אל אמת שופט בצדק וכו'". ויאמר זאת בכוונה ראויה, כדי להצדיק עליו את הדין, ולקדש שם שמים. [ילקו"י אבלות סי' יג סעיף יח]. ואומרים ברכת אבלים בברכת המזון, בסעודות בבית האבל, גם אם היה המת רשע. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קד. ובמהדורת תשס"ד עמוד רפז, יביע אומר ח"ו דף רסג. חיו"ד ס"ס לו].

יט

מותר לאבלים לזמן בעצמם, בין אם יש שם שלשה אבלים, בין אם יש שם אחרים המצטרפים עמהם, ואין צריך דוקא לכבד אחרים שיזמנו. ומהדין מותר לאבל לזמן גם על כוס יין, אלא שבלאו הכי המנהג כיום ברוב המקומות שאין מברכים ברכת המזון על כוס יין, [גם שלא בבית האבל], אפילו כשאכלו שם שלשה ועושים זימון. [והנוהגים לחוש למצריכים כוס גם בשלשה, תבא עליהם ברכה]. וכבר כתבנו לעיל דאחר הקבורה מותר לאבלים לאכול בשר, ולשתות מעט יין כדי לשרות המאכל. אבל לא ישתה כמות מרובה של יין. וגם מי שרוצה להמנע מלאכול בשר ולשתות יין בשבעה ימי אבלות, לא יחמיר בזה בסעודות שבת, שאין להראות אבלות בפרהסיא בשבת. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן יג סעיף יט עמוד רפז]

כ

כשמברכים ברכת המזון בבית האבל בשבת שבתוך השבעה, אם האבל מברך לעצמו או בשלשה אבלים, מוסיפים בברכה שלשית ורביעית ההוספות השייכות לאבלים כמו ביום חול. [וגם צריך להזכיר שבת או ראש חודש בברכת המזון]. אבל אם האבל סועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. וכל זה דוקא אם זימן עם אותם אחרים שאכלו עמו, אבל אם האבלים אכלו לבדם, והאחרים נמצאים שם בלא קשר לסעודה ולזימון, האבלים

יברכו ברכת המזון השייכת לאבלים ואין זה נחשב כפרהסיא. [ופשוט שבחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אין אומרים ברכת אבלים בברכת המזון]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יג סעיף כ עמוד רפח]

סימן יד - חובת האבלות - על מי צריך להתאבל, ומי הם החייבים באבלות

א

אין נוהגים אבילות אלא על שבעה קרובים, ואלו הם: אביו, אמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו ואשתו. שכל אלו נחשבים כקרובים שהכהן רשאי ליטמא להם. והוסיפו עליהם גם אחיו או אחותו מאמו, בין בתולה בין נשואה. וכן אחותו הנשואה מאביו. [אף שבאלו אין הכהן מיטמא להם, עם כל זה נוהגים עליהם אבלות]. [ילקו"י שם עמ' רצ. ובמהדורת תשמ"ט עמ' צד].

ב

כתב הרמב"ם: מצות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר, ואכלתי חטאת היום, הייטב בעיני ה'. ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, אבל שאר השבעה אינן דין תורה. אף על פי שנאמר בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ניתנה תורה ונתחדשה הלכה. ומשה רבינו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות, ושבעת ימי המשתה. ע"כ. והיינו אבלות יום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה דהוי מן התורה. וכל זה בשבעה הקרובים הנ"ל, אבל אותם שהוסיפו עליהם, כגון אחיו מאמו, ואחותו מאמו, ואחותו הנשואה מאביו, אף שמתאבלים עליהם, אין האבלות אלא מדרבנן, אפילו ביום הראשון. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף ב עמוד רצ]

ג

מנהגינו כיום שאין אדם מתאבל על חמיו וחמותו, שעכשיו נהגו כולם למחול, ולא נהגו לא בקריעה ולא בשום אבלות, ואין להחמיר בזה כלל. ומכל מקום מנהג ידוע הוא אצל הספרדים ועדות המזרח שהחתן משתתף בתפילות לימודים ואזכרות, הנערכים לעילוי נשמת חמיו למשך ימי השבעה בבית האבל, ומנהג ישראל תורה הוא. ואם אין לחמיו ולחמותו בן נכון שיאמר עליהם קדיש, אם הוריו אינם מקפידים. ובזמנינו נוהגים שאין האשה מתאבלת עם בעלה על חמיה ועל חמותה, וכן אין הנכדים מתאבלים עם אביהם על הסבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צד. ובמהדורת תשס"ד סי' יד ס"ג עמוד רצא]

ד

ראובן שנפטר בלי בנים, ואשתו המתינה לייבום או לחליצה, ובתוך זמן זה נפטרה גם היא, אין היבם חייב להתאבל עליה, ובפרט בארץ ישראל שפשט המנהג להקל בזה. [ואין מתאבלים על ארוסה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צה, ובמהדורת תשס"ד סימן יד עמו' רצב]

ה

תינוק שמת לאחר ל' יום שלימים מעת לעת, צריך לישב עליו שבעה, אך אם לא עברו עליו ל' יום מעת לעת, וכגון שמת בליל ל"א ללידתו בטרם שלמו לו שלשים יום מעת לעת, [והיינו שנולד ביום חמישי בשבוע אחר הצהרים, ומת בחצות ליל שבת], אין מתאבלין עליו. וכל שכן אם עברו על התינוק רק כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים, שאין מתאבלים עליו, שלא יצא מחזקת נפל, ולא חל עליהם אבלות כלל. [שכן דעת השואל ומשיב, והלכה כדברי המיקל באבל. וסיוע לדבריו שכ"כ גם העונג יום טוב להצריך מעת לעת, ואע"פ שרבים חולקים, קי"ל הלכה כדברי המיקל באבל, ואפילו לגבי מחלוקת הפוסקים. ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צו, ובמהדורת תשס"ד סי' יד ס"ה עמו' רצג. יביע אומר ח"ח סי' לג. ובח"י בהערות לרב פעלים ח"א חי"ד סי' מט דף של ע"א]

ו

תאומים שאחד מהם מת תוך שלשים יום, והשני לאחר שלשים, על הראשון אין מתאבלים כלל, ועל השני חייבים להתאבל, שהרי חי יותר משלשים יום ויצא מכלל נפל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף ו עמוד רצד]

ז

תינוק שנולד בזמנו [לתשעה חודשים], וחי יותר משלשים יום מעת לעת, אך רוב ככל זמן חיותו היה מחובר למכשירי הנשמה, ובלעדיהם ספק גדול אם היה חי, אפילו הכי צריכים לנהוג עליו שבעה ימי אבלות, אחר שיצא מכלל נפל. וכן אם נולד עם מום בלב שעל פי רוב תינוק כזה אינו חי לאורך ימים, אם נולד בחודש התשיעי יש להתאבל עליו כדין. אבל אם כל זמן חיותו היה מחובר למכשירי הנשמה, ובלעדיהם לא היה חי, אפילו מת לאחר שלשים יום, ואפילו נולד בחודש התשיעי, אין להתאבל עליו, מאחר שלא חי בכוחות עצמו כלל, אלא בסיוע מכונת הנשמה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף ז עמוד רצד]

ח

תינוק שנולד בחודש השישי להריון, ושהה למעלה מחודשיים באינקובטור, ומת, אין מתאבלין עליו, אף שחי אחר הלידה יותר מחודש. דלענין אבילות נקטינן לקולא בנידון זה. וכן תינוק שנתנוהו באינקובטור ומת בתוך שלשים יום להוצאתו מן האינקובטור, אין להתאבל עליו, שלא יצא מדין ספק נפל, וספיקו לקולא. וכן אין לקיים בו מצות פדיון הבן אלא לאחר שלשים יום מעת שהוציאוהו מהאינקובטור על פי רופאים. [ילקו"י מהדורת תשמ"ט עמוד צז, ובמהדורת תשס"ד סי' יד סעיף ח עמוד רצה. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' לז עמוד שלז]

ט

אין לחנך את הקטן לנהוג דיני אבילות בימי השבעה, ואפילו בקטן שהגיע לחינוך, וכל שכן שאין לבטלו מתלמוד תורה. ואפילו על אבלות של אב ואם אין צריך לחנכו, דאף שמחנכים את הקטנים לכיבוד אב ואם, מכל מקום לענין אבלות אין צריך לחנכם לכך. ואדרבה יש בזה קולא שעל ידי זה יבטלו אותו מללמוד תורה. אך לענין קריעה, קורעים לקטן את בגדיו מפני עגמת נפש, שהקרובים יראו ויבכו על המת. ואפילו במקום שאין משום עגמת נפש [שאין שם קרובים אלא הקטן], נכון לחנכו במצות קריעה, אם הקטן הגיע לחינוך. והמיקל גם בזה [שלא לקרוע] לא הפסיד, שיש לו על מה שיסמוך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צו, ובמהדורת תשס"ד סימן יד סעיף ט עמוד רצז]

י

ומכל מקום לענין אמירת קדיש, טוב ונכון להרגיל את הקטן לומר קדיש על אב ואם, אחר שהדבר מועיל לזכות ההורים. אך בקדישים של התפלה נכון שאחד מהקהל יאמר הקדיש עם הקטן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צו, ובמהדורת תשס"ד סימן יד סעיף י עמוד רצט]

יא

קטן [עד י"ג שנים] או קטנה [עד י"ב שנה] לא חלה עליהם שום אנינות, ויכולים ללכת לבית המדרש להתפלל ולברך ולקרוא קריאת שמע, תיכף אחר הפטירה. אך קטן שהגדיל בתוך זמן אנינותו, חייב באנינות משעה שהגדיל ונעשה חייב במצוות. [ילקו"י סימן יד עמוד ש']

יב

קטן שמת אביו או אמו, והגדיל ונעשה לבר מצוה באמצע ימי השבעה, בטל ממנו כל דיני אבלות, ואינו חייב בהם. ומכל מקום אבלות י"ב חודש שאינו אלא משום כבוד אביו ואמו, יש לומר דעל כל פנים חייב בזה. ולכן אומר קדיש במשך השנה, כנהוג. [שם עמ' שא].

יג

מי שהיה נשוי לגויה ונפטר בלי שיחזור בו, אין לאחים לשבת עליו שבעה, אלא ישבו עליו שעה אחת בלבד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף יג עמוד שב]

יד

מי שציוה קודם מותו למסור את גופו למדע אחר פטירתו, יש אומרים שאין להתאבל עליו כלל, [ורק יאמרו אחריו קדיש]. ויש אומרים שמתאבלים עליו, דאף שעשה מעשה חמור מאד, אינו בכלל מאבד עצמו לדעת שאין מתאבלים עליו. וכן עיקר. וכיום שיש אפיקורסים שאינם מאמינים בתחיית המתים, ומצווים למסור את גופותיהם לאחר

מיתתם למחקר רפואי, אין צריך להשתדל להביאם לקבר ישראל. וכשנמסרים לקבורה לידי החברא קדישא, יקברום ליד הגדר רחוק מקברי ישראל. ומיהו אם היה טועה וחושב שעושה חסד להציל נפשות מישראל, ובחייו לא היה פורש מדרכי הצבור, מצוה להתאמץ להביאו לקבר ישראל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף יד עמוד שב]

טו

מי שציוה את בניו לפני מותו שינתחו אותו אחר פטירתו, אף על פי שציוה על דבר איסור, ואסור להם לשמוע לציווי זה, משום איסור הנאה מן המת, ומשום ניוולו, עם כל זה יושבים עליו שבעה, כל שלא עשה כן מתוך אפיקורסות. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' יד עמוד שגו]

טז

מי שנתן את הסכמתו שאם יהיה חולה מסוכן ינתחוהו ויוציאו ממנו את הלב, יושבים עליו שבעה, כל שלא עשה כן מתוך אפיקורסות וכפירה בתחיית המתים והשארת הנפש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' יד סעיף טז עמו' דש. ועיין באגרות משה יו"ד ח"ד סי' נד שהתיר השתלת לב עם מיתת המח, אף שהלב פועם. והדר ביה ממ"ש באג"מ יו"ד ב', והו"ד בילקו"י עמ' פא. וצ"ע]

יז

בזמן הזה מתאבלים כרגיל גם על מי שהיה רשע ומחלל שבת בימי חייו ועבר עבירות רבות, שדין רוב החילוניים בזמנינו כדין תינוקות שנשבו לבין הגויים. וכן אומרים קדיש והשכבה גם על מי שאביו היה רשע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף יז עמוד דש]

יח

אחים שהיתה מריבה ביניהם, והאחד חירף וגידף, ובדבריו אמר שמי שימות קודם לא ישב עליו שבעה, והשני הסכים לכך, נראה שעם כל זה אינו פטור מלישב שבעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד ק'. ובמהדורת תשס"ד סימן יד סעיף יח עמוד שז]

יט

מי שגידל יתום בתוך ביתו במשך שנים, אין אותו יתום צריך לנהוג אבילות אחר פטירת הוריו מאמציו, ואינו יושב עליהם שבעה אפילו אם גידלו אותו מקטנותו. אך יראה עצמו שהוא בצער על פטירתם, ואם אפשר לא יגלח כל שבעה או כל שלשים. [ראה להלן סימן ל' סעיף כד]. ויש אומרים שמותר לו לנהוג עליהם אבלות, ולקבל תנחומין כל שבעה, משום הכרת הטוב למי שגדלוהו והיו לו כאב ואם, וגם לדבריהם הרי הוא חייב בתלמוד תורה בשעה שאין מנחמים. ורק כשבאים מנחמים פטור מתלמוד תורה. וכן לענין תפילין חייב להניחן. ואם אין להם בנים שיאמרו עליהם קדיש, ראוי שיאמר עליהם קדיש כל י"ב

חודש (חוץ מהשבוע הראשון של חודש ה- י"ב), ולומר השכבה לעילוי נשמתם. [ילקו"י אבלות מהדור' תשמ"ט עמוד ק'. ובמהדו' תשס"ד סי' יד עמוד שח]

כ

אשה שנישאה ומת בעלה, ונתייאשו מלקוברו, ונישאה שוב, ואחר כך הראשון ניתן לקבורה, או ביום ליקוט עצמות על בעלה הראשון, אינה מתאבלת עליו. [שם סי' יד עמ' שח]

כא

אשה שמתה והיתה בקטטה עם בעלה והיה בדעתו לגרשה, יש אומרים דאינו צריך להתאבל עליה, דמאחר ואינו יורשה גם אינו מתאבל עליה. וכל שכן אם בית דין פסקו עליהם להתגרש, ואחד מהם סירב לקיים הפסק, שאין להתאבל. אך יש חולקים ואומרים שצריך להתאבל עליה, שמאחר ועדיין לא נתן לה הגט, אכתי אשתו היא וחייב להתאבל עליה. וכן עיקר לדינא כסברא שניה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף כא עמוד שט, ודלא כמ"ש בזה בחיים וחסד דא"צ לישב שבעה אחר אשתו, וזה אינו]

כב

הורים שנתגרשו אין ספק שהבנים יושבים עליהם שבעה, וכן בן או בת שנולדו לאחר הגירושין, ומעולם לא היה להם קשר עם האב, ואף האב ויתר בפני בית דין על כל זכויותיו וקשריו עם הבן, אף על פי כן אם האב מת חייבים בכל דיני אבלות, בשבעה ושלושים, ושמירת י"ב חודש באמירת קדיש וכדו'. והדין כן אף במי שהוריו מסרוהו לאימוץ בקטנותו, ולא טרחו בגידולו כלל, ואף אם האבא לא ראה את בנו מעולם.[שם עמ' שי]

כג

אשה שבעלה הראשון נפטר ונישאת לאחר, אין לה לעשות אזכרה לבעלה הראשון ביום השנה ביום המיתה. אולם אם אין מי שיערוך לו אזכרה, וגם אין הבעל השני מקפיד כלל, יכולה לעשות אזכרה לבעלה הראשון. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד עמוד שיא]

כד

מת מצוה קונה את מקומו ונקבר במקומו. ואולם בזמן הזה לא נוהג דין מת מצוה שקונה את מקומו, ותמיד צריך לפנותו לבית הקברות. וכן חיילים שנהרגו בשעת המלחמה, וקברום במקומם, מותר לפנותם אחר כך לקוברם בבית הקברות. [שם סעיף כד]

כה

אם נפטר אדם שהוא עירירי, מצוה רבה להשתדל ולסייע בקבורתו, ולערוך עבורו אזכרה. ונכון שישכירו אברך שיאמר קדיש לעילוי נשמתו במשך השנה, שזהו חסד של אמת. וכן מי שהשאיר אחריו בנים חילוניים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואינם מקפידים

לומר קדיש וכו', ראוי ונכון להשכיר אברך שיאמר אחריו קדיש, ולערוך אזכרה לעילוי נשמתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יד סעיף כה עמוד שיא]

חולה ויולדת שלא נהגו אבלות אם כשהבריאו צריכים להשלים את השבעה

כו

בזמן שרבים מתים במגפה, וכגון מגפת הכולירע, נהגו שלא להתאבל משום פחד וביעתותא. וגם כי אין להם מנחמים, כי אין אחד שלא יהיה אבל, ואין אבלות אלא במקום שיש מנחמים. ואם המגפה נעצרה בתוך שלשים יום, גם כן אין צריך להתאבל. שמכיון שבשעת קבורה לא חלה האבלות פטורים לגמרי. וכן חולה שלאחר חוליו כשנתרפא צריך לנהוג אבלות, והיינו בחולה שלא הודיעוהו כלל מן האבלות, ולכן כיון שלא ידע צריך לנהוג אבלות כשידע, כדין השומע שמועה קרובה, אבל מי שידע מאבלותו אלא שלא היה יכול לנהוג כמה דברים מדיני אבלות מחמת סכנת חוליו, או ביולדת, כיון שעכ"פ נהג באיזה דברים, במיעוט שמחה, וגיהוץ ותספורת, יצא ידי חובת אבלו, שעיקר האבלות היא מרירות הלב, כדכתיב ואחריתה כיום מר, ולב יודע מרת נפשו. והוא הדין כשלא נתאבל כלל. אלא רק בשב ואל תעשה, מיעוט שמחה, וגיהוץ ותספורת, כשיתרפא אין צריך להתאבל כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תשצט. יביע אומר ח"י יו"ד דף שסד:].

סימן טו - אימתי מתחיל האבילות

א

מיד אחר סתימת הגולל מתחילים שבעת ימי האבל, וחלים דיני אבלות, וכיום שנותנים לבנים בקבר לפני נתינת העפר, נחשב זה לסתימת הגולל, ומאותו רגע מתחילה האבלות ואין צריך להמתין עד נתינת העפר. אולם מעיקר הדין אין צריך לחלוץ את המנעל עד שיגיע לביתו. אך אם יש לו נעלי בד נוחים, עדיף יותר שיבא עמהם להלוייה. [שם עמ' שיא].

ב

מת שנקבר בבין השמשות, שסתימת הגולל היתה כעבור עשר דקות אחר שקיעת החמה, ולא היה סיפק ביד האבלים לנהוג אבלות בחליצת מנעליהם אשר ברגליהם עד אחר צאת הכוכבים, שאז הגיעו לביתם, יש למנות שבעה ימי אבלות מיום שלפני השקיעה, שספק אבלות לקולא. ואפילו אם נתאחרה הקבורה עד תוך י"ח דקות אחר השקיעה, ואז נסתם הגולל, מונים את השבעה ליום שלפני השקיעה, כיון שיש אומרים שהמיל הוא כ"ד דקות, וממילא שלשת רבעי מיל של זמן בין השמשות הוא י"ח דקות. והלכה כדברי

המיקל באבל. אולם אין להסתמך על סברת ר"ת להקל באבל, ולדון שכל משך שלשה מיל ורביע נחשב ליום שלפניו, כיון שפשט המנהג בארץ ישראל דלא כרבינו תם, וכבר כתבו הפוסקים דלא אמרינן הלכה כדברי המיקל באבל במקום שהמנהג להיפך. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' רל. מהדורת תשס"ד סי' טו עמוד שיא. יביע אומר ח"ח חיו"ד סימן לד]

ג

מי שמת לו מת קרוב שצריך להתאבל עליו, ולא ידע מהדבר עד שבא למקום שמת שם המת, אם היה במקום סמוך שהוא מהלך עשרה פרסאות, שאפשר שיבוא ביום אחד, אפילו בא ביום השביעי, אם עדיין גדול הבית נוהג אבילות, הרי זה מצטרף עמו, ומונה עמו שלושים, ופטור מלשבת שבעה ימים מחדש. ובזמן הזה כשיכול לבוא במטוס מרחק י"ב שעות, והגיע ביום הששי או השביעי לאבל, מצטרף עם גדול הבית ומונה עמו שבעה ושלושים, ואינו צריך למנות שבעה ימים לעצמו, אלא יקום ביום השביעי לאבלם. אף שהמרחק בין ארה"ב לא"י גדול מאד. יש להקל בזה כדברי האחרונים המקילים בזה, דקי"ל הלכה כהמיקל באבל אף בפוסקים. ומכל מקום עליו לסעוד סעודת הבראה, דהיינו משל אחרים. [דבסעודת הבראה אזלינן בתר הסעודה הראשונה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רלא, ובמהדו' תשס"ד סי' טו עמ' שיד. וע"ע ביביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סי' מ דף שנב טור א].

ד

מי שבא לביתו ומצא את הוריו ובני הבית יושבים באבל על אחיו שנפטר בבית החולים, אף על פי שהם יושבים שבעה במקום אחר, גם בזה מצטרף אליהם לשבעה ימי האבלות, ואינו צריך למנות לעצמו שבעה ימים, באופן שהיה יכול להגיע במטוס תוך יום אחד. והוא הדין אם בא למקום שהיו קרובי המת מתאבלים שם מפי השמועה [קרובה], אף על פי שלא מת המת שם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רלב, ובמהדורת תשס"ד סי' טו סעיף ד עמוד שטז. שו"ת יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שסג טור א' אות כא]

ה

אם אחד מהבנים או האחים נמצא בחוץ לארץ, והודיעו לו על פטירת אמו, ובדעתו לטוס לארץ ולהגיע בתוך יומיים שלשה ולהצטרף לשבת שבעה עם גדול המשפחה, לא ישב שבעה בחו"ל, אלא ישתדל להגיע מוקדם ככל האפשר לארץ, ואז יצטרף עם גדול המשפחה ויצא מגזרת שבעה ביום שגדול הבית יוצא מהשבעה. ואפילו שבכה והצטער על הפטירה, מונה עמהם. שכל הדין שגדול הבית פוטר משבעה ימים את המצטרף עמו, הוא דוקא כאשר זה שהגיע לשם לא ידע שקרובו נפטר עד שהגיע לשם, או שידע מהפטירה ולא התחיל לנהוג באבלות, אבל אם נודע לו ביום השני, והתחיל להתאבל,

לא יקצר אבלותו בשביל שבא אצלם. ומי ששמע שמועה קרובה על קרובו שנפטר, ובשעה ששמע קרע את בגדיו, אך עדיין לא התחיל לשבת שבעה ולהתאבל עד שבא למקום שגדול הבית נמצא, גם כן מצטרף עמהם ומונה שבעה עם גדול הבית, ואין צריך למנות שבעה לעצמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' רלו, ובמהדורת תשס"ד סימן טו סעיף ה עמוד שיח]

ו

אם נמצא אחד מהקרובים בחוץ לארץ, ואין טיסות ישירות למקום ששם בני המשפחה יושבים שבעה, או שיש נחיתת ביניים ומתעכב על ידי כך, או שמתעכב עקב היותו חולה, אין בכל זה למנוע את הצטרפותו אליהם, מאחר שטכנית אפשר להגיע תוך הזמן של יום אחד כנ"ל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טו סעיף ו, עמוד שיח. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' מג אות ג]

ז

נחלקו הפוסקים מי נקרא גדול הבית, יש אומרים שגדול הבית היינו המבוגר והגדול שבמשפחה המתאבל באבל זה. ויש אומרים שהוא אפילו האח הקטן, כל שנסמכים עליו ומתייעצים עמו והדברים נחתכים על פיו. וכן בעל אשה שחייב בהוצאות קבורת אשתו, נחשב לגדול הבית. ולדינא, גדול הבית הוא זה שהבית נסמך עליו, וכל בני הבית נגררים אחריו, בין אם הוא אחיו של הנפטר, ובן אם הוא בנו הקטן, ובלבד שיהיה אחר גיל בר מצוה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טו סעיף ז עמוד שיט]

ח

גדול הבית שיצא לשרת במילואים בצבא, ובשובו מצא את אשתו ובניו יושבים שבעה ומתאבלים על בנו הקטן שמת, וזאת לאחר ה' ימים מהקבורה, מצטרף אליהם לשבעה ימי אבלות, ואינו צריך למנות שבעה ימים לעצמו, אלא יקום ביום השביעי לאבלם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רלג, ובמהדורת תשס"ד סימן טו סעיף ח עמוד שכ]

ט

חתן שכנס, ואחר יומיים נהרג אחיו הצעיר ונקבר, לפי הדין על החתן להשלים שבעת ימי המשתה תחילה, ואחרי כן נוהג אבלות, ובתום ימי השמחה שלו יוכל להצטרף לאביו, שהוא גדול הבית, ולקום מהאבילות יחד עמו, בצאתו מהאבלות, ואין החתן צריך למנות לעצמו שבעת ימי אבילות, שהלכה כדברי המיקל באבל. ואף אם החתן והכלה מוחלים על שמחתם לנהוג אבילות מיד, אינו רשאי לישב באבילות תוך שבעת ימי החופה שלו. ולענין הקריעה, לא יקרע החתן אלא לאחר שבעת ימי המשתה, שמכיון שהחתן מותר בגיהוץ ובתספורת, משום שהחתן דומה למלך, מלך ביופיו תחזינה עיניך,

כל שכן שאינו קורע אפילו על אביו ואמו, קל וחומר לשאר קרובים, עד שיתחיל להתאבל. וכן סעודת הבראה אין לעשותה אלא במוצאי שבעת ימי המשתה, אבל ברכת דיין האמת, יברך מיד ביום הקבורה, שאין לברכה זו שום קשר הלכתי עם הקריעה, וכמבואר לעיל. ומעיקר הדין החתן רשאי להשתתף בהלויה של קרוביו שחייב עליהם אבילות. [ילקו"י הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רלד, ובמהדורת תשס"ד סי' טו עמו' שכב. וראה מה שכתבנו לעיל סי' י' ס"ט]

י

מי שקיבל ידיעה על ידי מברק שאחיו נפטר בחוץ לארץ, אם ידוע שבמקום הפטירה אינם קוברים המת אלא כעבור ארבעים ושמונה שעות, או שלשה ימים, לכתחילה לא יתחיל להתאבל אלא לאחר הקבורה, ומכל מקום לא יניח תפילין ביום קבלת המברק. וכיום שאפשר לדעת את שעת הקבורה על ידי טלפון או פקס, כל האבלים אינם מתחילים למנות שבעת ימי אבלות עד לאחר שעת הקבורה. ואם אין ידוע מנהג מקום הפטירה, ואי אפשר לברר, אם יש לו הפסד ממון על ידי שיתאבל מיד, יוכל למכור עסקו וחנותו ואחר כך יתאבל, ואם לאו יתאבל מיד. ואם כשנתקבל המברק נהג מיד שבעה, ובסוף ימי השבעה קיבל מכתב שמתברר ממנו שלא נקבר המת אלא כעבור שלשה ימים מיום קבלת המברק, אינו צריך להשלים שלשה ימים נוספים לימי אבלו, והמחמיר בזה הוי חומרא הבאה לידי קולא, לבטלו מתלמוד תורה וכמה מצוות. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רלו, ובמהדורת תשס"ד סימן טו ס"י]

יא

במעשה שהיה, בבחור רווק שהלך עם חבירו לשחות בים (מים שאין להם סוף) וטבע בים, וקרוביו חפשו אחר גופתו ויבקשו ולא מצאו, ונתייאשו לחפש עוד, ושאלו קרוביו ומשפחתו, אם יתאבלו עליו, או לא, יש להורות להם לשבת שבעה ולהתאבל. שאע"פ שאילו היה נשוי, כיון שאי אפשר להתיר את אשתו להנשא לאחר, בטביעת בעלה במים שאין להם סוף, שגזרו חכמים לחוש למיעוט הניצולים, וממילא אין לה להתאבל על בעלה, גזרה שמא יבאו להתירה להנשא, מכל מקום בבחור רווק שאין לחוש להיתר נישואין שלא כדין, יש להתאבל עליו שבעה ושלשים כדת, ולא אמרינן לא פלוג רבנן. ואם אחר כך נמצאת גופתו וזיהו אותה שזהו הבחור שנטבע, יש להמשיך לשבת שבעה, ומונים מיום הראשון לאחר שנתייאשו לחפש אחריו, ואין צריך למנות שבעה מיום שנמצאת הגופה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' רלז, ובמהדו' תשס"ד עמו' שכה. יבי"א ח"י עמו' שז]

יב
מת לו מת בערב יום טוב, ונתיירא שמא לא יספיק לקוברו מבעוד יום, ומסרו לעובדי כוכבים שיוליכוהו לקוברו, כיון שהוציאוהו מהעיר ונתכסה מעיני הקרובים חלה עליהם אבילות, ואם הוא שעה אחת קודם הרגל ונהג בה אבילות, בטלה לה גזרת שבעה אף על פי שנקבר ביום טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טו סעיף יב עמוד שכח]

יג
אשה שמת אביה ביום שני בשבת, ואחיה ישבו שבעה, ולא הגידו לה, יכולים להודיעה על מות אביה, ביום ראשון הבא, שהוא יום שביעי לאבלם, שתשב עמהם באבל ביום השביעי, ותצא עמם מן האבל, שמקצת היום ככולו. וכן עיקר. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סימן מח].

סימן טז - איסור מלאכה באבל

א
אלו דברים שהאבל אסור בהם, מלאכה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, ואסור בתלמוד תורה, שנא' פקודי ה' ישרים משמחי לב, ובשאילת שלום, ובכיבוס, כל שבעה, ואסור להניח תפילין ביום הראשון, [וראה להלן כל פרטי הדינים בזה]. וכל דברי אבילות נוהגים בין ביום בין בלילה, בין באיש ובין באשה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' טז סעיף א עמ' שכט]

ב
מלאכה כיצד, כל שבעת ימי אבילות אסור לאבל לעשות מלאכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ואם אין לו מה לאכול מותר לו לעשות בצינעא בתוך ביתו לאחר ג' ימים מהאבלות. ואמרו חכמים שתבא מארה לשכניו של האבל, על שלא דאגו למזונותיו כל שבעה. ואבל העושה מלאכה האסורה לו בימי אבלו, מן הראוי היה שינדו אותו, ואסור לילך לנחמו. וכתב הרמב"ם: רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה, זה שנאמר: והפכתי חגיכם לאבל, מה חג אסור בעשיית מלאכה, אף אבל אסור בעשיית מלאכה. וכשם שהאבל אסור בעשיית מלאכה כך אסור לישא וליתן בסחורה, ולילך ממדינה למדינה בסחורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד, סימן טז סעיף ב עמוד שכט]

ג
יש אומרים שביום השלישי מותר לעני לעשות מלאכה כנז' מיד אחר הנץ החמה, דאמרינן גם בזה מקצת היום ככולו, ויש אומרים דבעינן ג' ימים שלמים, ולכן ג' ימים הראשונים שהאבל אסור בהם במלאכה אף אם הוא עני המתפרנס מן הצדקה, מסתיימים ביום השלישי אחר צאת הכוכבים. והלכה כדעה ראשונה, דהלכה כדברי

המיקל באבל. ואמנם אם המת נקבר בזמן השקיעה, אותו יום נחשב ליום ראשון גם לענין זה, שאין איסור המלאכה באופן הנ"ל תלוי במעת לעת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף ג עמוד של. וכמו שנתבאר במאור ישראל. ומ"ש בילקו"י הנז' וכן עיקר, הנה המעיין בהערה שם יראה דהעיקר להלכה כסברא ראשונה, וטעות סופר הוא לומר שהעיקר כסברא אחרונה. וכן צ"ל דהעיקר כסברא ראשונה]

ד

בעל מפעל או תחנת דלק וכדו', שיש לו הפסד גדול אם יסגור את המפעל לכל שבעת ימי האבל, הנכון לכתחלה שימכור את העסק לשותף אחר קודם הפטירה, או לכל אדם אחר, על ידי קנין שטר, ויעשה כן בהיות החולה גוסס, וכך המפעל יוכל להמשיך לעבוד גם בשבעת ימי האבל. ובדיעבד ניתן לעשות את המכירה גם לאחר הפטירה קודם הקבורה, אבל לא לאחר הקבורה. ואם לא מכרו את המפעל, יש אומרים שאם יצטרך לשלם לפועלים על כל השבוע, ויהיה לו הפסד מרובה על ידי כך, מותר שהפועלים ימשיכו לעבוד בכל שבעת ימי האבל. דהוי כדבר האבד שמותר בחול המועד, וכך בימי האבל. ויש שהקילו בזה רק אחר ג' ימים הראשונים. ולמעשה יש להתייעץ עם חכם בקי בהוראה שידון בכל מקרה לגופו, שבדבר זה אין לתת תורת כל אחד בידו. [שם ס"ד עמ' שלד]

ה

אבל אסור לעשות מלאכה בימי השבעה, גם על ידי אחרים, דהיינו, שבניו או אשתו יעבדו בחנות שלו, או אפילו גוי אין לו לעשות מלאכת האבל בשבעת ימי האבלות, אלא אם כן היא מלאכת דבר האבד, שאז מותר לעשות על ידי אחרים, אבל על ידי עצמו אסור גם מלאכת האבד, אלא אם כן במלאכת כתיבה, כשאי אפשר לעשות על ידי אחרים, וגם הוא במקום מצות תלמוד תורה, שאז מותר. [ואם מכר את חנותו לאחר, ראה לעיל, ובדיני אונן]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף ה עמוד שלח]

ו

אסור לאבֵל לכתוב אגרת שלומים וכדו' בימי אבלו, דכתיבה בימי האבל דינה ככתיבה בחול המועד. אולם מותר לאבל לחשב את חשבונותיו והוצאותיו בימי אבלו, במקום שיש לו הפסד. וכן מותר לאבל לכתוב חידושי תורה שנתחדשו לו בימי אבלו, ואין להחמיר בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף ו עמוד שלט]

ז

ספר תורה שמצאו בו פירוד או דיבוק או חסרות ויתרות, והוצרכו לסופר סת"ם שיבוא לתקן הספר תורה, ואין שם סופר אלא מי שיושב שבעה, אם אין לצבור ספר תורה כשר

אחר, מותר לסופר לתקן את הספר תורה, דהוי צורך מצוה וצרכי רבים.[ילקו"י אבלות סי' טז ס"ז]

ח

מותר לסופר הנמצא בתוך שבעת ימי אבלות לכתוב גט, כאשר יש חשש עיגון, שאם ימתינו עד תום ימי האבל הבעל יתחרט, או שיעזוב למדינת הים. ואמנם אם יש שם סופר אחר, יכתוב האחר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף ח עמוד שמ]

ט

מי שיש לו חנות או עסק בשותפות, ונפטר לו מת ביום טוב שני, ובהיות החולה גוסס בערב יום טוב לא מכר את חנותו, יש מי שכתב שיסלק עצמו [בקנין סודר] מהעסק בבין השמשות של מוצאי היום טוב, ואז מותר לשותף השני להמשיך במלאכתו כל ימי השבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות שם סעיף ט. ואמנם עדיין יש לדון בזה דהא נקטינן לדינא כסברת האומרים דגם אונן יכול למכור, וא"כ למה נתיר לו למכור בביה"ש של יו"ט, הרי יכול להמתין לערב וימכור כשהוא אונן, אטו בשביל חומרא לחוש להסבורים דבאונן א"א למכור נתיר ספק איסור בביה"ש. וצ"ע בזה]

י

שני שותפים חנונים שאירע אבֵל לאחד מהם, נועלים את חנותם, שלא יעשה השותף בפרהסיא. אבל בצינעא יכול השותף לעשות בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות. ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו, שאפילו יעשהו בצינעא בתוך ביתו ידוע שיש להאבל חלק בו, אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו. ואפילו ימחול האבל לשותפו כל מה שירויח בימי אבלו אסור. ויש שנהגו שכאשר אירע אבל לאחד מן השותפים האבל מסלק עצמו מן השותפות בעודו אונן, ומקנה את חלקו לחבירו בפני שליח בית דין, ומפרסמים שאין לאבל חלק בעסק, בכדי שלא יהיה חשש מראית העין. [ילקו"י שם עמ' שמא]

יא

מה שצריכים השותפים לנעול חנותם, הוא דוקא כשבדרך כלל שניהם יושבים בחנות אחת [בשאר השנה], אבל אם כל אחד יושב בחנות אחרת, יש אומרים שמותר להאחר לפתוח חנותו אף עלפי שהממון משותף. ויש מחמירים גם בזה. ויש שהתירו בזה אחר ג' ימים, אפילו ביושבים בחנות אחת [בשאר השנה]. וכל שכן אם הוא מתעסק, דלסברא זו מותר אפילו תוך ג' ימים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף יא עמוד שמב]

יב
חנות או מפעל שיש שם גם שותפים גויים וגם שותפים יהודים, ולאחד מהם אירע מקרה אבל, מותר שימשיכו בעבודתם, אף שיש לאבל ריוח מאותה מלאכה. ומכל מקום נכון יותר למכור את חלקו קודם הפטירה, או קודם הקבורה. [ילקו"י אבלות סי' טז סי"ב עמו' שמג]

יג
אבֵל שיש לו שותף בעיר אחרת, והשותף אינו יודע ממקרה האֵבֶל שאירע לשותפו, אין חייבים לומר לו כדי שיסגור החנות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף יג עמוד שמג]

יד
אם האבל מושכר לאחרים, לא יעשה מלאכה בימי אבלו. אבל על ידי אחרים שרי, והיינו שישלח אחרים שיעבדו במקומו בשבוע זה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' טז עמו' שמג]

טו
היתה מלאכת אחרים בידו, אפילו בדבר תלוש כגון לארוג בגד, או לכתוב לו ספר, בין בקבלנות בין שלא בקבלנות, לא יעשה, אפילו אם הוא דבר שאפשר לעשותו בצינעא בתוך ביתו. ואם הוא דבר האבד יעשה על ידי אחרים, אבל לא בבית האבל. [שם עמו' שמג]

טז
מי שהוא פקיד ומקבל משכורת חודשית, ואירע לו מקרה אבל, ולא עבד בימי אבלו כפי הדין, מותר לו לקבל בסוף החודש את משכורתו במושלם, ואין בזה חשש. בין שמקבל שכרו מהביטוח לאומי, על הימים בהם ישב שבעה, והן אם מקבל שכרו ישר מן המעביד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף טז עמוד שמג]

יז
מותר לקבל מלאכה בימי אבלו כדי לעשות אחר ימי האבל, ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד כדרך שהוא עושה בשאר פעמים, וכן לא יצא מביתו על מנת לקבל הזמנות לעבודות שיעשה אחר ימי האבל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף יז עמוד שמד]

יח
אם קודם ימי אבלו מסר מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש, בביתו לא יעשו, בבית אחרים יעשו. ולכן אם סיכם עם אחר שיכתוב לו איזה ספר, ואירע לו דבר אבל, יכול האחר לכתוב גם בימי האבל, ובלבד שיעשה בביתו שלו, ולא בבית האבל. [שם עמוד שמד]

יט
שוחט של העיר שאירעו אבל, ואין שוחט אומן ובקי ונאמן כמוהו, רשאי ללכת לבית המטבחים ולשחוט לצורך הצבור, בתוך ימי אבלו, כיון שהוא צורך אוכל נפש. [כן פסק הגאון רבי עקיבא איגר]. ואם היה ערב הרגל, אפילו יש שם שוחט אחר, כיון שהשחיטה

מרובה בערב החג, מותר לו ללכת לבית המטבחיים לשחוט לצורך הרבים. וכן אופה שיש לו תנור שאופה בו לצורך הצבור, רשאי ללכת בתוך ימי אבלו לאפות פת לצורך הצבור, כיון שהפת הוא חיי נפש. [ודומה למה שפסק מהר"י קולון (סימן לה), שפסקו מרן בש"ע, במשרתת שאירע לה אבל, שמותר לה לאפות ולבשל לצורך בני הבית. ואע"פ שלא יצא הדבר מידי מחלוקת הפוסקים, הלכה כדברי המיקל באבל גם במחלוקת הפוסקים, כמ"ש האחרונים. וראה בילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' טז סע' יט עמו' שמד. יביע אומר ח"ז יו"ד סי' מג אות ו. וח"ט סי' לח עמו' שלח].

כ

רופא שאירע לו מקרה אבל, והחולים צריכים לו שיטפל בהם, מותר לו לקבל את החולים לבודקם ולטפל בהם. ואם יש צורך מותר לו אפילו לצאת אל החולים שלו, לטפל בהם, ולחזור לביתו להמשיך לישב שבעה. אלא שלא יקבל תשלום עבור הביקור, אך מותר לו לקחת את דמי ההוצאות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף כ עמוד שמו]

כא

שמש בית הכנסת הנמצא תוך ז' ימי האבל, רשאי ללכת לבית הכנסת בערב שבת בימי אבלו, כדי לסדר ולהכין הנרות ולהדליקן, ולעשות שאר צרכי בית הכנסת כדרכו. אך אם אפשר שמישהו אחר יעשה זאת, עדיף טפי. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' טז סעיף כא עמ' שמז]

כב

נהג מונית שאירע לו מקרה אבל, מותר לו להשכיר את המונית שלו לאחר כדי שינהג בה וישתכר במשך השבוע, ויתן אחוזים מסויימים לנהג. ואפילו אם מכירים שהמונית שייכת לאותו אבל, מכל מקום כיום ידוע לכל שנוהגים להשכיר את המונית לפי אחוזים, והשני העובד עושה כן לצורך עצמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף כב עמוד שמז]

כג

מי שמת לו מת במועד שיושב שבעה לאחר הרגל, אם עברו כבר שבעה ימים מהקבורה, מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ועבדיו עושים בצינעא בתוך ביתו. [שם עמ' שמח]

כד

אשה שבעלה אבל, והיא עובדת כפקידה בבית מסחר, מותר לה להמשיך לעבוד גם בימי אבלו של בעלה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' קכו. ובמהדו' תשס"ד סי' טז סע' כד עמוד שמח]

כה
הדבר ברור שאשה שבעלה אבל מותר לה לבשל ולאפות ולנפות הקמח, כרגיל, גם בשבעה ימי אבילות. וכן אם היא אבלה מותר לה לבשל ולאפות לצורך בעלה וילדיה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קכו. ובמהדורת תשס"ד סימן טז סעיף כה עמוד שמט]

כו
המנהג פשוט אצלנו להקל לשטוף את הרצפה, אפילו בתוך שבעת ימי האבל, לכבוד הנכנסים והיוצאים לנחם את האבלים, ובפרט בימות החמה שמתרבים הזבובים והיתושים, וכן מותר להדיח את הכוסות והקערות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' טז סעיף כו]

כז
מותר גם לאבלים עצמם לנקות את הבית, לסדר את המטות, ולשטוף הרצפה וכדומה. ואם חלו ימי האבלות סמוך לחג הפסח, מותר לאבלים עצמם לנקות את הבית לפני החג, בזמן שאין מגיעים לנחם אותם, שדבר זה מצרכי הבית הוא. [ילקו"י אבלות סי' טז עמ' שמט]

כח
מותר לאבל להשקות את העציצים שבביתו, כדי שהצמחים לא יתייבשו. ואם אפשר יעשה כן על ידי אחרים. ואין לאבל לספֵּר אחרים בימי האבל. [ילקו"י אבלות סי' טז עמוד שנ]

כט
כבר נתבאר דמי שיש לו חנות של מסחר בשותפות, ואירע אבל לאחד מהם, הוא מוחל לחבירו השותפות בקנין סודר בעודו אונן. למען אשר יוכל השותף האחר לעסוק בחנות במשא ומתן. והשותף השני עוסק לבדו בחנות, שיש לסמוך על סברת האומרים שגם אם הוא כבר אונן, מותר לעשות כן, ולא רק אם הוא עדיין גוסס. [ואין הכרח כלל מהש"ס לאסור לאונן משא ומתן]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף כט עמוד שנא]

ל
מי שאחד מקרוביו הוא חולה מסוכן ועומד למות, ומכר החנות שלו עם הסחורה במקח קצוב, למען לא ישבות מסחר החנות בימי אבלו, אין לו לחוש למראית העין, שנראה לכל שהוא הערמה. שזו גזירה חדשה אשר לא שערום חכמי התלמוד, ואין בידינו לגזור משום מראית העין מדעתינו בדבר שמותר מן הדין. ולכן כל שמוכר באופן שנוכל לומר שמשום איסור אבלות הוא מוכר בלב שלם, שפיר מהני המכירה. ואף על גב דהוי הערמה, שרי. וכן יש להורות. ואפילו אם על פתח החנות מונח שלט על שם הבעלים הראשונים, מה בכך, כיון שנעשה סילוק או מכירה בקנין סודר ע"י נאמני הקהלה, קלא אית לה למילתא ולא חיישינן למראית העין. וכבר פשט ההיתר. [ילקו"י שם סי' טז עמוד שנב]

לא
מי שהתחיל במשא ומתן ולא הספיק לגומרו עד שמת לו מת, יוכל לגמור המשא ומתן אם יש הפסד מרובה בדבר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז סעיף לא עמוד שנב]

לב
המנהג פשוט שאם אירע אבל לאחד מן השותפים, חבירו שולח לו ע"י נאמני הקהל שהוא רוצה לסלק עצמו מעסק השותפות, ויש אומרים שהדבר מועיל אף שאינו אלא בדיבור בעלמא, ולפי זה אף בשבת ויום טוב יוכל לעשות כן. ויש שכתבו להקל על ידי מסירת המפתחות דלא גרע מקנין סיטומתא. ולמעשה יש להתייעץ עם חכם. [שם עמוד שנג]

לג
שותפים שאירע לאחד מהם מקרה אבל, והאבל מכר את חלקו לשותף כפי שנתבאר, אחר ימי האבל יכולים להמשיך השותפות כדמעיקרא. ואינם צריכים לערוך שטר שותפות חדש, ששטר השותפות נשאר קיים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן טז עמוד שנד]

סימן יז - איסור כיבוס בשבעת ימי האבל

א
אבל אסור לכבס את בגדיו כל שבעה, אפילו במים לבד. ואין חילוק בזה בין אם מכבס ביד לבין אם מכבס במכונת כביסה, או בניקוי יבש. ואפילו אם מכבס לצורך אחר שבעה, אסור לכבס בימי השבעה. ואפילו אחרים אסור להם לכבס בגדיו. ובכלל האיסור הוא גם הבגדים העשויים לספוג את הזיעה. [כגרביים, ולבנים]. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' יז עמ' שנה]

ב
אם מסר את בגדים לניקוי יבש במכבסה קודם שנעשה אבל, מותר להם לכבס את בגדיו בימי השבעה, בכדי שימסרו לו אותם מיד אחר השבעה. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד שנה]

ג
אם הבגד שהאבל לבוש בו נתלכלך מעט בכתם, מותר לשפשף במגבת לחה את מקום הכתם בלבד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יז סעיף ג עמוד שנה]

ד
כשם שאסור לאבלים לכבס, כך אסור להם ללבוש בגדים המכובסים מקודם לאבלות, ואין צריך לומר שאסור להם ללבוש בגד חדש. ואמנם בגד של מצוה כגון טלית מכובסת, מותר לאבל ללבוש אפילו תוך שבעה. וכן בגד של שינה [פיג'מה] שנתלכלך, מותר לאבל להחליפו וללבוש בגד שינה מכובס. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יז סעיף ד עמוד שנו]

ה

אסור להחליף את הסדין והמצעים כל שבעה. וכן אסור לו לכבסן. ואבל השוהה בימי השבעה בבית מלון, יש לו להודיע להנהלת בית המלון שלא יחליפו לו את המצעים בימי השבעה. ואם עברו והחליפו את המצעים שעל מטתו, מותר לו להשתמש בהם על ידי שיניחם על גבי קרקע כדי שיתלכלכו מעט. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יז ס"ה עמוד שנו]

ו

אסור לאבל תוך שבעה לכבס מטפחות הידים והאף והשלחן, אף על פי שמותר לכבסם בחול המועד אסורים בימי אבלו. אלא שלכבוד שבת מותר לפרוס מפה מכובסת, ויש שכתבו שהוא הדין במטפחות הידים. [ילקו"י אבלות סי' יז עמ' שנו. יביע אומר ח"ז סי' מג אות ז]

ז

גם בימי הקיץ החמים, אין לאבל תוך שבעה להחליף את בגדיו מפני הזיעה, ורק אם יש בדבר משום כבוד הבריות, וכגון שיש ריח רע וכדו', ובפרט בערים הסמוכים לים, ששם הלחות גבוהה והזיעה מרובה, יתן את הלבנים או הגרביים לאחר [שאינו אבל] שילבשם כשעה אחת, ואחר כך יהיה מותר לאבל עצמו ללובשם. ואם אין שם אחר שילבש את הלבנים או הגרביים כשעה, והחום כבד מאד, והלבנים של האבל מלאים זיעה, ויש שם כבוד הבריות, מותר לאבל להעביר ממחטה לחה על גופו, כדי לנקות את הזיעה מעל גופו. או שירחץ מקום הזיעה בלבד במים צוננים, אך בכל אופן אין להקל לאבל להתרחץ בימי השבעה גם גופו, גם לא במים צוננים. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשס"ד סי' יז עמ' שנז. ועיין בילקוט יוסף ריש סימן יח]

ח

אם ראש המשפחה יושב שבעה על אחד מקרוביו, ושאר בני הבית אינם יושבים שבעה, מותר להם לכבס את בגדיהם גם בימי האבל של ראש משפחתם. [ילקו"י שם עמ' שנח]

ט

מי שאירע לו אבלות מיד אחר שסיים שבעת ימי אבלות על מת אחר, מותר לו לכבס את בגדיו במים בלבד, ולא עם חומרי כביסה. ואחר כך ילבשנו. [ילקו"י אבלות סי' יז עמ' שנח]

י

קטנים שמת אביהם או מתה אמם, או אחד מקרוביהם, מותר לכבס את בגדיהם, כיון שבלאו הכי אין אבלות נוהגת בקטן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יז עמוד שנח]

יא

לאחר שבעה [בבוקר] מותר לאבלים לכבס בגדיהם וללבוש בגדים מכובסים, ואפילו בגדים מגוהצים מותר להם ללבוש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יז עמוד שנח]

יב

האבל על אביו או על אמו, אסור לו ללבוש בגד מגוהץ לבן וחדש עד שיגיע הרגל אחר שלשים, ויגערו בו חבריו, ובעינן דוקא שלשה תנאים אלו. ובזמן הזה מותר לאבל אחר שבעה (לדידן) ללבוש בגד מכובס ומגוהץ, דבזמן הזה ליכא איסור גיהוץ, ולכן בגד חדש מותר לאבל ללבוש תוך י"ב חודש לאב ואם, או שלשים לשאר קרובים אלא אם כן הוא לבן וחדש שבזה אסור. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' יז סעיף יב עמוד שנח. ועיין בש"ע או"ח סי' תקנא ס"ג שכתב בסתם דגיהוץ שלנו אסור בשבוע שחל בו. והביא אח"כ סברת האומרים דגיהוץ היינו במים ואפר או נתר ובורית, וכיבוס הוי במים לבד, וביו"ד סי' שפט ס"ו כתב, גיהוץ י"א צק"ל בלשון ערב, וי"א דהיינו כיבוס במים ואפר או בנתר ובורית. ע"כ וקי"ל דהלכה כיש בתרא וא"כ שמא נימא דמרן חזר בו ביו"ד. וי"ל. ואי נימא הכי יש להעיר על מ"ש באור לציון להחמיר בגיהוץ שלנו בשבוע שחל בו ת"ב. וצ"ע]

יג

מותר לאבל תוך שבעה לצחצח נעליו העשויות מגומי וכדומה, במשחת נעלים, וכן תוך שלשים לצחצח נעליו הרגילות, ומותר לאבל תוך שבעת ימי אבלו לצחצח נעלי העור שלו ולהניחן לאחר ימי אבלו. ואף לדעת הרמ"א יש להקל למשוח נעליו תוך שלשים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קמז. ובמהדורת תשס"ד סימן יז סעיף יג עמוד שנט]

יד

אין לסייד ולצבוע את הבית בימי האבל, ולאחר שבעה ימי אבלות מותר לסייד ולצבוע את הבית אפילו תוך שלשים יום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' יז סעיף יד עמוד שס]

סימן יח - איסור רחיצה באבל

א

אבל תוך שבעה אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן, כל שבעה ימי אבלות, אבל פניו ידיו ורגליו בצונן מותר, אבל במים חמים או פושרים אסור. [ילקו"י אבלות סי' יח סע' א עמ' שס]

ב

אם היה מלוכלך בטיט וכדומה, רוחץ כדרכו ואפילו בחמין. ואם המקום המלוכלך הוא רק בידיו או בפניו, לא ירחץ כל גופו. וכן מי שיש לו לכלוכים בשערו וכדו', מותר לחפוף הראש אפילו בחמין. וכן מי שהוא איסטניס מתירים לו להתרחץ, אבל לא כל מי שאומר שהוא איסטניס מתירים לו להתרחץ, אלא דוקא מי שידוע שהוא מתנהג בנקיות רבה,

ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבוא לידי מיחוש, רק אז מותר לו להתרחץ. [ילקו"י אבלות עמ' שסא]

ג

אבל שיש לו מחלת גרדת קשה, ועל פי הוראת רופא צריך לרחוץ בחמין כל יום, ואחר רחיצתו לתת משחה על בשרו לרפואה, ויש לו צער בזה, יש להקל מיום שני והלאה. [שם].

ד

מנהג הספרדים שמיד ביום השביעי אחר שיצאו מן האבלות, [אחר שחרית], רוחצים כל גופם בחמין עם סבון. ואותם שנהגו בחוץ לארץ שלא לרחוץ כל שלשים יום, יכולים לבטל מנהגם. ואין הבדל בזה בין מי שרגיל לרחוץ פעם בשבוע, למי שרגיל לרחוץ פעמיים בשבוע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קפא, ובמהדו' תשס"ד סי' יח סעיף ד עמוד שסב]

ה

מותר להכנס לחדר זיעה [סאונה] מיד לאחר שבעה ימי אבלות, ואף שנהנה מכך לא הנאות אחר שבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות עמוד שסג].

ו

מי שאירע לו אבלות מיד אחר שסיים שבעת ימי אבלות על מת אחר, מותר לו לרחוץ כל גופו בצונן. [ילקו"י על הלכות אבלות עמוד שסג].

ז

גם בערב שבת אסור לאבלים לרחוץ כל גופם לכבוד שבת, ואפילו בצונן. אלא ירחצו פניהם ידיהם ורגליהם בצונן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יח סעיף ז עמוד שסג]

ח

יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר לה לרחוץ. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' יח סעיף ח]

ט

אשה שצריכה לרחוץ בתוך שבעה ימי אבלות לצורך מצוה, מותרת לרחוץ רק באותו מקום גם במים חמים קודם הבדיקה, לאחר הבדיקה מותרת ללבוש בגד נקי ומכובס, אבל אסור לה לטבול אפילו אם חל יום טבילתה בשבעת ימי האבל. [ילקוט יוסף שם עמוד שסד].

י

אשה שהיא תוך שבעת ימי אבילותה והגיע זמנה לטבול, ובעלה חולה ואין מי שישמשנו זולתה, מותרת לטבול רק כדי לשמש את החולה בלבד, ובפרט אם לא יכולה להמנע מנגיעה מבשרו, ותשתדל להעלים ממנו שטבלה. [ילקו"י על הלכות אבלות עמוד שסד].

יא

אשה שאירע לה מקרה אבל, אסור לה להתאפר ולמרוח אודם על שפתיה, וכיו"ב, כל שלשים יום, וכל זה באשה שאינה נשואה, אך אשה נשואה אסורה בזה תוך שבעה בלבד, אבל אחר שבעה מותרת בכל הנ"ל. וכלה העומדת להנשא בתוך שלשים יום, מותרת בכל הנ"ל גם בתוך שבעה. אך לא התירו אלא בדברים הנ"ל, אבל אין להקל ברחיצה בחמין כל שבעה גם לכלה העומדת להנשא אחר השבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות עמוד שסה].

יב

נהגו הנשים שבימי השבעה אינן לובשות את תכשיטיהן. [ילקו"י אבלות סי' יח סי"ב עמ' שסה]

סימן יט - האבל אסור בתשמיש המטה

א

כבר נתבאר לעיל שנדה שהגיע זמן טבילתה בימי אבלה, אינה טובלת. וכן אשה אבלה שחל ליל טבילתה בחול המועד, לפני שתשב באבילות ממש, אסור לה לטבול, ורק בשעת הדחק אפשר להקל, כגון אם יש חשש הוצאת זרע לבטלה, וכדו'. [שם סי' יט עמוד שסה]

ב

מי שמת לו מת ולא נודע לו, לא חל עליו אבילות כלל, ולכן מותר לבעל לשמש עם אשתו שמת לה קרוב, ואינה יודעת עדיין, ואפילו ביום המיתה ויום הקבורה דהוי דאורייתא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יט סעיף ב עמוד שסו]

ג

אשה שהיתה בבית בעלה ומת אביה, ולא הגידו לה, ובעלה רצה להמנע מלהודיע לה, עד יום השביעי לאבלם בבוקר מוקדם, שאז תלך לבית ההורים שלה, ותשב מעט באבל עם אמה ואחיה ותמנה עמהם, וכשיעמדו המנחמים מאצלם, תצא מהאבלות יחד עם אמה ואחיה. מעיקר הדין רשאי לעשות כן. ויש מי שהצריך לומר לאשה שתלך כבר ביום שבת לשבת עם אמה ואחיה, ולנהוג אבלות בצינעא, שאז ביום ראשון בבוקר כשיקומו המנחמים תצא מן האבלות כמו שאר האבלים. ולדינא אין צריך לחוש לסברא זו. ואפילו שהיא באה ביום השביעי בבוקר, יוצאת מהאבלות עם שאר האבלים, שאף לגבי דין זה אמרינן מקצת היום ככולו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' יט עמ' שסז. יבי"א ח"י דף שכט טור ב]

ד

מי שאמרו לו שמתה בתו הבכורה, וקרע והתאבל ז' ימים, ואחר כך נודע לו שהמגיד טעה, ולא מתה אותה הבת, אלא אחותה הצעירה, יש אומרים שיצא ידי חובה ואינו חייב לקרוע ולהתאבל שנית. ויש אומרים שחייב לחזור ולקרוע ולהתאבל שנית. והעיקר כסברא ראשונה, דהלכה כדברי המיקל באבל. [ילקו"י אבלות עמוד שסח. וכן העלה ברב פעלים ח"א חיו"ד סי' נג, וביביע אומר ח"י ח"א יו"ד סי' נג, דף שלב טור א'. ושם דחה מי שכתב להשיג ע"ד הגרי"ח].

ה

מי שאשתו היתה חולה מאד, ובאו ואמרו לו שאשתו מתה, וקרע בברכת דיין האמת, ושוב נודע לו שבאותה שעה עדיין היתה חיה, ורק כעבור שעתיים מתה, יש אומרים שיוסיף על הקרע הראשון שיעור טפח, ולא יחזור לברך בשם ומלכות, אלא יאמר ברוך דיין האמת, דשמא בעת שקרע בראשונה היתה גוססת וכמעט נפשה יוצאת, וברכות אינן מעכבות. ולדינא יחזור ויקרע ויברך, שהרי באותה שעה שבירך היתה עדיין חיה, ולא חלה ברכתו כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן יט סעיף ה עמוד שסח]

סימן כ - האבל אסור בנעילת סנדל

א

האבל אסור בנעילת הסנדל, בין איש בין אשה, כיצד, אסור לאבל לנעול נעליים העשויות מעור, בימי השבעה, ואפילו אם תחתית הנעל עשויה מעץ, אם הנעל מחופה עור, אסור. ואפילו אם לובש גרביים ונועל עליהם נעלי עור, אסור. אבל נעליים מבגד או מגומי או בד מותר, שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כ' עמ' שע]

ב

מותר לאבל לנעול נעלי עץ שיש להם רצועה של עור להחזיק הנעל, הנקרא קבקב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כ' סעיף ב עמוד שעא]

ג

אם אין לאבל נעלים מבד המותרים לאבל, מותר לו לקנות נעלים חדשות מבד, ונכון שקודם לכן יתן אותם לאחר לנועלם איזה שעה אחת, ואחר כך ינעל אותם האבל. [שם ס"ג]

ד

יש אומרים שאסור לאבל לילך יחף, ועל כל פנים בארץ ישראל שעפרה קדוש מותר לילך יחף. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כ' סעיף ד עמוד שעא]

ה

כל האיסור הוא באבל הרוצה לנעול מנעל, אבל אם רוצה להשאר בלא נעלים, וכגון עם גרביים בלבד, רשאי, אף שהולך על כרים וכסתות. ואינו מרגיש קושי הארץ. [שם עמ' שעב]

ו

מי שנודע לו בהיותו בדרך שמת לו מת שחייב להתאבל עליו, אינו צריך לחלוץ מנעליו מיד אלא עד שיגיע לביתו. ואם הוא נוסע ברכב, נכון שיחלוץ מנעליו בשעה שנמצא ברכב [שהרי בנקל יכול לחוש לדעת הכל בו]. אלא אם כן הוא עצמו נוהג ברכב וחליצת המנעלים תפריע לו בנהיגה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כ' סעיף ו' עמוד שעב]

ז

אבי הבן שהוא בתוך שבעה ימי אבלות, לא ינעול מנעלים של עור בלכתו למול את בנו, כיון שאיסור נעילת הסנדל הוא מדינא דגמרא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כ' סעיף ז. עמוד שעג. יביע אומר חלק ט' חלק יורה דעה סימן מא עמוד שדמ]

ח

יש מי שכתב דמאחר והאבל אסור בנעילת סנדל אין לו לברך בברכות השחר ברכת "שעשה לי כל צרכי" בכל יום מימי השבעה. אולם המנהג פשוט שהאבלים מברכים ברכה זו בכל ימי האבל. ואפילו בתשעה באב וביום הכפורים שאיסור נעילת הסנדל הוא על הכל, אפילו הכי המנהג כיום לברך ברכה זו. ובפרט שנועלים מנעלי גומי נוחים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כ' סעיף ח עמוד שעג]

סימן כא - ישיבת האבל על גבי קרקע ודין כפיית המטה

א

האבל כל שבעה אינו יושב אלא על גבי קרקע, ויש להקל לשבת על גבי קרקע מרוצפת, ואין בזה משום חששת המקובלים שלא לישב על גבי קרקע משום רוח רעה. ומכל מקום היכא דאפשר טוב להפסיק בבגד, או מצע נמוך. ומותר לישב על גבי כרים וכסתות, או ספסל נמוך, שאין גבוהים טפח. ואם הוא זקן ותשוש כח, אפשר להקל גם בספסל נמוך שאין בגבהו ג' טפחים. ונהגו שהמנחמים יושבים על כסא וספסל, שמסתמא מוחלים להם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף א עמוד שעד]

ב

אשה מעוברת שהיא אבלה, מותר לה לשבת על כרים וכסתות עד לגובה שלשה טפחים. [ולא עד בכלל]. ואין להחמיר עליה כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא עמ' שעה]

ג

המנהג פשוט שכאשר באים האבלים לבית הכנסת, בליל השבעה, לאזכרה של השבעה, יושבים בבית הכנסת על כסאות או ספסלים, ואינם יושבים בבית הכנסת על הארץ. [שם ס"ג]

ד

תלמיד חכם שרבים צריכים לו, ומוסר שיעור הלכתי בתוך שבעה ימי האבילות, מותר לו לשבת על כסא גבוה כדי שיראוהו כל הקהל הבאים לשיעור, ובפרט שמשך זמן השיעור הוא כשעה וחצי, ואי אפשר לעמוד בכל הזמן הזה דשמעתתא בעיא צילותא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף ד עמוד שעו]

ה

נהגו להקל לישון על גבי מטה, ובפרט בדורות שלנו שירדה חולשה לעולם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף ה עמוד שעו]

ו

אבל בתוך שבעה שבאו לנחמו תלמיד חכם או זקן, מותר לו להחמיר על עצמו ולעמוד מפניהם, ואין בזה שום חשש, וגם אין בזה משום "כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט", ותבא עליו ברכה. והוא הדין לחולה וזקן שפטורים לעמוד מפני זקן ותלמיד חכם, שאם רוצים להחמיר על עצמם בזה רשאים. ובתשעה באב שכולם יושבים על הארץ כאבלים, חייבים לקום מפני זקן ותלמיד חכם, כיון שהיא אבלות ישנה. [ילקו"י סי' כא עמ' שעז]

ז

אבל חייב לעמוד מפני ספר תורה שעובר ממקום למקום, ולא שייך בזה מחילה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף ז עמוד שפא]

ח

בן היושב שבעה על אמו יחד עם אביו, ואביו נכנס לחדר, יש להסתפק אם הבן חייב לעמוד מפני אביו, אחר ששניהם יושבים באבלות, ולדינא אינו חייב לעמוד לכבוד אביו בימי השבעה, ואפילו הידור אינו חייב לעשות. ומכל מקום טוב שיעשה הידור. וכן אם יושב שבעה יחד עם אמו על אביו, או על אחיו ואחותו, ואמו נכנסת לחדר, ינהג כנז'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף ח עמוד שפא]

ט

בן היושב שבעה על אמו, אף שאינו חייב לעמוד מפני אביו שנכנס לחדר, מכל מקום כל דיני מורא שייכים גם באבל. ולכן לא ישב במקום המיוחד לאביו או לאמו, ולא יסתור דבריהם וכו'. [וראה בילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם באורך וברוחב פרטי דין מורא אב ואם].

[ויש אומרים שעכשיו הבנים יושבים במקום אביהם בבית הכנסת, כשהאבא אינו נמצא שם, שמאחר וכך נהגו הדבר נחשב כאילו האב נתן לו רשות מפורשת לכך, ואין האב מקפיד על כך]. [ילקו"י שם עמוד שפא]

י

ואמנם כל זה כשהבן יושב שבעה עם אביו על אחד מהקרובים, אבל אם הבן יושב שבעה על אביו שנפטר, אין את האיסור של ישיבה במקום המיוחד לאביו. ולכן מותר לבן לשבת במקום אביו לאחר פטירתו בביתו או בבית הכנסת. ויש אומרים שאם הרב המרביץ תורה נפטר, מכסים את מקומו בבגד בבית הכנסת שלו, ולא ישב שם איש זר [כל י"ב חודש], וכן אין זה דרך העולם שיהיה הבן יושב בבית הכנסת במקום אביו, ואפילו יהיה מותר מן הדין, מכל מקום נמנעים מלעשות כן מפני הרואים שאין להם הבחנה ויאמרו איך מלאו לבו של בנו לישב במקומו בישיבתו, [ועוד שנוהגים להדליק נר לעילוי נשמתו וכאילו הוא עומד עמנו היום כמו בחייו, כל י"ב חודש]. ויש חולקים ומתירים לישב במקום אביו אחר פטירתו, שבודאי האב מוחל, ואדרבה זהו כבודו של האב שהבן יושב במקומו אחר פטירתו, שתחת אבותיך יהיו בניך. וכן עיקר. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' כא ס"י עמוד שפב]

יא

מותר לבן ללבוש את בגדי אביו שנפטר, או לנעול את מנעליו, ואפילו בבגדי שבת. וכן מותר לבת ללבוש את בגדי אמה שנפטרה. אולם יש להחמיר בנעלים שהמת היה לבוש בשעת מותו, שלא ללובשם כלל. אבל במנעלים שלא היו על המת בשעת פטירתו, אין שום חשש. ואם בכל זאת לבו נוקפו וחושש מזה, יתן אותם לעניים ויודיעם על כך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כא סעיף יא עמוד שפה]

יב

כיון שאין לבן לרחוץ עם אביו בבית מרחץ, וכן עם חמיו, יש אומרים דאפשר שאיסור זה נוהג גם לאחר מיתה, ולכן אין לבן לטהר את אביו או את חמיו לאחר פטירתם.[שם סי"ב].

סימן כב - האבל אסור בתלמוד תורה

א

האבל אסור בלימוד תורה, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, והאבל אסור בשמחה. ומכל מקום מותר לאבל לעיין היטב בהבנה בדברים המותרים לו, כגון בפרק אלו מגלחים, והראשונים החונים עליו, בהלכות אבילות, בטור ובית יוסף ושאר פוסקים, ואם בדרך לימודו השיגה ידו כמה חידושים מותר לו לכתבם כדי שלא ישכחם. אבל לעיין בכוונה בעיון נמרץ ועמוק במטרה לחדש חידושי תורה, ומה גם להרבות בחיפוש

בספרים, ולשאת ולתת בדבריהם במשא ומתן של הלכה, אין לעשות כן, מכיון שעל ידי זה בא לידי שמחה. [וכן הדין בתשעה באב]. וכן אין לו ללמוד עם אחרים הלכות אבלות, אלא אם כן לומד עם תלמיד חכם הלכות אלו כדי לידע את המעשה אשר יעשה ואת הדרך אשר ילך בה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' קלג, ובמהדורת תשס"ד סי' כב ס"א עמ' שפז]

ב

מותר לאבל לעיין בספרי מוסר לשוב בתשובה שלימה, ושב ורפא לו, ולהתחזק ביראת שמים באמונה בה' יתברך, ובמדות נעלות. ובכל זה אין חילוק בין אבל לתשעה באב. ומכל מקום ספרי מוסר המסתעפים מענין לענין ומביאים ביאורי פסוקים בדברים המביאים לידי שמחה, אסור לאבל לקרוא בכל שבעת ימי האבל. ומותר לאבל לקרוא באיוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קלה, ובמהדורת תשס"ד סימן כב סעיף ב עמוד שפט]

ג

גם הנשים היושבות שבעה אסור להם ללמוד תורה בימי השבעה, דאף שאינן בכלל מצות תלמוד תורה, מכל מקום יש להן שמחה בלימוד, והאבל אסור בשמחה. [שם עמ' שצ]

ד

עצם החיוב בלימוד תורה שייך גם באבל בשבעה ימי האבילות, אלא שאסור לו ללמוד בדברים המשמחים את הלב, [ודלא כיש מי שאומר שהאבל פטור ממצות תלמוד תורה, ורק אם ירצה ילמד דברים הרעים, אלא לדינא האבל חייב בתלמוד תורה, שהרי האבל מברך ברכות התורה]. ולכן כאשר אין אצלו מנחמים, חייב ללמוד בדברים הרעים, בהלכות אבלות וכדו', ולא יהיה בטל מדברי תורה. ומטעם זה האבל מברך ברכות התורה גם בשבעת ימי האבלות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף ד, עמוד שצ. יביע אומר חלק ח' חיו"ד סימן לה. ילקוט יוסף מועדים הלכות תשעה באב].

ה

מותר לאבל לקרוא פרקי אבות בשבעת ימי האבילות, ובפרט בשבת שבינתים, באופן שמתעורר למוסר ויראת שמים על ידי כך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כב סעיף ה עמ' שצב]

ו

לכתחלה אין ראוי לאבל לקרוא תהלים בשבעת ימי האבל, שלא התירו בפסוקי תהלים אלא משום סדר התפלה, הא לאו הכי לתהלים יש דין של דברי תורה המביאים לידי שמחה, והאבל אסור בשמחה. אולם יש פרקים שקריאתם אינה מביאה לידי שמחה, כמו על נהרות בבל, וכדו', ופרקים אלה מותר לאבל לקוראם בימי האבל. ומכל מקום

אם האבלים יושבים בטל ובאים לידי שיחה בטלה וקלות ראש והסחת דעת מהאבלות, יש להתיר להם לקרוא תהלים בדרך תפלה ובקשה והתעוררות לתשובה. [שם סי' כב ס"ו עמ' שצב]

ז

הרגילים לקרוא בכל יום י"ח פרקי משניות, אין לקרותם בימי האבל, ואף בשבת שבינתים, לא יקרא המשניות הנזכרות לעיל. והוא הדין למי שרגיל ללמוד משניות מסכת שבת בסעודות שבת, שאין לו ללומדם בשבת שבתוך השבעה. [ילקו"י שם סימן כב עמ' שצב]

ח

מותר לאבל לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשבת בימי אבלו, אבל אין לקרות פירוש רש"י על החומש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב עמוד שצג ס"ח. והוא ע"פ מ"ש מרן בש"ע סי' ת', "אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר". והיינו שמו"ת. ומה שפירש ברב פעלים ח"א חיו"ד סי' נב, במי שלא הלך לביהכ"נ שקורא את הפרשה בינו לבין עצמו, אינו נכון, דא"כ מאי קאמר "לחזור" הפרשה, ועוד דקריאת התורה חובת צבור היא. ועיין ביביע אומר ח"ד חיו"ד סי' לא אות ג', וחלק י' בהערות לרב פעלים ח"א חיו"ד סי' נב, דף ש"ל טור ב].

ט

אין לאבל לקרות "חק לישראל" וסדר מעמדות בשבעת ימי האבל, אפילו אם הוא רגיל לקרוא חק לישראל בכל ימות השנה, שאין זה כמו סדר התפלה. [ומ"מ בשאר ימות השנה ראוי לכל אחד להשתדל לקרוא בכל יום חק לישראל. ואף ת"ח ובן ישיבה טוב ונכון שילמד חק לישראל בבין הסדרים בזמן שאינו יכול ללמוד גמרא ופוסקים בעיון. ואמנם הדבר ברור שאין זה חיוב על כל אחד כמו סדר התפלה]. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' כב סעי' ט עמוד שצט]

י

אסור לאבל ללמוד תורה גם בשבת שבתוך שבעת ימי האבילות, דהוי דברים שבצינעא, ואבלות נוהגת בשבת בדברים שבצינעא. ואף שיש מתירים ללמוד תורה בשבת שבתוך שבעת ימי האבלות, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף, וילמד הלכות אבלות שיש בהם פרטים רבים, או פרק אלו מגלחין במועד קטן, וכדומה. אולם ברגל אפשר להקל, ולסמוך על דעת הרמב"ם דסבירא ליה דאף אבילות שבצנעא לא נוהגת ברגל. אולם האבל רשאי לומר בליל שבת את כל סדר הקריאה שנוהגים לומר קודם הקידוש, "שלום עליכם", מזמור "אשת חיל", וכו'. ובפרט אם סועדים יחד עם בני משפחה אחרים, שאינם אבלים, שאין להראות אבלות בשבת בפרהסיא. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן כב עמוד ת]

יא

אסור לאבל להרהר בדברי תורה בשבעת ימי האבילות שלענין זה הרהור כדיבור דמי, שהכל תלוי בשמחת הלב, וגם בהרהור יש שמחת הלב. אבל בשבת שבתוך השבעה המיקל להרהר בדברי תורה יש לו על מה שיסמוך, ואין מזניחין אותו. וטוב להחמיר גם בזה. דשב ואל תעשה עדיף. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף יא עמוד תא]

יב

מה שנוהגים כיום לומר שמועה ואגדה בבית האבל, בדברי הפסד ומוסר, יש סמך נכון למנהג, ובדואי שאין למחות בידם, ומכל שכן כשעושים זאת לכבוד הנפטר ולמנוחתו, שמותר להם לומר שמועה ואגדה בבית האבל, ובפרט כשאומרים בפירוש שיהיה לעילוי נשמת הנפטר, ומנהג זה הרבה יותר נכון מאלו שמספידים את המת יתר על המדה, וכבר אמרו חז"ל כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם, ומאידך צריך להיות זהיר בדבריו לבל יפגע בכבוד הנפטר, ולהזהר ביקרא דחיי וביקרא דשכבי, אתא לנחומי צעורי מצער ליה. וירא שמים יצא ידי כולם בדעה והשכל. ומה טוב לומר דברי מוסר אמונה ודעת, ותזל כטל אמרתו בשפה ברורה ובנעימה קדושה לקרב לבבות השומעים לאביהם שבשמים, ואין קץ לשכר מזכה הרבים, וזכות הרבים תלויה בו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קלז, ובמהדורת תשס"ד סי' כב סעיף יב עמוד תא. שו"ת יביע אומר חלק ד' חלק יורה דעה סימן כט. ובחלק י' חיו"ד דף שסז טור א]

יג

אדם המפורסם בשקדנותו חשקו ומרצו הרב לתורה, והוא להוט אחריה מאד עד שקשה לו עד למאד שלא ללמוד בימי אבילותו, ויש לו צער גדול מזה, יכול להקל וללמוד, ואע"פ שיכול ללמוד בדברים הרעים, הואיל ויש לו צער גדול לשנות מסדר לימודו הרגיל בו, ואין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, יש להקל. [ילקו"י שם סי' כב עמו' תג]

יד

תלמיד חכם המורה הוראה ודורש לרבים, הואיל ואם לא ילמד אותם את השיעור יבואו לידי ביטול תורה, יש להתיר לו ללמדם בעצמו כאשר היה באמנה אתו, ואפילו תוך שלשה ימים, הואיל ורבים צריכים לו, ואפילו אם יש בעיר תלמיד חכם אחר השוה לו. ומותר לו לשבת על כסא בעת השיעור, כפי שנתבאר לעיל בדין כפיית המטה. [שם עמוד תד]

טו

אף על פי שהאבל אסור בתלמוד תורה בכל שבעת ימי אבלות, מכל מקום מותר לו לומר פרק איזהו מקומן, ופתח אליהו, וכל כיו"ב מסדר התפלה, כהרגלו בכל יום. [שם]

טז
אסור לאבל לקרוא בספרי מדע, אנציקלופדיה, ספרי סיפורים או עיתונים, על מנת שלא יסיח דעתו מהאבלות. וכן אם היה האבל רופא, ורוצה לעיין בספרי רפואה להתלמד בהן, ואין בזה צורך השעה, אסור לו לעשות כן בימי האבלות, שלא יסיח דעתו מהאבלות. וכן יש להמנע מלקרוא ספרים על השואה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן כב עמוד תד]

יז
במקום הפסד מותר לאבל לחשב חשבונותיו, אף שעל ידי כך מסיח דעתו מן האבלות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף יז עמוד תה]

יח
אבל תוך שבעת ימי אבילות אינו עולה לספר תורה, וגם אם אין שם כהן או לוי אלא הוא, לא יעלה לתורה. ואפילו אם קראו לו בשמו לא יעלה, ואינו צריך לצאת מהחדר אף שהוא כהן יחידי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"א עמ' קלט, ובמהדו' תשס"ד סי' כב סעיף יח עמוד תה]

יט
גם בשבת שבינתיים אין לאבל לעלות תורה. אולם אם קראוהו בשמו לעלות לתורה, יעלה, כדי שלא יראה אבלות בפרהסיא בשבת. וכן אם אין שם כהן אחר אלא האבל, מותר לו לעלות לספר תורה בשבת, שאם לא יעלה לתורה הרי שמראה אבלות בפרהסיא בשבת. ואם חל יום השביעי בשבת, המנהג כיום שמוציאים את האבל מהאבלות קודם קריאת התורה, ואז האבל מותר לו לעלות לתורה לכתחלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כב עמו' תו]

כ
אבל תוך שבעה בתשעה באב, אינו רשאי לעלות גם לעליית מפטיר בשחרית תשעה באב. לקריאת "כי תוליד בנים". ופשוט שבמנחה של תשעה באב, אין האבל תוך שבעה עולה לספר תורה. [ילקו"י שם סי' כב ס"כ עמוד תו. ומה שכתבנו בסעיף כב בלשון לכתחלה, לאו דוקא]

כא
אם אין מי שיקרא לציבור בתורה בשבת, מותר לאבל בתוך שבעה לקרוא בתורה. וכל שכן בשבת, ובפרט אם האבל הוא בעל קורא קבוע בבית הכנסת, ואם יבוא לבית הכנסת וימנע מלקרוא בתורה, הדבר נראה כמראה אבלות בפרהסיא בשבת. [שם עמ' תז]

כב
מי שקנה עליית חתן תורה או חתן בראשית, ואירע לו מקרה אבל, שנפטר אחד מקרוביו בערב שמחת תורה, מותר לו לעלות לתורה כחתן תורה או כחתן בראשית. וכן אם נמצא

בבית כנסת שכל הקהל עולה לתורה בשמחת תורה יעלה עמהם, שאם לא יעלה לתורה יראה שמראה אבלות בפרהסיא בחג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב עמוד תח]

כג

מי שמת לו מת בחג סוכות, הורו רבני ירושלים להתיר לו להשתתף בלימוד של הושענא רבה כדרכו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רנט, ובמהדו' תשס"ד סי' כב סכ"ד עמ' תט]

כד

יש אומרים שמותר לאבל ללמוד בליל השביעי בדברי תורה, גם בדברים האסורים ללמוד בהם בכל השבעה, ולכתחלה נכון שילמד בהלכות אבלות וכדו', אבל אם קשה לו ואם לא ילמד בדברים אחרים יתבטל מלימודו לגמרי, המיקל ללמוד תורה בליל השביעי יש לו על מה שיסמוך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף כה עמוד תט]

כה

מורה הוראות מותר לו להורות הלכה לרבים בימי השבעה, כשאין שם מורה הוראה אחר להורות הלכה למעשה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף כו עמוד תי]

כו

מותר לרב העיר להורות הלכה לרבים, ויש לצדד שהדין כן גם כשיש שם מורה הוראות אחר. אולם נכון יותר שאם יש שם מורה הוראה שהוא סומך עליו שישלח השאלות אליו. אבל סידור הגט [וחליצה] נראה שאין לו לעסוק בזה, אם לא כשיש הכרח, או במקום עיגון, [וכגון שהבעל עומד לנסוע למקום רחוק], או שאם לא יעסוק בזה יבא לידי קלקול, דאז מחוייב לעשות. והכל לפי ראות עיני הדיין. [ילקו"י אבלות שם סי' כב סעיף כז עמ' תי]

כז

אבל שהוא דיין בעיר, אסור לו לישב בדין תורה שהובא לפניו, אלא אם כן הבעלי דין אינו יכולים להמתין לאחר שבעת ימי האבל, ואין בעיר דיין אחר כמוהו, דאז הוי כמי שהרבים צריכים לו דמותר לו לדון. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף כח עמוד תי]

כח

אבל שיש לו ילדים קטנים לא יבטלם מלימודם ח"ו, ואפילו אם נפטר אחד מקרובי הקטנים, אחר שאין אבלות בקטנים. ומלמד תינוקות בתלמוד תורה שאירע לו מקרה אבל, אין לו לבא לתלמוד תורה ללמד את הקטנים, אלא ישלח מלמד אחר במקומו. ואם אין שם מי שימלא את מקומו ואם האבל לא ילך לשם ללמד, התלמידים יתבטלו מלימודם, מותר לומר ללמד כדרכו, דהוי כמי שרבים צריכים לו. אך אם רצה להמנע מללמדם, הרשות בידו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כב סעיף כט עמוד תיא]

כט

מותר לאבל לעשן סיגריות בשבעת ימי אבלו, אף שאסור להסיח דעתו מהאבילות, וכן המנהג. ומכל מקום כל זה הוא מצד דיני אבלות, אבל בלאו הכי ראוי ונכון מאד להמנע מלעשן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קלב. ובמהדורת תשס"ד סי' כב סעיף ל עמוד תיא]

סימן כג - דין שאלת שלום באבל

א

האבל אסור בשאלת שלום, כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו, לא ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל. ומג' ימים עד שבעה אינו שואל, אך אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם, משבעה ועד ל' שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום ואין אחרים שואלים בשלומו, וכל שכן שמשיב לשואלים בשלומו, לאחר ל' יום הרי הוא ככל אדם, במה דברים אמורים בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו, שואל בשלום אחרים אחר שבעה, ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חודש. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמוד קמ, ובמהדורת תשס"ד סי' כג עמוד תטו]

ב

כיום רבים נהגו להקל באמירת שלום בלבד, במשך י"ב חודש, וסומכים על כמה טעמים שהובאו באחרונים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קמ, ובמהדו' תשס"ד עמוד תטו]

ג

אם באו רבים לנחמו, מותר שהאבל יאמר להם לכו לבתיכם לשלום, דכבוד רבים שאני. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף ג עמוד תטז]

ד

המתקשר בטלפון בימי אבלו לחכם לשאול שאלות בהלכה, או לבקשו שיבוא לדבר דברי מוסר והתעוררות, לא יסיים באמירת שלום כנהוג, אלא יאמר "כל טוב" וכדומה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף ד עמוד תטז]

ה

מותר לאבל להוריד מעט את ראשו לשלום לחבירו, הן בתוך שבעה והן בתוך י"ב חודש לאב ואם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף ה עמוד תיז]

ו

בשבת מותר לומר לאבלים "שבת שלום", וכן האבלים נותנים שלום לכל אדם.[שם סע' ו]

ז

בעת שאומרים ברכת הלבנה, מותר לאחרים לומר לאבל [אפילו תוך שבעה]"שלום עליכם". שאין זה בגדר שאילת שלום האסורה לאבל. [ואבל בתוך שבעה נכון שלא יברך

ברכת הלבנה, אם ישאר לו זמן לברך ברכה זו אחר ימי האבל, אבל אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר שבעה, יכול לברך תוך שבעה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף ז עמוד תיז]

ח

מותר לומר לאבלים בוקר טוב, או תהיו בריאים, וכיו"ב. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' כג ס"ח]

ט

אבל שנולדה לו בת או שיש לו איזה שמחה, מותר לומר לו "מזל טוב" ולברכו בהצלחה וכדו', בין אם הוא בתוך שבעה, בין אם הוא בתוך י"ב חודש לאב ואם. [שם ס"ט]

י

מה שיש נוהגים שהמנחמים מושיטים יד לאבל, ובלחיצת יד אומרים לו "תנוחם מן השמים", או שמתחבקים עמו, נראה שאין בזה משום שאילת שלום לאבל, רק עידוד ונחמה, וכל מידי דברכה שרי לברך לאבל, דאמירת שלום לחוד וברכה לחוד. ולכן מה שנוהגים היום לומר בברכה "כל טוב", נראה דשפיר דמי. וכן הנוהגים ללחוץ את ידי האבלים כשחוזרים מבית הקברות כדי לעודדם ולחזקם, אין זה בכלל שאלת שלום האסורה. וכן נוהגים הספדנים שבסוף דבריהם מתפללים בעד השארית הנמצאה, ומעתירים בעדם בדברי נחמה וברכה, באריכות ימים ושנים, ואין פוצה פה ומצפצף, והראיה מאליהו ואלישע שהתפללו בעד הצרפתית והשונמית. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קמב, ובמהדוררת תשס"ד סימן כג סעיף י עמוד תיח. יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' לה אות י']

יא

מותר לברך ב"מי שברך" את האבל על אב ואם העולה לספר תורה תוך י"ב חודש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף יב עמוד תיט]

יב

מותר לאחרים לשאול זה את זה בשלום בבית האבל, לאחר שנקבר המת, שלא נאסרה אמירת שלום אלא לאבל עצמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף יג עמוד תיט]

יג

מי שנמצא תוך י"ב חודש על אביו ועל אמו, ונולד בן זכר למשפחתו, מותר לשאול בשלומו. אבל אין להקל להשתתף בסעודת שבע ברכות וכדו'. [ילקו"י אבלות סי' כג עמו' תכ]

יד

כשם שאסור לשאול בשלום האבלים, כך אין להרבות בדברים עם האבל בתוך שבעה, וגם לאבל עצמו אסור להרבות בדיבור, וכל שכן שאין להקל ראש לשחוק ולהתלוצץ. ואחר שבעה מותר להרבות בדברים עם האבל כדי למעט צערו ולנחמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כג עמוד תכא. ועיין ברמב"ם פ"ה מהל' אבל ה"כ, ובערוה"ש סי' שצא ס"ב

וגשה"ח, והיוצא מדבריהם דהק"ו של הרמב"ם דוקא בתוך שבעה ולא אחר שבעה. ומ"ש בילקו"י הנ"ל ורצוי שלא להרבות וכו', לא אירי כשמטרתו לנחמו ולהשכיחו מעט מצערו. וגם זה אינו איסור אלא בלשון רצוי]

טו

מי שהוא אבל בתוך שנים עשר חודש על אב ואם, או בתוך שלשים יום לשאר קרובים, חייב במשלוח מנות, ולדידן מותר גם לשלוח לו משלוח מנות, ואין אצלינו מנהג להחמיר בזה. אך אחינו האשכנזים נהגו להחמיר שלא ישלחו לו אחרים משלוח מנות. וראה להלן בדין אבלות בפורים. [ושם לגבי מתנות לאביונים]. [ילקו"י אבלות סימן כג עמו' תכא]

טז

אבל בתוך י"ב חודש לאב ואם הנושא אשה [כפי הדין שיבואר להלן בדין האבל אסור בשמחה], מותר לתת לו מתנה, דאף שהוא אסור בשאלת שלום, מכל מקום לא אסרו ליתן לו מתנה, ובפרט אם נותן סכום כסף לעזור לו בהקמת הבית. [ילקו"י אבלות סימן כג עמוד תכא]

יז

כלה הנמצאת בתוך שנת אבל לאביה או לאמה, מותר לחתן לשלוח מתנות קודם החתונה, והוא הדין להיפך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כג סעיף יח עמוד תכא].

סימן כד - דין עטיפת הראש

א

מעיקר הדין האבל היה צריך לישב כשהוא עטוף בטלית בעטיפת הישמעאלים, והיינו שיכסה את ראשו בטלית או בסודר, ויחזיר מקצתו על פניו ועל ראשו. אולם כיום לא נהגו בזה, וכל הנוהג כן במקום שלא נהגו, הוי כחוכא ואטלולא. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תכב]

סימן כה - דין תפילין באבל

[שייך לשלחן ערוך סימן שפח]

א

אבל פטור ממצות תפילין ביום הראשון לאבלותו, ואפילו אחר קבורה. והוא מפני שהאבל מעולל בעפר קרנו, ואין זה כבוד לתפילין שנקראו פאר, כמו שכתוב פארך חבוש עליך. וביום השני לאבלותו מניח תפילין אחר הנץ החמה. ואבלים שטעו והניחו תפילין ביום הראשון, צריכים להורות להם לחלוץ התפילין מיד. ודין זה דאבל אינו מניח תפילין ביום הראשון, הוא גם באבל על אחיו ואחותו מאמו, או אחותו הנשואה. וכל זה ביום מיתה וקבורה, אבל אם מת לו מת ביום אחד, ונקבר למחרתו ביום אחר, נחלקו רבותינו האחרונים אם מניח תפילין ביום הקבורה שאינו יום המיתה. ולהלכה

נראה שיניח תפילין בצינעא אחר הקבורה בלא ברכה, וספק ברכות להקל. והרוצה שלא להניח תפילין יש לו על מי שיסמוך. אכן טוב להחמיר להניח תפילין ביום קבורה שאינו יום מיתה בצינעא ובלי ברכה. וכן ראוי להורות. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תכג. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' מג אות ה, ושם בדין הנחת תפלין ביום קבורה שאינו יום המיתה.]

ב

אפילו אם הנפטר מת בלילה ונקבר למחרת, אסור לאבל להניח תפילין ביום הראשון, וביום שני יניח תפילין רק לאחר הזריחה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כה סעיף ב עמוד תכו]

ג

מי שמת לו מת ביום ראשון, ונקבר ביום ראשון בבין השמשות (תוך י"ג דקות וחצי אחר השקיעה בשעות זמניות) יש לו להניח תפילין למחרת, יום שני, אחר הנץ החמה בברכה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קמד, ובמהדורת תשס"ד סימן כה סעיף ג עמוד תכז]

ד

מי שמת לו מת בשבת, ונקבר במוצאי שבת, מכיון שלא נהג אבלות בשבת כלל, יש להחמיר שלא יניח תפילין ביום ראשון כלל, אפילו בלי ברכה, וביום שני יניח תפילין דוקא לאחר הזריחה. ואף על פי שאין למחות באבל הרוצה להניח תפילין ביום שני קודם הנץ החמה, מכל מקום הבא לשאול יש להורות לו כאמור, שיניחם אחר הנץ. [שם סי' כה ס"ד]

ה

האבל מניח תפילין דרבנו תם בשבעת ימי אבלו, כדרכו בזה תמיד. [וגם בתשעה באב יש להניח תפילין דרבנו תם]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תכח. יביע אומר ח"ז סי' מג אות ה].

ו

מי שהודיעוהו שמת קרובו לפני פחות משלשים יום, שזוהי שמועה קרובה, שצריך להתאבל שבעה ימים ושלשים יום, לא יניח תפילין ביום ההוא. [ילקו"י אבלות סי' כה סעיף ו]

סימן כו - מנהג המנחמין

[שייך לשלחן ערוך סימן שעח]

א

מצוה לנחם האבלים, וניחום אבלים קודם לביקור חולים, שניחום אבלים הוא חסד עם החיים, ועם המתים. וביקור חולים הוא חסד רק עם החיים. וכתב בארחות חיים: בני הזהר לנחם אבלים ולדבר על לבם, כי לא היו ראויים חבריו של איוב להיענש אלא על

שאמרו דברי קינטורין ולא דיברו ניחומין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף א עמוד תל]

ב

בשבת ויום טוב אף על פי שאין נוהגים בהם אבילות בפרהסיא, מותר מעיקר הדין לבוא לביקור אצל האבלים, כדי להשקיט את לבם ולהרגיעם בדברי נחמה, אבל לא יאמר להם בלשון שאומר בחול. ויש אומרים שאומרים לאבלים שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא, ושבתו בשלום. [מהרש"ל]. והטור כתב לומר המקום ינחמך. ובכנה"ג כתב שהמנהג לומר לאבלים שבתו בשלום ולא יותר. ויש מקומות שאין מזכירים כלל שום נחמה בשבת, אלא נכנסים ויושבים מעט, ותו לא מידי, והוא מנהג יפה. [כה"ח או"ח סי' רצג סק"ד]. ולכתחלה נכון לנחם בימי החול ולא בשבת, אך מי שאין באפשרותו לבוא לנחם בימי החול, יכול לנחם בשבת באופן שיאמר שם דברי עידוד ודברי תורה. [ילקו"י שם עמו' תלא]

ג

מנהגינו לומר לאבלים "תנוחמו מן השמים". ויש שמוסיפים, ולא תוסיפו לדאבה עוד. והאשכנזים נוהגים לומר "המקום ינחם אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים". [שם סי' כו סע' ג]

ד

כשרוצים לנחם את האבלים אחר תפלת מנחה וערבית, צריכים להמתין עד שישבו, ואז יגשו אליהם לומר להם את דברי הנחמה הנז'. אבל לא יאמרו להם בפירוש שישבו. ואף על פי שמרן (בסימן שפז סעיף א') כתב, שהמנחמים יושבים על גבי קרקע, כיום לא נהגו בזה, דמסתמא האבל מוחל להם. ומותר לנחם מעומד, ואין המנחם צריך לשבת.[שם]

ה

נהגו כיום ליל לנחם גם בג' ימים הראשונים, ואין מקפידים לנחמם רק אחר ג' ימים. ובפרט אם האבלים יושבים רק יום אחד עד הרגל. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' כו עמ' תלא]

ו

אין המנחמים רשאים לפתוח בדיבור עם האבלים, אלא אם כן האבל התחיל לדבר, אך אם ניכר למנחמים שאין באפשרות האבל לפתוח בדיבור, או שהאבל נאנח, מתחילים הם לדבר בשבח הנפטר. וכן אם ניכר צערם של האבלים, אין צריך להקפיד שהם יתחילו בדיבור. וכן אם הבא לנחם הוא אדם מכובד או תלמיד חכם מפורסם, שהאבלים מתרגשים מפניו, מותר לו לפתוח בדיבור. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף ו]

ז

האנשים מנחמים את האנשים, והנשים מנחמות את הנשים. ולכן נכון שהנשים תשבנה בחדר נפרד, ובפרט בזמן התפלות וביקורי הניחומין. והמנהג שאחר התפילה ניגשים לפתח החדר שיושבות שם הנשים ומנחמים גם אותן, ואומרים גם לנשים היושבות שבעה "מן השמים תנחומו ולא תוסיפו לדאבה עוד". ונכון שההולך לנחם את הנשים יעמוד בפתח ויקח עמו עוד אנשים לנחמן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף ז עמוד תלב]

ח

מי שאין לו פנאי ללכת לנחם אבלים ביום, רשאי ללכת לנחם אבלים בלילה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף ח עמוד תלב. יביע אומר חלק י' חלק יורה דעה סימן מח עמוד רצט].

ט

מי שאין עתותיו בידו ללכת לנחם האבלים, ובפרט כשהאבלים יושבים בעיר אחרת, ולנסוע לשם הדבר כרוך בביטול תורה, היכא דאפשר לא ימנע מלנחם דרך הטלפון או במכתב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף ט עמוד תלד]

י

יש שמקפידים שלא ילך אדם לנחם אבלים פעמיים, אלא פעם אחת בלבד. אולם אין מנהגינו להקפיד בזה, ואדרבה בכל פעם שהולך לנחם מקיים מצות ניחום אבלים. ובפרט אם הולך להתפלל שם כמה פעמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף י עמוד תלה]

יא

בכלל ניחום אבלים שהאבלים ינחמו זה את זה בדברי עידוד, ובכלל המצוה שהאבלים יקבלו את דברי הנחמה. ואל יאמר אדם לאבל מה לך לעשות, כי אי אפשר לשנות, שזהו כגידוף, דמשמע הא אם אפשר לעשות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת ה' יתברך באהבה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף יא עמוד תלה]

יב

מנחמים אבלים גויים כל שיש בדבר דרכי שלום. [ילקו"י אבלות שם סי' כו סעיף יב עמ' תלו]

יג

ההולך לנחם אבלים טוב ונכון שיקח עמו את בניו, כדי לחנכם במצוה יקרה זו של גמילות חסד. וגם כדי שיתנו אל לבם כי זה סוף כל האדם, ועיקר בואו של האדם לעולם הזה הוא לקיים תורה ומצוות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כו סעיף יג עמוד תלו]

יד

יש נוהגים שאדם עומד על יד פתח הבית של האבלים, ומושיט לנכנסים מיני בשמים להריח בהם, ולברך עליהם לעילוי נשמת הנפטר. ואף שיש מי שערער על זה, אין לחוש לדבריו, והוא כמו שנוהגים להגיש לכל המנחמים כוס קפה וכדו' לברך ולשתות. וגם האבל עצמו יכול לברך על הבשמים. שאין כוונתם להריח לשם תענוג אלא בשביל המצוה. [וכן מותר לאבל לברך על הבשמים ולהריח במוצאי שבת בעת שעושה הבדלה]. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' כו עמ' תלו. יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שסז טור ב']

סימן כז - שלא להקשות על המת יותר מדאי

[שייך לשלחן ערוך סימן שצד]

א

אין מתקשין על המת יותר מדאי, וכל המתקשה יותר מדאי ח"ו יבכה על מת אחר. אלא שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, שלשים לתספורת ולגיהוץ. [ילקו"י אבלות עמוד תלז]

ב

במה דברים אמורים בשאר העם, אבל תלמידי חכמים הכל לפי חכמתם. ואין בוכים עליהם יותר מל' יום, ואין מספידין עליהם יותר מי"ב חודש. וכן חכם שבאה שמועתו לאחר י"ב חודש, אין מספידין אותו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כז סעיף ב עמוד תלח]

ג

כל שלשה ימים יראה האבל כאילו חרב מונחת לו בין כתפיו, משלשה ועד שבעה כאילו זקוף כנגדו בקרן זוית, משבעה ועד שלשים כאילו עוברת לפניו בשוק, וכל אותה השנה הדין מתוחה כנגד אותה משפחה. ואם נולד בן למשפחה, נתרפאה כל המשפחה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סימן כז סע' ג]

ד

יש הנמנעים מלנסוע נסיעות שמצוי בהם סכנה, כמו נסיעות לחו"ל, במשך כל הי"ב חודש על אב ואם. ואף על פי שמעיקר הדין מותר לנסוע לחו"ל במשך השנה, מכל מקום הנמנע מלהכנס למקומות שמצוי בהם סכנה, הרי זה משובח. [ילקו"י אבלות סי' כז עמ' תלח].

ה

מי שמת לו בן ולא בכה ולא הוריד עליו אפילו דמעה אחת, מדה רעה היא, ומורה על קושי הלב. אולם חולה הסובל מכאבי עינים פטור מלבכות אפילו ג' ימים הראשונים של האבלות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כז סעיף ה עמוד תלח].

ו

אחד מבני החבורה שמת, תדאג כל בני החבורה כולה. [ילקו"י אבלות שם סי' כז ס"ו עמ' תלט].

ז

כל מי שאינו מתאבל כמו שציוו חכמים הרי זה אכזרי, אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כז סעיף ז עמוד תמ].

ח

אדם שנפטר לו בנו או בתו, אל ינשק אותם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כז עמוד תמ].

ט

השורט שריטות בגופו, מרוב צערו על מת, עובר משום שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. ונאמר, לא תתגודדו וכו'"למת". ואפי' מכה על בשרו עד שדמו שותת אסור. ואין לתלוש שערות ראשו על המת. ויצדיק דין שמים על עצמו בשתיקה ודומיה. אבל השורט בבשרו על צער אחר שיש לו כגון הפסד ממונו וכיוצא, אין בו איסור אפילו מדרבנן. ומכל מקום הנכון לקבל דינו של השי"ת באהבה, שמברכים על הרעה כשם שמברכים על הטובה, לקבולינהו בשמחה. מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. ואסור לקלל את עצמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כז סעיף ט עמוד תמא. הליכות עולם ח"ז עמוד שב].

סימן כח - הנהגות בבית האבל בימי השבעה

א

אין ראוי לומר את נוסח ההשכבה "מנוחה נכונה" וכו' גם בשבעת ימי האבילות, ועדיף יותר לעשות ההשכבה בנוסח המקוצר, וראוי ונכון למספידים שלא להרבות בשבח הנפטר, כדי שלא לעורר את מדת הדין בשמים על הנפטר, שכשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כח סעיף א עמוד תמא]

ב

נוהגים להדליק נר שמן בבית הנפטר כל שבעה, כי נר ה' נשמת אדם. ומנהגינו להדליק נר נשמה לכבוד הצדיקים ועילוי נשמתם. ומכל מקום כל הדלקת הנרות אין היא חובה מצד הדין, אלא מנהג שיסודתו בהררי קודש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כח עמוד תמב]

ג

מנהגינו להדליק נר נשמה בבית האבל, אף על פי שהמת נפטר בבית חולים, או בבית אחר, שכשם שהתפילה בבית האבל מועילה לנחת רוח לנשמת המת, אף על פי שאינו

בית שנפטר שם המת, כן הדלקת הנר מועילה לעשות נחת רוח לנשמת המת. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' כח סעיף ג' עמוד תמב. יחוה דעת חלק ה' סימן ס' עמוד רעו]

ד

אפשר לצאת ידי המנהג של הדלקת נר נשמה בנר חשמלי. ומה טוב להתנדב עבור הדלקת מנורות החשמל של בתי המדרש שעוסקים בתורה לאור החשמל, שבזה יגרום לעילוי נשמתם של הנפטרים, ויהיו מליצי יושר עליו, כי נר מצוה ותורה אור. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תמג. יחוה דעת חלק ה' סימן ס' עמוד רעו]

ה

יש נוהגים שאחר שמת להם מת, מעמידים בית קערה מלאה מים על קרקע עולם, עד תום שבעת ימי האבילות, ואצלו נר דלוק במשך כל שבעת ימי האבילות, ואין למחות בנוהגים כן, כיון שמצינו איזה טעם לזה, וכבר כתבו כמה פוסקים דכל כהאי גוונא ליכא בהכי משום דרכי האמורי. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' כח עמ' תמג. יבי"א ח"ד חיו"ד סי' לה אות ב]

ו

נוהגים לכסות המראות שבבית האבל כל שבעה, ואם אין מתפללים בבית האבל אין צורך לכסות המראות. [ילקו"י אבלות שם סימן כח עמוד תמד. יבי"א ח"ד דף שכז: יו"ד סי' לה אות ג']

ז

יש נוהגים שלא ליקח שום דבר מבית האבל תוך שבעה ימים, ומאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה, שיש אומרים שאין למנהג זה שום עיקר ושום מקור. [ילקו"י הל' אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' קכב, ובמהדו' תשס"ד, סי' כח עמ' תמד, יביע אומר ח"ד דף שכז: חיו"ד סי' לה אות ד]

סימן כט - סדר התפלות בבית האבל

[שייך לשלחן ערוך סימן שפד]

א

מצוה להתפלל בבית שמת שם המנוח, אפילו אין שם אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סימן כט סעיף א עמוד תמה. יבי"א ח"ד דף שט: יו"ד סי' כט אות ה]

ב

יש נוהגים בשבעת ימי אבלות לשבת שבעה בבית הכנסת מפני ריבוי המנחמים, והדירה צרה מלהכיל אותם. ונראה שאין זה מנהג נכון כלל, שהרי אסור להכנס לבית הכנסת מפני החמה והגשמים, ואסור אפילו להספיד שם, אלא אם כן היה ההספד על אחד מגדולי העיר. ואין אוכלים ושותים בבית הכנסת. ומכל מקום אף על פי כן אין למחות ולבטל המנהג ביד חזקה ובזרוע נטויה, ולהרבות בריב ומדנים ומחלוקות, אלא מענה רך

ישיב חימה, ולשון רכה תשבר גרם, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כט ס"ב עמוד תמה]

ג

כיום נהגו האבלים כשאין לאל-ידם להשיג מנין בביתם, ללכת לבית הכנסת בשבעה ימי אבילות אף בחול, ולומר קדיש ולהתפלל בצבור. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' כט עמ' תמה]

ד

האבל על אב ואם, טוב שיתפלל גם בתוך שבעת ימי האבילות כשליח צבור לעלוי נשמת אביו ואמו, אבל האבל על שאר קרובים לא יתפלל בתוך השבעה, אלא אם כן אין שם מי שיודע להתפלל בציבור כמותו, שאז מותר לו להתפלל כשליח צבור, ואין בזה כל פקפוק, מאחר שהאבל חייב בכל המצות, ואף בשבת הדין כן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קו, ובמהדורת תשס"ד סי' כט עמוד תמו. יביע אומר ח"ד דף שכ: חיו"ד סימן לב אות ז]

ה

מנהג הספרדים ובני עדות המזרח להקל, שהאבל עולה לשליח צבור, אף בראש השנה ויום הכיפורים ובתפילת מוסף, ובפרט אם הוא חזן קבוע לקהל. [ילקו"י שם סי' כט עמ' תמז]

ו

האבל, אף על פי שאסור בנעילת הסנדל, מברך ברכת שעשה לי כל צרכי. [שם עמוד תמח]

ז

יש לומר בבית האבל בסדר התפילה "פרשת הקרבנות" ו"פטום הקטורת" ו"איזהו מקומן", וגם האבל עצמו יאמרם. וכן הדין בענין שירת הים. ובמקום שנהגו שלא לאמרה בבית האבל לא יאמרוה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' קז. ובמהדו' תשס"ד סימן כט עמוד תמח]

ח

יש לומר ברכת כהנים בבית האבל, אבל האבל עצמו אם הוא כהן אינו נושא את כפיו בתוך השבעה, אלא יצא לחדר אחר בעת ברכת כהנים. ואם לא יצא לחוץ וקראו כבר "כהנים", יש אומרים שיעלה לדוכן. ולדינא יעלה וישא כפיו כשקראו כהנים. [יביע אומר ח"ד סי' לב סוף אות ה' ודחה מ"ש בזה בכנה"ג]. ובשבת שאסור להראות אבילות בפרהסיא, גם הכהן האבל יעלה לדוכן וישא כפיו, ואפילו אם יש שם כהנים אחרים לא יתבטל מנשיאות כפים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' קח, ובמהדו' תשס"ד סי כט עמוד תמט. ילקו"י תפלה כרך ב' סימן קכח]

ט

המתפללים בבית האבל, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי האבל, ואף אם אין האבל שם, נוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים בבית המנוח הנפטר. [שם עמו' תנ]

י

אם אין מנין בבית האבל, ובא האבל לביהכ"נ כדי לומר קדיש, ולשמוע קדושה וברכו, צריכים לומר וידוי ונפילת אפים. אבל אם בא לבית הכנסת בערב השבעה, להתפלל מנחה וערבית, והקהל מתאסף כדי לשמוע דברי תורה והספד לעילוי נשמת הנפטר ולחלוק לו כבוד, אין לומר וידוי ונפילת אפים. ויש מקומות שלעולם אין אומרים וידוי ונפילת אפים כשהאבל בבית הכנסת, ויש להם על מה שיסמוכו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כט עמ' תנא]

יא

צריך לומר קדיש תתקבל בבית האבל, וכן ראינו מעשה רב לכמה גדולי תורה שאומרים תתקבל בבית האבל, ואף כשהאבל עצמו שליח צבור יש לו לומר תתקבל, שיש אומרים שבקדיש תתקבל ניצולים מדינה של גיהנם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קיג. ובמהדורת תשס"ד סי' כט עמ' תנד. יביע אומר ח"ד דף שכ. חיו"ד סימן לב אות ו]

יב

יש להקל להביא ספר תורה לבית האבל, בפרט אם מייחד לו ארון ותיבה, ואין צריך להביא הספר תורה יום או יומיים קודם, אלא אף באותו יום [קודם התפלה] יש להקל. ומכל מקום אין זה חובה להביא ספר תורה לבית האבל. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' כט עמ' תנה].

יג

מותר לאבל לעשות הוצאה והכנסה ופתיחת ההיכל אף בימי החול. ובמקום שאין ספר תורה בבית האבל, [בפרט כשאין שם ארון ליחדו לספר תורה] אחר שגומרים את התפילה בבית האבל, בימי שני וחמישי, המנהג שהצבור הולך לבית הכנסת לשמוע קריאת התורה, ואין האבלים הולכים עמם. ומי שיש לו אונס, כגון שממהר לעבודתו וכדו', פטור מלשמוע ספר תורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן כט סעיף יג עמוד תס]

יד

מנהג הספרדים לומר ההלל בראש חודש בבית האבל, ורק האבל עצמו אינו קורא את ההלל. ובירושלים המנהג שהציבור יוצא לחדר אחר, או לדירה אחרת, וקוראים שם את ההלל, ואחר כך חוזרים לחדר שנפטר שם המת. ובשעת הדחק כשאין חדר אחר רחב ידים שיכיל את כל יחידי הקהל אשר שם, יצא האבל לחדר אחר והם יקראו שם את ההלל. וכל זה כשהמת נפטר בבית האבל, אבל אם נפטר בבית חולים או בבית אחר, אף

בירושלים רשאים הציבור לומר ההלל בראש חודש בבית האבל, ורק האבל עצמו לא יאמר את ההלל. ואם חל יום השביעי לאבלו בראש חודש, נכון שהשליח ציבור והקהל יאמרו לאחר החזרה פסוקי נחמה, לא יבוא עוד שמשך וגו', דהוה ליה כעמדו מנחמים מאצלו, ואז יוכל האבל לקרוא את ההלל. ובחנוכה גם האבל עצמו יגמור את ההלל בברכות, ואף בני אשכנז צריכים לנהוג כן, שהואיל וההלל בחנוכה הוא חובה ולא מנהג, אין לפטור האבל מחובתו זאת, רק שלא יהיה האבל עצמו שליח צבור בשחרית בחנוכה, שלא יצטרך לומר את ההלל בקול רם בציבור. [ילקו"י אבלות שם סימן כט סעיף יד עמוד תסא. יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' לג]

טו

מנהגינו לומר פרק "במה מדליקין" בערב שבת בבית האבל, לפני תפילת ערבית של שבת, ובמקום שנהגו שלא לאומרו בבית האבל יש להם על מה שיסמוכו. ואחר שבעה, הדבר ברור לכולי עלמא שצריך לאומרו אף אם מתפללים בבית האבל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' כט סעיף טו עמוד תסב. יבי"א ח"ד דף שט: חיו"ד סי' כט אות ה]

טז

אין לברך ברכה מעין שבע בבית האבל, ובירושלים העתיקה נוהגים לברך בכל מקום. אבל ביתר ערי הארץ, אסור לברך ברכה מעין שבע שלא בבית כנסת קבוע. והנוהגים לומר ברכה מעין שבע שלא בבית הכנסת בשכונות החדשות של ירושלים, יש להם על מה שיסמוכו, אבל לכתחלה יש להורות שלא לומר ברכה זו שלא בבית הכנסת אלא בירושלים העתיקה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' כט סעיף ט"ז]

יז

כשהקהל מתפללים בבית האבל אומרים פסוקי "ובא לציון" בשביל הציבור המתפלל עמהם. וכל שכן כשמתפללים בבית האבל במנחה של שבת, שאין לדלג הפסוקים "ואני זאת בריתי" וכו', כדי שלא להראות אבילות בפרהסיא בשבת, ורק האבלים עצמם שמתפללים בלחש, ידלגו פסוקים אלה גם בשבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קטו, ובמהדורת תשס"ד סי' כט עמ' תסד. יביע אומר חלק ד' דף שכ. חיו"ד סי' לב אות ז]

יח

מותר לומר צידוק הדין בימי השבעה בלילה אחר תפילת ערבית. [ילקו"י שם עמוד תסד]

סימן ל - דיני קדיש ואזכרה

[שייך לשלחן ערוך סוף סימן שעו]

א

מנהג אמירת הקדיש לעילוי נשמת ההורים הנפטרים, יסודתו בהררי קודש, במדרשי חז"ל, שיש בזה תועלת מרובה לנפש הנפטר, ואפילו הוא צדיק גמור, להעלותו מדרגה

לדרגה בגן עדן, ולכן גם בשבתות וימים טובים צריך לומר קדיש. וכל שכן קדיש שאחר לימוד תורה ואחר הדרשה, שיש בו נחת רוח גדולה לנפטר. ואמירת הקדיש היא בכלל החיוב לכבד את אביו ואת אמו אחר פטירתם, ובכל שנה בימי פקודת השנה. וזהו בכלל כיבוד אב ואם כפי מה שאמרו, מכבדהו בחייו ובמותו. וענין הכבוד אחר מיתה הוא לרומם את כבוד אביו, כגון לקרותו אבא מארי, ולעשות לו נחת רוח לאחר פטירתו, באמירת קדיש, הדלקת נר נשמה, ועריכת אזכרה ביום השנה, עלייה לתורה ביום השנה, וכיו"ב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד ריג. ובמהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף א עמוד תסד]

ב

אף על פי שנתבאר שיש שבח גדול באמירת הקדיש, הנה יש להקפיד מאד בענין ריבוי הקדישים, שלא להרבות בקדישים, וכגון אם למדו קודם תפלת ערבית, ואחר הלימוד אמרו קדיש על ישראל, ומיד אחר כך מתפללים ערבית, אינו צריך לומר שוב חצי קדיש, אלא יאמר והוא רחום וכו' וברכו. וכן כל כיו"ב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ל' עמוד תעד]

ג

הנמנע מאמירת קדיש תוך שנים עשר חודש לפטירת אביו או אמו, כמנהג המקום, נראה כמזלזל בכבודם, ואין לעשות כן אפילו אם נמנע רק מאמירת קדיש אחד. ואין לך כבוד גדול לאב ולאם הנפטרים יותר מאמירת קדיש. וטוב ליתן גם צדקה בכל יום ביי"ב חודש ולהתפלל בעד נשמת אביו או אמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' עמוד תעה]

ד

אפילו אם הבן לא חונך לתורה ולמצוות בעולם הזה על ידי אביו, עצם הדבר שאביו הביאו לעולם הזה, וזכה הבן ללמוד תורה ולומר קדיש, יכול להגן עליו מן הפורענות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף ד עמוד תעה]

ה

מי שאביו או אמו נפטרו, אומר קדיש כל י"ב חודש, אך בשבוע הראשון של החודש שנים עשר פוסק מלומר קדיש במשך כשבוע, ואחר שבוע זה חוזר לומר קדיש עד סיום יום פקודת השנה. [ויש שנמנעים מלומר קדיש בשבוע האחרון של חודש הי"ב. יביע אומר חלק י' ריש דף שסח]. ואולם קדיש שאומרים אחר הלימוד, כגון אחר שיעור קבוע, וכדומה, יכול להמשיך לאומרו גם בשבוע הראשון של החודש השנים עשר. ואחר שנים עשר חודש פטור מלומר קדיש, אפילו אם חל בשנה מעוברת. ואם רוצה רשאי לומר קדיש גם אחר כך. ובעיקר קדיש שאחר הלימוד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד ריג. ובמהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף ה עמוד תעו. שו"ת יביע אומר חלק י' דף שסז טור ב']

ו

גם בשנה מעוברת נוהגים כנז', להפסיק לומר קדיש בשבוע הראשון של החודש הי"ב, ואזלינן בתר החודשים, שכל מקום שכתוב חדשים, חדשים דוקא קאמר. [שם סי' ל עמו' תעח]

ז

לפיכך מי שמת לו מת באדר א' [בשנה מעוברת], יש לומר קדיש במשך אחד עשר חודש רצופים עד טבת, ובשבוע הראשון של החודש השנים עשר יפסיק לומר קדיש, ויחזור לומר קדיש עד סוף השנים עשר חודש, כי בשנה הראשונה הולכים אחר החודשים ולא אחר תאריך הפטירה. ונוהגים לערוך אזכרה במלאת אחד עשר חודש לפטירה, וגם בסוף י"ב חודש, ואז אין צריך לחזור ולערוך אזכרה בסוף חודש הי"ג [בשנה מעוברת], שהוא יום הפטירה, דבשנה הראשונה אין משמעות ליום הפטירה, אלא לחודשים. והמחמיר לערוך סעודה עם דברי תורה גם ביום השנה [בחודש הי"ג בשנה מעוברת], תבוא עליו ברכה. ומכל מקום עיקר האזכרה היא בחודש הי"ב, ולא בחודש הי"א, אלא שנהגו לערוך אזכרה גם בחודש הי"א. [ולכן בן ישיבה שהוריו מבקשים ממנו להגיע לאזכרה בי"א חודש, אין לו להתבטל מלימודו, אלא אם כן הוא אומר דברי תורה וחיזוק למשתתפים]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד ריג, ובמהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף ז עמוד תעח]

ח

מי שתכפוהו אבלות חדשה תוך י"ב חודש, אין לו להפסיק את התפלה לפני התיבה, ואמירת הקדיש בסיום י"א חודש של הראשון, אפילו ביום אחד, הואיל והוא בתוך י"א חודש של השני. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף ח עמוד תעט]

ט

אם חל יום פקודת השנה של פטירת אביו או אמו באמצע השבוע, המנהג הוא להתחיל לומר קדיש מערבית של ליל שבת והלאה [קדיש שאחר במה מדליקין] עד יום הפטירה, ועד בכלל, והוא מנהג נכון ויסודתו בהררי קודש. וכיום שפשט כן המנהג ברוב הצבור, אין לשנות בזה, כי נראה שמניעת אמירת הקדיש ממה שנוהגים, נחשב כזלזול בכבוד אביו ואמו. ואם חל יום פקודת השנה בשבת, מתחילין לומר קדיש החל מתפלת ערבית של ליל שבת הקודם, דהיינו קדיש על ישראל שאומרים אחר במה מדליקין, ואומרים קדיש כל השבוע עד סוף שבת שניה שהוא יום היאר-צייט. אולם העיקר אמירת הקדיש בתפלה הוא ביום היאר צייט, שכך נהג האר"י ז"ל. ולכן מי שהוא אנוס ואין לו אפשרות לומר הקדיש החל מליל שבת, ישתדל בכל עוז לומר הקדישים ביום הפטירה, ואם יש

לו יכולת גם יעמוד כשליח צבור בשלשת התפלות של אותו היום. [ילקו"י על הלכות אבלות סי' ל' סעיף ט', עמוד תעט. יחוה דעת ח"ה סי' נט. יביע אומר ח"י יו"ד דף שסט טור א' ד"ה ומ"ש]

י

אם חל יום פקודת השנה ביום שבת, נכון יותר לומר ההפטרה באותו יום שחל בו היאר צייט, ולא בשבת הקודמת. ואם יש לו יכולת יאמר ההפטרה בשתי השבתות, בשבת הקודם, ובאותו יום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף י עמ' תפ, יחו"ד ח"ה סי' נט. יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שסט טור א]

יא

עיקר הנחת רוח שאדם עושה להוריו אחר פטירתם הוא בלימוד התורה, ומבלי קביעת עיתים לתורה מידי יום, תועלת הקדיש מועטת, ולכן על האבלים להתחזק בלימוד תורה. ולהשתתף בשיעורי תורה מידי יום, תמידין כסדרן, ובכל עת פנוי יעסקו בלימוד לפי מדרגתם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף יא עמוד תפ. יבי"א ח"ג חיו"ד סי' כו אות ג']

יב

מנהג כמה מעדות המזרח, שמי שנפטר בלי בנים ובנות מקדישים לזכרו ספר תורה לבית הכנסת, מעזבון המנוח, ויש המקדישים ספר תורה מחייהם כשלא זכו לבנים. ומנהג יפה הוא. ומכל מקום המבקש להנציח שם הוריו או קרוביו ולעשות מצוה גדולה לעילוי נשמתם, ראוי ליעץ לו ולהשיאו עצה ההוגנת לו ולהם, לתרום להוצאת ספר בהלכה שנתחבר על ידי תלמיד חכם שהגיע להוראה, או ספר בהלכה מכתב יד של הקדמונים, לזכות את הרבים בהונו, והוא עדיף מקניית ספר תורה על מנת להניחו בבית כנסת, שאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, וכיון דברא מזכה אבא ראוי להדפיס הספר לזכות בו את הרבים, ויהיה זה לעילוי נשמת הוריו. [ילקו"י שם עמ' תפא. יבי"א ח"ח חיו"ד סי' לו]

יג

מנהג הספרדים שכל המחוייבים לומר את הקדיש, אומרים אותו ביחד, הן בקדיש "על ישראל" שקודם הודו וקודם עלינו לשבח, והן בקדישים שאחר בית יעקב, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע. אבל צריך להקפיד שלא יהיה אחד אומר הקדיש במרוצה, וחבירו לאט מדאי, אלא ישתדלו שכולם יאמרו הקדיש מלה במלה ככל האפשר. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תפב]

יד

כשיש כמה שאומרים קדיש ביחד, ואחד מהם אומר הקדיש בלחש, לכתחלה אין לעשות כן, דצריך שכל אחד יאמר הקדיש בקול רם. אולם מי שהוא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו או אמו, וקולו נצרד באופן שאינו יכול לומר קדיש בקול רם, ויש שם אנשים אחרים

שאומרים בלאו הכי קדיש, יכול להצטרף עמהם לומר קדיש בלחש, ואין בזה שום חשש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף יד עמוד תפד]

טו

כששנים או שלשה אומרים קדיש ביחד, והאחד מקדים את חבירו, אם כל אחד בא בתוך כדי דיבור של חבירו, יש אומרים שימתין לאחרון ויענה אמן אחד ויעלה לכולם. וכן יכול להקדים ולענות אמן אחר הראשון ויעלה לו גם לשני. ויש שנוהגים לענות אמן ואמן, על שניהם, אם שומע הסיום משניהם תוך כדי דיבור. ואם יש הפסק ביניהם יותר משיעור של תוך כדי דיבור, יענה אמן אחר כל אחד ואחד. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד עמ' תפה]

טז

מנהגינו שהקדיש שקודם יוצר אור אומר אותו השליח צבור בלבד. ואמנם יש קהילות בחוץ לארץ שנוהגים שאומרים אותו יחד עם השליח צבור כל המחוייבים באמירת קדיש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף טז עמוד תפה]

יז

מנהגינו לומר קדיש יתום קודם עלינו לשבח, ולא לאחריו. וכיון שנתקן אין לבטלו, ולכן אם אין שם מי שנמצא בתוך י"ב חודש לאב ואם יאמר הקדיש אחד המתפללים שאין לו הורים, או שהוריו אינם מקפידים שיאמר קדיש זה בחייהם. [ילקו"י אבלות עמ' תפה]

יח

קטן שהוא אבל על אב או אם, והוא יותר מבן שש שנים, והגיע לחינוך ויודע למי מברכים, נכון לחנכו ולהרגילו לומר קדיש על אביו או על אמו, שיש בזה נחת רוח גדולה לנפטר. ובקדישים של התפילה נכון שהחזן יאמר עמו הקדיש מלה במלה. אבל בקדיש של רשות, יכול האבל- הקטן לומר הקדיש לבדו, לעילוי נשמת אביו או אמו. ועונים אחריו אמן, ובלבד שיהיה גופו נקי, שמקנח עצמו יפה. אבל אם לא הגיע לחינוך, שהוא פחות מבן שש שנים, אינו יכול לומר הקדיש לבדו, ואם יש ספק אם יודע למי מברכים, אין לענות אחריו אמן עד שיהיה בן תשע שנים, שמסתמא יודע למי מברכים. [ילקו"י עמוד תפו]

יט

מי שנפטר בלי בנים, או שלא זכה שבניו ישארו יראי שמים כדי שיאמרו עליו קדיש אחר פטירתו, נוהגים שאחר אומר קדיש עבורו במשך כל השנה. ועדיף יותר להשכירו בממון היכא דאפשר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף יט עמוד תפז]

כ

אין לומר קדיש בבית הקברות אם אין שם מנין עשרה גדולים. והדין כן גם בקברות צדיקים. ואותם האומרים קדיש בבית הקברות בלי מנין אין להם על מי לסמוך והוא מנהג טעות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף כ עמוד תפח. יחוה דעת ח"ו סי' ח]

כא

מי שנפטר והניח אחריו רק בנות, אפילו הן גדולות, בודאי שאינן רשאות לומר קדיש, גם בביתם, כשמתאספים שם ללימוד עשרה אנשים, אלא ישכירו אחר שיאמר את הקדיש. ואף אם האב כתב צוואה לבתו שתאמר אחריו קדיש, בהיות שאין לו בן, לא תשמע לו, ואם רוצה לומר קדיש יש למחות בידה. ויש להחמיר בזה בפרט בזמן הזה שהרפורמים הנהיגו מנהגי זרות לרוח הצניעות, ויש לעמוד בפרץ שלא לנהוג כמנהגם בשום ענין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכא, ובמהדורת תשס"ד סי' ל' סעיף כא. ילקו"י מועדים עמוד רפח]

כב

מי שמת ולא הניח אחריו בנים כי אם חתן, טוב שהחתן יאמר אחריו קדיש בכל י"ב חודש. וכן מי שמת ולא הניח אחריו בנים [או שמתו על פניו בחייו], ויש לו נכדים, נכון שיאמרו אחריו קדיש, כי ברא מזכה אבא שייך גם באבי אביו. [ילקו"י אבלות סימן ל' עמ' תפט]

כג

מי שהתחייב לומר קדיש על אחד שמת בלי בנים, ומקבל על זה שכר, ואחר כך מת לו מת שהוא חייב לומר עליו קדיש, יכול להמשיך ולקבל את שכרו, שהרי קדיש אחד עולה לשניהם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכב, ובמהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף כג עמוד תפט. יביע אומר חלק ח' חלק יורה דעה סימן לז. ושלא כמ"ש בזה האגרות משה, שלא ראה דברי הפוסקים].

כד

אשה שנפטרה בלי להשאיר אחריה בן שיאמר קדיש לעילוי נשמתה, וגידלה בביתה בן מאומץ לתורה וליראת שמים, (ויש לו הורים) אין ספק שהקדיש שיאמר לעילוי נשמתה יועיל לה כאילו בנה אמר קדיש, אך אינו חייב בקריעה ולא באבלות, אלא שרשאי להחמיר שלא להסתפר ולהתגלח וכו', ובכל דבר שאין בו ביטול תורה. [ילקו"י אבלות עמ' תצ]

כה

גר צדק שאביו הנכרי או אמו מתו, נכון שיאמר עליהם קדיש לעילוי נשמתם, שאף על פי שאין תועלת בתפלתו כמו בכל תפלת בן על אביו, מכל מקום לא גרע מאיש זר שאינו

קרובו, שהקדיש מועיל לנפטר, ואף ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש, וכן לענין השכבה, וכדי שלא יראה הדבר תמוה לרבים, יאמר ההשכבה בדרך הבלעה ולא באופן מיוחד. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תצ. יחוה דעת חלק ו' סימן ס' עמוד שא]

כו

מותר לומר קדיש על נשמת גוי שהציל ישראל מהסכנה, כמו בימי השואה, ואף לעשות לו השכבה. ובכדי שלא יעשה הדבר תמוה לרבים, יאמר ההשכבה בסוף עלייתו לתורה, בדרך הבלעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רכד. ובמהדו' תשס"ד סי' ל' עמוד תצב]

כז

חייל דרוזי בצבא שבארה"ק, שנהרג בידי הערבים הישמעאלים, על משמרת בטחון ישראל, יכולים לומר השכבה בבית הכנסת לעילוי נשמתו, או לומר פרק תהלים לעילוי נשמתו, כי לא ידח ממנו נדח. וירבה השלום בעולם. [שם סי' ל' עמ' תצב. יבי"א ח"י חיו"ד עמ' שח].

כח

נכרי שהתגייר, ולפני שנתגייר נפטרה עליו אשתו הנכריה, רשאי לומר עליה השכבה, ובכדי שלא יעשה דבר התמוה לרבים, יאמר ההשכבה בסוף עלייתו לתורה בדרך הבלעה ולא באופן מיוחד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' רכד, ובמהדו' תשס"ד סי' ל' סעיף כח עמ' תצד]

כט

המאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא, בניו אומרים עליו קדיש, בתוך י"ב חודש כרגיל, שמאחר וכיום כולם אומרים קדיש ביחד, ואינו פוגע בזכותם של אחרים, אין למנוע מהם אמירת הקדיש, וכן לענין ההשכבה. [ילקו"י שם עמ' תצד. יבי"א ח"ז יו"ד סי' מג אות ב]

ל

מי שהיה אביו רשע ומחלל שבת בפרהסיא וכו', טוב להתפלל עליו לאחר פטירתו ולומר קדיש ולעשות צדקה לכפרת נפשו, אפילו אחר י"ב חודש. [ילקו"י שם סי' ל עמו' תצד]

לא

יש אומרים שגם אם אנשים זרים עושים מצוות או נותנים צדקות לעילוי נשמת הנפטר, או אומרים קדיש, הדבר מועיל לעילוי נשמתו לטובה בעולם העליון. ויש אומרים שלא יועיל ולא יציל מה שיעשו בשביל אדם אחרי מותו, כי כל אדם נידון לפי מה שהוא בעת מותו, ואין תוספת ומעלה ותועלת במה שיעשו אחרי כן. ויש חולקים ואומרים שגם לאחר פטירת האדם מהעולם הזה יש לו זכות מהמצות וצדקות שעושים על שמו למנוחת נפשו. ולכן מנהג העולם להרבות בצדקות ובמעשים טובים ובלימוד תורה

כל י"ב חודש למנוחת הנפטר. ועל כל פנים אם העושה מצוה וצדקה ואומר קדיש לעילוי נשמת הנפטר, הוא אדם גדול אפילו אינו קרוב משפחה לנפטר, מצותו ותפלתו מקובלת, ובזכותו נעשות לנפטר זכויות רבות. ולכן אם שוכרים אדם לומר קדיש על הנפטר, ישתדלו לעשות כן ע"י אדם צדיק ותלמיד חכם. וכן אין ענין זה לגבי בניו, שהרי באמירת קדיש שלהם מכניסים את אביהם ואמם לגן עדן ומעלין אותם ממדרגה למדרגה, ילכו מחיל אל חיל. וכל שכן במעשה הצדקה לעניים שאין ערוך אליה למנוחת נפש הנפטר. [ילקו"י אבלות סימן ל' סעיף לא עמוד תצה. ועיין עוד בשו"ת ביביע אומר חלק ח' חלק יורה דעה סימן לז אות ז', בענין המצוות שעושים הבנים והקרובים לע"נ הנפטר והתועלת מהם. וראה עוד בחלק י' חלק יורה דעה דף שסו טור א].

לב

כל המנהגים שנוהגים לעשות לעילוי נשמת הנפטר בליל היאר-צייט וביומו, וכן במשך הי"ב חודש לאחר הפטירה, יש לעשותם גם אם היה אביו צדיק וגדול בתורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף לב עמוד תצז]

לג

מי שאינו יודע מתי מת אביו או אמו, [וגם אינו יודע את יום הקבורה], בד' לחודש או בה' לחודש, למנהגינו שבלאו הכי כמה אחדים אומרים קדיש ביחד, הנכון הוא שיאמר קדיש בב' הימים. וכן אם יוכל יעלה לשליח צבור בב' הימים. וגם למנהג חלק מהאשכנזים שרק אחד אומר קדיש, יש לו לומר קדיש בב' הימים, אלא אם כן אחד האחים הנמצא במקום מרוחק יודע את יום הפטירה ואומר קדיש באותו יום, שבזה השני המסופק יאמר קדיש בד' לחודש. ואם רוצה לישב בתענית, יעשה זאת בד' לחודש. [ילקו"י סימן ל' עמוד תצח]

לד

מי שאינו יודע יום פטירת אביו או אמו, יבחר לו יום אחד בשנה לעשות בו בכל שנה לימוד ותפלות. ואם יודע את החודש אך אינו יודע את היום, יש אומרים שיקבע את היום האחרון של החודש, ויש אומרים שיקבע את היום הראשון של החודש. וכן עיקר. [עמ' תקן].

לה

מי שנפטר לו בן או בת, מעיקר ההלכה אינו צריך לומר קדיש, אבל אם מרגיש צורך לומר עליו קדיש, ובפרט שבנו או בתו לא השאירו אחריהם בנים שיאמרו עליהם קדיש, או שנפטרו צעירים לימים, יכול לומר עליהם קדיש במשך י"ב חודש כמו על אב ואם. [שם]

לו

אין חיוב על הבעל לומר קדיש על אשתו כי המות יפריד בינו לבינה. [וכמ"ש הגרי"ח בסוד ישרים ח"ב סי' ב]. וכן המנהג. ואמנם אם ירצה לומר קדיש אין מונעים ממנו. [במקומותינו שכמה אנשים אומרים קדיש ביחד]. ובפרט אם אומר בפירוש שהקדיש יהיה לעילוי נשמתה, וכן שלימוד התורה והצדקות שעושה יהיו לעילוי נשמתה, יועיל למנוחתה, שהרי אפילו אדם זר ששוכרים אותו לומר קדיש לעילוי נשמת הנפטר מועיל, וכל שכן בעלה. וכן ישתדל להקים מצבה על קבורתה תיכף לאחר השבעה. ואם אשתו מתה בלא בנים, נכון שהבעל יאמר קדיש לעילוי נשמתה אפילו במשך כל הי"ב חודש. אלא שאין בזה חיוב מצד הדין, דהחיוב הוא על בנים מצד כיבוד אב ואם, אבל לא על הבעל. ומכל מקום כיון שיש בדבר חשיבות גדולה לתועלת הנשמה, אם אין בנים הנכון הוא שהבעל יאמר אחריה קדיש אם יכול. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' עמ' תקד. יביע אומר ח"ח חיו"ד סימן לז אות ו'].

לז

מי שמת אחיו רח"ל, והאחים רוצים לומר עליו קדיש, אם אביהם אינו מקפיד בזה, יכולים האחים לומר קדיש על אחיהם, ובפרט האח הגדול. ואמנם אם האב מקפיד שבניו לא יאמרו קדיש בחייו, יש להם להמנע מלומר קדיש על אחיהם. וכשהאב אינו מקפיד, והוא יכול לומר קדיש, למנהג הספרדים יכולים האב והאחים לומר קדיש ביחד, ולמנהג חלק מהאשכנזים שאין אומרים קדיש אלא אחד, יש להסתפק אם עדיף שהאב יאמר קדיש או האחים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף לז עמ' תקד]

לח

כבר נתבאר שכיום נהגו להודיע על פטירת ההורים לבנים זכרים כדי שיאמרו קדיש. וכן לשאר הקרובים, כדי שיבואו להלוייה ולנהוג דיני אבלות. וכן פשט המנהג להדפיס מודעות אבל בכדי להודיע לצבור את זמן ההלויה של הנפטר, ואין לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. ואמנם אנשים זקנים הבאים בימים אין חובה לגרום להם צער ועגמת נפש גדולה על ידי שיודיעו להם על אחד מקרוביהם שנפטרו. וכן אם אחד מהקרובים נפטר בחול המועד, ואם יודיעו להם יכבידו עליהם את האבלות שצריכים לנהוג דברים שבצינעא, ולשבת שבעה לאחר הרגל, טוב שלא להודיעם. וכן מי שנפטר ונשארו ימים מספר על מנת שהשמועה תהיה שמועה רחוקה, מצוה להמתין מספר הימים על מנת שלא לצערו בשמועה קרובה וצריך שבעה ושלושים, אלא ישב שעה ותו לא. ואמנם אם הקרוב נפטר בערב הרגל ואם יודיעו לבני המשפחה יפטרו על ידי הרגל מהשבעה, כדאי להודיעם. ובכל מקרה מן הראוי להתייעץ עם חכם. [שם סי' ל' עמוד תקה]

לט

מי שמת והניח בנים חילוניים שבודאי לא ישמרו על דיני האבילות ואמירת הקדיש לעילוי נשמתו, יש מי שאומר שאין להודיע להם על פטירת האבא, ומוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין. וגם יש לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. אבל אם יש ספק שמא ישמרו דיני אבלות ויאמרו קדיש, נהגו להודיע להם על פטירת ההורים, כדי לזכותם באמירת הקדיש לעילוי נשמתם. וכן במקום שיכול לגרום נזק ממון, כמו בהפסד ירושה, מצוה להודיע אפילו לבן מביש, וזה בכלל איעבורא אחסנתא. [ילקו"י אבלות סי' ל' עמוד תקו]

מ

אף על פי שאין להודיע בפירוש על פטירת אדם, משום מוציא דיבה הוא כסיל, מכל מקום מותר לצוות בית החולים, להודיע על פטירת קרובם כדי שיטפלו בקבורתו. [שם סע' מ]

מא

מותר להודיע לבנים ולבנות כשאביהם עודנו בחיים, שיבואו אליו קודם פטירתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף מא עמוד תקו]

מב

מי שנתן מתנה לחברו על דעת שאחר מותו ילמד בספר הזוהר הקדוש, ורוצה ללמוד הלכה בהבנה, יש אומרים שמותר לו לשנות וללמוד בהבנה. [ילקו"י אבלות סימן ל' עמוד תקז]

מג

אם הבן הוא בן תורה ותלמיד חכם, נכון שביום השנה יסיים מסכת לעילוי נשמת אביו ואמו הנפטרים, ויש בדבר תועלת מרובה לנפטר, וגם הסעודה שעושים תהיה על ידי כך לסעודת מצוה, בפרט אם יאמרו שם גם דברי תורה, מלבד עצם אמירת הסיום מסכת. ובנוסח הקדיש שאומרים אחר סיום מסכת, או אחר הקינות בתשעה באב, הנוסח הנכון הוא: דהוא עתיד לחדתא עלמא, ולאחאה מתיא, ולשכללא היכלא, ולמפרק חייא, ולמבנה קרתא דירושלם, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאתבא פלחנא יקירא דשמיא להדרה וזיויה ויקריה, ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. בחייכון וכו'. [שם עמו' תקח]

מד

בעת אמירת הקדיש נכון להחמיר להשוות הרגלים כמו בתפלה, שיהיה נראה כאילו אינן אלא אחת, כדי להדמות למלאכים שנאמר בהם ורגליהם רגל ישרה (כדאיתא בברכות

י:). ואותם המתחילים לומר קדיש כשהם בישיבה או בהילוך, לא טוב הם עושים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף מד עמוד תקט. ולענין הכריעות בקדיש ראה בהערה שם]

מה

כל האומר קדיש להמתין מעט קודם שימשיך לומר יהא שמיה רבא וכו', וגם יאמר יהא שמיה רבא בנחת, לאט לאט, ולא במרוצה, כדי שהקהל יספיקו לענות עד דאמירן בעלמא [לפי מנהגינו], ואחר כך יענו גם כן אמן אחר שמיה דקודשא בריך הוא. והאומר הקדיש במרוצה עליו נאמר חוטא אחד יאבד טובה הרבה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ל' עמ' תקי]

מו

מי שהיה עונה יהא שמיה רבא מברך, ובטרם שסיים לומר עד "דאמירן בעלמא", הגיע שליח צבור ל"שמיה דקודשא בריך הוא", לא יענה אמן, כי עניית אמן שלאחר "שמיה דקודשא בריך הוא" אינה חיובית כל כך לפי הדין, ומכיון שעודנו עוסק בעניית אמן יהא שמיה רבא מברך, ולא השלים כ"ח תיבות, דהיינו עד דאמירן בעלמא, אין לו להפסיק לענות אמן זו. [וכן דעת רבינו האר"י בשער הכוונות]. אבל אם החזן או אומר הקדיש ממהר מאד, והגיע לסיום חצי קדיש, ואמר "דאמירן בעלמא ואמרו אמן", והוא עודנו באמצע כ"ח תיבות של יהא שמיה רבא מברך, יפסיק ויענה אמן, שאמן זה שהוא סיום חצי קדיש, הכרחי לענותו, שהכל הולך אחר החתום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמו' תקיא]

מז

האומר קדיש, צריך שיאמר בעצמו יהא שמיה רבא וכו', אך אין לו לומר "אמן" קודם שאומר יהא שמיה רבה וכו'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף מז עמוד תקיב]

מח

אף על פי שלדעת מרן השלחן ערוך יש לענות אמן בקדיש אחר יתברך, מכל מקום מנהגינו על פי הקבלה שלא לענות אמן אחר יתברך, אלא אחר בריך הוא, וכן ציוה המגיד למרן הבית יוסף. והמתפלל אצל אשכנזים והם עונים "בריך הוא" אחר אמירת בריך הוא שבקדיש, הוא יענה אמן, כמנהגינו, ואין בזה משום לא תתגודדו. [ילקו"י אבלות סי' ל' עמוד תקיב]

מט

נכון לפסוע שלש פסיעות בכל קדיש שאומרים בו: "עושה שלום במרומיו", הן בקדיש תתקבל, והן בקדיש על ישראל, והן בקדיש יהא שלמא. ואין חילוק בזה בין שליח צבור לשאר כל אדם שאומר קדיש "יהא שלמא" או "על ישראל". וכן יש לפסוע בקדיש תתקבל של ערבית, וכן בקדיש שלאחר ברכה מעין שבע בליל שבת. [שם סי' ל' סמ"ט עמ' תקיג]

נ

כשמעבירים את מהלך ההלוייה בשידור ישיר בכלי התקשורת, כל השומע את אמירת הקדיש, עונה אמן אחר האומר. וכן אם שומע דרך הרדיו סליחות וי"ג מדות הנאמרים בצבור, עונה עמהם. [אבל השומע מקרא מגילה דרך הרדיו בשידור ישיר, אינו יוצא ידי חובה, אף שעונה אמן אחר הברכות]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף נ עמוד תקטז]

נא

יש לומר בעלמא די ברא כרעותיה, הכ"ף של כרעותיה דגושה. ובאמירת יהא שמיה רבא יש לומר מברך, קמ"ץ תחת הבי"ת ופת"ח מתחת לרי"ש. ולא מבורך בחולם. ואומר תשבחתא התי"ו הראשונה בחיריק ולא בשורוק. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ל' עמ' תקיח]

נב

יש לומר בקדיש "לעלם ולעלמי עלמיא" עם ו', וכן על הצבור לענות ביהא שמיה רבא מבָרך לעלם ולעלמי עלמיא, בתוספת ו'. ודלא כמו שנדפס באיזה סידורים, לעלם לעלמי עלמיא, בלי ו', שזה אינו, שהרי אונקלוס תרגם הפסוק"ה' ימלוך לעולם ועד", ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא, עם אות ו'. וכן הנוסח בסידור הגאונים והראשונים, רב סעדיה גאון, רב עמרם גאון, הרמב"ם, הרוקח, הרשב"א, המנהיג, והרד"א. וכן העלה מרן הבית יוסף (סימן נו), שצריך לומר ולעלמי עם אות ו', כנוסח הקדמונים, ואין לשנות. וכן עיקר. וכן אנו אומרים בקדושת ובא לציון. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ל' עמוד תקיט]

נג

יש לומר ולכוין בקדיש תיבת שמֵה חסר י'. ויש שגורסים שמיה ביו"ד. ויש גורסים ועלמי בלי למ"ד, כדי להשוות המנין לכ"ח אותיות. אבל הגירסא הנכונה היא "שמה" בלא יו"ד, ולעלמי בלמ"ד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף נג עמוד תקכ]

נד

יש לומר בקדיש "לעילא מן כל ברכתא", ולא מכל ברכתא. [ילקו"י אבלות סי' ל' עמ' תקכ]

נה

יש נוהגים לומר בקדיש "על ישראל" יהא לנא ולכון ולהון וכו', ויש שאומרים יהא לנא ולהון ולכון, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקכא]

נו

בעשרת ימי תשובה אין צריך לומר בקדיש יתום "עושה השלום", שאין "השלום" אלא בקדיש תתקבל שאחר החזרה. [והאומר עושה השלום בקדיש תתקבל שאחר ברכת מעין שבע בשבת שובה, יש לו על מה שיסמוך]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ל' סעיף נו עמוד תקכב]

נז

המתפלל עם אשכנזים והוא בתוך י"ב חודש לאב או לאם, ואומר קדיש לע"נ אביו או אמו, אין לו לשנות מהנוסח המקובל אצלינו, הן באמירת ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה, וכן בחייכון וביומכון וכו', והן באמירת יהא שלמא, ועל ישראל. אולם אם אומר קדיש יהא שלמא בבית כנסת של אשכנזים עם אחרים, [ואינו אומר את הקדיש לבדו], רשאי לקצר בנוסח יהא שלמא, כפי מנהג נוסח האשכנזים, כדי שיסיים ואמרו אמן עם כולם. אך לא ישנה את מבטאו ולומר כמבטא אשכנזי, אלא כל עדה צריכה להחזיק במנהגה, ובמבטא המקובל אצל בני העדה מדורי דורות, מבטא שהחזיקו בו גדולי תורה וענקי הרוח מדורי דורות. ואף במבטא שם ה' אין לשנות ולומר הדל"ת כמו חול"ם, אלא יש לומר בקמ"ץ שלנו. ומדברי רש"ל [ברכות מז: ראה בהגהות ר"י עמדין], הרי"ף, הרמב"ם [מורה נבוכים פרק סג], ר"א הקליר, ורבינו בחיי משמע שהיה מבטאם כמבטא הספרדי. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ל' עמ' תקכג]

סימן לא - דיני שליח צבור במשך השנה וביום השנה

א

מי שהוא הגון ומרוצה לקהל ויודע להתפלל כשליח צבור, טוב שיעשה כן במשך השנה של פטירת אביו ואמו, ובכל שנה ביום הפטירה, שיש בזה תועלת גדולה לנפטר, אך לא כל אחד ראוי להיות שליח צבור קבוע. כי צריך שיהיה ביתו ריקם מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהיה עניו ומרוצה לקהל, ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים. וכיום נהגו להעלות לשליח צבור במשך השנה גם בעלי תשובה, אף שבצעירותם לא שמרו תורה ומצוות. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' לא עמו' תקכד]

ב

בן העולה להיות שליח צבור במשך השנה לפטירת אב ואם, או ביום היאר-צייט, צריך שיזהר לבטא את האותיות שבתפלה כדת וכדין, ולא יבלע תיבות או אותיות. ואם אינו יודע לחתוך האותיות כהוגן לא יתפלל כשליח צבור. וכן הקורא לאלפין עיינין או לעיינין אלפין, וכן לחיתי"ן ההי"ן או להה"ן חיתי"ן, אינו יכול להיות שליח צבור, במקום שמבטאם ברור, או שיש אחר הבקי לבטא האותיות. ומאידך לא יאריך יותר מהראוי. וכן בקריאת ההפטרה, אם הוא מדלג חציין של תיבות ואותיות, לא יעלה למפטיר, שקרוב להיות שמברך ברכות לבטלה, וגם הקהל אינם יוצאים ידי חובתם. [שם סי' לא עמ' תקכט]

ג

מי שאינו יודע לעבור לפני התיבה כשליח צבור במשך השנה הראשונה, עם כל זה ישתדל להיות שליח צבור בערבית של מוצאי שבת, שיש בזה תועלת לנפטר. [עמ' תקלב]

ד

מי שיש לו יאר-צייט על אביו או על אמו, הוא קודם לעלות לשליח צבור על מי שהוא בתוך י"ב חודש על אב ואם. ובלבד שזה יהיה ביום הפטירה. ואמנם אין להתקוטט בעבור זה, ויש רשות לקהל לבחור להם מי שירצו. ובפרט שאין חיוב על פי הדין להתפלל כשליח צבור ביום פטירת אב ואם. וכן מי שחושש שיבלע תיבות מפני אימתא דציבורא, אין ראוי שיעלה שליח צבור אפילו ביום השנה לפטירת אב ואם, ויסתפק באמירת קדיש. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות סימן לא סעיף ד]

ה

אם אחד מהצבור רוצה להתפלל כשליח צבור בשביל אביו או אמו, ואדם אחר רוצה להתפלל בשביל אדם אחר שנפטר, מי שירצה הקהל שיאמר התפלה, הוא שיאמר, דדוקא קדיש יכול לומר בשביל אביו ואין רשות ביד הקהל לדחותו, אבל אינו יכול להיות שליח הקהל להתפלל על כורחם. [אלא שמצד העדיפות הלה עדיף מסתם אדם, אם הצבור ירצה]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לא סעיף ה עמוד תקלג]

ו

נכון וראוי שגם האבל על אב ואם תוך שבעה ימי אבלות, יעמוד כשליח צבור אף שהוא אבל בתוך שבעה. ובלבד שיהיה יודע לבטא את האותיות כהוגן וכו', שיש בדבר עילוי גדול לנשמת הנפטר. ויש מהאשכנזים שנהגו שאין האבל תוך שבעה עולה להיות שליח צבור, ויש שאינם מקפידים בזה. ומנהגינו שהאבל על אב ואם עולה להיות שליח צבור גם בשבתות שבאמצע השבעה, וכן בראש השנה ובימים טובים, כשהוא בתוך י"ב חודש לפטירת אב ואם. אולם אבל על שאר קרובים לא יעלה להיות שליח צבור בתוך שבעה ימי אבלות, אלא אם כן אין שם מי שיהיה שליח צבור הגון. [ילקו"י אבלות עמו' תקלג]

ז

כשיש כמה אחים אבלים, אין צריכים להשתדל ולסדר מנין עבור כל אחד ואחד מן האחים כדי שיוכלו כולם להיות שליחי צבור, אלא יעשו ביניהם תורנות להתפלל כשליח צבור. [באופן שכל האחים יודעים לעבור לפני התיבה, ואינם בולעים תיבות, ויראי ה']. [שם עמו' תקלה]

ח

כשיש ב' חיובים להתפלל בשבת, מותר לצבור לחלק את המנין לב' מנינים נפרדין, כל שיהיה המנין באופן מסודר ומכובד, אך יש להשתדל במדת האפשר שלא לעשות כן,

כי ברוב עם הדרת מלך, ובפרט שאצלינו לא הכל נהגו להתפלל כשליח צבור בזמני החיוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לא סעיף ח עמוד תקלה. ילקו"י תפלה כרך א' מהדו' תשס"ד סי' צ]

סימן לב - דיני אזכרה ומנהגי אמירת ההשכבה

א

אין להמנע מעשיית השכבה לנפטר, אפילו אינו נודר לצדקה, וכן המנהג פשוט. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכו, ובמהדורת תשס"ד סימן לב סעיף א עמוד תקלה]

ב

אותם חזנים האומרים מנוחה נכונה "תחת כנפי השכינה" טוב שתיקותם מדיבורם, שאין לומר זאת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכו, ובמהדו' תשס"ד סי' לב ס"ב עמוד תקלו]

ג

טוב לעשות ההשכבה בהזכרת שם הנפטר ושם אביו, ולא בשם אמו, כי נשמת האב והבן נקשרים יחד. אבל לאשה עדיף לעשות השכבה על שם אמה דוקא. ויש נוהגים לעשות תמיד השכבה על שם האם, ואין הדברים הללו לעיכובא, ובכל מקום ומקום יעשו כמנהגם, ואין לשנות מן המנהג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לב סעיף ג עמוד תקלו]

ד

אם אחד מן ההורים מפורסם בצדקתו, יש להסתפק אם נכון לשנות ההשכבה בשם זה, כדי לגלגל עליו זכות אבות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לב סעיף ד עמוד תקלו]

ה

יש להזכיר בתפלת ההשכבה את שם הנפטר כפי שהוא נקרא בפי רוב העולם. ולכן אפילו אם היה לו שם עברי ונשתקע השם העברי, ואין קוראים לו אלא בשם לועזי כמו מקס, וכדומה, יש להזכיר בתפלת ההשכבה את שמו הלועזי. [ילקו"י אבלות סי' לב עמ' תקלז]

ו

מי ששמו אליהו, ובחמש שנותיו האחרונות שינה את שמו לאלי-רן. לא נחשב שם אליהו כנשתקע לגמרי, ומסתמא היו כאלה שהכירוהו, ואולי גם קראוהו לפעמים בשם אליהו, לכן נכון לכתוב על הספרים שיוקדשו על שמו, שם אליהו וכן בהשכבה ורק על המצבה יכתבו "אליהו דמתקרי אלי-רן". [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לב ס"ו עמוד תקלז]

ז

יש להסתפק באבל על אב ואם תוך י"ב חודש, האומר השכבה בפיו, אם צריך לומר הריני כפרת משכבו, או די במה שאומר ז"ל. אבל כשאומר לשליח צבור לעשות השכבה,

המנהג שאין הבן אומר הריני כפרת משכבו [ברבים]. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' לב ס"ז עמ' תקלז]

ח

יש נוהגים לומר בעת הוצאת הספרי תורה, בליל יום הכיפורים, השכבות לנפטרים, ומתנדבים לכבוד הספר תורה, ויש בזה כפרה למתים שאף המתים צריכים כפרה. ונכון שלא להרבות בשבח המתים באמירת מנוחה נכונה וכו', ויאמרו בקצרה: המרחם על כל בריותיו וכו'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכח. ובמהדו' תשס"ד סימן לב סעיף ח עמוד תקלח]

ט

מה שנהגו להניח בבית הכנסת, שיש עם הנצחה לעילוי נשמת נפטר מסויים, וכותבים "שיעמוד בתפלה על בני משפחתו", אין לחשוש בזה משום איסור "דורש אל המתים". [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רכח. ובמהדורת תשס"ד סימן לב סעיף ט עמוד תקלח]

י

אשה שאביה נפטר, ולאחר מכן נולד לה בן זכר, ואבי הבעל עדיין בחיים, ראוי יותר לקרוא את שם הבן הראשון על שם אביה של האשה, להקים לו שם בישראל. [ואם שניהם בחיים לכתחלה יש להקפיד לקרוא את הבן הראשון על שם אבי הבעל, והבן השני על שם אבי האשה, לפי מנהגינו שאין אנו מקפידים מלקרוא על שם ההורים בעודם בחיים]. [ילקו"י שם עמ' תקלח]

יא

המנהג בירושלים ללכת לקברי ההורים בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול, נוסף על ימי פקודת השנה. ואף שיש מצוה להשתטח על קברי צדיקים, היינו דוקא באופן שאינו מתבטל מעבודת ה' יתברך ומלימוד תורה, אבל הנוסעים לזייארה ומבטלים איזה מצוה על ידי זה, ובפרט אם הם תלמידי חכמים ובני ישיבות, ומתבטלים על ידי זה ממצות והגית בו יומם ולילה, לא יפה עושים, כי אין לך דבר גדול מלימוד תורה. ואף חפצי שמים אינם שווים לדיבור אחד של התורה הקדושה. [ילקו"י אבלות סימן לב עמוד תקלט]

סימן לג - אין לאבל לצאת מפתח ביתו

א

אין לאבל לצאת מפתח ביתו בכל ימי השבעה כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות כשיצא למקום שיש שם בני אדם. ומטעם זה יש להקל לאבל לצאת בלילה, כשאין הרבה אנשים, כדי לישן בביתו, או בבית אחר [כשאין מקום לשינה בבית שיושבים בו שבעה]. [סי' לג עמ' תקלט]

ב

היושב באבל עם אחיו בבית אביו המנוח, ובערב שבת רוצה לנסוע לביתו מחוץ לעיר, לעשות את השבת עם בני ביתו, מותר לעשות כן אפילו בתוך ג' ימים לאבלו, משום מצות קידוש להוציא את בני ביתו ולסעוד עמהם. ובמוצאי שבת יחזור לסיים ימי האבלות עם אחיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לג עמוד תקמב. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן נג עמוד שו]

ג

היושב באבל עם אחיו בבית המנוח, ורוצה לצאת בלילה ברכב כדי לישן בביתו, נראה להתיר בתוך ז' ימי אבילות. ומותר לו לישן ברכב בעת הנסיעה לביתו. [שם עמ' תקמב]

סימן לד - דין אבלות בשבת

[שייך לש"ע סי' ת']

א

בערב שבת תוך השבעה, צריך האבל לשבת על גבי קרקע עד סמוך לשקיעת החמה. ואף על פי שיש שכתבו להקל לישב על גבי כסא וספסל מן המנחה [קטנה] ולמעלה, מכל מקום לדינא אין להקל בזה אלא עד סמוך לחשכה. ומיהו אינו חייב לישב על גבי קרקע, אלא יכול ללכת או לעמוד, ורק כשהמנחמים באים אצלו צריך לישב על גבי קרקע. ובכלל זה האכילה צריכה להיות כשהוא יושב על גבי קרקע. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קעה, ובמהדורת תשס"ד סימן לד סעיף א עמוד תקמב. יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן לט עמוד שמ]

ב

בשבת שבתוך שבעת ימי אבלות, נוהגים אבלות בדברים שבצינעא, ששבת אינו מפסיק האבלות, וגם עולה למנין שבעה. והאבל אסור ברחיצה [אף סמוך לחשיכה בערב שבת], תשמיש המטה, ותלמוד תורה, (דברים המשמחים), אבל דברים שבפרהסיא לא נוהג בשבת של האבלות, ולכן צריך האבל לנעול את מנעליו הרגילים, ולהחליף את בגדי חול העליונים וללבוש בגדי שבת, אפילו מכובסים ונקיים, שאין להראות אבלות בפרהסיא בשבת. [אבל אין להחליף את הלבנים]. ויש שקמים ביום שישי אחר חצות היום, או סמוך למנחה קטנה, וטעות הוא בידם, ויש לבטל מנהגם, אלא אם מתפללים בבית האבל יעשו הפסקה לפני קבלת שבת, ויחליפו הבגדים העליונים סמוך לקבלת שבת, לפני מזמור לדוד וכו'. ואם מתפללים בבית הכנסת (כשאין מנין בבית האבל) יחליפו הבגדים סמוך ממש להליכתם לבית הכנסת. וברור שאסור לאבלים להתרחץ כל גופם תוך שבעה גם

בערב שבת, אלא ירחצו רק פניהם ידיהם ורגליהם בצונן. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמו' תקמד סי' לד]

ג

בערבית ליל שבת כשמתפללים בבית האבל, מנהגינו לומר גם פרק במה מדליקין, שהוא מסדר התפלה. [וגם כדי שלא להראות אבלות בפרהסיא בשבת]. ויש נוהגים שלא לומר "במה מדליקין" בבית האבל, ויש להם על מה שיסמוכו. ובכל מקום יעשו כמנהגם. ואבל כהן נושא כפיו בשבת. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' קטז, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקמה]

ד

אבל הסועד בשבת, אומר בברכת המזון ברכת אבלים כדרכו בחול, דהוי דברים שבצנעא, אבל אם סועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. [ילקו"י אבלות עמ' תקמה]

ה

אסור ללמוד תורה גם בשבת שבתוך שבעת ימי האבל, וילמד בדברים הרעים ובהלכות אבילות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קלו, ובמהדו' תשס"ד סימן לד ס"ה עמ' תקמו]

ו

כשהקהל מתפללים בבית האבל, אין לצבור לדלג הפסוקים "ואני זאת בריתי" וכו', וכל שכן במנחה של שבת, כדי לא להראות אבילות בפרהסיא בשבת. ורק האבלים עצמם שמתפללים בלחש, ידלגו פסוקים אלה גם בשבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לד עמ' תקמו]

ז

אבל שחל יום שביעי שלו בשבת, המנהג בארץ ישראל שאינו עולה לספר תורה בשחרית, רק במנחה. ומכל מקום יכולים לנהוג כמנהג עיר הקודש חברון ת"ו, שקודם ברוך שאמר יגשו החזן והגבאים אל המקום שיושב שם האבל, ואומרים לו: לא יבוא עוד שמשך וכו', והשכבה, ובזה הוא יוצא מגזרת שבעה לגמרי, שנחשב כעמדו המנחמים מאצלו, ואז יוכל לעלות לספר תורה בשחרית, ובזה לכל הדעות מותר. [שם סי' לד עמ' תקמו]

ח

כשמתפללים בבית האבל, במוצאי שבת, האבל יפשוט את בגדי שבת בצאת השבת, אחר תפילת ערבית. וילבש את בגדיו הקרועים, וכן יחלוץ את נעלי העור, וגם אם מתפלל ערבית מבעוד יום יפשוט בגדי שבת בצאת הכוכבים. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן לד עמ' תקמז]

ט

מי שמת לו מת בשבת, אינו נוהג דיני אנינות, ולכן אוכל בשבת בשר ושותה יין, ומברך כל הברכות, ומותר ללכת לבית הכנסת כדי להתפלל, וחייב בכל המצות, חוץ מתשמיש המטה. ובמוצאי שבת יקדים להתפלל ערבית מבעוד יום, אחר פלג המנחה, (שהוא שעה ורבע קודם צאת הכוכבים), ויבדיל על הכוס מבעוד יום, ולא יברך על נר ובשמים, ואם לא עשה כן וכבר יצא שבת, לא יתפלל ערבית במוצאי שבת, ולא יבדיל על הכוס. ומותר לו לאכול קודם ההבדלה. ואם המת נקבר במוצאי שבת, יתפלל ערבית ויבדיל אחר קבורה. ואם נקבר ביום ראשון, יבדיל אחר הקבורה, אפילו אם טעם קודם. אבל לא יברך על נר ובשמים. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' נג, ובמהדו' תשס"ד עמ' תקמט. ויבי"א ט' חיו"ד סי' מה עמוד שמט]

י

מי שמת לו מת בליל שבת, הנכון הוא שיאמר בשבת קדיש על המת, אף על פי שהוא קודם הקבורה, וגם בחול רשאי האונן לומר קדיש, בפרט לאחר שנמסר לכתפים דהיינו החברא קדישא. ואפילו במקום שנהגו שהבנים הולכים אחר מיטת אביהם ללוותו, שבזה יש אומרים שאסור בתפלה ובקריאת שמע, מכל מקום מותר להם להגיד קדיש לכולי עלמא, אף לכתחילה, וכן פשט המנהג שהאונן אומר קדיש בלוויה לפני הקבורה, וכמבואר לעיל. ומעיקר הדין יכול אף לאומרו לבד, אלא שכבר נהגו שהחזן או אחד מהקהל אומר עמו הקדיש מלה במלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לד סעיף י עמוד תקמח]

יא

מי שמת לו מת בשבת, ונקבר ביום ראשון, ועדיין הוא בתוך זמן תפילת שחרית, יתפלל שחרית אחר הקבורה, אבל לא יתפלל שחרית שתים, לתשלומי ערבית, שכיון שנפטר לגמרי מתפלת ערבית, אין בזה תשלומין. ואם מת במוצאי שבת שכבר נתחייב להתפלל ערבית, אלא שלא הספיק להתפלל, יתפלל שחרית שתים. ואומר אתה חוננתנו בתשלומי ערבית. וביום ראשון אחר הקבורה יבדיל בשם ומלכות על הכוס, אפילו אם טעם קודם. אבל לא יברך על נר ובשמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לד סעיף יא עמוד תקמח. יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן מה עמוד שמט]

יב

אין אבלות בפרהסיא בשבת, אולם אם הציבור מורכב רק מהאבלים ונמצאים שם החתנים והנכדים בלבד, לא חשיב כאבלות בפרהסיא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקמט]

יג
במוצאי שבת שבתוך שבעה ימי אבלות, יכול גם אחד האבלים לעשות הבדלה להוציא ידי חובה את הצבור, ומברך על הנר ועל הבשמים כרגיל. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמ' תקמט]

יד
יש אומרים שאין לאבל לומר את פסוקי השמחה שרגילים לומר קודם ההבדלה, אלא אדם אחר יאמר פסוקים אלה, והוא יאמר ההבדלה. ויש מקילין בזה. אולם פסוקי ברכה כמו ויתן לך האלהים וגו', דעת הפרי מגדים שמותר לאבל לומר פסוקים אלה קודם או אחר ההבדלה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקמט]

סימן לה - הנהגות האבל ביום השבעה

א
ביום השביעי לאבילות, אחר תפילת שחרית, ואחר זריחת השמש, מנחמין את האבלים, ואומרים להם את הפסוקים לא יבוא עוד שמשך וכו', ובזה הם קמים מהשבעה, שמקצת היום [של השביעי] הרי הוא ככולו. ואם התפללו קודם הזריחה (שהרי בשעת הדחק רשאים להתפלל אחר עמוד השחר קודם הזריחה), יוצאים מהאבלות אחר הזריחה. ואם אין שם מי שיאמר להם הפסוקים הנ"ל, גם כן יוצאים מהאבלות אחר הזריחה, שאין אמירת הפסוקים מעכבת. וכשאוכלים אחר כך בבית האבל, אין אומרים בברכת המזון ברכת האבלים, שכבר יצאו מגזרת שבעה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' קפא, ובמהדו' תשס"ד עמו' תקנא]

ב
מיד לאחר שהאבלים קמו מהאבלות בבוקר, מאותה שעה האבלים מותרים בכל הדברים שאסורים בהם בימי השבעה, ומותרים ברחיצה, החלפת הבגדים, במלאכה ובתלמוד תורה. מלבד גילוח ותספורת, ושמחה, כפי שיבואר. ויש נוהגים איסור בכיבוס כל שלשים יום, ואלו מהספרדים ועדות המזרח שנהגו בחוץ לארץ להחמיר ברחיצה כל ל' יום, אם היו סבורים שכן צריך להיות מן הדין, יכולים לבטל מנהגם, אפילו בלי התרה, אבל אם היו יודעים שהדבר מותר מן הדין אלא שנהגו להחמיר, אפשר להקל להם עכ"פ על ידי התרה, וכשאין מנהג ידוע, יש לנהוג כדעת מרן שקבלנו הוראותיו להתיר הרחיצה מיום השביעי והלאה, לאחר שעמדו מנחמים מאצלם, והוא הדין ללבוש בגדים מכובסים מיד לאחר השבעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ב עמוד תקנא]

ג
המנהג לעלות לבית הקברות ביום כלות השבעה, (וביום השלושים והיאר-צייט). ואם חל יום השביעי לאבילות בשבת, כגון שהנפטר נקבר במוצאי שבת או ביום ראשון, עולים

לבית הקברות ביום ראשון, ולא יקדימו לעלות ביום שישי, שאין האבלים יוצאים מביתם לצורך זה בתוך ימי השבעה. [ואמנם אם האבלים חוזרים לביתם בחוץ לארץ מיד ביום א' בבוקר, מותר להם לצאת ביום שישי לבית הקברות כדי לעלות לקבר]. וכן אם חל יום השביעי לאבלות ביום טוב, או כשהיום טוב מוציאם מדין שבעה, עולים לבית הקברות אחר החג. ונוהגים לומר מזמורי תהלים ליד הקבר, ומזמור קי"ט, האותיות משם הנפטר, ואותיות נשמה. ויש שמוסיפים גם כמה פרקי משנה לפי שם הנפטר. ואם נמצאים ליד הקבר עשרה אנשים גדולים, אומרים שם קדיש. ואם אמרו פרקי משנה או זוהר או פתח אליהו, אומרים קדיש על ישראל, ואם אמרו רק תהלים אומרים קדיש יהא שלמא. [ילקו"י אבלות שם עמוד תקנב]

ד

גם הכהנים נוהגים לעלות לבית הקברות ביום השבעה, וכן ביום השלשים וביום השנה, אבל ברור מאד שאסור להם להכנס לבית הקברות ממש, אלא עומדים ליד הגדר, בריחוק יותר מד' אמות מהקברים. ויזהרו שלא ילכו תחת אילן שמאהיל על הקברים. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקנג]

ה

רשאים האבלים לטעום מידי, או אפילו לאכול קודם העלייה לקבר. ואם רוצים להחליף הבגדים קודם העלייה לקבר גם כן רשאים. ואם אין אפשרות לעלות לקבר בבוקר, יכולים לעלות במשך היום, כי בלאו הכי אין זה חיוב גמור מצד ההלכה, אלא מנהג טוב וחשוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ה עמוד תקנג]

ו

אם חל יום השביעי של האבלות בראש חודש, נכון שהשליח צבור והקהל יאמרו לאבלים את פסוקי הנחמה לאחר חזרת השליח צבור, שאז נחשב כעמדו מנחמים מאצלו, ויוכלו לקרוא את ההלל. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' קפג. ובמהדו' תשס"ד סי' לה עמוד תקנג]

ז

בליל השבעה נכון להביא תלמידי חכמים לבית האבל, או לביהכ"נ, כדי שיאמרו לצבור הרחב דברי תורה ומוסר, ודברי התעוררות. וכבר נתבאר לעיל שאין מניעה מצד ההלכה לומר דברי אגדה בבית האבל. ואחר הדרשות נהגו לחלק לציבור מעט צימוקים ובטנים, ומיני מזונות, כדי להרבות בברכות ובעניית אמן לזכותו של הנפטר. ואחר כך האבלים סועדים עם קרוביהם. ואמנם כל הסעודות שעושים בליל השבעה ובליל השלשים, וכן ביום הפטירה, אינם חיוב מצד הדין, אלא מצד המנהג. והוא מנהג טוב כדי להרבות

בברכות, ולזכות את הרבים באמירת דברי תורה וחיזוק במהלך הסעודה. ולכן אם יש איזה קושי בדבר אין להקפיד על כך כל כך, שהעיקר הוא לשמור על אמירת הקדיש במשך השנה, ולהוסיף על זמן קביעות עיתים לתורה, ולשמור על שאר דיני אבלות. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקנד]

ח

בליל השביעי כשעורכים הספד לנפטר בבית הכנסת, מותר גם לאבלים לצאת מביתם לילך לבית הכנסת לשמוע הדרשות, ולהתפלל מנחה וערבית עם הצבור. ומותר להם לשבת על כסאות וספסלים, ואינם צריכים לשבת על גבי הקרקע, ובמנחה אין לומר וידוי ונפילת אפים, כמבואר כל זה לעיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ח עמוד תקנד]

ט

נהגו לעלות לקבר גם ביום השלושים, ובכל שנה ושנה ביום פקודת השנה. ויש שנהגו לעלות לקבר גם בתחלת חודש האחד עשר. אך בכל זה אין חיוב מעיקר הדין, אלא מצד המנהג, ולכן זקן או חולה שקשה לו לעלות לקבר הוריו ביום השנה, יסתפק באמירת הקדיש וההשכבה, ולימוד לעילוי נשמת הוריו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לה עמ' תקנד]

י

גם אם חל יום השביעי לאבלות בראש חודש או בחנוכה או בפורים, מצוה רבה לעלות לקבר ולומר שם תהלים באותיות נשמה ואותיות שם הנפטר. [נתיבי עם עמוד קל. גשר החיים פכ"ט ס"ו, שגם מ"ש הכל בו לא ללכת לשם בראש חודש כוונתו לקונן, אבל לאמירת התפלה י"ל שגם לדידיה שרי]. אך יש להשתדל ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי בעת הביקור ליד הקבר, ורק מי שאינו יכול להתגבר על צערו ובודאי שיבוא לידי בכי והספד ליד הקבר, ידחה את העלייה לקבר לאחר חנוכה. ואין להקדים את ההליכה לבית הקברות לפני חנוכה או פורים, ביום הששי לאבלות, או קודם לכן, אלא יאחרו עד לאחר החנוכה. והסעודה שנוהגים לעשות בליל השבעה או בליל השלושים או בליל יום פקודת השנה, עורכים אותה גם בחנוכה, אך לא יאמרו דברי הספד המעוררים לבכי, אלא יאמרו דברי התעוררות ומוסר. וכבר ביארנו שכל הסעודות שנוהגים לערוך בימים הנזכרים, אינו אלא מנהג, ואם יש איזה קושי בדבר, אין צריך לערוך סעודה, ויסתפקו בדברי התעוררות, ואם אפשר יחלקו לצבור סוגי פירות להרבות בברכות לזיכוי הרבים ולעילוי נשמת הנפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קפג, ובמהדורת תשס"ד סימן לה סעיף י עמוד תקנד תקנו, ותרצ]

סימן לו - מנהגים השייכים ליום השלושים

א

בגמ' מועד קטן אמרו: שלושה ימים לבכי, שבעה להספד, ושלשים לגיהוץ ולתספורת. וביר*ושלמי* (מועד קטן פרק ג' הלכה ה) אמרו על הפסוק ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי שנים, בכי שבעה, אבל שלשים. ושם (בסוף הפרק) אמר ר' יוחנן כל שבעה החרב שלופה עד שלושים היא רופפת וכו'. ובבבלי מועד קטן (כז:) אמר ר' לוי, אבל, שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שני ירכותיו, משלשה ועד שבעה כאילו החרב מונחת לו כנגד בקרן זוית, מכאן והילך כאילו עוברת בשוק. (ושם דף כב.). ואינו נכנס לבית המשתה על כל המתים שלשים, ולאביו ולאמו י"ב חודש. [שם תקנה]

ב

יש שנהגו שבליל השלושים עושים סעודה בבית, ועורכים לימוד, דרשה ואזכרה לעילוי נשמת הנפטר, ולמחרת עולים לקבר. ויש למנות את יום השלושים מיום הקבורה, ולא מיום המיתה. וכן הדין לענין תספורת ושמחה על שאר קרובים, וכדומה. ומכל מקום אין חובה גמורה לעשות סעודה בליל השלושים, ואם הדבר בלתי אפשרי, מכמה סיבות, ירבה בלימוד תורה, ויאמר שהוא לעילוי נשמת הנפטר, ויעשה השכבה, והמנהג שבליל השלושים מתאספים בבית הכנסת, לומר דברי תורה והתעוררות, לעילוי נשמת המנוח. וכבר ביארנו שאין למספידים לשבח יותר מדאי את הנפטר, אלא יאריכו בדברי מוסר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לו סעיף ב עמוד תקנה]

ג

אם יש צורך להקדים את האזכרה של יום השלשים, אפשר להקדים ליום העשרים ותשעה אחר הצהרים, וימשיכו קצת בלימוד בליל שלשים אחרי תפילת מנחה וערבית, וכן ביום פקודת השנה אפשר לעשות הלימוד יום קודם, וימשיכו בלימוד קצת אחר תפילת מנחה וערבית של ליל פקודת השנה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לו סעיף ג עמוד תקנה]

ד

אף אם חל יום השלושים בחנוכה או בפורים, מצוה רבה לעלות לקבר ולומר שם תהלים באותיות נשמה ואותיות שם הנפטר. [נתיבי עם עמוד קלז]. ויש להשתדל ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי בעת הביקור ליד הקבר, וראה לעיל סימן לו סעיף י'. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תרצ, ותקנו].

ה

אם חל יום השלשים, או יום פקודת השנה בחול המועד, אין לבקר בבית הקברות בחול המועד, אלא עדיף להקדים את הביקור ליד הקבר, לפני החג. ואם אי אפשר לו, יבקר לאחר החג. ומכל שכן שאין להתענות בחול המועד ביום פקודת השנה. וכן בחנוכה ובפורים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קפג, ובמהדורת תשס"ד סימן לו סעיף ה עמוד תקנו]

ו

חייל שנהרג בסוכות, וקרוביו קיבלו את הידיעה על כך בימי החג, ביום י"ח בתשרי, וישבו שבעה לאחר שמיני עצרת, כפי הדין, יש לחשוב את יום השלשים מיום קבלת הידיעה, ומותר להסתפר ביום י"ז חשון, שהוא יום השלשים לקבלת הידיעה, שמקצת היום ככולו. וכל זה כשנמסרה להם הידיעה בחול המועד, אבל אם לא נודע לקרוביו אלא לאחר החג, אף על פי שהאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינם מונים שבעה ושלשים אלא מיום שנודע להם, שיום שמועה קרובה כיום קבורה. ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשות בליל השלשים, יש לעשותו בליל שלשים לקבורה, אם ידוע מתי הוא יום הקבורה. [שם]

סימן לז - דין גילוח וסריקה באבל

א

אסור לאבל להסתפר ולהתגלח, בין שער ראשו ובין שער זקנו, ואחד כל שער שבו ואפילו של בית הסתרים, כל שלשים יום, ואבל על אב ואם צריך שיגערו בו חבריו. [וגם אשתו יכולה לגעור בו לענין זה]. ושער של השפם, ומהצדדים, כל שמעכב האכילה תוך שבעה אסור, אבל אחר השבעה מותר. ואשה מותרת לדידן בנטילת שער אחר שבעה. וכשמונים שלשים, מונים מיום הקבורה, אף אם יום הפטירה היה כמה ימים קודם לקבורה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמו' תקנז].

ב

מותר לאבל להסתרק במסרק, בין שערות ראשו ובין שערות זקנו, הן בתוך השבעה, והן בתוך השלשים. ואין הבדל בזה בין איש לאשה, ואין להחמיר בזה, וכן פשט המנהג, וגם באופן שנושרים שערות ראשו על ידי התסרוקת, מותר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקנז. יחוה דעת חלק ו' סימן לה עמוד קסט]

ג

במקומותינו שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, יש להתיר להסתפר אפילו ביום שלשים לאבל על אביו או על אמו, אחר שגערו בו חבריו באותו יום, ובשאר קרובים אין צריך גערה, אלא יכולים להסתפר גם בלא גערה ביום השלשים, אבל אין להתיר להסתפר בליל

השלשים. ויש מבני עדות אשכנז הנוהגים להסתפר ביום שלשים ואחד. ואף במקום מנהג שנהגו להחמיר עד יום שלשים ואחד, בערב יום טוב או בערב שבת שהוא יום שלשים, מותר להסתפר, אחר שיגערו בו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לז ס"ג עמוד תקנח]

ד

לדידן שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, האבל על אביו או על אמו, ואין לו מי שיגעור בו, ושהה ימים רבים אחר שלושים, שרי להסתפר אפילו בלא גערה, ודי בהמתנה של שני חודשים בלבד, ויש ממתינים שנים עשר חודש. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד עמ' תקנט]

ה

כשחל יום כ"ט לאבילות על אביו ואמו, אחר הרגל בערב שבת, יש אומרים שמותר להסתפר אחר גערה מטעם ספק ספיקא, ויש חולקים. והמנהג בארץ ישראל להצריך ל' יום, והיינו דביום ל' מקצת היום ככולו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לז סעיף ה עמוד תקס]

ו

חתן שהוא בתוך שלשים יום לאבלו, שלא קיים פריה ורביה, שמותר לו להתחתן בתוך שלשים לאבלו, מותר לו להסתפר ולהתגלח ביום חופתו, וכן בשבעת ימי המשתה מותר לו להסתפר ולהתגלח, ואפילו הוא אבל על אביו או על אמו.[ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד עמ' תקסא]

ז

אבל שנמצא בתוך שלשים יום לאבלו, על אביו ואמו ונולד לו בן, יש מתירים לו להסתפר ביום המילה, דיום טוב שלו הוא, וכן הדין באבל שכיבדו אותו לישב סנדק אצל נכדו וכדו', שמותר לו להסתפר לכבוד המילה. [חתם סופר. שבות יעקב]. ורבים מחמירים בכל זה. [באר היטב. אליה רבה. בית דוד. בית יהודה. פרי מגדים. שערי רחמים. נודע ביהודה. אליה זוטא. וראה בילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לז סעיף ז עמוד תקסא. וביחוה דעת ח"ו סי' לה עמוד קפב]

ח

כשם שאסור לגלח כל שלושים יום, כך אסור ליטול ציפורנים בכלי, בין של יד בין של רגל. אבל בידיו או בשיניו מותר, אפילו בתוך שבעת ימי אבילות. ומותר לעשות סדק קטן עם מספריים, כדי שאחר כך יוכל ליטול הצפרנים ביד, ואפילו בתוך שבעה. [שם עמ' תקסב]

ט

אם חל יום שלשים ביום שבת, מותר ליטול את הצפרניים בערב שבת ביום העשרים ותשע לאבלות, אפילו באבלות של אב ואם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לז עמו' תקסג]

ו

אשה שאירע טבילתה אחר שבעה, תוך שלושים יום, אם תטול ציפורניה בידיה או בשיניה אינה נוטלת יפה, תאמר לעובדת כוכבים ליטלם לה במספרים. ויש אומרים שאין היתר בזה אלא באמירה לגוי, אבל אסור על ידי ישראל, ויש מקילין אף על ידי חברתה ישראלית. ויש מקילין אף על ידי עצמה, כל שקשה לה ליטול צפרניה על ידי אשה אחרת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לז סעיף י עמוד תקסד. חיים שאל ח"א סי' ב]

סימן לח - האבל אסור בשמחה בשבעה ובי"ב חודש

א

אבל אסור בשמחה, וכל י"ב חודש על אב ואם, ושלשים יום על שאר קרובים, אסור לו לשמוע תזמורת גם מרדיו וטייפ-רקורדר, ולאחר י"ב חודש מותר בכל, אף אם השנה היתה מעוברת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף א עמוד תקסה]

ב

מותר לאבל תוך שבעה ימי אבלות, לברך ברכת "שהחיינו" על פרי חדש שנזדמן לו אז, אך אם ירצה להניח את אכילת הפרי וברכת שהחיינו עד אחר ז' ימי אבלות, תבוא עליו ברכת טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמו' תקסה. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' מ עמוד שמא]

ג

אבל כל שלשים יום בשאר קרובים, ובאביו ואמו עד שיגיע הרגל אחר שלשים, ויגערו בו חבריו, אסור לו ללבוש בגד חדש לבן ומגוהץ, ושאר בגדים אפילו חדשים מותר ללבוש מיד אחר השבעה, ויכול לברך עליהם שהחיינו, שלא היה בכלל גזרת חכמים אלא בגד חדש לבן, אבל שאר צבעים לא היו בכלל הגזרה. ולכן אף שיש לו שמחה בלבישת חליפה שחורה חדשה, מכל מקום אינה בכלל האיסור מעיקרא. וצריך האבל לברך שהחיינו בעת שלובש בגד חדש כנז'. ואמנם יש נוהגים שלא ללבוש כל מיני בגדים חדשים כל ל' יום, ועל אביו ואמו כל י"ב חודש. וכן בנעלים חדשות, יש נוהגים ליתן לאחר לנועלן כשעה, ולאחר מכן האבל נועלם. אולם מנהגינו כפי עיקר הדין המבואר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף ג עמוד תקסז]

ד

אין צריך להמנע מלהכנס לדירה חדשה תוך י"ב חודש לפטירת אב ואם, ורק אם בונה בנין של הרווחה ויש לו בית אחר, ראוי להמנע מליכנס בו עד אחר השנה, אף שגם זה אינו אסור מעיקר הדין. ומותר לאבל לערוך סעודת חנוכת הבית בתוך י"ב חודש, רק שלא יביאו כלי שיר, ולא ישמעו שירים המוקלטים עם כלי שיר, אלא יסתפקו בדברי תורה ובקריאת הלימוד שרגילים לקרוא בחנוכת הבית. ומותר לאבל תוך י"ב חודש

לקנות רהיטים חדשים, או מוצרי חשמל וכדומה, גם בתוך שלשים. [ילקו"י אבלות סי' לח עמוד תקסח]

ה

המנהג פשוט אצלינו שגם אם יש לאבלים מקום קבוע בבית הכנסת, אין משנים את מקומם במשך השנה [על אב ואם], וכל שכן בשבתות וימים טובים, משום דהוי דברים שבפרהסיא, ואין נוהגים מנהגי אבלות בפרהסיא בשבת. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' לח עמ' תקסט]

ו

אבל שנולד לו בן, ועורכים את המילה בתוך ז' ימי האבלות מברך שהחיינו בעת המילה. ואם התינוק חלה ונדחית המילה, והבריא בתות שבעת ימי האבל של אבי הבן או אמו, אין לדחות המילה לאחר השבעה, אלא יש למול באמצע השבעה. וכבר נתבאר שאין מלין מילה שלא בזמנה בימים חמישי ששי ושבת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תקע]

ז

וכן אבי הבן הנמצא בתוך שבעת ימי אבלות, והגיע יום השלשים של בנו הבכור, לא ידחה את עריכת הפדיון לאחר השבעה, אלא יפדה את הבן, ויברך שהחיינו. אך לא ישתתף בסעודת המצוה הנערכת אחר הפדיון. אך לאחר השבעה מנהגינו שמותר לאבל תוך שלשים, או תוך י"ב חודש על אב ואם להשתתף בסעודת מצוה שאין בה כלי שיר, כגון סעודת ברית מילה או סעודת פדיון הבן, שהלכה כדברי המיקל באבל, אף בפוסקים. וכן מותר לו להכנס לסעודת סיום מסכתא או בר מצוה, ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לח ס"ז עמוד תקע. יביע אומר חלק ט' חיו"ד סימן מב עמוד שמו]

ח

וכן הוא הדין שהאבל מברך שהחיינו בהדלקת נר חנוכה ביום הראשון, בהדלקה שבביתו. אבל לא ידליק נר חנוכה ביום הראשון בבית הכנסת. והדין כן גם באבל תוך שלשים יום על שאר קרובים, או בתוך י"ב חודש על אביו או על אמו, שלא ידליק בלילה הראשון של חנוכה נרות חנוכה שבבית הכנסת, מפני התעוררות השמחה בברכת "שהחיינו" בצבור, והאבל אסור בשמחה בתקופה זו. אבל בשאר הלילות רשאי לברך ולהדליק גם בבית הכנסת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף ג עמוד תרצ, ועמוד תקעא]

ט

וכן לגבי מקרא מגילה, שאם האבל קורא את המגילה, צריך לברך גם ברכת שהחיינו. והדין כן גם בשליח צבור הקורא את המגילה בבית הכנסת, שמברך שהחיינו. ורק בנר

חנוכה שאפשר שאחר ידליק יש לאבל להמנע מלברך שהחיינו בבית הכנסת. [ילקו"י על הלכות אבלות סי' לח ס"ט, עמוד תקעא. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' מ עמ' שמא]

י

אבל שחלה ג' ימים ונתרפא תוך השבעה, או שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה [בסמוך להיותו אבל], רשאי לברך "הגומל" בין גברא לגברא, (אבל אינו עולה לס"ת).[שם עמו' תקעב]

יא

נכון שהאבל לא יברך ברכת הלבנה תוך שבעה ימי אבלות, אם ישאר לו זמן לברך ברכה זו אחר ימי האבל, אבל אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר שבעה, יכול לברך תוך שבעה. ורשאי לצאת מחוץ לביתו כדי לברך ברכת הלבנה בעשרה. [שם עמ' תקעו]

יב

מותר להזמין אבל לסעודות נישואין וכדומה, באופן שהאבל עדיין לא יודע מפטירת קרובו, שאין אבילות נוהגת קודם שמיעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לח עמו' תקעז]

יג

אשה האבלה על אביה או על אמה, אסור לבעלה לקחתה להשתתף בשמחת נישואין של ידידיו, שאף שהאשה ברשות בעלה, דין אבילות נשאר עליה. ואם יש חשש שיופר שלום הבית על ידי כך, יש מקום להקל לה שתלך עמו לשמחת הנישואין תוך שלשים לשאר קרוביה, ותוך י"ב חודש לאב ואם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לח עמ' תקעז]

יד

בזמן הזה נהגו לישא אשה אחרת לאחר שמתה אשתו, לאחר שלשים יום, ואין לרבנים ורושמי נישואין לעכב את הנישואין עד שיעברו שלש רגלים. דכל היכא שיש צורך גדול מותר אף קודם שיעברו ג' רגלים. וכן מי שלא קיים פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמש לו מותר לישא תוך ג' רגלים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לח עמ' תקעח. יחוה דעת חלק א' סימן לו עמוד קד]

טו

חתן שהוא בתוך שלשים יום לאבלו, מותר לו להביא תזמורת ולעשות ריקודים ומחולות, לכבוד החתן והכלה כנהוג, שעיקר שמחה בכלי שיר, וכמבואר בפוסקים, ומעבירים את המת מפני הכלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף טו עמוד תקפ]

טז

בחור רווק שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, ואירע לכלתו אבילות, מותר לו לישאנה אף בתוך שלשים יום לאבלה, אבל לא בתוך שבעה, ואפילו אם אין לו הפסד ממון אם ימתין. ולכן בחור שנשתדך עם נערה אחת, וכמה ימים לפני יום החופה מת אחיה, מותר

לעשות הנישואין אחר שבעה ולכונסה ולבא עליה, אפילו בתוך שלשים יום לאבלה של הכלה. ומותר להם להביא כלי זמר בחופתם, שמעבירים את המת מלפני הכלה, שאי אפשר לנישואין בלי כלי שיר ומנגנים. [ילקו"י שם עמ' תקפא. יבי"א ח"ט סי' מד עמ' שמח]

יז

אשה אבלה תוך שבעת ימי אבלות שבתה נכנסת לחופה, מותר לאמה להשתתף בחופה, ואין לדחות בשביל זה את החתונה של הבת, או הבן. ויכולה האבלה להחליף את בגדיה העליונים בבגד שאינו מלוכלך וקרוע, אפילו שהיא בתוך שבעה, כדי להשתתף בחופה, ואם הבגד מכובס שעדיין לא לבשוהו, תלבשם אשה אחרת שעה אחת ואחר כך תלבשם האשה האבלה. ומיד לאחר החופה תחזור לביתה להמשיך לישב שבעה. וכן אם אבי החתן או הכלה נמצא בתוך שבעה ימי אבלות, יכול להשתתף בחופה בלבד, כדי שלא לגרום ח"ו לדחיית החתונה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף יז עמוד תקפד]

יח

הורים של חתן וכלה הנמצאים בתוך שנה לפטירת אב ואם, שאם לא יהיו נוכחים בחתונת בניהם הדבר יגרום לצער רב לחתן ולכלה, יכולים להקל להשתתף בחתונה של בניהם, ולהיות נוכחים בעת החופה, וגם לאחר מכן. בפרט כשהחתן מלאו לו עשרים שנה, וטרם קיים פריה ורביה. אסור להורים לדחות את חתונת בתם או בנם עד שיסיימו את הי"ב חודש שלהם על האב ואם, אלא אדרבה מצוה עליהם לזרז את החתונה, ומה' ישאו ברכה. ולא יהפכו חס ושלום את שמחת הכלה לתוגה על ידי העדר אחד ההורים. וכל המונע דבר זה הוא חוטא חטא גמור, וגם גורם צער לנשמת הנפטר ז"ל, ולהיפך אם יעשו החופה בזמנה יהיה נחת רוח לנפטר ויתפלל על כל המשפחה שיזכו לחיים טובים וארוכים ושובע שמחות. וגם שאר הקרובים לחתן או לכלה, הנמצאים בתוך י"ב חודש לפטירת אב ואם, או בתוך שלשים לפטירת שאר קרובים, יכולים להשתתף בשמחת הנישואין של קרובם, לשמוע ברכות הנישואין וקריאת הכתובה, ואם אין שם תזמורת, רשאים גם להיות בסעודה כל שיש לחתן צער מאי השתתפותם בחתונה. אבל לא יאכלו בסעודה זו [אלא בחדר צדדי], ובמשך כל זמן שהותם בחתונה ישתדלו לשמש את האורחים ולהגיש להם כיבוד. אבל בשעה שמנגנים בכלי שיר, נכון לעזוב את אולם החתונות אחר החופה. (בשאר קרובים לחתן ולכלה). [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' לח סי"ח עמוד תקפד. יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן מג עמוד שמז]

יט

והוא הדין בזה לסבא וסבתא של החתן או הכלה, שאירע להם אבל של אב ואם, והם בתוך י"ב חודש לפטירתם, שרשאים להכנס לבית השמחה ולסעוד שם עם המסובים, שבני בנים הרי הם כבנים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף יט עמוד תקפז]

כ

חזן שהגיע מחוץ לארץ כדי לערוך חופה וקידושין לבן אחיו, העומדים להערך ביום ג' בערב, וביום ראשון נפטר אחיו של אותו החזן, ונקבר בו ביום, אסור לאותו חזן לצאת מביתו כדי לערוך חופה וקידושין לבן אחיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח עמ' תקפז]

כא

תלמיד חכם הנמצא בתוך י"ב חודש לפטירת אב ואם, ואדם נכבד התומך בישיבות הקדושות בכלל, ובישיבתו של הת"ח האבל בפרט, הזמינו לערוך סידור חופה וקידושין לבנו, והחופה נערכת בבית הכנסת, יש להקל לאותו ת"ח לערוך החופה והקידושין בתוך י"ב חודש לאביו או לאמו, בפרט שעל ידי השתתפותו יימנע מתערובת נשים וגברים יחדיו או ח"ו ריקודי תערובת וכדומה, ומה גם אם יש חשש שאם ימנע מלהשתתף בחופה, יפסיק תמיכתו בישיבות, אבל לא ישתתף בסעודה. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תקפז. יביע אומר ח"י חיו"ד סי' נו עמוד שט. ודע שאין לערוך סעודת נישואין בביהכ"נ דמסתמא יש שם שתיית יין]

כב

תינוק שחלה ובברית המילה נדחה, ונתרפא בתוך שבעת ימי האבלות של האב או של האם, יש לערוך את הברית מילה גם בתוך שבעת ימי האבל של הוריו, ואסור בשום אופן לדחות את המילה לאחר ימי האבלות, כדי לקיימה בשמחה, ואבי הבן יכול לברך שהחיינו כאמור לעיל. ואבי הבן היוצא בתוך שבעה לבית הכנסת כדי להשתתף במילה של בנו, אסור לו לנעול מנעליו בלכתו לבית הכנסת. [ילקו"י אבלות תשס"ד סכ"ב עמוד תקפט]

כג

אבל תוך שבעה ימי האבלות, שהזמינו אותו לישב סנדק [בפרט לנכדו], מותר לו להיות סנדק, ואפילו לצאת חוץ מביתו, אבל לא ינעול מנעליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקצ]

כד

אף על פי שהרמ"א כתב, שהמנהג שלא לאכול בשום סעודה שבעולם כל י"ב חודש, אם הוא חוץ לביתו, מכל מקום כתב מרן החיד"א שאנו הספרדים לא נהגנו בזה, אלא כל שאינה סעודת שמחה, האבל מיסב ואוכל עמהם. ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. וראה להלן גבי סעודות מצוה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לח סעיף כד עמוד תקצ]

כה

מעיקר הדין לדידן מותר לאבל תוך י"ב חודש לאב ואם, או בתוך שלשים לשאר קרובים, להשתתף בסעודת חינוך הבית, ובסעודת פדיון הבן, ובסעודת ברית מילה, כשאין שם כלי שיר, ואין אצלינו מנהג להחמיר בזה. ורשאי אף לאכול עמהם בסעודות מצוה הנ"ל. וכן מותר לו להכנס לסעודת סיום מסכת או בר מצוה [אף אם היא נעשית ביום שהנער נכנס למצוות, שאז הסעודה נחשבת לסעודת מצוה], ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. אולם בסעודות "שבע ברכות" יש להחמיר שהאבל לא ישתתף בהם, אפילו אם אין כלי שיר בסעודה, כל י"ב חודש על אב ואם. ומכל מקום רבים נהגו להחמיר שלא להשתתף בסעודות מצוה, כגון ברית מילה ופדיון הבן, במשך כל י"ב חודש על אב ואם, ומשתתפים רק במעמד הברית והפדיון, ואינם נשארים לסעודה. ומה' ישאו ברכה. [עמ' תקצא]

כו

אבל תוך י"ב חודש מותר לו לבקר אצל חבירו וידידו העורך סעודת מצוה לבנו שהגיע למצוות, אך לא ישהה שם בעת הנגינה בכלי שיר, אלא יכנס לברכו ויצא מיד. [שם עמ' תקצג]

כז

אבל שהוא בתוך שנים עשר חודש לאביו או לאמו, שאסור בשמחה, רשאי לעלות לספר תורה בחג שמיני עצרת כחתן תורה או כחתן בראשית. [ילקו"י אבלות סי' לח עמ' תקצד]

סימן לט - הנהגות האבל בימי השנה

א

חייב אדם לכבד את אביו ואמו גם אחרי מותם, וענין הכבוד אחר מיתה הוא לעשות לו נחת רוח לאחר פטירתו, באמירת קדיש, הדלקת נר נשמה, ועריכת אזכרה ביום השנה, עלייה לתורה ביום השנה, וכיו"ב. ואם הוא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו, כשמזכיר שם אביו יאמר "הריני כפרת משכבו". וכל זה דוקא כשמזכיר דבר הלכה או שמועה באגדה ששמע מאביו, אבל כשמזכיר דבר שהוא ממילי דעלמא בשם אביו, אין צריך לומר הריני כפרת משכבו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לט סעיף א עמוד תקצה]

ב

יש אומרים שאדם הכותב דברי תורה בשם אביו תוך שנה לפטירתו, אין צריך לכתוב "הריני כפרת משכבו", מאחר והכתיבה נשארת לאחר י"ב חודש. ויש חולקים ואומרים שצריך לכתוב הריני כפרת משכבו בתוך י"ב חודש, מאחר שיש אומרים דכתיבה כדיבור דמי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לט סעיף ב' עמוד תקצח]

ג

המזכיר שם אמו אחר פטירתה, אפילו בתוך י"ב חודש, אינו צריך לומר "הריני כפרת משכבה". [שגם באביו אם מזכירו סתם ולא בדבר הלכה, אינו צריך לומר הריני כפרת משכבו]. אולם אם מספר את מנהגיה ושמועותיה של אמו בעניני הלכה, וכגון שסיפר לחבירו שאמו היתה נוהגת כדעת מרן השלחן ערוך לברך על הדלקת נרות שבת קודם ההדלקה, משום שצריך לברך עובר לעשייתן. וכן לא היתה מברכת על לולב וסוכה, צריך לומר בעת שמזכירה "הריני כפרת משכבה". [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' לט עמ' תקצט. הליכו"ע ח"ח עמ' קז]

ד

גם בשבוע הראשון של החודש הי"ב לפטירת אביו יש לומר "הריני כפרת משכבו" כשמזכיר דבר הלכה או שמועה מאביו. ולאחר י"ב חודש אם רוצה להחמיר על עצמו ולומר על אביו "הריני כפרת משכבו" בעת שמזכיר דבר הלכה בשמו, יש אומרים שרשאי להחמיר בזה. שהרי גם באמירת קדיש הרוצה להחמיר ולומר קדיש אחר הלימוד על אביו ועל אמו לאחר י"ב חודש, רשאי להחמיר, ואדרבה טוב ונכון לומר קדיש אחר הלימוד גם אחר י"ב חודש. והוא הדין לענין אמירת הריני כפרת משכבו. ויש חולקים ואומרים שבאב ואם אין נכון לאומרו אחר י"ב חודש. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' לט ס"ד עמוד תר]

ה

המזכיר את אביו לאחר י"ב חודש, אומר "זכרונו לברכה", או "עליו השלום", וכדומה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לט סעיף ה' עמוד תרב]

ו

יש שנהגו ליתן לאבל תוך י"ב חודש לזמן ולברך ברכת המזון. [ילקו"י אבלות עמוד תרג]

סימן מ - מנהגים השייכים ליום השנה

א

יש להרבות בלימוד התורה, ובנתינת צדקה, כפי יכולתו, בכל שנה ביום פטירת אביו ואמו, הנקרא "יארצייט", ובלילה שלפניו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' ס"א עמ' תרג]

ב

מעיקר הדין מותר להשתתף בשמחת נישואין או בסעודת שבע ברכות, בליל יום הפטירה, שאינו כדין י"ב חודש. והאשכנזים מחמירים בזה, וכן מחמירים שלא לשמוע כלי נגינה בכל שנה ושנה ביום הפטירה, ונוהגים בו כל דיני אבלות של י"ב חודש. וטוב שגם הספרדים יחמירו בזה היכא דאפשר, להמנע מלהשתתף בשמחת נישואין בליל היאר-צייט. אבל אם החתן והכלה מצטערים מכך שקרוב משפחתם [או אביהם] לא יוכלו

להשתתף בשמחתם, אחר שיום החופה נקבע ליום פטירת אביו או אמו, מותר ליילך לשם בליל היאר-צייט. וכן מותר להשתתף בסעודת מילה ופדיון הבן ביום השנה. [שגם בתוך י"ב חודש מעיקר הדין מותר להשתתף בסעודת מצוה של מילה או פדיון הבן, כשאין שם כלי נגינה, ורק מצד מנהג יש שנהגו להחמיר בזה להמנע מלהשתתף בסעודת מצוה בתוך י"ב חודש. אבל ביום הפטירה שזה קל יותר מי"ב חודש, יש להקל]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' סעיף ב עמו' תרד]

ג

יש נוהגים לעשות סעודה בליל תשלום אחד עשר חודש, ובליל תשלום י"ב חודש. ועורכים לימוד לעילוי נשמת הנפטר, וכל אחד יעשה כמנהג בני עדתו, ומכל מקום עיקר האזכרה הוא בסיום י"ב חודש, ומה שעורכים אזכרה בליל הי"א, הוא מנהג בעלמא. ולכן אם התעורר איזה קושי בעריכת סעודה בליל הי"א, אפשר להסתפק בעריכת לימוד וכדו', ויערכו את הסעודה בסיום הי"ב לחודש. וכבר נתבאר שכל הסעודות שעושים לעילוי נשמת הנפטר, הם מנהג שנהגו עם ישראל, אבל אין להם חיוב מעיקר הדין כלל, והעיקר הוא הלימוד והקדיש שאומרים לעילוי נשמת הנפטר. ולכן אין להפריז על המדה בהוצאות כספיות בסעודות גדולות לאורחים רבים. והמנהג אצלינו שבליל תשלום י"ב חודש לפטירה, מתאספים בבית הכנסת, לומר דברי תורה ומוסר, בין תפלת מנחה לתפלת מעריב, ולאחר מכן מחלקים לקהל לברך על מיני עוגיות (מזונות), פרי מפירות העץ, ומפירות האדמה, ושתיה (שהכל). ואם מחלקים לקהל פירות שנשטפו במים קודם לכן, נכון וראוי לנגבם, כדי שלא להכשיל את הקהל לאכול דבר שטיבולו במשקה, בלי נטילת ידים. ומותר לאכול הדברים הנ"ל בבית הכנסת, אבל יש לנהוג בכובד ראש. [שם עמוד תרה]

ד

בכל מנהגי יום השנה יש ליילך אחר יום הפטירה [אם ידוע מתי היה], ולא אחר יום הקבורה, הן בשנה הראשונה והן בשנים שלאחר מכן. ורק לענין מנהגי האבלות של שנים עשר חודש שנוהגים הבנים על הוריהם, יש לנהוג בהם עד יום הקבורה, אבל שאר הענינים, כגון אזכרה, תענית, סיום אמירת הקדיש, וביקור בבית הקברות, יש לקבוע ביום המיתה גם בשנה הראשונה. והנוהגים לעשות את האזכרה בשנה הראשונה ביום הקבורה, ובשנים הבאות ביום המיתה, יש להם על מה שיסמוכו, ונהרא נהרא ופשטיה. ואם נראה למורה הוראה, שיש חשש שהאבלים יפסיקו כל דיני האבלות של י"ב חודש מיום המיתה, בסוברם שאם קבעו את יום פקודת השנה ליום המיתה, גם דיני האבלות פוסקים בו ביום, באופן כזה נכון להורות להם לנהוג את יום פקודת השנה ביום הקבורה,

בשנה הראשונה, ובשנים הבאות יקבעוהו ליום המיתה, ואם אינו יודע את יום המיתה, ראוי לקבוע את יום פקודת השנה ביום הקבורה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מ' עמוד תרו. יביע אומר ח"ז יו"ד סי' מג אות י]

ה

מי שמצאו אותו מת בלילה בדירתו, ולדעת הרופאים נפטר כמה שעות קודם לכן, וספק אם נפטר ביום או בלילה, מספק יש לקבוע את יום השנה ביום שלפניו, ולא לפי הלילה שלאחריו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף ה עמוד תרח]

ו

מותר לומר קדיש ולקרוא תהלים ליד הקברות, ואין בזה איסור של לועג לרש כשאומר זאת סמוך לקבר, וכשמתכוין לכבוד המתים. ובכלל זה יכול לומר הפסוק לא המתים יהללו יה וכו', ואין בזה משום לועג לרש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' עמוד תרט]

ז

אם אין מנין של עשרה אנשים ליד הקבר, אין לומר שם קדיש, ואם עבר ואמר קדיש, אין לענות אחריו אמן, ויש למחות באלה הנוהגים לומר קדיש ליד קברות הצדיקים והוריהם, בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול, אפילו אם אין שם מנין עשרה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמ' תרי, יחוה דעת חלק ו' סימן ה' עמוד כה]

ח

יש נוהגים שביום פקודת השנה של הצדיק מתאספים מידי שנה סמוך לקברו ועוסקים בתורה לעילוי נשמתו, ואין בזה משום לועג לרש, כפי שביארנו, שכל שעושים לכבודו ולעילוי נשמתו לא שייך בזה לועג לרש, אך הספרדים לא נהגו במנהג זה. [שם עמוד תרי]

ט

כבר פשט המנהג להשתטח על קברי אבותיו, ומנהג יפה הוא, ובפרט ביום פקודת השנה, וכבר נתקנו על זה סדרי תפלה, קריאת פרקי תהלים ומשניות. ויש להשתדל אם אפשר שיהיו שם עשרה אנשים כדי שיאמר שם קדיש לעילוי נשמת אביו או אמו. [שם ס"ט]

י

הנודרים לילך לבית הקברות, אין בזה איסור משום שנראה כדורש אל המתים, ואין לשום מורה הוראה למנוע ולבטל מנהג זה, ויכול גם לבקש מנפש הנפטר להיות לו למליץ יושר לפני כסא הכבוד, והכי נהוג עלמא. ואמנם הלומד תורה והעלייה לקבר הוריו ביום פטירתם גורמת לו לביטול תורה, וכן מי שהוא זקן או חלוש והעלייה לקבר אבותיו קשה לו, רשאי להמנע מלעלות לקבר אבותיו, ויסתפק באמירת הקדיש בבית

הכנסת ביום השנה [מליל שבת עד סיום יום השנה], ובשאר הדברים הנוהגים ביום הפטירה. [שם עמוד תריא]

יא

נוהגים שהמבקר על הקבר מניח אבן או עשב על המצבה לכבוד המת, להראות שהיה על קברו. ולא ילך לקבר אחד ב' פעמים. ואין להוליך מאכל ומשקה לברך עליהם בבית הקברות, כי המברך שם נחשב ללועג לרש. וכן אין לעשן סיגריות בבית הקברות. ויש אומרים שנכון להחמיר שלא לשאוף טבק הרחה בבית הקברות. [ילקו"י אבלות סי' מ' עמ' תריב]

יב

כשנפרד מהקבר יניח ידו על המצבה ויאמר ונחך ה' תמיד וגו', וישים יד שמאלו דוקא ולא ימינו. ויש מוסיפים פסוקים ומסיימים: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ומנשקים המצבה דרך כבוד לנפטר. וכשיוצאים מבית הקברות או בבואו לביתו, יטול ידיו, ומותר לנגבם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' עמוד תריג]

יג

יש נוהגים שכאשר חוזרים מהלויית המת לבית הקברות, לחזור בדרך אחרת, ולא בדרך שהלכו בה בבואם ללוות את המת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' סעיף יג עמ' תריד]

יד

אומרים העולם כי מי שלא הלך עשר שנים על קברי אבותיו, והיה שם בעבר פעם אחת והפסיק מללכת עשר שנים, שוב לא ילך, ולא דבר ריק הוא, והיכא דאפשר ישלח מקודם שליח על קבר אבותיו להודיעם שרוצה לבוא להשתטח על קברם, ואחר כך ילך הוא בעצמו, ואפילו היה אנוס במה שנמנע ללכת על קברם יעשה כן. וטוב שידור צדקה באותו מעמד לעילוי נשמתם, ואם לא היה מעולם על קברי אבותיו אפשר שאין בזה קפידא. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות במהדורת תשמ"ט עמוד קצה, ובמהדורת תשס"ד שם סי"ד].

טו

יש הנוהגים להתענות בכל שנה ביום פטירת אב ואם, או ביום פטירת רבו, ומנהג טוב וחשוב הוא. אולם אם התענית מפריעה לו בלימוד התורה, שבגללה ימנע מללכת לשיעור תורה, או תלמיד חכם שימעט בלימודו בלילה בגלל התענית, אין להתענות כלל, אלא ירבו בלימוד התורה ביום זה יותר מהרגיל. [ואם אפשר ילמדו תוך תענית דיבור שמעלתו חשובה מאד]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד קצו. ובמהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף טו עמוד תרטו]

טז

מלמדי תינוקות אין להם להתענות ביום פטירת אב ואם, כל שיש לחוש שימעטו ממלאכתם ביום התענית, הן בכמות הלימוד והן באיכות הלימוד. [ילקו"י אבלות סי' מ' עמ' תריז]

יז

צריך לקבל עליו התענית בתפילת מנחה של יום קודם התענית, ככל דין תענית יחיד. ונכון שבתחילת מנהגו להתענות ביום פקודת השנה, יאמר שהוא בלי נדר, שזה יועיל לו באופן שירצה לבטל מנהגו לגמרי, בלי התרה. ואם לא אמר כן, ונהג ג' פעמים להתענות ביום השנה לפטירת אביו, ורוצה לבטל מנהגו באופן חד פעמי מסיבת חולי, רק לשנה אחת, אינו צריך התרה. אך אם רוצה לבטל מנהגו לגמרי, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר בלי נדר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' קצז, ובמהדו' תשס"ד סי' מ' סי"ז עמוד תריט]

יח

הנוהגים להתענות ביום השנה (יאר-צייט) של אב ואם, יש להם להתענות ביום המיתה, ולא ביום הקבורה, ואם אינו ידוע יום המיתה, יתענו ביום הקבורה, וכן מי שנהג להתענות על פטירת רבו, יתענה ביום הפטירה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף יח עמוד תרכא]

יט

הנוהגים להתענות ביום פטירת אב ואם, וחל יום הפטירה ביום שישי, ורוצים להקל לקדש ולאכול מבעוד יום, יש להם על מה שיסמוכו. וטוב שיתנה כן בפירוש בעת קבלת התענית במנחה של יום חמישי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף יט עמוד תרכא]

כ

חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, שחל יום פטירת אביו או אמו בימים אלה, אין לו להתענות, שיום טוב שלו הוא, ואפילו אם נהג כמה שנים להתענות ביום פטירת אביו או אמו, כשהוא חתן לא יתענה. ואין צריך התרה. והוא הדין לחתן בר מצוה שחל יום פקודת השנה של אביו, ביום שנעשה לבר מצוה, שפטור מלהתענות. [ילקו"י אבלות עמוד תרכב]

כא

מי שנולד לו בן, ויום הברית חל ביום פקודת השנה של אביו או של אמו, אין לו להתענות בו ביום, ואפילו אם נהג להתענות כמה שנים ביום פטירת אביו או אמו, לא יתענה ביום המילה, ואין צריך התרה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף כא עמוד תרכג]

כב

מי שאביו או אמו נפטרו בל' אדר א', יש לעשות את האזכרה (לימוד, וברכות) בשנה מעוברת ביום ל' אדר א'. ובהיות ויום הפטירה חל בראש חודש, אין להתענות בו, שאין מתענים בראש חודש, ועל כן יש לחלק באותו יום צדקה לעניים כפדיון תענית, (או אם ירצה יקדים התענית ערב ראש חודש). ומי שנפטר בשנה פשוטה בחודש ניסן ובשנה הבאה היא שנה מעוברת, יש לעשות הלימוד והאזכרה אחר י"ב חודש. וגם ביום הפטירה [בחודש הי"ג] יאמרו קדיש וילמדו לעילוי נשמת הנפטר. [ילקו"י אבלות סימן מ' סעיף כב עמוד תרכד]

כג

מי שאביו מת בחודש טבת בשנה מעוברת, יש אומרים שבשנה הראשונה יתענה בסוף י"ב חודש, אע"פ שאין זה התאריך שמת בו אביו. ויש אומרים שיתענה בחודש טבת, כי מדת הדין מתוחה נגדו בתאריך הפטירה דוקא וכו'. והמנהג לעשות הלימוד והצדקות וההפטרה והתענית בסוף י"ב חודש, שהוא מועיל יותר משום הכפרה הצריכה לנפטר ביום זה, יותר מיום פקודת השנה שבכל השנים, ודבר בעתו מה טוב וכו'. ואם יכול להחמיר על עצמו ולהתענות גם ביום היאר צייט [בחודש הי"ג] תבא עליו ברכה. וכן לגבי אמירת קדיש אם רוצה להחמיר ולומר קדיש גם ביום הפטירה, וכפי מנהגינו החל מליל שבת של אותו שבוע שבו חל יום הפטירה, תבוא עליו ברכה. [ילקו"י אבלות סי' מ' עמוד תרכו]

כד

אם חל יום פקודת השנה בשבת או ביום טוב, עדיף להקדים את הלימוד לפני שבת, ולערוך את האזכרה ביום חמישי בערב. וזה עדיף יותר מאשר לדחות את האזכרה ליום ראשון. והוא הדין למי שנוהג להתענות ביום פקודת השנה וחל בשבת, שעדיף להקדים להתענות ביום חמישי. וכן לגבי עריכת הסעודה ביום השנה, שעדיף יותר להקדים הסעודה ליום חמישי בערב. ואמנם אם התעורר איזה קושי בעריכת האזכרה ביום חמישי, יכול לדחות את האזכרה ליום ראשון. וכבר ביארנו לעיל שכל הסעודות שעורכים ביום השבעה, ביום השלשים וביום השנה, אינם חיוב על פי ההלכה, אלא מנהג שנהגו בו כדי להרבות זכויות למנוח על ידי הברכות שיברכו הקרואים. ולכן אם מתעורר איזה קושי בעריכת סעודה בימים הנזכרים, יסתפקו בעריכת אזכרה בדברי תורה וכדומה. [ואם אפשר יחלקו לצבור מיני תרגימא, שיברכו מזונות העץ והאדמה, וברכה שלאחריה]. [ילקו"י אבלות עמוד תרכז]

כה

אם חל יום פקודת השנה בחול המועד, אין לעלות לבית הקברות בחול המועד, אלא יקדימו העליה לקבר לפני החג, והיינו מפני שיש חשש שיבואו לידי בכי בעלייתם לבית הקברות. ואם אי אפשר לו ללילך לשם קודם החג, יבקר אחר החג. ומכל שכן שאין להתענות ביום פקודת השנה בימי חול המועד. אבל מותר ללכת לקברי צדיקים בחול המועד. ואם הולכים לאחר כמה שנים בחול המועד להראות לקרובים היכן קבור הסבא וכדומה, נראה שמותר לקחתם לשם בחול המועד, דזיל בתר טעמא, שכל הטעם משום חשש בכי, ובאופן כזה אין לחוש שיבואו לידי בכי, והוא כדין קברי צדיקים. [שם עמו' תרכח]

כו

אם חל יום הפטירה [יום השנה] בראש חודש, וכן אם יום השביעי לאבלות חל בראש חודש, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר. אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר ראש חודש. [ולגבי יום השנה עדיף להקדים את העלייה לקבר קודם יום השנה, אם חל יום השנה בראש חודש, ויש חשש שיבואו לידי בכי]. ואמנם אין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. שאין לאבלים לצאת מהבית בימי השבעה לצורך זה. [ואם אין מקום עבור שינה לכל האבלים בבית שבו יושבים שבעה, מותר לאבלים לישון בבית אחר]. אולם אבל שיוצא לחוץ לארץ מיד בבוקר של יום השביעי לאבלות, מיד עם צאתו מהאבלות, ואין לו אפשרות לבקר בקבר ביום השביעי, יש להקל לו לצאת מביתו ולעלות לקבר ביום השישי לאבלות. [ילקו"י אבלות עמוד תרל]

כז

אם חל יום השנה בחודש ניסן, מותר לילך לבית הקברות, אם נזהרים שלא להספיד את המת, ושלא לבוא לידי בכי. ואם חל יום השבעה בחודש ניסן, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר. אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר חודש ניסן. ואין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. ותלמיד חכם שנפטר בחודש ניסן, מותר להספידו בפניו קודם שנקבר, אפילו בערב פסח אחר חצות היום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' סכ"ז עמוד תרל]

כח

אם חל יום פטירת אביו או אמו בימי חודש ניסן, לדידן מותר להתענות תענית יחיד בניסן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף כח עמוד תרלב]

כט

כבר נתבאר שאם יום השנה חל בחנוכה או בפורים מותר לילך לבית הקברות ולקרוא מזמורי תהלים ולערוך שם לימוד והשכבה. וישתדלו ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי, ואם יש חשש שיבואו לידי הספד ובכי, יקדימו את העלייה לקבר של יום השנה קודם חנוכה ופורים. ואת הסעודה והלימוד יעשו ביום השבעה והשלושים והשנה, אף שהם בתוך חנוכה או בפורים. ואין להתענות ביום פקודת השנה שחלו בימי חנוכה ובפורים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רט, ובמהדו' תשס"ד סימן מ' סעיף כט עמוד תרלב]

ל

מותר לערוך עצרת אזכרה והתעוררות, בהשתתפות רבנים ומגידים בימי החנוכה, במלאת השלושים או יום פקודת השנה, באופן שהרבנים מעוררים את העם לשוב בתשובה, ואינם מעוררים אותם לבכי ולמספד. וכן בשבת וחג מותר לערוך עצרת התעוררות לעילוי נשמת הנפטר. ובפרט למנהיגי הדור. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מ' עמ' תרלב]

לא

יש אומרים שאדם צריך לשמור את כל מנהגי יום הפטירה עד חמישים שנה מהפטירה. ויש אומרים שגם לאחר מכן יש לשמור את מנהגי יום היאר-צייט באמירת קדיש ועלייה לקבר וכו'. ולפי דעת האר"י ז"ל חייבים לשמור את יום פקודת השנה לאביו או לאמו אפילו מאה שנה אחר הפטירה של אביו ואמו, כי באותו יום מעלים את הנשמה ממדרגה למדרגה, ומחיל אל חיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לא עמוד תרלג]

לב

ביום היאר-צייט של המנוח מתפללים לעילוי נשמתו, ונוהגים ללמוד משניות לע"נ באותיות השם של המנוח, ונהגו להדליק נר ביום פקודת השנה של אביו או של אמו. ואומרים קדיש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' ר, וריא, ובמהדו' תשס"ד סי' מ' סל"ב עמוד תרלג]

לג

יש שנהגו להדליק נר נשמה בערב יום הכפורים לכפר על אביו או אמו. [שם עמ' תרלד]

לד

אם חל יום פקודת השנה של אביו ושל אמו ביום אחד, יכול להדליק נר אחד לעילוי נשמתם, ואין בזה משום "אין עושים מצוות חבילות חבילות". [ילקו"י אבלות סי' מ' עמ' תרלד]

לה

אם חל יום פקודת השנה בשבת, ידליקו נר נשמה מערב שבת. וטוב לתרום לאור החשמל שבבית המדרש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לה עמוד תרלז]

לו

מי ששכח לומר קדיש ביום פטירת אביו או אמו, יאמר קדיש ביום אחר, שקדיש ולימוד ומצוה שיעשה הבן בכל זמן, עושה בכך נחת רוח לאביו ולאמו, וברא מזכה אבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רד, ובמהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לו עמוד תרלז]

לז

אם חל יום פקודת השנה ביום שיש בו קריאת התורה, נכון שיעלה לספר תורה, ויאמר השכבה לאביו או לאמו. ואם חל יום פטירת אב ואם באמצע השבוע, יש להעדיף לעלות לספר תורה בעליית מפטיר, בשבת הקודם ליום הפטירה. ואם חל יום הפטירה בשבת, נכון יותר לומר ההפטרה ביום השבת שחל בו יום הפטירה. ואם אפשר טוב שיעלה לעליית מפטיר לקרוא את ההפטרה גם בשבת הקודם, וגם בשבת שחל בו יום הפטירה. וכל זה באופן שהוא יודע לקרוא את ההפטרה בטעמיה ומבלי לדלג ולבלוע מילים ואותיות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לז עמוד תרלח. יביע אומר חלק י' סימן נז עמוד שי]. ומכל מקום אין זה העיקר אלא יש לו להשתדל מאד להרבות בתורה לעשות נחת רוח לנפטר. ואפילו אם היה המנוח צדיק גמור, יועילו לו להעלותו בגן עדן ממדרגה למדרגה.

לח

יש להעדיף לעלות לתורה ביום הפטירה על אב ואם לעליית מפטיר, שהוא עדיף יותר מעליית משלים, שיש בעליית מפטיר נחת רוח לנפש הנפטר יותר מעליית משלים. [ונכון שיכין קודם את קריאת ההפטרה היטב. ואם אינו יודע לקרוא את ההפטרה היטב, לא יעלה למפטיר]. ומכל מקום לא יעשה מריבות בשביל כך, ולכן אם יש אחר המתעקש גם הוא לעלות מפטיר, יוותר בשבילו, והוא יעלה משלים. שיש להתרחק מאד ממחלוקת. [ילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמו' רה, ובמהדו' תשס"ד עמוד תרמ, יחוה דעת ח"ה סימן נט עמוד ער]

לט

המנהג אצל הספרדים שהעולה למשלים הוא אומר את הקדיש [ולא כמנהג אשכנז שהשליח צבור אומרו]. וגם מי שיש לו הורים בחיים, יכול לומר קדיש זה. ויש שנמנעים מלאומרו, והשליח צבור או אחד מהקהל אומרים את הקדיש. כי מדינא אין הקדיש שאחר קריאת התורה שייך לא להשליח צבור ולא לעולה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מ עמ' תרמב].

מ

בן שאביו נפל במלחמה, וכן אב שכול, שיום פקודת השנה חל ביום הכיפורים, נכון לעלות למפטיר בעצם יום הכיפורים, ואם אפשר טוב לעלות גם בשבת תשובה, ואם אינו יכול לרכוש את עליית מפטיר, עקב המחיר שנדבו מהקהל, יוכל לקנות עליית משלים או עלייה אחרת ביום הפטירה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מ עמוד תרמג]

מא

יש מי שאומר שביום היאר-צייט אם מזכיר דבר הלכה בשם אביו, צריך לומר הריני כפרת משכבו. אך אין המנהג כן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מא עמוד תרמה]

מב

כבר נתבאר שעיקר הנחת רוח שאדם עושה לאביו ואמו אחר פטירתם, הוא במה שיעסוק בתורה במצוות ובמעשים טובים, ובפרט ביום השנה לפטירתם [יאר-צייט] שעל הבן להתחזק יותר בלימוד התורה בהתמדה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן מ' סעיף מב עמוד תרמה]

מג

מי שהוריו נפטרו, יש לו להשתדל יותר ללמוד בשבת ולחדש חידושים בביאור הסוגיות הראשונים והאחרונים, או בעניני הלכה, שגורם להם כבוד גדול בעולם הבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מג עמוד תרמו]

מד

גם מי שאביו היה צדיק גדול, או אדמו"ר צריך לנהוג כמנהגי יום השנה הנזכרים לעיל. וביום הפטירה יש לו לומר וידוי ונפילת אפים כרגיל. והנוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים ביום פקודת השנה (יום הפטירה) של צדיקים ואדמורי"ם, מנהג טעות הוא בידם, ואין להם על מה שיסמוכו, וכל אחד חייב לומר וידוי ונפילת אפים לבדו, ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום לא תתגודדו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' עמוד תרמז]

מה

בעצם יום החג יש אוסרים להדליק נר נשמה, ביום פקודת השנה או בתוך שנת הפטירה, הואיל ואין צריך להנאת אורו (דשרגא בטיהרא מאי מהניא?). ויש מתירים הואיל ויש בו מצוה על כל פנים, ונכון להדליק את הנר נשמה ביום טוב בתוך בית הכנסת, שלכל הדעות יש מצוה להרבות בנרות בבית כנסת, שנאמר: באורים כבדו ה', והמדקדקים נזהרים להדליק את נרות הנשמה סמוך לשולחנות הלומדים כדי לקרות לאורן. [שם סע' מה]

מו

מי שמת בארצות הברית ביום אחר חצות היום, וכאן בארץ ישראל הוא לילה, יעשו את היאר-צייט כיום של ארצות הברית, שהעיקר לעשות נחת רוח למת, וברא מזכה אבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מו עמוד תרמח]

מז

כשאין בבית הכנסת אלא כהן אחד, ויש לו יאר-צייט, וקנה עליית מפטיר, אף על פי שלכתחלה אין לו לעשות כן, בדיעבד שכבר קנה ויש לו צער אם לא יעלה למפטיר, מותר להעלותו לעליית כהן וגם לעליית מפטיר, ואין צריך להחמיר להוציאו מחוץ לביהכ"נ ולהעלות ישראל במקום כהן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מז עמוד תרמח]

סימן מא - מתי צריך לשמוע לציווי הנפטר קודם הפטירה

א

מי שהוריו בחיים, ורוצה לומר קדיש יתום על אחד ממכריו או קרוביו שנפטר בלא בנים, אם הוריו מתנגדים לכך צריך לשמוע בקולם ולהמנע מלומר קדיש. וכן בן הרוצה לומר קדיש יתום על אמו שנפטרה, ואביו מקפיד על כך, מפני שחוששש לדעת ההמון, ואי אפשר לשכנעו שלא יקפיד בזה, אם זה במקום שאין מנהג ידוע כגון בארץ ישראל וגלילותיה, צריך לצייית לאב וישאר בשב ואל תעשה שלא לומר קדיש, בין קדיש יתום ובין קדיש דרבנן, [ובאופן כזה ישתדל לחדש חידושי תורה לע"נ אמו]. ורק במקום שידוע המנהג בבירור שלא לשמוע לאביו בזה, יחזיקו במנהגם. ואם אביו נפטר, ואמו מקפדת עליו לבל יאמר קדיש בחייה, לא ישמע לאמו, שכבוד האב שנפטר עדיף יותר מכבוד האם אפילו עודנה בחיים. וכל זה כשהאב מקפיד עליו לומר קדיש מפני שחוששש לסכנת חייו, אבל אם בגלל כעסו וקפידתו על אמו מצוהו שלא יאמר קדיש, לא יאבה אליו ולא ישמע לו, שהרי זה כאומר לבנו שיעבור על דברי תורה, שאין שומעין לו. [ילקו"י אבלות סי' מא עמו' תרמט]

ב

בן שהוריו בחיים, מותר לו לעבור לפני התיבה להיות שליח צבור, ואין לו לחוש שהוריו יקפידו עליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מא סעיף ב עמוד תרנה]

ג

מי שציוה על בניו לפני מותו שלא יאמרו עליו קדיש לאחר פטירתו, אפילו יש לו בנים אחרים, ואפילו אם ציוה כן רק לאחד מבניו, לא ישמע לו, וחייב לומר קדיש כנהוג. וכן מי שהורה לפני פטירתו שלא להניח מצבה על קברו, או שיניחוהו ארבעים ושמונה שעות עד קבורתו, אין שומעין לו. וכל שכן שאם ציוה שלא ישבו עליו שבעה, ושלא

ינהגו מנהגי אבלות כל שלשים יום, שאין שומעין לו. אבל אם ציוה שלא לכתוב עליו תוארים על מצבתו, שומעין לו, [ובלאו הכי כבר נתבאר דבלאו הכי יש למעט ככל האפשר בכתיבת תוארים על מצבת הנפטר]. ואמנם לענין שמיעת כלי שיר והשתתפות בשמחה במשך הי"ב חודש על פטירת אב ואם, יש אומרים שבזה אם האב מחל על כבודו וציוה לבנו שלא ימנע משמחה במשך הי"ב חודש, והתיר לו להשתתף בשמחות וכדומה, או ללבוש בגד לבן חדש במשך הי"ב חודש, הבן רשאי לנהוג כן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מא ס"ג עמוד תרנה]

ד

אם האב ציוה על בניו לעשות איזה דבר אחר פטירתו לכבודו, והדבר כרוך בהוצאות, יש אומרים שהבנים חייבים לקיים צוואתו ולהוציא את ההוצאות מדמי הירושה, דאף שכיבוד אב ואם הוא ממון של האב, וכאן הבנים הרי זכו בירושה ונעשה כממון שלהם, מכל מקום לגבי קיום צוואת האב צריכים הבנים לקיים צוואתו ולהוציא את דמי ההוצאות מממון הירושה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מא סעיף ד עמוד תרנז]

ה

מי שציוה לאחד מבניו שהוא דוקא יטפל בקבורתו, ולא יתן הטיפול בידי בן אחר כלל, צריכים לקיים דברי צוואתו, ושאר האחים לא יטפלו בקבורתו. אבל יש להם דין אונן, ופטורים מכל המצוות כנזכר לעיל בדיני אונן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מא עמ' תרנח]

סימן מב - דיני אבלות ברגל ובחול המועד

[שייך לשלחן ערוך סימן שצט]

א

מי שמת לו מת קודם הרגל, ונקבר בערב הרגל, ונהג אבלות איזה זמן בערב הרגל, החג מוציא את האבלים מידי שבעה, מפני מצות שמחת החג שהוא עשה דרבים. והיינו קודם יום טוב ראשון של פסח, או יום טוב של שבועות, או יום טוב של סוכות, וכן ראש השנה ויום הכפורים, שגם הם חשובים כרגלים לענין זה, שגם הם נקראים מועדי ה'. [אבל יום שבת שאין בו דין שמחה אלא דין "עונג" אינו מבטל שבעה ושלשים, אבל מצטרף לשבעה ושלשים בלבד]. ואין צריך שינהוג אבלות שעה אחת ממש, אלא די שינהג אבלות איזה רגעים לכל הפחות לפני החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף א עמוד תרנט]

ב

אף שהרגל מבטל ממנו גזרת שבעה, כל זה הוא דוקא משיגיע סמוך לחשכה ממש, ולכן אסור לרחוץ עד הלילה, אבל בלילה שהוא יום טוב מותר לרחוץ כל גופו במים צוננים.

או פניו ידיו ורגליו במים חמים אפילו שהוחמו ביום טוב, או כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב. ודוקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור. ובאמבטיה פרטית שבבית יש להקל, וכן אם המים הוחמו ביום טוב על ידי דוד שמש, מותר לרחוץ בהם כל גופו ביום טוב. [ודין זה הוא לאו דוקא באבל, אלא בכל גוונא מותר לרחוץ ביום טוב במים שהוחמו ביום טוב על ידי דוד שמש]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ב עמוד תרס]

ג

אשה שקבלה עליה קדושת מועד מבעוד יום, ונודע לה שמת לה מת ונקבר, יכולה לשבת באבלות רגעים מספר, ולהפקיע ממנה שבעה ימי אבלות, אף שקבלה עליה קדושת החג, ואין צריך התרת חכם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ג עמוד תרסא]

ד

מי שמת לו מת בערב יום טוב, ונתייירא שמא לא יספיק לקוברו בערב יום טוב, ומסרו לעובדי כוכבים שיוליכוהו לקוברו, כיון שהוציאוהו מהעיר ונתכסה מעיני הקרובים, כבר חלה עליהם אבלות. ואם הוא שעה אחת קודם הרגל, ונהג בשעה זו אבלות, בטלה לה גזרת שבעה, אף על פי שנקבר ביו"ט. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ד עמוד תרסח]

ה

הקובר את מתו לפני הרגל ונהג אבלות, הרגל עצמו מבטל ממנו גזרת שבעה, ונחשב כאילו עברו עליו שבעה ימים, וימי הרגל עולים לו למנין שלשים. ונמצא שכאילו יש לו שבעה ימים לפני הרגל, ושבעת ימי הרגל עצמם הרי י"ד יום, ומוסיף עליהם עוד ט"ז יום כדי להשלים חשבון השלשים. וכל זה בשאר קרובים, שאז הרגל מבטל גם מגזירת שלשים, אבל באביו ואמו צריך דוקא שלשים יום שלימים וגערה על ידי חבריו, ואפילו פגע בו הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ה עמוד תרנד]

ו

אונן ביום טוב שמתו עדיין לא נקבר, לא חלה עליו אנינות, ועליו להשתדל מאד שלא לבכות ביום טוב, משום מצות שמחת יום טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מב עמ' תרסט]

ז

מי שמת לו מת בליל פסח, אם דעתו לקוברו בלילה (על ידי גויים), פטור מכל המצוות הנוהגות בליל פסח. אבל כשדעתו לקברו למחר, אין אנינות חלה עליו, וחייב בכל המצות. ומכל מקום לא יברך שום ברכה מהברכות בעצמו, אלא ישמע הברכה מאחרים.

וכן ההגדה וההלל טוב ונכון שישמע מפי אחרים. ואם רצה לאמרם בעצמו, רשאי. וצריך להסב כרגיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב' סעיף ז' עמוד תרע]

ח

מי שמת לו מת ביום טוב או בחול המועד, שאינו נוהג שבעה אלא אחר הרגל, בימי הרגל נוהג אבלות בדברים שבצינעא, דהיינו שנאסר ברחיצה בחמין, ותשמיש המטה. ואם יש חשש סביר שיבוא ח"ו להוצאה לבטלה, מותר לו לשמש מיטתו בשבעת ימי הרגל דוקא. וכן אשה אבילה ברגל [שמת אחד מקרוביה ברגל, ויושבת שבעה אחר הרגל], אין לה לטבול בימי הרגל, ומכל מקום אם יש חשש למכשול מצד בעלה, יש להקל שתטבול. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ח עמוד תרע]

ט

בשבעת ימי הרגל יש אומרים שמותר לאבל לעסוק בתורה כהרגלו תמיד. ומכל מקום לכתחלה יש לייעץ לו לעסוק בינו לבין עצמו בדברי תורה במסכת מועד קטן (בפרק אלו מגלחין), או בשלחן ערוך עם נושאי הכלים בהלכות אבלות, שיש הרבה ענינים בהלכה בהלכות אבלות. אך אם על ידי כך שאנו מונעים ממנו ללמוד תורה כהרגלו יבואו לידי ביטול תורה ודברים בטלים, יש להקל לו ללמוד תורה כהרגלו בימי המועד, בפרט אם לומד ברבים ועם חבר. [ילקו"י אבלות סי' מב סעיף ט עמוד תרע. וראה עוד בעמוד ת']

י

כבר הורו רבני ירושלים ת"ו, להתיר לאבל בתוך הרגל ללמוד תיקון הושענא רבא ברבים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף י עמוד תרעא]

יא

מי שמת לו מת באמצע הרגל, אחר הקבורה יגמור את ההלל בברכותיו, כיון שאינו מתחיל בדיני אבלות רק לאחר החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יא עמוד תרעב]

יב

אף הנשים אין נוהגות אבלות ברגל, שהנשים חייבות בשמחת יום טוב. [שם סי' מב סי"ב]

יג

אם מת ברגל, לא ידליקו נר בחדר שהמת מונח שם, שמא יבואו על ידי זה לידי הספד ברגל, אלא ידליקו הנר בחדר אחר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יג עמוד תרעג]

יד

מנהג ירושלים ת"ו שאין מברין על מת בחול המועד, זולת על אב ואם, ואז גם לשאר קרובים הנמצאים יש להברות במועד. אבל על מת שהוא משאר קרובים אין להברות במועד. ונכון להברותם במוצאי הרגל עם התחלת השבעה. ואם אינם רוצים לעשות

הבראה כלל יש להם על מה שיסמוכו. ובכל יתר ערי הארץ יש להורות לעשות הבראה על כל הקרבים בחול המועד. וכל זה שנקבר בחול המועד, אבל אם היתה הקבורה ביום טוב, על ידי גויים, אין לעשות הבראה במועד, אלא לאחר המועד. וכשעושים הבראה בחול המועד על מת שנקבר בחול המועד, יש לעשותה בעוגות וקפה, ולא בביצים ועדשים כנהוג תמיד, מפני כבוד הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יד עמוד תרעג]

טו

מנהג ירושלים אף לספרדים שלא לקרוע בחול המועד על מת, אלא על אב ואם בלבד, אבל על שאר קרובים קורעים במוצאי הרגל. אבל ביתר ערי הארץ יש להורות כדעת מרן השלחן ערוך לקרוע על כל הקרובים בחול המועד. ומיד לאחר שקרע יחליף את הבגד שקרעו לבגד אחר. וכל זה למת שנקבר בחול המועד, אבל אם נקבר ביום טוב על ידי גויים, אין לקרוע בחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אלא קורע לאחר הרגל עם תחלת שבעת ימי האבל. ומכל מקום יש לברך מיד ברכת דיין האמת ביום המיתה, ואם לא בירך קודם הקבורה יברך לאחר הקבורה. ואם עבר יום הקבורה ולא בירך, אינו רשאי לברך בשעת הקריעה במוצאי הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף טו עמוד תרעד]

טז

מי שמת לו מת קודם הרגל, ושגג או הזיד ולא נהג אבלות כלל, יש אומרים שאין צריך להברותו במוצאי החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף טז עמוד תרעה]

יז

מי שמת לו מת ברגל, ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעת ימי אבלות, מניח תפילין ביום הראשון לאבלו, שצערו על המת כבר הוציא בחול המועד. ובשבעת ימי האבלות האבל אסור גם במלאכה. וראה לעיל סי' טז סעיף כג, דמותר לעשות בצינעא בתוך ביתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יז עמוד תרעה]

יח

שנה שחל שביעי של פסח בערב שבת, ויום אסרו חג חל בשבת, האבלים יושבים שבעה מיד במוצאי שבת, והשבת עולה למנין שבעה, ויוצאים מהשבעה ביום ו' בבוקר, שמקצת היום ככולו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יח עמוד תרעה]

יט

מי שנהרג בסוכות, וקרוביו קבלו את הידיעה על כך בימי החג, ביום י"ח לחודש תשרי, וישבו שבעה לאחר שמיני עצרת, כפי הדין יש לחשוב את יום השלושים מיום קבלת הידיעה, ומותר להסתפר ביום י"ז בחשון שהוא יום השלשים לקבלת הידיעה, שמקצת

היום ככולו. וכל זה כשנמסרה להם הידיעה בחול המועד, אבל אם לא נודע לקרוביו אלא לאחר החג, אף על פי שהאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינם מונים שבעה ושלשים אלא מיום שנודע להם, שיום שמועה קרובה כיום קבורה. ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשות בליל השלשים, יש לעשותו בליל ל' לקבורה, אם ידוע מתי יום הקבורה. [ולגבי אב ואם ראה להלן]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יט עמוד תרעה]

כ

נהג אבלות שעה אחת קודם חג הסוכות [אחר קבורה] בטלה ממנו גזרת שבעה, ונחשב גם למנין שלשים כאילו עברו עליו שבעה ימים, ואחר כך החג עצמו הוא שבעה ימים, הרי י"ד יום, ושמיני עצרת נחשב כאילו עברו עליו עוד שבעה ימים, הרי כ"א יום, ויום שני של עצרת הרי כ"ב, ומשלים עליהם ח' אחרים. והני מילי לשאר קרובים, אבל על אביו ואמו מונה שלשים יום, ואסור לו להסתפר עד שיגערו בו חבריו, אפילו אם פגע בו הרגל אחר שלושים יום, אינו מבטל גזרת שלשים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תרעז]

כא

מי שנפטר בחול המועד סוכות, ונקבר, שאבלות של שבעה מתחילה רק לאחר החג, ואבלות שלשים מיום הקבורה, יש אומרים שאין לחשוב את יום שמיני עצרת כשבעה ימים לענין מנין שלשים, ויש חולקים ואומרים שיום שמיני עצרת נחשב כשבעה ימים לענין אבלות של שלשים, דאף על פי שעדיין לא התחיל לישב שבעה, מכל מקום לענין גזרת שלשים מקילין ומחשיבים את יום שמיני עצרת כשבעה ימים. וכן עיקר לדינא. שהלכה כדברי המיקל באבל, ועולה למנין שבעה להשלמת שלשים ימי אבלות, שמכיון שאין כאן מנהג ברור להחמיר בזה, אזלינן לקולא בדיני אבלות. [אבל באב ואם בעינן שלשים יום תמימים]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב עמ' תרעז. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' מז עמוד שנב]

כב

כבר ביארנו שהאבל על אביו או על אמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים, אין לו להסתפר בערב יום טוב, ואף על ידי גערה לא מהני, שאין להקל בזה, ובעינן דוקא שלשים יום ושיגערו בו חבריו, ואף בגילוח הזקן ראוי להחמיר שהוא גם כן בכלל איסור תספורת לאבל. ומכל מקום כשיש צורך גדול, יש להקל בגילוח הזקן בלבד, בערב יום טוב, לאחר שיגערו בו, אבל בגילוח הראש אין להקל, ומנהג ארץ ישראל ידוע ומפורסם להצריך שלשים יום בפועל, [ומקצת היום ככולו]. ואין הרגל מבטל גזרת שלשים והגערה, ורק בשמועה רחוקה על אביו ואמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים, מותר להסתפר בערב הרגל

אחר הגערה, ובחו"ל כשאין מנהג ידוע להחמיר אפשר להקל. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמ' תרעח]

כג

אבל על אביו או על אמו, ששלמו שלשים יום של אבלו בתוך ימי חול המועד, וגערו בו, מעיקר הדין מותר לו להסתפר ולגלח בחול המועד. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמ' תרעט]

כד

הרואה בית הקברות ביום טוב או בחול המועד, אחר שעברו ל' יום מזמן שראה בית קברות של יהודים, מברך ברכת "אשר יצר אתכם וכו'". [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' פד, ובמהדורת תשס"ד סימן מב סעיף כד עמוד תרפ].

כה

פשט המנהג בחוץ לארץ שלא להתאבל ביום טוב שני של גלויות על שום מת, אפילו אם הוא יום מיתה וקבורה, שהעיקר כמו שכתב מרן השלחן ערוך ביורה דעה בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף כה עמוד תרפ]

כו

אם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, ונהג בהם שבעה, הרגל מבטל ממנו גזירת שלושים, אפילו אם חל יום שביעי בערב הרגל, דמקצת היום ככולו, ועולה לכאן ולכאן. ומותר לכבס ולהתרחץ ולהסתפר בערב הרגל. והא דרגל מבטל גזרת שלשים, הוא דוקא בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו אסור להסתפר עד שיגערו בו חבריו אפילו פגע בו הרגל אחר ל' יום אינו מבטל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף כו עמוד תרפא]

כז

על שאר קרובים אם חל יום שמיני שאחר שבעה ימי אבלות ביום שבת, מותר להסתפר ולהתרחץ ולכבס בערב שבת, ואם לא גילח בערב יום טוב או בערב שבת, מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירת שלושים. אבל בחול המועד לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם המועד. ואם חל שביעי של יום השבת בערב הרגל, אסור לגלח בערב שבת. ומותר לגלח אחר הרגל או בחול המועד. כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף כז עמוד תרפא]

כח

נהג אבלות שעה אחת לפני חג השבועות, נחשב לו כמו שישב שבעה ימי אבלות, והחג עצמו נחשב לעוד שבעה ימים, הרי י"ד יום, ומשלים עליהם ט"ז אחרים ומסיים גזרת שלשים. וכל זה בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו צריך להשלים שלשים יום ולהסתפר רק אחר שלשים ואחר גערה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' מב סעיף כח עמוד תרפא]

כט

נהג אבלות שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה ימי אבלות, דראש השנה נחשב כרגל. ויום הכיפורים מבטל גזרת שלושים, ומגלח ערב יום כיפור. והוא הדין לקובר מתו בג' תשרי, שמגלח בערב יום הכפורים. וגם זה רק בשאר קרובים ולא באביו ואמו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף כט עמוד תרפא]

ל

נהג אבלות שעה אחת קודם יום הכפורים, בטלה ממנו גזרת שבעה מפני יום הכפורים, וגזירת שלושים מבטל ממנו החג, ומגלח בערב חג סוכות. [בשאר קרובים]. ובערב יום הכפורים יכול להתרחץ סמוך לחשיכה, כיון דלא אפשר בלילה דומיא דכיבוס. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ל עמוד תרפב]

לא

יום טוב שחל בשבת, כיון שאי אפשר לרחוץ במים חמים בלילה, יש אומרים שמותר לאבל להתרחץ קודם שחשכה, אחר תפלת מנחה. ויש אומרים שכיון שיכול להתרחץ בליל שבת בצונן, אין להקל להתרחץ בחמין ביום טוב. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מב עמ' תרפב]

לב

הקובר מתו בחול המועד נוהג דין אנינות כל זמן שהמת לא נקבר, ולאחר שנקבר נוהג דברים שבצינעא, והרגל עולה למנין שלושים בשאר קרובים, כמו שנתבאר. ומתעסקים ברגל לנחמו ולפייסו בדברים. ואחר הרגל מתחיל למנות שבעה, ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אף על פי שעדיין לא כלו שבעה ימי אבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיהם. [שם עמוד תרפב]

לג

אם המת נפטר כמה ימים סמוך לרגל, וקמו מהשבעה בערב הרגל, וליל יום השביעי לפטירה חל בחול המועד, יש לערוך את האזכרה בלימוד והשכבה וכו' כפי שנוהגים לערוך לעילוי נשמת הנפטרים, בחול המועד, ולא לדחות את האזכרה לאחר החג. וכן אם יום השלשים לפטירה חל בימי החג, יש לערוך את האזכרה בלימוד והשכבה וכו' בימי החג, ובזה לא שייך לומר דרגל מבטל מהאבל. שאין הרגל מבטל שבעה ושלושים אלא לגבי החיים, ששמחת הרגל מבטלת ודוחה את האבלות, אבל מה שעושים לכבוד הנפטרים ולעילוי נשמתם, אין הרגל מעלה ומוריד כל כך, וכמבואר בפוסקים כן לענין קדיש והדלקת נר נשמה, כך הדין לענין אזכרה, שצריכה להיות בליל השבעה ממש, אפילו בחול המועד, וכן בליל השלושים ממש. וכן מנהגינו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד, עמוד תרפב. יביע אומר חלק ז' חיו"ד סימן מב]

לד
מי שבאה לו שמועה רחוקה על אביו או על אמו, ובתוך ל' יום פגע בו הרגל, יש אומרים שלענין גזירת ל' נוהג על אביו ואמו בתספורת כל שלשים עד שיגערו בו חבריו, ויש אומרים שגם לענין תספורת יכול להסתפר בערב הרגל. וכן עיקר. [שם סי' מב עמוד תרפד]

לה
לא יעורר אדם על מתו שלשים יום קודם הרגל. וכל זה באבלות ישנה, שהוא אחר שלשים יום מהרגל, אבל באבלות חדשה שהיא בתוך שלשים יום לרגל, מותר להספידו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף לה עמוד תרפה]

סימן מג - הנהגות האבל במעגל השנה

א
מותר להתענות ביום פטירת אביו או אמו, בימים שבין יום הכפורים לסוכות, לדעת השלחן ערוך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף א עמוד תרפז]

ב
יש אומרים שמותר לאבל בערב יום הכיפורים לשבת בסעודה המפסקת על כסא או ספסל, ויש חולקים. והמיקל בזה לא הפסיד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מג ס"ב עמ' תרפז]

ג
מותר להתענות בימי ניסן תענית של יום הפקודה (יאר-צייט) של אביו או אמו, אף על פי שאין תענית זה חיוב רק מנהג טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף ג עמו' תרפז]

ד
אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו, או תוך שלשים על שאר קרובים, שהוא בכור, מותר ללכת לסיום מסכתא בערב פסח להפקיע עצמו מתענית בכורות. אבל אם הוא בתוך שבעה ימי אבלות, אין להקל, ויפדה התענית בצדקה, אם הוא חלש וקשה לו התענית, ויבוא להתבטל מהסדר של ליל פסח. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף ד עמוד תרפח]

ה
כבר נתבאר שביום השנה נוהגים לעלות לקבר אב או אם, לומר שם פרקי תהלים וכו'. ואם חל יום פטירת אביו או אמו בחול המועד סוכות, או חול המועד פסח, אין ראוי לעלות לקבר ביום הפטירה בחול המועד, מפני שמגיעים לידי צער ובכי. אלא יקדים את ההליכה לקבר לפני החג. ואם אי אפשר לו ללילך לשם קודם החג, יבקר אחר החג. ומכל שכן שאין להתענות ביום פקודת השנה בימי חול המועד. אבל מותר ללכת לקברי

צדיקים בחוה"מ. [ילקו"י אבלות סי' מג עמ' תרפח. ושם שלא ללכת לקברות צדיקים כשהוא על חשבון לימוד תורה]

ו

אם יום הפטירה [יום השנה] חל בראש חודש מותר לילך לבית הקברות. וביום השביעי לאבלות, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר, אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר ראש חודש. ואין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. ואמנם אבל שיוצא לחוץ לארץ מיד בבוקר של יום השביעי לאבלות, מיד עם צאתו מהאבלות, ואין לו אפשרות לבקר בקבר ביום השביעי, יש להקל לו לצאת מביתו ולעלות לקבר ביום השישי לאבלות. [שם עמו' תרפט]

דין אבלות בחנוכה

א

מי שנפטר לו מת בימי החנוכה, נוהגים בהם כל דיני אבלות לדברי הכל, וקורעים על הקרובים, וכן מבקרים ומנחמים את האבל בחנוכה. ויש מקומות שנהגו שהאבלים על אב ואם, אינם אומרים קדיש בחנוכה, אך הוא מנהג גרוע, ואם אפשר לבטלו בהסברה נעימה, הנה מה טוב, ואם לאו לא יבטלוהו ביד חזקה, מפני המחלוקת. [ילקו"י אבלות סי' מג עמ' תרצ]

דין אבלות בפורים

א

אין אבילות נוהגת בפורים בפרהסיא, אבל דברים שבצינעא נוהג. וגם מי שמת לו מקרוביו בפורים, והוא יום מיתה וקבורה, אינו נוהג אבילות בפרהסיא. ולכן האבל תוך שבעה ינעל מנעליו בפורים, ויחליף את בגדיו העליונים לכבוד פורים, וילבש בגדי שבת, ואינו קורע את אותם בגדים שלובש לכבוד פורים. ואפילו אם הוא אבל על אביו או על אמו. ורשאי האבל ללכת לבית הכנסת להתפלל ולשמוע מקרא מגילה. והאבל אסור ברחיצה ובתשמיש המטה בפורים, שדין יום הפורים כדין יום שבת, ויום פורים עולה לו למנין שבעה ימי אבלות. ואין הבדל בכל זה בין אם חל פורים ביום הראשון לימי אבלו, לבין אם חל בשאר הימים. ומכל מקום אינו אוכל סעודה ראשונה משלו, אלא מברין אותו גם בפורים משל אחרים. וטוב להברותו על ידי קפה ועוגות, ולא בביצים ועדשים, כמו שעושים כן בחול המועד. ובירושלים נוהגים שאין מברין בפורים אלא על ואם בלבד, כמו בחול המועד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מג סעיף א עמוד תרצא]

ב

יש אומרים שאבל בתוך י"ב חודש לאב או לאם, ובתוך שלשים יום לשאר קרובים, לא יקרא המגילה בצבור, מפני ברכת שהחיינו הנאמרת בשמחה, והאבל אסור בשמחה. ויש חולקים ואומרים שהאבל רשאי לקרות המגילה בצבור ולברך שהחיינו. וכן עיקר כסברא אחרונה. ואפילו להמחמירים אם האבל הנ"ל הוא שליח צבור קבוע בבית הכנסת, ואין בבית הכנסת בקי בקריאת המגילה כמוהו יכול לקרוא את המגילה בצבור עם כל הברכות. וכ"ש שאם קורא המגילה לעצמו, או שקוראה בביתו להוציא את הנשים ידי חובתן, מברך גם ברכת שהחיינו לכל הדעות. [ילקו"י שם מהדו' תשמ"ט עמ' רמג, ובתשס"ד עמוד תרצב ותרצד]

ג

יש מי שאומר שאין לאבל בתוך י"ב חודש על אב ואם להיות שליח צבור להוציא את הצבור השרוי בשמחה ידי חובת מקרא מגילה, וכן בתקיעת שופר, אין ראוי שאבל יוציא ידי חובה את הצבור. אולם מנהגינו פשוט שהאבל יכול להוציא ידי חובה אחרים גם במקרא מגילה הנאמרת בשמחה. ואסור שהאבל יתקע בשופר, ואחר יברך על התקיעות ברכת שהחיינו, דנראה כמי שמראה אבלות בפרהסיא. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מג עמ' תרצד]

ד

אבל שהוא עני, מותר לשלוח לו מתנות לאביונים בפורים, אפילו בתוך שבעה ימי אבלות, כיון שהוא צדקה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף ה, עמוד תרצה]

ה

האבל תוך שבעה חייב לשלוח מנות לחבירו. [ילקו"י תשס"ד עמו' תרצה. ובמהדורת תשמ"ט עמו' רמד]

ו

מי שהוא אבל בתוך שנים עשר חודש על אביו ועל אמו, מותר לשלוח לו משלוח מנות. והאשכנזים נוהגים שלא לשלוח מנות לאבל בתוך שנים עשר חודש על אביו ועל אמו. ולכל הדעות מותר לתת מתנות לאביונים לאביון שהוא אבל, ואין להחמיר בזה כלל. ומי שהוא אבל בתוך שבעה, אינו נוהג אבלות בפורים בדברים שבפרהסיא, אבל דברים שבצינעא נוהג, וכדין אבלות בשבת. [הרמ"א בסימן תרצו אסר לשלוח מנות לאבל תוך י"ב חודש. וכ"כ מרן ראמו"ר בקול סיני. וכן נתבאר במהדו"ק של ילקו"י אבלות, ובילקו"י מועדים. אולם בנהר מצרים כתב שמאחר ודין זה לא הוזכר בש"ע, אנו אין מנהגינו כן. וראה בילקו"י על הלכות אבלות מהדו' תשס"ד עמ' תרצה]

ז

אבל שהוא מומחה לנגינה, והוא אומן בכלי שיר, ונמצא בתוך י"ב חודש לאב או לאם, מותר לנגן לכבוד פורים ולכבוד סעודת מצוה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מג עמוד תרצו]

ח

מי שמת לו מת משבעה קרובים בפורים, ועדיין לא נקבר המת, אף על פי שהוא אונן, מותר לו לאכול בשר ולשתות יין ביום פורים. שאין עשה של אבלות דיחיד דוחה עשה של רבים מדברי קבלה לשמוח בפורים. ויש אומרים דכל זה ביום, אבל בליל פורים אין לאונן לאכול בשר ולשתות יין, שאין מצות שמחה בפורים אלא ביום. ויש חולקים ומקילין בזה גם בליל פורים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רמו, ובמהדורת תשס"ד סימן מג סעיף ט עמוד תרצו]

ט

יש אומרים שהאונן ביום פורים חייב במקרא מגילה בקריאת שמע ובתפלה, שאין דין אונן בפורים. וכן אם שמע מקרא מגילה בזמן אנינותו, יש אומרים שאינו חייב לחזור ולשמוע מקרא מגילה אחר קבורה. ומכל מקום לדינא נכון שישמע המגילה מאחר. [ילקו"י אבלות מהדורת מהדורת תשמ"ט עמוד רמו, ובמהדורת תשס"ד סימן מג סעיף י עמוד תרצז]

י

אם קוברים את המת בליל פורים, נכון שלא יקרא האונן קריאת המגילה ולא יקרא קריאת שמע ויתפלל אלא עד אחר הקבורה. ואם שמע קריאת המגילה קודם הקבורה, יחזור ויקראנה אחר הקבורה בלי ברכה. ואם קוברים את המת ביום פורים, אם יש שהות להתפלל ולשמוע קריאת המגילה אחר הקבורה, יעשה כן, ואם לאו, ישמע קריאת המגילה מאחר, ויקרא קריאת שמע ויתפלל. ואחר הקבורה יחזור ויקרא את המגילה בלי ברכה. וצריך לקרוע את בגדיו אחר הקבורה, ולאחר מכן יחליף את הבגד שקרע וילבש בגדים אחרים של שבת, בבגדים העליונים בלבד. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' מג עמ' תרצז]

יא

האבל חייב בכל מצוות הפורים, קריאת המגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. וכמבואר בסעיף ה'. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מג סעיף יב עמוד תרצז]

יב

כבר נתבאר שאין מספידין בפורים, אלא רק לתלמיד חכם בפניו, דהיינו בשעת ההלוייה. ואפי' תושבי הפרזים העושים את יום הפורים בי"ד אדר, אסורים בהספד ביום ט"ו אדר, וכן תושבי ירושלים העושים את יום הפורים בט"ו אדר, אסורים בהספד ביום י"ד אדר,

והוא הדין שאסורים בתענית ביום פטירת אב ואם. אבל תענית חלום מותר להתענות בפורים, ויתענה יום אחר לכפר על כך שהוצרך להתענות בפורים. [שם עמוד תרצח]

סימן מד - דין אבלות בחתן

א

חתן שכנס ואחר כך נפטר לו מת מקרוביו, או שנמצא באמצע שבעת ימי החופה שלו ומת לו אחד מקרוביו, על החתן להשלים שבעת ימי המשתה, ורק אחר כך לנהוג אבלות. ויקרע רק אחר שיעברו שבעת ימי המשתה, אבל ברכת דיין האמת יברך מיד, שאין ברכה זו קשורה לקריעה. ויוכל להצטרף לאביו, שהוא גדול הבית, ולקום מהאבלות עמו, אם עדיין גדול הבית נוהג אבלות. אולם אם האבלים יוצאים מהאבלות קודם שהחתן סיים את יום השביעי שלו, אינו מצטרף לגדול הבית לצאת מהאבלות, אלא נוהג שבעת ימי אבלות בערב, לאחר שמסיים את יום השביעי של ימי המשתה שלו. [ילקו"י אבלות עמוד תרצח]

ב

חתן שאביו או אמו נפטרו באמצע שבעת ימי המשתה שלו, שאינו נוהג אבלות, מותר לו להסתפר בכל שבעת ימי המשתה שלו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מד ס"ב עמוד תש].

ג

יש להתיר לחתן אבל לעסוק בתורה כל שבעת ימי המשתה שלו. [ילקו"י אבלות עמוד תש]

ד

במעשה שהיה בחתן שנשא אשה ולאחר יומיים מת אחיו ונקבר, והמשיך החתן שבעת ימי המשתה שלו, כפי הדין, כשבא לנהוג אחר כך אבלות הרי זה מצטרף עם גדול הבית וקם מהאבלות עמו, ואינו צריך לישב שבעה ימי אבלות לעצמו. וכמבואר לעיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רלד, ובמהדורת תשס"ד סימן מד סעיף ד עמוד תש]

ה

חתן הנמצא בתוך שבעת ימי המשתה שלו, ומת לו מת מקרוביו, ובטרם שנגמרו ימי המשתה שלו הגיע הרגל, הרגל מפסיק את אבילותו, כיון שגם בשבעת ימי המשתה נהג דברים שבצינעא, ואחר הרגל אינו צריך לישב שבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס"ד סימן מד סעיף ה', עמוד תש. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן נח דף שפג טור ב]

ו

כלה אבלה שעתידה להנשא אחר כלות שבעת ימי האבל, יכולה להפסיק בטהרה ולמנות שבעה נקיים באמצע ימי אבלה. ויש מי שכתב שלא יועילו לה שבעה נקיים משום חימוד בתוך ימי אבלה, ולא תראה דם חימוד כי אם אחר ימי אבלותה, ולכן הצריך שתספור שבעה נקיים רק אחר כלות ימי האבל. אולם חומרא יתרה היא, והסברא נותנת

שגם האשה שהיא אבלה, ביודעה שהיא נכנסת לחופה אחר ימי אבלה, שייך בה חימוד. ולכן גם אבילה שתבעוה להנשא תוכל תספור שבעה נקיים מיד, גם בימי אבלה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס"ד עמוד תשג. יביע אומר ח"י חיו"ד סימן נח אות כג דף שפג טור א]

ז

חתן שהעמידו לו חופה וברכו שבע ברכות ביום רביעי לפני השקיעה, והחתן התייחד עם הכלה, ועשו הסעודה רק בליל חמישי, ואירע לו אבל, יש למנות בשבעה ימי המשתה, גם את יום רביעי, ואחר כך יתחיל למנות שבעה ימי אבלות, וכן לגבי צירופו של החתן, בתום שבעת ימי המשתה, אל גדול הבית, כדי לצאת מהאבלות, הדין כאמור. [שם עמ' תשד].

ח

חתן בתוך שלשים לאבלו, ולא קיים פריה ורביה, מותר לו לישא אשה ולהביא תזמורת של כלי שיר עם ריקודים ומחולות ביום חתונתו וביום שמחת לבו, כי עיקר שמחת חתן וכלה היא עם כלי שיר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מד ס"ח עמוד תשד. יביע אומר ח"ה (חיו"ד סי' לא). וע"ע בח"ז חיו"ד סי' מא שהביא מי שהעיר שיש לחלק בין חתן בתוך שלשים לאבלו, לתוך י"ב חודש לאחר שלשים, והעלה שאין חילוק בדבר. ושם אות ב' אם שייך לומר בנ"ד הואיל ואשתרי אשתרי].

סימן מה - דיני הקבורה

[שייך לשלחן ערוך סימן שסב]

א

הנותן את מתו בארון ואינו קוברו בקרקע, עובר משום מלין את המת. אבל אם נתנו בארון וקברו בקרקע עם הארון, אינו עובר משום הלנת המת. וטוב יותר לקבור את המת בקרקע ממש בלא ארון, דטוב הוא לשכב על הקרקע, וכמו שנאמר, כי עפר אתה ואל עפר תשוב. וכן נהגו בירושלים, שהמתים המובאים בארונות מחוץ לארץ להקבר בירושלים, מוציאים אותם מן הארון וקוברים אותם בקרקע, ואנשי החברא קדישא מכינים חומר חיטוי [ליזול] להעביר את הריח אם יהיה. ומה שיש הרוצים לשנות מן המנהג לקוברו עם הארון, יש בזה משום פגיעה בכבוד המתים, שבודאי רצונם להטמן באדמת ישראל, ועוד שהוא נגד המנהג המקובל בישראל. ולכן יש לעמוד על המשמר שלא לשנות דבר מן המנהג הקודם, ולא לפרוץ בכגון אלה במנהגי ישראל הקדמונים. ואם דרך אותה מדינה לקבור בארון, כמו בערי אירופא, נכון לנקוב קרקעית הארון לארץ

שיגיע לעפר. אך אין זה אלא למצוה לתועלת הנפטר ואינו לעיכובא. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' מה עמ' תשה]

ב

נותנים המת על גביו ופניו למעלה, כאדם שהוא ישן. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד סי' מה ס"ב]

ג

אין קוברים ב' מתים זה בצד זה אלא אם כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם, ולא המת בצד עצמות, ולא עצמות בצד המת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תשה]

ד

אין קוברים רשע אצל צדיק, אפילו רשע הרבה אצל רשע קל. וכן אין קוברים צדיק וכשר בינוני אצל חסיד מופלג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מה סעיף ד עמוד תשה. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן מט עמוד ש. ושם בדין ספק בהלכה למשה מסיני אם הוא לחומרא או לקולא].

ה

יהודי תלמיד חכם וירא שמים, שקנה קבר בחיים חיותו, וכשנפטר קברו אותו בקברו אשר קנה בחייו, וכשעלו האברכים בניו ביום השבעה לבית הקברות כנהוג, חשכו עיניהם בראותם שקברו לידו לפני יומיים שלשה, איש חילוני ידוע, מחלל שבת בפרהסיא, והביעו תרעומת באזני מנהלי החברא קדישא, כי מדוע עשו כן, והודו שאכן טעות היתה בידם, מותר מן הדין לפנות את הרשע מקברו, לקוברו רחוק משם. [ילקו"י שם עמ' תשה. יבי"א שם].

ו

אסור לקבור גוי או גויה בבית עלמין יהודי. ויהודי החי עם גויה [או הנשוי עמה בנישואין אזרחיים], המבקש לרכוש חלקת קבר בחיים, עבורו ועבור הגויה שחי עמה, בודאי שאסור בהחלט למכור לו את חלקת הקבר, כי לא די לו בכך שאין לו מוסר כליות לשוב בתשובה, עוד הוא מבקש בעזות מצח שאשתו הגויה תיקבר על ידו לאחר מיתתם, בבית הקברות היהודי, כדי שתשאר לו מנחת זכרון מזכרת עון. והדרך פתוחה לפניו שיקבר עמה בבית קברות נוצרי. אבל חלילה לנו להרשות דבר כזה לקבור גויה בבית קברות יהודי. ואם האיש הזה יש לו מהלכים אצל איזה כמה מחברי ועד הקהלה בחוץ לארץ, הלוחצים מאד לעשות כן, יש לקבור את הנ"ל בסוף בית הקברות היהודי בהפסק גדר ומחיצה בגובה מטר אחד. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' מה סעיף ו עמוד תשט]

ז

חלקה שנקברו בה נפלים או ילדים קטנים לפני למעלה משלשים שנה, ואין ידוע אם בכל השטח קבורים, או רק בחלק ממנו, ומוכרחים לקבור שם מתים אחרים, מחסרון

מקום קבורה, נראה שבשעת הדחק מותר לתת על החלקה הזאת עפר ויציקת בטון בגובה ששה טפחים, כחצי מטר, ולקבור על העפר הזה מתים אחרים. והוא הדין שבמקום דוחק גדול יש להתיר לקבור נפטרים על החלקה של הגניזה, לאחר יציקת בטון ומילוי בעפר על החלקה של הגניזה, ובין הנפטרים לגניזה יהיה הפסק לא פחות משש טפחים. [שם סי' מה]

ח

בית קברות ישן שנתמלא קברים, ואין השלטונות מאפשרים להקצות שטח נוסף לבית הקברות, וברצון החברא קדישא לשפוך עפר ולבנות שם כתלים עבים, ולקבור המתים בתוך כוכים, אשר יחפרו אותם בעובי הכתלים, כמו שהיה בזמן חכמי התלמוד, העיקר לדינא שמותר לקבור בכוכין. בהפסק עפר בגובה ששה טפחים בין זה לזה. [ילקו"י אבלות סי' מה סע' ח עמוד תשי. יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן לד עמוד שלה]

ט

חולה שהיה לו מכה ברגלו, והוצרך לעשות ניתוח ולחתוך את הרגל, או כל אבר אחר, יש אומרים שאינו מחוייב לקבור אותו רגל או אבר, ויש חולקים. ולכן טוב ונכון לעשות כן, וכן הדין בנפלים. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מה עמ' תשיא. יבי"א ח"ג דף קפד: יו"ד סי' כב אות כ]

י

מי שחלה ברגלו ועלה בו נמק, והוצרכו הרופאים לקטוע לו את הרגל, וקברו את הרגל במקום מסויים, ולאחר שנים נפטר לבית עולמו, ואחר שנקבר נזכרו מענין הרגל הקטועה, מותר לפתוח את הקבר עד מקום הלבנים שלמעלה מגוף הנפטר, ולהניח שם את אבר הנפטר, עם בקשת מחילה מהנפטר בעת פתיחת הקבר ולהתנצל שזה נעשה רק לכבודו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מה ס"י עמוד תשיא. יביע אומר ח"ט חלק יורה דעה סי' לה עמוד שלה].

יא

יש מקומות שנוהגים שבבית קברות חדש, שעדיין לא נקבר בו אדם מעולם, שוחטים תרנגול בלי ברכה, וקוברים אותו אצל רגלי הנקבר הראשון, ואין לחוש בזה משום דרכי האמורי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מה סעיף יא עמוד תשיב. יחוה דעת ח"ו סימן נ]

יב

בית קברות יהודי בחו"ל, שהחברה קדישא בעצת כמה בעלי בתים רוצים לשנות מן המנהג הקיים עד כה, ולהנהיג שמכאן ולהבא יעמידו המצבות בראש הקברות בלבד, ואת שאר השטח יזרעו דשא ועשב כעין גינה רחבת ידים, העיקר לדינא שאסור לשנות מן

המנהג הקיים, שיש סכנה לחיים אם משנים בהלוויית המתים ובקבורתם ממה שנהגו, וחמירא סכנתא מאיסורא. ועוד, שיש אומרים שיש בזה גם משום התדמות למנהגי העכו"ם, ועוברים על מה שנאמר ובחקותיהם לא תלכו. [ילקו"י אבלות במהדורת תשמ"ט עמוד רצט, ובמהדורת תשס"ד סי' נ' סי"ב, עמוד תשיג. וביבי"א אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן לד]

יג

קוברים מתי גויים משום דרכי שלום, (וחלילה לקברם בבית קברות של ישראל). ואף על פי כן צריך להזהר שלא יכנס בעת ההלויה לכנסיה שלהם, שדרכם להכניס את מתיהם לשם ולהתפלל עליהם, שזה בית עבודה זרה ממש, ואין להקל בזה כלל. [ילקו"י שם עמ' תשיד]

יד

בדבר השערוריה שקברו על ידי רמאות אשה נוצריה בבית העלמין של יהודים בראשון לציון בארץ ישראל, ושופטי בית המשפט העליון של הערכאות, שהם חילוניים גמורים, פסקו שיש להשאירה בבית הקברות של ישראל, ואסרו להוציא את גופתה לקוברה בבית הקברות של הנוצרים, ודחו בקשת החברא קדישא להוציאה משם, וידוע שאנו בגלות בין השופטים החילוניים, ובעוה"ר על פיהם יקום כל ריב וכל נגע, אם אפשר לעשות גדר ומחיצה סביב קברה, יעשו כן, ואם לאו, נכון שקרובי המתים היהודים שבתוך ד' אמותיה, יפנו את עצמות המתים שלהם, ולקברם כראוי בתוך עמם, שהרי אין קוברים צדיק אצל רשע, ויש צער גדול למת מכך. וגם הוא בזיון להיות קבור ליד נוצריה, וכמו שכתב בספר החסידים. ולכן אין לחוש בזה משום חרדת הדין, דטבא עבדינן להו, לבל ישכנו אצל טומאה רצוצה זו, ועליהם תבא ברכת טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מה עמוד תשיד. ואמנם במעשה שאירע בנידון הנז', אזרו אומץ ב' אנשי חברא הקדישא והוציאו את גופת הנפטרת, והעבירוה למקום אחר, ונענשו על כך מטעם השלטונות בארץ, למאסר ממושך. ותהי משכורתם שלימה מאת ה'].

טו

אשה אלמנה שנשאת לאחר, ויש לה בנים משניהם, ונפטרה לאחר מות בעלה השני, עדיף לקוברה אצל בעלה הראשון, שהרי מבואר בזוהר הקדוש, ובחונים עליו, שבתחיית המתים אשה שנישאת לשנים בזה אחר זה, חוזרת לבעלה הראשון. ואמנם אם האשה ציוותה בפירוש לקוברה אצל בעלה השני יש לעשות כצוואתה. [ילקו"י אבלות סי' מה עמ' תשטו].

סימן מו - באיזה בגדים קוברים את המת, ומדיני הטהרה

[שייך לשלחן ערוך סי' שב]

א

נהגו לקבור בתריכים לבנים, ואין לשנות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מו עמ' תשטז].

ב

במקומות שהחברא קדישא אינן מוצאים נשים יהודיות המוכנות לשמש כחברא קדישא לנשים נפטרות, מותר להפעיל נשים נכריות להתעסק בנפטרות להרחיצן ולטהרן, ולהלבישן תכריכים על ידי הנחיות מתאימות לכך. אבל אין להתיר לעשות כן על ידי חברה קדישא של גברים, ואפילו על ידי סדין נכון להמנע, כמו שאמרו חז"ל הרחק מן הכיעור והדומה לו. ועל כל פנים אין ספק שמצוה וחובה להשפיע בדרכי נועם לארגן נשים יהודיות להתעסק בנשים נפטרות, על ידי הסברה נאותה ולהודיען גודל מצות גמילות חסד של אמת, וכמו שנהגו כן בכל הקהלות הקדושות, ועליהן תבא ברכת טוב. ואם אין אפשרות להשיג אפילו נכריות לטהר את הנפטרות, אפשר לקוברן בלי טהרה בבגדיהן, וכדין הרוג. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' מו סעיף ב עמוד תשטז]

ג

יש אומרים דאשה נדה שמתה, מותר לבעלה לטפל בטהרתה ובקבורתה, ולנגוע בה, ואין בזה שום בית מיחוש. אולם אם יש נשים שיטפלו בה, נכון להחמיר, שעל כל פנים יש בזה משום צניעות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מו סעיף ג עמוד תשיז]

סימן מז - דין כלאים וציצית למת

[שייך לשלחן ערוך סימן שנא]

א

מותר לעשות תכריכים למת מכלאים. אפילו לקוברו בהם. דכיון שמת אדם נעשה חופשי מן התורה ומן המצוות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מז סעיף א' עמוד תשיח]

ב

המנהג כיום בעיה"ק ירושלים לשאת את הנפטר בטלית, אך אין קוברים אותו עם הטלית, אלא מסירים הטלית קודם הקבורה. ונהגו לפסול תחלה את הציציות על ידי שכורכין אחד מן הכנפות. וחלילה לעשות כל שינוי במנהגי החברא קדישא. ובתימן יש מקומות שלא נהגו להלביש את המת בטלית, אך כשמוציאין את המת לקוברו מכסים המת בטלית, ובשעת הקבורה מסירין הטלית ומחזירין אותה לבית. ובקהלות אחרות, נהגו להלבישו בטלית מתחת לתכריכין. ויש שנהגו להלבישו בטלית בלי ציציות. [נתיבי עם סימן שנב]. וגם מי שהוא סומא ולא יכל להתעטף בציצית כל ימי חייו, יש לקוברו עם טלית של מצוה כשאר מתים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מז סעיף ב עמוד תשיח]

סימן מח - למול תינוק קודם קבורה

[שייך לשלחן ערוך סימן שנג]

א

תינוק שמת קודם שקוברים אותו מוהלין אותו על קברו בלא ברכה, וקורין לו שם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מח סעיף א עמוד תשכב]

ב

אין מוציאין מת במטה אלא אם כן היה ראשו ורובו קיים. ואם לאו מניחין אותו בארון סגור. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מח סעיף ב עמוד תשכב]

ג

יש אומרים שאם הנפטר היה כבן שש או שבע, אין צריך להתפלל בבית הנפטר, ואין אומרים עליו צידוק הדין עד שיהיה בר מצוה. וכיום מנהגינו שמתפללים בבית הנפטר גם באופן כזה. וקטן בן שלשים יום ומעלה, מעיקר הדין אין צריך לומר צידוק הדין ולא השכבה ולא קדיש, אך אם רוצים לומר קדיש בודאי שרשאים לומר. [ילקו"י אבלות עמוד תשכג. ועיין בשו"ת עטרת פז ח"א כרך ב' יו"ד סי' א' בהערה, שהביא כן בשם מרן אאמו"ר שליט"א].

סימן מט - האומר אל תקברוני

[שייך לשלחן ערוך סימן שמח]

א

האומר אל תקברוני מנכסי, אין שומעין לו, אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחו. וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו. ואפילו האבן שנותנין על הקבר [מצבה]. והוא שירשו ממון מאביהם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מט סעיף א עמוד תשכג]

ב

מי שציוה קודם מותו למסור את גופו למדע אחר פטירתו, יש אומרים שאין להתאבל עליו כלל, [ורק יאמרו אחריו קדיש]. ויש אומרים שמתאבלים עליו, דאף שעשה מעשה חמור מאד, אינו בכלל מאבד עצמו לדעת שאין מתאבלים עליו. וכן עיקר. וכיום שיש אפיקורסים שאינם מאמינים בתחיית המתים, ומצווים למסור את גופותיהם לאחר מיתתם למחקר רפואי, אין צריך להשתדל להביאם לקבר ישראל. וכשנמסרים לקבורה לידי החברא קדישא, יקברום ליד הגדר רחוק מקברי ישראל. ומיהו אם פורש מדרכי הצבור, מצוה להתאמץ להביאו לקבר ישראל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מט סעיף ב עמוד תשכג]

סימן נ' - דיני המצבה

[שייך לשלחן ערוך סימן שעה]

א

יש נוהגים לעשות את המצבה רק לקראת יום השלשים לפטירה, ויש שנהגו שמניחים את המצבה כבר ביום השבעה לפטירתו. וזה המנהג הנכון יותר, שלא לאחר את עשיית המצבה אחר יום השביעי. אך אם לא הספיקו לעשות מצבה עד היום השביעי, יש להניח אבן על הקבר, למראשותיו של הנפטר. [ילקו"י על הלכות אבלות ח"ז מהדורת תשמ"ט עמוד צ'. ובמהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף א עמוד תשכה]

ב

אותם המפזרים מעותיהם בהון רב בעבור בניית מצבה מיוחדת, עדיף יותר שישקיעו את כספם עבור צדקה לעניים וללומדי תורה, מאשר ישקיעו זאת על המצבה. [שם סי' נ]

ג

אין לכתוב שבחים גדולים על הנפטר אם באמת לא היו בו שבחים אלה, ובפרט על המצבה של הנפטר, שהדבר מזיק לנפטר, ומעורר עליו קטרוג, ובשמים תובעים אותו על זה. ולכן לא יכתבו על המצבה תוארים כמו הישר באדם, הצדיק והחסיד, וכדומה, שבחים שבאמת לא היו בו. אלא יש לצמצם ככל האפשר את כתיבת התוארים על המצבה. ואם הנפטר סבל יסורים לפני מותו, טוב לכתוב על המצבה שהיה מדוכה ביסורים, שזו היא זכות גדולה לנפטר, ואשרי מי שיסורין באים עליו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צא, ובמהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף ג עמוד תשכו]

ד

מי שציוה את בניו שלאחר מותו יכתבו על המצבה דברים בזויים עליו, אין הבנים רשאים לקיים את צוואתו זו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף ד עמוד תשכו]

ה

אם הבן מחליף את מצבת אביו, אסור לו למעט בשבחים שהיו במצבה הראשונה, משום כיבוד אב. ומכל מקום מן הראוי שמעיקרא לא יכתבו על המצבה תוארים מוגזמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף ה עמוד תשכז. ילקו"י על הל' כיבוד אב ואם פרק יג]

ו

הדבר ברור שאין ראוי לכתוב על המצבה את התאריך הלועזי של יום פטירת הנפטר, אף שמעיקר הדין אין בזה איסור, ויכתבו רק את התאריך העברי לבריאת העולם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צא, ובמהדורת תשס"ד סימן נ' ס"ו עמוד תשכז. יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' ט]

ז

אם עברו וכתבו על המצבה את התאריך לועזי, ראוי להסיר את המצבה מעל הקבר, או לכל הפחות לטוח אותה בטיט ובמלט הנדבק מאד, לבל יפול ממנה, ולכתוב על זה התאריך העברי בלבד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צג, ובתשס"ד סי' נ' ס"ז עמוד תשכט]

ח

יש לכתוב על המצבה בכתב עברי [לשון הקודש], ולא בלועזית, ואין לשנות ממסורת ישראל לכתוב אם שם הנפטר וכו' בכתב לועזי, כמו אנגלית וכדומה. [ילקו"י אבלות עמ' תשכט]

ט

אלמנה שנישאת בשנית, ולאחר פטירתה מבקשים בניה לכתוב על המצבה גם את שם משפחתו של בעלה הראשון, והבעל השני מתנגד לכך, אין ביד הבעל השני לעכב, והרשות ביד הבנים לחקוק המצבה עם הזכרת שם אביהם, ואף רשאים לקוברה אצל בעלה הראשון. ורשאים לכתוב על המצבה מרת פלונית אשת פלוני, "לשעבר אשת פלוני", ואין בעלה השני יכול לעכב מלכתוב כן על המצבה שלה, כי בתחיית המתים חוזרת היא לבעלה הראשון, כדאיתא בזוהר (בראשית דף כא ע"ב). [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צג, ובמהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף ט עמוד תשל. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן מז אות ג]

י

אין לקבוע על המצבה את תמונת המנוח, שאסור לשנות ממסורת ומנהגי ישראל, בין צורה בולטת בין שוקעת, ועל הרבנים המקומיים לחגור בעוז ותעצומות למנוע דבר זה, ובפרט לפי מה שכתבו הפוסקים ששינוי מן המנהג שעושים למתים יש בו חשש סכנה לחיים ח"ו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד צד. ובמהדורת תשס"ד סימן נ' סעיף י עמוד תשל. יביע אומר חלק ג' חיו"ד סי' כד אות י', וח"ז חיו"ד סי' לב]

יא

מצבה שעל הקבר שהוחלפה על ידי משפחת הנפטר במצבה אחרת נאה הימנה, מותר לתת את המצבה הקודמת על קבר של מת אחר, ולטוח אותה בטיט, ולכתוב על המצבה את שם הנפטר השני. וטוב להחמיר שלא יהנו מן המצבה אלא יתנוה לצורך מת עני שאין לו קרובים הדואגים לעשות לו מצבה. ובזה אין חשש כלל. [שם סעיף יא. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' לג]

סימן נא - איסור הנאה מקבר, מהמצבה, וכיוצא בזה

[שייך לשלחן ערוך סימן שסד]

א

ארון של מת שהובא מחוץ לארץ לארץ ישראל, ונקבר המת בקרקע בלי הארון, וכמנהג ארץ ישראל, (וכמ"ש הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי סימן רסט), הרוצה להקל וליהנות מהארון הזה יש לו על מה שיסמוך, ובפרט כשיש הפסד מרובה, ומכל מקום יש לברר עד כמה שאפשר, היאך היתה דעת השולחים את הארון הזה, ואם יתברר שהיתה דעתם על מנת לקוברו עמו אין להקל, ויש לאסור הארון בהנאה כדין תשמישי המת. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תשלב]

ב

טסין של כסף עתיק, או חפצי כסף או זהב וכדומה, שנמצאו בחפירות בקברות של גויים, ויש ספק אם הזמינום במיוחד לשם המת, או שמא רק נתנום עליו אחר מותו, מותר להסתחר בחפצי כסף וזהב אלו, ואינם אסורים בהנאה. [ילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תשלג. יביע אומר חלק א' חיו"ד סימן כד, ובחלק י' חיו"ד סימן נח דף שפב ושפג. ושם דן אודות הארכיאולוגים שחופרים בקברות בבל הישנה, ומוצאים שם דברי עתיקות מכסף וזהב שהיו תפורים בתכריכי המתים שלהם, ודעת המהרשד"ם, שאין איסור בתשמישי המת אלא מדרבנן, אבל אין האמת כן, שגם תשמישי המת אסורים מן התורה, כמו המת עצמו, וכמו שמבואר ברש"י והר"ן (סנהדרין מז:). ומ"מ בנ"ד יש להתיר מטעם ס"ס, דשמא אין איסור הנאה במת גוי, ושמא אין הממצאים הללו מתכריכי המת, ואף שהספק השני אינו שקול, חזי לאצטרופי לספק הראשון שהוא שקול, והו"ל רובא להיתרא].

ג

מעיקר הדין מותר לישב על הקבר או להלך עליו, ומכל מקום נכון להחמיר בזה משום לועג לרש חרף עושהו. [ב"י בבדק הבית סי' שסד, בשם תשו' הרשב"א, שנהגו להקל לישב על המצבה. ומה שכתבנו בילקו"י אבלות תשס"ד עמוד תשלג, הוא בדרך חומרא, וכנהוג לחוש להחולקים. וע"ש בפתחי תשובה סק"ב. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' לג סק"א, וסי' לד סק"ב. וח"א יו"ד סי' כד סק"ז]

ד

קבר שפינו ממנו את עצמות הנפטר, יש אומרים שאין לקבור שם נפטר אחר, אלא אם כן יסתרו הבנין של הצדדים. ולדינא נראה, שאם אין הנאה לקרובי הנפטר, שמשלמים לחברא קדישא דמי הקבר, והמת נתפנה משם בהיתר, יש להתיר לקבור שם את הנפטר. ועל החברא קדישא להשתמש בדמים אלו לתיקון שאר הקברים ולא לצרכים אחרים. [ילקו"י שם סי' נא ס"ד, מהדורת תשס"ד עמוד תשלד. שו"ת יביע אומר חלק ז' חיו"ד סי' לג אות ב].

ה
עצים שניטעו ליד קברי "קדושי" המוסלמים, אין בהם דין של אשרה כלל, ואין כל חשש של איסור הנאה מעצים אלו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נא סעיף ה, עמוד תשלד]

סימן נב - איסור פינוי המת

[שייך לשלחן ערוך סימן שסג]

א
אסור לפנות את המת למקום אחר, בכדי שיוכלו הבנים לילך על קברו לפעמים. אולם אשה שנפטרה וקברוה שלא ליד בעלה, ובני משפחתה רוצים להעביר את קבר בעלה לידה, מפני שעל ידי כן יהיה קל להם לבוא ולבקר על קבריהם, מותר לעשות כן, שיש לו נחת רוח בזה. ובפרט אם ביקשה בפירוש לפני מיתתה שיעבירו את קבר בעלה לידה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רפו, ובמהדו' תשס"ד סימן נב סעיף א עמוד תשלה]

ב
וכן אשה שקנתה קבר ליד בעלה המנוח, ובטעות שכחו וקברו אותה במקום אחר, מותר להחזירה ולקוברה על יד קבר בעלה, אך יזהרו מאד לנהוג בכובד ראש בעת הפינוי, ולאחר בקשת המחילה. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת שנת תשמ"ט עמוד רפז, ובמהדורת תשס"ד סימן נב סעיף ב' עמוד תשלה. יביע אומר ח"י סי' מז עמ' רצז]

ג
מי שנפטר בחוץ לארץ, מצוה רבה להעלותו לקבורה בארץ ישראל, משום שנאמר "וכפר אדמתו עמו". וכן עיקר לדינא בכל אופן, ואין חוששין לחומרת הזוה"ק בזה, אם לא שהיתה צוואה מפורשת מצדו שלא להעלותו לארץ, שאז יש לקיים דברי הצוואה. [ילקו"י הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רפח, ובמהדורת תשס"ד עמ' תשלה. יבי"א ח"ו חיו"ד ר"ס לא]

ד
גם צדיקים שנפטרו ונקברו בחוצה לארץ, מצוה רבה לפנות את עצמותיהם מקברם, ולהעלותם לארץ ישראל, על מנת לקוברם במרומי הר הזיתים שבירושלים. וברור שיש לעשות זאת רק על ידי אנשים יראי שמים, ובדחילו ורחימו בקדושה ובטהרה, ואחר בקשת ושאילת מחילה מעצמותיהם הקדושים. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו"י אבלות סי' נב ס"ד, מהדורת תשמ"ט עמ' רפח, ובמהדורת תשס"ד עמוד תשלז. יחוה דעת ח"ד סימן נז].

ה
מצוה רבה לטפל בהעלאת עצמותיו של אדם רודף צדקה וחסד, ומחזיק ביישוב ארץ ישראל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רפט, ובמהדורת תשס"ד סימן נב סעיף ה, עמוד תשלח]

ו

מצוה גדולה על הבן להשתדל מאד להביא את הוריו שנפטרו בחוץ לארץ, לקבורה בארץ ישראל, שכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור המזבח, שנאמר, וכפר אדמתו עמו. ואין צריך להמתין זמן מה כדי להביאו לארץ ישראל, אלא נכון לעשות כן מיד ולהזדרז בזה. ואפילו שעל ידי כך ימנע מלהשתטח על קברם, עקב היותו מתגורר בחוץ לארץ, אף על פי כן יקברם בארץ, שזו זכות ומעלה גדולה לנפטרים. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' נב ס"ו]

ז

תייר שהגיע לביקור בארץ, ונפטר בהיותו בארץ ונקבר בה, ובני משפחתו מחוץ לארץ מבקשים להעבירו לקבר המשפחה בחוץ לארץ, ששם קבורים כל בני המשפחה, אין להתיר להם לפנות את הנפטר מקברו אשר זכה להקבר בארץ ישראל, ואף אם גילה דעתו בחייו וביקש לקוברו בחוץ לארץ, ויש להסביר הדברים לבני המשפחה שהם מרי נפש, ולדבר על לבם כי מאת ה' היתה זאת לטובתו ולהנאתו, ויש זכות לנפטר שזכה להקבר בארץ ישראל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רצ, ובמהדורת תשס"ד סימן נב סעיף ז, עמוד תשלט. יביע אומר ח"ו יו"ד סי' לא. ושם באות ג' בענין מצוה לקיים דברי המת אם זה רק בעניני ממון]

ח

אולם אשה שהגיעה לארץ לביקור, ונפטרה ונקברה כאן, ואחר איזה זמן בעלה מבקש להעלות את גופתה לקבורה בחוץ לארץ, על יד קבר אחיה הקבור שם, ושכך ביקשה המנוחה בצוואתה, וגם הבעל קנה כבר אחוזת קבר ליד אחיה בחו"ל, גם בשבילו לאחר אריכות ימים, כיון שהיתה צוואה מפורשת לכך, יש להתיר להעביר את גופתה לחוץ לארץ, להקבר על יד אחיה, ובעתיד אצל בעלה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' נב סעיף ח, עמ' תשמ]

ט

אסור לפתוח קבר של מת, אף בלי לטלטל המת כלל, משום חרדת הדין שיש למת, אמנם לצורך עיגון, כגון שאחרי שנקבר ולא נודע בדיוק זהותו, טוענת אשתו שיש לו סימן במקום פלוני, ורוצים לפתוח הקבר בכדי להעיד ולשחררה מכבלי העיגון, אפשר לפתוח הקבר. ובפרט שיש בכהאי גוונא ענין של "לשבת יצרה", ויהא נחת רוח לנפטר, ויש חולקים. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' רצא, ובמהדו' תשס"ד עמו' תשמ. יבי"א ח"ג יו"ד סי' כג אות כז]

י

מי שנקבר בבית קברות בארץ, ובעת ההלויה אמרה אמו: "עוד נעביר אותך מכאן לבית קברות פלוני". ויש עדים שאכן אמרה כן, מותר להעבירו לבית הקברות שהזכירה אמו,

באופן שיש צער ועגמת נפש מרובה למשפחה אם לא יעבירוהו למקום שאמו ביקשה. ובפרט שהפינוי הוא לקוברו אצל אחיו, ואמרו בירושלמי שערב לאדם להיות נינוח אצל אבותיו, וכתבו האחרונים דלאו דוקא אבותיו, אלא גם אצל קרוביו. [ומעשה שהיה ביהודי שנהרג בהפגזת האויב בשנת תשכ"ח, ונקבר בהר המנוחות בירושלים, ואמו טוענת שאמרה בעת הקבורה שיעבירו אותו לקבר בהר הרצל, מותר לפנותו על מנת לקוברו בהר הרצל על יד אחיו שנקבר שם, כיון שהיה תנאי בעת הקבורה לפנותו משם]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רצב, ובמהדורת תשס"ד עמוד תשמב. ושו"ת יביע אומר ח"ז סי' לז. ושם אות ב', אם יש נאמנות לאמו של הנפטר שאמרה כן בשעת הקבורה. ושם דן בענין עד אחד שנאמן באיסורין, אם נאמן באיסורין היכא דאתחזק איסורא, ואם יש לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן. ושם אות ג' בענין חרדת הדין אם שייכת אחר י"ב חודש. ע"ש]

יא

בית קברות יהודי, שבו קבורים ג' יהודים, הנמצא בשטח המועבר לידי שלטון הערבים, [כפי שאירע כן בהחזרת שטח ימית למצרים], מצוה לפנות את עצמות המתים להביאם לקבר ישראל, לבית קברות יהודי השמור מכל פגע, שזהו כבודם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רצד, ובמהדורת תשס"ד עמוד תשמד]

יב

במקום ששלטון הגויים דורש לפנות את הקברות מבית הקברות, יש להקפיד בעת פינוי הקברות, שלא לערב עצמות הנפטרים ביחד. ומותר להעסיק פועלים גויים בחפירת והריסת הקברים בלבד. וקרובי הנפטרים צריכים לקרוע בגדיהם אם יודעים את יום פינוי העצמות, ונוהגים בו יום אבלות. ומותר לעשות חפירה גדולה שתשמש לקבר גדול, באופן שכל מת בארון נפרד. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' רצה, ובמהדו' תשס"ד סי' נב עמו' תשמד]

יג

מקום שנמצאים שני קברים ליד דרך ראשית, ועובדים וחורשים שם ערבים, באופן שנגרם חילול כבוד המתים, יש להתיר להעבירם לבית קברות שמור. [ילקו"י שם סי' נב סי"ג]

יד

בית קברות שבחוץ לארץ, שהולך ומתמלא, ואין לבני הקהלה מקום לקבור את מתיהם, ורוצים בני הקהלה לפנות את כל הקברות ולהעלות את העצמות לארץ ישראל, יש להורות להם שלפי דין תורה אין כל היתר לפנות בית קברות שלם, ואפילו להעביר את העצמות לארץ ישראל, ועל הקהלות הקדושות בכל אתר ואתר להתנגד לפינוי בית הקברות בכל תוקף. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נב סעיף יד, עמוד תשמו]

טו

אסור בכל תוקף לפנות עצמות מתים מקברם לצורך מחקרים כל שהם, ואף במקרה שמותר להעביר עצמות המתים מקברם אסור לטלטלם לבדיקות, מפני שזה פוגע בכבוד המתים, אלא יש לקוברם מיד בכבוד הראוי, ואף עצמות שכבר הוצאו והם מוחזקים ללא קבורה, חייבים להביאם מיד לקבורה. וחיטוט הקברים מהווה פגיעה חמורה בשלום המתים והחיים, כמבואר במסכת יבמות (סג:) ופוגע קשות בעם ישראל. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רצו, ובמהדורת תשס"ד סימן נב סט"ו עמוד תשמז]

טז

קבר שאינו משתמר, שיש לחוש שיכנסו בו מים, מצוה לפנות את המת מקברו, מפני שהוא צער ובזיון למת. ולכן מת שנקבר בשיפולי ההר, ומים נכנסים לתוך הקבר מותר לפנות את המת למקום אחר, כיון שאין המת משתמר שם. ובפרט לפי מה שכתבו מרן השלחן ערוך והאחרונים, שאין פינוי המת אסור אלא מדרבנן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רצז, ובמהדורת תשס"ד סי' נב עמ' תשמז. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ז חיו"ד סי' לה. ושם בהערה במה שאמרו חז"ל (שבת יג:) קשה רימה למת כמחט בבשר החי]

יז

מי שציוה בעת פטירתו שישאוהו לקוברו בעיר אחרת אצל קברות אבותיו, וכשמת אירע להם אונס והוצרכו לקוברו לפי שעה בבית קברות אחר, ולאחר זמן רוצים להעבירו לקוברו עם אבותיו, אך מאחר וחוששים מפני הריח רוצים לתת על גופו סיד למהר עיכול הבשר, כדי שיוכלו לשאתו, כתב הרשב"א, שמותר לעשות כן, שאין המת מרגיש בצער עיכול הבשר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נב סי"ז עמ' תשמז. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' לה דף רפג]

יח

אודות השערוריה שנעשתה בעוה"ר בעת העלייה מתימן, ונציגי השלטונות דאז היו לוקחים תינוקות מחיק הוריהם לבית החולים כשהיו חולים קצת, ואחר איזה ימים היו אומרים להם שמתו ונקברו, והראו להם מקום קבורה, אבל האמת המרה היתה שהיו לוקחים אותם לאימוץ אצל חשוכי בנים בארץ ובחו"ל, והיו משקרים על ההורים לומר שבניהם מתו, אך מקומות הקבורה היו ריקים, ולאחר שנים השלטונות הקימו ועדה לבדיקת הדבר ונדרשו לפתוח את הקברים, לראות אם הם ריקים, לצורך גדול כזה לברור הדברים ולהוקיע בשער בת רבים עושי רשע גדול כזה, אנשי דמים ומרמה, ואולי נזכה לבער הרע מקרב ישראל, יש להתיר לפתוח הקברים, וכמ"ש בכיו"ב בערוך השלחן (יו"ד סי' שסג) שכל שהוא לצורך מצוה, או אפילו הפסד ממון וכיו"ב, אין חשש בפתיחת

הקבר לראות מה שצריך. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי נב סעיף יח. יביע אומר ח"ט חלק יו"ד סימן לו עמוד שלו].

סימן נג - איסור הנאה במת

[שייך לשלחן ערוך סימן שמט]

א

מת אסור בהנאה, וכן תכריכיו אסורים בהנאה. ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו, אבל בהזמנה לבד אפילו עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו, דהזמנה לאו מילתא היא. וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך בתחלה עדיין לא נאסרו. [ילקו"י אבלות סי' נג עמוד תשמט]

ב

ניתוח פלסטי אשר חדשו הרופאים בזמן הזה להוציא קרום עין של מת, ולהרכיבו בעין של סומא, ועל ידי זה רואה כאחד האדם, מותר לסומא בשתי עיניו להתרפאות בזה, מבלי לדעת מהיכן השיגו הרופאים את קרומי עיני המת, אשר עומדים להרכיבם בעיניו, אם ממת ישראל או ממת גוי, ואפילו בעיר שרובה ישראל. ומכל שכן במקום שמצויים שם רוב גויים, שיש לתלות שקרומי העין הם ממתי עכו"ם, אולם רופא דתי שעומד ושואל אם מותר לו להסיר קרומי העין של המת לצורך הניתוח הפלסטי הנ"ל, אין לנו להורות לו היתר כלל, ורק אם המת ציוה על כך מחיים להרשות לרופאים לעשות דבר זה, אז יש מקום לסמוך על המתירים בזה בשעת דחק גדול, באופן שקשה מאד להשיג זאת ממתי עכו"ם, אבל אם אפשר לעשות כן מקרומי עיני מתי עכו"ם, אין להתיר כלל להשתמש בקרומי עיני ישראל. [ילקו"י אבלות שם סימן נג ס"ב, עמוד תשמט. יביע אומר ח"ג חיו"ד סימן כ-כג]

ג

כבר צווחו רבנן בתראי על רופאי אליל המנתחים ומבתרים גויות המתים להתלמד בהם, ומנוולים את המת באופן מחפיר, ובפרט שפעמים רבות לוקחים ממנו אברים וחלקי אברים למשמרת להם, ובכגון זה צריך להודיע שאסור לכהן להטמא על קרובים שנותחו לאחר המות. שאין לכהן להיטמאות לשבעה קרוביו אלא אם כן הם שלמים בגופם, אבל אם ניתחו אותם, או שנחתך להם רגל וכדומה, ואין קוברים אותם בשלימותם, אסור לכהנים להיטאות לקרוביהם אלה. [ילקו"י תשס"ד סי' נג ס"ג עמוד תשנב. יבי"א ח"ג דף קפז:]

ד

גם אפר השרופים אסור בהנאה מעיקר הדין, ולכן צריך לקבור אפר זה, כדי שלא יבואו ליהנות ממנו. ומכל מקום אין מצות קבורה חלה על האפר. ולכן אין לקבור את אפר המת שנשרף בתוך בית הקברות הכללי, מקום שוכני עפר, מכיון שאין על זה מצות

קבורה כלל. ומכל שכן שאסור לתת האפר בתוך קבר אחר, שיש בזה חרדת הדין למתים, ואפילו בקבר אשתו לא יתנו האפר כלל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נג ס"ד עמוד תשנב. וסי' מה עמ' תשטו. יבי"א ח"ג דף קפה. יו"ד סי' כב אות כב].

ה

קוצב לב המושתל בלבו של אדם, מותר להוציאו מגוף המת כדי להשתמש בו לחולה לב אחר וכן פסקו כמה מגדולי דורינו. [ילקו"י ח"ז אבלות מהדורת תשמ"ט, עמוד רעו. ובילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סימן נג סעיף ה עמוד תשנג. יביע אומר ח"י חיו"ד סי' נ' עמוד שא].

ו

ארכיאולוגים שחופרים בבית הקברות הנכרי של בבל הישנה, ומוצאים שם חפצי זהב ישנים, וטסי זהב מנוקבים שהיו תפורים עם התכריכין. וסוחרי עתיקות קונים מהם ומסתחרים בהם. וכנראה שדרכם היה לתפור את החפצים הללו בתכריכי המתים שלהם. וברוב השנים בלו התכריכין ונעשו לעפר, ויהודי אחד שהוא סוחר עתיקות רוצה להסתחר בחפצי זהב אלו שנמצאו בתוך הקברים, יש מי שכתב להקל בזה, כשיש ספק אם החפצים הנ"ל הוטמנו על ידי אדם. והמיקל יש לו על מה לסמוך. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן נג ס"ו]

ז

אין להחמיר להמנע מלהשתמש בנעליים או בסנדלים של מת, ואין צורך לאבדם ולהשחיתם. אולם יש להחמיר בנעלים שהיה לבוש בהם בשעת מותו, אבל בנעליים שלא היו ברגלו בשעה שמת, מותר להשתמש בהם. ומכל שכן נעלים חדשות שעדיין לא הספיק ללבשם בחייו, ועל כל פנים אם לבו נוקפו וחושש מזה, יתן אותם לעניים ויודיעם על כך. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רעו, ובמהדו' תשס"ד סי' נג ס"ז עמו' תשסא. יבי"א ח"ג יו"ד סי' ה]

ח

הבגדים של הנפטר מותר להעבירם לאחרים וללובשם ואין בזה כל חשש וגם הבגדים שהיה לבוש בהם בעת שנפטר אין כל חשש ללובשם אחר כך. [ילקו"י תשס"ד עמוד תשסא]

ט

תפילין של הנפטר מותר להעבירם לאחר ולהניחן בלי כל חשש. [ילקו"י שם סי' נג סע' ט]

סימן נד - הנהגות החברה קדישא

א

מי שהרג את הנפש בשוגג, וחזר בתשובה שלימה, מותר למנותו עם חבר הרוחצים של החברא קדישא, שמאחר והוברר הדבר שלא במרד ומעל עשה כן, יש להקל. [ילקו"י אבלות סימן ד סעיף א'. מהדורת תשס"ד עמוד תשסב. יביע אומר חלק י' חיו"ד סימן מז עמוד רצז].

ב

חברא קדישא שרוצים ללבוש שחורים בתלבושת אחידה בעת ההלוייה, כדרך המחפשים חדשות, אין מעשיהם רצויים, להנהיג חדשות בעניני סדר הלוית המת, שיש קפידא וסכנה בשינוי המנהגים בזה. ואף שאין בזה איסור, לאו מהתורה של "ובחוקותיהם לא תלכו", מפני שעיקר כוונתם להראות סימני אבלות, ואין בזה פריצות וכדומה, מכל מקום לא נכון לשנות במנהגי חברא קדישא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רפד, ובמהדורת תשס"ד סימן נד סעיף ב, עמוד תשסג. וביביע אומר חלק ג' חלק יורה דעה סימן כה]

ג

יש מקומות שנהגו שחזן החברא קדישא מברך בבית הקברות בכל הלוויה ברכת "אשר יצר אתכם בדין", כדי לפטור את המשתתפים בהלויה, ויש לקיים המנהג. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רפה, ובמהדורת תשס"ד סי' נד סעיף ג עמוד תשסג. יבי"א ח"ה סי' ל']

ד

בית קברות שנקברו שם כמה מתים, והחברא קדישא שכחו ולא עשו הקפות לקדש את בית הקברות כנהוג, נראה שיעשו עתה הקפות עם מזמורי תהלים, ואנא בכח, ופטום הקטורת, כנהוג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רפו, ובמהדו' תשס"ד סי' נד סעיף ד, עמוד תשסה]

סימן נה - דין ציצית בבית הקברות

א

מותר להכנס לבית הקברות בטלית קטן שלובש תחת בגדיו, שלא אסרו בזה אלא כשלובשו על בגדיו ונראה לעין. ולכן הנוהגים להוציא את ציציותיהם מחוץ לבגדיהם, עליהם להכניסם בבגדיהם כשהם מגיעים לבית הקברות, [ד' אמות סמוך לקברות]. וכל שכן שיש להזהר שלא יהיו הציציות נגררים על הקברות משום לועג לרש, שנראה כלועג למתים שאינם יכולים לקיים מצות ציצית. וההולך בבית קברות במקום שאין שם קברות, והוא רחוק ד' אמות מהקברים, יש אומרים שאין צריך לכסות הציציות. ויש אומרים שיש לחוש שיתקרב תוך ד' אמות, ולכן גם באופן כזה צריך לכסות הציציות. ואם יש גדר או מחיצה לבית הקברות, מותר לילך עם ציציות בחוץ, כשהוא הולך סמוך למחיצה מבחוץ. [ילקו"י אבלות סימן נה סעיף א, עמוד תשסה. ילקו"י על הלכות ציצית מהדורת תשס"ד סי' כג]

ב

יש נוהגים לקשור שני הציציות שבשני הכנפות זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות, ולא הועילו כלום בתקנתן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נה סעיף ב, עמוד תשסו]

ג

הנכנס תוך ד' אמות של מת, או של קבר, דינו כנכנס לבית הקברות. ויש אומרים שאפילו בקבר של קטן ושל אשה יש להחמיר. ויש חולקים ואומרים דבקבר של קטן ושל אשה אין צריך להחמיר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נה סעיף ג, עמוד תשסז]

ד

במקום שנוהגים להסיר הציציות מהטלית של המת בבית, אם הכתפים [אותם שנושאים את המת] לובשים ציצית, איכא למיחש בהו משום לועג לרש. [ילקו"י שם סי' נה ס"ד עמו' תשסח]

ה

כבר נתבאר לעיל שהמנהג כיום בעיה"ק ירושלים לשאת את הנפטר בלוייה עטוף בטלית, אך אין קוברים אותו עם הטלית, אלא מסירים הטלית קודם הקבורה. ונקבר עם התכריכין בלבד. וראוי לכל המקומות בארץ ובעולם לאמץ בהסכמה את כל מנהגי ירושלים, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. [ילקו"י אבלות סי' נה ס"ה, וע"ע בעמוד תשיח]

ו

אסור לקחת ספר תורה בזרועו בבית הקברות, אפילו שהוא במטפחת ואינו קורא בו, ויש אומרים שכל האיסור שלא יהלך עם ספר תורה ויקרא בספר, והיינו משום לועג לרש, אבל עצם האחיזה בלחוד אין בה לועג לרש. ויש מחמירים גם בעצם הכניסה לבית הקברות עם ספר תורה בזרועו. והעיקר שיש להחמיר בדבר. [ילקו"י אבלות סימן נה סעיף ו]

ז

אם לומד משניות או קורא תהלים לעילוי נשמת הנפטר, אין בזה משום לועג לרש, שהרי עושים זאת לכבודו. ולכן מותר לערוך הספד בסמוך לקבר, אף שאומרים שם דברי תורה. וכן מנהגינו לומר צידוק הדין וקדיש ליד הקבר ממש. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' נה ס"ז].

ח

מותר להתפלל במערת המכפלה, וכן בקבר רשב"י במירון, וכדומה, באופן שהם קבורים עמוק הרבה. [שם. ועוד שם לענין תפלה על שאר קברות הצדיקים, וביטול תורה. יחוה דעת חלק סימן לה עמוד קסה, ועמוד רסג, וחלק ו' סימן ה' עמוד כה].

סימן נו - דין המאבד עצמו לדעת

א

המאבד עצמו לדעת אף אם עשה כן מתוך צרות רבות ורעות מאד, אין מתאבלים עליו, ולא קורעים עליו, מפני שאין לו חלק לעולם הבא. [יביע אומר חלק י' דף שסה טור ב]. ויש אומרים שכל זה דוקא לאחר התראה שהודיעוהו חומר האיסור, ובכל זאת טרף נפשו בכפו. אבל אם לא התרו בו ולא הודיעוהו חומר האיסור, מתאבלים וקורעים עליו. ועל כל פנים אם לאחר ששלח יד בנפשו עשה תשובה, והתודה מתוך דעה צלולה, והתחרט על צעדו הנמהר, ומה גם אם ביקש להצילו מרדת שחת, אין למנוע ממנו שום דבר, שאין לך דבר העומד בפני התשובה. ומכל מקום לא יברכו ברכת דיין האמת בשם ומלכות, כי כאן טרף נפשו בכפו נגד רצונו, ורצון יראיו, ולא שייך לומר דיין האמת. ומכל מקום הרוצה לברך יש לו על מה שיסמוך, שאין הברכה על הקריעה והאבלות. ואפילו אם איבד עצמו לדעת באופן שאין מתאבלים עליו. ואם המאבד עצמו לדעת הוא חפשי לגמרי וכופר בדעותיו, יש להתנהג עמו בכל חומר הדין שלא להתאבל עליו, ואם הם כהנים אסור להם להטמא למת זה מקרוביהם. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד שא, ובמהדורת תשס"ד סי' נו סעיף א, עמוד תשעג. יבי"א ח"ב סימן כד, וח"ו יו"ד סי' לו, וח"ז סי' מג אות ב'. וח"י חיו"ד דף שסה טור א]

ב

מי שאיבד עצמו לדעת מצוה על בניו לומר אחריו קדיש, ולעשות הלימודים בליל השבעה והשלשים, וביום פקודת השנה, לעילוי נשמתו, כמו שנוהגים לעשות לשאר נפטרים. ואדרבה יש תועלת מרובה באמירת הקדיש והצדקות שעושים לעילוי נשמת המאבד עצמו לדעת, שטרף נפשו בכפו, שיוכל ליהנות ביתר שאת מאוצרות הצדקה הגנוזים לאותן שלא זכו. וכן יש תועלת באמירת ההפטרה בציבור, ובאמירת ההשכבה ותפילה לעילוי נשמתו, והוא רחום יכפר עון. והוא הדין בכל זה למי שהיה אביו רשע, שיש לו להתאמץ ולהתפלל עליו אחר מותו, וברא מזכה אבא. [ילקו"י אבלות סימן נו סעיף ב]

ג

הדבר ברור שאין בעל תשובה רשאי לאבד עצמו לדעת, כדי לכפר על עונותיו הרבים, שהוא איסור חמור מאד, ומכל מקום אם עבר ועשה כן, ונתכוין במה שהתאבד לכפר על עוונותיו הרבים, אף שבודאי עשה שלא כהוגן, מתאבלים עליו, כיון שסוף סוף לבו היה לשמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נו ס"ג עמ' תשעז. יבי"א ח"ב דף קצג. וח"ו יו"ד סי' לו סק"ג]

ד

מים שבשכונת המת של המאבד עצמו לדעת, אין צריך לשופכם, ומותר לשתותם. שאין איסור מים שבשכונת המת אלא במת מיתה טבעית ולא בהריגה. [שם סי' נו ס"ד].

סימן נז - דין אזהרת טומאת כהן

[שייך לשלחן ערוך סימן שסט]

א

אסור לכהן להכנס לבית הקברות, וכאשר הכהן משתתף בהלוייה של אחד מידידיו יזהר שלא יתקרב קרוב לד' אמות של הנפטר. וגם לא יהיה תחת אילן או תקרה, וכדו', שמאהילים עליו ועל הנפטר. ואמנם מצוה על הכהן להיטמאות לשבעה קרוביו שנפטרו, שהם אביו ואמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו, ואשתו. ולכן מותר לו להשתתף בהלוייה ולשאת את המטה. ודעת מרן השלחן ערוך שאין לכהן להטמאות לקרוביו אם נטמא גם למתים אחרים, וכגון שעובר דרך קברות אחרים, שטומאה דחויה אצל כהנים, ולא הותרה לגמרי. ויש חולקים, וכתב בארץ חיים, שמנהג ירושלים שהכהן נכנס לבית הקברות, ולבית ההלויות, למרות שיש שם מתים אחרים, וגם עובר דרך קברות אחרים. [ואמנם לא ראינו שנהגו כן בירושלים, ותמיד מזהירים לכהנים שלא להכנס לבית הקברות]. וכל זה בשעת ההלוייה, אבל אין לכהן להכנס לבית הקברות ביום השבעה ושלשים וכו'. [שם סי' נז ס"א].

ב

כהנים שנקברו בתוך בית הקברות, ולא עשו להם קברים בפני עצמם, אין בכך כלום, והיינו שאין צריך להעבירם לקבר סמוך לגדר. [ולענין להיטמאות להם ראה בסעיף הקודם]. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רפ, ובמהדורת תשס"ד סימן נז סעיף ב עמוד תשפא]

ג

אין לכהנים להטמאות לקרוביהם אלא אם נפטרו כשהם שלמים, אבל אם בעת הפטירה נחסר להם אבר, וכגון שנחתך הרגל בתאונה וכדומה, אין להם להטמאות לקרוביהם. ואמנם אשה שלפני שנים מפטירתה עשתה ניתוח והוציאו ממנה את הרחם, מותר לבניה הכהנים להטמאות לאמם. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' נז ס"ג עמו' תשפא. יבי"א ח"ג סי' כג אות כו]

ד

רכבת נוסעים הנוסעת מעיר לעיר, ובדרך נסיעתה עוברת על בית קברות, יש להקל לכהן לנסוע ברכבת לצורך פרנסתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נז סעיף ד, עמוד תשפא. יביע אומר חלק י' חלק יורה דעה סימן נב עמוד דש. ושם בא בארוכה בדין "אהל זרוק אי שמיה אהל"].

ה

אף על פי שיש להזהיר את הכהנים שלא יטמאו לקרובם שאיבד עצמו לדעת, מכל מקום אין לגזור בזה שגם לא יתאבלו עליו מחשש שילכו להטמא לו. ולכן באופן שמתאבלים על המאבד עצמו לדעת, גם הכהנים יתאבלו עליו. [ילקו"י שם סי' נז סעיף ה]

ו

אסור לכהנים לבקר אצל קברות צדיקים, במערת המכפלה או בקבר רחל, ומצוה להוכיח לכהנים החרדים לדבר ה' באמירה נעימה לבל יכניסו עצמם בספק איסור טומאה דאורייתא, ולחלל קדושת כהונתם, ואין לכהנים ליטמא לתלמידי חכמים גדולים בזמן הזה אף בקבורתם. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד סי' נז ס"ו עמוד תשפז. שו"ת יביע אומר חלק א' חלק יורה דעה ריש סימן י', וחלק ד' חיו"ד סי' לה סק"ז. ויחוה דעת חלק ד' סימן נח עמוד רפט]

ז

מותר לכהן ליטמא באהל של מת גוי, אבל לא במגע ובמשא, ומכל מקום נכון להזהר גם באהל מת גוי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נז ס"ז, עמוד תשפח. יביע אומר ח"א יו"ד ר"ס י']

ח

כהן הרוצה ללמוד בבית ספר רפואי, והדבר כרוך בטומאת מת על ידי ניתוחים וכל כיוצא בזה, אסור לו ללמוד באותו בית ספר רפואי, בהיות וכהן אסור לו להטמא למת, ואסור לו אף להכנס בחדר שיש שם מת, וגם אם המת גוי אסור לו לנגוע בו. [שם סי' נז ס"ח]

ט

כהן העובד בבית חולים כאח, שאסור לו להטמא למתים, אם עושה כן על פי ציווי הרופאים, אסור לו לישא כפיו, ולכתחלה לא יעלה לספר תורה לעליית כהן, אם לא יחזור בתשובה לקבל עליו לבל ישוב לכסלה. אלא שבס"ת אין חשש ברכה לבטלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נז סעיף ט, עמוד תשפח. יחוה דעת ח"ד סי' נח]

י

אשת כהן מעוברת וקרבו ימיה ללדת, מותרת להכנס לכתחלה באהל המת. [שם ס"ס נז]

סימן נח - שמועה קרובה ושמועה רחוקה

[שייך לשלחן ערוך סימן תב]

א

מי ששמע שמועה רחוקה על אב ואם, דהיינו ששמע על פטירתם אחר שעברו שלשים יום, אסור בתספורת כל שלשים יום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' שה, ובמהדורת תשס"ד סימן נח סעיף א, עמוד תשפט. יביע אומר ח"א חיו"ד סי' כה אות יד, ובדף רס. חיו"ד סי' כו אות ה]

ב

השומע שמועה רחוקה לאחר שלשים יום, צריך לשבת באבלות שעה אחת, אולם הדבר פשוט דלאו דוקא שעה אחת, אלא די בזמן מועט, כגון רבע שעה, או אפי' כמה רגעים לנהוג במעשה אבילות. [ילקו"י על הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד שה, ובמהדורת תשס"ד סי' נח ס"ב עמו' תשצ. יבי"א ח"ב יו"ד סי' כח]

ג

השומע שמועה רחוקה, דהיינו אחר שלשים יום, על אביו או אמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים יום לאבלו, מותר לו להסתפר בערב יום טוב לכבוד החג, ואף אם פגע הרגל מיד לאחר שמועה רחוקה, ונהג שעה אחת, הרי הוא כאילו פגע בו הרגל תוך שלשים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' שה, ובמהדורת תשס"ד סי' נח ס"ג, עמוד תשצא. יביע אומר ח"א חיו"ד סי' כו]

ד

מי ששמע שמועה ביום שלשים לקבורה, שהוא יום ל"א למיתה, נחשב כשמועה רחוקה, ולא כשמועה קרובה, שלענין שמועה רחוקה אנו מונין מיום המיתה ולא מיום הקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נח ס"ד עמוד תשצא. יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' מג אות ט]

ה

השומע שמועה קרובה בזמן בין השמשות, חשיב כיום הראשון לימי האבל, ואף על פי שעדיין לא ישב שבעה, ולא חלץ את מנעליו, אפילו הכי נחשב לו אותו יום כיום אחד משבעת ימי אבלות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נח ס"ה. עמ' תשצב. יבי"א ח"ח חיו"ד סי' לד]

ו

השומע שמועה שמת לו מת מאותם שצריך להתאבל עליהם, והיא שמועה קרובה, ועדיין יום, מונה מיום מחר, ואותו יום אינו עולה לו. [שלחן ערוך סימן תב סעיף י"א. וראה בכיו"ב ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' נח ס"ו, עמוד תשצג. יביע אומר ח"ה דף רצ: אהע"ז סי' ז' סק"ד]

ז

מי שבאה לו שמועה שמת קרובו, והדבר בספק אם היא שמועה רחוקה או קרובה, אין צריך להתאבל שבעה ושלשים, אלא די לו לשבת שעה אחת באבל, כדין שמועה רחוקה.

[ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נח סעיף ז עמוד תשצד. יביע אומר ח"ז חלק יורה דעה סימן מג אות ח]

ח

השומע שמועה, וספק אם היא שמועה קרובה או שמועה רחוקה, דהיינו לאחר שלשים יום, יש להקל שלא לקרוע, שהעיקר הוא שהקריעה היא מדרבנן. (ובספיקא אזלינן לקולא). אבל באביו ואמו קורע לעולם. [ילקו"י אבלות מהדו' תשס"ד עמ' תשצד. יביע אומר ח"א סי' כו הער' א']

ט

מי שבאה לו שמועה ספק רחוקה ספק קרובה וישב שעה אחת, [שהרי בספק שמועה קרובה הולכים לקולא כאילו היתה שמועה רחוקה], ואחר כמה ימים נודע לו שאז היתה שמועה קרובה בתוך שלושים, וכעת עברו שלושים יום, אין צריך לחזור ולהתאבל יותר. [שם סי' נח סעיף ט]

י

מי שמת לו מת בארצות הברית ובאה לו השמועה כאן בארץ ישראל בלילה שאחר שלשים, אבל בארצות הברית הוא עדיין יום ל', הכל לפי מקומו ושעתו, ומכיון שכאן עברו ל' יום הוה ליה שמועה רחוקה. ואם הנפטר מת כאן בארץ ישראל, וקרובו שמע על כך בארצות הברית, ושם עדיין הוא יום שלשים, וכאן ליל ל"א, נחשב כשמועה קרובה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד שט, ובמהדורת תשס"ד סימן נח סעיף י' עמוד תשצה]

יא

מי שהודיעו לו שמת קרובו שחייב לישב עליו שבעה, והאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינו מונה שבעה ושלשים אלא מיום שנודע לו, שיום שמועה קרובה כיום קבורה, ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשותו בליל השלשים, אם ידוע יום המיתה יעשו ביום המיתה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נח סעיף יא, עמוד תשצה, ועמוד תרעו]

יב

מי ששמע שמועה קרובה, דהיינו ששמע על פטירת קרובו בתוך ל' יום לפטירתו, שדינו כיום קבורה, אין לו להניח תפילין ביום שמועה קרובה, ולמחרת לא יניח תפילין רק לאחר הנץ החמה. [שם מהדורת תשס"ד סי' נח סי"ב, עמוד תשצה. יבי"א ח"ב דף רא: יו"ד ר"ס כז]

יג

מי שמת ביום ראשון ונקבר ביום שני ובאה שמועה לקרוביו, יש ללכת אחר יום המיתה והיא בכלל שמועה רחוקה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נח סעיף יג, עמוד תשצה]

יד

מי שבא לביתו אחר כמה ימים שנעדר מהבית, ומצא את בני ביתו יושבים שבעה, והם כבר ביום האחרון של האבלות, קיימא לן שהוא מונה עמהם, ויוצא מגזרת שבעה עמהם. ומיד לאחר שעמדו מנחמים, מניח תפילין בברכה, אף שהוא יום ראשון אצלו. ולא דמי לשמועה קרובה בתוך ל' שאינו מניח תפילין ביום ששמע השמועה, דהכא כיון שקם עם בני ביתו מהשבעה, דינו כמי שיצא לגמרי מגזרת שבעה, ויכול להניח תפילין. ויש חולקים ואומרים שבכל זאת יניחן בלא ברכה, דהוי כשומע שמועה קרובה בתוך שלשים שאינו מניח תפילין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן נח סעיף יד, עמוד תשצו]

טו

כל שנהג מקצת מעניני אבלות בשמועה קרובה, בבכיה וצעקה, אף על פי שלא עשה קריעה, נחשב לו האבל מיום השמועה. ואם פגע בו הרגל בטלה ממנו גזרת שבעה. [יביע אומר חלק י' חיו"ד דף שסד טור א' ד"ה שם].

סימן נט - דיני ליקוט עצמות - אבילות ביום העברת הנפטר

[שייך לשלחן ערוך סי' תג]

א

חיילי הצבא שנהרגו במלחמה, ונקברו בארון בבית קברות עראי, ואחר כמה חודשים מעבירים אותם לקבורה בארונותיהם בתוך העיר, אין בזה דין ליקוט עצמות, כיון שקוברים את הארונות כמות שהם עם העצמות, ולכן אחר קבורת הארונות אין צריך להתאבל כלל. ולא לקרוע את בגדיהם. אולם אם מוציאים אותם מהארון וקוברים את עצמותיהם, נוהג דין ליקוט עצמות שהקרובים צריכים להתאבל באותו יום. [ילקו"י הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד שי, ובמהדורת תשס"ד, סי' נט עמוד תשצו. יחוה דעת חלק ד' סימן נט עמוד רצה. יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' מח עמוד שנג]

ב

חללי הצבא שנהרגו במלחמה, ה' ינקום דמם, המובאים לאחר זמן לקבורת קבע ולמנוחת עולמים, אם ידוע למשפחות החללים היום שמפנים עצמות קרוביהם, כדי להעבירם לקבורת קבע, צריכים לנהוג בכל אותו יום כל דיני אבלות עד הערב, אף על פי שהקבורה נעשית למחרת, או לאחר כמה ימים. וביום הקבורה אינם נוהגים אבילות כלל. אבל כשאין ידוע מתי מפנים את העצמות, אין הבנים ולא יתר הקרובים צריכים להתאבל מספק. ויפה הנהיגו הרבנים שלא להודיע על מועד הפינוי למשפחות החללים. ואם עבר יום פינוי וליקוט העצמות, ולא ידע, אינו נוהג אבילות ביום הקבורה כלל. [שם סימן נט ס"ב].

ג

מי שנעדר מן המלחמה, ולאחר זמן נתברר שמצא את מותו ל"ע בתוך טנק שנשרף, ומצאו קצת עצמות שרופות, ובו ביום שנמצאו קברו את שרידי עצמותיו, כיון שנתייאשו מלקוברו, יש להקל שיתאבלו בעת מציאת אותם העצמות רק שעה אחת בלבד. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד שיא, מהדורת תשס"ד סימן נט סעיף ג עמוד תשצח].

ד

בכל ליקוט עצמות שצריכים הקרובים להתאבל כל אותו יום, מיד אחר הקבורה יכולים להניח תפילין בברכה, שאין זה יום מיתה שנאמר בה ואחריתה כיום מר. ורק בשעת ליקוט העצמות פטור מקריאת שמע תפלה ומן התפילין, ומכל מצוות האמורות בתורה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד, סוף סי' נט]